COMMENTARIUS IOANNIS GRAMMATICI PHILOPONI ALEXANDREI IN...

Ioannes : Philoponus, Gentian Hervet, Aristoteles

COMMENTARIVS IOANNIS GRAMMATICI PHILOPONI ALEXANDREI IN ARISTOTELIS STAGIRITAE LIBROS TRES DE ANIMA,

GENTIANO HERVETO Aurelio interprete:

Qui ſummo cum iudicio & diligentia recognitus ac emendatus poſt primam editionem de integró in lucem emittitur.

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iuntæ
M. D. LVIII.

BIBLIOPOLA LECTORI BONARVM DISCIPLINARVM STVDIOSO S. D.

Ecquis, candide Lector, hos Aristotelis libros περὶ τῆς ψυχῆς sat magnis laudibus pro sua dignitate efferre: ecquis eorum vtilitatem summa volupta-te temperatam oratione persequi posset? Nam quum in eis Aristoteles philosophiæ, teste Cicerone, princeps de anima eiúsque immortalitate (ad quam tota hæc disputatio spectare videtur Ioanni Grammatico) doctè & argutè more suo disseruerit, non mirum si res natura sua tam illustris (est enim anima hominis solum decus & ornamentum) non solùm quorumuis encomia non egeat, verùm etiam diserti cuiusque eloquentiam excedere videatur. Vtilitatem verò tantam ex huius operis lectione percipies, vt hinc quàm dignitate cætera animantia homo præstet, propter hanc solam animam, qua est præditus: quámque minimè eum deceat hanc puram animam è cælo profectam corruptis moribus inficere: quippe quæ ad suam pristinam domum, Autorémque suum sit reditura: discere possis. Hos itaque libros de Anima à Gentiano Herueto Latino sermone donatos, vnà cum in eosdem Ioannis Grammatici Philoponi Commentario, eodem Herueto interprete, post primam editionem, quàm diligentissimè fieri potuit, recognitos & emendatos opera & sumptibus nostris in lucem de integro emitti curauimus. Quantum verò ornamenti & splendoris ex hoc nostro labore huic operi accesserit, videbit qui hanc nostram editionē cum prima comparauerit. Hoc enim semper summo studio conati sumus, vt libri ex nostra officina castigatissimi ac integerrimi in lucem prodirent. Nam cùm codices corrupti luce donantur, non veros codices, sed illorum solùm quandam tenuem vmbram dari semper arbitrati sumus: vt olim Tragici poëtæ sæpenumero pro principibus quibusdam ac Regibus principum ac Regum εἴδωλα in theatrum producebant. Sed te diutius moror fortassis. iam igitur hoc nostro labore fruere, illúmque æqui bonique consule. Vale.

ILLVSTRISSIMO

ET REVERENDISSIMO DOMINO D. Rainaldo Polo tituli sanctorum Nerei, & Achillei cardinali Gentianus Heruetus S. D.

QVOTIES ætatis meæ per varios labores, & plurima rerum discrimina in hodiernum vsque diem traductæ venit in mentem (Venit autem sæpissimè Reuerendissime domine) toties maximam eius partem in nobilissima tua familia exactam fuisse recorder necesse est. Ex quo enim vir doctissimus, & tibi cum propter ingenium & doctrinam, tum propter eximiam virtutem, coniunctissimus Thomas Lupsetus patronus & præceptor meus me ad Arcturum polum fratrem tibi charissimum deduxit, ad id vsque tempus, quo te quidem Auenione relicta in Italiam contulisti: ego verò cùm vel res, & rationes meæ id postularent, vel sors mea ita ferret, Aureliam redij, id fuit autem quatuordecim plus minus annorum interuallum, aut cum tuis, aut tecum sum perpetuò versatus. Illius autem temporis maiori'ne cum voluptate, an dolore mihi se offerat cogitatio, ne dicere quidem possum. Nam cùm totius tuæ, que tunc erat, familiæ elegantissima forma, velut imago pulcherrima, mihi ante oculos obuersatur, incredibile est profectò quātis lætitijs efferar. Simul enim videre videor admirabilē illam, & diuinā, si vsquam in terris existat, virtutis, & dignitatis speciem, quæ si oculis corporeis cerni posset, eam incredibilem sui amorem excitaturam non frustra dicit Plato. In tua enim domo ad bene & honeste viuendum omnia ita composita, & singulari quadam ratione instituta, & comparata erant, vt nemo esset, modo ne efferatissima & ab omni humanitate remotissima natura, qui, si paulò diutius in ea habitasset, non se & Sarisber. comitis matris tuæ primariæ fœminæ, & tuo, omniùmq; tuorum fratrum exemplo plurimum ad virtutem accendi, & inflammari sentiret. Is enim erat totius eorum vitæ ordo, ea dictorum & factorum grauitas, constantia, moderatio, & rerum omnium perpetuus quidam concentus, & quædam veluti harmonia, vt cùm omnia laudares, admirareris; suspiceres, vix in eis quidquam posses meritò requirere. Non possunt ergo hæc sine iucundissima eorum recordatione meo vnquam animo obuersari. Sed me rursus incredibilis dolor incessit, quoties in mentem venit, quàm indignè hæc tua amplissima, & quæ toti Angliæ vel maximum lumen erat, familia, non multis abhinc annis agitata, raptata, lacerata, & postremò euersa, ac per summam crudelitatē prope deleta fuerit. Sed ea me cogitantem hoc imprimis consolatur, quòd cùm bellum cum pietate & religione, & cum omni deniq; virtute gerendum esset, ad idq; suscipiendum, aut certe perficiendum domus tua impedimenti nōnihil afferre posse videretur, non ob vllam eius culpam, sed ob peruersam nescio quam suspitionem excindenda visa est. Nihil enim est quod maiore nos solatio afficere debeat, quàm si eos intellexerimus, qui mortem ex nostris obeunt, omni penitus culpa vacare. Cæsus est itaq; fortissimus frater tuus: cæsa est & sanctissima fœmina mater tua, nullo non modo admisso crimine, sed vita etiam innocentissime, & integerrime acta. Iis ego tantum abest vt violenta hac morte quid mali accidisse existimem, vt quòd ab hoc corporis ergastulo liberati ad meliores, & trāquilliores sedes euolauerint, beatos esse dicere non dubitem. Si enim nostra immortalis est anima, vt & certissimis ac validissimis argumentis diuinus in Phædone probat Plato, idq; tam aperte sacræ testantur literæ, & perpetuus omniū gentiū omni tempore confirmat consensus, vt ex Christianorum numero penitus arcendus sit, qui vel tantillum de eo dubitauerit, quis non intelligit eos illic præstabilius esse, vbi recte actæ vitæ præmia primæ omnium causæ, & lucis inaccessibilis contemplatione fruentes accipiant, quàm in his mutabilium indies rerum tenebris, & densa caligine inuolui, & diu delitescere? Sed exorti sunt hodie prohdolor nonnulli, qui hanc verissimam de immortalitate animæ sententiam oppugnare conantur. Atque ij quidem sunt, qui quoniam omni penitus religionis, & pietatis nomini infesti sunt, ἀθέων cognomen iure sortiti sunt: qui non alia ratione se melius posse θεομαχεῖν iudicauerunt, quàm si, quod in eis est, diuinam sui partem prius penitus extinguerent. Quo quidē errore nihil sce-

leratius, nihil perniciosius, & exitialius in humanum genus inuehi potest. Si enim hoc pro certo reciperetur, quid reliquum esset, quo improborum hominum ad scelus omne anhelantium audacia refrenaretur, & bonorum, qui pro pietate, & religione, & pro omni denique virtute, vel maxima & grauissima patiuntur, fiducia, & spes recrearetur? Miserrimum omnium futurum hominem Diuus scribit Paulus, si futura resurrectio tollatur. Melius autem tolli non potest, quàm si anima morti esse obnoxia asseratur. Sed bene habet, quod quam ad audaciam omnem, & scelus patere volunt, fenestram, ea illis facile occluditur, & falsa eorum esse de anima sententia conuincitur. Hoc ante & à Pherecyde Syro, & Pythagora Samio, & philosophorum omnium summo Platone, & ab omnibus denique maiorum gentium philosophis, frustra voluptarijs reclamantibus Epicureis, probatum est. Quænam esset Aristotelis de anima sententia dubium fecerat Alexāder Aphrodisæus, qui, cùm alioqui sit optimus Aristotelis interpres, dum ad suam opinionem Aristotelem vel inuitum attrahere conatur, ab eo lōge defecit, & toto, quod aiunt, cœlo aberrauit. Quod quidē in suo in tres de anima libros longe doctissimo commentario pulchre ostendit Ioannes Grammaticus Philoponus, qui ex ipsius Aristotelis sententia immortalem animam ita aperte probat, vt inanem fuisse Aphrodisæi laborem facile appareat. Cùm is ergo commentarius sit mihi ad mentem Aristotelis assequendam visus lectu longe dignissimus, eum non sine maxima difficultate in Latinam linguam conuerti, eumque literarijs typis excudendum curaui.

Porro cùm apud me considero, quantum & vniuersæ tuæ familiæ, & tibi imprimis debeam, à quo ad virtutem & doctrinam sum verbo, & exemplo à teneris annis assidue inflammatus, & adiutus, qua possum ratione gratam meam in te voluntatem hoc meorū studiorum qualicunque fructu tibi oblato testificans, te oro, & obsecro, vt eum hilari fronte accipias, & me tuo auxilio aduersus malignorum inuidiam, & detrectationem protegas. Vale.

Lugduni Calendis Nouembris.

M. D. XXXXIII.

Ioannis Alexandrini Philoponi in librum Aristotelis de anima Prologus.

CVM, QVAE de anima scripta sunt, à nobis audienda sint, necesse est, ut de animæ potentijs seu facultatibus prius dicamus: & quot modis diuidantur: & quod unumquodq; nomē sortita sit. Primum quidem animales facultates in duo diuisionem recipiunt. Earum enim hæ quidem sunt ratione præditæ: Illæ autem rationis expertes. Earum autem facultatum utraq; in duas rursus diuiditur. Ratione enim præditarum hæ quidem sunt uitales, & appetitiuæ: Illæ autem cognitiuæ. Similiter autem diuiduntur &, quæ sunt rationis expertes. Rationales autem & cognitiuæ animæ facultates in tres rursus diuiduntur. Alia enim est opinio: alia cogitatio: alia autem est mens siue intellectus. Opinio itaq; circa uniuersale, quod in sensilibus consistit, uersatur. hoc enim cognoscit. Scit enim, quòd omne album est uisus disgregatiuum, & quòd omnis homo est bipes. Præterea autem & eorum, quæ cogitatione comprehenduntur, scit sine ratione conclusiones. Scit enim, quòd anima est immortalis. Cur autem immortalis est anima, non nouit opinio: hoc enim est cogitationis opus: opinionis autem tantū scire quòd est. Est itaq; opinio id, quod cognoscit, quod in sensilibus est uniuersale, & eorū, quæ cogitatione percipiuntur, conclusiones. Vnde & pulchre definit opinionem in sophista dialogo Eleates hospes, cùm eam cogitationis finē, & exitum esse dicit. Cùm enim ratiocinatione cogitatio comprehenderit, quòd anima est immortalis, accepta opinio conclusione hoc tantum scit, quòd est immortalis. Cogitationis autem est quandam uelut uiam perficere, dum à propositionibus ad conclusiones traijcit, unde & Græce διάνοιας nomē accepit, quòd διὰ νοῦ, id est, per intellectum transeat. Quemadmodum quærit cogitatio unde hoc fit, quòd anima est immortalis: deinde à manifestioribus incipiens ad id, quòd quæritur, peruenit, dicens quòd anima est per se mobilis: quod per se est mobile, semper est mobile. Id autem est immortale. anima ergo est immortalis. Mentis autem seu intellectus opus est simplicibus notionibus & applicationibus, idq; melius, quàm per demonstrationem, ad res accedere. Quemadmodū enim sensus, cùm ad album, uel ad aliquam forte figuram accesserit, melius quàm per demonstrationem eius cognitionem accepit: non enim ratiocinatione ad hæc opus habet, quòd hoc est album, sed simplici notione & applicatione hoc cognoscit. Ita & intellectus simplici notione intelligibilia melius cognoscit, quàm demonstratione. Intellectus autem operatio illis solis adest, quibus ad supremam purgationem & scientiam peruenisse contigit, & qui per purgatiuas uirtutes sine imaginatione & sine sensu operari sunt assuefacti. Est enim intellectus ueluti perfectissimus animæ habitus. De eo itaq; loquens Plotinus, inquit, Qui autem operatus est, is demum ea, quæ dico, intelligit: quasi eiusmodi constitutio ne uerbis quidē explicari possit. Versatur itaq; intellectus quidem circa intelligibilia. quæ definiens Timæus mētis agitatione una cum ratione dicebat esse comprehensibilia. Cogitatio autem circa ea, quæ intellectu sunt peruestigabilia. Opinio uerò circa opinabilia. Quæ ipsa quoq; opinabilia Timæus dicit esse opinione cum rationis experte sensu opinabilia. Earum autem facultatum primum quidem habet locum intellectus: ultimum uerò opinio: medium autem cogitatio, cui cum anima nostra familiaritas est & associatio, quoniam & ipsa medium, qui est in uniuerso, locum obtinet. Et per eam quidem, dico autem cogitationē, erigitur anima nostra ad intelligibilium contemplationem, quæ est animæ præfectio. Quoniam enim anima nostra una cum sensilibus uersatur, & nutritur, non potest propter eam, quæ ei intercedit cum sensilibus, consuetudinem ad intelligibilium, & immaterialium contemplationem seipsam attollere: sed & ea corpora esse existimat, & magnitudines habere, & quæcunq; sunt in sensilibus, ea in illis quoq; phantasia imaginatur. Sic & Plato in Phedone dicit eorum, quæ sunt in nobis, hoc esse difficilimum, quòd quando cogitationem à corporis pondere parumper abduxerimus, & eam ad rerum diuinarum contemplationem transferre uoluerimus, incurrit, & se inijcit imaginatio, quæ tumultus nobis ciet, & existimationem nobis præbet, quòd id, quod diuinum est, corpus est, & magnitudinem habet, & figuram, nec permittit ut de Deo citra corpus, & figuram cogitemus. Propterea oportet animā ad suam perfectionem procedentem primum secundum cogitationem operari, quæ rerum quodammodo media obtinet. Eiusmodi autem sunt, quæ animi agitatione sunt peruestigabilia: cuiusmodi sunt & anima nostra, &, quæ eius est, contemplatio. Præterea autem & mathematica, quæ quidem essentiam habent immaterialem, & si non substantiam: ut in his immaterialiter operari assuefacta, uia & methodo progredi, & ad ea, quæ à materia sunt omnino separabilia, dico autem diuina, peruenire possit. Vnde & Plotinus, Ducantur, inquit, per mathematica adolescentes, ut incorporeæ naturæ assuescant. Si autem cogitatio etiam de intelligibilibus ratiocinatur, non hoc quidem per se, sed menti coniuncta facit: quemadmodum & de sensilibus ratiocinatur imaginationi coniuncta. Huius igitur mentis seu intellectus & si non multi sumus participes, uestigia tamen, & species quædam ad nos peruenerunt. Hæ autem sunt communes animis nostris informatæ notiones, quas citra demonstrationem, melius autem, quàm per demonstrationem, omnes cognoscimus: quemadmodum, quòd quæ eidem sunt æqualia, & inuicem sunt æqualia, quòd si ab æqualibus æqualia demas, quæ supersunt sunt æqualia, quòd in quouis est affirmatio uel negatio, quòd omnia bonum appetunt, & quæcunq; sunt eiusmodi. Ad eorum enim fidem faciendam probatione nobis nō est opus, sed per primam mentis applicationem melius, quàm per demonstrationem, ea cognoscimus. Hæ itaq; communes, quæ ad omnes perueniunt, notiones manifestæ quidem mentis sunt imagines. Quare scientiæ quoq; principium mentem seu intellectum uocant, quo quidem, quæ sunt intelligibilia cognoscimus. De eo autem & Aristoteles in demonstratiuis aduersus eos, qui scientiam non esse existimabant, dicebat. Non solum scientiam esse dicimus, sed & scientiæ principium, quo terminos cognoscimus, terminos appellans uel cōmunes notiones & eos, qui sunt in syllogismis, terminos: omnem enim syllogismum à communibus notionibus principium capere oportet, quæ quidem, ut dicebamus, etiam ab intellectu ad nos deueniunt. Citra demonstrationem enim scimus, quod hoc quippiam homo est, uel anima,

uel tale quid: uel intelligibilia terminos uocat, tanquam eorum, quæ sunt, fines. Terminus enim est, ut ait Geometer, quod alicuius est finis. Scientiæ igitur principium dicit esse intellectum. Per eum enim communes habemus notiones, ex quibus intellectus, tanquam ex principijs, scientificas demonstrationes facit. uel igitur terminos dicit intelligibilia. ea enim eorũ, quæ sunt, extrema sunt. dicimus itaq;, inquit, esse intellectum, quem scientiæ principium appellauit, quo intelligibilia cognoscimus. Ea enim sunt termini, tanquam fines. Est autem operæ pretiũ quærere, quoniam dicebamus opinionem quidem quòd est scire, cur autem est nescire, dicebamus autem &, quòd in sensilibus est, uniuersale cognoscere, & eorum quoq;, quæ animi agitatione percipi possunt, conclusiones, unde opinioni uniuersalis in sensilibus sit cognitio? Quis enim demonstrauit, quòd omnis homo bipes, ut omnem hanc conclusionem sibi acceperit? Quemadmodum in his, quæ mẽtis & intellectus agitatione percipiuntur, cùm demonstrasset cogitatio quòd anima est immortalis, acceptam conclusionem anima detinet. Neque enim cogitatio hoc demonstrauit, dico autem, quòd omnis homo bipes, uel omnis equus hinnitiuus, uel quecunq; eiusmodi. neq; enim fieri potest, ut ex particularibus uniuersale probetur. Neq; enim quoniam Xanthus & Balius quadrupes, &, qui in hoc, & in illo loco equi sunt, adhuc dici potest, quòd omnes: neque quoniam hic, uel ille Aethiops niger est, adhuc uidelicet & omnis Aethiops niger. Quòd igitur cogitatio sensile non demonstrat, clarum est. Quòd autem neq; imaginatio, neq; sensus, & hoc est longe apertius. Et, quando de ijs dicemus, adhuc erit longe manifestius. Earum enim unusquisq; particulare aliquid cognoscit. unde igitur opinio, quod est sensilium uniuersale cognoscit? Et dicimus, quòd maximè quidem fieri potest, ut cogitatio, quòd in sensilibus est uniuersale, ratiocinatione colligat. quemadmodum fecit Aristoteles in astris. Cùm ea enim esse sphærica demonstrare uellet, per unum hoc adstruit, nempe lunam. Ait enim, quòd in ijs, quæ sunt eiusdem substantiæ, quemadmodum se habet in uno, necesse est & in omnibus se habere. sunt autem omnia astra eiusdem substantiæ. Demonstratum est autem, quòd luna est sphærica, clarũ est igitur, quòd & alia erunt sphærica. Et ijs, qui fumum uiderunt, ratiocinatione licet colligere, quòd in eo loco, in quo fumus est, ignis est sic. In hoc loco fumus est. omnis fumus ex igne est. In hoc ergo loco ignis est. Fieri igitur fortasse potest, ut dicebam, ut intellectus de quibusdam particularibus uniuersale colligat, & si non in omnibus. Sed dico, quòd anima ratione prædita habet rerum rationes suæ substantiæ impressas, &, ut rem melius exprimam, consubstantiatas, quoniam autem materiam subierunt, ueluti oppressæ & obrutæ sunt, ut, quæ in cinere obruta celatur, scintilla. Quẽadmodum igitur, quando quis cinerem parum effoderit, scintilla statim emicat: & non, qui effodijt, scintillam effecit: sed solum, quæ erant impedimento, amouit; sic & opinio à sensu excitata eorum, quæ sunt, rationes proponit. Sic & præceptores aiunt non cognitionem quidem nobis inserere, sed eam, quæ in nobis quidem est, sed absconsa ueluti delitescit, demonstrare. Si enim in nobis non essent eorum, quæ sunt, rationes, quare intelligeremus, quando quis præter rerum naturam disserit: ut si duò de anima disserant, hunc quidẽ condemnamus, & reprehendimus, quòd non, ut rerum naturæ conueniebat, disputauerit: illi autem assentimur, & ueriora dicere profitemur. Ad quid igitur conferentes ea, quæ ab illis dicta sunt, dicimus illum quidem uera dicere: hunc autẽ non: nisi in nobis esset rerum ratio, nunquid manifestum est, quòd ad eas, quæ in nobis absconsæ sunt, de anima notiones à disputantibus excitatas conferentes, eos uel uera, uel falsa dicere asserimus? Sic & opinionem dico, cùm sensus didicerit, quòd hic & ille bipes est, ab eo excitatam in memoriam redigere, quòd & omnis homo est bipes. Conuenientius autem etiam dici potest ea quoq; communes esse notiones & mentis quasdam adumbrationes. Quæcunq; enim melius quàm per demonstrationem scimus, ea per communem notionem scimus. Quæ autem ut à nobis cognoscantur demonstratione indigent, eorum conclusiones absq; demonstratione scire opinionis opus est. Quemadmodum scit sine ratione quòd anima est immortalis, eo, quòd eorum cognitio est cum demonstratione. Sicut sine demonstratione scimus, quòd omnis homo est ad ridendum aptus. Irrationalium autem animæ facultatum hæ quidem sunt cognitiuæ: illæ autem animales, & appetitiuæ. Et cognitiuæ quidem sunt imaginatio, & sensus. hæ autem inuicem differunt, quòd sensus quidem ad id, quod extra est, extenditur. Imaginatio autem intus habet cognitionem. sensus enim id solum, quod præsens, &, quod exterius apprehendit, nouit: Imaginatio autem acceptos à sensu sensilium typos in seipsa refingit. Quare & Aristoteles paßiuam eam mentem appellat. Mentem quidem ut, quæ, quod cognosci potest, intus contineat, ad idq; simplici notione, sicut & illa, absq; confirmatione & probatione accedat: paßiuam autem eo, quòd cum typis & non citra figuram cognoscit. Appellata est autem Græcè imaginatio phãtasia, perinde ac si dicas φαντασία. Est enim phantasia eorum, quæ apparuerunt, status. Sistit enim in se ipsa ea, quæ foris apparuerunt. Earum autem utrunq; circa particulare extenditur. hoc enim album nouit, non autem omne album. Differunt autem quòd hic quidem, quod extra est, illa autem, quod intus est, nouit. Et phantasia quidem quinq; sensuum typos recipit. Singuli autem sensus id solum norunt, quod sibi est proprium sensile. Appetitiuarum autem & uitalium hæc quidem est animus, qui & ira dicitur: illa autem cupiditas. Quæsiuerit autem aliquis quomodo animum in diuisione cupiditati opponi dicimus. Quid enim, an non & animus ei par referre cupit, qui prius dolore & molestia affecit? Quid uerò, nunquid & ratio disciplinas & contemplationes appetit? Ad hoc dico, quòd est cupiditas, quæ communius: est &, quæ specialius dicitur. Quemadmodum enim dispositio dicitur communiter & de habitu, dicitur autem & specialiter, quæ in diuisione habitui opponitur, sic cupiditas dicitur & communiter in omnibus animæ facultatibus: dicitur & specialius, quæ animo seu iræ in diuisione opponitur. Quoniam enim prouidentia nos, quæ hic sunt, ornaturos misit, hanc nobis ueluti hæreditatem sorte datam seruandam credidit. ut autem hoc faciamus, quoniam multa sunt, quæ huic hæreditati detrimentum & exitium afferunt, est autẽ & natura fluxa, & corruptioni obnoxia, dedit nobis iram & cupiditatem: ut hac quidem, quæ nos uexant, nobisq; perniciem creant, repellamus: illa autem, quod effluit instauremus, & reparemus. Hæ sunt itaq; rationales, & ratione carentes animæ facultates. Rationalium quidem cognitiuæ facultates diuisæ sunt. Actiuæ autem sunt Voluntas & Electio. Et uoluntas quidem solius est boni. Electio autem in utramuis partem anceps est. Et uoluntas quidem ipsius est secundum se rationalis animæ. Electio autem eius, quæ est cum irrationali parte colligata & contexta. Quando enim extra generationem est anima, secundum uoluntatem solam operatur. in solo enim est bono. sed postquam in generatione fuerit, quoniam ei contexuntur rationis expertes facultates, propter eas, quas dicemus, causas, tunc per irrationalis partis connexionem sistit electionem. Quamobrem aliquando quidem in irrationali parte, aliquando autem in ratione uersatur, & hoc ante illud eligit. Hæ sunt itaque rationales animæ facultates. Præter has autem sunt quæ plantales seu uegetatiuæ appellantur, Nutritiua, Auctiua, & Generatiua. Plantales autem dicuntur, quòd eæ sole in plantis uidentur. Irrigata enim & stercorata aluntur & augentur, &

sibi simile generant. Vitis enim ex uite, & olea ex olea. Vt igitur summatim dicam, sumus & homines, & animalia, & animata. Et ut homines quidem rationales, quas enumerauimus, facultates habemus: ut animalia autem irrationales: ut animata uerò plantales. Animata enim dicimus & plantas. Animatorum enim est augeri, & nutriri, & sibi similia gignere. dicuntur autem & ipsa uiuere, & mori. Vita autem & mors fit animæ præsentia, & absentia. Quæcunq; igitur meliores habent uitas, deteriores quoq; habeant necesse est, non autem uiceuersa. Neq; enim fieri potest, ut rationales facultates habeant, qui inferiores non prius habuerint. Et in sensibus quidem certe melioris non licet esse participem, qui deterioris non fuerit particeps. Quæcunque itaq; uisu prædita sunt, ea & auditu & reliquis: & quæcunq; auditu, ea & odoratu, & gustu, & tactu prædita sunt, non omnino autem & uisu, ut talpa. Sunt quædam certe, quæ tactu tantum prædita sunt, ut spongiæ. Quare melioris facultatis non licet esse participem, qui deterioris non fuerit particeps. Neq; uerò hoc ideo fit, quòd meliores deterioribus opus habeāt, ut subsistant, sed contra corpus meliorum non potest esse particeps, nisi deteriorum prius particeps fuerit. Neq; enim potest corpus irrationalis esse particeps, nisi prius plantalis siue uegetatiuæ particeps fuerit. neq; rationalis, nisi utriusq; horum fuerit particeps. Quoniam enim oportebat ex speciebus nullam corrumpi, ne imperfectum esset uniuersum, specierum enim implementum mundus est: fieri autem non poterat, ut, quæ hic essent, eadem numero manerent, cum sint generationi & corruptioni obnoxia, æternitatis & ipsa partem, quomodo potuerunt, assecuta sunt, quandoquidem omnia primi æternitatem, tanquam proprij principij, appetunt. Et eam quidem unumquodq; secundum suam mensuram ex parte consequitur. Qua de causa, quæ hic sunt, cùm numero æterna esse nō potuerint, eo, quòd unumquodq; sibi simile generat, æternitatis partē adepta sunt. Et hoc naturæ opus est, quod ea sibi tanquam scopum in primis proponit, ut naturalium unumquodq; aliud sibi simile generet. Quoniā igitur generatione opus habemus, Generatiua autem facultas in definita fit magnitudine, opus habemus auctione. Quoniam autem auctio fit per nutrimentum, nutritiua opus habemus facultate. ob has causas & nos, & animalia plantalium sumus facultatum participes. Quare, quando secundum has quidem facultates operamur, ut plātæ operamur. Quando autem secundum iram & cupiditatem, ut expertia rationis animantia. Solùm autem ut homines operamur, quando ratione utimur. Quamobrē Plotinus admodū diuinè dixit, quòd qui furiose circa nutritiuas facultates operantur, periculū est, ne ipsi in plantas & arbores conuertantur. Est autē operæpretium considerare, quid differat cupiditas à plantalibus seu naturalibus facultatibus, generatiua, & nutritiua. Neq; enim uidemus cupiditatis actionem circa quid aliud, quàm circa alimenta, & generatiuas facultates uersari. Quare necessariò sequi uideatur idem esse cupiditatem, quod plantales seu naturales facultates. Quid ergo dicemus? Non est idē. Cupiditas enim cum sensu operatur. Plantales autē seu naturales facultates sine sensu. Quare ratione quoq; carentia animalia, cùm feminas uiderint, ad desyderium commouentur. Est itaque cum cognitione quadam cupiditas: Sed non sic plantales seu naturales facultates. Dormientes quidem certe semen sæpe excernimus, cùm nec ullus sensus, nec ulla imaginatio præcesserit, hoc scilicet secundum plantales uel naturales facultates operati. Quemadmodum enim quando ratio ab irrationali parte in seruitutem redacta fuerit, ipsa nullam non machinam adhibet, nullum non lapidem mouet, ut se uoluptate & rebus uenereis expleat: nec tamen propterea idem dicimus esse rationem, quod plantales seu naturales facultates. Sed plantalium quidem seu naturalium facultatum proprium est alimentum, & generationē insensiliter appetere: Cupiditatis autem tale alimentum, & talem coitum & simpliciter, quod est iucundum. Quid igitur? Vnus'ne & idem finis est & cupiditatis, & plantalis seu naturalis facultatis? Dico non esse eundem. Sed huius quidem simpliciter est alimentum uel generatio: Cupiditatis autem finis est uoluptas. Est autem hic cupiditatis finis, ut, quemadmodum dicebam, hoc desyderio & nostram hæreditatem, & generis successionē seruemus. Rationis autem, quando se cupiditatis seruitio mancipauit, non dico huius operationis aliquem proprium esse finem, quòd ei præter naturam eiusmodi sit operatio. Quæ autem sunt præter naturam, non aliquem sibi finem spectandū proponunt. non secus enim ac seruus, non suum ipsius, sed cupiditatis finem parat uoluptatem. Ne cui autem uulgaris hæc dubitatio in mentem ueniat. Quid ergo? Tres animas habemus, & à tribus animis gubernamur? Dico autem, quòd quemadmodum huic corpori unita anima unam quandam actionē facere uidetur, re uera autem non una est: sic irrationali & plantali seu naturali coniunctæ unam quandam continentiam facit propter connexionē, & contiguitatem. Cohæret enim rationali quidem irrationalis. Irrationali autem plantalis uel naturalis: propter eum autem, qui fit ex hac connexione, mutuum cōsensum unam esse dicimus: & quòd, tanquam instrumentis, alijs utitur facultatibus irrationalis. Harum autem facultatum, dico autem & irrationalium & plantalium seu naturalium, hæ quidem rationali animæ magis accedunt: illæ uerò minus. Irrationales quidem magis accedunt, quòd suapte natura rationem magis audiunt. quò fit, ut cupiditates increpantes eas leniores reddamus:

At sua percusso est affatus pectore corda. Et rursus:
Cor tolera, & peius melius tolerare ualebis.

Assuefac teipsum ut possis iram, uoluptatem, & dolorem uincere. Sed quid in nobis dico? Etiam ex feris permultæ ratione mansuetiores euadunt. Plantales autem seu naturales facultates, ut quæ rationem non audiāt, à rationali anima longißime distant. Neq; enim nutritiuæ facultati est imperare, quousq; nutriat: uel auctiuæ, quousq; augeat. sed neq; generatiuæ. Quapropter & præter uoluntatem nostram sæpe somniamus. Si autem etiā moderatiorem generatiuam faciamus, manifestum est, quòd non ipsam simpliciter facultatem, sed cupiditatem reprimimus. Manet enim ipsa nihilo secius facultas, & si non operetur. Hæ quidem sunt animæ facultates & rationales, & rationis expertes, & plantales seu naturales. Animam autem, ut summatim dicam, alij quidem dicunt esse incorpoream: alij uerò corpus. Et eorum quidem, qui corpus, alij simplex, alij compositum, Et eorum quidem, qui compositum, Alij ex connexis corporibus: Alij ex inconnexilibus. Eorum autem, qui simplex corpus animam esse dixerunt, Alij quidem æthereum esse corpus, idem est autem dicere cœleste, affirmarunt, ut Heraclides ponticus: Alij ignem, ut Heraclitus, quando quidem & ignem eorū, quæ sunt, esse principium dicebat: Sic itaq; & animam esse igneam propter mobilitatem. Alij autē aëream, ut Anaximenes, & ex stoicis quidam. Alij autē ex aqua, ut Thales, & Hippo, qui ἄθεος cognominatus est. Quoniam enim semen ex humida uidebant esse substantia, propterea aquam quoq; existimabāt rerum esse principium. Terram autem eam esse nemo ausus est dicere propter terræ grauitatem, & immobilitatē. Hi itaq; sunt, qui simplex corpus esse dixerunt, sunt enim hæc quinq; sola simplicia corpora, qui quidem etiam soli ex ijs, qui corpus esse dicūt, eam possunt immortalem dicere. Eorum autem, qui compositū corpus existimauerunt, hi quidem ex inconnexilibus corporibus, ut Democritus, & Leucippus, &, ut semel dicam, quicūq; atoma, id est insectilia corpuscula, introducunt. Eorum enim, quæ sunt, principia esse dicebant atoma, & inane: esse autem animam

ex orbiculatis atomis propter mobilitatem. Alij autem ex connexis, & cõtextis, ut Critias ex triginta unus. Sanguinem enim animam esse dicebat. ait enim:

Est homini mens, qui est circum praecordia, sanguis.

Eorum uerò, qui incorpoream arbitrati sunt, alij quidem à corporibus separabilem, alij inseparabilem. Et eorum, qui inseparabilem dicunt, Alij quidem dicebant eam esse proportionem temperaturae, seu commixtionis, ut si duplum ignis aquae commixtum fuerit, uel sesqui, uel quid tale, animã facit. Dupla enim uel sesqui proportio ea anima est. Alij autem ipsam temperaturam, seu commixtionem. Alij autem entelechiam. Est autem entelechia perfectio, & forma subiecti. Differt autem proportio à temperatura. Proportio enim in ipsa quantitate cõsyderatur, in duplo, uel in sesqui, uel aliquo alio, & ut semel dicam, definitus huius ad illud secundum quantitatem habitus, hoc est temperatorum, seu commixtorum proportio. Temperatura autẽ qualitas est, quae ex qualitatum mixtione efficitur, ut ex calido & frigido fit temperatura tepidum: ex albo, & nigro fit fuscum. Entelechia autem est perfectio subiecti, id est forma, quae materiae accedit ex tali elementorum compositione, sicut luto testae forma. Eorum autem, qui separabilem esse dixerunt, hi quidem omnem animam esse dixerunt à corpore separabilem, & rationalem, & rationis expertẽ, & plantalem, seu uegetatiuam, ac naturalem: qualis erat Numenius à quibusdam Platonis sententiolis deceptus, qui in Phedro dicebat. Omnis anima immortalis, cùm illic de humana aperte uerba faceret. Quòd enim irrationalium mortalem sciuit esse animam, manifeste demonstrabimus eius dicta afferentes. Alij uerò omnem inseparabilem, & ideo mortalem, ut est Alexander Aphrodiseus, qui ad suã etiam opinionem Aristotelem attrahere conatur. Alij autem rationalem quidem separabilem: rationis uerò expertem, & plantalem uel naturalem inseparabilem. Eorum autem hi quidem utrasq; à crasso hoc corpore inseparabiles. Alij autẽ plantalem quidem seu naturalem solam esse inseparabilem: Irrationalem autem ab hoc quidem corpore esse separabilem: sed ab allo quidem certe corpore, uempe spiritali, inseparabilem. Quae quidem est uera opinio, ut demonstrabimus. quam & Plato, & Aristoteles caeteris praetulerunt. Quòd enim etiam Aristoteles in hac sit opinione, & hanc quidem animam sciuit esse separabilem, illam uerò inseparabilem, multis ex locis licet aperte demonstrare. In fine itaq; tractatus De partibus animalium, qui hũc paulò pòst sequitur, cùm dixisset, Quòd unaquaeq; pars animalium secundum uitalẽ operationem designatur & exprimitur: ut cor, iecur, & cerebrum, & reliqua, hãc inquit operationem utrum animam uocare oportet, uel animae particulam, uel de eo non sine anima quaerendum est. Nouit ergo multam latitudinem, uel potius profunditatem animarum. Et utrum, inquit, Physici est de omni anima quaerere: uel non de omni, sed de ea, quaecunq; est non sine materia. Quare nouit animam à materia separabilem. Si enim de omni anima physicus, inquit, differet, planũ est, quòd & de intellectu. Si autem & de intellectu, de intelligibilibus quoq; necesse est. Intellectus enim intelligibiliũ est intellectus, ut sensus sensilium est sensus. Haec enim sunt ad aliquid: de intelligibilibus autem differere primi est philosophi. Eueniet itaque, ut physicus de omnibus, quae sunt, tractet, quod est absurdũ, & de sensilibus propter sensum, & de intelligibilibus propter intellectum. Et in ipso de Generatione animalium tractatu, inquit. Videtur autem intellectus exterius introijsse, & esse diuinus. Cum nullo enim communicat eius operatio. Corporis enim est operatio. Et rursus in eo lib. cùm de animae affectibus, ira, & cupiditate, & alijs dixisset, quòd à corpore separari nequeant, Propterea inquit, Physici est de anima considerare uel omni, uel tali quaecũq; est nõ sine materia. Nouit igitur aliquam animam à materia separabilem. Et in secundo libro, cùm quaesiuisset de alijs animae facultatibus, utrum unaquaeq; anima est, uel pars animae, De intellectu autem, inquit, & contemplatiua facultate nondum est apertum: Sed uidetur alterum esse genus animae, & hoc solum separari contingere, tanquam aeternum à corruptibili. Et rursus in tertio libro inquit. Si quidem intelligere est tanquam sentire, uel pati aliquid ab intelligibili fuerit, uel tale quid aliud: paßionibus ergo & affectibus non obnoxiũ esse oportet. Et paulopost. separatur autem tantum id, quod est: & hoc solum immortale & aeternum. non recordamur autem, quòd hoc quidẽ affectibus non est obnoxium. Mens autem paßiua est corruptibilis. Per haec ergo aperte & affectibus non obnoxium, & immortalem, & aeternum dicit esse intellectum, & secundum se separabilem: imaginationem autem corruptibilem, quam paßiuam mentem appellauit. Mentem quidẽ, quòd à seipsa quòd cognosci potest habet: paßiuam, quòd cum typis. Et rursus in eodem libro. Qui ergo dicitur animae intellectus, dico autem intellectum, quo cogitat, & meditatur anima, actu eorum, quae sunt, nihil est praeterquam intelligere. Quare nec eum quidem corpori esse mixtum est consentaneum. Et paulopost sensum ab intellectu discernens ait, quòd sensus quidẽ, qui maiora sensilia apprehenderit, obscuriora, & minutiora apprehendere non potest: Mens autem, quò maiora intelligibilia apprehenderit, eo facilius minora apprehendit. Huius autem hanc causam esse dicit, quòd sensitiuum quidem non sine corpore: Intellectus autem est separabilis. Et rursus. Et hic intellectus est inseparabilis, & immixtus, & affectui non obnoxius substantia. Praeterea autem ante haec in primo libro. Intellectus autem uidetur inesse existens quaedam substantia, & non corrumpi: maxime enim ab ea, quae est in senectute, debilitate, & languore corrumperetur. Et rursus. Qualis enim pars, uel quomodo mẽs continebit, uel fingere difficile. Et rursus, De intellectu autem, & contemplatiua facultate nondum est apertum: sed uidetur alterum esse genus animae, & hoc solum separari cõtingere, quemadmodum aeternum à corruptibili. Vult ergo eum à corpore esse separabilem, & non cum corpore operari, & praeterea aeternum esse. Cùm autẽ multa sint, quae afferri possunt, ut demonstremus Aristotelem animam rationalem sciuisse esse immortalem, & à corpore separabilem, satis sint, quae dicta sunt. Quòd autem Plato rationalem animam immortalem esse nouit, superuacaneum est dicere: Quòd autem rationis expertem mortalem cognouit, sufficiunt, quae in Timaeo dicta sunt. Postquam enim, inquit, opifex diuinam omnem naturam fecit uisibilem, & inuisibilem, dicit, inquit, illis, quòd tria mortalia genera ad uniuersi ornatum desunt, terrenũ dicens, aëreũ, & aquatile: quibus non factis, imperfectus erit mundus. Cùm haec autem per me facta, & uitam adepta fuerint, deis aequari poßint. ut igitur sint mortalia, & hoc uniuersum rectè se habeat, conuertimini uos secundum naturam ad mortalium animalium opificium, meam imitantes potentiam circa uestram generationem. Quatenus autem idem cum immortalibus cognomen habere oportet eã, quae diuina dicitur, & principalis & gubernatrix pars appellatur, illam seminatam, & subsistentẽ ego eis tradam. Quod superest uos immortali mortale adtexẽtes facite animalia. Irrationalem itaq; animam rationali adtextam mortalem esse aperte dicit. Praestantißimam autem & ductricem partem, & diuinam & immortalem, quicquid est in mortalibus animantibus rationale, quemadmodum & ubiq; ductricem rationẽ dicit. Quòd igitur & Platoni & Aristoteli uidetur neq; omnẽ animam à corpore esse separabilẽ, neq; omnem inseparabilem, sed rationalem quidem separabilem, inseparabilem autem reliquam, manifestum est. Atqui non oportet antiquorum enuntiationibus acquiescere, sed rerum omnium demonstrationes afferre.

re. Ad totā enim uitā nostrā hæc tēdūt dogmata. Et quid alioqui nobis est accōmodatius, & cōuenientius, q̃ seipsos noscere? Demōstrabimus igitur unūquodq; corū, quæ dicta sunt: et ꝙ omnis anima est incorporea: & ꝙ sola rationalis à corpore est seperabilis, & ideo immortalis: & ꝙ irrationalis quidē ab hoc crasso corpore est separabilis, à spiritu aūt inseparabilis: & præterea si est omnino ipsum spiritale corpus, & ꝙ post ex hoc corpore exitū aliquātū tēporis manet: & ꝙ plātalis seu naturalis in hoc crasso corpore esse suū habet, & cū eo corrūpitur. Quòd itaq; omnes opiniones, quæ dicūt corpus esse animā siue simplex siue cōpositū, falsæ sunt, ne sigillatim refellamus, cōmunem aduersus omnes confutationē inducamus. Quòd itaq; fieri non potest, ut ulla anima corpus sit, hinc est manifestum. Omne corpus secundum suam naturam dispergi, & in infinita diuidi potest. Opus ergo habet aliquo, quod ipsum cōtineat. Hoc ergo quod cōtinet, quoniam uel est anima, uel aliqua alia potētia, utrū est corpus, uel incorporeū? Si itaq; corpus est, opus habebit & ipsum alio, quod contineat. Rursus igitur & de illo interrogabimus, utrū corpus est, an incorporeū, idq; ad infinitū. Necesse est igitur eā, quæ corpora cōtinet, potentiā esse incorporeā. Est autē anima, quæ animata corpora cōtinet. omnis ergo anima est incorporea. In hoc autē libro Aristoteles, cum multis alioqui modis has opiniones redarguisset, hoc quoq; adijcit. Quid in alijs, inqt, dico? Cognitiuarū animæ facultatū extrema, sensus, & ipsa esse incorporea linearibus necessitatibus demōstratur. Si itaq; extrema est incorporea, multo magis meliores. Quomodo ergo hoc demonstrat? Nullū, inquit, corpus in eodē tēpore secundū eandē partē contraria potest suscipere. Digitus enim nō potest eodē tēpore totus & albi & nigri esse particeps, neq; simul secundū idē & refrigeratur, & calefit. Sensus autē simul in eodē tēpore cōtraria apprehēdit. In legendo enim simul & albū & nigrū apprehendit. Quamobrē scit quòd hoc est primū, & illud secundum, quòd nigrū ab albo discernat. Quomodo igitur eodē tēpore apprehēdit uisus contraria, utrū secundū eandē partē: uel secundū aliam quidē partē nigrū: secundū aliā albū? Si itaq; secundū idē, ea, uidelicet, sine partibus apprehēdit, & est incorporeus. Si autem aliā & aliā, perinde est, inquit, ac si ego hoc, tu illud senseris. Quēadmodū, inquit, si dicas, id quod ego uidebā aliud est ab eo. quod tu uidebas. Oportet enim id, quod iudicat unum & idē esse, etiā secundū idē, quæ iudicantur, apprehēdere. Corpus autē in eodē tēpore, & secundū eandē particulā, ad cōtraria se applicare, uel simpliciter diuersa nō potest. Sensus uerò in eodē tēpore & albo et nigro se applicat: indiuisibiliter igitur se applicat. Et propterea ergo est incorporeus. Si enim secundū aliā & aliā partē nigrū, & albū apprehēderet, nō potuisset albū à nigro discernere: nemo enim discernit id, quod à se uidetur, ab eo, quod ab alio uidetur. Quòd autē imaginatio est incorporea, & indiuisibilis, hinc est apertū. Qui enim fit, quòd, qui superuenerūt, typi eos, qui prius erāt, nō deleuerunt? Quod certe cōtigisset, si quidē corpus esset: quemadmodū in cera fit. Superuenientes enim typi eos, qui prius erāt, obliterāt. Sed & plantalis siue naturalis & uegetatiua anima, quæ sensu est inferior, & plātales siue naturales rationes aperte demōstrantur esse indiuisibiles, & ideo incorporeæ. In unaquaq; enim seminis parte eædē sunt naturales ratiōes indiuisibiliter, sicut in toto semine insunt nutritiuæ, auctiuæ, formatiuæ. Quēadmodū enim totū emissū semē, si à matrice cōtētū fuerit, perfectū animal efficit: ita & si non totū, sed pars nihilominus faciet. Si itaq; naturales hominis rationes corpus essent, nō possēt in eadē simul particula eædē & capitis, & pedū & omniū esse partium. Nunc autē in eadē sunt parte: sunt ergo incorporeæ. Quod enim est indiuisibile, est et incorporeū. Quēadmodū igitur in tota arbore est & nutritiua, & auctiua, & generatiua facultas: sic & in ramo, uel in palmite, & in ipso quoq; acino. Sed fortasse dubitauerit aliquis. Vnde ergo mōstra? an non ex eo. quòd deficit uel abundat sperma? Cur rursus autē, si frumēti dissecta fuerit particula, quod superest non amplius germinat? Cur autē cortex non producit foliū, uel quid tale? Atqui hæ quoq; sunt arboris particulæ. De monstris igitur dico, ꝙ materia in causa est. Quandoquidē materiā aptā esse oportet & secundū quantitatē, & secundū qualitatē. Animaliū autē materia menstruum est. Si ea itaq; uel abundet, uel deficiat, uel aliquā præter naturā qualitatē accipiat, ea monstrorū causa est. Et in uniuersum quidem dico, quòd facultates ipsæ sunt incorporeæ, sed esse suū habēt in subiecto corpore: & ut sint, & qualitatis, & quātitatis proportione congruū subiectū habeant oportet. Quemadmodum circulus, & omnis, ut semel dicam, figura ipsa quidē secundū se demonstratur quātitatis, & magnitudinis expers, &, ut semel dicā, incorporea. Cōsistere autē nō potest, nisi subiectū nacta sit & magnitudinis & qualitatis proportione congruū. Quemadmodū nec in paruo & minuto corpore, neq; in humido & diffluēte cōstiterit circulus. Sic igitur et in re præsenti dico, quòd etiā si indiuisibiles secundum se sint rationes, in subiecto tamē corpore eis suū esse consistit: nec omne in uniuersum corpus & quocūq; se habēs rationes potest suscipere, propterea subiecti quoq; habilitate & aptitudine opus est. Si autē omnino inueniuntur, quæ in tota sunt arbore, facultates oēs etiā in partibus deficere, ꝑpter nullā aliā, scilicet, est causam, quàm quòd ipsæ per se sunt indiuisibiles. Si enim essent corpora, neq; in dissecto ramo totæ essēt, & arbor esset manca & mutila. Si autē dixerit quispiam, Sed potest dici quòd corpora sunt similaria per uniuersum permeātia. Similariū autē eadē est forma in parte, quæ est in toto. Quemadmodū in carne se habet. Carnis enim pars caro est. Ad hoc ergo dicamus, ꝙ si essēt similaria corpora, nō tota per tota subiecta procederēt. Neq; enim fieri potest, ut corpus per corpus procedat. Si itaq; ex animæ facultatibus inferiores sunt incorporeæ, multo magis rationalis, quæ est multo superior. Quòd autē et ipsa sit incorporea, per cōmunes quidē rationes iam demōstratū est. Dicamus autē & de ipsa seorsum in hūc modū. Nullū corpus ipsum seipsum cognoscit: neq; ad seipsum cōuertitur. Neq; enim seipsam nouit manus, uel aliqđ aliud corpus. Sed neq; ratione carētes facultates, licet & ipsæ sint incorporeæ, seipsas nouerūt. Neq; enim seipsum nouit uisus, uel auditus, uel sensus: neq; quærit cuius sit naturæ. Sed ratio est, quæ de ipsis quærit. Anima quidē certe ratiōalis ipsa seipsam cognoscit. ipsa est igitur, quæ quærit, ipsa quæ quæritur: ipsa quæ inuenit, ipsa quæ inuenitur: quæ cognoscit, & cognoscitur. Quòd sit ergo incorporea aperte demonstratum est. Quæ in subiecto sunt corpore facultates una cum corpore uigēt & crescunt, & cū eodē euanescūt, & intereūt. Tales sunt sensus: ira: cupiditas: sed cōtra rationalis anima flaccescēte corpore ipsa uiget, et florescit. Nō est ergo in subiecto corpore. Nihil suū ipsius subiectū studet corrūpere: omnia enim esse appetūt. Rationalis autē anima corpus negligit, ijsq;, qui per uirtutē suscipiūtur, laboribus domat, & exercet, & sæpe etiā penitus proijcit & deserit. In subiecto igitur corpore nō habet suū esse. Sic itaq; demonstratū est nullā animæ facultatē corpus esse. Accedit his ut demonstremus rationalē quidē animā separatā à corpore substantiā habere, reliquarū autē essentiā in corpore cōsistere. Et alia quidē est in spiritu, nēpe irrationalis. Plātalis autē seu naturalis in hoc, id est in crasso. Vt ergo hæc demonstremus, hoc prius assumamus. Regulā quandā tradit nobis Aristoteles in huiusce libri principio, quæ omnibus philosophis cōmuniter placuit, & ijs, qui immortalē, & ijs qui mortalem animam existimauerunt. Est autem hæc regula. Oportet, inquit, ex operationibus substantias iudicare: quandoquidem unaquæq; substantia coordinatam habet operationem. Omnis ergo, inquit, substantia, quæ null[illegible]

operationem à corpore separabilem, neq; ipsa est separabilis. Si enim separabilem habẽs substantiam seorsum à corpore nullam habet operationem, postquàm à corpore fuerit separata, circa quid operetur non habebit: frustra ergo erit. Nihil autẽ frustra facit deus, nec natura. fieri ergo non potest, ut separabilis substantia nullam habeat actionẽ seorsum à corpore. Rursus & hæc est alia regula. Omnis substantia, quæ habet actionem à corpore separabilẽ, est et ipsa necessario à corpore separabilis. Si autem non fuerit separabilis, continget id, quod ab alio causam habet, ipsa causa esse potius, &, quod est deterius, meliore esse melius. quod est absurdum. Oportet enim semper causam eo, cuius causa est, esse meliorem, & id, quod est natura prius, potius esse eo, quod est posterius. Quomodo ergo hoc se habet? scimus quod omnis operatio est ex potẽtia: omnis autem potentia ex substantia. Tertium ergo locum à substantia habet operatio. Si itaq; substãtia à corpore est inseparabilis, operatio autem separabilis, quod autẽ est separabile melius est eo, quod est inseparabile. Operatio ergo substantia est melior, idem est autẽ dicere, id quod causam habet eo, quod eius causa est, & eo, quod est natura primũ, quod secũdũ est, uel potius tertiũ, quod est absurdum. fieri ergo non potest, ut operatio à corpore separabilis nõ à substantia procedat, quæ est & ipsa separabilis. Hæ sunt itaq; Aristotelicæ regulæ. Quarum posterior quidem ad disputationem de rationali anima, prior autem ad reliquarũ cognitionem nobis est utilis. In præsentia itaq; dicamus de rationali. Si nulla substantia à corpore inseparabilis habet operationem separabilem, demonstrabimus autem in anima operationem à corpore separabilem, necesse est omnino & ipsam esse separabilem. Quando igitur de intelligibilibus anima considerat, & intellectiuas de deo contemplationes tractat, manifestum est, quòd ab omni corpore separabilem talem habet operationem. Similiter & quando se ipsam quærit. Nusquam enim in his ne cooperatore quidem utitur corpore: neque ipsa circa corpus operatur. Quare à corpore omnino separata est eiusmodi operatio, & ab ipsa etiam imaginatione. Si autem separabilis est operatio, necessario & ipsa eius substantia erit separabilis. Si autem separabilis est substantia, eam esse æternam omnino necesse est. Hoc enim omnes cõmuniter confitẽtur, quòd omnis substantia à corporibus separabilis est etiam æterna. Considera enim. Si, cum sit separabilis, non est æterna, sed generabilis, & corruptibilis, priusquàm fieret uel poterat fieri, uel nõ fieri. Siquidẽ non poterat, ne facta quidẽ esset. Quod enim fieri non potest, ne fiat quidem: si autem poterat, materialis omnino erat. hoc enim posse aliquando esse uel non esse hoc quidpiam, materiæ est. Si autem immaterialia, quæ sunt à materia separabilia, non erunt ex eo, quod est potentia, ad id quod est actu, sed semper erunt actu. Et aliter. Quidquid corrumpitur duobus modis corrumpitur. uel corporum in elementa resolutione: uel cùm in incorporeis extinguitur species, subiecti, in quo suũ esse habet, discrepantia, & inconcinnitate. queadmodum harmonia laxatis fidibus. Eorũ autem modorum neutro rationalẽ animam corrũpi cõtingit: neq; incorporeorũ modo, ipsa enim est incorporea: neq; eo modo, quo, quæ incorporea quidem sunt, sed in corpore subiecto esse suum habẽt. Eam enim à corpore esse separabilẽ demonstratum est. Quare si eam à corpore esse separabilem demonstratum est, simul etiam demonstratum est, quòd æterna est. De cæteris autem deinceps dicamus, irrationali, & plantali seu uegetatiua, & naturali. Quòd eæ enim sint inseparabiles ex dicta regula manifestũ est. Si enim demõstrauerimus eas nullam à corpore separabilem habere actionem, ipsas quoq; omnino necesse est esse inseparabiles. Earũ igitur omnes operationes in corpore, & circa corpus uersantur. Nutritiua, & auctiua, & generatiua & in corpore sunt, & per corpus operãtur, & circa corpora. Porro itidem & animus, quæ irascibilis pars est, & cupiditas. Hic enim mouet sanguinem, qui est circa cor. Illa autẽ iecur eo modo afficit. In corpore ergo, & per corpus. Sed & circa corpora. Vel enim ciborũ, uel colorũ, uel corporalium, ut semel dicã, rerũ appetitus Cupiditas est. Et animus totus in hoc est, ut eũ, qui ipsum molestia affecit, dolore uicißim afficiat. Quare si eorũ operationes nõ sine corpore, necessario & substantiæ. In quid enim actionẽ suam exercebunt separatæ? Quid nutriẽt, uel augebũt, uel generabũt? Quẽ autẽ uicißim dolore afficient? Sed neq; cupiditas iucundorũ quid retinebit, quæ eam ad appetitũ moueãt. frustra itaq; erunt. si autẽ hoc, uidelicet, ut frustra quid sit, fieri nõ potest: inseparabilis ergo à corporibus est substantia, ex qua tales operationes procedunt. Sed uegetatiua & naturalis ab hoc crasso est inseparabilis, & una cum eo corrumpitur. Et manifestum est ex ijs, quorũ eæ sunt facultates, & in plantis in quibus spiritale corpus non spectatur. Demõstrantur autẽ etiã post animæ exitũ breui adhuc aliquo tempore in hoc corpore remanere. Vnde enim hæc putrida, & quæ facile dissolui potest auctio? In mortuis enim & ungues & pili augẽtur. Si autẽ auctiuæ facultatis etiã post mortẽ est in corpore aliquod uestigium, nutritiuæ quoq; facultatis aliquod esse uestigium necesse est. Propter auctionẽ enim alimentũ est. Hinc ergo manifestũ est, quòd in hoc corpore esse suum habet hæ facultates. Quòd si habet, & generatiuam quoq; habere necesse est. In eadem enim est serie, & coordinatione. Quare ubi illæ sunt, & ipsa quoq; necessario uidetur inesse. Huius autẽ & in mortuo corpore dixerit aliquis uestigiũ esse aliquod propter ea, quæ ex mortuis corporibus generãtur, animalia, uespas, & apes, & uermes, & eiusmodi. Irrationalis autẽ in hoc amplius esse suum nõ habet. Remanet enim etiã post animæ ex corpore exitũ, uehiculum & subiectũ habens corpus spiritale. Quod & ipsum est ex quatuor. Dicitur autẽ ex abundãte aëre, quemadmodum & hoc terrenũ ex eo, quod est amplius. Et unde manifestum est si in eo esse suum habet uita irrationalis? imo prius unde omnino est corpus spiritale? Hoc enim prius oportet quærere an est omnino: Deinde demõstrare, quòd in eo est irrationalis uita. unde igitur sciemus, quod est spiritus? Animã quidem nostram post discessum ex corpore in cõfesso est, uel potius demonstratur ad inferos uenire, & eorum, quæ in uita male gessit, illic pœnas luere. Non enim ut simus solum curam gerit prouidentia, sed etiam ut bene simus. Quamobrem anima, quæ ad id, quod est præter naturã, delapsa fuerit, non negligitur. Sed qua par est ei diligentia & sollicitudine prouidetur. Et quoniam ei usu uenit, ut per delicias & uoluptatẽ peccaret, necessario ut per dolorẽ quoq; purgetur eueniet. Nam & hic quoq; cõtrarijs contraria medicamẽta adhibẽtur. Quò fit ut in ijs, quæ sub terra sunt, ad iudicium exercendum paratis locis punitæ dolore afficiantur. Sed si incorporea est anima, fieri non potest ut patiatur. Quomodo igitur punitur? Necesse est ergo omnino aliquod ei esse adiunctũ corpus, quod, cùm nimio æstu, aut algore uel immodice dissoluitur, aut supra modum concrescit, dolore animam afficit per consensum. Quemadmodum & hic quoq; corpore dolorem patiente, propter naturale uinculum &, qui ex eo procedit, consensum sentit anima dolorẽ. Ipsum enim per se incorporeum à nullo patitur. Cuiusmodi ergo est ei corpus adiunctum? Non hoc quidem. In ea enim, ex quibus compositum fuit resolutum est: sed id quod spiritale dicimus. In eo ergo propterea sunt omnino tanquàm in subiecto animus, & cupiditas, & ab eo separari nequeunt: Nisi enim essent, sed statim post exitum ab hoc corpore ab his affectibus esset liberata, à generatione quoq; esset omnino pura. Quòd si à generatione & perturbationibus esset liberata, sustolleretur, neque in subterraneis iudicij locis esset. Sicut enim diximus, cùm ea in generation

nerationem descēderet, dati sunt ei illi affectus, propter eas, quas diximus causas. fieri autem non potest ut à generatione liberetur, quæ non seipsam purgauerit. Quoniam enim ipsa per se est mobilis, & sua sponte à bono excidit, oportet eam rursus, ut sustollatur, seipsam purgare. Subterranea enim illa iudicij loca eā sustollere non possunt sed ipsam tantum ad seipsam conuertunt. Quò fit, ut cùm resipuerit, eámque errorū suorum pœnituerit, proprio suo impetu purgetur, & corporeum illum, cui sua sponte alligata erat, affectuum consensum sua sponte abijciat. Quare ait illam post subterranea iudicij loca hic rursus tam diu consistere, donec à seipsa purgata, & à generatione liberata, sublata fuerit. Tunc itaq; & iram, & cupiditatem una cum illo uehiculo, id est spiritu, deponit. Esse autem ei postea aliquod aliud perpetuò adiunctum corpus cœleste, id est, æternum, quod radiorum uel astrorum formam & similitudinē habere inquiunt. Cùm enim ipsa ex mundanis rebus sit, eam necesse est omnino munus aliquod habere, quod gerat, quod mundi quoq; pars sit. Et si est semper mobilis, & eam semper operari oportet, oportet eam perpetuò aliquod corpus adiunctum habere, quod semper uiuificabit. Propterea splendidū & luminosum corpus eam habere inquiunt, quod sit æternum. Propter hæc itaque, quæ dicta sunt, spiritale corpus esse necesse est, & animum, & cupiditatem ab eo separari non posse. Manifestum est autem, quòd quemadmodū uitales & appetitiuæ irrationalis facultates sunt in spiritu, ita et cognitiuæ. Si enim deteriores ab hoc crasso corpore sunt separabiles, multo magis meliores. meliores aūt cognitiuæ: dico autē imaginationē & sensum. Sed etsi in illo esse suum habeant irrationales facultates, ueniunt tamen etiam ab illo uestigia quædam ad hoc crassum corpus. Quemadmodū & à mente mentis conceptus ad omnes uenire dicimus. Quòd enim etiam ad hoc usq; corpus irrationalis animæ illuminationes ueniant, manifestum est. Ira enim mouet sanguinem, qui est circa cor, & eius ebullitionem quandam facit. Cupiditas autem iecur sic uel sic ad suos motus afficit. Et sensus omnes cerebrum illuminant. ex eo enim ad sensoria per neruos suppeditatur sensoria facultas, eoq; male affecto, sensus fiunt actionis expertes: ut demonstrant medici. Cùm enim id, quod meningæ custos appellatur, meningæ, quæ membrana est cerebrum tegens, superposita fuerit, & sensu, & motu carens animale efficitur. Et cùm dorsalis pars male affecta fuerit, ægroti quidē pars superior sensu fruitur, inferiora autem sensu carent, eo quòd non amplius suppeditetur à cerebro sensitiua facultas, cùm instrumentum neruus scilicet, passum sit. Et si alligatus fuerit neruus, sensu rursus uacua fit pars inferior, superior autem manet sensu prædita. Ex dictis igitur manifestum est quòd & spiritale corpus est, & ab eo separari nequeāt animus, & cupiditas. Multo autem magis apertū euadit uel ex ipsa rerū operatione. Vnde enim in sepulchris umbrarum formam præ se ferentia spectra apparēt? Neq; enim figurā ullam habet anima uel omnino uideri potest. Sed non purgatas aiunt animas, postquam ex hoc corpore excesserint, cum spiritu aliquādiu errare, idq; circa sepulchra apparere. Quare adhibenda est diligentia ut recte uiuamus. Ab hoc enim ex improba uiuendi ratione condensato spiritu circa affectus aiunt animam attrahi. Habere enim & ipsum aiunt aliquid naturalis uitæ: Nutriri enim: Non sic autem nutriri, ut hoc corpus sed per uapores. non per partes sed sic. uerbi gratia, ut spōgiæ uapores recipiunt. Et propterea studiosi, subtilioris, & siccioris uitæ rationis curam gerunt, ne crassescat spiritus, sed subtilis fiat. Ad hæc autem & purgationes aiunt ipsum suscipere. Hoc enim corpus aqua colluitur: illud uerò purgationibus, quæ per exhalationes fiunt. per quosdam enim uapores nutritur, per alios autem purgatur. Ipsum autem non per uaria esse instrumenta diuisum, sed totum per totum secundum sensus agere, & sensilia apprehendere. Quare & Aristoteles in Metaphysicis inquit, Quòd sensus proprie unus est, & sensorium proprie unum, sensorium appellans ipsum spiritum, in quo sensitiua facultas tota per totum uaria sensibilia apprehendit. Quomodo igitur apparet in sepulchris mēbris & instrumentis præditum, & aliquando quidem hominis figuram aliquando uerò etiam alicuius alterius animalis formam habens? Ad hoc dicunt. Primum quidem illud quòd sæpe contingit ipsum hominis habere figuram à flagitiosa uiuendi ratione incrassatum, & simul à continenti corpore impressum. Quod etiā in glacie usu uenit, ut cum ijs in quibus concrescit uasis, simul imprimatur. Quomodo igitur diuersas habens figuras apparet? fortaßis, inquiunt, quando anima ipsum uult demonstrare mouens imaginationē ipsum simul imprimit: uel etiam diuina forte cooperatione adiuuante, & apparere, & rursus euanescere, densatū, & rarefactum. Cùm enim sit aëreū, quando coactum condensatum fuerit, fit uisibile, & rursus euanescit dispersione, & rarefactione. Ad hæc autem omnia dicet aliquis dubitans an humanæ sint animæ, quæ per proprios spiritus in sepulchris apparent, & non impostores aliqui dæmones, qui suapte natura facile possunt se in omnia mutare, propter eis annexum spiritale corpus, quod in quasuis figuras nullo negocio se potest transformare, quod quidem aßidue uidētur facere. Quomodo autem uel ad aliquod tempus hic errauerint animæ? utrum sua sponte & electione, an non? Si enim electione, hinc nunquā migrauerit anima. Ad subterranea enim iudicij loca fit migratio. Si autē citra electionem à prouidētia cogitur manere, quomodo eius augetur ad improbitatem facultas, & maiora, quàm hic, potest? Sin autem, tanquam deposito hoc craßi corporis onere: oportebat potius ueluti pondere liberatam, &, quæ propè sunt, iudicij & pœnarum loca ueluti præsentiscentē, modestiorem fieri. Nunc autem ea mala facit, quæ ne hic quidem facere poterat. Differit autem in primo quidem libro de ijs, qui ante se de anima opinati sunt: eorum enim opiniones exponet, & quæ eis recte uisa sunt admittet: si quid autem de anima non recte existimarunt, redarguet. In secūdo autem libro propriam de anima opinionē exponet, & de ea differet. Primum quidem communius & craßius. Deinde seorsum de unaquaq; animali facultate. & in secundo quidem postquam de anima communiter differuerit, differet seorsum & de plātali seu uegetatiua aut naturali, & irrationali. In tertio autē de rationali. Meminit autem & in secundo de rationali, & in tertio de irrationali. Quemadmodum autem solet in omnibus tractatibus naturalibus facere circa tractatuum finem, ut se attollat ad eas, quæ à rebus naturalibus separatæ sunt, causas, ita & hic facit. In Physica enim ad finem cùm de motu differeret, & principij causam quæreret, seipsum ad primam causam & motus principium eleuauit. Ait enim oportere primum mouens esse immobile. Si enim & illud moueretur, ne ea quidem, quæ mouentur, in motu manerent. Quare si sunt, quæ semper mouentur, necesse est id, quod ea mouet, esse immobile. Deinde cùm præconijs & laudibus id extulisset, quòd est incorporeum, & æternū, & omnipotens, à tali, inquit, principio dependet cœlū, & mundus. Oportet enim perfectum physiologum, postquā naturales causas tradiderit, etiam ad separatas ascendere, & non in eis manere. Sic etiā fecit in libro de Generatione & Corruptione.

FINIS PROLOGI.

Commentariorum IOANNIS ALEXANDRINI PHILOPONI, in libros Aristotelis de Anima,

LIBER PRIMVS.

PVlchrarum, & pretiosarum esse rerum cognitionem existimantes.

PROOEmium habet encomium contemplationis de anima, & adhortationem ad eius cognitionẽ: potius autem studiosorum, & eorum, qui hac contẽplatione digni sunt, adhortationem: contrariorum uerò dehortationem. Duobus enim positis principijs, per unum quidem adhortari uidetur, per reliquum autem dehortari. Cùm enim dixisset, quòd cognitio est pulchra, & pretiosa, & quòd pretiosissima, & exactissima est de anima cõtemplatio, uidetur omnes homines ad eam adhortari. At cùm rursus dixit esse longe omnino difficilimum persuasionem de ea aliquam habere, dehortari uidetur. ut per utraq; hæc ostendat, quòd studiosos solum ad ea, quæ de animæ contemplatione dicuntur, adhortetur. Post laudem autem, & adhortationem causam infert, cur sit difficilis de anima contemplatio. Deinde aliqua problemata exponit, quæ quæri debent in ijs, quæ de anima scribuntur. Alexander quidem, ut ait Plutarchus, cùm propria dogmata uellet exponere, & ad se etiam Aristotelis sententiam attrahere, in hoc opus commentaria se simulauit scribere. Ex prooemijs itaq; contortam suam ostendens sententiam, ipsum prooemium contorte exposuit. Ait enim defectiue dictum esse. Pulchrarum enim & pretiosarum esse rerum cognitionem existimantes. Quid existimantes? ait itaq; subaudiendum pulchram, & pretiosam. Sic ergo Alexander. Attici autem interpretes magis ex ipsa rei natura hoc exposuerunt. Cognitionem enim, inquit, pulchrarum & pretiosarum esse rerum existimamus. Hoc autem est Aristoteli uel familiare cognitionem laudare. Quare in Metaphysicis quoq; sic exorsus est. Omnes homines scire natura appetunt. Signum autem est sensuum dilectio. Est autem operæpretium quærere quomodo rem pulchram esse dicit, & pretiosam cognitionem. Nunquid omnis cognitio bonum est, etiam ipsorum malorum? Dico quòd maximè. Et malorum cognitio bonum est, quæ est re uera cognitio. Vt enim à Platone dicitur, & pulchre dicitur. Mali cognitio facit, ut ab eo fugiamus: Boni autẽ ignorãtia facit, ut in malum incidamus. Quare & contra, Mali quidem ignorantia facit ut in malum incidamus. Boni autem cognitio nos parat, & instruit, ut ipsum apprehendamus, & retineamus. Cognitio autem tribus modis dicitur. Vel enim scientia cognitio dicitur, ut Plato in Phædone. Hoc enim est nosse accepta scientiam habere, & non excidisse. Et in Gorgia. Vel rursus planam & crassiorem cognitionem, ut ipse ait in physicis. Quandoquidem nosse, & scire circa omnes scientias. Per nosse enim planam & crassam cognitionem significat. Per scire autem exactam: Vel eam, quæ communiter de omni notione dicitur, quam & hic & in Metaphysicis accepit.

Magis autem aliam alia, vel secundũ quod est exacta, vel quòd sit meliorũ, & magis admirabilium: propter hæc vtraq; animæ historiam iuste in primis posuerimus.

Tota prooemij mens & intelligentia sic habet. Omnem quidem cognitionem, inquit, pulchram, & pretiosam esse existimamus: esse autem aliam alia pretiosiorem, & pulchriorem duabus de causis. Vel quòd subiectum de quo cognitio est melior est: uel quòd cognitio exactior. Vt Astronomia est medicina pulchrior, eo quòd subiectum habet pretiosius. Illa enim circa cœlestia: Hæc uerò circa humana corpora uersatur. Sed & secundum cognitionem Astronomia exactior est, quàm medicina. Quare secundum utraque longe quàm medicina pretiosior est astronomia, & secundum subiectum, & secundum cognitionis speciem. Rursus Geometria secundum utrunque mechanica est pretiosior, eo, quòd Geometria quidem circa id, quod est immateriale, subiectum habet. Ipsæ enim figuræ, secundum se & incorporeæ, & magnitudinis sunt expertes. Si enim magnitudinem haberet circulus, omnino definita, & circumscripta esset, ut cubitalis. Quòd si hoc esset, bicubitalis uel tricubitalis circulus non esset. Neq; uerò ullus alius præter cubitalem magnitudinem circulus esset. Et si esset aliquod corpus, definitum omnino esset, ut uerbi gratia æris. ferreus igitur non esset circulus, uel ligneus, neq; ullum aliud corpus præter æs. Quare immateriale omnino est subiectum Geometriæ, Mechanicæ autem corpora & magnitudines. Est itaq; Geometria pretiosior Mechanica. Sed & secundum cognitionẽ. Illa enim, Geometria scilicet, nec falli nec labi potest. Semper enim omnis trianguli tres sunt anguli duobus rectis æquales. & non crassè, sed exactissimè, & ne in minimo quidem uel breuissimo differens. Semper enim dimetiens lateri erit incommensurabilis. Mechanica autem non exactas habet rationes, ut quæ circa corpora, & magnitudines uersetur. similiter se habẽt Arithmetica & Harmonica. Arithmetica enim, ut quæ circa numerorum rationes uersatur, etiam subiectũ melius habet, utpote immateriale, cum Harmonica circa corpus fides, & chordas, & sonorum magnitudines habeat. & propterea Arithmeticæ exactior est cognitio. Quoniã igitur hæc est scientiarum pulcherrima, quæ circa eorum alterum quidpiam præcellit: in anima autem hæc utraq; consyderantur: propter utraq; igitur, inquit, & pretiosa & pulchra est de anima contemplatio. pretiosa est igitur de anima contemplatio, eo, quòd circa excellens & eximium subiectum uersetur, animam scilicet ipsam. Quod quidem est omnium, quæ hic sunt, longe pulcherrimum. Sed & quòd exactior, pretiosior est de anima cõtemplatio. Quomodo autem est exactior de anima contemplatio, sic didicerimus. In demonstratiua duas nobis regulas tradit Aristoteles, quibus, quod exactius est, discernere oporteat. Si duæ sunt, inquit scientiæ, & uelis cognoscere utra sit exactior, duplici ratione cognosces. Quando enim altera alterius principia demonstrat, quæ principia demonstrat est exactior, ut physicæ ratio disciplinæ medicina est exactior. Medicinæ enim principia physiologia demonstrat. Rursus Geometris exactior est quàm mechanica. Talia enim principia Geometria demonstrat. Et Arithmetica exactior est quàm Harmonica. Harmonicæ enim principia demonstrantur in Arithmetica. Communiter autem omnibus prima Philosophia. Ipsa enim omnium principia demonstrat. Rursus, inquit, exactior est scientia, quæ circa materiæ expers subiectum uersatur, ut

Geometria, Arithmetica, Theologia. Qua de causa ait in Metaphysica, quòd intelligibilium cõtemplatio est & facilima, & difficilis. Facilima quidẽ, quòd de rebus est constantibus, & eodem modo semper se habentibus. Apertissima enim sunt diuina, ut quæ sunt omnino immutabilia secundum substantiam, secundum potentiam, secundum actionem. Propter hoc ergo est facilima. Difficilis autem propter nostram imbecilitatẽ. Neq; enim possumus, cùm & in corpore, & animi perturbationibus obnoxij sumus, ad eorum lucem oculos inconniuentes intẽdere. Quod quidem etiam uespertilionibus usu uenit. Cùm enim sol sit clarissimus, propter oculorum imbecilitatem eius radios uidere non possunt. Eis igitur clarior uideatur stellarum lux, quæ pro oculorum modo eis magis conuenit. Sic igitur in nobis, & in intelligibilibus se habet. Cùm igitur exactior ea est scientia, quæ circa immateriale subiectum uersatur, uel quæ principia demonstrat, utronam modo est de anima exactior cõtemplatio? Nempe quòd materiæ expers subiectum habeat. Neq; enim aliorum principia demonstrat. Quòd si materiæ penitus expers est anima, omnino est & immortalis. Vnde & Alexander hunc locum adulterat. Exterius enim hoc ex additamento insitũ esse inquit. Magis autem aliam alia, uel secundũ quod exacta est, uel quòd sit meliorum, & magis admirabilium, ne cogatur locum exponens exactiorem dicere de anima contemplationem, ut quæ materiæ expers subiectum habeat, ipsam nempe animã secundum Aristotelicas regulas. Quòd si concesserit materiæ expertẽ esse animam, eam quoq; necessariò immortalem esse concedet. Meliorum autem & magis admirabilium. Illud quidem est rei naturæ, Nempe meliorum: hoc autem nostri iudicij, magis admirabilium. Propter hæc utraq; animæ historiam iuste in primis posuerimus. propter utraq;. Alexander quidem ait, quòd sit pulchra, & pretiosa, ut qui huic cohærentem locum adulteret. Dicit autem propter utraq; & propter exactam contemplationẽ, & subiecti excellentiam. Historiam autem pro eo quod est cognitionem. ἱστορας enim scientes appellamus. In primis posuerimus. Non dixit, in omnium primis, sed in primis. Omnium enim prima est intelligibilium cõtemplatio: quæ neq; secundum substantiam, neq; secundum potentiam, neq; secundum operationem omnino mutari possunt. Secunda autem est de anima, eo quòd etsi immutabilem habeat substantiam, at nõ operationem. Quare eam immortalibus æquiuocam esse dixit Plato, eo quòd propriè est immortale, quod secundum omnia est immutabile: ipsa autem quoniam secundũ actionem mutatur, propterea immortalibus est æquiuoca. sic etiam cœlestia dixeris immortalibus esse equiuoca. Mutantur enim & ipsa si non secundũ substantiam, at secundum locum. In primis igitur, eorum, uidelicet, quæ sunt post eam. Primum enim post intelligibilia locũ habet.

Videtur autem & ad veritatem omnẽ eius cognitio multum conferre.

Et ipsa quidem per se, inquit, animæ cognitio est admirabilis, & pretiosa. Deinde ait & hoc ad omnem ueritatem conferre, id est ad omnem philosophiam. Idem enim & ueritatem dicere, & philosophiam. quandoquidem & quæ re uera est sapientia ueritas est. Nullum est enim in ea mendacium. Quare si ad omnem philosophiam confert, uidelicet & ad moralẽ, & theologicam & naturalem. Ad moralem itaq; cõfert, quòd fieri non potest, ut mores nostros cõponamus, nisi animæ facultates prius considerauerimus. Differet autem & de anima moralis, ut ipse in moralibus inquit. Si enim uirtus ornamentum est animæ. Ornamentum autem est facultatum animæ recta ordinatio: eas ordinare non potest, qui earum naturam non considerauerit. Confert autem & ad Theologiam, quoniã de intellectu, qui in nobis est, separabili inuestigamus, quòd & ipse est immortalis, quandoquidem intellectus intelligibilium est intellectus. eorum autem, quæ sunt ad aliquid, qui alterum nouerit, reliquum quoq; cognoscet. Manifestum autem, quòd mentis nostræ contemplatio multum etiam ad theologiam confert. Vnde & ipse dicebat in tractatu de partibus animaliũ, quòd non de omni anima Physico est differendum. Si enim de omni, etiã de intellectu. Quòd si & hoc, de intelligibilibus quoq;. Intellectus enim intelligibiliũ est, intellectus. Hoc autẽ est Theologiæ, & primæ philosophiæ. Confert autem nobis & ad naturalem. Si quidem physici opus est de corporibus differere, & eorum formis, & facultatibus. Earum autem, quæ in corporibus sunt, formarum pulcherrima est anima.

Maxime autem ad naturam.

Hoc autem maxime ad naturam addidit, quòd, id quod confert, aliud est ab eo, cui cõfert. In morali itaq; tractatu et Theologia non confert, sed illic eius, quod proponitur, contemplatio est animæ contemplatio. In Theologia enim uersans ad intelligibilia & diuina conuertitur, &, qui illic sunt, ordines quærit. Dum autem se ad intelligibilia conuertit, ad seipsam quoq; conuertitur: & de sua ipsius substantia & ordine differet. Intelligibilium enim & diuinorum extrema est anima. Rursus, cùm de moribus uerba facit, & uirtutum ordines contemplatur, de suis ipsius facultatibus & potentijs differet, quarum sunt uirtutes. In naturali autem tractatu confert. Alia est enim natura, & alia anima. Quomodo igitur confert subiunxit.

Est enim veluti principium animalium.

Principium & ut effectiuũ, & ut formale, & ut finale. Hæc enim sunt, quæ propriè sunt principia. Effectiuum quidem principium, quòd ipsa sola uolũtate animal mouet, neq; uecte aliquo opus habet. formalis autem, quòd ipsa est, quæ animali, &, ut semel dicam, animatis formã tribuit. Animatæ enim formæ hoc ipsum esse secundum animã dicuntur. Quod enim in unoquoq; naturalium melius est, ut ipse ait Aristoteles, uniuscuiusq; forma est. Melior autem in animatis est anima. Finale autem, quòd eius causa corpus est. Est enim corpus quidẽ propter aliquid. Ipsa autem est propter quod. Vnde & instrumentorũ, seu membrorum animalium alia est, & alia adaptatio ad proprietatem eius, quæ in unoquoq; est, animæ. Alia enim hominum, alia uolucrum, alia terrestrium, alia aquatiliũ. Et in uno quoq; eorum multa est profunditas, cùm unumquodq; sit paratum & instructum ad eam animæ facultatem, quæ dominatur. Aliter enim instructa sunt quæ secundum iræ characterem impressa sunt. Aliter, quæ secundum cupiditatem: De quibus non est præsentis loci dicere. Addidit autem hoc ueluti quòd cohærens, & proximũ animalium principium est natura, non anima.

Quærimus autem contemplari & cognoscere eius naturam, & substantiam.

Contemplari quidem crassius aggredi, quæ de ea dicenda sunt, significauerit. Cognoscere autem exactè perscrutari. Dicimur enim contemplari quidpiam, quando ad id simpliciter aggredimur. Nosse autem ipsum, quando ea etiam, quæ ei insunt, edidicimus. Naturam autem & substantiam, siue per figuram, quæ ex parallelo dicitur, idem intelligendum est, ut prioris secundum sit expositiuum, naturam dico pro substantia: uel naturam dico pro substantia: uel naturam quidem ipsum eius genus: substantiam autem definitionem: ut sub quod genus reducitur: utrum substantiam: uel qualitatem: uel quantitatẽ. Dixerint autem ad qualitatem quidem reduci, qui temperaturam: sub quantum autem, qui rationem seu proportionem. Deinde cùm genus cognouerimus, ediscere etiam oportet constitutiuas eius differentias, & sic definitionem reddere. Definitio enim rerum substantias significat.

Deinde

Deinde quæcunq; circa illam accidunt.

Non dicit, quòd oportet quærere ea, quæ secundum accidens ei insunt, ut album corpori: sed, quæ secundum substantiam consequuntur. Sic igitur audiemus illud accidit, quemadmodum & in syllogismi definitione conclusionem. Syllogismus enim est, inquit, oratio, in qua positis quibusdam aliquid aliud ab ijs, quæ posita sunt, accidit. Quemadmodum igitur hic non dicit secundum accidens inesse propositionibus conclusionem, sed significat ea dictio id, quod per se ex necessitate consequitur: ita & in præsentia est accipiendum.

Quorum hæ quidem propriæ animæ affectiones esse videntur: Illa autem communia etiam animalibus per illam inesse.

Eorum, quæ ex necessitate animam consequuntur, hæc quidem eam solam consequuntur. Illa autem totum animal. Dico autem, quod constat ex anima, & corpore. Et animæ quidem affectiones, intelligẽtia. Hoc enim eius in anima rationali est proprium. Aliæ autem affectiones sentire, imaginari, irasci, cupere, si quid eorum est, hæc utriusq; sunt cõmunia. Omnem enim animam, ut unam aliquam accipit, & ait eius quidem has proprias esse affectiones, non omnis simpliciter, sed eius, quæ aperte anima dicitur. Quæ quidem, manifestum est, quòd animæ sunt rationalis. In anima enim dicta simpliciter est & rationalis. Aliarum enim animarum nulla est propria affectio, quandoquidem ne earum quidem substantia est separabilis. Affectionis autẽ nomen dupliciter dicitur. Dicitur enim affectio, uel quæ ducit ad corruptionem: uel quæ ad perfectionem. Dicitur enim lignum ab igne pati, & affici, sed tanquam id, quod ad corruptionẽ ducitur. Dicimus etiam sensus pati à sensilibus: manifestum autem, quòd perfici, & à potentia in actum duci. Sic itaq; Plato in Sophista dicit de toto, quòd totum non est unum, sed passum est unum, affectionem, uidelicet, dicens perfectiuã. Totum enim non est quod unum. Quoniam totum partium est totum: partes autes autem multæ, & non unum. Quare non unum totum, si quidem in multis habet suum esse, sed passum habet unum. Passum est autem unum, cùm propriam perfectionem recepit. Ex hoc autem loco refellimus Andronicum Rhodium, qui peri hermenias opus adulterauit. Cùm enim illic dixisset Aristoteles, quòd intelligẽtiæ sunt animæ affectiones, ut in libro de anima dictum est, ait Andronicus, quòd hoc nusquam dictũ est in libro de anima, Quare necesse esse uel esse adulterinum librum de anima, uel peri hermenias: sed in confesso est librum de anima esse Aristotelis. adulterinus ergo peri hermenias. Dicimus ergo, quòd in hoc loco proprias animæ affectiones nihil aliud quàm intelligentias appellauit. Quare hoc erat, quod in peri hermenias tractatu dicebat.

Est autem omnino difficilimum persuasionem aliquam de ea habere.

Diximus quòd in proœmio laudibus effert cõtemplationem de anima, & ad eam studiosiores adhortatur, socordiores autẽ deterret. Hic igitur, ut hoc faciat, uult demonstrare, quòd difficilis est de anima contemplatio, Quomodo autem difficilis, dixit superius, quòd quærimus contemplari naturam & substantiam eius, id est uolumus inuenire, quæ sit animæ definitio. Hæc autẽ, inquit, de definitione quæstio & in omnibus, quæ sunt, communiter est difficilis, & proprie in anima. Oportet enim, inquit, quærere communiter in definitionibus. Primum quidẽ, nunquid una est methodus; per quam fieri posit, ut omnium, quæ sunt; definitiones aßignentur, uel multæ. Et si una est methodus, quæ nam ea est. Si autem multæ, rursus quærendum est, Quot & quæ numero sunt, & quales. & quando inuenerimus quot sunt, uerbi gratia duæ: Quales hæ sunt, Descriptio et definitio. Alia autẽ ad hæc tertia nos excipit quæstio, Qualibus nam methodis omnibus in rebus utendum. sed & postquam hoc inuenerimus, rursus quærendum: quandoquidem ex generibus & differentijs est definitio. quod rei propositæ genus est, & quæ differentiæ, quibus diuiditur genus, ut cognoscamus quales sunt rei propositæ constitutiuæ differentiæ, ut cùm eas cum genere contexuerimus, eius definitionem tradamus. Cõmuniter igitur propter hæc animæ definitionem accipere est difficile, quoniã omnẽ quoq; definitionẽ hæc cõsequũtur. proprie aũt in anima accidit adhuc magis dubiũ de ea esse orationẽ, ut ipse deinceps exponit.

Cùm enim sit communis quæstio etiã multis alijs.

In multis, inquit, rebus cõmunis de definitione quæstio. multis autem dixit, quoniam fieri non potest, ut omnium definitiones tradantur, Neq; enim generalißimorum, neq; indiuiduorum siue singularium, sed per descriptionem ea significamus. Quæ enim sunt maxime uniuersalia per ea, quæ per se sunt propria. Singularia autem per ea, quæ eis proprie accidunt.

Dico autem de ea, quæ est circa substantiã, & circa quid est.

Quandoquidem substantiæ nomẽ multa significat. Et genus enim, & materiam, & definitionem, nonnunquam autẽ omnem subsistentiam seu existentiam, propterea cùm dixisset, eam, quæ est circa substantiam, interpretatus est addens, & eam, quæ circa quid est, ut significet definitionem.

Fortaßis enim cuipiã uideri posit vna esse methodus in omnibus, quorum substantiam volumus cognoscere: quemadmodum & eorum, quæ sunt secundũ accidens, propriorum demonstrationem. Quærẽda igitur fuerit hæc methodus.

Aliud est accidens, & aliud secundũ accidens. Accidens quidem, quod in diuisione substantiæ opponitur: quod secundum se non subsistit, neq; secundum substantiã rebus inest: sed exterius eis superuenit & accidit, ut nigrum uel album corporibus. Secundum accidens autem, quod ex necessitate substantias consequitur. ut propositionibus accidere dicimus conclusionem, non quòd propositionibus accidat conclusio, sed quòd ex necessitate eas consequatur. In talibus autẽ accidentis nomẽ imponimus, eo quòd ad alia quædam accidit, etiam si ex necessitate, & quòd eadem sint. Quod autem proprie est accidens, non eo quòd eadem sint consequitur. potest utiq; & coruus albus animo cogitari. Hic itaq; secundum accidens propria dixerit, quæ primo, & secundum se rebus insunt, quæ & simul perimunt, & perimuntur: ut homini scientiæ susceptiuum: & omni trãgulo tres angulus duobus rectis æquales habere, uel duo latera reliquo maiora. Hæc autem primo, & secundũ se rebus inesse dicuntur. Primo quidem, quòd immediate his solis insunt, & nulli alij. Secundum se autem, eo quòd secundum substantiã. Vnde & conuertuntur. Si enim homo, & scientiæ est susceptiuum. Et rursus si triangulus, ex necessitate tres anguli duobus rectis sunt æquales, & duo latera reliquo maiora, & contrà. Hæc igitur ipse secundum accidens propria uocauit. Est igitur hoc primo, & secundum se. Secundum se autem, quod est secundum substantiam. Non si quid autem secundum se, hoc & primo. Amplius enim se extendit id quod est secundum se, quàm id quod est primo. Animal enim homini secundum se quidẽ inest, at nõ primo. eo quòd etsi non est homo, animal est. Quare non primo homini inest. Similiter & figura triangulo secundũ se quidem, non autẽ primo. etsi enim non fuerit triangulus, est figura. Et quid dico figuram? Ne rectilineum quidem primò inest triangulo, cùm secundum se quidem sit. Est enim rectilineum, & si triangulus nõ sit.

Hæc itaq; secundum se propria, quæ primo insunt, dicit, quæ & soli, & omni, & semper, rei insunt, & secundum se. Quare & ad rem conuertuntur. De ijs in demonstratiuis, inquit, quòd eorum solum est demonstratio non autem accidentiũ, neq; eorum quæ secundum se quidẽ, non autem primo insunt, idq; iure optimo. Quoniam enim demonstratio scientia est, scientia autẽ est, quæ neq; falli, neq; labi potest, ijsq; aptatur quæ semper eadem sunt, & eodẽ modo se habent, propterea fieri non potest, ut accidentium sit demonstratio, quæ aliquando aliter se habent, & adsunt, & recedunt. Rursus demonstratio eorum est, de quibus dubitatur. Ea autem, quæ secundum se insunt, & non primo, ut plurimum in cõfeßo sunt. ut quòd homo sit animal, & quòd figura triangulus. ne eorum quidem proprie fuerit demonstratio. In illis itaq; demonstrat, quòd uniuersalißimorum generum ne est quidem demonstratio, quoniam neq; definitio, sed per descriptionem illa significamus. Omnis enim proprie demonstratio est, quæ effectorum ex causis fidem facit, particularium ex uniuersalibus, ut uerbi gratia. Quòd homo substantia demõstramus per mediũ animal. Eo enim quòd omne animal est substantia, & causa, quòd homo est substãtia, est quòd omne animal est substantia. Illud autem est & uniuersalius. Omne enim animal esse substantiã amplius est quàm hominem esse animal. Rursus quoniam est triangulus, propterea tres angulos duobus rectis æquales habet: & rursus quandoquidem est triangulus, duo latera reliquo habet maiora: non quoniam duobus rectis æquales, propterea est triangulus. Hæc est igitur proprie demonstratio. Est &, quæ τεκμηριώδης, id est ex proprijs & certis signis demonstratio dicitur, quæ causarum ex effectis fidem facit, ut ipse in libro de cœlo fecit, in quo ex lunæ illuminationibus demonstrauit, quòd ea sit sphærica, Atqui cõtra demõstrare oportebat, eo quòd est sphærica, propterea sic illuminatur. Ea itaq; utimur demonstratione, quando effectum causa est manifestius. sicut in luna se habet. Effectum enim, nempe illuminatio, manifestius est quàm causa. Dico autem, quàm quòd sit orbiculata. Scimus enim quòd luna bis in mẽse fit falcata, & quãdo à coitu discedit, & quando est coitura: bis dimidia sui parte cæsa: bis utrinq; decliuis & gibbosa: semel plena. hoc autem fit, eo quòd ipsa sit orbiculata. Si enim discus esset, uno simul tempore esset, uel illuminanda, uel non illuminanda. Nunc autem quoniam sol quidem est superius, quando ei ex diametro fuerit oppositus, quoniam nos medij intercedimus, uidemus totum nostrum hæmisphærium, ad quod quidem peruenit, esse illuminatũ. Cùm autem ad eam propius accesserit, semper quidem partis, quæ ad nos uergit, illuminationem diminuit, ei autem, quæ supra nos est, adijcit, quoniam ut dixi sol est ea superior: & sic paulatim, donec perpẽdiculariter ei oppositus fuerit, ut inter utrunq; non amplius medij intercedamus, sed ad unum latus ambo sint, quæ ad nos quidem uergit, partem lumine uacuam efficiet, Quæ autem supra nos est, luminosam reddit. Eius autem argumentum & ex eo, quod apud nos est, licet accipere. Si enim magnũ globum fecerit aliquis, deinde alterũ hæmisphæriũ, id est mediã globi partẽ albo colore unxerit, alterũ autẽ nigro: deinde globũ in sublime extulerit, & eum nõnihil paulatim inclinauerit, albo si contingat existẽte superius colore, deinde inclinato globo uidebit ueluti subtilem quandã falcatã euadere lunulã. Deinde per partes inclinato globo, reliquas quoq; fieri figuras. & tandẽ albo toto hæmisphærio inferius cõuerso, si magna sit altitudo, uidebit disci formã præ se ferre dealbatũ hæmisphæriũ. Hæc quidẽ extra propositum. Talem autem demonstrationẽ τεκμηριώδη, id est, quæ ex certis fit signis appellamus. Si fumus hic est, & ignis quoq; est. Certũ enim ignis signũ fumus est: ut quòd sphærica sit luna, quòd sic illuminetur. Quod autem solui potest; & non semper certũ & indubitatũ est, non τεκμήριον, sed signum appellatur. Id autẽ est quando effectum non omnino causa sequitur, Vt pallida est quoniam peperit. Non enim omnino pallorẽ peperisse consequitur. hoc ergo solui potest, & non τεκμήριον sed signum est, ut prope corpus recenter occisum stare, quòd occiderit signum est. Quapropter ait & ille. Propriorum igitur secundum accidens, quæ nos diximus primo & secundum se inesse, eorum est demonstratio. Suspicetur autẽ, inquit, quispiam, quòd quemadmodum horum una est methodus demonstratiua, sic, inquit, & ad accipiendam uniuscuiusq; methodum una quædam est methodus: sed etsi una est, quærendũ est quænam ea sit.

Si autem non vna est, & cõmunis quædam methodus circa id, quod quid est, adhuc euadit tractatu difficilius. Circa vnũquodq; enim accipere oportebit, quis modus.

Si enim una esset, hoc solum haberet quæstio, quidnã ea est. Quoniam autem una plures sunt, plura sunt, quæ ex eo quæruntur. Et quot numero, & quales specie, & quali in qualibus rebus utendum. Hoc enim, Oportebat circa unumquodq; eorum accipere, quis modus significat, quali methodo in qualibus rebus utendum.

Quando autem perspicum fuit, vtrum est demonstratio, vel diuisio, vel quæpiã alia methodus, multas adhuc dubitationes, & errores habeat.

Hoc tanquam in suppositione dicit. Postquam, inquit, omnia enumerata inuenerimus, quando iam nobis manifestum fuerit, quòd hæc est methodus, per quam definitiones inuenimus. Age, uerbi gratia, dicamus. Vel demonstratiua, uel diuisiua, uel definitiua, alia rursus excipit dubitatio prædictis nõ inferior. Qualis autem ea sit, infert.

Ex quibus quærere oportet. Aliorũ enim sunt principia, quemadmodum numerorum, & superficierum.

Id est, sub quod genus rem propositã reducemus, quandoquidem eorum, quæ sunt, non unum est genus, sed decem. Et alia sub aliud genus restruntur, ut numerorũ, inquit, & superficierum. Eorum ergo principia dicit numeri quidem quantitatẽ discretam, superficiei autem continuam. Vel eorum etiam principia dixerit, Numeri quidem unitatem. Superficiei autẽ uel lineã, uel punctum. Fluentia enim ea, hic quidẽ lineã, illa uerò superficiem generat. Sed hæc quidẽ coordinata, & ueluti elementaria sunt principia. Continuũ autẽ & discretum separata. Conferũt autem nobis & coordinata sæpe principia ad definitionis aßignationem. Quemadmodum in numeris. Dicimus enim numerũ esse ex unitatibus compositam multitudinem. Quærimus ergo, inquit, sub quod genus reducitur propositum. Multorum enim dubitabile genus est, ut cùm hoc inuenerimus, & in proprias differentias diuiserimus, sic definitiones tradamus.

Primum igitur fortasse necessarium est diuidere in quo est genere, & quid est. Dico autem, vtrum hoc quidpiam, & substantia, vel quale, vel quantũ, vel ex diuisis prædicamentis aliquod aliud.

Postquam ea compleuit, quæ de definitionibus communiter dubitantur, in quibus scilicet de anima quoq; dubitatur, hinc incipit & ab ijs, quæ in anima ad definitionis assumptionem dubitantur. Oportet ergo, inquit, & in anima quærere, sub quod eam genus reducemus. Multa est enim de eo dubitatio. Alij enim eam sub substantiam reducunt. Alij sub quantitatem, quorum est Xenocrates. Numerus enim, inquit, seipsum mouens est anima. Numerus autem sub quantitatem, Si quidem hæc dicebat ille, &

non

non aliquid aliud significare uolebat. Alij autē sub qualitatem: Quorum sunt & medici, qui temperaturam esse dicunt. Eiusmodi autem & ij fuerint, qui talem entelechiam esse dicunt. Intelligemus autem, quomodo eam esse entelechiam dicit Aristoteles. Qui autem elementorum rationem seu proportionem esse dicunt, sub id, quod est ad aliquid, reducere uideri possint. Duplū enim, uel hemiolium sub id, quod est ad aliquid. Alicuius enim duplum est. Hucusq; igitur dubium est genus, sed postquam inuenerimus quòd est substantia, rursus quærimus utrum corpus, uel incorporeum. & si corpus, simplex, uel compositum. & si incorporeum separabile, uel inseparabile. Et utrū una in unoquoq; anima est, uel plures. Et si una, uniusne speciei, an multas habens facultates, & quæ est facultatū differentia. Et si plures, utrum numero plures, an etiam specie. Et si specie, utrum genere, an non. Quæ enim specie differunt, non omnino & genere, ut homo, & equus. At quæ genere quidem differunt, necessario & specie, ut lapis, & animal. Hæc igitur & his plura ad capiendā animæ definitionē quærenda sunt. Primum ergo necessariò fortasse diuidere oportet in quo genere est, & quid est, id est ex diuisione genus eius oportet accipere. Quod genus in eo quod quid est prædicatur. In introductionibus enim didicimus, quòd genera in eo quod quid est prædicatur. Quid enim est homo interrogati dicimus quòd animal. Et quid est Palma, si quis ignorans interroget, dicimus quòd arbor. Oportet igitur primum omnium, quid est anima cognoscere. Vt enim diuinus Plato ait in Phædone. Vnum est principium recte consultandi. Id enim, de quo consiliū capitur, scire oportet, uel à toto ab errare necesse est. De anima itaq; quærentes, si non prius quid ea sit didicerimus, utrum substantia uel quantitas, sed pro substantia, si substantia est, ut est, quantitatem uel qualitatem esse dixerimus, uel aliquod aliud prædicamentum, necessario cùm principio consequenter, & consentaneè, quæ deinceps dicentur, concluserimus, à toto aberrauerimus alia pro alijs quærentes. Et Aristoteles autem in Physica, inquit. Quandoquidem nosse & scire contingit circa omnes methodos, quarum sunt principia, uel causæ, uel elementa, ex eo, quòd quis illa cognoscit. Si itaq; ad rerū cognitionem scire principia opus est, aliorum autem alia sunt principia, quærendum est quod sit animæ principiū, & eo magis, quòd alijs est dubitabilior in anima principij quæstio.

Præterea autem, vtrum eorum, quæ sunt in potentia, vel potius entelechia quædam & actus: non parum enim differt.

Semper secundum diuisionem procedēs ueram diuisionis sectionem accipit, & eam subdiuidit. Cùm enim dixisset, utrum substantia, uel quantitas, uel qualitas, uel ex alijs prædicamentis aliud, alia quidem prætermisit, accepit autem quòd est substantia, & eam deinceps diuidit in corpus, & in incorporeū. Loco enim eius quod est corpus & incorporeum, dixit, utrum eorum quæ sunt in potentia, uel potius entelechia quædam, id est actus, per id quidem, quod est in potentia, corpus significans, per entelechiam autē incorporeum. Omne enim, ut semel dicam, corpus potentia est. Quod autem potētia, uel secundum substantiā tiam est, uel secundum quantitatem, uel secundum per locum mutationem, Omnia igitur, quæ in generatione & corruptione sunt, corpora secundū omnia, quæ potentia significantur, in potentia sunt. Potētia enim sumus homines in spermate & in menstruo. & cùm pueri sumus, potentia hominis magnitudinem habemus. Similiter & in qualitatis potentia frigidi sumus calidi existentes, & potentia mouemur sedentes. Cœlestia autem in mutatione tantum secundum locum habent id, quod est potētia. Sol enim oriens in medio cœlo est potētia. & cum illic actu fuerit, potētia rursus est in occasu. & in alijs similiter cœlestibus. Quoniam igitur in omnibus corporibus quod potentia est consideratur, propterea per hoc, quod est potentia, corpus significauit. Sed quare, cùm in corpore id, quod est in potentia posuisset, in incorporeo nō dixit entelechia, id est actu, in ablatiuo, sed entelechia, hoc est actus in recto? Dico ergo, quòd aliud est potentia: aliud in potentia. Aliud entelechia siue actus: aliud in entelechia siue actu. Materia enim solum est potentia. Est enim omnia potentia, actu autem nihil. Forma autem solum actus. Quod autem constat ex materia & forma, & in potentia est, & in actu. Hæc enim simul concurrunt. Et quod est in potētia, hoc est & in actu. Omnes enim formæ potētia sunt in materia, quæ quandoq; hoc, quandoq; illud fit actu. Nunc enim cùm sit homo potentia, alias actu fit homo. uel potius simul habet, & quod potentia, &, quod actu est. Quoniam autem ea nunquam priuatur forma, illa autem forma actu quidē est hoc quidpiam, potentia autem aliud (seminis enim forma potentia est homo) cùm igitur in quibus, id, quod potentia est id, quod actu quoque est, & quandoquidem in diuinis & incorporeis non est, quod potentia, quādo neq; materia, & propterea neq; quod actu est, nō enim actu sunt hoc quidpiā, sed per se actus seulope rationes sunt, nēpe formæ puræ sine materia, ut & ipse in libro peri hermenias, inquit, quòd illæ sine potētia actus sunt, & non dixit actu sunt, propterea materiali & compositæ naturæ immaterialem & incorpoream in diuisione opponēs, dixit, utrum eorum quæ sunt in potentia, id est corporum, quæ quidem in potentia sunt, hoc est in materia: uel entelechia quædam seu quidam actus, id est forma quædam pura, & expers materiæ. non parum enim differt. id est, non parua est differētia inter corpus & incorporeum.

Consyderandum autem est & si diuisibilis, vel indiuisibilis.

Hoc, ut & Alexandro uidetur, diuisibilis, scilicet, uel indiuisibilis possumus de animæ facultatibus accipere, utrum multis potentijs & facultatibus est prædita, an indiuisibilis. Indiuisibilem enim eam ait esse Democritus, & non multis facultatibus præditam, cùm dicit idem esse intelligere quod sentire, eaq; ab eadē facultate procedere. Nunc autem locum, & sic possumus accipere, utrum in unoquoq; una simpliciter est anima, uel in diuersas animas diuiditur, ut plures sint in uno quoq; animæ? Manifestum est autem, quòd & plures dici possuut & una. Plures quidem quòd à se inuicem specie differunt, Plantalis, quæ & uegetatiua, seu naturalis, & irrationalis, & Rationalis. & inuicem separantur. Vnam autem propter cohærentiam & consensum. Quæ enim à ratione procedunt operationes & ad naturalem usque procedunt. Et, qui earum sunt motus, & uitæ rationem quoque una secum ueluti afficiunt. Sic itaque & una & non una. Melius est autem illud, Diuisibilis uel indiuisibilis, sic exponere. Vtrum, inquit, una quædam est anima in omnibus animatis, an multæ, Et si multæ, utrum specie differunt tantum, an & genere. Vnam autem esse dixerint, qui animam temperaturam dicunt. Mutari enim ipsam ad eam, quæ in unoquoq; est, temperaturæ proprietatem. Quemadmodum unus est äer, qui ab omnibus inspiratur, ad eam, quæ in unoquoq; est animali, proprietatem. Hi autem superiora inferioribus postponunt, cùm effecta causis præstantiora faciunt. Inanimatum enim corpus animæ causam: non uitale uitæ: immobile mobilis: irrationale non irrationalis. & quæcunq; eiusmodi.

Et vtrum vnius speciei omnis est anima, an non? Si autem non vnius speciei, vtrum specie, vel genere differens? Nunc enim, qui de anima dicunt, & quærūt, de sola humana considerare videntur.

Consequens est ei, quod est, Multæ an una, multis datis illud quærere, utrum unius est speciei, an non. potest autem hoc non tanquam ad eas, quæ in unoquoq; sunt, animas plures existentes dici, sed de omni simpliciter anima, quæ est in animatis, quod magis est. Quod enim deinceps sequitur hoc demonstrat. Qui enim, inquit, de anima quæsiuerunt, de sola humana quæsiuerunt. Quare manifestum est, quòd ab eo de omni anima disserendum est. Et illud igitur, diuisibilis uel indiuisibilis, ad hoc magis accipiendum est. Hæ igitur, quæ in omnibus, ut semel dicam, animatis animæ sunt, utrum specie solum, an & genere differunt? Accipit enim rursus ex diuisione id, quod uerum est, & in confesso est, quòd sunt differentes specie. Nunc enim, inquit, qui de anima quærunt, de humana uidentur quærere. Dicunt autem nonnulli, quorum est & Alexander, eum Platonem significare uelle. Videtur autem Plato & multis alijs in locis, maximè autem in Timæo de irrationali disseruisse. fortaßis autem Democriti sectatores physicos & alios obscure significat. Poßimus autem eos quoque defendere. Dicere enim possent, quòd in humana anima omnis animalis consideratur facultas. Si itaque de ea disseruerimus, de omni quoque disseruisse dici possumus.

Cauendum est autem ne nos lateat, vtrum vna est eius ratio, quemadmodum animalis, vel secundum vnumquodq; alia, quemadmodum equi: canis: hominis: Dei.

Cùm dixisset utrum eiusdem uel diuersi sunt generis animæ, rursus de earum genere, inquit, si quidem est genus, quòd cauere oportet, & quærere, utrum fieri potest, ut omnis animæ una aßignetur definitio, an non. Vna autem definitio aßignari potest, si commune genus habeant: quemadmodum, cùm animal sit genus equi, & hominis, & reliquarum specierum, una definitio aßignatur, substantia animata, sensitiua, quæ particularibus conuenit animalibus propter commune genus. Si autem unum commune genus non habeant, non una earum definitio aßignari poßit. Non habent autem. Quomodo? Quòd in ijs est aliud quidem prius natura, aliud posterius. In quibus autem est prius & posterius, eorum non est, quod communiter prædicatur, genus. Est autem natura prius, quod simul quidem perimit, sed non una perimitur, & quod simul quidem infertur, sed non simul infert. Est igitur in animabus prius & posterius natura. Vbi enim est rationalis, illic & irrationalis, & uegetatiua. At non ubi uegetatiua, illic & reliquæ: uel ubi irrationalis, illic & uegetatiua. Et sublata uegetatiua reliquas etiam ex subiecto sustulerit. Est itaq; in ijs quod natura prius est, & quod posterius. Prior enim est uegetatiua non dignitate, sed quòd sine ea aliæ nō sint. Et rationali irrationalis, similiter prior est. Si autē in eis est prius & posterius, non est ergo, quod de eis communiter prædicatur genus. dico autem anima: sed uox æquiuoca, ut quæ ab uno, & ad unum sunt. Quapropter eorum non ulla fuerit definitio, quoniam neq; æquiuocorum ullius: sed diuersæ sunt animarum definitiones: ut hominis, & equi, & canis alia. Quare & ipse communem aliquam de anima definitionem traditurus, non ad definitionem, sed ex quadam analogia, ut intelligemus, dixit, Si quidem commune quidpiam in omni anima oportet dicere, uidelicet quòd non esset propria definitio.

Animal autem quod est in vniuersum, vel nullum est, vel posterius. Similiter autem, & si quid aliud commune prædicetur.

Existimauerunt nonnulli eum de ideis hoc dicere Platonem significare uolentem: sed non sic habet. Si quidem & ipsi quoque uidentur esse, quæ ante multa sunt, genera & species. In Metaphysicis itaque ait, quòd quemadmodum ordo duplex est: alius quidem in imperatore: alius autem in militibus: &, quòd ex eo, qui in imperatore est, ordine fit, qui est in militibus. Et duplex sanitas. Hæc quidem in medico: illa uerò in eo, quod sanatur, corpore. Et ea quidem, quæ est in medico, est effectiua eius, quæ est in corpore. Sic &, qui in mundo ordo est, ex eo, qui est in rerum opifice, ordine processit. Nouit itaque & ipse separatas rerum rationes. In eodem quoque tractatu ait. Qui autem intellectus est secundum actum res ipsæ est. Recte autem & ij dixerunt, qui animam formarum esse locum dixere. Et rursus in metaphysicis de mente diuina disserens, inquit, Omnium formas in ea esse. Dicit itaque, quòd seipsum uidens res uidet: & res uidens, seipsum uidet. Et infinita ipsius alia, quæ afferre licet in hanc sententiam. Quare non de eis, quæ ante multas sunt, speciebus loquitur, sed de posterius genitis. Quamobrem non simpliciter dixit, quòd animal nihil est, sed addidit quòd in uniuersum, significans quòd ut substantia quidem animal est, & definiri potest. Quod in uniuersum autem est, in subsistentia non est. Neque enim simpliciter in uniuersum animal est, quod non particularium aliquid est. Quare ut in uniuersum, & ut genus aliquod animal, uel nihil est, uel posterius est, id est, quod mente cogitari potest. Suam enim in eo, quòd mente comprehendatur, habet subsistentiam. ut autem per se, nihil est quod subsistat. Et qui hominem definit, & equum, non quatenus commune est quod in pluribus uidetur singularibus definit, sed quatenus natura quædam est & substantia. Eorum enim multitudo est secundum materiam, non secundum formam. Et quòd & animal & homo, quatenus substantia est, definiuntur, non quatenus de pluribus prædicātur, est apertum. Quamuis enim unus sit homo, similiter hominis conueniet definitio. Præterea autem & animalis. Sic quidem Alexander. Aristoteles autem postquam omnino de animali mentionem fecisset dicens, nunquid una est omnis animæ definitio, quemadmodū animalis, propterea addidit, Quod in uniuersum est animal uel nullum est, uel posterius. Si uult igitur animalis omnino esse definitionem, eorum autem, quæ ante multa sunt, generum definitiones nullæ sunt, neq; enim fieri potest ut ea uideantur, cum rationes sint opificiales: definimus autem, quæ mente cogitari & intellectu comprehendi possunt: quàm enim habemus mentis de rebus conceptum definimus: ea autem posterius genita sunt: recte igitur diximus, quòd de posterius genitis hæc dicit.

Præterea autem si non multæ animæ, sed partes, vtrum prius de tota anima, an de partibus quærere oportet. Earum autem & definire difficile quænam sint à se inuicem aliæ, & vtrum partes primum, an earum opera quærere oportet, vt intelligere, an intellectum, & sentire an sensitiuum. Similiter autem & in alijs. Si autem opera prius, rursus dubitauerit quispiam, an & eorū opposita prius quærere oporteat, vt sensile quàm sensitiuum, & intelligibile quàm intellectiuum.

Postquam dixit, utrum una an multæ, & quòd si multæ, utrum specie tantum, an & genere sint aliæ: nunc alteram diuisionis partem examinat. Si enim non multæ, inquit, sunt animæ, sed partes. Illud autem, non multæ, rursus dupliciter exponemus, ut ei quod est superius conueniat. Vel enim in unoquoque nostrum, & omnium, ut summatim dicam, animatorum non

multæ

multæ sunt animæ, ut in homine uegetatiua, irrationalis, & rationalis, & earum partes, sed unaquidem anima: Hæ autem sunt eius partes, id est diuersæ facultates: Vel, quòd, quæ est, ut semel dicã, simpliciter anima, non diuiditur, ut genus in multas animarũ species, in rationem, in animũ, in cupiditatem, & reliquas, ut sit unumquodq; eorum anima, quod superius dicebat, Verum diuisibilis, uel indiuisibilis. Genus enim in species diuiditur, ut sit in unoquoque animatorum non anima, sed pars uel partes animæ, quæ, ut summatim dicam, totum & integrum est, non genus. Si itaque, inquit, non multæ sunt animæ, sed partes animarum, id est facultates sunt multæ, siue hoc modo, siue illo accipias, multas, inquit, dubitationes habet oratio. Quærendum est enim unde à doctrina, uel speculatione est incipiendum. utrum à partibus, an à toto. Vtrunque enim uidebitur rationi consentaneum. Existimauerit enim quispiam à toto, utpote apertiori, esse incipiendum. Est enim totum apertius partibus. Rursus autem uideri posset à partibus, tanquã simplicioribus, esse incipiendum. Oportet enim eum, qui aliquod compositum est cogniturus, ea prius nosse, ex quibus constitutum est. Rursus quoniam potentiæ siue facultates habent quædam opera, Dico autem operationes: omnis enim operatio ex facultate est: rursus quærendum est, utrum ab operationibus, an ab ipsis facultatibus sit primum incipiendum. Quoniam ergo obscuræ sunt rerum substantiæ, claræ autẽ operationes, propterea oportet à manifestis incipere. Ex operationibus enim habitus ponderamus, cùm sint obscuri habitus. Cùm autem habitus didicerimus, idem est autem dicere facultates, ex eis etiam substantias ponderamus. Omnis enim facultas ex substantia: & omnis operatio ex facultate. Sed postquam, inquit, hoc inuenerimus, quòd ab operationibus oporteat incipere, Quandoquidem operationes sunt eorum quæ sunt ad aliquid, ut intellectus intelligibilis, & sensus sensilis, & imaginatio imaginabilis, & cogitatio cogitabilis, & reliquæ similiter, sunt autem hæc, ex ijs quæ sunt ad aliquid. Oportet autem eum, qui scit, ea, quæ sunt ad aliquid, scire etiam ad quid est, necesse est, inquit, rursus quærere utrum ab operationibus incipere oporteat, an ab ijs, circa quæ uersantur: & quandoquidem operationibus manifestiora sunt ea, circa quæ uersantur: est enim sensile sensu manifestius: & opinabile opinione: & reliqua similiter: ab ab illis ergo est incipiendum. In intellectu autem & intelligibili tantum aliquid est discriminis. Hic enim intelligibile intellectu est obscurius. Intellectus enim noster est, at intelligibile supra nos. Propterea ergo oportet eum, qui intelligibilia est cogniturus, prius scire quid sit intellectus. sic ergo & Aristoteles in hoc solo facit, prius de intellectu, deinde de intelligibilibus docens. Est autem & in ijs definire difficile quænam sint à se inuicem aliæ. Incertum enim est, an sensus & Imaginatio idem sit, uel alterum: an imaginatiuum, & id quod est secundum locum motiuum, & in reliquis itidem. Et utrum prius partes quærere oportet, an opera ipsarum. partes quidem facultates, earum autem opera operationes. Vt intelligere, an intellectum. Intellectum quidem facultatem, intelligere autem operationem. Et sentire, an sensitiuum. sentire rursus operationem, sensitiuum autem facultatem. Similiter autem & in alijs, facultatibus uidelicet, & operationibus: intellectu & intelligibili, opinione & opinabili, & reliquis. Si autem opera prius, rursus dubitauerit quispiam, an eorum opposita prius quærenda sint quàm opera, id est quàm operationes. Operationibus autem opposita dicebamus sensile sensui, & reliqua similiter. Opponuntur autem ea, ut quæ sunt ad aliquid. Sensus enim sensilis sensus est, & sensile sensitiui, & intelligibile intellectiui. Oportebat dicere sensile sensus, & intelligibile intellectus. Hæc enim sunt operationum significatiua. Nunc autem improprie utens dixit, sensitiui, & intellectiui, quæ quidem erant facultatum significatiua.

Videtur autem non solũ scire quid est utile esse ad considerandas causas eorum, quæ substantijs accidunt.

Expositis ijs, quæ quæri debent & communiter in omni definitione, & seorsum in animæ, nunc uult nobis per hæc compendiariam quandam rationem, & facultatem inueniendarum definitionum tradere. Est autem hæc methodus. Non solum, inquit, rerum definitio nobis confert ad ea cognoscenda, quæ rebus substantialiter insunt: ut quando diximus, quòd anima est substantia per se mobilis, per eam enim ratiocinamur, quòd est immortalis, &, quod per se animæ inest, nempe immortalitatem, dabimus ex definitione. Et rursus cùm cognouerimus, quid est triangulus, ex ea inuenimus, quòd duo latera reliquo habet maiora, & tres angulos duobus rectis habet æquales, Non solum igitur, inquit, ad eorum, quæ per se rebus insunt inuentionem nobis conferunt definitiones, sed nonnunquam & contra ad cognoscendum, quæ est definitio rei propositæ, nobis multum confert cognitio eorum, quæ per se, & primum rebus insunt. Hæc enim hic dicit accidentia, ut superius etiam diximus. Sed si hoc ita se habet, uideri possit mutua esse, & unius uicißim per alterum fieri demonstratio. Si enim per definitiones accidentia cognoscimus, & per ea rursus definitiones, mutua est demonstratio. Dico itaque, quòd non est mutua: non enim in eisdem accidentibus utraque dicit: sed alia quidem, quæ per definitiones cognoscimus, & alia, per quæ ad inueniendæ definitionis facultatem peruenimus. Quæ enim aperta, & ex euidentia accepta sunt accidentia, conferunt nobis ad definitiones nondum cognitas. Definitiones autem ad assumptionem eorum, quæ non aperta sunt, ex euidentia accidentium. Vt sæpe & ipse fecit, cùm uellet loci definitionem tradere, quandoquidem ea erat incerta. Assumamus, inquit, prius tanquam ad iudicandam, quæ tradetur, definitionem ea, quæ loco secundum communem animi conceptum insunt: ut continere id quod est in loco, ei æquale esse, & quæcunque illic alia enumerauit. Et si, inquit, aßignata definitio talis sit, ut omnibus conueniat, quæ secundum communem animi conceptum loco insunt, bona erit: Sin minus, non. Sic autem in infinito, inani, & tempore. Sic & in Meteoris grandinis causam quærens, ea quæsiuit, quæ ei communiter inesse in confesso est, ut in autumno & uere fieri, & hyeme in calidioribus regionibus. Deinde, inquit, talem de ea tradamus causam, quæ his omnibus congruat. Sic itaque ait & nunc, quoniam animæ definitionem quærimus, ea autem incerta est, assumamus ea, quæ ex euidentia per sese animam primum consequũtur: ut ex ijs & ad eius definitionis assumptionem deducamur, ut imaginatiuum, secundum locum motiuum, uitæ effectiuum, & quæcunque eiusmodi. Hæc sunt animæ propria. Et ideo postquam è corpore excesserit, hæc & eiusmodi corpus non amplius operatur.

Quemadmodum in disciplinis, ut quid rectum, & quid inflexum, uel quid linea & superficies ad uidendum quot rectis trianguli, anguli æquales sint: sed & contra accidentia magna ex parte conferunt ad cognoscendum quid est.

Hoc est illius exemplũ, quòd ex definitionibus ea quæ per se rebus insunt, inuenimus. Ex definitionibus enim, quæ cõsequuntur, in mathematicis omnino est scire necessarium, quandoquidẽ in ijs nihil eorum, quæ insunt, sensu poßumus deprehẽdere. Sed

oportet primum scire quid est triangulus: Deinde sic ex eo ratiocinari, quid illum consequitur. Per exemplũ autem demõstrauit, quòd accidentia nunc dicit, quæ per se primo insunt. Triangulo enim primo, & per se inest tres angulos duobus rectis æquales habere. Soli enim, & omni triãgulo hoc inest. Ad taliũ igitur cognitionẽ cõfert, ait, scire quid sit linea, uel quid superficies, seu planũ, uel rectum, uel incuruũ, Hæc autẽ exempli gratia tanquã in suppositione dixit: non tanquã uel hæc sola, uel solùm cõferant ad discendũ, quòd duobus rectis æquales sunt tres anguli. Neq; enim incurui definitio, neq; plani quidquã confert. Oportet autem & aliorum quorundam definitiones assumere. In ijs igitur ad accipienda accidentia definitionis assumptione opus est, quandoquidẽ nihil possumus ex euidẽtia de ijs dicere. Quandoq; autẽ in alijs quoq; rebus ad accipiendã definitionem accidentium cognitione opus est, ut & in loco, & tempore, & inani, & infinito se habet. & nunc in anima, eo quòd incerta quidem sit definitio, ea autem sunt ex sensu manifesta.

Postquam enim de ijs, quæ in imaginatione accidunt vel omnibus, vel plurimis tradere potuerimus, tunc & de substantia aliquid dicere quàm maxime poterimus.

Imaginationem ait uel planiorem, & craßiorem cognitionẽ, uel ea, quæ apparent, & manifesta sunt, phantasiam Græce appellans, eo quòd φανερὰ, id est apparentia & manifesta sint. Tunc & de substantia pulcherrime dicere poterimus. Si enim multa eorũ, quæ per se & primo rebus insunt cognoscere possumus, ueluti uestigia sequentes per ea rei definitionem inuenire poterimus. Substantiam autem omnia, ut semel dicã, dicit, & definitionem, & quæcunq; substantiæ accidunt. Inuenta enim definitione, & omnia, quæ substantiæ insunt, inueniemus. & hoc uolens declarare intulit.

Omnis enim demonstrationis principium est, quid est.

Hoc uidelicet, etsi ex euidẽtia eorum, quæ substantijs insunt, cognitionẽ aliquam habemus: sed eam cognitionẽ ex sensu habemus, & non demonstratiuam. Si autẽ definitionẽ cognouerimus, tunc eorũ cognitionẽ ex scientia assequi poterimus principijs utentes definitionibus. Vel nõ ad omnia, quæ substantijs ut summatim dicam, sunt accidentia, hoc accipiendũ est: accidentia autem, ut iam dicebã, quæ primo, & per se insunt, ne mutua uideatur esse demonstratio. si per accidentia definitionẽ, & per eam illa rursus cognoscimus, sed alia quidem per quæ definitiones cognoscimus, quorum cognitionem ex sensu habemus. ut quòd simul ac adsit, corporibus uitam afferat: hoc enim est animæ proprium, quod causa sit nutritionis: auctionis: generationis: quòd animalibus motus ad obliqua causa sit. Hæc enim sensu cognosci possunt. Alia autem, quæ cùm incerta, & obscura sint, ex definitionibus ratiocinatione colligimus, ut esse immortalem, rationalem animã. postquã enim in eius definitione inuenimus, quòd est substãtia per se mobilis, ex ea per se mobilitate immortalitatem collegimus. Definitio enim ex ijs, quæ per se rebus insunt, accipitur: non autẽ omnia, quæ per se insunt, comprehẽdit, sed quæcunq; ad subiectam aliorũ naturã substantialiter discernendã satis sunt. Vel sic igitur illud est accipiendũ. Omnis enim demõstrationis principiũ est qd est: Vel quod dicebã, & magis uerũ est, & Alexandro quoq; uidetur, Omniũ omnino, quæ per se rebus insunt, principiũ esse definitionẽ dicit. Quomodo enim usu uenire potest, ut quis demonstratiue sciat, quæ secundũ substantiam rei insunt, qui non eius substantiam cognouerit? Quædam enim ex ijs, quæ rebus insunt, ex sensu licet apprehendere: ex quibus ad definitionem quoq; oportunitatem & facultatem inuenimus. Quæ autẽ ex scientia cognitio est, haberi non potest ab eo, qui rei substantiam ignorat: Id autem est definitio. Vnum enim est reuera principium ei, qui recte est cõsultaturus, id scire, de quo capiendum est consiliũ, uel à toto aberret necesse est. Quòd enim animæ inest imaginari, sentire, cogitare, & eiusmodi, scimus ex sensu. Quænam est autẽ eorum natura, & utrũ eadem inuicem sunt, an alia, & quæcunq; de ijs quæruntur, nescimus: sed tunc certam, & ex scietia eorum cognitionẽ habemus, quãdo animæ substantiã cognouerimus. Mutua autẽ non est demonstratio. Cùm enim in omni re quæstiones quatuor sint, An est, Quid est, & Quale est, et Propter quid est. Quòd sunt quidem, ex euidentia accidẽtia accipimus. & quid est, quod est definitionis, ex eis coniecimus. ex definitione autem, non quòd sunt accidẽtia cognoscimus, sed quid est, & quale, & propter quid. Quare per quæstionem quidem Quòd est, quæ est accidentium, Quid est, quod est definitionis, cognoscimus. Per quæstionẽ autem Quid est definitionis reliquas quæstiones accidẽtiũ. Quare non secundum idem mutua est demonstratio. Hoc autem non est absurdum inuicem quædam demonstrare non secundum idẽ, sed secundum aliud & aliud. & quòd in hac est sentẽtia Aristoteles, demonstrant quæ sequuntur.

Quare in quibuscunq; definitionibus non contingit accidentia cognoscere, sed ne de ijs quidem cõijcere est facile, manifestũ est quòd dialectice dicta sunt, & inaniter omnia.

Hæc ijs quæ dicta sunt cõsentiunt. Si enim omnis demonstrationis principium est, Quid est, omnino necesse est, si talis nõ sit aßignata rei definitio, ut per eam de omnibus, quæ per se rei insunt, tanquã per principiũ, sciẽtia acquiratur, uel uerisimilis aliqua cõiectura accipiatur. quãdoquidẽ non omnia, quæ per se rei insunt in definitione apparẽt, necesse est, inquit, talẽ definitionẽ esse dialecticã, & inaniter dictã esse, id est per inane ferri, et rei naturam nõ attingere, neq; mentis, ut ita dicã, pedẽ rei infigere, sed leuem & in aëre suspẽsam esse. Dialecticam autẽ, id est non physicã. sed ad existimationem plane respiciẽtẽ, & ut uideatur aliquid dicere. Cuiusmodi & ipse paulopost mentionem faciet eius, inquã, quæ iram esse dicit, referendæ molestiæ desiderium. Non enim naturalis hæc est definitio. nam iræ substantiã nõ declarauit: sed eum ab ea aliquid, quod in illa esse suum habet, abscidisset, per ipsum definiuit, ex quo neq; ea, quæ irã consequuntur, cognouerimus, quemadmodum ex ea, quæ dicit, iram esse ebullitionẽ sanguinis, qui est circa cor, propter referendi doloris cupiditatem. Ea enim facit, ut quæ consequuntur, cognoscantur, quòd cordis quædam palpitatio irascentes consequitur: & quòd calor est circa eas, quæ illic sunt partes: et quòd rubescũt, qui irascuntur. Hoc autẽ fit propter sanguinis motum. Talis est & quæ à Xenocrate tradita est animæ definitio. Numerus enim est, inquit, seipsum mouẽs. Qui enim eam audiuerit, nihil conijcere, uel ex ea accipere poterit eorum, quæ animæ, uel animali insunt. Regulam autem nobis per hæc tradit Aristoteles definitionum traditionis, quòd eas oportet tales esse, ut omnia, quæ per se rebus insunt, per eas tanquam ex aliquo principio possint ratiocinatione colligi.

Dubitationem autem habent & animæ affectiones, vtrum omnes sunt eius quoq;, quod illam habet communes, an est etiam aliqua ipsius animæ propria. Hoc enim accipere necessarium quidem, non autem facile. Videtur autem ex plurimis nulla sine corpore pati, nec facere, vt irasci, confidere, cupere, & omnino sentire.

Postquam dixit quæstiones, quæ in tractatu de anima quæri debent,

debēt, deinde facultatem quandā & rationē ad inueniendā definitionē esse dixit, illā, quæ est ex sensu eorū, quæ animæ insunt, cognitionē. & hoc ipsum, inquit, longe difficilimū fuerit de animæ affectionibus contemplationē aliquā accipere, tanquam uiaticum ad definitionē. nō enim ex sensu discernere possumus, inquit, nunquid animæ affectiones omnes utriusq; sunt simul, animalis dico, cōmunes, an habet cōmunes quasdā ipsa, & proprias affectiones. Necesse est enim, inquit, hoc prius omnino assumere ad cognoscēdā animæ substantiā. Est autē assequi difficilimū. Si itaq; tanquā instrumēto utitur corpore, cùm seorsum habeat operationes, ad definitionē non opus est corpus adsciscere. Neq; enim fabri substantiā cōplet securis. Si autē in corpore esse suū habet, ut utriusq; simul sint operationes, in definitione corpus adhibere necesse est: sicut de ira diximus. Necessaria ergo est eorum adsumptio, sed nō facilis. Affectiones autē cōmunius animæ operationes appellauit. Videtur autē ex plurimis nulla sine corpore pati, nec facere. Ex affectionibus enim plurimæ & cū corpore fiunt, & circa corpus. In ijs enim, qui irascuntur, & dolēt, cupiunt, cōfidūt, & metuūt, & in omnibus eiusmodi simul afficitur, & commouetur corpus: sed & ipsæ harum affectionum operationes circa corpora sunt. Quare utriusq; simul, & non animæ propriæ sunt eiusmodi.

Maxime autem videtur proprie intelligere.

Ecce rursus affectionē intelligere appellauit. Hoc autē tanquam aduersus Andronicū Rhodium, qui peri hermenias opus adulterauit, eo quòd illic Aristoteles quidē dixit mentis conceptus animæ affectiones, ut in lib. de anima dictū est, nusquā autē uideri in lib. de anima, ut arbitratus est Andronicus, mentis conceptus affectiones dixisse. Ecce autem & hic quoq; ait. Maxime autem uidetur propria intelligere, propria scilicet affectio.

Si est autem & hoc imaginatio quædā, vel non sine imaginatione, hoc non cōtingat esse sine corpore.

Si intellectus, inquit, uel imaginatio quædā est, uel nō est sine imaginatione, necesse est omnino neq; intellectū esse animæ propriū, sed utriusq; simul. si quidē imaginatio ex sensu dependet: ab eo enim typos habet. Sensus autē utriusq; simul. Et hic quidē, utpote in quæstionibus, sic ait. Aperte autem in tertio libro intellectū ait esse sine imaginatione. Sic autē dicit. Primæ autem intelligētiæ quid differunt, quo minus imaginationes seu uisa sint, uel nec aliæ quidē uisa, sed non sine uisis. Primas intelligentias appellans, quæ sunt de intelligibilibus, quas nō esse imaginabiles pronunciauit. Illud autē, Non sine, tribus modis dicitur. Vel id enim, quod neq; iuuat, neq; nocet. ut dicimus. Nō sine umbra, quod in lumine corpus est. Neque enim corpori umbra uel prodest, uel nocet. Vel quod est ex necessitate, ut instrumentum, uel quid tale, ut dicimus quòd fortiter se gessit Achilles, sed non sine hasta. Ad se enim fortiter gerēdū necessariò hasta opus habuit. Neq; enim nudus se fortiter gerere poterat. Vel id quod est impedimento, ut dicimus, quòd hyeme nauigans saluus euasit, sed non sine periculo. hic enim illud, Non sine, tanquam quod impedimēto fuerit accipimus. In eo igitur loco, Vel nec aliæ quidem uisa, sed non sine uisis, tanquā quod impedimento sit, illud, non sine, accepit. In proposito autē loco illud, Si autē est & hoc imaginatio quædam, uel non sine imaginatione, illud, Non sine, tanquam quod est ex necessitate dicit, ut si instrumēti loco imaginatione mens opus habeat ad proprias implēdas operationes. Quamobrem illud intulit, Non contingit esse sine corpore. Hoc autem ab eo dicitur, tanquam in suppositione.

Si itaq; est animæ operum, vel affectionum aliquid propriū, contingat eam separari. Si autē nihil est eius propriū, nō fuerit separabilis.

Magna interpretibus de hoc loco fuit cōtentio & ambiguitas. Cùm enim philosophum antistrophe, quæ reuersio dicitur, & cum antithesi, id est cōtrapositione fit, usum esse existimarent, meritò dubitabant tanquā ex antecedenti antistrophe philosophus male esset usus, cùm oporteret ex consequenti facere antistrophen. Sic enim, inquiunt, ait. Si quidē est aliqua animæ propria affectio, est separabilis. Deinde accepit oppositum antecedentis, & confirmauit oppositū consequētis. Si autem nulla est animæ propria affectio, nec ipsa erit separabilis, cùm oporteret ex cōsequenti conuertere. Si autē non est separabilis, non habet aliquam propriā affectionē. Attici autē interpretes recte inquiunt, quòd neq; antistrophe hic omnino usus est, sed duo quædā coniuncta accepit, duas quasdam per ea nobis tradēs regulas, quas hinc iam acceptas prius diximus. Quòd, quorū operationes à corporibus sunt separabiles, eorū etiā substantiæ sunt omnino separabiles. Et quorū inseparabiles sunt operationes, eorum etiā substantiæ sunt inseparabiles. Si enim operatio quidem sit separabilis, inseparabilis autē substantia, Quandoquidē operationes quidē ex facultatibus, facultates autē ex substantijs, quoniā separabilis est operatio, siquidē est separabilis, necesse est aliquam esse operationem, quæ citra substantiam, & facultatem sit, quod fieri non potest. Omnis enim ex facultate est operatio. Omnis autem facultas est ex substantia. Necesse est ergo omnino, cùm sit separabilis operatio, substantiā quoq; esse separabilem, quod si hoc, necesse est esse immortalē, & incorruptibilem. Quomodo? Omne enim quod corrumpitur duobus modis corrumpitur. uel quòd in sua elementa resoluatur, ut nostra corpora: uel quòd in subiecto extinguatur, eo quòd ipsum nō aptū efficitur. Quemadmodum harmonia laxatis fidibus, & chordis extinguitur. Cùm ergo duplex sit differentia, uel ut in corporibus, uel ut in incorporeis, quæ in subiecto corpore esse habeat, si demonstrata est anima & incorporea, & à corpore separabilis, nullo modo corrumpitur. Rursus cùm operationes sunt inseparabiles, necesse est & substantias esse inseparabiles. Si autē separatæ fuerint substātiæ, erūt sine operatione, et frustra. Nihil autem deus frustra facit, nec natura. Quare omnino necesse est, cùm inseparabiles sunt operationes, substantias quoq; separari nō posse. Hæ sunt ergo regulæ, quas omnes cōmuniter admittūt, & qui mortalē esse animā, & qui immortalem dicunt. Instantiæ autem afferuntur aduersus has regulas: aduersus utrāq; una: & aduersus priorem quidē sic. Quomodo, inquiūt, ait Aristoteles, quòd si est aliqua propria animæ affectio, idem est autē dicere operatio, separabilē habet & substantiā: Ecce enim, ait, oculus propriā habet operationē uidere, & tamen substantiā nō habet separabilem. Fieri enim potest, ut oculus à corpore separetur. Quid ergo ad hoc dicimus? Quòd duplex est propriū. uel quod est tanquā partis propriū, ut pedis propriū esse dicimus ambulare. Neq; enim pedis propriū esse dicimus ambulare, tanquam toto opus non habeat. Toto enim corpore opus habet. sed tanquam huius partis præter alias partes sit proprium. Vel, quod toto non opus habet, ut subsistat. ut si quis dicat, quòd, quæ in oleo est aqua permixto, lubricitas olei propria est. uel dulcedo, quæ est in œnomele, mellis, is igitur dicit proprium nō tanquam partis simpliciter, sed tanquam toto non egens ut subsistat. Neque enim œnomele opus habet dulcedo, ut subsistat, sed à toto est separabilis. Est enim in solo melle. Tale igitur proprium dicit Aristoteles, quod & re uera est separabile. Separabilis enim est mellis dulcedo, cùm in utroq; simul sit mellis propria. Oculus quidem certe propriam dicitur habere operationē, non ut quæ toto non egeat, sed ut ab alijs partibus oppositis discernatur. Toto enim ut subsistat opus habet. Et cerebro enim, & neruis opticis seu uisorijs, & spiritu, & eius modi rebus opus habet. Quare propria quidē est oculi operatio, ut si ad alias partes

tes

tes:non propria autem, ut si ad totum cōferatur. Toto enim ad hoc, ut consistat, opus habet. Hæc est autem aduersus alteram regulam instantia. Quomodo ait, quòd quorū sunt operationes non proprie, sed utriusq; simul, idem est autem dicere inseparabiles, eorum ne substantia quidem est separabilis? Ecce enim, inquiunt, Gubernatoris quidem operatio à naue est inseparabilis, substantia autem est separabilis, A' naue enim separatur gubernator. Dicimus ergo, quòd gubernator operatur, & homo. &, quæ, ut gubernatoris quidem, sunt operationes, eæ à naue separari non possunt, non sunt autem propriæ gubernatoris. Quæ autem ut hominis, gubernatoris sunt propriæ, ut hominis. Quare & separabilis est substantia. Neq; enim hoc dicimus, quòd oportet separabilem substantiā omnes habere operationes proprias, & si non habeat, non erit separabilis: sed si omnino habeat aliquam separabilem operationem, omni quoq; ratione oportet substantiam esse separabilem. In inseparabili autem substantia oportet omnino omnes operationes esse cōmunes, & propterea inseparabiles. Propterea ergo & gubernator, postquam in naue operatus fuerit, & ut homo mente agitans, differens, comedens & bibens, & omnia deniq; quæ animalis sunt affectiones faciēs, propterea & ipsa substātia est à naue separabilis. Quandoquidē & ipsa rationalis anima, cùm est in corpore, habet & ipsa duplices operationes: has quidē ut in corpore: est enim & ipsa quædam ueluti gubernatrix corporis: illas autem ut rationalis animæ proprias. Quæ itaq; eius operationes sunt ut in corpore, sunt ab utroq; simul inseparabiles. cuiusmodiest mouere corpus: uiuificare. est enim clarum, quòd eas habet operationes, quandiu est in corpore. Si enim ab omni corpore separata fuerit, quid mouebit, quid uiuificabit? Quæ autem sunt rationalis substantiæ operationes, ut mēte agitare, intelligere, ipsæ quidē, ut, quæ corpore nihil penitus indigent, & eius sunt propriæ, & propterea separabilem eius substantiam demonstrant. Qua de causa & Aristoteles cùm communem animæ definitionem, uel potius rationem analogia & proportione definitioni cōuenientem tradidisset, & dixisset quòd est entelechia, siue perfectiuus actus corporis naturalis, organici, potentia uitam habētis, quærit. Quomodo, inquit, actum esse diximus? utrum ut inseparabilis actus est animæ, uel sicut uector nauis? Quare intellexit & ipse actum aliquem esse separabilem, quatenus uult animā esse actum. Rursus quærunt, cur cùm dixisset, quòd si quid est animæ operum uel affectionum proprium, intulit, cōtingat eam separari. Oportebat enim dicere, qòud necesse est eam separari. Dicimus ergo, quòd tanquam ad totum eius ad corpus, uel corpora habitum, sic dixit. Quoniā enim quādiu in corpore fuerit, à corpore est inseparabilis, propterea, inquit, fieri potest, ut à corpore separetur. Et si rursus erit in corpore, & non omnino in infinitum tempus manet sine hoc crasso corpore. Quod autē in aliquo est, & ab eo abest, id contingentis est naturæ, ut calescere, & destruere, sedere, & surgere, ideo, ut dixi, ad totū, qui ad corpus est, habitum sic dixit. Fortaßis autem & ultra hæc orationem extendens, etiam usq; ad id quod αὐτὸ τόδε τι, id est idea uel forma per se existens corpus dicitur, quod ab ea perenniter dependere dicunt: quod quantum, inquit, in sua ipsius natura ab ea separari poßit: & si non sit necessarium eam ab illo separari. Tale est autem contingens. quod cum non sit necessarium, si positū fuerit, nihil sequitur, quod non poßit fieri. Quantum igitur & in sua est natura, ab eo quoq; poßit separari. Ad hæc accedit, quòd contingens, ut ipse in libro peri hermenias inquit, de necessario etiam dicitur. Dicimus enim cōtingere solem esse in ariete, & si id necessario futurum fuerit. Poßumus igitur & hoc in loco contingens accipere pro necessario.

Sed quemadmodū, recto quatenus rectum, multa accidūt, vt æneum globum secundum punctum attingere, non vtiq; autem eum attinget separatum rectum. Inseparabile enim est, siquidem cum corpore semper est.

Obscuram sententiam reddidit, quòd æquiuocatione usus sit, & diuersa significata non distinxerit. Rectum enim aliquando quidē accipit pro eo, quod inest, & suscipitur, id est pro rectitudine. Aliquando autem pro eo, quod suscipit & continet, est pro utroq; simul. Dico autem de corpore directo, ut regula. Hoc autem exemplum eius est quòd, cùm operatio est inseparabilis, necesse est & substantiam esse inseparabilem. Quid ergo dicit? Quòd, quemadmodū dicimus, quòd secundum signū rectū attingit æneum globum: Demōstratum est enim in Geometria, quòd superficies secundum signum attingit globum, & circulū recta similiter: & non quandoquidem rectam dicimus hanc passionem pati, eam secundum se pati dicimus: sed eam scilicet, quæ est in auro uel lapide, uel aliquo eiusmodi: nunquid & animam, cùm sit talis ut patiatur, dicemus eam non secundū se pati, sed utrunq;? Propterea autē addidit æneum globum, ne eandem recte rationē accipiamus, ut ij faciunt, qui mathemata tradunt. Demonstrans enim Geometer, quòd globus superficiem secundum signum attingit, nullam materiā accepit: sed per se rationes demonstrat. Cùm ergo dicit, Quemadmodum rectū, quatenus rectum, id accipit, quod est in materia. Cùm autem dicit, non utiq; autem eum attinget separatum rectum, rectitudinē ipsam. Ipsa itaq;, inquit, a subiecto separata: hoc amplius non patietur, neq; æneum globum attinget. quandoquidē neq; subsistit. Accipit autem per analogiam similem animæ quidem rectitudinem, utriq; autē simul rectū corpus. Sensilibus autē, & ijs, quæ anima apprehendit, æneum globum. Si itaq; anima sic apprehendit sensilia, ut rectum æneam attingit, manifestum quòd à corpore separata sensilia non amplius apprehendet, sed recta euanescet. Dicimus ergo, quòd quemadmodum sensile rectum sensilē globum attingit, sic & intelligibile intelligibilem. Et anima itaq; à corpore separata, & si sensiles formas non apprehendat, at intelligibiles quidem, & immateriales apprehendet. Illud autem, Multa accidunt, ut uerbi gratia, dicamus omnia puncta per seriem habere posita, alteri rectæ conuenire, & similia.

Videntur autem & animæ affectiones omnes esse cum corpore, ira, lenitas, timor, misericordia, fidentia: præterea lætitia: & amare, & odio habere. simul enim cum ijs corpus aliquid patitur.

Duabus rationibus demonstrat, quòd animæ affectiones non sunt eius propriæ, sed utriusq; simul, quòd & una cum ijs corpus omnino commoueatur: ira enim cōmouetur sanguis, qui est circa cor: cupiditate autem una iecur afficitur: & à pudore facies rubore perfunditur diffuso sanguine circa superficiē: à timore autem pallor fit, dum in profundum sanguis contrahitur. & in unoquoq;, ut semel dicam, affectu, corpus quoq; quodammodo una cum eo afficitur. Si autem una cum animæ affectionibus corpus commouetur, manifestum est, quòd non animæ propriæ, sed utriusq; simul sunt. Secundum unum quidem ex hoc est apertum. Secundum alterum autem, eo quòd, qui ex natura sic sunt temperati, qualem corporis habent temperaturam, in affectuum motu tales sunt natura. Videmus enim quosdam ad iram esse procliuiores, qui tali sunt temperatura: quosdam autem impelli non posse, qui contrariam habent temperaturam. Et in reliquis similiter uidemus quosdam esse ebriosos, uel iracūdiores, uel timidiores, uel audaciores, uel impudentiores. Et ex morbo quidem euadat aliquis ad iram facilior. Et tales porrò cibi libidinem, & coëundi appetitum magis excitant: hi uerò extinguunt. Vnde & medici corporis temperaturas animæ facultates

sequi

sequi dicunt. Quamobrem etiã dicunt, quòd qui tali sunt temperatura, sunt iracundiores, ut qui atrabile plus æquo abundãt. Qui autem ad calidius & humidius uergunt, libidinosiores, & coitus sunt appetentiores. Et in uno quoq;, ut semel dicam, affectu temperaturæ qualitati causam attribuunt. Et altius etiam ad mysticas facultates ascendunt, & meliori memoria præditos esse aiunt: quibus est siccioris temperaturæ cerebrum, ad intelligendum autem esse tardiores: Qui autem contra se habent, contrarium quoq; affectũ sustinere. Similiter autem & in imaginatione, & reliquis quoq; affectionibus. Et quod à principio temperatura fecit, hoc ad illam quoq; temperaturam deducens uictus ratio facit. Quare & cibi, & potus moderati curã gerũt, qui scientiam & rerum cognitionem sibi uendicant, unde & illud, Non tenuem crassus uenter mentem procreat, dictum est: Quam ob causam & in ebrietate ea non intellexerimus, quæ sobrij mente perceperimus. Similiter autem & qui moderate & immoderate in alimentis se gerunt, & omnino ingeniosiores, & acriores: & contra tardiores & hebetiores iuxta talem temperaturam fiunt. Vnde & medici corporis temperaturas animi quoq; facultates sequi dixere. Ad hæc igitur attici dicunt interpretes, quòd quemadmodùm ipsi, eo quòd temperaturas corporis tales quoq; animæ impetus sequantur, propterea in subiecto eam dicunt esse corpore, sic & nos ex contrario contrariũ confirmabimus. Si enim, quoniam temperaturam sequentes habet motuum impetus, propterea est & inseparabilis, si ergo temperaturas non sequatur, erit separabilis. Videmus itaq;, quòd nonnulli male temperati corporis temperaturã sequentes, affectus, & impetus non habuere propter philosophiam: sed eis potẽtiores euasere. Quod quidem non fieret, si, ut in subiecto, in temperatura potentia & facultas inesset: Quemadmodum albũ esse uel pallidum uel nigrum: quæ ex tali quidem temperatura fiunt, etiam si millies autem quis philosophetur, eorum aliqua reprimere non potest, donec rursus temperatura immutata fuerit: Sic omnino necesse erat, si tanquã temperaturæ effectus talis animæ motus & impetus esset, ut, qui propter temperaturam ad iram esset pronior, animum non posset cohibere. Similiter autẽ & in alijs. Nunc autẽ hoc non fit. nõ ergo animæ motus corporis temperaturas ex necessitate sequuntur. Et hoc ipsi quoq; dicunt me dici. Postquam enim dixerunt corporis temperaturas animæ facultates sequi, adiũxere, absq; in philosophia exercitatione. Quare si in philosophia exercitatio potest efficere, ne corporis temperaturas animæ motus sequatur, est ergo aliquid, quod in nobis est, & non necessariò sequuntur. Quare nõ in temperatura habent suum esse. Si enim hoc esset, Quomodo aduersus affectus contenderet? Vnde perpetuũ rationis cum affectibus certamen existit? Nihil enim cum corpore, quod sui est conseruatiuũ, pugnat, neq; cum causa pugnare insolenter desiderat. Quare si omnibus animæ motibus temperatura causa esset, ipsa nunquam aduersus seipsam pugnaret. Quæ enim pugnant, ea sunt contraria. Quòd itaq; anima rationalis sit à corpore separabilis, satis demõstrant, qui bene uiuunt, cùm ita affecti sint, ut corpus suũ contemnant. At proprium subiectũ nihil despicit, sed & id seruare uult. Videtur autem anima contrarium facere. Affectus autem, & passiones postquam animæ ad generationẽ descendenti dati sunt, propter eas, quas diximus, causas, in subiecto spiritu esse habentes, & ad hoc crassum, ut diximus, corpus peruenientes, non sine tali tamẽ temperatura fiunt: quemadmodũ non sine chordis est harmonia, non tamẽ temperaturarum sunt, ut planè dicam, effectus. Sed quemadmodum talibus quidem chordis omnino opus habet musicus: Harmonia autem ex proportionibus, quæ in musico sunt, in tali chordarũ aptitudine efficitur: sic dicimus & affectus non sine tali quidẽ temperatura fieri, non tamen esse temperaturam, uel effectum temperaturæ. Sed quẽadmodũ, quæ sponte crescunt, omnino quidẽ tali terra opus habẽt: opus autẽ habẽt & pluuia: neq; hoc tamen ad eorũ generationẽ satis est: sed eorũ rationes ex uniuerso opificio procedunt: Sic dicimus eas, quæ sunt ex uniuerso opificio rationes, horum affectuum rationes in tali temperatura immittere, secundum dignitatem uniuscuiusq; rationalis animæ. & quemadmodum forma, quæ in ijs fit, quæ sponte nascuntur, neq; ex terræ & aquæ commixtione simpliciter efficitur, neq; exterius, cùm sua per se hypostasi præextitisset, imponitur: sed opificiales rationes in tali elementorum aptitudine affectuum species ingenerãt & fabricãt. Neq; enim oportet causas effectis deteriores facere. Si enim, ut iam dicebamus, temperatura, iræ, & cupiditatis, & sensus, & imaginationis causa esset, id quod non est, uitale uitæ causa erit: uitæ enim quędam sunt & ipsæ: & inanimatum animæ, insensibile cognitionis, quod est absurdum. Et illud quoq; fortasse operæpretium fuerit quærere, an irrationalis anima & plantalis, quæ & uegetatiua, in subiecto corpore habent suũ esse. Melius est autẽ, quod per se subsistit, quàm quod in alio habet suũ esse. Per se autem corpus subsistit. Talibus igitur animabus melius est corpus. Quid igitur dicimus? quòd non sunt tanquam in subiecto eiusmodi animæ, sed ut forma in materia. Animalis enim forma est anima. Est autem omnino forma melior materia. Non enim carnis forma, uel ignis, uel alicuius alius corporis, quoniam per se subsistere non potest, iam est materia deterior. Quandoquidẽ neq; ipsa formæ expers materia ipsa per se subsistit, sed cum aliqua forma cõsideratur. Quæ autem cohæret, & si per se subsistit, uelut Abaci ligna, non ut simpliciter materia, sed ut aliqua ligni forma subsistit. Quando autem abaci materia ligna sunt, tunc deteriora scilicet sunt ligna ipsa abaci forma. Quando quidem illa propter aliquid: hic autẽ est propter quod. Quid ergo differt illud, ut forma in materia, ab eo, quod est in subiecto? quòd forma quidem materiæ coniuncta unius rei perficit substantiam, ut abaci forma cum lignis coniuncta, abacum perficit. Similiter & carnis cum elementis uel succis, carnem. & in alijs similiter. Id autem quod est in subiecto non eandem facit substantiã cum subiecto. Vt album cum corpore non aliquam aliam speciem effecerit. Album enim nihil confert corpori ad hoc ut sit, siue adsit, siue absit.

Indicat autem, & quòd aliquãdo quidem à vehemẽtibus, & manifestis, quæ accidũt, calamitatibus nihil cõcitetur, vel terreatur: aliquãdo autem ab exiguis & exilibus moueatur.

Quòd, inquit, non propriæ sunt hæ animi affectiones, sed utriusq;, manifestum est ex eo, quòd aliqua qualitate prædita & certa corporis dispositione intenduntur, & remittuntur. Sunt enim nonnulli, qui ita secundum temperaturam se habent, ut & si innumerabilia accidant, quæ incitare soleant, ad iram nõ commoueãtur, cùm refrigeratum circa cor, & motu difficilem sanguinem habeant. Sunt alij, qui facilime in hunc affectum incidunt, adeo ut quamuis ualde exigua & uilia sint, quæ incitant, statim ad iram prouocentur, eo quòd semper ebullientem circa cor sanguinem habeant. Vnde &, qui ad furorem sua corporis constitutione proni sunt, cùm is supra modum ebullierit, in eum morbum incidunt. Rursus ad timorem, & audaciam similiter. Alij enim nec a magnis terroribus perturbantur: sed intrepidi, & cõstantes permanẽt. Alij uerò sæpe, et si nihil adsit terribile, ad timorẽ & pauorẽ facile cõmouentur, quando talẽ habuerint tẽperaturã, qualis est ijs, qui in metu uersantur. Eiusmodi enim hominũ calidũ in profundũ contrahitur, unde & pallidi fiunt. Atq; gena hũc pallida cœpit. Quãdo igitur quispiã talis à principio tẽperaturæ fuerit, ad eũ affectũ facilè incitatur. Quare si hæ essẽt propriæ animæ affectiones, nõ oporteret eas à corpore

depend

dependere, nec ex eius dispositione initium sumere, sed quomodocunq; se corpus habeat, ipsam similiter ad effectus moueri, uel non moueri. Iam uerò & aetates quoq; affectuum species commutant, commutata scilicet tempore temperatura. Sunt hi ergo utriusq;. Si enim tanquam instrumento uteretur corpore irrationalis, & uegetatiua anima, non ab ipso moueretur. Neq; mutata instrumenta artificum desideria commutant. Corpus autem taliter uel taliter temperatū unà tales cōmutat facultates.

Quando feruet & intumescit corpus: & sic se habet, quemadmodum quando irascitur.

Id est, si ad iram procliue temperatum fuerit corpus. Sic autem erit, si talem temperaturam habeat, qualis est eorum, qui irascuntur. Tunc enim talis ad iram facile impelli poterit.

Praeterea autem hoc est magis apertum. Cùm enim nihil terribile accidit, in ijsdē sunt affectibus, in quibus, qui timet.

Re uera manifestae sunt demonstrationes, quòd hae non sint propriae affectiones animae: quando etiā nullo exterius mouēte, propter multam ad hunc affectum corporis habitudinem, idipsum quis patiatur, quod alius à magnis terroribus patietur.

Si autem sic se habet, manifestum, quòd & affectiones materiales sunt rationes. quare & definitiones tales: ut, irasci, motus quidam talis corporis, vel partis, vel facultatis ab hoc, propter hoc.

Si ita se habet, inquit, id est, si hae non sint propriae animi affectiones, sed utriusq; rationes sunt materiales, id est, formae sunt in materia esse suū habentes, & non separabiles. Quare & definitiones tales. ut irasci motus aliquis talis corporis, uel partis, uel facultatis, ab hoc, propter hoc. Si enim naturalis est philosophi opus de formis, quae in materia sunt, disserere: aliae autem in alia materia formae sunt: necesse est utiq; physico definitiones tradere & ex materia & forma, & ex causa per quam forma in materia gignitur. De forma enim disserens, necessariò & de materia disseret. Eorū enim, quae sunt ad aliquid, haec sunt. Necessariò autem & de causa, per quam est forma in materia, disseret, si quidem est physicus artifex. Si autem ars, rationes scire debet earum rerum, quarū est ars. Ego enim, inquit Plato, artē non uoco rem, quae sine ratione fuerit. Tanquam igitur in typo tradit formam naturalium definitionum. Motus, inquit, ut dicimus, in ira ebullitio. Motus enim ebullitio. Talis corporis, id est naturalis instrumentarij, uel partis. Saepe enim circa uniuersum corpus fit affectio, quam uolumus definire, ut si tactum definiamus. Totius enim corporis motum esse dicemus. Partis autē, ut in ira, cùm dicimus esse ebullitionem sanguis circa cor: Vel facultatis, ut si non dicamus ebullitionē sanguinis circa cor, sed ebullitionem calidi, quod est circa cor. Est autem manifestum, quòd & per sanguinem calidum, & per calidum sanguis significabitur. Ab hoc, propter hoc. Ab eo scilicet, qui dolore affecit, ut ei par pari reddamus. Cùm itaq; dixisset propter referendae molestiae desyderium, utraq; significauit. Molestiae enim relatio & eum, qui molestia affecit, significat, & ipsam ultionem.

Et propter haec iam est physici de anima cōsiderare vel omni, vel tali.

Quoniam enim naturales tales sunt formae, de quibus considerat Physicus, tales autem & naturales definitiones, & materiam accipiētes, est itaq; physici de eiusmodi animabus disserere, quae sine materia non sunt. De immaterialibus enim, & intellectiuis animis disserere, ut ipse in tractatu de partibus animalium dixit, Primi philosophi fuerit. Necesse est enim, ut qui de intellectu differit, de intelligibilibus quoq; disserat, Hoc autem est Theologiae opus. Sed iam perfectus, ut dicebamus, physicus extollet seipsum, & ad separatas naturalium causas, ut & ipse in physica post ea, quae de motu dixerat, de immobili causa disserens, inquit. Ex tali ergo principio dependet coelū & mundus. Similiter & in libro de Generatione, & hic. Postquā itaq; & de his, ut naturalibus causis, disseruerit, de rationali quoque anima dixit, quòd est ueluti principium animalium. Propterea dicit hoc in loco illud, Vel omnis.

Diuerso autē modo definierit & physicus, & dialecticus eorum vnūquodq;, vt ira quid est. Hic enim referēdae molestiae desyderium, vel aliquid tale: ille autem ebullitionē, qui circa cor est, sanguinis, vel calidi.

Postquam dixit animae affectiones esse materiales: & quòd propterea physici est de anima considerare uel omni, uel quaecunq; est non sine materia, uult deinceps per haec physico ostendere qualis ei cōueniat animae definitio. Cùm enim in rebus naturalibus haec tria sint, Materia, Forma, & Causa, propter quam forma est in materia, circa haec quinq; methodi uersantur. Physica, Ars particularis, Dialectica, Mathematica, Prima philosophia. Quaerit ergo quomodo harū methodorū unaquaeq; proposita definiet. Primum autē dicamus circa quod subiectū earum unaquaeq; uersatur. Physici itaq; opus est de his omnibus disserere, & de rerū naturaliū materia, & forma, & de causa propter quam forma est in materia. Quemadmodum, quae est coelestium materia? quòd non quatuor elementa, sed diuersum ab illis aliud quintū corpus. Quae forma? quòd sphaerica. Cur autē sphaerica rationem reddet & rei conditioni conuenientem, & ex habitu, quem habent ad ea, quae ante se sunt. Vt Plato in Timeo quaesiuit, Cur rotundum coelum. Quoniam, inquit, oportebat id, quod omnium futurum erat susceptiuum, & omnia contenturum, capacissimam omnium figuram habere. Est autem capacissima in planis quidem circulus, in solidis autem globus. Demonstratur enim, quòd figurarum, quae in aequali sunt mensura rum ambitu, quod multos habet angulos est capacius, & proinde, quod nullos habet est capacissimum. ut si quadrangulum sit spatium, & quaeuis alia multangularum figurarū, ut sexangula. Habet autem utraq; ambitum cubitorum quatuor: sit autem & aliud spatium in circunferentia rotundum, id est, circulus eorum habens quatuor cubitorum ambitum: basis quidē maior est sexanguli quàm trianguli, & circuli quàm sexanguli. Similiter & in solidis, Cubo dico, & eo quod octo, & illo quod duodecim sessus habet, globo, & reliquis. Quod multos quidem habet angulos, plus spatij cōtinebit quàm cubus in basi: Globus autem quàm multangulum. Tradit autem & Aristoteles naturalem figurae causam. Aeterno enim futuro orbiculatam ait figuram esse conuenientem, quae neq; principium habet, neq; finem, sed in seipsum conuertitur. Et Plotinus naturalem hanc coeli figurae causam ex habitudine, quam habet ad ea, quae ante se sunt. Cohaerēter autem, & in continenti sunt supra coelestia intelligibiles substantiae. Oportet autem effectum cohaerenti quàm maxime causae assimilari, & eius imaginem quàm proxime imitari. Propterea ergo, inquit, in orbem coelum mouetur, quòd mentem imitatur. Mentis enim proprium est ad seipsam conuerti. Ipsa enim uidens, ipsa est quae uidetur. formas enim uidens seipsam uidet. & seipsam uidens, formas cōtemplatur. formarum enim est implementum, & forma formarum. Habet itaq; coelum sphaericam figuram, ut in circulū moueatur. Ideo autem ita mouetur, ut menti similis reddatur. Et alioqui imitatur mentē, quae indiuisibiliter ubiq; est. Vt ea igitur simul ubiq; est, ita & coelum ubiq; fit. Eo itaq;, quòd ubiq; fiat, id quod ubiq; est imitatur. Deteriorum enim perfectio est ad superiora conuersio, & assimilatio.

aßimilatio. Tradit autem & Aristoteles naturalem hanc huius figuræ causam. Aeterno enim futuro inquit orbiculatam conuenire figuram, quæ neq; principium, neq; finem habet, sed in seipsam conuertitur. Sic itaq; physicus omnium naturalium tradit materiam, formam, & causam. Et propterea definitionem tradit ex materia, & forma, & causa propter quam forma est in materia. Particularis autem artifex uersatur & ipse circa hæc omnia. In hoc autem à Physico differt, quòd circa rem aliquam particularē uersatur. Vt medicus circa humana corpora: faber autem circa lapides, & ligna. Tradet autem & ipse definitionem, & formam, & materiam, & causam comprehendens. In hoc autem à Physico differt, quòd particularis quidem artifex cohærentes solas tradit causas: Physicus autem & primas ueluti causas, quæ sunt generationis & corruptionis. Medicus succorum commoderationem, & eorum commoderationis causas. Physicus autem ulterius & ad materiam, & formā procedet. Oportet enim particularem quoque artificem nosse etiam causam. Ego enim, inquit Plato, artem nō uoco rem, quæ sine ratione fuerit. Dialecticus autem tradet definitiones ex forma & causa: Circa ea enim uersatur: Et eam non ut causam consyderans, sed simpliciter ut rem aliquā, uel formā, ut quòd, ira est referendæ molestiæ desyderium. Hic nullo modo iræ substantiæ conceptionē nobis tradidit, sed solam dixit causam, propter quam est. Vt enim molestia uicißim afficiat eum, qui prius molestia affecit. Et propterea eam inanem esse dicit, eo quòd rem non attingit. Quòd autem causam dicens, non ut causam eam tradit, sed simpliciter ut rem aliquam, ex eo manifestum est, quòd effectus non meminit. Effectus autem est desiderij, ebullitio eius, qui circa cor est, sanguinis. Quia enim uult molestiam referre, propterea mouet, qui circa cor est, sanguinem. Quare si dialectica quidem definitio causam dicens, effectus nō meminit, necesse est autem eum, qui de causa differit, de effectu quoq; meminisse, ea enim sunt ad aliquid, manifestū est ergo, quòd non tanquam causæ meminit, sed tanquam, ut dicebam, rei. Mathematicus autem uersatur & ipse circa formas à materia separabiles: non omnes, sed quæcunq; cogitatione separari possunt. Ea autem sunt, quæ sensibilia communia appellantur. Vt magnitudines, & figuræ. Carnis enim forma & oßis & eiusmodi ne cogitatione quidem à materia potest separari. Molle enim, & humidum, & rubrum, & ex quibuscunq; alijs caro formatur, simul ac mēte cogitatur, simul cogitatam quoq; propriam habet materiam. Ablata autem materia, & ipsa quoque simul sublata sunt. Tradit itaq; Mathematicus earum, quæ per se sunt ex ablatione, formarum definitiones, materiam non supputans, sed ipsas per se tradens. Quapropter neq; causæ in definitione meminit. Si enim causam definiret, materiam quoq; omnino acciperet. Quoniam igitur de materia non differit, propterea ne causæ quidem meminerit, ut, Quid est triangulus? figura, quæ à tribus rectis continetur. Quid est circulus? figura quæ ab una linea continetur. In his neq; materiæ meminit, & propterea neq; causæ, propter quam in hac materia hæc inest forma. Sed eorum tamen, quæ per se figuris accidunt, causas tradet. Vt, Quare triangulus duas rectas habet æquales. Primus autem Philosophus de formis à materia penitus separabilibus differet. Formarum enim materialium sunt in anima quoq; nostra rationes, & separatæ in mente opificiali. Et earum quidem, quæ sunt in anima, aliæ sunt diuisibiles, quæ sunt in imaginatione: aliæ autem partibus carent, & sunt indiuisibiles, ut quæ in rationali animæ parte sunt. Geometer itaq; de ijs, quæ in imaginatione sunt, diuisibilibus partibus differet. Tanquam enim abaco imaginatione utitur, diuisibiliter operans, & interualla dimetiens, & scindens. At primus philosophus differet de formis, quæ sunt in rationali animæ parte, et opificialibus. Differunt autem hæ, quòd, quæ in anima quidem sunt, primorum sunt imagines, & rerum cognitiuæ: aliæ uerò exemplaria sunt & effectiuæ. De opificialibus itaq; differens, ut contemplatiuus operabitur: De ijs autē, quæ in anima sunt, ut purgatiuus. Purgatiuus enim operatur, quando ad seipsum conuertitur, & animæ substantiam cognoscit. Tunc enim re uera ex sciētia est & affectuum & ignorantiæ purgatio. Animæ autem substantiam cognoscens, sciet, quòd ea est formarum implementum. & propterea disciplinas dicit esse reminiscentias. Hic enim appetitum referendæ molestiæ, Dialecticus scilicet. Hoc autem motus iræ & causa est, & finis. Ille autem ebullitionem eius, qui circa cor est, sanguinis uel calidi, Physicus. Ille autem ex materia. Materia enim est sanguis, qui est circa cor, uel calidum simpliciter. Quomodo autem dicimus hanc esse ex materia? Atqui ea uideri poßit ex materia & forma. Dicit enim esse ebullitionem. Id autē est iræ forma. Materia autē sanguis qui est circa cor. Causa autem ueluti finalis est illud, Propter desideriū referendæ molestiæ. Sed dico ebullitionē non esse simpliciter animæ formam. Sic enim quotiescunq; ebulliret sanguis, qui est circa cor, ex alijs etiam causis, ira esset, sed forma est, iræ ebullitio, quæ ab hoc fit, ut ipse statim dixit. Dico autem ab eo, qui molestia affecit. Quare ebullitio sanguinis simpliciter fuerit ut cohærens materia subiecta ei, quæ fit propter eum, qui molestia affecit. Quando igitur formæ meminimus? Quando addiderimus, quòd referendæ molestiæ est appetitus. Dum enim dicit, referendæ molestiæ, tūc meminit ab eo, qui molestia affecit, commotam esse, & per illud ei molestiā referre. Referre enim molestiam & eum significat qui prius intulit molestiam.

Eorum autem hic quidem materiam: ille verò formam, & rationem.

Physicus enim materiam tradidit. Dialecticus autem formā siue causam. Est enim & causa ueluti formam imprimens separabilem iræ affectionē. Mouebitur enim, ut dixi, & sanguis circa cor propter alias causas: non autem ad referendam molestiam. Hoc enim est, quod iræ suam imprimit figuram. Quapropter eadem est & causa, & forma. Et hic quidem planius & craßius dicit physicum ex materia definitionem tradere: Deinde autem hoc ipsum exactius quærens, Quæ sit Physici definitio, dijudicat, & dicit, quòd ea, quæ cum materia etiam formam tradit, quæ est cum causa.

Illa enim ratio: hæc verò rei:

Subdistinguendum est ad coniunctionem enim; & ad coniunctionem uerò, ut sit hoc modo. Definitionū altera quidem est ratio, & causa, siue forma iræ. Altera uerò, rei est, id est substantiæ, & materiæ.

Necesse autē eam in materia tali esse, si erit.

Eam, inquit, quæ ex forma est definitionem, si in hypostasi, & non inanis, & de re nulla futura est, in materia esse necesse est. Eum itaq;, qui perfecte definiturus est, materiæ quoq; meminisse oportet.

Quemadmodum domus ratio quidem fuerit, quòd, est tegumentum incommodi à ventis, imbribus, & caloribus prohibitiuum. Illa verò lapides dicit, & lateres, & ligna.

Ea itaq;, inquit, definitio, quæ dicit tegumentum esse prohibitiuum, & cætera, est dialectica, quæ finalem domus causam tradidit. Quæ autem dicit definitio, quòd lapis est, & later, & ligna, materiam aßignabit. Quæ est igitur domus forma? Est quidem, ut iam dixi, & causa forma. Sed dixeris cohærentem & propinquam domus formam, talem eorum, quæ dicta sunt, compositionem. Materiam autem talia ligna, & lapides, & lateres. Neq; enim quælibet.

Alia autem est in his forma propter hæc.

Duabus traditis definitionibus, & ea, quæ est ex materia, et ea, quæ ex forma, nũc dicit, quòd alia quædam est definitio, quæ & materiã, & formam, & causam assumet, ut, quòd domus est tegumentum in tali lignorum, laterum, & lapidum compositione. Deinde & causa, ea est autem forma, in tali materia esse prohibitiuum incommodi à uentis, imbribus & caloribus. Neq; enim satis est dicere, quòd est tegumentum incommodi prohibitiuum & cætera, ad domus cõstitutionem. Secundũ hoc enim domus erit & spelunca & tentorium. Sed addenda est materiæ & compositionis qualitas.

Quæ igitur harum trium definitionum est naturalis? Qualem esse physici dicemus. Ea ne, quæ circa materiam, rationem ignorans: vel ea, quæ circa rationem tantum: vel potius quæ ex ambobus:

Cum dixit, uel potius, quæ ex ambobus, simul eum diuisione prætermissam diuisionis sectionem addidit, uel potius ex ambobus, & simul etiam iudicium coniunxit. Ex ambobus autem dixit, & si in naturali definitione tria sint materia, forma, & causa: quòd, ut sæpe dixi, forma etiam causa est.

Illarum autem vtiq; vtraq;. vel non est aliqua, quæ circa materiæ affectiones non separabiles, neq; quatenus separabiles.

Postquam in principio dixit Dialectici quidẽ esse eam, quæ ex forma est, definitionem: Physici autem, eam quæ est ex materia, & deinde processisset, & orationem correxisset, dixissetq;, quòd Physici est ex utroq; assignata definitio, merito quærit de reliquis duabus definitionibus: & ea quæ est ex materia sola: & ea quæ ex forma, cuius sit artificis utraq; definitio. Et de ea quidem, quæ est ex forma sola, quòd sit dialectici, nihil dicit. Iam enim dixit. De ea autem, quæ ex sola est materia, dicit, quòd nulla est ars, quæ circa solam materiam uersatur. Omnis enim ars formã uult imponere sibi subiectæ materiæ. Quare nõ est ars, quæ ex sola materia definiet. Non dixit autem simpliciter, quòd non est ars, quæ circa materiam uersatur. Sed circa affectiones materiæ separabiles, neq; quatenus separabiles, eo quòd omnis artifex non simpliciter de materia differit: Sed de aliqua cui omnino accidunt aliquæ per se affectiones. Et Physicus autem, & si de ea quoq;, quæ simpliciter est, materia differit: Sed, & de aliqua quoq; ut, Quæ sit eorũ, quæ in aëre pendent, materia, & in uniuersum, & in singulis. Quæ grandinis, Quæ niuis, & reliquorũ, similiter & de ijs, quæ in terra sunt, Quæ animalium, Quæ metallorum, & reliquorum. Quoniam igitur de aliqua materia artifices tractant, ipsa autem secundũ se habet affectiones accidentes, quas artifices curiose perscrutantur, propterea addidit, circa affectiones materiæ. Quærit enim faber ad portam construendam recta ligna. Et si interrogatus fuerit, Quam ob rem, dicet, quòd ea inuicem congruunt, & bene committuntur. Quærit nauis ædificator, uerbi gratia, non ebenum, quòd densa est, & non supernatat. Forsitan autem neque quercum, sed quæ rariora sunt ut cupressum, & eiusmodi. Sic & domus ædificator propriæ materiæ affectiones curiose perquirit. Vt quòd non oportet, uerbi gratia, pumicosos lapides accipere, quòd sint molles, & friabiles. Similiter autem & in reliquis omnibus artificibus. Addidit autem illi, non separabiles, neq; quatenus separabiles. Non separabiles quidẽ, quòd enumeratarum materiarum affectiones, uel omnis potius materiæ, ut materiæ affectiones, sunt inseparabiles. ut nauigij materiæ, lignorum raritas affectio est inseparabilis: Vel lapidũ materiæ domus densitas. Illud autem, neque quatenus separabiles, id est quatenus neq; ratiõe separari possunt. Aliquæ enim affectiones ratione sunt separabiles. Vt figuræ, & omnia Mathematica. Ea enim cogitatione separare possumus. Ligni quidem certe raritatem, uel densitatem ne cogitatione quidem seorsum contemplari possumus. Hæ sunt itaq; materiæ affectiones, quæ ne cogitatione quidem separari possunt, quæ & in materiæ ratione accipiuntur. Rarum enim uerbi gratia lignũ, hoc totum materia est. Figuræ quidem non sunt materiæ affectiones, sed corporis. Accidunt enim ad formam deducto corpori, non quatenus est naturale. Quare & ratione sunt separabiles. Quæ enim tanquam naturalium corporum sunt affectiones, hæ sunt inseparabiles, ut rarum: siccum: graue. Sic neq; animi ebullitio, quæ est in sanguine, ne cogitatione quidem separari posit. Quare illud totum, sanguinis, qui est circa cor ebullitio, iræ materia est. Non itaq;, inquit, ars, quæ circa solas animæ affectiones uersatur absque aliqua ratione. & causa. Vnde & Plato pulchre. Ego, inquit, artem non uoco rem, quæ sine ratione fuerit. Quòd si hoc uerum est, nemo à sola materia definitionem reddiderit.

Sed physicus circa omnia, quæ talis sunt corporis, & talis materiæ opera & affectiones. Quæcunq; autem talia non fuerint, alius, & circa quædam artifex quidem, si cõtingat, vt faber, vel medicus.

Eo itaq;, quòd dicit circa omnia, secernit eum ab illo, qui in singulis est, artifice. Eorum enim unusquisq; circa quid particulare uersatur. Eo autem quòd dixit, Talis corporis, separauit eum à Mathematico. Nõ enim considerat figuras, quatenus talis corporis. Quamobrẽ in definitionibus ne materiã quidem accipit. Præterea autem & à dialectico, & à primo Philosopho eum separauerit. Nullus enim eorum quatenus talis corporis has affectiones cõsiderat, ueq; in materia, ut iam dicebamus. De omnibus igitur Physici opus est dicere, quæcunq; talis corporis. Non enim solum de corpore differet, sed & de hoc corpore. De omnibus ergo, inquit, per quæ unum quodq; corpus hoc quidpiã est, & eiusmodi materiæ: uniuscuiusq; enim tradit cohærentẽ & propinquam materiam, cũ proprijs eius affectionibus uel operibus. Omnia enim materialia corpora in agẽdo uel patiendo considerãtur. Vel opera & affectiones, ut ait Alexander pro eo dicit quod est, De affectiõibus, quæ sunt in materia, & corporibus, cum earum ratione, id est causa. Quæcunq; autem non talia, alius. Nõ talia, quæcunq; enumerauit. Si enim particularis artifex circa ea quæ dicta sunt uersatur, sed non circa omnia. Eorum itaq;, quæ præter dicta sunt, de quibusdam quidem, qui in singulis uersatur, differet artifex, ut faber de lignorum rectitudine uel siccitate: De quibusdam autem medicus, De corporibus laborantibus.

Non separabiliũ autem, quatenus quidem nõ talis corporis affectiones, & ex abstractione, Mathematicus.

Mathematicus enim de separabilibus quidẽ formis differit, sed nõ quatenus talis corporis affectiones, id est, nõ ut æris affectiones, uel ligni, uel alicuius talis, sed tanquã eas à materia suffuratus. Hoc enim significat illud, ex abstractione. Sic de ijs per se considerat. Carnis enim forma, & ligni, & eiusmodi est inseparabilis. Et talis corporis affectio, talis scilicet elementorum concursus, & temperaturæ. Quare nec cogitatione ea possunt separari. Mathematicæ quidẽ certe figuræ sunt & ipsæ à materia inseparabiles: sed non, quatenus tale subiectũ, ei in sunt. Qua de causa & plurimis eædem sunt, & ligno, & lapidi, & plurimis alijs, carnis uel oßis forma non ita se habente. Qua de re quoniam talis non sunt corporis affectiones, propterea & cogitatione separari possunt, materia, in qua consistunt, nihil impediente.

Quatenus autem separatæ, primus Philosophus.

Qui Philosophum uolūt ideas nosse, hanc dictiunculam arripiunt. Ecce inquit, nouit separabiles formas, eorum quæ hic sunt: De quibus ait primum philosophum differere. Simul etiā in testimonium adducunt ea, quæ ab ipso alibi dicta sunt: quòd ipse est, qui duplicem ordinem esse dixerit, hunc quidem in imperatore: illum autem in exercitu: & eum qui est in imperatore, eius esse effectiuum, qui est in exercitu. Et rursus dicit duplicem esse sanitatem, hanc quidem in medico secundum rationem effectiuam: illam autem in sano corpore. Nouit itaq; formas separabiles. Qui autem nolunt eum ideas dicere, dicunt, quòd separabiles formas diuinas substantias appellat. Quæ quidem ab omni materia sunt perfectißime separatæ, ut & ipse alibi dicit eas sine potentia actus esse.

Sed redeundum vnde digressa est oratio. Dicebamus, quòd animæ affectiones à naturali animalium materia sunt inseparabiles, cui quidem tales insunt, ira, & timor: & nō quemadmodum linea, & superficies.

Postquam dixit, quòd animæ affectiones rationes sunt immateriales, & propterea nō est de omni anima Physici differere, sed de ea, quæ est sine materia: & propterea coactus dicere quot modis definiantur materialia, & quali definitione utatur physicus: Deinde cùm obiter percurrisset, & dixisset, qui reliquis definitionibus utantur, quod ad propositum tractatum nihil conferebat, nunc reddit ad institutam de animæ affectionibus orationē, & ea quæ dicta sunt, in memoriam redigit. Quòd animæ affectionibus ad definitionis inuentionem opus habemus. Scimus itaq; inquit, quòd dictæ animi affectiones nō sunt solius animæ propriæ, sed utriusq; simul, & ab eo sunt inseparabiles, ut, quæ ne cogitatione quidem separari possunt, ut in linea & superficie. Ea enim & si subsistentiam à corpore habent inseparabilem, sed cogitatione quidem certè separantur. Non sic itaq; sunt inseparabiles animæ affectiones, ut linea & figuræ, sed ut, quæ ne cogitatione quidem à materia separari poßint. Fieri enim non potest, ut iræ substantiam oratione statuat, qui non materiæ meminerit: Similiter autem & in alijs affectionibus: Hoc enim illud significat, Cui tales insunt. Ira enim, quatenus ira est, à corpore separari non potest. Est enim sanguinis, qui est circa cor, ebullitio. Similiter autem & in alijs. Atqui linea, & triangulus, & eiusmodi, quatenus tales sunt, sunt separabiles, & si subsistentiam habent inseparabilem. Et ideo eorum quoq; definitiones sine materia traduntur. Quoniam itaq; ira est & in ratione, & in spiritu, est & in uiuificato corpore, ut ratione quidem spiritui permittente appetitū: spiritu autem eum, qui circa cor est, animalis sanguinem appetitu mouente: quemadmodum in rege, & imperatore, & militibus. Rex enim imperatori permittit nonnullos ulcisci: Imperator autem milites ciet: illi uerò ulciscuntur: quando quidem triplex est ira, ne eum forte dicere putemus de ea, quæ est in ratione, quòd ab animali sit inseparabilis: ea enim ab omni est corpore separabilis: Vel de ea, quæ est in spiritu: ea enim, & si non ab omni, sed à terreno quidem certe est corpore separabilis, propterea dixit. Cui quidem tales sunt, id est ebullitio sanguinis circa cor. Hæc enim, ira scilicet, à uiuificato corpore separari nō potest.

De anima autem considerantes, simul necesse est ut de ijs dubitantes, quorum cognitionem assequi oportet, & percurrentes priorum opiniones simul accipiamus, quotquot de ea aliquid enuntiauerunt: ut, quæ rectè quidem fuerint, assumamus, si quid autem nō rectè, hoc uitemus.

Quod dicit tale est. Animæ substantiam inquirentes, & ad eam, quæ de illa est, orationē prius dubitantes: Quādo quidem, ut & in ijs, & alibi dicit, alicuius rei copiæ assequendæ inopia & hæsitatio principiū est: Dubitantes ergo de anima, ut eius cognitionem copiose assequamur, ea, quæ ab antiquis de illa dicta sunt, percurrere oportet. Et causam infert. Vt siquid, inquit, rectè dictum sit excipiamus: si quid autem non rectè, hoc fugiamus. Quæ quidem dicit hæc sunt. Quoniam uerò obscuriorem dictionem fecit cōstructio, oportet ea paululum transmutata sic dicere. Considerātes autem de anima necesse est percurrentes priorum opiniones, & simul dubitantes de ijs, quorum cognitionem nos assequi oportet, una quoq; eos accipere quotquot de ea aliquid enuntiauere, & quæ sequuntur. Scopo enim de anima proposito oratione prius percurrere oportet, & enumerare priorum opiniones, & una eas oratione comprehendere: & si quid nō rectè quidem dictum est, id cauere: si quid autem rectè, excipere.

Inquisitionis autem principium est ea proponere, quæ illi maxime secundum naturam vidētur inesse. Animatum autem ab inanimato duobus maxime videtur differre, motu, & sensu. Accepimus autē & ab antiquis hæc ferè de anima.

Quod facere proposuerat, hoc & facit, Dico autem ex ijs, quæ per se animæ accidunt, eius definitionem inuenire. Dicit enim quòd non sola per se accidentia ex definitione discimus: sed sæpe etiam contra ex accidētibus definitionē: quando ea definitione apertiora fuerint. Ea ergo accipit, quæ animæ uidentur inesse: id autem est Mouere, & sentire. Eorum autē fides fit ex ijs, quæ natura quidem sunt posteriora, nobis autē apertiora. Prius enim à nobis cognoscuntur, quæ natura sunt posteriora, Dico autem animatū. Animatum enim anima natura posterius est. Dicit ergo, quòd ut animatū ab inanimato differens inuentū fuerit, hoc animæ quoq; erit. Si enim eadem res nunc animata existens inanimata fiat, quæ prius quidem sentiebat, et secundū locum mouebatur, quando erat animata, ubi inanimata fuerit, neq; mouebitur, neq; sentiet. Motus igitur, & sensus animæ sunt opera. Et interea hæc quidem simpliciter dicit animæ accidere, non quòd ei hoc placeat, sed, quòd omnes, qui ante eū fuerunt, in hac fuere sententia. Est autem statim enumeraturus eorū, qui ante se fuerunt, sententias, dicens, quòd hæc duo de anima accepimus ab antiquioribus. Qua de causa non dicit ea, quæ illi maxime insunt secundū naturā, sed quæ illi maxime inesse uidentur. Quoniam ergo nondum suam aperit sententiam, sed antiquiorum reuelat, propterea sensum, & motum cōmuniter animæ inesse dixit. Ea autem non omni animæ in sunt: neq; plantali seu uegetatiuæ, sed animalibus. Ipse itaque in ijs, quæ deinceps sequuntur, dijudicans, & propriam sententiam exponens, ait in uniuersum animæ inesse uitam. Ea enim uiuere facit, quibus inest. Viuunt autem uiuentia dum aluntur, & augētur, & sibi similia generant. In unaquaq; enim harum facultatū uita consideratur. Hoc itaq; est in uniuersum omni animæ proprium. Animalium autem dicit esse cogitare, & iudicare, & sentire. Hoc quidē in loco antiquiores sequens, sensum & motum ait esse animæ. Motum dicens eum, qui est secundū locum, & eius ipsius illum, qui ab animæ impetu in seipso fit, cùm id, quod mouetur, in seipso principiū habet motus. Mouētur enim & naturalia quoq; corpora: sed non natura: neq; in seipsis principium motus habentia: sed exterius ab alio mota. Neque enim glebæ natura inest ut deorsum feratur: sed ad id, quod

 est fec

est secundum naturam talem habet motum; quando est in eo, qui est præter naturam, loco. Vnumquodque enim in sua, ut ita dicam, totitate seu uniuersitate consistit. Rerum enim totitates seu uniuersitates uel stare uolunt, uel in circulum moueri. Ignis enim sphera, & qui circa eã est, ignis una cũ uniuerso mota, uiolentũ quidem habent hunc motum, sed qui tamen à natura non recedit. Quæ enim in circulum mouentur, proprium locum seruant. Neque enim sunt in eo, qui est præter naturam, Dico autem eo, qui est circa terram. Sed & suam habent quietem, quæ in circulum mouentur. Particularis ignis, & aër, & aqua si ui ab exteriori aliquo ab eo, quod est secundum naturam, recesserit, rursus ad id, quod est secũdum naturam, recta uia mouetur. Interea autem dum mouetur, ut quod in alieno loco, & extra suum totum sit, est præter naturam. Natura igitur motus non est, qui est ad locum secundum naturam: Neque enim uniuersitates talibus motibus mouentur. Oportet autem naturã in sua magis uniuersitate uersari. Non sunt ergo ij motus natura, qui sunt in partibus: sed uiæ quædam ad id, quod est secundum naturam, Cælestibus utiq; natura in circulum motus est: & idem, quod partes, uniuersum sustinet: & in toto, magis quàm in partibus, in circulum motus apparet. Est enim uelocissima totius circunferentia. Sic itaq; non sunt ij motus secundum naturam: sed uiæ quædam ad id, quod est secundum naturam. Possunt autem aliter dici secundum naturam: quemadmodum dicimus & sanationem secundum naturam: præter naturam autem ægrotationem, quòd illa quidẽ ducit ad id, quod est secundum naturam: hæc uerò ad id, quod est præter naturã. Sic itaque, inquit, antiquiores, qui sensum & motum animæ esse enunciauerunt. Et hoc quidem recte, etiam si nõ omnis: male autem deinceps concluserunt. Quoniam enim existimauerunt omne, quod mouet, moueri. Si mouet, inquiunt, anima: omne autem, quod mouet, & ipsum mouetur: & ipsa ergo mouebitur, Motum, qui est secundum locum, male dicentes. Si enim est corpus, quod mouet, re uera motum mouebit, ut portam baculus, & eum manus, & manum totum corpus, & illud anima Si quidem incorporeum fuerit quod primam mouet, non necesse est & ipsum moueri, secundum locum dico. Quandoquidem & diuinum, quod mouet uniuersum, est immobile, stantem habens & substantiam, & potentiam, & operationem. Alioqui neq; appetendorum quicquam mouens mouetur. Fœnum enim asinum mouet, cùm ipsum non moueatur, & effigies amatorem.

Aiunt enim nonnulli & maxime, & primo animã esse, quod mouet, existimãtes id, quod ipsum non mouetur, non contingere alterum mouere. Eorum, quæ mouẽtur, quidpiam sic animam esse existimauere.

Recte addidit illud primo. Mouet enim & baculus portam: sed non primo. sed neq; manus primo, neq; totum corpus: sed anima. Quod ergo, inquit, maxime mouet, & primo, anima est.

Vnde Democritus quidem ignem quendam, & calidum eam esse dicit. Cùm enim infinitæ sint figuræ, & insectilia corpuscula, Quæ orbiculatæ sunt figuræ, ignem, et animã dicit. Vt, quæ in aëre ramenta vocantur, quæ apparent in ijs, qui per fenestras ingrediuntur, radijs.

Cùm dixisset, quòd ab antiquioribus hæc duo de anima accepimus, motum, & sensum, primam Democriti opinionem exponit. Is enim dicebat naturalium corporum principia esse insectilia corpuscula, & inane. Esse enim in uniuerso infinita insectilia corpuscula infinitis figuris mutata, quorum congressionem, & dimotionem generationem & corruptionem efficere. Et naturalium corporũ esse differentias iuxta insectilium corpusculorum figuras, ex quibus corpora, & præterea iuxta eorum positionem & ordinem, ut latius in naturali auscultatione diximus. Ratus ergo Democritus animæ esse motum, propter mobilitatem eam ignem esse dixit. Ex orbiculatis autem insectilibus corpusculis ignem esse dicit, eo quòd ex omnibus figuris sphæra sit mobilior, ut quæ secũdum signum superficiem attingit. Quoniam ergo anima mouet: Quod autem mouet, maxime moueri oportet: Quæcunq; enim magis mouentur, mouent. Propterea ex maxime mobilibus orbiculatis insectilibus corpusculis animam esse dicit, & ignem. Quare in eo, quòd animam ignem esse dicit, in idem recidit Democritus cum Heraclito. Differt autem, quòd ille continuum corpus ignem hunc esse dicebat, quem & nos dicimus. Democritus autem non continua esse dicit insectilia corpuscula, sed inani arceri, ut, quæ in aëre ramenta appellantur. Quæ in ijs, qui per fenestras ingrediuntur, apparent radijs. Non dicebat autem Democritus, quòd ex ijs, quæ per fenestras uidentur, pulueruleniis ramentis ignis esset uel anima: uel quòd ea omnino essent insectilia illa corpuscula: sed sunt, inquit, tanquam ea in aëre. Quia autẽ propter partium tenuitatem non uidentur, ne esse quidem putantur, sed à radijs esse arguuntur, quãdo per fenestras subeunt. Sic tenuia & inuisibilia esse insectilia corpuscula, quæ naturalium omnium principia esse putabat: Quemadmodum compositorum medici quatuor elementa, Quorum orbiculata insectilia corpuscula animam & ignem efficere.

Quorum omnis generis seminariũ elementa esse dicit totius naturæ. Similiter autem & Leucippus.

πανσπερμίαν, quod omnis generis seminariũ uertimus, figurarum multitudinem dicit. Quemadmodum enim in omnis generis seminario, in cumulo est & frumentum, & ordeum, & reliqua semina: sic & in insectilibus corpusculis omnium esse figurarum seminarium. In hac autem opinione ait esse & Leucippum.

Eorum autem orbiculata, animã: eo, quòd per vniuersum maxime possint subire tales Rysmi seu figuræ, & reliqua mouere, quæ & ipsa mouentur. Existimantes animam esse id, quod animalibus præbet motum.

ῥυσμὸς dictio est Abderica, & significat figurã. Neq; uerò ferendi sunt, qui ætymologiam afferre conantur, ut ῥυσμὸς dicatur à ῥεῖν, quod fluere significat. Si enim sphærica tantum figura ῥυσμὸς diceretur, satis probabilem ætymologiã attulisse uiderentur. Nunc autem omnem figuram ῥυσμὸν appellant. Non sunt itaq; ferẽdi, qui ætymologiam afferunt, Quid enim de cubo dicent? Sed & si omnino dictionis ætymologia quæretur, secundum patriam scilicet linguam ætymologia afferetur. Sicut Latinarum dictionum, uel aliarum quarumlibet in proprijs linguis ætymologiæ adducentur. Tribus autem suæ regionis uocibus usi sunt Democritici. Hæ autẽ sunt ῥυσμὸς τροπὴ, διαθιγή. significat autem ῥυσμὸς figuram, τροπὴ positionem, διαθιγὴ ordinem. Dicebat ergo ex orbiculatis esse animam, ut quæ sint facile mobilia. Ea enim magis quàm alia subire, & mota totum animal mouere. Atqui magis subire possent, si pyramidalis essent figuræ insectilia corpuscula, ut quæ acutos angulos habeãt, & magis secent, nisi bases quis impedire dicat: Labi autem orbiculata, quòd nullos angulos habeant.

Et ideo viuendi quoq; terminum esse respirationem. Contrahente enim eo, quod corpora con

ra continet, & ex figuris ea exprimente, quæ animalibus motum præbent,

Conabantur Democritici omnia, quæ animali accidunt, suæ opinioni esse conuenientia demonstrare. Dicebāt enim frigidū esse quod continet, & ideo corpora condensat: condensatorū autem accendi orbiculata insectilia corpuscula, ex quibus animali & anima, & uita inest. Quoniam ergo propter accensa insectilia illa orbiculata corpuscula periculum est ne animal corrumpatur, aliquod animali accessit auxiliū, inspiratio. Alia enim insectilia orbiculata corpuscula pro accensis inspirans ubiit. Qua de causa eo usq; uiuimus, donec respiramus. A respiratione autem cessantes, & uiuere desinimus. Non solum autem nobis uiuere accidit, eo quòd per respirationem hæc orbiculata corpuscula intus aggregentur, & pro ijs, quæ egressa sunt, immittuntur: sed & quòd, quæ ingrediuntur, maiore impetu excernenda prohibent. & sic, tam plura sint, & sua mobilitate subiectum calefaciant, quæ exterius est, frigiditatem expellunt. Quæ quidem causa est, ut ea accendātur. Si quis autem quærat. Quid ergo, orbiculata sola corpuscula inspiramus? dixerint illi, quòd & si non sola, sed plura quidem certe, ut quæ ad mouendum sint facilia. Quemadmodum & ex refrigeratione ea densitate maxime accendi, eo, quod sint labilia, propterea quòd nullos angulos habeant, & ideo à natura facile sint mobilia. Respiratio autem dicitur & de inspiratione, & de expiratione. Nunc eam quidem certe de inspiratione accipiunt.

Eo, quòd ipsa nunquā quiescunt, exterius auxilium venire, alijs eiusmodi ingredientibus in respirando.

Instantiam quandam per hæc, quæ inesse uidetur, soluit. Non sufficiunt quæ à principio insectilia insunt ad uiuificandū animal. Quid uerò, sola ipsa à densitate exprimuntur? Maxime, quandoquidem nullo quoque exprimente, cùm ipsa sint per se mobilia, & non quiescant, in uarias partes feruntur. Externo itaq; auxilio indigent.

Prohibere enim ea, &, quæ in animalibus insunt, ne excernātur, id coërcētia, quod continet, & condensat. Viuere autem, donec possint hoc facere.

Ea, inquit, quæ progrediuntur per inspirationem, nō solum ipsa uitæ causa sunt, sed & excernenda prohibebunt calore, qui ex motu est, exterius arcentia. Sed &, quæ iam exeunt, maiore motu simul attrahunt. Cùm enim duo contrariè moueantur, si alter motus fuerit ualidior, minorem quoque secum attrahit. Sic cùm hæc quidem expirantur, illa autem inspirantur, cùm quæ inspirantur plura sunt, reliqua quoque secum attrahunt.

Videtur autem &, quod à Pythagoricis dicitur, eandem habere sententiam. Dixerunt enim eorum nōnulli animam esse ea, quæ sunt in aëre, ramenta. Alij verò id, quod ea mouet.

Secundam enumerat de anima opinionem Pythagoræorum. Eorum autem nonnulli animam quidem esse dicebant, quæ per fenestras in radijs apparent, pulueruléta ramenta. Alij autem, quod ea mouet: non quòd ea ipsa animam illi dicerent, ridiculum enim, sed ut scimus, symbolica erat Pythagoræorum doctrina sua celantium dogmata, ne ut, ait Plato, suam sapientiam uel cerdonibus manifestam facerent. Quemadmodum ergo in poëticis fabulis, ut ipse rursus inquit Plato, si quis quidem in eo, quod apparet, maneat, ridiculas eas uidebit, Atqui si quis occultatū in eis quærit sensum, diuino furore concita anima opus erit. Idipsum & de Pythagoreorum est doctrina dicendum. Si enim, quod apparet, excipiemus, ridiculum erit, & non sapientum, sed anuum nugamentum. Si autem illi sapientes, quærere aliquid oportet ijs, quæ apparēt, grauius. Quemadmodum igitur, qui animam Harmoniam dicunt, nō eam esse dicunt, quæ in chordis est, Harmoniam, ridiculum enim, sed quòd, quemadmodum Harmonia, ut ipsi Pythagoræi definiunt, est commixtorum, & eorum, quæ seorsum sentiunt, unio: Graui enim & acuto, qui sunt contrarij, commixtis, Harmonia concinne & sonore artificium fecit: sic & anima nostra est uniuerso Harmoniæ causa. Cùm enim supra sint intelligibilia, & à materia undique separabilia, sint autem &, quæ infra sunt, à materia inseparabilia, eaq; inuicem non communicent, & re uera seorsum sentiant, ea per se intermedium colligat & unit anima, & unam ex eis Harmoniam efficit. Cum enim ex ijs, quæ supra sunt, sit sua substantia, fit eorum quæ infra sunt, & ueluti eis commiscetur, per seipsam ea, quæ misceri non possunt, temperans, & inferioribus superiora communicans. Sicut igitur animam Harmoniam dicebant, sic & nunc ea, quæ sunt in aëre, ramenta animam dicunt, aliquid aliud per hæc mystice significantes. Quemadmodum enim ea in radiorum solum lumine apparent: si autē lumen nō sit, ne an sint quidē cognoscitur: sic & anima in sua quidē luce apparēs demonstrat quā habet substantiam, quòd diuinam, & incorpoream, & affectibus non obnoxiā; Sed si in tenebris appareat, id est si in corpore, & affectibus eam uiderimus, ut Plato ait, Quemadmodum qui marinum glaucum contemplantur non ipsam substantiam uidentes, sed quibus circumamictus est algas ut ipse, affectus dico uel corpus, & existimabimus eam illorum esse aliquid. Quidam ergo Pythagoræorum hæc ipsa animam esse dicebant, ut Democritici atomos. Alij autē quod ea mouet. Dixerint omnem in uniuersum animam tanquam instrumentis eis usam. Vel igitur unam in uniuersum animam accipiendum est eos dicere, tanquam eis instrumentis usam, & per ea animalia mouentem, uel etiam particularem in uno quoq; animam per hæc mouentem, tanquam per instrumenta, corpus.

De his autem dictum est, ideo, quòd moueri continue apparent, etiam si omni ex parte perfecta fuerit aëris tranquillitas.

Causam infert propter quam, quæ in aëre sunt ramenta animam existimabant Pythagoræi. Dictum est enim, inquit, de eis, quòd semper mobilia uidentur, etiam si fuerit aëris tranquillitas, quòd à seipsis, & non à uento motum habent. Quoniam igitur ij existimauerunt maxime esse animæ proprium motum: oportet autem id, quod mouet, omnino & ipsum moueri: ea animam esse dixerunt, ut quæ sint semper mobilia.

Ad idem autem feruntur &, qui dicunt animam id, quod seipsum mouet. Videntur enim ij omnes existimasse motum esse animæ maxime proprium. & alia quidem omnia per animam moueri: eam autē à seipsa: eo, quòd nihil mouens videant, quod non & ipsum moueatur.

Platonem intelligit, Xenocratem, & Alcmæonem. Et ij, inquit, animæ esse maxime proprium existimauerunt mouere. Sed quoniam existimabant non posse mouere, quod nō moueretur, per se mobilem dixerunt animam. Quòd autem Plato, cùm per se mobilem dicit animam, non eum dicit, qui secundum locum motus fit, ipse aperte in legibus dicit. Ducit autem, inquit, &

quæ in cœlo, & terra, & mari sunt, suis motibus, quos quidem nominamus uoluntatem, & cogitationem, & opinionem eorū, quæ recte, & non ita se habent. Et Anaxagoras dicens animam numerum seipsum mouentem, eam per se mobilem dicebat.

Similiter autem & Anaxagoras animam dicit esse mouentē, & si quis alius dixit, quòd vniuersum mens mouit. Non autem omnino quidem quemadmodum Democritus. Ille enim simpliciter idem esse animam, & mētem. Id enim vere esse, quod apparet.

Quicunq; inquit, dixērunt uniuersum à mente motū esse, ij quoq; animæ proprium esse dixerunt mouere. Quorum est & Archelaus. Quid igitur, si mentem dicebant uniuersum mouisse, unde etiam animæ motum esse proprium dicebant? Idem enim existimabant esse animam, & mentem, quemadmodum & Democritus. Apud eos ne igitur hoc aperte dictum habemus, quòd idem sit mens & anima? minime. sed hoc syllogismo confirmat. Democritus enim, inquit, hoc se uelle aperte destrat. Aperte enim dixit, quòd uerū & id, quod apparet idem est, & nihil differre ueritatem, & id quòd sensui apparet, sed quod unicuiq; apparet, & uidetur, hoc etiam uerum esse, sicut dicebat & Prothagoras: cum secundum rectam rationem differant & sensus, & imaginatio, quæ circa id, quod appparet, uersatur: mens autem circa ueritatem. Verum autem idem est, quod id, quod apparet, ut Democrito uidetur. Mens ergo idem est quod anima. Quemadmodum enim se habet mens ad ueritatem, sic & anima ad id, quod apparet. Sic & econuerso. Quo modo, quod apparet, ad ueritatem, sic mens ad animam. Si ergo idem est, quod apparet, & quod uerum est, & mens utique, & anima idem.

Et ideo recte fecisse Homerū, Emotæ mētisq; Hector iacet. Neq; mēte vtitur, vt facultate aliqua circa veritatem: sed idem dicit animam, & mentem. Anaxagoras autem de ijs minus aperte dicit. Multis enim in locis causam eius, quod bene, & recte est, mentem esse ait. Alibi autem mentem idem esse, quod animam. In omnibus enim eam esse animalibus, & magnis, & paruis, pretiosis, & vilioribus. Non uidetur autem, quæ secundum prudentiam mens dicitur, omnibus similiter inesse animalibus: sed neq; omnibus hominibus.

Cùm enim Hector ex uulnere sensus expers iaceret, perinde tamen ac sentiret, ait Poëta, quòd Emotæ mentis iacebat, sensum & prudentiam ad idem referens. Perinde ac non sit alia mentis circa ueritatem facultas, præter eam facultatem, quæ circa id, quod apparet, & sensile uersatur. Qua de causa non sentire, uel non recte sentire emotæ mentis esse appellauit Homerus. Democritus ergo aperte animam, & mentem idem esse dicit. Anaxagoras autem aliquando quidem mentem ab anima discernere, Aliquando uerò ad idem reducere uidetur. Quando enim dicit, quòd mens est facultas, & causa eorum, quæ bene & recte habent: eam ab anima discernit. Tanquam enim sint, quæ non bene & recte habent, & circa ea alia uersetur facultas, animalis scilicet: sic mentem honestorum, & rectorum causam esse dicit: ut pote quòd sit mens præter animam diuinior. Sed rursus in alijs hæc confundere, & ad idem reducere uidetur, Mentem & animam, in quibus dicit, quòd mens est in omnibus animalibus & paruis & magnis, & pretiosis, & uilioribus. Quæ autem mens secundum prudentiam proprie dicitur, non uidetur in omnibus inesse animalibus: & quid dico animalibus? Sed neq; in omnibus hominibus. Quare cùm in omnibus animalibus mentem esse dicit, animam quoq; esse dixerit. Hi ergo omnes motum animæ proprium existimabant: non autem omnino, sicut Democritus. Non ut Democritus aperte, & semper idem esse dicit animam, & mentem: sic & Anaxagoras: sed alicubi quidem idem, alibi uerò aliud, ut diximus. Neq; uero mente utitur ut facultate aliqua circa ueritatem: sed, ipsum animam esse, mentem esse dicebant Democritus, & Anaxagoras.

Quicunq; ergo ad id, quòd animatum mouetur, respexerunt, hi, quod est maxime motiuum, animā existimauere. Quicunq; autem ad id, quòd cognoscat, & sentiat ea, quæ sunt, hi quidem animam principia esse dicunt. Alij quidem plura eam principia facientes: alij verò unū, ut Empedocles ex elementis quidem omnibus, esse autem unum quodq; animam, sic dicens.

Dixit quòd motus & sensus sunt animæ maxime propria: & ideo animatum ab inanimato hoc maxime differt. Eorum igitur, qui de anima suam sententiam tulerunt, hi quidem, qui ad id, quod in ea est motiuum, respexerunt, ex ijs, quæ apud eos sunt maxime mobilia, eius substantiam constitutam esse dicunt. Alij autem ad cognitiuas facultates respexerunt. Eorum itaque enumeratis opinionibus, qui ad uim eius motiuam respexerūt, & sic de ea pronuntiauerunt, nunc uult & eos, qui ad id, quod est eius cognitiuum, respexerunt, enumerare. Dicūt ergo, quòd cognoscēs ei, quod cognoscitur, uult esse simile. Simile enim simili cognoscitur. uult enim id, quod cognoscit, ei quadrare, qd' potest cognosci, & simile conuenire simili. Si itaq; omnia, quæ sunt, anima cognoscit, oportet utiq; eā ex oībus esse quæ sunt. Sed quoniam fieri non potest ut ea sit omnia, quæ sunt, oportet itaq; eam ex omnibus esse principijs: ut eadem habens principia quæ omnia, quæ sunt, per ea ipsa cognoscat. Hinc igitur hi omnes ex principijs animā constituunt: unusquisq; ex ijs, quæ apud se sunt. Et qui plura quidem principia dixerunt, ex pluribus eam faciunt. Qui autem unum ex uno. Primum autem Empedoclis refert opinionem, qui materialia quidem quatuor eorum, quæ sunt, principia esse censebat. hæc quatuor elementa. Duo autem effectiua Cōtentionem, & Amicitiam. Ex his ergo animā esse dicebant, & eo quòd ex eis sit, res quoque cognoscere.

Nam terram terra, atq; vnda conspeximus vndam.
Aëreq; est aër, atq; igne hic lucidus ignis
Visus, amoréque amor, lite & contentio tristis.

Et manifestum est, quòd quoniā Pythagoreus erat Timæus, symbolica autem erat Pythagoreorū doctrina, ipse quoq; symbolice de ijs dixerit. Et cùm animā ex elementis esse diceret, sic uidelicet dicebat: nō quòd ex igne, & aqua, et reliquis ea esset. Cur enim ipsa magis, quæ extra sunt elementa, quàm elementa ipsam cognoscerent? Nō ita ergo simpliciter hæc elementa animam esse dicebat, sed ut quæ eorū omnium rationes in seipsa haberet. Dicebat autem & ex lite esse & amicitia. Videbat enim eam habere facultatē, quæ ad superiora eueheret, & ad inferiora deduceret. Eam ergo, quæ ad superiora euehit, facultatē amicitiam uocabat, quæ ad inferiora demittit litem. Amicitia enim unionis causa est. Vnita sunt autem magis intelligibilia, quo uni omniū principio sunt propinquiora. Lis autē insensilibus domi natur,

natur, id est discretio. Et propterea sic quoq; dicebat.

Errabundus ego huc accedo & cœlitus exul,
Insanæ liti parens.

Eadem quoq; & Plato in Timæo dicit. Ait enim animā ex circulo esse Eiusdē, & Alius. Et rursus in Phædro. Habet, inquit, meliorem & deteriorem equum, per eos, quæ sursum ferunt, & quæ deorsum deducunt facultates designans. Aliquādo enim anima intelligibiliter operatur, & sursum ad diuina erigitur: aliquando autem ad materiam deducitur. Propterea ergo dicebat Empedocles ex amicitia esse & contentione animam: quoniam & omnium, quæ sunt, ea esse censebat effectiua principia: quòd in omnibus uidebat esse identitatem, & diuersitatē, & unionem, & discretionem. sed in intelligibilibus quidē magis ualere amicitiam quàm litem: in sensilibus autem contra: quoniam ea, ut dicebamus, cùm uni omnium principio sint propinquiora, unione magis continentur. Manifestum est igitur, quòd hæc symbolice accepit Empedocles, & cùm ex quatuor elementis animam esse diceret, non ipsa elementa animam esse dicebat: sed eorum in ipsa inesse rationes. Et Aristoteli quidē, qui, id, quod apparet, refellit dixerimus in hanc sententiam. Quemadmodum tu formarum locum dicis animam, & nemo utiq; dixerit, quòd in anima est uel homo, uel equus: sed formarum rationes formas dicis: sic & Empedoclem dicere rationi consentaneum est existimare: Si quidem uir erat sapiens. Vel quod magis est, de alijs quoq; fortasse idem existimare à ratiōe non alienum fuerit. Si enim ita & id, quod apparet, habet, dicerent, quòd ignis sensilis anima est, uel aqua, uel quid eiusmodi: & non secundum analogiam & conuenientiam aliquam hæc acciperent, multis, ijsq; nulla penitus scientia præditis deteriores essent. Quemadmodum Empedocles ex elementis omnibus: esse autem unumquodq; animam. Totam animam ex elementis esse dicebat, ut ipsa alia esset præter eorū unūquodq;. & unumquodq;, inquit, animam dicebat esse. Præterea autem & litem & amicitiam: cognoscere enim unamquamq; rem per eorum unumquodq;: quando quidem unumquodq; simili cognoscitur. Hic autem habuerimus secundum ipsum sex animas. Fieri autem potest, ut & unumquodq; eorum animam audiamus, ueluti animæ partem & facultatem. Dicimus enim & nos animosam seu irascibilem animam, & nutritiuam, animæ uidelicet facultates animas uocantes.

Eodem autem modo in Timæo Plato ex elementis animam facit. Simili enim simile cognosci: Res autem esse ex principijs.

Et Plato, inquit, ex ijs, quæ apud se principia sunt, ex quibus omnia esse dicebat, ex ijs quoq; animā esse dixit: ut cùm ex omnibus eisdem esset principijs, omnia cognosceret. Quinque autem genera omnium, quæ sunt, principia esse dicebat: Substantiam: identitatem: diuersitatem: motum: statum. Genera autem ea dicebat, non quòd ita genera sint, ut quæ sunt apud Peripateticos. Quæ quidem à se inuicem diuisa sunt, & ab unoquoq; catena quædam traditur eorum, quæ sub se inuicem sunt, generum, & specierū. Sed genera ea uocauit, utpote, quæ per omnia, quæcūq; sunt, trāseūt. Est enim in omnibus & substātia secundum quam uniuscuiusq; est esse. Est & identitas, quatenus ex uno eorum, quæ sunt, sumus principio. Habemus autem & diuersitatem, quandoquidem & multitudo est ea quæ sunt. Vbi autem multitudo, illic & diuersitas. Est autem & motus in omnibus, quæ sunt. Motū autem dico, non imperfectam operationem, ut ait Aristoteles, sed suam uniuscuiusq; operationē. Omnia enim habent propriam operationem, & ipsa quoque inanimata. Vel enim refrigerant: uel calefaciunt ea, quæ apponuntur: uel humectant: uel exiccant: uel tale quid faciunt. Et status quoq; in omnibus consideratur. Etenim & ea quoq;, quæ semper sunt mobilia, status sunt participia: non solum quòd stet uniuersitas, sed & ipsum in sempiterna mobilitate manere, status est. Quatenus ergo in motu manent, quæ mouentur, uel semper, uel ad aliquod tempus, eo ipso status partem habent. Ex his ergo generibus animam Plato facit. Ait enim ex substantia eam esse, & identitate, & diuersitate. Substantia autem non qualibet, sed & ex ea, quæ est indiuisibilis, & ea, quæ est circa corpora diuisibilis. Ex his ambobus factam esse dicit substantiam animæ: ut ambo posit cognoscere. Sed quoniam fit omnium cognitio uel similitudine quadam & identitate: uel dissimilitudine & diuersitate: Album enim & albi oppositione cognoscimus, simile enim albo album est: & nigri: nigro enim contrarium album est. Et hæc in eius constitutione commixta dicit, de eiusdem natura dicens, & diuersi. Quod autem & per se, & semper mobilem esse dicit, manifestum est, In eo autem statum quoq; habeant. Res autem ex principijs esse, id est ea quæ sunt, quorum habet cognitionem anima. Propterea igitur, quoniam est ex eisdem principijs, ex quibus ea quæ sunt: simile autem similis est cognitiuum: omnia cognoscit. Si itaq; ex ijsdem elementis, ex quibus ea, quæ sunt, animam facit, ut simili simile cognoscat: clarum est, quòd animæ maximæ proprium est cognoscere. Et sic existimabat.

Similiter autē & in ijs, quæ de philosophia dicta sunt, definitum est.

Quæ de bono inscribuntur, de philosophia dicit. in illis autem, scriptis non mandatos Platonis congressus recenset Aristoteles. Est autem uerus & germanus eius liber. Illic ergo refert Platonis & Pythagoreorum de ijs, quæ sunt, & eorum principijs opinionem. Dicit ergo eos dicere, quòd formæ numeri sunt. Numeri autem decadici. ex formis enim unamquamq; Decadem appellabant. Numeros quidem formas appellabant, uel quòd quemadmodum numerus subiecta metitur, & definit: sic & formæ materiæ mensuratiuæ sunt, & definitiuæ. Cùm enim ea per se definiri non posit, quæ in ea insunt, formæ eam definiunt, & circunscribunt. Vel quòd quemadmodum numeri omnes ex uno sunt principio, unitate, deducti: ita & formæ ex uno omnium principio deducuntur. Propterea ergo numeri. Decadici autem propter formarum perfectionem. Perfectus enim numerus decem. nam in seipso omnem numerum comprehendit. Qui enim sunt post Decadem ad eos, qui ab unitate sunt, rursus reflectuntur. Quare & decas appellata est quasi δέχας, quòd in se omnia contineat. Earum autem formarum principia dicebat unitatem, Dualitatem, trinitatem, & quaternionem, eo quòd, qui ab unitate componuntur, usq; ad quaternionem decem efficiunt. 1 2 3 4 decem fiunt. Decem ergo esse dicebat quaternaria hæc principia, & communiter in omnibus, quæ sunt, & seorsum, & in intelligibilibus, & naturalibus, & sensilibus. Communiter ergo in omnibus unitas intelligibilia. Est enim indiuisibilis eorum non solum substantia, sed & operatio in statu, & immobilitate cōsyderata. Dualitas autem scientia, uel quæ scientia sunt comprehensiua. Definite enim ab hoc ad aliquid se habet. Scientia enim trāsitus est à definitis ad definita. Neq; enim est scientia, quæ definiri non posit. Hinc enim sciētia ἐπιστήμη grece dicta est, quòd nos ad στάσιν id est statum deducat. Trinitas autem naturalia, & opinabilia. Naturalia autem dico, quæ in uniuersum sunt in naturalibus, circa quæ uersatur opinio. ut & in Timæo inquit Plato, Quid quod semper est, generationem autem non habet? intelligibile dicens. Quid autem quod semper generatur, nunquam est, dicens, quæ in naturalibus sunt, uniuersalia. Si enim ipsum dicit semper generari: & generantur

quidem naturalia: in ijs uerò particularia aliquo tempore existentia nō dici poßint semper generari: clarū est, quòd de uniuersalibus loq̃tur, circa quæ etiā opinionē dicit operari. Quod enim est, inquit, intellectu cū ratiōe cōprehēsibile, intelligibile scilicet. & quod rursus opinione cum irrationali sensu est, opinabile. Trinitas est hoc igitur quod sit opinabile. Quoniam trinitas quidem est opinio, eo, quod ab hoc quidem mouetur: non definite aūt ad aliquid fertur: sed uel sic uel sic. Talia autē sunt naturalia, quæ in fluxu habent suū esse, & quæ nō sunt omnino immobilia, & immutabilia, formis quidē stātia: sed quæ & illuc secundū contrarias mutationes alterationibus mutantur. Trinitas enim hac ratione, & in ijs. Si enim uel cælestia dixeris, mutantur secundum locum: Hæc quidem ab oriente in occidentem: illa autem contra: & ab australibus quidem ad septemtrionales partes. Rursus autem ad has ab illis. In sensilibus autem, dico autem particularibus & indiuiduis quaternio. Quomodo autem in ijs quaternio, procedentes demonstrabimus. Sic igitur quaternarium principium in omnibus, quæ sunt, cōmuniter consideratur. Et seorsum quidem in intelligibilibus dicunt eam considerari: seorsum in naturalibus: seorsum in sensilibus, & indiuiduis. Propter hæc autem dicebatur quidē ipsum per se animal, quod est ipsa animalis idæa, & exemplar: & ipsum quidem, cùm sit decas, ex prima unitate, & dualitate, & trinitate & quaternione constitutum esse, id est ex ipso per se uno, ex ipsa per se dualitate, ex ipsa per se trinitate, & ex ipso per se quaternione. Secundum huius autem analogiam & conuenientiam in ijs quoq;, quæ post ipsum per se animal sunt, animalibus, immortalibus dico & mortalibus, hæc esse principia. Quemadmodum enim & numeri decadici omnia, sic & ex unitate, dualitate, & trinitate. Alia autem quæ sunt post ipsum per se animal, secundum recessus proportionem, quo ab ipso per se animali remota sunt, sic & à principijs quoq; distant. Non eodem enim interuallo ab ipso per se animali distant, & diuina, & immortalia animalia, & mortalia. Sunt itaq; diuina & ipsa quoq; ex secunda unitate, & secunda dualitate, & similiter trinitate, & quaternione. & ita secundum proportionem ab ipso per se animali recessus, à principijs quoq; receditur. Quaternaria ergo hæc principia in intelligibilibus, & naturalibus, & sensilibus quoq; esse dicebat. Et propterea quoniam anima hæc omnia cognoscit, eam quoq; ex eisdē esse principijs unitate: dualitate: trinitate: quaternione. Porro quīnam in intelligibilibus unitatem dicebat, & dualitatem, & trinitatem, & quaternionem, Theologiæ fuerit dicere. Sed neq; eam, quæ est in naturalibus, expedite possumus dicere. Dixerit autē quispiam in ijs quoq; esse quaternionem eo, quòd quatuor animalium species in mundo uidentur cælestium: aëreorum: terrestrium: & aquatiliū. In sensilibus autem unitatem quidem accepit signum: Dualitatem autem lineam: trinitatem superficiem: Quaternionem uerò ipsum solidum. Hæc sunt enim ipsa corporis principia. Vnitatem ergo signum, ut quod sit indiuisibile. Dualitatem autem lineam: quoniam, quod fluxit, signum, generauit lineam, quæ à duobus signis terminatur, & est longitudo absq; latitudine. Trinitatem autem superficiem: uel quòd figurarum prima sit triangulus: uel quod magis est, quemadmodū, quod fluxit signum ex ea, quæ est secundum latitudinem, distātia alterum signum fecit: si hoc ipsum signum fluat, secundum latitudinem quoq; aliud generabit. Fiunt itaq; tria signa: unum quidem longitudinis finis. Alterum autem terminus latitudinis: & tertium commune ambobus. Quaternionem autem propter ipsum solidum: uel rursus quoniam solidorum figurarum prima est Pyramis, quæ ex quatuor angulis efficitur. Vel rursus secundum eandem analogiam. Sicut enim, quod fluxit signū secundum longitudinem, aliud signū generauit, & rursus cum fluxit secundum latitudinem, generauit alterum: ita si secundū profunditatem fluxerit, generabit rursus aliud. Quatuor itaq; signa generabuntur. Oportet autem cogitare profundi rectam in sublime productam. Sic itaq; in sensilibus est unitas, dualitas, trinitas, quaternio. Quoniam igitur anima omnia, quæ sunt, cognoscit, eam quoq; meritò ex ijsdem principijs esse dicebat, ut omnia cognoscat. In ea itaq; esse unitatem mentem, per quam intelligibilia apprehendit. Mens enim, cùm sit quid indiuisibile, applicatione simplici res cognoscit. Dualitatem autem cogitationem. Habet enim illa unde, & quo. Viam enim quandam peragit, & à proportionibus ad conclusionem transcendit. Trinitatem uerò opinionem, eo quòd ipsa, cùm ad quid opinandum impellitur, ambigit & ueluti in biuio incedit hæsitans an sic, uel sic uertatur, ut qui iter aliquod peregit, deinde in biuium incidit, & dubitat utrum huc, an illuc uertatur: sic & opinio suppositione usa, deinde aliquid de ea opinata, lubens ad utraq; dubitatione uertitur, dubitans utrum affirmatio uel negatio sit uera. Volens enim aliquem habere mentis de anima conceptum, cùm ad hoc se semel incitauerit, & id quod est acceperit, ambigit, & in diuersas partes animus scinditur, utrū eā mortalem, an immortalem concipere oporteat: uel rursus utrū corpoream, an incorpoream, & sic in omnibus. Quaternionem autem sensum, quoniam quaternio in sensilibus quidem corpus demonstrabat. Sensus autem omnium animæ cognitionum est maxime corporeus. Quod enim est particulare, apprehendit. Nam sine corpore, nihil cognoscit. Non oportet autem dubitare, si imaginationem prætermisimus. Est enim in sensu comprehensa, quoniam ex eo quoq; sua habet principia.

Ipsum quidem animal ex vnius idæa, & primæ longitudinis, & latitudinis, & profunditatis.

Id est, eius quod per se & primo unum est, & primæ longitudinis, & latitudinis, & profunditatis. Diximus autem quòd ipsum per se animal ex ipsa per se unitate: dualitate: & reliquis. Quæ autem post ipsum sunt, secundum proportionem secundæ, & tertiæ. Dualitas autem & trinitas, & quæ sequuntur, dicuntur & de quanto discreto, ut quādo de ipsis numeris dicuntur. Dicuntur & de continuo, ut quando in linea uel superficie ea consideramus. Hic autem tanquam de continuo loquitur. Hoc autem scire oportet, quòd harum magnitudinum unamquanq; uocauit ex eo, quo illam, quæ præcedit, superat. Lineam enim longitudinem. Per eam enim signum plus habet. Superficiem autem latitudinem, quoniam per eam lineam superat. Aliud autem profunditatē. Per eam enim à superficie differt. Habet enim superficies latitudinem, & solidum latitudinem & profunditatem. Non solum autem continuum quantum ex quaterniōe constat: sed & multo magis discretum. Si enim omnis, qui post decem est, numerus in eum resoluitur: Decadis autem principium est unitas, dualitas: trinitas: quaternio: Quaternio itaq; & continui & discreti principium est.

Alia autem simili modo.

Alia, uel post ipsum per se animal similiter, id est secundum eandem proportionem & conuenientiam ex unitate: dualitate: trinitate: & quaternione, ut iam dictum est: sed non prima, ex qua ipsum per se animal, uel alia exēplaria, ut ipsum per se pulchrum: ipse per se homo, & in reliquis similiter. Scribitur autem & alias simili modo. Et fuerit hoc secundæ expositioni consentaneum. Alias enim idæas, idæam hominis, idæam angeli.

Præterea autem & aliter. Mentem enim vnum: scientiam autem duo. Vno enim mo-

do ad

do ad vnum, Superficiei verò numerum, opinionem: sensum autem solidi.

Id est secundum aliam aggreßionem, ex eisdem numeris animam facit. Existimans enim eorum, quæ sunt, alia quidem esse intelligibilia: alia scibilia: alia opinabilia: alia sensilia: Vnum quidem menti dedicauit, quæ intelligibilia potest apprehendere, Est enim ea indiuisibilis, & eis undequaq; similis, simul cum prima applicatione, sine tempore res intelligens. Duo autem scientiæ. Composita enim est cognitio, quæ scientia habetur, si quidem syllogismus quidam est. Vno autem modo fit, & non uarie, id est non alias aliter: sed semper uera, & eodem modo se habens: per unā propositionum uiam ad unum finem conclusionem deducens. Tria uerò numerum opinioni attribuit. Non enim uno modo fit opinio, sicut & scientia. Est enim uera opinio & falsa. Scientia autem omnis uera. Quomodo autem tria numerus sit opinioni congruus, iam diximus. Quatuor autem sensui propter ita dictam causam. Propterea ergo dicebat animam, quæ ex unitate, dualitate, trinitate, & quaternione consistit, omnia cognoscere propter eam, quæ cum illis est, familiaritatem, & conuenientiam. Cur autem, cùm dixisset, quòd unum quidem mentem dicebat, Duo autem scientiam, non amplius dixit, Tria autem opinionem, sed dixit superficiei numerum. Dicimus ergo unum, & duo numeros non esse. Secundum enim numeri definitionem dicentem, quòd numerus est multitudo ex unitatibus collecta, uideri poßit dualitas quoq; esse numerus: re uera autem non est. Non est enim unitatum multitudo. Multitudo autem primum ad tria. Et alioqui omnis numerus multiplicatus maior fit, quam compositus. ut tria quidem & tria sex fiunt. Ter autem tria nouem. & sic de omnibus. Contra autem multiplicata unitas minor fit quam composita. unum enim & unum duo. Semel autem unum unum fit. Et dualitas quidē multiplicata & composita fit æqualis. Duo enim & duo, & bis duo utroq; modo quatuor fiunt. Non est itaq; numerus unitas, neq; dualitas. Primi itaq; numeri trinitas & quaternio: hæc quidem imparium: Ille uerò parium. Vnitas autem & dualitas principia numerorum.

Numeri enim formæ ipsæ & eorum, quæ sunt, principia dicebantur. Sunt autem ex elementis. Dijudicantur autem res: hæ quidem intellectu: Ille verò scientia: Aliæ verò opinione: Aliæ sensu: Formæ autem hi numeri rerum.

Oportet dictionem parumper transponere, ut fiat quod dicitur clarius. Formæ enim numeri entium quoq; principia dicebantur, sunt autem ex elementis. Formæ enim seu ideæ numeri, & entium principia dicebantur. Manifestum est enim, quòd non eos, qui apud nos sunt, numeros, rerum formas, sed ideas numeros dicebant. Per hæc autem ea, quæ dicta sunt, cōfirmat. Dico autem, cur ex unitate, dualitate, trinitate & quaternione anima. Entium enim ideas inquit, & exemplaria numeros dicebant. Sunt autem hi numeri ex elementis, unitate: dualitate: trinitate: & quaternione. Dicebamus enim, quòd decenarios numeros ideas dicebant: ex ijs autem decenarius numerus componitur. Esse autem ideas intelligibilium: scibilium: opinabiliū: sensilium. Id enim declarat per hoc quod dicit. Dijudicantur autem res: aliæ quidem intellectu: aliæ scientia: aliæ opinione, aliæ sensu: simile enim simili dijudicatur. Quare, si rerum formæ ex unitate, dualitate, trinitate, quaternione: Hæc enim sunt formarum elementa: Omnia autem cognoscit anima: meritò ergo ex his entium elementis eam faciebant, ut simili simile cognosceret. Ex ijs autem, quæ dicta sunt, nobis manifestum est, quòd qui ideas introducunt, & eas entium principia faciunt, earum alia rursus principia supponebant, unitatem, dualitatē, trinitatem, & quaternionem. Et ideo cùm dixisset. Numeri enim rerum formæ dicebantur, subiecit. Sunt autem ex elementis. Et superius quidem dixit: Ipsum per se animal ex ipsa unius idea, & quæ sequuntur. Ipsum autem per se animal forma est & exemplar. Formæ autem hi numeri rerum. Quia autem superius dixit numeros formas esse, ne existimares consuetos, & eos, qui in usu sunt, numeros eum dicere, eos, inquam, qui in digitorum inflexione fiunt, cùm dixisset deinceps. Dijudicantur autem res: hæ quidem intellectu: Ille uerò scientia: aliæ opinione, aliæ sensu, subiunxit. Formæ autem hi numeri rerum. Eos inquit numeros formas: Mentem, scientiam, opinionem, sensum. Quemadmodum enim est ipsum per se animal: ita est & ipsa per se mens, & ipsa per se scientia. Similiter autem & opinio, & sensus. Et hæc sunt rerū ideæ, intelligibilium, scibilium, opinabilium, sensilium. Et anima, quæ in se has habet formas, res potest apprehendere. Vnumquodq; enim dijudicatur, & cognoscitur scilicet secundum suam formam.

Quia verò & motiua, & cognitiua vis animæ esse videbatur, ita eam nonnulli ex ambobus contexuerunt, enunciantes animam numerum se ipsum mouentem.

Diximus, quòd eorum, qui de anima dixerunt, alij quidem ad uim eius motiuam respexerunt: alij autem ad cognitiuam. Plato itaque aliquando quidem à ui motiua eam definit, ut in quibus motum ipsam per se mobilem. Dicit ergo in Phædro. Cùm ergo immortale apparuerit, quod à seipso mouetur, eandem animæ substantiam, & rationem quis dicens non erubescit. Definitionem itaq; animæ esse dicit, quod est per se mobile. Alibi autem à ui cognitiua, ut in Timæo, ubi ex eorum, quæ sunt, principijs eam constituit. Cùm itaq; Plato aliquando quidem ad motum, aliquando autem ad cognitionem respiceret, Xenocrates eius successor ab utrisq; animam definit dicens, eam esse numerum seipsum mouentem: per hoc quidem, quòd entium sit cognitiua, numerum appellans ut Pythagoras: numerus enim omnium principium secundum ipsos: eo autem, quòd sit motiua, quod per se est immobile, ei consecrans. Principium enim, & fons omnis motus est secundum eos, quod per se est mobile. Et reliqui quoq;, quorum deinceps mentionem faciet, ab utrisq; animam definierunt, ut demonstrabit: & propterea dixit, nonnulli.

Contendunt autem de principijs, quæ & quot sint: maxime quidem ij, qui corporalia, cum ijs, qui incorporalia. cū his autem ij qui permiscuerunt, & esse ex ambobus principia pronunciarunt. Contendunt autem & circa multitudinem. Alij enim vnum: alij verò plura dicunt.

Expositis per prædicta antiquiorum de animæ opinionibus, eorumq; qui ad uim eius motiuam, & eorum qui ad cognitiuam respexerunt, ijs cōsequenter in his de eorum in principijs discrepantia tractandum assumit. Hinc enim alij aliud quid animam esse dixere. Omnes quidem certe ex rerū principijs, quæ suppositum fuerat esse. Præcipue autem, qui ad cognitiuam eius potestatem respexere, ex principijs eam esse dixerunt, præter Anaxagoram, ut deinceps dicit. In naturali itaq; auscultatione exacte percensuit physicorum in principijs dissensionem: eorum autem & nunc quoq; meminit: Idem autē dicere uideri poßit, cū earū opinionū superius mētionē fecerit, & eas hic rursus enumeret. Non est aūt tautologia, id est eiusdem

eiusdem rei repetitio. Superius enim illorum opiniones de anima exponere uoluit: nunc autem eorm inter se de principijs dissensionem exponit. Cui conueniunt & eorum de anima opiniones, quas iam prius recensuit. Differentias autem accipit à substantia: Qualitate: & quantitate. A substantia quidem & qualitate, quòd hi quidē corporea, Illi incorporea. A quantitate autem, quòd hi quidem unum: Illi uerò plura. Corporea quidem principia ponebant Physici, Thales, Democritus, Anaximenes, Anaximāder, Heraclitus, Incorporea autē. qui numeros dicunt. ut Pythagorei, & Xenocrates. Videtur autem & Plato. Mixta autem dicebat Empedocles, cum quatuor elementis litem & amicitiam introducens, quæ naturæ sunt incorporeæ. Et Anaxagoras cum similaribus mentem: eam enim dicit incorpoream. Inter eos autē etiam Democritus fuerit, qui cum insectibilibus corporibus inane quoq; introduxit. Contendunt autem omnes inter se & de multitudine, & de principijs. ijq; qui incorporea dixerunt aduersus eos, qui corporea: & aduersus utrosq; ij, qui mixta dixerunt.

Iis autem consequenter animam quoque tradunt.

Id est, consequenter prout est eorum de principijs opinio, de anima quoq; senserunt. Vnusquisq; enim ex ijs, quæ apud se sunt, principijs animam fecit. Per hæc autem significat, quòd non solum ij, qui ad uim cognitiuam respiciunt: sed & qui ad motiuam, meritò ex principijs animam faciebant. Et ideo infert.

Etenim &, quod est secundum naturam id ex primis motiuum existimauerunt, nō absq; ratione.

Non citra rationem, inquit, id quod est secundum naturam maxime motiuum, id in principij ratione habuere. Quod enim est effectiuum, & motiuum, principij rationem habet. Et ideo nonnulli rerum principium ignem esse dixerunt. Omniū enim, quæ sunt, maxime motiuum, & ipsum in seipso sui motus habens principium, sic motū alia mouet. Vnde & innati calidi motu primo mouetur animal. Qui quidem innatus calor à nullo alio corpore mouetur: sed in seipso mouentem habet causam naturam. Quare si id, quod est motiuum, est in principijs, meritò ergo, qui animam rem maxime motiuam existimabant, ex principijs eam faciebant. Qua de causa ignem quoq; nonnulli eam existimabant. Vnde & ipse intulit dicens.

Vnde nonnullis ignis visa est. Est enim hic & subtilissimarum partium, & elementorum maxime incorporeus. Præterea mouetur, & mouet alia primo.

Postquam dixit, quòd qui animam rem maxime motiuam existimabant, & ipsi ex principijs eam esse meritò dicebāt, eo, quòd id, quod est sua natura maxime motiuum, in primis est & principijs: Principij enim est facere & mouere: anima autem est ex motiuis: consequenter intulit, quòd propterea uisa est, quibusdam anima ignis esse: quem & eorum, quæ sunt, principium esse dicebat: quia sit & subtilissimus, & maxime incorporeus, & propterea maxime motiuus, & sibi quoq; motus causa sit, & alia primo moueat. Ignem autem non ipsam flammam dicunt. Ipsa enim nimius, & excedens ignis est: sed siccā exhalationem, quam & terræ motus facere, & uentos, & quæcunq; alia in primis motiua in Meteoris causatus est Aristoteles. Dicit autem eos, qui cùm ignem rerum principium existimassent, ex eodem quoq; animam cōstare censebant, Heraclitum, & Hippasum. Sed Heracliti quidem, & eius opinionis paulo post meminerit, nunc autem Democriti opinionem exponet, quòd & si multa, uel potius infinita principia esse supposuisset, ipse tamen ex ijs, quæ apud se maxime motiua sunt, animam constituebat. Dico autem ex orbiculatis: ex quibus & ignis. Incorporeum autem ignem dixit, non proprie incorporeum. Nullus enim eorum hoc dixit: sed ut in corporibus incorporeum propter tenuitatem. Dubitauerit autem quispiam ad id, quòd anima ex principijs esse dicitur: & quid plus quàm alijs animæ tribuerunt: si quidem unusquisq; alia omnia eam esse dicit: est autem hoc commune omnium, quæ ex principijs subsistunt? Ad hoc ergo illi dixerint. primum quidem, quòd, ne eam ex alijs esse principijs quis suspicetur, & non ex communibus, hoc diximus. Deinde alia quidem ex principiorum compositione aliquid aliud fiunt: uel natura, secundum eos, qui non impaßibilia principia esse dicunt: uel opinione secundum eos, qui impaßibilia & inconuertibilia. Ipsa quidem anima re ipsa pars quædam est principiorum, à principijs differens secundum habitudinem, quam accepit ad ea, quæ sunt ex principijs: Dico autem animalia. Vnde & Democritus idem dicebat ignem & animam, cùm ea, scilicet, sit, quàm diximus, secundum habitudinē differentia. Et propterea reliqui, alij quidem aquam, alij aërem animam esse dicebant: & si ea, quæ ex illis constant, non sic appellent: ut lapides: ligna, & reliqua.

Democritus autem etiam elegantius dixit, demonstrans cur vtrunq; dixerit. Animam enim idem esse & mentem, vt diximus, & ex primis, & indiuisibilibus corporibus: Motiuam verò propter partium exiguitatem figuram. Figurarum autem maxime mobilem sphæricam esse dicit. porrò talem esse mentem, & ignem.

Laudat Democritum, ut qui probabiliter prædictorum causas reddiderit. Ea autem sunt, mouere, & moueri. Ait enim ignem, ex quo & animam esse quidam dicunt, & moueri, & alia primo mouere. Probabiliter itaq; eorum rationes Democritus reddidit. Quare ignis & anima (ex eisdem enim principijs utraq;. Dico autem ex orbiculatis atomis) & mouetur, & mouet. Fecit enim, inquit, mētem siue animam (apud eum enim utraq; idem sunt) ex primis corporibus, dico autem insectilibus, ijsq; non quibuslibet, sed orbiculatis. Quæ quidem propter duas causas maxime sunt motiua, & quòd tenuißimarum sint partium, & propterea per omnia facile subeant ob exiguitatem partium, & sic mouent, eùm & ipsa moueantur: Præterea autem & propter sphæricam figuram ea sunt facile mobilia. Quam ob rem & cur moueantur, & cur alia moueant, causam tradidit. Est autem operæpretium quærere, quamnā ob causam Democritus magis exiguarum esse partium orbiculatas esse atomos dicit, adeò ut propter eam causam facile moueantur. Quòd quidem orbiculatum facile mouetur, est apertum. Demonstratur enim quòd orbis secundum signum attingit superficiem: ut qui ergo secundum signum attingat, facile est mobilis, dum labitur. Cur autem etiam exiguarum sint partium orbiculata, ut ex hoc etiam causa reddatur, cur moueant? Videri enim poßit hæc maxime absurda, & aliena ratio. Fieri enim poterat ut uel pyramidales, uel hamatæ, uel aliæ quælibet, ut semel dicam, figuræ magis exiguarum sint partium. Dicimus in Geometria demonstrari quòd rectilinearum, & earum, quæ in æquali sunt mensura, figurarum, quæ plures habent angulos, ijs quæ pauciores habēt, maius habēt spatiū quod ingreditur. ut supponatur quadrāgulus habēs unūquodq; latus duorū cubitorū, ut sit omnis eius ambitus octo cubitorū. Supponatur & alius sexāgulus habēs unūquodq; latus unius tertij, & cubiti: ut sit

sit & eius ambitus octo cubitorum. Fingatur & alius octangulus habens unumquodq; latus unius cubiti.ut sit & eius ambitus octo cubitorum. Harum itaq; figurarum, quadranguli, sexanguli, octanguli æqualem ambitum habentium, una quæq; enim octo cubitorum, maius quidem, quod ingreditur, spatium habet octangulus: minus sexangulus: & eo minus quadrangulus. Si itaq; quod plures habet angulos, est capacius: circulus omnibus figuris, quæ in æquali sunt ambitu, maius habet spatium quod ingreditur: eo, quòd, quæ plures habent angulos, ad figuram circuli magis accedunt. Quò enim plures habẽt angulos, eo sunt propius, ut nullos angulos habeant. Est autem sine angulis circulus. Eadem est ratio & in solidis. Est itaq; orbis rectilineis, & quæ in æquali sunt ambitu, figuris capacior. Si hoc ergo ita se habet, & eorum, quæ æqualis sunt ambitus, quæ plures angulos habent maiorem habẽt basim. & uicissim ergo ijs, quæ eandem habent basim, figuris, quæ plures habent angulos, minorem habent ambitum. Orbes ergo omnibus minorẽ habebũt ambitum. Recte ergo Democritus atomorum mole æqualium orbiculata minorum esse partium existimauit: & ideo posse per omnia subire, &, quòd ad mouendum sint facilia, quia secundum signum superficiem attingunt, alia mouere.

Anaxagoras autem videtur quidem aliud dicere animam, & mentem, vt prius quoque diximus. vtitur verò ambobus, tanquam vna natura. Sed omnium quidem principiũ mentem maxime facit. Eam itaque eorũ, quæ sunt, solam esse simplicem, & immixtam, & purã. Ambo autem eidem principio tradit, cognoscere, scilicet, & mouere, cùm dicit mentem vniuersum mouisse.

Quatenus enim dicebat, quòd mens recti & honesti causa, tanquam aliqua alia existente causa eorum, quæ talia nõ sunt, quod re uera est anima, mentem ab anima uidetur discernere. Anima enim, ut quæ ex ratiocinationibus rerum naturam cognoscit, potest & aberrare: quando in propositionibus, quod non est, tãquam id quod est, acceperit. Mens quidem certe simplicibus applicatiõibus rebus se applicãs, ut ipse ait, uel nouit, uel nõ nouit, & propterea errare nõ põt. Si enim aberret, non intelligentẽ esse intellectũ continget: Quod à ratione est alienum. Per hæc itaq; mentem ab anima uidetur Anaxagoras discernere. Vbi autem rursus dixit, quòd uniuersum mens mouit, & quòd in omnibus uidetur animalibus & paruis, & magnis, & preciosis, & uilioribus, eandem esse mentem & animam dixit. Animæ enim est mouere, & in omnibus uideri animalibus, non mentis. Quatenus autem rursus omnium quidem principium mentem maxime facit: & si enim mentem nominat Democritus: sed nõ eam inter principia reponit. Anaxagoras quidem certe principium esse dicit mentem, ut effectiuum uidelicet: & in hoc ergo eum laudat: & quòd simplicem, & corpori non commixtam eam existimat: & nõ sicut similares partes omnes in omnibus commixtas esse dicit: sic & mentem: sed immixtam, & puram, & simplicem eam ait esse. Vnde & Aristoteles eandem suam de mente sententiam profert: & quod pollicitus est hoc facit, Dico autem quæ recte dicta sunt suscipiens. De eo ergo dicit. Ambo autem eidem principio tradit, cognoscere, & mouere, dicens mentem mouere uniuersum. Eo enim, quòd dicit mentem, cognitiuam huic principio reddidit facultatem. Eam autem aperte uniuersum quoq; mouere dicit.

Videtur autem & Thales ex ijs quæ de eo literis mandauerunt, motiuum quid animã existimare. Siquidem lapidem ait animam habere, eo, quòd ferrum mouet.

Videtur non cohærenter & suo loco Thaletis sententiæ meminisse. Cùm enim propositum esset demonstrare, quòd, qui ad cognitiuam uim animæ respexerunt, ex eisdem principijs, ex quibus res esse posuerunt, animam quoq; esse dicunt, eo quòd simile à simili cognoscitur: Thaletis opinionem referens nihil tale quale de alijs dixit: sed, quòd lapidem ferrum attrahẽtem, nempe magnetem, animatum dicebat, animæ proprium dicens motum. sed & eorum, qui ad uim motiuam respexerunt, opiniones referens, unumquenq; dixit, id quod sibi maxime motiuum uisum esset, hoc animæ elementum dicere: Democritum quidem orbiculata insectilia: Pythagoræos, quæ in aëre sunt, ramenta. Alium ignem: alium aërem. In Thaletis quidem certe opinione, qui aquam rerum principium posuit, nihil tale dicit. Non enim dicit, uerbi gratia, quòd Thales aquam animam ponit, & propterea ait lapidem ferrum trahere ut animatum, & ideo ex aqua esse: hoc ergo nõ dixit: sed quòd solum animatum lapidem dixit. Qua de causa? nisi quòd non feruntur eius scripta, sed ab alijs accepta monumẽta, & propterea orationis inuidiam uitauit in uiro reprehendendo, cuius scripta non extãt: Vel quòd uiri pudori parcendum putauerit, eo quòd multa eius præclara & magni facienda dogmata literarum monumentis mandata sunt. Aiunt enim eum dixisse, quòd ad ultima usq; prouidentia permeat, & nihil eam latet ne minimum quidẽ. Propterea ergo non dicit hanc esse eius opinionem, quòd ex aqua est anima: sed hoc solum, quòd ipse motum animæ tribuit. Deinceps autem Hipponem ait hoc existimasse, quòd ex aqua anima sit. Et ipse enim omnium quoq; principium aquam esse dicebat.

Diogenes autem, quemadmodum & alij quidam, aërem hũc, ratus omnium esse subtilissimum, & principium: & propterea aliquid cognoscere, & mouere animam. Quatenus quidem primum, & ex eo reliqua, cognoscere: Quatenus autem subtilissimum, motiuum esse.

Diogenes apolloniates & Anaximenes rerum principium aërem dicentes, ex eo quoq; animam dicebant, & nosse quidẽ omnia animã, ut quæ omnium principium habeat: esse autem uel maxime motiuam propter partium exiguitatem. Dictum est enim, quòd oportet id, quod mouet, tenuißimarum esse partium, ut per uniuersum, quod mouetur, subeat, ut sic totum moueat. Subtilium autem partium est aër.

Et Heraclitus principiũ esse dicit animã, si quidem exhalationem, ex qua alia constant. Est enim incorporeum vtique, & semper fluens.

Sæpe dictum est quòd hic rerum principium ignem esse dicebat. Ignem autem non flammam. Vt enim ait Aristoteles flãma ignis excessus est: sed ignem dicebat siccam exhalationem. Ex ea itaq; esse & animam, ut mobili, & subtilißimarum partium. Quoniam enim ea, quæ sunt, in continuo esse motu dicebat, & ex rebus statum sustulerat, ut & Protagoras, & multi alij: id autem, quod cognoscit & mouet proprium esse animæ dicebat: Propterea eam esse ex exhalatione dicebat. Cùm enim res in motu sint, oportet & id, quod res cognoscit, in motu esse: ut una cum eis concurrens attingat, & eis conueniat. Quod enim stat, quõ, quod mouetur, cognouerit? Vnde animæ quidem

quidem cognitionem dabat eo, quòd ex omnium sit principio, dico autē exhalationē. & quòd sit ex maxime motiuo: eo enim, quòd mouetur, id, quod mouetur, cognosci: Mouere autē ipsam dicebat propter exhalationis subtilitatem partium: & quòd est in corporibus tanquam incorporeum. Oportet enim id, quod est moturum, ut sæpe diximus, subtilium esse partium, ut per uniuersum quod mouetur permeet. Subtilium enim partiū est & semper mobilis exhalatio, & alius motus causa. Quam ob causam Aristoteles quoq; terræ motus ex ea fieri demonstrauit, & alios quoq; motus.

Quod mouetur autem eo, quod mouetur, cognosci: in motu verò esse, quæ sunt, & ille existimabat, & multi.

Transponenda est dictio, ut apertius fiat, quod dicitur, hoc modo. In motu uerò esse, quæ sunt, & ille existimabat & multi: id autem, quod mouetur, eo quod mouetur cognosci: Quoniam enim ea, quæ sunt, in motu esse existimabant, propterea ex eo, quod maxime motiuum est, animam esse dicebāt. Oportet enim id, quod mouetur, eo, quod mouetur, cognosci: Simile enim simili. Quòd autem non sublatus sit ex rebus status, ut isti opinabantur, demonstrat & in Theæteto, & in multis alijs locis Plato: & Aristoteles & in libro de cœlo, & in Metaphysicis. Si enim non esset in uniuerso status, fieri nō posset, ut semper motus esset. Hoc enim ipsum semper moueri, mansio quædam est, & status. Si autem sublatus fuerit status, una auferetur & motus. Si enim statum in motu non habeat, quod mouetur, non mouebitur scilicet.

His autem consimiliter Alcmæon quoq; de anima opinari visus est. Ait enim eam esse immortalem, quòd sit immortalibus similis. Hoc autem ei inesse, vt quæ semper moueatur. Moueri autem diuina quoq; omnia continuè, solem: lunam: sydera: & totum cœlum.

Et hic quoq; cùm esset Pythagoreus, & ad id, quod animæ maxime est motiuum, respexisset, ex cœlesti corpore eam esse dicebat, & ideo immortalem. semper mobilem enim, quēadmodum & illa, simul etiam assumens, quòd immortalia sunt cœlestia. Vnde hic igitur uim animæ cognitiuam daret, an etiam alias animæ cognitionis causas referret, non est meum dicere: neq; enim eorum hominum scripta in nostris sunt manibus: nec Aristoteles plura de his narrauit. Dico ergo, quòd nō omnino omnes & motus, & eius cognitionis rationem dederunt: sed alij quidem utriusq;: alij autem alterius. Non oportet itaq; in omnibus utrunq; inquirere.

Eorum verò, qui agrestiores, & odiosiores fuerunt, aquam quoq; quidam esse pronunciauere, sicut Hippo. Persuasi autem vidētur fuisse ex semine, quòd est omnium humidū. Et eos enim refellit, qui animam sanguinem dicunt: quòd semen non sanguis: hoc autem esse primam animam.

Hic propter hoc ipsum ἄθεος, & impius est cognominatus, quòd omnium causam nulli alij, quàm aquæ attribuerit. Agrestem autem & odiosam hanc sententiam dixit: maxime quidem, ut, quæ turbam & molestiam tantum auditoribus exhibeat: Deinde ut supra modum materialem, & quæ infra in materiam animam deducat: & quòd neq; mobilis, neq; motiua similiter est aqua: & passiua potius quàm actiua. Humidum enim, in quo aqua esse suum habet, est passiuum. Animæ autem agere magis quàm pati conuenit. Hic autem, ait, existimauit animam esse aquam, eo, quòd omnium semen sit humidum. Fructuum enim semina humida primum sunt: & contradicebat ijs, qui animam sanguinem esse dicunt, dicens, quòd semen, ex quo & esse, & uiuere est animatis, aqua est, & non sanguis. Atqui si humidum simpliciter anima esset: omne humidum animam esse oporteret: & semen, non quatenus est humidum, est animatum. certe si efflatum & perspiratum fuerit, humidum quidem adhuc est: sed non uitale, & mortuum neq; id solum: nam & multa humida innatum calorem habentia non statim sunt & animata: sed naturalibus certe rationibus opus est. Primam autem animam dicit semen, ueluti animæ semen, & principium animæ. Sicut enim est humani corporis principiū, sic secundum eum animæ quoq; principium est.

Alij autem sanguinē, quemadmodū Critias, sentire animæ maxime esse propriū existimantes: hoc autem inesse propter naturā sanguinis.

Critiam, qui unus fuit ex triginta, quiq; Socratem audiuit: uel aliquem alium, nihil enim cōtendimus, dicit. Dicunt autē & alium fuisse Critiam sophistam, cuius etiam &, quæ feruntur, scripta esse: ut ait Alexander. Eum enim qui de triginta fuit, nihil aliud scripsisse, præterquam de rebus publicis carmine. Hic ergo animam sanguinem esse dicebat. ait enim, Qui est homini sanguis circum precordia, mens est. Idq;, quoniam animam ex sensu formabat: insensiles autē sunt partes, quæ sanguine carent: Pili: ossa: ungues: & eiusmodi: sensus itaq; causa sanguis fuerit: Sensus autem animæ proprium est: Sanguis igitur anima. At qui demonstrat ratio medica neruos uel solos, uel maxime sensitiuos, eosq; non omnes, sed aliquos. Præterea si sanguis est anima, quæ animalia sanguine carent, sunt inanimata: sanguine autem carent insecta omnia, muscæ: formicæ: & si quid simile: quæ quidem sensus quoq; nō esse expertia apertū est. Non sentiendi ergo causa sanguis est: & ideo neq; anima sanguis: si quidem &, quæ sanguine carent, animalia, & animata sunt, & sensitiua.

Omnia enim elementa iudicē sortita sunt, præter terram: eam verò nemo pronūtiauit.

Iudicem pro eo, quod est, præsidem iudicantem & unumquodq; eorum principium ponentem. Terram autem solam nemo animā esse dixit: Quoniam neq; rerum principium solā terram quisquam existimauit, Præter eos, inquit, qui dixerūt omnia elementa esse principium, sicut Empedocles. Hic enim terram quoq; animam dicebat: uel potius probabilius est dicere, quòd elementorum compositionem animam dicebat. Sed nobis intercurrit, & contra se opponit, id quod superius dictū est, quòd unum quodq; eorum animam dicebat: nisi animā pro animali facultate acceperimus: quandoquidem & nos sæpe animæ facultates animas nominamus. Dicimus enim habere hominem animam plantalem seu uegetatiuam, & irrationalem. Omnibus autem ferè enumeratis opinionibus, quæ ex pluribus animam esse dicunt, opponitur, quòd idem esse dicant animā & corpus. Vtraq; enim ex eisdem sunt principijs. Cur itaq; magis anima corpus, quàm corpus anima? Pro pluribus itaq; respondere licet, quòd, & si eadem animæ, & corporis principia dicebant, sed non similiter habentia. Tali enim principiorum cōcretione, & discretione & animas fieri, & corporum differentias: sicut & nos differenti elementorum temperatura differentia corpora. sed & metallorum differentias ex differenti exhalationum concretione. In libro quidem de generatione & corruptione hanc opinionem refellit Aristoteles, quæ dicit elementorum concretione & discretione generationem & corruptionem fieri.

Præterquam si quis eam ex omnibus esse

elementis

elementis dixerit, vel omnia.

Quoniam illud, Ex omnibus, significat, etiam ea, quæ secundum temperaturam fiunt, temperaturæ forma aliqua exterius accedente, quemadmodum carnis formam elementorum temperaturæ. Qui autem ex omnibus dicunt, nõ dicebant, sicut & nos dicimus: sed elementorum compositionem dicebant animã. Propterea cùm dixisset, ex omnibus, addidit, uel omnia.

Definiunt autem animam, vt ita dicam, tribus: motu: sensu: incorporeo. eorum autem vnumquodq; reduci ad principia.

Hæc sunt eorum, quæ dicta sunt, ueluti summa quædam, & breuis repetitio. Definiunt autem, & ueluti circunscribunt, & exprimunt. Cùm prius dixisset, sensu, & motu cognosci animam: nunc addidit, & incorporeo, tanquam ex enumeratis opinionibus hoc quoq; emersisset, & inuentum fuisset. Id enim, quod est ad motum facile, & semper mobile consequitur incorporeum. Incorporeum autem non id, quod proprie, nunc dicit: sed quod tenuissimarum est partium. Omnia autem, inquit, hæc, motus, sensus, incorporeum ad principia reducuntur: id est eam talem esse aiunt, quia ex talibus est principijs. Illud autem, Definiunt omnes, non tanquam omnes tria de anima definiant: & propterea addidit, ut ita dicam. Sed & aliqui quidem omnia assignauerunt, alij uerò nonnulla: ut ex ijs, quæ de opinionibus dicta sunt, inuenire licet.

Quamobrem &, qui eam eo, quòd cognoscat, definiunt, vel elementum, vel ex elementis faciunt sibi inuicem consimiliter dicentes præter vnum. Aiunt enim & simile simili cognosci. Quoniam enim anima omnia cognoscit eam, ex omnibus principijs constituunt. Quotquot igitur vnam aliquam causam, & vnum elementum dicũt, animam quoq; vnũ ponunt: vt ignem, vel aërem. Qui autem plura principia dicunt, animam quoq; plura dicunt. Solus autem Anaxagoras affectibus nõ obnoxiam ait esse mẽtem, nec cum vllo aliorum aliquid habere commune. Talis autem cùm sit, quomodo cognoscat, & propter quã causam, neq; ille dixit, neque ex dictis apertum est.

Quòd omnia hæc tria, quæ animæ inesse dicunt, ad principia reducunt, alij quidem, inquit ad cognitiuam eius uim tuentes, quoniam simile simili cognoscitur, ex ijs, quæ apud se sunt, principijs eam unusquisq; asserit. Qui plura quidem dixerunt, ex pluribus: Qui autem unum, ex uno. Quoniam enim omnium est cognitiua, existimauerunt oportere omnium principia eam in se habere. Solus autem, inquit, Anaxagoras non eadem cum alijs uia ingressus est. Cùm enim omnes corporea ei principia dedissent propter cognitionem, ille mentem animam dicens, quoniam animæ semper opus est mouere: mentem autem uniuersum dicebat mouere: mentem itaq; animam dicebat. Hanc mentem dicebat puram, & immixtam, & affectibus non obnoxiam. Cùm enim similares partes eorum, quæ sunt, principia esse, eaq; sibi inter se commixta esse diceret: ab ijs puram, & immixtam dicebat esse animam, tanquam aliud ab ijs principijs ex quibus sunt omnia. unde & eum admittit Aristoteles, ut qui incorpoream animam esse dixerit. Eum autem in tradenda animæ ratione non rectè fecisse ait. Cùm enim sit immixta, & incommunicabilis, & nullam habeat habitudinem ad principia, ex quibus sunt omnia, quomodo cognoscet, inquit, omnia incertum est. Neq; enim ipse Anaxagoras hoc nobis tradidit, neq; ex eius uerbis licet hoc colligere. Omnium itaq; & corũ, qui corporea animæ principia existimauerũt, &, qui incorporea, neutra uera est oratio: sed utraq; aliquam ueri partem dixit. Incorpoream enim substantiam esse oportet: siquidem id, quod cognoscit, melius esse oportet eo, quod non cognoscit. Corporum quidem principia esse oportet in incorporea hac substantia, non materialia, sed eorum rationes. Neq; ex dictis est apertum. In multis enim aperte aliquid ab antiquis non dictum est: ex ijs autem, quæ dicta sunt, est colligere, quomodo dum mentem eandem cum anima dicit Democritus & Anaxagoras, id ratiocinatione collegit.

Quotquot autem contrarietates in principijs faciunt, ex contrarijs animam quoq; constituunt. Qui autem contrariorum alterum, vt calidum, vel frigidum, vel aliud quid tale, eorum quoq; unum animã statuunt. Et ideo nomina quoq; consequuntur. Hi quidem calidum dicẽtes, quod propter id viuere ζῆν grece nominatum est: illi verò frigidum, propter respirationem & refrigerationẽ animã ψυχὴν dicentes uocari. Quæ ergo de anima tradita sunt, & propter quas causas sic dicunt, hæc sunt.

Talis erat Empedocles. Quatuor enim elementa, ex quibus animam esse dicunt, ex qualitatibus contrarijs componunt. Præterea autem lis & amicitia. Qui autem contrariorum alterum, ut calidum, uel frigidũ, uel aliud quid tale, animã quoq; similiter eorum unum quid statuunt. Alterum contrariorũ ponit Hippo & Heraclitus: Hic quidem calidum: ignem enim principium: Ille uerò frigidum, aquam ponens principium. Vterq;, inquit, eorum animæ etymologiam ad suam opinionem conatur adducere. Hic quidem propterea dicens animam dici grece ζῆν id est uiuere, quasi ζεῖν quod est feruere: Est autem hoc calidi. Ille autem animam grece ψυχὴν esse denominatam à ψυχρῷ id est frigido: eo, quòd illa nobis causa sit eius, quæ fit per respirationem, refrigerationis. Quoniam enim uita quidem ex anima: anima autem ex frigido: ex aqua enim: propterea respiratione opus est, quæ per refrigerationem, quod circa cor est, calidum castiget, & non sinat plus quàm animalem facultatem, id est frigidam, inualescere.

Considerandum autem est primum quidẽ de motu. Fortasse enim non solum falsum est substantiam eius esse talem, qualem ij dicunt, qui aiunt animam esse, quod seipsum mouet, vel potest mouere: sed & ex ijs, quæ fieri non possunt, vnũ est, vt ei motus insit. Quod quidem non est necessarium, vt, quod mouet, & ipsum moueatur, prius dictum est.

Enumeratis antiquorum opinionibus, eorumq;, qui ad motiuam uim animæ respexerunt, & eorum, qui ad cognitiuam, hinc deinceps eos refellere incipit: & eorum quidem opiniones refellit, non quòd male existimauerint eam corpus mouere, uel res cognoscere, uel incorporeã esse: sed quòd suspicati sint eam motam mouere, & cognoscere eo, quòd in se res haberet: & quòd ad incorporeum intuentes, non propriè incorporeum opinati sunt: sed esse corpus reliquorum subtilissimum, & tenuissimarum maximè partium. Primum ergo ab ijs incipit, qui ad motiuam eius uim respexerunt: quoniam & eos primum recensuit. Hi autem, ut didicimus, existimabant, Quoniam anima

 mouet,

mouet, omne autem quod mouet, & ipsum moueri, & animã quoq; moueri non ipsam autem ab alio moueri, sed à seipsa, & esse per se mobilem. Ad hoc ergo instat: Primum, quòd fieri nõ potest, ut anima moueatur. Tantum enim abest, inquit, ut dicã eam per se esse mobilem, ut etiam fieri non posse dicam, ut omnino moueatur. Platonem autem in primis tacite innuit. Sed prius quàm ea, quæ ab ipso dicũtur, aggrediamur, paucis ostẽdemus ex ijs, quæ ipse dicit Aristoteles, omnino necesse esse animã moueri: Deinde dicta percurrẽtes exponemus, quomodo et eam immobilẽ dicit Aristoteles, & quomodo semper mobilem Plato. In naturali itaque auscultatione motum definiens Aristoteles ait. Motus est eius, quod potentia est, actus, quatenus tale est. Illud autem, Eius, quod est potentia, id est id, quod est postea secundum actum eius, quod est potentia. Hoc enim significat illud, quatenus est tale. Si enim à potentia cessabit, & à motu cessat. Est ergo uia à potentia ad actum. Si itaq; motus uia est, quæ est ab eo, quod est potentia, ad id quod actu est: Dicit autem rursus in hoc libro Aristoteles, quòd anima est mens potentia: & quòd operatione aliquãdo mens fit: & recte quidem, inquit, qui animam formarum locum esse dicũt: sed quòd non omnis, sed intellectiua. & non actus, sed formæ potentia. Et rursus ait, quòd tabulæ ad scribendum factæ, sed nondũ scriptæ similis est: idem est autem dicere, tabulæ potentia scriptæ, quæ actu aliquãdo scripta sit. Si itaq; motus est eius qd' est potẽtia, ad id, qd' est actu, uia: Fit aũt anima, quæ mens est potẽtia, formas recipiens, actu mens: ab eo igitur, quod est potentia, ad id, quod actu est, procedens mouebitur. Aduersus hoc autẽ instant, & aiunt, quòd in tertio libro, de motu dixit crassius: & mutationis definitionẽ motui attribuit, dicẽs uiam ab eo, quod est potentia, ad id quod est actu, motum esse. Malè itaq; eos, inquiunt, ex non exacte aßignata definitione Aristotelem refellere conari. In quinto enim libro hæc definiens exactius, ait, mutationem esse motu ampliorem. Si quid enim est motus, hoc est & mutatio, non si quid autem contra. Fieri enim mutationem secundum quatuor prædicamenta: substantiam: quantitatem: qualitatem: ubi. Et est substantiæ quidem mutatio, Generatio, & corruptio: Quantitatis auctio, & diminutio: Qualitatis alteratio: Prædicamẽti autẽ ubi, latio. Esse ergo, quæ in tribus fiunt prædicamẽtis, mutationes motus, qualitate: quãtitate: ubi. Sed nõ ita in substãtia. Oportet enim id, quod mouetur, manere, ut & moueatur. Quod autem generatur, & corrumpitur, non manet. Et propterea aliter quoq; in eis motum definit, cùm, quæ aßignata est in tertio libro, definitio sit mutationis, non motus. Ait enim motum esse mutationem, quæ fit à formato in formatum: Idem est autem dicere, quæ fit à subiecto in subiectum. Generatio autem & corruptio, illa quidem ex informi ad formam mutatur: hæc uerò à formato ad informe. Quomodo autem hæc se habeant in illo opere exacte dictum est: in præsentia autem, quæ dicta sunt, sufficiunt. Hæc quidem illi. Nos autem dicimus, mutatione secundum quatuor prædicamenta considerata, si nolunt animam, quando mutatur ab eo, quod est mens potentia, ad id, quod est actu substantia mutari, secundum unum eorum trium, qui motus sunt, mutari. Mutationis enim definitio ipsi quoq; conuenit, ut ostensum est. Id autem est generatio & corruptio. Quare eam quidem, quãdo discit, generari dicemus: quando ignorat, corrumpi. Sed hoc est ridiculum. Anima enim anima erat, etiam prius quàm disceret. Si itaq; secundum substantiam non mutatur, necesse est secundum aliquam aliam prædicamentorum causam eius esse mutationem. Secundum eam autem mutationes motus sunt. mouetur ergo anima. Si autem uidetur & Aristoteles eam, quæ ab eo, quod est potentia, ad id, quod actu est, fit, mutationem animæ generationem magis esse dicere, non alterationem, ut quando ex ignaro scientia præditus, & doctus quis redditur: de eiusmodi dicimus, quod perfectionis ait generationem esse: sed non simpliciter generationem. Et aliter. Virtus & uitium sunt contraria. Si enim priuatio dicitur esse uitium, ut quod sit indefinitum & informe: atqui eo quidem, quòd in uirtutem mutatur, contrarium erit. Neq; priuatio, quemadmodũ in prædicamentis dictum est, in habitum mutatur, ut cæcitas in uisum. Mutatur autem contrarium in contrarium, ut album in nigrum. Anima ergo ex uitio in uirtutem mutatur, & contra. Hæc autem sunt contraria. Quæ autem in contraria fit mutatio, motus est, ad qualitatem enim reducuntur. Anima ergo mouetur. Et aliter. Ipse quidem Aristoteles motum in hoc ait ab actu differre, quòd motus quidem sit actus imperfectus: Actus autem sit frequens, & absolutus. Et eam ob causam diuina actus sine potentia esse dicit. Vnde & in naturali auscultatione quæsiuit. Vtrum in eo, quod mouet, & eo, quod mouetur, duo sunt motus, an unus. & demonstrauit quòd unus. Deinde rursus quæsiuit cuius sit motus, eius ne qui mouet, an eius qui mouetur. & ostendit quòd eius, qui mouetur. Is enim est, qui ab imperfecto ad imperfectum procedit: non autem is, qui mouet. sicut in discipulo & in præceptore se habet. In utrisq; enim motus est, qui à doctore quidem incipit, in discipulum autem finitur. Mouetur enim non præceptor, sed discipulus. Ille enim frequentem habet habitum, & perfectum. Hic autem ad eum per partes deducitur. Si itaq; secundum eum motus quidẽ est imperfectus: actus autem frequens, & absolutus: interrogabimus eum de anima, quomodo habet: mouetur, an non? Si quidem non mouetur, ab eo, quod est imperfectum, ad perfectum non promouetur. Ab ignorantia ergo ad cognitionem non mouetur. neq; à propositionibus ad conclusiones. Si autem hæc in anima uidentur, & non perfectum, & absolutum actum habent, nec sine potentia actus est. mouetur ergo. Hoc enim & ipse definiuit. Motum esse uiam ab imperfecto ad perfectum. Et aliter. Ipse dicit, quòd in quibus est prius & posterius, in eis omnino est tempus. ex tempore enim uenit prius & posterius ijs, ad quæ uenit. In quibus autem est tempus, in eis omnino est motus. Ea enim uicißim conuertuntur. Et in quibus est motus, in eis omnino & tempus. & contra, in quibus est tempus, in eis omnino & motus. Est autem in anima prius & posterius. ergo & motus. Quòd autem est in anima prius & posterius, manifestum est. A propositionibus itaq; ad conclusiones transit, & non omnia simul cognoscit, sed aliud ante aliud. neq; omnium simul, quæ nouit, tractationem facit: sed huius quidem prius: illius autem posterius. &, ut summatim dicam, transit à uirtute in uitium: & ab ignorantia in cognitionem. Hæc itaq; sunt ad demonstrandum, quòd etiam secũdum ipsum Aristotelem mouetur anima: & non malè Plato per se mobilitatem ei tribuit. Aequo autem harum orationum disceptatori nulla inuenietur inter eos dissensio, præterquàm in solis uocibus. Quemadmodũ enim in multis locis solet facere, ut, quod apparet, reprehendat: ita & hic. Quoniam enim, qui ueri sunt, motus, &, qui à nobis simul etiam cognoscuntur, soli sunt naturales, nullo autem eorum anima mouetur (neq; enim augetur, uel minuitur, uel secundum qualitatem, uel secundum locũ mutatur) ne quis, cùm Plato semper mobilem animam dicit, existimet eum dicere, quòd aliquo ex naturalibus, & nobis cognitis motibus ea moueatur, Propterea ipse ostendit his omnino motibus eam esse immobilem. Et est uera oratio, & quæ Platoni quoq; ita uidetur: si quidem incorpoream eam quoque Plato existimat. Moueatur autem secundum Platonem alijs quibusdam motibus intellectiuis, & maximè uiuificis: secundũ quos maximè quoq; eam semper mobilem esse dicit Plato. Viuificat enim semper, cùm &, quiescit animal, & sopore grauatur

tur, quando intellectiuos motus non operatur. Cùm ergo Plato omnem simpliciter actum motum esse dicit: Aristoteles autem solos naturales motus esse ait: uera est & oratio, quæ dicit animam moueri secundum platonem, & non moueri secundum Aristotelem. & in solis uerbis differentia inter eos inuenitur. Si autem Alterationis species sunt Dispositiones & Habitus: secundum eas autem mouetur anima, cùm ab ignorantia transit ad scientiam: Quomodo effugiet, ut non solum moueatur, sed & naturali motu moueatur? Videtur Aristoteles ad solos corporeos motus respiciens ita dicere, animam non moueri. apertum autem ex eis, quæ ab ipso dicuntur. Si enim mouetur, inquit, anima non secundum accidens, natura ei motus inerit: Si autem & hoc, & locus. Omnes enim qui dicti sunt motus, in loco. Vides quòd ad corporales motus respiciens sic eam immobilem esse dicit. Omne enim, quod in loco est, corpus est.

Considerandum autem est, primum quidē de motu. Forte enim non solum falsum est eius substantiam esse talem, qualem aiunt, qui dicunt esse, quod seipsum mouet, vel potest mouere, Sed & eorum, quæ fieri nō possunt, vnum est, vt sit ei motus.

Dictum est, quòd, qui ad motiuam uim animæ respexerūt, quoniam existimauerunt id, quod mouet, oportere & ipsum moueri, eo quòd omne, quod corporaliter mouet, sic moueat, Videbant autem animam primum corpus mouentem, per se mobilem eam pronuntiauerunt. Tantum, inquit, abest, ut ego per se mobilem dicam animam, ut unum eorum, quæ fieri non possint, esse dicā, ut ea omnino moueatur. Aduersus Platonē autem maximè eius dirigitur oratio. Et ideo, cùm dixisset, qui dicunt animam esse, quod seipsum mouet, addidit: Vel quod potest mouere. Videtur enim Plato alicubi quidem dicere. Omnis anima per se mobilis, ut in Phædro: & rursus in legum decimo animam sic definit. Cui quidem animæ nomen est, quæ sit eius ratio, quid aliud habeamus, quàm, quæ iam dicta sunt, quæ se ipsam posest mouere? Et quòd Democriti sectatores, & qui corpus, ut semel dicam, maximè mobile animam dicebant, etiā si non semper mobilem animam dicebant, mouendi quidem certe facultatem in ea reponebant. & propterea dixit, Vel quod potest mouere. Quòd itaq; Platoni quoq; uidetur eorum, quæ mouentur, causam esse, quod per se mouetur, manifestum est. Dicit enim esse principium eorum, quæ mouētur, id quod per se mouetur. Dictum est autem alios quoq; physicos hoc existimare. Hinc itaq;, quòd anima mouetur, confirmabant: quoniam eam mouentē uidebant. Quòd hoc autem, inquit, non est necessarium, ut, quod mouet, omnino & ipsum moueatur, in octauo Physicæ libro ostensum est. Illic enim demonstrat, quòd id, quod primum mouet, ex necessitate immobile esse oportet. Si enim & illud moueatur, non amplius in motu erunt, quæ mouentur, cum causa simul mutata. Alioqui, si omne, quod mouet, quatenus mouet, & ipsum mouetur: erit augens, id, quod augetur: & docens id quod discit: & albefaciens id, quod albefit: quod est absurdum maximè, cùm & appetenda appetitum mouentia in eo, quòd mouent, erunt immobilia. Mouet enim fœnum asinum: & imago uidentem, & quæcunq; alia eiusmodi: cùm ipsa immobilia maneant. Recte igitur hucusq; orationis primum necessitatem sustulit, quòd non ex necessitate mouens anima, mouebitur & ipsa. Per ea autem, quæ deinceps dicet, instabit aduersus illius per se mobilitatem: quòd omnino fieri non potest, ut ipsa seipsam moueat, uel omnino moueatur.

Cùm autem quicquid mouetur, duobus modis mouetur. vel enim per aliud: vel per se. per aliud autem dicimus, quæcunq; mouētur eo, quòd sint in eo, quod mouetur, vt qui sunt in naue vectores. Non enim similiter ac nauigium mouentur. Illud enim per se mouetur. Hi vero eo quòd sint in eo, quod mouetur. Id autem in partibus est manifestū: Proprius enim est motus pedum incessus: ipse autem & hominum: Nō inest autem ijs, qui tūc sunt, vectoribus. Cùm autem dupliciter moueri dicatur, nunc de anima consideremus, an per se mouetur, & est motus particeps.

Ostensurus animam nō moueri, iure primum differentes motus significationes enumerat: ut sciamus secundum quod motus significatum dicit animam non moueri. Eorum ergo, quæ mouentur, alia quidem per se mouentur, inquit, id est secundū substantiam motum habent: alia autem per aliud, id est per accidens. Hoc enim hoc in loco sibi uult illud, Per aliud, ut exēplis declarauit. Eorum autem, quæ per accidens mouentur, alia quidem sic mouētur, ut quæ proprium & ipsa motum habeāt: ut uector. Per accidens enim in naui mota mouetur: cùm possit quidē & ipse per seipsum moueri: alia autem, ut quæ per se sunt immobilia: ut album in corpore. Mouetur enim, dum corpus mouetur, per accidens album. Ipsum quidem secundum propriam naturam est immobile. secundum quod significatum concedit Aristoteles animam moueri. Eo enim, quòd corpus mouet, est autem ipsa in corpore quod mouetur, per accidens seipsam mouet. Quemadmodum, si motiuam facultatem accepisset albedo, seipsam per accidens diceretur mouere, eo quòd cū eo, quod mouetur, congreditur. Sed & remiges, qui scapham mouent, per accidens una cum ipso mouentur. Ipsi itaq; seipsos per accidens mouent: Quo modo animā quoq; corpus mouēs, ipsa seipsam per accidens mouet. Si enim corpus nō deserit, dū ipsum mouetur: in ipso autem operatur: manifestum, quòd una cum eo per accidens mouetur: eo quòd cum eo, quod mouetur, una progreditur. Ipsa quidem per se est immobilis, eo quòd incorporea. Quòd si hoc est: non est in loco. Quomodo igitur id, quod omnino in loco esse sua natura aptum non est, moueri dicatur? Quod enim mouetur, locū loco cōmutat. Quicquid autē in loco est corpus est. Incorporeā aūt esse animā linearibus necessitatibus demonstrat. Omnino ergo necesse est naturalibus eam motibus esse immobilem. Postquam autem dixisset, eorū, quæ mouentur, alia quidem per se, alia autem per alterum moueri, eorū exemplū adiecit, uectorē. Qui enim in naue uectoris motus est nō est per se, sed per accidens. Eo enim, quòd mouetur nauis, in quo est, dicitur & ipse moueri. Quòd enim non est eius proprius eiusmodi motus, manifestū est, inquit, quòd partes, per quas mouetur, qui per se mouetur, uector, sunt immobiles. Hæ autem sunt pedes. Quando enim per se mouetur, per pedes mouetur. Simul itaq; & eius, qui per se motus est, exemplum ostendit: & consulto eiusmodi usus est exemplo: ne existimaremus eum, qui per partes fit, totius corporis motum esse per accidens. Et si enim per partes totum corpus mouetur, per se moueri dicitur: eo quòd neq; pedes sine totius corporis cōspiratione seu consensu & concentu moueri poterunt. Cùm autem duobus modis moueri dicatur, nunc consideremus de anima, an per se mouetur: meritò prius accepit uaria motus significata. Quærimus enim, inquit, an per se mouetur: id est an secundum substantiam motum habet. Quòd enim per accidens moueatur, ipse quoq; concesserit. Cur autem, cùm dixisset, an per se mouetur, addidit. Et motus est particeps: eo, quòd eorū, quæ per se mouentur, alia quidem consubstantiatum, ut ita di-

cam, & substantiæ propterea completiuum motum habent: ut cœlestia: alia autem consubstantiatum quidē non habent, neq; substantiæ completiuum: facultatē quidem certè, ut moueatur, in natura habēt: quò fit, ut partem motus habere poßint, quando fuerit, quod mouet, ut gleba: Est enim motus particeps. non ipsa autem in motu suam capit substantiam. Quærimus ergo de anima, an consubstantiatum habet motū: ut qui per se mobilem eam dicunt: An consubstantiatum quidem, sed eius secundum substantiam particeps esse non potest: & ostendet, quòd fieri non potest, ut in anima omnino motus sit.

Cùm autē quatuor sunt motus, Latio: Alteratio: Diminutio: Auctio: vel vno eorū moueatur: vel pluribus: uel omnibus. Si autem non per accidens mouetur: natura ei motus inerit. Quòd si hoc, & locus. omnes enim dicti motus in loco. Si autem animæ substantia est seipsam mouere: non per accidens moueri ei inerit: sicut albo: vel tricubitali: mouentur enim & hæc: sed per accidēs. Cui enim insunt, illud corpus mouetur. Qua de causa ipsorū quoq; locus nō est. Animæ autem erit, si quidem natura motus est particeps.

Ostendit in quinto physicæ libro, quòd mutatio secundum quatuor fit prædicamenta. Vel enim in substantia, ut generatio & corruptio. Vel in quantitate, ut auctio & diminutio. Vel in qualitate, ut alteratio, ut albefactio, nigrefactio. Vel in prædicamento ubi, ut supra: infra: in lyceo: in foro. Earum autem mutationum, illas quidem, quæ in tribus prædicamentis fiunt, quātitate, qualitate, ubi, motus esse. Quæ autem in substantia, non utiq; motum esse, sed mutationem simpliciter. Amplius enim se extendit mutatio, quàm motus. Quod enim, inquit, mouetur esse oportet, ut & moueatur. Quod autem generatur, uel corrumpitur, non manet id, quod erat. & quòd, id, quod mouetur, circa subiectum mutationem habet, cùm motus ad subiecti substantiam nihil conferat. Id autem, quod generatur & corrumpitur, non in subiecto fit: sed ueluti ex materia in formam mutatur, quod generatur: & cōtra, quod corrumpitur. Cùm itaq; motus circa tria prædicamenta consideretur: Quomodo ergo hoc in loco quatuor motus species enumerauit? Dico ergo, quòd in prædicamento quidem ubi, & in prædicamento qualitatis, communia nomina assecutus est, per quæ omnes motus species, quæ sub eo sunt prædicamento, significat: lationem, & alterationem. Omnis enim secundum locum motus latio dicitur: & secundum quantitatem alteratio. Alteratur enim &, qui albefit, & qui nigrefit. In quantitate autem proprium nomen assequi non potuit, quod & auctionem & diminutionem significaret. Si quis enim mutationem secundum quantitatem id esse dicat: definitionem, & non nomen dixerit. Propterea ergo, qui in quantitate est, motum in duo diuisit: in auctionem & diminutionem. Tanquam ergo hoc demonstrato, quòd secundum substantiam mutatio motus non est, pro confesso hic accepit, quòd omnis motus secundum tria hæc prædicamenta fit. Si autem mouetur anima non per accidens: natura ei motus inest. Quòd si hoc, & locus. Omnes enim dicti motus in loco: id est, quoniam non per accidens ei dicunt motum inesse: eius enim substantiam esse dicunt esse per se mobilem: necessario ergo ei secundum naturam inest: uel ipsa potius est natura. Demonstratus est autem omnis motus uni horum prædicamentorum subesse. Vno ergo dictorum motuum mouebitur. Si autem hoc in naturali auscultatione demonstratum est, quòd quæcunque uno horum motuum mouentur, in loco sunt: & anima ergo in loco erit. Idem est autem dicere, corpus erit. Et quòd secundum quātitatem quidem motus, & secundum prædicamentum ubi, in loco est, manifestum est. Quòd autem, & quæ secundum alterationem est, mutatio in loco est, apertè in physica ostendit. Ostendit enim quòd id, quod per se mouetur, oportet esse diuisibile. Quod autem per se est diuisibile, & in loco est: quandoquidem corpus quoq; est. Quod enim omnino mouetur, ab eo, quod est, transit ad id, in quo erit. Ab aliquo enim in aliquid omnis est mutatio. Quod autem ex aliquo in aliquid mutatur, neq; in eo ex quo mutatur totum est: neq; enim mutaretur: neq; in eo, in quod mutatur, totū est: iam enim mutatūm esset: & non aplius mutaretur. Necesse est ergo id, quod secundū aliquam mutationē mutatur, per se, & nō per accidens, secundū aliquam sui partē in eo esse, ex quo mutatur: secundum aliquā autem in eo, in quod fit eius mutatio. fieri enim non potest, ut totum in utroq; sit. In oppositis enim simul erit: eo in quo: & in eo in quid: & simul in pluribus idem secundū idem: quod fieri nō potest. Restat ergo, ut hoc quidē eius sit ex quo: illud uerò in quod. Diuisibile ergo, & propterea corpus. solum enim per se diuisibile corpus est. Et si enim linea, & superficies per se diuisibilis dicitur: sed ratione: subsistentia quidem certe & substantia solum corpus est diuisibile: Quare si anima per se mouetur, diuisibile erit, & corpus. Et hucusq; quidem aduersus Platonem satis est, qui incorpoream esse dicit animam. Si enim ad suppositionem, quæ dicit, quòd eo quòd mouetur sequitur eam esse corpus: hoc autem falsum, ergo non mouetur: sed nondum confutati sunt, qui, cùm ea corpus sit, dicunt, quòd mouetur. Quid ergo ex hoc absurdi sequetur, si, cùm & in loco, & corpus sit, moueatur: Infert ergo paulo post sequēs absurdum, quod omnibus communiter competit. quomodo autem dicit, omne, quod mouetur, esse in loco? Atqui ipse demonstrat primum mobile non esse in loco, siquidem locus est, ut ipsi uidetur, finis eius quod continet, quatenus continet id, quod continetur, extra firmamentum autem seu primum mobile nihil esse demonstratur. Vel ergo, quòd firmamenti quoq; partes quodammodo in loco sunt, ut ipse ait in physica. continetur enim unū quodq; animalculum siue signum ab his, quæ ex utraque parte sunt: uel quòd subaudire oportet, quòd eorum, quæ uniuersaliter mouentur, motus in loco sunt. De ijs enim, quæ mouentur hoc in loco sermo est, quæ uniuersaliter ipsa mouentur. Illi quoq;, qui dicunt animam eo, quòd mouetur, moueri, totum scilicet per totum transire dicunt. Quæ autem sic mouentur, necessariò in loco sunt. Dixerit autem fortasse quispiam, quid igitur, an non secundum qualitatem mutatur anima, non alteratur, cum mutatur ex uitio in uirtutē, & ab ignorantia in cognitionē? Si autem alteratur: alteratio uero motus est: mouetur ergo anima. Ad hoc ergo aptè & conuenienter Peripatetici interpretes, quorum est & Alexander occurrunt: quòd hoc non est alteratio. Alteratio enim est, quæ secundum paßiuas qualitates fit mutatio. Omnes autem paßiuæ qualitates sunt sensiles: sensiles autem qualitates in corpore. Quicquid ergo alteratur, corpus erit. Virtus autem & uitium, cognitio & ignorantia habitus sunt & priuationes. Habitus autem & priuationes generationes sunt & corruptiones: non alterationes. sicut ergo cæcitas corruptio est: generatio autem uisus. sic uirtus & uitium, & cognitio, & ignorantia generationes sunt quodam modo, & corruptiones. Cognoscitur enim unum quodque cum sua ipsius perfectione. Si quid autem rei ad perfectionem deest, ad corruptionem hoc tendit. Animæ autem perfectio cognitio est & uirtus. Quemadmodum ergo sanationem non alterationem dicimus, sed generationem: quoniam secundum naturam quidem est sanitas, præter naturam autem morbus: sic quoniam secundum naturam quidem est animæ uirtus,

tus, præter naturam autem uitium: quæ a uitio in uirtutem fit mutatio, non alterationem, ſed generationem iure dicemus. Alteratio enim, ut quæ circa qualitatem uerſetur, cùm ſecundum accidens inſit in corpore, neque ad ſubiecti ſubſtantiam uult aliquid conferre, neque ei detrimentum afferre. Dealbatum enim uel nigrefactum corpus nec iuuatur, nec leditur. Sanitas autem & morbus, & uitium & uirtus non ſunt eiuſmodi: ſed ad ipſam ſubiecti ſubſtantiam faciunt. Sic ergo ſoluimus eam, quæ uulgo iactatur in introductionibus, dubitationem in accidentis definitione. Quærebatur enim quomodo ſubiectũ adeſt & abeſt citra ſubiecti corruptionem. Febris enim, cùm ſit accidens, corrumpit. Dicebamus enim febrem non eſſe accidens, neque ſubiecti alterationem: ſed eſſe calorem præter naturam, qui animalis harmoniã & concentum diſſoluit. Iam autem diximus, quomodo animæ habitus generationes & corruptiones eſſe dicuntur. Quemadmodum albo uel tricubitali. Si quis enim cùm fucus mouetur, album moueri dicat, uidelicet per accidens id moueri dicit: neque enim ſua natura per ſe moueri aptum eſt. Addidit autem & tricubitali, quatenus tricubitale dicens, non corpus, ſed ipſum ſimpliciter ſpatium ſine corpore, ut lineam, uel ſuperficiem, uolens oſtendere, quòd nullum aliud ſpatium per ſe mouetur præter corpus. Mouentur ergo hæc, inquit, per accidens. eo quòd corpus, cui hæc inſunt, & in quo eſſe ſuum habent, illud mouetur. Quòd autem non eſt eorum motus, ſed corporis, ex eo manifeſtum eſt, quòd & locus in quem mouentur, non eſt eorum, ſed corporis. Si enim omnis motus ad aliquem finem reſpicit: eſt autem motus ſecundum locum finis locus, ad quem motus eſt: hic autem locus: idem eſt autem dicere finis, ad quem reſpicit motus, corporis eſt, & non albi, uel tricubitalis: motus ergo corporis erit. Quòd autem locus corporis eſt, hinc eſt manifeſtum. Si enim ablatæ fuerint qualitates, nihilo ſecius in proprio loco corpus eſt. Siimliter & tricubitale, ſi, ut linea, auferatur & ſuperficies.

Præterea ſi natura mouetur, vi quoq; moueatur: & ſi vi, natura quoq;.

Cûm demonſtraſſet, quòd ſi natura, & per ſe anima mouetur, erit ei aliquis proprius locus: prædictis hoc addit tãquam conſequens, quòd ſi natura mouetur, ui quoq; moueatur. Per id demonſtrans, quòd ei erit aliquis & præter naturam locus. Et quòd, quæ ui mouentur, etiam ſecundum naturam mouentur, apertum eſt. Quod enim ui mouetur, præter naturam mouetur. Quod autem eſt præter naturam, declinatio eſt ab eo, quod eſt ſecundum naturam. Nihil autem ſemper eſt in eo, quod eſt præter naturam. Quomodo autem &, quod ſecundum naturam mouetur, ui quoq; moueri dicitur? Nunquid, &, quæ in circulum corpora feruntur, quoniam ſecundum naturam mouentur, præter naturam moueri unquam poſſint? Atqui oſtendit & ipſe Ariſtoteles fieri non poſſe, ut ea præter naturam moueantur. Ab omni enim mortali difficultate ea ſeparata eſſe dicit. Aptè itaq; & conuenienter Peripatetici dicunt interpretes, quorum eſt & Alexander, quòd non à natura cœleſtia corpora mouentur, ſed à maiore aliqua poteſtate, quæ in eis eſt, dico autem anima. Siquidem, ut ipſe dicit Ariſtoteles, ſecũdum primi appetitum eum habent motum. Cur enim, inquit, circulo mouentur? deinde ſubiunxit. Quia mentem imitantur. Quemadmodum enim, inquit, deus ubique eſt: ſic, inquit, & cœlum primum imitans, quoniam ſimul ubique eſſe non poteſt, per partes ubique fit. At uero animalia, quæ motu ſecundum obliquum feruntur, eo ſcilicet motu ab anima mouentur, & non à natura. In animalibus autem alius eſt ſecundum animam motus ab eo, qui eſt à natura. Animatorum enim quæcunque compoſitum habent corpus, diuerſum habent motum ſecũdum animam ab eo, qui eſt ſecundum naturam. Quando enim ingrediuntur animalia, uel uolant, uel natant, ſecundum animam mouentur. Quando autem ex alto grauiore aliquo caſu feruntur, ſecundum naturam mouentur, dominante graui & terreno corpore. Simplici autem corpori, cui animato eſſe ineſt, propter eius proprietatem natura anima eſt: & ſecundum animam motus ei ſecundum naturam motus eſt. Si autem non natura mouetur, ſed ab anima, non amplius ſubijcitur ei, quod dicitur, quòd, quæ natura mouentur, ui quoque moueri poſſint. Si autem in eo quoque naturalem omnino motum ponere oportet: dicemus, quòd talem habet à natura motum, qualem & ab anima. Neq; in omnibus locum habere dicemus, quod dicit Ariſtoteles, quòd quicquid natura mouetur, ui quoque moueatur, ſed in ijs quorum per rectitudinem motus eſt, quæ quidem et per ſe tota mouentur. Ab ipſo autem philoſopho oſtenſum eſt, quòd ei, qui eſt ſecundum rectum, motui contrarietas eſt. Solus autem, qui in circulum motus eſt, nihil habet contrarium. Motui enim qui ſurſum eſt, deorſum motus opponitur. Motui, qui ante eſt, qui fit retro. Motui ad dextram motus ad ſiniſtram. Ei quidem certe, qui eſt in circulum, nihil. Quare ea illorum, quæ ſecundum naturam mouentur, ui quoque ſecundum rectum motum mouentur: & tota totum mutãt in eo, qui eſt ſecundũ rectum, motu, & contrarietas uidetur. Atqui cœleſtia & in circulum mouentur & uniuerſa per uniuerſas ſui partes loca non mutant. Clarum eſt autem, quòd qui ſecundum locum animam moueri, & ſuo motu adinſtar cuiuſdam uectis mouere corpus dicunt, eum quoque, qui ſecundum rectum eſt, motum ei attribuerunt. Omnia enim animalium corpora ſecundum rectum mouentur. Pulchre autem hoc quoque addit Alexander, quòd, quæ de cœleſtium motu opimio eſt, quòd neque in loco ſunt, neque unquam præter naturam moueantur, nullius eſt eorum, qui ante Ariſtotelem fuerunt, ſed ipſe illam primus inuexit. Illis itaque conſequentia pulchre diximus ex ijs, quæ dicunt. Deinde illud, ſi natura mouetur, ui quoque moueatur, tanquam contingens accepit: quia contingit eorum, quæ natura mouentur, ui quoque nonnulla moueri. Ex ijs autem, quæ natura mouentur, ea ui quoque mouentur, quæ contrarios habent motus. Habere autem poſſint animæ quoque motus contrarios. Quibus enim corpus mouet, ijſdem quoque eam moueri rationi conſentaneum eſt: ſiquidem eo, quòd mouetur, corpus mouet. Omnes autem corporis motus ſecundum rectitudinem conſyderantur, ut iam diximus.

Eodem autem modo habet & de quiete. In quod enim natura mouetur, in eo quoque natura quieſcit. Similiter & in quod vi mouetur, in eo quoque vi quieſcit.

Quæ de motibus dicta ſunt ea ſequuntur, quæ de quietibus dicenda ſunt. Quoniam enim ea, quæ ſecundum rectum mouentur, & uniuerſa per uniuerſas ſui partes locum mutantia non ad infinitum feruntur, habent ſcilicet locum, quem feſtinant apprehendere, quando quidem nihil fruſtra facit natura. Quare quando, quæ mouentur, ſecundum naturam mouentur: cùm locum, ad quem properant, apprehenderint, illic quieſcent: ſiquidem non fruſtra motus eſt. Si enim ad infinitum non feruntur, cùm ad ſuum locum, & ſibi proprium, & familiarem delata fuerint, non amplius à natura ad eum, qui eſt præter natura, mouentur. præter naturam autem contrarium. Quieſcet ergo ſecundum naturam ad eum, qui eſt ſecundum naturam, locum, quem compræhẽdere natura properabat. Vi enim opus eſt ad hoc ut moueantur aduerſus oppoſita. Rurſus autem, quæ ui mouentur, ſiquidem non ad infinitum feruntur, habent & eum, qui eſt præter naturam, locum: ad quem cum deuenerint,

 ui quie

ui quiescent. Et aliter demonstratur, quòd omnis motus, qui secundum rectum fit, à quiete incipit. Si enim gleba, quæ sursum fertur, ab eo, qui sursum est, motu non quiescet, nunquam deorsum feretur. Si autem contrario mouetur, cessare prius oportet ab eo, qui sursum est, motu: deinde cum incipere, qui deorsum est. fieri enim non potest, ut contrarijs simul motibus moueatur. Si autem necesse est, ut ad id, quod de motu dictum est, adducatur & quod de quiete dicendum est: necesse est utique & animam, quæ mouetur, quiescere. Si autem hoc, non amplius erit semper mobilis.

Quinam autem violenti erunt animæ motus, & quietes, ne fingere quidem volentibus tradere est facile.

Ex hoc scilicet loco est argumentum superius, ex quo dicit. Consyderandum autem est primum de motu. Cùm enim demonstrasset, quòd si secundum se mouetur, id est secundum naturam, erit ei & secundum naturam locus: & rursus, si secundum naturam mouetur, mouebitur & ui: & erit uiolentus ei aliquis locus: & quòd quod sic mouetur quiescit quoque: hinc ergo concludit dicens, Quales ergo uiolenti animæ motus, & quietes. Quòd autem fieri non potest, ut diuidas, & tradas hos quidem motus, & quietes animæ secundum naturam esse, illos uerò præter naturam, sic intellexeris. Quæ maximè, & primò animæ esse uidentur, siue motus, siue operationes, iudicium est & appetitus. Quorum utrunque diuiditur in rationale, & irrationale. Et est in iudicio quidem rationale mens & scientia: irrationale autem sensus. In appetitu autem rationale quidem uoluntas: Irrationale uerò cupiditas, & ira. Quòd autem earum alias quidem secundum naturam esse, alias uerò præter naturam, à ratione sit alienum, manifestum est. Omnes enim cernuntur in animali secundum naturam inesse. Si quis autem dicat præter naturam animæ esse iram uel cupiditatem: sciat, primum quidem, si utique rationali: nunc autem de omni anima agitur. Præterea eo, quod est præter naturam, nemo unquam ad id, quod est secundum naturam, utatur. Ira autem & cupiditate ad animalis salutem utimur. Eis autem sæpe utimur & ad id, quod est animæ bonum. Quare non præter naturam. Multo autem magis, qui secundum iudicium sunt motus, sunt secundum naturam. Sed neque his ipsis quidem motibus ui unquam uti quis posit. Vi quidem Tyrannorum impium confiteatur decretum: fieri autem non potest, ut ipsa secundum habitum assentiatur, & ui aliquid opinetur. Videri autem possit secundum iram & cupiditatem ei uis afferri: quando ab exterioribus prouocatur. In anima enim spectatur certamen quoddam rationis, & affectuum. Re uera autem ne in his quidem ullus est uiolentus motus. Si enim non assentiatur rationi affectus: nunquam ad eorum quodpiam attrahatur. Est enim uis, ut ipse definiuit, cuius principium foris est eo, quod patitur, uel agit, nihil conferente: quemadmodum lapidis sursum motus. Ipsa quidem anima affectui cedit & assentitur. Declarant autem id uiri boni, qui nulli eorum, quæ prouocant, cedunt. Sed neque nutritiuam quis facultatem præter naturam esse dixerit. Corporis autem, qui secundum locum sunt, motibus, qui secundum animæ impulsum fiunt, contrarij sunt, qui præter eius impulsum fiunt. Natura autem non sunt ij contrarij: eo quòd secundum animæ impulsum ad ea quoque corpus moueatur: ut si ea corpus ad anterius mouente, alius ad posterius trahat. Si enim & ad eadem potest anima corpus mouere: similiter & ad dextera & sinistra, infra & supra: non præter naturam sunt ij motus, etiam si quis ui trahat. Secundum naturam enim motus præter naturam esse non posit. Nunquam enim igni præter naturam fuerit ad superiora motus. Si enim secundum naturam motū consequitur omnino & præter naturam motus: non mouetur autem anima præter naturam: neque secundum naturam moueatur. Apertum est autem, quòd rectè fecimus eam, quæ cum contrapositione fit, antistrophen seu conuersionem.

Præterea autem, si sursum quidem moueatur, ignis erit. Si autem deorsum, terra. eorum enim corporum hi sunt motus. Eadem autem est ratio & de ijs, quæ intercedunt.

Aliud rursus absurdum, quod eorum suppositionem consequitur, ostendit. Si enim secundum naturam mouetur anima, si sursum quidem est, qui secundum naturam est, motus, uel ignis erit, uel aer. Si autem deorsum, uel terra uel aqua. Eorum enim tales sunt motus secundum naturam. Non hoc autem simpliciter, tanquam absurdum, colligit: eorum enim nonnulli ignem: alij uerò aliquod aliud ex elementis animam dicebant: sed quòd, si animæ secundum naturam motus sursum est: idem est autem & igni secundum naturam motus: erit omnis ignis anima. Et in alijs similiter: quod est absurdū. Si enim & igni & animæ, quod unicuique eorum est, esse, eo, qui secundum naturam sursum est, motu definitum est: Quorum autem idem secundum naturam proprium est, ea eadem sunt: idem est ergo ignis & anima. Hoc autem absurdum declarauit dicens, Eorum enim corporum hi sunt motus. Ignem autem apertè nemo eam fecit, nec ullum aliud elementum. Sed ex igne, ij, quibus erat elementum ignis: uel ex aliquo alio. Neque Democritus eam ignem dicebat: sed ex insectilibus corpusculis ex quibus ignis. Eis ergo, qui incorpoream animam dicunt, hoc sequitur absurdum. Sequitur autem & ipsum ijs omnibus communiter, qui animam corpus dicunt. Non enim simpliciter ignem animam dicebant, sed hoc modo affectum, & qui facultates aliquas accepit. Affectio igitur & dispositio anima est. Si autem idem est ignis, & animæ motus: erit omnis ignis anima. Si autem hoc absurdum: non est ergo idem motus. Similiter & in alijs elementis. Si autem nullo elementorum motu mouetur: præter eos autem nullus motus est: ergo non mouetur. Videtur autem instantiam habere oratio apud eos, qui eam corpus dicunt. Non enim si eodem cum uno ex elementis motu mouetur, eam necesse est & elementorum esse unum. Caro enim, & os, & metalla, & omnes ferè formæ compositæ, quæ secundum naturam uno simplicium elementorum motu mouentur, non iam uel terra, uel aqua sunt, uel quid aliud: uel contra, elementa caro sunt, uel os, uel aliquid aliud ex ijs, quæ constant ex elementis. Cur ergo fieri non potest, ut anima, quæ ex uno ex elementis constat, tanquam ex materiali causa, eodem cum eis motu moueatur? Si quis autem dicat, Atqui non materia anima est, dico autem elementum: sed forma, quæ ei accedit: Sciat, quòd in omnibus hoc quoque dicere conueniet. Caro enim est carnis forma, & non elementa. Similiter & in alijs dicitur. Et uere dicitur deorsum quoque natura ferri caro, sicut & terra. Vel ergo alia quoque corpora immobilia dicere oportet: uel animam quoq; moueri.

Ad hæc autem, si ea corpus mouere videtur, consentaneum est illam eis mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. Si autem hoc, conuertentibus quoque dicere verum est, quòd secundum genus, et secundum speciem eo, quo corpus, mouetur. Corpus autem lationis motu mouetur. Quare & anima eo quoq;, sicut & corpus, mutari posit, & ipsa vel tota, vel per partes transposita.

Aliud

Aliud argumẽtum, quòd anima nõ mouetur. Quoniam enim uecte aliquo eam corpus mouere dicunt, & ueluti ipsum trudentem, quòd ipsa moueatur, ut in puerilibus ludis solent facere tenues ex cera & exiguos inanes orbiculos, & in eis muscas uel cantharidas includere: Deinde cùm ex mouẽtur, una quoq; cera mouetur. Et quemadmodum in uiuairo inclusa fera, deinde protrudens, secum quoque mouet uiuarium. Quoniam ergo sic motam animam una quoque corpus mouere dicebant: quæ hanc opinionem sequuntur, hic rursus considerat. Si enim, inquit, anima sic corpus mouet, consequens est ut & corpus eo motu moueatur, quo mouetur anima: & rursus, quo motu mouetur corpus, eo quoq; moueri animam. Quis est itaq; eorum motus, ex manifestioribus, & nobis notioribus doctrinam præbet, Dico autem ex corpore. Quoniam enim, inquit, corpus lationis motu mouetur: animam quoq; lationis motu moueri necesse est. Erat autem magis consequens ex animæ motu corporis motum colligere, ex causa effectum. Quoniam autem obscurus est animæ motus, & ignotus: propterea ex corporis motu animæ motum colligit, tanquam ex signo causæ compræhensionem assequens. Notus enim est corporis motus. Dubitauerit autẽ quispiã, quomodo dicat, quòd id, quod mouet, eo ipso quòd mouetur, eodem motu mouebitur cum eo, quod mouetur. Ecce enim mulus trahit rotam: & rota quidem circulo mouetur: mulus autem recta. Similiter in ænea sphæra. Axis quidem uno motu mouetur: quæ autem ab eo mouentur, ad opposita inuicẽ mouentur. Quarum hæc quidem eodem cũ axe motu mouetur: illa autem ad opposita. Et cælestia, quæ circulo quidem mouentur, ea, quæ hic sunt, mouent, non eodem secum motu. Cœlestia ergo ne simpliciter quidem eo, quòd mouentur, mouent quæ hic sunt: sed sic mouẽt, perinde ac si nõ mouerentur. Calefacientia enim & refrigerantia concretione, & discretione sic circa nos agunt: non autem eo quòd moueantur. Tantum enim solum motus confert, quòd nobis propius, uel longius statuat solem, uel lunam, uel aliquod aliud astrum. De reliquis autẽ alius quidem dixerit, quòd currus à rota recta trahitur: figura autem circularis motus causa est: tota enim, ut tota, secundum rectum fertur rota, locum ex loco mutans, qui secundum rectum situs est. Partes quidem certe sunt, quæ circulo locis inuicem cedunt. In axe autem, eo quòd intus sit, quod dentatum appellatur, quod assiduè mouens, eam, quæ ad opposita fertur, sphærã, eodem & ipsa mouetur. Non sufficit autem hæc ratio. Quod enim primũ mouet, axis est. Nunc autem maximè de eo quod primũ mouet sermo est, nempe de anima. Ad responsionem uerò satis non est ne rotæ quidem figura. Hæc uerò est eorũ solutio. Nõ dixit, quo motu mouetur, quod mouet secundum speciem, ut recta, uel in orbem, eodem mouebitur, & quod mouet: sed secundum genus, si id, quod mouet, secundum locum mouet, & quod mouetur, secundum locũ mouebitur. Et ideo lationis motum dixit. Quærendũ est autem, nunquid in eo solo, qui secundũ locum est, motu hoc uerum sit. Neq; enim, qui mouet secundũ qualitatem uel quantitatem, eodem mouebitur. Siquidem neq; nigrefaciens nigrescit: neq; augens augetur: neq; docens docetur. In eo ergo solo, qui secundum locũ est, motu uerum erit. Quare mouebitur & ipsa secundum locum, uel tota, uel secundum partes transposita: fortasse tota quidem totum corpus mouens: per partes autem eius partem mouens. Quid autem absurdi hoc sequatur, intulit.

Si autem hoc contingit, eam quoq; egressam rursùs ingredi contigerit. Huic autem cõsequens fuerit, vt &, quæ mortua sunt animalia, resurgant.

Si enim uectis alicuius instar corpus mouet, et quòd trudat, ut iam dicebamus, tanquam in uiuario fera, fieri, inquit, potest, ut à corpore egressa in id rursus introeat, & ipsum rursus moueat: & sic mortua resurrexerint animalia. Quid enim prohibet, siquidem sola trudit, & instar uectis ipsum mouet? Aduersus hoc autem rursus instant, cum non recte dixisse: quòd si mouens mouet, egressa rursus ingrediatur, & sic animalia mortua resurrexerint. Ecce enim, inquiunt, postis instar uectis, & ueluti quadam intrusione fulcit murum, & continet, uel quid eiusmodi aliud: & si dissoluta compage auulsus fuerit, & murus ceciderit, non amplius tamen submissus potest uel murum sustinere, uel aliquid aliud eiusmodi. Et alia eiusmodi exempla inueneris. Ad hoc autem respondentes aiunt, quòd non solum protrusione, & ueluti uecte opus est: sed etiam eius, quod sustinet, habitudine. Ea itaq; dissoluta, non amplius potest, qui semel positus fuit, postis rursus positus sustinere id, quod prius sustinebat. Illi autem (inquiunt) ad instar uectis solũ motũ fieri dicebant, nõ etiam habitudinẽ corpori præbentes, neq; ullam ex natura ad mouendũ facultatem. Nos enim facultatẽ quandam uitalem animæ præsentia corpori immitti dicimus: eius autem absentia extincta illa corruere corpus: & propterea rationi esse cõsentaneum, ut ipsa amplius introire nõ possit, ea, quæ ex ipsa à principio corpori immittitur, aptitudine deleta. Illi autẽ sola trusione ab anima corpus moueri dicebant. & propterea rationi cõsentaneũ erat, ut ea egressa rursus posset ingredi, ut fera, quæ in uiuariũ ingreditur, & egreditur. Cui cõsequẽs est mortua animalia posse suscitari. Hæc autẽ solutio eorũ est, qui mentem Aristotelis nõ obseruant. Vult enim per hæc ostendere animam non omnino moueri, neq; eo quòd mouetur corpus mouere. Quid ergo refert, ad hoc ut mouens moueatur, an corporis aptitudine aliqua opus sit, an non? Quod quæritur enim est, an mouetur, an non. Si enim de eo quæstio esset, utrum corpori aptitudine opus est, an nõ, hoc modo recte soluerẽt. Si autẽ de eo nullus sermo est, quærit autẽ, an anima mouetur, uel nõ in mouẽdo corpore, quid magis ostẽderit eã non moueri, si aptitudine ad mouendũ corpus opus habeat, dũ mouetur anima? Sic enim nec baculus quidẽ eo, quòd mouetur, mouet ianuã. Ianuæ enim, ut moueatur, aptitudine aliqua opus est: & sic se habẽs mouebitur pro trudẽte baculo: neq; enim clauis cõfixa, uel cõpage dissoluta. Et quæcunq; ab aliquo mouẽtur, propria aliqua aptitudine omnino opus habẽt. Nõ est itaq; soluta dubitatio. Et propterea nõ uidetur Aristoteles hoc ex ratiõe colligere. Alioqui dicet ei aliquis. Ingrederetur rursus anima in corpus: & mortua resurgerẽt animalia, si hanc haberẽt rursus ingrediẽdi naturã. Iam uerò nõ amplius ingrediũtur: quoniã nec natura hoc eis datũ est. Cur ergo iuxta hoc, cùm prius in corpore esset, nõ mouebatur: neq; ad idẽ corpus bis ingredi ei natura concessum est, quẽadmodũ si feræ in idem uiuariũ rursus ingredi nõ natura datum esset? Quòd autẽ hoc ei natura nõ datũ est, ex inductione fit apertũ. Dixerit autẽ Democritus, & unusquisq; alius, quòd motã quidẽ animã corpus mouere dicimus: Dicimus autẽ, corpori quoq; opus esse aptitudine aliqua, ad hoc, ut motus animæ possit excipere: quemadmodum tali eiusmodi atomorum ordine & situ. Similiter & alij tali elementorum, quæ apud eam sunt, Harmonia & concẽtu. Quo quidẽ dissoluto, non amplius potest corpus trudere. Sicut, si dissoluta fuerit talis ceræ figura uel qualitas, ut, si mollis fiat, uel quid aliud ei accidat, inclusum intus animal eam mouere non poterit amplius.

Eo autem, qui est secundum accidens, motu, si ab altero moueatur, ui animal trudatur.

Postquã ostẽdit fieri nõ posse ut anima moueatur, ꝓpter absurda, quæ sequũtur opinionẽ dicẽtẽ eã per se moueri: nunc per hæc uult, aduersus id, qd' per se est mobile, instare. Prius enim

simpliciter

simpliciter ostẽdit eã nõ moueri: nũc autẽ ex quibus ea moueri maxime quis suspicatus fuerit, ex ijs ipsis per se non esse mobilem ostendit. Necesse est, inquit, id, quod per se mouetur, & quod sibi motus causa est, non ab alio moueri. Quod enim per accidens mouetur, & ipsum sibi ipsi talis motus causa esse possit, etiam eoipso ab alio moueri. Dicimus enim nos, cùm secundum animalem motum seu impetum mouetur animal, per accidens animam a seipsa moueri. & remigem nauigium mouentem per accidens à seipso moueri. Siquidẽ quispiam animal ũi traxerit, ab alio per accidens anima mouebitur. Dixerit autem quispiam & uelũ mouens nauem per accidens nauis motu à seipso moueri, eò quod sit in eo, quod mouetur. Atqui eo, qui per se est, motu nunquam quicquam ab alio moueri possit. Id enim quod per aliud est, id, quod per se est, tollit ut per ea, quæ deinceps sequuntur, ostendit. Et alioqui, si is, qui per se est motus ex ipsa est natura: alio autem, ad hoc ut moueatur, eguerit: imperfectum fuerit, quod à natura fit, nec ipsum sibi sufficiens. Expers ergo operationis & frustra fuerit. Nihil autem frustra à natura fit.

Non oportet autem id, cui ipsum per se moueri est in substantia, ipsum ab alio moueri, nisi per accidens.

Quod à seipso, inquit, mouetur, & in substantia motum habet, nunquam eo motu ab alio moueatur. Si enim eo ab alio moueatur, non amplius semper erit, quod per seipsum mouetur. Quæ enim in eadem sunt substantia unita, una semper sunt. Apparet autem anima, ut ipse deinceps inferet, a sensilibus moueri. Non est ergo per se mobilis. Illud autem, Nisi per accidens, uel sic est accipiendum, nisi quis animam dicat per se non moueri, sed per accidens: sic enim & ab alio mouebitur: Demonstratum est enim quòd id, quod seipsum mouet per accidens, potest & eo ipso motu ab alio moueri. Vel sic rursus illud, Nisi per accidens, quòd, si motu quidem qui per se est moueatur, ab alio moueri non possit. Quo autem motu ab alio mouetur, eo per accidẽs mouetur. Quemadmodũ errantes sphæræ eo motu mouentur, qui est ab oriente, per accidens à primo mobili. Dubitauerit autem quispiam, quomodo dicit eum, qui per se est, motum non contingere ab alio fieri. Nonne mouetur per se animal secundum locum: & ab alio etiàm secundum locum moueatur? Et lapis deorsum per se fertur: feratur autem & ab alio, qui eum secundum locum deorsum gestat. Dico ergo non eodem motu animal & lapidem ab alio, & a seipso per se moueri. Animali enim per se motus est, qui secundum impulsum seu impetum per propria fit instrumẽta, quo nunquam omnino ab alio per seipsum moueatur. Lapidi autem similiter per se motus est, qui proprio momento fit. Eo autem nunquam per accidens ferri possit. Si itaque, quod per se mouetur, ab alio non mouetur: uidetur autem anima à sensilibus moueri: mundum enim mente contemplata ad Dei considerationem uenit: & à singularibus & sensilibus mouetur ad uniuersalium cognitionem: & id, quod est appetendum, uidens ad eius mouetur desiderium: & eum, qui iniuriam fecit, ad iram: certe &, si cui à natiuitate sensus deficit, deficit &, qui secundum eum est, motus: Si enim uisum non habeat, nunquam eo, qui ex uisibilibus cietur, motu moueatur: Similiter & si auditu à natiuitate priuetur, ab ijs quæ auribus percipiuntur nunquam moueatur: non per se ergo mouetur. Si autem hoc uerum est: per se mobilis non est. Sed ad hoc dicimus, quòd & si anima à sensilibus mouetur: sed ita mouetur, ut Geometer dormiens ab eo, qui à somno excitauit. Quemadmodum ergo, qui illum excitauit, id tantummodo, quod ei erat impedimento, abstulit: Geometrica quidem Theoremata & speculationes non iniecit. Sic & anima, cùm rerũ in se rationes habeat, & ueluti à generationis somno præpedita operationẽ exercere non possit, à sensilibus, uel magistris excitata, quæ in se sunt, rationes tractare aggreditur. Si enim sensilia cognitionis causa essent, cur non & irrationalia cognoscunt? Plurima enim uel acutioribus & præstantioribus sensibus utuntur. Deinde & sensilia aliter nouit, & non, ut sensui uidetur. Sensu enim unius pedis solem uidente, anima eum uniuersa terra multo maiorem esse dicit. Non itaq; à sensilibus habet cognitionem. Si enim id opinatur, quod ei sensus enuntiat, unde & rationes, & res iudicat: & uel recte, uel male habere pronuntiat, nisi ad eas, quæ in se sunt, rationes comparans? Non ergo per omnia scilicet animã sensilia mouent ad cognitionem: nisi forte, ut dicebamus, quatenus secundum potentia est, quod actu est. Habet enim hoc habitum, etsi operationem non exercet. Alioqui iam diximus, quod tales sunt animalis motus. Ipsa siquidẽ per se agens anima intellectiuè quoq; operabitur sensibus nihil indigens. Hæc nobis aduersus Aristotelem dicere conuenit, si de rationali anima dicit: quòd si mouetur, non à seipsa mouetur, sed à sensibus. Quoniam autem de omni anima, etiam irrationali, ab eo agitur, locũ habent, quæ ab eo dicuntur, assertiones & confirmationes. Irrationalis enim nihil nouit sine sensilibus. Sed hoc nihil aduersus Platonem, qui rationalem animam dicit per se mobilem.

Quemadmodum neque, quod per se bonum, vel propter se, hoc quidẽ per aliud esse: illud vero alius gratia. Animam autem maximè dixerit quispiam à sensilibus moueri, siquidem mouetur.

Hoc est eorum quæ dicta sunt exemplum. Quemadmodum, inquit, quod per se est bonum, non fuerit per aliud bonum: uel propter se bonum fuerit alius gratia: Sic neq;, quod per se mouetur, ab alio moueatur. Atqui, si anima à sensilibus mouetur, ut utiq; mouetur, non ergo per se mouetur. Non est ergo per se mobilis. Opponit autem ei quidem, quod est per se, illud, Per aliud: propter se autem illud, Alterius gratia. Accepta est autem ab eo prima quidem oppositio ex differentia efficientium causarum. Secunda autem ex differentia finalium. Quemadmodum per se quidem dicimur uisum habere: eum ergo nunquam nobis per aliud habere usu ueniet. Ab ipsa enim natura effectiua est uidendi causa. Atqui diuitias non ipsi habemus, sed per aliud: per mercuram: uel agriculturam: uel tale quid. Rursus, quæ in dolio est, aqua, uel glacies habet quidem per se frigidum: sed talem certe figuram propter dolium. Similiter & in eo, quod est propter se, & alius gratia. Virtutem enim propter se exercemus, & non alius gratia. & si enim nulla sit uirtutis merces, nec retributio, ea per se exercenda est. Vires autem non propter se habemus, sed propter corpus. ea est enim eius perfectio. Animæ autem propter se eligenda est uirtus, Eius enim est perfectio. Quid ergo est quod per se est, & quod per aliud, & quid quod propter se est, & quod alius gratia, dictum est. Si quid autem propter se est, hoc omnino & per se: sed non si quid per se est hoc omnino & propter se: ut propter se uirtus animæ: propterea & per se: Effectiua enim uirtutis causa in ipsa est anima. Neque enim externo aliquo opus habet ad perficiendam uirtutem: sed in se ipsa effectiuam causam habet. Similiter & corpori propter se sanitas bonũ est: propterea ergo & per se ei est sanitas. Intus enim habet effectiuam sanitatis causam. Secundum naturam enim est esse sanum. Atqui, quod secundùm se est, non omnino & propter se. Videre enim animæ per se inest: sed nõ propter se: sed propter uirtutẽ, uel ut seruetur. Similiter siquid quidem est per aliud, hoc omnino & alterius est gratia. Non si quid autem alius

tem alius est gratia, hoc omnino & per aliud. Per aliud enim diuitiæ: mercatura: uel quid tale: propterea & alius gratia nempe uirtutis. Atqui uidere, uel sanum esse alius quidem gratia: sed non itidem & per aliud: sed per se. Oppositis ergo eo quidem, quod est per se, ei, quod est per aliud, ei autem, quod est propter se, id quod est alterius gratia, contingit id, quod per se est, per aliud esse per accidens. Lapidi enim per se deorsum ferri: & deorsum etiam feratur secundũ accidens per aliud. Auulso enim fundamento, deorsum feruntur, quæ ab eo sustinentur, per aliud, per eum nempe qui auellit: sed per accidens deorsum per aliud delatum est. Cùm is enim euellisset, hoc locũ inueniens secundum naturam delatum est. Dicatur autem & secũdum accidens per aliud latum esse, eum scilicet qui auellit. Similiter & sanum esse corporibus per se inest: sed & secundum accidens per aliud fuerit nempe medicum, qui quod molestum erat, exinaniuit: uel, ut semel dicam, quod incommodabat, abstulit. Ipse enim ea, quæ ledunt, prohibet: natura autem ab eo, quod turbam & molestiam dabat, liberata, eam, quæ secundum naturam est, sanitatẽ operatur. Sunt enim naturæ morborum medicæ. Quemadmodum enim corpori sanum esse propter se est optandum, & si nihil aliud ex sanitate accedat: & quod propter se est, ut dicebam, fiat quoq; secundum accidens alterius gratia. Virtus enim, quæ propter se est eligẽda, fiat per accidens alterius gratia. Eam enim sequitur gloria. Et dixerit quispiam uirtutem esse propter gloriam, sed non per se: sed per accidens. Similiter & sanitatem, quæ corpori per se est expetenda, dixerit quispiam alterius quoq; esse per accidens gratia, ut hæc, uel illa faciat. Non enim propterea sanum esse expetendum est, quoniam ad agendum corpus aptum efficiat: sed hoc sanum esse consequitur. Per accidens ergo alterius gratia sanitas, ut aliquid faciat. Cùm hæc ergo ita se habeant, & anima quoq;, si per se mouetur, per aliud non moueatur, nisi per accidens. Si autem per aliud mouetur, per sensilia inquam, non fuerit hic motus per se: quod uolunt, qui eam ponunt esse per se mobilem.

At qui si & ipsa seipsam mouet, et ipsa quoque moueatur. Quare, si omnis motus eius est, quod mouetur, quatenus mouetur: anima quoq; à substantia excedat, nisi per accidens seipsam mouet. Sed motus est ipsius per se substantiæ. Nonnulli autẽ animam quoq; corpus, in quo est, mouere dicunt, vt ipsa mouetur, sicut Democritus similiter dicit ac Philippus comœdiarum magister. Ait enim Dædalum ligneam fecisse venerem, quæ moueretur, infuso argento viuo. Similiter autem & Democritus dicit. Indiuisibiles enim globos moueri ait, eo quòd ex natura sua nunquam possint manere: Vniuersum autem corpus simul attrahere, & mouere.

Iam diximus, quòd aduersus per se mobilitatem per hæc instat. & hoc quoq; argumentum ad idem. Hoc est autem quod dicit. Si per se mobilis est anima, necesse est ut ipsa sit quæ moueat: ipsa quæ moueatur: & non secundum quidem aliud moueat: secundum aliud uero moueatur: mouet autem ut anima, ut anima ergo mouebitur. Omne autẽ quod mouetur, ab eo excedit, quatenus mouetur. Et anima ergo, quæ quatenus anima est, mouetur, ab eo, quod est animam esse, excedit. Quod enim secundum locum mouetur, ex loco excedit, à quo mouetur. Similiter &, quod secundum quantitatem, & qualitatem mouetur Vnumquodq; enim, quatenus mouetur, ab eo excedit. Et anima ergo, si quatenus anima est, & secundum substantiam mouetur, à sua ipsius substantia excedet, & corrumpetur. Omnino enim necesse est eos, qui incorpoream animam dicunt, & per se mobilem, motum accipere secundum substantiam. Cùm enim quatuor sint mutationes, ut sæpe dictum est, secundum substantiã, secundum quantitatem, secundum qualitatem, secũdum locum: si secundum locum quidem, uel secundum quantitatem mutatur anima, clarum est, quòd erit corpus. Corporum enim est quantitas, & locus. Nihilo minus autem &, quæ secundum qualitatem fit, mutatio corporum est: ut iam diximus quidem secundum passiuas qualitates est mutatio: ipsæ autem sunt sensiles: quod autem secundum aliquid sensile mutatur, corpus est. Si itaque animæ mutatio, siue motus, neque secundum quantitatẽ, neque secundum qualitatem, neq; secundum locum fit, eo, quòd est incorporea: restat ergo, ut sit secundum substantiam. Alioqui & ipsam per se substantiam dicunt esse ipsum per se mobile. Quod autem secundum substantiam mouetur, idem est autem dicere, mutatur, corrumpitur. Corrumpetur ergo anima quoq;, dum mouetur. Et aliter. Necesse est mutationem & motum animæ secundum substantiam ipsam eos dicere. Si enim mouet anima secundum qualitatem, uel aliquid aliorum: eius autem substantia neque in quantitate, neque in qualitate, neque in loco est: quicquid enim in eis est, corpus est: non ergo seipsam mouet. Nunc autẽ eam dicũt esse per se mobilẽ. Illud autẽ, Nisi secũdum accidens moueatur, id est, nisi quòd aliud moueat, dico autem corpus, in quo est, ipsa seipsam dicatur mouere. Hoc enim & ipse ponit. Si ergo non sic, sed in ipsa eius substantia consideratur motus, à seipsa excesserit. Fieri autem potest ut & illud, Nisi secundum accidẽs, sic quoq; intelligatur pro eo quod est, nisi secundum quid eorum, quæ illi accidunt, seipsam mouet: ut secundum locum, uel qualitatem: uel quantitatem. Si autem secundum eorum aliquid seipsam mouet: hoc quidem uel maximè fieri non potest iis, qui eam incorpoream esse dicunt. Deinde per se mobilis non fuerit. Neq; enim est quantum, uel quale anima. Quare mouet quidem anima. Ab ea autẽ mouetur quantum, uel quale. Sicut enim natura, quæ secundum quantitatem corpus mouet, neq; ipsa mouetur: non enim est quantum: neque corpus, quatenus est corpus, mouet: sed corporis solum quantitatem mouet. Manet enim & naturæ & corporis eadem ratio. sed non amplius itidem & quantitatis. Sic ergo & si anima secundum eorum quidpiam mouetur, nõ ipsa seipsam mouet. Sed erit in ea hoc quidem quod mouet: illud uerò, quod mouetur nõ est ergo per se mobilis. Si autem, quatenus est anima, secundum id motum habet, adeò ut idem sit &, quod mouet, & quod mouetur: Omnis autem motus ab eo excessus est, quatenus mouetur animam ergo necesse est dum mouetur, à seipsa excedere, & corrumpi. Quòd autem, quod eius est per se mobile, de eius substantia prædicant, ut secundum hoc ipsum moueatur anima, quatenus est substantia, apertè Plato in phædro declarat. Cùm enim dixisset omnem animam immortalem, Quod enim per se mobile est immortale, infert paulopost, Cùm autem immortale apparuerit, quod à seipso mouetur, animæ substantiam & rationem hanc qui dicit, non est, quòd erubescat. Aperte ergo animæ substantiam & definitionem esse dicit, quod per se est mobile. Recte ergo affirmauit Aristoteles, quòd si secundum substantiam motueur, à seipsa excedet, & corrumpetur. Sæpe autem diximus omnem actionem à Platone motum uocari: eumq; animam per se mobilem esse dicere, ueluti per se agentem & operantem, quod in nullo naturalium uidemus.

Natura enim uel facultas mouet: ea autem mouentur, quæ sunt eis subiecta.

Nonnulli

Nonnulli autem animam quoque corpus, in quo est, mouere dicunt, ut ipsa moueatur.

Quando quidem ijs, qui dicunt animam, eo, quòd moueatur, corpus quoq; mouere trusione & ueluti uecte quodam, superius ostendit quid absurdi sequatur, quòd eo dato suscitari possent mortua animalia: ne quis eum existimaret illos calumniari, quòd animam trusione aliqua corpus mouere dicerent, cùm hoc tamen non dicerent, adijcit eorum opiniones, quòd &, qui atomos dicunt, sic dicebant: Democritus: Leucippus: Epicurus: præterea & Plato, ut deinceps dicet. Dicebant enim, inquit, orbiculatas atomos, cùm sint facile mobiles, una secum corpus mouere. Idem, inquit, dicentes, quod Philippus comicus: qui dicebat Dædalum fecisse ligneam Venerem, quæ mouebatur. Factis enim in statua quibusdam cōcauitatibus infudit Dædalus argentum uiuum: ut motum argentum uiuum (est enim ualde mobile) & assidue uolutum, & sua ipsius trusione mouens statuā, ex eo apparere faciat quòd moueatur Veneris statua. Valde autem succinctè & aptè Democrito occurrit dicens.

Nos autem interrogabimus, an & quietem hoc ipsum facit? Quomodo autem hoc faciet, dictu difficile, vel potius dici non potest.

Valde cohærenter. Quoniam cernuntur animalia nō solum moueri, sed & quiescere, quæ, inquit, est quietis causa? Neque enim fieri potest, ut ex eorum sententia quis animo comprehendat, quæ sit quietis causa. Si enim mouet animal, & ad quietem ducit anima, ut operatio declarat: eo autem, quòd moueantur orbiculata insectilia, mouetur anima: sunt autem ea secundum ipsum semper mobilia: quænam erit quietis causa?

Omnino autem non sic uidetur anima mouere animal: sed per electionem quādam, & mentis agitationem.

Validissima confutatio. Præter rerum enim euidentiam ea sunt, quæ ab illis dicuntur. Non enim uidemus animam ui quadam & protrusione corpora mouere, sed sola uoluntate. Cum primum enim uoluerit, & moueri & quiescere facit animalia.

Eodem autem modo & Timæus naturaliter differit animam corpus mouere. Eo enim, quòd moueatur ipsa corpus quoq; mouere, propterea quòd ei contexta sit: vt pote quæ constet ex elementis, & secundum Harmonicos numeros diuisa sit.

Cùm dixisset nonnullos dicere animam corpus mouere, ut ipsa mouetur: Deinde Democriti opinionem addidisset, eamq; strictim confutasset quòd sit præter ea, quæ sunt manifesta & apparentia: deinceps Platonis in Timæo opinionem ponit, quæ est similis, Quòd quo motu uniuersi anima mouetur, eo & uniuersi corpus, in quo contingit mouere. Eam ergo opinionem, ut quæ cum Democriti opinione communicet, statim post illam posuit. Quatenus enim utrique animæ motu una etiam corpus moueri dicūt, hoc inter se commune habent: Differunt autem, quòd Democritus quidem, tanquam in uase, animam includit: Timæus uerò eam contextam & connexam corpori esse ait, tanquam in catena. Operæpretiū est autem Timæi primum de anima opinionem exponere. Is ergo dicit in generatione animæ, quòd Deus acceptam Substantiam, & Identitatem, & Alteritatem, quæ sunt omnium rerum elemēta, substantiam autem non quamlibet, sed quæ media est inter indiuisibilem & quæ semper semper secundum eadem, & eodem modo se habet, & eam, quæ circa corpora est, diuisibilem: hanc ergo substantiam, & identitatem, & alteritatem commixtam & temperatam, inquit, extendit, & rectā fecit. Deinde hanc rectam in Harmonicos numeros dissecuit, Dico autem in unitatem: dualitatem: trinitatem: quaternionem: nouenarium & octonarium: uicesimum septimum numerum. Eam autem rectam in duas rectas diffidit. Deinde cùm has duas rectas obscurè inuicem commisisset, confregit: & duos circulos fecit: hunc quidem maiorem: illum uerò minorem: hunc quidem exterius: illum autem interius in duobus signis inuicem commissos. Et exteriorem quidem circulum ad dexteras: interiorē uerò ad sinistras partes mouit. Et exteriorem quidem circulum nominauit, Eiusdem: Interiorem autem, Alterius. Et exteriorem quidem circulum unum & infissilem dimisit. Interiorem autem cùm septupliciter fidisset, septem circulos inæquales fecit dupla & tripla ratione se inuicem superantes. Et tres quidem celeritate motus æquales: reliquos autem quatuor, & inuicem, & tribus motu inæquales: & hoc, inquit, est uniuersi anima. Deinde postea ait, Vniuersum, quod mundi est, corporeum intus inclusit: & et cum animam apte composuisset, medio usq; ad ultimum cœlum formauit: idque totum circulo exterius operuit. Hæc illa ergo sunt quæ Timæus esse dicit: eisque contradicere aggreditur Aristoteles, idem faciens, ut si quis poëticis fabulis contradicat, ut quæ rerum naturæ non congruant. Vt enim dicit Plato..is, qui secundum id, quod apparet, poëticas fabulas accipiant, nihil magis uideatur ridiculum: sicut eis, qui occultam & arcanam in eis intelligentiam quærunt, nihil diuinius. Sed ut solet Aristoteles, hic quoq; id, quod apparet, refellit, ne quis dum, quæ per hæc ænigmata significantur, intelligere non potest, ad id, quod apparet, usque sistat. Quòd enim per symbola docebāt Pythagorei, clarum est: & nos sæpe diximus, Vnde & moralia eorum præcepta talia sunt. Super mensurā ne ambula. In uia ne scinde ligna. Ignem ense ne fodi. Staterem ne transilias. Ad sacrum uadens ne retro respexeris: quod significat eos, qui sacris operantur, non debere ad ea, quæ hic sunt, conuerti. Staterem autem ne transilias, æqualitatem non transilire. Ignem autem ense ne fodi, pro eo quod est, Iracundum uerbis ne lacesse. In uia lignum non findere, pro eo quod est, In uia uirtutis, & separatam exercens uitam, naturale animæ, & corporis uinculum ne dissolue, animali corrupto. Super mensuram autem ne ambula, pro eo quod est, Quod iustum est per arrogantiam, & superbiam ne occultaueris. Hoc autem faciebant existimantes non oportere suam sapientiam indignis apertam esse. Vnde & discipulis præcipiebant quinque annis tacere, & suos primum mores componere: & sua eis dogmata prius nō cōmunicabant, quàm postquam quinquēnio mores suos correxissent, & se eis dignos ostendissent. Et hæc quidem, quæ symbolicè dicta sunt, per eam, quæ est secundum id, quod apparet, absurditatem, inducunt nos ad quærendam, quæ in eis occultata est, ueritatem. Neque enim fabulas narrare oportere censebant, ut poëtæ, propter adolescentum detrimentum, qui, quod intelligitur, comprehendere non possunt: neq; sua dogmata nudè & apertè tradere. Et propterea symbolicam hanc doctrinam tradebant, per id, quod est præter rationem, ad cœlatæ ueritatis inquisitionem excitantes. Primum enim quomodo recta finditur, cùm sit longitudo sine latitudine? Quomodo autem omnino dissecta in Harmonicos numeros, ut quæ una sit secundum longitudinem, uel finditur, uel in circulos circumagitur? Quomodo autem

recta fit circulus? Neq; enim circulus recta fieri posit: neq; recta circulus. Dißimilium enim sunt generum magnitudines. Quomodo autem circulorũ unus quidem maior factus est, qui est exterius, cum rectæ neq; quicquã accesserit, neq; ab ea ablatum fit? Quomodo autem omnino, si hi circuli anima sunt, intra quos inclusum est quicquid est incorporeum, aptè ex medio compositi uniuerso connexi sunt usque ad ultimum cœlum, idq; totum exterius operuerunt? Per hæc ergo & plura alia, scilicet, illi quædam alia obscurè significabant. Si enim Mathematum cognitionis maximam in primis curam gerebant Pythagorei: erat autem Pythagoreus Plato: ante cuius scholæ fores inscriptum erat: Qui Geometriæ imperitus est ne introeat: nemo autem, qui uel summo digito Geometriam attigerit, tale quid dicere sustinuerit: quis adeò ineptus est, ut Platonem dicere existimet secundum id, quod apparet? Non inscitum autem fortasse fuerit succintè in paucis symbolis eius sententiam explicare. Vniuersi itaque anima uita est, & uita intellectiua. Quòd enim uita est simpliciter omnis anima, manifestum est, quòd, quibus infuerit, eoipso, quòd sit, uitam præbet. Quomodo enim daret, quod non haberet? Vniuersi autem & intellectiua quoque est, Fecit enim, inquit, mundum animal animatum, & mente præditum. Volens itaque Timeus &, quod eius est uitale, & quod intellectiuum significare, rectam accipit, & circulum. Circulum quidem intellectiuæ operationis symbolum. In seipsum enim conuertitur circulus: & à seipso incipit, & in seipsum desinit. Sicut & mens ad seipsam conuertitur: & ipsa seipsam contemplatur. Rectam autem uitæ symbolum. Est enim uita processus quidam, & ueluti fluxus ab aliquo ad aliquid: ab ea, quæ uiuificat ad id, quod uiuificatur. Talis autem est & recta. Habet enim id, quod est unde, quo: à principio ad finẽ. Propterea ergo & rectam esse, & circulum esse ponit, declarans uitam esse, & intellectiuam. Ante hæc autem, cur, cùm unam rectam fecisset, eã in duo findit? Quid enim à principio prohibebat illinc ex eo temperamento duas rectas facere? Rursus ergo dico, quòd intelligibilia quidem, & diuina, & quæ super animam sunt, ut ipse inquit Plato, sunt indiuisibilia, & semper secundum eadem, & eodem modo se habentia, constantem adepta substantiam, facultatem, operationem, & ad omnem corporis naturam habitudine & relatione carentia, secundum unitatem figurantur. Naturales autem, ut dixit, uitæ circa corpora disperguntur, & secundum omnem uersæ substantiam, facultatem, operationẽ, figurantur secundum dualitatem: Ante multitudinem enim. Rationales autem animæ, ut quæ sint intellectiuæ, & immutabiles, secundum substantiam, & quæ ab omni corpore separabiles habent operationes, ea quidem ratione & ipsæ in unitate sunt: sed quatenus ad corpus habitudinem & relationem cœperunt, eiusque curam & prouidentiam gerunt, ea etiã ratione sunt ante multitudinem, & dualitatem. Propterea enim unitatem & dualitatem illam facit, eius operationem, quæ ad corpus nullam habet relationem, & eas, quæ in corporis habitudine considerantur, ostendens. Eam autem dissecat in aliquos numeros, non quoslibet, sed qui poßunt & Geometricam, & Harmonicam, & Arithmeticam proportionem facere. Quorum secundum primam quidem diuisionem eos accepit, quos exponebam, numeros. Qui quidem compositi per seriem quidem pares 2 4 8 per seriem autem impares 1 3 9 27 faciunt proportionem Geometricam. Vt enim se habet primus ad secundum, & hic ad tertium. Secũdum aliam autem diuisionem numeros accipit, qui possunt & Musicam, & Arithemicam proportionẽ facere. Qui autem de his exactius scire uoluerit Alexandri cõmentarios legat. Cur ergo in eos rectam diuidit? Hoc ergo & ad uniuersi animam, & ad nostram quoq; possumus accipere. Habetur enim oratio tanquam de anima uniuersi: conuenit autem etiam nostræ. In Vniuersi ergo anima, ut numerosè moueatur, & uniuersum similiter moueat: In nostra autem, quòd & ipsa numerosam & Harmonicam naturam habet: Harmoniam enim quandam habet erga iram, & cupiditatem: & ut numerosi & Harmonici cœlorum motus & concentus cognitiuam facultatem habeat: ad hæc autem & Mathematicæ huius Harmoniæ, musicæ dico, & reliquarum. Quare illic quidem effectiuam Harmoniæ facultatem accepimus, simul & cognitiuam: Hic uerò solùm cognitiuam. Rectam autẽ in duas diuidit, & intersecanter coniunctas in duos circulos inflectit: & exteriorem quidem maiorem facit: interiorem autem minorem dupliciter commissos. Et maiorem quidem ad dextram mouet, eum Eiusdem nominans. Alterũ autem ad sinistram mouet, appellans Alterius. Quid ergo sibi uult, quòd rectam in duas fiderit, iam prius diximus. Eas autem intersecanter inuicem cõmittit. Axes enim primi mobilis, & cœli errantis sic sunt commißi, & cõpacti. Primum enim mobile circa polos æquinoctialis mouetur. Errantes autem seu planetæ circa polos Zodiaci. Hi autem se inuicem intersecant. Quare & eorum axes sibi intersecanter inuicem incumbunt. Quòd autem non circa Eosdem polos mouentur errantes, & primum mobile, ex hoc manifestum est, quòd errantes secundũ latitudinem moueri uidentur, cùm & ad boream & austrum magis uergunt. Vnde fit biems & æstas, solis ad australes partes & boreales transitu. Si enim errantes circa eosdem cũ primo mobili polos mouerentur, non secundum latitudinem distantiam facerent. Has ergo duas rectas in circulos confregit. Duo autem ei circuli idem significant, quòd duæ lineæ rectæ. Duplices enim sunt animæ facultates. Hæ quidem erectiuæ, per quas ad diuina sursum attollitur: Illæ uerò generatiuæ, per quas ad ea, quæ hic sunt, conuertitur. Eas autem duo circuli obscurè significant: sicut & alibi meliorem, & deteriorem equum uocauit. Et exterior quidem circulus erectiuam facultatem significat: Interior autem generatiuam. Meliorem autẽ Eiusdem nominauit: Alterius autem deteriorem: quòd diuina quidem in unione sunt & identitate, ut quæ prope unum sint: Quæ autem in generatione, & discretione, ut quæ sint à primo longius. Adhuc autem cohærentius ei declarant hi circuli animæ quoque motus, quibus mouentur cœlestia. Et Eiusdem quidem circulus primum mobile: Alterius autem errantes. Quos & dupliciter committit, significans Zodiacum & Aequinoctialem. Hi enim coniunguntur Ariete & Libra. Ad dextram autem partem ait moueri primum mobile: eo, quòd dextera pars sit motus principium. Principium autem motus, qui ab oriente fit errantibus, illinc est, Quam ob causam & pondera in sinistros humeros imponimus: ut solutiores sint dextræ partes, à quibus motus incipit, & quæ motui præsunt: præsunt autem, ut quæ agilitatem, & alacritatem magis habeant. Agilitatem autem & alacritatem magis habent, ut quæ sint calidiores. Calidiores autem, quoniam iecur sanguinis officina in eis collocatur. Primum ergo naturali, uidelicet, calore fruuntur. Ad sinistram autem Alterius circulum mouet, significans eum, qui ab oriente procedit, errantium motum. Sic autem & poëta ait.

> Ad solem atq; auroram uadant, inq; sinistras
> Partes, uel dextras, ubi in aëre terra caligo.

Vocat autem Eiusdem primum mobile, ut quod unum sit, & æquatum, & semper eodem modo se habens. Alterius autem reliquum, ut quod neq; unum sit, sed uarium: & neq; æquatũ, sed inequale & dispar. Errantiũ enim motus & ad se inuicem, & ad seipsos inequales sunt. Findit autem alterius circulum in septem secundum talem proportionem & conuenientiam, quam

quam inter se habent errantes. Secundum eas enim in rationes findit, secundum quas earum interualla & motus sunt adinuicem. Quomodo ergo hæc in nostra anima cōuenient? Clarum est, quòd secundum rationem, quam in Harmonicis numeris diximus. Vniuersi enim anima eorum effectiuas habet facultates, & exemplares. Nostra uerò cognitiuas, & imaginarias. Habet enim facultatem cognitiuam, per quam cognoscit & motuum rationes, & eorum conuenientias, & differentias. Scripserunt enim nōnulli eorum ad se motuum inuicem rationem: quam unusquisq; motus rationem habeat ad unumquenq; reliquorum: & de uniuscuiq; ad alterum conuenientia: & sua in antiquum statum restitutione: & præterea de omniū simul, quam post multas annorum myriadas futuram esse dicunt. Futuram autem in tropicis, uel in cancro, uel in capricorno. Quo in loco cùm fuerint, uel incendium, uel diluuium fiat oportet. Intus autem compræhendit quicquid est mundi incorporeum: & eam ex medio compactam ad ultimum usq; cœlum connectit: idque totum circulo circumtegit, significans, quòd neque extra cœlum quicquam est: sed intus omnia compræhensa sunt: & quòd nihil uitæ expers sit: sed sunt res omnes eius, quæ ab uniuersi anima conceditur, illuminationis participes uel obscurius uel purius secundum suam mensuram unumquodq;. Et ipsa enim inanimata alicuius uitæ partem habent, per quam & facultates aliquas assecuta sunt, uel calefacientia, uel refrigerantia, uel exiccantia, uel humectantia. Præterea autem & ea, quæ mouentur, uel secundum aliquas alias facultates & incredibiles operantur. Quorum alia quidem in multorum sunt experientia: alia uerò multa recensent, qui de ijs literis mandauere. Quemadmodum Magnes lapis attractiuam habet uim: Alius aqua quidem madefactus inflammatur, infuso autem oleo extinguitur. Alius fœtuum in utero contentiuam habet potestatem: neq; pariūt animalia, quibus hic lapis est appositus, priusquàm ablatus fuerit. & infinita eiusmodi alia, de quibus non est tempus dicere. Vnde ergo hæ facultates, si omni penitus uita inanimata carerent? Quid autem sibi uult animæ connexio ad id, quod est mundi corporeum? Dico ergo, quòd cùm tres sint mixtiones: ea, quæ fit per appositionē, per quā lapides inuicem sunt coagmentati, ex quibus domus: ea, quæ fit per temperaturam, ut in uino, & aqua: ea quæ fit per connexionem, ut in funibus: quæ fit per appositionem nullum habet partium consensum: nullus enim fit eorum, quæ apponuntur, inuicem consensus. Quæ fit per temperaturam, eorum, quæ temperantur, confusionem efficit. Quæ autem fit per connexionem, est quodammodo media, ut, quæ neq; id, quod est appositiōis, habeat, ut inuicem consensus sit expers, neq; temperaturæ confusionem. Inuicem enim committuntur, quæ connectuntur, secundum plures partes. Meritò ergo animæ ad corpus connexionem declarare cupiens non dixit miscuit, uel contemperauit, sed connexuit, uel contexuit. eo quòd, neq; eiusdem est cum corpore substantiæ, sicut ea quæ mouentur, quales sunt naturales facultates, & formæ: neq; ab eo, qui erga ipsum est, consensu & respectu est omnino alienata, ut, quæ sunt supramundana. Hæc sunt ut summatim dicam, quæ in animæ generatione à Timæo declarantur. Reliquum est ut ipsam dictionem consideremus. Eodem autem modo & Timæus Physice disserit animam mouere corpus, eodem modo quo Democritus. Quemadmodum enim ille orbicularis motis insectilibus ex quibus anima, cum eis quoq; corpus moueri dicebat: sic & Timæus, cùm animam uniuersi corporis contexuisset, sic etiam secum uniuersum una trahere: quemadmodum fabula Ixioni dicit usu uenire, ut rotæ alligatus eodem, quo rota, motu agitetur. Timæum autem uocat, qui apud Platonem Timæus dicitur. Sic enim Platonis scripta consueuit appellare. Vtpote quæ constet ex elementis: substantia: identitate: alteritate. Hæc enim sunt rerum elementa apud Platonem. substantiam autem accipit in generatione animæ mediā ex indiuisibili, & quæ semper secūdum eadem, & similiter habeat, & ea, quæ circa corpora est, diuisibili. Sic enim in dictione habent Timæi uerba. Ex indiuisibili, & quæ semper secundum eadem habet substantia, & rursus, quæ circa corpora fit, diuisibili tertiam ex ambobus in medio contemperauit substantiæ formam. Ex Eiusdē rursus natura & Alterius. Indiuisibilē igitur dicit, & eodem modo semper se habentem, intelligibilem substantiam. Circa corpora autem diuisibilem, quæ in materia est, formā. eo, quòd cùm propria ratione sit indiuisibilis, postquam in materia fuerit, diuiditur, & dirimitur. Cum una enim sit humanæ formæ ratio, postquam tamen in materia fuerit, secundum partium differentias distinguitur. Quoniam ergo omnium cognitiua est anima: simile autem simili cognosci oportet: eam ex rerum principijs constituunt: ut, cùm ex ambobus constituta & contemperata sit: hac quidem sensilia, illa uerò intelligibilia apprehendat. quando quidem sensilium quoq; cognitio non fit secundum, quod rerum est materiale & corporeum: sed secundum uniuscuiusq; formam: & sic fit substantiarum apprehensiua. Quoniam autem sunt &, quæ præter substantiam sunt, quæ & substantiæ accidunt: ea autem sunt, quæ præter substantiam genera sunt: constituunt eam ex Eodem, & Altero. In ijs enim omnibus est quædā oppositio: hæc quidem melior: illa uerò deterior. sicut in quantitate, moderatum & immoderatum: Quorum melius est moderatum. In qualitate bonum & malum. In prædicamento ad aliquid Dextram, & sinistrum. In prædicamento ubi, sursum, deorsum. In prædicamento quando, prius, & posterius, & in reliquis similiter. Et Pythagorei in omnibus, quæ sunt, duo elemēta & principia capientes, alteram quidem partem meliorem & finitam faciunt: alteram autem deteriorem, & priuatiuam, & infinitam. Et quoniam in omnibus, quod melius quidem est, simplex est, & ipsum sibi consentiens: Quod autem deterius uarium, & sibi dissonūs & dissidens: quod melius quidē est, ad Eiusdē: quod deterius ad Alterius reducūt. sicut bonum, & malum: illud quidem simplex, & sibi consentiens: hoc uerò uarium, & secum dissidens. Similiter habet rectum & incuruum: asperum & leue: æquatum & inæquatum: æquale & inæquale: sanitas & morbus: & in omnibus similiter. Propterea ergo quòd eorum habet cognitionem, accepit opifex ad eius temperamentum eiusdem & alterius naturā. Sciendum quidem, quòd si quæ sunt inter indiuisibilem substantiam, & non secundum se quidem diuisibilem, sed circa corpora diuisibilem (talem enim esse dicit animæ substantiam) eam inter duo incorporea esse dicit. Quod autē inter duo est incorporea & indiuisibilia, est & ipsum incorporeum & indiuisibile. Quæcunq; ergo tanquam de animæ dicuntur magnitudine, dicuntur symbolicè. Si enim circa corpora est diuisibilis, non corpus. non enim corpus esse dicit, sed circa corpora diuisibilem. manifestum, quòd neque supra eam corpus. Si autem non est corpus, non est omnino magnitudo. neq; enim superficies, neq; linea. Hæc enim propriam subsistentiam non habent: sed esse suum habent in corpore. Clarū est ergo, quòd hæc omnia symbolicè de anima accipit. Et Aristoteles aduersus eos qui, quod apparet, dicunt, contendit.

Vt sensum, & congenitam Harmoniam habeat, & conuenientibus motibus vniuersum, feratur, rectitudinem in circulum inflexit. & cùm ex vno circulo duos circulos dupliciter commissos diuisisset, vnum rursus in septem circulos diuisit, perinde ac cœli motus animæ quoq; motus sint.

Dicunt

Dicunt nonnulli quoniam ea, quæ de uniuersi anima dicuntur, in omni quoq; anima rationali conueniunt, tanquam de nostra anima accipiendum est illud, Vt sensum & congenitam harmoniã habeat, eo quòd illa magis sit harmoniæ effectiua, quam sensitiua. Id autem, quod sequitur, de uniuersi anima, Vt conuenientibus motibus uniuersum feratur. Non est autẽ apta, & eorum, quæ dicuntur, scopo & intentioni conueniens eorũ interpretatio. In eodem enim utraq; statuit. Fortasse ergo, ut harmoniæ, cuius uniuerso causa est, sensum habeat: id est, ut non sine ratione, ut natura facit: sed cum ratione & cum sensu. Nunquid autem & irrationalia à natura insitum habent, ut harmoniam exaudiant? non per fistulas ducuntur greges? nonne equi ex tuba magnos & feroces ad bellum spiritus cõcipiunt? Quomodo ergo hoc tanquam rationalis animæ proprium in generatione animæ tradidit, si non uniuersi, sed quidem certe nostræ? Dico ergo, quòd & si natura eis datum sit, ut audiant: Sed tamen simpliciter, ut qualemcunq; uocem, audiunt: & non utique iudicant, an numerosa sit, an non. Sed nostræ est hoc animæ proprium. Si enim carmen audiuerit, insistit, & iudicat an numerosum sit, an nõ. Notandũ est autem, quòd Timæus rectam quidem, quæ ex illo primum temperamento facta est, primum findit: Deinde in duos circulos inflectit. Aristoteles autem contra dicit, quòd rectam inflexit: deinde in duos circulos fidit. Hoc autem ad propositũ ei nihil conferebat. et propterea Timæi opinionis narratione indifferẽter usus est, Perinde ac cœli motus sint, animæ motus. Secundum id, quod apparet, uidetur dicere Timæus, quòd eodem, quo anima, motu cœlestia quoq; feruntur cum ea circumacta: Sed non quòd cœli motus animæ sunt motus; sed ut dixit, eorum ipsa causa est. Si itaq; Secundum præpositionem addamus, aperta fiet dictio. Perinde ac cœli motus secundum animæ quoq; motus sint. Et alioqui in cœlestibus ab animabus corpora dependent, & ipsa quidem ad eas conuersa sunt, ipsæ autem non conuelluntur ad corpora, ut nostræ. Quoniam ergo animale plus in eis potest, quàm corporeum: & corpora principiorum sunt: cœli motus dicit esse animæ motus. Vel secundum id, quod apparet, ita est accipiendum, quòd cœli motus animæ motus sunt. Eo enim, quòd mouetur, cœlum mouet. Vt si de animali intra cerã incluso, &, eo quòd mouetur, cerã mouẽte dicat, quòd ceræ motus inclusi animalis motus sunt.

Primum ergo non rectè dici potest animã esse magnitudinem.

Hinc Timæi opinionẽ aggreditur refellere, & ualidißimis rationibus utitur, ostendens animam non esse magnitudinem. Quòd itaq; & Plato ubiq; eam incorpoream, & magnitudinis expertem dicit, clarum est. Sed & ex ijs quoq;, quæ hic dicũtur, quamuis sint ænigmata, hoc inuenire licet. Si enim, ut dicebam, dicit eius substantiam esse inter indiuisibilem, & eam, quæ est circa corpora, diuisibilem: omnino necesse est id, quod inter duo est incorporea, siue ex duobus incorporeis, et ipsum quoq; esse incorporeum. Deinde si corpus eam dicebat, quomodo poterat & ipsum corpus existens intra se ipsum mundi corpus accipere, & idipsum rursus ex medio compactum ultimo cœlo connexum esse? Et alioqui illud, mundi corporeum dicere, secundum contrapositam distinctionem, si quidem mundana est, incorpoream eam ostendit. Sed nunquid lineam uel superficiem eam dixit? Et quòd non lineam dixerit ex hoc manifestum est, quòd uniuersum cœlum circuntexisse dicit. Sed neq; superficiem. Quomodo enim poterat, si esset superficies, ex medio concinnari? deinde ad ultimum usque cœlum connecti: idq; uniuersum exterius circumtegere? Quare neq; eam lineã esse dixerit, neq; superficiem? Quòd enim ad supremum omnis mathematicæ scientiæ, geometriæ, arithmetricæ, musicæ, & astronomiæ habitum Timæus peruenerat, ex his ipsis dictis in prõptu est cognoscere. Non itaq; existimauerit, si ea linea uel superficies esset, ea posse facere, quæ dicit. Quare si neque lineam, neq; superficiem, neq; corpus animam esse dicit, non est ergo magnitudo. In eis enim est magnitudo. Et quòd Aristotelis aduersus eos contradictio interpretatio potius est, quàm contradictio: & quòd ipse sciebat Aristoteles eos non sic secundum, quod apparet, accipere, ex ijs manifestum est, quæ ipse dicit Aristoteles. In ipsa autem dictione his insistemus, ne bis eadem cogamur dicere.

Vniuersi enim animam talem esse volunt, cuiusmodi est, quod mẽs appellatur: nõ enim cuiusmodi sensitiua, vel appetitiua. eorũ enim motus non est in circulum circumactio.

Dicere, inquit, quamlibet animam magnitudinem esse, absurdum: multo autem magis & mentem. Quòd enim illi dicẽtes circulos illos esse mundi animam, non quamlibet animàm dicebant, ut uerbi gratia, nutriuam, animosam seu irascibilem, desyderatiuam, sed rationalem & intellectiuam, ex eo manifestum est, quòd eam circulo moueri dicunt. Circulo autem moueri de sola rationali anima dici conuenit. Ea enim est, quæ ad se ipsam conuertitur, & circulum imitatur. Sensitiua enim, uel animosa seu irascibilis, uel desyderatiua non secundum circulum motum habent: Rectæ enim sunt. Et uisus enim ex oculis recta emittuntur: & in reuerberationibus recurrentes recta reflectuntur. Ira autem & cupiditas processus quidam sunt, qui rectas imitantur, et non in orbem mouentur. Quæ operationes è domo proferentes circa corpus eas habent inconuertibiliter. Neque enim, quod agunt, inquirunt, uel sentiunt: neq; ipsæ se ipsas possunt omnino cognoscere. Quare rectus est earum motus. Rationalis autem animæ motus circulus quidam esse uidetur, quòd & operatur, & quærit, & ipsa seipsam noscit, ipsa circa seipsam quærens & inueniens. Hoc autem circuli proprium est à seipso in seipsum conuerti. Et aliter. Sensus, & ira, & cupiditas ad salutem animalibus auxilio indigentibus data sunt. Præterea ipse progrediens dicit has facultates, cùm sint mortales, à secundis dijs immortali animæ parti adtexi, quã primus ipse deus fabricat. Et aliter. Cupiditas, & ut semel dicam, appetitus desyderium eius est, quod deest, & non præsens est. Mundus autẽ, qui omnia in se ipso continet, cùm nihil extra sit, non appetit. Ergo ei non fuerit ira & cupiditas. Quare, qui mentem dicunt uniuersi esse animam, deinde & eam magnitudinem esse statuunt, absurdißimè fecerint. Et in ipso quidem contextu ait, deum fecisse mundum animal animatum, & mente præditum. Contentus porrò fuit ipse hoc solo signo, quòd mentem dicant, quòd circulo eam moueri dixerint. Ei ergo dicamus: scisset ipse, quòd propterea circularem motum acceperis, quòd talis est mentis quoq; operatio. Non ergo magnitudinem dicunt: sed symbolicè mentẽ per circulos obscure significant. Si eam animæ operationem, quæ cum irrationalibus fit facultatibus, rectitudinẽ dicis: circulum autem mentis symbolice, & secundum analogiam siue conuenientiam: manifestum est, quòd & in Timæo circulos, & reliqua secũdum analogiam excipiemus symbolice, & non tanquam existat anima magnitudo. Aperte ergo & ipse nouit secundum quẽ intellectũ hæc dicebat: & confutationes non aduersus illos sunt, sed aduersus eos, qui malè, quod apparet, accipiũt.

Intellectus autem vnus, & continuus vt intelligentia: Intelligentia autem ea, quæ sunt intellectu, vel mente agitata. Ea autẽ eo, quòd per seriem sint, vnum, vt numerus: sed non vt magnitudo. Quare neq; sic est continuus intellectus.

Ad contrarium opinionem deducit. Quemadmodũ enim superius

periut ad hoc, quòd omnium anima moueretur, ostendit, quòd non solū nō est per se mobilis: sed ne omnino quidē mouetur: sic & hoc in loco aduersus magnitudinem resistens (clarum autem est quòd omnis magnitudo est cōtinua) tantum, inquit, abest, ut continuum mentem esse dicam, ut eam esse discretum rationabilius dixerim. Si autem eam omnino continuam dicere oportet: ita erit continua, ut discretum quantū se habet ad cōtinuitatem. Ita autem habet continuū, quòd per seriem siti sunt inuicē numeri, & nihil alienū in medio interiectū sit. Cùm enim unitas, dualitas, & reliqui numeri deinceps, & per seriē siti sunt, nihil alienum intercedit. Et propterea cōtinui sunt inuicem numeri, quòd deinceps, & per ordinem sunt inter se collocati. Si itaq; mentem continuam dicere oportet; sic eam dicere oportet; ut numerum; non magnitudinem, ut illi dicunt. Hoc autem confirmat ex ijs, quæ naturæ sunt posteriora, nobis autem apertiora. Sic, inquit, continuum habet intellectus ut intelligentia. Intelligentia autē sic habet cōtinuū ut ea, quæ sunt intellectu uel mente agitata. Quæ autem sunt mente cogitata continuū habēt, ut numerus; quòd per seriem. Per seriem autem, inter quæ nihil non cognatū intercedit: Sic habet & numerus: post unitatē deinceps dualitas: deinde trinitas: & quaternio: & nihil intercedit. Tales autem & immediatæ propositiones. Prima enim, & deinceps alia, & nihil intercedit. Continuum ergo in ijs est, eo quòd deinceps, & per seriē sint: & non ut in magnitudinibus. Sic ergo & in mente continuum accipit perfectam secundum actum mentē, quæ est in diuinis, nō quæ mens est potētia. Mentis autem, siue intellectus operatio intelligētia, uel mentis agitatio est. Intelligentia autem nihil est aliud, quàm quæ sunt intellectu & mente agitata. Quemadmodū & secundum operationē sensus sentimēta. Intelligētia enim esse habet in ijs, quæ mente agitantur. Neq; enim intelligentiā mente complecti possumus, sine ijs, quæ mente agitantur. Vt, quæ ergo mēte agitantur, continuū habent: habent autē eo quòd per seriem: cùm enim natura à se in uicem differant: eo, quòd per seriem mente agitentur, habent continuum: non enim omnia simul intelligit & consequitur, ut prima & ab uniuerso mens separata: sed sine tempore quidem: quoniam ne in tempore quidem eius est esse: per seriem autem, ut & numerus, sic mens habet continuū. Quoniam enim non ad exteriora eius actus extenditur: sed in seipso uidens omnia uidet, eo quòd omniū, in ea sunt rationes, Quæ ante se quidē, imaginatiue: quæ post se, exēplariter: quoniā ergo se ipsam uidens, omnia uidet: est enim formarum complementū, eo quidem, quòd omnino plura sint, quæ mente agitantur, fuerit uelut numerus: eo autē, quòd ea deinceps, & per seriem sint, ea ratione fuerit continua, ut & quæ mēte agitantur. Porrò, quæ mēte agitātur, accipere etiam possumus pro ipsis intelligibilibus. Vt enim intelligibilia adinuicem sunt continua, nempe propter rerum ordinem, & progressionē, id, quod deinceps, & per seriē sit, habentem: sic & de ijs intelligentia, & mentis agitatio habet continuū. Vt enim habent intelligibilia, sic habet & intelligentia: & ut habet intelligentia, sic habet intellectus continuum, eo, quòd ordinatim hoc post illud intelligat. Scis ergo & ipse Aristoteles mentem quoq; continuam, & numerum uocare secundum analogiam, sed non tanquam sit magnitudo. Sed fortasse dixerit: ego non dicebam ipsam esse numerū, sed tanquam numerum. neq; simpliciter continuam, sed ueluti continuam: illi uerò ex se numerum & cōtinuam. Sed manifestum est arcanam eorum, & ænigmatibus plenam fuisse doctrinam.

Sed vel indiuisibilis, vel non vt magnitudo quædam continua.

Maxime quidem, inquit, indiuisibilis est mens & incorporea. Si autem ei omnino continuitatem dare oportet: sic in ea erit continuum, ut dictum est.

Quomodo enim intelliget, si sit magnitudo? vtrum in vniuersum, vel in qualibet suarum partium?

Quoniam circulo mouet Timæus animam, ut circumactione attingens intelligibilia comprehendat: dicit itaq;. Quomodo se habens circulus, attingens uel sensilia, uel opinabilia, uel intelligibilia, ea apprehendat? Præterea autem & falsarum, & uerarum opinionū symbolicas causas tradit: quoniam, ut dicebamus, de omni quoq; anima uerba facit. Hanc ergo opinionē refellere sibi in præsentia Aristoteles proposuit. Quid enim, ego, inquit, dico fieri non posse, ut mens sit circulus. Neq; enim fieri omnino potest, ut ea sit magnitudo. Si enim sit magnitudo, nequaquā fieri potest, ut aliquid intelligat. Procedit autem refutatio ex diuisione hoc modo. Si mens, inquit, cùm sit circulus, eo quòd moueatur, & intelligibile attingit, & ea ratione intelligit: cùm enim sit magnitudo, non aliter cognoscet, quàm si intelligibile attingat: omnino necesse est, ut uel secundum signum attingēs intelligat, uel secundum partes. Et si secundū signum, uel secundum unum signū intelligit, uel non secundū unum. Si igitur secundum unum signum intelligat, alia sunt superuacanea. Quid ergo circulari motu opus est, uel omnino magnitudine? Si enim ad intelligentiam unum signum sufficit, superuacanea est magnitudinis suppositio, quæ menti nihil confert. Si enim mens seu intellectus eo, quòd intelligit, intellectus dicitur: unum autem signū solum intelligit: illud solum mens & intellectus fuerit. Si autem non secundum unum signum solum intelligit: uel secundum plura, uel secundum omnia intelliget. Secundum plura quidem intelligere absurdum est, & à ratione alienum. Secundum quot enim: & cur tot, & non plura uel pauciora? & reliqua rursus erunt superflua. Si autem secundum omnia signa intelligit: uel eorum unumquodq; omnia intelligibilia intelliget: uel ad unumquodq; intelligibile omnium consensione, & conspiratione opus est. & non alias intelliget, nisi omnia signa intelligibile attigerint. uel hoc quidē hoc intelligit: aliud autem alio: & deinceps similiter. Vt uisus forte uisibilia: auditus audibilia: & alius ex sensibus aliquod aliud sensile apprehendit. Si ergo unumquodq; omnia intelligit: sunt autē infinita signa: sæpe, inquit, uel innumerabiliter idem intelliget. Nunc autem apparet semel quoq; cōtingere. fieri enim potest, ut qui semel intellexerit, id non amplius intelligat: uel quòd oblitus sit: uel quòd non amplius cogitauerit, & mentem adhibuerit. Si itaq; contingit semel quidem intelligere: unoquoq; autem signo omnia intelligente, & circuli ambitu intelligibilia semper attingente, necesse est idem innumerabiliter intelligere. Falsa est ergo eiusmodi suppositio. alioqui si infinita sunt signa: infinita autem nequaquam percurri possunt: nunquam per se ipsam totam mens intelliget: sed idem intelligibile pars quidem mentis intelliget: pars non intelliget. Si autem per unumquodq; intelligibile attactu opus est: & non aliter quid intelligit quàm si omnia attingant, quid unumquodq;, inquit, attingēs fecit? clarum enim est, quòd unumquodq; aliquid fecit: dic ergo, quæ sit secundum unumquodq; apprehensio. Si autem dicat aliquis, quòd quemadmodū in ratiocinationibus, hoc quidem illam propositionē attingit: illud uerò aliam: omnium autem ambitus est conclusio, & ueluti totū intelligibile, id est perfecta intelligentia: dicemus ei id, quod in sequentibus dicit Aristoteles de uisu, quòd sit in corporeus ostendens, Quòd si hoc quidem hanc propositionem intelligit: aliud autem aliam: quid est quod iudicat, & dicit quòd hæc ab illa alia est? Perinde est enim, ut si ego quidem hoc, tu uerò illud sentias: quid uerò est quod colligit eam, quæ ex omnibus colligitur, conclusionem? Id enim omnes cognouisse oportet, ut sic dicat ex eis illud colligi.

Quod

Quod enim hãc propositionẽ attigit, non cognoscet alterã propositionem, quam alterum signum attigit: quandoquidem altera erit suppositio, & ab omnibus omnia apprehendentur. Et alioqui, quandoquidem una quæq; propositio quædam est enunciatio, clarum est ergo, quòd quando propositionem, ut enunciationem, intelligit, ut totum quid intelliget: quod aliorum signorum contactu opus non habet. Alioqui si signa quidem sunt infinita, infinitorum autem contactu ad intelligẽdum opus est: ut autem infinita finito tempore percurrantur, fieri non potest, nunquam intelliget. Intelligere enim non est, nisi omnia intelligibile attingat. Omnia autem attingi, cùm infinita sint, non possunt. Mens ergo nunquam intelliget. Restat quærere, nunquid, quemadmodum sensus, sic & mens alio signo alia intelligibilia apprehendat. Sed si hoc ita est, non per seipsam totam omnia intelligit. Non hoc autem eius dicit operatio. Neq; enim, si animam fortasse uolucrimus intelligere, hanc mentis partem mouemus: si angelũ autem, aliam. & similiter in reliquis. Quomodo autem mens quidẽ in sensu quærit, & animaduertit, quòd oculus quidem colores apprehendit: auditus autem sonos: & alius sensus alia sensilia: & quòd nunquam alia sensilia alius sensus inquirit: ea autem, quæ differentia intelligibilia apprehendunt, non quærit: maxime cùm, quæ diuersa apprehendunt, ea quoq; secundum substantiam differentia esse necesse sit. Differentia ergo erunt signa secundum substantiam. Quæ autem sit substantialis differentia signi ad signum, ne fingere quidem uolentibus est facile: Sic ergo fieri non potest ut mens secundum signum intelligat. Si autem per partes fiat intelligentia: uel rursus pars una ad intelligẽtiam sufficit, uel non sufficit. Si pars itaq; una fuerit, quæ intelligit, superuacanea fuerit aliorum positio. Hoc enim mens erit. Alioqui de hac ipsa parte quæremus utrum secundum signum attacto intelligibili intelligit, uel secundum partem & ueniẽt, quæ prius dicta sunt. Sed ponatur uniuersaliter intelligere: quis ergo erit reliquorum usus? Si autem non secundum unam partem fit intelligẽtia: quoniam cõtingit in infinita quoq; omnẽ magnitudinem partiri, & finita: in infinita enim diuiduntur magnitudines, si in easdem uel æquales secundum quantitatem partes diuisæ fuerint, ut in digitales, uel cubitales: Omne enim finitũ ab omni finito metitur: in infinita autem diuiditur, si in easdem secundum rationem partes diuisa fuerit, id est, si in duas partes scindatur: In duas enim partes sectio in infinitum procedit, eo, quòd semper in magnitudines fit sectio: omnis autem magnitudo fit cõtinua: omne autem continuum est diuisibile. Si itaq; in finita fiat sectio: uel unumquodq; omnia intelliget: uel non aliter intelliget, nisi omnia attingãt: uel quædam nonnulla. Et eadem rursus interrogabimus, quemadmodum & prius. Similiter autem & si infinitæ ponantur partes, eadem dicemus, quæ superius in ea, quæ secundum signa facta est, suppositione. Refutationes enim in omnibus similiter conuenientes Aristoteles quidem diuisit: Nos autem omnes omnibus accommodauimus.

Partium autem vel secundum magnitudinem, vel secundum punctum: si vtiq; & hoc partem appellare oportet. Si itaq; secundum punctum, ea autem sunt infinita, clarum est, quòd nunquam percurrit.

Quoniam magnitudines similiarium sunt partium: ex magnitudinibus enim est magnitudo, & nõ ex signis. Punctus enim magnitudo quidem non est, sed principium magnitudinis: propterea cùm dixisset, Partium autem uel secundum magnitudinem, uel secundum punctum, significauit se per abusum dixisse, Si oportet punctum partem uocare.

Si autem secundum magnitudinem, sæpe vel innumerabiliter idem intelliget. Apparet autem semel quoq; contingere.

Sæpe quidem, si in finitas partes diuisa fuerit: innumerabiliter autem, si in infinitas.

Si autem qualibet particula attingere satis est, quid opus est moueri, vel omnino magnitudinem habere?

Id est, si quælibet circuli pars attingens intelligibile potest apprehendere, quis circularis motus usus est? stans enim apprehendere poterit. Quid enim ei ad apprehensionem circulo moueri confert? Neq; enim ei magnitudo quicquam ad intelligentiam confert, si qualibet particula intelligit. Vt si quid, cùm diuiditur, sic manet ut nihilo secius ex diuisione sit non affectum: hoc quod manet, aliud est ab eo, quod diuiditur. & id secundum se est inseparabile & indiuisibile. ut diuisa semper superficie eadem in unaquaq; parte albedo seruatur. & quantitas quidem à diuisione patitur & minuitur: ut uerbi gratia, quod erat bicubitale fit cubitale. at album quidem certe eodem modo se habet. Aliud ergo est album ab eo, quod diuiditur. Sic ergo si qualibet circuli parte similis fit intelligentia, & in maxima parte, & in minima: ergo quod intelligit aliud est à magnitudine. Ad intelligentiam ergo nihil confert magnitudo: siquidem maior & minor pars similiter intelligit.

Si autem necessarium est toto circulo attingentem intelligere, quis est partibus attactus?

Cùm diuisio haberet, quòd uel sui parte intelligit circulus, uel toto: parte autem uel quæ est secundum magnitudinem, uel quæ secundum punctum: expositis absurdis, quæ eam suppositionem sequuntur, quæ secundum partem dicit intelligere: nunc reliquum exponit. dico autem toto intelligere circulo. Si enim non intelliget, priusquam totus ambiuerit circulus, quid facit unaquæq; pars? Si enim ambientes partes non intelligunt: totus autem circuli attactus per partes fit: ne ipse quidem intelliget. Non enim aliquo alio intelligibile attingit, quàm suis ipsius partibus. Restat ergo dicere, quòd qualibet pars intelligibilis partem cognoscit. Totus autem circulus totum. Quod autem absurdum hanc opinionem sequitur, ipse infert. Cùm enim dixisset, quis est partis attactus: cùm hoc, eo quòd taceretur, accepisset, quòd per partes intelligibile attingunt, intulit.

Præterea quomodo intelliget diuisibile indiuisibili: & indiuisibile diuisibili?

Si enim non possunt partes totum intelligere: sine partium autẽ intelligentia totũ non intelligit: accumulatio enim intelligẽtiæ partium totius est intelligentia: nihil indiuisibile poterit intelligere. Intelligibile itaq;, quod est diuisibile, ipse non intelliget, cùm sit diuisibilis. Præterea si unaquaq; parte pars intelligit, totus mentis conceptus erit compositus. Quomodo ergo intelliget simplicem mentis conceptum? Omnis enim mentis conceptus sic erit compositus. Atqui si mentis non sit simplex conceptus, ne compositus quidem erit. Omne enim compositum est ex simplicibus. Nullus ergo erit mentis conceptus. Non ergo intelliget, nec mente cõcipiet. Mẽs enim de medio tolletur, si non sit mentis conceptus. Addidit autem illud, uel diuisibile indiuisibili, tanquam reprehendens, quod dicitur, Attactu fieri ut intelligatur. Si enim mens est indiuisibilis, quomodo intelliget, quod est diuisibile? Indiuisibili enim indiuisibile attigerit, non diuisibile. Vel diuisibile indiuisibili quomodo intelliget, ut apponatur illud, Secundum signum. Quomodo enim secundũ signum apprehensio diuisibilia intelliget, ei, quod est, Præterea quomodo intelliget diuisibile indiuisibili, uel indiuisibile diuisibili. Et sic interpretantur tanquam ab alio principio. Quoniam aiunt mentem non esse magnitudinem, ne quis eum existimet illam ita

indiuisibilem dicere ut signum, hæc addidit. Neque enim si sit, inquit, magnitudo intelliget indiuisibilia: neq; si sit signum, diuisibilia. Aliter autem de mente dicit ipse indiuisibile. Quod enim mentis est indiuisibile, substantia est per se subsistens, ab omni magnitudine separata. Signum autem in linea habet suum esse, & est magnitudinis principium. Quomodo autem mens, cùm sit indiuisibilis, omnia intelligit, in tertio libro dicet. Et aliter, tanquam aliud argumentum hoc est audiendum, quod dictis omnibus suppositionibus conuenit. Quoniam enim attactu intelligens circulus uel secundum signum attingit, uel secundum partem: si ergo secundum signum attingens intelligit: quomodo intelliget diuisibilia, dico autem corpora? Non enim adaptatur signum magnitudini. Quomodo autem intelliget, quod non adaptatur? Quod enim non attigit, ne hoc quidem intelliget. Si autem secundum partes intelligit: quomodo indiuisibilia intelliget? Diuisibile enim indiuisibili non conuenit. Hoc autem non ad ueram utiq; rationem inducere poterit in hunc modum. Quomodo ergo mens, cùm sit indiuisibilis, omnia & diuisibilia & indiuisibilia intelligit? Indiuisibile enim nunc dicimus, quod diuisibili opponitur: dico autem signum. Alia autem quædam est mentis indiuisibilitas, & quæ corporis partium multitudini non opponitur. Intelligit autem, ut quæ omnium rationes in se contineat.

Est autem necessarium mentem hunc esse circulum. Mentis enim motus est intelligentia: circuli autem ambitus. Si ergo intelligentia est ambitus: & mens fuerit circulus, cuius talis ambitus est intelligentia.

Ne quis dicat Timæum non dixisse animam sensilem circulum, sed uniuersalem circulum, & circuli rationem, qui & caret magnitudine, & est incorporeus, omni ergo circulo similiter conuenit & magno & paruo: id quoque per hæc confirmat. Ex dictis, inquit, omnino necesse est sensilem circulum mentem existimare Timæum. Quod enim eius est demonstratiuum ipsum sensile significat: hoc est enim quod demonstratur. Quomodo ergo eos hoc dicere cōstabit? Vniuersalis circulus non mouetur. Ratio enim est. Quam autem rationē mens habet ad intelligentiam, eam habet circulus ad circumactionem: mouet enim utrunq;, hoc quidem mentem: illud uerò circulum. Ergo & uicissim, quam rationem habet intelligentia ad circumactionem: eam & mens ad circulum. Si ergo intelligentia circumactio est, & mens utiq; circulus. Si autem circumactio est sensilis circuli: uniuersalis enim circulus non circunfertur: & mens ergo sensilis est circulus.

Semper autē vtiq; aliquid intelliget. oportet enim: Siquidem æternus est ambitus.

Vel hoc dicit, quòd idem sæpe intelliget: uel quòd semper in infinitum alia & alia intelligere oportet: siquidem circumactio est intelligentia: ea autem æterna est. Hoc autem nihil necessarium habere uidebitur. Dixerint enim, quòd necesse est semper aliquid intelligere, & ab eodem ad idem rursus uenire. Quoniam enim nulla anima est qualis prima mens, quæ accumulatam & temporis expertem habet intelligentiam, non hoc quidē aliqñ, aliqñ uerò aliud intelligens, sed simul omnia: Sed quoniam omnis anima, etiamsi uniuersi animam dixeris, transitiuam habet intelligentiam, ab hoc intelligibili ad aliud transiens, eo, quòd sit semper mobilis, semper aliquid intelliget: eo autem, quòd sit æterna, necesse est propter temporis, ut hoc uerbo utar, infinitatem ad idem rursus reflecti, & ea ratione circulum imitari. Non infinita autem intelliget, quoniam ne infinita quidem sunt intelligibilia. Nunquid autem hoc fortasse dicit, quòd idem semper intelliget, eo, quòd nunquam totum intellexerit? Similis enim & eodem modo se habent circumactio de aliquo eodem erit. Oportebit ergo tale esse id, quod intelligitur. Quid ergo hoc est? Quòd autem nulla est infinita intelligentia, per hæc, quæ deinceps sequuntur, inducit.

Factiuarum enim, vel actiuarum intelligentiarum, seu mentis conceptuum sunt fines. Omnes enim alterius gratia.

Quòd actiuæ intelligentiæ finitæ sint, ex actionibus ostendit. Omnis enim actio fit alicuius finis gratia. Cùm itaq; finem, cuius gratia fiunt, assecutæ fuerint, ab operatione cessant. Nulla enim actio fit ad infinitum. Omne enim expetendum alicuius est gratia. Habent autem principia quoq; actiones. Vt ergo actiones habent, sic habent &, quæ de eis sunt, contemplationes. Finitæ ergo sunt actiuæ contemplationes. sed, ut in alijs sæpe diximus, contrario se habent modò cōtemplationes, quàm actiones. Actionis enim finis contemplationis est principium, & contra. Est ergo ædificatiuæ, uerbi gratia, actionis, fundamentum fodere, materiam parare. finis autem tectum. id autem est tegumentum ad arcendos imbres, & æstus. Contemplationis ergo, & huius actionis ijdem sunt fines uiceuersa.

Contemplatiuæ autem rationibus similiter finiuntur. Ratio autem omnis vel definitio, vel demonstratio. Demonstrationes autem & à principio: & habent quodammodo finem ratiocinationem, vel conclusionem.

Quòd neq; contemplatiuæ intelligentiæ finitæ sunt, ex rationibus, quæ de eis fiunt ostendit, ex perfectioribus cōfirmans, quæ minus sunt aperta. Mentis enim conceptuum nuncij sunt rationes. Hæ autem clariores & notiores sunt nobis, quàm habitus, ex quibus procedunt. Omnino ergo necesse est, ut se habent de contemplatiuis intelligentijs rationes, ita se habere & ipsas intelligentias. Si ergo ostendero finitas earum esse rationes, omnino necesse est ipsas quoq; esse finitas. Contemplatiuarum autem intelligentiarum rationes sunt, definitio, & demonstratio. Quòd autem nulla earum est infinita, hinc manifestum est. Omnis enim demonstratio habet principium & finē: principium quidem communes animi notiones: finem autem demonstrationem ipsam, & conclusionem. Nulla ergo est infinita demonstratio. Similiter & definitiones habent principium, & finem. Principium quidem genera generalißima: finem autem specialißimas differentias. Nec definitiones ergo sunt infinitæ. Et alioqui, cùm nulla sit infinita substantia, sed finita, earum quoque definitiuas rationes esse finitas necesse est. Et aliter. Si maxime communia eorum, quæ sunt, genera decem sunt: ex eis autem processus non est ad infinitum: sed usque ad species, quæ diuidi non possunt: post quas sunt singularia: Quod ergo ex omnibus est, nempe definitio, finitum est: ex eis autem definitiones: Omnis ergo finita est definitio. In demonstratiuo autem syllogismo ostensum est fieri non posse, ut demonstrationes in infinitum procedant. Sic enim omnis cognitio & scientia tolletur. Si enim ad sumendas definitiones infinitas differentias accipere oportet: infinitum autem finito tempore non possumus percurrere: neque ergo quicquam definiri poterit. Non cognita autem definitione nec rei natura cognosci potest. non cognita uerò rei natura, nec ea cognosci poterunt, quæ per se ei insunt, circa quæ est demonstratio. Omnis ergo tolletur cognitio. Non ergo fieri potest, ut ad infinitum definitiones procedant. Quare si contemplatiuarum intelligentiarum rationes finitæ sunt: & ipsas quoque finitas esse necesse est. Ratiocinationem autem conclusionem dicit: & ideo, cùm ratiocinationem dixisset, interpretans intulit, Vel conclusionem, tanquam unum pro uno

uno dicens. Quòd autem contemplatiuarum intelligentiarum solæ rationes duæ sunt, definitio, inquam, & demonstratio, hinc manifestum est. Omnia enim quæ sunt, uel sunt substantiæ: uel quæ substantijs accidunt. Est enim aliquid & animæ substantia: est aliquid & quod circa eam accidit, immortalem esse fortasse, uel medium ordinem in uniuerso habere, uel quid tale. Substantiarum ergo comprehensio per definitiones inuenitur. Accidentium autem per demonstrationem. Accidentium, inquam, eorum, quæ per se insunt.

Si autem non finiuntur: neque rursus ad principium reflectuntur, sed semper accipientes medium, & extremum, recta progrediuntur. Ambitus autem rursus ad principium reflectitur. Definitiones verò omnes sunt finitæ, & terminatæ.

Si quis, inquit, dixerit, quòd fieri potest, ut ad infinitum demonstrationes extendantur, maxime quidem falsum dicet, ut ostendemus. Deinde & si ad infinitum procedunt: ad rectũ quidem, & non ad id, quod est ex principio, recurrunt: ut si sic dixero. Homo est risibilis, Risibile rationale. Homo ergo rationale. Huic demonstrationi addito uno termino alteram demonstrationem contexo, eum quidem, qui additus est, extremum faciẽs: eum autem, qui prius erat, extremus, medium. hoc enim & ipse declarat, dicens, Accipientes medium & extremum. Addo ergo animal. Omnis homo rationalis. Omne rationale animal. Omnis ergo homo est animal. Connecto autem rursus corpus animatum. Talis autẽ demonstrationum processus in recto fit. Neque enim rursus ad principium reflectitur: id est, non reuertitur ad monstrandum propositionem, quæ dicit, quòd Omnis homo est risibile: Iam enim demonstratum est. Nisi enim esset demonstratum, non omnino processisset demonstratio. Vel simpliciter, quòd non reflectitur ad communem animi notionem, quæ est demonstrationum principium, ex qua prima propositio contexitur. Est enim per se credibilis, & quæ demonstratione non eget. Circulus autem in seipsum reuertitur. Quòd autem non est ad infinitum demonstrationem procedere, hinc quoq; manifestum est. Vel enim à generalissimis generibus incipit: & in species specialissimas desinit. Vel cõtra ab his incipit, & in illa desinit. Illud autem, Accipientes medium terminum, Alexander male exponit. Medium enim terminum propositionis ponit, ut medium hominis, & risibilis, & rationalis. Non ergo seruat amplius demonstrationem: siquidem habet propositionẽ, quæ demonstratione indiget per medium aliquem terminum. sed, ut dicebamus, extremum quidem exterius accedit: medium autẽ non accedit. Sed, qui erat ante extremus, habitudinem mutat, & fit medius. Quòd si sic audiuerimus, ut interea accipiant propositionis terminum, ut ad quem non est immediata propositio: neque sic quidem recta incedunt, nec circulum imitantur. Neque enim primus terminus, qui erat subiectus in conclusione, fuerit prædicatus, neq; prædicatus subiectus: nisi conuertantur termini: in quibus etiam circulo fit demõstratio, non propter demonstrationũ methodum, sed propter ipsam materiam: ut quando dixero. homo risibile. Risibile mentis & scientiæ susceptiuum. Homo ergo mentis & scientiæ susceptiuũ. Et rursus. Mentis & scientiæ susceptiuum est risibile. Risibile est homo. Mentis ergo & scientiæ susceptiuum homo est.

Præterea si idem est sæpe ambitus: idem oportebit sæpe intelligere.

Cùm dixisset infinitum ambitum infinitam sequi intelligentiam, uel quòd idem semper in intelligendo sit, & nunquam fuerit, uel eodem sæpe reuoluto: postquam mõstrasset quod prius sequitur absurdum: nunc ostendit, quid hoc quoq; absurdi sequatur. Si enim idem est mentis ambitus, idem quoq; erit semper, quod intelligitur. Idem ergo semper intelliget, & nunquã aliud. Quare non omnia intelliget.

Præterea autem & intelligentia quieti cuidam, & statui potius quàm motui similis videbitur. Eodem autem modo & ratiocinatio.

Pulchram coronidem adiecit. Reuera enim quæstio est motui similis. Qui enim dubitat, in multo tumultu, & motu est. Qui autem aliquid inuenit, idem est autem dicere, intellexit, uel excogitauit, in magna deinceps est quiete & tranquillitate. Vnde & scientia ἐπιστήμη Græce dicitur, quòd animam ad statum qui στάσις dicitur deducat. & qui aliquid ratiocinatus est, & per demonstrationem inuenit, deinceps quiescit. Si itaq; ipsam intelligentiam, & syllogismi conclusionem circuli ambitum esse dicunt, quies potius est, & non motus. Si autem uiam illam, quæ ad intelligentiam ducit, circuli ambitum esse dicunt: ueniemus ad ea, quæ prius dicta sunt: quid unaquæq; pars facit uel finitarum uel infinitarum? Quid autem est & quod propositiones coniungit? Cùm enim alius aliud intellexerit: nisi sit aliquid aliud, quod colligat, eo, quòd omnia apprehendat, ne inferretur quidem cõclusio. Perinde est enim, ut si ego quidem hoc, tu uerò illud senseris. Si autem sit aliquid, hoc anima est, non circulus.

Atqui ne beatum quidem est, quod non facile, sed violentum est.

Potest hoc per se quoq; esse argumentum: potest & superioribus esse cõiunctum. Cùm enim dixisset, quòd similis est intelligentia quieti cuidam potius quàm motui: & ex hoc ostendisset, quòd secundum naturam potius quies menti est: tanquam ex eo colligeretur: Motus ergo est præter naturã. Si enim quies secundum naturam: necessariò motus præter naturam erit. Ergo si mens moueatur, ui mouebitur. Quicquid enim est præter naturam, uiolentum est. Eo ergo ex dictis collecto, quòd ui mens mouetur, hoc meritò infert. Atqui ne beatum quidem est, quod non facile, sed uiolentum est, Vniuersi autem animam in beatitudine esse oportet. Si autem neq; secundum naturam mouetur, eo quòd quies potius est intelligentia, quàm motus: neq; præter naturam, ne sit beatitudinis expers. Nullo ergo modo mouetur. Potest autem & per se esse argumentũ. Cùm enim demonstrasset absurda, quæ sequuntur opinionem dicentem secundum naturam moueri animam, nunc aperit, si non secundum naturam moueatur, quid sequitur. Si enim præter naturam mouetur, ui mouetur. Quicquid autem uiolentum, non beatum. Vniuersi autem animam beatam esse oportet.

Si autem eius motus non est substãtia, præter naturam moueatur.

Potest & hoc præcedenti esse continens. Cùm enim dixisset, quòd non beatum est, quod non est facile, sed uiolẽtum, quomodo erit uiolentum per hæc infert: si quidem, inquit, non in substantia ipse motus est. Non erit autem in substantia motus: quoniam intelligere quieti, quàm motui similius est. Potest autem & absolutè per se intelligi. Si enim mouetur mens & anima, cum quiete autem magis conuenit menti quàm cum motu, præter naturam habet motum. Nihil autem semper est in eo, quod est præter naturam. Sed ubi id quidem est, quod est præter naturam, omnino sequitur & id, quod est secundum naturã. Non itidem autem id, quod est secundum naturam, id omnino sequetur, quod est præter naturam. Si itaq; id quod præter naturam mouetur, habitudine quoq; & respectu secundum naturam mouebitur.

uebitur. Atqui non potest, ut ostensum est, secundum naturam moueri. Præter naturam ergo non mouebitur.

Est autem laboriosum & corpori coniunctum esse, neq; posse dissolui.

Quomodo ui, & præter naturam motus, & non facilis, per hæc declarauit. Eo enim, quòd corpori connexa sit, & ipsum una secum trahat, laboriosum habet motum, id quodammodo sustinens quod Ixion. Si enim cœlo cõnexa sit, ut suo motu ipsum circum agat, laboriosum & non facilem habet motum. Hoc autem non beatum.

Et præterea fugiendum: siquidem menti melius est non esse cum corpore, vt dici solet, & multis quoq; videtur.

Ex ijs, quæ à Platone dici consueuerunt, & quæ multis, quoque ita uidentur, absurdum constituit. Platoni enim uidetur melius esse animæ sine corpore uiuere. Ei enim in corpore laboriosa uita est. Iam uerò etiam mundus ei nunquam uidetur soluendus. Deteriori ergo loco æterno erit tempore uniuersi anima, ut quæ cum nostris animabus ne æquali quidem sit conditione, quæ à corpore aliquando soluuntur, eo quòd ipsa in æternum corpori connexa sit. Hoc quidem pulchre colligeret Aristoteles, si re uera, ut uidetur Timæus dicere, eius substantia corpori connexa sit: sed quemadmodum anima, cùm corpus dominio & imperio tenuerit, corpus habet quod sequitur: non ipsa corporis sequitur motus: sic multo magis cœli corpore ab omni mortali difficultate liberato, & quod sola animæ uoluntate mouetur, nulla ex eo animæ difficultas uel molestia accedit, quemadmodum nec nostræ ex splendore.

Incerta est autem & causa, cur cœlum circulo feratur. Neque enim animæ substantia, quòd circulo feratur, causa est, sed per accidens sic mouetur: neque corpus causa est. anima enim illi potius.

Perinde ac monstrauerit animã per se non moueri, cùm magnitudine careat, & sit incorporea, sed per accidens, meritò dicit quòd propter hæc, quæ dicta sunt, circularis cœli motus causa incerta est. Si enim anima eo, quòd mouetur, mouet: per se autem mobilis esse demonstrata est: quæ cœlo circularis motus causa est? Neq; enim anima, per ea, quæ demõstrata sunt, à seipsa mouetur. Neq; uerò ipsum corpus sibi motus causa erit. Neque enim uult Plato ei secundum naturam circularem esse motum, sed ab anima. Incerta ergo est circularis motus secundum eum causa. Aristoteles enim naturalem quoque cœlesti corpori dat motum: cum naturali autem eum quoq;, qui ex anima est, motum concurrere dicit, eo ipso quòd sic moueat.

Atqui neque, quòd melius, dicitur. quanquam deum oportebat propterea facere, vt circulo ferretur anima, quòd ei melius sit moueri, quàm manere, sic autem moueri, vel aliter.

Non solum, inquit, effectiuam circularis cœli motus causam, quoad ea, quæ à Timæo dicta sunt, ignoramus, sed & finalem. Nusquam enim cõfirmauit, quòd cœlo melius est moueri, quàm quiescere, & circulari, quàm alio motu, moueri: & quòd omnia, quæ natura fiunt, ad finem respiciunt: quod est pulcherrimum eorum, quæ contingunt circa illud fieri. Ipse enim motus, & circularis motus finalem quoq; causam tradit: quoniam circularis motus æterno conuenit, qui nec principium habet, nec finem: & quòd bonum erat ei potius moueri, quàm stare, quoniam operari quàm non operari melius est. Plotinus autem circularis motus finalem causam tradit, dicens. Cur enim, inquit, circulo mouetur? quoniam mentem imitatur. Mentis enim operatio circulo similis est, ut iam prius diximus. Quoniam ergo quæ minora & deteriora sunt, meliora & potentiora imitantur: sic & ipsum, quod circulo mouetur, mentis operationem imitatur. Et aliter. Quoniam Deus ubiq; est, quòd circulari motu ubiq; fiat, imitatur, quod ubiq; est. Plato autem finalem sphæricæ figuræ causam tradit. Figuram enim, inquit, ei dedit decentem & cognatam. Ei enim, quod omnia suscepturũ erat, omnium figurarum dedit capacissimam. Eorum autem, quæ æqualis mensuræ ambitu continentur capacissima sunt, in planis quidem circulus, in solidis globus.

Quoniam autem talis consideratio alijs tractatibus magis conuenit, eam quidem in præsentia omittamus.

Quærere enim cur cœlũ sic mouetur, & cur sic pulchrius, non præsentis instituti, sed tractatibus de cœlo & de motu accommodata est hæc consideratio. Nunc autem de anima propositum est. Postquam ergo hoc solum dixisset, quòd ea à Timæo prætermissa sunt, ad institutum reuertitur.

Illud autem absurdũ, & huic quod dictum est, & plurimis, quæ de anima dicuntur, euenit. Compingunt enim & indunt in corpus animam, cùm nihil præterea definierint, propter quam causam, & cur sic habente corpore. Atqui videatur hoc esse necessarium. Propter societatem enim, & communicationem, hoc quidẽ agit, illud verò patitur: & hoc quidem mouet, illud verò mouetur. Eorũ autem nihil temere inest quibuslibet adinuicem. Illi autem dicere solum aggrediuntur cuiusmodi sit anima: De eo autem, quod illam suscepturum est, corpore, nihil vltra definiunt: perinde ac contingat iuxta Pythagoricas fabulas quãlibet animam quodlibet corpus ingredi. Videtur autem vnumquodq; propriam habere speciem, & formam. similiter autem dicunt, vt si quis dicat artem fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem quidem vti instrumentis: Animam vero corporibus.

Postquam particulatim unicuique de anima opinioni contradixit: nunc unam, & ijs omnibus simul communem adducit reprehensionem, qui de anima dixerunt. Quòd, qui de anima dixerũt, de eius susceptiuo corpore nihil dixerũt: nec qualis anima quali corpore utatur. Atqui anima & corpus, illa quidem facit, hoc uerò patitur. Eorum autem, qui faciunt & patiuntur, habitudo quædam est & communicatio. Non enim quodlibet à quolibet patitur. Non enim albedo à dulci. neque ipsa anima in quoduis corpus egerit. Neque quoduis corpus à quauis anima patietur. Si enim secundum formam à se inuicem animalia differunt: Animatorum autem forma uniuscuiusque est anima: Ipsa enim subiectum perficit: Ipsa autem forma in differenti non fiet materia: uniuscuiusque enim formæ propria est materia: alia enim æris, & alia lapidis, & aliorum similiter. Neq; ergo qualibet anima erit in quouis corpore. Quemadmodum ergo & eum, qui de ære naturaliter differit, non solum

lum eius formam, sed & materiam oportet dicere. ut & ipse in quarto Meteororum, & alibi quoq; fecit: Sic ergo & eum, qui de anima dicit, de corpore quoque eam suscepturo dicere oportet, qualenam est natura & facultate: si quidem anima corporis est anima. Illi autem, cùm de anima dixerunt, de corpore nihil ante definierunt. Perinde ac contingat, inquit, iuxta Pythagoricas fabulas quamlibet animã in quodlibet corpus ingredi. Valde aspera & mordaci reprehensione utens, fabulosa, inquit, & nec relatu digna sunt, quæ ab eis dicuntur: cuiusmodi est & illud Empedoclis.

Ipse puer quandoq; fui, quandoq; puella,
Arbustum, & uolucris, gradiensq; per æquora piscis.

Est autem hoc absurdum. Vnaquæq; enim res propriam habet formam. Quare si diuersæ sunt animalium formæ: forma autem maxime anima est: non eadem erit anima omnium animalium. Quemadmodum enim alia ars alijs instrumentis utitur: & fabrilis nunquam tibijs utatur: sic & animis propria sunt instrumenta naturalia, quibus utentur corpora. Oportet enim ad animæ motus & impetus aptum corpus habere, quod eorum sit susceptiuum. Sicut enim se habet anima ad instrumenta, sic ad corpus anima. Si itaque fieri non potest, ut ars quouis instrumento utatur: neque quælibet anima quolibet corpore utetur. Eos ergo oportebat de anima dicentes, de corpore quoque animã suscepturo dicere: quod ipse fecit in tractatu de partibus animalium. Fingi enim & formari unanquanq; partem neque ex sola animali operatione, nec ex sola corporali compositione, sed ex ambobus. Quemadmodum oculus non est simpliciter, quæ ex tot & talibus tunicis composita pars est, sed cum tali animali facultate: Et hic quoque non solum de sensibus differet, sed & de sensorijs, quæ sensitiuas facultates suscepere. Recte autem non dixit, omnibus, qui de anima uerba fecerunt, sed plurimis, Platonem excipiens. Hic enim de anima differens, de eo quoque, quod illam suscepit, corpore plurima uerba facit, & in Timæo, & in Phædro. Propterea enim caput & totum corpus supereminere, & rotundum esse, ut quod rationalis partis sit maxime susceptiuum, quæ corpori præest, eiq; dominatur: Quandoquidem &, quod mundo præest, cœlum, &, quæ in animalis uita est, totum mundum supereminet, & rotundum est. Dicit autem, & cur cor sit figuræ coni similis: quoniam iræ sedes in eo locata est, quæ est ignea: propterea imitatur & ipsum igneam substantiam ad coni similitudinem figuratum. Et de iecore, & reliquis similiter naturaliter differit. Atque de toto quoque humano corpore naturaliter differit in hunc modum. Quod totum quidem corpus supereminet, rotundum est caput: sequitur autem reliquum, quod est rectum, id, quod humanæ animæ mixtum est, indicans. Dico autem, quod ex ratione est, & rationis uacuitate, ex mortali & immortali uita. Quæcunq; enim sunt immortales uitæ, hæ solum quoque corpus rotundum sunt adeptæ. Aeterno enim proprium est orbiculatum corpus, quod neque principium habet, neque finem. Quæ autem uitæ solæ sunt mortales, ut ratione carentium, recta solum corpora sortitæ sunt (rectæ enim, ut diximus, similes sunt irrationales uitæ) eaq; obliqua & prona, deorsumq; spectantia, ut quæ cum cœlestibus nihil affine & cognatum habeant. Quod mixtum autem est, homo, proprium quoque & conueniens corpus assecutum est: superius quidem rotundum, ut præsit rationale & æternum: inferius autem rectum, eo quòd rationale & immortale sequitur mortalis & rationis expers uita. Hac quidem ratione & cùm in Phædro dixisset de animæ immortalitate, & de corpore ei conuenienter, ut diximus, figurato, ait. Neque enim eo, quod est, nondum uiso in hanc figuram ueniet: quasi sit aliqua anima, quæ, quod est, non uidit, & quæ nunquam in hanc humanam figuram sit uentura, uidelicet ut imperet & præsit corpori, hoc Aristotelis ante eum dicens, non quamlibet animam in quæuis corpora ingredi. Quid autem dicebat, quod est? Scimus quòd intelligibile. Quod enim re ipsa est, hoc ut immateriale, & quod potentia nihil habet, sed sine potentia actu est: Quod non est autem, quodcunque sensile, eo, quòd in eo, quod est potentia, semper est, idem est autem dicere, in eo, quod non est. Sola ergo rationalis, ut intellectiua, quod est intellectiuum cognoscit.

Porrò & alia quædam opinio de anima tradita est.

Cùm Aristoteles eos omnes, qui de anima dixerunt, communiter reprehendisset, eo, quòd de illam suscepturo corpore nihil differuerint: Oportebat enim quoniam quæuis anima in quoduis corpus non uenit: sed tali habitudine corporis opus est ad talis animæ susceptionem: alia enim est temperatura & compositio eorum animalium, quæ secundum animosam & iræ obnoxiam partem figurantur: alia eorum, quæ secundum desideratiuam: alia timidorum: &, ut semel dicam, ad animæ operationũ aptitudinẽ corporis quoq; elementorũ tẽperaturæ, & instrumentorũ apparatus fuerint: Hæc ergo cùm dixisset, apte, quæ hæc consequitur, de anima opinionem adiungit. Cùm enim quidam ad hoc respexissent, quòd non temere corpus est animæ particeps, sed tali opus habet temperatura: sicut & harmonia non quomodocunque se habentibus chordis fit, sed tanta intentione opus est: animam quoque existimauerunt esse corporis harmoniam: & iuxta differentes corporis harmonias esse quoque differentes animarum species. Hanc igitur ponit opinionem, & refellit. Et nunc quidem in his opinionem solum narrat: paulopost autem rationes quoque, per quas in hanc sententiam inducti sunt, ponit. Iam autem & alibi huic opinioni contradixit. Dico autem in Eudemo dialogo. Et ante eum Plato in Phædone quinque usus est argumentis, dum huic opinioni repugnat. Hoc quidem primo. Harmonia & concentus accedit aptatis & concinnatis. Chordas enim esse oportet, & sic esse positas, & sic harmoniam accedere. Est ergo harmonia aptatis posterior. Anima autem ante aptatum & concinnatum corpus præexistit, si quidem disciplinæ sunt reminiscentiæ. Non est ergo anima harmonia. Hoc autem argumentum dictum est, tanquam prius ostensum esset animam præexistere, eo, quòd ostensum esset disciplinas esse reminiscentias. Tanquam ergo aduersus rationalem animam hoc argumentum directum est. Aliorum autem argumentorum hæc quidem omni animæ conueniunt: illa autem soli animæ rationali. Ea est una quidem ratio: Hæc autem secunda. Harmonia, inquit, cum aptatis non pugnat, sed sequitur, ita se habens, ut se habent adaptata. Anima autem cum corpore pugnat, & ei imperat: non est ergo anima harmonia. Quòd autem fieri non potest, ut harmonia cum adaptatis pugnet, manifestum est. In eis enim suum esse habet. fieri ergo non potest, ut eis repugnet. Nihil enim non esse desyderat. Anima autem corpus contemnit, & eius motibus & impulsibus aduersatur id'que corruptum uellet, ut, quæ in eo esse suum non habeat. Tertia. Harmonia magis & minus suscipit. Dicimus enim hanc lyram illa magis esse adaptatam. Anima autem magis & minus non recipit. Non enim fit anima seipsa magis uel minus anima, neque alia magis quàm alia, non est ergo anima harmonia. Quarta. Anima uitium & uirtutem admittit. Quorum uirtus quidem est harmonia: est enim animæ facultatum concentus: uitium autem discrepantia: est enim pugna & dissidium facultatum animæ. Anima ergo harmoniam & discrepantiam admittit. Hoc enim uirtus est & uitiũ. Harmonia harmoniam

moniam & discrepantiam non admittit. Ridiculum enim esset dicere, harmoniam discrepantiam admittere: uel rursus manentem harmoniam discrepantiam suscipere. Anima ergo non est harmonia. Quinta. Si anima harmonia est, non admittit discrepantiam. Discrepantia autem animæ uitium est. Si itaq; non admittit uitium anima, omnes similiter erunt bonæ. Atqui secundũ falsum est. Dico autem consequens. ergo & antecedens. non est ergo anima harmonia. Aduersus tertiam autem rationem dicentem, Harmonia magis & minus harmonia est: Anima autẽ non est magis & minus anima, sic enim accipit Plato propositiones, affertur quod ab Epicuro dicitur, quæ eam per similia refellere nititur. Dulce, inquit, magis & minus recipit. Mel magis & minus non recipit: substantia enim est. Mel ergo non est dulce: quod est absurdum. Vterq; autem syllogismus in secunda figura uidetur similiter connexus esse, nec incommodè ratiocinationem inferre. Necesse est ergo uel utrosque esse ueros, uel si Epicuri syllogismus manifestè falsus sit, & non apte ratiocinatione colligens, Platonis quoq; talem esse. Est enim in omnibus similis comparatio. Quòd autem non uerè ratiocinatione colligant, intellexeris, si, qui in utroq; syllogismo est, medium terminum acceperis, & in præsentia quidem Platonis. Non enim inuenies eundem medium terminũ in utrisq; propositionibus. Sic enim habet syllogismus. Harmonia magis & minus est harmonia. Anima non est magis & minus anima. Quare in maiore quidem prædicatum est magis & minus harmoniam esse: in minore autem magis & minus non esse animam. Quare non est unus medius. Ratiocinatione ergo non colligit. Similiter & in alio syllogismo: illic enim acceptum est prædicatum magis & minus dulce: hic uerò magis & minus mel. Non est ergo unum medium. Et si enim uidetur in utrisq; medium accipere, quod dicat. Mel magis & minus non recipit. Dulce autem magis & minus recipit. In utrisque enim unum prædicatum esse uidetur, Magis & minus recipere: sed re uera unum non est. Non enim dulce simpliciter magis & minus recipit: sed quatenus dulce: non enim quatenus corpus. Similiter & mel non simpliciter magis & minus non recipit, sed quatenus mel est. Quatenus quidem dulce est, recipit. Similiter & anima, quatenus est anima, magis & minus non recipit: quoniam secundum affectus recipit. Oportet ergo in propositionibus accipere, quatenus hoc quidem illorum magis & minus recipit: illud uerò non recipit. His autem additis alius fit medius. Si autem alius est medius, non est ratiocinatiua connexio. Est autem uidere non similem comparationem: Sed Platonem quidem ratiocinatione colligentem: At non Epicurum. Sic enim dico. Harmonia magis & minus est harmonia. Anima non est magis & minus harmonia: & sic unum facio terminum. Apertior autem erit oratio, si propositiones non sic acceperimus, ut accepit Plato, sed parumper immutatas adaptauerimus. Hic enim accepit, Harmonia magis & minus est harmonia: nos autem sic accipiamus. Omnis harmonia magis & minus recipit. Si enim sic dicamus, non opus habet additamento, quatenus harmonia est: non enim in harmonia utrunq; est, neq; cum subiecto est, ut dulce: hoc enim dulcefactum corpus significat: Sicut & ad harmoniam aptatum. Harmonia quidem simplex quid est, ut & dulcedo. Ipsam enim solam qualitatem significat. Si enim ad harmoniam aptatum acceperimus, additione opus habemus. Omne ad harmoniam aptatum magis & minus recipit, quatenus ad harmoniam aptatum est. Si autem harmoniam, non itidem. Harmonia ergo recipit magis & minus. Anima autem, quatenus anima est, nõ recipit magis & minus. Animæ enim addi oportet, Quatenus est anima. Quare diximus, anima, quatenus est anima, non est harmonia. Sic ergo monstrare licet syllogismo Platonem colligere: Epicurus autem non, ut qui in dulci argumentum ceperit, non dulcedine: nihil enim falsum collegisset. Verum enim est, quòd mel non est dulcedo. Quoniam ergo dulce utrunq; simul est, additione opus habet. Non enim uniuersalis propositio uera erit. Quicquid est dulce, quatenus dulce, recipit magis & minus, & non simpliciter. Mel autem, quatenus mel est, non recipit magis & minus: ex quibus nihil colligitur. non est enim communis medius. Si ergo illud, quatenus hoc est, prædicatis additum fuerit, commune medium non accipiemus, ut dictum est. Si autem subiectis, ut quatenus dulce, dulce recipit magis & minus: quatenus mel, mel non recipit magis & minus: colligetur. Non est ergo mel, quatenus mel est, dulce quatenus dulce est. Id autem non est mente perceptibile. Hæc sunt ergo quinq; Platonis argumenta. Vsus est autem & ipse Aristoteles, ut dixi, in Eudemo dialogo duobus his argumentis. uno quidem sic. Harmoniæ, inquit, est aliquid contrarium, discrepantia. Animæ autem nihil est contrarium. Non est ergo anima harmonia. Dixerit autem ad hoc quispiam, quòd harmoniæ non est contrarium propriè contrarium, sed indefinita potius priuatio, & animæ quoq;, ut quæ aliqua forma est, est aliquid oppositum indefinitum. & quemadmodum dicimus talem harmoniam mutari in non harmoniã, & discrepantiã: sic & talem priuationẽ mutari in animam. Secundo autem. Harmoniæ, inquit, corporis contrarium est corporis discrepantia & inconcinnitas. Animati autem corporis discrepantia & inconcinnitas est, morbus, & imbecillitas, & deformitas. Quorum illud quidem non conueniens elementorum commoderatio & proportio est, uidelicet morbus: hoc uero similarium partium, nempe imbecillitas, seu infirmitas. Tertium instrumentariarum partium, quæ dicitur deformitas. Si ergo discrepantia est, morbus, imbecillitas, & deformitas: harmonia utique est sanitas: uires: & pulchritudo. Nihil autem horum anima est, neq; sanitas, inquam, neq; uires, neq; pulchritudo. Animam enim habebat Thersites, quamuis esset deformißimus. Non est ergo anima harmonia. & hæc quidem in illis. Hic autem quatuor utitur argumentis, quæ hanc opinionem refellunt. Quorum tertium est, quod in Eudemo secundum dictum est. Quænam autem ea sunt, uerba eius interpretando persequentes sciemus.

Multis quidem probabilis, & quæ nulla earum, quæ dictæ sunt, inferior est.

Quòd credibilis quidem est opinio, quæ animam corporis harmoniã esse dicit, nunc simpliciter ponit: postea autem ubi illi contradixit, simul quoq;, cur sit credibilis, exponit. Et in Phædone Simmias inquit, nullam de anima magis esse probabilem orationem, quàm, quæ eam harmoniam esse dicit.

Quæ tamen tanquam correctorium iudicium subire coacta, rationem reddidit ĳs quoquẽ, quæ vulgo dicuntur, orationibus. Harmoniam enim quandam eam esse quidam dicunt.

Et si credibilis, inquit, est opinio: sed tamen tanquam correctorium iudicium subire coacta rationẽ reddidit, id est, cum ad rationes uentum est, correcta est, & tanquam falsa refutata est. Deinde autem addit & ubi correctorium iudiciũ subierit. In ĳs inquit, quæ uulgo dicuntur, orationibus. Dicit autem uel eas, quas cum alĳs sine scriptis exercuit, congreßiones: uel externa sua scripta. Quorũ sunt et dialogi, ex quibus est Eudemus. Quæ ideo externa appellantur, quòd non suis ueris & germanis auditoribus scripta sint, sed ad cõmunem & multorum utilitatem.

Harmoniam enim esse temperaturam, & quandam contrariorum compositionem, esse autem corpus compositum ex contrarĳs.

Exposita

Exposita opinione, quòd animam harmoniam dicebant, affert & rationem, per quam eam confirmare nitebantur. Est autem hic syllogismus. Harmonia ex contrarijs est composita. Et Animatum quoq; corpus ex contrarijs est compositum, ex quatuor elemẽtis, uidelicet sicco: humido: frigido: calido. animatum ergo corpus est harmonia. Ex contrarijs itaq; compositam esse harmoniam utiq; uerum est. Est enim harmonia secundum Pythagoreos uariè mixtorum, & quæ separatim sentiunt, unio. At animatum corpus ex contrarijs esse compositum non utiq; uerum est penitus. Cœlestia enim, cùm sint animata, ex contrarijs non sunt composita: sunt enim simplicia. Deinde nec alioqui ratiocinatione colligens syllogismi est connexio in secunda figura, quæ ex duabus constat affirmatiuis. Deinde & si maxime ratiocinatione colligeret, non quòd anima harmonia est colligeret, sed quòd corpus. Temperaturam autem & compositionem dixit harmoniam. Temperaturam quidem elementorum. Dicimus enim rectè aptatam & cõgruentem esse uini & aquæ mixtionem. Dicimus autem & in appositione harmoniam. Dicimus enim pulchre & concinne aptatam esse portam, quam compositionem appellauit, Dico autem appositionem. Quando enim ita compositæ sunt tabulæ, ut nihil cognatum & quod sit eiusdem generis admittant, rectè concinnatam portam esse dicimus.

Atqui harmonia quidem mixtorum ratio quædam est, vel compositio. Neutrum autem eorum animam esse fieri potest.

Hinc sunt confutationes, & hoc quatuor argumentorũ primum est. Est autem syllogismus talis. Harmonia ratio est, hoc est proportio, uel compositio mixtorũ. Anima autẽ nec proportio est, nec compositio. Anima ergo non est harmonia. Quòd autẽ neq; proportio, neq; compositio est anima, nunc quidem tanquã manifestum accepit: absurdum enim compositionem uel proportionem animã dicere, ut duplam: uel hemioliam: uel quamuis aliam: uel rursus compositionem, quæ est corporum appositio. substantia enim est anima. Eorum autem neutrum est substantia. Postea autem idipsum quoq; progressus ostendit.

Præterea harmoniæ non est mouere. Hoc autem omnes animæ in primis, ferè dixerim, tribuunt.

Hic est secundus syllogismus, & ipse in secunda figura. Harmonia, inquit, non mouetur ex ijs, ex quibus est. Neq; enim chordas mouet harmonia. Anima autem mouet corpus, cuius est anima. Non est ergo anima harmonia. Nullo enim motu mouet harmonia ea, quorum est harmonia. Neq; enim secundum locum mouet ea, quæ numerosè aptata sunt, harmonia. Artifex enim ea mouet exterius, nec secundum quantitatẽ, nec secundum alterationem. Neq; enim harmonia chordas alterat, sed ipsa motis uel alteratis chordis accedit. Non autem, cùm accesserit, ea, in quibus est, alterat.

Magis autem conuenit de sanitate harmoniam dicere, & de corporeis omnino virtutibus, quàm de anima.

Hoc est tertium argumentum. Est autem secundum eorum, quæ sunt in Eudemo. Quòd autem harmonia sanitas est, in illis ostendit, ex morbo, qui est contrarium. Syllogismi autem ductũ superius diximus.

Manifestius autem, si quis animæ affectus, & opera alicui harmoniæ attribuere conetur. Adaptare enim est difficile.

Aperte, inquit, absurda uidebatur oratio, quæ dicit animam esse harmoniam, si unumquodq; operum uel animæ affectuum alicui harmoniæ assignare conemur. Si enim anima harmonia: & eius opera, & affectus erunt harmonia. Quemadmodũ ergo & eius, quæ simpliciter harmonia est, partes & species ipsæ quoq; sunt harmoniæ: Cuiusmodi ergo harmonia ira, uel cupiditas, uel sensus, uel reliqua? utrum lydia, uel phrygia, uel iastia, uel quæ alia? Si autem nihil eorum est harmonia, ne anima quidem, ex qua hæc sunt. Hoc ergo quartum est argumentum. Sic autem habet syllogismus. Si anima est harmonia. Harmoniæ autem species lydia, phrygia, & reliquæ. Earum ergo aliqua est anima. Atqui hoc est absurdum. Non est ergo anima harmonia. Sed ad hoc rursus dixerint. Non eam, quæ in cordis est, harmoniam animam esse dicimus: sed aliquam eiusmodi cõpositorum uel commixtorum proportionem. Neq; enim corporis harmonia, uel elementorum secundum facultates, uel instrumentariorum secundum compositionem, uel lydia, uel phrygia est harmonia. Nunquid autem non ad hoc rationem deducit Aristoteles, sed illud, Alicui harmoniæ, id est ei, quæ est secundum concinnatarum rerum proportionem, non autem lydiæ, uel phrygiæ: Sed hoc est eorum, qui interpretantur. Quòd autẽ fieri non potest, ut alicui corporis harmoniæ animæ opera & affectus attribuantur, per ipsum exitum apertum est. Mentẽ enim, uerbi gratia, duplam esse temperatorum proportionem: sensum autem uerbi gratia, hemioliam: sed & aliam proportionem aliam facultatem ridiculum: sed neq; hoc fingere est facile.

Præterea autem si dicimus harmoniam ad duo respicientes. Magnitudinum quidẽ valde propriè in ijs quæ motum, & positionem habent. Et positionem eorum cõpositionem, quando sic concinnant, & componunt, vt nihil cognatum & quod sit eiusdem generis admittant. Hinc autem & mixtorum rationem, seu proportionem.

In primo syllogismo dixit harmoniam mixtorum esse proportionem, uel compositionem: eorum autem animam neutrum esse. Cur autem anima neutrum eorum esset, illic quidẽ sine demonstratione accepit: hic autẽ deinceps ostẽdit. Dicimus enim, inquit, harmoniam duobus modis. Et secundum primum quidem modum corporum compositionem, quando sic apposita fuerint ut nullum cognatum, uel eiusdem generis corpus inter ea poni possit: ut quando adeò exactè compositi fuerint lapides, ex quibus domus cõstat, ut nullus inter eos lapis, uel lignum, uel quod aliud cognatum & graue corpus inijci possit, concinnatos & compositos dicimus esse lapides, & harmoniam eorum compositionem. Addidit autem cognatum, quoniã fieri potest, ut aër, uel glutinum inter composita inijciatur, uel quid eiusmodi. Ex ijs autem, inquit, transferimus harmoniæ nomen ad mixtorum quoq; proportionem: sicut in temperatis, & in ijs, quæ sunt secundum musicam. Mixtorum enim proportionem hemioliã, uel supertertiam, uel aliquam aliam dicimus ex compositis secundum metaphoram harmoniam. Cur autem, cùm dixisset, Magnitudinum quidem ualde propriè, subiunxit, In ijs, quæ motum & positionem habent? Ad mathematicarum differentiã. sunt enim & hæ magnitudines: sed quæ neq; motum, nec positionem habent, quoniam neq; subsistentiam: in solo enim mentis conceptu esse habent. Et motum quidem, ut naturalia corpora à mathematicis distinguat: positionem autem, ut & lineas, & superficies naturales mathematicis opponat, & ab eis discernat. Positionem enim hæc naturalia dico, etsi motum non habeant. Cur autem secundum primum modum harmoniam in appositione dicit considerari? Dico autem ideo, quòd sit nobis magis cognita. Et enim in prædicamentis & primò & maximè indiuiduam dicit esse substantiam, uel ut nobis magis cognitam.

Neutro

Neutro autem modo rationi consentaneũ: Neq; partium corporis compositio valde facile inquiri potest. Multæ enim partium compositiones, & multis modis. Cuius enim, vel quomodo existimare oportet mentẽ esse compositionẽ, vel etiã sensitiuũ, vel appetitiuum?

Neq; compositionem, inquit, neq; mixtionem animam facere rationi consentaneum est: sed nullo magis modo cõpositionem. ea enim oratio facile refelli potest. Si enim similariũ compositio animam facit, quoniam in unaquaq; instrumentariarum partium similarium compositio est, & manus enim ex ossibus, & neruis, & carnibus, & reliquis: similiter & pes, & caput, & reliqua: secundum unamquamq; partem anima fuerit. Si enim simpliciter compositio anima est: unaquæq; autem alia pars aliter componitur: & animam habeat, & unusquisq; multas. Aliter enim omnis manus composita est, & aliter manus partes digiti, uel quid aliud, & in unaquaq; parte plures animæ. quod à ratione est alienum. Non est ergo compositio anima. Si quidem nulla animæ, pars alicui corporis cõpositioni congruit. Ex quali enim compositione mens uel sensus? neq; ergo tota est tota cõpositione. Ex ea enim, quæ per singula est, cõpositione tota compositio. Secundum qualem ergo compositionẽ, & cuius partis sit animæ unaquæq; facultas, uel fingere est difficile, ut ipse dicit. Multæ autem partiũ compositiones, & multis modis. Multæ quidem, quoniam multa quoq; sunt membra. Multis autẽ modis, quoniam aliud aliter similarium compositionem habet.

Similiter autem est absurdum & mixtionis proportionem esse animam. Neq; enim eandem habet rationem elementorum mixtio, secundum quam caro, & secundum quam os. Multas ergo habere animas continget, & per vniuersum corpus. Siquidem omnia sunt ex mixtis elementis. Mixtionis autem proportio harmonia est, & anima.

Et secundum alterum harmoniæ significatum absurdum est animam harmoniam dicere. Quoniã enim multæ sunt in corpore temperaturarum proportiones secundum similares partes: eadem enim sunt elementa: eorum autem temperaturæ proportio, alia quidem in osse: alia in carne: alia in sanguine: & in alijs similiter. Secundum hanc ergo rationem corpus multas animas habeat necesse est: siquidem temperatura quidẽ harmonia est, harmonia autẽ anima. Multæ autem sunt partium corporis temperaturæ. Si quis autem dicat, quòd non quamlibet simpliciter compositionem siue harmoniam animã dicebant, uel huius etiam partis harmoniam, sed totius compositionem & harmoniã, hoc esse animam: Dicimus, quod maxime quidem tanquam simpliciter harmoniam dicant, & non distinguant, ab eis oratio probata est: deinde & si quis hanc rationem confutauerit, aliæ quidem certe sunt quæ confutari non possunt. In omnibus autem dicemus, quòd si harmonia anima est, quæ superiora sunt, inferiora faciet. Erunt enim inanimata animatorũ causæ: irrationalia rationis: insensilia sensus. Quod est absurdum, ut deteriora meliorum esse causæ dicantur.

Hoc autem quispiam ab Empedocle quoque petiuerit. Eorum enim vnumquodq; in aliqua ratione & proportione esse dicit. Vtrũ ergo proportio anima est, vel potius, cùm sit aliquid aliud, membris inest? Præterea verò vtrum amicitia cuiuslibet mixtionis causa est, an eius, quæ est secundum proportionem? Et ipsa vtrum est proportio, an præter proportionem quid aliud? Hæc ergo habent tales dubitationes.

Cùm eos refellisset, qui harmoniam animam esse dicunt, eo quòd ostenderit, quòd quamcunq; speciem harmoniæ posuerimus, & eam, quæ secundum temperaturam, & eam quæ secundum compositionem, absurda multa sequentur, ueluti in digressione aduersus Empedoclem mouet dubitationem ex ijs, quæ dicta sunt. Quoniam & ipse ex elementorum temperatura partium animalium formas fieri dicebat: Dicebat enim, quòd hæc quidem ratio seu proportio elementorum carnẽ facit: illa uerò os: alia autem aliquid aliud: & eius in sequentibus uerba afferet, quæ hoc conantur dicere: quæ est in unaquaq; parte elemẽtorum temperaturæ proportio? Quoniam ergo partiũ formas esse temperaturæ proportionem dicebat, est autem & anima totius animalis forma, iure quærit, utrum & ipsa mixtorum proportio est, ex quibus totum animal: uel, cùm sit aliquid præter proportionem, mixtis inest. Si enim mixtorum ratio & proportio anima est, quomodo dicit? Nam terram terra conspeximus. Non sunt enim elementa proportio. Præterea autem, sicut iam dixit, si multæ sunt in animali animæ: uel potius in unaquaq; parte: quandoquidẽ & multæ rationes: si cùm sit aliquid aliud præter rationem, mixtis inest, quid est, & quomodo inest? Si autem elementa anima, cur in alijs quidem formis, ossis, & carnis, & similium, non elementa, sed proportionem causam esse dixit: in anima autem ipsa elementa? Si enim forma materia melior est, sunt autem elementa animalis partium materia, forma autẽ proportio. Melior ergo elementis est eorum temperaturæ proportio. Quare deteriores formæ, os dico, & carnem, & similia, ex melioribus erunt, dico autem ex proportione temperaturæ, uel ipsa erũt potius proportio. Melior autẽ forma, nempe anima, ex deterioribus, Dico autem materia: ea enim erant aliarum formarum materia. Meliora ergo ex deterioribus erunt, quod est absurdum. Deinde quoniam Empedocles amicitiam quoq; dicebat elementorum esse temperaturæ causam, cõsequenter & de ea dubitat. Amicitia enim uel cum mixtione eadem est, ut mixtio amicitia sit, uel alia. Et si alia, uel cuiuslibet mixtionis causa est, uel eius, quæ est secundum proportionem. Si ergo cum mixtione est eadem, quæ mixtionis causa est? Neq; enim omnino fieri potest, ut sine causa generationẽ habeat, ut inquit Plato. Si autem alia, cuius est mixtionis causa? Si quidẽ cuiuslibet: continget formas fieri ex mixtione qualibet, non has solum quæ generantur, sed & diuinas, quod est absurdũ. Non enim uidemus, quòd quælibet mixtio quodlibet facit: sed cuiuscunq; formæ definita est mixtionis ratio. Si autem eius, quæ est secundum proportionem, quod & rationi est consentaneum: & si neq; hoc ipse Empedocles dixerit: neq; ex ijs, quæ ab eo dicta sunt licet colligere, dicere oportebat quænam ea sit, & quam naturam habeat. Non enim amicitiam dicere satis est, sed addere etiã oportebat, quid est amicitia. Hæc ergo aduersus Empedoclem dicere conuenit. Diuisionem autem non sic fecit Aristoteles, ut diximus, melius autem sic habet. Cùm hæc ergo in digreßione aduersus Empedoclem dixisset, reuertitur ad suum de harmonia institutum.

Si autem aliud est anima, quàm harmonia: quî fit, quòd simulac carni esse aufertur, simul etiã tollitur alijs quoq; animalis partibus esse?

Exponens eorum opinionem, qui harmoniam dicunt esse animam, hanc orationem dicebat esse probabilẽ. Cùm ei ergo contradixisset, nũc causas ponit, propter quas probabilis eiusmodi esse uidetur oratio. Et, ut paucis dicam, hoc ait. Si non est anima harmonia, quæ secundum mixtionis proportionem efficitur, quare sublata corporis harmonia, una etiam tollitur anima?

Si enim

Si enim anima aliud est ab harmonia, ut cytharœdi à cythara: quemadmodum laxata fidium harmonia, cytharæ cytharœdum adesse nihil prohibet: cùm is alius sit à cythara & harmonia: sic & animam, siquidem non idem erat, quod harmonia, oportebat harmonia resoluta adesse corpori. Hæc ergo est propositorum sententia. Dictionis autem contextus sic habet. Si anima à mixtione est aliud, id est, si harmonia non est anima: harmonia autem, quæ est secundum mixtionem & temperaturam (est enim & ea quæ est secundum compositionem) cur simulat carni esse aufertur, simul etiam tollitur alijs quoq; animalis partibus esse? pro eo quod est. Cur unius partis harmonia sublata, una etiam tollitur reliquarum quoq; partium harmonia? ut nos exterius ratiocinatione colligamus, quòd omnium partiũ harmonia sublata, una quoq; tollitur anima. Et in carne, ut pote manifestiore, id quod dicitur, aperit. Si enim carnis forma ex animali sublata sit, reliquarum quoq; partium formæ una sublatæ fuerint, ossium, neruorum, & reliquorũ: cum his autem una quoq; anima. Non solum enim carne sublata reliquorũ ablatio sequitur, sed & uno aliorum, quæ dicta sunt. Sic autem exponit Alexander admodum apposite: ut ipsa dubitatio simul etiam sit solutio reliquorum, quæ de harmonia dicta sunt, uel potius unius quod dicit, ex eo, quòd animam dicant harmoniam, multas in uno corpore animas contingere animal habere. Si enim, inquit, anima non est harmonia, sed quid aliud à mixtione: cur carnis mixtione corrupta, reliquarum quoq; partium una corrumpitur mixtio? Si enim hoc ita est, uideatur una quoque omnium esse partium mixtio, & non plures. Cur enim cum una corrũpuntur omnes? Sic ergo una erit anima, & non plures. ad quod absurdum deducere uidebatur oratio, quæ animam harmoniam dicebat. Quare si una mixtione sublata simul etiam tollitur animal, una ergo est & anima, quæ est harmonia. Exponit autem & aliter. Si non est anima harmonia, cur cum carne sublata una quoque tollitur? Deinde tanquam ab alio principio. Similiter & alijs animalis partibus, pro eo quod est, una cum alijs partibus tollitur unaquæq; sublata. Partes autem accipit similares, os, carnem, neruos, uenas, & reliqua. Earum enim qualibet sublata, una quoq; tollitur animal: sed non instrumentariarum qualibet. Tolli autem dicit non ipsum similarium subiectũ, sed formam. Et ideo non dixit, carne sublata, sed carni esse.

Deinde, si non vnaquæq; partiũ habet animam, si non est anima mixtionis proportio, quid est, quod corrumpitur, cùm reliquit animas? Quód itaq; fieri non potest, vt anima sit harmonia, nec vt circulo circunferatur, ex ijs, quæ dicta sunt, apertum est.

Altero modo circa idem dubitat, uel potius non omnino altera dubitatio est ab ea, quæ præcedit, sed conuerso potius modo ad illam habet, cùm sit eadem. Prius enim dubitauit, cur compositione, & corporis harmonia corrupta, una perit anima, si non est harmonia. Nunc autem contra. Cur, cùm anima corpus reliquerit, corrumpitur harmonia? Illic quidem ab harmonia incipiens in animam desinit: hic autem ab anima in harmoniam corporis. Si enim nõ est, inquit, harmonia corporis anima, quare, cùm anima corpus reliquit, è uestigio corrumpitur Harmonia? Non aperte autem hoc dixit. dico autem illud, Non est harmonia corporis anima, sed, quod eam absurdum opinionem sequitur, ut prius accepit. Quòd autem anima dicebatur harmonia, absurdum sequebatur, quòd in singulis partibus erat anima. Si ergo, inquit, non est in unaquaq; parte anima, id est, si anima non est hamonia: Et ideo quia obscuritatem sentiebat, quod dixerat repetiuit, dicens: Si non est anima mixtionis proportio, deinde subiungit. Quid est, quod corrumpitur, cùm anima corpus reliquit? pro eo quod est, Dum corrumpitur animal, quãdo anima corpus reliquit, nihil aliud uidemus, quod corrumpatur, quàm temperaturam & corporis harmoniam. Quæ enim contemperata sunt elementa non corrumpuntur, sed adhuc sunt. Anima ergo est harmonia, siquidem animæ corruptio nihil aliud efficit quàm harmoniæ corruptionem. Porrò Aristoteles quidem, cùm dubitasset, solutionem non attulit, ut & quæ aperta sit, & in prioribus quodammodo dicta sit. Eam autem sic soluerit, ut et alias diximus, quod cõpositio, et mixtionis proportio, idem est autem dicere, harmonia, eorum sine quibus non, rationem habent ad animam. Neq; enim fieri potest, ut si ea non sint, corpus sit instrumentarium. Quòd si non sit instrumentarium corpus, fieri non potest ut in eo sit anima. Atqui non sunt illa tamen anima. Vt non sine lapidibus & lignis quidem domus est. non sunt autẽ lapides & ligna domus. Et quemadmodum non sine aeris perspicuitate lumen operatur: non tamen lumen idem quod perspicuitas. Sic & in anima habet & corporis harmonia. Cur ergo sublata harmonia, tollitur quoq; anima, uel animæ potius in corpus operatio? Quemadmodum & perspicuo aëre sublato, non lumen tollitur, sed eius in perspicuum operatio. Rationem uidelicet eorum, quæ non sine, obtinet harmonia ad operationem animæ. Rursus autẽ relinquente anima relinquet quoq; harmonia: eo quòd ea est id, quod continet, & semper adtexit id, quod ex ijs, quæ ab illa concinnata, & composita sunt, deficit. Quòd autem non est anima harmonia per plura demonstratum est. Dicere autẽ cytharœdum cytharæ adesse, chordarum quoq; harmonia soluta, perinde est, ut si quis indoctum ei quoq; adesse dicat quispiã, uel etiã quidpiam omnino inanimatum. Non enim, ut cytharœdus, uel ut ad eam habitudinem habẽs, adest: sed ut si lapis adesset. Neq; enim in eam operationem cytharœdicè exercere poterit, si non composita & concinnata fuerit: ut neq; anima in corpus non cõcinnatum. Hoc ergo exemplum ei magis, quod in anima fit, accedit, quàm ei repugnat. Adesse enim fortasse animam quoq; corpori uel post exitum nihil prohibebit. non autẽ in ipsum quoq; operari contingit.

Per accidens autem moueri, vt dicebamus, est, & seipsam mouere. vt moueri quidem id in quo est: id autẽ ab anima moueri. Aliter fieri non potest, vt ipsa secundũ locũ moueatur.

Cùm, quòd anima per se moueatur, peremisset, quod dicebãt Democritus & Timæus: ille quidem secundum rectum mouẽs, hic uerò circulo: Cùm ergo ostendisset, quòd per se est immobilis, nunc dicit, quòd per accidẽs se ipsam quoq; mouere dicatur, eo, qui secũdum locũ est, motu. Quoniam enim ipsa corpus mouet: est autẽ in eo, dum corpus mouetur: Cum eo ergo mouebitur. Quare per accidens seipsam mouet, eo quòd corpus mouet, in quo est. per se autẽ, & secundũ substantiam neq; mouetur, neq; in loco est, quoniam & incorporea est. Solo ergo, qui secundũ locũ est, motu seipsam mouere dicatur anima per accidens: alio autem nullo. Neq; enim alteratur corpore alterato, neque augetur, uel minuitur. Per accidens autem moueri, sicut diximus. Dicebat enim quando Timæo cõtradicebat. Incerta est autẽ causa, cur cœlũ circulo feratur. Neq; enim animæ substantia causa est, quòd cœlũ circulo feratur, nisi per accidens.

De ea autem iustius quispiam dubitauerit, quòd moueatur, si ad talia respexerit. Dicimus enim animam dolere, gaudere, cõfidere, timere: præterea autem irasci, & sentire, & cogitare. Hæc autem animæ motus esse videntur: vnde & eam moueri quis existimauerit. Illud autem non est necessarium.

Cùm,

Cùm, quòd ea per se secundum locum moueatur, peremisset. Si enim, inquit, secundum locum per se mouetur & iam in loco est: Si autē ita est, & corpus quoq; est. Cùm hoc ergo peremisset, nunc quoniam alteratiuis quidem motibus moueri uidetur maximè, alteratur enim per timorē & iram, & reliquos affectus, aduersus hoc contendere aggreditur. Et quòd anima quidem sic moueri uideatur, hoc modo confirmat. Anima dolet: gaudet: & timet: & similia: Hi autem sunt motus. Anima ergo mouetur. Earum autem propositionum maiori quidem adsentitur dicenti timorem, & iram, & cætera esse motus. Minori autem non ita. Non enim concedit animam his affectibus per se affici, sed esse utriusq; simul. Animalis enim sunt hi affectus secundum animam. Hoc autem ex manifestioribus comprobatur. Quemadmodum enim, inquit, texere, uel ædificare, non iure animæ opera esse duxerimus: sed neq; corporis: sed animalis corpore: sic in eo, quod est irasci, & timere, & similibus, animalis esse hæc anima dicimus. Animal enim est, quòd illic quidem secundum corpus texit & ædificat: hic autem secundum animam irascitur, & dolet. Quare & si eius concedantur esse motus, non sunt animæ per se, sed utriusq;. Quærimus autem nos, an ipsa per se mouetur anima. Quæsiuerit autem quispiam, quomodo cogitationem quoq; utriusq; esse dicit. Alia enim, cùm sint ratione carentis animæ partis, quæ non est à corpore separabilis, sed est animati corporis forma, tanquam in materia, nempe corpore, existens forma inseparabilis: si ergo ne per se quidem esse potest, merito eius nulla solum operatio esse dicitur, sed utriusq;. Cogitare autem rationalis est animæ, quæ est separabilis. Quomodo ergo est & hoc utriusq;? Dicimus ergo, quòd rationalis anima, quando extra corpus est, & ab ea, quæ ad ipsum est, habitudine separata est, cogitatione non utitur. Non enim quærit & inuenit: neq; per propositiones ad conclusiones procedit. Sed, cùm mens pura sit, sine inquisitione rebus se applicat, ut quæ omnium in se rationes habeat, & corporis mole non perturbata ad eas aggreditur sine tempore, quando uult. Ignorantiæ enim ei causa corpus est, & propterea inquisitione & inuentione opus habet. Quoniam enim eius ad ipsum uinculū, non sine habitudine & relatione ad ipsum, est, sed consentiens & compatiens: ab animæ motibus ad corpus transeunt uestigia, & ex corporis ad animam. Alia itaque species est & eius, quod cogitat, & eius quod dolet. & in reliquis, ut dicebā, in corpore apparet aliquod uestigium motus animæ. Vnde & qui sunt Physiognomoniæ periti animæ cōstitutionē & affectū ex forma corporis cōijciunt. Quòd autē ex corporis quoq; affectu ad animā aliquid transit, clarū est. Cum dolente enim simul dolet: Cum gaudente collætatur. Quòd autē corpus hoc uel illo modo affectum ei impedimentum præbet, uel non præbet, nemo est qui ignoret. Quod quidem non fieret, ut ea ab illo impediretur, nisi ab ea, quæ ad ipsum est, habitudine aliquid ad ipsam transiret, ita ut posteriore cerebri uentriculo affecto, una afficiatur & memoratiua facultas. alia autem ipsa quoq; ratiocinandi potestas: & sic quidem affecto corpore facile imaginetur anima, sic autem difficiliter. Porrò differentes animarum aptitudines, & quod ad hos, uel illos affectus sunt procliues, ab ea, quæ ad corpus est, habitudine, & consensione proficiscuntur. Vnde & nonnulli existimauerunt corporis temperaturas animæ facultates sequi. Propterea ergo cogitationem, quæ imperfecta est, utriusq; esse dicit.

Si enim vel maximè dolere, vel lætari, vel cogitare motus sunt, & vnumquodq; eorum moueri: moueri autem est ab anima, vt irasci, vel timere, eo quòd cor sic moueatur: cogitare verò vel tale, fortassis autem aliquid aliud.

Non est, inquit, ex ijs quæ dicta sunt, necessariū dicere animā moueri. Quomodo autem non est necessarium, per sequētia adstruit, dans per concessionem motus esse quæ dicta sunt. Hoc autem monstrat per hoc. Si enim uel maximè, pro eo quod est, etiam si maximè concesserimus. Et superius etiam dum dicit. Hæc autem omnia motus esse uidentur. Habet autem contextus obscuritatem, quòd multis interiectis, sententiæ redditionem paulo longiorē fecerit, Eorum autem, quæ dicta sunt, redditio in eo est, Dicere autem animam irasci. Est autem hoc ut ad constructionem supercaneè: eo autem quòd multa interposuisset, sententiā rursus accipiens inchoatiua, Autem, coniunctione usus est. Dictionis uerò contextus constructio sic habet. Si enim uel maximè dolere, uel gaudere, uel cogitare motus sunt, & unumquodq; moueri: Dicere eam irasci, simile est, & cætera. Sicut enim texere, inquit, uel ædificare non esse animæ quispiam dixerit, sed hominis corpore: Sic misereri, discere, irasci, et similia, hominis opera sunt per animam. Quare & hi motus non ipsius per se animæ sunt motus, sed utriusq; simul per animam. Est autem, quod quæritur. Vtrum anima per seipsam mouetur? Hæc itaq; est dictionis contextus constructio. Reliqua autem per interpositionē dicta sunt. Cùm enim dixisset quòd dolere & gaudere & reliqua motus sunt, quomodo sunt motus exposuit. Irasci enim, inquit, uel timere, & eiusmodi, motus sunt, qui ab anima fiunt. Quòd autem motus sunt, manifestum est. eorum enim unumquodq; sic corde moto fit. In ira enim ebullit sanguis, qui est circa cor, & est in superficie. In timore autem in profundum contrahitur. Et ipsa quidem sic uel sic uibrat & exagitat. Non solum autē hæc & eiusmodi ab anima secundum aliquem motum fiunt, sed & ipsum cogitare non sine tali motu fit, cerebro, uel aliqua alia parte motū sustinente. Vnde & cogitantium uultus alieniores fiunt, & immutantur.

Eorum autem alia quidem accidunt, cùm secundum localem motum quædam mouentur: alia autem secundum alterationē. Quænam autem ea sunt, & quomodo, alius est tractatus. Dicere autē animam irasci, simile est, vt si quis dicat animam texere, vel ædificare. Melius autem fortasse non dicere animā misereri, vel discere, vel cogitare, sed hominem anima.

Eorum, irascendi, scilicet, timēdi, cogitandi, & reliquorum, alia quidem accidunt dum locali motu quædam mouentur: alia secundum alterationem: alia uerò secundum localem motum, & secundum alterationem. Irasci enim secundum utrunq; accidit. Cor enim uibratur & palpitat, quod est secundum locum motus: & alteratur, qui circa cor est, sanguis. Ebullitionem enim esse dicimus sanguinis, qui est circa cor. Ebullitio autem alteratio est. Misereri autem, uel timere, uel gaudere alterationes quædam sunt. Fortasse autem & secundum locum motus, diffusione uel contractione facta sanguinis. Cogitare autem alteratio quædam & cerebri, & reliqui corporis, maximè autem uultus. sed ipsa quidem sequitur, quæ fit per cerebrū, & ut causa quædam est. Vnde & qualis est cerebri temperatura, tales & tales facit circa rationales operationes. Cogitare autem, inquit, uel tale, uel forte aliquid aliud. Vel tale, id est motus secundum locum. Eo enim cor moueri dicebat, cùm in ira uibratur & palpitat. Vel si hoc non est cogitare: Sed tale quidem certe est, id est alteratio. Quales autem, & quomodo, alterius tractatus, id est, quales sint motus uniuscuiusq; partis, uel operis animæ, ut quales motus in irascendo accidunt: Vtrum uel secundum locum uel alterationem: Similiter in dolendo, gaudendo, uel cogitando, uel quomodo hi fiunt, id est qua parte coniuncto animali affectui:

ut cup

ut cupiditati quidē iecore, iræ autē corde, et alij aliqua alia: & quomodo hoc mouetur, id est quomodo affectū à motu affectus animalis: alterius fuerint hæc tractatus. fuerit autem uel tractatus de partibus animalium, uel de motu animaliūm.

Hoc autē nō tanquā in illa sit mot⁹, sed aliquādo quidē vsq; ad illā: aliquādo aūt ab illa. Vt sensus quidē ab his. reminiscētia aūt ab illa ad eos, qui sunt in sensorijs, motus, vel status.

Quoniam dixit, quòd oportet dicere hominē anima moueri, non ita, inquit, dixi tanquam in ea per seipsam sit motus: sed quòd aliquando quidem usq; ad illam fit motus, qui à corpore incepit, sicut habet in sensu. à sensilibus enim fit initium ad sensoria. Deinde his uel discretis uel concretis. uel eo modo à sensilibus affectis, ad facultatem affectus transit. & sic ad ipsam animam, quæ affectum cognoscit, & iudicat. Fit autem eiusmodi motus etiam circa inanimata. Plana itaque corpora, quæ in rectis quibusdam sunt sita, ab ijs, qui in uisibilibus sunt, coloribus illustrantur, ut specula: sed non sentiunt eo, quòd non habent in seipsis animam affectum iudicantem. Sentiunt autem quæcunq; habent animam, ad quam, qui in eis fit, affectus remittitur. Eo ergo, quòd ad illā usq; affectus in sensibus trahatur, anima moueri dicimur. Quia et per animam sentit animal, & usq; ad eam transit affectus. Reminiscentia quidem certe cum ab anima ceperit, usque ad uita præditum corpus transit. Recordati enim alicuius, quod nobis terribile euenit, sæpe expallescimus, & nauigationis recordati nauseamus. Quomodo autem dicimus ab anima motum incipere in reminiscentia? Non tanquam illa ipsa per se recordante: sed quemadmodum in sensibus diximus, quòd motus à sensilibus incipiens, ad illud usque transijt, in quo est iudicatiua, & sensitiua facultas: est hoc autē spiritus: sic et in reminiscentia dicimus, quòd à spiritu, in quo est anima, eius motus fit principium, qui est secundum reminiscentiam. Contra autem in sensu. In quod enim finitur sensus, ex eo est reminiscentiæ principiū. Reminiscentia enim est alicuius uisi inuentio, quod fuit aliquando in spiritu. In eo enim insunt uisa, in quo & sensitiua collocatur anima. Ab his igitur quæ in spiritu sunt, in quo est anima, reliquijs, quas uisa uocamus, quas quidem reliquias ab ijs, quæ secundum sensum sunt, apprehensionibus habuit, ab ijs, inquam, eorū, qui secundum reminiscentiam sunt, motuum fit principium. Ad uisum ergo se rursus applicans, quod prius habebat, id est, quod prius in spiritu inerat, expresse recordatur & per quod id sensoriū senserat. Et sic ergo corpus afficitur sensorio. Vt sensus quidem ab his. Tanq̄ pro eo exemplo dicitur. Ab his, nempe, sensilibus, habet motus principiū. Reminiscentia autē ab illa ad eos, qui in sensorijs sunt, motus uel mãsiones. Illud autē, Vel mansiones, addidit: quoniam, nō, sicut quādo sentimus, necesse est sensoria moueri, deinde ad animā sic affectū transire, sic & quando reminiscimur, omnino illud sensorium moueri oportet, per quod prius hunc motum habuimus: Sed hoc quidem aliquando fit, ut in ijs quæ apposuimus exemplis: aliquando uerò non. Nō enim omnino cum reminiscentia commouebitur sensorium. Sed & eis quiescētibus reminiscimur, si solùm cogitauerimus, quòd per hoc sensorium hæc nobis facta est apprehensio.

Mens autem inesse videtur quædam existens substantia, & nō corrumpi: ab ea enim, quæ est in senectute, infirmitate & hebetatione corrumperetur.

Cùm ostendisset, quod nō mouetur per se anima secundū locum: Deinde quæsiuisset an alteratiui animæ motus esse maximè uiderētur ira, et cupiditas, & timor, et similia: Deinde ostēdisset, q, etiā si motus esse concessum fuerit, hi sunt utriusq; simul motus & nō animæ, consequēter ad mentē orationē transfert, & aperte ea immortalem esse dicit. Quare & Alexāder, cùm ea, quæ ab Aristotele aperte dicuntur, contra intueri non posset, fatetur & lubēs & inuitus eam esse immortalē: quoniā alia nō inueniebat expositionem suo instituto & scopo uerbis conuenientē. Multis certe in locis cū dubitatione uerba facit. Et hic quidē fatetur immortalē esse mentē dicere Aristotelē: Parū autem progressus, cùm cōtinens adhuc esset oratio, & in eum locū incidisset, qui dicit. Mens fortasse & diuinū & affectibus non est obnoxiū, ait de diuina mēte hoc dici. Atqui si de diuina mente dicebat, cur addidit, fortasse? Exactiùs autē sciemus cùm ad eū locū peruenerimus. Scripsit autem & de anima propriū librū hic ipse Alexander: in quo ait, quòd cùm in ijs, quæ sunt, duo sint, materia & forma: unūquodque secundum suam formā figuratur & imprimitur. Materia enim omnibus communiter substrata est. Ergo et homo secundū suā formā figuratur & imprimitur, ea est autem rationalis anima. Atqui unaquæq; forma est corruptibilis, & à materia inseparabilis. Et rationalis ergo anima. Sed dicimus, quòd formarum aliæ quidem sunt à materia inseparabiles: aliæ separabiles. Est autem separabilis & rationalis anima. Quamobrem Aristoteles quoque cùm animam definisset, & si non proprie rationalem, sed omnem simpliciter animam: & dixisset eam esse actum & perfectionem naturalis instrumentarij corporis potentia uitam habentis, adijcit. Manifestum autem quomodo actus, utrum ut inseparabilis, uel ut uector nauis. Nouit ergo & formam ipse separabilem. Quòd autem hic quoq; de humana mente aperte differit, considera ex dictione. Mens autem uidetur inesse quædam existens substantia, & non corrumpi. Atqui quis diuinam in nobis mentem secundum substantiam inesse existimauerit? Quis autem esse corruptibilem diuinam mentem unquam suspicatus fuerit? Videtur enim, inquit, non corrumpi. Deinde & hoc quoq; manifestius. Maximè enim, inquit, corrūperetur ab ea, quæ est in senectute, infirmitate & hebetatione. Quid hoc manifestius, quòd de nostra mente ab eo agatur? Parum autē progressus mentis nomen ad animam transsumit. Quare senectus, inquit, non quòd anima aliquid passa sit, sed eo, quòd quemadmodum in ebrietatibus & morbis. Aperte ergo calumniantur, quicunq; Aristotelem mortalem esse animam rationalem dicere suspicantur. Pulchre autem quærit, cùm ad hunc locum uenit Alexander ipse, quomodo hæc ijs, quæ prius dicta sunt, congruunt. Prius enim agebatur, utrum motus uocare oporteat actiones animæ, iram, & timorem, & quæ sunt eius ordinis: non autem utrum essent corruptibilia, an incorruptibilia. Quomodo ergo qui de illis quæsiuerit, de mente quoq; subiungit, Mens autem uidetur inesse, substantia quædam existens, & non corrumpi. Pulchre autem dubitationem soluit. Ait enim, quòd potentia de illis quoque ostendit, an sint corruptibilia, cùm ostenderit, quòd, quæ uidentur eorum esse actiones utriusque simul propriæ, sunt per animam: sicut texere utriusq; est corpore. Potentia ergo ostenderit, quòd sunt corruptibiles. Superius enim præsumptū est, quòd si est aliquod opus, & affectus animæ proprius, cōtingit eam esse separabilem: sin minus, non. Quoniā ergo nullam habēt hæ facultates operationē à corpore separabilē: hæ quoq; iure erūt à corpore inseparabiles. Tanquā ergo hoc ostenso, meritò de mēte quærit, quomodo habeat. Ait ergo, quòd uidetur mēs nō sic habere, sed substātia esse, & inesse, & nō corrūpi. & cōsidera dictionē. Cū enim dixisset, Videtur inesse, maximè quidem significauit nō ex corpore, uel ex ea, quæ ad ipsum est, animæ cōnexione ipsam germinare, sed exterius ingredi, ut in sequētibus inquit: Deinde quoniā uidentur accidētia quoq; corpori inesse, et si nō exterius, addidit, Quædā existens substantia. Sed quoniam formæ quoque materiæ insunt

& substantiæ, sunt tamen corruptibiles, addidit illud, Et non corrumpi. Deinde & eius probationem uerißimè addidit. Maximè enim corrumperetur ab ea, quæ est in senectute, infirmitate & hebetatione. Si enim à corpore esset inseparabilis, oporteret & cum eo augeri, & cum eo minui. Si quidem in eo habent subsistentiam. Eiusmodi autem sunt ira, & cupiditas, & quæ ex illis sunt. Mens autem contrario modo habet. Augescente quidem & uigente corpore exilis est: fortasse autem ne est quidem: senescente autem augetur. Prudentia enim, inquit, et quod est ueræ opinionis, expetendum fuerit si uel ad profundã senectutem accesserit.

Nunc autem quemadmodum in sensorijs contingit, si enim acceperit senex oculum talem, uideat sicut & iuuenis.

Dubitationem quandã, quæ meritò fit ad ea, quæ dicta sunt, soluit Aristoteles. Diceret enim aliquis. Si quòd in senectute mens nõ marcescit, id eã incorruptibilem ostendit: quòd una marcescat & deficiat, corruptibilem ostendit. In extrema itaq; senectute et delirijs corrũpi uidetur. Delirant enim qui nimio senio confecti sunt. Idem autem patitur & in ebrietatibus, & in alijs qubusdam affectibus, ut in atra bile. Præterea autem & et in somnis quoq;. Si autẽ una cum corporis motibus coalteratur: ergo uidetur esse corruptibilis. Hanc itaq; dubitationem soluens dixit, quòd in dictis affectibus idem menti accidit, quod sensitiuæ facultati læsis sensorijs. Quemadmodum enim læsis sensorijs non sentimus quidem: non autem iam & læsa est sensitiua facultas. Non enim cum craßi corporis instrumentis simul patitur, quæ eis utitur facultas. Quòd enim non simul patitur facultas, sed laborat sensoriũ, ex ijs, quæ subiecimus, apertum est, quòd senex qui oculum cœperit qualem iuuenis, idem operabitur senex, quod iuuenis. Hoc autem non fieret, si læsa esset facultas. Apertius autem est hoc in suffusionibus exemplum. Si enim humorem illum detraxerimus, uident, qui prius non uidebant. Causa est autem, quoniam nõ in hoc corpore esse habet sensitiua facultas, sed in spiritu. Sic ergo, si cũ senum oculus tempore imbecillor factus sit, sintq; tunicæ craßiores redditæ, & ueluti sordidatæ, & non adeo perspicuæ, & quæ intus sunt, humida tẽpore sicciora euaserint, & propemodum concreta sint, nec poßint à sensilibus affectus ad uisorium spiritũ traijcere, contingit senes minus uidere: nõ quòd uisiua facultas affecta sit. Si itaq; in sensibus hoc contingit, in quibus minus oportebat: multo magis in mente, ut affectum solum & aliquid passum corpus mentis operationes impediat: sicut nugator uicinus, qui à bona aliqua actione uicinum depellit, ut à lectione, meditatione, oratione. Si ille ergo, qui ad uirũ bonũ & studiosum nullã penitus habet habitudinem, propter loci tamẽ uicinitatem eũ exagitat & expellit, quanto magis corpus mentem, quod ad eam non est habitudinis expers, propter naturale uinculum? Neq; enim est hoc uinculum à consensu omnino alienum. Si autem dixerit quispiam: unde & hoc fiet apertum: num & mens, sicut sensus, in aliquo præter hoc corpus esse habet, sicut in spiritu? Quod enim ad ea, quæ iam dicta sunt, attinet, hoc nondum est apertum, sed; quòd solum in hoc esse non habet, sicut sensus. Dico ergo, quòd hoc ipsum deinceps ostendet philosophus, quòd ab omni est corpore separabilis: et non sicut sensus ab hoc solum. nullum autem negotium & id prius sumere in quo existens dicit. Quòd enim nõ habet mens, sicut sensus, in alio suum esse, hinc est manifestum. Sensus enim maiora sensilia apprehẽdentes minora apprehendere nequeunt. Vt cùm magnum strepitum auditus audiuerit, minorẽ non audiet. & lingua, quæ uehementißimum succum gustauerit, minorem non sentiet. & in alijs similiter. Hoc autem ideo fit, quoniam, quod sensuum propriè est instrumentum & uehiculum, spiritum autem dico, corpus est. Mens autem, ut quæ incorporaliter intelligat, & ad sui agitationem nullo corpore utatur, quo maiora intelligibilia apprehendit, tanto magis & minora. & aliter. Nulla facultas in subiecto corpore esse habens, ipsa ad seipsam potest se conuertere. Simul enim ad se cõuertetur & corpus, in quo est. Nullum autem corpus sibi ipsi adaptari potest: sed neq; alij quidem, nisi secundum superficiẽ. Mens autem ipsa ad seipsam cõuertitur, & seipsam uidet. ipsa de ipsa quærit, & ipsa inuenit. Est ergo à substantia corporis separabilis. & aliter. Nihil pugnat uel aduersus se, uel aduersus suum subiectum. Anima autem aduersus corpus & affectus pugnat. Perfer cor &c. Nihil suum ipsius subiectum corrumpit. Omnia enim esse expetunt. Ipsa autem uirtute corpus consumit. Non habet ergo in eo esse. Et si quandoq; separabiliter operatur, quando in rerum diuinarum contemplatione uersatur, planum est, quòd & substantiam habet separabilem.

Quare senectus non eo quòd anima quid passa sit, sed id, in quo. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis.

Senectutem, uidelicet, non eandem exponemus, quam dixit, Maximè autem corrumperetur ab ea, quæ est in senectute, infirmitate & hebetatione, & quæ nunc dicitur. Sed illic quidẽ moderata. Hîc uerò multa, & extrema. Quemadmodum enim dicebam, Quoniam non omnis ad corpus habitudinis expers est mens nostra, corporis opus habet commoderatione, ut cùm moderatè habeat, nihil negotij & molestiæ exhibeat. Ei autem ad proprias operationes fit immoderatum, & in ætatis uigore seu adolescentia, propter affectuum turbam: & in extrema senectute, eo quòd sit mortificatum, & sit ipsum prope materiam. Eodem ergo modo mens in senectute afficitur, quo in ebrietatibus & morbis. Sicut enim in illis, propter malã corporis temperaturã ab operationibus arcetur. & ex hoc manifestum est, quòd si corpus ab hac constitutione liberatum fuerit, rursus resplendet: sic & in senectute accidit. Quòd autẽ postquam ab ebrietate liberatũ fuerit, nõ alia quædã mens inest, ueluti rursus ex bona tẽperatura, ex hoc manifestũ est, quòd cum priore una & eadem est numero. Si enim ex temperatura simpliciter fit, ut album, non una esset & eadem numero. Quandoquidem neq; una & eadem est numero temperatura ante ebrietatem, & post ebrietatem, nisi utique specie. Quòd autem una & eadem est mens numero, ex hoc apertum est, quòd & post ebrietatem ea meminit, quæ prius fuerunt. Si enim esset, ut quispiam existimauerit, specie quidem eadem, non eadem autem numero, non meminisset priorum: sed ei alia rursus disciplina opus esset. Simile est enim, inquit Aristoteles, ut si ego quidem hoc, tu uerò illud senseris. Neque enim quoniam eædem sunt animæ specie, iam &, quæ ego noui, & alius nouit. Si autem una & eadẽ est numero, &, quæ est ante ebrietatẽ, et quæ post, nihil aliud, quàm eius operationes impediebat ebrietas. Sciendũ autem, quod, qui omnẽ animã separabilẽ esse uolunt, hæc dicta reprehendunt. Ecce enim dicit, inquiunt, quòd anima non aliquid patitur, sed id, in quo est, corpus. Dicimus autem, quòd nõ de omni anima loquitur, sed de mente, & eam nunc appellat animam. & ex prædictis manifestum est, & ex ijs, quæ infert. Adhuc enim de mẽte uerba facit. Ac si enim hoc dixisset, quòd mens nõ est ipsa patiens, sed corpus, in quo est. Quare, inquit, neq; intelligere & cõtemplari corrũpitur, sed aliquo alio corrupto marcescit. Mẽte enim nõ patiẽte, neq; eius operationes, intelligere, scilicet, et cõtẽplari, pati poßint. Nõ ei ergo de omni anima sermo est. Ridiculũ enim esset de omni anima eum putare dicere, cùm ipse nobis aperte regulas tradiderit &

separabilis

separabilis à corporibus substantiæ, & inseparabilis. Et nota, quòd mentem, quam incorruptibilem esse dicit, & corpori aliunde inesse, eam statim animam uocauit: ut intelligas, quòd nõ aliquam aliam mentem esse dicebat præter rationalem animam aliunde in nos ingredientem: sed ipsam rationalem animã mentem uocauit: Per hæc ergo apertißime immortalem esse nostrã animã pronunciat Aristoteles. Corpori autẽ inditur rationalis anima post perfecti animalis formationem, animalibus alijs facultatibus siue ipsis rationibus cum semine una deiectis. Si quis autem ad omnem quoq; animam hoc dictũ acceperit, quare nõ & nos, q non anima quid passa sit, accipiemus, ut & Alexãdro quoq; uidetur, omnem quidem animam nullis per se esse affectibus obnoxiã: Sed irrationalem quidem, quòd neq; per se quidem sit, sed una cum spiritu corrumpitur: Mentem autem, ut quæ sit substantiæ separabilis, non esse affectibus obnoxiam.

Et intelligere quidem, & contemplari flaccescit aliquo alio intus corrupto. Ipsum quidem non est affectibus obnoxium.

Aliquo alio intus, Dicit autẽ, spiritu. Quoniã enim nõ in solis delyrijs cõtingit, ut intelligere flaccescat, sed & uigẽte ætate desipientias sæpe fieri cõtingit, & intelligentiarũ hebetationes, dicit hoc fieri spiritali corpore, in quo primo relucent animales facultates, corruptionẽ aliquam sustinẽte, & quòd nõ sit moderatum, intelligentiam turbante & impediente.

Cogitare autem, vel amare, vel odisse non sunt illius affectus, sed huiusce, quod illud habet, quatenus illud habet. Quare & eo corrupto neq; meminit, neque amat. Neq; enim illius erat, sed eius communis, quod perijt.

Quòd cogitare quoq; non est animæ per se, sed utriusq; simul, iam diximus. Nõ enim, inquit, sicut intelligere, & cõtemplari proprij sunt mentis affectus. (Affectus enim, ut sæpe diximus, operationes uocat) sic & cogitare, & amare, & odisse. Sed huiusce, id est animalis animam habentis. Quatenus illud habet, id est quatenus habet animã. Sicut enim texere, ut sæpe dictũ est, animalis est secundũ corpus: sic ea sunt animalis secũdũ animã. Quare eo, inquit, corrupto, nihil eorum habebit anima, quæ ex cõnexione ad corpus ei accesserunt. Meritò autẽ neq; meminisse eã dicit, quòd hic quidẽ præterfluens eius est cognitio, & memoria habet opus ad ea retinẽda, quæ nouit. Postquã autẽ e corpore excesserit, ut quæ cõstantẽ habeat cognitionẽ, & ipsis rebus se applicet, memoria nõ eget. Memoria enim est eorũ, quæ olim cognita fuerũt. Tũc autẽ nõ habet prius & posterius cognitio, nisi secũdũ contẽplationũ tractationẽ: sed semper stat, & in eo, quod nũc est, & in præsenti tẽpore inquirit.

Mens autem fortasse diuinius quid est, & affectibus non obnoxium. Quòd igitur fieri non potest, ut anima moueatur, ex hoc apertum est. Si autem omnino non mouetur, clarum est quòd neque à seipsa.

Non tanquã dubitans illud, Fortasse, addit: sed ut qui nondũ perfecte demonstrasset. Si autẽ & hic, & superius, & adhuc magis deinceps, immortalem esse uult mentem, id autem est ipsam per se rationalem animam: inepti ergo & uani sunt, qui eũ existimauerũt illã esse mortalẽ putare. Manifestũ enim est, quòd nõ de diuina mẽte, sed de nostra anima ratiõali loquitur. Neq; enim illa est in corpore: neq; ab ijs, quæ dicta sunt, impeditur Ex ijs enim, quæ nobis cognita sunt, de ea disseruit: illius autem ignotæ sunt operationes. Et si alioqui de mente diuina loqueretur, nõ illud, fortasse, addidisset, tanquã dubitans, an illa sit diuina, & affectibus non obnoxia. Ex his ergo demonstratis quidquid dixit in summam colligens ait, quòd, cùm sit demonstratum animam non moueri, apertum est, quòd ea per se non mouetur, siquidem neq; omnino mouetur.

Eorum autem, quæ dicta sunt, à ratione est alienißimum, dicere animam esse numerum seipsum mouentem. Eis enim insunt quæ fieri non possunt: prima quidẽ, quæ ab eo quod est moueri accidunt: seorsum autem ex eo, quòd dicant ipsam esse numerum.

Propositum est refellere Xenocratis, qui Platoni succeßit, de anima opinionem, qui dicebat animam esse numerũ seipsum mouentem. Et clarum est, quòd si sic iuxta id, quod apparet, dicebat, potest eius facile refelli sententia, ut prius dixi. Nemo autem, qui uel summo digito Mathemata gustauerit, talia dixerit. Dicebat itaq; numerum quidem animam. eo quòd formarũ complementum sit anima & ratio. Ex omnibus enim rationibus rationes in se habet, ut diximus. Numeros autem formas appellabant, ut dictum est. Et ipse quidem in ijs, quæ sequuntur, dicit. Et recte quidem, qui dicunt animam esse formarum locum. Numerum itaq; propterea. Seipsum mouentem, eo quòd per se uiuat. Non enim ab alio ei uita est. Ipsa enim est per se uita. Aristoteles autem, ut solet, id, quod apparet, ex eo, quod dicitur, redarguit. Alia itaq; dicit esse huic opinioni cõmunia cum ijs, quæ confutatæ sunt: Quæcunq; enim eos sequebantur absurda, qui animam moueri dicunt, ea illum quoq; sequentur, qui dicit numerum esse seipsum mouentem. Alia autem proprïa, quatenus ait numerum esse animam: Cui nunc insistit.

Quomodo enim mẽte complecti oportet unitatẽ, quæ mouetur, et à quo, & quomodo, cùm sit indiuisibilis, & indifferens? Si enim est motiua, & mobilis, eam differre oportet.

Idem dicere uidetur, cùm bis dixerit illud, Quomodo. Sed nõ ita est, sed primum quidem est modi cognitionis, id est, quis est modus intelligentiæ, qui facit, ut poßimus cognoscere unitatem moueri? Neque enim sensu, neque cogitatione hoc potest cognosci. Illud autem, A quo. Vtrum ipsa sibi ipsi motus causa, uel alia unitas. Secundum autem, quomodo, modi motus. Vtrum secundum rectum mouetur: uel circulo: uel aliquo alio modo: ut secundum alterationem: auctionẽ: uel diminutionem. Quomodo ergo oportet mente concipere unitatem moueri? Si enim omnis numerus unitatum est multitudo, necesse est, dum mouetur numerus, unitates moueri. Quomodo ergo mouetur unitas? Si enim a seipsa, quoniã, quod mouet, quatenus mouet, est aliud quidpiam ab eo, quod mouetur: necesse est unitatem à seipsa differre. Quæ est ergo eius ad seipsam differentia, cùm unitas sit indiuisibilis, & indifferens? Si autem aliæ quidem mouent, aliæ uerò mouentur, quæ est unitatis ab unitate differentia? Oportet enim id, quod mouet, quatenus mouet, ab eo, quod mouetur, differre. Siquidem aliqua naturæ potentia illud quidem apte se habet ad mouendum, hoc uerò, ut moueatur. Et alioqui, si hæ quidem unitates mouent, illæ uerò mouentur: Quæ mouent quidem fuerint anima: non eæ quæ mouentur. Quemadmodum enim & in animali, quod mouet quidem anima, quod uerò mouetur corpus est: Sic & quia unitatum aliæ quidem mouent, aliæ uerò mouentur, quæ mouent fuerint anima. Quòd si hoc ita est, non fuerit numerus seipsum mouens anima, sed solum mouens.

Præterea autem quoniam motam lineam superficiem facere dicunt, punctum autem lineã, Vnitatũ quoq; motus lineæ erũt. Est enim

punctus vnitas situm habens. Numerus autem animæ iam alicubi est, & situm habet.

Aliud argumentũ. Eos autẽ in eo illudit. Geometriæ, inquit, esse uidetur, quòd fluens punctus lineã facit. & ipsa fluens superficiem. Quòd si hoc est, animæ motus, cùm unitatũ sint motus, lineæ erunt: ira: cupiditas: & reliqua. Vnitas enim, inquit, à puncto nullo alio differt, quàm quòd punctus alicubi situs est. In linea enim. Vnitas autem non est ex ijs, quæ situm habẽt. Nihil ergo aliud est unitas, quàm signum punctum non habens. & signum, unitas situm habens. Qui ergo animam numerum esse dicunt, in corpore eam esse confitentur. Numeri ergo unitates alicubi sitæ sunt. In corpore enim. Ipsæ ergo unitates, quæ situ habent, signa sunt. Ea autem mota lineas facient.

Iam verò à numero si quis numerũ detrahat vel vnitatem, alius relinquitur numerus. Atqui plantæ & multa animalia diuisa viuũt, & videntur eandem habere animam specie.

Tertiũ hoc argumentũ. Si à numero, inquit, unitatem detraxero, ut à decem, alium facio numerũ, nouem: illum quidem parem hunc uero imparem. Similiter & si numerũ detraxerimus, alius fit, qui relinquitur, specie. Si enim à sedecim qui est quadrangulus tria abstulero, non erit amplius quadrangulus. Si autem & gnomona quadranguli abstulero, ut septem à sedecim, fit nouem etiã quadrãgulus. Atqui nõ idem est specie, sed genere. Si autẽ, inquit, à plãta ramũ abscideris, eadem manet & in eo quod relinquitur anima, & in ipso ramo. Similiter autẽ & in insectis animalibus hoc accidit. Abscissa enim aliquandiu uidentur eam habere operationẽ, quæ ex anima est, sensum dico, & motũ. Nõ est ergo anima numerus. In plantis autẽ, quod dicitur, manifestum est. Si autem nõ in omnibus partibus, quod dicitur, acceperis, uerum erit et in alijs quoq; animalibus. Quibusdam enim amputatis partibus eadem manet anima. & si non in uniuersis animatis uera est oratio, sed cùm in quibusdã uera sit, bonum ostendit esse argumentum.

Videatur autem nihil differre an vnitates dicas, vel parua corpuscula. Si enim Democriti orbiculis puncta fiunt, sola autẽ quantitas maneat, erit in eo aliquid quidem, quod mouet: aliquid verò, quod mouetur: sicut in magnitudine. Non enim eo quòd magnitudine differant, vel paruitate, hoc, quod dictum est, accidit, sed quòd quantitatem subeant. Quare aliquid esse necessarium est, quod vnitates moueat. Si autem in animali, quod mouet anima est, & in numero. Quare non, quòd mouet, & quòd mouetur, anima est, sed, quòd mouet solum.

Vult compellere Xenocratis opinionẽ ad sententiam Democriti. Ille enim dicebat ex orbiculatis atomis animam consistere. Si itaq;, inquit, atomorum magnitudinem aliquis abstulerit, erunt puncta. Vtrosq; ergo eadem sequentur absurda. Democriti autem opinioni nihil incõmodi afferebat atomorũ continuitas. neq; enim, quòd continua essent corpora, ea moueri dicebat, sed propter eorum multitudinẽ mutua contra se inuicẽ protrusione. sic & Xenocrates, non quoniã indiuisibilia ponebat ea, ex quibus anima, unitates dico, propterea eas moueri dicebat, sed quòd quantitas esset, quæ ex eis est, numerus. In hoc ergo conueniunt, quòd moueri dicebãt, hic quidẽ atomos: ille uerò numerũ. Vtrisq; autẽ ex necessitate sequitur, ut, dicant, uel atomorum, uel numerorũ alios quidem mouere: alios uerò moueri. In septimo enim & octauo Physicæ monstratũ est, quòd fieri nõ potest, ut idem per idem & moueat & moueatur, neq; in quantitate continua, neq; in discreta. Hæc autem hoc consequitur, quòd eorum uterq; discretam quantitatẽ facit animam per se mobilem. Quare si atomorũ, & numerorũ hi quidem mouent, illi uerò mouẽtur: erit tota cõgeries ipsa per se mobilis, quemadmodũ & animal dicitur ipsum per se mobile, quamuis hoc quidẽ moueat: illud uerò moueatur. Sed quemadmodũ in animali, quod mouet, anima, & nõ quod mouetur: sic & in animæ numero nõ omnis erit anima, sed, quæ mouẽt unitates. Similiter & in orbiculatis atomis, quæ mouẽt, animæ. Hæc quidẽ ratione in eãdẽ deducitur opinionẽ Democritus et Xenocrates. Quæcunq; ergo absurda Democriti opinionẽ sequi mõstratũ, eadẽ Democriti quoq; sequentur. Dixerit autẽ quispiam nõ uerum esse in idem, per omnia conuenire Democriti & Xenocratis opinionem. Non enim simpliciter faciebat animam Democritus quantitatem discretam, sicut Xenocrates. Ponebatur ergo non ex quibuslibet atomis esse animam, sed ex orbiculatis, ut motus causam reddat. Non ergo in idem simpliciter deducit utrasq; opiniones.

Contingit autem vtique ea esse unitatem. Oportet enim eius esse ad alia differentiam: Puncti autem monadici.

Vnitatem dixit pro eo quod est, ex unitatibus. Si ergo anima unitas est, uel ex unitatibus, clarum est, quòd oportebit unitates, ex quibus constat anima, ab alijs unitatibus differre, quæ animam non faciunt. Non enim omnes simpliciter unitates, præterquã eæ ex quibus constat anima, sunt animæ effectrices, sed eæ solùm, quæ mouent.

Quæ itaque sit vnitatis ad vnitatem differentia, ne mente quidem cogitari potest.

Præterquã, quòd eæ quidem illarũ situ habent: illæ uerò non habẽt. Sed omnes unitates, ex quibus numerus, id est anima, situ habent. In corpore enim. Quæ ergo est earum differẽtia? Oportebat enim esse differentiam, ut eæ quidem mouerent, illæ uerò mouerentur. Hoc autẽ fieri non potest. Non ergo contingit numerum, uel unitatem esse animam. Rectè autem dixit. Puncti monadici. Si enim monas siue unitas accepto situ pũctus fit: unitates autem, ex quibus anima, in corpore: Puncti ergo erunt. Quoniam ergo non simpliciter punctos dicebant, sed unitates, meritò dixit punctos monadicos.

Si ergo sunt aliæ, quæ in corpore sunt, vnitates quàm puncti, in eodem erunt vnitates. Puncti enim locum occupabit.

Aduersus Xenocratẽ hæc adhuc ratio ostẽdit, quòd unitates, ex quibus anima, pũcti sunt. quãdo quidẽ unitas sine situ pũctus est. Vnitates autẽ animæ situm habẽt. Sunt enim in corpore. Puncti ergo sunt. Similiter pũcti sunt unitates sitũ habẽtes. Si itaq; unitates puncti sunt, & puncti unitates: sunt autem in omni corpore pũcti: utrũ unitates, quæ animã faciũt, siue puncti, eædẽ sunt, cũ ijs, quæ sunt in corpore, in quo est anima, punctis seu unitatibus, an aliæ? Si itaq; animæ aliæ fuerint ab ijs, quæ sunt corporis: quãdo anima fuerit in corpore, animæ pũcti corporis pũctis quadrabũt, & apponẽtur. Punctus autem puncto additus unũ facit punctũ. Indiuisibile enim cum indiuisibili cõpositum facit indiuisibile. Si autem una alteri apponitur, quæ animæ est, ei, quæ est corporis: & nihil amplius fit quod ex ambobus componitur: quid uetat & plures animæ punctos eidem puncto corporis adaptari? Decies enim mille indiuisibilia composita non faciunt magnitudinem. Fieri ergo potest, ut omnes animæ puncti uni corporis puncto apponãtur. Quot quot autem puncti adaptati fuerint, unum punctum facient.

Secundum

Secundum ergo sui signum erit corpus animatũ, quatenus appositi sunt omnes corporis puncti. & nihil, quod non fieri possit, habet suppositio. Si enim numerus anima est, idem est autem dicere, punctorum discretorum congeries, infinitos autem punctos uni & eidem adaptari contingit, quemadmodũ centro circuli rectarum fines linearum à circunferentia ad idem centrũ deductarum, omnes quoq; punctos ex quibus anima, uni corporis puncto contingat applicari. Cõtingens autem est, quod cùm non sit necessarium, si positum fuerit, nihil, quod non fieri possit, accidit. Atqui si numerus est anima, idem est autem dicere punctorum multitudo, contingat omnes uni corporis signo adaptari, cùm actu quidem diuisi fuerint. Hoc autem consequitur, ut secundum unum signum corpus animatum sit: quod fieri non potest. Vniuersum enim uiuit, & est animatum. Non est ergo anima numerus. Hanc enim suppositionem hoc absurdum secutum est. Et alioqui, continget animam unum quoque esse punctũ. Quòd si quis non hoc supposuerit, omnes animæ punctos uni animæ puncto apponi: sed animalem unum punctum uni corporis puncto adaptari: ne sic quidem absurdum oratio effugerit. Et sic enim necesse est non uniuersum corpus ipsum esse animatum, sed secundum aliquos punctos, qui in eo sunt: non esse autem omnino animatum corpus. Puncti autem non omnino corpus sunt. Quare animales puncti in corporis punctis insunt. Non est autem idem corpus & ij, qui in illo sunt, puncti, sicut non idem est dicere, finem & finitum. nullum ergo corpus animatum. Si autem animæ puncti idem sunt cum punctis corporis: Omne autem corpus punctos habet: erit ergo omne corpus animatum. Si ergo aliæ sunt in corpore unitates & puncti. Vnitates et punctos de eodem dicit. Dico autem de punctis, qui sunt in corpore. Dixit enim quòd & puncti unitates sunt situm habentes. Si ergo unitates, inquit, seu puncti, qui sunt in corpore, alij sunt à pũctis, seu unitatibus, quæ sunt in anima, pũcti locum occupabit unitas. Vnitas, scilicet, animæ puncti corporis locum occupabit. Communius autem dixit locum puncti. Quod enim indiuisibile est, in loco non est. potest autem animalis puncti locum dicere eum, qui in corpore est, punctum.

Atqui quid vetabit in eodem esse, si duos, & infinitos? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa.

Habet uerisimilitudinem suppositio. Si enim duo puncti ex necessitate conuenirent, eo quòd animæ puncti, cùm sint in corpore, corporis punctis omnino apponentur, quid uetabit in eodem conuenire & plures, & omnes? Quare uel secundũ unum corporis pũctum erit animatum animal: uel omnes animæ puncti uni corporis puncto aptabuntur: uel secundum unumquenq; eorum, qui sunt in anima, punctorum animam habebit animal. & uel infiniti in corpore puncti, uel omnibus adaptabuntur animales puncti. & sic infinitæ erunt in animali animæ. Sic autem erit actu quoq; infinitum, uel omnibus, & non erit uniuersum corpus animatum: neq; omnino animatum, ut dictum est. Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa. Quoniam dixit, quòd nihil uetabit in eodem corporis signo infinita animæ signa adaptari, ut unum signum fiat anima, hoc ipsum uult confirmare. Si enim infinitorũ animæ punctorum locus corporis signum est, id autẽ est indiuisibile, infinita, scilicet, signa, quæ corporis signo aptabuntur, erunt indiuisibilia. Vt enim se habet locus, sic & ea, quæ in eo sunt. Quare unum signum erit anima, & secundum unum signum animatum corpus.

Si autem qui in corpore puncti sunt, sunt animæ numerus: vel si qui ex eis, qui in corpore puncti sunt, est numerus, anima est: cur non omnia habent animam corpora? Puncti enim in omnibus esse uidentur, & infiniti.

Hæc est altera pars diuisionis. Diximus enim, quòd uel ijdẽ sunt animæ puncti cum punctis corporis: uel alij. Cùm alios ergo esse aperuisset, nunc reliquum aggreditur. Cùm ergo dixisset, quòd qui in corpore sunt, puncti sunt numerus animæ: quod dixerat resumit, ut id sit apertius. Non enim dicebant punctos numerũ esse animæ, sed numerũ pũctorũ, qui in corpore sunt, animã, si idẽ ponebãt esse punctos corporis, qđ pũctos animæ.

Præterea autem quomodo fieri potest vt animæ separentur, & à corporibus soluantur, si quidem non diuiduntnr lineæ in punctos?

Xenocrates, ut qui esset Platonis discipulus, dicebat esse animã à corpore separabilẽ. Quò fit ut clarũ sit quòd nõ hũc cognitum numerum eam dicebat: Quomodo enim contingit per se esse numerũ? Sed secundũ conuenientiam. Ei autem quod apparet occurrẽs Aristoteles, Si anima, inquit, est separabilis, fieri autem nõ potest, ut puncti à corpore separẽtur, non est ergo numerus anima. Quod enim numerum dicebat, sequebatur, ut etiam punctos diceret. Numerus enim unitates. Ipsæ autẽ, cùm situm habeant, puncti sunt. Fieri autem nõ potest, ut qui in corpore puncti sunt, separentur: quoniam non diuiduntur lineæ in punctos: sicut neq; superficies in lineas: neq; corpora in superficies. Lineæ enim pars est linea. Pũctus autẽ finis est lineæ. Diuiduntur autem, quæ diuiduntur, in partes, non in fines. Finis enim est inseparabilis ab eo cuius est finis.

Accidit autẽ, sicut dicebamus, partim quidem vt idem dicant, quod ij, qui eam tenuiũ partium corpus ponunt: partim autem, sicut Democritus ab anima dicit moueri, propriũ absurdum. Si enim anima est in omni, quod sentit, in eodem necesse est duo esse corpora, si corpus aliquod est anima: ijs autem, qui numerum dicunt, in eodem puncto multos punctos, vel omne corpus habere animam, si non differens aliquis numerus insit, & alius ab ijs, qui in corpore sunt, punctis.

Xenocratis opinionem eadem sequentur absurda, partim quidem, quæ eos, qui tenue aliquod corpus esse dicũt animam: partim, quæ Democriti opinionẽ. Illi enim subtile corpus esse dicebant animã: ut per totũ corpus posset peruadere, & totũ à se animatũ omnino mouere. Quare secundũ eos, si anima, cùm sit corpus, per totũ corpus peruadit: & totũ animans per totũ mouet: duo corpora in eodem erunt: quod est absurdum. Idem ergo absurdũ sequebatur ijs quoq;, qui numerũ dicũt. Si enim sunt aliæ unitates animæ à corporis punctis, sequebatur omnes animæ punctos uni corporis puncto posse adaptari. Hæc itaque ratione cõmune hoc inter se habent. Et aliter. Vnitates, ex quibus statuebat Xenocrates esse animã, uel sunt corporeæ & numerabiles: uel non corporeæ, neq; numerabiles, sed indiuisibiles, & solũ numerantes. Omnis enim corporeus numerus est omnino numerabilis. Numerans autẽ incorporeus. Vt semel ergo dicam, uel corporeæ sunt animæ unitates, uel nõ, sed indiuisibiles. Si corporeæ ergo sunt, corpus per corpus peruadet: et idem sequetur, quod eos, qui subtile corpus esse dicunt animã. Si autem sunt indiuisibiles, ad eadem absurda deducetur, quæ Democriti opinio: si quidem & ipse atomis quoq; corpus mouebat, nõ quòd aliquantã molem, uel molem simpliciter haberẽt, sed quia numerus. Cùm autem dixisset, quòd non solũ insectiliũ numerorum animã esse dicebat Democritus: sic enim quæuis atomi animam facerent: sed cum magnitudine orbiculariter figuratã. neque enim fieri potest, ut sine magnitudine sit figura. magnitudinis

dinis enim finis figura est. Hec ergo ita sunt, si non ijdem sunt animæ puncti cum punctis corporis. Si autem cum corporis punctis ijdem sunt puncti animæ: sequeretur omne corpus esse animatum. Est autem magis rationi consonum eos primum ponere: siquidem non omne corpus animatum dicebant. Hoc ergo modo idem absurdum sequetur & eos, qui subtile corpus animam dicunt, & eos, qui numerũ. Sequitur aliud commune absurdum ijsq;, qui numerum dicunt, & Democrito. Superius enim ostendit nihil differre, an paruos motos orbiculos una etiã corpus attrahere dicas, an numerũ. Non enim, quòd illi quidem sunt magnitudines, unitates uerò sint indiuisibiles, motus fuerunt: sed propter quantitatẽ. Quare quod alterũ sequitur absurdũ, reliquum quoq; sequetur. Sequuntur autẽ & Xenocratis opinionem multa absurda, & Democriti. Alterius ergo alia. Quænã autem ea sunt, superius dictũ est. Accidit autẽ, sicut dicebamus, partim quidem, ut idem dicant: Illud, idem, non ad opinionẽ referens, sed ad id, quod sequitur, absurdũ dixit. Nõ eadem enim de anima dicebant: sed in eadem absurda incidebãt. Partim autem, sicut Democritus moueri ait ab anima, propriũ absurdum. Quatenus animam moueri dicebat Democritus, secundũ hoc cum Xenocrate cõmunicans. Vterq; enim eorum dicebat: Hic quidem per motas unitates mouẽs animam: Ille uerò per insectilia. Et in hoc ergo communicantes, cõmune quoq; habeant absurdũ, quod sequatur. Quod quidem absurdũ, ut ad eorum opinionem, qui subtile corpus esse dicunt animã, propriũ est Democriti & Xenocratis. Secundũ hoc ergo communicabant: Differebant autem, quòd hic quidem numeros: ille uerò corpora atomos dicebat. Si enim anima est in omni, quod sentit: in eodem necesse est duo esse corpora, si corpus aliquod est anima. Quid cõmune habeat Xenocrates cũ ijs, qui subtile corpus dicunt, per hæc ostendit. Sequitur enim ijs, qui subtile corpus dicunt, ut corpus per corpus peruadat: siquidem per totum corpus animam peruadere oporteat, ut totũ animatum sit corpus, & totum moueatur. Si quis autem dicat, quòd, cùm in uacuis corporis partibus sit anima, sic illud potest mouere, ut, quæ sunt in uasis: sic autem maximè non fuerit in corpore. Ei enim adhærebit: non in toto erit. Quomodo ergo totum animatum? Deinde si exterius adiuncta non facit ipsum animatũ, nec ergo interius.

Etiam accidit corpore moueri animal à numero: sicut & Democritũ dicebamus ipsum mouere. Quid enim interest paruos orbes dicere, uel magnas vnitates, vel omnino vnitates, quæ feruntur? Vtroq; enim modo necessarium est animal mouere, quòd ipsæ moueantur.

Democriti & Xenocratis per hæc opinionem confert. Eadem, inquit, eis absurda sequentur, quoniã utriq; eo, quòd atomi moueantur, uel unitates, corpus moueri dicebant. Quæ autẽ eos absurda communiter sequuntur, nõ subiũxit, utpote qui iam dixerit: Vt, quòd uel à seipsis mouẽtur, uel ab alijs. Quæ est ergo unitatis differentia uel ad seipsam, uel ad aliam? Vnitates enim potentia sunt Democriti quoq; atomi: quniam, non quatenus continuæ sunt, mouebant, sed quatenus quantitas discreta, sicut & numerus. Volens autem has opiniones inuicem conciliare, orbes quidem paruos dixit, unitates autem magnas. Si enim ab orbibus continuum abstuleris, puncti erunt, uel unitates magnitudine priuatæ. Siue acceperint puncti seu unitates magnitudinem, tales erunt quales erant orbes Democriti. Magnas unitates, uel omnino unitates. Quoniam uolens ostendere, quòd ad mouendũ nihil conferebat, neq; atomis magnitudo, neq; unitatibus indiuisibile, atoma quidem dixit parua, unitates autem magnas: ut ostendat, quòd hoc nihil differt, subiunxit, Vel omnino unitates.

Iis itaq;, qui simul connexuerunt motum, & numerum, & hæc eueniunt, & multa alia eiusmodi.

Hæc est eorum, quæ dicta sunt, conclusio. Ostendit autem quòd non solũ quæ dicta sunt absurda, sed & multa alia eis sequuntur. Quædam autem adducit.

Non solum enim fieri non potest, ut animæ definitio talis sit, sed & accidens. Clarum est autem, si quis ex hac ratione animæ affectiones, & opera conetur tradere. vt ratiocinationes: sensus: uoluptates: tristitias: & quecunq; alia eiusmodi. Sicut enim prius diximus, ex eis ne diuinare quidem est facile.

Postquam probauit, quòd substantiæ animæ definitio esse nõ potest, quæ à Xenocrate tradita est, quòd anima est numerus se ipsum mouens, deinceps ostendit, quòd neq; quidquam eorum, quæ animam consequuntur, & quæ ei insunt, quæ sunt affectus & operationes, potest esse numerus seipsum mouens. Affectus enim animæ sunt ratiocinationes, tristitiæ: uoluptates: & eiusmodi. Quid ergo possit dici numerus seipsum mouens, ne diuinauerit quidem quisquam, tantum abest ut probabili ratione utatur, quomodo motus numerus erit cogitatio, uel quomodo sensus, uel quomodo tristitia, & in reliquis similiter. Et aliter. Si numerus seipsum mouens anima, quoniam diuersæ sunt animæ partes, seu facultates, necesse est non eundem esse numerum animalem omnem facultatem. Qualis ergo erit numerus rationalis pars animæ, & eius diuersæ facultates, qualis cogitatiua, qualis & opinatiua, & in irrationali, qualis imaginatiua, uel qualis sensitiua, uel aliarum quæpiam, ne fingere quidem est facile. Et hæc ergo præter ea, quæ dicta sunt, absurda Xenocratis opinionem [illegible]uentur.

Cùm autẽ tres modi traditi sunt, per quos animam definiunt: hi quidem, quod est maxime motiuum pronuntiarũt, eo quòd seipsam moueat. Illi verò corpus quod est subtilissimum, uel quod est aliorum maxime incorporeum. Hæc autem quas nam dubitationes, & contratrietates habeant, percurrimus propemodum. Restat ut consideremus, quomodo dicitur eam esse ex elementis. Dicũt enim, ut quid sit eorum, quæ sunt, sentiat, & vnumquodq; intelligat. Huic autem orationi multa etiã euenire necesse est, quæ fieri nõ possunt,

Ea quæ dicta sunt, concludit, ut, quod restat, adijciat. Dixit enim, quòd eorum, qui de anima dixerũt alij ad eius motiuã facultatem respexerunt: alij ad cognitiuam: alij ad id, quod eius est subtile, uel incorporeum. Postquam ergo eos refellit, qui ad uim eius motiuam respexerunt, & id, quod est eius incorporeum: nunc transit ad reliquũ. Ipsam enim mouere ipse quoq; uult: & ea ratione illos admittit, qui ad id respexerunt, sicut & eos, qui ad uim eius cognitiuã, & quod eius est incorporeũ. Reprehendit autem illos quidem, quod eo, quòd moueatur, sic moueri dicebant: illos autem, quòd, cùm incorpoream maginati essent, institutam orationem non tenuerunt: sed subtile corpus eam esse dixerunt. Hæc autem quasnam dubitationes & cõtrarietates habeant percurrimus propemodum. Sequebatur enim & eis, qui maxime motiuum, & ijs qui subtilissimum dicunt, & corpus per corpus peruadere, & ab anima corpus ita moue

ita moueri, ut ab argento uiuo Venus lignea. Huic autem consequens erat, ut rursus posset in corpora mortua ingrediens ea mouere, & quòd non sit animali anima status causa. Quæ autem aduersus per se mobile dicta sunt, aperta sunt. Restat ergo ut eos refellat, qui ad uim eius cognitiuam respexerunt, qui quidem ex elementis rerum eam dicebant, ut simili simile cognosceret. Quam orationem, inquit, multa quæ fieri non possunt consequuntur.

Statuunt enim simili simile cognoscere, perinde ac si res animam statuant. Non sunt autem hæ solæ, sed multæ, uel fortasse potius infinitæ numero, quæ ex eis sunt. Ex quibus ergo vnaquæq; est, esto animam cognoscere, & sentire: Sed vniuersum simul quanam re cognoscet, & sentiet? vt, Quid deus, vel homo: vel caro, vel os: Similiter autem & quoduis aliud compositum. Neque enim quomodocunq; se habentia elementa eorum vnumquodq;, sed proportione quadam & compositione. sicut & de osse dicit Empedocles.

Quoniam cognitiuam formam animam habere statuunt, dicunt autem simili simile cognosci, tantumnon dicunt quæcunque sunt esse animam. Sed tanquam absurdum hoc uitantes, eam ex rerum elementis faciunt. Quod autem sic ab eis dicitur multa consequuntur, quæ fieri non possunt. Si enim simili simile cognoscit, ea cognoscet ex quibus ipsa componitur, Dico autem elementa, & rerum principia. Non sunt autem in ijs, quæ sunt, principia, & elementa sola: sed sunt multa, & numero infinita, quæ præter principia, & ex ijs sunt composita, quæ & à se inuicem, & à principijs differunt. Quomodo ergo ea cognoscet? Ea quidē, ex quibus ea, quæ sunt, cognoscet, dico autem elementa, non utiq; autem & ea, quæ ex elementis sunt. Cum qua enim compositione est eorum unumquodque? Cuius compositionis cùm non sit anima particeps, ea non cognoscet, si quidem simili simile cognoscit. Quia autem est propria uniuscuiusq; compositionis ratio, ad fidem eius rei faciendam Empedoclis quoque carmina hoc declarantia ea de causa adijcit. Quare, si ea oportet animam cognoscere, ipsarum quoq; compositionum rationes eam oportet habere. Si autem non habet, ea non cognoscet. Quam ob rem Plato quoque in Timæo non satis habuit animam ex elementis facere: sed & eius compositionem secundum harmonicos numeros facit. Si autem & elementa, ex quibus res, sunt in anima, & compositorum rationes, secundum quas componuntur, rursus necesse est res omnes esse animam Si enim & hominis elementa in anima: & eorum compositionis rationes: homo ergo est anima. Et similiter in lapide & alijs. Nihil enim est aliud res unaquæq;, nisi elementa cum qualitate quadam prædita compositione. Si enim compositionis elementorum proportiones, ut forte Hemiolia, uel quæcunque alia, ei sua natura per se inesse possent, esset satis uerisimile & probabile figmentum, quòd elementa habens anima, habens autem & rerum rationes, sic cognoscit composita. Quoniam autem compositionum rationes in ipsis sunt elementis compositis, omnino necesse est eum, qui in anima elementa esse dicit, esse autem & rerum compositionis rationes, nihil aliud dicere, quàm quòd res sunt in anima, ut equus, & lapis, & reliqua. Hoc autem quàm sit absurdum ne dicere quidem opus est. Infinitæ autem, inquit, res sunt, non naturæ sed nobis, uel si hoc non ita est, quòd semper fiant, infinitæ.

Terra decora duas amplis sortita caminis
Iubaris est fluidi partes ex partibus octo.
Quatuor ast ignis. candentiaq; ossa fuerūt.

Nihil ergo iuuat elementa esse in anima, nisi & proportiones inerunt, & compositio. Cognoscet enim vnumquodq; id quod est simile. Os autē vel hominem nihil, nisi ea inerunt. Quòd hoc autem fieri non possit, dicere non opus est. Quis enim dubitauerit, an in anima insit lapis, vel homo? Similiter autem & bonum, & non bonum. Eodem autem modo & in alijs.

Quoniam horum uersuum meminit ad probandum, quòd secundum aliquam compositionis proportionem ipsi res fiant, si hos uersus assequi uolumus, de eis pauca dicenda sunt. Octo partes ad ossium generationem assumit Empedocles. Quorum quatuor quidem ignis: duas uero terræ: aëris autem et aquæ circa unam. Cur autem octo dicimus? Scimus, quòd ad eorum, quæ sunt, generationem assumebant Pythagorei harmonicos numeros. Ad ossium itaq; generationem octo accepit: eo quòd primus cubus octo est. Cubicam autem figuram terræ attribuunt: non quòd cubica sit terræ figura, sed quòd ea sit immobilis. Ad ossium ergo generationem, utpote quæ terrena sunt, meritò cubum accepit. Cubus autem ex harmonicis numeris componitur. Habet enim latera quidem duodecim: angulos uerò octo: superficies sex. Habent ergo duodecim ad octo proportionem hemioliam: ad sex autem duplam. Octo autem ad sex supertertiam. Hi autem numeri faciunt proportiones harmonicas. Duplorum enim proportio facit eam, quæ Diapason, id est, per omnes appellatur, harmoniam. Diapason autem, seu per omnes appellatur, quòd ex hemiolia, & supertertia proportione componitur. Quando enim sic se habent chordæ, ut prima quidem ad secundam hemioliam proportionem habeat, secunda autem ad tertiam supertertiam, tunc prima ad tertiam duplam habebit proportionē. ut habet 12. 8. 6. Diapason ergo seu per omnes, quod omnes habeat harmonicas proportiones. Quæ autem in supertertia proportione fit harmonia, Diatessaron, seu per quattuor uocatur. Duobus enim positis, latera quidem sunt in subiecto cubo ab a. usque ad m, anguli autem ab n. usq; ad y. Quòd autem sex sunt superficies, apertum est. Cùm enim tria sunt spatia, unūquodq; duos fines habet. Quòd autem octo cubus est, clarum est. Cubus enim est, qui tria habet æqualia spatia, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Sic autem metimur. Accepto latere unius interualli, in seipsum multiplicamus. Vt si habet unūquodq; latus trium cubitorum, uno in seipsum multiplicato, ut ter tria nouem. Deinde rursus latere ad id, quod factum est, multiplicato, ter nouem dicimus uiginti septem solidorum cubitorum esse cubum. Sic & in numero. Quando tres numeri æquales in seipsos multiplicati fuerint, qui ex ipsis fit cubus est. ut bis duo quatuor. & bis quatuor octo. Quare & eum cubum definiunt dicentes esse numerum æqualem æqualiter æqualem. Et rursus, quando facto quadrangulo numero in quadrangulum multiplicatus fuerit, cubum facit. Omnis autem numerus in se multiplicatus facit quadrangulum. bis duo quatuor, & bis quatuor 12. Terra decora Grece est χθὼν ἐπήρατος, id est bene cōposita. Bene composita autè ut cubica, eo quòd ex harmonicis numeris cubus est. Amplis caminis. Grece est εὐστέρνοις χοάνοις, id est pectorosis fornacibus seu fusorijs, pro eo quod est, latis. sunt enim pectora cæteris animalis partibus latiora. Quemadmodū autem poëta fingit Vulcanū in fornacem aurū, et æs, & reliqua immittentem: sic & ipse fornacem in terra fingit. Iubaris fluidi. dicit autem aëris, & aquæ duas partes in terram iniectas esse Significat autē per νήστιος, quod fluidū latine est, aëris & aquæ humi

dum, à uerbo νάειν, quod nare significat. Per splēdorem autem perspicuum. Quatuor ast ignis inquit. Quare, quæ sunt reliqua, duo terræ fuerint: quæ aer & aqua in terram iniecta, ut in fornacem, excepit & temperauit. Quoniam autem sicca & alba sunt ossa, ignis & terræ plus accipiunt. duas quidem terræ: quatuor autem ignis. Igneæ enim substantiæ album attribuunt. Vtriusq; autem humidæ substantiæ, aëris dico, & aquæ circiter unam partem. Et aliter. Si oportebat octo in harmonicos numeros diuidere, fieri non poterat ut in alios diuiderentur, quàm in quos diuisit. Oportebat enim in quatuor diuidi, ut unicuiq; elementorum pars quædam attribueretur. In æqualia autem non oportebat propter iam dictam rationem. Restabat ergo, ut uel in duas trinitates, uel duas unitates, uel ut ipse diuisit. Aliæ duæ trinitates non habent harmonicum inuicem numerum. sicut neq; duæ unitates: illic enim plures sunt harmonicæ habitudines. Quaternio enim ad dualitatem: & ipse ad unitates harmonicam seruat proportionem.

Præterea autem, cùm id, quod est, multis modis dicatur. Significat enim hoc quidem hoc aliquid: illud verò quantum: vel quale: vel aliquod aliud ex diuisis prædicamentis: vtrū ex omnibus erit anima, an non? sed nō videtur esse omniū elementa cōmunia: an quæcunq; sunt substantiæ, ex ijs solis? quomodo ergo cognoscit & aliorum vnumquodq;? aut vtriusq; generis dicent esse elementa & propria principia, ex quibus constituta sit anima. Erit ergo & quantitas & qualitas, & substantia. sed fieri non potest, vt ex quantitatis elementis sit substantia, & non quantitas. Iis ergo, qui dicunt ex omnibus, hæc & alia eiusmodi eueniunt.

Si simili simile cognoscit, & propterea eam esse oportet ex eorum, quæ sunt, principijs, quoniam multa sunt, inquit, ea quæ sunt, diuiduntur autem in decem prædicamēta, quæcunq; autem sunt cognoscit anima, necesse est esse communia decem prædicamentorum principia & elementa, ex quibus cùm sit anima, omnia quæ sunt cognoscet: uel si communia non sint principia, sed uniuscuiusq; prædicamenti propria sint principia, ut Substantiæ quidem materia & forma: Quantitatis autē, siue quantitatis continuæ & discretæ signum, & unitas: illud quidem principium quantitatis continuæ: hæc autem discretæ: similiter autem & uniuscuiusq; aliorum, quæ sunt, principia. Prædicamentorum autem principia nunc dico elementaria & coordinata, sicut & lapidis principium fortasse est substantia. Sunt autem & quatuor elementa. Vel ergo ex omnibus erit prædicamentorum principijs, uel ex substantiæ. Sed si ex substantiæ principijs erit anima, quomodo cognoscet quantitatem, uel qualitatem, uel ulla alia prædicamenta? Si autem ex quantitatis principijs anima, uel alicuius alijs præter substantiam: quomodo ex quantitatis principijs fit substantia? Anima enim est substantia. & rursus, quomodo reliqua cognoscet prædicamenta? Si autem est ex omnibus prædicamentorum principijs, erit ipsa & substantia, & quantitas, & qualitas, & unumquodq; aliud prædicamentum. Hoc autem fieri non potest eo, quòd quantitatis elementa faciunt quantitatem, & qualitatis qualitatem: & in reliquis similiter. Fieri autem non potest, ut animam quantitas uel qualitas faciat, cùm sit substantia. Si autē dicit aliquis, quòd partim quidem erit substantia: partim quantitas: partim qualitas: partim autem unumquodq; aliorum: Quomodo ex ijs omnibus una sit anima, dicat. Nihil enim ex ijs compositum fit unum. Præterea autem si in genere ipsa à se nō dissideat, quam adhuc animæ partem, uel facultatem cui prædicamento attributuri sumus, ne fingi quidem potest. Restat ergo, ut communia esse elementa dicamus decem prædicamentorum, ex quibus sit anima. Hoc autem fieri non potest. Nullum est enim decem prædicamentorum genus commune: sed sunt à se inuicem diuisa, nullo communi genere coniuncta. Ens enim de eis æquiuoce prædicatur. Si quis autem dicat, quòd est & quantitas & qualitas aliqua substantiæ consubstantiata, si eo uerbo uti licet, quòd una cum substantia subsistat. Quare quamuis sit substantia, poterat & quantitatem & qualitatem apprehēdere. Ignis enim, quatenus quidem corpus est, hoc cum sua substantia habet, quod ei quoq; formam tribuit, quòd sit triplici interuallo diuisibile. Quatenus autem ignis, calidam & siccam qualitatem. Ad hoc ergo dicimus, quòd & si hoc ita esset, quomodo res cognoscet, quæ sunt sub reliquis prædicamentis? Deinde & si sit aliqua quātitas, & qualitas, quæ alicui substantiæ formam præbet, eam quidem certe quantitatem & qualitatem, quæ est ut accidens, quod ei adest, & ab eo recedit, non cognoscet, nisi sit ex qualitatis & quantitatis principijs. Iis ergo, inquit, qui dicunt ex rerum principijs esse animam, hæc absurda eueniunt, et ex eorum, quæ dicta sunt, similitudine inuenire licet multa quoq; eiusmodi his consequentia.

Est autem absurdum dicere non pati quidem, nec affici simile à simili. Simile autem sentire simile: & simili simile cognoscere. Sentire autem aliquid pati, & moueri statuunt. Similiter autem & intelligere, & cognoscere.

Illi quoq;, inquit, ponunt, quòd simile à simili non patitur, ut & ueritas habet. Neq; enim siccum à similiter sicco patitur, neq; humidum à similiter humido, neq; ullum aliud. Et si enim patitur lucerna à magna lāpade extincta: sed non tamen, quatenus simile est, patitur, sed quatenus dissimile. Vt enim imbecilior à ualentiore. Si itaq; simile à simili non patitur, quomodo rursus aiunt, quòd simile à simili cognoscitur? Quod enim cognoscit patitur, agente eo quod cognoscitur. Sensile enim agit in sensorium, uel discernens seu disgregans, uel coniungens & congregans, uel, ut semel dicam, mouens & cognoscens à cognoscibili mouetur, ut & ipsis uidetur. Sentire enim animam moueri dicunt. Quare si simile à simili non patitur, agit autem, & patitur &, quod cognoscitur, &, quod cognoscit, non ergo simile à simili cognoscitur. Et ipse dicit in libro de generatione & corruptione non quodlibet à quolibet pati: neq; enim, quod est omnino dissimile, agere in id quod est dissimile: neq; id, quod est idem omnino: sed oportere agēs quidem, & patiens partim quidem esse simile, partim autem dissimile. Potentia quidem simile: actu autem dissimile. Agit enim calidum in frigidum, quod potētia quidem est calidum, actu autem frigidum. Et si agat id, quod est ualde calidum, in id, quod est mediocriter calidum, non tamen quatenus calidum agit, sed quatenus frigidum. Quod enim est minus calidum, est frigidi particeps. Ex his ergo infert, quòd sibi ipsis contraria dicunt, qui animā dicunt simile simili cognoscere, & hoc quoq; dicunt, quòd simile non patitur à simili.

Cùm multas autem dubitationes, & difficultates habeat, Si dicatur, vt dicebat Empedocles, quòd corporeis elementis vnaquæq; cognoscūtur, & ad simile, testificatur quoq;, quod nunc dictum est. Quæcunque enim in corporibus animaliū ex terra simpliciter insunt, vt ossa, nerui, pili, nihil sentire videntur.

Quare

Quare nec similia. Atqui conueniebat.

Dicere simile à simili cognosci, sicut Empedocles, Nam terram terra conspeximus, & siquis alius hoc dicit, multas quidem habere absurditates, & dubitationes iam probatum est: maxime autem conuincetur ab eo, quod nunc dicendum est. Quod enim nunc dictum est dicit, pro eo, quod nunc dicendum est. Significat autem id ea, quæ subiungitur, causalis cõiunctio, enim. Quæcunq; enim &c. Si enim ꝓpterea dictũ sit, Nã terrã terra conspeximus, quòd simile à simili cognoscatur: oportebat ea, quæ terræ magis accedunt, eam magis cognoscere: nunc autem contra fit. Eorum enim, quæ in nobis insunt, quæ terræ plus participant, pili, ossa, & ungues sunt penitus insensiles. Cùm sunt autem omnino insensiles, clarum est, quòd nec similia sentiunt. Atqui sensitiua quidem esse, & maiorem terræ cognitionem habere oportebat, si simile à simili cognoscitur. Non est ergo hæc uera oratio. Si quis autem, quod nunc & quod iam dictum est, audiat, potest ad id, quòd proximè dictum est, subaudire: nempe non posse simile à simili pati, esse autem sentire, ut & ipsis uidetur, moueri & pati, maxime confutauerit id, quod dicitur, simile à simili cognosci. Sed, ut dixi, quoniam subiungit coniunctionem, enim, magis uerisimile fuerit, ut ad ea, quæ subiunguntur, dicat. Quod nunc dictum est.

Ad hæc autem vnumquodq; principium ignorantia magis erit quàm cognitio. Vnum enim vnumquodq; cognoscet. multa autem ignorabit: omnia certe alia.

Si enim terram terra conspeximus, aqua aquam: unũquodq; ergo principium unum cognoscens, plura ignorabit. Quare ignorantiæ potius quàm cognitionis causæ sunt elementa. Videtur autem hoc argumentum non ad absurdum orationem deducere, sed, quod hanc opinionem consequitur, dicere. Quid enim absurdi, si unum quodq; unum cognoscet, ignorabit autem alia? Tactus enim cognoscit quidem tangibile: uisibile autem & audibile, & odorabile, & gustabile nouit: nõ et alij sensus similiter. Hoc autem argumentum uidetur & in amicitia magis absurdum ostendere: de qua, quæ sequuntur, deinceps subiũgit: & propterea in alijs elementis præsumptum esse, ut quod consequens est, in amicitia quoq; inferat.

Empedocli autem euenit, vt deus quoque sit stultissimus. Solus enim elementum non cognoscet litem: mortalia autem omnia. Ex omnibus enim vnumquodq;.

Et hoc, inquit, absurdam Empedoclis opinionem sequitur: quòd Deus illi est insipientior crassis & concretis mortalibus. Cùm enim omnia sint ex quatuor elementis composita: & præterea ex lite & amicitia, & propterea omnia cognoscãt, quòd omnia principia habeant: Sphærus, quem deum dicit, cùm litis non sit particeps, eam non cognoscit. Is enim apud illum fit secundum amicitiæ potentiam, & dominationem. Mortalia autem, cùm sint ex omnibus elementis, omnia cognoscent. Et ideo, inquit. Nã terrã terra cõspeximus, & Visus amoreq; amor, lite & contentio tristis. Nonnulli autem in amicitia deum accipiebant, quòd deus, quem dicit, is autem est ei amicitia, litem, ut quæ sit contraria, non cognoscet. Quare insipientior erit illis compositis, & quæ eam cognoscunt. Si quis autem dixerit, quòd nec reliqua elementa sciet, adhuc absurdior erit oratio. Esto autem alia elementa amicitiam cognoscere, quæ in se habet eorum unumquodq;, ut & ipsa cognoscat: siquis & hoc concesserit elementa quoque esse in se inuicem, litem quidem certe in seipsa non habebit. Erunt enim simul contraria, quod fieri non potest. Videtur autem, quæ de Sphæro, id est apud eum deo, expositio est, esse conuenientior. Pulchre autem notauit Alexander hanc esse probabilem argumentationem. Non enim insipientior est deus, qui deteriorum non habet apprehensionem. Melius est enim ipsa sola meliora apprehendere, deteriora autem non posse intelligere.

Omnino autem quam ob causam non omnia, quæ sunt, habent animam? Quandoquidem quodcunque est, vel est elementum, vel ex elemento vno, vel ex pluribus, vel omnibus. Necesse est enim aliquid vnum cognoscere: vel aliqua, vel omnia.

Maximè quidem. Si enim elementa anima: omnia autem, quæ sunt, ex elementis sunt: uel omnibus, uel aliquibus: uel uno: ut glacies ex una aqua: omnia esse animata et sensitiua oportebat, & unumquodq; cõpositum corpus, uel omnia cognoscere, si ex omnibus sit elementis: uel aliqua, si ex aliquibus: uel unum, si non sit compositum, sed ex uno elemento, ut glacies.

Dubitauerit autem quispiam, & quid est, quod ea vnit. Materia enim elementa esse videntur: Illud autem maxime dominans, quod ea continet, quidnam est? fieri autem non potest, vt sit aliquid anima præstantius, & quod ei imperet: minus autem fieri potest, vt mente.

Quoniam animam ex elementis dicebant, ea autem discreta sunt, & materiæ rationem obtinẽt: siquidem non elementa simpliciter dicebant animam, sed ex elementis: quid est, inquit, quod unit hæc discreta elementa, quæ ad generationem animæ conueniunt, siquidem quæ una est anima ex pluribus est elementis? Illud ergo, quod eius unionis causa est, anima est. In quibus autem est, quod continet, & quod continetur, natura prius & melius est id, quod continet, eo, quod continetur. Quare, si in composito, quod continet, & dominatur, anima est, ea enim egressa corruit compositum: Quod autem continet, id & natura primas partes obtinet, anima ergo primas partes obtinet. Elementa autem, quæ ex anima unionem habent, & continuitatem, posteriore loco sint. Quare anima est elementis principalior. In ijs enim, quæ ex materia & forma constant, principalior, & natura prima forma est. Propter eam enim est materia. Siquidem illa propter quod est: Hæc uero alicuius gratia, & ad eius susceptionem accommodatur, & componitur aptitudo materiæ. In animatis autem forma est anima. Natura ergo primum est anima. Illi autem dicunt omnium principia esse elementa: & eius, quod continet, nempe animæ, quæ continentur, elementa esse dicunt principia & causas. Sic autem fuerit argumentum. Quod maxime dominatur, continet. Anima autem maxime dominatur. Ipsa ergo continet. Quod continet, principalius est. Anima ergo est principalior: Nõ sunt ergo elementa omnium rerum principia. fieri autem non potest, ut sit anima aliquid melius, & quod ei imperet. Anima enim hoc quidem corpore, præterea autem & spiritu est pretiosior: sola mente non est antiquior. Mens autem anima & pretiosior est, & antiquior, ut quæ separabilem habeat substãtiam. Omnium ergo secundum naturam mens est principalissimum. Quomodo ergo dicunt illi elementa? Rationi enim consentaneum est, ut, quod natura est pretiosius, id sit quoq; antiquius.

Est enim rationi maxime consentaneum id esse antiquissimum & dominans secundum naturam. Elementa autem dicunt esse rerum prima.

Manifestè ergo per hæc quoq; uult separabilem esse mentem

tem. Aristoteles: siquidem & eam anima antiquiorem esse dicit. Mentem autem dicit rationalem animam: animam autem reliquam. Hic habes illius solutionem, de quo cùm superius dubitasset, solutionem non attulit, Quòd corporis temperaturas sequantur motus animæ. Hoc enim accidit, quando præter naturam homo habet. Quando enim mens non imperat, quam secundum naturam imperium obtinere oportet, ordine conuerso sequuntur corporis temperaturas animæ facultates. Quando autem mens imperat, tunc, cùm secundum naturam homo habeat, non amplius corporis temperaturas sequuntur animæ facultates, sed animam corpus sequitur.

Omnes autem, &, qui eo, quòd anima res cognoscat, & sentiat, ex elementis eam dicũt, & qui, quod est motiuum maximè, non de omni anima dicũt. Neq; enim omnia, quæ sentiunt, sunt motiua. Cernuntur enim quædam animalia secundum locum stabilia.

Cùm eos, qui de anima dixerũt, in tria diuisisset: & in eos, qui ad motiuum respexerunt: & eos, qui sensitiuum: & eos qui incorporeum: & unamquamq; harum opinionum seorsum confutasset: ut iam enim dixi, unuscuiusq; harum hoc quidem admitit: illud uerò reprehendit: Quòd enim, quòd mouet, & quod est sensitiuum animam dixerunt, & quòd quam maxime esse existimauerunt incorpoream animam, admittit: reprehendit autem, hos quidem, quòd oportere existimauerunt, eo, quòd moueatur, moueri: illos autem, quòd exprincipijs eam esse dicunt, eo, quòd simili simile cognoscitur: illos uerò, quòd, cum incorporeum rectè imaginati essent, suam sententiam non tenuerunt, sed ad subtile corpus delati sunt. Harum ergo opinionum cùm unamquanq; seorsum cõfutasset, & quæ unamquanq; absurda sequerentur, ostendisset, nunc aduersus omnes communem quandam confutationem intendit. His enim, inquit, omnibus euenit, ut non de omni anima differant. Et qui corpus maximè motiuum eam dixerunt, uel subtilißimum, utriq; eam motu exprimentes, & formam imponentes, nihil neq; de plantali seu uegetatiua anima dixerunt, neq; de eorum anima, quæ inter sensilia & uegetabilia media sunt, quæ ζωόφυτα id est plantanima appellantur. eorum enim anima à motu formam nõ capit. nihil enim eorum secundum locum mouetur. Et de plantis quidem clarum est. Videri autem poßint & Plantanima moueri, ut spongiæ. Non est autem hic localis motus: neq; enim locum mutat: sed est ueluti quædam contractio. Motum autem accipiebant illi, qui facit ex loco in locum mutari secundum res totas. Eorum autem sunt immobiles integritates seu, ut ita dicam, totitates. Qui autem ad cognitiuum & sensitiuum, & ipsi quoq; de uegetatiua nihil dixerunt. Plantæ enim animatæ quidem, sed nullo sunt sensu præditæ, & cognitionis expertes.

Atqui videtur eo solo motu anima mouere animal.

Cùm dixisset, quòd, qui ad uim motiuam respexerunt, non de omni anima differunt. Neq; enim de plantarum, neq; de plantanimorum. Quæ quidem plantanima sensus quidem partem habent, motu autem, qui secundum locum fit, carent: ne quis dicat, quòd & ea mouentur. (Alterantur enim, & augentur & plantæ, & plantanima). propterea addidit, eo solo motu, dico autem eo, qui est secũdum locum, anima mouet animal. Si ergo eo solo motu mouet animal, qui a motiuo eam definiunt, non de omni anima dixerint. Quod enim alteratio, & auctio non sunt animæ motus, ex hoc manifestum est, quòd & inanimata augentur, ut lapides, & alterantur, ut omnia, quæ sunt in generatione. Motu autem, qui est secundum locum, qui & ex seipso est, & secundum impetum fit, sola animalia mouentur. Præterea illorum unoquoque motuum etiamsi, quatenus est animatum, mouetur, non tamen ab anima, sed aquibusdam externis. Vel enim à sensilibus: uel ab intelligibilibus: uel ab eo, quod aggregat, & auget: secundum animam quidem certe, quatenus animatum. Eo autem, qui fit secundum appetitionem, non quatenus animatum solum, sed & ab anima moueri uidetur.

Similiter autem & quicunq; mentem, & vim sensitiuam ex elementis faciunt. Cernuntur enim & plantæ uiuere: cùm neq; localis motus sint participes, neq; sensus: & multa quoq; animalia cogitationem non habere.

Postquam ostendit, quomodo, qui & à motu animam definiunt, non de omni anima dicunt, rursus ostendit, quòd neq; ij qui ab eo, quòd cognoscat, eam definiunt, de omni differunt. Tanquam sensum, & mentem eandem animam dicant, qui ab eo, quòd cognoscit, eã definiunt, & eã propterea ex elemẽtis constituunt, sic dixit. Sic enim dixit aperte quidẽ Democritus. Visus est autem dicere & Anaxagoras. Neq; ij ergo de omni anima dixerunt: neq; enim ij de illa dixerint, quæ sensum & mentem non habet. Ea enim sunt, quibus anima cognoscit, mens, & sensus. Hi ergo nec de anima uegetatiua differunt: Neq; enim plantæ sentiunt. & hoc solum commune est & ijs, qui motiuum, & ijs qui sensitiuum dicunt. Plantæ enim neque mouentur, neq; sentiunt. De pluribus autem differere uidetur, qui sensitiuum dixerunt. Comprehendunt enim & plantanima, quæ ab ijs qui motiuum dicunt, non comprehendebantur. Aduersus eos autem quispiam dubitauerit: cur nam, si ex elemẽtis est anima, ut cognoscat, aliæ quidem animæ & sentiunt, & cogitant: aliæ uero solum sentiũt? Hoc ipsum & aduersus eos, qui motiuum dicunt, dicere conuenit. Cur enim, cùm eadem sit natura, aliæ quidem secundum locum mouentur, aliæ non?

Si quis autem hæc quoq; concesserit, & posuerit mentem aliquam animæ partem, similiter & vim sensitiuam, nec sic quidem de omni anima in vniuersum dixerint, neq; de tota, neq; de vna.

Id est, etiam si concedamus omnis animę partem esse mentẽ, & uim sensitiuam, uel tanquam idem sit, uel tanquam hæc sic concurrant, ut ubi sensus, illic quoq; mens sit, ut dicere uidebãtur Pythagorei, qui in quodlibet corpus animam traducebant: sed ne sic quidem de omni anima differuerint, qui ex cognitione eius substantiam definiunt. Vegetatiuæ enim non insitum est ut cognoscat, uel sentiat. Neq; ergo de omni, neq; de una tota. Si enim uel maximè omnis anima & mentem & sensum habet: sed & habet nutritiuã, & auctiuã & generatiuã facultatem, quæ aliæ sunt à cognitiuis facultatibus: & quæ manifestius quàm illæ in omnibus insunt, quæ animam habent, de quibus nihil dicunt. Sed neq; de ea, quæ est secundũ locum motiua. Quare uel in omni animato hæc sunt: Illi uerò de eis nihil dicunt. De nulla tota differunt. Tãquam enim una quæpiam est in unoquoq; indiuiduo anima, quæ pluribus facultatibus uel partibus utitur. De quibus, qui non differunt, ne de una quidem tota differuerint. Id autem fortasse est, eius, quod contra occurrebat, solutio. Ne quis enim pro ijs, qui id, quod est cognitiuum, animam esse ponunt, respondens dicat, eos non de omni anima loqui, sed de humana: cuius totius proprium est cognoscere: ideo dicit, quòd ne de una quidem tota loquuntur. Humana enim anima non tota secundum seipsam est cognitiua. In ea enim est & pars animosa, quam irascibilem appellant, & desyderatiua, & uegetatiua. Quarum nulla est sensus particeps. non ergo dę omni humana differuerunt.

Hoc

Hoc autem ei quoq; euenit, quod in ijs, qui Orphei ferũtur, versib⁹ dicitur. Dicit eñ animam ex vniuerso ingredi à respirantibus ventis latam. Fieri autem non potest, vt hoc plantis accidat: neq; nonnullis animalibus, si quidem non omnia respirant.

Quæ Orphæi feruntur dixit. Neq; enim Orphei esse uidentur, ut ipse in libro de philosophia dicit. Eius enim sunt placita, ea autem, inquit, melius nomen adipisci contigit. Illic ergo dicit, quòd anima à uentis ex uniuerso lata, ab animalibus respiratur. Quare & hoc non de omni anima dicitur. non enim omnia respirant animata. Neq; enim insecta: neq; plantæ. Dicunt autem hos uersus per respirationem quidem denotare suscepturi animam corporis habitudinem: eo quòd respiratio innatum calidum refrigerans ad commoderationem deducit: Vẽtos autem dicunt facultates quasdam significare, per quas ad generationem deducitur anima ex uniuersali operatione, quã à particulari hoc corpore & generatione liberata exercet.

Hoc autem eos latuit, qui sic existimauerunt, si quidem oportet animam facere ex elementis, nihil opus esse ex omnibus. Altera enim pars contrarietatis sufficit ad seipsam iudicandam & oppositum. Recto enim ipsum incuruum cognoscimus. Amborum enim iudex est regula. Incuruũ autem neq; sui ipsius, neq; recti.

Latuit, inquit, eos, qui ex elementis animam faciunt, ut cognoscat, quòd ex omnibus nihil opus est: sed ex altera contrariorum parte eam facere satis erat. Alterum enim contrariorũ ad seipsum cognoscendum satis est, quòd aptum sit, & appositum conueniat, & contrarium per priuationem, quòd non sit aptum, nec appositum conueniat. Sicut habet, inquit, in recto & incuruo. Recto enim rectum cognoscitur, quòd appositum conueniat: & incuruũ, quòd non conueniat. Incuruum autem neq; sibi conuenit: est enim incuruum indefinitum: neq; omnino conuenit: eo, quòd sit indefinita incuruitas: neq; recto. Similiter ut cognoscamus ignorantiam, non est nobis opus ignorantia, sed scientia & seipsam nouit & ignorantiam. Similiter in uisu, & cæcitate, sed hic, eo, quòd secundum habitum & priuationẽ est oppositio, meritò solo habitu opus est ad utriusq; cognitionem. Quoniam enim indefinita est priuatio: & nihil aliud est, quàm formæ absentia: meritò formæ cognitio & eius, & priuationis est cognitio. Hoc enim est priuatio, quod nõ est habitus. In contrarijs autem utroq; formato, & definitã habente naturam, ad cognitionem non est satis dicere, quòd non est hoc. Si enim album scirem, nigrum autem ignorarem: deinde diceret quispiã, quòd nigrũ est, quod non est albũ. albũ quidem, uidelicet, imaginatio tolleret, in indefinito autem deinceps esset, sicut in priuatione, non habens cui inniteretur. Oportet autem, si quidem habenda est nigri cognitio, eius naturam imaginatione circunscribi. Forte autem quoniam & in elementis sunt alia quidem actiua, uel potius formalia, ignis, & aër: alia uerò magis materialia & passiua, ut terra, & aqua: quæ secundum formam sunt ordinata, quæ & actiua, ad substãtiam animæ satis erant. His enim alia quoq; cognouisset absentia. Ex analogia ergo & cõuenientia acceptum est, quod dicitur. Si enim ubi forma est, & priuatio, per formam & ipsam formam. & priuationem cognoscimus. Quod autem deterius est, in contrarijs materiæ rationem, & priuationis obtinet. Altero ergo contrariorum, quod ad formam proportionem, & rationem habet, alterum quoq; cognoscemus, quod cum priuatione conuenientiam habet. Nunquid autem, & tanquam contraria, ad amborum cognitionem alterum nosse sufficit, siquidẽ una est contrariorum disciplina? Quando enim contrarium dixero, clarum est, quòd & passiuas cognoscam contrarietates. Quare si sciuerim, quòd albũ uisus est discretiuum & disgregatiuum: hoc ipso, uidelicet, contrarium quoq; nouero. Discretioni enim & disgregationi contrarium est concretio, & congregatio: Quod itaq; albo contrarium est, concretiuum, & cõgregatiuum erit. Quare si in aliquid incidam, quod concernit & congregat: etiam si id non nouerim, eo, quòd album sciam, quod discernit & disgregat, eo ipso noui &, quod incidit, nigrum, eo quòd albo sit contrarium. Sic ergo satis erat animam ex uno esse elemento: ut igne. Si enim hic est calidus & siccus, quando uidelicet in reliqua elementa incidero, quæ contrario huic modo affecta sunt, per eam, quæ ad ipsum est, contrarietatem illa quoq; cognoscam. Quare & ex uno elemento facere animam satis erat. In unoquoq; enim elemento duarum contrarietatum simul altera pars est.

Atq; in vniuerso quidem eam mixtam esse quidam dicunt. Vnde & fortasse Thales existimabat omnia esse dijs plena. Habet hoc autem dubitationes aliquas. Propter quã enim causam, quæ in aëre vel igne anima est, non facit animal: sed in mixtis, idq;, cùm in eis melior esse videbatur? Quæsiuerit autẽ quispiã & propter quam causam, quæ in aëre anima est, ea, quæ est in animalibus, melior est & immortalior?

Aliam opinionem de anima exponit. Existimauerunt enim nonnulli animam in omni corpore esse mixtam: ut omne sit animatum corpus. ex hac autem opinione Thaletem quoq; existimasse omnia esse plena dijs. secundum locum existimante Thalete deum esse ubique: uel quòd ipsam animam deum putaret, uel diuinæ partis eam esse. Tale est autem & id Arati.

Altitonoq; Ioue est omnis uicinia plena:
Omnia suntq; hominum fora plena, est & mare plenum,
Et portus. Dicunt autem & stoicos in hac esse opinione. Deũ enim corpus existimabant. Secundum locum itaq; Deum ubiq; existimare, & absurdum & à ratione alienum est: si quidẽ, ne ut corpus quidem deus sit, fieri potest, quando & sensum esse incorporeum ostensum est. Et aduersus hoc quidem Aristotelis est instantia. Operationibus quidem certe ubiq; esse necesse est, siquidem omnium ipse esse demonstratur. Sic ergo illud intelligimus.

Omnia plena deis: illis sunt undiq; & aures,
Per saxa & rupes, terras, hominemq; per ipsum,
Quemcunq; ipse intra celat sua pectora sensum.

Aduersus hanc ergo opinionem, quæ in uniuerso animam esse dicit, primum quidem dubitat, cur, cùm in uniuerso anima sit, alia quidem sunt animalia, alia uero non. Atqui oportebat omnia esse animalia. Nihil autem simplex animal est, ut elementa. Atqui ea magis oportebat esse animalia. Cùm enim in igne & aëre sit, ut quæ in purioribus & subtilioribus sit corporibus, in his melior fuerit anima, quàm compositorum. Quare & eius magis apparere deberent operationes. Hoc autem, ut ab eis dictum, refert, quòd in igne & aëre purior est anima, & immortalior. Oportebat ergo compositis magis quoq; apparere. Et aduersus hoc etiam mouet dubium: Quomodo aiunt eã, quæ est in elementis, esse immortaliorem & meliorem? Eque enim ac composita simplicia quoq; corrumpuntur, & alterantur, & mutãtur. Quæ ergo causa est, quòd immortaliores sunt, quæ in

quæ in eis sunt animæ?

Euenit autem vtroque modo absurdum, & à ratione paulo alienius. Dicere enim animal ignem, vel aërem, à ratione alienum est: & nõ dicere animalia, cùm anima insit, absurdum.

Quoniam dixit propter quam causam, cùm anima in elemẽtis insit, non sunt animalia: nunc autem dicit, quòd utrumuis horum dederint, absurdum, & à ratione alienum est, quòd sequitur. Siue enim ea esse animalia dixerint, proiectior, id est audacior, & præcipitantior est oratio, & quæ facile ex sensu refellatur. Absurdum est, & cùm eis insit anima, non esse animalia. Talem enim inesse, uidelicet, animam eis existimabant, qualis est animalium. Declarant autem &, quæ subiunguntur.

Existimare autẽ visi sunt in eis esse animã, quòd totum sit eiusdem speciei cũ partibus.

Vnde inducti sint, ut elementa animata dicerent, nunc dicit. Ratiocinatione enim collegerunt, quòd si similarium partium sunt elementa, propterea totum quoque est eiusdem speciei cum partibus. Totorum autem elementorum partes sunt, quæ in animalibus animata sunt: tota quoque erunt ex necessitate animata. Si enim pars est animata, totum autẽ parti simile est, totum ergo animatũ est. Propterea enim esse animata animalia, quòd habeat unumquodque partem aliquam cuiusuis corporis, aëris, uel ignis, uel eorum, quæ in eo sunt. Cùm ergo illa sunt animata, & hæc quoque meritò animata sunt. Quæ autẽ absurda hanc orationem consequuntur, subiungit.

Quare eis dicere necesse est animã quoque eiusdem esse speciei cum partibus, si eo, quòd aliquid accipiant de eo, quod in animalibus continet, animata animalia fiunt.

Si propterea, inquit, unumquodque est animatum, quòd in seipso recipiat uniuersi particulam, sunt autem omnes uniuersi partes eiusdem & cum seipsis, & cum toto speciei: necesse est ea quoque esse animata similiter. Quare &, quæ in eis est, anima & eiusdem cum seipsa speciei est, & similarium partium. Si enim non fuerit anima eiusdem cum seipsa speciei, & similarium partium, ut aër, non uniuersa in unoquoque erit: sed hæc quidem eius particula in hoc aëre, exempli causa, pars animosa, quæ & irascibilis; illa uerò in illo, desideratiua: & alia in alio. Quòd si hoc ita est: non erunt amplius aëris partes eiusdem secum speciei, & cum alio. Vel ergo tanquam ab eis dicatur, quòd similarium partium sit anima, hæc dicit: Vel tanquam sit manifestum eam non esse similarium partium, ad hoc absurdũ orationẽ deducit. Neque enim quoduis animatũ omnes habet animæ facultates: neque in quibus omnes sunt, ut hominibus, eiusdem sunt inter se speciei. Hoc autem, quòd, scilicet, ex hac oratione necesse sit esse etiam eiusdem speciei animã, quæ deinceps quoque sequuntur adstruunt. Aduersus hanc autem orationẽ tali quoque diuisione uti licet, quòd fieri nõ possit, ostẽdentibus. Necesse est eam, quæ in uniuerso aëre est, animam uel esse eiusdem, uel diuersæ speciei. Si itaque eiusdem est speciei, quoniam eo, quòd in animatis aliquam aëris particulam recipiant, animata fiunt, omnia oportebat eiusdem animæ partem habere. Atqui secundum manifestè falsum est. Non est enim sensitiuum eiusdem cum nutritiuo speciei, uel cum alijs. Et primum ergo. Si autem dissimilarium partium est anima, uel omnes eius partes per uniuersum aërem peruadunt, ut in unaquaque corporis particula est & nutritiua, & auctiua facultas: Similiter & in unaquaque fronde arboris. Vel ergo omnes per uniuersum peruadunt: uel unaquæque animæ pars aliquam aëris particulam comprehendit. Si omnes itaque animæ partes sunt in qualibet parte aëris, oportebat omnia esse similiter animata, & omnia quoque rationis & sensus partem habere, & iræ, & cupiditatis. Atqui secundum falsum est. ergo & primũ. Si autem unaquæque animæ particula aliquã aëris partem accepit: aliud animal oportebat alius animæ partem habere: hoc quidem desideratiuæ solum: illud uerò animosæ: aliud uerò rationalis: aliud autem alicuius alius: si quidem eò, quòd aliquam aëris partem accipiant, animata animalia fiant. Nunc autem uidemus aliqua omnium animalium facultatum partem habere: alia autem plurium: & nullius solius facultatis partem habẽt. Si quis autem dicat, quòd, eo, quòd plures aëris partes in animalibus recipiantur, contingit ea plurium facultatum animalium partem habere, dicat quanam hoc sorte fiat, ut quædam animæ partes in omnibus, ut semel dicam, animalibus insint: quædam uerò non. Nutritiua enim in omnibus, & auctiua. Reliquæ uerò non omnino. Et rursus quænam sors est inter ea, quæ sensus partem nacta sunt, ut tactus quidem insit omnibus, reliqui autem non itidem. Et alioqui, si similarium partiũ est aër, quanam hoc sorte fit, ut hanc quidem aëris partem ratiocinatiua animæ facultas ceperit, illam autem sensitiua, & aliam alia? Non enim quamlibet formam in quamuis materiam immitti à natura datum est. Quare si aliquam unam diuisionis partem ueram esse necesse est, siquidem animata sunt elementa: utrumque autem fieri non posse ostenditur: falsum ergo est animata dicere.

Si autem aër quidem diuulsus eiusdem est speciei, anima autem dissimilarium est partiũ, hoc quidem aliquid eius erit, scilicet, illud verò non erit.

Quòd necesse est secũdum eorum suppositionem, eã quoque, quæ in uniuerso est, animam, similarium esse partium, per hæc adstruit. Si enim non fuerit similarium partium, sed dissimilarium: eius quidem, inquit, particula in hac aëris parte erit: illa uerò non erit. Quòd si ita est, non erunt omnes aëris partes, & aliorum elementorum eiusdem inter se speciei: quod illi maximè uolunt. Eis ergo ad contrarium, quod ab eis dicitur, deducit. Illi enim uniuersum esse animatum ex eo confirmabant, quòd partes acciperent, quæ & cum seipsis, & cum uniuerso eiusdem essent speciei: ipse uerò exposita ab illis suppositione dissimilarium esse partium animam adstruit, quod est contrarium. Partes enim aëris, & si sint inter se eiusdẽ speciei, quòd sibiipsi similis sit aër: sed tamen, quia non est in uno quoque eadẽ pars animæ, non erunt eiusdem speciei. Animata enim secundũ animæ proprietatem, formam & figuram maximè accipiunt. quoniam uniuscuiusque forma & actus anima est. Quare si fieri non potest, quantum quidem ad id, quod ex eorum suppositione efficitur, ut dissimilarium partium sit anima, erit necessariò eiusdem speciei. Hoc autem aperte falsum est: Alius enim speciei rationalis pars animæ: & alius animosæ seu irascibilis: & reliquæ similiter. Quare si necesse est ijs, qui uniuersum animatum dicunt, eiusdem speciei animam, & similarium partium esse dicere: hoc autem falsum est: falsum est ergo animatũ uniuersum dicere.

Necesse est ergo eam vel similariũ esse partium, vel non esse in qualibet parte vniuersi.

Id est, quo ad eorum suppositionem, quæ dicit in qualibet totius parte esse animã, unde & animata, quæ de uniuersi partibus participant, animata fiunt, necesse est animam similarium esse partium. Nisi enim sit similarium partium, non erit ipsa in qualibet uniuersi parte. Quòd autem neque similarium partium est, neque est in omnibus, ex hoc erat ostendere, quòd nonnullæ in eo partes apertè sunt inanimatæ, ut lapides, & ligna, & similia, quamuis ea aëris partem habeant. & si illi ostendere conentur

uentur animata esse elementa, eo, quòd similarium quidẽ sint partium, eorum autem partes sint animatæ, dico autem eas, quæ sunt in animalibus, eodem argumento contrarium quoq; probare est. Quoniam enim elementorum partes, quæ sunt in animatis, eiusdem sunt formæ & speciei cum totis: eæ autem sunt inanimatæ: Inanimata ergo & tota. Illud autem, In qualibet parte uniuersi, siue in uniuerso aëre acceperis, cuius, quòd animata partem haberent, eo ipso animata erant, procedit oratio: siue de uniuerso & mundano corpore, adhuc magis absurdum ostenditur.

Ex ijs ergo quæ dicta sunt, manifestũ est, quòd neq; cognoscere animæ inest eo quòd sit ex elementis: neq; eam moueri rectè nec verè dicitur.

Concludit quæ dicta sunt. Ea autẽ sunt, quòd neq; cognitiuam habet facultatem, quòd sit ex elementis: neq; eo, quòd mouet, & ipsa mouetur, sed est motiua quidem & cognitiua: non sic autem, ut illi dicebant.

Quoniam autem cognoscere est animæ, & sentire, & opinari, prætereà autẽ & cupere, & velle, & omnino appetitus: fit autem & secundum locum motus ab anima: prætereà autem & auctio, & vigor seu consistentia, & diminutio: vtrum toti animæ est eorum vnũquodq;, & tota, & intelligimus & sentimus, & aliorum vnumquodq; & facimus, & patimur, an alijs partibus alia?

Quoniam proxime meminit, quòd dissimilium specierum sint partes animæ, nunc hoc ipsum quærere proponit. Quoniã enim plures sunt, & diuersæ animæ operationes: utrum, cùm una sit & indiuisibilis anima secũdum substantiam, ex una eadem substantia diuersæ facultates, & operationes procedunt, ut eadem sit secundum substantiam, & una numero & nutritiua, & auctiua, & generatiua, & ratiocinatiua, & animosa, & desideratiua, & si qua est alia animalis facultas, uel diuisibilis est anima, & secundum aliam & aliam eius partem harũ operationum unaquæq; fit? Præterea quærit, utrum facultas, per quam animalia dicuntur uiuere, est in una prædictarum operationum uel facultatum: ut in ratiocinatione: uel sensu: uel in aliqua alia: uel in omnibus his: uel in nulla: sed aliquid est aliud præter eas, quod uiuendi animalibus causa sit. Hæ sunt ergo quæstiones, quas in his quærit. Videtur autem hic unius substantiæ uelle esse animam, non hoc aperte proferens, sed quòd dubitationem mouet aduersus sententiam, quæ diuisibilem esse ponit animã, & ostendit fieri non posse, ut diuersis utens partibus ratiocinetur, & sentiat, & cupiat, & reliquas operationes exerceat. Nihil autem addere uidetur, ex quo possit colligi, quod una quædam est anima diuersis utens prædictis facultatibus. Et quòd animæ quidem substantiæ differentiam nouit Aristoteles, & solam immortalem sciuit rationalem, sæpe ostẽdimus. Porrò & nunc mediocres aliquot sententias addemus, hoc ipsum ostendentes. Ea autem quæ hic dicuntur arripiunt, & qui totam immortalem animam statuũt, & qui totam mortalem faciunt. & dicunt illi quidem, uides quòd uniuersam animã uult esse separabilem & immortalem Aristoteles. Ecce enim dicit totam animam unius esse substantiæ: uult autem mentem, quæ est pars animæ, esse separabilem, & immortalem, dicere. Et omnem ergo uult esse separabilem & immortalem, siquidẽ unius est substantiæ uniuersa anima. Rursus qui mortalem animam uolunt, dicit, inquiunt, quòd una est uniuersæ animæ substantia. Dicit autem esse inseparabilem & animosam, & desideratiuam, & uegetatiuam manifestum ergo, quòd uniuersam uult esse mortalem, siquidem unius est substantiæ uniuersa. Quòd autem non sunt unius substantiæ animæ, & ante Aristotelem declarauit Plato ex dissensione & pugna affectuum & rationis. Si enim inter se pugnant ratio & affectus: idem autẽ unum aduersus seipsum non pugnat: non sunt ergo hæc unius substantiæ. In secundo uerò libro cùm definisset Aristoteles animam Entelechiam seu actum esse corporis naturalis instrumentarij potentia uitam habentis, paulopost inquit. Quod itaq; non est anima à corpore separabilis, uel aliquæ eius partes, si est diuisibilis, non est incertum. Nonnullarum enim perfectio & actus informatiuus est partium ipsarum. Sciuit ergo aliquas animæ partes inseparabiles, & propterea mortales. Si autem aliquæ partes separabiles, & aliquæ inseparabiles: hoc itaq; uidelicet, intulit. Verumenimuero nihil uetat, eo quòd nullius sint corporis Entelechiæ, id est perfectiones, siue actus, qui perfectionem tribuunt. Aperte ergo nonnullas animæ partes ex hoc loco corporis formas dicit, & ideo inseparabiles. Hoc enim est Entelechia forma & perfectio corporis. Et statim rursus subiungit. Præterea autem incertum est, an ita est corporis Entelechia, ut uector nauis. Quare si & omnem animam dicit Entelechiam: aliquam autem nouit Entelechiã, quæ exterius ordinat, componit, & perficit subiectum, sicut uector nauem: Si autem hæc quidem separabilis: illa uerò inseparabilis: & hæc quidem mortalis: illa uerò immortalis: est & earũ, scilicet, diuersa substantia. Aperte ergo in secundo libro non solum alius substantiæ mentem esse dicit, sed & alius generis, ut ne genere quidem una sit rationalis cum irrationali. Cùm enim de alijs animæ facultatibus quæsiuisset, an unaquæq; anima sit, an pars animæ, De mente, autem, inquit, & contemplatiua facultate, nondum est manifestum: sed uidetur alterum esse genus animæ, & hoc solum contingere separari, sicut æternũ à corruptibili. Et quòd non de diuina mente hæc dicit, ut putat Alexander, clarum est. Cùm enim de partibus animæ quæreret, an sint à se inuicem separabiles, an nõ, subiunxit de mente, ut quæ sit & ipsa pars animæ. Neq; uerò diuinam mentem esse animæ partem dixisset: alioqui enim quomodo de diuina mente, quæ est à corporibus penitus separabilis, diceret, contingere eam separari? Quomodo autẽ de diuina mente omnino quæreret, utrum sit separabilis, an non? Quòd autem neque aliam mentem ad nos uult accedere, quam uocat contemplatiuam, ipse est qui rursus dicit, contemplatiuam mentem ab actiua solo fine differre, ut quæ subiecto eædem sint. Huius enim finis bonum est. Contemplatiuæ autem ueritas. Quando enim ad superiora seipsam attollit, fit contemplatiua uniuersi naturam quærens. Quando autem ad inferiora & minora se intendit, actiua. Quare si actiua mens est humana: sunt enim hominum actiones: Hæc autem solo fine differt à contemplatiua. Et mens ergo contemplatiua fuerit humana. Quòd itaq; non omnem animam unius dicit esse substantiæ, sufficiunt, quæ dicta sunt: & ea prætereà, quæ in proœmijs adiecimus. adhuc autem magis ipsum uerborum contextum prosequẽtes sciemus. Hic autem se Platoni uidetur opponere, qui dicit diuisam esse animam secũdum corporis partes. & rationalem quidem, & sensitiuam in cerebro esse collocatã: in corde aũt animosam seu irascibilẽ, in iecore desideratiuã. Tãquã ergo aduersus hæc se opponẽs Aristoteles, & secundũ corporis partes dissectã esse nolẽs, sed unã habere cõtinentiã per uniuersum corpus, & si multas partes habeat, sic & unã esse dicit, quãdoquidẽ unũquodq; est animal. Porrò & Plato nõ tanquã in cerebro simpliciter existimãs collocatã esse rationalẽ substantiã, in corde aũt irã, & in alio aliã, sic ipsis corporis partibus diuisit: sed ut existimãs unãquãq; partẽ aliã ad aliã animæ partẽ apte se habere, ad eas recipiẽdas quæ

ab ea sunt, illuminationes. sicut enim non omnes oculi æqualiter admittunt, quæ ex sole fiunt, illuminationes: & non eo, quòd sol in hoc oculo magis collocatus sit, magis illuminatur, sed propter suam aptitudinem: & inanimatorum quoq;, quæ sunt perspicua, ea, quæ fit ex lumine, operatione fruuntur propter propriam aptitudinem: sic etiam existimãdum est animã quoq; in quibusdam partibus magis illuminare, propter illarum aptitudines. Nam & ipse Aristoteles uidetur alicubi opinari in corde situm esse imperantem animæ partem. Sed ex his rursus exoritur dubitatio. Nunquid enim una est animæ substantia, sed iuxta diuersas temperaturas, & corporum aptitudines in alio alias habet operationes: in oculo quidem uisiuam: in auribus auditiuam: & aliam in alio. Quod si ita est, manifestum est, quòd uisiua quidem facultas, in oculo quoq; formatur: auditus autem in auditiua parte: & alia in alia. Quod si ita est, meliora formabuntur à deterioribus: & materia erit formæ causa: & propter materiam forma erit. Erit enim materia propter quod. propter oculum enim uisus. forma autem propter aliquid. Hoc autem est rerum naturam inuertere: Si hæc itaq; sunt absurda, & quæ fieri non possunt, non in partibus fiunt diuersæ animæ operationes, sed sunt substantia diuersæ. Quoniam autem cognoscere est animæ. Eorum quæ enumerata sunt, alia quidem sunt rationalis animæ, cognitio, & opinio, & uoluntas: alia autem irrationalis. sensus, & cupiditas, & appetitus, & motus secundum locum. Auctio autem & consistentia seu summum incrementum, & diminutio, uegetatiuæ. Vtrum soli animæ eorum unumquodq; inest: id est, nunquid una est substantia animæ, quæ cùm plures facultates habeat, plures has diuersas facit operationes, uel non est una substantia, sed multas habens partes ex diuersis substantijs composita. & unaquæq; eius partium aliquam earum, quæ dictæ sunt, apprehendit.

Iam verò & viuere vtrum est in aliquo eorum: an & in pluribus, vel etiam in omnibus: vel aliqua alia causa?

Quærit & ex ijs non immeritò, ex qua nam animæ parte uiuere animæ accedit. Ipse autem in sequenti libro dicet, quòd est maximè pedestris & extremæ animæ partis, dico autem uegetatiuæ seu plantalis facultatis. Nihil enim potest uiuere, quod sit eius facultatis expers. Et ideo, quæ uel eius solius partẽ adepta sunt, uiuunt. Dico autem plantas.

Dicunt autem aliqui eam esse diuisibilem, & aliud quidem intelligere, aliud uerò concupiscere. Quidnam ergo animam continet, si est diuisibilis? Non enim utiq; corpus. Videtur enim contra corpus anima continere. ea certe egressa efflatur & putrefit. Si ergo aliquid aliud vnam eam facit, illud maxime anima fuerit. Oportebit autem & illud rursus quærere. Vtrum vnum vel multarum est partium. Si enim vnum est: cur non protinus anima quoque sit vnum? Si autem est diuisibile: rursus quæret ratio, quid est, quod illud continet: & sic in infinitum procedit.

Hoc ex loco aduersus quæstiões obiectio est. Quoniã diuersæ sunt animæ operatiões, ut expositũ est, merito quæsiuit utrũ tota anima omnia operatur, uel alia eius facultate aliud. Sed quoniã à ratione alienũ est diuersas operationes ex eadem facultate dicere procedere, necesse est esse multarũ facultatũ animã. Quòd si ita est, in his meritò rursus quærit, Vtrũ diuiditur anima secundum eius facultates: & in alia quidem parte hanc habet facultatem: illam autem in alia: ut ea in tot partes diuidatur, quot sunt facultates: uel cùm una sit & indiuisibilis, diuersas habet facultates. ut ignis, qui, cùm unus sit, & idem secundum substantiam, & calefacit, & siccat, & illuminat, ut qui multas habeat facultates. & non partes. Et pomum, cùm unum sit secundum substantiam, diuersas habet facultates: bonum odorem: dulcedinem: bonum colorem, uel figuram. Et in alijs, ferè autem in omnibus hoc uidetur. Aduersus eos ergo, qui per partes illam esse diuisam secundum locum dicũt. (Timæum autem ut dixi. qui est apud Platonem significat) nunc instat. Si enim anima est secundum partes diuisa, necesse est partes illas uel esse à se inuicem diuisas, uel esse unitas. Sed si diuisæ fuerint inter se animæ partes, quomodo erit unum animal? Si autẽ unum est animal, & simul continetur, & sibi ipsi consentit, necesse est & animales facultates, seu partes animæ, quæ formant animal, ipsas quoq; esse unitas. Quomodo enim unionis animali causæ erunt ipsæ non unitæ? Si autem unitæ sunt animæ partes, quænam est eis causa unionis? nunquid corpus? sed hoc fieri non potest. Contra enim anima corpori est unionis causa. Est enim corpus anima deterius. Quod autem alicui unionis causa est, illo id esse melius necesse est. Anima autem corpore melior est, & est ei unionis causa. Vnde ea, inquit, egressa efflatur corpus & putrescit. Non est ergo corpus partium animæ unionis causa. Vel ergo ab aliquo alio unitæ sunt: uel à seipsis. A se autem fieri non potest, cùm sint alius substantiæ. Oportet enim id, quod ea, quæ sunt alterius naturæ, uniturũ est, unum esse & alterum ab ijs, quæ unita sunt ut, uerbi gratia, humidum unum esse, & alterum ab ijs, quæ inter se conglutinantur, corporibus. In unione enim terræ ad aquam, corporibus quidem iuxta se inuicem positis, ijsq;, quæ ex terra, & ijs quæ ex aqua sunt, humida uerò qualitate per ea tota procedẽte, & per seipsam mediam conglutinante, subiectorum corporum unionem fieri contingit. Quæ enim à natura semel diuisa fuerint, & nõ eandem cum eis substantiam sortita sint, non à sua ipsorum natura uniantur, quæ ea discreuerit: Sed si ea unienda sint, alterum eis accedere oportet, per quod medium, eam, quæ ad se inuicem erit, unionem habitura sunt. Fieri ergo non potest, ut partes animæ, quæ à se inuicem sunt aliæ, à se ipsis uniantur. Si autem à se unionem non habent, sed ab aliquo alio, id rursus necesse est uel unum esse, & indiuisibile, uel multarum esse partium. Sed si multarum sit partium, rursus quæremus, quæ sit eis unionis causa. Et rursus quod illa unit, unum ne erit, an multa? & id ad infinitum. Si autem unum est, quod animæ partes unit, id fuerit anima. Et cur non, inquit, non & animam ex eo unam faciunt? Si enim unionis causam ijs, quæ discreta sunt, unum esse oportet: uidetur autem anima unionis & continentiæ corpori causa: rationi consentaneum est ex hoc quoq; animam esse unum quidpiam ponere, neq; tertio aliquo opus habere, quod & ipsam animam contineat. Nihil uerò absurdi est animam, quãuis una sit subiecto & substantia, diuersis uti facultatibus, & propterea habere operationes diuersas. Vt ignis: ut pomum: & ut corpora, quæ maxima ex parte, cum subiecto una sint, diuersas habent facultates. Hæc autem dicit Aristoteles, non quòd ei, ut diximus, hoc placitum placeret: Dico autem quòd unius substantiæ sit anima: sed quòd Timæum reprehenderet, qui secundum corporis partes animam quoq; diuidebat. Neq; enim ipse uult unam esse substantiam animam, sed ex diuersis esse substantijs compositam, ijs quidem sic inuicem unitis & continentibus, ut earum sit unus consensus. Transit enim & à ratione aliquid ad affectus: & ex eis ad rationem. Quòd ij enim se rationi subijciant, eiq; cedant, hoc ex superiori rationis auxilio eis accedit, & quòd ratio in proprijs operationibus impediatur, hoc ex ea, quæ est illi est, ad affectus habitudine procedit.

cedit. Sic ergo una est substantia anima, ut & totum hominem dicimus unius substantiæ, &, ut semel dicam, quæ sunt ex materia & forma. Nam quòd ne rationalis quidem anima tota unius est substantiæ, ostendit, quòd sæpe inter se pugnant affectus: ira, inquam, & cupiditas. Nihil autem ipsum cum seipso pugnat. sæpe enim cum ratiõe magis est ira, ut quæ sit generosior propter honoris desiderium: at in partem contrariam trahit cupiditas. Si quis autem quærat, quid est ergo, quod has diuersas unit substantias? Dicimus, quòd ipse alibi dicit, In quibus hoc quidem formæ rationem, illud uerò materiæ obtinet, non oportere in ijs quærere, quid ea sit uniturum. Vnionem enim non aliunde petitam, sed ex seipsis habent. Materiæ enim natura insitum est, ut postquam apta fuerit, formam sua sponte admittat, & ex nulla propinquiore causa eam recipiat. ut, exempli gratia, quando erasum & politum ferrum aptum fuerit ad securis uel serræ recipiendam formam, non opus est ut sit aliquid aliud, quod talem figuram formæ uniat: sed hæc inter se sua sponte eis natura data sunt. Similiter & in naturalibus, ut in animalis formatione, & reliquis omnibus. Forma enim & materia sunt ad aliquid. Materia enim formæ est materia, & contra. Quæ autem sunt ad aliquid, simul & subsistunt, & simul tolliũtur. neq; prius ea esse oportet: deinde nec aliquo, qđ ea uniturum sit, opus est. neq; enim prius per partes separatas esse patrem & filium, deinde eam, quæ inter se est, habitudinẽ recipere oportet: sed cùm primum alterum fuerit cogitatum, cogitabitur & reliquum. Sic ergo & in diuersis animæ facultatibus habet. Irrationalis enim anima materiæ rationem obtinet ad rationalem illa autem formæ ad ipsam. Similiter & uegetatiua materiæ rationem obtinet ad irrationalem. sicut & ad uegetatiuam corpus. Non ergo in eis quæremus, quod sit uniturum. Cum primum enim aptum fuerit id, quod materiæ rationem tenet, ad suscipiẽdam formam: ea accedit, nullo externo indigens, quod uniat. Sed habent domesticam & ex sua ipsorũ natura insitã unitiuam facultatem. Verumenimuero in humana quidem anima processerit, quod hic dicitur, cùm rationalis una sit, & per eam, quæ deinceps sunt, uniantur: sicut in magnete lapide, & in ijs, quæ ab ea inuicem dependent, ferreis frustulis: Quid autem dixerit quispiam in animalibus rationis expertibus? Si enim alterius sunt substantiæ partes eius, quæ in eis est, animæ, sensus dico, & iræ & cupiditatis, quid erit, quod ea uniat, quod secundum ea sit superius? Ipsa enim corpori sunt unionis causa: Oportet autem ea lõge prius ab aliquo esse unita. Nam quomodo non unita sequentibus esse possent unionis causa? neq; dixerimus alterum alteri, tanquam materiæ, subijci. Eiusdem enim ordinis hæc sunt omnia. Et si de uegetatiua anima quæramus: etiam si uniuersum opificium hæc unire quis dixerit, nondum, quod quæritur, dixit, nempe quonam uniatur. Formalem enim eius unionis causam quærimus, non effectiuam. quanam itaq; re ea colligauit, ut uerbi gratia, corpus natura, uel naturali aliqua facultate? Si autem & in animæ partibus aliud fuerit, quod eas uniat, quanquam forma aliqua earum erit: & illud anima fuerit. Nunquid autem & in ijs absurdum est, ut, quæ sunt deteriora, materiæ rationem obtineant ad meliora? Nã & in inanimatis formis hoc euenire uidemus. elementorum enim formæ, qualitates, materiæ rationem obtinent ad ea, quæ ex eis sunt, corpora.

Dubitauerit autem quispiam & de eius partibus, quam facultatem habeat vnaquæq; in corpore. Si enim tota anima totum corpus continet, cõuenit & partium vnamquanq; aliquid corporis continere. Hoc autem videtur fieri nõ posse. Quam enim partẽ, vel quomodo mens continebit, vel fingere est dificile.

Et de hoc meritò dubitauerit aliquis. Si enim tota anima totum corpus continet, est autem diuisibilis anima, & in plures partes diuisa est, necesse est & unamquamq; eius partem aliquid corporis continere. ut dicere uidebantur, qui ratiocinatiuam & sensitiuam potestatem in cerebro ponunt: animosam in corde: & aliam alibi. Vnaquæq; ergo eius pars aliquam corporis partem continebit, in quo est. Non enim, quæ in alia parte corporis est pars animæ, aliam corporis partem continebit. Vnaquæq; enim pars animæ, eius, in quo est, est cõtentrix. Hoc autẽ, inquit, uidetur fieri non posse. hoc est dicere, ut unaquæq; animæ pars aliquam corporis partem cõtineat. Si enim ita est, quam, inquit, partem, uel quomodo, mens continebit, uel fingere est difficile. Animæ enim pars est & mens. Si itaq; continet quidem corpus anima, est autem diuisibilis, & partes eius, meritò partem corporis continebit: Pars autem animæ & mens. & ipsam ergo partem oportet corporis aliquid cõtinere. Hoc autem uel fingere, inquit, est difficile. Aliæ enim animæ facultates, ut quæ in actionibus corpus commouẽt, uel totum, uel partem, etiam in aliquibus præfinitis partibus cogitatiõe possunt concipi: Hæc autem, quæ in operationibus corpore non utitur, quomodo in aliqua esse parte uel cogitando fingi poßit? Per hæc ergo separabilem à corpore mentem dicit. Quòd si ita est: & immortalem: quod & ipse sæpe dixit: & nos eas sententias in procemio adiecimus. In hoc autem loco Alexander, cùm diceret nulla ratione posset, quod proprio suo instituto cohæreret, silentio locum præterijt. Et ex ijs ergo, quæ hic dicuntur, clarum est Aristotelem alterius substantiæ mentem esse dicere, & separabilem.

Cernuntur autem & plantæ diuisæ viuere: & animalium nonnulla insectorum: vt quæ eandem animam specie habeant, & si non numero. Vtraq; ergo pars sensum habet, & mouetur secundum locum ad aliquod tempus. Si autem non perseuerãt, nihil absurdum. Instrumenta enim non habent, vt seruent naturam: sed nihilo secius in utraq; parte insunt partes animæ, & eiusdẽ sunt secum inuicem, & cum tota speciei: inuicem quidem, vt quæ non sint separabiles: totius autem animæ, vt quæ sit diuisibilis.

Postquã eos uerbis confutauit, qui diuisibilẽ secundũ partes animã esse dicunt, nunc in rebus ipsis falsum esse quod ab eis dicitur ostendit. Plãtæ enim, inquit, & insecta animalia si diuisa fuerint, cernitur unaquæq; pars easdẽ immutabiliter habere animales facultates. In unaquaq; enim ramorũ parte est & generatiua, & nutritiua, & auctiua facultas. Præterea aũt & diuisorũ insectorũ partes, cernitur unaquæq; eorũ habens & sensum & motũ. Si aũt esset anima diuisibilis secundũ partes, non ita esset: sed esset in hac quidẽ parte sensus: in illa uerò motus. Generatiua aũt uel statim cũ diuisione in insectis corrupta est: uel potẽtia est in unaquaq;: uel ne est quidẽ omnino. Multa enim eorũ, fortasse aũt & omnia non generant. Quare una & eadẽ in his est anima, prius quidẽ numero, antequã diuideretur: postquã aũt diuisa fuit, specie: nõ amplius autẽ & numero. Nõ potest enim fieri, ut quæ in diuisis sunt subiectis, una sint numero. Quòd aũt nõ diu uiuant insectorũ partes, causa, inquit, est, quòd non habeant instrumentarias partes animæ facultatibus seruientes, intestina fortasse, uel oculos, uel os, uel eiusmodi, per quæ id, quod in corpore diffluit, instauratur Et eiusdẽ sunt secum inuicẽ, & cum tota speciei: inuicem quidem, uel quæ nõ

sint separabiles: Totius autem animæ, ut quæ sit diuisibilis. Insecti enim partes, similiter autem & plantarum, & eiusdem sunt cum seipsis speciei, quòd non habent separabiles animæ facultates: sed omnes facultates in unaquaq; sunt: hoc enim est illud, Inuicem quidem, ut quæ non sint separabiles. Sunt autem & cum tota anima eiusdem speciei, quæ ante animalis diuisionem fuerat. Sunt autem eiusdem cum ea speciei ob hanc causam, ut quæ sit tota diuisibilis in similares partes: eorum enim, quæ in similares partes diuiduntur, eiusdem sunt speciei partes cum totis. Diuisibilis autem per accidēs: eo enim, quòd id, in quo est, diuiditur, una diuiditur & ipsa. Aristoteles itaque cùm in quibusdam exemplis id quod dicebat, agitauit & exercuit, dico autem in plantis & in sectis, id recto tramite incedere reperit. Dubitauerit aūt quispiā ne in omnibus uerū nō sit, quod ab eo dicitur. In alijs enim animalibus apparet cerebrum & motus & sensus esse causam. Cerebro enim aliquid impositum insensile & immobile animal facit: & neruo diuiso, per quem in reliquum corpus à cerebro sensus uenit, & motus: superior enim pars secti nerui tota & mouetur & sentit: inferior autem tota penitus utrisq; priuata est. Idem fit, & si in neruo fuerit obturatio. Adhæc autem & iræ cernitur generatio ex eo, qui est circa cor, sanguine. Cupiditatis autem una simul iecur affectū generatio est, uel illinc habet generationem. Si hæ itaq; facultates in subiecto corpore esse habent: cernuntur autem non totæ per totum corpus procedere: neq; enim uisus, neq; auditus, neq; olfactus, neq; gustus: & concoctrix facultas in quibusdam partibus præfinita est: & ira non per totum peruadit: & in reliquis similiter: omnino necesse est in unaquaq; parte eam esse collocatam, in qua & operatur. Ad hæc ergo dicunt, quòd harum quidem facultatum principia hæ partes sunt: non sunt autem in his penitus circunscriptæ facultates: sed ab eis ad reliquum quoq; corpus perueniunt. Totū itaq; corpus cum ira & cupiditate una simul afficitur. Hoc autem non satis est. Hoc ipsum enim dubitatio est, quòd unaquæq; facultatum animæ aliquam corporis partem sortita est. qua primo secundum eam, quæ in ipsa collocata est, animalem facultatem operante, uel patiente, propter coherentiam reliquū corpus consentit, & simul afficitur. Nunquid autem in plantis forte & insectis, in eo, quod apparet, corpore anima habet esse? Quare & una diuiditur: in reliquis autem animalibus, ut quæ in alio sit subiecto, nempe spiritu, & eum secundum aptitudinem illuminet, quando ipsum ea aptitudine priuatum fuerit, diuisum forte, uel quid eiusmodi passum, non amplius continet eius operationes, Si autem ad hoc, ut illuminetur, aptitudine opus est, meritò & unaquæq; eius pars, quæ aptitudinē magis habet ad animalem aliquam facultatem, magis uel solum illuminatur, & ex eo propter continuitatem ad reliquum quoq; corpus dimittitur. In spiritu itaq; sic habent animales facultates: sicut in arbore uegetatiuæ, totæ per totum spiritum procedentes.

Videtur autem &, quod est in plantis, principium anima esse. Huius enim solius communicationem habent & animalia, & plantæ.

Postquam eos, qui ante se fuerunt, naturales philosophos reprehendit, qtòd non de omni anima disseruerint, ipse hoc facit, & de omni disserit. Postquam ergo superius dixit plantas esse animatas, ubi dicebat, quòd diuisæ eandem secundum speciem habebāt animam: & præterea ubi Orphæi uersus reprehendebat dicentes animam ex toto latam respirare, dicēs quòd fieri non potest, ut hoc plantis eueniat: nunc uerò, quòd anima quoq; est, quæ in plantis est, ex hoc probat, quòd hæc sola communis est facultas & plantarum, & animalium. Si enim in animalibus animalis est facultas nutritiua, & auctiua, & generatiua, hæ autem & in plantis uidentur, apertum est quòd & illa animata fuerint. Illud autem, Huius solius, pro eo, quod est, secundum eam solam animalia cum plantis communicant.

Et ipsum quidē separatur à sensitiuo principio: sensum autem nihil sine eo habet.

Propterea illud dicit, Vegetatiuum quidem principium sine sensitiuo esse potest: Hoc autem non sine eo. Hoc autem nō tanquam anima habente utrasq; facultates separabiles: Id enim nuper refellit, sed quòd, in quibus est uegetatiua, non omnino & sensus. in quibus autem est sensus, omnino & uegetatiua. Si autem fieri non potest ut sensitiua sit sine naturali, manifestum est, quòd & ipsa anima est. Differit autem & de ea tāquā animali facultate. Quæsiuit & superius, quanā parte animæ uitam habemus. In sequentibus autem dicet, quòd secundum hanc facultatem uiuere in animatis inest.

FINIS PRIMI LIBRI.

Ioannis Alexandrini PHILOPONI IN SECVNDVM LIbrum de anima Commentarius.

QVæ à prioribus quidem de anima tradita sunt, dicta sint.

POSTQVAM enim exposuit in præcedēte libro, sicut erat pollicitus, antiquorum opiniones, & si quid ab eis non recte dictum est, confutauit: quod in proœmio promiserat: in hoc deinceps, quæ sibi uidentur, de anima exponit. & in hoc secundo libro de irrationalibus animæ facultatibus disserit: in tertio autem de rationalibus. Meminit tamen & in hoc de rationalibus: & in illo de irrationalibus. Exponit autem in principio ueluti communem animæ definitionem, dicens esse Entelechiam naturalis corporis instrumentarij potentia uitam habentis. Hac arrepta definitione, quotquot philosophi rationalem animam immortalem esse uolunt, dicunt non omnis animæ hanc esse definitionem, sed tantum uegetatiuæ. Huic enim soli conuenit. Si Entelechia enim est perfectio, & forma: dicit autem animam corporis esse Entelechiā: forma autem ipsa à corporibus est inseparabilis: clarū est quòd de ea, quæ à corporibus separari nequit, loquitur. Ea est autem sola plantalis seu uegetatiua. Hi autem malè existimauerant: Est enim reuera de omni anima hæc definitio tradita. Cùm enim dixisset Entelechiam esse animam, subiunxit primā. Entelechiæ enim hæc quidem est prima: illa uerò secunda. Prima quidem, ut scientia: hæc uerò, ut contemplari. Dicit ergo Entelechiam, ut scientiam: nō ut contemplari. In eo enim, quòd anima est, inquit, est & somnus, & uigilia. Conuenientiam autem & proportionem habet somnus cum scientia: Vigilia uerò cum eo quod est contemplari. Quare si non uult animam esse Entelechiam, sicut est scientiæ habitus, eo quòd animam quidē habeat, quandiu uiuit animal, secundum eam autem non semper operetur, ut in somnis, manifestum est, quòd non de sola dicit uegetatiua. Vegetatiua enim non secundum scientiam consideratur, sed secundum contemplationem. Semper enim uegetatiua actu operatur iuxta secundum, quod est sicut contemplari: & maximè in somnis, ubi reliquæ animæ facultates quiescunt. Tunc certe maximè concoctiones: & sæpe circa res uenereas non uoluntarij motus fiunt. Quare de rationali & irrationali, potius quàm de uegetatiua, fuerit hæc oratio. Secundum has enim animas etiam dormientes sumus animati. Iuxta enim secundum potentia animam habemus, quod est actu primum: Id autem est ut scientia: habet enim dormiens geometer geometricum habitum: Contemplationem autem nō itidem. Alioqui, cùm & ipse definisset: & animam esse dixisset, Entelechiā naturalis corporis instrumentarij potentia uitam habentis, subiungit. quòd quantum ex definitione, necesse est animam uel aliquas eius partes, quatenus est diuisibilis, esse à corpore inseparabiles, de uegetatiua, uidelicet, loquens. Quid enim nutritiua à corpore separata nutriet, uel auctiua augebit? Aliquarum enim, inquit, est ipsarum Entelechia partium. Deinde subiungit, Verum enimuerò nonnullas nihil prohibet, eo quòd sint nullius corporis Entelechiæ. Quare mentem quoq; simul comprehendit. Eam enim, ut quæ circa corpus operationes non habeat, neq; ad operandum corpore coutatur, at contra, ut dixi, ab eo impeditur, non est necesse à corpore esse inseparabilem. Deinde rursus subiungit, Ad hæc autem incertum est, an sic Entelechia corporis est anima, ut uector nauis. Clarum est autem, quòd hoc non diceret, si de sola uegetatiua uerba fecerat. Cōtrariam autem dubitationem ex iam dictis quispiam mouerit. Nunquid anima uegetatiua hac definitione non comprehenditur? Si enim animā dicit esse Entelechiam, non ut contemplationem, sed ut scientiam, uegetatiua anima Entelechia est, non ut scientia, sed ut contemplatio: Semper enim operatio est iuxta secundum operatiōis significatum: clarum est ergo quòd non conuenit tali animæ hæc definitio. Ad hoc dicimus, quòd nihilominus uegetatiua quoq; in definitione comprehenditur: dicens enim Entelechiam, quæ est ut scientia, omnem animam comprehendit. Id enim dixit, quod omnem, & semper consequitur. Quando enim operatur rationalis & irrationalis anima, Entelechia esse dicatur, ut scientia. Id autem est, ut habitus, qui est, quod potentia quidem secundum est, actu uerò primum, eo quòd omnis operatio à potentia, quæ est secundum habitum, procedit. Habet enim uidelicet operans geometer, etiam dum terram metitur, geometricum habitum. Si enim nō haberet, quomodo operaretur secundum eum, quem non haberet? Quare ubi operatio illa est, omnino est & habitus. Sed nō itidem ibi habitus, illic & operatio. Dormiēs enim geometer, ut sæpe dixi, habitum quidem geometricū habet: operationem non habet. Si ergo plus quàm operatio est habitus, eo quòd semper & omnia quoq; habentia consequitur, meritò omnis animæ, & quomodocunq; habentis, operantis, dico, uel non, definitionem dare uolens, eo, quod semper, & omnia consequitur, usus est, Dico autem Entelechia, quæ est secundum scientiam. Quemadmodum ergo operantem animam rationalem dicens & irrationalem comprehendit, sic & uegetatiuam. Quod enim uegetatiuæ semper inest, dico autem operari, hoc alijs aliquando: Facultas quidem secundæ, quæ est secundum habitum, omnibus adest, & semper. Alioqui & ipse in contextu uult omnis animæ esse definitionem. Ait enim, quòd si quid utique commune de omni anima dicere oportet, id fuerit prima Entelechia: & de omni orationem extendens, & quòd non sit definitio ostendens, propterea dicit, si quid utiq;. Hoc ergo sic disquisitum & tractatum sit. Est autem in his operæpretium quærere, quomodo, cùm in priore libro dixerit, Cauendum autem ne lateat, utrum una sit eius definitio, quemadmodum animalis: uel secundum unumquodq; alia: ut equi: canis: hominis, hic ipse unam definitionem tradit omnis animæ. Ad hoc ergo dicimus, quòd maximè ne definitio quidem est, quæ tradita est. Si enim non est commune genus animæ, ut animæ, ut substantiæ, scilicet, est commune aliquod genus hoc ipsum substantia: sicut neque indiuiduorum, quatenus sunt indiuidua, est aliquod commune genus animæ particularium animarum, neq; secundum speciem. sed neque omnium est aliqua etiam communis species, ut quæ solo numero differant: ut animalium secundum speciem est aliquo commune genus, nempe simpliciter animal. & hominum una aliqua species, uidelicet, simpliciter homo: Omnis autem definitio habet genus

Non ergo definitio dari potest cuiuscunq; simpliciter animæ: sed descriptio. Quare, quæ hoc in loco de omni anima tradita est, oratio, descriptio fuerit, & non definitio: Deinde neque propriè hæc una est descriptio. Aequiuocarũ enim rerũ nempe animarum, per uoces æquiuocas descriptionẽ fecit. Aequiuoca autem uoce quidem unum sunt: significatione uerò plura: iã & ipse in locis dicit, quòd fieri potest, ut æquiuocorũ una definitio, seu descriptio per æquiuocas uoces detur. Dicimus enim salubrem cibum, & salubre pharmacum. Similiter autem & uenæ sectionem, & exercitium salubre, & salubres urinas, & pulsus. Earum ergo uocum, quæ sunt æquiuocæ, possumus, inquit, unam definitionem per uoces æquiuocas tradere dicentes salubre esse, quod commoderatè habet ad sanitatem. Illud autem, quod commoderatè habet ad sanitatem, est æquiuocum. uel enim ut effectiuum: uel ut significatiuum: uel ut conseruatiuum. Quòd si communi addiderimus, quod unicuiq; priuatim inest, tunc fit seorsum uniuscuiusq; definitio: ut, quod ad sanitatem commoderatè habet, ut eam seruet, ut exercitium. uel ut significet, ut urinæ, uel pulsus: uel ut efficiat ut cibus. Quare uoce quidem una hæc est definitio, quæ dicit, quod cõmoderatè habet ad sanitatem: significato autem multæ. Quare neq; aßignata animarum descriptio, cùm sit æquiuoca, una erit: sed plures. Entelechia enim dicitur & de forma à corpore inseparabili & de separabili. Est enim perfectio & gubernator nauis: & carnis forma carnis corporis. Sed ille quidẽ, cũ sit à corpore separabilis, solã suã ipsius operationẽ habet nauis perfectricẽ. Carnis autẽ forma, & omnes omnino formæ materiales suæ sunt ipsorum substantiæ subiectorum perfectrices: sic ergo & in animabus, irrationalis quidem, & uegetatiua anima, quæ habet inseparabilem à subiecto substantiam, & sine subiecto ne operari quidem potest, ipsam habet substãtiam sui perfectricem. Sed rationalis anima non substantia, sed operatione sola perficit animal. Sua enim uoluntate ipsum taliter uel taliter mouet, tanquam instrumento utens irrationali anima. Et aliter. Est in animis prius & posterius. Vbi enim rationalis, illic omnino & reliquæ: non ita autem & uiceuersa. In quibus autem est prius & posterius, hoc quod communiter prædicatur, non est genus. non est ergo aliquod commune animarum genus. sed sunt æquiuocæ, ut quæ ab uno, & ad unum. Dixit autẽ non esse rationalem sine alijs: ad hoc, uidelicet, animal mortale respiciens. Nam quantum ad propriam substantiam attinet, anima & ante irrationalia animalia, & postea per se esse potest. Sed agitur de ijs animabus, quæ sunt in his mortalibus animalibus. Quare si æquiuocæ sunt animæ, æquiuoca est, & quæ aßignata est, earum definitio: & propterea non una. Vnde & ipse, cùm sciret fieri non posse, ut una animæ detur definitio, ait, Si quid utiq; commune de omni anima oportet dicere. Quæsiuerit autem quispiam ex ijs, quæ dicta sunt: si fieri non poßit, ut omnis animæ una definitio detur, cur eos reprehenderit, qui ante se non de omni anima disseruerunt? Dico ergo, primum quidem, quòd facere poterant, quod ipse fecit, ut si nõ definitionem, sed communem quidem certe, & descriptiuam aliquam orationem de omni anima traderent. Deinde non ideo eos repræhendit, quòd non unam definitionem de omni anima dederint, sed quòd non aliquid de omni disseruerint, de unaquaq; seorsum. Quod & ipse facit. Postquam enim communẽ hanc orationem tradiderit, separatim de unaquaq; dicet: & de eis docebit, eo modo quo dubitauit. Cùm enim uellet de irrationali differere, primum quidem de obiectis differit: ut cùm de sensu esset docturus, prius de sensilibus uerba facit: & de uisu, de uisibilibus: & de nutritione, de nutrimentis. & de alijs similiter. Deinde sic ascendit ad operationes: & illinc ad earũ effectrices facultates.

Quoniam autẽ, quæ ab alijs de anima tradita sunt, quantum vnusquisque enunciauit, prius dicta sunt.

Hinc propriam, ut iam dicebam, de anima opinionem exponit. & uult primum cõmunem aliquã de omni anima definitionem tradere. Prius autẽ ea exponit, quæ ad earũ assumendam definitionem conferunt. Volens enim ad dandam definitionem genus assumere, uel potius quod cum genere cõuenientiam & proportionem haberet, quoniam & definitio propter prædictas causas cum definitione proportionem & conuenientiã habet, rerum primum meritò facit diuisionem in decem prædicamenta. Necesse est enim animam, cùm ex ijs, quæ sunt, rebus sit, sub uno eorum esse. Quòd itaq; non est accidens anima, clarum est. Neq; enim quantitas: hoc enim ostendit in ijs, quæ aduersus Timæum disputauit, ubi monstrauit, quòd omnino fieri non potest, ut anima sit magnitudo. & in ijs quæ aduersus Xenocratem, ubi ostendit fieri non posse, ut ea sit numerus. Quare neq; ut continua quantitas erit, neq; ut discreta. Non est ergo omnino quantitas. Quòd autem non est qualitas monstrauit, quando ostendit eam non esse Harmoniam. Iisdem enim argumentis ostendet eam non esse omnino qualitatem. Si autẽ neq; qualitas est, neq; quantitas, uix ex alijs erit accidentibus. Ex ijs enim reliqua consistunt. Est ergo anima substantia. Quoniam ergo est anima substantia, substantiam rursus subdiuidit in compositam, & simplicem. & simplicem in materiam, & formam. Cùm ergo triplex sit substantia, maximè substantia esse uidentur corpora. Magis autẽ, ut ad multos homines: eorũ enim maximè cognitionẽ habẽt. Et corporũ maximè substãtiæ naturalia corpora, ea aduersus artificialia opponẽs, & ab eis distinguẽs, uel forte a mathematicis. Artificialia aũt dicit corpora, quibus formæ aliquæ ab arte accedunt, ut thronus: abacus. Nõ est enim aliquod corpus, quatenus corpus, artificiale. Cùm autem naturalia corpora sint composita ex forma & materia, in ijs magis substantia est forma secundum ipsam formam. Id enim est, & dicitur compositum. Cùm enim sit communis & una materia, discretio, &, quatenus unumquodq; est, substantiæ attributio ex formis est. Ex hac ergo diuisione inuenimus, quòd & magis substantia sunt naturalia corpora, & quòd in his forma, magis quàm materia. Hinc ergo quærendum est, in quonam horũ, tanquam in genere, ponenda est anima? Vtrum composita quædam est substantia, idem est autem dicere, corpus naturale: uel simplex: & si simplex, utrum materia, uel forma? Vt hoc ergo inueniat, à manifestioribus & posterioribus incipit inquisitionẽ facere. Est autem anima animatum manifestius. Animatum autem eo quòd uiuat dicitur animatum. Naturalium itaq; corporum, inquit, hæc quidem uitam habent, & animata uocamus. Illa uerò non habent. Quare anima in ijs quæ uitam habent, naturalibus corporibus consideratur. Eam autem uitam animam appellamus. Non enim corpus animam uocamus. Egressa enim uita corpus quidem nihillominus est corpus: sed neq; amplius uiuit, neq; animatum dicitur. Quare in ijs, quæ uitam habent, anima non est corpus: sed uita, per quam animata dicuntur. Compositũ ergo animatũ ex anima & corpore. Atqui omnis cõposita substãtia est ex materia & forma. Animatũ ergo, quod est ex anima & corpore, hoc quidem habebit ut materiam: illã uerò ut formam. Si autem forma, ut contineatur, & certis limitibus circunscribatur materia, causa est: ea autem est anima corpori: ea enim egressa, difflatur, inquit, corpus, & putrescit: forma corporis fuerit anima: ipsum aũt corpus materia. Quòd enim anima corpori causa est quòd sit, ex hoc apertum est, quòd animata eoipso formam, & figuram suscipiunt, & suum esse habent. Vnde & in more positũ est, ut corpora priuata anima, etiam si nihilo secius sint corpora, postquam ea

ab illis

ab illis separata fuerit, tamen nõ esse dicantur. Excesßit, & non est uxor admeti. Quare si composita sunt animata, quæ cõstant ex anima, & corpore: Omne autem compositum ex materia & forma: In his autem continentiæ, & ut sit, causa est forma: Eiusmodi autem est anima in animatis: Forma ergo est anima. Sic ergo inuenit, quòd anima est substantia secundum formam. Quam quidem formam uocat entelechiam ab ἐν quod est unũ & τέλειον perfectum & συνέχειν continere. Vnionis enim materiæ causa est forma, & perfectionis. Est enim subiecti perfectionis causa, & ipsum continet. Hinc ergo animæ definitionem tradit, dicens eam esse entelechiam, id est formã & perfectionem alicuius huius corporis naturalis, ut distinguat ab artificialibus, & accidentibus. Deinde quoniam & lapis naturale corpus, & est hæc quoq; forma entelechia, et, ut semel dicã, inanimata omnia, addidit, Potentia uitam habentis, ut ab inanimatis, & mortuis corporibus, & à semine distinguat. Neque enim inanimatum aliquod Potentia uitam habet: neq; mortuum corpus: neq; semen: neq; qui in utero fœtus, priusquam instrumentis sit præditus. Procedens autem, ad idem deducit instrumentis præditum esse cum eo, quod est, Potẽtia uitam habere: ut eodem pro uno utatur, & potentia uitam habere, & instrumentis præditum esse. Neq; ergo cadauer potẽtia uitam habet: & si enim instrumentis præditum uideatur, sed tamen, ut ipse ait, eius partes sunt æquiuocæ: Sic enim mortui manus dicitur, sicut & lapidea. Neq; enim ea, quæ sunt manus, operatur. Neq; semen potentia uitam habet. Nam, cùm nondum sit instrumentis præditum, aptum non fuit ad eam suscipiendam, quæ est ex anima, uitam. Sed dici poßit semen, uel instrumentis non præditus, qui in utero est, fœtus potentia uitam habere. Fieri enim potest, ut sit potentia uitam habens. Sed perfectũ, & quod iam uitam suscepit, hoc, inquit, est potentia uitam habens. Quomodo ergo potentia, & non actu? Quoniam, quod ad suam naturam attinet, uitæ expers est, & solùm aptũ ad uitam suscipiendam. Potentia autem secundum, quod habet habitum. Habet enim per se habitum, ut poßit uiuificari, etiam si semper ab anima uiuificatur, quandiu fuerit. Sicut enim dicebamus, quæ secundum habent actu, quod est sicut contemplari, ea habitum quoq; habent. Quare, etiam si semper uiuificetur corpus, non est absurdum, quod ad eius naturam attinet, dicere ipsum potentia uitam habere. Est enim clarum, quòd cum potẽtiam habeat ut uiuificari poßit, sic uiuificatur. Si enim ex se potentiam non haberet, non uiuificaretur. Dixit autem significatum huius, quòd est, Potentia, in libro quoq; Peri hermenias, ubi poßibile diuisit. Poßibile enim, inquit, non simpliciter dicitur: sed hoc quidẽ, ut quod est actu: ut poßibile ambulare eum, qui ambulat: & omnino poßibile esse, quia iam est secundum actum. Secundum hoc ergo illud quoq; dictum est, Potentia uitam habentis. Dubitauerit autem fortasse quispiam, cùm substantia est anima, quæ est secundum formam, quomodo dicimus non esse aliquod commune genus animæ? Commune enim earum genus est substantia: Vel quomodo omnino æquiuocam esse entelechiam? Quomodo præterea uera est regula, quæ dicit, In quibus prius est & posterius, eorum, quod communiter prædicatur, non est genus? Ecce enim, cùm in animis sit prius & posterius, tamen, quod de eis communiter prædicatur, genus est. Omnis enim anima substantia est secundum formam, quod uocat entelechiam. Quòd itaq; non similiter est omnis anima subiecti entelechia corporis, iam absoluimus. Quia & si rationalis anima dicitur esse entelechia corporis, sed tamen actu tantum dicitur entelechia corporis, non substantia, sicut aliæ. Sed quomodo, si quidem genus earum est substantia, & substantia secundum formam, nõ uidetur esse soluta uniuersalis regula? Dico ergo, quòd quando dicimus, In quibus est prius & posterius, eorũ, quod communiter prædicatur, non est genus, quod communiter prædicatur non quodlibet accipimus, sed quod maxime ambit & continet. Nam animal, & quod uerum est, ut equus, & æneum, uel ligneum, ut animalia quidẽ, sunt æquiuoca: est enim in eis prius & posterius: ex uero enim æneum uel ligneum: & propterea, quod de eis prædicatur, animal, uel equus, non, ut genus, de eis prædicatur. Nihil autem uetat quominus ea communia genera habeant, quæ de eis remotiùs prædicẽtur, Corpus enim, & substantia, ut genus, & de uero equo & de ligneo prædicatur. Idẽ & in omnibus. Sic ergo & in anima genus esse earum substantiam nihil prohibet. Proximè quidem certe, quod eas comprehendat, commune genus non habent. Neq; enim anima ut genus de eis prædicatur: neq; entelechia. Sicut enim dixi, aliæ quidem sunt ipsa substãtia entelechiæ corporis: aliæ uerò solo actu. Est itaq; in eis prius & posterius.

Nunc veluti à principio rursus aggrediamur, tentantes definire quid sit anima, & quænam sit eius communis ratio. Dicimus autem vnum esse genus eorum, quæ sunt, substantiam.

Aliud nunc principium orationis capit, quæ sibi uidentur exponens. Prius enim, quæ ab antiquis dicta sunt, exponebat.

Eius autem hoc quidem vt materia, quæ secundum se quidem nõ est hoc aliquid. Aliud autem figura & forma, secundum quam iam dicitur hoc aliquid: & tertium, quod ex eis est.

Hoc aliquid Aristoteli formã hoc in loco significat. In prædicamentis enim indiuiduum. Videtur enim, inquit, omnis substantia hoc aliquid significare. Quoniã ergo unicuiq; esse et dici, ut hominem, equum: est secundum formã: omnibus enim communiter substrata est materia: propterea ait, quòd secundum materiam substantia secundum se nulla forma est: quando quidem ne per se quidem subsistit: sed semper cum aliqua forma consideratur, per quam unumquodq; deinde nominationem habet. Per quod enim unumquodq; ab alijs differt, hoc à forma habet. Est autem materia potentia. Nulla enim ex formis est, per seipsam materia: sed omnes potentia. Neq; enim, quod non est omnino alicuius susceptiuum, illius materia est: ut est in propinquioribus materijs uidere, Neq; enim unquam fuerit, uerbi gratia, fictilium uasorũ materia lapides, quoniam ad eorum suscipiendam formam natura apta non est. Neq;, quod amplius non potest, quòd ipsum iam formas habeat. Tegula enim non fiet nec sua ipsius materia, nec eorum quæ sunt eiusdem speciei. Iam enim actu formam habet. Prima ergo potentia solum consideratur: atq; unaquæq; propinquiorum potẽtia, solum est id cuius.

Est autem materia quidem potentia: forma autem entelechia.

Non dixit entelechia ablatiuo casu, sed recto. Quæ enim formam accepit materia, ea esse dicitur entelechia. Hoc autẽ utrũque simul coniunctum est. Forma quidem per se entelechia est. Potentiæ autem opposuit entelechiam, eo quòd potentia quidem est imperfecta: Perfectio autem entelechia: significat enim esse in fine. In quo autem unumquodq; suum habet esse, in eo propriam quoq; perfectionem habet. Vnumquodq; autem esse habet secundum suam ipsius formam. Perfectio ergo unuscuiusque est propria forma. Si itaq; perfectionis forma est: perfectio autem entelechia: meritò transfert formæ nomẽ ad nomen entelechiæ. Si autem est omnino forma entelechia: forma autem anima: entelechia ergo est anima. Non solum autem eam, quæ

secundum rationem, formam entelechiam uocat: sed et eam, quæ est secundum figuram. In physica enim de utrisq; disseruit. Statuæ enim forma eius est entelechia. fortaßis autem accepit entelechiæ nomen pro forma, eo quòd de accidentibus quoque formæ nomen dicatur, ut si dixero Socratem esse forma simũ, prominentiq́ uentre. Sed hæc non sunt Socratis perfectio: sed Socrati accidunt.

Idque bifariam, hæc quidem vt scientia: illa verò vt contemplari.

Diuidit entelechiam in duo, et in eam, quæ est secundum habitum: & in eam, quæ est ab habitu, operationem. Est autem ei conducibilis Entelechiæ diuisio ad definitionis aßignationem. Cùm enim duplex sit entelechia, eaq́;, quæ est secundum habitum, quæ et prima est, & tempore, & natura: eaq́;, quæ est secundum illam, quæ ab eo est, operationẽ: inueniet, ut diximus, animam esse entelechiam secundũ primam. Secunda enim, quæ est secundum id, quod est contemplari, à prima habet, quòd sit substantia. Ipsum enim contemplari non est per se substantia.

Substantiæ autem maximè esse videntur corpora: et ex ijs naturalia. Ea enim sunt aliorum principia.

Cùm substantiam in tria diuisisset, in materiam, et formam, & in utrunq; coniunctum (id autem est corpus naturale) ab eo, ut iam dixi, doctrinam incipit, utpote manifestiori. Ex hoc enim rursus inueniet, & quòd anima est substantia, & qualis substantia. Hæc ergo, inquit, maxime substantia esse uidentur. Materia enim & forma à multis cognitæ non sunt: sed utrunq; simul coniunctum solum norunt. Cùm itaq; accepisset, quòd corpora sunt substantia, & ex ijs magis naturalia, à Mathematicis & artificialibus distinguens, huius causam adijcit, Quoniam, inquit, naturalia aliorum sunt principia: Mathematicorum enim propter mentis conceptum: Artificialium autem, quòd eorum unumquodq; habet corpus naturale subiectũ. Abaco enim, qui est corpus artificiale, est subiectum lignum: quod est corpus naturale.

Iam vero naturalium alia quidem habent vitam: alia verò non habent.

Postquam assumpsit, quòd naturale corpus est maximè substantia, illud diuidit in animatum, & inanimatum: & ostendit, quòd anima est substantia. Quoniam enim naturale corpus est utraq; simul coniuncta substantia, ut quæ sit ex materia & forma: naturale autem animatum: Id ergo quoq; est ex materia & forma. Sed simplicia quidem corpora dicimus, quòd ex primæ formæ materia sunt: Hæc uerò ex propinquiore sunt materia, nempe corpore, & forma, uidelicet, anima. Si autem forma substantia, ergo & anima. Et si forma quædam simplex est substantia: ergo & anima quædam est simplex substantia, nempe anima, quæ est secundum formam.

Vitam autẽ dicimus, quæ per seipsum fit, nutritionem: auctionem: & diminutionem. Quare omne corpus naturale vitæ particeps substantia fuerit. Substantia autem ita vt composita.

Diuisis naturalibus corporibus in ea, quæ uitam habent, & quæ non habent, deinceps definit, quid est uita. Ex eo enim cognoscenda erant, quæ uitam habent. Per seipsum autem nutritionem dicit, & auctionem, Quoniam uidetur additio esse auctio: ut si aquæ aqua addatur: sed non est per seipsum auctio: sed per aliud additum. Videri autem poßit ignis nutriri, & augeri, uitam non habens: Sed hoc non est uerum. Per seipsa enim ea nutriuntur, quæcunq; habent instrumẽta, per quæ nutrimentum accipiunt, & quibus ex nutrimento additio, & auctio fit per omnem partem. Ignis autem, & aqua, & eiusmodi neq; per partes recipiunt: neq; in omni parte augentur, & crescunt. Præterea in igne generatio & corruptio magis consideratur. Quod autem augetur, manere oportet. De ijs autem exactè dictum est in libro, De Generatione & Corruptione. Ex hoc autem colligunt quòd animal non est, quod in utero est. Si enim uita est, quæ per seipsum fit, nutritio, & auctio, & diminutio: id est autem, ea quæ fit per propria instrumenta: Quod autem in utero adhuc est, non per propria instrumenta nutritur, Dico autem per os. Non est ergo animal, neq; uiuens. Nutritur autem umbilico, id per lorum à matre suscipiẽs. Sed aduersus hoc urgeri potest. quòd &, qui in utero est, infans per seipsum nutritur. Si enim augentur, scilicet, & nutriuntur. Et quòd nõ additio tale est, manifestum est. Neq; enim os oßi additur: neque carni caro: sed præparat matris nutrimentũ, sicut nobis qui panem faciunt. Sed & infantibus matres præmãdẽtes cibos præparant. Sic ergo & in infante, qui est in utero, secunda quædã est nutrimenti præparatio, quæ ex matris natura fit. Sed & per propria instrumenta nutritur. Nam & in eo utiq; uentriculus primum concoquit. Ipse autem ad iecur transmittit. & illud per uenas ad unamquanq; partem. & sic in unaquaq; aßimilatur nutrimentum subiectæ substantiæ. Hoc autẽ accidit in perfectis quoq; animalibus. Et aliter. Si perfectißimis animalibus secundum locum motus est: mouentur autem aperte &, qui in utero sunt, fœtus eo, qui est secundum locum, motu: Sunt ergo & hæc animalia, Sed aduersus hæc omnia sua contra adstruentes dicunt: Quòd si nihil frustra fit à natura, neq; quid imperfectum, & quod sibi ipsi sufficere non poßit, cur, si perfectũ est animal, eum adhuc natura in utero continet? Nonne clarũ est, quòd adhuc imperfectum est, & iter init, ut sit animal, cũ nondum sit? Quomodo autem, si eßet animal, non ei perfecta instrumenta præberet, quibus uiueret, ut os? Sed & ad hoc licet dicere: quòd, quemadmodum etiam quando genitus est, animal quidem est: adhuc tamen instrumentorum compactione indigens, perfectas animalis operationes exercere non potest: Ita dico, & quando est in matrice, quando quidem omne corpus tempore suam ipsius perfectionem obtinet, maiori adhuc auxilio indiget: & propterea in matrice custoditur, accepta quidẽ iam animalis forma, sed instrumento adhuc, ut dicebam, maiore custodia, & solicitudine egente. Nam et si quis ad perfectißimas operationes respexerit, neq; adolescẽtem animal dicet, nisi qui pubes factus sit, & iam deinceps generatiuas operationes exerceat. Quod quidem absurdum est, ut is demum, qui ita habeat, animal dicatur. Sed fortasse non sunt necessaria quæ dicta sunt. Neq; enim si per seipsum nutritur, iam est animal. Neque enim idem est uiuens & animal. Viuere enim ipsum, & uitam dicemus: sed non ita etiã animal. Plantæ enim per se nutriũtur sed non sunt animalia. Sed neq; sensus esse particeps animal utique facit. Quæ enim solum tactum participant, non sunt animalia, zoophyta enim seu plantanima tactus partem habent. Et alioqui animalium maxime est proprium tota per se loca mutare: quod fœtibus, qui in utero adhuc sunt, nõ in est. Matri enim commißi & colligati sunt, ut qui sint pars eius: & mouentur, ut plantanima. Cur autem reuera in utero natura contineret, si quidem animal perfectum esset? Et alioqui si uia procedit opificium ab imperfectioribus ad perfectiora, neq; aliter superiores uitæ adsunt, nisi inferiores prius extiterint: est autem ordo primum inanimatum: deinde uita uegetatiua: deinde plantanimorum: deinde irrationalium: & ultima rationalium: considerare oportet, quòd eo opificij ordine natura utitur. Postquam enim coactum & concretum fuerit semen: id conflatum & com

& compositum sit inanimatum. Deinde instrumentis preditū, in initio plantæ simile est, sensus interea expers. Progrediens autem accepta ui sensitiua, & tactiua, & motu, tunc plantamino est simile, suo principio, nempe matrici, cōmissum & colligatum, sicut illa petris, uel, quæ circum sunt, testis. Et hoc usq; ad tempus partus. Tunc autem deinceps perfecta fiunt animalia: quæ & transitiuis motibus mouentur, & per propria instrumenta nutriuntur, dico autem per os & reliqua: & omnibus sensibus operantur. Postremo autem in hominibus rationalem quoq; uitam accipiunt: cùm rationis expertem à principio egerint. Si autem à principio non generant, non ideo non animalia. Neq; enim omne animal gignit. Multa enim & ex putrefactione generantur, quæ procreatricem non habent facultatē, & tamen sunt animalia. Porrò & muli, & quæcunq; ex diuersarum specierū coniunctione gignuntur, animalia quidem sunt: generatiuam autem facultatem non habent. Neq; enim generare est animalium proprium: sed sensu & motu uti. Quòd autem non est animal id quod est in utero, hinc manifestum est. Si enim animal est substantia animata sensitiua, id est, quæ sua natura apta est sentire: si esset animal, oporteret priusquā perfectum esset & utero emissum, secundum sensus operari. Iam uerò non operatur. Non est ergo animal.

Quoniam autem est tale corpus: vitā enim habens: non fuerit corpus anima. Non est enim eorum, quæ de subiecto, corpus: potius autem vt subiectum, & materia. Necesse est ergo animam esse substantiam, vt formam naturalis corporis potentia vitam habentis. Substantia autem entelechia. Talis ergo corporis entelechia. Ipsa autē dicitur dupliciter. Hæc quidem vt scientia: illa verò vt contemplari: manifestum ergo, quòd vt sciētia. In eo enim, quòd anima est, somnus est, & vigilia. Proportionem autem, & cōuenientiam habet vigilia quidem cum eo, quod est contemplari: Somnus autem cum eo, quod est habere, & non operari.

Quod autem ex his dicit hoc est. Quando quidem uitam habens corpus, & corpus est, & tale corpus, pro eo quod est, compositum ex corpore & uita: quæ quidem uita anima est: necesse est eorum hoc quidem esse materiam: illud uerò formā. Hoc autem sic ostendit. Quoniam, inquit, animatū corpus, corpus tale est: acsi diceret, hoc quidem subiectum habet: illud uerò est, in subiecto: est enim corpus subiectum: In subiecto autem tali: non fuerit anima subiectum, idem est autē dicere, materia. Hoc autem declarauit. cùm dixit, Non fuerit corpus anima, pro subiecto & materia corpus accipiens: Hoc enim subiecti & materiæ locum habet. Deinde & causam subiungit, quomodo nō est subiectum anima. Nō est enim, inquit, eorum, quæ de subiecto, corpus. De subiecto dicens, pro eo quod est, in subiecto: id est, non est forma. In subiecto enim forma est, non subiectum. Subiectum enim est corpus. Dicimus enim quòd corpus est tale. Quare corpus in subiecti ordine est. Et hoc, scilicet, dicēs, Nō fuerit corpus anima, corpus pro subiecto accepit. & ideo subiunxit. Non est enim eorū, quæ de subiecto, corpus. Si enim corpus anima: id est, si esset subiectum anima: esset corpus in subiecto. Si autem non est in subiecto corpus, non fuerit anima subiectum. Quod ipse dixit, non fuerit corpus anima. Eorū enim duorum necesse est alterum quidem esse subiectum: alterū uerò formam. Quidam autem existimauerunt eum dicere, quòd nō est anima corpus, quorum est & Alexander. Eo enim quòd ostendit, inquit, quòd non corpus, simul ostendit quòd non est subiectum. Non sic autem habet. Non est enim eius nunc instituutum ostendere, quòd non est corpus anima, sed incorporea: In sequentibus enim hoc ostendit, uel iam etiam demōstratū est ubi monstrabatur, eam non esse magnitudinem. Si enim nō magnitudo, neq; corpus: Plus est enim magnitudo, quàm corpus: sed, quod nunc monstratur, est, quòd forma est anima, & non materia: corpus autem subiectum. & materia. Præterea autem id Græcè ex articuli adiectione clarum est. Non enim dixit οὐκ ἂν εἴη σῶμα ἡ ψυχή, *sed,* τὸ σῶμα. *Est enim* τὸ *articulus alicuius determinati significatiuus: est autem anima omnino incorporea. Ex his autem clarum est, quòd forma est anima. Quo enim, quæ sunt eiusdem generis à se inuicem differunt, id eorum species & forma est. Differunt autē à se inuicem corpora, quæ sunt eiusdem generis, animato. Anima ergo animatorū forma est. In eo enim, quòd anima est, et somnus & uigilia est. Cùm entelechiam diuisisset in primam, & in secundam, in habitum dico, & eam, quæ ex habitu est, operationem: & dixisset quòd anima sic est entelechia ut scientia, huius ualde apertas demonstrationes subiunxit, quæ in somno fiunt dico, & quæ in uigilia: Quod est æquale huic, quod est operari, & non operari animam. Operatio enim uigilia: ab operatione autem uacatio somnus. Sed tamen nihilo secius animam habemus in utroq;. Pulchre autem Alexāder causæ instituit, cur à forma ad entelechiam transierit. Quoniam enim, inquit, definire necessarium erat, utrum oportet animatum ab operationibus, quæ sunt secūdum animā, tale esse dicere: uel ab eo, quod est posse operari: Quorum posse quidem primum: operari autem secundum: Vsurus, inquit, primo & secundo ad definitionem, quoniam in forma absurdum est dicere prius, & posterius (una est enim uniuscuiusq; forma) in entelechiam & perfectionem formam transmutauit. Neq; enim à ratione alienum est dicere entelechiam hanc quidem primam: illam uerò secundam. Hæc ergo, inquit, causa est, cur alterum pro altero sumpserit. Formæ autem & entelechiæ, inquit, fuerit differentia, quòd omnis quidem forma sit entelechia: non omnis autem entelechia, & forma. Quæ enim ab habitu est operatio entelechia quidem: non etiam forma est. Quare plus est entelechia, quàm forma. Forma autē audiēda est, scilicet substantialis: nō quæ est secundum accidens. Illa enim non est perfectio subiecti, ut iam dixi. Si hoc autē ita habet, qui animam quidem definit, & eam esse dicit formam talis corporis, non iusta amplius de causa primam addiderit. Qui autem entelechiam: quia plus est entelechia quàm forma: ea quoq; additione opus habuerit.*

Prior autem est generatione in eodē scientia. Quare anima est entelechia prima corporis naturalis potentia vitam habentis.

Tutò admodum hac additione usus est, cùm dixit, In eodem. Fieri enim potest ut habitu prior sit operatio. Præceptor enim discipuli habitu priorem habet operationem: in uno autem & eodem operationem præcedit habitus. Hoc autem in ijs, quæ in generatione & corruptione sunt, uerum est: in quibus ab habitu quoq; separari natura potest operatio. Diuina enim cum habitu concurrētem habent operationem: semper enim agunt, & operantur, habitū habentia: sunt enim sine potētia actus, ut in Peri hermenias dictū est. Quare in mortalibus quidē præcedit operationem habitus, idq; in uno & eodem: ut autem in uniuerso, hæc inuicē cōcurrunt: semper enim est & habitus, qui in uniuerso est, actus & operatio: siue ad diuina respexerimus, quæ hæc habent semper concurrentia: siue ad uniuersum, quod est in mortalibus: in eorum enim uniuersitate, &, ut ita dicam, totitate

totitate hæc utraque sunt. Neq; omnino semper alterum alteri præponendum est, ut in uniuerso perfecta imperfectis præponenda sint. Sicut enim dixi, productiuæ causæ præcedunt, quæ sunt in perfecta operatione. & omnino oportet uniuersi opificium à perfectis incipere, & non ab imperfectis.

Tale autem, quod fuerit instrumentarium.

Postquam dixit, Potentia uitam habentis, hoc exponit. Hoc enim est, inquit, potentia uitam habens, quod fuerit instrumentarium. Non enim prima ignis entelechia est anima, dico autem uis calefactiua: Atqui & hoc quoq; naturale corpus est: sed quoniam non est instrumentarium, non est prima eius entelechia anima, calefactiua, dico, & siccatiua facultas. Instrumentarium autem est, quod habet instrumēta, per quæ secundū uitam operationes fiunt. Hæc autem sunt, quæ sunt dißimilarium partium. Quorum unumquodq; diuersis operationibus subseruit.

Instrumenta autem sunt plantarum quoq; partes, sed omnino simplices. Vt folium, eius, quod fructum ambit, est tegumentum: id autem quod fructū ambit, fructus. Radices autem cum ore proportionem, & conuenientiā habent: vtraq; enim nutrimentum attrahunt.

Quoniam plantæ quoq; animatæ sunt: est autem anima instrumentarij corporis entelechia: propterea ait, quòd plantæ quoq; partes instrumētariæ sunt. Propriam enim unumquodq; habet operationem. Atqui simplicia, inquit, sunt plantarum instrumenta. Simplicia autem, ut ad ea, quæ sunt animalium: subiecto enim, & operationibus sunt simpliciora, quæ sunt plantarum. Vnaquæq; enim earum, quæ sunt in animalibus, instrumentariarū partiū ex multis similaribus partibus constat. Quæ autem sunt plantarum, ex paucis. Verbi gratia, ramus ex cortice, & ligno, & aliquo alio. Sed et quod ad operationes attinet, in plantis unam & simplicem unaquæq; pars exercet operationem. In animalibus autem, unaquæq; multas & uarias, idq; meritò. Quoniam enim instrumenta, ut animæ appetitibus, & impulsionibus seruiant, facta sunt: meritò animalibus motibus ea congrue & conueniēter constituta, & cōparata esse oportet. Sunt autem animaliū animæ uarijs motibus, & impulsibus præditæ. Plantarum autem operatio simplex est, Nutritiua enim facultas solum nutrit: & auctiua auget: & nihil plus operatur. Quodam modo autem plantarum instrumentarium corpus ostendens, & quid sit instrumentarium exponit. Vt folium, eius, quod fructus ambit, tegumētum: Id autem quod fructus ambit, fructus. Fructus enim dicitur ipsum semen, ut ficus acini, & olearum nuclei. Quod fructum autem ambit, est id, quod circunfusum est, humidum cum pelle ipsum cōtinente. Facta sunt ergo folia, inquit, ut, quod fructum ambit, tegant: & ne ab eo, quod ambit, lædantur: Id autem, quod fructum ambit, ut fructū seruet. Huius enim gratia natura omnia machinata est, ut ex successione maneret perpetuitas.

Si quid autem in omni anima commune dicere oportet: fuerit prima entelechia corporis naturalis instrumentarij.

Vides quòd non uult commune esse genus animarū, uel communem definitionem. Vt iam enim dictū est: In quibus est prius, & posterius, quod de eis communiter prædicatur, non est genus. Ex data autem nunc definitione aperte manifestū est, quòd idem est potentia uitam habens, quod instrumentarium. Cùm enim superius dixisset, naturalis potentia uitam habentis, nunc dicit, Naturalis instrumentarij, uno pro altero ijsdem nominibus usus.

Quare quærere non oportet, an anima, & corpus sint vnum: sicut neq; de cera, & figura: neque omnino de vniuscuiusq; materia, et eo cuius est materia. Vnum enim & esse: quoniam multis modis, quod proprie entelechia est,

Dubium, inquit, ipse in eo, qui præcedit libro ijs, qui in partes animam diuidunt, quid est, quod eas uniat: siquidem est anima unius, quod & ipsum est animal. Non enim multæ sunt animæ: quandoquidem unusquisq; multa esset animalia: cùm unaquæq; pars sit anima. In his ergo meritò erat dubitatio: & præterea in omnibus, qui de anima quidem dixerunt: de eam autem suscepturi aptitudine corporis nihil definierunt, quidnam sit, quod animam corpori uniat, & unum animal faciat. Non amplius ergo procedet hæc quæstio ijs, secundum quos anima quidem entelechia, materia autem, & subiectum corpus. Sicut enim in orbiculata cera non quæsiuerit quisquam, quid est quod uniat figuram, & ceram. Ceræ enim affectus, & accidens est, figura, nec aliquo opus est, quod ea sit uniturum. Ipsa enim propria eorum natura & ceræ aptitudo unionis causa est: ita in corpore & anima. Quoniam entelechia & perfectio corporis est anima: ut & figura orbiculatæ ceræ entelechia non exteriorē, sed domesticam, & ex se habent unionem. Vt dicebamus enim, quando hoc quidem materia fuerit: illud uerò forma: ipsa aptitudo materiæ statim formæ perfectionē admittit, nullo indigens medio. Cùm unum enim, inquit, & esse multis modis dicatur. Dicitur enim unum uel genere: uel specie: uel numero: uel uinculo: uel conglutinatone: uel quæcunq; alia unius significata in Physica enumerat: & hoc quidem fit potentia: illud uerò perfectione & actu: unum proprie, & proprie esse rebus secundum uniuscuiusq; entelechiam est, & perfectionem, secundum quàm & omnino est, & dicitur hoc aliquid. Quare si & unio, & omnino esse hoc aliquid compositis ex forma adest: nō est quærendum, quid est, quod animam corpori uniat, Dico autem, ut quod unū est, & simul est susceptiuum. Hoc enim ipsum natura formæ & materiæ est, ut in hoc illud sit.

In vniuersum itaque dictū est, quid est anima. Substātia enim secūdum rationem. Hoc enim est, quid sit esse tali corpori: quemadmodum si instrumentum naturale corpus esset, vt securis. Esset enim hoc securi esse eius substantia, & anima. Ea enim separata non amplius esset securis, præterquā æquiuoce. nūc autem est securis.. Non enim talis corporis quid est esse, & ratio anima: sed naturalis talis habentis principiū motus, & status in seipso.

Rudius & craßius tradita animæ definitione, per hæc nunc eius partes persequitur: & exemplis ostendit, quòd unaquæq; recte aßignata est: et per hæc simul ostendit, q. anima à corpore est inseparabilis, quatenus est entelechia. Est enim perfectio inseparabilis, quatenus est perfectio. Quomodo autem dicatur rationalis inseparabilis, dicemus contextū persequentes. Tradidimus ergo animam, inquit, esse substantiam, quæ est secundum rationem, id est secundum formam: Formā autem naturalis instrumentarij corporis: Quòd itaq; rectè substantia, quæ est secundum formam definitioni attributa est, ostendit exemplis, & artificialibus, & naturalibus. Artificiale enim instrumentum, inquit, est securis. Si ergo, inquit, naturale corpus, ut instrumētarium, suam haberet animam, securis formam, hoc est sectiuam facultatem, quæ ex tali figura inest: materiam, & ueluti corpus, ipsum ferrum: ab eo si separata esset anima, id est figura, et

sectiua facultas: nõ amplius esset securis, ut quæ propriam formam, nempe sectiuam facultatem non haberet. Si itaque securis forma est figura, & quæ ex ea est sectiua facultas: Si illa ab ea separata sit, nõ est amplius securis: ut autem anima ad corpus, sic securis figura ad ferrum. Forma autem securis, secundũ hoc ipsum, quatenus esse habet, & securis dicitur. Talis autem est figura, quæ sectiuam habet facultatem. ergo & naturalis instrumentarij corporis forma fuerit anima: eo quòd secundum eam esse habet. Separata enim anima non est amplius instrumentarium corpus, præterquam æquiuoce. Sic enim dicitur manus mortua, ut lignea, uel lapidea. Vniuscuiusq; enim forma secundum substantiales uniuscuiusq; operationes figuratur. Quemadmodum ergo non potens securis ea, quæ securis, facere, suam formam perdiderit: sic & cùm animatum animati operationes amisit, suamipsius formam animatum amiserit. Amittit autem utrunq; suas operationes: hoc quidem perdita figura: Illud uerò anima. Forma autẽ securis talis figura. Dico autem, quòd sectiuam habet facultatem. Animati ergo forma est anima. Vt enim securis figura ad ferrum: sic anima ad animatum. Perfectio autem securis & forma figura est. & sectiua facultas. Ergo & corporis anima. Rectè ergo dictum est formam esse animam & perfectionem corporis. Simul etiam manifestum est, quòd, Natura, recte additum est. Securis enim & corpus est, et instrumentarium corpus: sed tamen eius entelechia & perfectio non est anima, quoniam est artificiale, & non naturale corpus. Postquam autem in artificiali exemplo definitionem explicuisset, instituto propinquior factus, magis cognato exemplo usus est, in partibus animatis definitionẽ aperiẽs. Si enim esset, inquit, oculus animal: esset eius anima uisus: corpus autem tunicæ, & subiectum humidũ. Oculi autem natura formatur secundum uisum. Si enim non uideret, nõ esset oculus. Quare eius anima eius esset substantia, quæ est secundum formam. Quam nunc, inquit, rationem habet uisus ad oculum: eam tota anima habet ad totum corpus. Si itaq; uisiua facultas, quæ sensitiuæ facultatis animæ pars est, oculi forma est: & tota ergo anima totius corporis forma erit. & sicut in secure habet eius sectiua facultas, etiam si nõ secet: & in oculo quoq; uisiua facultas, etiã si uel claudatur oculus, uel conniueat: sic & in tota anima se habet prima entelechia, quæ est, quamuis dormiat animal. Est enim etiam dormiens nihilo minus animatum. & sicut in secure sectio, & in oculo uisus: ita & in animali uigilia. In uniuersum ergo dictum est quid est anima, pro eo quod est communius, & uniuersalius. progrediens enim, rectius, & exactius separatim tractabit de unaquaq; animæ facultate. Substantia enim secundum rationem, hoc est secundum formã. Græcè est λόγος quod & orationem, & definitionem, & causam, & formam, ut hic, apud Aristotelem significat. Atque in Physica quidem de rerũ principijs disserens, materia, et forma, de materia inquit, Vnum est igitur ipsum principium, uidelicet, quod est secundum materiam: Alterum autem ratio, Græcè λόγος, id est forma. Hoc enim est quid erat esse tali corpori. Quia dixit animam esse substantiam, quæ est secundum formam: non omnis autem forma anima: propterea subiecit. Hoc enim est quid erat esse tali corpori, id est, hoc dico formam animam, per quam tale corpus, id est, naturale instrumentariũ, esse habet et definitionem. Hoc enim significat illud, Quid erat esse, id est per quod est ei esse, & per quod quid esse dicitur. Secundum formas enim sunt rerum definitiones. Sic ergo & esse animatorum, & eorum definitio est secundum animam. Secundum animam enim formantur animata. Esset enim hoc securi esse eius substantia & anima. Si securis, inquit, quod est instrumentum, esset & naturale corpus: naturale autem dicit, ut animatum: esset eius, quæ est secundum formam, substantia, idem est autem dicere, anima, hoc est securi esse: id est, per quod securis habet hoc ipsum, quòd est securis, hoc esset eius anima. Et si separata eius esset anima, & fieret inanimatum, non esset amplius securis, nisi ut picta. Nũc autem, inquit, quamuis inanimata sit securis, securis est: quoniã anima non est artificialis corporis entelechia, sed naturalis instrumentarij. Hoc autem dixit uolens ostendere quòd definitioni recte additum est, instrumentarij. Deinde nobis subijcere uolens qualenam dicit naturale instrumentarium corpus, addidit, Habentis principiũ motus, & status in seipso. In Physica enim dixit naturam esse principium motus & quietis. Motus autem proprie est in animatis, qui est secundum locum, & secundum auctionem & diminutionem. Qui est enim secundum alterationem motus, in inanimatis quoq; cernitur. Lapis enim & multa alia inanimata alteratiuam ex se habent facultatem. Ea ergo dico naturalia, quæ ex seipsis habent motus principiũ, & quietis. Securis autem eum, qui est quatenus est securis, motum ex seipsa non habet: sed extrinsecus ab eo qui utitur. Atque omnia quidẽ artificialia motus & quietis principium nõ in seipsis habent, sed foris in eis, qui uel fabricauerunt, uel qui ea mouent.

Considerare oporte & in partibus, quod dictum est. Si enim esset oculus animal, anima ei esset uisus. Ea enim substãtia oculi, quæ est secundum rationem: Oculus autem visus materia. Qui cùm dereliquerit, non est amplius oculus, præterquam æquiuoce, sicut lapideus, & pictus. Oportet autem accipere, quod est in parte, in toto viuẽte corpore. Proportionem enim, & conuenientiam habet, vt pars ad partem, totus sensus ad totũ corpus sensitiuum, quatenus tale.

Transfert exemplum ab artificiali ad naturale, & animatum, Partes enim dicit animatorum. Si enim esset oculus animal, id est ipse per se sine corporis uniuersitate. Notandum autem quòd oculum alicubi quidẽ de utroq; accipit: sicut & hic, & paulopost ubi dicit, Sed sicut oculus pupilla, & uisus. Vsus est autem & oculi nomine in solo corpore subiecto uisiuæ facultati. Mox ergo dicit, Oculus autem uisus materia. Hic autem oculum utrunq; simul accipiens per ea quæ dicit, Si enim esset oculus animal, aperte ostendit, quòd forma utriusq; simul est, et non corporis. Fit enim, & est in corpore. Non est autem & forma corporis, sed utriusq; simul. Cui enim causa est ut sit, huius quoq; forma est. Forma autem utriq; simul causa est. Cùm itaque dixisset ipse utrunq; simul oculum, quòd dixerit, Si enim esset oculus animal, subiunxit, Eius anima esset uisus oculi, scilicet, quòd utrunq; simul esset. Oportet autẽ accipere id quod in parte est in toto animali. Vnumquodq; enim sensorium fingitur, & formatur secundum aliquam sensitiuam animæ facultatem, præter tactum. Is enim per totum corpus peruadit. Quã rationem habet unusquisq; sensus ad eius subiectum sensorium: eam & tota anima ad totum sensitiuum corpus. Est autem forma partis. & uniuersa ergo anima totius sensitiui corporis forma fuerit. Illud autem, Quatenus tale, pro eo quod est, Quatenus sensitiuum. Non enim quatenus graue corpus, uel album, uel quid tale, ab anima formatur: sed quatenus sensitiuum. Hoc dictum arripientes qui omnem animam immortalem facere uolunt, dico autem, Quòd oportet accipere id, quod est in parte, in toto corpore, conantur monstrare hoc quoque Aristotelem uerbis suis ostẽdere. Si enim, inquiũt, ut se habet pars, ita habet & totum: in primo autem libro de uisiua facultate dixit, ostendens eam affecto sensorio nihil penitus lædi, ut quæ in ipso esse non habeat: quod si acceperit senex talem oculum, uidebit ut iuuenis:

iuuenis: clarum est ergo, inquiunt, quòd & tota anima erit separabilis. Ad hoc ergo dico, quòd, & si concesserimus eam esse animam separabilem, dico autem sensitiuã: et quòd etiam sensile apprehendet à corpore separata: sed non & uegetatiuam. De ea enim nihil usquam aperte dixit. Deinde & si separabilis est irrationalis, sed ab hoc quidem solo corpore est separabilis, non & à spiritu. ut & à nobis iam ostensum est, & in ijs, quæ sequuntur amplius ostendetur.

Est autem non, quod anima caret, potentia autem est, vt viuat: sed, quod habet. Semẽ autem, & fructus potentia tale est corpus. Sicut ergo sectio, & uisio: sic & vigilia entelechia. Vt autem visus, & instrumenti facultas, anima. Corpus autem, quod est potentia. Sed sicut oculus pupilla, et visus: & illic anima, & corpus animal.

Quomodo dixerit illud. Potentia uitam habentis per hæc interpretatur. Vt iam enim uitam habens, & non ut, quod careat, & potentiam habeat. Superius autem sententias adiecimus ex libro Peri hermenias, quòd id quoq; nouit significatum huius, quod est potẽtia, ut sit id, quod iam actu est. Semẽ autem & fructus potentia tale corpus. Fructum dicit arborũ & plantarum semen, ut ficuum acinos. Corticem enim cum alio esculento humido περικάρπιον, id est, quod circa fructum est appellat, ut in Meteoris. Quod autẽ dicit tale est. Quod iam perfectum & instrumentarium corpus, id est Potentia uitam habens. Semen autem non est potentia uitam habens: sed quod potest uitam habere, id est potentia instrumentariũ. Quare, quod potentia, in semine est, quod est secundum aptitudinem. Aptitudo enim est, ut fieri poßit & instrumentarium, & animatũ: nondum enim est. Quod autem iam perfectum, & instrumentis est præditũ, cuiusmodi sunt nostra corpora. hæc ergo iam potẽtia uitã habẽt, Si quis autẽ dixerit, Annon actu uitã habẽt? Rursus dicimus, quod iam ferè dixi, quòd sicut oculus potentia est uisiuus ipse per se: non uidet autẽ sine lucis illuminatione: Hæc enim ei largitur, ut actu uideat: & si quis actu uidente oculo dicat oculum esse potentia uisiuum, uerum dicit. Ipse enim secundum suam substantiam solam habet ad uidendum aptitudinem, cùm actus ex alio lumine accesserit. Sic & in toto corpore dicimus & tota anima. quòd ipsum quidem corpus, quod ad seipsum attinet, in se solam habet uitæ aptitudinẽ: ipsa quidem certe, quæ secundum actum uita est, ex ipsa anima ei accedit. Rectè ergo dictum est illud, Potentia uitam habentis. Sicut ergo sectio & uisio, sic & uigilia entelechia. imaginũ ad exemplar proportionem & conuenientiam ostendit. Iam autem diximus conuenientiam. Sectionem autem, & uisionem secundam dicit oculi & securis entelechiam, quæ erat, Vt contemplari. Visum uerò & sectiuam instrumenti facultatem, primam, quæ erat, Vt scientia, secundum quam animæ formam & characterem tribuit. Corpus autem quod est potẽtia, id est corpus, quod potest has operationes suscipere. Sicut & in oculo subiectum pupilla. Vtrunq; autem simul, in toto quidem animal, quod est ex anima, & corpore: in parte autem oculus, qui est ex pupilla, & uisu. Pupillam autem totum oculum dicit tunicas cum humoribus.

Quòd itaq; non est anima à corpore separabilis, uel eius partes, si est diuisibilis, nõ est obscurum. Nõnullarũ enim est ipsarum partium entelechia. Verum enimuero nõnullas quidem nihil prohibet, eo quód nullius sint corporis entelechiæ.

Tradita animæ definitione, tanquã conclusionẽ aliquam, quæ definitionem ex neceßitate sequitur, esse à corpore inseparabilem animam colligit. Si enim forma & perfectio est animati corporis anima: quæ autem est alicuius perfectio, ut illa sine eo sit fieri non potest: clarum est ergo, quòd & anima à corpore non est separabilis. Ea enim ad aliquid sunt forma et perfectio. Quæ autem sunt ad aliquid, simul uel sunt, uel non sunt. Quòd ergo ad traditam animæ definitionẽ attinet, uniuersa à corpore fuerit inseparabilis, cuius est entelechia, siquidem uniuersæ conuenit definitio. Sim minus autem, & non uniuersa fuerit inseparabilis. Sunt itaq; nonnullæ animæ partes manifestè à corpore inseparabiles, quibus cõuenit definitio, eo quod animati sunt partium entelechiæ. Nutritiua enim facultas ipsius, quod nutritur, corporis est perfectio. Similiter & auctiua & generatiua facultas. Præterea autẽ & eius pars appetitiua format id in quo est. Si hæ itaq; sunt corporum perfectiones, & circa corpora: fieri non potest, ut hæ animæ partes à corpore separentur. Cuius enim perfectiones erunt: uel circa quid operabuntur à corporibus separatæ? Quid enim nutritio nutriet, uel augebit auctio à corpore separata? Sed & si has dicit animæ esse partes: esse inseparabiles à corpore necesse est. Nonnullas certe nihil prohibet esse separabiles, eo quòd nullius sint corporis entelechiæ. Manifeste ergo non uult corporis esse entelechiam rationalem animam: & propterea eam à corpore esse separabilem pronuntiat. Deinde quoniam per hæc uidebatur particularem animæ fecisse traditam diuisionem, eo quòd dixerit aliquas animæ partes esse à corpore separabiles, ideo quòd nullius sint corporis entelechiæ, quamuis prius dixisset, Si quidem quid commune de omni anima, huic remedium afferens, & ostendens nihilo secius omnis animæ, atq; ipsius adeo rationalis traditam esse communem definitionem, addidit.

Præterea autem incertum est, an ita corporis entelechia anima est, ut vector nauis. Typice igitur hæc definita sint, & descriptione dicta de anima.

Quid, inquit, ueremur uel ad omnem animam definitionem extendere, dicentes nonnullas animæ partes, quòd sint separabiles, nullius esse corporis entelechiæ? quasi propterea non in omni anima conueniat definitio. Nondũ enim, inquit, ex ijs, quæ dicta sunt, apertum nobis erit, quomodo diximus animam esse entelechiam: utrum ut inseparabilẽ, ut habet securis forma ad securim: an separabilem, ut habet gubernator ad nauem. Nauis enim formam perficit gubernator, cùm sit separabilis. Si itaque contingit secundum aliquid quidem esse entelechiam: secundũ aliquid autem ipsum separabile, ut quod non sit secundum illud entelechia: in omni ergo animali facultate fieri potest, ut conueniat definitio. Quare & quando dicebamus aliquas animæ partes esse inseparabiles, eo quòd sunt ipsarum partiũ entelechiæ: ut de ea, quæ est inseparabilis, entelechia sic dicebamus. Cuius enim erit perfectio nutritiua facultas separata à corpore? Et rursus, quando dicebam, quòd nonnullas animæ partes nihil prohibet esse separabiles, eo quòd nullius sint corporis entelechiæ: sic dicebam nõ esse entelechias, quòd in corpore esse suum non habeat eorum substantia. Eæ enim sunt animalis entelechia, ut gubernator nauis. Aliquo etiam modo dici potest, ut iam dixi, animam rationalem esse à corpore inseparabilem, quatenus est entelechia. Operationes enim, per quas animal perficit, hoc uel illo modo mouens, habet à corpore inseparabiles. Ab eo enim egressa non amplius eas operabitur. Illas enim habet ex ea, quæ est ad corpus, habitudine. Quare, quatenus est entelechia, dico autem secundum illas operationes, à corpore est inseparabilis: sicut & gubernatoris, donec gubernat, sunt operationes

à naue

à naue inseparabiles. & separatur quidem ut homo: ut gubernator autem, qui actu est, simul ac à naue separatus est, & corruptas habet tales operationes. Sic ergo et anima rationalis, ut separabilē quidē habens substantiam, non est entelechia corporis: ut autem talem suscipiens ad corpus habitudinem, quatenus & secūdū eā habet ut dicatur anima, anima enim ad corpus dicitur, corporis est entelechia: & est ab eo inseparabilis. Ab eo enim separata illas perdit operatiōes, quas ex ea, quæ ad ipsum est, habitudine susceperat: ut uiuificare: et naturales omnes motus ei cōmunicare: & si quid aliud eiusmodi. Quid enim naturaliter mouebit, uel uiuificabit, cùm est extra corpus penitus? Illud autem, Si est diuisibilis, nō est corporaliter intelligēdum, Diuisibilē: neq; secundū locū: sed secundum substantiā, id est, si diuisa est substantia, & alia animæ facultas alius est substantiæ, & nō sunt eiusdem substantiæ omnes animæ partes. Nonnullarum enim est ipsarū partium entelechia. Per hæc uidetur secūdum corporis partes animā diuidere. Nōnullarum enim, inquit, corporis partium entelechia sunt partes animæ, ut ab ipsis sint inseparabiles: ut oculorū quidē uisus, nariū autem odoratus: et in alijs alia quædam facultas. Hic autem est dictionis contextus. Nonnullarū enim animæ partiū entelechia, id est nonnullæ animæ partes, quarū unamquāq; esse entelechiā definiuimus, ipsarum corporis partiū sunt entelechiæ, id est, sunt formæ perfectiuæ corporis partiū: ut sint, uidelicet, propterea ab eis inseparabiles. Cur ergo Timæū reprehendebat, qui secundū partes animā diuisit? De eis autē prius dictū est. Alexāder uerò, cùm hoc in loco apertè Aristoteles dixerit, quòd nōnullas quidem nihil prohibet esse separabiles, eo quòd nullius sint corporis entelechia, primū quidē dicit, quòd uidetur dubitare Aristoteles, an sit uniuersa inseparabilis anima, quāuis de eo ipso pronūtiauerit, propterea quòd nusquā demōstrarit eā esse inseparabilem. Procedens autem, & ab ipso dictionis cōtextu coactus, inquit, Videtur mentem dicere esse inseparabilē. Illud autē, Nihil prohibet, nō est dubitātis: sed quia omnem animā esse entelechiam pronuntiauit: propterea dicit, quòd sic etiā nihil prohibet aliquas animæ partes esse separabiles. Possunt enim esse entelechiæ, ut gubernator nauis. Vel etiam aliter, eo quòd nondū hoc ipsum demonstrauit. Nondum enim quicquam de rationalibus animæ facultatibus disseruit.

Quoniam autem ex obscuris quidē, apertioribus autem fit manifestum, & secundum rationem notius: sic de ea rursus percurrere tentandum est.

Postquā cōmuniter tradidit, quidnā est anima, quòd est entelechia corporis naturalis instrumētarij: post hæc deinceps uult docere, cur dicta est, & quomodo est entelechia anima: Quomodo uegetatiua quidem: Quomodo sensus: & unaquæq; alia. In omni enim doctrina præcedere oportet, quòd est: sequi autē propter quid est. Cùm enim quatuor sint quæstiones: An est: et Quid est: & Quale est: & Propter quid est: primū locum habet, An est. Meritò ergo, quoniā quæritur an sit aliqua cōmunis definitio, uel potius, quod cum definitione cōuenientiā habeat: tradita prædicta definitione, quāobrem simul etiā quæstionem, Quid est habemus, deinceps ergo reliquas duas quæstiōes quærit. Quomodo unaquæq; animalis facultas entelechia dicitur: et propter quid. Quoniā autē dicit, Ex obscuris quidē, nobis autē apertioribus secundū rationē apertū & manifestum fieri: quæ autē sunt, quæ nobis apertiora sunt, nō addidit: hoc ipsum primū quærere necesse est. Magna enim de eo interpretibus fuit dubitatio, alio aliud apertū existimāte eū dicere. Dicimus ergo nos, ꝙ secundū tres modos, quod nobis est manifestius, cōsideratur. Quòd aliquid enim est, apertius & clarius nobis est, quàm propter quid est: & ad cognitionē primū est. Quòd enim animam habemus, & ꝙ ipsa est immortalis, multis ad intelligentiā promptius est, & expeditius, quàm rationē, quæ hæc cōfirmet, assequi, & adhibere. Secundū, ut in Physica dictū est, Vniuersale & cōfusum nobis est manifestius, quàm particulare etiā per mēbra magis expressum et articulatū, ut simpliciter scire quòd est corpus, magis quàm ꝙ tale corpus, ut cœleste, & terrenū, aut sic uel sic temperatū. Tertiū apertius nobis est, quod ut ad nos quidem primū, est autē natura posterius. Simplicioribus enim, quæ sunt natura prima, compositiora sunt nobis notiora. Cùm ergo, quòd nobis est apertius, & manifestius sit tripliciter: omnibus his primum inueniemus usum Aristotelem. Quòd est enim, prius quàm propter quid, docuit. Quòd enim est entelechia corporis naturalis instrumētarij docuit: & ꝙ entelechiā cōtingit esse & ut separabilem, & ut inseparabilem: Docebit autem progrediens & quomodo est entelechia, quid faciēs, & quomodo corpus perficiēs. Non sicut autem una definitione, ꝙ sit anima, docuit: ita & quomodo est entelechia, una definitione docebit. Entelechia enim non est omnis similiter: Sed aliter quidē uegetatiua: aliter autē sensitiua: aliter uerò rationalis: et earū uniuscuiusq; partes, alia aliter. Sed & à cōfusis incipiens & cōmunioribus procedet ad ueriora, & specialiora. Postquā enim confusè nobis tradidit animæ notionē per traditā definitionē: deinceps de unaquaq; animæ parte articulatim & separatim disseret .quomodo, & cuius est unaquæq; entelechia. & tertio à natura ultimis et nobis notioribus incipiens, ad ea procedet quæ natura prima sunt, & pretiosiora. Quo maximè modo in his quoq; se ait adgredi. Est enim quod natura primū est, & quod posterius, in eo, quod est, & propter quid. Viceuersa autē se habet in nobis, & in natura. Natura enim prius est propter quid est, quàm ꝙ est. Omniū enim quæ facit habet in se natura recōditas rationes. Nihil enim temere, nec casu facit natura: sed ad aliquē scopum unūquodq; suum opus dirigit. Si itaq; eorū, quæ à se fiunt, præexistētes habēs rationes in se natura sic res naturales facit, clarum est, ꝙ apud naturā prius est propter quid est, quàm ꝙ est. Hoc autē, ut dicebā, Propter quid, confusum est. Per id enim quod didicimus, animā esse entelechiā, nihil planū, nec articulatū audiuimus. Neq; enim similiter omnis est anima entelechia. Sed neq; quomodo hoc ipsum est entelechia, quidnā faciens, & quomodo perficiens, satis notum est in eo ꝙ est, & propter quid. & reliqui duo doctrinæ modi conuenerūt. Propterea ergo ab eo, quòd est, doctrinæ initium sumpsit: quia nostra natura ab imperfectis ad perfecta procedit, & à manifestis ad obscura. Perfectius est propter quid est, quā quòd est: et apertiora sunt, quæ naturæ sunt posteriora, & cōfusa. Quēadmodū enim fieri nō potest, ut demonstratiuū syllogismū cognoscat, qui non quid simpliciter sit syllogismus nouerit: neq; ut Oxyrrinchū piscē pingat, q nescit omnino pingere: Confusum autem est hoc, nempe simpliciter syllogismus: Plures enim sunt huius differētiæ: Similiter autē & simpliciter scribere. Est autē definitio et articulata unaquæq; forma. Similiter ergo & is qui nō simpliciter nouit quid est corpus, fieri nō potest ut cognoscat quid est ignis corpus, uel aëris, uel cœli. & is qui nō simpliciter nouit, quid est anima, fieri non potest ut sciat quid est rationalis, uel irrationalis, uel uegetatiua. Cōfusum autē est simpliciter corpus, et simpliciter anima. Explicata aūt, et articulata est unaquæq; forma. Sed et ab imperfectis exorsi, utpote ab ijs, quæ sunt in generatione, ad cœlestiū cognitionē procedimus, & eū, qui in ipsis est, ordinē: & illinc ad eū qui illa ordinauit. Cōprehenduntur autē, ut dixi, tres doctrinæ modi in processu, qui est ab eo, Quod est, ad id, quod est, Propter quid. Similiter & in animalibus tractādis facultatibus eodē ordine utitur, ab imperfectioribus incipiēs & ultimis, & ad prima & perfectiora progrediens.

grediens. Prius enim disserit de uegetatiua. Deinde de sensitiua. & tertio de imaginatiua. Post hæc autē procedēs ad rationales animæ facultates, incipit primū à posterioribus & imperfectioribus: primū de Opinatiua facultate disserens: deinde de Cogitatiua: & postremo de Mēte. Si quidē enim ut ad animal, natura uegetatiua prior est: Secū enim alias perimit: nō una autem perimitur. Secūda autē sensitiua: & deinceps reliquæ, ut enumerauerimus. Verū, ut ad uniuersum, contra habent. Priora enim natura in uniuerso sunt perfectiora & pretiosiora: posteriora autē etiā imperfectiora. Quæ enim sunt imperfectiora à perfectioribus, & actiuis continentur. Ergo, ut ad uniuersum, natura prius est Mens: & deinceps reliqua secundū eundē ordinē uiceuersa procedentiū. Vt autē in animali, et ut ad nostrā cognitionē, primū est Vegetatiua. Quare & in doctrina ab ea primū incepit. In animalibus ergo facultatibus eo doctrinæ ordine usus est. Animæ autē facultatū unāquamq; partem prosequens, nō eo amplius doctrinæ modo usus est. Nō enim ab ultimis incepit: sed à primis & pretiosioribus. De uegetatiua enim disserens de Generatiua prius facultate disseruit. Deinde de Auctiua, & tertio de Nutritiua. Atqui omnibus quidē melior & pretiosior est Generatiua. & Auctiua quàm Nutritiua est melior. Nutritiuæ enim opus est seruare speciem. Tandiu enim seruamur, quamdiu nutrimur: Auctiuæ autē ad perfectā, et quæ secundū naturā est, mensurā deducere. Ad quā cùm peruenerint animalia & plantæ, ad eum, quē sibi maximè natura proponit, finē accedūt, Generatiuā, scilicet, facultatē. Hic enim est perfectissimus naturæ scopus, propter æternitatis desideriū immortalitate mortalibus animalibus successione cōparata, ut ipse alibi dixit. Quare Auctiua quidē materiæ rationē ad Generatiuā obtinet: ad Auctiuā autē Nutritiua. In Vegetatiuæ ergo animæ partibus à perfectioribus incepit, & præterea in sensitiuæ partibus. Primū enim dicit de uisu: & secūdo de auditu: tertio de olfactu: et quarto de gustu, & ultimo de tactu. Est autem omnibus nobilior & pretiosior uisus: & qui sunt deinceps, ijs, qui illos sequūtur, secūdū eundē ordinē. Primū quidē, q. gustus, & tactus ad hoc, ut sint, cōferūt: auditus autē, et uisus ad hoc ut bene sint: per quos philosophiæ quoq; genus acquisiuimus, ut ait Plato. Quòobrē poëta quoq; hos solos soli attribuit: qui ex his etiā uisum præposuit. Et uisus quidē etiā ea quæ sunt lōgissimè apprehendit, et operationē habet sine tēpore: Gustus autem & tactus ipsa sensilia attingit. Vnde & quæcunq; ex nobilioribus & pretiosioribus sensibus aliquos habent, oēs quoq; reliquos habēt omnino. Nō itidē autē & quæcunq; uiliores & ignobiliores, omnino & nobiliores. Quædā enim solū tactū habent, Vt Zoophyta seu plātanima. Cōtrahūtur enim & extenduntur, uel molestia affecta, uel diffusa ad ea quæ prope sunt. Sed sunt, quæ præter eū, solūmodo gustū habēt, ut ostrea: Pasci enim cernūtur. Alia autē præter eos odoratū solū. Aiunt certe cōchylia quædā escas persequi: sicut bistulas, quæ odorē sequūtur. Alia autē auditū sine uisu, ut quæ uocātur talpæ. At si quid est uisus particeps, reliquos quoq; omnino habet. Cur ergo in alijs facultatibus ab ultimis & ignobilioribus incipiens, in partibus cōtra procedit, & à primis & pretiosioribus initiū sumit? Qui autē exactius tractāt aiunt, q. primarū & perfectiorū animæ facultatum in Sensitiua & Vegetatiua manifestiora sunt nobis effecta. Generatiuæ itaq; effectus apertior est, quàm Auctiuæ. & eius, magis quàm Nutritiuæ. Similiter, habet & in partibus sensitiuæ animæ. Apertior enim est uisus auditu. & is olfactu. Is q; gustu. & ipse tactu. Nō ergo oportebat à tactiua facultate incipere. Vt ipse enim in sequētibus dicit, omnino dubitatur an tactus sensus sit. Videtur autē nō esse sensus. Aliorum enim sensuū uniuscuiusq; operatio circa unā aliquā sensiliū oppositionē uersatur, eaq; quæ intercedunt. Vt uisus circa nigrū quidē, & albū, eosq;, qui intercedūt, colores. Auditus autē circa grauē & acutū, & qui sunt intermedij. Olfactus circa bene, & male olens. Gustus circa dulce, & amarum, & quod inter illa est. Omnia enim ad horū oppositorū unum aliquod reducit Aristoteles, Dulce, inquā, & amarū. Tactus autē circa plures oppositiones uersatur, quæ sub se inuicē nō sunt. Circa calidū enim et frigidū: humidū & siccū: durū & molle: graue & leue: rarū et densum, quæ sub se esse inter se inuicē nō possūt. Quare quoniā dubia est de sensu tactus tractatio: nō oportet autem à dubijs incipere: ab eo nō incepit. Quoniā ergo in uegetatiuæ et sensitiuæ animæ partibus, perfectiora, & natura prima, esse quoq; nobis manifestiora contingit: meritò ab ijs doctrinæ suæ initiū sumit. In rationali quidē certe anima à posterioribus initium cepit. Multis enim Imaginatio Opinione notior est. & ea magis cogitatione. atq; ea lōge est rursus Mens obscurior, quatenus & raro, & ad paucos eius operationes perueniunt. Postremo autē omniū quærit de eo, quod est secūdū locū, motiuo, quidnā hoc est. Vtrū alia est præter enumeratas animæ partes, uel eorū aliqua, aut oēs eius, qui secundū locū est, motus causæ sunt. & uidētur oēs esse causæ eius, qui est secundū locū, motus. In hominibus enim ijs, qui secundū mentē uiuūt, eius mens causa est. Ipsa enim mouet animal. In irrationalibus autē sensus. Est autem reuera ab ijs omnibus aliud, quod secundū locū motiuum est. Nutritiua enim facultas eius, qui secundū locū fit, motus causa est. Hoc autē est differens. Est enim et in rationalibus facultatibus appetitus, est et in irrationalibus, ut in principio diximus.

Quoniam autem ex obscuris quidem, apertioribus autem fit manifestum, & secundū rationem notius: sic de ea rursus percurrere tentandum est.

Propter breuitatē obscurā dictionē reddidit. Vt ergo dictio nū apertā sententiā reddamus, huic, quod est, Obscuris, addendū est, Naturæ: ei autē quod est, Apertioribus, addere oportet, nobis. Vt dictio sic habeat. Quoniā autē ex obscuris quidē naturæ, nobis autē apertioribus, fit manifestū, & secundū rationem cognitū. Est autē æquale naturæ manifestū fieri, & secundū doctrinā notius. Vt sit totū quod dicitur tale. Quoniā autē ex obscuris quidē naturæ, nobis autē apertioribus quàm, quæ naturæ, est manifestū: primū enim est nobis, quod est secundū doctrinā, notius: tētare oportet tanquā ab initio reuertentes eā, quæ est de anima, orationē tractare, à nobis apertis incipiētes, naturæ autem obscurioribus. Sic enim inueniemus quidnam est anima. Quod naturæ quidē est apertū, nobis autē obscurū. Propterea ergo rursus incipiens à tractatu de anima, ab animato incipit, quod est nobis manifestū. & quærit quidnā differt ab inanimato, & hoc dicit esse animæ propriū. Quædā autem sunt obscura naturæ, quæ facit secūda, quædā aperta, quæ facit prima. Vt, natura primum facit elementa: Deinde ex eis succos, qui chymi dicuntur: Deinde ex eis partes similares: Deinde ex illis instrumentarias partes, & postremo ex ijs animal. Nos autem primū quidem animal cognoscimus. Deinde quòd ex similaribus componitur, & sic uiceuersa progredientes, uix tandem elementa, ex quibus constat animal, cognoscimus.

Non solum enim oportet orationem definitiuā, q est, declarare, ut plurimæ definitiōes dicūt: sed & causam inesse, & manifestā esse.

Propterea, inquit, ueluti à principio eā, quæ est de anima, orationē rursus aggredimur, q. prius quidē non satis de ea disseruimus, cùm q. est solū tradiderimus. Neq; enim oportet, eū qui alicuius substantiā uult exhibere, q. est solū in illius definitione tradere: sed & causam propter quā hoc est. In data autē animæ definitione esse quidē entelechiā naturalis corporis instrumentarij di

tarij dictum est: Sed nondum quomodo est entelechia, & propter quid. Neq; enim fieri potest, ut qui uniuersalem animæ definitionẽ tradit, propter quid dicat: cum neq; unius speciei sint omnes animæ, neq; unius generis. Quare hinc incipiens à manifestis, quæ in unaquaq; animali facultate considerantur, sic tradet propter quid unaquæq; entelechia est, & quomodo.

Nunc autem veluti cõclusiones orationes definitionum sunt.

In primo quoq; libro dictũ est, q definitionũ aliæ quidẽ à materia sumũtur: aliæ uerò à formæ: aliæ aũt ab utroq; simul. Vt à materia, q ira est ebullitio sanguinis, qui est circa cor. et, Domus est cõpositio lapidũ & lignorũ. A` forma autẽ, Appetitus referẽdæ molestiæ. & Tegumentũ imbriũ et estuũ prohibitiuũ. Ab utroq; autẽ simul, Ebullitio sanguinis, qui est circa cor, propter appetitũ referẽdæ molestiæ. & Tegumẽtũ imbriũ et estuum prohibitiuũ, ex tali cõpositione lapidũ & lignorũ. Harum definitionũ, & in uniuersum omnis definitio, ut ipse ait in demõstratiuo, hæc quidẽ est demõstrationis principiũ, quæ est ex forma: Cõclusio autẽ ex materia. Demõstratio autem situ differẽs, quæ ex utroq; simul est. Vt qui uult irã definire tali syllogismo. Qui irascitur, uult ei uicissim molestiã referre, quẽ præstituit. Eius autẽ, qui molestiam uicissim referre cupit, ebullit sanguis circa cor. Deinde cõclusio. Eius ergo qui irascitur ebullit sanguis, qui est circa cor. Huius ergo syllogismi & demõstrationis, quæ ex materia quidẽ est iræ definitio, cõclusio est: Quæ autem ex forma, principiũ. Est enim prima propositio quæ dicit, Qui irascitur, molestiã referre cupit. Quæ autem ex utroq; simul est definitio, syllogismus est, siue demõstratio, quæ solo situ differt. Nã in syllogismo prima quidẽ est propositio, quæ dicit. Qui irascitur molestiã referre cupit. Secũda. Eius autẽ, qui irascitur, ebullit sanguis circa cor. At in definitiõe, quæ fit ex utroque simul, uiceuersa incipimus. Ebullitio enim, dicimus, sanguinis qui est circa cor. Deinde propter appetitum referẽdæ molestiæ. Dicit ergo oportere tales definitiones tradi, quæ causam quoq; habeãt, propter quã res est talis. Ex traditis enim definitionibus multæ sunt syllogismorũ cõclusionibus similes: ut quæ in se causam nõ habeant, propter quã sic habent. Quæ quidem causa proportionẽ et cõuenientiã habet cũ medio termino, qui est in syllogismo: hoc est, ex sola materia aßignatur. Hic est ergo sensus eorũ, quæ dicta sunt. Dictionẽ autẽ Alexãder sic coordinat. Nunc autẽ ueluti cõclusiones orationes, id est definitiones τῶν ὅρων, terminorũ, pro eo quod est, syllogismorũ. Terminos autẽ uocauit syllogismos, eo q ex terminis syllogismi & aliter. Quẽadmodũ cõclusiones orationũ, id est syllogismorũ, ὅροι id est definitiones sunt (ὅρος enim & terminũ & definitionem significat) ut casuum fiat permutatio. Simplicius autẽ, & appositius attici interpretes dicunt, orationes definitionũ, id est enuntiatiuæ orationes, per quas rerum definitiones tradimus. Conclusiones autem sunt, syllogismorum scilicet. Conclusiones enim syllogismorum sunt conclusiones.

Vt quid est quadratio, æquale altera parte longiori rectangulũ esse æqui laterum. Talis autem definio est conclusionis oratio. Qui uerò dicit quadrationem esse medij inuentionem, is rei causam dicit. Dicamus ergo accepto rei considerationis initio animatum ab inanimato esse discretum, & distinctũ per hoc, quòd viuit.

Cùm dixisset oportere perfectã definitionẽ nõ solum q est, sed causam etiã docere: & q plurimæ definitiones solũ q est, docẽt: Hoc enim est illud, Veluti cõclusiones sunt: eorũ, quæ dicta sunt, exẽpla p hæc ponit, quænã definitio demõstratiõis sit principiũ, & quænã cõclusio. Quadrationẽ enim inquit, si quis sic definierit, æquale altera parte lõgiori rectangulũ facere æquilaterũ: eiusmodi, inquit, definitio cõclusionis est oratio. A` materia enim accepta est. Si quis autẽ sic definierit, Quadratio est medij inuentio, demõstrationis principiũ est talis definitio. Formã enim & causam dixit. Si quis autẽ sic definierit: æquale altera parte lõgiori rectangulũ facere per inuentionẽ medij: ex utroq; simul definierit. Et est eiusmodi definitio demonstratio collocatiõe differẽs. Sic enim quispiã syllogismo collegerit. Qui quadrare uult, mediã pportione cõuenientẽ quærit. Media inuẽta æquale altera parte longiori æquilaterũ, & rectangulũ facit. Clarũ est autẽ, q altera parte lõgioris quadrationem dicit. Est aũt quadrangulũ & æquilaterũ & rectangulũ, id est, spatiũ quod & latera habet quatuor æqualia, & angulos rectos. Altera parte lõgius rectangulũ quidẽ est, at nõ æquilaterum. Qui ergo altera parte lõgius quadrare uolũt, mediũ pportione cõueniẽs quærũt. Vt aliquod est spatiũ altera parte lõgius, habẽs ex lateribus alterũ octo cubitorũ: alterũ uerò duorũ. Clarũ est q totũ est sedecim cubitorũ. Omne enim quadrilaterum metimur, latere ad latus multiplicato. Si ergo uelimus huic altera parte lõgiori spatio æquale quadrangulũ facere, ut sit sedecum cubitorũ, quantũ erat & altera parte longius: debemus quatuor altera parte lõgioris laterũ mediũ pportione conueniens inuenire, ut eandẽ habeat rationem ad maius latus quod erat octo cubitorũ, quã rationẽ ad ipsum, mediũ dico, duorum cubitorũ altera parte lõgioris habet latus. Fuerit autẽ eiusmodi quatuor laterũ. Quã rationem enim habẽt quatuor ad octo, eandẽ rationẽ habent duo ad quatuor. Est enim utrunq; dimidiũ maioris. Hoc enim est mediũ proportione cõueniens. Ex eo ergo describetur quadrangulũ spatiũ 16 cubitorũ, quantũ erat & altera parte lõgius. Et sic in omni altera parte lõgiori facere oportet uolẽtibus ei æquale quadrangulũ describere. Rursus enim si sit altera parte lõgius, habens unũ latus 16 cubitorum: alterũ autẽ quatuor. circũscribit scilicet spatiũ 64 cubitorũ. Hoc si uelis æquale quadrangulũ facere: quærendũ est medium proportione cõueniens. Ipsum est autẽ 8. octies enim octo 64. Sicut enim 16 cubitorũ latus altera parte longioris est duplũ inuenti octo cubitalis: Sic & ipsum duplũ est reliqui lateris altera parte longioris, quod est 4 cubitorũ. Medij autẽ inuentionem Alexãder quidẽ ostensam esse dicit in secũdo libro Euclidis. hoc autẽ nõ ita est. Nihil enim eiusmodi ostẽsum est. Sed illic quidẽ monstratũ est, duobus datis rectis medium proportione conueniens inuenire. et, quòd si tria recta proportione conuenientia fuerint, quod est sub extremis æquale est ei quod est sub medio. Dicimus ergo accepto considerationis principio discretũ & distinctum esse animatũ ab animato, per hoc, q uiuit. Vt sæpe dictũ est, ex naturæ posterioribus, & nobis apertioribus, docet de primis & obscurioribus. Id enim uolẽs accipere, quòd animæ formã & figurã tribuit, quærit quid est quod animato formã & figurã præbeat: quod quidem est anima naturæ posterius. Quòd enim sit animæ particeps, animatũ dicitur, & ab ea denominationẽ accepit, Quod autẽ est ab aliquo, secundũ ab illo, ex quo est, dicitur. Si ergo animatum ab inanimato, quòd sit animæ particeps, differt: differt autem & quòd uiuit: uidetur uita esse, quæ figuram, & formam animæ tribuit.

Cùm autem viuere multis motis dicatur: si vel vnum aliquod horũ solum insit, ipsum viuere dicimus. Vt mens: sensus: motus, & status, qui est secundũ locum: Præterea motus, qui est secundũ nutrimentũ, & diminutionẽ, & auctionem. Quare & omnia, quæ plantantur & spontẽ crescunt, videntur viuere. Cer-

nuntur enim in ſeipſis habere facultatem, & principium eiuſmodi, per quod incrementū, & diminutionem accipiūt, per cōtrarios modos. Non enim ſuperius quidem augētur: inferius autem non: ſed ad vtrunq; ſimiliter: & undiq; nutriuntur, & perpetuo viuunt, quam diu poſsint alimentum accipere.

Cùm animæ ſecundū uitā figurā & characterē dediſſet: diuidit animā in diuerſa ſignificata. Cùm enim, inquit, uiuere multis modis dicatur, id eſt, cùm multæ ſint animales facultates, per quas uiuere ijs ineſt quæ earū partē habēt: et qa hoc dicit, ſubiungit, Vt mens: ſenſus: & reliqua: & ꝙ ſecundū unūquodque horū uita eſt probans, inquit, Quòd ſi unū aliquod horū alicui inſit: uiuere dicitur, quod eſt eius particeps. Vnde & plantæ, quæ nutritiuā habēt facultatē, uiuūt, licet nullā ex alijs habeāt: neq; ſenſitiuā: nec ſecundū locū motiuā: neq; ullam earū, quæ ſuperius dictæ ſunt. Sequitur autē nutritiua, & auctiua. Vt enim ad perfectā formā ueniatur, nutrimentū eſt. Augentur autem quæ nutriūtur, quādiu nō fuerit potētior diminutio. Tūc enim nutrimentū in quocunq; eſt, formā tantū ſeruat. Illud autē, Per cōtrarios modos, pro eo quod eſt, Vndiquaq;. Vt ipſe enim in libro de generatione dixit, Ea nutriri & augeri dicūtur, quæ per omnes ſuas partes nutriuntur, & augētur. Quæ enim per additionē augerì uidētur, nō per oēs ſuas partes augētur. Quare neque in eis auctio, ſed additio dicitur. Si enim ad frumenti cumulū aliud frumentū addidero, nō per uniuerſas partes cumuli fit additio: ſed in una, quatenus & additio facta eſt. Corpus autem totū per totū augebitur. Sic & plātæ ſeipſas in uniuerſum augebunt, & in inferioribus partibus, & ſuperioribus. Radices enim in ꝓfundū augētur: & à dextris & ſiniſtris: in latū enim utrinq; creſcunt: ſed & ante, et retro: æquale enim id, quod eſt ſecundū profundū, incremētū accipiunt. Quare ſi & hæc uiuere dicūtur, cùm ſolā nutritiuā facultatem habeant: unaquæq; ergo animalium facultatum uita eſſe uidetur.

Vt hoc autem ab alijs quidē ſeparetur fieri poteſt: vt alia autem ab hoc, fieri nō poteſt in mortalibus. Manifeſtum autem in plantis, & ijs, quæ ſponte creſcunt. Nulla eſt enim eis facultas alia ab anima.

Quòd unaquæq; animalis facultas uita quidē eſt, & ea uiuere facit, quæ eius partē nacta ſunt, iam dixi. Clarū enim eſt, ꝙ ꝗ, quæ ſenſum ſortita ſunt, ſecundū hoc ipſum uiuūt: uel potius expreſsiorē, & certiorē uitam habēt. Similiter, & quæ mentē habent, ſecundū hoc ipſum uiuūt. Sed & ſi unaquæq; harū facultatum uita eſt: ſed tamē nutritiua, inquit, etiā ſine his eſſe poteſt, cùm ſit omnium ultima: illæ autem ſine hac eſſe non poſſunt. Et pulchre addidit, In mortalibus. In diuinis enim nutritiua eſt inutilis: cùm illic non ſit auctio, neq; diminutio. In mortalibus autem, propter hoc ipſum, quòd ſunt mortalia, fieri non poteſt ut ſit præſtantior animalis facultas, ſi nō ſit inferior: et etiā propter ſæpius dictas à me cauſas. Quoniā enim mortale eſt, et adfluxu indiget, quoniā & defluit: nutritiua omnino facultate opus eſt, quæ pro eo quod effluxit, in corpore reficiat, & reſarciat, ut ſeruetur ſpecies. Et ideo ſine nutritiua facultate nihil eſt animatū. Rationalia quidē & irā, et cupiditatē habēt, ut & ea, quæ animal conſeruent, admittant, &, quæ incommodū afferre poſsint, excludāt. In plantis autē, et ijs, quæ ſpōte creſcūt, apertū eſt, ꝙ nutritiua facultas ab alijs ſeparatur. Plantæ enim & arbores hāc quidē habent: ex alijs autem nullam. Neq; enim ſenſitiuam, neq; appetitiuā, neq; ullam ſuperiorū multo magis.

Viuere itaque per hoc principium omnibus, quæ viuunt, ineſt.

Cū ſupius dixiſſet, ꝙ ſi uel unū horū ineſt, uiuere dicitur: nūc dcit, ꝙ à nutritiua facultate ineſt uiuere. Si ergo dicit, ꝙ ubi ex alijs fuerit aliqua, & hāc eſſe neceſſe eſt: et ſi ſola fuerit ſtatim & quæ eius partē aſſecuta ſunt, uiuere dicuntur: ad hæc autē, ſi uiuere eſt, ut ipſe paulo ante definijt, per ſeipſum nutriri & augeri: nutriri autē & augeri eſt à nutritiua: meritò ergo uiuere ab ea eſt. Nā & ſi unaquæq; animalis facultas uita eſt: mortalia quidē certe abſq; nutritiua eſſe nō poſſunt. Sed eorū quidē uita maximè ſecundū hāc formā habet. Nā quoniā fluxa eſt eorū natura: abſq; eo, quòd loco eius, quod effluxit, aliquid aggreget, & apponat, eſſe nō poteſt. Hoc autem facit nutritiua. Iure ergo dixit, animatis per hanc eſſe uiuere.

Animal autem per ſenſum primum. Quæ enim non mouentur, neq; locum mutant, ſed ſenſum habent, animalia dicimus: & non ſolū viuere. Senſuum autem omnium primum omnibus ineſt tactus.

Quemadmodum, quæ uiuūt, ſecundum nutritiuā facultatem figurantur: ſic & animalia ſecundum ſenſitiuam facultatē formam habent. Quamobrem, quæ eam ſolā habent, etiā ſi nullam aliarū ſuperiorū habeāt, animalia dicūtur. Senſus aūt primum habere dicit, quæ tactū habent. Quare ſi uel eū ſolū aliquid habeat, nō ſolùm dicitur uiuere, ſed et animal eſſe: eo ꝙ à ſenſu animal formā habet: cuiuſmodi ſunt, quæ Zoophyta ſeu Plātanima appellantur, ut ſpongiæ. Hæ enim ſolius ſunt tactus participes. quæ plantanima appellata ſunt, ꝙ animal quidē ſint, ex hoc ꝙ ſenſum habeāt: id autē quod eſt plantarū habēt, ꝙ locum ex loco nō mutant. Vel potius etiā ſecundū hoc, aliquid, quod eſt animaliū, habēt: neq; id omnino, quod eſt plantarū, habēt. Per partes enim loca mutant, dū cōtrahuntur, & extēduntur. Si autē ex ſenſu formā dat animalibus: in diuinis autē ſenſus nō eſt: ſenſum autem dico eū, qui eſt ſecundū illos noſtros quinq;: uidetur ergo dicere ea nō eſſe animalia, ut cœleſtia. Sed dico, ꝙ de mortalibus ſermo eſt: in illis autē etſi nō ſunt hi ſenſus, ſunt meliores ſcilicet: ſed & diuiniores. Dubitauerit autē quiſpiā, cùm animal græcè ζῶον, ἀπὸ τ̃ ζῆν, quod uiuere ſignificat, dicitur: uiuūt autē & plātæ: cur nō illas quoq; animalia dicimus. Ipſe autē hoc ipſum poſtea ſoluēs dicit, quòd ſicut curſores dicimus nō eos, qui utcunq; ſunt curſus participes: ſed q acrius, & apertius currūt: Sic & animalia dicūtur, in quibus uitæ forma apertior eſt, & illuſtrior. Eſt autē uita ſenſuū apertior q̃ nutritiua.

Sicut autem, quod eſt nutritiuum, ſeparari poteſt à tactu, & omni ſenſu: ſic & tactus ab alijs ſenſibus. Nutritiuā verò dicimus talem animæ partem, cuius ſunt plantæ quoq; participes. Porrò omnia animalia cernuntur tactiuum ſenſum habere.

Sicut autē, pro eo, quod eſt, Sicut enim. Eſt enim rationis ſeu cauſæ redditiuū. Cùm enim dixiſſet primū eſſe ſenſuū tactū: hoc per hæc cōfirmat. Sicut enim, quæ alias animæ facultates habēt, multo prius nutritiuā habēt: nō neceſſe autē eſt, ut, quæ nutritiuā habēt, aliquā aliā habeāt. ſed & per ſe cōſideratur, ut in plātis: ſic et quæ aliquē aliū ſenſum habēt, tactū quoq; habeant omnino neceſſe eſt: ſed nō uiceuerſa. Multa enim ſenſum habent, quæ nullū habēt aliū, ut ſpōgiæ, & oſtrea, & quæ cochleæ dicūtur, et omnino cōchylia. Quare ſi natura prius eſt, quod una cū alio infertur, & peremptū ſimul perimit, ex ſenſibus prior eſt tactus. Pōt uerò et illud, Sicut aūt, et ab alio principio dictū eē.

Propter quam autem cauſam vtrunq; horum accidit, poſtea dicemus de vtraq; horum.

Quare

Quare nutritiua facultas ab alijs separatur animæ facultatibus, et nutritiua ab alijs sensibus. Dicet enim in sequẽtibus causam, quã iam dixi: q̃ cũm fluxũ sit corpus, necesse est in his, quæ uiuunt, propter formæ salutẽ nutritiuã facultatem habere. Propterea & tactus ab alijs est separabilis, et est cũ alijs omnibus, q̃ ad ea discernenda, quæ animali cõueniunt, & ei salutẽ afferunt, quæq; aliena sunt, & corrũpunt, sensus existit. Sunt autẽ ex sensilibus ea nobis conuenientissima, ex quibus cõstamus. Hæc autẽ sunt: siccũ: humidũ: calidũ, & frigidũ. Hæc autẽ tactus assumit. Meritò ergo sensuum primus est, & maximè uniuersalis tactus: & sine hoc nullus alius esse potest.

Nunc autẽ eousq; dictum sit, quòd anima eorũ, quæ dicta sunt, est prĩcipiũ: et his definita est: nutritiuo: sensitiuo: cogitatiuo: motu.

Qui omnẽ animã immortalem esse uolũt, nutritiuã facultatem, & auctiuã, & similes, dicũt esse animæ operationes, quas dicũt Aristotelem inseparabiles esse dicere: ipsam quidẽ certe animã, & facultates, à quibus operationes ipsæ procedunt, eas esse separabiles. Animã itaq; causam esse, & principiũ harum operationũ cũ dicere aiunt: nutritiuæ: & sensitiuæ: & aliarũ. Quòd aũt nõ hoc putat Aristoteles sæpe dictũ est. Appositius autẽ & uerius Alexãder exponit, principiũ & causam dicens esse animam, ut nutriatur, ut augeatur, ut sentiat. Quæ sunt reuera operationes animæ. Quòd autẽ nõ nutritiuæ, & sensitiuæ facultatis principium esse dicit animam, declarauit ex ijs quæ subiunxit, quòd eis definita est: nutritiuo: sensitiuo: & reliquis: pro eo quod est, in his circumscripta est anima: & in his anima esse habet. In omnibus autem, & postremam subiecit uim motiuã, quòd in omnibus, quæ dicta sunt, uidetur motus, etiam in cogitatiua facultate, à quæstione ad inuẽtionem, & à propositione ad conclusiones.

Vtrum autem eorũ unumquodq; est anima, uel pars animæ, ita vt sit separabile ratione solùm, an & loco? De nõnullis quidẽ non est videre difficile:

Quod in primo quoq; libro dubitauit, id quoq; nũc dubitat. Nũqd secũdũ corporeas partes loco diuisæ sunt animæ facultates, ut uisus est dicere Timæus, cũ diceret in corde qdẽ esse uim animosam seu irascibilẽ: in iecore desideratiuã: in cerebro sensitiuam: Vel nõ loco, neq; secũdũ partes corporis: sed ratione tantũ, id est substãtia, sunt à se inuicẽ aliæ. Alia est enim, scilicet, uniuscuiusq; facultatis definitio. Hoc autẽ eodẽ modo soluitur, quo & à principio ex plantis, & insectis. In nõnullis enim, inquit, animæ facultatibus nõ est difficile uidere, eas loco separatas nõ esse. In diuisis enim plãtis in unoquoq; ramo inuenies nutritiuã, & auctiuã, & generatiuã facultatẽ. Quare, quæ in plãtis anima est, actu quidẽ una est: potẽtia autẽ multæ. Diuisa enim plãta, in uno quoq; diuisorũ perfecta uegetatiuæ animæ forma cernitur. Ante diuisionẽ itaq; numero prius una erat: Post diuisionẽ aũt numero quidẽ plures factæ sunt: una autẽ specie. Est enim in plãtis per totũ, & in unoquoq; ramorũ, cũ semine cõuenientiã, & proportionẽ habẽs Enterione, quod est cor ligni: in quo indiuisibiliter anima habet suũ esse. Vnde & quoniã ipsa est indiuisibilis, in diuiso ramo oẽs eius facultates inueniũtur. Similiter habet et in insectis. Si ea enim diuidãtur, unũ quodq; diuisorũ sensitiuã, & motiuã facultatẽ habere cernitur. Si autẽ loco diuisæ essent animæ facultates: oportebat sensitiuã quidẽ facultatẽ in hac esse parte: in alia uerò motiuã. Magis autem gratia exẽpli in plãtis assumptũ est. Est enim ei ꝓpositũ, ut ostẽdat aliquas animæ facultates esse loco indiuisibiles: Plãtæ autem unã habent animalẽ facultatẽ. Propter generatiuam enim auctiua opus est: propter eã autem nutritiua. Dicit ergo quòd sicut in diuisis plãtis, in unaquaq; parte animalis facultas cernitur: sic & in insectis, quæ plures habẽt animales facultates, in unoquoq; diuisorũ oẽs inueniuntur. In tactiua itaq; facultate, & ea, quæ secundũ locũ motiua est, ei procedet oratio. Sed in reliquis, uisiua, auditiua, gustatiua, olfactiua, fortasse autẽ et in desideratiua, & animosa, nõ itidẽ ostendere potest eas loco nõ esse separatas. Sunt enim per partes corporis à se inuicem aperte diuisæ: nisi quis hoc forte dixerit eas à se inuicẽ esse inseparabiles, eo quod oẽs à cerebro procedũt. Vnde & si aliquo modo fuerit affectũ & aliquid passum cerebrũ, sensus expers penitus, & immobile fit animal. Festuca enim cerebro superposita, omnis sensus & motus operatiõis expers manet. Ex hoc autem etiã apertius hoc mõstratur. Si enim nerui fuerit obturatio seu oppilatio: uel si sectus aut alligatus neruus fuerit: superior quidẽ pars corporis sentit, & mouetur: inferior autẽ erit immobilis, & sensus expers. Quare à cerebro omnes sensitiuæ facultates procedunt. Quoniam autem instrumentis opus habent: & non ijsdem instrumentis, cùm sint diuersæ facultates: unaquæq; in proprio instrumento cernitur. Sic ergo dubitationem quispiam forte leniuerit. Sed non uidetur uelle Aristoteles eas sic esse indiuisibiles, ut in aliqua parte omnes sint: ab illa autem ad reliquum corpus ueniant: sed ut in toto corpore sint indiuisibiliter. Sed dicunt, quòd in spiritu eas uult esse sitas. Totũ enim per totũ illum & uidere, & audire, & reliquis uti sensibus: & sic in eo esse sensus omnes, ut in plantis plantales seu uegetatiuas facultates: & in insectis tactum, & eum motum, qui secundũ locũ est. Neq; enim instrumentis præditũ esse spiritũ: sed sicut in dolio concreta & densata aqua, uel quid eiusmodi, eandem figurã, quam & uas accipit: sic & spiritum ex mala in hoc corpore uictus ratione, ab eis, qui ex illa sunt uaporibus densari: et hinc uideri, quæ sunt in sepulchris, phantasmata seu spectra, sicut & hoc corpus est, ita figurata: eo autẽ, quod facile fingi põt, in alias quoq; mutari figuras; una cũ imaginatiõe effictum. Et ideo ad efficiendos tenues, qui in eo sunt, uapores paulo studiosiores & purgationibus uti dicũt: & tenuis uictus rationis curã agere: & à multis cibis abstinere, qui illum crassiorem efficiunt. Ipsum enim à uaporibus quoq; nutriri. Sed ego ad hoc dixerim, quòd si instrumentis non sit præditus spiritus: nõ subijcietur definitioni, quæ in eo est, anima. Cùm enim dixit animã esse entelechiam instrumentarij corporis: sic enim eam à formis inanimatis secreuit: earũ enim forma est entelechia: & nõ instrumentariũ corpus, lapis, & similia. Si ergo quæ in spiritu anima est, definitioni subijcitur: instrumẽtis esse præditum spiritũ nesse est. Si autẽ instrumẽtis est præditus: necesse est & cum instrumẽtis diuisas esse animæ partes. Clarum est enim q̃ unaquæq; animæ facultas in unoquoq; instrumẽto locata sic operatur. Nõ enim in aliquo alio locata est. In spiritu enim primo. Si ergo uisus, uerbi gratia, propriũ habens instrumentũ, nõ in eo solũ instrumẽto operatur: sed & in reliquis quoq; partibus spiritus: superuacaneũ, & frustra fuerit instrumẽtũ. Si autem in ipso solo operatur, & in ipso solo locatus est: cur in alia quidẽ parte spiritus esse habet uisus, in alio autẽ operatur, si quis forte hoc quoq; fictitiè posuerit, etiam in illo in una parte oẽs inesse, sed ab illa ad reliquas uenire. Vnde enim hoc sic habere mõstrauerit? Quod autẽ in uisu dictũ est, hoc, uidelicet, in reliquis quoq; sensibus uerũ erit. Si hoc autẽ uerum est: necesse est secundũ corporis partes animam quoq; esse diuisam. Si itaq; instrumentis est præditus: sequetur, quod dixi, secundũ partes diuisam esse animam. Si autem non est instrumentis præditus, animam irrationalem non cõprehendet definitio: sed solam uegetatiuã, & rationalem. In spiritu enim habet irrationalis esse suum: nisi quis hoc dixerit, quòd in hoc corpore agentem definijt animam. Nam neq; cœlestium animas complectitur definitio. Neq;

tio. Neque enim illa sunt instrumentis prædita.

Nonnulla autem habent dubitationẽ. Sicut enim in plantis, nõnulla cũ diuidũtur, uiuere cernuntur, à se inuicem separata: perinde ac sit, quæ in eis est, anima, Entelechia quidẽ vnius in unaquaq; planta, multarũ autem potentia: sic et circa alias animæ differentias euenire videmus in ijs insectis, quæ secãtur. Sensum enim vtraq; pars habet, & motum secundum locum.

Nisi etiam loco separatus est. De mente autem dicit, ut dicet deinceps.

Si autem sensum, & imaginationẽ quoq;, & appetitum. Vbi enim sensus, & molestia, et voluptas consequitur. Vbi autem hæc, necessariò & cupiditas.

Cùm ostẽdisset uim sensitiuã, & secundũ locũ motiuam, esse inter se inuicẽ loco inseparabiles: ex his uult colligere, q, appetitiua, & imaginatiua facultas, sunt & ipsæ quoq; inseparabiles. Et de ui quidẽ appetitiua ratiocinatione colligit: sed de imaginatiua nõ itidem. Nõ enim ei uidetur, quod sensum habet, statim quoq; imaginationẽ habere. Quòd enim formicæ, et muscæ, et multa huiusmodi imaginationẽ habeant, clarũ est. Quas enim subeant, cauernulas suas norũt. Vermes autẽ, ut deinceps dicet, nõ uidentur imaginationẽ habere. Motibus enim cernũtur erraticis moueri. Quare uel imaginatiuã facultatem nõ habent: uel etiã si habent, obscurißimã habẽt, & maxime imbecillã, & talem, ut ne esse quidẽ uideatur. Quòd uerò id, qd' sensum habet, statim quoq; appetitum habeat, hinc id demõstrat. Quæ enim sensum habent, iucundi & molesti apprehensionẽ habẽt. Quo id enim maximè discerni poßit, sensus est: & aliorũ maximè tactus. Quod hæc autẽ apprehendit, fugit quidẽ, quod molestum est: admittit autẽ, quod dulce. Cernuntur enim cochleæ, & si tactiuæ facultatis solùm sint participes, allata quidẽ aqua extra suas testas progrediẽtes, & se implentes: duro autẽ aliquo uel aspero ab eis tacto, se cõtrahẽtes. Ac spõgiæ similiter si molestũ aliquid attigerint, cõtrahũtur. Quod autẽ iucundũ est, admittere, et fugere quod molestũ, cupiditatis est et appetitus. Ea autẽ imaginationem habere non est rationi consentaneum.

De mente autem, & contemplatiua facultate, nondum est manifestum.

Cùm dixisset non difficile esse uidere, quòd nonnullæ animæ partes sunt inter se inuicẽ loco inseparabiles: & ostendisset, q, uis sensitiua, & secũdũ locũ motiua sunt apertè inuicẽ loco inseparabiles: deinde & ex his de appetitiua quoq; facultate collegisset: quoniã mens pars esse uidetur eius, quæ cõmunius anima dicitur, propterea, inquit, q, ex ijs, quæ dicta sunt, nihil apertum dicere possumus de mẽte, quòd & ipsa ab alijs facultatibus sit loco separabilis. Non enim, sicut de appetitu raciocinatione collegimus, sic & de mente ex ijs, quæ dicta sunt, potest colligi. Deinde quoniam ei uidetur mens esse separabilis: hoc ipsum subiunxit. Idem autem dicit mentẽ, & eius cõtemplatiuam facultatem. Mentis enim alia quidem est cõtemplatiua facultas: alia uerò actiua. Actiua autem fit ab habitudine, quæ est illi ad corpus. Quare, postquam à corpore dissoluta fuerit, sola est contemplatiua: non amplius autem & actiua. Ipse autem in sequentibus dicit mentem contemplatiuam ab actiua solo fine differre, cùm subiecto non differant: sicut neq; semen, & fructus. Contemplatiuæ enim facultati finis est ueritatis apprehensio: Actiuæ autem boni. Quia ergo sola mens contemplatiua est separabilis: ppterea addidit, Et eius cõtẽplatiuæ facultatis.

Sed videtur aliud esse genus animæ: & hoc solum contingit separari, sicut æternum à corruptibili.

Per hoc rursus aperte alius quoq; substantiæ esse mentem, & à corpore esse separabilem, & immortalem pronuntiauit. Per hoc autem, quòd dixit aliud genus animæ esse mentẽ, ostendit esse æquiuocum nomen animæ. Deinde quia sola mens separabilem habet substantiam, reliqua autem omnis anima inseparabilem, subiunxit hoc. & hoc solum cõtingit separari. Deinde quoniam æquiuocũ est Separari. Dicuntur enim accidentia nonnulla esse separabilia, quæ & à subiecto simul separantur, & corrumpuntur: propterea etiam subiunxit, quæ sit separationis species. Sicut enim, inquit, æternum à corruptibili. Sic enim, inquit, mens est à corporibus separabilis, & alijs animæ facultatibus, ut est separabile à corruptibili æternum. Quare corruptibiles quidem aliæ sunt animæ partes, hæc autẽ sola est æterna, Mens. Illud autem, Videtur, non dubitans dicit, ut existimauit Alexander: sed uel quòd nondum ei de mente dicere propositum est: uel quod magis est, pro eo quod est, Apparet, uel cernitur. Non enim illud, Videtur, omnino dubitationem significat. Cùm enim dicit Porphyrius, Videtur neq; genus, neq; species simpliciter dici, non utique dubitans dicit. Statim ergo subiungit diuersa eorum significata. Multas autem ex hoc selectas sententias quispiam addere posset: sufficiũt autem &, quæ dicta sunt, ad ostendendam eius de mente sententiam. Qualem enim partem, inquit, uel quomodo mens continebit, uel fingere est difficile. sufficiunt autem &, quas in proœmio adiecimus. Quomodo autem uel suspicetur quispiam eum non de nostra mente, sed de diuina hæc diceres? Non enim de diuina mente dixit. Neq; enim de diuina mente illud dixisset, Nondum est manifestum, &, Quòd separari contingit. Vel quomodo omnino partem esse eius, quæ communiter anima dicitur, diuinam mentem dixit? maximè cùm sit propositum de nostra anima, & ea quæ est communiter in mortalibus animalibus. Manifestum est ergo, quòd & mentem non aliam esse mentem dicit, quàm nostram. Fertur & alia scriptura qua Alexãder quoque usus est, Sed uidetur animæ aliud esse genus hoc solum cõtingere. Quod si ita sit, significatur nihilominus separabile. Si enim, cùm aliæ animæ partes sint inseparabiles, hoc animæ genus ab illis aliud est: hoc fuerit omnino separabile. Et illud, Contingit separari, pro eo quod est, Ex neceßitate, audiẽdum est. Quòd autem hoc dicit, dico autẽ quòd mens est separabilis, per ea, quæ deinceps sequuntur, declarauit. Reliquæ animæ partes ex his manifestũ est, quòd non sunt separabiles, quemadmodum quidam dicunt, utpote cùm sit mens, scilicet, separabilis. Et considera, quod dixi, eum non de diuina mente, sed de nostra loqui, dico autem rationali. Subiunxit itaque, Reliquæ animæ partes. Non enim diuina mens esset utique pars animæ. Quare cùm animam accepisset, quæ ex ratione, & rationis uacuitate, & uegetatiua facultate composita est: eius unam partem, scilicet, mentem, & separabilem, & æternam dicit esse.

Reliquas autem animæ partes ex his manifestum est non esse separabiles, sicut nõnulli dicunt.

Reliquas ergo oẽs animæ partes, inquit, præter mentem, ex his apertũ est nõ esse separabiles, neq; à se inuicẽ, neq; à corpore. A' se quidem inuicẽ, ut in diuisis insectis ostensum est: A' corpore autẽ, q, eius sunt perfectiões et entelechiæ. Neq; enim sensitiua, uel nutritiua, uel motiua, uel appetitiua facultas sine corpore. Eius enim, qd' nutriri, et sentire, et moueri põt, sunt facultates. Ipse quidẽ nuper, quòd secundũ locũ nõ sunt à se inuicem

separabiles

separabiles, dicebat esse manifestum, ex ijs quæ monstrata sunt. Illud autem, Nonnulli dicunt, tacitè Platonem significans dicit, qui non solum ratione, sed & loco eas discernit, ut dictum est.

Quòd autem ratione aliæ sint, clarum est. Sensitiuũ enim esse, & opinatiuũ aliud: siquidem sentire aliud est, quàm opinari. Similiter & vnũquodq; aliorum, quæ dicta sunt.

Et si enim loco separata non sunt: sed definitione tamen nõ sunt eadem. Alia enim sensitiui ratio est: & alia eius quod est secundum locum motiuum: & in reliquis similiter.

Præterea autem nonnullis quidẽ animalibus omnia insunt: nonnullis verò pauciora: alijs autem vnum solum. Id autem facit differentias animalium.

Quòd à se inuicem ratione aliæ sunt animæ facultates, per hæc quoq; confirmat. Animaliũ enim differentiæ ex ea, quæ est secundũ formam, animarũ differentia fiunt. Animalia autem à se inuicem differunt, quòd hæc quidem plures animæ facultates habeant: illa verò pauciores. Quòd si omnes animales facultates essent eadem ratione, à seipsis non differrent animalia. Non enim secundum materiæ differentiam differunt, ut dicunt Pythagorei, qui in diuersa & differentia corpora animas immittunt: & ex corporum differentia differentes animarũ operationes fieri dicunt. Si autem hoc est à ratione alienũ: A sua enim forma unumquodq; figuram, & characterẽ suscipit: Formæ autem rationem anima obtinet: differentes esse necesse est animæ definitionũ facultates: & ex eo animaliũ fieri differentias, quia non omnia omnes habent: sed hæc quidẽ omnes: illa uerò aliquas: alia autem unam. Illud autẽ, Nonnullis quidem animalium, & hoc, Hoc aũt facit differentias animaliũ, dixit pro eo, quod est, uiuentium. Quæ enim unam habent animalem facultatem, utpote uegetatiuam, non animalia.

Propter quam autem causam, considerandum postea.

Qua de causa, inquit, aliæ quidem sunt coniunctæ, & plures animæ facultates in ijsdem: in alijs aũt pauciores: in alijs autem una, postea dicemus: & præterea qua de causa hæ quidem sunt priores: illæ uerò secundæ. De his enim dicit in his, quæ deinceps sequuntur.

Similiter autẽ & circa sensus accidit. Alia enim habent omnes: alia verò pauciores: alia autẽ vnum maximè necessarium, tactum.

Quod in omnibus animæ facultatibus in uniuersum accidit, inquit, hoc in sensitiua quoq; sola fit. Alia enim animalia oẽs habent sensus, alia uerò plures: alia autẽ unum. Atq; eorũ causam dicet in ijs, quæ sequuntur, quam iam prædiximus.

Quoniam autem id quo viuimus, & sentimus, duobus modis dicitur, sicut quo scimus: Eorum autem dicimus hoc quidem animam: illud verò scientiã: Eorum enim vtroq; scire dicimus, similiter &, quo sani sumus, hoc quidem sanitas, illud verò, aliqua corporis parte, vel toto. Eorum autem scientia quidem, & sanitas, figura, & forma quædã, & ratio, & veluti operatio susceptiuorũ: illa quidẽ eius, quod scientiam: hæc verò eius, quod potest sanitatem suscipere.

Per hæc constituit definitionem exponere, & ab eo, quòd est, transire ad id, propter quid est. Naturæ enim primũ est propter quid est: nobis aũt primũ est, quòd est. Cùm itaq; apertius dixisset, entelechiam esse animã: uult nunc ostendere, quòd rectè eã entelechiã definijt, hoc est substantiã, quæ est secundũ formã, quod est, propter quid est. Cùm enim sumpsisset, quòd animata ab inanimatis differãt eo quòd uiuãt: ex hoc nũc ostẽdit, se rectè animã definisse entelechiã naturalis corporis instrumẽtarij. Secundum eã enim, inquit, uiuit & sentit animal: propriè quidẽ, & primò, anima: secundò aũt & per eam, corpore: sicut formã habẽt animata, quòd uiuunt, & sentiunt. eius aũt primo causa est anima. Ipsa ergo animatorũ forma est & entelechia. Procedit aũt confirmatio hoc modo. Omnia, inquit, composita duobus modis esse dicuntur, & secundũ materiã, & secundũ formã. Primò enim secundũ formã unumquodq; esse dicitur id, qđ est: secũdo aũt secundũ materiã, & ideo illud, quatenus esse dicitur, id est, forma est in materia. Est autẽ argumẽtatio ab inductione. Dicimur enim, inquit, scire duobus modis, sciẽtia, & anima & anima enim scientes esse dicimur, nõ enim utiq; corpore: & rursus scientia esse sciẽtes. Sed propriè quidem, & primò, scientia per illã enim & anima. in ea enim sciẽtia. & propterea anima subiectũ aliquod & tanquã materia: forma aũt sciẽtia. Rursus sani esse dicimur uel sanitate, uel corpore, uel oculis. Sed hic rursus in utroq; simul, corpe, inquã, & sanitate. Primò quidẽ per sanitatẽ habemus, ut sani simus: secũdo aũt, corpore, & per illã. & propterea formæ quidẽ rationẽ obtinet sanitas: materiæ uerò corpus. Scientia enim animã perficit: sicut sanitas corpus. Primò ergo inest sanos, & sciẽtes esse per scientiã, & sanitatẽ. Per sanitatẽ enim corpus sanũ esse dicitur: & per scientiã scire anima. Similiter nigri dicimur, uel albi, uel rubri, primò quidẽ, propter talẽ colorẽ: secundo autem propter superficiẽ: & est hæc quidẽ subiectũ: ille uerò forma. Sic etiã calidi esse uel frigidi, primò quidẽ per caliditatem, uel frigiditatẽ: secũdò aũt per corpus: & est hoc quidẽ subiectum: illa uerò qualitas, forma. Sicut ergo in his, & in omnibus habet: sic & in animatis quoq; esse necesse est. Viuere enim dupliciter dicitur. Viuere enim uel corpore dicimur, uel anima. Sed primò quidẽ anima. Secũdò aũt & per illã, corpore. eo enim quòd uiuũt animata corpora, ab inanimatis differũt, utpote cũ uita corpori accedat ex anima. Horũ ergo necesse est formã quidem esse animam sicut & in reliquis omnibus: & ideo primò unumquodq; esse dicebatur secundũ formã, quæ in se est: materiã aũt, & subiectũ, corpus. Illud aũt, Veluti operatio susceptiuorum dixit, pro eo, quod est, perfectio. Est enim eius quod sciẽtiam suscipere potest, dico aũt animæ perfectio, scientia. Eius aũt, quod est sanitatis susceptiuũ, dico aũt corporis, sanitas est perfectio. Sanitatis enim, & sciẽtiæ susceptiuũ potentia est, & imperfectũ: perficitur aũt sciẽtia, & sanitate. Quare si corpus materia, anima aũt forma: est aũt materia potẽtia: entelechia autẽ forma, eo quòd eius, qđ est potẽtia, perfectrix est in materia forma: Rectè ergo esse entelechiam animam definijt.

Videtur enim in patiente, & disposito actiuorum inesse operatio.

Quoniam dixit scientiam, & sanitatem esse eius, quod sanitatis & scientiæ est susceptiuum, operationem: quia non cuiuslibet uidetur operatio esse scientia, & sanitas: sed eius, quod agit in id, quod est sanitatis susceptiuũ, & scientiæ: ut medici, uel scientis: propterea prius determinauit, quòd in patiente, & disposito est agentis operatio. Hoc enim etiam in Physica ostendit, quòd una est ambobus operatio & agentis & patiẽtis: & ipsa est in patiente, & non in agente. ille enim est immobilis, & propriam habet perfectionem. Patiens autem est, qui mouetur, & à potentia in actum ducitur. Nobis ergo ea, quæ dicta sunt, in mentem redigẽs, hæc dicit. Propterea ergo non simpliciter dixit, operatio, sed ueluti operatio.

Anima aũt hoc quo viuimus, & sentimus & cogitam⁹, primò. Quare ratio quædã fuerit, & forma: sed nõ vt materia, & subiectum.

Cùm inductione ostendisset, quòd id, per quod primo unũquodq; dicitur, hoc forma est: per quod autem secundò, hoc materia & subiectum: transfert orationẽ ad id, quod quæritur, id est, animatũ. Primo enim, anima, & uiuere, & sentire, & cogitare dicimur. Forma ergo anima: materia autem, & subiectum corpus. Cùm autem uiuere, & sentire, & cogitare dixit: uegetatiuam, & irrationalẽ, & rationalem animam significauit: ut omni animæ definitionem adaptet.

Cùm enim tribus modis dicatur substantia, vt diximus: quorum hoc quidem forma: illud verò materia: aliud autem ex ambobus: eorum materia quidem potentia: forma autẽ Entelechia. Quoniam autẽ, quod ex ambobus, est animatum: non corpus est Entelechia animæ, sed ipsa corporis alicuius.

Quòd tripliciter quidem est substantia, paulo ante ostendit. Quoniam autem tertium substantiæ significatum, quod ex ambobus: est autẽ animatum quæ est ex ambobus substantia, ex animo & corpore: quorum necesse est illã quidem esse formã: hoc uerò materiam: hoc enim erat, quod ex ambobus, quod est ex materia, & forma: ostensum autem est animam esse substãtiam, quæ est secundũ formam: fuerit corporis naturalis instrumentarij forma anima: & non corpus animæ forma. Si autem anima forma: materia ergo corpus. Materia autẽ potentia, inquit, hoc est, in hoc, quod est potentia, esse habet. Corpus ergo potentia. Forma autem est Entelechia eius quod est potentia. Forma aũt anima. Anima ergo Entelechia. Recte ergo tradita est animæ definitio, quæ dicit animam esse Entelechiam corporis naturalis instrumentarij.

Et propterea rectè existimant, quibus videtur neq; sine corpore esse, neq; corpus aliquod anima. Corpus enim non est: Corporis autem est aliquid. & propterea in corpore inest, & tali corpore.

Postquam ostendit, recte dictam esse corporis Entelechiã animam, quod ei erat propositum ostendere: tanquam hoc per prima non satis monstrato, neq; causa tradita, propter quam anima Entelechia, reuersus est, ut hoc monstraturus. Ex ijs ergo monstratis eos laudat, qui neq; corpus animã esse dixerunt, neq; sine corpore. Si corporis enim est Entelechia: non fuerit ipsa corpus. neq; enim alicuius perfectio idem est cũ eo cuius est perfectio. Sed neq; corpus aliquod anima: alicuius enim adhuc fuerit Entelechia, & talis corporis, id est naturalis instrumentarij. Hinc ergo uideri posset omnem esse animam à corpore inseparabilem dicere, sed oportet ad totã philosophi sententiã respicere, & eorum, quæ de mẽte prius dicta sunt, meminisse. Quare si omnino mentem separabilem, & immortalem pronũtiat: esse animã hic audiendũ est uegetatiuã, & irrationalem. alioqui & mens, quatenus est corporis Entelechia, secundũ hoc est inseparabilis, est aũt corporis entelechia, neq; substantia, neq; omnibus suis operationibus, sed ijs, quas habet ex habitudine, quæ est illi ad corpus, quarũ maxime sunt actiuæ. Hæ aũt operationes sunt à corpore inseparabiles. Et quemadmodum gubernator, qui nauis entelechia est & perfectio, quatenus est gubernator, à naue est inseparabilis: quia aũt nõ solum gubernator est, sed & homo: ut aũt homo, cũ non sit nauis entelechia, ea ratione est & separabilis: Sic & nostra anima, ut anima quidẽ, cùm sit entelechia corporis, ea ratione sine corpore non fuerit. Quoniã autem habet quasdam etiam separabiles à corpore operationes, eas, inquam, quæ sunt de intelligibilibus, ad quas non solum non confert corpus, sed eas etiam impedit: clarũ est, quòd & substantiã habebit separabilem. & tunc mens & intellectus, & erit, & dicetur: non amplius autẽ anima, nisi potentia. Quemadmodum & cùm est in corpore, potentia mens est & intellectus, ut & ipse dicit. Et si omnino ei innatũ est ut imaginetur eas, quæ de intelligibilibus inimaginabiles penitus sunt, operationes: idq; non frustra habet ex natura: necesse est ut sic aliquando operetur. Et huic quoq; consequens est, ut & eius substantia sit separabilis. De his autem diximus antea exactius.

Et non, sicut priores, eam in corpus compegerũt: neq; quicquam præterea definierũt, in quo, & quali: quamuis nõ cernatur quoduis quodlibet suscipere. Sic autem fit & secũdum rationẽ. Vniuscuiusq; enim Entelechia in eo quod est potẽtia, & propria materia innata est fieri. Quòd itaq; Entelechia quædã est, & ratio eius, quod potentiam habet, vt tale sit, ex his manifestum est.

Prius quoq; eos reprehendit, qui cùm de anima dissererẽt, de corpore nihil dicerent quod eã susciperet: perinde ac fieri posset iuxta Pythagoricas fabulas, ut quælibet anima quoduis corpus subiret. Atqui, inquit, non cernitur quælibet forma in quouis inesse subiecto. Neq; enim lingua unquã sonis & strepitibus subiectũ fuerit: neq; auris odorabilibus: neq; naris succis. Cera nunquam susceperit testæ formã, aut æris. Ergo si nõ quælibet forma in quouis subiecto fuerit: forma aũt corporis anima: non in quolibet corpore fuerit: quod antiqui quidẽ nõ definierunt: ipse aũt definijt, cùm dixit, Corporis naturalis instrumentarij. Animæ enim simpliciter instrumentariũ simpliciter corpus est subiectũ: quã nunc definijt. Talis autẽ animæ tale instrumentarium corpus, ut uerbi gratia, rationalis, rectum & manibus utens, ut rationi seruiat. Alijs aũt aduncis unguibus corpus, propter rapacitatẽ, &, ut semel dicã, ad uniuscuiusq; animæ operationem, & corporis, corpus constitutum & compositũ est. Hoc autẽ Plato quoq; ante ipsum dixit, ut iam ante diximus. De figura enim humani corporis loquẽs, inquit. Neque enim ea, quæ, quod est, nondũ uidit, talẽ habebit figurã. Quod est aũt intelligibile dicit. Intelligibile aũt sola rationalis anima cognoscit. Soli ergo rationali animæ humanum corpus est accommodatũ. Sic aũt fit secundum rationem. Vniuscuiusq; enim antelechia in eo quod est potentia, & propria materia innata est fieri. Vt ergo, inquit, dicebant illi de anima, de susceptiuo corpore nihil definientes, neq; secundũ rationem est, nec ijs, quæ cernuntur, consequens: ut autem nos diximus, talis esse corporis entelechiam, animam dicentes, &, quæ sic habere cernuntur, testantur, & ratio. Alicuius enim, inquit, entelechia in illo inesse nata est, quod natura habet potentiam, ut tale sit. Tale autem est uniuscuiusq; cohærens materia. neque enim quæuis materia quamlibet formam potest suscipere. Neq; enim cera domus formam unquam susceperit: neq; papyrus nauis. Neq; quoduis ergo corpus cuiuslibet animæ susceptiuum fuerit. Necesse est ergo ut in definitiõe animæ, susceptiui quoq; corporis ratio habeatur. Ad aliquid enim sunt forma, & materia. Quæ aũt sunt ad aliquid, ut à se inuicẽ separata uel sint, uel cognoscantur, fieri non potest, quatenus sunt talia.

Animæ autem facultatũ, quæ dictæ sunt, his quidem omnes insunt, sicut diximus: illis verò quædam earum. nonnullis aũt vna sola.

Quod

Quod paulo ante dicere pollicitus est de facultatibus animæ, quæ quibus, & quot insunt, & propter quam causam, & quales, quarumnã facultates sunt inseparabiles, & quænam à quibus separentur, hoc quidem dicit, quòd meliores deteriores sequuntur, & ab eis sunt inseparabiles: ipsæ autem sine melioribus esse non possunt. His enim inest sola uegetatiua: illis autẽ præter hanc sensitiua quoq;: quas omnino consequitur & appetitiua. Quodcunq; enim sensus est particeps, appetitus quoq; sit particeps necesse est: ut & paulo ante monstrauit, & nunc monstrabit. Superius autẽ dictis accedit & cogitatio, ut hominibus: uel aliquibus eiusmodi, uel etiam melioribus facultatibus. Simul etiam per hæc ostenditur, quòd primum est, & secundũ in animis.

Facultates autem diximus, nutritiuam: sensitiuam: appetitiuam: motiuam secundum locum: cogitatiuam. Inest autem plantis quidẽ nutritiua. alijs autem & ipsa, & sensitiua, & appetitiua. Appetitus enim cupiditas, ira, & voluntas. Omnia autem animalia ex sensibus vnum habent, tactũ. Cui aũt sensus inest, huic voluptas, & ægritudo, & iucundum, & molestum. Quibus autem hæc, & cupiditas. Iucundi enim appetitus est hæc.

Notandum est quòd in animalium facultatum enumeratione prius quidem appetitiuam per se non inseruit: ut quæ esset omnino sensitiuo coniuncta, ubi dicebat, quod ijs definita est animæ: nutritiuo: sensitiuo: cogitatiuo: motu: nunc autem ipsam alijs quoq; facultatibus adiunxit. Alijs autem & ipsa, & sensitiua, & appetitiua. Alijs, pro eo quod est, animalibus. Subiungit enim. Omnia aũt animalia ex sensibus unũ habent tactum. Animalia itaq;, inquit, nutritiuam facultatẽ habent, & sensum, & appetitum. Deinde clarè admodũ hoc adstruit, quòd, ubi omnino sensus unus fuerit, omnino necesse est cupiditatem esse, & appetitum. Propterea ergo sensum omnia habent animalia. In omnibus enim omnino inest tactus, etsi nullus alius inest sensus. Sensus aũt iucundũ, & molestum apprehendit. Vbi aũt est iucundũ, illic omnino & cupiditas, & appetitus. Cupiditas enim est iucundi desideriũ. Vnde &, quæ solum tactum habẽt, diffundi & extendi uidentur, cùm iucundum accedit: contrahi autem, cùm molesti quicquã prope fuerit. Cùm autem dixisset, quòd cui sensus inest, huic & uoluptas, & ægritudo, adiecit, Et iucundum, & molestum. Pulchre aũt admodum, & commodè transitione usus est. Appetitus enim non est uoluptatis, sed iucundi. Definit autẽ appetitum, cupiditate: ira: uoluntate. Eorum enim unumquodq; appetitus est. Clarum est ergo, quòd simpliciter quidem appetitus, sensitiuæ facultati inest: non omnis autem appetitus. Iis enim, quæ tactum solum habent, secundum cupiditatẽ appetitus inest: iis autem, quæ omnes sensus, & qui secundũ iram. Videntur enim huiusmodi ad sui defensionem & ultionem prompta. Voluntas autem est solius rationis. Quare æquiuocus est appetitus, & cupiditas similiter. & quemadmodum dispositio quidem est, & quæ de habitu cõmuniter prædicatur. est rursus &, quæ magis propriè habitui opponitur, & ab eo distinguitur: sic & appetitus dicitur & cõmuniter de ira, cupiditate, & ratione: & diuina enim appetere dicimus: & scientiam appetere: est autem &, qui proprie appetitus dicitur in naturalibus motibus, rationi oppositus, & ab eo distinctus. Et cupiditas similiter, alia quidem est cõmunis: est & quæ iræ, & rationi opponitur, & ab ijs distinguitur.

Præterea autem nutrimenti ijs quæ sensum habẽt. Tactus enĩ nutrimẽti sensus. Siccis enĩ & humidis, & calidis, & frigidis nutriuntur omnia animalia. Eorum autem sensus tactus.

Quòd, quæ sensum habent, habẽt quoq; appetitũ, etiã si unũ solũ tactũ habeãt, iam cõmunius, & uniuersalius ostendit, quia; quæ sensum habent, habent quoq; appetitũ, quòd simul sentiũt iucundũ, & molestum. Quæ autem illa simul sentiunt, quod iucundum quidẽ est admittũt, quod molestum autem auersantur & fugiunt. Quod autem quispiam admittit, hoc & cupit: cupiditas autem appetitus quidam est. Propterea ergo & appetitus diuisionem fecit. Quæ sensum habent, propter hoc ipsum habent quoq; appetitũ. Nunc autem propius, & specialius hoc ipsum ostendit, quòd, quæ tactum habent, omnino habent & appetitum. Tactus enim, inquit, ea sentit, quibus nutritur animal. Nutritur autem ex ijs, ex quibus constat. Cõstat autem ex quatuor qualitatibus: sicca: humida: calida: frigida, ut in libro de Generatione ostendit. ex ijs ergo & nutritur. unumquodq; enim eo, quod sibi est conueniens, & accommodatum, nutritur. Præterea autem & quomodo his nutritur, monstrauit. Nutritio enim, inquit, fit per calida, & sicca. Poculentum aũt per frigida & humida. Earum autem qualitatũ iudex est tactus. Quibus autem est nutrientiũ sensus, his & fames, & sitis. Vtrunq; autem cupiditas, & appetitus. Siccis enim, & calidis, & frigidis, & humidis nutriuntur uiuentia primũ. Succorũ enim, qui tales non sunt, desideriũ fit per accidens. Nutrimentorum enim ueluti cõdimenta sunt succi, ut ipse inquit. Et quòd poculentũ quidem per frigida, & humida fiat, medici quoq; dicunt. Fieri enim sitim non solũ propter siccitatẽ: sed & propter calorem: & ideo uel à frigido solo aëre sedatur eiusmodi sitis. Quare si poculentum sitis est medicamentũ: Potabãt enim, inquit Homerus, sitimq́; leuabãt: sitis aũt per siccitatẽ fit, uel per caliditatẽ. In febribus quidẽ clarũ est, quòd caliditas febris causa est. Sepe itaq; uentriculo humiditate repleto poculenti fit desideriũ: quoniã propter calorẽ fit. Quare si cõtraria sunt cõtrariorum medicamenta. Sitis aũt fit per siccitatẽ, uel calorem. Frigido ergo, & humido poculentũ uel potus fit. Si autem calidũ quoq; sepe in potu accipimus, hoc per accidens facimus: propter imbecillitatẽ fortasse stomachi, uel propter consuetudinẽ. Quẽadmodũ dulcia uina, &, quæ in principijs bibũtur, propter uoluptatẽ, non propter sitim accipimus. Si itaq; poculentũ frigidis fit & humidis: nutritio necessariò fiet ex siccis, & calidis. Si enim ex quibus sumus, his & nutrimur: Sumus autẽ ex siccis, & humidis, calidis & frigidis: Fames aũt & sitis est desideriũ replendi, & reficiendi id, quod ex substantia nostra absumptũ, & dißipatũ est: Absumimur autẽ secundũ omnes qualitates, ex quibus cõponimur: Fit aũt poculentũ frigidis & humidis. Nutrimentũ ergo siccis & calidis necessariò fiet. Si enim non est alia nutrimenti species præter potũ, & id quod proprie nutrimentũ dicitur: Est enim & potus aliquod nutrimentũ: Necesse est autẽ nutrimentũ ex ijs esse, ex quibus & cõstamus: omnino necesse est, cùm potus ex frigidis, & humidis fiat, nutrimẽtum esse ex siccis, & calidis. & si plãtarum nutrimẽtum est fimus: ipse autẽ est calidus: nõ solis ergo siccis fit nutrimẽtum, sed & calidis. & si allatum uinũ sæpe sedauit famem: clarum est, quòd nõ, quatenus est humidum: hoc enim magis aqua faceret: nunc autẽ nõ facit: clarum ergo, quòd si calidũ nutrijt, calido quoq; fit nutrimentũ. Est autẽ & hoc ipsum maiori ratione, & magis logice probare. Quæ à communioribus in specialiora fit diuisio, fit secundum aliquam contrapositionem eorũ, quæ opponuntur, ut diuiditur substantia in corpus & incorporeũ. Rursus corpus in animatũ, & inanimatum. & animal in rationale, & irrationale. & rationale in mortale, & immortale. & clarum est, quòd eorum contrapositio est, ut quæ secundum habitum est, & priuationem. Quoniam enim de incorporea

substantia aliquid prædicare non possumus: ei corpus negatiue abstulimus. Similiter & in alijs. Animati autem diuisio in animal, & plantanimum, & plãtam. Atq; ipsa quidem secundũ aliquam contrapositionem accepta est. Quod enim animali proprie inest, eo priuatum est plantanimum. Et quod ei inest, illo planta priuata est. Præterea coloris diuisio primum in albũ fit, & nigrũ: ex his enim sunt alia: hæc aũt cõtraria. Et numeri in parẽ, & imparẽ. Quẽadmodũ autẽ dispositio diuiditur in habitũ, & eã dispositionẽ, quæ proprie dicitur. Sic & nutrimẽtũ, in id qđ est proprie nutrimẽtũ, & potũ. Eorũ ergo diuisio accipienda est ex communiori secundũ aliquod ex oppositis. Atqui neq; tanquam secundum priuationem & habitũ accipi potest: neq; secundum affirmationem, & negationẽ: neq; multo magis ut quæ sunt ad aliquid: solùm ergo accipiendũ est ea, ut contraria, diuidi, & contra se inuicem opponi. Si ergo potus est frigidorum, & humidorum: proculdubio nutrimentum erit siccorũ, & calidorum. Non est autem mirandũ, si sæpe simul contraria appetimus, dico autem potum, & nutrimentum: idem est autẽ dicere, siccũ, & humidum: calidum & frigidum. Ex his enim constitutionem habemus. Quibus absumptis, & dißipatis ad eorum repletionem mouetur appetitus. Simile enim simile appetit. Ex quo ualde clarum est, nutrimentũ quidem esse calidorum, & siccorum: potum autem frigidorum & humidorum. Si enim ex quatuor cõstamus: omnium autem fit absumptio & dispersio: Fames uerò & sitis est desiderium repletionis eorũ, quæ absumpta sunt & diffluxerunt: calidorum ergo, & siccorum, frigidorum, & humidorum desiderium, est fames, & sitis. Hi enim soli sunt eorum, quæ absumpta sunt, appetitus. Et quòd siccorum quidem fames: humidorum autem sitis, clarum est. Si enim siti calidum attribuimus, absurdum. In febribus enim, ut dixi, manifestè frigidi est desiderium. calor enim est id, quod uexat & molestiã exhibet. Continget ergo ut unum & idem sit contrariorum desiderium: & duarum contrarietatum tres partes uni appetitui trademus. Ambo autem sunt absurda, & rationi consentaneum est, cùm duo sint appetitus, duæ autem contrapositiones, quarum appetitus utriusq; cõtrapositionis pars una est, utriq; appetitui naturam attribuere. Quando dico frigidi desiderium, non omnino dico tactu frigidi: sed sæpe omnino frigidi potentia. Et alterius eorum fit appetitus, scilicet, uel nutrimenti, uel potus: quando alterum eorum minus, quàm par est, fuerit, & non suffecerit: dico aũt siccũ, & calidum: uel humidum, & frigidum. Quòd aũt nutrimentum non solũ est siccorum, sed & calidorum: sed & potus non solum humidorũ, sed & frigidorũ: sic quoq; adstruxit Aristoteles. Siccum enim, inquit, terræ. ex ea enim fumosa exhalatio. Ipsa autẽ calida. Similiter, inquit, & ex humidis uaporosa. ipsa autẽ frigida. Siccũ ergo consequitur calidum: humidum autem frigidum. Hoc autem non est firmum. Quodcunq; est enim, in quodlibet mutatur, & maximè contraria in contraria. Hac ergo ratione, quæ humida & calida appetunt, contraria quoq; desiderant. quod est à ratione alienum. Ex dictis autem causam habes, propter quam sensibus omnibus præponitur tactus: & quòd si is non fuerit, nullus alius esse potest: sine alijs autem ipse: eo quòd eorum est apprehensio, ex quibus esse habemus. Si ergo sensus tactus non sit, apprehensionem non habemus substantiæ nostræ, quæ diffluxit: sic ergo neq; desideramus, quod deest. Quòd si ita est, ne supplementi quidẽ desideriũ habebimus, ex quo seruatur animal: & si non sit, necessario corrũpetur, & peribit.

Aliorum verò sensilium per accidens. Ad nutrimentum enim nihil confert sonitus: neq; color: neq; odor. Succus autem vnum quid est eorum quæ tangi possunt: fames autem, & sitis cupiditas. Fames quidem calidi, & sicci: sitis autem humidi, & frigidi. porro succus est veluti quoddam eorum condimentum.

Duplicẽ ad hoc interpretationẽ afferunt. uel enim dicit tactum alia sensilia per accidens apprehendere: uel appetitum. Apprehendit enim tactus primo quidẽ, & per se calida: siccæ: humida: frigida. Hæ enim qualitates tangi possunt. Alias autem si dicatur apprehendere: per accidens scilicet. Hoc aũt nõ solũ in tactu, sed & in alijs sensibus dicere cõueniet. Sensus enim uisus primo quidẽ colores apprehendit: per accidens aũt dulce: uel amarũ: uel odoriferũ. Vt si uideat mel: ut flauum quidẽ per se apprehendet. ut dulce aũt, per accidens. Postquã enim duo simul sensus cooperati fuerint, uisiuus dico, & gustatiuus: scit quòd talis forma dulcis est, uel amara, quòd eiusmodi sit uel bene, uel male olens fortasse. Sic & tactus primo quidẽ quæ dicta sunt apprehendit: per accidens aũt & alia. Si enim clausis, exẽpli gratia, oculis panẽ tetigero: scio, quòd talẽ habet qualitatẽ, & talem colorẽ. & si mel attigero, scio, quòd dulce, & flauũ. Eadem & in reliquis sensibus. & causam diximus, propterea quòd hi sensus aliquando cooperati fuerint. Quoniã si quid uiderimus, in quo non simul cooperati sunt sensus: qualẽ quidem habet colorẽ noui: non itidẽ aũt & succi possum qualitatẽ discernere. Similiter & in tactu, & reliquis. Si ergo ad tactũ illud acceperimus, Alia aũt sensilia per accidens, hoc dixerit, ut ait Alexander: Vel quia existimauerunt nonnulli oẽs sensus esse tactus: & omnia sensilia tangibilia: quia tangentibus eorũ uidetur esse apprehensio: Visus enim attingens id, quod est perspicuum: & olfactus, quod odore discernitur, quod odoriferum uocant. & auditus similiter. Hoc ergo distinguens dixit, quòd alia sensilia per accidens apprehendimus. Non enim quatenus perspicuũ attingit uisus, apprehendit uisibilia: neq; olfactus odorabilia: neq; auditus audibilia: sed eis illa apprehendere contigit, per quæ propria sensilia apprehendunt. Non enim, sicut tactus propria sensilia attingens apprehendit, sic & reliqui tactu habent apprehensionem. Neq; enim colores uisus apprehendit, eos tangens: sed perspicuũ, per quod colores uidentur. Aliorũ aũt sensilium, inquit Alexander, per accidens tactũ ait esse apprehensiuũ: quòd eorũ sit apprehensiuus, quibus alia acciderũt. Simplicia enim, & prima corpora, ex quibus & alia, ijs definita sunt, quorũ tactus est apprehensiuus. Calidum enim & frigidũ, & siccũ. & humidũ sunt formales, & simplices primorum corporũ differentiæ. Quoniã ergo alia, quæ alij sensus per se apprehendunt, corporibus accidunt: quorũ tactus proprie est apprehensiuus: per accidens eos tactus apprehendit. Magis aũt proprie illud, Aliorũ autem sensiliũ per accidens, ad cupiditatẽ construendũ. Quibus aũt hæc, & cupiditas. Iucundi enim hic est appetitus. Aliorũ aũt sensilium per accidens. Appetit enim cupiditas primò, per quæ nutritur, humida & siccæ: calida & frigida. Per accidens aũt succos, & colores, & alia sensilia. Qui enim, uerbi gratia, uinũ album uel dulce cupit, per accidens ea appetit propter quandã consuetudinẽ: quoniã primo humida appetit. Et quòd hoc magis subaudiendũ est, Aliorũ autem per accidens, declarant sequentia. Nihil enim, inquit, cõfert ad nutrimentum sonitus, neq; color. Quare ad appetitum est redditio. Per quæ enim nutritur, ait, ea appetit: alia autem per accidẽs. Vt enim progressus inquit, succus est ueluti quoddam condimentum nutrientium. Succum autem appellat talem gustabilem qualitatem, quæ inest nutrientibus. Frigidum autem potum dixit, quòd, etiam si calida bibatur, tactu est calida: potentia autem frigida. Vnde & eam extinguit, quæ ex siti prouenit, siccitatem. Vnde & qui ualde sitiunt, frigidum appetunt. Quare nisi propter neceßitatem ne unũ quidẽ

admiserint

admiserint. Quid ergo, nunquid & tales succi animali ad salutem conferunt: & ei alij perniciem afferunt? Dico ergo, quòd ut corpora quidē simpliciter, à siccis, & humidis, calidis & frigidis nutrimur. Vt autem tali quoq; qualitate prædita, tali etiā in alimentis qualitate indigemus: maximè cùm propterea non eædem in omnibus alimentorum qualitates assumuntur, quòd ad eas non est commoderatio, & proportio ex tali elementorum tēperatura. Quoniā enim tales qualitates ex tali elementorum tēperatura in cōpositis adsunt, secundum aliquē alicuius ex simplicibus dominatū, meritò ijs quidē, in quibus calidū, uerbi gratia, dominatur, tales succos afferimus, qui insunt frigido dominante. Contraria enim sunt contrariorum medicamenta. Quare, non quia talis succus, eū afferimus ijs, qui illo indigent: sed qua fuit secūdum dominatum frigidi, forte, uel calidi, sicci, uel humidi. Quare rursus primò quidem hæc sunt, quæ nutriūt: per accidens autem succi. Fames autem & sitis cupiditas. Cùm dixisset ea, quæ tactum habent, sentire nutrimentum: quæ autē nutrimētum sentiunt, & esurire, & sitire: famem aūt & sitim esse cupiditatem: cupiditatē aūt appetitū: collegit & ostēdit, quòd ijs, quæ tactiuum sensum habent, consequitur omnino & appetitus.

Hæc verò postea sunt declaranda: nunc autem hucusq; definitum sit, quòd animalibus, quæ tactum habent, appetitus quoq; inest.

De unaquaq; enim animali facultate dicet postea: dicet autem & de proprijs sensilibus uniuscuiusq; sensus, quando de ipsis sensibus disseret.

De imaginatione autem incertum. postea autem considerandum.

Prius quidem dicebat, quando de insectis loquebatur, sicut appetitum, ita & imaginationem ijs consequi, quæ sensu prædita sunt. Nunc autem incertum esse dicit, an omnino ijs, quæ sensum habent, imaginatio quoq; consequitur. Spongiæ enim, quod iucundum & molestum est, sentiunt: Imaginationem autem eas non habere meritò quis putauerit. Siquidē melior quidem imaginatio sensibus: illa autem nullum habēt sensum præter tactum. Quare si deteriores non fuerint, melior non fuerit. Dicet autem & de ea in hoc libro paulo post, & adhuc exactius in tertio, quibusnam animalibus insit, & quibus non.

Alijs autem ad hæc inest &, quod est secūdum locum motiuum: alijs autē &, quod est cogitatiuum, & intellectus: vt hominibus: & si quid aliud est eiusmodi, vel etiam præstantius.

Animalium facultatum ordinē tradit, simul declarans, quòd est in eis prius & posterius. In nonnullis enim sola est nutritiua: in quibusdā autem & sensitiua: quā quidē appetitiua quoq; consequitur. adhæc in quibusdā est imaginatio: in alijs & quod est secundū locū motiuū: in alijs &, qd' est cogitatiuū, quod est intellectus potētia, ut in hominibus. & in quibus sunt meliora. in ijs omnino & deteriora nō ita aūt & uiceuersa. Illud aūt, Et si quid aliud est eiusmodi, uel etiā pretiosius, aiūt de quibusdam dæmonibus dicere, qui eiusdem sunt fere ordinis cum humana natura. Neq; enim ex ijs, quæ superius semper sunt, descensum ad nos usq; sine medio esse oportet, ut aiunt: neq; prolapsionē illico fieri ad ea quæ sunt ultima rationalis substantiæ: sed esse ueluti medietatem, quæ neq; sic ad irrationalitatem connectitur, ut nos: neq; uerò expers est habitudinis ad ipsam. Atque animam quidem dicunt non rectà in hoc decidere: sed prius in aëre ad aliquod tempus fuisse, uitam minus hac affectibus obnoxiam agentem, non autem penitus habitudinis expertem ad irrationales facultates, ut forte per hæc innuit.

Clarum ergo quòd eodem modo vna fuerit definitio animæ, & figuræ.

Postquā ostendit, quòd in animalibus facultatibus est prius & posterius: uult deinceps ostendere, quòd rectè à confuso transit ad id, quod per membra est distributum: & à communius tradita definitione ad uniuscuiusq; facultatis definitionem separatim. Si enim, quod de animabus communiter prædicaretur, maxime genus esset: nec sic naturalem philosophum in generum definitionibus insistere oporteret: sed ad species transire specialissimas. Vniuscuiusq; enim cognitio ex ijs, quæ separatim unicuiq; insunt, cognoscitur. Quoniam autem non est genus, quod de animabus communiter prædicetur: Quemadmodum enim figura uox est æquiuoca: & si hanc definiens quispiā dicat, figuram esse, quod ab aliquo uel aliquibus terminis comprehenditur, nisi per partes figuras percurrat, triangulam, quadrāgulam, & reliquas, nihil nos de figuris docuerit. Non enim est ipsa per se figuræ natura sine particularibus: sicut quædam est animalis natura, quæ propria est, & omnibus particularibus conuenit. Quæ licet non fuerint, animal nihilominus esse potest substantia animata, sensitiua. Sic qui communem animæ definitionem tradiderit, nisi particularia persequatur, nihil docuerit: quoniam ne animarum quidem genus est. Nihil enim aliud est anima præter id, quod unaquæq; particularis est: sicut neq; figura aliud est præterquam unaquæq; figura, ut triangula, uel quadrangula: & reliquæ. Sed quemadmodum in figuris prima quidem est triangula, in rectilineis dico: si quidem circulus omnium primum habet locum, ut qui ab una linea continetur: secundum autem semicirculus, uel, ut semel dicam, sectio, ut quæ a duabus lineis continetur: & tertium triangulus, ut qui a tribus lineis continetur. In rectilineis autem primus quidem triangulus. Secundus autem quadrangulus. ex duobus enim triangulis componitur. Si enim diagonalem lineam, quæ per angulos quadranguli ducitur, coniunxeris: facis duos triangulos rectangulos. Tres aūt cōpositi trianguli quinangulum faciunt, dico aūt a c b & a b e & e d b Quatuor aūt sexangulum a h e & a f g Quinq; autem septangulū, & deinceps addito triangulo, angulum quoq; adijcies. Omnis enim multangulus ex triangulis habet generationem. Et in omni multangulo, si rectam adiunxeris duo latera attingentem: triangulum efficies. & quilibet in triangulos diuiditur. & propterea sublato quidem triangulo, eorum quæ deinceps nihil erit. Illis autem sublatis manet triangulus. Quare in eis est prius & posterius, & quæ de eis communiter prædicatur figura, nō est genus: sed breuis quædam, & compendiosa comprehensio eorum, de quibus prædicatur. Sic ergo & in animabus, sublata quidem nutritiua, nulla erit alia in mortalibus animalibus: nam & causam sæpe diximus. Alijs autem sublatis ea sola esse potest, ut in plantis. Si itaq;, quod de eis communiter prædicatur, non est aliqua substantia: in communi definitione manere est ridiculum. Nihil enim ex ijs de substantia animarum scimus. Est itaq; necessarium uniuscuiusq; definitionem separatim persequi.

Neq; enim illic est figura præter triangulā, & quæ sunt deinceps: neq; hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Fuerit autem & in figuris definitio communis, quæ omnibus quidē conueniet: nullius autem est figuræ propria. Similiter autem & in dictis animabus.

Est

Est enim genus quædam natura: quæ in speciebus quidem inest: sed propriam præter unamquamq; speciem habet definitionem Quemadmodum definitio conuenit quidem speciebus: nullius autem est eorũ propria: sed generis est substantiæ propria. Figuræ quidem definitio nullius est alius declaratiua præter particulares figuras, de quibus prædicatur. Quare non solum est in eis sicut genus in speciebus: sed & earum aliquid est. Quod enim ab aliquo uel aliquibus terminis comprehenditur figurarum est enumeratio, non aliqua declarata natura. Circulus quidem ab aliquo, triangulus autem ab aliquibus. Sicut ergo communis in figuris definitio non est alicuius naturæ declaratiua præter particulares figuras: sic neq; animæ communis definitio. Signum est autem, quòd uno sublato, tolluntur & reliqua: triangulo quidem, figuræ. nutritiua autem facultate, reliquæ. Quod de eis ergo communiter prædicatur, non est genus, sed uox æquiuoca.

Et ideo ridiculum quærere communem definitionem & in his, & in aliis: quæ nullius eorum, quæ sunt, propria est definitio: non autem secundum propriam, & insectilem speciem, eiusmodi dimissa. Ei autem, quod est de figuris, consimiliter habent, & quæ sunt circa animam. Semper enim in eo quod est deinceps, inest quod potentia prius est, & in figuris, & in animatis. vt in quadrangulo quidem triangulus: in sensitiuo autem nutritiuum. Quare sigillatim quærendum est, quæ sit vniuscuiusq; anima: vt quæ plantæ: & quæ hominis, vel animalis.

Quomodo ergo tradidisti ipse communem in omni anima definitionem, quæ nullius sit animæ propria? Sed hoc non dicit, quòd non oportet communem tradere definitionem, sed quòd non oportet hoc solum quærere: neq; existimare satis esse communis definitionis traditionem, ad nobis declarandam propositi substantiam: sed & specialissimarum specierum definitiones tradere oportet: si quidem uniuscuiusq; est substantia secundũ ea, quæ propriè insunt. Hoc ergo summatim dicit, quòd ridiculum est sola communi definitiõe contentum esse, relicta uniuscuiusq; propria. Etsi enim maxime separata, & communis esset animæ substantia: non oporteret Physicum in eius definitione manere: sed uniuscuiusq; animæ specialissimam quærere cum ei subiecta materia. Quemadmodum neq; in communis animalis conceptione manere oportet, sed & de specialissimis considerare: nunc autem multo magis, quando neq; genus simpliciter est anima. Quòd si non est genus: neq;, quæ eam explicat, oratio definitio est. Rerum autem substantias per definitiones dicimus. Ridiculum ergo Physicum ad communem usq; rationem subsistere. Sed quemadmodum Geometer, cùm communiter figuram definiisset, addidit specialissimas uniuscuiusq; earum, quæ subsistunt, figurarum definitiones: sic & nos oportet, cùm communiter animæ figuram tradiderimus, seorsum quoque de unaquaq; animali substantia uerba facere. Semper enim in eo, quod est deinceps, inest quod natura prius est, & in quadrangulo inest triangulus potentia. Si enim adiunxeris lineam, ut dicebam, diagonalem: duos triangulos facies rectangulos. Et in animabus, ubi est, quod secundum locum motiuum est, illic omnino & sensitiuum. Vbi autem hoc, illic & nutritiuum. Non item ubi priora, illic & posteriora. Etenim nutritiuum sine aliis est in plantis. & triangulus absq; figuris, quæ sunt deinceps. In eis ergo est prius & posterius. Non satis ergo erit ratio communis: sed & uniuscuiusq; separatim quærenda est definitio.

Propter quam autẽ causam ordine, & serie sic habeant, considerandum. Sine nutritiuo enim sensitiuum non est. A sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis. Rursus verò sine tactiuo aliorum sensuum nullus est. Tactus autem sine aliis inest. Multa enim animalia neq; visum, neq; auditum habent, neq; omnino olfactus sensum.

Vult hinc ordinis causam reddere facultatum naturalium, quam ob causam posteriores quidem non sunt sine prioribus: priores autem sunt etiam sine posterioribus. Sed prius quàm tradat causam, prius in quonam sint ordine prosequitur. quòd sensitiua quidem non sine nutritiua: nutritiua autem sine sensitiua. Rursus in sensitiua aliæ quidem sine tactiua esse non possunt. ipsa autem est sine illis. &, ut semel dicam, pretiosiores nõ sunt sine deterioribus: ipsæ autẽ sine illis esse possunt. Vt spongiæ quidẽ, & urticæ, & si quid simile, solius sunt tactus, ut aiũt, participes. Hiatulas autẽ, & ostrea præter eũ, gustum quoq; habere dicũt. Pascuntur enim, & uidetur in eis, quod cum ore, & uentre conuenientiam, & proportionem habet. Quòd si os, necessario quoq; gustatiua facultas. olfactum autem non habẽt, neq; enim escam attingere cernũtur. Purpuræ autem & præter eas quoq; odoratiuam habent: escam enim eas sequi dicũt: auditum autem non habent: neq; à strepitibus ullo modo affici cernũtur. Alia aũt præter has tres auditũ quoq; habent, ut talpæ. Oculis enim priuatæ sunt: uel potius eas Aristoteles oculos dicit habere, oculos enim cernuntur habere sub pelle, idq; uidetur natura ideo excogitasse, quòd, cùm hoc animal sub terra uiuat, terram fodiens, & ea ratione sibi uictum comparans, ne eius ergo oculi lædantur dum terram fodit, eos natura pelle cõtexit. Omnibus enim, quæ secundum locum mouentur, animalibus necessario natura oculos quoq; suppeditauit: ne ad sui incõmodum & detrimentum secundum locum motũ habeant, cùm per præcipitia ferantur. Atq; in aquatilibus quidem est inuenire, quæ oculis carent, cùm non tantum eis sit incommodũ, quòd in aqua uitam agant. Quare ubi est uisus, illic & reliqui. Similiter ubi auditus, & qui sunt deinceps: & in reliquis similiter. Non itidem autem ultimos primi quoq; consequuntur. statim autem post sensus, appetitiuum ordine collocatum est, etiam si unus solum sensus fuerit: & est supra id, quod est secundum locum motiuum. Deinde & imaginatiuum, quod non est eis consequens, qui secundum locum mouentur. Formicæ enim, & apes, & eiusmodi, sunt, ut in confesso est, imaginationis participes. Vermes autem, & ut semel dicam, quæcunq; inordinato motu mouentur, imaginationem non habent. siquis autem & hanc concesserit, imbecillam quidem certe habent, & obscurã, & quæ ne cognosci quidem poßit, an sit. Idem ordo est & in reliquis rationibus facultatibus. Rationi enim consentaneũ est cœlestia cogitatione uti, ut uitæ eorum ordo, & series exposcit: quoniam ab eis corpora ambiuntur. opinione autem utuntur, non ea, quæ est sine ratione: sed conclusione cogitationis. Vegetatiuæ aũt facultates, nutritiua quidẽ, & auctiua, altera alterã omnino consequuntur, & si non semper: tempore enim auctiua desinit, manet autem nutritiua. Genitiua autem non omnibus inest, quibus inest auctiua, & nutritiua. Multa enim animalia ea priuata sunt, ut uermes, & omnia, quæ ex putrefactione fiunt. & multæ etiam herbæ, quæ sponte nascuntur, semen non ferunt, etiã si nutriantur, & augeantur. Omnino autẽ ad meliores deteriores sequuntur, ut ipse dixit. Nam æterna, eoipso, quòd sunt æterna, uegetatiuæ reliquerunt, quæ quod in mortalibus effluit, reficiunt & instaurant. Ira quoq; & cupiditas,

ditas, cùm nihil sit incommodans, quod arcere, & ulcisci oporteat. Vnde neq; talibus sunt instrumentis prædita, qualibus, &, quæ sunt eiusmodi facultatibus donata, sed ad rationem animalis uitæ. Et irrationalium quidem corpora prona sunt & obliqua propter uitæ breuitatem: hominum autem recta, & superius orbiculata, ut superius dictum est: illud quidem propter irrationalem: hoc uerò propter rationalem uitam, rectitudine ostendente, quod à rationalibus dependere oporteat, & ad eas inclinare. Cœlestium autem solùm sunt orbiculata corpora, ut quæ eorum intellectiuæ sunt uitæ imitamenta, secundum quam, formam, & figuram accipiunt. Eorum autẽ causas dicet deinceps.

Et ex sensitiuis alia quidem habent, quod est secundum locum motiuum: alia autẽ non habent.

Sicut, quæ sensum habent, nutritiuam quoq; facultatem omnino habent: sic &, quæ habent id, quod est secundum locum motiuum, sensum quoq; omnino habent: quoniã id est sensu melius. non itidem autem, & quæ sensum habent, id quoq; habẽt, quod est secundum locum motiuum: cuiusmodi sunt plantanima. ea enim in petris radices egerunt, & tota locũ non mutant. Si itaq; motum acceperimus uniuersalem: contingit, ut sensum quidem aliquem res habeat, motum autem non habeat. Si autem simpliciter omnem secundum locum motum, omnino ubi sensus, & solus tactus, illic & secundum locum motus generalis uel particularis. Propterea enim dedit natura hunc sensum: ut ad iucunda quidem & utilia procedat: ea autem, quæ lædunt declinet, eorum simul sensum accipiens, id, quod eius est particeps. Cernuntur itaq; spongiæ, & cochleæ, & alia plurima, eo quidem, quod est durum, & quod resistit, tangente, cõtrahi: humido uerò diffundi & extendi. Sic ergo propterea sensus datus est, ut ad id quidem, quod est sibi cognatum, & gratum, se applicet: declinet autem quod noect. se autem applicare & declinare sunt motus secundum locum.

Postremum autem quod & minimum, ratiocinationem, & cogitationem.

Vt homo, & siqua est alia huiusmodi species. Ratiocinationis autem, & cogitationis meritò minimum habet. Quò magis autem res uni omnium principio accedunt, quantitate quidẽ minuuntur, excedunt autem potentia. Quo fit, ut & ea, cùm sit extra numerum, sit omnipotens. Quare &, quæ sunt eis propinquiora, quantitatem quidem contrahunt, augent autem potentiam. Propterea ergo, quæ ratiocinationis, & cogitationis partem ceperunt in mortalibus, minima sunt numero: & ideo sunt potentia maxima.

In quibus enim ex corruptibilibus inest ratiocinatio, ijs reliqua quoque omnia. Quibus autem eorum vnumquodq;, non omnibus ratiocinatio.

Necessariò addidit ex corruptibilibus. In corruptibilibus enim omnibus insunt omnes prædictæ animales facultates, & dictus earum ordo. Diuina autem, & immortalia ratiocinationẽ quidem habere uidebuntur: aliarum autem facultatum nullam. Ad usum enim & mortalium salutẽ omnes illæ fuerunt. Ratiocinationem autem dicit cogitationem. Non est autem mirandum diuiniora quoq; animalia, ut cœlestia, propter corporis connexionem, uti quidem cogitatione eorum uitæ conueniente: non sicut ea, quæ apud nos est, quæ ex dubitatione ad eius solutionem assequendam procedit, & à quæstione ad inuẽtionem. Sed quærit, per quædam prima colligens secunda, tantum differẽte eiusmodi cogitatione à mente, quòd hæc quidem sola applicatione cõprehẽdit, quod cognosci potest: illa uerò transitu aliquo indiget: nõ sine tamẽ negotio & dubitatio, & quæstio præcesserũt.

Sed illa ne imaginatione quidem: hæc verò ea sola viuunt.

Eorum enim, quæ rationem non habent, quæ sunt perfectißima, secundum imaginationem uiuunt. Illud autem, Hac sola uiuunt, dixit, ut ratiocinationi opponatur, et ab ea distinguatur. Nam & sensu quoq; uiuunt: sed unumquodq; secundũ id, quod in eo est pretiosißimum, formam & figuram habet. Nonnulla autem etiam eorum, quæ sensu prædita sunt, imaginationẽ non habent. Hoc enim dicere uidetur. est autẽ dubia, & anceps oratio. Si enim, quæ sensu prædita sunt, appetitum quoq; habẽt: est autem appetitus absentium: præsentis enim non est appetitus: quod autem non est præsens appetere, fit per eius ueluti typo expressam repræsentationem: quomodo fieri potest ut, quæ appetitum habeant, idem est autem dicere sensum, imaginationem quoq; non habeant? Eorum autem rationẽ exactius quæremus: quando de imaginatione tractare aggredietur philosophus. De ea enim differet & hic quoq;: maximè autem in tertio libro. Potest autem simpliciter dicere quædam imaginationẽ non habere, quæcunq; neq; sensum, ut plantæ.

De contemplatiua autem mente alia est ratio.

Hic quoq; clarum est eum mentẽ separare, & non cum alijs animæ facultatibus connumerare. Hic autẽ rursus dicit Alexander eum de diuina mente in æternis dicere. Sed ea non longe absunt, quæ de illa ab eo dicta sunt, ubi dicebat, Sed de mente, & contemplatiua facultate nihil adhuc apertum. Videtur autẽ animæ aliud esse genus, et hoc solũ cõtingere separari. Propemodũ autẽ hic quoq; eadẽ dicit. Illic enim dicebat, Nondũ est apertũ: Hic uerò, alia ratio. Atqui nõ dixerit quispiã ea de diuina mẽte dici. Neq; enim ab illis separatur corporibus, siquidẽ sunt æterna. Deinde, etiam subiunxit, Reliquæ autẽ partes animæ, ab his uidelicet distinguens. Si autem illæ non sunt earum facultatum participes, ut nuper dictum est: nostra mens est, scilicet, separabilis à corpore, in quo est, & est pars totius animæ, quæ est in animali. alioqui & ipse in sequenti libro, morali nempe tractatu, dicit, quòd actiua mens nostra est, & nõ diuina. nostræ enim sunt secundum mentem actiones. Hæc autem eadem est cum contemplatiua secundum subiectum, solo fine differens. Non autem dixerit de diuina mente, dicens, De cõtemplatiua autem mente: sed de nostra. Pulchre autem dixit de ea aliam esse rationem. Vt enim sæpe dixi, ipse inquit, & in libro de partibus, & in quarto Metaphysicorum, quòd naturalis est philosophi differere de anima, non omni, sed quæcunq; non sine materia. Quoniam ergo contemplatiua mens est, meritò ait aliam esse de ea rationẽ. Est enim Theologi de formis separabilibus differere. Sed tamẽ, sicut consueuit, quemadmodum in Physica in fine seipsum erexit ad separabilem naturalium rerum causam, de immobili causa differens: ita & hic postquam de alijs differuerit, seipsum quoq; ad mentem extollet. Necessariò autem addidit contemplatiua. Etsi enim eadem est cum actiua secundum subiectũ: sed ut actiua tamen, habet inseparabiles corporis operationes. Circa id enim omnis actio. Quare mens separata, non ut actiua separatur. ea enim ratione est inseparabilis, sed ut contemplatiua: propterea de contemplatiua dixit.

Quod itaq; de eorũ vnoquoq; oratio, ipsa quoq; est tractatui de anima accommodatissima, & maximè propria, clarum est.

Ostendit enim, quòd in quibus communis definitiua oratio non est propria quædam natura præter ea, de quibus prædicatur, ridiculum in communi definitione insistere: sed & doctrinam assumere oportet de unoquoq; eorum, quæ significantur à communi definitione. Quoniam ergo eiusmodi est communis

animæ definitio: necesse est eum, qui de anima differit, de unaquaq; animali facultate uerba facere. Necesse est autem & eum, qui de ijs est consideraturus, quid est eorum unumquodq; assumere, tradita communi animæ definitione: & postquam ostenderit deinceps, quòd non oportet usq; ad communem definitionem sistere: sed seorsum de unaquaq; animali facultate differere: quod enim de eis communiter prædicatur non est genus: est enim in eis prius, & posterius. In quibus enim sunt præstantiores, ut rationalis, in ijs & reliquæ: non autem uiceuersa. Similiter autem & in partibus: sicut in sensitiua, quæ aliquã ex alijs sensitiuis facultatibus habent, tactum quoq; omnino habent: quæ autem tactum, non omnino & aliquam aliam: spongiæ enim, & urticæ, & siquid eiusmodi, solum tactum habent: cernuntur enim, cùm aliquid attingit, uel contrahi, uel diffundi. Quoniam ergo de unaquaq; animali facultate oratio necessaria est: oportet, inquit, eum, qui de his est tractaturus, quærere quænam sit uniuscuiusq; substantia. Deinde, inquit, & de ijs, quæ cohærent: id est de ijs quæ propriè, & per se accidunt. Per se autem accidentia dicit, quæ eis facultatibus inesse in confesso est. Ea enim ad assumendam definitionem, & substantiam cõferunt. ut quòd uiuere, corpori à uegetatiua inest: quòd est in eis prius, & posterius: quòd sensus, qui maiora sensilia apprehendunt, minora apprehendere nequeunt. Qui enim uehementiores succos, & qui nimis feriunt, gustauerit, leniores non sentiet. & qui maiores strepitus audiuerit, minores non percipiet, ut susurros. Similiter &, qui solem intentis aspexit oculis, legere non potest, neque alia exactè uisibilia apprehendere. Similiter &, qui in tactu ualde frigidum, uel calidum attigerit, tepidum nõ sentiet. Mens autem contrà habet. Quo enim maiora intelligibilia apprehendit, eo exactius circa minorum apprehensionẽ uersatur. Et sensus quidem, sensilium excessus corrumpunt. luminis enim uel tenebrarum excessus uisum corrumpit. Similiter & in alijs. Mentem autem maiorum intelligibilium apprehensio perspicaciorem facit. Hæc ergo, quæ per se animalibus facultatibus accidunt, & quæ in confesso est his esse similia, ad substantiam assumendam, & definitionem conferunt. Dicit autem ipse, quòd postquam de substantia dictum fuerit, de ijs quoq; quæ substantiæ cohærent, dicere oportet, de incertis & obscuris dico per se accidentibus, quæ quidem ex substantiæ inuentione apparent: ut an separabilem habeat substantiam, an inseparabilem. ex tradita enim definitione inueniemus, quòd inseparabilẽ. & utrum mortalis an immortalis. Illud autem, De ijs, quæ cohærent, siue de ijs, quæ per accidens insunt, ut an mouetur per accidens, & an in loco est. Vel cohærentia quidem dixit, quæ propinquius propriè accidunt, ut separabile, uel inseparabile: alia autem, quæ longius, ut mortale an immortale. uel quòd aliqua quidem per se apprehendunt: aliqua autem per accidens: ut uisus per se quidem colores. per accidens autem fortasse figuras.

Necesse est autem eum, qui de ijs est verba facturus, accipere quid est eorũ vnũquodq;: deinde sic de cohærentibus.

Hinc doctrinæ formam uult exponere, qua de unaquaq; usurus est animali facultate. Cùm enim prima quidem sit facultas: secunda autem operatio: prius quidem de animalibus operationibus differit: deinde de facultatibus, eo quòd sint manifestiores facultatibus operationes: & adhuc ante hæc de ijs, quæ opponuntur facultatibus. Opponuntur autem ut ad aliquid. Nutritioni enim nutrimentum opponitur. Nutritio enim nutrimento nutrit, & nutrimenti est nutritio. Similiter uisus uisibilis uisus. & in alijs similiter. Hod ipsum ergo uult confirmare, quòd doctrinam ab oppositis, utpote manifestioribus, oportet incipere.

Si autem dicere oportet, quid eorũ vnumquodque, vt intellectiuũ: vel sensitiuum: vel nutritiuum: prius adhuc dicendum est, quid intelligere, & quid sentire.

Si de animalibus, inquit, facultatibus tractare oportet, idem est autem dicere de substantijs: qui enim nouit facultatem, substantiam quoq; nouit: nouit enim, quòd substantia est incorporea, in subiecto corpore talem habens facultatem. Quoniam ergo, inquit, de facultatibus tractare oportet: facultatibus autem priores sunt operationes: necessario de operationibus dicere primum oportet.

Facultatibus enim priores sunt operationes, & actiones secundum rationem. Quòd si sic, & ijs etiam adhuc priora opposita seu obiecta considerare oportet: de illis primum definiendum fuerit propter hanc ipsam causam.

Addidit, quòd ratione. Tempore enim facultates sunt actionibus priores. Operationes utique tempore quidem sunt secundæ: ratione uerò priores, id est doctrina. Nobis enim apertiores sunt operationes facultatibus. Vbiq; autem oportet ab apertioribus initium sumere. Vel, ut ait Alexander, ratione, id est perfectione. Perfectio enim eius, quod est potentia, ipsa est operatio. Huius enim causa facultas est seu potentia. Illud autem cuius causa, prius est eo, propter quod illud. Cuiuslibet enim finis tempore quidem est posterior: ratione uerò prior. Præposito autem rationi fine, sic, quæ ad ipsum sunt, inquirimus, & præparamus. Et natura quidem omnia propter aliquid facit. Et si enim non nouit, quæ facit: neq; de ijs proponit: sed naturaliter tamen ad aliquem finem refertur eius operatio. Meritò ergo prius quàm de facultatibus loquatur, de operationibus prius tractabit: ut quæ nostræ cognitioni sunt priores, quòd sint apertiores: atq; etiam fini. Quòd si sic, inquit, id est de apertioribus, & primis prius uerba facienda sunt: operationibus autem apertiora sunt, quæ eis sunt opposita: de oppositis ergo primum uerba facere oportet. Opposita autem ut ad aliquid. Sensus enim sensilis est sensus. & intellectus intelligibilis est intellectus. & nutritio nutrimenti est nutritio. Quòd autem facultate operatio prior est ratione, & operatione opposita, & quænam in uniuersum sunt ratione prima, in nono Metaphysicæ dicit. In quorum enim definitione assumpta quædam sunt, ea illis priora ratione definimus. Atqui facultatem definientes operatione opus habemus. Vt uisum definientes dicimus, facultas, ex qua uidere est, quod est operatio: non iidem autem operationem definientes, facultate utimur. Videre enim est apprehendere uisibilia, id est colores. Rursus operatione secundum eandem rationẽ priora sunt opposita, circa quæ operationes. Definientes enim operationem, quæ est in uidendo, uisibili quoq; utimur. Videre enim esse dicimus apprehensionem colorum. non ita autem in coloris definitione uidere comprehenditur. Color itaq;, ut uisibilis quidem, est ad aliquid. Ad aliquid autem sunt, quibus esse idem est, eo, quòd ad aliquid quodammodo se habeant. In his enim necesse est in utriusque definitione alterum comprehendi. Vt autem color, non est ex ijs, quæ sunt ad aliquid. Quare non necesse est in eius definitione, Videre, assumi. Hæc ergo priora sunt illis, quæ in definitione assumuntur. His autem adhuc priora opposita considerare oportet. & in principio libri dicebat, Quærere oportet an de ijs, quæ sunt opposita operationibus, prius tractare oportet. & nunc dicit, quòd ab illis doctrina est incipienda, ut apertioribus, & naturæ primis. Vt enim in prædicamentis ostendit, cùm est quidem sensus, omnino necesse est esse & sensile. & si sit nutritio, omnino necesse est esse & nutrimẽtum. & his sublatis,

latis, neq; sensus, neq; nutritio erit. Sensu autem sublato, & nutritione, ea, quorum est sensus apprehensiuus, & ea, quibus nutriuntur, quæ nutriuntur, nihil esse prohibet. Etsi enim non, ut sensilia, sunt sensu priora: sed illi tamen præexistunt, ut hæc quædam. Quænam autem animalium facultatum operationibus opposita sint, ut ei quod est nutriri, sentire, & intelligere, subiunxit, De nutrimento enim, inquit, & sensili & intelligibili. Et in nutritiua quidem facultate primum de nutrimento disseruit. In generatiua autem, & auctiua quoniam non inuenit oppositum, quod cum nutrimento conuenientiam, & proportionem habeat: neq; enim sicut aliquid est extra nutritionem nutrimentum, sic & in illis. In eo enim, quod augetur, est auctiua facultas: Similiter, quod generatur, simile est generanti: Quare quæcunq; de generante dicuntur, eadem & de generato: & de eo nihil oportet separatim dicere: Et cuilibet apertum est, quòd generantis simile est, quod gignitur: nam & de nutrimento anceps est, ut discemus, oratio: propterea ergo à finibus de eis doctrinam aggressus est, de auctiua dico, & generatiua. Generatiuæ autem facultatis finis est, rerum diuinarum imitatio. Quoniam enim omnia primum quidem appetunt, & eam, quæ est in illo, æternitatem: non possunt autẽ corruptibilia, eo quòd sunt eadem secundum numerum, dei æternitatem imitari: in alijs generandis, quæ sunt qualia & ipsa sunt, æternitatem imitantur. Finis autẽ auctiuæ est, id, quod augetur, ad perfectam, & quæ secundum naturam est, formam reducere. ad quam cùm peruenerit, perfectißimas naturæ operationes exercet, generatiuas autem dico operationes. A finibus ergo suam de ijs doctrinam aggreditur. Si quis autem exactè consideret, nutritiuam quoq; à fine docuit: ut eius declarat definitio. Sic enim illam definit. Facultas, inquit, est, quæ seruare potest, quod illam habet, sicut eius esse est: hominem, quatenus est homo, & reliqua.

Vt de nutrimento, & sensili, & intelligibili.

Ante nutritiuam enim facultatem, quid est nutrimentum docebit. & ante sensitiuam facultatem, quid est sensile. Non ita autem & de intellectu docturus, prius differet de intelligibili. Hic enim oppositum est obscurius, dico autem, Intellectu intelligibile. Sed quoniam hæc nondum dixit, dico autem de doctrina omnium animalium facultatum: propterea adiecit, Et de intelligibili, ne perturbet doctrinam: quoniam, ut dixi, non eodem in eis ordine utetur.

Quare primum de nutrimento, & generatione dicendum.

Quoniam primum est natura nutritiua facultas, ut sæpe dixi: dicit autem oportere ante facultates de operationibus dicere: ante operationes autem de oppositis: ad quæ operationes esse habent: ei autem, quod est nutriri, nutrimentum opponitur: quod enim nutritur, nutrimento nutritur: propterea rursus incipiens ab ea, quæ est de nutritiua anima, oratione, de nutrimento primum ait oportere dicere. Nutritioni autem generationẽ coniunxit, utpote cùm nutrimentum gignendi quoq; causa sit. Semen enim est nutrimenti excremẽtum. Generationem autem, quod generatur, dixit. hoc enim ei, quod est generare, opponitur. Quod enim generat, quod generatur, generat. De generatiua ergo dicturis primum de opposito dicendum est. non est autem, sicut dicebam, quod generatur, ut oppositum: sed magis ad finem. Hoc enim sibi, tanquam scopum, proponit natura permansionis gratia, ut aliud faciat, quale ipsum est. Nihil uerò prohibebit & ipsum tanquam subiectum considerare: quando, ut, quod generatur, solum consideratur. Neque enim generationem esse contingit sine eo, quod generatur: neq;, quod generatur, sine generatione. Sicut ergo ædificatio ædificabilis est ædificatio: & sensus sensilis sensus: sic & generatio generabilis est generatio. Et sicut ædificationis finis est perficere ædificabile, id est domum facere: Sic & generationis facere aliud, quale est generans. Sicut ergo domum nihil prohibet, & ut oppositum, & ut finem considerare ædificationis: ut hoc ipsum quidem, domum, id est tegumentũ, quod arcet à pluuijs & æstibus, finem: ut autem ædificabile, donec ædificatur, oppositum. Sic & generationis, id quod generatur, ut, quod adhuc generatur quidem, oppositum. Vt enim ædificatio ad ædificabile: sic generatio ad generabile. Vt autem iam generatum, ad finem. Idem & in auctione, & eo quod potest augeri, & eo quod auctum est.

Nutritiua enim anima alijs quoq; inest: & prima, & maxime communis est animæ facultas: per quam viuere inest omnibus. Cuius opera sunt generare, & vti nutrimento.

Hinc deinceps incipit eam, quæ de uegetatiua est anima, doctrinam aggredi. Nutritiuam hic animam, uegetatiuam dicit. Quoniam ante facultates de operationibus prius tractare oportet: ante operationes autem de oppositis: animalium autem facultatum uegetatiua prior est: eo quòd, quæ alias habent animales facultates, eam quoq; habent: quæ autem eam habent, non alias quoq; habent: propterea primum de nutrimento, & generatione necesse est dicere. Hæc enim sunt animæ uegetatiuæ opera: de qua primum tractandum est, ut maximè communi. Secundum eam enim uiuere inest omnibus uiuentibus: ut animalibus esse secundum sensum. & prius quidem, ut iam dixi, de geratiua uerba facit: cuius sunt opera generare, & nutrimento uti. Vides, quòd illud, Nutritiua enim anima, dixit, pro eo, quod est, uegetatiua. Sic enim, Nutritiuæ, inquit, sunt opera generare, & nutrimento uti, pro eo, quod est nutrire.

Est enim maxime naturale eorum, quæ in viuentibus sunt, operum, quæcunq; perfecta, & non manca, vel generationem non habent spontaneam, facere alterum, quale ipsum: animal quidem animal: plantam autẽ plantam: vt, quod semper, & diuinũ est, aliqua ex parte habeant, quatenus possunt. Omnia enim illud appetunt: & propter illud agunt, quæcunque secundum naturam agunt.

Ecce generatiuæ facultatis principium à fine cœpit, docens quisnam est eius finis. Maximè naturale autem, id est, finis, quẽ sibi tanquam scopum maximè proponit natura, ut aliud faciat, quale ipsum est. Quæcunq; ergo uitam habent, nisi uel manca fuerint, ut eunuchi: uel non perfecta, ut recenter nata: uel nisi spontaneam habent generationem, ut, quæ ex putredine fiunt, ut uermes, & pulices, & cimices, & eiusmodi: habent à natura finem, quem sibi maxime proponunt, ut generent alterũ, quale ipsum. Muli autem, & si quid est eis simile, sunt & ipsi ueluti manci. Neutram enim speciem seruant: quare neq; ex se ipsis inter se habent generationem. Narrant autem, quod, cùm quandoq; mulæ concepissent, abortum fecerint: cùm non posset, quod erat conceptum, natura perficere: eo quòd neutra sit pura, & integra natura: neq; enim equi, neq; asini: sed utraque est mutila. Non omnia autem concipiunt, quæ ex putredine fiũt. Refert enim Aristoteles in libro de historia animalium pisces quosdam ex putredine gigni, qui etiam concipiunt. Atq; apes quidem, quæ ex taurimorum corporum putredine gignuntur, similiter generant, ceris semen immittentes. Deinde & causam adiungit, propter quam maximè naturalis est finis uiuentibus alterum facere, quale ipsum. Vt enim, inquit, id, quod semper est, & diuinum, aliqua ex parte habeant, quatenus possunt.

Videntur enim omnia, quæ natura cōstant, eius, quod rerum est primum, & optimum, desiderio teneri, dico autem diuini. Quare unumquodq;, quatenus potest, imitatur eam, quæ est in primo, æternitatem. Dubitauerit autem quispiam: si est maximè naturale omnibus uiuentibus facere, quale ipsum: unumquodq; est autem similis generatiuū: an etiam in irrationali anima continget esse generatiuam facultatem: & sensum sensum gignere: iram iram: & in reliquis similiter: an uegetatiuam esse irrationalis generatiuam, ut sit ex deteriore melius: quod est absurdū. Nunquid autem dici potest, quòd quemadmodum abscissus ramus in seipso habet indiuisibiliter naturales omnes facultates: & quemadmodum insectorum partes etiam à totis abscissæ, in se habent sensitiuam facultatem, & secundum locum motum: sic & in semine, quod est ex animalibus, indiuisibiliter insunt rationes animalium facultatum. non enim uitæ expers & mortuū egreditur. Sed si hoc datum fuerit, quòd irrationalis quoq; animæ rationes sunt in semine: quæ cùm augentur, uel ad perfectionem deducuntur, irrationalis anima tunc in corpus inditur: nec ulla irrationalis animæ substantia extrinsecus & aliunde in corpus adsciscitur: multa eorum, quæ sunt in cōfesso, subuertemus. Consideretur autem, ut in homine, quod dicitur. Fertur humanæ animæ ad generationem descendenti, prius quàm in hoc corpus deciderit, ei adtexi spiritū, & illas, quæ sunt in eo, irrationales facultates. Quòd si hoc uerū est: necesse est ante semen præexistere irrationalem animam. Si enim in semine generationem habet: falsum est, quod dictum est. & si in spiritu esse habet, & post animalis dissolutionem remanet, fieri non potest, ut in semine sint eius rationes. in illo enim esse quoq; habebit. Rationi autem consentaneum est, ut & post corpus manens, ante ipsum quoq; existat. Nunquid autem, quemadmodum animalium, quæ sponte nascuntur, & plantarum generatio, non ex anima, quæ præexistit, successione fit: sed & apta existēte materia, ab uniuerso opificio, herbarum, & animalium species in eam immittuntur, &, quæ in ipso sunt, animales facultates: sic & in irrationali anima, quæ est in omnibus animalibus, cùm ea ex uniuerso opificio subsistant? Generatiua ergo facultas non est irrationalis animæ: nulla est dubitatio. neque enim generatiua ei facultate opus est, quæ secundum numerum habet æternitatem. Sed si omnia, quod semper est, appetunt: & animatis propterea insita est generatiua facultas: quomodo in inanimatis procedet oratio? neq; enim generatiuam habent facultatem. Dico ergo, quòd in eis quoq;, pro modo eorum, talem operationem licet intueri. Quemadmodum enim in animatis non simile est eiusmodi desiderium: sed in animalibus quidem, quæ electiuum habēt motum, appetitus quoq; à natura immittitur generatiuæ facultatis, qui, ueluti œstro perciens, animalia commouet, & ad talem operationem cogit: & in his ipsis plurima est differentia. Homo enim simul etiam, quod fit, inquirit: dico autem, quòd successionis gratia tales nobis insunt operationes. In plantis autē, & arboribus, cùm electionis expers motus sit, spontanea generatiua operatio procedit: sic non est mirum, si etiam in inanimatis appareat remissa talis facultas. Itaq; & elementa, quæ in se inuicem agunt, quod dominatur, & est potentius, in suam speciem mutat, quod est imbecilius, & quod uincitur. Frigidum enim à calido superatum in ipsum mutatur. Similiter & si calidum à frigido superetur. Et in sicco, & humido similiter. Quoniam enim elementa non sunt incorruptibilia, eadē causa si fuerit à calido corruptum frigidum, fit alibi uicaria eius loco repositio, superante frigido, ut conseruentur species. Et corrupta quoq; metalla in alterius locum rursus reponuntur. Etsi enim ne hic quidem lapis alium sibi similem generat: ipsa tamen metalli uniuersitas, siue, ut ita dicam, totitas generatiuam habet facultatem. Similis est enim hic lapis alicui animalis parti: ipsa uerò metalli uniuersitas toti animali. Etenim & in animalibus, in totis est generatiua facultas, non in partibus. & sicut in animalibus, carne aliqua ablata, pro ea aliam generat natura: sic & in metallis pro ablato aliud reponitur.

Illud autem propter quod duplex est. Hoc quidem cuius gratia, illud verò cui. Quoniā ergo eius, quod semper est, & diuinum, continentia & perpetuitate particeps esse non potest: quòd nihil corruptile contingat vnum & idem numero permanere: qua ratione particeps esse vnumquodq; potest, ea quoq; ratione communicat: hoc quidem magis: illud verò minus. & permanet non ipsum, sed quale ipsum: numero quidem non vnum: specie verò vnum. Quare semen, animalium, & plantarum est instrumentum.

Illud autem, cui consequens est esse maxime naturale uiuentibus, ut quale ipsum generent, fit, eo quòd omnia primum appetunt, & illius æternitatē: & quoniā omnino finalis causæ meminit, propterea, inquit, quòd illud, propter quod, id est finis, duplex est: hoc quidem cuius gratia: illud uerò cui: quod & in poëtica, & in libro de generatione dixit. Quemadmodum dico, Domus ædificator finem habet, ut faciat tegumentum imbrium & æstuum prohibitiuum: hic finis cuius gratia est. Tegumenti enim gratia domum facit. habet autem & alium finem, nos uidelicet. hoc enim tegumentum nobis facit. Sumus ergo, & nos domus ædificatoris finis, ut cui. Sicut ergo hic: sic & in omnibus, quæ natura constant, duplex est finis. eius enim, quod diuinum est, desiderium, propter quod unumquodq; animatū facit aliud, quale est ipsum, est finis cuius. huius enim gratia generatio. Quoniam enim corpora sunt animis instrumēta: animæ sunt fines, ut cui. Cum artifice autem domus extructore, conuenientiā & proportionem habet natura: cum homine uerò tegumētum fieri iubente anima. cum corpore autem domus. Non solum autē in animalibus duplex est finis, cuius, & cui: sed & in plantis. Et in his enim natura instrumentarium facit corpus: quod refertur ad usum eius, quæ in eis est, animæ. Instrumētariæ enim sunt plantarum quoq; partes: radix: cortex: medulla: & folia: & eiusmodi. In animatis ergo duplex est finis, ut dictum est: in reliquis autem non est itidem inuenire duplicem finem. Metalla enim, & lapides, &, ut semel dicam, inanimata, quæ à frigiditate quidem & caliditate proximè fiunt, sed ab uniuerso opificio, separatè, unum habent finem, cuius gratia. propter mundi enim fabricam. non itidem autem, & cui, ut finis est in eis. neq; enim sunt aliquorum instrumenta: neq; ad aliquarum usum animarum comparantur. Magis autem est, ut duplex finis, in omnibus communiter consideretur. & est, ut cuius finis, communiter rerum omnium naturalium, & artificialium, boni desiderium. Boni enim gratia & natura, & ars omnia agit. finis autem cui, ornandæ materiæ gratia. est enim finis forma quoq; simpliciter abaci, uel animalis, quod est ornare materiam, & boni desiderium, propter quod hæc fiunt: usus formæ, uel diuinitatis imitatio. Notant autem hic, quòd scopum Aristoteles finem dicit. Cuius enim desiderium, hic scopus est. & propterea duplicem finem dixit. Appetitum autem communius dixit. Propriè enim in solis sensum habentibus appetitus, ut superius dixit. Plantæ autem appetitum non habent, quoniam neq; sensum. Appetitum ergo dicit naturalem ad hoc constitutionem. & sicut, scilicet, ignem, quod sursum est, appetere dicimus, & sic ad illud tendere. Omnino ergo, quæ naturalem hunc impulsum & appetitum habent, primi æternitatem appetunt. Et quoniam corruptilia,

lia, inquit, non possunt eadem numero manere: faciendo alia, qualia ipsa sunt specie, successione æternitatem persequuntur. Hoc quidem magis: illud uerò minus. uel quod hæc quidem sint uitæ diuturnioris: illa uerò breuioris. uel propter ea, quæ deficiunt, & non sunt perpetuò, sed aliquibus temporibus fiunt, ut locustarum genera, & uespæ, & culices. & si qua alia eiusmodi. Magis autem proprie hoc audit aliquis, nõ de temporis diuturnitate, sed de qualitatis participatione. Sic enim, quod reliquis animalibus longe est præstantius, homo, erit longe deterioribus minus diuinitatis particeps. multa enim animalia sunt diuturnioris uitæ quàm homo: cornices: & elephanti: & serpentes: & alia plurima. Non itaq; sic illud audiendum est, Hæc quidem magis: illa uerò minus: sed secundum qualitatem participationis. Quemadmodum & solis illuminationes non omnia animalia similiter admittunt. Aliter enim aquila solaris luminis est particeps: & aliter homo: & aliter uespertilio, pro modo uisiuæ eorum facultatis: sic & dei illuminationes alia aliter suscipiunt, secundum suæ substantiæ modos.

Est autem anima viuentis corporis causa, & principium. Ea autem multipliciter dicuntur. Sed tamen anima, secundum diuisos tres modos, causa. Etenim vnde illi motus, ea est id, propter quod. &, vt substantia, animatorũ corporũ anima causa. Quòd itaq; vt substantia, clarũ est. Causa enim omnibus, quòd sint, est substantia. Viuere autẽ viuentibus esse est.

Postquam dixit de fine generatiuæ facultatis: & de nutrimento, & sensili, &, ut semel dicã, de ijs, quæ sunt opposita animalibus facultatibus, est tractaturus: prius per hæc docet, quòd illi, quæ habenda est de anima, orationi, oppositorum est necessaria tractatio. Animatum enim, quatenus est animatum, nutritur. Quare, quòd ipsum nutriatur, ei anima causa est. Similiter & ut uita sentiat, causa est anima: quod autem nutritur, nutrimento nutritur: & quod sentit, sensile sentit. Quare ei, qui de nutritiua & sensitiua anima est tractaturus, prius sciendum est, quid est sentire, & nutrire: & ei, qui illa nosse uult, scire necessarium est, quidnam est nutrimentum, & sensile. Sensus enim sensilis sensus est: &, quod nutritur, nutrimento nutritur. ea autem sunt ad aliquid. Eorum autem, quæ sunt ad aliquid, qui alterum nosse uult, ei quoq; necesse est reliquum cognoscere. Quare necesse est, ut, qui de anima dicturus est, de oppositis quoq; dicat. Frumentum enim, ut frumentum quidem, non est ad aliquid. Vt nutrimentum autem, est ad aliquid. Similiter & lapis, ut substantia quidem aliqua, non est ad aliquid: ut autem uisibilis, ad aliquid est. Visibile enim est uisu uisibile. Vnde ergo hoc est, quòd anima nutrimenti, & sensus corporibus causa est, ut adeò necessariò ostendatur de eis esse dicendum, hoc ostendit per proposita. Cùm enim causæ, inquit, multis modis dicantur: Vel enim materialis causa est: uel formalis: uel finalis: uel effectiua: Cùm ergo quatuor modis causæ dicantur: secundum tres modos ostendit causam esse uiuentibus animam: & ut formam: & ut finem: & ut effectiuam. Quòd enim non materialis causa anima est, clarum est. Et quòd anima quidem, ut forma, uiuentibus causa est, duobus argumentis ostendit. Illud enim, ut substantia, ei formam significat. Anima, inquit, uiuentibus uiuendi causa est. Quæ autẽ uiuunt, quatenus uiuunt, esse habent. Quicquid autem est, quatenus esse habet, id eius forma est. Anima ergo uiuentium forma est. Vel sic potius. Anima uiuendi uiuentibus causa est: Viuentibus autem uiuere eorum esse est: Anima ergo uiuentium esse est. Cuiuscunq; autem rei ipsum esse eius substantia est. Anima ergo omnium uiuentium substantia est. Substantia autem, ut sint, omnibus causa est. Anima ergo, omnibus uiuentibus, ut sint, causa est. Vt substantia ergo, anima, ut sit, causa est. Hoc ergo unum est argumentum, quòd anima, ut forma, causa est. Alterum est autem, quod iam etiam in præcedentibus dixit. Cuiusuis enim, quod est potentia, inquit, perfectio, seu entelechia, forma est. Potentia autem uitam habentis corporis anima entelechia est. Anima ergo potentia uitam habentis corporis forma est. Sic ergo causa est anima animati corporis, ut quæ eius forma est. Atqui & ut effectiua causa, causa est, & principium anima: & ut finalis. Et quòd causa est, ut finis, anima, sic ostendi potest. Prius autem accipit, quòd natura omnia alicuius gratia facit. hoc enim mõstratur in auscultatione naturali. Instrumentis prædita corpora, animæ gratia. Cuius autem gratia aliquid fit, hoc est illius finis. Anima ergo instrumentis præditorum corporum finalis causa est. Quòd autem, ut effectiua causa, principium est anima, aperte ostendit. Effectiua autem causa est illa, unde est principium motus. Motus autem species sunt quatuor. Primus enim, & maximè proprius motus est, qui est secundum locum: Deinde, qui est secundum alterationem: Deinde secundum auctionem: Deinde secundum diminutionem: Et, quod motus secundum locum causa est animalibus, anima, clarum est: sed sic non omnem comprehẽdit animam: sed eam, quæ est secundum locum motiua. Quare etiam ostendit, quòd alterationis quoq; causa est. Sensuum enim causa est anima. Sensus autem alterantur, à sensilibus quodammodo affecti. alteratio enim quædam est, disgregatio, & congregatio uisus. Sed nondum per hæc plantas quoque comprehendit: subiungit itaq;, quòd auctionis & diminutionis causa est anima, ut omnia animata comprehẽdat. Non similiter autem est effectiuũ principium, & formale. Formale enim principium similiter est, ac finale. effectiuum autem non amplius substantiæ, sed aliquarum operationum, uel affectuum principium, & causa est. Quomodo autem dicimus diminutionis quoq; causam esse animam? Nihil enim neq; ipsum sibijpsi, neq; suo subiecto corruptionis causa est. Omnia enim non solum esse, sed & æternitatem pro modo suo appetunt, ut iam dictum est. Dicimus ergo, quòd quemadmodum dicitur & id, quod non est, & priuatio causa esse rerum generationis: non quòd causam effectiuã habeat: sed quòd ex ijs mutatur, quod fit: & quòd ea cedant formæ eorũ, quæ fiunt. Omne enim, quod fit: ex ijs, quæ nõ sunt, & ex propria priuatione fit: ut dictum est in naturalibus: Sic & anima diminutionis esse causa dicitur: non quòd faciat diminutionem: sicut facit auctionem: sed quod propter imbecillitatem ei deinceps cedat. Alioqui ad ostendendum, quòd effectiua causa est anima, satis est scire, quòd auctionis causa est. Si itaq; secundũ omnes causarum modos animato corpori anima causa est, ut sit, quatenus est animatum: Si autem est animatum, eoipso nutritur, & augetur, & generat: & eorum ergo anima causa est. quod erat propositum ostendere. Ea autem multis modis dicuntur. Causam autem dicit & principiũ multis modis dici. Quatuor enim modis dicitur: ut forma: ut materia: ut effectiua causa: ut finalis. Similiter autem anima tribus definitis modis causa est. Ex quatuor enim modis causarum in naturali auscultatione, definitarum, secundum tres similiter corpori anima causa est. Vnde enim motus, hoc est, ut effectiua causa: sic enim ipsam uocat: & cuius gratia, id est, ut finis: &, ut substantia, animatorum corporum anima causa est, pro eo, quod est, ut forma. In propria enim forma uniuscuiusq; substantia characterem & figuram accipit. Materia enim communis est omnium. Iam uerò animata esse habent secundum animam. Quare animatorum corporum anima forma est. Quòd itaq; ut substantia, clarum est. causa enim, ut sint, omnibus est substantia. Quòd causa est anima, ut forma, per hæc ostendit. est autem hoc primum argumentum. Anima enim, inquit, uitæ principium & causa est uiuentibus.

bus. Viuere autem uiuentibus esse est. Vniuscuiusq; autem esse eius forma est, & substantia. Anima ergo forma est & substantia uiuentium. Vniuscuiusq; autem substantia causa est, ut sit. Anima ergo uiuentibus substantia, ut sint, causa est. Non hoc autem ordine propositiones protulit: sed à posterioribus incepit. Causa enim, inquit, ut sint omnibus est substantia, ut sic sit oratio. Substantia, idem est autem dicere, forma, ut sint, omnibus causa est, secundum hanc enim unumquodq; et est, & dicitur. Quare uiuentibus substantia, & forma, ut sint, causa est. Viuentia autem esse habent secundum uitam. hac enim ratione ab alijs differunt. Vitæ autem anima causa est. Quare si omnibus, ut sint, causa est uniuscuiusq; substantia & forma: uiuentibus autem uitæ causa est anima, quatenus esse quoq; habent. forma ergo & substantia uiuentium est anima. Aristoteles autem, cùm propositiones dixisset, conclusionem non addidit, ut apertum est. Substantiam autem, ut iam dixi, formam dicit.

Est autem eius, quod est potentia, ratio entelechia.

Secundum argumentum. Ratio autem, inquit, pro eo, quod est, substantia, & forma.

Manifestum autem, quòd & cuius gratia anima, sicut mens, alicuius gratia facit: eodem modo & natura. & hoc est ei finis. Tale autē in animalibus anima secūdum naturā. Omnia enim naturalia corpora, animæ instrumenta: quemadmodum quæ sunt animalium, sic quæ sunt plantarum, vt quæ sint gratia animæ. Duobus autem modis illud cuius gratia: & cuius, & cui.

Postquam ostendit, quòd, ut forma corporis, principium, & causa est anima: nunc ostēdit, quòd, & ut finis. Quemadmodum enim mens alicuius gratia facit: eodem modo & natura. Mentem dicit actiuam, sicut mens architecti nihil frustra assumit: sed omnia, quæ ad aliquem finem spectant, nempe domus constructionem. Sic ergo nil frustra facit natura: sed unumquodq; eius opus propter aliquid est. Hoc autem apertè ostendit in naturali auscultatione: Declarant & de usu partium medicorum tractatus: quòd ne minimum quidem naturæ opus frustra est: sed alicuius gratia. Cuius autem gratia facit, hoc est eius finis, inquit. Cuius ergo gratia facit? animæ, inquit, gratia. Animatorum enim, inquit, corpora omnia, & animalium, & plantarum, instrumenta sunt animarum. Instrumentū autem fit gratia utentis: & eam habet finem. Quare & , quæ fiunt à natura, corpora, animata dico, finem habent ipsam eis usuram animam. Duobus autem modis illud, cuius gratia, & id cuius, & id cui. Hoc in loco uel sic accipiendum est, animam quidem finem, ut cuius: animal autem, ut cui. facit enim instrumentarium corpus natura animæ quidem gratia, ut eo utatur, tanquam finis, anima, ut cuius. finis autem ut cui, animatum. Vt enim citra impedimentum sint animali operationes, omnia facit natura. Vel igitur sic est, illud, Cuius, & illud, Cui: uel, sicut paulò ante diximus, Cuius quidem, gratia fabricæ mundi, & æternitatis: Hoc enim omnia expetunt: Sic & animæ. Ei enim præparat ad usum instrumentum: quod & uerius est.

Sed & vnde primum secundum locum motus, anima. non omnibus autem inest viuentibus hæc facultas. est autem & alteratio, & auctio per animam. Sensus enim alteratio quædam esse videtur. nihil autem sentit, quod non habet animam. Similiter autem & de auctione, & diminutione habet. Nihil enim diminuitur, nec augetur naturaliter, quod non nutritur. Nihil autem nutritur, quod non vitæ sit particeps.

Deinceps ad effectiuam transijt. effectiuam enim causam sic semper uocat, unde principium motus. Cùm autem multis modis dicatur motus, ut dictum est: quòd motus quidem secundum locum anima causa est, clarum est. Sed non omnibus, inquit, inest uiuētibus hæc facultas, id est secundum locum motiua. Quare non sic uidebitur omnis anima esse causa effectiua. & ideo eam aliorum quoq; motuum esse causam ostendit: alterationis, inquā, & auctionis: & diminutionis. & sic in omni anima uniuersalem fecit orationem. Quòd itaq; anima alterationis causa est, sic ostēdit. Animalibus anima sensus causa est. Omne autem, quod sentit, alteratur. Anima ergo alterationis causa est. Quomodo autem sensum dicit alterationem, nunc quidem non addidit. Deinceps autem adijciet, quòd duplex est alteratio: & in uniuersum pati duplex est: hoc quidē, quod ducit ad corruptionem: illud uerò ad perfectionem. A' doctore enim discipulus patitur, & alteratur, & non ad corruptionem, sed perfectionem ducitur. Quod enim potentia in eo est, ad operationem deducitur. Sic & sensus alteratur, et à sensilibus patitur ad perfectionem ductus, & à potentia ad operationem productus. Quòd autem auctionis quoq;, & diminutionis causa est anima, sic ostendit. Quod augetur, & minuitur, nutritur. nihil enim augetur, quod non nutritur. Quicquid autem augetur, uitæ est particeps. & fieri non potest, ut nutriatur, quod non est uitæ particeps. Vt ergo nutriatur uiuere causa est. Totius autem uitæ causa est anima. Iis ergo, quæ augentur, & minuuntur, huius ipsius auctionis & diminutionis causa anima est. Si autem nonnulli quoq; lapides augeri uidentur: non est hæc proprie auctio: sed potius additio. Hanc enim auctionem dicit, quæ fit per instrumenta naturalia. Instrumenta autem non sunt in inanimatis. non ergo augentur. & alioqui, quod augetur, per omnem partem augetur: ut in libro de generatione ostensum est. Lapidibus autem, exterius fortasse addito puluere, quædam fit mutatio: & sic maius totum fit, non facta auctione, sed additione: sicut si ignis augeri dicatur, pluribus lignis additis. sic & metalla augentur, humida, ex qua constant, materia circumcirca exterius concreta, eaq; in ipsorum substantiam, ab ea, quæ est in terra, naturali facultate, ex uniuerso mutata. Si enim proxima, & continens causa est anima. Continentur autem, & sunt, & animalia, & plantæ, donec nutriuntur. Nutrimentū autem auctionis causa est. Anima ergo auctionis causa est. Male ergo materialibus principijs, terræ, & reliquis, auctionis causa attribuitur. Sed ad hoc fortasse dixerit Empedocles. Sicut tu materiales, & effectiuas naturalium causas tradis: sic & ego nunc non effectiuas causas, sed materiales tradidi. Sed locum non habebit responsio. Neq; enim terrestres radices magis augentur, quàm rami. Vbique autem terrenum superabundat. Quòd ergo ad terræ substantiam attinet, nihil sursum augeri deberet.

Empedocles autē non rectè hoc dixit, addiciens plantis augumentū euenire, radices quidem deorsum agentibus: quòd terra sic feratur secundum naturam: sursum autē, propter ignem similiter. Neque enim illud sursum & deorsum rectè accipit. Non enim idem est omnibus sursum, & deorsum, & vniuerso. Sed sicut caput animalium: sic radices plantarum: si oportet alia instrumenta dicere, & eadem, propter opera, & quibus funguntur munera: idem autem instrumentum dicere, in quo sit

idem opus. Ad hæc autem, quid est, quod ea continet, quæ in contraria feruntur, ignem, terramq́; Distrahētur enim, nisi sit aliquid prohibiturum. Si autem ita est: anima quoq; est causa, quód augetur, & nutritur.

Postquam ostendit augmenti causam esse animam, reprehendit Empedoclem, qui non rectè dixit auctionem in animatis fieri. Dicebat enim augeri plantam, eo quidem, qui in ipsa est, igne ramos sursum augente: terra autem, quæ in ipsa est, radices infernè agente. Auctionis enim causam terræ, & igni adscribebat. Hic enim sursum ramos auget, ut qui sursum ferat: terra uerò deorsum radices, ut quæ deorsum ferat. Eum autem primo reprehendit, quòd non rectè dicat esse inferius plantarum radices. non enim omnibus idem est, inquit, quod sursum est, & deorsum. Deinde causam quoq; affert. Instrumenta enim, inquit, operibus dijudicantur. Si enim operationum gratia sunt instrumenta: quæ easdem operationes agunt, eadem fuerint. Quemadmodum enim in alijs animatis, id per quod nutritur, est os: sic ergo & plantis id, per quod nutriuntur, os fuerit. Nutriuntur autem per radices. ipsæ ergo plantarum os fuerint. aliorum autem animatorum omnium os, per quod nutriuntur, supernè est. Omnium enim caput, in quo os, superiorem locum obtinet. Et plantarum ergo os, & caput conuenienter superius fuerit. Quare plantarum radices supernè potius: rami autem infernè. Vt ad uniuersum autem, si quidem in uniuerso sursum, & deorsum dicere oportet: quod circumcirca quidem est, sursum est: Dico autem cœlum: Quod autem medium, deorsum, nempe terra. Animata itaque dicuntur supernè caput habere, non omnino, ut quod circumcirca est, sed ut unde principium motus: quandoquidem & ex cœlo principium est motus eorum, quæ hic sunt. Et cùm irrationalia animalia plurima, ferè autem omnia, prona in terram spectent, ut ne posterioribus quidem partibus ad id, quod circumcirca est, caput altius habeant: superiores tamen animalium partes esse dicuntur, caput, &, quæ sunt circa caput. Quare caput supernè dicimus. cum capite autem proportionem & conuenientiam habent radices. illinc enim est plantis motus principium, ut superius quidem sint radices, & non inferius. Hoc ergo unum absurdum ei obijcit: aduersus quod quispiam pro eo respondens, & eum defendens dicit: quòd ille supra, & infra, ut ad uniuersum dixit. Radices enim, ut ad centrum, augentur. reliquum autem, ut ad cœlum. Alterum rursus absurdum ex eius dictis colligit admodum aptè, & cohærenter. Non enim ab igne, inquit, & terra fit auctio. Si enim ignis sursum augetur: terra autem deorsum: distrahentur, inquit, & diuellentur plantæ, cùm nihil sit, quod contineat. si autem est aliquid, quod continet: hoc fuerit anima, nutrimenti, & auctionis causa.

Videtur autem quibusdam ignis natura esse simpliciter nutrimenti, & auctionis causa. Ipse enim solus videtur ex corporibus & elementis, qui nutritur, & augetur. Quare & in plantis, & in animalibus existimauerit quispiam id esse, quod operatur. is autem quodam modo concausa est: non autem simpliciter causa: sed potius anima. Ignis enim auctio in infinitum: donec fuerit, quod possit comburi. Eorum autem, quæ natura constant, finis est, & ratio magnitudinis, & augmenti. ea autem animæ, & non ignis. & rationis potius quàm materiæ.

Postquàm ostendit animam auctionis esse causam: alia perimit, quæ quibusdam auctionis uidentur esse causæ. Empedocles quidem terram, & ignem causam in plantis existimabat, eo quòd illorum quidem cōtrarij sunt motus, sursum, & deorsum. Videntur autem & plantæ in contrarias partes augeri, secundum radices, & secundum ramos. Alij autem ignem suspicabantur solam esse auctionis causam: aduersus quos nunc insistit. Rectè autem illud, Simpliciter, addidit. in hoc enim errabant, qui uim auctiuam igni tribuebant, quòd eum simpliciter auctionis causam dicerent. Concausa enim esse ignis, ut instrumentum auctionis per quod, ei quoq; esse uidetur: non autem simpliciter auctionis esse causa: sed tantum abesse ait, ut auctionis simpliciter causa sit, ut & deteriorem, quàm secundum instrumenta, concausam esse dicat in libro de generatione, & corruptione. Instrumenta enim à ratione adaptata finem assequuntur. Si autem ab artifice dimittantur, incommodum. Sine artifice enim operari non possunt. Ignis autem ipse per se operans, exitij, & corruptionis causa fit. Cùm enim cibus coquitur, & medicamentum, nisi à medica, uel coquinaria ratione regatur, qui coquit ignis, magis corrumpit, & à propria specie, seu forma abducit. Cùm autem dixisset, quòd uidetur quibusdam ignis esse nutrimenti, & auctionis causa: undenam in hanc adducti sunt sententiam, subiunxit. Solus enim, inquit, ex simplicibus corporibus cernitur augeri, & nutriri. In hoc enim solum consuetudo nutrimenti nomine usa est: & propterea, auctionis quoque. Quod enim nutritur, hoc & augetur. Huius multum usum habemus in consuetudine, & apud antiquos. Omnes simul tecum, inquit Poëta, edax ignis uorat: & rursus, Omniuoro igne, dictum est. Si itaque ex simplicibus hic solum nutritur, & augetur: hic in compositis quoque fuerit nutritionis, & auctionis causa, dico autem, in animatis. Vbi ergo ostenderit Philosophus, quòd non similiter nutriuntur, & augentur animata, ut ignis: simul etiam per hoc ostenderit, quòd non in animatis ignis nutrimenti, & auctionis causa est. Sic autem ostenditur. Quæcunque natura nutriuntur, & augentur (id est autem, Quæ in seipsis nutritiuam, & auctiuam habent facultatem. Quæ enim non sic nutriuntur, & augentur, ea non proprie esse dicuntur illa, quæ dicuntur.) Quæ ergo natura nutriuntur, & per hoc augentur, habent nutritionis terminum: & definita est eorum ad certam usque mensuram auctio. Ignis autem non est definita nutritio, & auctio. in infinitum enim augebitur, si materia suppeditetur. Ignis autem non similiter ac animata, nutritur, & augetur. Si autem non similiter: ne animatis quidem auctionis causa fuerit. Ignis enim non est finis, nec ratio auctionis. Quæ autem natura augentur, aliquem finem habent, & determinatam auctionis rationem. Secundum rationem autem augere, & definitè, fuerit animæ, & non ignis. Sic ergo ostendit, quòd non ignis animatis auctionis causa est. Quòd autem neque de igne propriè dicitur nutritio & auctio, sed generatio, ostendit in libro de generatione, & corruptione. Is autem existimatus est ex elementis nutriri & augeri: quòd apertè quidem in alijs superabundantia, additio est: aqua enim aquæ addita, & terra terræ, sic fit eorum maior excrescentia. id autem non esse nutrimentum, nec auctionem, clarum est. Ignis autem excrescit, non addito igne, sed dißimili materia, sicut lignis, uel eiusmodi: ijsq́; ab ignis facultate in eius mutatis substantiam, sic fit ignis excrescentia. Videtur autem tale quid esse, &, quæ est propriè, auctio. Mutato enim alimento in corporis naturam, sic fit animatorum auctio. Ostendit autem, ut dixi, quòd id, quod in igne fit, generatio est, & non auctio.

Quoniam autem eadem est animæ nutriti-

ua, & generatiua facultas: de nutrimento primum definire necesse est.

Postquam dixit de fine generatiuæ facultatis: deinde ostendit, quòd ei, qui de anima dicturus est, de ijs, quæ sunt opposita animalibus facultatibus, tractare necesse est, ad ostendendũ animam esse causam nutritionis, & auctionis, & alterationis, quæ est secundum sensus, & reliqua: & Empedoclis sententiæ interea meminit, qui non animæ auctionem tribuit, sed materialibus causis: & eos penitus refellit, qui eius, quæ fit in animatis, auctionis igneam substantiam causam existimant: hic deinceps de cohærentibus uerba facit, dico autem de nutrimento: ut sic deinceps de facultatibus quoq; tractet. Tanquam enim de una uegetatiua facultate superius quoq; uerba fecit, ubi dixit, Nutritiua enim alijs quoq; prima inest, & est maxime communis facultas animæ, secundum quam uiuere inest omnibus: cuius sunt opera generare, & nutrimento uti: & hic rursus, Quoniam eadem est nutritiua, & generatiua facultas: de nutrimento primum definire necesse est. Quod autem dicit est eiusmodi. Quoniam una est, & eadem uegetatiua facultas: cuius sunt opera generare, & uti nutrimento (per extrema medium quoq; comprehendens, quod est augere, & ad perfectam mensuram deducere, quæ augentur) diximus autẽ, inquit, de fine generatiuæ operationis, necesse est & de eo, quod est oppositum nutritiuæ facultati, dicere, dico autem, nutrimẽto: ut sic deinde de ipsa quoque facultate loquamur. Vnam autem dicit facultatem nutritiuam, & auctiuam, & generatiuam non simpliciter: quoniã uegetatiua communis de eis prædicatur: sed quòd unus finis est harum omnium operationum. id autem est, generare alterũ, quale ipsum, propter desiderium æternitatis. Omnia autem, inquit, à fine, ad quẽ maximè tenditur, denominare par est. Quare, quoniam omni uegetatiuæ facultati finis est generare alterum, quale ipsum: eam, quæ in omnibus est, generatiuã appellare æquum est. Nutritiua enim, & auctiua facultas, ut ei seruiãt, factæ sunt. Quoniam enim fieri non potest, ut animata generent, quæ non ad definitam, & secundum naturam mensuram peruenerint: propterea auctiua operatione, & facultate opus est. Sed quia rursus fieri non potest, ut augeantur, quæ non nutriuntur: ideo nutritione opus est. Quare propter generationem quidem auctio: propter auctionem autem nutritio. propter generationem ergo nutritio. Quare quoniã à fine omnia denominare par est: hæc est generatiua ab omnibus appellanda. Nutritiuã autẽ cum auctiua ad idem deducit, propter eam, quam, cùm in dictionis cõtextu fuerimus, causam dicturi sumus. Quare neq; de auctione seorsum uerba facit: sed cõiunctim cum eo, quod de nutritione dicit. Vnde neq; auctiuam seorsum facultatem definit. Quoniam autem ipsa animæ uegetatiuæ facultas, eadem est, ac nutritiua, & generatiua facultas: defectiuè secundum phrasin dicta est sententia. Sic enim dicere oportebat. Quoniam autem eadem est animæ facultas, nutritiua, & generatiua: de generatiuæ autem fine dictum est: necesse est & de nutritiuæ opposito dicere: Nutritiuæ autem facultati oppositum est nutrimentũ: oportet itaq; primum de nutrimento dicere.

Hoc enim ab alijs facultatibus opere secernitur.

Nutritiua, inquit, anima ab alijs animalibus facultatibus secernitur, quòd nutriat. hoc est enim eius proprium. Nutrit autem nutrimento. Quare de nutrimẽto primũ dicere necesse est.

Videtur autem esse nutrimentum contrariorum contrarium: non quoduis cuiuis, sed quæcunq; contraria non ex se solum inuicem habent generationem: sed & auctionem. Multa enim fiunt ex se inuicẽ: sed non omnia quantitatem suscipiunt, ut sanum ex laborante.

Varia sunt, quæ de nutrimento dicuntur. Alij enim dicunt, quòd quatenus nutrimentum est simile eorum, quæ nutriuntur, id auget. est autem simile similis auctiuum: non contrarium: id enim & contrarij quoq; corruptiuum est: neq; esse potest, ut à contrario nutriatur, quod nutritur, sed à simili. Alij uerò dicũt, quòd contrarium nutrit, quod nutritur. Si enim nutrimentum patitur ab eo, quod nutritur: & contrarium in contrarium mutatur: nutrimentum ergo contrarium est eorũ, quæ nutriuntur. Hæc ergo sunt, quæ de nutrimento dicuntur: quæ contraria esse uidentur, cùm reuera non sint. Vtrunq; enim eorum ad partem aliquam respexit: & ad hanc uera dicit. Nutrimentum enim est potentia quidem simile ei quod nutritur: actu autem & operatione contrarium. Panis enim & obsonia, prius quàm conficiantur, & concoquantur, ei sunt, quod nutritur, contraria: Postquam autem mutata, & alterata fuerint, tunc fiunt similia. Mutatur autem non simile in simile: neq; quodlibet in quodlibet: sed contrarium in contrarium. Neq; enim album in calidum: sed frigidum in calidũ. Etenim fuscũ, quod in albũ mutatur, nõ quatenus est albi particeps, sed quatenus nigri particeps est, mutatur. Quare, si nutrimentum mutatur, clarum est, quòd in contrarium mutatur. Cùm itaq; duplex sit nutrimentum: hoc quidem inconcoctum: illud uerò concoctum: inconcoctum quidem ei, quod nutritur, contrarium est: concoctum autem, & mutatum, iam simile. Cùm autem dixisset, quòd uidetur nutrimentum esse nutrimento contrarium: subiunxit, quòd non quoduis contrarium cuiuis contrario est nutrimentum: sed quæcunq;, dum mutantur, in cõtrarium mutant, quod mutatur. Multa enim, inquit, cõtraria in se inuicem mutantur, ut sanitas & morbus: album & nigrum: sed ea nihil quantitati mutata adijciunt. Quare non sunt suiipsorum inuicem nutrimentum. neq; album nigro nutritur, quãdo mutatur nigrum in album: neque sanitas morbo. Non autem hoc simpliciter dicit, quòd, quæ in se inuicem contraria mutantur, & quantitati adduntur, ea à se inuicem nutriuntur. neq; enim hoc uerũ est, ut & ipse dicit: sed, quòd, quæ ex contrarijs nutriunt, ea quantitati adijciunt. Quando enim ab anima mutata fuerint eiusmodi contraria, dico autem quæcunq; ei quantitati, in quam mutantur, adijciunt, tunc fit nutrimentum. Simplicia itaq; corpora augentur quidem inuicem inter se mutata: à se autem inuicem non nutriuntur. & quod magis est, ne propriè quidem in eis auctio dicitur, sed additio: ut in libro de generatione ostendit. Quòd autem primum nutrimentum, & inconcoctum, est ei, quod nutritur, contrarium, hinc planum est. Si enim patitur ab eo, quod nutritur, & mutatur in illius substantiam: non quodlibet autem à quolibet patitur: neq; enim quoduis à quouis mutatur, sed contrarium in cõtrarium: nutrimentum, scilicet, quod patitur ab eo, quod nutritur, ut in illius substantiam mutetur, contrarium est ei, quod nutritur. Certe quoniam constamus ex frigido, & calido: humido, & sicco: scilicet in qualitates, quæ eiusdem sunt ordinis cum eo, quod nutritur, nutrimẽtum quoq; mutabitur. Vel ergo, cùm sit calidius, in frigidius per concoctionem mutabitur: uel frigidius in calidius: uel siccius in humidius: uel humidius in siccius. Quare ei, quæ in corpore superabundat, qualitati contrarium nutrimentum afferimus. Si corpus quidem sit siccius, humidius afferentes: si calidius autem, frigidius: & in reliquis similiter. Clarum est enim, quòd materia opus habet nutritiua facultas, quæ suapte natura apta sit, ut mutetur in eius, quod nutritur, substantiam. Postquam autem iam passum fuerit nutrimentum, & ei, quod nutritur, assimilatum, non est amplius contrarium, sed simile. Ipsum autem ultimum, & in utraque deinceps parte assimilatum, est quoque aggregandum, & agglutinandum.

Videntur

Videntur autem neq; illa eodem modo sibi esse inuicem nutrimētum. Sed igni quidem aqua nutrimentum. Ignis autem aquam non nutrit. In simplicibus itaque corporibus, hæc esse maxime videntur, hoc quidem nutrimentum: illud verò, quod nutritur.

Postquam dixit ex contrarijs ea sui esse inuicem nutrimentum, quæ non solum ex se inuicem fiunt, sed & se inuicem augent: propterea addidit, quòd non omnia eiusmodi sui esse inuicem nutrimentum dicuntur. & hoc per exemplũ ostendit, quòd non quicquid secundum quantitatem auget, nutrimentum est contrario, sed quod ex contrarijs formalius est, seu formæ magis particeps, auctum à magis materialis, & contrarij in ipsum mutatione, nutriri dicitur. non itidem autem, &, quod est materialius ab eo, quod est magis formale. Sic enim se habent inter se ignis & aqua. His ergo sic inuicem mutatis, aqua, inquit, igni est nutrimentum: ignis autem aquæ non itidem. nemo enim dixerit aquam ab igne nutriri. Ignis autem nutriri dicitur. Omnes simul tecum, inquit Poëta, edax ignis uorat. Vnde etiam quæsiuerit quispiam, si, quemadmodum aquæ in ignem mutatio, generatio solum est, & non auctio: sic & ignis in aquam, ut ostensum est in libro de generatione: cur aqua quidem igne non nutriri dicitur: ignis autem aqua dicitur? Quòd enim aqua ignis nutritur, clarum est. Est enim oleum aqua aliquo modo affecta, & cera, & huiusmodi. & ligna quoq;, & similia, quòd aliquid humiditatis habeant, materia sic ignis fiunt. Vnde omnia exiccata ligna, ut quæ putrefacta sunt, uel in cinerem redacta, ne uri quidem possunt: eo quòd sint undiq; humiditatis expertia. Dicimus ergo, primum, quòd consuetudinem secutus est Philosophus. Dicimus enim nutrimentum esse igni oleum. hoc autem nihil est aliud, quàm aquam igni nutrimentum esse dicere. Oleum enim, ut in quarto Meteororum ostensum est, est ex aqua & aëre, quæ ambo sunt humida natura. Præterea in libro de generatione ostensum est, quod id, quod augetur, forma est, & non materia. Oportet enim, quod augetur, unum esse numero: materia autem, quæ affluit, & effluit, non est eadem in eo, quod augetur. Forma autem ipsa magis formalis, ut in elementis, ignis: Aqua autem magis materialis, ut in illis ostendit. forma autem magis actiua, & incorporea, & comprehensiua: siquidem patitur quidem materia. agit autem forma. & illa quidem diffundi & dispergi potest: à forma autem continetur, & certis finibus circunscribitur. Ea uerò in igne quoq; cernuntur. est enim & alijs elementis agilior, & subtilior, & magis comprehensiuus. Ignis enim sphæra reliqua elementa comprehēdit. Et, ut semel dicam, in contrarijs, quod ex contrarijs melius est, formæ rationem obtinet, quatenus dicit, Quare & eam, quæ est ad id, mutationem generationem dicit. Quod autem deterius, materiæ. Quare corruptionem dicit, quæ est ad id, mutationem: alioqui &, quod nutritur, nutrimentum per seipsum conficiens, in seipsum mutat. Hoc ipsum autem uidetur ignis quoq; facere, infuso oleo, & lignis subiectis. Mutatio quidem certe ignis in aquam non sic fit. Per boc autem quod dixit, In alijs ergo corporibus, & ut multis uidetur, hoc declarauit. Nutrimentum enim propriè in corporibus est animatis. Hæc autem sunt composita, quæ & nutriuntur.

Dubitationem autem habet. Aiunt enim nonnulli simile simili nutriri, quemadmodum & augeri. Alijs autem, vt diximus, contra videtur, contrarium, contrario. vtpote cùm simile tale sit, quod pati nō possit: nutrimentũ autē mutetur, & cōcoquatur. Mutatio autē est omnibus in oppositũ: vel in id, qđ intercedit.

Postquam satis dixit nutrimentum esse contrarium contrario: nunc dicit, quòd dubitationem habet tractatus de nutrimento. Nonnulli enim dicunt simile à simili nutriri: alij uerò contrarium à contrario. De his autem dixit in libro de generatione. nunc quoq;, inquit, necessarium est de nutrimento loqui ei, qui de nutritiua facultate dicturus est. Postquam autem dixit, quòd dubitationem habet, eo quòd alij simili quidem nutriri, quæ nutriuntur, dicunt: alij uerò, contrario: utriq; opinioni, quæ eas confirment, paucis addidit, illinc quidem ijs, qui simili nutriri censent, dicens, sicut & augeri. Si enim eodem nutrimur, & augemur: augemur autem simili: carnis enim adiectione caro augetur: simili quoq; nutrimur: hinc uerò ijs, qui contrario nutriri uolunt, dicens, Vtpote cùm simile à simili pati non possit. Quod enim patitur, à contrario patitur. & nutrimentum mutare & concoquere aliquid pati est. Omnis enim mutatio, etiam ea, quæ ex eo, quod inter cōtraria intercedit, fit, quodammodo, quatenus fit, contrarij est particeps. & non fit mutatio ex ipso, & in ipsum. Oppositum autem hic contrarium accipit: & non omne simpliciter oppositum: & apertum est ex eo, quod addidit, Et quod intercedit. Inter contraria enim aliquid intercedit: & non simpliciter omnia opposita.

Præterea nutrimentum aliquid patitur ab eo, quod nutritur: sed non hoc à nutrimento. sicut nec faber à materia: sed illa ab ipso. Faber autē mutatur tantum ab otio & cessatione ad operationem.

Cùm dixisset, quòd nutrire, & nutriri fit aliquo agente, & patiente: utpote cùm pati, inquit, non poßit simile à simili: per hoc ostendens, quòd agere, & pati oporteat, quod nutrit, & quod nutritur: deinde dixisset nutrimentum mutari: nunc ostendit quòd nutrimentum quidem est, quod patitur, & alteratur: actiuum autem est, & à paßione alienum, quod nutrit. Si enim, quod nutritur, idem manens secundum formam nutritur: nutrimentum autem non idem manet: ipsum est ergo, quod mutatur. Exemplo autem usus, fabro, postquam ostendit, quòd ab artifice, & forma materia patitur: sed non contra, à materia artifex: quoniam uidetur artifex quoque in eo, quod materiam operetur, mutari: quænam sit eius mutatio, ostendit. Ab ocio enim & cessatione, inquit, ad operationem mutatur: sed non secundum paßionem. neq; enim quicquam patitur, neq; alteratur, ostendens, quod talis quædam est nutritiuæ facultatis mutatio in nutriendo, non alteratio, sed perfectio. Perficitur enim facultatis operatio. Talis autem mutatio, non motus, sed perfectionis potius generatio, ut ostendit in naturali auscultatione.

Vtrum autem est nutrimentum, quod postremum aggregatur, & adiungitur, vel primum, interest. Si autem vtrunq; : sed hoc quidem incoctum: illud verò concoctum: vtroq; modo contingat nutrimentum dicere. Quatenus enim incoctum est, contrarium contrario nutritur. Quatenus autem concoctum, simile simili. Quare manifestũ est, quòd dicũt quodammodo vtriq; & rectè, & non rectè.

Quærit utrum nutrimentum dicere oporteat, id ne, quod à principio afferimus, panem dico, & reliqua: an, quod postremum corpori aggregatur: cuiusmodi est, qui ex nutrimento sanguis mutatur, & in partibus fit, & eis aßimilatur. hoc est enim postremum. Nutrimenti enim, aiunt medici, quod nutrit nutrimētum est. ex his enim inuenietur, quod quæritur, utrum simili nutrimur: an contrario. Si enim, quod primũ affertur, est

nutrimen

nutrimentum: contrario nutrimur. Si autem postremum, quod corpori aggregatur & unitur, simili. Si autem utraque nutrimentum, quod etiam uidetur, & primum & ultimum: & simili, & contrario. Primum enim, & incoctum, est contrarium. Secundum autem, & concoctum, simile. Quare uterq; eorum, qui de nutrimento dixerunt, ut ad partem respiciens, rectè quidem dixit: non autem perfectè. Dubitauerit autem quispiam, quidnam est, quod postremum aggregatur. Si enim non primum fit caro, deinde carni aggregatur: hoc enim est additio, non auctio: quicquid ante mutationem postremum fuerit, hoc contrarium esse nec esse est. Si enim mutatur: solum ergo contrarium nutrimentum. Si autem postremum dicit, quod iam est aßimilatum: non est amplius eiusmodi nutrimentum, sed pars. Et soluens Philosophus inquit, quòd facta quidem caro est secundum nutrimentum: secundum partem autem, eius, quod ante aggregationem fuit, corporis est nutrimentum: illo quidem ut toto considerato, dico autem, eo, quod post aggregationem pars est. De his autem exactius in libro de generatione, & corruptione dictum est.

Quoniam autem non nutritur, quod vitæ non est particeps: animatum corpus fuerit, quod nutritur, quatenus est animatum. Sic & nutrimentum est ad animatum: & non secundum accidens.

Quare non propriè de igne nutrimentum dicitur. Transit autem à nutrimento ad operationem. ea est autem nutrire. Nutrire enim est eius, quod nutritur. & nutriri quidem fuerit, per operationem circa nutrimentum eius, quod nutritiuam habet facultatem, illius, quod nutritur, seruare substantiam. Nutrire autem, circa nutrimentum operari nutritiuam facultatem. Deinceps ergo ab operatione, quænam sit nutritiua facultas inuenit, & definiet. Si autem nihil nutritur quod non sit uitæ particeps, inquit: ab anima autem uiuētibus uita: necesse est animatum corpus esse, quod nutritur, secundum hoc ipsum, quatenus est animatum: & non secundum accidens. non enim corpori, quòd nutritur, esse animatum accidit: sed quòd est animatum, propterea nutritur. Si autem, quod nutritur, est animatum: nutrimentum quoq; secundum hoc ipsum animati fuerit. Quare non propriè ignis nutriri dicitur. Eorum enim, quæ sunt ad aliquid, alia quidem propriè, & secundum se ad illud sunt, ad quod referuntur: alia autem per accidens. Vt seruus dicitur hominis esse seruus: & domini seruus. Sed domini quidem secundum se: hominis uerò per accidēs. accidit enim domino esse hominem. Dicatur autem & grammatici esse seruus, & rhethoris: per accidens, scilicet. Nutrimentum autē per se ad animatum dicitur.

Est autem aliud nutrimentum, & esse auctiuum. Quatenus enim quantum quid est id, quod est animatum, auctiuum: quatenus verò hoc quidpiam, & substantia, nutrimentū. Seruat enim substantiam. & eousq; est, donec & nutritur. & generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, sed quale, quod nutritur. iam enim est ipsa substantia. Nihil autē ipsum seipsum generat: sed seruat.

Hoc quoq; ijs est conueniens, quæ de nutrimento tractantur. Hoc autē in ijs quoq; dixit libris, qui sunt de generatione, quòd non secundum idem nutrimur, & augemur. Quoniā enim, quod nutritur, & forma est, & quantum quid: Similiter autem & nutrimentum nutrit, quod nutritur: nutrimenti proprium est seruare formam eousque, dum nutriuntur, quæ nutriuntur, & si non augeantur. Si autem quantitatem augeat ei, quod nutritur, additum nutrimentum: non augetur autem semper, quod nutritur: quando excretio uel fuerit æqualis, uel maior ea, quæ ex nutrimento fit, aggregatione: ut dixit in libro de generatione: & sic quidem certe nutrimentum, quod in se est, quantitati adijcit. Quoniam ergo idem nutrimentum & nutrit, & auget: Si enim idem est potentia, quod id, quod nutritur: nutrit, & seruat formam eius, quod nutritur: Si autem quantitate præditum est: ea quoq; ratione auget: clarum est, quòd, quæ circa nutrimentum operatur, facultas, idq; concoquit, & mutat, & corpori adglutinat, una, & eadem fuerit nutritiua, & auctiua. Quando enim sic habet, quod nutritur, ut & esse possit, & eius quantitati adijcere: non solum nutrit, sed & auget. Quando uerò non potest, quod nutritur, eo quòd id, quod nutritur, tempore defessum sit & exhaustum, non amplius quoq; auget. Cùm enim partes sicciores seipsis euaserint, non suapte natura amplius extendi possunt, ut quantitati adijciāt. Vnde & infantium, ac puerorum uelox admodum fit incrementum. & cùm in totis sæpe duobus, aut tribus annis duorum, aut trium cubitorum additionem ceperint, in alijs plurimis minimam adiectionem accipiunt: cùm iam deinceps partes ad siccius mutentur, nec extendi poßint, & quantitati adijcere. Nam nutritiua facultas, quantum quidem in se est, quantitati semper adderet. Et alioqui, cùm deinceps magna facta sit effluxio, eo quòd ad diminutionem tendat animal, non sufficit nutritiua facultas ad reficiendum, quod defecit, & ei, quod à principio fuit, adijciendum. Quoniam ergo nutritiua facultas eadem est cum auctiua: meritò de nutritiua, & generatiua sola meminit, eandem, ut dixi, existimans eum nutritiua auctiuam. Et generationis effectiuum, non eius, quod nutritur, sed quale, quod nutritur. Postquā dixit, quòd nutrimentum secundum aliud & aliud nutrit, & auget, dicit generationis quoq; effectiuum esse nutrimentū: siquidem semen est excrementum ultimi nutrimenti, ut ostendet in libris de generatione animalium: certe ad qualitatem & quantitatem nutrimenti, rerum uenerearum magis uel minus motus fit. Non est autem eius, quod nutritur, generationis effectiuum nutrimentum: nihil enim ipsum seipsum generat: iam est enim eius substantia: sed quale ipsum quod nutritur. Omnia enim, quæ generant, ut plurimum, & secundum naturam, sibijpsis similia generant. Aeternitatem enim desiderantia, sic eam, ut superius dictum est, assequuntur, quòd alia, qualia ipsa, generent.

Quare eiusmodi quidem animæ principiū, facultas est quæ seruare potest, quod eam habet, quatenus tale. Nutrimentum autem ad operandum præparat. & ideo, quod nutrimēto priuatum est, esse non potest. Quoniam autem tria sunt: quod nutritur: quo nutritur: & quod nutrit: Quod nutrit quidē prima est anima: quod nutritur autē, quod eam habet corpus. Quo nutritur verò, nutrimentum.

Postquam dixit, quòd nutrimētum est eius, quod nutrit, seruatiuum, quatenus est nutrimentum: ex hoc nutritiuam quoq; inuenit animam, & eam definit, quòd ea est facultas, quæ seruare potest, quod eam habet, quatenus tale. Illud autem, Quatenus tale, pro eo, quod est, secundum hanc ipsam formam, id est in eadem forma seruans, quod nutritur. Et ipse quidem nutritiuæ solius facultatis definitionem tradidit. Ex hac autē etiā tradi potest auctiuæ & generatiuæ facultatis definitio. Est enim auctiua facultas animæ, quæ ad perfectā formā ducit, qđ eam habet: ad quam cùm peruenerit, potest oēs naturales operationes perficere. Generatiua autem est facultas animæ, quæ præparare

potest id quod eam habet, ad faciendum alterum, quale ipsum, secundum desiderium eius, quæ est in primo, æternitatis. Nutrimentum autem, inquit, præparat nutritiuæ facultati talem operationem. Nisi enim sit nutrimentum, non operatur nutritiua facultas. Est autem nutrimentum operationis præparatiuū nutritiuæ facultatis, per quā seruatur, quod eam habet. Et ideo quod nutrimento priuatum est, fieri non potest, ut sit animatum. id enim est quod nutritur. Quoniam autem est quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit: quoniam de nutrimento dixit; uult, quæ ab eo denominantur, definire, & dicere quid est eorū unumquodq;. Est enim aliquid quod nutrit, & quod nutritur, & quo nutrit. Quod nutrit autē est prima animæ facultas, quæ est nutritiua: sæpe autem dictum est, cur prima. Quod nutritur autem, animatum corpus, quatenus hanc habet facultatem. Quo autem nutritur, nutrimentum.

Quoniam autem à fine omnia par est appellare: finis autē est generare, quale ipsum: fuerit prima anima, id quod est generatiuū, quale ipsum.

Sicut enim ab intelligendo intellectus appellatur: & à sentiendo sensus: nutritiuæ autem facultatis, quam primam uocat, ut inferius primam, finis est generare, quale ipsum: eorū enim, quæ nutriuntur, quæ perfecta sunt, & non manca, generant: ergo eam etiam à fine denominare par est, dico autem generatiuam: quia generare ei finis est.

Est autem, quo nutritur duplex, sicut, quo gubernat, manus, & clauus.

Postquam dixit quidnā est illud, quo nutritur, quod nūc additur instrumētariū est, quo, tāquā per instrumētū, nutritur. Hoc ergo instrumentū duplex est, inquit, hoc quidē quod mouet, & mouetur: illud uerò, quod solum mouetur, non itidem etiam mouet. Innatum enim calidum, quo quidem nutrit anima, tanquam per instrumentum, & mouet, & mouetur. A nutritiua quidem facultate mouetur: reliquas autem partes mouet, ut dentes, uenas, uentrem, & alia, per quæ nutritio: quæ quidem solum mouentur: non ita autem & mouent alia, quia ut instrumētum: sed nutrimentum. Ostendit autem duplicem rationem eius, quo nutrit, tanquam per instrumentum, gubernatoris appositione. Manus enim est, quod mouet, & mouetur. mouetur enim ab anima: mouet autem clauum. Clauus autem solum mouetur. non enim ipse alium mouet instrumentum: sed mare, uel nauem, sicut illa nutrimentum. Alij autem nutrimentum dicunt, quod mouet quidem, & mouetur à calido. mouere autem, quatenus nutrit. Melius autem est id, quod mouet, & mouetur, calidum accipere, quod ab anima quidem mouetur: mouet autem nutrimentum. nutrimentum autem, quod solum mouetur. Non enim mouet, quod nutrit in eo, quod nutrit, ut ostensum est. Dicit autem Alexander aliam quoq; expositionem. Id enim, quo nutrit, duplex, non de nutrimento accipiendum nunc dicit: sed duplex esse, nutritiuam, scilicet facultatem, & innatum calidū. Quorum illud quidem est immobile, nutritiua, scilicet, facultas: ipsa enim, cùm nō moueatur, mouet: innatum autem calidū, quod mouetur, & mouet. mouet enim nutrimentum. mouetur autem à facultate. Hæc autem expositio cōuenerit lecturæ, quæ sic fertur. Hoc quidem, quod mouet, & mouetur: illud uerò, quod solum mouet, uidelicet, cùm ipsum non moueatur. & huic quidem lecturæ gubernatoris exemplum ad hunc modum adaptaueris. Clauus quidem, qui mouet, & mouetur, mouet quidem mare, uel nauē: mouetur autem à manu. manus autem, quod solum mouet: mouet enim clauum, sed ipsa ab alio non mouetur. Continentium enim partes non mouentur per se: quoniā neq; in loco per se, ut ostensum est in Physica: continens autem est manus gubernatori. & aliter, quòd clauus quidem ab aliquo, quod est extra, mouetur, nempe à manu: manus autem nihil habet, quod ad eam extra moueat. Si ergo scriptura habet, Illud uerò solū mouēs, ultima interpretatio conueniet.

Hoc quidem quod mouet, & mouetur: illud verò, quod solum mouet. omne autem nutrimentum necesse est facultate concoqui: cōctionem autem operatur calidum: & ideo omne animatum habet caliditatē. Typicè ergo, quidnam est nutrimentum, dictū est. postea autem de eo clarè dicendū est in libris conuenientibus.

Postquam dixit, quòd duplex est animæ nutrire: esse, præter dictum nutrimentū, aliud, per quod fit duplex id, quo nutrit, nunc dicit. Innatum enim, inquit, calidum. Deinde & quomodo nutrit, subiunxit. Oportet enim, inquit, nutrimentum cōcoqui. Quod autem concoctionem operatur, est calidum. Quare hac ratione nutrit. Si autem omne animatum nutritur: nutrimētum autem à calido concoquitur: necesse est ergo omne animatū habere caliditatem. Typicè ergo, quid est, dictum est. Postea autem de eo clare dicendum est in cōuenientibus libris: quòd dupliciter est nutrimentum, contrarium enim, & simile: & quòd eorum, quæ augere possunt, contrarium: & quòd cōcoquitur, & mutatur: & quòd secundum aliud nutrit: & secundum aliud auget: & quòd, quatenus nutrit, seruat quod nutritur: & quòd generationis quoq; ipsum est principium, non eius quod nutritur, sed quale, quod nutritur: et quæcūq; alia dicta sunt. Postea autem de eo clarè dicendum est in conuenientibus libris. De nutrimento quidem aliquo modo dixit in libris de generatione. dicet autem postea & in tractatu de generatione animalium, in quem differt. in quo etiam de semine dicet, quòd & ipsum est nutrimenti. Excrementum enim, inquit, nutrimenti est semen. Quare ad seminis generationem alia quidem nutrimenta sunt apta: alia uerò contra.

His autem definitis, dicamus communiter de omni sensu.

Postquā dixit de anima, de plantali dico seu uegetatiua: quòd est facultas animæ conseruatrix eius, quod eam habet, per propriam operationem, quæ fit præsentia alimēti: & per hoc ostendit, quòd est entelechia seu perfectio illam habētis corporis, & ab ea inseparabilis: transijt ad sensitiuæ animæ definitionem. Et quemadmodum prius in anima simpliciter communem de omni anima definitionem tradidit: sic & hic prius communiter de omni sensu disserit. Deinde de unoquoq; seorsum. Tradit autem communem sensitiuæ animæ rationem. Sensum enim esse dicit facultatem animæ, quæ per alterationē sensilibus assimilatur. Hac ratione sensitiuam quoq; animam dicet. Quæcunq; ergo ad sensum in uniuersum definiēdum ei sunt utilia, ea prius distinguit. Primum autem eo utetur, quòd & sensus patiatur, & alteratur. Differet autē & de eo quod est potentia, & de eo quod est actu. & nōnullas mouebit dubitationes, & de eo quod facit, & de eo quod patitur, & de sensu: & eas etiam soluet.

Sensus autem in eo, quod est moueri, & pati, accidit, quemadmodum dictum est. Videtur enim esse quædam alteratio.

Primum quòd sensus in sensilium apprehensione taliter uel taliter affectus alterari uidetur. Si autem alteratur, & patitur. Passio enim, alteratio. Si autem patitur, & mouetur. non hæc autem dicit, perinde ac si sit ipse in ea sententia, quòd sensus alterētur, et patiantur. Addidit itaq; illud, Videtur. Ostēdet enim procedēs, quomodo unūquodq; eorū in anima dicitur, q. nō proprie

proprie neq; alterari, neq; pati sensus dicitur. Hoc autem, ut dictum est, dicit, quia paulò ante cùm ostēderet quòd anima etiā, ut unde incipit motus animalium, causa est, ostēdit quòd non solum auctionis, & secundum locū motus, sed & alterationis causa est, argumentatus, quòd sensus sit alteratio. Sensus ergo alteratio. Alteratio motus. Sensus ergo in eo est, quod alteratur & mouetur.

Dicunt autem aliqui & simile à simili pati. hoc autem quomodo fieri possit, vel non possit, diximus quidem etiā in ijs, quæ in vniuersum dicta sunt de faciendo, & patiendo.

Quoniam autē sensum esse accidit in eo quòd mouetur & patitur: in his uniuersalem dubitationē proponit, quomodo patitur id, quod patitur, ab eo, quod agit. Vtrum simile à simili patitur, uel contrarium à contrario. Vtrunq; enim aliqua ratione niti uidetur. neq; enim, quod omnino aliud est, ab eo patiatur, ut nulla in re communicans. neq; enim albedo à dulcedine patiatur. nihil est enim eis commune. neq; calor ab albedine. Neq; uerò simile à simili patiatur. Albedo enim ad similem albedinem nihil egerit: neq; enim quodlibet agit in quodlibet, sed contrarium in contrarium. Albedo enim à contraria nigredine patietur. & frigiditas à caliditate, & contra. Videbitur ergo esse quoq; rationi consentaneum, ut à contrario contrariū patiatur. & simile à simili. Hac ergo dubitatione soluta, dixit & quomodo sensus à sensilibus patitur: cùm partim quidem sit similis, partim autem dißimilis. Quia potētia quidē est similis ijs, quæ secundū actum sunt, sensilibus: siquidē ab eis patitur: quod autem patitur, à sic simili patitur: dico autē, quod est potentia simile, actu uerò dissimile, & contrarium, ut ostendet. Hanc autem dubitationē soluit etiā in libris de generatione, & corruptione. eum enim tractatum significauit, cùm dixit, Diximus in ijs, quæ in uniuersum dicta sunt. non subiunxit autem redditiuè, quod & nunc quoq; dicetur, Alexander quidē certè dicit haberi eiusmodi quoq; lecturam. Dicendum autem & nunc. Si autē non hoc adscriptum est, nihilo minus hoc ipsum subaudiendum est. ipsum enim prætermisit, ut quod sit in confesso. Dicet autem de hoc ipso in ijs, quæ deinceps sequuntur.

Habet autem dubitationem, cur non ipsorum quoq; sensuum sensus fit: & cur sine ijs, quæ extra sunt, sensus non agunt.

Postquam in uniuersum dubitauit, utrum, quod patitur, à simili patitur, an à dißimili: priusquam hanc dubitationem solueret, aliam dubitationē adiungit: & per secundæ solutionē, priorem quoque dissoluit. est enim hoc in more positum Aristoteli. Quæ est ergo dubitatio? Si sensus, inquit, est sensiliū apprehensiuus: sensilia autem sunt & sensoria, per quæ sentimus: cur non ea quoq; apprehendit sensus, etiam si nihil adsit exterius? ut, cur oculus seipsum non uidet, & si sit compositus ex ijs, quæ sunt uisibilia, dico autem elemētis? Hanc autem dubitationem mouit, quæ alioqui conuenit ijs, quæ de sensu tractantur: nunc autem, quia eius solutio constituit, quòd sensus in patiēdo, & alterando accidunt. Quæ est ergo dubitationis solutio? Ait ergo, quòd sensus potentia solum est, quod est. Quodcunq; autem est potentia, in actum producitur ab aliquo, quod actu est. Ergo & sensus, qui est potētia, in actum à sensili producitur: Sensili autem, quod est exterius. Quicquid autem est potentia, quod in actum producitur, à simili producitur, quod iam actu est. Durum enim à frigido fit per accidēs. Ei enim, quod est esse frigidum, durum fuit consequens, ut in glacie. Sensus ergo, qui est potentia, à simili producitur in actum, quod iam entelechia & perfectione est. Quare & sensus potētia est, quod sensile. Quomodo autem hoc dicitur, hoc in processu articulatim exponet. & si à sensili in actum producitur: sensile autem est & sensorium, in quo sensus: cur non ab eo quoq; in actum producitur? alioqui si non potest sensus proprium sensorium apprehendere, cùm sit sensile: cur, quæ in eo modum excedunt, apprehendit? cum enim, qui est secundum naturam calorem, qui est in uniuerso corpore, sensitiua facultas non apprehendit. Postquam autem calor nimius in nobis fuerit, & commoderationem exuperauerit, ut in febribus: tunc eum sentit. Et uisus similiter oculum quidē secundum naturam habentem non apprehēdit: ut qualis sit humorum, uel tunicarum color. Postquam autem ei præter naturam aliquid acciderit, ut in ijs qui albugine laborant, eius, quæ est in oculo, albuginis sensum habet: & ideo omnia alba esse existimant. Similiter & si quis alius humor crystallino incubuerit, & colorem, & eius figuram apprehendit. Vnde & in suffusionū principijs, prius quàm perfectè impedita fuerit operatio obducta pupilla, in omnibus uidere uidentur culices, & eiusmodi. Dicimus ergo ad hanc dubitationem, dico autē, cur non sentit sensus proprium sensorium, cùm sit ipsum quoq; sensile. dicimus, inquam, quòd non eo modo sensilia sensus apprehendit, quo intellectus intelligibilia. Intellectus enim, quod cognosci potest, ambiēs, & & comprehendens, suæ est operationis dominus, & à nullo impeditur, quādo uult propriā applicare operationem, in seipso, ut dixi, habēs intelligibilia. Ipse enim in seipsum cōuersus omnia uidet. Sensus autem, quod cognosci potest, extra habet. & ideo non aliter cognoscit, quàm ad id, quod est extra, extensus. Id autem eo fit, quoniā non separabiles habet operationes. neq; enim ipse in seipsum conuerti potest, ut qui in subiecto esse habeat proprio sensorio, & cum eo sensilia apprehēdat. Iure ergo non potest sensus proprium sensorium apprehendere. Si enim cum eo sensilia attingat: eo quòd in ipso esse habet, & sensilia attingit, sic ea apprehendit. Si autem proprium sensoriū apprehenderet: ipsum utiq; tangens, apprehenderet. Tangere autem sine ipso non potest. Ipsum ergo sensorium seipsum tangere necesse esset, & ipsum ad seipsum conuertere. Sed fieri non potest, ut quod sit corpus, ipsum seipsum tangat: neq; ergo sensoriū, cùm sit corpus, ipsum seipsum tanget. Si autem non tetigerit, nec sensitiua, quæ in eo est facultas, ipsum apprehendet. Sic enim sensilium fit apprehensio, secundum sensorij quidem attactū ad sensile, iudicium autem, & apprehensionem eius, quæ in se est, sensitiuæ facultatis. Hæc ergo una causa est. Secunda autem, quòd opus habet interiecto aëre: & ideo, cùm lema est in oculo, non apprehendimus: neq; eo, qui interiectus est, aëre quomodocunq; se habente, sed illuminato. Quare sensus fuerit potentia, quod sensile. Sensile autem, quòd aliquid agit in sensum, ad propriam operationem deducit. Quod autē agit, in id, quod patitur, agit. Quicquid autem patitur, mouetur: sensus ergo à sensilibus patitur, & mouetur. Si autem sensus quidem est potentia: actu autem quod sensile: eorum autem hoc quidem agit: illud uerò patitur. Quod ergo patitur, simile quidem est potentia ei quod agit: actu dißimile. Soluta est ergo & prima dubitatio per secūdam. Si autem sensitiuum, quod est potentia, patitur à sensili, & fit actu sensitiuum: patitur autem, quod patitur, à dißimili: Nihil autem est ipsum sibijpsi dißimile: nihil ergo ipsum à seipso patitur. Meritò ergo, quod est sensitiuum, seipsum non apprehendit: quoniam neq; ipsum à seipso patitur, dico autē utrunq; simul, sensitiuam facultatem cum sensorio. Et est hæc tertia, & maximè propria causa, quòd sensus propria sensoria non apprehendunt. Vtriusq; enim simul est apprehensio, Quòd si hoc est, quod à sensilibus patitur: alterū ergo, quod agit, necessariò esse debet. Quid uerò? an non ipsi sentimus nos ipsos calidius, uel frigidius affectos, uel eiusmodi aliquid, à mala tēperatura eorum, quæ sunt in nobis, elementorum? Et, quando humor crystallinus casu, uel affectu aliquo fuerit coloratus: eodem colore putamus,

& aërem

& aërem, & alia uisibilia esse colorata. Ad hoc autẽ pulcherrimè dicunt etiam medici, quòd nobis febricitãtibus, uel in morbis refrigeratis, sentimus non ipsos neruos sensitiuos, uel carnes calefactas, sed sanguinis & spiritus humores. Quoniam ergo sensitiua facultas est primo in carnibus, & neruis: meritò, cùm humores malè temperati fuerint, spiritus, inquam, & sanguis, & sensitiuis partibus appositi fuerint, eos actu apprehẽdimus. quemadmodũ aërem calefactũ, uel frigefactum tactu per appositionem apprehendimus. Quòd si febris ipsa etiam solida attigerit: quoniam non æqualiter calescunt, sed inæqualiter: sunt omnino quædam partes, quæ secundũ naturam habẽt, ut ea apprehendant quæ sunt affecta præter naturam. Neque enim fieri potest, ut sit æqualis mala temperatura: tunc enim ad exitium, & corruptionem deinceps tendit animal. Hæc est ergo consensus causa. & quòd hoc uerum, qui hectica, id est in habitum deducta, febre laborant, hoc autem est, qui in ipsis solidis febricitant, si æqualis in ijs fuerit mala temperatura per uniuersa solida, nullum cõsensum accipiunt eius, quæ in eis est, caliditatis, eo quòd æqualis sit caliditas per uniuersas partes: & nõ fit hoc quidem quod agit, illud uerò quod patitur. Quemadmodum ergo neq;, qui à natura ad calidius temperati sunt, hoc ipsum consensu percipiunt, quòd æqualis sit per uniuersum caliditas, i lq; etiam alioqui propter consuetudinem: nam cùm ij, qui sunt in uentre & alijs concauitatibus, humores secũdum naturam commoderationem habent, non sentimus: quando autem præter naturam plus uel minus processerint: tunc eorũ consensum accipimus: quod secundum naturam quidem habet animal, & uoluptate & dolore priuatum est. Quando autem ad id, quod est secũdum naturam, ducitur, eius quidẽ ipsius sensum habens, lætatur: ad id uerò, quod est præter naturam, dolore afficitur. De humore autem, qui in oculo consistit, quomodo ipsum uidemus, & quomodo sensorio secundum naturã habente eum non apprehendimus, præter naturam autem habente apprehendimus, nondum est per iam dicta solutũ. Quod iam enim dictum est, soli tactiuo sensui conuenit. Atqui & gustus, cùm secundum naturam habet gustatiuum sensorium, non apprehendit succum, qui inest humiditati, quæ est in sensorio. Cùm autem præter naturam habet, apprehendit, sicut in morbis, uerbi gratia, amaritudinem, uel salsedinem, uel eiusmodi.

Cùm insit ignis & terra, & alia elementa, quorũ est sensus p̃ se, vel ea quæ illis accidũt.

Elemẽta enim habent qualitates: has quidẽ substãtiales, & eorum completiuas: illa uerò per accidens. Substãtialium itaq; elementorum qualitatum apprehensiuus est tactus: ut caliditatis: frigiditatis: humiditatis: siccitatis. Hæ sunt enim qualitates, quæ illis formam tribuunt. Earum autem, quæ per accidens illis insunt, ut colorum, sonorum, odorum, & aliarum, alij sunt sensus apprehensiui. Illud autem, Per se, uel quæ eis accidunt, Græcè καθ' αὑτά, ἢ τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς, pro eo quod est, καθ' αὑτῶν, ἢ τῶν συμβεβηκότων τούτοις: id est, de se & ijs, quæ illis accidunt, recto usus pro genitiuo. Frequẽs aũt est huiusmodi usus. Iiq; duo scopuli, hic ad cœlũ peruenit usq;, pro eo quod est, horum duorum scopulorum.

Est ergo manifestũ, quòd sensitiuum quidẽ nõ est actu, sed potentia tãtum: & ideo nõ sentit: sicut quod comburi potest, non vritur ipsum per se, sine combustiuo. seipsum enim vreret: neq; opus haberet igne, qui sit perfectione, & actu.

Hinc est dubitationis solutio. Quoniam enim, inquit, potentia sensus est, & non actu: non apprehendet, nisi adsit actiuũ, & ad operationem deductiuum. Sicut neq;, quod comburi potest, nisi adsit ignis, ipsum seipsum urit. sicut lignum, uel oleũ. Conuenientiam ergo, & proportionem habet sensitiuum cum igne: cum eo autem, quod cõburi potest, sensitiua facultas.

Quoniam autem sentire duobus modis dicimus. Nam & id, quod potentia audit, & videt, audire, & videre dicimus, & si forte dormiat: & id, quod agit, & operatur: Duobus etiam modis dicatur sensus: ille quidem vt potẽtia: hic verò, vt actu. Similiter & sentire, &, quod potentia est, &, quod actu.

Quoniam potentia sensum esse dixit, nisi adsint sensilia: actu autem fieri, si adsint: hoc ipsum uult probare. Sicut enim, inquit, quod sentit duplex est: illud quidẽ secundũ habitum: sicut dicimus sensitiuũ esse dormientẽ hominẽ: hoc uerò secundũ actũ, ut uigilantẽ, & iam secundũ sensus operantẽ: sic, inquit, & sensitiua facultas, & eius operatio. Ipsum aũt, sentire dico, duobus modis dicitur, illud quidem potentia: dico aũt, quod habet habitũ, nõ aũt operatur: hoc uerò, quod iam operatur. Hoc ergo primũ sentire, pro eo, quod sentit, accepit: hoc est ipsum cõpositũ. Illud uerò, Duobus etiã modis dicatur sensus, hoc est, sensitiua facultas: Illud aũt, Similiter & sentire, ipsa operatio. Vnde illud, Quoniã sentire, pro eo qđ est, id quod sentit, dixit.

Primum ergo, tanquam idẽ sit pati, & moueri, & agere, dicimus. Et motus enim est quidam actus, sed imperfectus: sicut in alijs dictum est. Omnia autem patiuntur, & mouentur ab actiuo, & eo quod est actu. Est ergo &, quod à simili patitur: est &, quod à dissimili: sicut diximus. Patitur enim, quod est dissimile. Passum autem simile est.

Postquam dixit, & obiter dubitauit, cur non seipsos quoq; sensus sentiunt: & huius rationem tradidit, quòd non adest actiuum: transit ad ostendendum, quomodo, quod patitur, partim quidem, ut à simili, patitur: partim, ut à dissimili. Potentia quidem secundæ dubitationis solutio hoc quoq; soluerit, ut ostendimus. Hic autẽ & hoc quoq; seorsum ostendit. Quoniam ergo id, quod hic dicitur, dictionis contextui consequens esse dicunt, Et simile pati à simili, id autem quomodo fieri possit, uel non possit, in ijs etiam quæ de faciendo uel patiendo in uniuersum dicta sunt, dictũ est: Quibus si addiderimus: Nunc autẽ dicendum est, in ordine fuerit consequenter, quod dicitur. Primũ ergo perinde ac idem sit pati, & agere, & moueri dicimus. Quoniam aũt dixit, quòd sensus in eo, quod est moueri, uel pati, accidit: & de patiendo omnino dubitauit, à quo, & quomodo fit: Vtrum à simili, ut quibusdam uidetur, uel à dissimili, ut alijs: hoc aũt non rectè dici uidetur, sensum pati, & alterari simpliciter: non enim agere, & ab alio moueri, & pati est sentire, ut deinceps ostendet: nunc dicit. Dicimus, perinde ac idẽ sit dicere, sensus pati & sensus moueri, uel agere: donec distinxerimus, quòd non idẽ sit sensus agere, quod mouere, & pati. Est enim motus actus quidam. Actus quidẽ motu est uniuersalior. Motus aũt quã pati. Quicquid enim patitur, & mouetur. Quicquid autẽ mouetur, agit. non ita etiã quod agit, & mouetur. Actus enim, seu operatio, est, ut ipse in Physica definijt, coaceruata ab habitu productio. Motus aũt est imperfecta actio. Hac ratiõe idem esse uidebitur motus, & actio siue operatio. Quatenus aũt actus, seu operatio, nõ est ab imperfecto ad perfectũ progressio: hac ratiõe non idẽ fuerit motus, quod operatio. Quẽadmodũ enim dispositio dicitur & cõmunius de habitu. Dicitur, & ut ab habitu distinguatur, & discernatur, spe-

cialius. Sic & actio dicitur cōmunius etiā de omni motu: dicitur & prout à motu distinguitur: eo quòd motus est à primo potētia, ad secundū progressus alicuius eorum, quæ sunt circa substantiā, ipsa seruata substātia. Actio aūt est perfecta habitus productio, nulla in re habitu magis alterato. & est reuera perfecta actio coaceruatus habitus processus, qui nō cū motu tēporis una cōcurrit: sed secundū uniuersam sui partē æqualiter habet: qualis est luminis processus. Cùm primū enim illuminatiuum apparuerit, coaceruatim quicquid aptū est, simul repente illuminatur, nō concurrente luminis operatione una cùm tēporis motu. sed in omni sui parte similiter habente. Talis est & sensus actio. Cùmprimum enim aspeximus, sine tēpore sensilia apprehēdimus. Vnde neq; sensus ait moueri, sed agere. Hoc ergo propriè est actio, seu operatio. Quare & de diuinis dixit quòd sine potētia sunt actus, seu operationes. Motus autē, sicut disciplina, quæ est habitus mutatio secundū partē ad perfectum ab imperfecto. Inter hæc autē sunt cogitatiui motus, seu actus: & si quid est his simile: qui quidem neq; propriè motus sunt. Neque enim mutatio est habitus, uel ulla ex parte actio. neq; enim similiter habent in omni parte tēporis: neq; coaceruatus eorū est ab habitu progressus: sed alia ante aliā propositio, & extremū cōclusio. Neq; ergo simpliciter motus tale quid, neq; simpliciter actio: nisi actionē propriè quis diuiserit in coaceruatā, & indiuisibilē, & in diuisibilē. Vnde & prius cogitationē quoq; utriusq; simul motū esse dicebat. Sed & cogitatio secundū unūquenq; terminū coaceruatā habet applicationē. & est unumquodq;, ut quod cognosci poßit, accipere, quod in motu, naturali dico, nō contingit. Et si enim sit coaceruatū unūquodq; eorū, quæ prius tradita sunt: sed non omnino finē quoq; naturalē talē esse cōtingit. sicut in ijs, quæ secundū locū mouētur, id quod intercedit. neq; enim grauiū, neq; leuiū naturalis hic finis. Huius ergo actio est quodammodo & cogitatio. Sicut ergo amplior est actio motu, sic motus paßiōe. Quod enim patitur, & mouetur quodāmodo. non enim sine motu passio est. Quod autē mouetur, non omnino & patitur. non enim paßio est & secundū locū motus. Pati enim ad agendū habito respectu dicitur. Agere autē est secundū qualitatem mutare. ex qualitate enim agere. & agere ergo est secundū qualitatē moueri, & mutari. Quare si motus quidē est in tribus prædicamētis: quantitate: qualitate: ubi: pati autem solū in quantitate: in plus ergo motus extenditur, quàm paßio: actio autem, quā motus. Aliqua etiā ratione eadē sunt, eo quòd quædā est actio motus: quidā aūt motus paßio. Nō ut genus aūt actio de motu prædicatur: neq; motus de paßione: sed ut uox æquiuoca. Eorū aūt paulò post, ut dixi, differentiā ostendet. Nunc autē, perinde ac eadē sint, dicit quodāmodo, & à quo mouetur, & patitur, quod patitur. His aūt omnino, ut eisdē, usus est, & quòd aliqua ratione eadē sint, ut diximus, & ipse consuetudinē sequens, his, ut eisdē, usus est. Itaq; & superius, ubi dicebat animā esse causam, ut unde principiū motus, dicebat eā esse alterationis causam: esse enim causam sensus: eū autē esse alterationē: alteratio aūt paßio. Tanquā ergo in sensu eadē sint agere, & mouere, & pati, de patiendo, quomodo fiat, dicit. Quod enim patitur, inquit, ab agente patitur. Ad se enim inuicem referūtur agere & pati. In Physica aūt ostensum est, quòd id, quod alicuius actu actiuū est, agit in id, quod patitur, quod potētia est id, quod agit. Si aūt, quod patitur, cū nondū actu, sit sed potentia, hoc fit ab actiuo, quod ipsum actu tale est: secundū aliquid quidē à simili patietur: potentia enim agenti simile est patiens: secūdum aliquid aūt à dißimili. Est enim actu dißimile. Potētia enim aliquid esse, & actu, dißimile. Postquā aūt passum fuerit, est simile. Finis enim huic quidē est agere. Patiēti aūt, ut aßimiletur, quod patitur, agenti. eousq; enim calefaciens calefacit, quod potētia quidē est calidū, actu uerò frigidū, donec ac ipsum est calidū similiter fecerit. Postquā aūt simile fuerit, ab eo nō amplius patitur. Nihil enim à simili patitur. Si enim lucernæ lumē à lāpade patitur: ab ea enim extinguitur: sed tamē ut à dißimili patitur. Tāquā enim defectus ab excessu patitur. Si enim duæ lāpades eiusdē potestatis fuerint: à se nihil inuicem patientur.

Distinguendum autem & de potentia, & de entelechia, seu perfectione & actu.

Diuisionē facturus patiendi & agēdi, & eorū differentiā ostensurus, dixit enim, Nunc interea perinde ac idē sit pati, & moueri, & agere dicimus, diuisionem oportere facere dicit potentiæ, & entelechiæ. Potentiæ enim nomine in sensu usus est, & eorū soluit dubitationē, quā mouit: cur sensus non seipsum sentit. Sed & sensum diuisit in eū, qui est potentia, & in actū, eodē modo quo & sentire. & hoc enim dici duobus modis ostēdit. Quoniā ergo nō est simplex nomē potentiæ: in uniuersum de potētia, & entelechia, id est, actu distinguere instituit: & quonā à se inuicē differant: & quid est eorū unumquodq;: & quot modis est, id quod est potētia. Per quæ simul ostēdet, quòd sensus non est, quæ est secundū actū, alteratio, nec motus. Neq; enim, quod quomodocūq; potētia est, in actū mutatum alteratur. Quo huc usq;, tanquam sic habeat, usus est, quòd nondum diuisum sit, quot modis est, quod est potentia.

Nunc enim de eis simpliciter dicimus.

Siumpliciter, id est indistincte & indefinite, de potētia, & entelechia seu actu dicimus, nescientes eorum differentiam, & quid unūquodq; significat, & quot modis dicitur. Nūc aūt, inquit, quoniā eo, quod est potentia, in sensu paulò ante usus est: eo autē quod actu est, & actu, in faciendo, & patiendo: Omnia enim pati ait, ab eo, quod est actiuū, & actu est. Vel Nunc dixit, usque ad factam ab eo diuisionem eius, quod est potentia, & eius, quod est actu.

Est enim sic sciēs aliquid, vt si dicamus hominem scientē, quòd homo est ex scientibus, & scientiam habentibus. Est aūt, & vt iam dicimus scientem, qui habet grammaticam.

Distinguit id, quod est potentia, & ostendit esse duplex. Quod enim natura aptū est, & qđ potest habitū suscipere, potentia tale dicimus: ut hominē Potentia scientē dicimus, quòd ipsius natura est scientiæ susceptiua. Iuxta quod significatū materiā quoq; potentia dicimus. & potentia præterea dicimus, quod iam habet habitū, & secundū eū non operatur. Musicus enim, quādo nō operatur, potentia musicus dicitur. Hæc est aūt potentia, quam prius dixit primam antelechiā, in qua animam quoq; esse ostendit. Est enim in confinio primæ potētiæ, & secundæ actionis. Quare & utroq; nomine appellatur. & quonā sit utriusq; eius, quod est potentia, differentia distinguit, apertè dicens.

Vterq; enim horum non eodem modo potens est, sed ille quidē, quòd tale genus est, & materia: Hic verò, quòd, si velit, potens est cōtemplari, nisi quid externū prohibuerit. Ille autem iam cōtemplans, & qui est entelechia, seu actu, & qui ꝓpriè scit hoc, A. Vtriq; ergo primi secundum potentiam scientes.

Homo enim communiter sciēs dicitur, quòd hominis natura est sciētiæ susceptiua. Hoc enim illi significat genus, & materia, pro eo qđ est, Ipsa hominis natura, & ipsum subiectū. Genus enim dicit, & subiectū secūdū hoc significatū, & materiā potētia diximus. Omnis enim materia potentia illud est, cuius est materia, quòd poßit ipsum suscipere. Aliud aūt significatū eius, quod est potētia, dicitur in eo, quod iā habet habitum, &

non

nõ operatur, quòd uolens operari, operari poßit, nisi quid prohibuerit. quare & hic quoq; est potẽtia. Qui uerò præter id, quod habitũ habet, agit quoq; secũdũ habitũ, hic iã entelechia esse dicitur. Scientiã aũt secundũ actũ ostendit, eo quòd addidit hoc, A. Hic enim est qui secundum grammaticam operatur, qui dicit, uel scribit hoc, A.

Sed ille quidem per disciplinã alteratus, & sæpe ex cõtrario habitu mutatus: hic verò ex eo quòd habeat sensum vel grammaticã, non operetur autem, ad operandum alio modo.

Exemplo ostendit, quidnã dicti modi differant eius, quod est potentia: quòd ille quidẽ, secundũ primũ potentiæ significatum, qui est potẽtia sciẽs, ad hoc, quòd habeat, quod potest, per disciplinã alteratus, & sic sæpe per contrariũ habitũ mutatus, sciens fit. Vel enim ab ignorantia in cognitionẽ mutatur: uel à falsa opinione in uerã. Quorũ primũ quidẽ à priuatione in formã est mutatio: & est generatio, & non alteratio. Alteratio enim est mutatio à formato ad formatũ, eodẽ manẽte subiecto. Hæc est ergo alteratio. Ipse aũt, qui nunc uniuersalius eã, quæ ex eo, quod est potẽtia, ad id, quod actu est, mutationẽ alterationẽ dixit, hoc corriget, & definiet, de quonã propriè alteratio dicitur. Eũ aũt, qui ex eo, quòd sensum, uel scientiam habeat, non operetur aũt, ad operandũ procedit, in quo secundũ erat significatũ eius quod est potẽtia, non per alterationẽ, nec per mutationẽ fieri dicit: sed alio modo ex tali potẽtia actũ fieri. Similiter & in eo qui habet scientiã, sed nõ operatur, & in eo qui sensum. Alio aũt modo, dicens, quòd nõ magis alienus fit talis: sed solũ operationẽ aggreditur. Cùm ergo duplex sit, &, quod potentia, & quod actu est: quicquid potentia quidem est, ad alicuius absentiã potentia esse dicitur: quod aũt actu est, ad præsentiã actiõis. Quod enim potẽtia primũ est, ad habitus, & actionis absentiã dicitur: Secundum aũt ad absentiam actus.

Non est aũt nec pati quidem simplex: sed hoc quidẽ quædã à contrario corruptio: illud verò salus potius eius, quod est potentia, ab eo, quod est entelechia seu actu, & simili, sic vt potentia habet ad entelechiã & actũ. contẽplãs enim fit, quod habet sciẽtiã: quod nõ est alterari. Fit enim incrementũ ad ipsum, & ad entelechiã & actũ: vel alterũ gen⁹ alteratiõis.

Postquam diuersa significata diuisit eius quod est potentia, & eius quod actu est, nunc uult ostẽdere, quòd ne pati quidem simplex est: pro eodẽ accipiens pati, & alterare, ut ipse paulopost declarauit. Postquam enim dixisset, quòd id, quod ab eo, quod est potẽtia, discit & scientiã accipit, ab eo quod actu est, & doctrina prædito, uel eiusmodi, pati dicendũ est: postquam, inquã, hoc dixisset, intulit uel nõ esse alterationẽ, uel esse duos alterationis modos, idẽ dicens, Pati, & Alterari. Duplex ergo pati esse dicit, hoc quidẽ, quod ad corruptionẽ ducit, quod etiã propriè est paßio, & alteratio: illud uerò, quod ad perfectionẽ, quod nõ propriè paßio dicitur, neq; alteratio, sed potius generatio. Et, ut paucis dicã, cùm duplex sit id, quod est potentia: si quidẽ ex eo, quod est secundũ potẽtia, quod erat, id quod secundum habitus in operationẽ mutatur, nullo modo est alteratio, neq; paßio: siquidẽ alterari dicitur, cuiusmodi est, quod albescit, uel nigrescit, quod manens secundũ substantiã, & idẽ subiectum, secundũ paßiuã qualitatẽ habet mutationẽ: ex cõtraria enim qualitate in contrariã mutatũ, corrupto habitu mutatum est. Quod aũt ex eo, quod habet habitũ, sed nõ operatur, ad operandũ mutatur: nõ secundũ aliquã qualitatẽ habet mutationẽ: neq; enim, alia qualitate corrupta, in aliã mutatũ est: sed eodẽ habitu manente solũ actũ aßumpsit. Neq; enim domus ædificatorẽ alterari dixerimus, à non ædificãdo ad ædificandũ mutatũ: uel geometrã, quãdo theoremata aggreditur. Quæ ergo est à secundo potẽtia, ad id, quod secundũ actu est, mutatio, clarum est, quòd ne mutatio quidẽ poßit existimari. uel si alicui placeat eã quoq; alterationẽ uocare, alterũ, inquit, hoc fuerit genus alterationis, & nõ sicut ex consuetudine dicitur: hoc autẽ est mutatio, quæ fit secundũ paßiuas qualitates, quando ex contraria qualitate in qualitatẽ cõtrariã mutatur, quod mutatur, eodẽ manente subiecto. Quæ aũt ex eo, quod est prius potẽtia, ad id, quod secundũ est potentia, primus aũt actus, mutatur, si ex contraria quidẽ in cõtrariã mutatur, est alteratio. Vt quando quid fit ex calido frigidũ, & ex albo nigrũ. Potẽtia enim est contrariũ, quod contrariũ. Quando aũt ex priuatione in formam fuerit mutatũ: est hoc generatio, & nõ alteratio. Vt quãdo ex nõ homine fit homo, & ex nõ igne ignis, & in similibus. Vel ergo ne hoc quidẽ propriè est alteratio, sed simpliciter generatio: Vel duo fuerint modi alterationis, &, quæ ex priuatione est in formã mutatio, &, quæ ex contrario in contrariũ. Est aũt, quæ ex contrario in cõtrarium est mutatio, generatio quædã, & corruptio, & simpliciter generatio: ut in libro de generatione dictũ est. Corruptio quidẽ eius, ex quo mutatur: Generatio aũt eius, in quod mutatur. Non est aũt nec pati quidẽ simplex: sed hoc quidẽ quædã à contrario corruptio: illud uero potius salus eius, quod est potẽtia, ab eo, quod est entelechia seu actu, & simile. Videtur autẽ quicquid ex eo, quod potẽtia est, in entelechiã & actũ mutatur, pati & alterari. non aũt sic habet. Vnde & ipse usus est in omni, quod ex potentia in actũ mutatur, paßionis nomine, idẽ est autẽ dicere, alterationis. Dixit enim quòd hoc quidẽ est à cõtrario corruptio: corrũpitur enim nigrũ accedẽte albo: est aũt hoc, qđ est prius potẽtia. Est enim potẽtia cõtrariũ, qđ cõtrariũ, quoniã in id mutari sua natura aptũ est: illud uerò pfectio. Est enim domus extructoris, & aliorũ sciẽtijs præditorũ perfectio, secũdũ habitũ operari. Cùm hic aũt cõmuniter de omni, quod est potentia, pati prædicauerit: hoc aũt est alterari: eo quòd consuetudinis curã non habuerit, in horum nominũ differentia, de his sigillatim & articulatim deinceps dißeret: & dicet quid propriè est alteratio, & quid, quæ non est penitus alteratio: uel uniuersum hoc, æquiuoca alteratio Dicet, &, quæ à nobis prius sunt cõsiderata. Postquam aũt dixit hanc quidẽ mutationẽ à contrario fieri cõtrarium corrũpẽte: illã uerò à simili: similitudinis modũ declarauit agẽtis, & patiẽtis, subiũgẽs, Quòd sic simile, ut potẽtia habet ad entelechiã & actũ. Quod quidẽ æquale est huic, Vt habitus ad propriã operationẽ. Ab habitu enim pcedẽs operatio sic est ei æqualis, ut pprium opus & ppria operatio unicuiq;, cuius est opus. Sicut ergo similis est domus extructiuo, uel geometrico habitui domus extructiua, & geometrica operatio: sic simile ei, quod actu habet, id quod habet habitũ, à quo in actũ producitur, hoc quidẽ agẽte, illo uerò patiẽte. Quoniam enim & intelligere, & sentire fit secundũ imaginũ assumptionẽ intelligibiliũ, & sensiliũ: idẽ ferè est, quòd secũdũ actũ intelligit, & sentit, quod indelligibilia, & sensilia. Sic ergo sensus est potẽtia, quod sensile: & intellectus, quod intelligibile: ut habitus est similis operationi propriæ, Sicut ergo habitus præsenti actu & operatione propriã sui esse perfectionẽ recipit, nõ corruptus nec alteratus: sic & sensus, qui est potẽtia idẽ, quod sensile. Potẽtia aũt, quod est secundũ habitũ, à sensili, quod est actu, deducitur in actũ, sic ei aßimilatus, ut ei natura aßimilari datũ est. Sicut enim cerã potentia dicimus id, quod annulũ: fieri aũt ab eo actu expressum, quod ille: non quòd facta sit cera, quod annulus secundũ materiã: sed quòd expressam eius figurã secundũ superficiẽ accepit. sic & in sensibus oportet intellige-

re, quando eos fieri dicimus, quod sensile: non quòd albus fiat uisus, uel niger: sed quòd sensiliũ formas, quæ possunt sine materia cognosci, in seipsis sensus admittant. Cùm aũt dixisset salutem esse talẽ affectionẽ seu passionẽ, & mutationem eius, quod sic potens dicitur: declarauit, quomodo salus, subiungens: Contemplans enim fit, quod habet scientiã. Habitus enim salus est propria operatio. Hi certe, qui secundũ habitus operãtur, eos magis seruant. Simul autẽ per hoc exposuit, quomodo illud dixit, ut potentia habet ad entelechiã & actũ: & declarauit, de quali potentia, & entelechia dicit: quòd de secunda potentia, quæ est secundũ habitũ, & secunda operatiõe, ea enim est perfectio, & salus operationis propriæ. sicut contẽplatiui habitus, & scientiæ perfectio, & salus, est ipsa cõtemplatio. quod quidem uel nõ est alteratio: in ipsum enim fit incrementũ: uel alterũ alterationis genus. Qui enim habet scientiã, deinde eius operationes aggreditur, non propriè dici possit, eo ipso, quòd illas operationes aggrediatur, pati, & alterari. Neq; enim ulla in eo facta est mutatio: sed solũ perfectio, & habitus manifestatio. Vel ergo ea non est proprie alteratio: Vel si cui placet eã quoq; alterationẽ uocare, alterũ fuerit alterationis genus, & æquiuocũ: & non, quod uulgo fertur, & dicitur in ea, quæ est secundũ locũ, mutatione: quã quidẽ motũ quoq; dicimus. Illud autem, In ipsum enim est incrementũ, est maximè huius susceptiuũ, quod non sit huiusmodi alteratio: si quidẽ alteratio quidẽ, manente subiecto secundũ eius substantiã, secundũ passionem est mutatio, ex alio in aliud mutato eo, quod præextitit: Id aũt, quod in suã ipsius perfectionẽ procedit, in seipsum incrementum suscipit, idem manens, & non ex alia forma corrupta in aliam mutatum.

Quare non rectè habet si dicatur, id, quod prudens est, quando prouidet alterari: sicut neq; domus ædificatorẽ, quãdo domum ædificat.

Sicut enim ædificator, quando iam operatur, nullã secundũ artem alterationẽ sustinet: sic neq;, quod est scientia præditum, quando secundũ scientiã operatur. neq; sentiens, quando sentit. Ab ocio enim & cessatione ad operationem est mutatio: nõ ex forma in formam: quod facit alteratio.

Quod ergo ducit ad entelechiã & actũ ab eo, quod est potẽtia, iuxta id, quod intelligit, & prouidet, non doctrinam, sed aliam cognominationem habeat æquum est.

Hoc est, id, quod iuxta secundã potentiã consideratur, sicut, quod prouidet, quando ad secundã operationem deducitur, non doceri dicatur ab eo, quod in operationẽ ducit. Nõ enim discit ab eo, quod ipsum mutat: hoc autem est scibile, uel sensile. Non enim quicquam ab eo patitur. Quare neq; illud agit.

Quod autẽ ab eo, quod est potẽtia, discit, & sciẽtiã accipit ab eo quod est actu, & quod docere potest, vel dicendũ est non pati, vt dictum est, vel duos esse alterationis modos: & eã, quæ ad priuatiuas fit dispositiones, mutationẽ: & eã, quæ ad habitus, & naturam.

Hoc est, quod secundũ priorem potentiã, cuiusmodi est scientiæ susceptiuũ: qualis est puellus, qui ab eo, qui est actu sciens, ad habitũ prouehitur. Postquã aũt dixit, quomodo habet, quæ ex secundo potentia, in actũ fit, mutatio: nunc dicit de ea, quæ ex priore potentia in prius actu fit, mutatione: cuiusmodi est puellus, qui in scientiã deducitur. Quod itaq; sic mutatur, inquit, ne pati quidẽ omnino dicemus. Proprie enim pati in his, quæ corrũpuntur, dicitur, secundũ consuetũ usum. uel si quis hoc quoq; pati dicat, duos, inquit, esse modos dicendũ est patiendi, & alterandi: partim quidẽ, quando in priuationẽ mutatur, à sciendo ad nesciendũ traductũ: quod est & propriè passio: quoniã passio corruptio quædã est, & in deterius mutatio. Propriè enim patiuntur, quæ fiunt deteriora: & præterea quando ex cõtraria forma in contrariã mutatur. & hic enim corruptio quædã est eius, ex quo fit mutatio. & propterea passio eiusmodi est. Partim aũt, quando in perfectionẽ & naturã, id est ad id, quod natura datũ est, & quod sibi natura proponit, ut sciẽtiæ susceptiuũ, quando iam sciẽtiã susceperit. Quando enim ad id, quod natura insitũ est, mutatur, in perfectionẽ quodãmodo eorum quoq; mutatio est, & in ipsum incrementũ. non similiter autẽ ad id, quod habet habitũ. à priuatiõe enim in habitũ in his fit mutatio: nõ ab habitu in actũ. Prius itaq; passionẽ diuidens hãc quidẽ dixit in his, quæ ex cõtrario habitu in contrariũ mutantur, & sic potentia dicuntur: illã uerò in ijs quæ ab habitu in operationẽ procedũt. Nunc aũt nõ sic. sed secunda quidẽ ne passio quidẽ omnino est, neq; alteratio. Quare neq; motus fuerit, neq; doctrina, quæ est secũdũ hoc, mutatio. Quod aũt est in eo, quod est prius potentia, dupliciter diuisit: & in id, quod est in priuationẽ mutare: quod quidẽ dixit propriè pati, & alterare: & in id, quod est in habitum à priuatiõe: quod neq; passio est, neq; alteratio, uel æquiuocè.

Sensitiui aũt prima quidẽ mutatio fit à generante. quando aũt generatũ est, habet iam tanquã scientiã, & sentire. Ac quod secundũ actũ quidẽ est, similiter dicitur ac contẽplari.

Cùm de sensibus dicere cepisset, & cõmuniter de omni sensu tractare proposuisset: deinde dixisset, quòd sensus in eo, quod est moueri & pati, accidit: uidetur enim sensus esse quædã alteratio: & cùm in uniuersum dixisset de agente, & patiente, utrũ simile à simili patitur: uel contrariũ à contrario: huic dubitationi alterã dubitationẽ adiunxit, cur non propria sensoria apprehendit sensus: cùm sint sensilia? hanc aũt soluens dubitationem dixit, quòd sensus est potentia, nõ actus. Quare quẽadmodũ, quod uri potest, à seipso non uritur absq; ustiuo: sic & sensus propriũ sensoriũ nõ apprehẽdit, utpote qui extra ipsum operari nõ possit. Quoniã ergo nihil ipsum à seipso agit, neq; à seipso patitur: sensus aũt sentit eo quòd patitur: clarũ est quòd ipse seipsum nõ apprehendat, hoc est propriũ sensoriũ, cũ quo operationes exercet: quãdoquidẽ neq; in seipsum potest agere. Dupliciter itaq; sensus est, inquit, hic quidẽ potentia: ille uerò actu. similiter & sentire. Patitur autem, quod patitur, inquit, ab actiuo, & eo quod actu est. lignum enim, quod est potentia, quod ignis, patitur ab igne, qui actu est. & discipulus, qui est potentia, quod præceptor, patitur à præceptore, qui actu est. Prius quàm ergo passum sit, quod patitur, dissimile est agenti: Passum autem simile est. Est itaq; ut simile à simili patiatur: est ut & à dissimili. Si enim quod potentia passiuum est, theorema, est agenti dissimile: Sæpe autem, inquit, & contrarium. Si autẽ iam passum, simile est. Hinc ergo quoniam omnino uenit ad mẽtionem eius, quod est potentia, & eius quod actu, & agendi & patiendi: utriusq; diuisionẽ fecit, & dixit, duobus modis esse, quod est potentia, &, quod actu est: & quòd pati quoq; dupliciter: hoc quidem corruptio à contrario: illud uerò salus potius. Deinde dixit, quomodo se habet sensus secundum id, quod est pati: quòd à sensili quidem patitur, non ad corruptionem ductus, sed perfectionem. Hæc ergo postquam dixit, nunc dicit quomodo se habet, & secundum id, quod est potentia, & secũdum id, quod actu est. Quoniam enim duplex est, quod est potentia: hoc quidem primum: illud uerò secundũ: hoc quidem secundum solã aptitudinem absq; habitu: illud uerò secundũ habitũ

bitum citra operationem: dicit quòd ſenſitiuũ potentia eſt ſecundum aptitudinẽ ſemen, & omnino animalis materia. Sicut enim ſe habet nuper natus puellus ad hoc ut ſit grammaticus: ſic ſe habet quoque animalis materia ad hoc, ut ſit ſenſitiua. Quid ergo eſt, quod id, quod potentia primũ eſt, ad habitũ deducit: hoc eſt, quod potentia quidẽ eſt ſecundum, actu uerò primum? Generans, inquit. In conceptione enim deducitur aptitudo ad habitum. Sicut ergo puerũ ad habitũ ducit, is qui eſt actu grãmaticus: ſic & ſemen, & omnino animalis materiã deducit ea, quæ in matre eſt, natura, ad ſenſum, qui eſt ſecundũ habitũ. Eſt ergo conceptio alteratio, & mutatio eius, quod natura ſentire aptum eſt, ad ſenſum, qui eſt ſecundũ habitũ. Poſtquã aũt natus fuerit, iam habet habitũ. Poſtquam enim perfectè inſitus fuerit ſentiendi ſecundum omnẽ ſenſum habitus, ſtatim paritur. Sic enim generatur animal cũ habitu ſenſitiuo. Quæ ergo à potentia primo in habitũ eſt mutatio, fit in conceptione ab ea, quæ eſt in generante, natura. Ab habitu autem in actũ mutatio fit à ſenſilibus. & ideo, cùm primũ natus fuerit, ſi adſit ſenſile, id ſtatim apprehendit. Vnde & protinus uagit in non conſuetum & frigidũ aẽrem incidens, & non ſolũ cũ ambientis aẽris cõtactu cõcertans, ſed & cũ uiſu luminis. Clarũ aũt, quòd ſicut ea ſentit, ſic, & ſi reliquorum ſenſuũ ſenſilia inciderint, omnino & ea ſentiet, ſonos dico, ſuccos, & odores. Sic itaq; in ſenſitiua anima, &, quod potẽtia, &, quod actu eſt, &, quæ ſecũdum ea mutatio eſt ab aptitudine in habitum, is eſt qui generauit: ab habitu autem ad operationem, ſenſilia: quando & ipſa adfuerint, & quæcunq; alia, quibus opus eſt ad eorũ apprehenſionem. ut lumen quidẽ in uiſibilibus, & perſpicuus, purus, & non caliginoſus aẽr: diuiſus aũt in ſonis: & redolens in odorabilibus. Quoniã aũt & in rationali anima duplex eſt, &, quod potentia eſt, &, quod actu: quænam fuerit in ea quoq; cauſa mutationis? Cùm eſt ergo extra corpora, ab eo quidẽ, quod potentia primum eſt, omnino ſeparata eſt, ut quæ ſit mens pura, & omnia intelligibilia habens ſecundũ habitũ. Poſtquam autẽ in generationem decidit, ſicut, qui morbo, uel tempore, uel lotione ſcientiã mutauit, ex ſcientia in inſcitiã mutatur: & fit primo potentia ſciẽs, aptitudinẽ ſolam habens, non etiã habitum. Ad habitum autẽ à præceptore deducitur, uel etiã à ſenſilibus, ipſa quærens & inueniens, & per particularia ad uniuerſalia conſcendens. Poſtquã aũt habitum comparauerit, tunc habet uoluntatem, quæ eſt cauſa effectiua, ut ab habitu in operationem mutetur. Quãdo enim eligit, aſſumit, quæ in ſe ſunt, rationes ad operationem: Dico autẽ ſenſilis. Mens aũt nullo externo opus habet: ſed ipſa ſeipſam producit. Huius ergo cauſam tradit, quòd ſenſus quidẽ alicuius particularis habet apprehenſionẽ: particulare aũt aliquod corpus eſt. Meritò ergo exterius eſt. Mens aũt uniuerſalia apprehendit. Vniuerſalia autem rationes, ſeu definitiones. Hæ aũt non exterius, ſed in ipſa ſunt anima. Mens itaq; aliquo exteriore non eget, quod eã perficiat. Dixit aũt eã iam habere, ut ſcientiam, & ſentire: non quòd animalia, ſtatim ac generata fuerint, ſcientiam habeant: ſed id quod in ſenſu duplex eſt uolens oſtendere, & quod eſt ſecũdũ habitũ, & quod eſt ſecundũ actum, eũ, qui eſt ſecundũ habitum, ſenſum ſcientiæ præſentiæ ſimilẽ eſſe dixit. Exempli ergo gratia ſcientiã addidit. habet enim ſenſus ſenſitiuã facultatem, ſicut quandã ſciẽtiã. Sicut enim, quod diſcit, per diſciplinã mutatũ habet ſcientiã: ſic & genitũ ſtatim eũ, qui eſt ſecundum habitũ, ſenſum. Quod enim eſt in illo diſciplina, in hoc eſt generatio. Si aũt ſtatim ac fuerit genitũ, habet eũ, qui eſt ſecũdũ habitũ, ſenſum: non per alterationẽ ergo fit ſentire ſecundũ actum: ſicut neq; operari ſecundũ ſcientiã fit per alterationem. Et illud, Secundũ actũ, ſimiliter dicitur ac cõtemplari. ſicut & ſecundũ potentiam ſentire, ſimile eſt ei, quod eſt, ſcire. Sic & ſecundum actum ſentire ei, quæ eſt ſecundum ſcientiam, contemplationi ſimile.

Sed hoc quidem ab illo differt: quòd illius quidẽ operatiõis effectiua foris ſunt, viſibile, & audibile. Similiter autẽ & reliqua ſenſilia. Cauſa aũt, quòd ſingulariũ eſt, qui eſt ſecũdũ actum, ſenſus: Scientia autẽ vniuerſaliũ. Hæc verò ſunt in ipſa quodammodo anima. Quãobrem intelligere quidem in ipſo eſt, quando velit: ſentire autẽ non in ipſo. neceſſe eſt enim adeſſe ſenſile.

Poſtquã dixit ſimile eſſe ſecundũ actum ſentire ei, quod eſt contemplari: nũc dicit quanam ratione differat: quòd eius quidem, qui eſt ſecundũ actũ, ſenſus foris ſunt effectiua: exteriẻ enim incidentibus ſenſilibus ſentimus: ea autẽ, quæ contẽplari poſſumus, non foris ſunt. Deinde & cauſam addit, cur illa quidem exterius incidant: hæc uerò non: quòd ſenſus quidem eſt ſingularium: ea aũt per ſe ſeparatim ſubſiſtunt, quibus animal quoq; ad hoc, ut ſit, opus habet. Eo enim, quòd illis opus habeat, ſenſus animali datus eſt. Scientia aũt ea, quæ ſunt uniuerſalia, apprehendit. Vniuerſalia aũt, inquit, ſunt in ipſa quodãmodo anima. Exactè aũt illud, Quodãmodo, adiecit: uel quia illud, In ipſa, ut in aliquo loco: ſicut & ipſe in iјs, quæ deinceps ſequuntur, dicit, Et rectè qui animam locũ formarũ eſſe dicũt: non propriè aũt illud, uidelicet, In loco: ſed ſecundum proportionem, & conuenientiã: uel quòd etiã uniuerſalia in ſingularibus ſubſiſtant: quando aũt ut uniuerſalia & cõmunia accipiuntur, ſunt in anima. Eis enim cõmuniter ſuũ eſſe eſt in intelligẽda eorũ communiõe. Intelligentiæ aũt in anima. Intelligere aũt in ipſo dixit, ſed nõ in ipſa, hoc eſt, in eo quod habet animam.

Similiter aũt hoc habet & in ſenſiliũ ſcientiјs, & propter eandem cauſam: quòd ſenſilia ſingularium ſunt, & externorum.

Non ſolum, inquit, ſenſus, qui circa particularia, & ſenſilia uerſatur, externis præſentibus opus habet, ut agat: ſed & eæ, quæ circa ſenſilia uerſantur, ſcientiæ, cùm in ſeipſis non habeant, ut poſſint operari quando uelint, ſed & iјs opus eſt, ſicut & in ſenſu, exterius adeſſe id, circa quod eorũ uerſetur operatio. Ipſæ enim circa ſingularia, & externa, & quæ ſeparatim ſubſiſtũt, uerſantur: ut Politicus: Mechanicus: &, ut ſemel dicã, particulares artifices. Eorũ enim ſcientia eſt circa ſingularia. ut Politicus cõſiderabit, an hic ſit exercitus imperator aſſumendus. & ædificator, an ſit hoc lapide utendũ. Horum autẽ, quæ ſunt particularia, conſideratio ſciẽtiæ eſt, uidelicet, & nõ ſenſus. Vniuerſalis ergo ſecundum artes cõſideratio in his eſt. Quæ autem ab artibus circa ſingularia fit contemplatio, non amplius in his. Materia enim, & inſtrumentis opus eſt.

Sed de his quidẽ apertè dicẽdi fuerit quoque occaſio poſtea. nunc aũt tantũ definitum ſit, quòd, cũ nõ ſit ſimplex, quod potentia dicitur: ſed hoc quidem, vt ſi dicamus puerum poſſe exercitus ducem eſſe: illud verò, vt cũ, qui eſt in ætate: ſic habet ſenſitiuum.

Quomodo uniuerſalia contẽplari in nobis, & quomodo actiuus intellectus particularia apprehẽdit, nunc differt de his cõſideratione. De his enim in tertio libro dicit. Cur autẽ eius, quod eſt potentia, & eius quod actu eſt, diuiſionem fecerit, nobis in memoriam reducit: nempe ut oſtendat, quomodo dicantur animalia, quando non ſentiunt, ſenſum habere potentia. iuxta ſecundam enim potentiam, quæ de iјs, qui actum iam habent, prædicatur: de quibus nec pati, nec alterari propriè dici

poßit in ipsum enim est incrementum, & non in contrariũ mutatio, ut dixit.

Quoniam autẽ est innominata ipsorũ differentia: de his autẽ definitũ est, quòd sunt alia, & quomodo alia: necesse est vti eò, quod est pati, & eo, quod est alterari, vt proprijs nominibus.

Quoniã utitur eo, quod est pati, & eo, quod est alterari, ut proprijs nominibus, in sensu, qui est secũdum actum: dixit autẽ, quòd nec pati, nec alterari sentire est: causam, cur his nominibus, in eo, quod est sentire, utitur, dicit. Quoniam, inquit, est innominata harum facultatum differentia: neq; enim proprijs nominibus distinctam habemus utranq; facultatem: ratione autem didicimus, quænam sit harum facultatũ differentia: necesse est, ut utamur in his eo, quod est pati, & alterari, ut proprijs nominibus: quia, ut dicebam, non sunt in usu, quæ sint illis imposita nomina.

Sensitiuum autẽ potentia est, vt sensile iam actu, quemadmodum dictum est.

Quia dicturus est sensitiuum pati à sensili: non sine iusta ratione præsumit, potentia sensitiuum esse ut sensile est actu. hoc autem prius dixit etiam, quando quærebat, an simile à simili patitur, an dißimili. Potentia autẽ est sensitiuum ut sensile, iuxta secundam potentiam. neq; enim passum, nec à contrario habitu mutatũ, ei aßimilatur: sed eius forma suscepta. Neq; enim albus fit sensus, sensilis forma suscepta (quare nec pati, nec alterari propriè dicitur) sed formæ rationem in se cognitiuè suscipiens. Sicut enim ceram dicimus id esse potentia, quod annulum: eo quòd ab ipso passa id fit, quod ille actu, non ipsius materia suscepta, sed solum forma: sic & sensus à sensilibus paßus ipsorum formas in se impressas incorporaliter habet. Differt autẽ, quòd cera quidem ipsa fit formæ materia, quæ est in annulo: Sensus autem non fit sensilis materia: sed ipsi illius forma cognitiuè imprimitur. Habet autẽ sensus aliquid plus quàm cera. Cera enim, etsi sit materia formæ, quæ est in annulo, non tamen per totam ipsam formam suscipit, sed in superficie: Sensitiua uerò facultas per totam uitalem formas sensiliũ imprimit.

Patitur itaq;, cùm non est quidẽ simile: Passum autẽ assimilatur, & est quale illud.

Postquam dixit superius, quomodo dicitur pati, quod patitur à simili & à contrario: hoc etiam sensui quoq; accõmodat, quòd antequam quidem passus sit à sensili, non est ei secundum actum similis: ei autem fit similis, eo modo, qui sæpe dictus est. Cùm autem proposuisset de omni sensu communiter dicere: sensitiuæ animæ definitionem tradidit, quòd ipsa talis est potẽtia, qualia sunt sensilia actu eius, quæ est secundum operationẽ, sensitiuæ animæ, tali uidelicet existente operatione, qualia sunt sensilia. Si autem est eiusmodi: sensitiua fuerit anima ex neceßitate inseparabilis: si quidem est facultas, per quam, quod eã habet, sensilibus aßimilatum, eo quòd ab eis quodammodo patiatur, & alteretur, ea apprehendat.

Dicendũ est autẽ secundũ vnumquenq; sensum de sensilibus primum. Dicitur autẽ sensile tribus modis. Quorum duos quidem per se sentiri dicimus: vnũ autẽ per accidẽs. Duorum autẽ, hoc quidẽ propriũ est vniuscuiusq; sensus: illud verò omnium commune.

Postquam rationem tradidit, & sensitiuam facultatem definijt, quòd est potentia id, quod sensile, & dixit quòd non passa quidem à sensili est dißimilis: ab eis autem passa, fit illis similis: transit ad separatim dicendum de unoquoque sensu: quoniam, sicut iam dixit, in quibus, quod communiter prædicatur, non est genus, sed uox æquiuoca, non est sufficiens communis definitio, ad rei naturam nobis significandam: sed uniuscuiusq;, quod ab æquiuoca uoce significatur, seorsum oportet definitionem tradere: quando neq;, quæ est generum definitio, ad singulas species cognoscendas satis est. Vniuscuiusq; autem sensus definitionem traditurus, prius de unicuiq; sensui sensilibus tractat, propter sæpe dictam rationem: Deinde de ipsis operationibus: & sic de facultatibus. Quæsiuerit autem quispiam, cur non ante communem sensus definitionem prius de simpliciter sensili tractauit. Dico ergo, quòd huius simul definitionem cõprehendit in communi sensus definitione: ubi elementorum sensum esse dicebat per se, uel per ea, quæ eis accidunt. & rursus, cùm dixit, quòd actu sensile, hoc est potentia sensus: & quòd sensitiui effectiua foris sunt singularia: intellectiui autem in ipso, & uniuersaliter. Per hæc ergo omnia, quid est simpliciter sensile, significauit: quòd ea, quæ elementis accidunt: quòd particularia: quòd ea, quibus sensus secundum actum ab eis patiẽs aßimilatur, qui prius erat eis potentia similis. Porrò & hic de unicuiq; sensui sensilibus separatim dicturus, prius quandam tradit diuisionem omnium in uniuersum sensilium, quot modis dicantur: ut quæ sunt propriè sensilia, à sensilibus per accidẽs, quæ neq; propria sunt ratione sensilia, separans, de his uerba faciat; ne & illa incidant, & doctrinam perturbent. Tribus ergo modis, inquit, dicuntur sensilia. Sensilium enim alia quidem sunt per se sensilia: alia uerò per accidens. Et eorum quæ sunt per se, sensilium, alia quidem sunt communia sensuum: alia uerò uniuscuiusq; propria. Vniuscuiusq; ergo sensus sunt propria sensilia, quæ illi soli subsunt. ut uisui quidem colores: auditui soni: olfactui autem uapores: gustui uerò succi seu sapores: tactui, quæ ei sunt coordinata: caliditas: humiditas: frigiditas: siccitas: resistentia seu repercußio: grauitas: & similia. Propria autem ea dicuntur sensilia, quòd nulli alij sensui subsunt neque enim uisus uapores, uel succos, uel tangibilia apprehendit. neq; ullus alius sensus, quæ sunt alij sensui apprehensibilia, apprehendit. Hæc ergo sunt propria sensilia. Communia autem sensilia dicit esse quinque: motum: quietem: numerum: figuram: magnitudinem. Ea autem omnium dicit esse communia: non quòd unumquodque eorum omnibus sensibus subsit: sed quòd unumquodq; pluribus, & non uni: quædam autem simul omnibus. Magnitudo enim est commune sensile uisus, & tactus. Videmus enim magnum esse hominem, uel magnum montem. & tangentes quoque sentimus, magnam esse, uel paruã molẽ, quæ subijcitur, uel interuallum. Si autem sonum quoque dicimus magnum sentire, uel paruum: hic secundum conuenientiam & proportionem magnitudo accepta est, non propriè. Magnitudinem enim nunc dicimus continuam esse ex communibus sensilibus. Magnus autem sonus est qualitatis intensæ, uel remissæ declaratiuus. Quare exile, uel uehemens magis propriè in sonis dicere conuenit. Figura autem commune est & ipsa sensile tactus, & uisus. Figuram autem dico, non quòd hic est triangulus, uel circulus: hoc enim est rationis dicere, Figura est, quæ ab una linea comprehenditur, uel tribus, uel quotcunque illæ fuerint: sed quòd simpliciter est quidpiam circũscriptum. Omnis autem circunscriptio fit secundum aliquam figuram. Itaque & irrationalia, cùm in paruam terræ altitudinem, & leniter accliuem inciderint, ad transeundum conscendunt: ut quæ sciant, quòd sit circunscripta magnitudo, & quòd transire poßint. cùm autem in ualde altum, & arduum, & præcipitem locum casu uenerint, ne transire quidem tentant: ut quæ simul magnitudinem sentiant, & figuram. Quare & ipsius

ipsius formæ & figuræ exilis quædam, & obscura est eis perceptio. Eas itaq; uias fugiunt, quæ in acutum uel concauũ sunt figuratæ: eligunt autem planam, & quæ in recta est. Numerus autem commune est omnium sensilium. Videmus enim quinq; formasse esse homines. Sed & palpantes hoc ipsum scimus. Atq; audiẽtes scimus, plurium, uel pauciorũ, uel unius uocẽ esse, quæ ad nos peruenit. In his autẽ dubitauerit quispiã, quomodo Aristoteles dicens numerum esse cõmune sensile, nõ solum alijs aduersatur philosophis, ac ipsi rerum operationi, sed & sibijpsi. Cùm enim in Physica dixisset tempus esse numerũ motus: numerare dixit solius esse mentis. Nihil enim, inquit, potest numerare, præterquam anima, & animæ mens. Quomodo ergo illic solam mentem numerum dicit apprehendere, hic autẽ sensum? Dicimus ergo ipsam quidẽ numeri formã mentẽ apprehẽdere. Sensus autem non, ut tantũ numerũ, apprehendit, sed simpliciter ut eũ, qui plures cõtineat: uel unitatem: & ut minorẽ multitudinem, uel maiorẽ. Mens est autẽ, quæ per sensum numeri quoq; formã cognoscit. Quòd autem auditus quoq; hunc numerum apprehendit, clarũ est. Aures perniciũ strepitus quoq; pulsat æquorũ, inquit ille. Scit enim eas, quæ accesserũt uoces, plurium esse, quã unius. Quòd autem gustui quoq;, & olfactui sensilis est numerus, clarũ est. Sentit enim & odoratus differentes odores: Vt quando bene olens, & male olens uapor simul accesserit. Sunt autem & speciè differentes uel bene olentes, uel malè olentes. Similiter & gustus, si misceatur absinthiũ cũ melle, utrunq; simul sentit. Et motus quoq;, & status sunt omniũ sensuum cõmunia sensilia, præterquã gustus. Si enim ex eodem loco ad nos sonus peruenerit: sentit id constitisse, quod sonat. Si autem nõ ex eodem, sed & alius ex alio: sentit moueri. Et in uaporibus similiter. Tactum quoq; manifestũ est sentire, id q; mouetur, & quod stat. Sentit certè corpus quod est in aqua, ea uel consistente, uel diffluente. Nunquid autẽ & gustus, si gustabile prætercurrit sensorium, sentit motũ, uel statum? Si quis ergo uirgam melle unxerit: deinde eã per os circumferat: apprehendet succum non stantem. Quòd si quis huius causam tactum esse dixerit, non gustum: non magnopere contendimus. Est ergo numerus omnibus quidem sensilis. Status autem, & motus, præterquam gustui, reliquis. Figura autem & magnitudo tribus: uisui: auditui: olfactui. Per accidens autem sunt sensilia. Per se ipsum enim uisus apprehendit colorẽ, uel figurã: Per accidens autem, q; hoc est Socrates. Est enim intellectus substantiarũ apprehensiuus. Vniuscuiusq; autem propria sensilia sunt reliquis per accidens sensilia. Viso enim aliquo flauo, ut arbore, quæ styrax dicitur, dicimus, Vidi aliquid bene olens. Per accidẽs enim, bene olens me uidere dico. Et olfacta styrace, dico me flauũ olfecisse. & si sonuerit argẽtũ, dico me argentũ audiuisse: uel album audiuisse. Similiter & si fuerit lignũ, quod sonat. Et in omnibus similiter. Gustato enim melle, quispiã dicit flauũ gustasse. Hæc ergo sunt omnia per accidens sensilia: & sunt unicuiq; ex alijs sensilia. Quæ sunt itaq; propria sensilia, & quæ cõmunia, & quæ per accidẽs, dictũ est. Quomodo aũt ea à se inuicem discernãtur, &, quæ sint ea, quæ unicuiq; figurã & characterẽ præbeãt, sciemus cõtextũ persequẽtes. Sciendũ autẽ, q;, quæ uisui, & auditui, & gustui subiecta sunt, sensilia, cõmunibus à cõsuetudine nominibus appellata sunt. Visus quidẽ, colores: auditus autẽ, soni. Gustus uerò, sapores uel succi. Quæ aũt tactui, et olfactui subiecta sunt, nõ amplius cõmunibus nominibus appellata sunt. Si enim tangibilia, uel odorabilia dicas, non est eorũ denominatio, sed eorũ habitudinis, quæ est ad sensum. Sicut & si in reliquis uisibilia dicas, uel audibilia, uel gustabilia. Sed neque uaporũ nomine utemur propriè in odoratu. Vapores enim sunt &, qui ex aqua ascendunt, sed non odorabiles. Vni quidem odoratui quædam oppositio contraposita est, quæ est secundum bene olens, & male olens: quæ quidem, ut dixi, propriè impositum commune nomen non habet. Similiter neq;, quæ tactui subiectæ sunt, plures oppositiones: calidum, frigidum: siccum, humidum: durum, molle: & reliquæ.

Dico autem proprium, quod non contingit alteri sensui sentire, et circa quod nõ contingit decipi: vt visus, colorem: auditus, sonũ: gustus, succum.

Propria sensilia ab alijs discernit, q; nõ alij sint sensui sensilia: quòd neq; cõmunia, neq;, quæ secundũ accidẽs sunt sensilia, habẽt: illorũ enim plus uno apprehendimus. Ac de communibus quidem sensilibus clarũ est: De his autẽ, quæ sunt secundũ accidens, q; non solũ, uiso hoc albo, per accidens sentimus, q; est Socrates: sed & audita uoce, rursus per accidẽs substantiã cognoscimus: & nõ solũ uisu cognoscimus hoc lignũ, uel aliquid eorũ, quæ bene, uel male olent, sed & odoratu. Postquam enim talem odorem sensimus, & si non conspexerimus, substantiam scimus, ex qua odor est, & colorem. Similiter & gustu cognoscimus substantiam: uel tactu. Gustu quidem, quòd est mel, uel quid tale. Tactu autem, panem: lapidem: carnem: & similia. Hæc est ergo una eorum, quæ sunt propriè, sensilium, & communium, & eorum, quæ sunt secundum accidens, distinctio. Alia uerò, quòd circa propria quidem sensilia secundũ naturam habentibus sensibus, &, ex quibus locis apprehendi sua natura apta sunt, sensilibus admotis, circa ea non falluntur. At circa ea, quæ sunt cõmuniter sensilia, & per accidẽs, fit deceptio. Neq; enim, si ægri fuerint, nec præter naturam se habuerint sensus, neque si à suis spatijs, & interuallis seiuncta fuerint sensilia, apprehendunt: Nec si consulto, & de industria sita sint. Neq; enim à tergo positos uidet uisus colores, sed qui sunt anterius. Ita enim ei natura datum est. Sed neq; anteriora à quouis interuallo: sed quando & ea adfuerint, & præterea lumen. Circa communia autem sensilia fit error, &, quæ sunt per accidens. Hoc enim albo eminus conspecto, quòd album quidem est, scimus: utrum autem lapis est, uel lignum, uel quid eiusmodi, ignoramus, et sæpe erramus, aliud pro alio existimantes. Et uoce quidem audita, eo autem non uiso, quod uocem edit, circa locum erramus, unde uox est. Atque locus quidem est eorum, quæ sunt secundum accidẽs, sensilium, ut deinceps ostendemus. Præterea autem & circa figuras fit error. Itaque &, quæ sunt rectilinea, eminus aspecta rotunda esse uidentur: & quæ angulos habent, angulis carere, Sed &, quæ sunt rotũda, rectilinea esse uidentur ijs, qui secundum ipsam lineam eminus se applicant: quod fit in luna dimidio orbe cæsa. Lineam itaq;, quod est illuminatum, à nõ illuminato discernentẽ, rectam existimamus, cùm sit rotũda. Sed & quidpiam, quod mouetur, uidentes, stare putamus, quãdo procul fuerit: & quod stat, moueri: Vt quando nauigantes terram moueri putant: seipsos autem stare. Similiter & magnitudines, quæ cominus, & eminus apparent, nõ se nobis similiter exhibent. Neque, quæ per aërem, & aquam. Maiora enim apparent, quæ per aquam. Sed & circa numerum fit error. Pluribus itaq; simul canentibus auditis, propter similitudinem unam uocem esse putamus: &, quæ sunt procul discreta, unita sæpe ducimus.

Tactus autem plures habet differentias. Sed vnusquisq; quidem de his iudicat: & non fallitur, quòd color, neq; q; sonus: sed quid, est, quod est coloratum, vel vbi, vel quid est, quod sonat, vel vbi. Talia ergo dicũtur vniuscuiusq; propria.

Nõ sicut gustus succorũ solùm est apprehensiuus: & uisus colorum: & olfactus odorum: & auditus sonorũ: sic & sensilia tactus

tactus licet uno nomine complecti. Vnusquisq; enim aliorũ sensuum circa unam oppositionẽ uersatur. Visus enim circa albũ, & nigrum, &, quæ interiecta sunt. Gustus autem circa dulce, & amarũ, &, quod intercedit. Odoratus uerò circa bene olens & malè. Auditus autẽ circa sonũ grauem, & acutũ. Atqui tactus circa plures oppositiones uersatur, quæ nõ possunt sub unã cõmunem oppositionem reduci. Lẽuia enim, & aspera apprehendit: dura, & mollia: grauia, & leuia: frigida, & calida: humida, & sicca: quæ quidẽ sub se inuicem nõ sunt. Vnde et deinceps dubitabit, nunquid ne sensus quidẽ tactus est: uel si etiam est sensus, non unus est, sed plures: si quidem alij quidem unam oppositionem apprehendunt: ipse autem plures Sed & plures habet differentias tactus, quarũ apprehensiua causa est. Non propter ea autem huius, magis quam aliorum, alienum est iudicium. Sed unusquisq; sensus similiter iudicat de proprijs. nec in eis fallitur. Illud enim, Sed unusquisq; de his iudicat, de omnibus dixit sensibus: non de solo tactu: sed eius est deceptio circa illa, quibus propria sensilia accidunt. Non enim circa colorem est deceptio: sed circa id, in quo color est: neq; circa sonum: sed circa id, quod sonat: quæ sunt sensilia per accidens.

Cõmunia autem, motus: quies: numerus: figura: magnitudo. Talia enim nullius sunt propria: sed omnibus communia. Etenim et tactui aliquis sensilis motus est, & uisui. Per se itaque hæc sunt sensilia.

Postquam de proprijs sensilibus dixit, nunc dicit de communibus. Communia autem hæc dicit, quòd nullius propriè, sed omnium sunt cõmunia. Omnium autem dixit, nõ quòd ea quinq; sint quinq; sensibus sensilia: non enin unumquodq; eorum omnibus sensile esse uidetur: sed quòd hæc quidem omnibus, illa uerò pluribus, ut iam diximus. Potest enim magnitudo secundũ conuenientiam, & proportionem in odoratu quoq; accipi, & gustu. Sunt enim & hi propriæ magnitudinis apprehensiui: ille quidem in odoribus: hic uerò in succis: etsi non nouit in his cõsuetudo nomen magnitudinis.

Secundum accidens autem dicitur sensile, vt si album sit Diares. Per accidens enim hoc sentit, quòd huic albo accidit, quod sentit.

Postquam dixit de proprie sensilibus, dixit autem & de cõmunibus: nunc dicit & de his, quæ sunt per accidens. In hæc enim tria sensilium diuisionem fecit. Dicitur autem hic Diares fuisse amicus Aristoteli Eius itaque feruntur ad eum epistolæ. Album ergo, quod in hoc est, per se quidem uidet uisus: per accidens autem, quòd est Diares nouit. Quædam autem exemplaria habent, Diaris filius.

Quare etiam nihil patitur, quatenus tale, à sensili.

Propria quidem sensilia à cõmunibus sensilibus, &, ijs quæ sunt secundum accidens, distinxit: quòd circa illa quidem error non accidat: circa hæc autem nonnunquam accidat. In collo enim columbæ, & in eiusmodi, quæcunq; habent uariorum colorum mixtionem, uarietas, & mixtio, &, quæ est ad radium, quædam eorum habitudo, quòd ea alias aliter apprehendantur, & decipiamur, causa, est. Nunc autem ab ijs, quæ sunt per se, sensilibus, ea quæ sunt per accidens, discernit. Ab ijs enim, quæ sunt per se, inquit, sensilibus patiuntur sensus. Non ita autem & ab ijs, quæ sunt secundũ accidens. Et quòd propria quidem sensilia agant circa sensus, clarũ est. Quòd autem & cõmunia, hinc manifestum est. Quod acutos enim habet angulos aliter agit circa uisum (cum enim molestia afficit,) quàm, quod obtusos habet angulos, & est magis planũ, & carens angulis. Iam uerò & circa tactum perspicuũ est, quòd non similiter agunt diuersæ figuræ, sed aliter, quæ acutos habet angulos, & quæ obtusos, uel nullos. Similiter & in motu et statu. Neq; enim similem affectũ sustinet auditus, sonũ, qui mouetur, uel qui stat, audiens. Similiter & odoratui fit quidã diuersus ab his affectus: etsi eorũ proprietates oratione exprimere non possumus. Sed & tactus aliquem aliũ affectũ patitur, cùm mouetur tangibile: & aliũ, quãdo stat. Si enim non ita esset, in fluente stantes fluuio, cùm una sit aquæ cõtinẽtia, & eodẽ modo, quatenus aqua est, agit in tactum, nõ simul sensu perciperemus ꝙ mouetur, et si stat, ꝙ stet. Et ex hoc ergo clarum est, ꝙ fit ob hæc sensui diuersus affectus. Neq; uerò dicendũ est, quomodo se habet & in numero. Diuersum enim affectũ patimur, cùm plures, quàm cùm unũ audimus. Vnde & à uocũ multitudine cõmouemur, & cõcutimur. Quod quidem nõ eueniret, nisi à multitudine aliquid pateretur auditus. Sed & duos colores uidẽtes, & si sint similes, uisu aliter afficimur. Et hoc fit manifestum, si duabus simul lucernis uisus se applicet. nã & hic uisus dimouetur & excutitur in sensilium apprehẽsione. Atqui hoc nõ pateretur, si unitũ esset, quod duarũ lucernarũ ignitũ est, sed & pluriũ. Vnde aũt et multitudinẽ tactu apprehendimus, uel gustu, nisi ab ea diuersum affectũ patiamur? Nisi quispiam ad hoc cõtradixerit, quòd tactus, quando sentit multitudinem, non aliũ patitur affectũ: Sed quia per uniuersum corpus tactiua est facultas, plures sunt partes, quæ apprehendunt ea, quæ appropinquarũt: & sic imaginatio, uel ratio potius colligit, ꝙ sunt plures, qui tetigerũt. Nunquid autẽ hoc ipsum contingit & in uisu? Cùm enim alij uisus uisibili aliter se applicant, accidit ut cùm facultas, quæ iudicat, sit circa corpus diuisibilis, & diuulsè ac diuisim uisibilia apprehendat, confundatur uis imaginatiua, quæ plures simul typos nõ potest admittere. Quare non alium affectum sensus sustinet. Oportet enim, si nõ imaginatio confundenda est, unũ & continuum sensus affectum ad eã transmitti. Præterea autẽ & magnitudo aliquid agere uidebitur et in uisum, et in tactũ. À maiore enim colore, uel maiore calido magis congregantur, uel disgregantur sensoria. Tactus itaq; & uisus uel tantã habet magnitudinẽ, uel in tanta est magnitudine: si quidem sub eo, quod est in minori similiter magnitudine, albo. Atqui quatenus album, uel quatenus calidum fit, magis aget magnum paruo: multum pauco. Sed ad hoc dixerit quispiã, qđ, cùm dẽsæ sunt facultates, firmiores, & ualidiores fiunt, atq; adeò seipsis potentiores euadunt: ut in grauibus clarum est: coeuntes quidem certè grauitates grauiores fiunt, quàm quando erant disiunctæ. Quando ergo in maiore fuerit subiecto color: etiam si idem qualitate fuerit: magis aget confirmatus, & ualidior effectus à similium cohærentia, & continuitate. Quod & in igne quoq; fit. Si plus enim fuerit, magis urit. Sciendũ autem, quòd cõmunia sensilia à proprijs separata sensilibus, in sensus nihil penitus agunt. Neq; sunt omnino apprehensibilia: sicut figuram uisus non apprehenderit, si, quod figuratum est, coloris expers fuerit. Sed neq; tactus, si nullam ex simplicibus qualitatibus habeat. Et in reliquis similiter. Quare uideri possint & ipsa esse ex ijs, quæ sunt per accidens, sensilibus. Per alia enim sui apprehensionem præbent. Sed dico, si, quæ sunt per accidens, sensilia, propter hoc ipsum in sensus nihil agunt: ab his autẽ sensus patiuntur, nõ fuerint, scilicet, per accidens sensilia: sed secundariò quidẽ fortasse sensilia, ueruntamen per se. Et sicut non, quoniam sine lumine uel perspicuo, uel eo, quod intercedit, nõ agunt propria sensilia circa sensus, propterea ea esse dicimus per accidens sensilia: sic & si communia sine proprijs non agant, quoniam cum illis omnino sunt, & agunt, secundum hoc & eis sensilia fuerint, circa quos agunt. Quare si quis sensus ab his non patitur, ei nõ fuerint sensui sensilia, nisi secundum accidens. Quæ fuerit

autem

autem quiſpiã, ſi, quæ ſunt per accidẽs ſenſilia, ſunt ſubſtantiæ, eas aũt ſola ratio cognoſcit, inſtrumẽto ſenſu utens: quã ob cauſam etiã omnino per accidẽs ſenſilia dicũtur: qui fit, ꝙ canis dominũ cognoſcit: & aſinus præſepe: & ſi quid aliud eiuſmodi in irrationalibus uidetur? Dico ꝙ nõ, ut ſubſtãtias, hæc cognoſcũt: ſed ut tales figuras, quæ ſenſui amicæ, uel infeſtæ fuerint: eisq; adhærẽtia typos in imaginatione cognoſcũt. Si aũt in irrationalibus quoq; eorũ ſenſus eſt: figurarũ dico: & numerorũ: & reliquorũ: diſcernũt enim, quod ſibi aptũ eſt, et cõueniẽs ab alieno: & quod mouet appetẽdũ perſequũtur: ſicut & multitudinẽ ſentimus, & numerũ: et hinc quoq; quiſpiã, ꝙ ea ſint per ſe ſenſilia, cõfirmabit. Agũt enim et circa irratiõalia animalia. Neque enim ab eis cognoſcerẽtur. Illa enim nihil ꝑ accidẽs ſentiũt: quoniã neq; ratiocinari poſſunt. Quæ enim ſunt ſecũdũ accidẽs ſenſilia, in ſenſus nihil agunt, et ratione opus habẽt, quæ ex alijs ratiocinando colligat. Sed & locus eſt per accidẽs ſenſilis. ab eo enim nihil patiũtur ſenſus. Neq; enim formam loci apprehendit ſenſus, niſi ut figuras, idq; non ꝓpter ſe, ſed eo quòd in loco eſt. Quare & hic quoq; eſt ex ſenſilibus quæ ſunt ſecũdũ accidẽs. Quòd aũt cõmunia ſenſilia nõ ſunt per accidẽs ſenſilia, ſed ꝑ ſe, eſt & logicè hoc modo oſtẽdere. Si enim figura & magnitudo, & numerus, & motus, & ſtatus ſunt ſenſilia: neque enim ſunt intelligibilia: Quæcunq; enim ſunt, uel intelligibilia ſunt, uel ſenſilia: Si ergo non intelligibilia ſunt, quæ dicta ſunt, ſunt ſecundũ ſe ſenſilia: Si autem ſenſilia, oportet eſſe ſenſum, qui ea apprehendat. Quod enim eſt ſenſile, ſenſu eſt ſenſile. Si ergo neq; ullus alius ſenſus ea per ſe apprehendit: neque ullius ex quinque, ſunt propria ſenſilia: quid reſtat niſi ut uel omnium, uel plurium ſint communia? Si enim, neq; his per ſe, neque alijs ſecundum ſe fuerint apprehenſibilia, ne fuerint quidem penitus ſenſilia. Atqui nec ſunt intelligibilia. Neq; ergo ſenſilia fuerint, nec intelligibilia. quod fieri non poteſt. Præterea autem & magnitudo in uiſum quoq;, & in tactum aliquid agere uidebitur. À maiori enim colore, uel maiore calido coguntur ſenſoria, uel diſiunguntur. Tactus, & uiſus uel tantam habet magnitudinem: uel in tanta magnitudine albo similiter exiſtente. Atqui, quatenus eſt album, uel calidum, magis aget.

Eorum autem, quæ ſunt per ſe, ſenſilium ſunt propria propriè ſenſilia, & ad quæ uniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia natura eſt.

Quænam ſunt ſecundum accidens ſenſilia, apertè declarauit. Ea, nempe, quæ ſua natura non ſunt ſenſilia, inſunt autem ijs, quæ ſunt per ſe, ſenſilibus. Albo autem accidere dixit Diaris filium. Non, quòd albo Diaris filius accidat: neq; enim ſubſtantia accidentibus accidit: ſed quòd fortaſſe accidat hoc uiſibile album Diaris eſſe filium. Quòd autem nihil patiatur uiſus à Diaris filio, quatenus Diaris eſt filius, ſignum eſt quòd per accidens eum uiſus ſentiat. Cùm autem ſint duplicia per ſe ſenſilia: hæc quidem communia: illa uerò uniuſcuiuſque ſenſus propria: uniuſcuiuſq; propria ea eſſe dicit propriè ſenſilia. cuius cauſam declarauit dicens. Et ad quæ uniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia natura eſt. Si enim uniuſcuiuſq; ſenſus eſſe eſt ad propria ſenſilia: hæc ſunt maximè ſenſilia. Ad aliquid enim eſt ſenſus. Ad aliquid autem ſunt, quibus eſſe eſt unicuiq; ſenſui. Et ea ſunt maximè proprie ſenſilia: uiſui quidem ad uiſibilia, auditui autem ad audibilia: & in reliquis ſimiliter.

Cuius ergo viſus eſt, hoc eſt, quod videtur.

Poſtquam communiter dixit de ſenſu, & ſenſilibus: & de unoquoque ſenſu ſeorſum eſt dicere aggreſſurus: prius diſſerit de unicuiq; ſenſui ſenſilibus: et ante omnia de uiſui ſenſilibus: quãdoquidem ante alios quoq; de uiſu diſſeret. Deinde dicit quòd id, quod uiſui eſt apprehenſibile, color eſt: &, quod oratione quidem explicatur, uſitatum autem nomen non habet, cuiuſmodi ſunt Lampyres, & ſquamæ, & quædam alia. Deinde definit quidnam eſt color: nempe id, quod eſt motiuum eius, quod eſt ſecundum actum, perſpicui. Quoniam ergo in coloris definitione meminit perſpicui: docet nos quidnam ſit perſpicuum: quòd natura quædam eſt, quæ in pluribus ineſt, in aqua, in aẽre, in uitro, & in alijs, colorum tranſportatrix. quæ, nõ præſente quidem luce, potentia eſt hoc ipſum perſpicuum: actu autem fit perſpicuum præſente lumine. Quoniam ergo lucis meminit, de ea prius uerba facit. Cuius ergo uiſus eſt, ſubaudiendum apprehenſiuus, hoc uidetur.

Viſibile autem eſt & color, & quod licet quidem oratione dicere, eſt autem ſine nomine. Clarum autem erit progreſsis, id quod dicimus. Quod enim viſibile dicimus, color eſt.

Poſtquam dixit, quòd, cuius eſt uiſus apprehenſiuus, & circa quod ipſa facultas operatur, hoc eſt uiſibile, deinceps ſubiungit, quænam ſunt uiſibilia: quòd & color, & quædam alia, quæ commune quidem nomen non habent, oratione autem explicantur. De quibus in progreſſu dicet: ut ſunt lampyres: capita piſcium: ſquamæ: oculi echinorum: teſtæ marinorum: quæ in luce quidem non uidentur, ſed in tenebris. Neq; enim eis color eſſe uidetur, quod in eis igneum quid apparet in tenebris. Eſt enim coloris proprium in luce uideri. Quod autem eſt in eis igneum, in luce non uidetur. Quod enim uiſibile eſt, color eſt.

Hoc autẽ eſt, quod in eo eſt, quod eſt per ſe viſibile, Per ſe autem non ratione, ſed in ſeipſo cauſam habet, quòd ſit viſibile.

Cùm dixiſſet in progreſſu nobis apertum fore, quænam ſint ea innominata, quæ uiſibilia eſſe dixit: tranſijt ad dicendũ de colore, ſed ut de uiſibili. Id ergo eſt, inquit, color, dico autẽ uiſibile, quod in eo ineſt, quod eſt per ſe uiſibile. Per ſe autem uiſibile, dicit ſuperficiem. Quomodo autẽ per ſe uiſibile ſuperficies, ipſe explicauit. Non enim, inquit, ſic per ſe dictum eſt, ut ratione per ſe, id eſt definitione. In demonſtratiuo enim dicit Per ſe eſſe, uel, quod in ſubiecti definitione adſumitur: ut animal. & rationale in definitione hominis: ea enim per ſe homini inſunt: uel cuius in definitione ſubiectũ aſſumitur: ut in ſimitatis definitione, naris. & in definitione paris, & imparis, numerus. Ea enim per ſe numero inſunt. Dicimus enim parem eſſe numerũ, qui in duas partes ſcinditur. imparẽ autẽ numerum, qui in duas partes diuidi non poteſt. Similiter ſimitatem eſſe concauitatem in nare. Non ſic autem, inquit, per ſe uiſibile, ſuperficiem: ſed ut, quæ in ſe habet cauſam, ut ſit uiſibile. Id autem eſt color. Qui enim in ſuperficie color eſt, id eſt uiſibile: & eum uiſus apprehendunt. Neque enim apprehendunt eum, qui eſt in profundo, colorem. Perſpicuos enim lapides uidemur quidem uidere per uniuerſum profundum coloratos: ſed uiſu fallimur. Eo enim, quod ſunt perſpicui lapides, per profundum tranſeunt uiſus, uel colorum operationes. Per ſolum autem colorem, qui eſt in ſuperficie, lapides apprehendimus: & propterea uidemur eum quoque, qui eſt in profundo, colorem uidiſſe. Huius autem ſignum eſt, quòd, ſi uitri, uel perſpicui lapidis una ſuperficies colorata fuerit, totum corpus nobis uideatur per profundum eſſe coloratum. Et ſi ad non coloratam ſuperficiem aſpexerimus, ipſa quoque eiuſdem nobis coloris eſſe uideatur, cuius & colorata, & ſi illo colore colorata non fuerit. Vitreorum itaq; ſpeculorum externam ſuperficiem plumbi colorem habere putamus. Et interius colorata pocula toto corpore colorata eſſe uidentur, ut pote quòd uiſus per perſpicuum extremã ſuperficiem uideant, & illius colorem apprehendant. Quid igitur, dixerit quiſpiam, in perſpicuis lapidibus non uidemus,

ſi quem

si quempiam alienum colorem interiectum esse contigerit, ut, quæ in electro intercipiuntur, culices? Porrò & in alijs perspicuis lapidibus, si quẽ alienũ colorem in profundo in aliqua esse parte contigerit, fit nobis sensilis. uisu itaq;, scilicet, apprehendente colorem, qui est in profundo, sic euenit, ut fiat distinctio eius, qui interiectus est, alieni coloris à reliquo. Dico ergo, quòd si sit quidẽ, qui est in profundo in aliqua parte perspicui lapidis, alienus color acrior, & uehementior, quique sensum magis feriat, quàm is, qui est in toto lapide, color: apprehendunt eũ uisus propter eã, quæ est in lapide, perspicuitatẽ. Sed si sit imbecilior, nõ fit eius apprehensio. Sunt enim quædã gemmæ apertè perlucidæ, ut sardiæ, & quædã aliæ, coloratæ: nõ per ꝓfundũ, sed quæ in profundo sunt albæ: quæ quidẽ ad profundũ usq; eodem colore coloratæ esse uidẽtur, nempe, quòd uisus profundum nõ apprehendat. In quibus autem interiectus apparet alienus color, eo quòd imbecillior color est, qui est in superficie, nõ impediuntur uisus, quominus apprehendant eũ, qui est in aliqua profundi parte, ꝓfundiorẽ colorẽ. Si itaq; uitri exiliore, & nõ satis copioso colore tincti alterã superficiẽ nigro profundo illiueris, totũ tibi nigrũ uidebitur. Atqui nõ totũ est nigro coloratũ. Quare & si in gẽmis translucidis coloratã profunditatẽ cernere uidemur: nõ reuera quidẽ profunditatẽ, & si colorata fuerit, sed solã superficiẽ apprehendimus. Quemadmodũ enim & si uisus per aërẽ uel aquã permeãtes, qui interiecti sunt colores, uident: qui enim in quouis sunt translucido, colores uides: eorum quidẽ certe, quæ uidẽtur, nõ pertingit ad profundũ usq;, uisus: sed secundũ solã superficiem ea apprehendit. Sic & translucidis lapidibus cõtingit propter eã, quæ in illis est, perspicuitatẽ, quãdo nõ totus lapis à uehementi aliquo, & efficaci colore occupatus fuerit, qui interiectus incidit color, uidetur, propter lapidis perspicuitatẽ. Ipse quidem, qui uidetur color, secundũ solam partis superficiem, in qua est, uidetur, non autem uniuersum profundũ. Quoniam ergo, qui in superficie color est, id est uisibile: propterea secundũ se uisibile superficiem dicit, ut quæ sit subiectum eius, quod est per se uisibile.

Omnis autẽ color est motiuus eius, quod est secundum actum perspicuum. Et hoc est eius natura. Quapropter non est visibilis sine luce. Sed omnino vnusquisque color in luce est visibilis. Quare de luce primum dicendũ est, quid est.

Hæc fuerit coloris definitio, ab accidente, & proprio ipsum declarans, non à substantia. In libro enim qui est de sensibus, & sensilibus, eius definitionẽ, quæ est à substantia, tradidit. Dicit ergo colorem esse motiuum eius, quod est secundũ actũ perspicuum: id est, illuminatũ. Quod enim nõ est illuminatũ, est potentia perspicuũ. Motiuũ autem, pro eo quod est, perfectiuũ. Est enim eius lux quoq; perfectiua, quatenus ipsum perficit, et actu perspicuũ reddit. Perfectiuus uerò est eius & color, quatenus per traiectitiã eius facultatẽ ad operationẽ deducit. Apparatur enim ipsum & quodammodo disponitur à colore, qui ipsum quodammodo subigit & cõprimit, ut natura subigi citra ullum affectũ potest, idq; uisui tradit. Sed lux quidem eius est perfectiua, quod est potẽtia perspicuũ. Ipsum enim perficit, & actu perspicuum reddit. Colores autẽ sunt perfectiui eius, quod est secundũ actũ perspicuũ. Ipsum autẽ perficit, nõ quatenus est perspicuũ, sed quatenus, quod secundũ actũ est, perspicuũ, est potẽtia traiectitiũ, & colorũ annũtiatiuũ. Postquã erergo colores adfuerint, actu fit tale. Si ergo color est motiuus eius, quod est secundũ actũ perspicuũ: Quod autẽ secundũ actũ est perspicuũ, est illuminatũ: & per eius motũ uidere euenit: ꝓpterea ergo sine lumine nõ uidẽtur colores. Necesse est itaq; ei, qui de uisibilibus dicturus est, ut de luce disserat, eo quòd sunt colores uisibiles. Postquã autẽ dixit colorẽ esse motiuũ eius quòd est secundũ actũ perspicuũ: quòd actus perspicui lux est, declarauit, subiũgẽs, Quapropter nõ est uisibilis sine luce. Nõ uisibilis aũt, scilicet color: perspicui enim actus lux est. Color autẽ motiuus est eius, quòd est secũdũ actũ perspicuũ, Quoniã ergo ei, qui de uisibilibus est disputaturus, de lumine necessario dicẽdũ est: Primum, inquit, dicamus de lumine: sed quoniã lux perspicui actus est: antequam de luce uerba faciat, de perspicuo disserit.

Est aliquid perspicuum. Perspicuũ autem dico, quod est quidem visibile, non per se autem visibile, vt semel dicam, sed per alienum colorem.

Cùm iam dixisset quòd sibi quidem propositũ est de uisibilibus dicere: ad disserendũ autem de uisibilibus, de luce necessariò dicendũ est: ad dicendũ uerò de luce, de ꝓperspicuo prius agendũ est: de eo disserit. Perspicui itaq; differẽtiã ab alijs quoq; uisibilibus, dico autẽ coloribus, tradidit, dicẽs, Visibile esse perspicuum, nõ propter propriũ, sed propter alienũ colorẽ. Colorem autem dicit lucẽ. Est enim ueluti color perspicui. Et nunc quidem ipsam colorẽ dicit. progrediens autẽ exactius dicit, Veluti colorẽ. Lux enim non est color. Perspicuũ itaq;, inquit, quòd per se nõ uisibile, sed accepta luce, quæ alienus color est, sic fit uisibile: luce autem uel ignis, uel ea, quæ est ex cœlestibus, sole: luna: & astris. Dubia autẽ esse mihi uidetur oratio. Videri enim possit esse & uisibile perspicuum, & nõ uisibile. Si enim in olla, uel aliquo alio eiusmodi uase, lucernam deposueris, lumine per foramen sursum ascendẽte: si in aërem, qui est super foramen, per quem lucem emittit, suspexeris: ipsum illuminatũ non uidebis: nisi forte uel tectum, uel aliquod aliud corpus solidum esse superius contigerit. Nam quantum in se quidem est, uideri non posset. Nunquid ergo, quòd, qui in ipso sunt colores, appareat, est uisibile per accidẽs? Quod autẽ in particulari hoc exemplo diximus, hoc etiam in lumine solari est dicere. Nunquid autem, quòd solari lumini solida undiq; corpora obuia fiant, propterea fit uisibilis, qui est circa nos, aër? Clarum enim est, quòd quocũq; respexerimus, siue sursum, siue deorsum, siue obliquè, & ad latus, uel cœlum, uel terrã, uel aquã uidemus. Quòd si, ut in prædicto exemplo, in superiorẽ locum respicere possemus, in quo solari lumini corpus solidum non occurrat: fortassis in ea parte non uideremus illuminatũ aërem. Sic ergo uidebitur illuminatus aër, quantũ in se est, nõ esse uisibilis. Sed quoniam apertè scimus, quãdo dies est, & quãdo nox, non alio sensorio, quã uisu iudicãtes: nec nos solũ, sed &, quæ ratione carẽt, animalia: speluncas enim subeunt, & ex eis exeunt noctẽ discernentia, & diẽ: hac, scilicet, ratione fuerit uisibilis illuminatus aër: & quemadmodũ, quoniã sine lumine non est uisibilis, propterea nec uisibilem ipsum dicemus: quando quidẽ neq; quicquã aliud sine lumine uideri potest. Et nõ solũ sine lumine, sed & eo, quod interiectũ est, et perspicuo opus est, ad hoc, ut sint uisibilia: & ideo sensuum sumptuosissimum esse uisum dicebat Timæus, eo quòd pluribus, quàm alij, ad proprias operationes exercẽdas opus habeat: Sic etiã illuminatus aër in luce non uidetur, nisi in solidum corpus lumen incidat, propterea ne uisibilis quidem fuerit. Si enim lux nihil est aliud, quàm actus, & perfectio eius, quod est potentia perspicuum: lux autem nullo alio iudicatur, quàm uisu: est uidelicet illuminatus quoq; aër uisibilis, quatenus est illuminatus, etsi alijs indiget. Lux autem non est aëris substantialis qualitas. Quare nec propter propriam qualitatem est uisibilis, sed propter alienam, dico autem lucem, quam colorem abusiuè appellauit, eo quod maximè uisibilis color est.

Eiusmodi

Eiusmodi autem est aër & aqua: & multa ex solidis. Non enim, quatenus aqua, neque quatenus aër, est perspicuũ: sed, quòd eadem est in his utrisque natura, & in æterno, quod supra est, corpore.

Non enim per solum aërem, & aquam uidemus ut quæ perspicuum habeant: sed & per multa solida corpora. sunt autem multa eiusmodi: Vt gemmæ: cornua: uitrum: gypsum perspicuũ: & multa alia. Quare si in pluribus corporibus est perspicuum, clarum, quòd non, quatenus aqua, uel aër, uel aliquid aliud ex pespicuis, perspicuum habet. Si enim secundũ aliquid eorũ esset perspicuum, ut, si aër esset, nõ esset, quod nõ est aër, perspicuũ. Nunc autem sunt perspicua, &, quæ non sunt aërea. Similiter & in alijs. Quare est aliqua perspicui natura, quæ in pluribus substantijs, & subiectis esse habet. Quemadmodũ enim est humiditatis natura, uel caliditatis, uel omnis, ut paucis absoluam, qualitatis: ipsæ autẽ qualitates, cùm aliæ sint præter subiecta, pluribus insunt corporibus: sic est & perspicui natura, quæ est in pluribus subiectis, ut quæ sit alia ab ipsis. In his autẽ utrisq; dixit, id est in aëre, & aqua: quoniam eorũ alioqui meminerat, ut quæ sint maximè perspicua. Perspicuitatis autẽ ait esse particeps, et, quod superiorum corporum æternũ est: Dicit autem ipsam sphærarum effusam latitudinem. Sunt autem omnes perspicuæ. Videmus enim, quæ in primo mobili sunt, astra per alias sphæras. Ipsæ ergo sphæræ sunt perspicuæ. At nõ itidẽ et astra. Vnde & per interpositionem, sui inuicem aspectum auferunt. Hinc enim solis est defectus, cùm ab interposita luna eius lumẽ adimitur. Si autem esset perspicua: non subter eũ currens eius lumen obscuraret. & aliæ stellæ subter currentes interpositione, & congressu aliarũ stellarum nobis aspectũ adimunt. Vnde clarum est, quòd non est in astris natura perspicui.

Lux autem est huius perspicui actus, quatenus est perspicuum. Potentia autem in quibus hoc est, & tenebræ.

Postquam dixit quid est perspicuum, quòd uisibile quidem, non per proprium autem colorem uisibile, sed per alienũ: confert se ad dicendũ de luce: & dicit lucem esse actum perspicui, quatenus est pespicuũ, pro eo, quod est, eius forma, & perfectio. Cùm enim potentia perspicuũ, si lux accesserit, eiq; formam dederit, & ipsum perfecerit, ipsum actu perspicuum effecerit. Est enim in aëre, & aqua, & eiusmodi perspicui natura: quæ, si lumen quidem nõ adsit, nõ est actu perspicua: neq; enim eius colorũ aliquid uiderimus: Si adsit autem lumen, habet propriam formam, & perfectionẽ. Si lux itaq; adsit, per aërem quidem uel aquam uidemus: Per terram autem non utique, ut quæ in se, scilicet, potentia non habeat perspicui naturã. Eorum autem, qui de luce dixerunt, hi quidem eam dixerunt esse corpus: illi autem incorporeum. Quòd lux non est corpus, neque uerò ex uisu per aliquorum corporum emißionem uidere fit, oportet hoc ipso probato, quòd fieri non poßit ut uel lux, uel uisus corpus sint, sic eam, quæ est Aristotelis, de his exponere sententiam, & deinceps, quæ ad eam spectant, dubitationes considerare. Si itaq; secundum aliquorum corporum emißionem fit uidere: quomodo fieri potest ut simul ac suspexerimus, simul & semel cœlum repente apprehendamus? Quomodo fieri potest, ut absque tempore tantum spatium moueatur? Ostensum enim est duorum Zodiaci signorum esse distantiam à terra usque ad cœlum. Quæ enim à centro est, spatio æqualis est duorum signorum sexanguli lateri. Et triplus est ambitus ad dimetrum. Est autẽ, quòd à centro est, dimidiũ diametri. clarum est ergo, quòd cùm uniuersus diameter quatuor signa habeat, & præterea ambitus duodecim habeat, dimidium diametri duo habet signa. Quomodo ergo fieri potest, ut corpus tantum spatium moueatur? Ipse quidem motus omnium uelocißimus, dico autem primi mobilis, duabus horis sextam uniuersi partem, dico autem duo signa, mouetur. Quomodo ergo non est ab omni ratione alienum, ut, quæ ex uisu corpora emittũtur, ipso quoq; primo mobili uelocius moueri præsumantur? Rursus si per radios, qui sunt corpora, uidemus: quando, cùm suspexerimus, quartam cœli partem uidemus, omnino necesse est, quòd uisus, qui per aërem procedunt, uel transeant: & sic corpus per corpus transiuerit: quod nequit fieri: uel ipsum secent. & si secant, non oporteret nos neque cœlum, neq; ea, quæ sunt uisibilia, secundũ continuitatem uidere: si quidem non per totum aërem procedunt, sed ipsum secant. Clarum est ergo quòd partes uisibilium, quæ sunt sub partibus secti aëris, uideri nequeant. Et sic nihil eorũ, quæ uidentur, continuum uidemus, sed diuisum per partes. Præterea, quoniam suspicientes quartam cœli partem uidemus: si per corporeorum quorundam radiorum emißionem fit uidere: necesse est, ut uisus eiusmodi corpora statuamus, ut à nobis ad cœlum usq; pertingant, & eius quartam partem comprehendant: quod quidem absurdum est, ex parua oculi parte, uel potius nõ toto, sed ex pupilla, tanta corpora emitti dicere, ut quartam uniuersi partem comprehendant. Sed ad hæc dicunt, quòd uisibilium fit occursus ad uisus. Quædam enim lumina ex cœlestibus emittuntur, quæ quidem occurrentia uisui, sui apprehensionem præbent. Ad hoc dicimus, quòd si nõ ipsis cœlestibus se applicat uisus, sed luminibus, quæ ex ipsis exeunt: unde sciunt astronomi magnitudines astrorũ: unde motus: unde distantias: unde coitus, & recessus, & quæcunq; alia de cœlestibus demonstrant? Tanquam enim ipsas sphæras apprehendant, sic de eis demonstrationes faciunt. Deinde ipsa quoque lumina, quæ ex eis exeunt, necesse est uel corporea esse: uel incorporea. Si corpora itaque fuerint: ijsdem refellentur rationibus, quibus eos, qui lucem corpus esse dicunt, refellimus. Si autem incorporea, quisnam usus est uisuum emißionis, & occursus? Si enim incorporei omnino actus fuerint: etiam si nullus fuerit penitus occursus, ad uisus usq; uenient. Et sic de uisu, & lumine idem dicent, quòd Aristoteles, ut paulò post sciemus. Vt paucis autem complectar, si uidere fit secundum eam emißionem, quæ fit ex oculis: uel corpora esse necesse est, quæ emittuntur: uel lineas, ut dicere uidentur Mathematici. Sed si lineæ quidem fuerint uisus, qui exeunt, scilicet, secundum signa uisibilia attingunt. Videre autem fieri dicunt, quòd uisus uisibilia attingant: secundum signa ergo attingunt. Secundum signa ergo & uisibilia apprehendent. Magnitudines ergo non apprehendent, quod est absurdum. Si autem corporea: uel esse perforatam circa pupillam corneæ partem necesse est: quod falsum: est enim continua: & postquam perforata fuerit, humores quoque statim effunduntur: uel corpus per corpus transire: quod & ipsum fieri non potest: uel per quosdam poros seu meatus uisus exire necesse est. Sed quòd corpora quidem non sunt poris seu meatibus prædita, in libro de generatione ostensum est. Et alioqui necesse est aliquas omnino esse magnitudines, et corpora in tunicis, quibus intercipiũtur meatus. Per illa itaq; nequaquã fieri põt ut uisus procedãt. Quare nõ oporteret uidere pauimẽtũ, seu qduis aliud, secũdũ cõtinuitatẽ: sed aliquas quidẽ partes uidere, aliquas uerò nõ. Visibilis enim partes, è quarũ regione sitæ sunt magnitudines, quæ meatus intercipiunt, eæ ut uideantur, nequaquam fieri potest. Nihil ergo secundum continuitatem uisum est, quod quidem fit præter rei ueritatem, et id quod apertè fit. Sed neq; ut incorporeus actus ex oculis exeat, fieri potest. Vel enim cum propria figura exit, uel non. Si cum propria quidem figura, in alio esse subiecto omnino necesse est.

Quoniam ergo sensitiua facultas uita quædam est: neq; enim fieri potest, ut, quod non uitam habet, sit sensus particeps: cui autem uita infuerit, illud facit uiuere: & sensitiua ergo facultas ex oculis egressa, cùm in aëre fuerit, uel in aqua, uel, ut semel dicam, in aliquo eorum, quæ sunt perspicua, illud facit uiuere. Est itaq; & animatum: quod est ridiculū. Vel si ita non est: erit uita in non uiuenti: quod fieri non potest: Maxime autem, si uisiua facultas actu exiens ex oculo, fuerit in aëre, uel aqua, uel eiusmodi, ille erit, qui uidet, & qui sensitiuus factus est. Quòd itaq; nihil ex oculis procedit, neq; corpus, neq; incorporeum, & ex alijs quoq; multis probari potest: hæc tamen sufficiunt, quæ dicta sunt. Quòd autem lux corpus non est, hinc clarum est. Si enim corpus esset, quomodo fieri posset, ut corporis tam citus, & tam repentinus esset motus? Simul enim ac super horizontem seu finitorem sol euasit, repente sine tempore, quod super terram est, hæmisperium illuminatur. Et si absconsam lucernam in domum intulero: deinde extra operculum eduxero: protinus simul & semel tota domus illustratur. Quomodo ergo fieri posset, ut sic corpus sine tēpore moueretur? Deinde si lux corpus est, cùm sit simplex, scilicet, simplici motu mouebitur. Simplices autem motus duo sunt: qui secundum rectum, & qui secundum circulum. Si itaq; recta moueatur lux: uel, cùm sursum moueatur, deorsum non mouebitur: Vel, si deorsum moueatur, sursum non mouebitur: nunc autem & sursum, & deorsum, & à dextris & sinistris uidetur moueri. Quodcunq; autem corpus recta fertur, uel, qui sursum est, uel, qui deorsum, motu mouetur. Quòd autem non mouetur circulo, ex ipsa rei euidētia clarum est. Si enim in angustam domunculam altera parte longiorem lucernam intulero: in domunculæ principio statim recta totum illuminauerit: et si infernè posita fuerit, quæ supernè quoque sunt, illuminauerit: & si supernè, similiter quæ infernè. Ostendunt autem &, qui perspectiua demonstrant, quòd secundum rectam lux procedit, & non secundum circulum. Si enim asserem perforaueris, uel in eo incisionem aliquam feceris: & in altera quidem asseris parte secundum incisionem lucernam accēderis: in altera autem parte asserem statueris: ueniet, quod per incisionem ingreditur lucernæ lumen, in alteram tabulam. Si ergo à luce, quæ est in assere, rectā extēderis, per id quod est incisum, transibit ad lucernam. Fit itaque secundum rectum, uidelicet, lucis motus. Quare si non secūdum rectum mouetur, ut corpora: neq; eo, qui sursum est, solo, neque eo, qui deorsum est, solo motu mouetur, neq; secundum circulum: omne autem corpus uno prædictorū motuum mouetur: uidetur lux non esse corpus. Rursus, si lux est corpus, necesse est omnino, si per totū quidem aërem procedit, esse corpus in corpore: si autē non per totum, sed uel ipsum scindit, uel per eius poros & meatus procedit: necesse est non in omni parte aëris lucē esse: Sed esse aliquas quidem eius partes illustratas: alias uerò obscuratas. Quare neq; omnis aër erit illuminatus: neq; ubiq; erit aër: sed ubi lux quidem fuerit, non esse aërem: & ubi aër, non esse lucem: & sic continget ut lucem, & aërem respiremus: aliquando uerò & lucem tantum, non etiam aërem, ut quando per ipsum illuminatum nos respirare contigerit. Hæc autem sunt manifestè absurda, & præter ipsam rei euidentiā. Oporteret autem et uentū, dum simul coactus, & continuus mouetur, omnem quoq; locum undiq; obscurare, in quem inciderit, extrudentem lucis corpus: uel locum certe obscuriorem reddere, utpote qui lucis corpus, uel eius partes extruserit, & in eorum locis fuerit. Nūc autem hæc non eueniunt. Videmus autem, quòd & illuminato aëre ijdem sunt aëris actus. Spiramus enim similiter, & refrigeramur. Atqui lucis certè naturæ insitum est, ut aërem calefaciat, non refrigeret. Accedit his, quòd, quandoquidē, qui lucem corpus esse dicunt, luminis sphæram quandā ex sole procedere inquiunt: quoniam & sol ipse est sphæricus: est autem & aër quoq; sphæricus: omnino necesse est lucis sphæram ad nos procedentē, uel aëris sphæram trudere, & sic eius locum occupantem, qui circa nos est, locū illuminare: uel non trudere: uel per ipsam procedere. Si itaq; aërem trudit, & eius locum occupat: erit aëre uacuū illuminatum hemisphærium: quod fieri non potest. Sicut enim dixi, omnia aëris opera fiūt, etiā uniuerso, quòd circa nos est, illuminato. Si autem non truserit: nec illuminauerit, ut, quod ad nos nō perueniat. Si autem per ipsam procedat: erit corpus, quod per corpus procedet: quod fieri non potest. Si autem dixerint, corpus immateriale posse per corpus procedere, id certè dicitur quod maximè fieri nequit. Sic enim fieri posset, ut cœlum esset in milio. Præterea, si ideo, quòd sit immateriale, potest per corpus procedere, procederet non solum per aërem, sed & per aliud quodlibet. Quid enim uetat, si, quatenus est immateriale, potest corpus per corpus procedere, quo minus per omne quoq; procedat? Oporteret itaq; lucem per solida corpora transire: per terrā, inquam, & aliquid ex similibus. Cur ergo, cùm sol est sub terra, nō lucem quoq; uidemus uel per terrā procedentē? Deinde, si lux, cū sit corpus, per corpus, aërē, procedit, oporteret totū densius, & crassius fieri. Nūc autē contrariū est, quod uidetur. Subtilior enim fit, et magis tenuis, luce suscepta: quod quidem nō usu ueniret, si corpus esset. Quemadmodū enim, si terra aquam continuerit, nec maior ex utrisque locus factus sit, quod ex utrisq; corpus est, omnino crassius fieri necesse est. Sic & aërem crassiorē esse necesse esset, si lumen inesset. Nunc autē contra, fit illuminatus subtilior. Si quis autem dixerit aduersus eam, quæ de lucis motu est, rationem insistens: quòd radij quidam sunt, qui à sole dependēt, & motus transitu illuminant, eo non egentes motu, qui supernè est, à sole enim semper dependent in terram, hoc quidem est maximè præter ea, quæ cernuntur. Similiter enim & sol illuminat, & luna, et ignis, & alia omnia. Non poterit autem hoc dicere & in igne, & in aliquo alio. Et, quando in tenebris ex silicum collisione ignem accendero in maxima domo, lux totam domum sine tēpore cōprehendit. Iam uerò & cōdensato aëre sol nō quidē apparet: totus uerò, qui circa nos est, locus cōprehenditur. Deinde & de solaribus radijs sciscitabor, utrum corpus sunt, an incorporei: & utrum per totū aërem radij ferūtur, uel non totū: & eædem rursus dubitationes incident. His ergo, & talibus adducti necessariò cogimur neq; lucē, neq; uisus corpus esse dicere. Quid ergo, quomodo fit uidere, & quænam est lucis natura? De uidēdo ergo primū dicimus Aristotelem sequētes, quòd habet, quod est perspicuū, nempe aër, traiectricē colorum facultatē, cùm sit ipse coloris expers. Si enim proprium aliquē colorem haberet, ad alios traijciendos colores ei impedimento esset. Certè, si uitrum, quod colorē non habet, omnes traijcit colores: neq; enim, quæ sunt obscura, & uix apparentia, adeò exactè traijciet: habet itaq; & aër per omnē sui partē traiectricem colorū facultatem. Est enim totus per totum seipsum perspicuus. Quod enim hic situm est, & qui ante, & qui retro, & qui, ut semel dicā, in omni parte sunt, uident. Operationes ergo quædā ex uisibilibus, citra affectionē ullam, in aëre insunt, ipsum non colorantes. Neq; enim sua natura, ut coloretur, aptus est. Vnde per eandē aëris partē diuersi uidētes diuersos colores uidemus. Quod quidē nō fieret, si ipse coloratus esset. Neq; enim simul posset colorari contrarijs. Vt si O aër esset: M autem nigrum: album uerò L: uideret autem A album: B autem nigrum: procedent nigri, & albi operationes per aërem. Si autem per O procedunt, cùm sint contrariæ: clarum est, quòd ipsum non colorant. Neq; enim fieri potest, ut eadem pars contrarios simul colores suscipiat. Quod autem in duobus, idem & in pluribus coloribus licet dicere. Cùm enim plures sunt, qui uident,

uident,& plura,quæ uidentur,uenient plures colorũ operatio
nes per eundẽ aërem inuicem concurrentes.Si autem coloratus
esset aër,hoc nunquam fieret.Transeũt ergo per inuisibile co-
lorũ operationes,et uisui propria subiecta renũtiant, ipsos,in
quã,colores,in ipsum quidẽ sensum agẽtes,taliter,uel taliter:in
ipsum uerò perspicuũ aliquẽ affectum nõ immittentes. Neque
quærere oportet,quomodo coloris operatio à proprio subiecto
progressa ad uisum uenit.Fit enim in subiecto aëre:& sic per
eũ agit in uisum.Sicut fabri operatio procedit per securim in
lignũ:& in lignũ quidẽ agit,ei talem uel talẽ figurã præbens:
in securim aũt nihil tale agit,quale in lignũ. Sicut ergo in his,
sic & in luce,dicimus operationẽ quandã incorporeã ex illu-
minatiuo corpore in perspicua immitti,quæ eã suscipere sua na
tura apta sunt.Et sicut ignis etiã à nobis longe situs nos calefa-
cit:nõ ꝗ ipse ad nos ueniat:sed ꝗ ipse quidẽ sibi proximũ aërẽ
calefaciat,qui ab igne pati sua natura aptus est:calefactus autẽ
ille talis fit,ut posit & ipse,quæ iuxta se sita sunt, calefacere:
& id ad totũ usq; fit:& sic ea quoq;,quæ ab igne sunt longißi-
mè remota,calefacit.Et primo quidẽ ab igne: proximè aũt, &
per secundã rationẽ,ex ijs,quæ iuxta sita sunt.Sic & perspicuis
corporibus per ordinem sitis (sphæræ enim se inuicem attin-
gunt.& deinceps extremã sphæram attingit,qui circa nos est,
aër:& deinde eã aqua)Sol ergo proximè in id,quod iuxta se si-
tũ est,corpus,& quod eũ attingit,agens,ipsum facit actu per-
spicuũ.Illud autẽ sic factũ habet facultatem,ut & ipsum in ea,
quæ propè sunt,ut & ea talia faciat: & sic ad ultima usq; pro
cedit illuminatiua facultas,nõ solis operatione ad ultima citra
intermediũ uenientẽ,sed propinquis,& primò patiẽtibus,ualẽ-
tibus & ipsis in susceptiua similẽ operationẽ exercere.Si autẽ
repẽtina fit in omnibus operatio:& sicut si quis funis longi &
extẽsi summũ mouerit,totus funis sine tẽpore mouetur, ꝑpter
partiũ continentiã,priorẽ,quod cohæret,mouẽte: sic oportet
intelligere in lucis quoq; operatione fieri, eo ꝗ omnia mundi
corpora per seriem se inuicẽ attingãt.Est ergo lux nõ corpus,
sed perspicui operatio,quæ est perspicua. quæ quidẽ fit ab effe
ctiuo.Effectiuũ aũt primò,& maximè propriè sol est. Secũdo
aũt,quæcunq; ꝗ alicuius ex eo fluxus partẽ nacta sint,ꝗfiunt et
ipsa illuminatiua,sicut luna:& astra:& ignis.Primum enim lu
cis fontẽ Deus in Sole collocauit.Sic ergo dictas oẽs dubitatio-
nes effugiemus.Et neq; corpus per corpus procedet: neq; fieri
nõ poterit,ut repẽtina,& tẽporis expers simul & semel fiat
operatio,cùm sit incorporea.Sed ad hæc,quæ de luce,et uisibus
statuimus,nobis dubiũ mouent:Si corpus non est lux & uisus:
unde ergo,quæ in speculis fiũt,reuerberationes,seu reflexiões?
Vnde et quæ in balnearijs solijs?Vnde &,quæ ex radiorũ fit re
fractione,collisio,& ex eo calefactio? Quĩ fit,ꝗ promontoria
planicie minus calescãt?Cur aũt,si uisibiliũ operationes sunt in
aëre,nõ &,quæ sunt posteriora,uidemus? Si enim per oẽm sui
partẽ aër habet colorũ operationes,ut satis declarat,ꝗ,qui un-
diq; uident,eundẽ colorẽ uideant: ut si ponatur a color: circa
eum autẽ sint plures uidentes: b c d e f g: omnes ipsum ui-
dẽt:clarũ est aũt hoc ideo fieri,ꝗ aër per oẽm sui partẽ colorũ
operationes habeat.Quod si ita est,cur nõ et,quæ à tergo sunt,
uidemus?Vnam ergo his omnibus solutionẽ afferemus,iisdẽ sup
positionibus usi in dicendo de operationibus,quibus usi sunt,et
qui corpora dicunt uisus,& lucẽ. Sicut ergo illi statuũt uisus,
& radios secundũ rectas lineas emitti,& à planis, & leuibus
corporibus per æquales angulos reflecti: &, ideo ea quoque,
quæ sunt in speculo, simulacra apparẽt,non nostris quidem ui-
sibus ad uisibilia refractis, sed illis operationibus ad nos: Pro-
pterea ergo neq;,quæ retro sunt,uidemus:quoniã operationes
ad uisus secundum rectam feruntur.Non aliter autem per re-
ctam è uisibilibus ad uisus operationes deferentur, quàm si
uultu aduerso fuerimus.Operationes enim semper sunt in aëre
citra ullam affectionem: in nos autem non agunt, nisi quando
sensilia fuerint directò uisui opposita. Sicut neq; uisus per se
uisibili se applicãt,nisi ei directò obiecti sint. Propterea ergo,
qui à tergo sunt,colores,ne si obliquè quidem aspexerimus, nõ
uidemus:quamuis in aëre sit colorum operatio: eo quòd non re
cta ad uisus feratur operatio.Sic ergo lucis repercußiones,&
operationũ uisibilium,fieri dicimus à planis,& leuigatis cor-
poribus,per æquales angulos refractis operationibus, & pro-
pterea eadem uisuum ratione , quãdo contigerit speculum ta-
lem situm habere ad nos,& uisibile, ut, quæ in ipsum opera-
tiones inciderint,in æquales etiam angulos reflexæ ad oculum
ueniãt,ea etiam,quæ non sunt oculo directè opposita,uidemus:
ut,quæ sunt retro,uel supernè,uel infernè,uel obliquè.&, quæ
illi dicunt simpliciter in uisu,ea nos immutabiliter in operatio-
nibus dicentes,quæ cernuntur,seruamus. Quid enim refert,an
uel ab oculo rectæ procedentes ueniant ad speculum,uel à spe-
culo ad uisum reflectantur, si quidem eadem & illi, & quod
Aristoteles dicit, supponit? Sed hic quidem in operationibus,
illi uerò in egrediente uisu. Innumerabilia autem absurda, &
quæ fieri non possunt,eam,quæ est de egrediente uisu, suppo-
sitionem consequuntur, Est ergo potius eligenda Aristotelis
suppositio,quæ &,quæ cernuntur,seruat,& absurda declinat.
Vnde ergo in aëre calor fit,si quidem Sol non est calidus,radij
autem corpus non sunt?Si enim corpus non sunt, attritus non
est.Si autem attritus nõ est,quomodo aër calescet? Quòd enim
attritus sic calefaciat, ut ignitum etiam reddat, si frequentior
fiat,ex rei euidentia clarum est. Ex lignis certè, & lapidibus,
& ferro colliso accenditur ignis.Quin & in igniarijs, nisi sic
radium ad id , quod accendere uolumus,adaptauerimus,ut non
obtusum angulum radiorum refractio efficiat, sed sic acutum,
ut duplicatus ferè in unam rectam desinat,& sua densitate aë-
rem,qui est interceptus,atterat, accensio fieri non potest. &
id sensiliter uidemus. Quare ab ijs quidem,qui radios corpus
statuunt,quæ manifestè cernuntur, colliguntur: at non itidem
ab ijs,qui operationes.Quomodo enim calefaceret eius, quod
non est calidum,operatio? Quomodo autẽ attritus fiat ab in-
corporeo? Ad hæc ergo dico, quòd, quemadmodum ab anima,
quæ non est calida,uiuificatiua quædam operatio fit in corpo-
re,quæ innatum calidum excitans,animal uiuificat: postquam
autem recesserit anima,statim quoq; calidum innatum extin-
guitur: Sic & uiuificatiuam quandam operationem ex sole di
co inesse in aëre,eamq;,quod insitum est aëri calidũ,mouentem
ipsum calefacere.Et sicut animosa seu irascibilis animæ facul-
tas,& si non sit calida,postquam tamen fuerit cõmota,qui cir-
ca cor est,sanguinem calefacit.Similiter & cura calefacit,quã-
uis sit incorporea animæ operatio: sic & solem satis est pro-
babile,quamuis non sit calidus,uiuificatiua sua operatione,quæ
lux est,eam,quæ est in aëre,caliditatem excitantem,ipsam cale-
facere.Si autem calefactiua operatio: ubi plus est operationis,
illic quoq; caliditatis plus esse necesse est.Quare,cùm in reper
cußionibus dupletur operatio,& exiguum,qui intus est,aërem
comprehendat,utpote à maiori operatione exiguo aëre calefa-
cto,non per attritum, sed quòd dicto iam modo moueat innatũ
calorem, iure contingit accensionem fieri. Quòd autem meri-
dies magis calescat,quàm aurora,& uesper,rursus easdem cau
sas reddemus:Quòd oriente quidem, & occidente sole reflexæ
operationes obtusos angulos faciunt, & multum aërem inter-
cipiunt,propterea minus calefaciunt.Et alioqui Sol & oriens,
& occidens per multam caliginem ad nos accedit:caligo autem
aquosa est: uapor enim: & propterea minus calefaciunt ope-
rationes,quæ per multam caliginem ad nos accedunt.Quòd au-
tem plus est caliginis uersus orientem, & occidentem, quàm

uersus id, quod est supra uerticem, hinc planum est. Statuatur enim unus quidem stans circulus, terra: alius autem exterius ex caligine terram ambiens. Quæ itaq; ex centro terræ, scilicet, emittũtur: æquales erunt. Quæ enim ex quouis circulo ad circunferentiam rectæ lineæ emittuntur, erunt inter se æquales. Si autem à nostra habitatione rectas emiseris, si quidem in cœlum, clarum est, quòd quoniam tota terra centri ad uniuersum rationem obtinet, & si sint inæquales, tamen, eo quòd, ut ad uniuersi magnitudinem, sit earum differentia sensu non perceptibilis, æquales erunt. Si autem à nostra habitatione ad caliginem lineas miseris, quoniam, ut in Meteoris ostensum est, non in magnam altitudinem fertur à terra uapor: sunt quidem certè & montes, qui nubes transcendunt, neq; uerò nos in centro habitamus: ex necessitate non erunt inter se inuicem æquales. Sed minimæ quidem, quæ in uertice: reliquæ uerò, eæ quidem, quæ ab eo, quod est supra uerticẽ, plurimum distant, sunt maximæ. Quæ autẽ ei, quod est supra uerticẽ, sunt ꝓpinquiores, minores sunt. Est autem earũ, quæ ex superficie ducuntur, in qua & habitamus, rectarũ minima, quæ est in uertice: maxima autẽ, quæ per centrũ: reliquarũ autem, quæ ad uerticẽ quidem magis accedunt, minores: reliquæ uerò maiores. In calido autem, & longiori tempore supra terram manens, magis calefacit. Lumini enim hoc natura insitũ est, ut quãdo in leue aliquod, & splendidum corpus inciderit, sic in illud agat, ut et ipsum similẽ operationem remittat: ut in argento, & speculis, & in aqua, & uitris, & alijs plurimis. Quodcunq; ergo corpus luminis operationem admittit, ad eam quoq; remittendam sua natura aptum est: præcipuè autem plana, & leuia corpora, ut, quæ dicta sunt. Propterea ergo & luna, solis luce accepta, quæ hic sunt, illuminat. Et hoc esse dicimus refractionem seu repercussionem luminis, quæ fit ab ijs, quæ susceperunt, & exercere similiter operationem possunt. Aestate itaque, & meridie, cùm plures similes operationes in eodem fiant, aërem magis calescere contingit. Sic ergo, quæ aduersus ea, quæ de operationibus dicuntur, afferuntur, dubitationes soluunt. Sed ad hoc dico, quod prius dicebã, quòd quemadmodum luna, quæ solis operationes suscepit, & per sui corporis splendorem illuminatur, ipsa quoq; sua natura apta est ad operationem contra reddẽdam, & ea, quæ hic sunt, illustranda: sic & alia sunt plurima, quæ lucis operationibus acceptis, ad eas quoq; contra reddendas sua natura apta sunt: ut aqua: nitrum: argentum: æs: &, ut semel dicam, leuia & splendida omnia. Quando ergo à leuibus corporibus reflecti dicitur operatio, nihil aliud dicitur, quàm, quòd eiusmodi corpora, quæ lucis & uisibilium operationes susceperunt, non easdem numero, quas susceperunt, reflecti, & reuerberari faciunt: sed quòd eiusmodi quoq; operationes contra reddere sua quoq; natura apta sint. Et propterea diligentiam & studium adhibemus, ut sic illuminentur igniaria, ut, quæ à sole operatio in ignem incidit, &, quæ ex eo rursus fit, à se inuicẽ nõ distẽt, sed propè sint, & ea densitate calefaciant. Eadem & in uisu. Sit ergo hoc sic tractatum. De illo non citra rationem quispiam dubitauerit. Si non per uisuum emissionem uidere fit: sed uisibilium operationes ad oculum ueniunt: undenam interualla, quæ inter nos sunt, & ea, quæ uidentur, cognoscimus? Si enim ad oculum usq; operationes uenirẽt: &, quæ longe sunt, &, quæ prope, eodem modo cerni oporteret. Si autem uisibilium distantias cognoscimus: non ad nos, scilicet, imagines seu uisilium operationes ueniunt. Quomodo autem imaginari posit quispiam figurarum, & colorum operationes uenientes per aërem? sed ad hoc dicebat Philosophus, non operationes uenire ad oculum, sed totum, ut semel dicam, aërem omnibus esse uisibilibus repletum. Hoc autem est et magis dubium, & multò magis absurdũ. Primũ enim & hoc ipsum adhuc manet dubium. Si enim aër communiter uisibilium simulacris & imaginibus plenus est: unde interualla cognoscimus? Oporteret enim &, quòd ualde longè est, &, quod prope, eodem modo apparere. Sed neq; oporteret, quæ sunt longissimè, sensum effugere: si quidem totus aër omnibus simulacris plenus est. Sed ad hoc fortasse dixerint, quòd sicut, qui uisus statuunt, eos longe procedentes imbecillos esse dicũt, & propterea, quæ procul sunt, non uidere: id ipsum & nos in operationibus ponimus, eas longe procedentes imbecillas fieri. Sed ad illud quid dixerint? Si enim totus aer est plenus imaginibus, quis est usus, ut dicentes statuamus secundum rectam operationes procedere? Oporteret enim ea, quæ non longe sunt à nobis, &, quæ, ut paucis dicam, uidere possumus, quocunq; aspexerimus, uidere, cùm totus aër penitus sit simulacris plenus. Cur ergo cœlum non uidemus, & unumquodq; uisibilium, nisi ad ea aciem intendamus? Qui autem Aristotelis sententiam defendere uoluerit, hanc ipsam operationem in testimonium adducere poterit. Videmus enim, quòd, quando per speculum flauo, aut alio colore tinctum solis radius transierit, nihil affectus, nec quicquam passus aër manens, & speculi colorem quendam, & figuram traijcit, donec corpus aliquod solidum attigerit: & deinde in illo imprimit & colorem, & figuram. Et si operatio lux est, & non corpus: præterea autem & non secundum uisuum aliquorum, qui sunt corpora, emissionem uidere fit: sed uisibilium operationes ad nos ueniunt: cur in Meteoris usus est Aristoteles ijsdem suppositionibus? Dicit ergo, quòd, ut apertioribus, usus est suppositionibus radiorum, & uisuum. Neq; enim cogitatione complecti facile est operationes refractas, uel per aërem omnino procedentes colorum operationes. Quæcunq; autem per illas suppositiones confirmata sunt, eadẽ & per has quoq; confirmabuntur. Sicut enim conos illic dicebamus ex oculis ab aliquo centro exire, deinde procedentes latiores fieri: sic & in operationibus, uidelicet, dicetur. Quoniã enim ad aliquod angustum crystallini humoris centrum operationes uisibilium iudicantur: necesse est ab ipso quidem lato uisibili initium sumere: desinere autẽ in angustum, nempe oculum. Id autem est conus, habens uerticem quidem pupillam, uel crystallini centrum: basim autem ipsum uisibile. Quare ex ijs, quæ ostensa sunt, non leditur suppositionum diuersitas. Et, quæ de refractionibus quidẽ dicta sunt, similiter habebunt in utrisq; suppositionibus. Hæc itaq; sint, quantum ad defendendas Aristotelis suppositiones attinet. Imaginatu autem difficile uidetur, quod de operationum refractione dicitur: quomodo fieri potest, ut operationes, quæ sunt res incorporeæ, repercutiantur, & angulos faciant. Est enim obtusus, & acutus distantiæ angulus. Est autem distantia magnitudinis. Est uerò magnitudo corporũ, & in corporibus. Operatio uerò est incorporea, esse non habens in aëre, sed in eo, quod operatur. Quomodo ergo sine ꝓprio subiecto repercutitur? Et alioqui, si repercutitur, uel cum aëre repercutitur, uel per se. Si itaq; per se, quomodo rursus res aliqua incorporea repercutietur, & angulos faciet? Si autem cum aëre: quoniam aër, cùm sit humidus, seipsum ex aduerso circumsistit & comprimit: necessariò refractus aër alium trudet aërem, in cuius loco est: & eius locum alia aëris pars occupabit. Clarum est autem, quòd, qui refractum ex aduerso circunsistit, cum ea, quæ in eo est, operatiõe luminis, cedet refracto. Non conduplicabitur ergo luminis operatio in uno & eodem aëre. Pro ea enim, quæ inter aërem repercussa est, alia cum aëre circunsistente secessit. Si autem conduplicata non est operatio, non magis calefecit. Est ergo superuacaneum, quod de operationum refractionibus dicitur, ad hoc ut maiorem caliditatem faciant, quando ex aduerso circumsistit reuerberatam cum aëre, quæ in loco, cuius est reuerberatio, fuit prius operatio. Et est re uera uisu mirabile. In aëre enim, per

quem

quem transit solis radius, intendens quis oculos, ipsum nec à uitri colore, nec figura affectum uidet: in solido uerò corpore, in quo finitur radius, in illo & color, & figura cernitur. Neque uerò uisuum reuerberationem illic quoq; causari licet. Neque enim in leuibus fit simpliciter tale corpus: sed & in lana, si illic radius inciderit: & in ueste: & in arena: & in quolibet, & quomodocunq; fuerit uisus. Quare ne illhinc quidem potest ad speculum fieri repercußio. Hinc ergo manifestum est, quòd uisibilium operationes citra ingeneratam affectionem per aërem procedentes, cùm sic in sensorio fuerint, utpote in alio corpore, illic & colores, & figuras uisibilium imprimunt: & sic ab eis affecto sensorio ad sensum iudicium peruenit. Sed dici ad hoc potest, quòd non id ipsum uidemus fieri in uisibilibus, quod fit in imaginis repræsentatione. Neq; enim fit aliter, quod dictum est, nisi radius per speculum acciderit. Visibilia autem uidentur, etiam si non à sole radius eis se per rectam applicauerit. Et alioqui, quod ad speculum quidam attinet, quibus radius acciderit, in eis fit imaginatio coloris: sed nihil eiusmodi in uisibilibus apparet. Nihil enim agere cernuntur in reliqua corpora, etiam si per ea radius feratur: sed est, quod fit in imaginis repræsentatione, præter uisibilium operationem, uel simpliciter assumptionem. Et hoc quoq; in hoc, quod de operationibus dicitur, dubitant. Quid uerò, inquiunt, quando humor aliquis in oculum inciderit, cum non uidemus, cùm intus sit? Si enim non omnino sensilium operationes, quæ in ipso sunt oculo, agunt, & non uisus nostri ad eas ueniunt, oporteret humorem, qui intra nostrum oculum coactus est, uidere: nunc autem hoc non fit, sed ipsum extra apprehendimus, & si figuratus fuerit, figuram quoq; rursus extra sentimus. Neque dixerit quispiam huius operationem foras egressam, in aëre rursus ab eo in oculum esse refractam. Neq; enim uisus simpliciter ab aëre, idq;, cùm sit subtilior, natura reuerberari aptus est, etiam si operatio. Alioqui si ita esset, cur non uueæ quoq; color hoc ipsum faceret? Oporteret enim ab hac quoq; operationem egressam, & ad nos repercussam, nobis esse apprehensiuam: nunc autem non ita est. Non est ergo manifestum, inquiunt, quòd uisiuus spiritus ab eo, qui intus est, humore passus, deinde extra progressus, & tanquam uehiculo illuminato aëre usus, sic inditam in se affectionem ab eo humore, qui intus est, apprehendit? Qui in seipso continuus est spiritus, parte illa, quæ humori applicatur, affecta, eius semel mutatæ per continuitatem deinceps alternationem retinet. Et quoniam uisibilium non fit aliter apprehensio, quàm per illuminatum aërem, uerisimile est, quòd, cùm extra fuerit, affectum apprehendit. Ad hæc ergo illud dicimus, quòd uisus ex oculis exire non prius admittemus, quàm ea, quæ ad hanc suppositionem sequuntur, absurda dißoluerint. Si enim uisus ex oculis exire omnino sublatum est: non utique, tanquã sit uera suppositio, feremus eos, qui illa utuntur, propositorum rationes reddere. Dicimus ergo nos easdem suppositiones sequentes, hunc humorem in oculo concretum, non alibi habere concretionem, quàm circa ipsum uueæ foramẽ extra humores. Si enim magis interius concretus fuerit, quàm in humoribus, uel in neruo uisiuo, uisum omnino impediet. Visiuum ergo spiritum à cerebro re uera descendere dicimus per uisiuos neruos: eumq; ad Crystallinum usque peruenire: & eum in ipso desinere. Quare & illic fiunt uisibilium iudicia. Est itaque & ipse perspicuus, ut uisibilium operationes per ipsum ad uisiuum spiritum transportentur: & ideo perforata est pars uueæ, quæ interiecta est. Quia enim colorata est uuea, & propterea impeditura erat, quominus colororum operationes transirent: perforata est ea pars, quæ est ad Crystallinum, ut citra impedimentum perueniant operationes uisibilium per corneam, & humores perspicuos. Per eos ergo deuenit ad uisiuum spiritum, uel concreti coloris, uel figuræ operatio. Et quandoquidem, etsi sunt humores perspicui, eorum tamen perspicuitas luminis præsentia perficitur, & fit actu perspicuũ, quod erat prius potentia: propterea clausis oculis non uidemus. Nec nobis obijcietur, cur nõ uueæ quoq; colorem uidemus, ostensa per humores eius operatione. Diximus, quòd pars eius, quæ est ad crystallinum, perforata est, cùm non sit illius in ea parte substantia, in qua uisibilium indicationes fiunt: & propterea illic uisiuus spiritus terminatur. meritò ergo nec fit eius apprehensio. Quid ergo, inquiunt, uisiuus spiritus tantum locum solum occupat, quantum est pupillæ spatium? Deinde si tantum occupauerit, & in illa parte immobilis permanserit, nõ est rationi consentaneum ipsum etiam ad utraque diffundi: non autem eius auctio & diminutio totum oculum uel concauiorem uel eminentiorem reddit? Ad hæc ergo paucis dico, quòd etiam si ad utraq; euenit spiritus diffusionem fieri: sed uisibiliũ tamen apprehensio in ea solum parte fit, in qua pupilla consistit. idq; & ex ipsa rei euidentia, & ex ratione clarum est. Videmus enim, quòd si in ipsa quidem pupilla affectus aliquis seu uitium infuerit: uel humoris, inquã, concretio, uel sordes aliqua, & corneæ cõdensatio: statim quominus uideamus impedimur. Si ipsa quidẽ talis sit, &, quæ circa illã sunt partes, secundũ naturã se habeant, quæ autem utrinq; sunt partes, omnes affectæ fuerint, & uel scirro, uel humoris suffusione, uel aliquo alio uitio laborauerint: citra ullum impedimentum est uisus: perinde ac apertum sit, quòd per illam solam fit apprehensio. Et causa manifesta est. Si enim ad eam propterea perforata est uuea, ne uisibilium apprehensionem suo colore impediat, ubi hoc non euenerit, ei, scilicet, impedimentum afferet. Quare etsi in toto oculo spiritus diffusus fuerit: fieri non potest, ut per totum apprehẽdat. Et quemadmodum si aliqua domus fuerit, quæ unum solum foramen habeat, in eo autem foramine sit permultum uitri nigri, ita ut per id lux non poßit domũ illuminare, cùm neque eius, neq; alicuius alius rei, quæ intus sit, fiat apprehensio: sic & in cornea accidit. Si enim omnia, quæ intra illam sunt, essent perspicua: cùm lux non poßit propter corneæ colorem, quod in eis est, perspicuum in actum deducere, non apprehendet ea, quæ est intra illa, facultas ne ipsam quidem uueam. Quare si omnino per totam corneam non uidemus, sed per solam pupillam: superuacaneum est quærere, cur non & ipsam uisus uueam apprehendit. Maximè, inquit, & si eum, qui est intus, humorem uidemus, cùm extra uisus tamen non procedant, cur non intus esse affectionem sentimus, sed extra esse existimamus affectionem, quæ intus est? Ad hoc ergo dico, quòd omnibus ferè, quæ præter naturam sunt, dispositionibus tale quid naturaliter accidit. Qui enim capitis uertigine laborãt, ijs quoq;, quæ extra sunt, affectionem suam addunt, non utique, quòd spiritus aliquis foras ex cerebro exierit. Sed &, qui in ore præter naturam saporem aliquem habent, eum & cibis, & potibus quoq; inesse existimãt. Vnde & dictum est, & rursus dicetur, id, quod aliquid sit apprehensurum, nulla eorum, qualitate esse præditũ, quorum est apprehensionem retenturum. & similiter, quod est eorum transportatiuum, eorum nulla qualitate præoccupari. Et propterea, quoniam aër est & colorum, & sonorum, & odorũ transportatiuus: & coloris, & odoris, et soni per se expers est. Si enim colore aliquo esset præoccupatus, hoc reliquorũ transportationi impedimento esset. & propterea, ut iam dixi, colorata specula reliquos colores transportare non possunt. Quemadmodum ergo rubro uel ceruleo colore tincta specula, quæcunque per ea uidentur, eiusdem quoq; esse coloris ostendunt: sic & unumquodq; sensorium, quando ab una aliqua qualitate eorum, quorum index esse debet, præoccupatum fuerit ex morbo aliquo, eandem quoque qualitatem omnibus sensilibus adijciet. Sic

clet. Sic ergo & lingua, quando fuerit aliqua qualitate affecta, omnibus quoq; gustabilibus eandem inesse qualitatem existimat, quam ipsa iam prius habebat. Gustabile enim gustans, quoniam acriorem, & efficaciorem habet, qui in se est, saporem, ei quoq;, qui accedit, idem adesse existimat. et ideo, qui ita habent, uehementiores, & acriores succos adhibent, ut, uerbi gratia, acetum, uel quid eiusmodi: ut cùm eo, qui est in lingua, præter naturam succo potentius fuerit, à sensitiua possit facultate apprehendi. Quod ipsum in uisu quoq; accidit. eo enim colore, qui nobis præter naturam infuerit, colorata quoq; ea esse, quæ extra sunt, putamus: Vt in ijs, qui regio morbo laborant. Omnia enim esse flaua existimant. Quoniam enim perspicuæ oculi partes, per quas uisibilia apprehendimus, ut humores, & cornea, pallidæ euaserunt, quæ per ea quoq; uidentur, talia existimamus: sicut &, quæ per specula cernuntur, eundem quoque colorem habere uidentur, quem specula. Sic & in eo humore, qui in oculo concrescit, eundem colorem, & figuram in aëre apponimus. Et quemadmodum iam dixi, si sicut in reliquis sensorijs, quando præter naturam se habent, sensilibus quoq; eorum affectio inesse uidetur, & si id non fiat per sensus emissionem, est rationi consentaneum id quoq; in uisu euenire. Non ergo propterea quòd sensorium proprium foris affectionem apprehendat, ex oculo exire spiritus admisimus. Contingit autem & ad figuram eius, qui incubuit, humoris, talia etiam exterius uideri propter hanc causam. Si enim humor, qui incubuit, omnem pupillam inuaserit, tota operatio læditur. Si autē in aliqua pupillæ parte in uisiuam facultatem inciderit, undique ingredientibus uisibilibus, & luce: cùm in ea quidem parte sit uisus priuatio propter incursionē & interpositionem humoris, fit quidam error: & uidetur pars illa, per quā non uidet, aliquod corpus extra esse clarum, & similiter figuratum: & ideo si contigerit ut nō stet, sed moueatur humor, extra quoq; uidetur esse aliquod corpus, & semper moueri: cùm in alia parte uisus fuerit priuatio. Quid mirum autem si sunt specula, quæ imaginum repræsentationem extra exhibent? Atqui suspicari posset quispiam imaginem, quæ apparet, extra circunferri, & hoc ipsum in ijs, quæ sunt præter naturam, oculi affectionibus, seu dispositionibus fieri. Cur ergo, inquit, cùm nimia pupillæ latitudo fuerit, non uidemus? Qui enim uisus causantur, rationi consentaneam causam habent, quòd uisus exeuntes dispergantur, & diffundantur, & in emißione non seruent figuram, quam seruarent, si pupilla secundum naturā habeat. Quid autem dixeris in operationibus? Latiore enim existente pupilla ingredientibus operationibus magis uidere oportebat. Rursus ergo est & ad hæc ex eisdem suppositionibus occurrere: quòd, ut sæpe dictū est, oportet sensilia sensorio ex directo opponi. Dicet ergo aliquis diffundi operationes, & non in ipsum centrum ferri, ubi est iudicium: sed hoc est ridiculum. Si enim essent corpora, esset probabile, quod dicitur. Nunc autem quomodo fieri potest, ut diffundantur operationes incorporeæ? Nam omnino quomodocunq; sita centra fuerint, uisibilia sensorio directè opponuntur, in quo est iudicium. Quid ergo uetat quominus exacta sit illorum apprehensio? Quæ autem causa est, quòd cùm peruersæ sunt pupillæ, & non sub una & eadem recta sunt, siue ex naturali uitio, siue de industria, ut quando in inferiore cilio infixo digito alterius oculi situm superius amouemus, in hoc ergo statu cùm sumus, res duplices uidemus? Ego itaq; huius causam aliquando interrogatus, & uisuum suppositione usus, sic eius quod fit rationem reddidi: quòd si duos ex oculis conos exire dicimus ab una & eadem recta, & indeclinabili linea, quæ per crystallinorum humorum centra defertur, & se uisus uisibilibus applicant, & triangulos faciunt basim quidem habentes, sensile: latera autem axis coni, utrinq; æqualiter distantes uisus, per quos & uisibilium indicationes fiunt: Sunt autem duo axes uniuscuiusq; coni, circa quem reliqui sunt uisus: Clarum est utiq;, quòd si non declinauerit quidem recta linea, quæ per centra crystallinorum è conis deducitur, qui æqualiter ab axibus uisus distant, se in ijsdem signis uisibilium ita applicant, ut uisuum inter se fines conueniant, & angulos æquales faciant, quoniam discernuntur quidem sensilia per angulos, qui fiunt ex uisibus utrinq; æqualiter distantibus. Quoniam autem coni non declinant: quæ ab axibus utriusq; coni æqualiter distant, meritò, ut unum, unū apprehēdunt. Quemadmodum ergo & si duo sensilia fuerint, eo quòd alij, & alij eis uisus incidant, qui neq; per se inuicē conueniunt, & diuersos angulos faciunt, propterea duo quoq; apparent, quæ uidentur, uel plura: ita si inuersus fuerit uisuum situs, euenit, ut in idem sensile ex utroq; cono se uisus applicent ab axibus non æqualiter distantes. Et quoniam ab ijsdem signis diuersi sensilis anguli fiunt, meritò & duo sunt iudicia, & propterea duo esse unum quoq; sensile uidetur. Sic ergo ex ea, quæ est secundum uisus, suppositione, est eius quod fit causam probabiliter aßignare. Quam autem huius causam dixerit esse quispiam, operationum suppositione utens? Ad dubitationem autem de interuallis, dico autē eam, quæ dicit, quòd si ad nos operationes ueniunt, & non ex uisibilibus ad sensilia aliquid emittitur, unde nam interuallorum sensum & magnitudinem accipimus? Neq; enim aliud alio propius uel longius uideri poßit, cùm omnia similiter sensilia ad sensorium ueniant. Quomodo autem maiora uel minora appareant, quæ in unum signum terminantur omnia? Hoc ergo soluentes dicunt, quòd si in auditione aperte sentimus an propè uel longe sit, quod sonat: & si manifestè sensilia ad sensorium non accedant: nec ex sensitiua facultate egreditur aliquid: quid mirū si in uisu idem quoq; accidit, uisibilium operatione in uisus incidente? Quòd ipse enim aër percussus, & sonum edens auditui nō appropinquat: sed per quandam suam sonorum transuectricem facultatem aër sonos traijcit, sicut & operationes colorum: ex eo clarum est, quòd cùm sumus in aqua, eos, qui aëre sonitus fiunt, sentimus, non ipso utiq; sonāte aëre per aquam transeunte, sed ea, quæ in aqua est, soni uectrice facultate. Et in aqua enim est, quod transuehit renuntiatiuam sonorū facultatem. Quanquam si & ipse sonans aër ad sensorium accederet, pro eo quod propositum est adhuc magis faceret. Vnde enim sonante aëre ad sensorium ueniente, sentimus, an longe sit, quod sonat? Quare etsi huius causam tradere quis non potest, sed tamen quòd non ex eo refellatur Aristotelis de uisibilibus opinio, ostendit, quod fit in sonis, & in ijs sonorum transuectrix aëris facultas, quæ sonos sensorio renuntiat, & si nihil ex sensorio exeat. Et tamen an longe sit, an procul, an ante uel retro, sentimus. Potentia autem propemodum idem est lumen, quod & tenebræ. Quoniam enim perspicuum non est semper actu perspicuum: perspicuum autem dico, quod apud nos: cœlestia enim sunt semper perspicua: in quibus est potentia perspicuum, in his sunt necessariò quoq; tenebræ. Priusquam enim sit actu perspicuum, tenebræ sunt. Quod enim adhuc est potentia, secundum huiusmodi potentiam, dico autē primam, est in priuatione eius, quod potest. Priuatio autem luminis sunt tenebræ. Quorum ergo præsentia lucem facit in eo, quod est potentia perspicuum, ei absentia facit lucis priuationem in eo ipso. Lucis autem priuatio sunt tenebræ. Sicut uisus quidem est aliqua species: eius autem absentia non aliquam aliam speciem affert, sed uisus solum priuationē. Et hæc est cecitas. Et sicut gubernatoris absentia nauem submergit, & si nulla alia forma in naue insit, sed solum gubernatoris priuatio: sic & luminis absentia necessariò sunt tenebræ. Si autem lux tenebris opponitur: sunt autem tenebræ priuatio: lux est forma necessariò. Forma enim priuationi opponitur

opponitur secundum ea, quæ in Physica dicta sunt. Si autem lux forma est: sunt autem formæ incorporeæ: corpus enim est, quod constat ex materia, & forma: clarum ergo est, quòd lumen corpus non est. Si autem nolit quispiam lucem tenebris opponi, ut habitum & priuationem, sed ut contraria: eo quòd habitus quidem mutatur in priuationem: non itidem autem & priuatio in habitum mutatur: lux autem & tenebræ in se inuicem mutantur: & ipsa propterea uolunt esse contraria, quoniam contraria in se inuicem mutantur: & sic nihilo secius lux esse incorporea ostendetur. Si enim lux contraria tenebris: in compositis autem substantijs nulla est substantia alicui substantiæ contraria, ut in prædicamentis ostensum est: sunt autem corpora compositæ substantiæ: Non ergo corpus lux est. Nihil enim est corpori contrarium: quoniam neque quicquam est compositæ substantiæ contrarium. Si enim ignis est aquæ oppositus: non quatenus corpus est, sed quatenus secundum contrarias qualitates est qualitatibus præditus. Quare tenebræ quidem secundum quid sunt contrarium: secundum quid autem non contrarium. Similiter secundum quid quidem sunt priuatio: secundū quid autem non. Si quis enim priuationem esse dicit, quæ ad formam non reuertitur: non sunt tenebræ priuatio, sed contrarium. Si priuationem autem dicit, ut in Physicis dictum est, solam formæ absentiam, quæ ad formam etiam reuertitur, fuerint tenebræ priuatio. Rursus si contraria quidem dicat quispiam, quæ forma prædita sunt, & quæ propriam habent operationem, non sunt luci tenebræ contrariæ. Nullam enim formam habet, nec propriam facultatē, uel operationem. Si quis autem omnia dicit simpliciter contraria, quæ in se inuicem mutantur, sunt luci tenebræ contrariæ. Quòd autem tenebræ forma non sunt, hinc est apertum. Lucis enim causa est sol, uel ignis, uel luna, uel tale quid aliud. Tenebrarum autem nullam uidemus causam, sed ad hoc, ut sint tenebræ, satis est illuminatiui absentia. Sed neq; aëris est qualitas, ut quispiam existimauerit, tenebræ. Si enim est aëris qualitas, cur non in luce uidentur? Quomodo autem repente absq; tempore luminis statim præsentia euanescunt? Nulla enim qualitas absq; tempore à suo subiecto recedit. Si autem illuminatiui operationis priuatio sunt tenebræ: est ergo lux operatio. Nulla autem operatio corpus est. Lux ergo corpus non est.

Lux autem est veluti color perspicui, quando actu fuerit perspicuum, ab igne, vel eiusmodi. quale est corpus quod est superius. Ei enim inest idem.

Cùm superius lucem colorem esse dixisset: Perspicuum enim, inquit, dico quod est uisibile, non per se autem, sed per alienum colorem, lucem: cùm ergo superius indistincte lucem colorem esse dixisset, hic orationē corrigit, cùm dicit, quòd, Veluti perspicui color lux est. Non enim color, sed ueluti color. Quòd enim non simpliciter perspicui color lux est, declarauit, cùm addidit, quando actu est. Est enim semper perspicuum: non semper autem lucem habet. Quare non in sua natura est ut color perspicui, sed per proportionem & conuenientiam ueluti color. Sicut enim uisibilia, quòd colorem habeant, fiunt uisibilia: sic & uisibile, quādo habet lucem, fit uisibile. Quoniam ergo non habet proprium colorem perspicuum, sed alienum: nō citra rationem adijcit, à quo cum habet. Ignis enim præsentia, uel, quod est superius corporis, solis, & lunæ, & astrorum. Iis enim inest unum & idem. Igni enim, & quod est superius solis corpori, & lunæ, unum & idem illuminatiuum inest, per quod utrunq; eorum ad operationem deducit, & perficit perspicuū. Sicut ergo perspicuum, cùm sit unum & idem, inest pluribus substantiis differentibus: sic & lux, & differentes mensuræ & perspicuitatis, & luminis. Quæ enim sunt apud nos perspicua, aliquando quidē potentia, aliquando uerò sunt actu perspicua. Cœlestia uerò actu semper habent perspicuū, à sole enim semper illuminantur. Ostensum est enim, quòd terræ umbra, & si ad lunarem usq; sphæram, uel etiā Mercurij, perueniat, sed tamen ualde exiguus est locus, qui adumbratur. In sui enim ipsius uertice conus lunari sphæræ, uel Mercurij se admouens, minimam partem adumbrat.

Quid est perspicuum, & quid lux dictum est, quòd neq; ignis, neq; omnino corpus, neque vllius corporis effluxus, esset enim sic quoq; in corpore: sed ignis, vel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo.

Neq; enim perspicuum corpus est, eo quòd est in corpore. In aqua enim, uel in aëre, uel in aliquo eiusmodi, quæ sunt corpora. Vt corpus autem sit in corpore, fieri non potest. Sed neq; lux corpus est, siquidem actu perspicui quoq; forma est: Sic enim esset corpus quoq; in corpore: & siquidem perspicuū est in corpore: huius autem perfectio & forma lux est. Si autē non est corpus: neque ignis, neq; ignis effluxio, ut in Timæo uidetur Plato dicere, quem in his quoq; tacitè innuit: sic enim corpus quoq; esset: corporis enim effluxio corpus est: & alioqui si nō solus ignis illuminatur, sed & alia, non fuerit ignis effluxio: Effluxionem autem in cœlestibus luminaribus cogitare stultum est: In quibus enim est effluxio, in ijs affluxu quoq; opus est: In ijs autem auctio, & diminutio consideratur: Si autem nihil est horum in cœlestibus: necesse est nec secundum effluxionē corporum ipsa illuminationem facere. Si autem non est corporis effluxio lux, non corporum effluxionem dicit, sed quod ipse dicit Aristoteles, emißionem, & operationem, hoc ipse effluxionem dixit. Sed ignis, uel alicuius eiusmodi præsentia in perspicuo. Non quòd ignis insit in perspicuo. Neq; enim perspicuum, igne in se suscepto, sic fit actu perspicuū, sed secundū cōmunicationē potētiæ incorporeæ. Cùm enim sit aliquo interuallo ignis distitus, qđ ei directò oppositū est perspicuū, illuminatur. Præsentiā, habitudinē, quæ est ex coitu ignis ad perspicuū, appellauit: perinde ac si diceret dextrū fieri dextrū sinistri præsentia.

Neq; enim fieri potest, vt duo corpora in eodem simul sint.

Postquam dixit lucem non esse corpus: addit & demōstrationem. Neq; enim fieri potest, ut duo corpora sint in eodem. Quòd autem fieri non potest, per plura ostenditur. Si enim fieri poßet, ut corpus per corpus procederet, ut ipse alibi dicit, esse poßet mare in cyatho, & in milio cœlum. Si enim cyathus aquæ in eodem loco alterum cyathum exceperit: & tertiū admittet, & quartū, & innumerabiles. Si enim duo corpora idem unius locus omnino caperet, cur nō & plura, uel infinita, & sic mare in cyatho esse poßet? Si autē fieri nō poßit, ut corpus per corpus procedat: lux autē procedit per aërem: corpus ergo nō fuerit. Si quis autem dixerit, quòd in aëris poris seu meatibus procedit: est maximè quidē absurdum. introducet enim uacuū. Vacuum enim ab aëre separatum relinquet locum, in quo erat: Deinde oporteret aërem craßiorem & densiorem fieri impletis meatibus: nunc autem lucis fit præsentia subtilior.

Et videtur lux esse tenebris contraria. Sunt autem tenebræ talis habitus priuatio ex perspicuo. Quare manifestū est, quòd huius præsentia lux est.

Argumentum à contrario, quòd lux non est corpus. Si enim tenebræ luci opponuntur: tenebræ autem nihil sunt aliud quàm lucis priuatio: neq; enim, cùm aliquid fuerit in aëre, fiunt tenebræ, sed lucis tantummodo absentia: quod autem priuationi

opponitur, est habitus: lux ergo talis facultatis est habitus in perspicuo, & non corpus. Vt iam autem diximus, etiam si luci contrarium quis dicat esse tenebras, omnino necesse est ipsum non esse corpus: quoniam nihil est substantiæ contrarium. Sed & si quis lucis priuationem tenebras esse dixerit: eis autem oppositam esse lucem, ut formam, secundum ea quæ in Physica dicta sunt: & sic quoq; non est corpus. Est enim omnis forma incorporea. Ipsa enim corporis forma, quæ triplicē habet dimensionem, si quidem particularibus omnibus conuenit corporibus, corpus non fuerit. Si enim corpus esset, definitam aliquam magnitudinem haberet. Sic autem non conueniret similiter & cubitali, & unius digiti corpori, & reliquis. Quare necesse est ipsa per se corporis formam incorpoream habere. & ipsum enim corpus est compositum ex materia, & forma. Quare & si lux forma est in perspicuo: sunt enim tenebræ priuatio: necesse est ipsam non esse corpus.

Et non rectè Empedocles, nec si quis alius sic dixit, quòd lux fertur, & est aliquando inter terram, & id quod ambit, nos autem latet. Hoc enim est præter eam, quæ est in ratione, veritatem, & ea, quæ cernuntur: in exiguo enim spatio latuerit: vt ab oriente autem ad occidentem lateat, admodnm magnũ est postulatum.

Postquam ostendit lucem non esse corpus, eos, qui in hac fuerunt opinione, reprehendit. quorum est & Empedocles, qui dicebat effluētem lucem, cùm sit corpus, ex illuminante corpore, esse primum in eo loco, qui est inter aërem & cœlũ: deinde ad nos peruenire: talem autem eius motũ latere propter celeritatem. Hoc autem, inquit, est & præter rationem, & præter ea, quæ apparent. Neq; enim uidetur, cùm sic mouetur, & ad nos deuenit. & insensilem quidē motum dicere in paruo interuallo posset aliquis. ab oriente autem ad occidentē insensiliter moueri magnum re uera est postulatum. Per ea autem, quæ dicit aduersus Empedoclem, rursus ostendit, lucem corpus non esse. Si enim corpus esset, ei motu opus esset, ut ad nos deueniret. Si autem motu: & tempore. Omnis enim motus est in tempore. Nunc autem simul illuminantur, & quæ propè sunt, & quæ longè ab illuminante. Est enim præter rationem, ut iam dicebam, dicere, quòd tantus motus sit insensilis. Illud autem, Et si quis alius dixit, sic aduersus Platonem intenditur. Videtur enim & ipse in Timæo ipsam quoq; corpus dicere, & ad nos per effluxionem uenire.

Est autem coloris quidē susceptiuũ, quod est coloris expers: & soni, quod sine sono est.

Postquam ostendit, lucem corpus non esse, sed tanquam colorem aëris: & tanquam alienum colorem eum aërem suscipere, Nunc infert aliquid, quod est prædictis accōmodatum, quòd id quod debet colorem suscipere, nō oportet ipsum propriũ colorem habere. is enim immixtus non sinit purum esse, qui adijcitur. Oportet ergo aërem, si uel colores, uel lucem, uel sonos, uel odores est traiecturus, ipsum & coloris, & soni, & odoris esse expertem. Et hæc causa est, quòd per perspicuum uidetur colores, quòd ipse sit coloris expers, & secundũ propriā naturam. Vnde & in perspicuis lapidibus, in quibus acrior fuerit color, ut nigrũ, uel rubrũ, in his impeditam uidemus perspicuitatem: in quibus autem tale quid non est, minus impeditam, & magis uidemus, quæ per eam uidentur. Et ideo per album quidem nitrum exactè uidemus: eo quòd propemodum coloris expers est eiusmodi. Per id autem, quod habet aliũ colorem, secundum proportionē coloris. Est enim perspicuitas per quam alij quoque colores transportantur, uel magis, uel minus.

Est uerò expers coloris &, quod est perspicuum, &, quod est inuisibile, vel quod vix videtur, cuiusmodi videtur, quod est tenebricosum. Tale autem est perspicuum quidem: sed non quando actu fuerit perspicuum: sed quādo potentia.

Cùm dixisset id, quod est colores suscepturum, eosq; traiecturum, coloris expers esse oportere: quidnam sit illud coloris expers intulit. Potentia enim, inquit, perspicuum, quòd uel est inuisibile, uel uix uidetur, cùm non adsit eius color. Id autem est lux: ut cùm sit aër per se perspicuus potētia, & sit eius ueluti color lux, quando nō adest lux, uel omnino nō uidetur, ut media nocte, uel uix & euanidè, ut circa diluculũ: Tunc enim euanidè & illuminatur aër: & uidetur, cùm nondũ sit perfectè perspicuus. Vel sic ergo, quod uix uidetur, accipiendũ est: uel, ut Alexandro uidetur, de eodē inuisibile, & quod uix uidetur. Dico autem de omnino obscurato aëre: quoniā uidentur quodāmodo & tenebræ à uisu iudicari. Quod si ita est, & uideri. Cognoscūtur autē à uisu tenebræ, ut sæpe dictũ est, secundũ negationem, priuatione lucis, & uisibiliũ. Vnusquisq; enim sensus per accidēs etiā propriorũ sensilium priuationē apprehendit. Propterea, &, quod uix uidetur, dixit, quoniā nō per se, sed per accidēs est uisibile. Tenebricosum enim dicit, quod obscuratum est.

Eius enim natura aliquando quidem tenebræ, aliquando verò lux est.

Eius enim perspicui natura, hoc est ipsum subiectũ, & lucis est susceptiuum, & tenebrarũ. Lucem autem dixit, quod actu est perspicuũ, & tenebras, quod potentia. Ea enim sunt eius ueluti colores. Sicut ergo nix alba dicitur, ut quæ habeat albedinē, sic & dicitur. Nā & statua hoc ipsum statua dicitur, et non æs. Sic & locũ, qui est solis particeps, solē dicere iuxta cōsuetudinē solemus. Pone enim, dicimus, ad solem. Et ipse quoque sic dixit.

Non omnia autē visibilia sunt in luce, sed solus proprius color. Nonnulla enim in luce quidem non videntur, in tenebris autem sensum faciunt, vt, quæ ignita apparent & splendentia. Hæc autem vno quidem sunt nomine innominata, vt fungus, cornu, capita piscium, & squammæ, & oculi: sed nullius horum videtur proprius color.

Cùm paulo ante dixisset uisibile esse & colorē, &, quod definitione quidē dici potest, uno autē nomine appellare nō licet: Deinde autē dixisset quomodo color est uisibilis, quoniā est motiuus eius quod est secundũ actũ pspicuũ: et ideo de luce dixisset, q. in ea & per eā color est uisibilis: nūc transit ad ea, quæ uidentur præter colores, quæ nō sunt in luce uisibilia: hoc est enim colorũ propriũ, & enumerat quænā ea sint: ut fungus: cornu: capita pisciũ: & reliqua: &, quæ lampyres appellātur: &, ut semel dicā, quæcunq; ignea sunt, & splēdida. Et eorũ alia quidem noctu tantũ uidētur, alia uerò & noctu, & interdiu. Et ut summatim dicā, quatuor sunt uisibiliũ differētiæ. Eorum enim alia quidē interdiu solũ uidētur: alia uerò noctu solũ: alia autē et noctu, & interdiu: alia uerò ne cũ tenebris quidē simul esse sua natura possunt. Quid autē est horũ unumquoq; hinc manifestũ est. uisibiliũ enim alia quidem sunt colores: alia uerò innominata, q. ad ea quidem uno nomine appellanda attinet: quæ, ueluti quendam colorem, splendorē habēt. Colores itaq; interdiu tantũ uidentur: noctu autē nequaquā. Splendidorũ autē alia quidem noctu solũ uidentur: alia interdiu solũ: alia & noctu, & interdiu. Eorũ enim quædam sunt ualde splendida: alia uerò obscurè & exiguè splēdida: alia autē mediocriter. Quæ ergo habent splendorem

dorem exiguũ,noctu solũ uidentur:ut lampyres: & squãmæ: & similia. Eorũ enim splẽdor interdiu nõ apparet,ut qui à maiore uincatur. Præterea autem & plures stellæ. Quæ autẽ sunt media,& noctu,& interdiu uidentur:ut luna,& quædam astra: ut hesperus,si terræ sit propinquior. Præterea autem & ignis, is enim,quantum potest,aërem perficit, & eius perspicuum in actum,& operationem deducit,ut & eos,qui in eo sunt, colores ostendat:in reliquo autem seipsum quidem ostendit, quod est autem illius perspicuum,in actum non deducit. Vnde ipsum quidem uidemus, etsi procul in tenebris sumus, sed nullum eorum,qui circa nos sunt,colorum. interdiu autem rursus ignis apparet,ut nihil quidem splendidum in aërem agens, quòd à maiore iam splendore affectus sit: sic autem quodammodo apparet,ut & reliqui colores: uel potius,quemadmodum lunæ splendor,eo quod sit ualde obscurus & exiguus, interdiu apparet: sic & ignis quando non procul ostenditur,dum lux est. Quæ autem sunt ualde splendida,solum interdiu,ut sol, quandoquidem ipse & lucis,& diei causa est. Ei autem,quod dicit, Non omnia autem sunt in luce uisibilia,adijciendum est,solum. Non enim omne uisibile in luce solum est uisibile: sed uniuscuiusq;, inquit,proprius color. Sunt enim colores in sola luce uisibiles. addidit autem illud,soli: quoniam ignis quoq; splendor,& si nõ sit color,in luce uidetur: sed non in sola luce: sed etiam in tenebris: sed nullius horum uidetur proprius color. Sex ergo esse in uniuersum dicit uisibilia. quorum quinq; quidem dicit,alterum autem,ut apertum,fortasse prætermittit. Nam & colores in sola sunt luce uisibiles. Quædam autem alia in tenebris solum, ut lampyres,& similia. Alia uerò & in luce,& in tenebris, ut luna,ignis,& quædam astra. Plurima enim solum in tenebris uidentur: eo quòd à sola solis maiori luce uincantur. Præterea autem uisibile dicit,&,quod est actu perspicuum,id est,illuminatum aërem. Vt prius enim ostendimus, nullo alio diem esse iudicamus,præterquam uisu. Ad hæc autem &,quod est potentia perspicuum,id est tenebras,uisibiles esse dicimus negatione. Est autẽ,quod his accedit,sextum uisibiliũ genus,sol. Quod, cùm sit omnium longè lucidißimum,neq; in tenebris apparere dixeris: is enim est,qui tenebras amouet & expellit: neq; interdiu: ipse enim diei effectiua causa est. Atq; omnia quidem præter colorem,& tenebras,sunt ipsa sibijpsis causæ ut uideantur,ut quæ sunt luminosa. Noctu enim lampyrum uel squãmarum,uel aliorum color noctu non uidetur, sed interdiu: neque enim eorum splendor adeò perspicuum potest aërem efficere, ut colorem,qui est in alio ab eis corpore,traijciat: sed tantas habet uires,quantæ ad seipsum manifestandum satis sint: nõ ita autem & colores.

Propter quam ergo causam hæc uidentur, alia est oratio.

Propter quam,inquit,causam,quæ noctu cernuntur, uidentur,non est præsentis orationis dicere. In libro enim de sensibus & sensatis dicit,quòd aër suapte natura à splendido illuminari aptus est: cuiusmodi sunt cœlestia. Quæ ergo huius partem habent, exiliter & obscurè noctu illustrant eũ,qui est circa illa,aërem,quandiu non à magis splendido illustratus,eorum penitus lumen euanescere fecerit. Tantum autem illuminant,ut seipsa ostendant. Nam & ignis,si multus sit, adeò perspicuum illuminat, ut & colores quoq; poßint uideri. Si autem pauca sit,eousq; perspicuum illustrat,ut & ipse uideatur,& si multum mãserit. Talia autem astra quoq; noctu sunt. interdiu enim lumen solis ea apparere non sinit. Atqui semper quidem lux solis cœlestia illuminat. sicut enim paulo ante dixi,exigua est aëris pars,quæ obumbratur: sed si noctu,& interdiu solarem lucẽ omnia cœlestia suscipiunt,cur non noctu cœlestia illuminata uidemus? cur autem noctu stellas uidemus? cur enim interdiu potius quàm noctu earum lucem sol absc̃odit,siquidem semper illuminantur à sole? Dico ergo,quòd cono umbræ circa nos diffuso,non possumus eum,qui est supra umbram, utrinq; illuminatum aërem uidere. Astra autẽ,& quæ ex eis sunt splendidiora, se ipsa nobis,ut dictum est,annunciant. Quòd autem satis fieri potest,ut hoc accidat,hinc clarum est. Multo enim igne aërem aliquem clarè illuminante ut iam dixi,qui procul sunt, illuminatum quidem non uident aërem: ipsum autem ignem quandoque uident. Quòd autem stellæ quamuis à sole illuminatæ noctu uideantur,causa est,quòd non ualde disiungatur à solaribus radijs uisiuum sensorium. Et quòd hæc causa est, hinc didiceris. Quando enim sol est in meridie,non possumus intentis oculis in eius discum aspicere, uisiuo, ut dixi,spiritu ualde disgregato; quando autem in finitore fuerit,& maximè quando fuerit caliginosior, tunc intentis oculis discum aspicere possumus, & exactè eum uidemus,quòd per caliginem eum uideamus, & nõ disgregentur uisus. Hoc ipsum & in nocte fit, non uenientibus radijs ad eum,qui est circa nos,aërem,propter illã,quæ fit à terra,interpositionem & obstaculum. certè si quis sereno quoq; cœlo in profundum puteum descenderit, stellas uidebit, etsi supra puteum non uideat. Quæ enim in putei profundo umbra est,instar noctis uisus congregans,& à lumine disgregari non sinens,uisibilia facit apprehendere. Atq; ex hoc quidem collegerit quispiam non exire quicquam ex oculis,quod sensilia apprehendat: sed,ut in alijs sensibus, ad ipsum uenire sensorium uisibile. Si enim uisus exirent,quatenus clarum est,quòd in longitudinem procedentes imbecilliores fierent: sic quoq; luci se applicantes magis disgregarẽtur. Nunc autem neq; noctu, cùm ad fixarum stellarum cœlum peruenerint,ab ea,quæ illic est, luce disgregantur. Et quando ex puteo quispiam aspexerit,oportebat uisus,qui fuerint supra puteum,ubi se ad lucem, quæ est, adiunxerint,similiter disgregari. & sic non amplius astra uidere oporteret. nunc autem uident. non ergo discernuntur. clarũ est ergo quòd disgregantur tunc uisus,quando lux ipsi se oculo applicarit. Quare & qui est in puteo,utpote cùm sit circa eũ umbra,& lux se oculo non applicet,neq; ipsum disgreget,uisibilium potest operationes suscipere: quod noctu quoq; euenit.

Nunc autem eousq; manifestum est, quòd id,quod in luce quidẽ uidetur,color. Quare neq; sine luce uidetur. Hoc enim erat ei color esse, esse motiuũ ei⁹,qđ est secũdũ actũ perspicuũ. Perspicui aũt actus, & perfectio lux est.

Quòd id,quod in luce quidẽ uidetur,color est, clarum est: quoniam noctu nõ uidetur color,sed lucis præsentia. Lux enim est habitus perspicui. Color autẽ est actus,qui est secundũ habitum perfectiuus. Præsente enim colore fit &,qđ est actu perspicuũ,colorũ trãsportatiuũ. Quare & ipsa est coloris definitio,esse motiuum eius,quod est secũdum actum perspicuũ,actũ, uidelicet,secundum habitum. Motiuum autem pro eo, quod est perfectiuum,& exhibitiuum in actus.

Huius autem signum est. Si quis enim id, quod habet colorem super ipsum uisum posuerit,non uidebit. sed color quidem mouet perspicuum,uidelicet aërem. ab eo autem, vt quod est cõtinuum,mouetur sensorium. Nõ hoc enim rectè dicit Democritus, si esset uacuum,quod intercederet, uideri posse, etiã si formica in cœlo esset. Hoc enim fieri non potest: Patiẽte enim sensitiuo fit uidere. Ab ipso itaq; eius quod uidetur,colore fieri non potest. Reliquũ est igitur,vt ab eo,quod intercedit. Quare necesse est aliquid intercedere. Si

autem fuerit vacuum, non solum non exactè, sed nihil penitus videbitur.

Signum dicit, non eius, quòd lux sit actus & perfectio perspicui: sed quòd colores in luce uideantur, & sint ipsi motiui eius, quod est secundum actum perspicuum: quòd si in ipsum sensorium, oculum dico, positum fuerit coloratum, ipsum non uidemus. neq; enim uidemus, si pupilla inūcta fuerit: neq; id propterea quòd non sit uisiuum sensorium: est enim: sed quòd non sit id quod intercedit, dico autem perspicuum, quod à colore moueri suapte natura aptum est, & est uisibili contiguū. Democrito autem, qui dicebat, si esset aliquod uacuum inter uidētes & uisibilia, multò exactius uiderentur, quæ uidentur, adeò ut etsi formica in cœlo esset, uideretur, nullo, quod impediret, intericcto corpore, Non enim solum, inquit, non uideremus exactius, si esset id, quod intercedit, uacuum: sed nec omnino quidem uideremus, utpote cùm non esset, quod operationem uisibilis in oculum traijceret. Deinde & hoc confirmat per ea, quæ deinceps sequuntur. Patiente enim, inquit, sensorio fit uidere. Si quid ergo patitur sensorium uisibile apprehēdens: (affectionem autem seu passionem perfectiuam esse clarum est:) necesse est omnino uel ab ipso colore ipsum pati, uel ab eo pati, quod intercedit, hoc est ab illuminato propinquo aëre, & sensorium attingente. Eo itaq; intermedio indiget, quod moueri potest. & mouere. uacuum autem non est tale. Si uacuum itaq; esset, nihil uideretur. Hic autem meritò dubitant. Si non uideremus aliquo non interiecto, quomodo suffusiones circa corneam coactas extra humores uidemus, cùm nullus interiectus sit aër? Qualem enim habet colorem coactus humor, talia uidentur uidere externa omnia, cum, qui in eis est, colorem externis admouentes. Videntur autem sæpe uidere & conopea exterius, cùm densus humor sit in oculo, quem sensus uidens, eū esse existimat, & nominat. Ad hoc dicendum est, quòd uisiuus spiritus in crystallino humore uisibilia dijudicat. Ostendunt enim medici ex dissectionibus illic fieri iudicium. Crystallina autem est magis intima, quàm humores, uidelicet non solum tunicarum, corneæ, & uueæ quæ dicitur, sed & albuginei seu aquei humoris, qui est & ipse perspicuus. Hic ergo albugineus humor, cùm sit perspicuus, sicut & crystallinus, interiectus est inter uisiuum spiritum, qui in crystallino dijudicat, & suffusionem, quæ uueam constituit. Quare est hic quoq;, quod intercedit. Ideo autem colorem, qui intus est, quod exterius est suscipit, quoniam & quando per uitrum quædam colorata uidemus, talem quoq; illa colorem habere existimamus, qualem & uitrum. Id autem propterea fit, quòd, ut ostensum est, qui in superficie color est, is est uisibilis: qui autem in profundo est, cum non uidemus. Sed si, quod uidetur, est perspicuum, eodem colore tinctum profundum existimamus, quo & superficies. & si quid aliud apposuerimus obscuriore & exiliore colore coloratum, illud quoq; eiusmodi apparebit. Quoniam ergo per coactum humorem, qui est coloratus, uidemus: existimamus ea quoq;, quæ sunt exterius, eodem esse colorata colore: & propterea dicebat, quod est colorum susceptiuum, id colorum expers esse oportere: ne ipso colore uisibilia impediat, ne talia uideantur, qualia sunt. Sed & ad hæc rursus dubitant, & dicunt, quòd si sufficit albugineus humor ad supplendum eius, quod interiectum est, usum: & propterea uidemus humorem coactū circa corneam: oporteret saponem oculū attingentem, &, ut semel dicam, quicquid est uisibile, uisum non impedire, eo quòd non intercedit aër: sed uideri. Nā & in ijs oporteret albugineū humorem intermedij usum supplere. Dicimus ergo, quòd sicut aër lucem suscipiens, fit actu perspicuus: sic & omnia perspicua. Quando ergo saponem oculo admouerimus, tenebras offundit, nec sinit eos, qui sunt in oculo, perspicuos humores potentia, actu fieri perspicuos. Humor autem non coactus, cùm sit perspicuus, lucem in humores traijcit. Vnde si oculos clauserimus, humorem non amplius uidebimus, eo quòd luci sint impedimento cilia. Iam & ipse humor, quando fuerit condensatus, non amplius uidetur, & neq; quicquam uideri permittit, lucem interscipiens. Quando autem cōdensatus humor fuerit exiguus, ut non totam pupillam occupet: eam quidem, quæ in eo est, humorum partem non perspicuam non amplius uident, qui in illā partem incidunt, uisus. Quare in illis partibus sunt tenebræ. Iis autem, qui circuncirca sunt, uisibus, quod exiguum est, uidentibus, contingit conopeorum seu telarum imaginationem præbere. Sed si sapo superpositus, eo quòd non sit res perspicua, lucem impedit: oportet, si quidem cogitari posset uitreus sapo, uel ex alia perspicua materia, eum in oculum impositum lucē non impedire: quare & ipsum uideri: sed oporteret, etiā si in ipsum oculum esset immissus, uideri, quod & euenit. Si enim in ipso speculo oculum adglutinauerimus, per ipsum uidemus. Sed ueriti ne tactu oculos lædamus, tactum sponte non sustinemus, sed cilia concludimus. Quòd si sustinuerimus fixos & intentos oculos alicui perspicuo admouere, omnino uidebimus. Sicut etiam tangente aëre oculus uidet. sed & qui aquas subierunt, uident, quæ sunt in profundo, cùm oculi eorum aquam proxime attingant: sed quando durum quid fuerit, quod est tacturus oculus, nostra sponte ueriti ne contactu lædamur, cilia claudimus: & ꝑpterea euenit, etiamsi perspicuus sit sapo, per ipsum non uidere: non autem eo quòd sensorio incumbat: sicut in non perspicuo. In eo enim & si intentus sit oculus, cùm non sit perspicuus, per ipsum non uidebimus.

Propter quam ergo causam in luce colorē uideri necesse est, dictum est. Ignis autem in vtrisq; videtur, & in tenebris, & in luce: idq; ex necessitate. Perspicuum enim ab eo fit perspicuum.

Eo quòd est motiuus eius, quod est secundum actum, perspicui. Quod est ergo secundum actum perspicuum, fit præsentia lucis. Ignis autem in utrisq; uidetur. Et in luce: propterea ignis non solum in luce uidetur, sed & in tenebris: eo quòd habeat illuminatiuam operationem, quæ suum colorem renunciare possit. Idq; ex necessitate. Perspicuum enim ab eo fit perspicuum. natura enim apta est ignis substantia ad efficiendum actu perspicuum, quod est potentia perspicuum. Quare & noctu uidemus colores cùm ignis est. Sed non hoc dicit, quòd propterea uidetur, quoniam factus aër actu perspicuus, ad uisus suam operationem traijcit: nam & cùm procul est ignis, & in eum, qui est circa nos, aërem non agit, uidetur tamen: & lampyres: & multæ stellæ: sed, quòd si naturā habet ignis, ut perspicuum ad operationem deducat, ut per ipsum uisibilia appareant, quanto magis ipse etiam noctu uidebitur? Hoc ipsum autem dicimus, & in ijs omnibus, quæ noctu uidemus. Nam & lampyres, si ualde prope fuerint, & in manu positi sint, ostendunt partis manus colorem, in qua positi fuerint. Sed quoniam ualde exilis est earum lux, uidetur nihil penitus in aërem agere.

Eadem autem est ratio de sono, & odore. Nihil enim eorum tangens sensorium sensum facit, sed ab odore quidem, & sono, id, quod interiectum est, mouetur: ab eo autē vtrūque sensorium. Quando autem ad ipsum quis sensoriū apposuerit, quod sonat, vel quod olet, nullum sensum faciet.

Postquam de uisibilibus uerba fecit, transit ad dicendum de audibilibus

audibilibus: & eodem modo de odorabilibus, ordine procedens à perfectioribus ad imperfectiora. Quæsiuerit autem quispiam, quomodo, cùm superius dixerit, ab imperfectioribus, & cõmunioribus incipere oportere, non suam à tactu doctrinã incipiat: ipse enim est sensuum maximè communis, & ordine ultimus, & cæteris ignobilior: sed à uisu, qui est alijs & particularior, & perfectior. Dicimus ergo, quòd superius quidem dixit à communioribus, & imperfectioribus esse incipiendum, utpote quòd sint manifestiora, quæ sunt communiora, & imperfectiora. oportet autem à manifestioribus incipere. Est autem manifestior uegetatiua rationali: magis autem & sensitiua. Atqui in sensibus præter opinionem accidit, ut perfectiores, & particulariores sensus, ij sint quoq; manifestiores. Omnibus itaq; uisus est manifestior. Nam & uisibile, dico autem colores, sunt & tangibili, & alijs sensilibus manifestiores. Propterea ergo hoc ordine usus est doctrinæ: & cùm de uisibilibus dixisset, transit ad audibilia. ea enim erant, quæ auditui erant opposita: & sic dicet odorabilia. De sono ergo, & odore eadem est ratio, sicut & in uisibilibus. Quæ sit autem ea ratio, apertè intulit: quòd & ea sunt motiua alicuius, quod inter ipsa, & propria sensoria intercedit. Quod cùm mouetur, id autem dico quod intercedit, ipsorum quoq; sensoria mouentur. Quemadmodum enim uisibilis operatio per id, quod intercedit, ad sensorium transportatur, nec ipsum ab ipso attingitur: sic & odorabile, & audibile ad eorum sensoria transportantur per aërem, uel per aquam. Ambo enim sicut habent perspicuam potẽtiam, ita & sonorum, & odorũ traiectricem. Quòd enim in aqua quoq; sint hæ facultates, sonorum, scilicet, & odorũ transportatrices, declarant pisces, & sonos fugientes, & odore escas persequentes. Qui itaq; apud nos in lacu piscantur, in cymbarum asseribus strepitum edere consueuerunt, ut pisces in retia cogant. Quòd autem & odorentur, clarum est quidem ex eo, quòd noctu quoq; piscentur. Deinde si uisus & auditus sunt manifestè participes, fieri non potest, ut perfectiora habeat, qui nõ sit imperfectiorum quoq; particeps. est autem imperfectior odoratus: & eius ergo sunt participes. Est itaq; in aqua non solum sonorum, sed & odorum transportatrix facultas. Et nos quoq;, cùm aquam subierimus, eum qui clamat superius, sentimus. Odores quidem in aqua nõ sentimus, ut pisces. Quæcunq; enim respirant, per respirationem olfaciunt, ut in aqua autem respiretur, fieri non potest, cùm non sit aër. Pisces autem non respirant, quoniam nec pulmonem habent. Propter quam autem causam quæcunq; respirant, non sine respiratione odorentur, dicet in libro de odoratu. Quòd autem & odores, & soni eo, quod illos transuehat, opus habeant, clarum est. Si quis enim, inquit, odorabile ipsi sensorio admouerit, ut attingat, non olfaciet. Neq; enim naris est sensorium, sed quiddam intus instar pelliculæ, quod à cerebro procedit. Si quis ergo per narem in subtilissimas partes comminutum odorabile ei admouerit, ut ipsum attingat, non sentiet. Similiter neque auris est auditiuum sensorium: sed uel, quæ intus est, membranula, uel, qui in ea est, spiritus: ad quam si audibile admoueris, non sentiet. Hoc autem in uisu quoq; apertum. Si ergo hi tres sensus eo, quod intercedit, opus habent, & sine eo non sentiuntur: reliqui quoque, uidelicet, ut ostendet: etsi uideantur ipsi, nullo intermedio sensile attingentes, ab ipso pati.

De tactu autem & gustu similiter habet, sed non apparet. Propter quam autem causam, postea apertum erit. Quod autem inter sonos quidem est, aër: quod verò inter odorem nomen non habet. Est enim communis quædam affectio in aëre, & aqua. Quemadmodum perspicuum colori, sic ei, id quod habet odorem, in his vtrisq; inest. Videntur autem & aquatilia animalia habere sensum odoris. Sed homo quidem, & pedestrium quæcunque respirant, odorari non possunt, nisi respirent. Causa autem de his quoq; posterius dicetur. nunc autem prius de sono, & auditu definiamus.

Similiter, inquit, & tactus, & gustus per quidpiam, quod intercedit, gustabilia, & tangibilia apprehendunt. Videntur autem ipsi opus non habere eo, quod intercedit. cur autẽ uideãtur non uti eo, qui intercedit, aëre, in loco in quo de tactu agitur, dicetur. Quod enim inter eos intercedit, non est extra, sicut aliorum: & ideo non est apertum. Quod autem inter sonos quidem est, aër: quod uerò inter odorem, nomen non habet. nunc quidem aërem solum esse dicit sonorum transuectiuum. nam & pisces sonos exaudiunt, ut diximus. Quòd autem terra, neq; sonorum, neq; odorum trãsportatricem facultatem habeat, hinc clarum est. Si quis enim cera, uel luto, uel terreno aliquo aures obturauerit, uel nares: nec audiet, nec olfaciet. Innominatam autem dicit communem aëris & aquæ facultatem, per quam odores transportantur. Posteriores autem, quorum est Theophrastus ei nomen imposuerunt græcè δίοσμον, id est odorum trãsportatiuum, sicut sonorum transuectrici facultati, διηχές, id est personans. Quemadmodum Aristoteles traiectrici colorũ facultati, διαφανὲς, id est perspicuum.

Est autem duplex sonus: hic quidem actus quidam: ille verò potentia. Quædam enim sonum non habere dicimus, vt spõgiam: lanas. Quædam verò habere, vt æs, & quæcunque solida, & leuia: quia sonare possunt.

Quemadmodũ in uisu duplex esse dixit uisibile: hoc quidẽ actu, illud uerò potentia. Color enim luce non præsente est potentia uisibilis: sic & in audibili: Id autem est sonus: hic quidẽ est actu: ille uerò potẽtia. Similiter & in alijs sensilibus. Quisnam autem sit potentia sonus, ostendit: Quæ absq; sonantibus penitus sonare non possunt, ea autem sunt solida & leuia, in ijs est potentia sonus, quando non agunt, quatenus sunt sonatiua. Ipsa enim aptitudo, ut possint sonare, is est sonus potentia. Quando autem potentia agunt, is est actu sonus. Est autẽ duplex sonus. De sono dicere propositum est, quoniam & de auditu. Oportet autem primum dicere de oppositis. auditui autẽ opponitur sonus. Dicit autem, quod & in tractatu de cœlo dixerat, quòd sonus est, ut paucis dicam, percussio aëris, quæ taliter fit. Oportet enim ad hoc, ut fiat sonus, duorum durorum, & leuium corporum simul inter se uehementem concursum fieri. In ijs enim, qui intercipitur aër, conglobatus & uiolenter expressus, sonum facit. neq; enim mollia corpora sonum edunt, ut spongiæ, lanæ. neque dura quidem, non uehementer autem collisa, sed sensim & paulatim: Prius enim per partes aër ueluti confringitur. Vehementi ergo durorum corporum concursu opus est, ut multus aër intercipiatur: qui interceptus, & uehementer extrusus sonum facit. Præueniens enim ictus eius exitum impedit, & aceruatim elidit. Mollia autem non sonant, quòd non possint interceptum aërem aceruatim extrudere. Per poros enim & meatus (nã mollia rara sunt) frustratim comminutus egreditur. Leuitate autem opus est ijs, quæ feriũt, & maximè ad hoc, ut maior sit sonus: eo qd' omnis, qui intercipitur, aër aceruatim reprimitur. in nõ leuibus aũt frustratim cõminuitur in pluribus, quæ sunt, cõcauitatibus: & nõ aceruatim egreditur. Nolæ aũt, et cymbala pcussa cõstãtẽ et diu pmanẽtẽ

sonum edunt: id autem, propter concauitatem. In concauitate enim aër intercipitur: qui diu circa concauũ circumactus, exire non ualens, sonitum extendit. Et in incuruis suis partibus percussum tintinabulum, longiori tempore sonat, quando à tenui aliquo loro fuit suspensum. eadem autem est causa. Percussum mouetur: motum autem mouet, qui est in concauitatibus, comprehensum aërem: qui diu rursus circumactus, & æri allisus, sonitum extendit. Et quòd hoc ita est, si non sit tenui loro suspensum, sed manu detentum, ut ab ictu non concutiatur, sonitum non extendit: idq; ideo, quòd non motum tintinabulum nõ mouebit aërem, qui est intus: Vel si ligno pulsauero. Quomodo ergo non fit sonus similiter, quando æs, uel aliquam eiusmodi materiam quispiam pulsauerit? In confesso ergo est opus esse & materia aptißima eorum, quæ percutiuntur, corporum. Fortasse ergo, quòd in æris, uel argenti, uel talium metallorum substãtia multus sit aër disseminatus, qui est sonorũ causa, propterea sunt sonora eiusmodi metalla. Est enim & in ligni substantia aër, sed terra commixtus. quare soni expers est, uel parum admodum sonat. Qui est autem in æris substantia, uel eiusmodi, aqua est commixtus, quæ habet & ipsa personantem facultatem Eorum autem, quæ dicta sunt, signum est, &, quod in poculis accidit. Si enim humidum digitũ circa labrum circũduxerimus: fit sonus quidam expreßi à digito aëris in poculi concauitatem incidentis, & ictu sonum perficientis. Et quòd hoc ita est, hinc fit sensiliter apertum. Si enim aquam in poculum immiseris: uidebis in digiti circunductione inferius motũ, & subsultationem: cùm in aqua, scilicet, insit, qui compreßione incidit aër, digito aquæ motum faciente. Si enim ferè plenum aqua fuerit poculum, plurimæ quoq; & continuæ aquæ aspergines sursum mittũtur. & si quidem ex fundo quis poculum teneat, hæc accidunt, Si autem non ex fundo, sed ipsum quis tenet poculum: sonus omnino non fit: idq; ideo, quòd oportet id, quod pulsatur, sensim moueri, & agitari, ne extrudatur aër: sed interius continuè reuerberatus, & poculi parietes feriens, & ad alteram partem repulsus per circunferentiam, & concauitatem, diu manet, & non dispergitur, & sic manens magnum sonum efficit: sic & ferrum, uel aliquid aliud eiusmodi, si subtili fibra uel chordula appenderimus, & ære, uel aliquo eiusmodi, sensim percusserimus, diu manet sonus: propterea quòd, ut dixi, eo qđ moueatur, & agitetur ferrum, eius, & aëris diu fiat aduersa protrusio. Vnde si interea dum sonat, ferrum tenuerimus, cessat ei sonus aëris deinceps dispersi, & qui non amplius reuerberatur ad id, quod est sonorum, quod in nolis fit, & in tintinabulis. Quare & si non à fibra, seu chordula ferrum apprehenderimus ut uibretur, & agitetur: similiter autem & tintinabulum: sed manu tenentes semel percusserimus: statim sonare desinit, eo quòd aëris non fiat repercußio. sed & si tenui quidẽ chordula ferrum appenderimus: non sensim autem, sed magnũ ictum dederimus: non permanet sonus: eo quòd non sæpe fiat ferri & aëris reuerberatio, sed à uiolento ictu aër semel trusus nõ recurrat. Et fortasse tintinabulũ græcè κώδων nominatũ est ἀπὸ τοῦ κινεῖν & ᾄδειν quòd, dum mouetur, canit. postquã enim quispiam eam tenens steterit, cessabit sonare propter prædictam causam. stante enim, & qui intus, & qui extra est agitatus, aëre, sistit.

Id autem est, inter ipsum & auditum sonitum actu efficere.

Postquam dixit, quid est, id, quod habet sonum: id autem dicit, quod est auditui sensile, subiunxit, Id autem est, & cætera. Potest sonus esse et in eo, quod est inter id, quod sonat, & aliquid aliud, & non auditum. sed is potentia est audibilis, & nõ actu. Vt ergo, quod actu est audibile significet, adiecit, Id quod est inter ipsum, id est id, quod sonat, & auditum.

Fit autem, qui secundum actum sonus est, semper alicuius ad aliquid, & in aliquo. Est enim ictus, qui facit.

Postquam dixit in quibusnam est sonus, qui est secundũ potentiam, quòd in ijs, quæ possunt secundum actum sonare: quomodo fit, qui secundum actum sonus est, per hæc adiũgit. Quoniam enim, inquit, ictus est, qui sonum facit: Ictus autem est alicuius, ad aliquid, & in aliquo: alicuius quidem percutientis: ad aliquid autem, quod percutitur: In aliquo autem, quod intercedit: Ictus enim fit motu, qui est secundum locum: Ipse autem est alicuius in aliquo: alicuius autem, eius, quod mouetur: in aliquo autem non in quolibet: neq; enim per inane, neq; per solidum fieri potest, ut sit motus: sed in aëre, uel in aqua: Omnino ergo necesse est & sonũ esse alicuius ad aliquid, & in aliquo: alicuius quidẽ, eius quod percutit: ad aliquid autem, quod percutitur. in aliquo uero, in aëre. Neq; enim fieri potest, ut in aqua fiat sonus. Si enim in profundum immersus, manus in aqua inter se percusseris: sonitum non facies: quoniam, ut iam dicebam, qui inter ea, quæ feriuntur, aër exprimitur, sonum facit. Nam habet quidem aqua transuectricem sonorum facultatem, quam διηχῆ seu personantem dicimus: sed citra aërem sonum efficere non potest. Quod quidem etiam dubitatione dignũ est. Si enim, qui in percußis solidis corporibus aër intercipitur, propterea sonat, quòd sonorum traiectricẽ ipse facultatem habeat: & ideo aëre omnino opus est, ut sit sonus: cur & in aqua percußis solidis corporibus, quæ intercipitur aqua, sonum non edit, cùm & ipsa personantem habeat facultatem? Ad hoc ergo dicimus, primum quidem quòd, ut iam diximus, coaceruatum eorum, quæ feriuntur, concursum fieri oportet, ut frequens, & densus exprimatur, & non paulatim, aër qui intercipitur. Hoc autem in aqua nequaquam fieri potest propter eius partium craßitudinẽ. concurrentibus itaque ijs quæ feriuntur, ante percußionem aqua prius paulatim exprimitur. Præterea aër, cùm sit suapte natura mobilis, eo quòd sursum ex principio feratur, si impelli cõtingat, à protrudẽte impetu fertur, eo, qui illi deinceps est proximus, diuiso. in aqua autem non hoc itidem accidit. Cùm enim natura grauis sit aqua, multa ui opus habet, ut protrudatur. Hoc autem, ut dixi, in aqua fieri non potest. & cũ alioqui neque motu sit facilis aqua quæ protruditur, neque, quæ ei deinceps proxima est, facile diuidatur, nec transitum præbeat, contingit aquæ protrusionem fieri, & si non sufficiẽtem. Quare neq; sonum fieri cõtingit. Nam & in aëre nõ quilibet motus aëris facit sonum. & alioqui existimare oportet, etiam si personatrix facultas sit in aqua & in aëre: non tamen similiter: sed aër magis personat. Quoniã ergo & magis personat aër, & est magis mobilis: in eo meritò quidem fit sonus: in aqua non itidem. Sed & si non sonet aqua, sonantis tamen aëris sonos potest aqua transuehere. Propterea ergo habet omnino transuectricem sonorum facultatem. non enim aquã hic moueri oportet, sed eius tantum perfici potentiam. & ideo, ut dixi, qui in aëre fiunt, sonos sentiunt urinatores, & pisces, etsi non similiter. Quemadmodum enim neq; similiter perspicua est aqua ut aër: sic neq; odorum, nec sonorum transportatrix. Quare sonorum quidem effectrices causæ sunt solida & leuia corpora, & eorum quæ sunt concaua. Materialis autem causa est aër. in eo enim subsistit, & eius ueluti forma sonus est. Non solum autem in effectiuis, magnitudine, & soliditate, & leuitate opus est: sed & qualitate prædita substantia. Aliter enim sonat æs, & aliter ferrum, & plumbum, & argentum, & lignũ, Quare lances quoque solent ex diuersa componere materia: ut sonorum diuersitate harmoniam perficiant. Est enim

harmonia,mixtorum,& eorum,quæ separatim sapiunt,unio.

Quare fieri non potest,vt si vnũ sit, fiat sonus. Est enim alterũ,quod percutit, &,quod percutitur. Itaq;,qđ sonat,ad aliquid sonat.

Quoniam ictus quidam sonus est:quod autẽ percutit,quod percutitur,percutit:quid ergo,cũ flagello aërem percutimus, non sonum facimus?similiter & uirgis.sed aër tunc duos usus supplet,& eius,quod percutitur,& eius,qđ intercedit. Qui enim à flagello aër ictu protruditur, exprimitur, cũ eo,qui est post illum,collidens.ille autem eius,qui percutitur locũ,suscipit.& medius expressus,& à flagello,& ab eo, qui est post illum aëre,sonat. Sæpe autẽ trium quoq; uicem in se aër suscipit,& percutientis,& eius quod percutitur,& eius quod intercedit:ut quãdo ualde inflauerimus.Hic enim protinus egrediens percutit.ille uerò deinceps ab ipso protrusus, alterũ impellit,& ab utrisq; subactus, & expressus trudit. uel potius hic quoq; est,quod percutit.labra,enim & palatũ,& ea impellens aër,foras extruditur.Quare & inflantes labra contrahere oportet,ut cùm angustiora fuerint,ea expressus aër impellat. Atq; in hiatibus quidem à pulmone truditur:asperam autẽ arteriam,& totum os impellit.Sed & in flagello aër non ab uno protruditur,sed quodammodo à duobus.Inflexum enim flagellum duorũ usum efficit.Itaq; utraq; eius pars percussum eum, qui intus est interceptus,aërem protrudit.Certè si sit lignum crassum,uel lapis,uel aliud quidpiam,quod in motu non inflectatur,non similiter motũ facit,uel certè admodũ exiliter, ut neq; sit audibilis.Quare & in flagello,& in uirga aërem feriente,propter prædictam causam fit sonus, duorũ percutiẽtiũ usum perficiente flagello. Vnde &,quòd sæpe multis ea flexibus inflectatur,plures in uno ictu sonos sentimus.

Ictus autem non fit sine lationis motu.

Postquam ostendit,quòd alicuius ad aliquid sonus est,& dixit,quod ictus quidam est,per hæc confirmat, quòd & in aliquo.Si enim ictus sonus est.Ictus autem non sine motu. Id autẽ est,qui est secundũ locum,motus.motus autem non per uacuũ, sed in aliquo uel aëre,uel aqua.& sonus ergo est in aliquo uel aëre,uel aqua,ut iam ostendimus.Hic enim coaceruatim à percutiente interceptus,ad leue,uel concauũ,quod percutitur,corpus sonat.Leue igitur percussum propterea sonũ edit, quòd densus à percutiente fit ad id aër interceptus.Concauum autẽ, quòd aër,qui in ijs exire non potest,primus percussus,propter concauitatem eius,quod ipsum ambit,nunc ad has,nunc ad illas concaui partes latus,& repercussus, & uiolenter reuolutus, plus sonat,quòd plures ictus faciat.

Vt autẽ diximus,non quorũlibet ictus sonus.nullum enim sonum faciunt lanæ pulsatæ,vel percussæ,sed æs, & quæcunq; leuia & concaua. Aes quidem, quòd leue. Concaua autem reuerberatione multos faciunt ictus post primum,dum,qui motus est,egredi non potest.

Quoniam dixit,quòd ictus quidam est sonus:non omnis autem ictus sonus, neq; à quibuslibet factus: hoc ipsum per hæc definit,quorũ ictus sonus,& quomodo se habentiũ, nempe solidorum.non enim lanæ percussæ sonant: sonãt autem & aspera, quæ percutiuntur.sed illa magis.

Præterea auditur in aëre,& aqua,sed minᵘˢ.

Id quod superius defectiuè dictum est hic corrigit.superius enim dicebat aërem esse solum sonorum transuectorem. nunc autem dicit aquam quoq; talem esse,sed minus aëre. Est enim aqua crassior,& quæ meatus auditiuos obturat. Aliud est autẽ in aqua audiri:aliud per aquam,ut procedens ostendet. sonus enim per aërem auditur tantum:fit autem & in aqua: & subaudi,ut procedens ostendet.sonus enim per aërem auditur tantum:fit autem & in aqua,& auditur,sicut & in aëre.

Non est autẽ soni proprius autor aër, neq; aqua:sed solidorum ictum in se inuicem esse oportet,& ad aërem.hoc autem fit,quãdo sustinet & manet percussus aër,& non fuerit diffusus. Quare si celeriter,& vehementer percussus sit,sonat.Oportet enim motum pulsantis præuenire fractionem aëris, vt si quis cumulum arenæ,vel aceruum verberet, qui velociter fertur.

Non quoniam, inquit, dicimus sonorum esse transuectores aërem,& aquã,hæc iam sunt soni propria.Hæc enim sua natura sunt soni expertia.Quare soni quoq; sunt susceptiua,ut colore carens,coloris:sed soni propria sunt, & effectiua, quod pulsat,& quod pulsatur,cùm sint solida.Ex causis enim maximè propriæ sunt effectiuæ.Vel hoc ergo dicit,uel quod magis est,quòd non sufficit aër,& aqua,ad sonum faciendum, sed & uerberantibus quoq; solidis corporibus opus est.Et hoc declarans subiunxit,sed solidis opus est,ut ictus in se inuicem, & ad aërem fiat.Nam & ipse ab eum intercipientibus solidis corporibus percutitur:& tunc quidem sonum facit,quando à percutientibus fuerit celeriter protrusus,ut prius ictus fuerit,quàm aër sit confractus.tunc enim aceruatim extrusus sonum facit. Quemadmodum ergo,si ab aliquo infundibulo fluat ueluti aceruus arenæ,si quis ergo coaceruatũ subtus uerberet,ut prius ueniat ictus,quàm arena comminuta fuerit, illic quoq; sonum facit:si autem sensum,non itidem,confringitur enim arena. Idẽ contingit & in aëre.nam & is facile confringi potest.

Fit autem Echo,quando ab aëre,qui vnus fuerit,per vas,quod definijt & terminauit, & confringi impedijt, aër abstrusus fuerit, vt globus.

Postquam de sono communiter disseruit, de Echo quoque communiter uerba facit.Dicit ergo fieri Echo per reuerberationem à duris,ac resistentibus,& leuibus corporibus, maximè autem concauis,à uoce percusso aëre.Qui enim loquitur, trudit omnem ferè quidem circuncirca aërem,maximè autem eum, qui est anterius.& ideo magis audiuimus eum,qui ad nos respicit,loquentem,quàm auersum.Hic ergo aër, qui anterius est, trusus,quando ad aliquod durum & resistens,quod habet concauitatem,cuiusmodi antra sunt,delatus fuerit, continuus existens,& ita manens,ut diffundi possit,eo quòd ab ea concauitate continetur,quam uas nominauit,in illud durum, & resistẽs corpus incurrens,retro impellitur, ut proiectus fortasse globus:& sic procedit ad eum,qui percussit,operante, uidelicet, aëre per utrunque,secundum suam sonorum transuectricem facultatem. Non solum enim, quòd non à concauo loco permittatur dispergi, qualis delata est à duri corporis resistentia, in contrarium retruditur: sed quia in hoc concauum incidit, & non in uacuum, sed in aëre plenum incidit, qui aër est & continuus, & unitus, propter id quod ambit.Eum igitur,qui ab eo, qui uocem edidit, percussus est aër, & sonat, motu diuisum,& ab ipso,qui est continuus, & unitus, dispergi probibitum, duro corpori allidit: & cùm anterius progredi non possit, retro repercutitur cum propria operatione,dico autem,sono: & sic sonum contingit recurrere. Oportet autem existimare, ut Alexandro uidetur, sic fieri echo, non tanquam omnino ipse primum percussus aër

ad uas usq; feratur, & idē ipse rursus ad eū usq; , qui percußit, reuerberetur: sed quòd primus quidem aër percussus, propter ictus celeritatem continuus, & indiuisibilis manens, eum, qui post illum est, eodem ictu figurat, ut ipse ab ictu est figuratus: hic uerò rursus eum, qui est post ipsum: & sic per continuitatem, processus ad uas usq; fit. Quandiu enim manet traditus ictus aëris fractione ualidior, eousq; manet alius ab alio figuratus: Postremus autem ad uas percussus, & figuratus, & ictū anterius tradere à uase prohibitus, rursus à solidi resistentia retrusus, ut globus ab aliquo solido, eum rursus, qui post illum est, percutit, & figurat, & sic rursus ad eadem transmittitur & ictus, & sonitus. Articulata autem fit Echo, quoniam, qui à nobis loquētibus primus pcussus est aër, ad nos quoq; reuerberatur, referēs primæ dictiōis sonū: & secūdus secūdæ: & sic seruatur ordo loquelæ. Hinc aūt probabiliter ratiocinari licet & de uisibiliū operationibus. Dubitabatur enim, quomodo fieri potest, ut, cùm sint incorporeæ uisibiliū operatiōes, reuerberatiōes supponātur. Quæ enim incorporei fuerit reuerberatio? Si ergo sonus est aëris operatio, & trāsportatricis sonorū facultatis, quæ in eo est, perfectio: ipsa autem operatio apertè reuerberatur, quando in aliquod leue & concauum inciderit, ut in Echo (nulla enim hic dubitatio est, quin reuerberatio fiat) quidni ergo fieri potest, ut hoc ipsum in uisibilium quoq; operationibus accidat? Dico autem ad hoc, quòd etiamsi sonus reuerberatur, non tamen ipse per seipsum, sed cum proprio subiecto, dico autem aëre: hoc enim dicebat, quòd propterea maximè à concauis. Echo enim est, quòd non dispersus, sed continuitatem seruans, propter id, quod ambit, reuerberatur. Nunquid autem ne in sonis quidem uerum est hoc, reuerberari sonantem aërem? Videmus enim, quòd non solum, qui directò ijs, à quibus fit reuerberatio, obiecti sunt, sed &, qui ex obliquo siti sunt, uocem exaudiunt. Si itaq; fieri non potest, ut coaceruatus aër recedat: confractus autem & diminutus non amplius sonuerit: nunquid hic quoq; solius operatiōis, dico autē ipsius soni, fit reuerberatio? Si enim non perueniēte ad sensoriū aëre, uel aqua, facultatem soni ad sensoria transmittunt: clarum est utiq;, quòd ad leue, uel concauum, in quod incidit, nō eum percusso aëre aduolauit: sed sicut in luce, qualitate quadam prædita materia, luce suscepta, potest & ipsa apposita similiter illuminare: & eiusmodi operationem reuerberationem appellamus: quid prohibet hoc ipsum in sonis quoq; accidere? Quòd autem lux corpus non est, apertè ostensum est.

Videtur autem semper fieri Echo, sed non aperta. Si quidem accidit in sono, sicut & in luce. Nam & lux semper reuerberatur. Neq; enim undiq; lux esset, sed tenebræ extra id, quod est apricum, & soli expositum. sed non sic reuerberatur, sicut ab aqua, vel ære, vel aliquo alio ex leuibus, vt vmbram faciat, qua lucem definimus.

Breuiter confirmat ex operatione omnem locum esse illuminatum, non solùm eum, qui soli directò est expositus, sed & remotum, & ab aliquo solido corpore tectum: ut, quæ sunt sub tecto, uel pariete. Si enim nulla in ijs esset lucis repercußio, uel à terra, uel à pariete: obscurata futura erant, & non illuminata. Sed non est æqualis reuerberatio, quæ à quolibet fit corpore, & quæ ab aqua, uel ære, uel aliquo ex leuibus. Est enim manifestior, quæ à talibus fit corporibus repercußio, & quæ easdem propemodum uires habet, quas prima illa, quæ fit per solis accessum, illuminatio. Vmbra itaq; circūscribuntur reliqua, quæ à sole illustrantur. Similiter &, quæ fiunt à talibus reuerberationibus. obijciente enim se corpore ei, quæ ab huiusmodi fit corporibus, lucis repercußioni, umbra fit in eà, quæ obijcitur, parte. Repercußionum autem diuersitas hinc apertè clara est. Si enim sint duo loci: hic quidem apricus & soli expositus: ille uerò per aliquem muri obiectum obumbratus: quòd lucis quidem reuerberatio facta est in obumbratum locum, uel à terra, uel ab aliquo alio, clarum est ex hoc, quòd non sint in eo tenebræ, sed lux. Breuis quidem certè est reuerberatio, ut umbrā non faciant, quæ in eo sunt, solida corpora. stantes enim in obūbratis locis umbram non facimus. Sed si in aprico loco & soli exposito æs quis, uel aquam, uel uitrum, uel ex leuibus aliquid obumbrato loco aduersum posuerit, uidebis ad obumbratum locum aliam fieri reuerberationem, ut & obumbratus locus apricus fiat, ut & reliquus: & sic ut, quemadmodum iam dixi, alia umbra in eo poßit fieri, si quid obiectum fuerit. Sicut ergo, inquit, in lumine ab omni quidem corpore fit reuerberatio: non à quolibet autem similis: sed aperta quidem, quæ à leuibus: obscura autem & exilis quæ à non talibus: sic, inquit, & in sono, uidetur quidem à quolibet, quod repercußit, reuerberatio fieri, sed non similis, neq; sic aperta, ut in sono, qui fit à concauis simul & leuibus locis, propter prædictas causas. Si enim nō fuerit concauū, sed planū: dispergitur aër, & nō fluit ad nos, sed diffunditur, uel exiguus ad nos peruenit. Si autē leue nō fuerit, quod planū est, adhuc exilior fit reuerberatio propter prædictas causas: sed nō sic reuerberatur sicut ab aqua, uel ære, uel aliquo ex leuibus, ut umbram faciat, qua lucem definimus. Vbi enim multa lux fuerit, illic se aliquo obijciente fit umbra. In alia ergo parte, ubi neq; à leuibus fit reuerberatio, neque illic sol resplendet, fit quidem quædam reuerberatio non tanta autē ut umbram faciat, obijciente se aliquo, ut fit in ea, quæ est à leuibus, reuerberatione.

Vacuum autem rectè dicitur auditionis autor & princeps. Videtur enim vacuum, aër. is autem est, qui facit audire, quando motus fuerit continuus, & vnus. sed quia est friabilis, nō sonat, nisi leue sit, quod percutitur. tūc autem vnus est simul propter superficiē. vna est enim leuis superficies.

Postquam dixit aërem soni, & audiendi esse causam, & nō solam, sed & concausam, ut materiam: dixit enim sonum esse ictum alicuius ad aliquid, & in aliquo, & eius, quod percutit, & eius, quod percutitur, & eius, quod intercedit: quòd autē intercedit, id esse aërem: Præterea autem id rursus monstraturus, uult eius testes omnes eos, qui ante se fuerūt, Physicos adducere. Omnes enim, inquit, dicebant aërem esse auditionis autorem & principem. Quatenus ergo aërem uacuum existimātes, uacuum dicunt esse soni principem & autorem, rectè dicūt, Quatenus autem aërem uacuum existimabant, non itidē rectè. Hic ergo aër est auditionis autor, ut concausa, quando continuus existens, à percutiente, & percusso motus fuerit. Continuus autem, & unus est, quando leue est quod percutit: totus enim simul mouetur. leue enim inest. Tanquam ergo ab uno, & eodem motus unus est. Asperum autem non unum. Secundum unamquamq; enim eminentiam & inæqualitatem alii superficiem emittit. Cum ergo sit aër friabilis, quando ab aspero truditur, non unus manens mouetur, sed comminutus.

Sonatiuum itaque est, quod vnius est aëris cōtinuitate motiuum vsq; ad auditum. est autem auditus aëri congenitus.

Quoniam non omne simpliciter, quod percutit, & percutitur sonum facit, definit quidnam est sonatiuum, nēpe id, quod potest unum & continuum aërem seruatum ad auditum usq; mouere. eiusmodi autem est solidum, & leue propter prædictas

ctas causas. Cùm autem dixisset motiuũ unius aëris, addidit, Continuitate, ferè dicens, numero: ut sit continuus, & non friabilis propter ictum, & talem reddat figurã ei, qui est post illum, & hoc secundum continuitatẽ usq; ad auditum. Hoc autem dictum fuerit non simpliciter de sono, sed de sono, qui auditur: & ideo etiam addidit, Vsq; ad auditum. Potest enim & ultra auditum moueri sonus, sed non utiq;, ut audibile. Postquam hæc dixit: ne quis existimaret eum dicere, quòd ad membranã usq; exterius motus aër uenit, & ipse est, qui mouet cohærenter sensorium: subiunxit deinceps, Quòd auditui est congenitus aër. Est enim congenitus quidã aër, in concauitatibus aurium inædificatus ad ipsam membranam, qui ab exterius moto aëre primus affectus, & sonorum operationes suscipiẽs, ad primum sensitiuũ transuehit. id est autem sensitiuus spiritus, qui in ipsa est membrana collocatus. Sensus enim sunt à cerebro incipientes per neruos, usq; ad auriũ radices, quas membranas appellant. Est autẽ neruus à cerebro procedẽs, poris & meatibus præditus, in quo lõge est auditiuus spiritus. Est ergo aër quidam in aurium cõcauitatibus contentus, qui est membranæ, & pelliculæ congenitus. Hic ergo aër sonos ab externo aëre suscipiens, habens & ipse sonorum transuectricẽ facultatẽ, per seipsum ad membranã sonos transuehit. Procedit autem à latiore meatu ad angustiorẽ, dico autẽ, à cõcauitate auris usq; ad meatũ mẽbranæ. Non oportet autem existimare hunc aërem, & si est congenitus, iam esse & incorruptibilem, ut qui sit unus, & idem numero: sed est per partes corruptibilis, & generabilis, sicut & aliud hominis corpus. si autem per totũ seipsum hic aër passus, & corruptus sit, perit & auditiua animalis operatio. Propterea enim & à natura ante membranam positus est, ut exteriores aëris incursiones excipiat, & non in membranã incurrat exterior aër, sicut & in uisu. Nam & in eo constituit natura aliquod oculo cõgenitum perspicuum, dico autẽ & crystallinum humorẽ, &, ut semel dicam, humores, & corneã tunicam, quæ cùm sint perspicua, & prima exterioris perspicui operationẽ admittant, eam per seipsos transuehunt ad neruum uisiuũ: qui neruus à cerebro descendens, terminatur ad finẽ principij crystallini. Sicut ergo in uisu, si hæc, quæ sunt ueluti obiecta propugnacula, aliqua ex parte affecta sint, uel eorũ aliquid, corrumpitur uisus operatio: sic & in auditu, si hoc aëreum propugnaculũ corruptum sit, auditiua corrũpitur operatio, affecta mẽbrana: quòd nullo intermedio excipiat exterioris aëris incursiones. Quare et magnis sonis afficitur auditus, exteriori aëre uehementer protruso, & congenitum in auribus aërem uiolenter protrudente, & eum sæpe dispergente. Propterea ergo natura hunc aërem in auribus ædificauit, & propter circunstantes animalis operationes, &, quæ fiunt in aquis, immersiones: erat enim aqua ipsi sensorio appropinquatura, & ipsum læsura, nisi aliquod propugnaculũ natura excogitasset. Quia autem aqua ingreditur, non erat auditurum, quod aqua obrutum est, animal, nisi esset quid personatorium, quod ad sensorium usq; sonos transuehebat. Ad sensorij ergo custodiam inædificatus est. Propterea ergo & circumuolutos aurium meatus natura fecit, ne facile ingrediens, uel aër, uel aqua, uel aliquid aliud, membranam feriat.

Eo autem quòd sit in aëre, exteriore moto, quod intus est, mouet. Quare non vndiq; animal audit: neq; vndiq; pertrãsit aër. neq; enim vndiq; habet aërem mouenda pars, & animata, sicut pupilla humorem.

Id est, eo quòd inædificatus auditui cõgenitus aër sit externo aeri continuus (hoc enim ei significat, quòd sit in aëre) moto externo aëre per continuitatẽ, &, qui intus est mouetur, cùm sit per se immobilis, ut congenitus. Fortasse autẽ non dicit eum secundum locum moueri. Nam & immobilẽ eum deinceps dixit: sed quòd sonos perfert, secundũ hoc eum, qui mouetur, perfert, &, qui intus est, ut qui sit exteriori continuus. Et hoc dicit esse causam, quòd per aures solum audiamus, & non per omnẽ partem corporis, quòd in solis auribus est inclusus congenitus aër, externo aëri & auditiuo sensorio continuus, ut poßit per se tradere affectionẽ, quæ in exteriori fit aëre. Sicut ergo uisiuus spiritus non habet undiq; humorẽ, qui ad se perferat, quæ fiunt in aëre, colorum operationes. Neq; enim ad eum tendunt crystallinus humor, uel aliquid aliud eiusmodi, quod sit aëri et neruo uisiuo continuũ: sed aliud crassum corpus, & quod impedimentũ afferat: sic quoniã non est undiq; quidam congenitus aër cõprehensus, & externo aëri, & auditiuæ parti continuus, sed in solis auribus: propterea per aliam partẽ non audimus. Quòd autẽ in aurium cõcauitatibus est cõgenitus aër, hinc clarum est. Si quis enim digito aures obturauerit, sentiet sonum quendã, & motum eius, qui intus est, aëris. Fit autem hic affectus externo circa aures aere digito truso, & in breuiorem locũ constipato, & cõgenitum aërem cõstipante. Vi autẽ constipationis motus corpora, quæ intus sunt, cartilaginosa, & dura impellit. & sic facit sonũ. Et dicit magnum esse signũ, quòd sana sit auris, quòd sonet aër, qui est intus. Si enim sana non esset, nõ sentiret sonum, qui fit ab aëre, qui est intus. Non enim undiq; habet aërem mouenda pars & animata, ut pupilla humorẽ. Sicut ante pupillam humor est collocatus, ut per eum uisibilia apprehendat. Pupillã autem dicit, non foramen, quod est in uuea tunica: sunt enim magis interius humores: sed nerui uisiui sensorium, per quem uisiuus spiritus egreditur: sic & ante auditiuum sensorium aër congenitus positus est. Quoniã ergo animata, & auditiua pars (dico autem membrana) non habet undiq; congenitum aërem, qui sit & sibi continuus, & externo aëri, sed solum in auribus: ideo nõ undiq; est animal auditiuum, sed solum per aures.

Ipsum quidem certè soni expers, aër: quòd sit friabilis & fractu facilis. Quando autẽ frangi fuerit prohibitus, huius motus sonus.

Et in principio dixit, quòd sicut coloris susceptiuum est expers coloris: sic expers quoq; soni est, quod est soni susceptiuum. Sed non quodlibet soni expers est soni susceptiuũ, sed tale, quale est aër, & causam cur sit soni expers addidit. Nam quia est friabilis & fractu facilis, propterea est soni expers. Quando autẽ secundum propriam naturam frangi fuerit prohibitus ab alicuius leuis, & solidi coaceruato ictu, tunc huius motus fit sonus. In his autem apertè sonum dixit motum esse cõtinui aëris, & qui unus mansit, per ictum certa qualitate præditum frangi prohibiti.

Is autem in auribus inædificatus est, vt sit immobilis, vt exactè sentiat omnes motus differentias.

Quemadmodum exterior aër per se est soni expers, quòd sit fractu facilis: sic et qui est intus, quòd sit immobilis. Ait enim talem aëris motum esse sonũ. Propterea ergo, qui est in auribus, aër immobilis constitutus est, ut cùm sit ipse soni expers, omnes transuehendi sonos facultatẽ habeat. Si haberet enim proprium sonum, eum, qui exterius aduenit, expelleret. Quare & hæc fuerit causa, quòd in auribus aër immobilis inædificatus est: ut omnes poßit sonos transmittere. Si enim moueretur: deinde ab ictu motus sonaret: præter id, quòd, ut prius dixi, læderetur sensorium, nec omniũ quoq; posset esse sonorũ trãsuector, nã &, qui exterius est, aër, postquã sonuerit, non eos, qui sunt in alio aëre, sonos similiter transuehit, sed confundit.

Propterea autẽ & in aqua audimus, quòd non ingreditur ad ipsum congenitum aërem.

Quòd audire fiat non per ingressum externi aëris in aurem,

sed per contactum, qui fit ad in auribus inædificatum aërem, est argumentum, quòd & in aqua audiamus, in aquam non ingrediente aëre. Si enim ingressa fuerit, corrumpit quidẽ, & extrudit eum, qui inædificatus est, aërem, qui auditui subseruit. & membranam nullo intermedio attingens, ictu eam lædit: & præterea in concauitate manens, corrumpitur, & sic sensoriũ lædit. Multi ergo hinc læsi sunt. ea autem læsa corrũpitur sonus. Sicut ergo cùm in aqua sumus, audimus aqua non ingrediẽte: sed secundum personatricem eius facultatem transeunte sono usq; ad congenitum aërem, & ab illo deinde usq; ad membranam. Et hoc ipsum est maximum argumentum, quòd est qui iã aër membranæ ueluti congenitus, quod & eorum, qui sunt in aqua, in aurem aqua nõ ingreditur, nisi nimis uehemens & magna uis fuerit, eo quòd eius extrudatur ingressus ab eo, qui est intus, aëre: & multa ui opus est, ut aquam, quæ est intus, eiaculetur, uel quempiã eiusmodi humorem: quæ simul etiam confert, ne à foris ingredientibus extrudatur aër. & tortuosa quoq; auris constitutione opus est. Et ipse itaq; causam, cur aqua in aurem nõ ingrediatur, subiunxit, dicens.

Sed neq; in aurem propter flexus. Quando autem hoc contigerit, non audit. neq; si membrana laborauerit, quemadmodũ, quæ supra pupillam est, pellis, quando laborauerit.

Non enim solum, inquit, nõ extrudit inædificatum aërem ingrediens aqua: sed neq; in ipsam aurẽ ingreditur, propter eos, qui in ipsa sunt, flexus: simul etiam per hæc causam nos docens, cur à natura talis auris facta sit: ne quidquam facile ingrediens, aërem, qui in ea inædificatus est, corrumpat, & lædat. Neque si membrana laborauerit. quemadmodum, quæ supra pupillã est, pellis, quando laborauerit. Pupillam uocat, uel, quæ sunt ei subiectæ, partes, uel quæ ante eam sitæ. ea autem sunt & tunicæ, & humores. Quemadmodum ergo, quando quid eorũ laborauerit, non uidemus: sic & quando membrana aliquo morbo laborauerit, non audimus. Vel etiam pupillam simplicius audiendum est, secundum consuetudinem, ipsum uueæ foramẽ. Quæ supra illam est autem pellem, tunicam, quæ dicitur cornea. Quemadmodum ergo, quando hæc tunica laborauerit, uel condensata, uel quibusdam alioqui cicatricibus ex uulneribus in scirrũ in ea induratis, non uidere contingit, cùm uisibilium operationes per ipsam amplius transire non possint, quòd ipsa perspicuitatem amiserit: sic quando membrana laborauerit, à tempore, uel morbo nonnihil affecta, sonorum operationes non potest amplius suscipere.

Sed & audiendi, vel non audiendi signum est, quòd auris semper sonet, vt cornu. Proprio enim motu semper mouetur aër, qui est in auribus.

Quoniam dixit, quòd si congenitus aër, uel membrana nonnihil affecta sit, non audimus: sæpe autem accidit, ut quamuis horum nihil sit, nonnulli tamen obsurdescant: ut quando sordes aliqua ante congenitũ aërem proiecta, prohibet, ne citra impedimentum ab externo aëre tradatur sonus, quòd sonorum transuectricem facultatem terra non habeat: uel si quid aliud eiusmodi contigerit. Dicit ergo esse iudicandũ an sana sit auditiua facultas, an non, uel aure digito obturata, uel aure manu operta. Si enim sana sit, bombum quendam sentimus. Digiti enim uel manus constipatio, exteriorem quendam aërem extrudit, qui in angustum redactus, & congenitum pulsans, bombum facit. Deinde congenitus, ut consueuit, hunc bombum ad sensum trãsmittit. Sicut, inquit, &, qui in concauis cornibus est cõceptus aër, semper & ipse sonum quendam motus facit, quãdo mouetur ab externo aëre: tumescens enim, & motus ferit cornu: sic ergo &, qui est in auribus, quando ab externo sono motus fuerit. Hoc autem dictum est, tanquã eo ostẽdi possit, quòd sit in auribus aër proprius. Is enim est, q est soni exterioris susceptiuus, q quãdo aliqua ratione affectus est, ut qui proprio motu non moueatur, sonos in sensum non traijcit. & hinc fit ut non audiatur. Meritò autem quærunt, cur, cùm immobilem in auribus inædificatũ aërem esse dixerit, nunc dicit, quòd proprio quodã motu moueatur aër, qui est in auribus. Immobilem autem superius accipiendum est, motum ab alio, pro eo quod est, eundem semper aërem manentem in auribus, neq; alias aliud factum, ut in cõcauis cornibus, sed semper manentem congenitum. Quòd autem semper aër proprio quodã motu mouetur, clarum est ex hoc, quòd sereno, & trãquillo tempore ramenta moueri uideantur in ea, quæ est per fenestras, luce. Fieri autem potest, ut moueri dicatur congenitus aër, non secundum locum, sed uiuificè, motum eo appellante, sonorum transuectionem ad sensum. Et hic est eius proprius motus, non simpliciter transuehere (hoc enim exterior quoq; aër habet) sed ad sensum transuehere. Quando ergo congenitus aër pro more sonos sensui renunciat: sensus autẽ apprehendit: clarum est, quòd sana est facultas auditiua.

Sed sonus alienus, & non proprius. & propterea dicunt audire vacuo & sonante, quòd audimus, eo quòd habet definitum aërem.

Sonus enim qui factus est in auribus non est congeniti aëris, nec quando nobis aurem obturantibus fit bombus, sed exterioris aëris uel cum strepitu externè ingredientis, uel cõstipatione intus sonum emittente. Est autem congeniti aëris eum, qui in alio fit, sonum renunciare. non enim, quoniam mouetur, etiam sonat. Neq; enim quodcunq; mouetur sonat, sed oportet, quod sonat, uiolento ictu moueri. Et propterea, inquit, dicũt audire uacuo, & sonante. Vacuo enim dicebant audire, quoniam uacuũ aërem existimabant: audimus autem contento in auribus aëre. Sonante autẽ, quòd hic est definitus aër, & semper idem: & sonos transmittit, non ipse sonans, sed solum secundum suam personatricem facultatem operans.

Vtrum autem sonat, quod verberatur, vel quod verberat, an etiã ambo, alio autẽ modo.

Postquam dixit sonum esse alicuius ad aliquid, & in aliquo, dico autem uerberantẽ, & uerberatum, & eum, qui intercedit, aërem: hoc meritò quærit, quid est, quod soni est effectiuũ, utrũ, quod uerberat, an, quod uerberatur, & dicit, quòd ambo. Illud enim, An etiã ambo, est & perfectam esse diuisionẽ exponentis, si quidẽ & uerberans esse necesse est, quod sonat, &, quod uerberatur, uel utrunq;: & præterea indicãtis, quòd non alterum, sed utraq; faciunt sonum. Sed si utraq; non eodem modo. Sed uerberans quidẽ, ut, quod mouetur, & aërem trudit. Quod uerberatur autem, ut manens, & ipsum pertransire non sinens, ut ex utriusq; expresione resiliens sonet: &, illud quidem agit: hoc uerò patitur. Fieri autem potest, ut utraq; intelligãtur, & quæ uerberant, & quæ uerberantur: quando non hoc quidem immobile manet: illud uerò motum: sed utrunq; motum pulsatur.

Est enim sonus motus eius, qđ potest moueri, eo modo, quo, quæ à leuibus resiliunt, quando quis pulsauerit.

Quòd non alterum est, quod sonat, sed utraq;, per hæc ostendit. Quoniam enim sonus est motus cõstipati aëris tanquã resilientis, ut, quæ à quibusdã leuibus corporibus repelluntur: hoc autem à seipso aër facere non potest: Oportet ergo leue aliquid esse, à quo ipsum resilire oportet. sed quoniã rursus, ut ipse resiliat ab aliquo leui corpore, si nihil sit, quod percutiat, & ad leue hoc, & solidum, condensatum aërem intercipiat, fieri non potest: clarum est, quòd non ab uno solo resilierit, sed utrisque opus est & eo, quod percutit, & eo, qđ percutitur. Quòd enim

utrisq;

utrisq; opus est, hinc quoq; apertum est. Si enim non fuerint utraq; leuia, & solida, non faciunt sonum. Vt si lana, uel spongia æs percusseris, sonus non fiat. Non omnis ergo aëris motus sonus est, sed talis, qualis est, qui à leuibus. Si enim non fuerint leuia, quæ percutiuntur: non aceruatim resilit aër, sed in concauitatibus retinetur, ut in murum proiectus globus. Si leuis quidē fuerit murus, resistentia, & repercussione ab eo resilit globus. Sin minus, sæpe manet in concauitatibus. Sicut ergo talia à leuibus resiliunt, sic & aër. Secundum hoc autem solum, quòd aër à leuibus retorqueatur, accepit similitudinem eorum, quæ à leuibus retorquentur, ut globi: non autem etiam secundum causam retortionis à similibus quoq;: nisi quis hoc dixerit, quòd sicut globum quis uiolenter emittens, una cum eo trudit aërem: qui uiolenter extrusus, & à globo expressus, & à muro excutitur, & retortus, una secum globum quoq; cōtrudit: sic & in ijs, quæ se illinc inuicem feriunt, resilit aër, & motu sonat. Est enim sonus motus. potest motum non localem dicere, sed operationem. Illud autem, Eius quod potest moueri, localē motum exponere oportet, ut sit totum, quòd sonus est operatio eius, quod potest secundum locum moueri, eo modo, quo, quæ resiliunt à leuibus, ut globus à muro. Quòd si etiam in eo, qui est secundum locum, motu audiuerimus, ut iam exposuimus, nihil absurdi. Non enim simpliciter omnē aëris motū sonū dicemus, sed eū, qui fit à leuibus.

Neq; verò quodlibet, vt dictum est, sonat, quod verberat, & quod verberatur, vt si quis acum acu pulsauerit.

Quoniam dixit duobus solidis se inuicē ferientibus opus esse ad hoc, ut fiat sonus: ne quis existimet, cuiusmodicunq; solida & leuia corpora sufficere ad faciendum sonum: hæc addidit, quòd non solum duo esse oportet leuia & solida, quæ sonum faciant, sed & commoderatam magnitudinem ipsa habere oportet, & talem figuram. Si enim ualde paruæ fuerint magnitudines, ut acus, minimum aërem intercipiunt, ut ne sensilis quidē sit sonus. Sed quemadmodum in Physica dixit, quòd forma à definita magnitudine incipit, ubi aduersus Democritum contendebat, insectilia corpuscula refellēs. Magnitudines enim, inquit, natura potentia quidem sunt in infinitū, ut magnitudines, diuisibiles. Fieri enim potest, ut, quantum ad propriam naturam, datum cogitatione & intellectu secetur: & illud in aliud, idq; in infinitum: formam autem aliquam habentes uel carnis, uel nerui, eorū nec potētia ad infinitū diuisionē admittere possumus, sed necesse est ultimas aliquas partes indiuisibiles accipere, ut deinceps ab illo non amplius diuidatur in aliud tale, quale ipsum. Vt caro quidē diuidi potest in partes, quæ seruent formam carnis: & illæ rursus in alias, quæ eandem formam seruēt. hoc autem in infinitum fieri non potest, sed in aliquam omnino magnitudinem desinit. quam si secueris, non amplius seruas carnis formā, propter multam paruitatem. Sicut enim dixi, formæ quemadmodum tali temperatura indigent, ut subsistant: sic & tanta magnitudine. & sicut non cōtingit hominem uel equum unius digiti fieri: sed ijs commoderatam magnitudinem esse oportet: sic & animalis instrumētarias partes, & similares, & omnē, ut semel dicā, formā in definita aliqua magnitudine esse natura statutū est. Sicut ergo in ijs habet, sic & in sonis. Nō omnis magnitudo, quæ uerberat, & quæ uerberatur, sonum facit, ut acus: sed commoderatam magnitudinem ea habere oportet. Figura quoq; opus est. Si globus enim globum attigerit, nō faciet sonū. Ostensum est enim, quòd globus globum secundum signum attingit. Quoniam ergo sufficientem aërem non intercipit, sonum non faciet. Eorum autem, qui sunt apud nos, artificialium globorum, quoniam fieri nō potest, ut exactè tornetur superficies, nihil mirum si globus globū feriens, breuem sonum ediderit. Nam, cùm non sit apud nos exactè globus, neq; se exactè secundum signum attingunt.

Sed oportet, quod verberatur esse æquale, vt aër condensatus resiliat, & concutiatur.

Aequale dixit, pro eo quod est, latum. Pulchre autem dixit, quòd uerberatur, latum esse oportere: non omnino autem &, quod uerberat. Etsi enim, quod uerberat, non fuerit latum, sed cylindricum, fit sonus. Causa autem est, quòd nō solus aër ab ea, quæ uerberat, parte intercipitur, qui est ferè indiuisibilis, sed & qui à reliquis cylindri partibus aër protruditur: qui si in tenue aliquod & acutum corpus aduersum inciderit, diffunditur, & non sonat. Si autem in latum inciderit: non diffusus, sed interceptus à leuitate, & refriente duritie, torquetur: & sic resiliens sonat. Concuti autē eum dicit, non qui simpliciter à quolibet resilit, sed qui in concauis, & sonoris intercipitur. Quemadmodum in nola accidit à calculo percussa. ea enim concussa, concutitur &, qui in eius concauitatibus intercipitur, aër, & nunc in has, nunc in illas concauæ nolæ superficiei partes incidens, sonum facit. certè si nolam retinuerimus, cessat & sonus: eo quòd nola cessante moueri, simul etiam aër moueri desinit. Potest itaq;, ut dixi, æquale & pro lato accipi. Cùm enim dixisset, quòd nō quodcūq; uerberat, & uerberatur, sonat: neq; enim sonat acus acum uerberans: tanquam ut acubus opponeret, & ab eis distingueret, subiunxit, Sed oportet, quod uerberatur, esse æquale: non utiq; tanquam sint acus inæquales per partes: sed clarum est, quòd earum magnitudini, & figuræ æquale opposuit, ut ab eis distingueret. Potest autem æquale, & de æquato, & non aspero audire. & hoc clarum est ex hoc, quod subiungit, Vt aër cōdensatus resiliat. Ab asperis enim, & inæqualibus comminuitur, & non densus resilit: sed ab æqualibus, quòd sit continuus & unus.

Sonantium autem differentiæ in eo, qui est secundum actum, sono declarātur. Sicut enim sine luce non videntur colores: sic neque sine sono, quod est acutum, & graue.

Sonantium dixit, pro eo quod est, sonorum. Nam secundum sonorum differentias diuersi quoq; soni fiunt. Sonorum ergo differentias esse dicit acutum, & grauem. eas autem cognosci dicit non in ijs, qui sunt secundum potentiam, sonis, sed in ijs, qui sunt secundum actum. Quæ enim sunt potentia, propemodum neq; sunt. Sunt autem quodammodo eorum, quæ non sunt. Vnumquodq; enim secundum proprium actum & perfectionem iudicatur. Sicut enim proprios, inquit, colores apprehendimus: non quando potentia fuerit aër perspicuus, sed quando actu: hoc est, quando illuminatus fuerit: sic neq; quando est potētia sonorus, sonorum differentiam sentimus: sed quando actu fuerit, hoc est, iam sonum admiserit. Soni enim à coloribus tantum differunt, quòd colores sunt quidē alij à perspicuo, & cùm alij sint, ipsum mouent: eorum enim solas operationes perspicuum transuehit. Soni autem non sunt alij ab eo, qui actu personat, aëre, sed in eo suam habent constitutionem.

Ea autem per translationem dicuntur à tangibilibus. Acutum enim sensum mouet exiguo tempore multum: graue autem multo parum.

Acutum & graue, & quædam sunt sonorum differentiæ: & per translationem, inquit, quæ est à tangibilibus, appellatæ sunt. In magnitudinibus enim, quæ sunt propriè tangibiles, est acutum & graue: per quorum translationem dicuntur, & quæ sunt in sonis. Acutum enim dicitur in tactu, quod celeriter operatur: ut gladiolus acutus, quòd celeriter pungit. Obtusum autem quod tardè operatur, & ueluti non pungens, sed trudēs, ut

pistillus. Quæcunq; enim ad pungendum apta facere uolumus, ea acutis angulis facimus. Quæcunq; autem ad trudendum, obtusis angulis. Sic & in sonis acutum quidem dicimus eum, qui ad sensum uelociter accedit, & permanet. Grauem autem, qui cum obtuso habet proportionem, eum, qui ad sensum tardè accedit, & celeriter cessat: sicut in una fidium postrema, quæ nete dicitur. cùm enim ipsa sit alijs magis tensa, dum pulsatur, propter tensionem aërem uelociter feriens, acutissimum facit sonũ: & paruo quidem tempore hoc facit, diu autem seruat: sicut arcus duri, & magis tensi. Eorum enim chorda à sagittario tensa, deinde remissa, exiguo tempore propter tensionem in propriũ locum reuertitur. Quare sagittam exiguo tempore trusam propter hoc ipsum in longe remotum spatium mittit. Est enim maioris uirtutis exiguo tempore idem mouere, quàm lõgiori. quod & in magis intensis chordis contingit: in minus autem intensa uiceuersa: quemadmodum suprema longo quidẽ tempore, quod est aëris personatoriam, mouet, exiguo autem seruat. causa autem est, quòd subtiles quidem sunt, & non multum habentes occurrentem aërem, celerius eum mouent. Præterea cùm sunt tensæ, & à multo aëre non impeditæ, celerius properant suum proprium locum, & rectitudinem recipere, ex qua percussæ motæ sunt, quòd à finibus & extremis contenderentur. Propterea ergo paruo tempore mouẽt id, quod in aëre uim habet personatiuam. Diu autem sonum seruant, quòd ualde extensæ aërem uehementer feriunt. Vehementius autem percussus, repercutit & ipse chordam, & rursus ab ipsa repercutitur: idq; longiori fit tempore. Agitata autem chorda sonus necessario diutius extenditur. Crassæ autem chordæ, & minus intensæ, ut supremæ, omnino contrarium euenit. Multum enim habens occurrentem aërem, & neq; sic intensa, & breuius aërem mouet, & tardius reuertitur. Quare & tardius sonant, neque diu sonum extendunt, quòd neque aërem uehementer moueant, neque ualde repercutiant, & ideo non diu agitantur. Id autem si non fiat, celerius perit sonus.

Et sic velox est, quod est acutum: illud verò, graue. sed fit quidem illius propter celeritatem motus talis: huius autem propter tarditatem. Et videtur proportionem habere cum eo, quod est circa tactum, acuto, & obtuso. Acutum enim veluti pũgit. Obtusum autem veluti trudit, eo quòd illud quidem moueat in paruo; hoc verò in multo. Quare contingat hoc quidem velox esse, illud verò tardum.

Postquam dixit, quòd sonus acutus celeriter mouet sensum, & sensilis factus in longius tempus manet: grauis autem uiceuersa: ne quis existimaret eundem acutum sonum celeriter, uel tardè moueri: est enim aëris operatio incorporea: incorporeum autem non mouetur secundum locum: sed acutus dicitur sonus, acutè moueri aërem, cuius est operatio: similiter & tardus: uel hoc ergo significat per hoc quod dicit, sed fit quidem illius propter celeritatem motus talis: huius uerò propter tarditatem, pro eo quod est, propter celeritatem eius, quod mouetur, corporis, in quo est, talis fit & motus sensus à sono: uel quòd, quemadmodum in tangibilibus, per aciem in magnitudinibus fit uelox ab eis diuisio. & est aliud quidem esse acutum: aliud autem ab eis uelociter corpus diuidi. Hoc enim illud consequitur: & accidit acuto celeriter diuidere. Acutum enim erat, etiam non operans. Similiter & in obtuso. Sic & in uoce acuta aliud quidem est acutum: hoc autem contingit, ut auditum moueat celeriter. Similiter autẽ & tardum in graui. Illud autem, Quare contingit hoc quidem uelox esse: illud uerò tardum, perinde est, ac quòd hæc secundum accidens habent uelox & tardum, & non sunt eorum substantia. Accidit autem acuto quidem celeriter mouere, ut gladiolo: quòd ei ab exiguo corpore occurratur: obtuso autem tardè, ut pistillo, quòd ei à multo corpore occurratur.

De sono ergo hac sit ratione definitum.

Dixit quid est sonus, scilicet, quòd motus eius, quod potest moueri eo modo, quo, quæ à leuibus resiliunt, quando repercusserint: & quomodo fit, nempe quòd uerberante aliquo, & uerberato: Per quod, scilicet, quòd ictus est aliquorum inter se solidorum in aëre, uehementiore in ijs aëris diuisione, & confractione: sed & qualia esse oporteat, quæ feriuntur: per quod auditur: & quomodo sonus.

Vox autem sonus quidam est animati. Ex inanimatis enim nihil vocem edit: sed per similitudinem vocem emittere dicuntur, vt tibia, & lyra.

Postquam dixit de sono, consequenter & de uoce differit. Vox enim species est soni. Dicit ergo uocem quandam esse sonum. Non enim omnis sonus uox est, sicut inanimatorum. neque enim, qui ex fluctibus, uel uentis fit, strepitus, neq;, qui ex allisis fit lapidibus, fragor uox est: sed animati aliquis sonus uox est. Sed neq; quiuis animati sonus uox est. neq; enim, qui per complosionem manuum, neq;, qui fit per screatum, uel tussim, uox est. Sunt enim hæc soni, & non uoces. sed uox est animati sonus, qui per uocales fit partes. Sunt autem uocales partes, pulmo, & omnes respiratiuæ partes: & aspera arteria: & fauces. Sed ueq; ab ijs quomodocunq; factus sonus uox est. Tussis enim ab ijs fit: nec uocem dicitur emittere, qui tussit. Sed quando cum imaginatiua significatione hæc mouentur, tunc demũ factus ab ijs sonus uox dicitur. Quomodo autem per hæc instrumẽta uox fit, & in quo differt uox à tussi, eo dicente, progredientes sciemus. Animati ergo quidam sonus uox est. Etsi enim quædam ex inanimatis uocem edere dicuntur, per translationem, & similitudinem quandam dicuntur, ut quæ uoci hominis simile quid habeant. Hæc enim tria circa hominis uocem considerantur: numerus: harmonia: & dictio. Versatur autem numerus circa tempus prolationis longum, & breue. & ideo antiqui, quæ ex uocalibus maiori tempore proferuntur, longas nominauerũt. Quæ autem in minore, breues. Si enim secundum ipsam naturã protulerimus, uidebimus eas, quæ dicuntur longæ, ut η & ω, maiori tempore proferri: breues autem minore. Ex eorum autem ad se inuicem compositione numerosum existit. est hoc enim carminum. Harmonia autem circa acuti, & grauis commoderationem uersatur. Dictio uerò uersatur circa syllabarum formationem & expressionẽ, ex qua eorum, quæ dicuntur, intelligentia significatur. Quoniam ergo propriè hæc habet uox humana: eam autem quodammodo imitantur & instrumẽta musica: propterea dicuntur & ipsa secundum proportionẽ & conuenientiam uocem edere. Non solum enim numerum, & harmoniam imitantur, sed & dictiones. Sciunt certè & qualis sit cantilena, quæ dicitur: & cum instrumentis concinunt. Imitantur autem non simpliciter uocem hominis, sed loquelam. Vt dixi enim, in dictionis compositione uersatur, quæ fit per linguam. Quæsiuerit autem quispiam, in quo differt numerus à metro. Dicimus ergo numerum esse quid generalius: numeri autem speciẽ esse metrum. Si quid enim est metrum, id est & numerus: non ita autem & contra. Consideratur enim numerus in ijs, qui pulsant pedibus, & manibus. Quando enim uelox, & tarda pedum eleuatio, & positio, inter se rationem, & proportionem habent, fit numerus. Et hinc ab horum translatione talis syllabarum connexio, quæ ad metrorum generationem accipitur, pedes appellati sunt. Secundum eandem conuenientiam & in manuum,

nuum, & tibiarum, & aliorum eiusmodi pulsatione numerus appellatus est, qui est commoderatio temporis, in quo fit motus. Nam & in tibijs numerus quoq; consideratur. Tibiæ enim foraminum alia quidem longiori tempore obturant: alia uerò breuiori. Et sic resonantiarum hanc quidem leniorem, illam uerò asperiorem emittunt. Et foraminum alia quidem sunt maiora: alia uerò minora. & hæc quidem sunt lingulæ propinquiora: illa uerò remotiora. &, quæ sunt angustiora, sunt latioribus acutiora. in pueris itaque, & mulieribus sunt uoces acutiores: Quæ autem latiora, tardiora. Similiter &, quæ sunt propius, sunt remotioribus acutiora. quorum commoderatione fit harmonia, & melos: numerus autem uelocis, & tardi. Quòd in reliquis quoq; instrumentis numerus consideratur, omnibus apertum est. commoderata enim digitorum eleuatione, & positione perficitur. Qui ergo in alijs est numerus, secundum tarditatem, & celeritatem figuratur. Qui autem in oratione, quæ est pronuncianda, secundum longum & breue: qui etiam metrum solus dicitur. Cum tardo autem proportionem & conuenientiam habet longum: cùm celeri uerò breue. non solum autem in poëticis scriptis consideratur metrum, sed & in oratorijs. Dicimus ergo longum esse membrum uel curtum & mutilum: & ex eo, quòd non sunt commoderata membra, non est numerosa oratio. Qui itaque de forma orationis scripserunt, tradiderunt, quot, & quales pedes assumpti ad oratorium membrũ, hoc rectè efficiant. Hæc quidem in digressione: sed redeamus ad dictionis contextum.

Et quæcunq; alia ex inanimatis extensionẽ habent, & concentum, & sermonem.

Extensionem dixit, pro eo quod est, numerum. Sicut enim dixi, circa temporis extensionem, quæ fit plus uel minus, & eorum commoderationem, consideratur numerus. Melos autem dixit, pro eo quod est, harmoniam, quæ circa acuti, & grauis commoderationem uersatur: Sermonem autem dictionum compositionem.

Videtur enim vox quoq; hæc habere.

Similis est, inquit, musicorum instrumentorum sonus uoci, quatenus eius habent imitationem, quæ dicta sunt. Clarum est autem, quòd uocem maximè nunc dicit sermonẽ. circa eam enim solam consideratur dictio. In uocibus enim inarticulatis est melos quidem, & numerus: dictio autem non ita. nam etsi de Pica, uel Psittaco dixeris, uel alijs eiusmodi, non propriè est dictio: nisi secundum imitationem, & conuenientiam, sicut & in inanimatis.

Multa autem animalia vocem non habent: vt &, quæ sanguine carent: & ex ijs, quæ sanguinem habent, pisces.

Quoniam dixit uocem esse animati sonum: non omne autem animatum uocem habet: sed sunt quædam, quæ uoce carent: hoc ipsum definit. Non enim simpliciter animata sunt uoce prædita, sed animalia. & nec omnia animalia, sed ea sola, quæ habent pulmonem, hoc est, quæcunq; respirant. Vocis enim materia est respiratus aër, ut ipse in processu ostẽdet. Neq; insecta, ut muscæ, apes, & similia: nec quæ sanguine carent, uocẽ edunt, ut uermes. Sed neq; omnia sanguinem habentia, ut quæcunq; ex aquatilibus non ancipitem uitam agunt, ut pisces. neq; enim habent pulmonem. & propterea uocem non emittunt. & ideo ἔλλοπας appellati sunt, quasi ὅτι ἐλλειπόντας, hoc est uoce destituti. Sed neq; quæcunq; ancipitem uitam agunt, ea uocem emittunt: nam neq;, quæ testaceam cutem habent, ut cochleæ. neque, quæ mollioris sunt testæ, ut cancri, & mures aranei. Ex ijs autem, quæ ancipitem uitam agunt, uocem edunt & fluuiatilis equus, & crocodilus. Dicitur enim & hic breuem, & exiguam uocem edere. Dubitauerit autem quispiam, quomodo dicantur insecta uocem non edere. Quid est enim cicadis uocalius? Quin & muscæ inter uolandum non minimum bombum edunt. Dico ergo non esse uocem, eorum uocalem soni emißionem. neq; enim per uocalia hæc instrumenta fiunt. Est enim quædam pellicula circa superficiem sub pectore cicadarum, quam alis uerberantes, & interceptum aërem exprimentes, sonum emittunt. Similiter & muscæ asperis alis percutientes sonant: stantes certè bombum emittere desinunt.

Idq; non citra rationem, siquidẽ aëris motus est sonus. sed, qui dicuntur vocem edere, vt in Acheloo pisces, branchijs sonant, vel aliquo alio eiusmodi.

Postquam dixit pisces non habere uocem, huius ipsius causam subiunxit. Si enim, inquit, ut ostensum est, aëris motus sonus est: uox autem est sonus quidam: in aëre autem non degunt pisces, sed in aqua: meritò uocẽ non habent, ut qui non aërem moueant, sed aquam. Et ex ijs, quæ utrobiq; indiscriminatim uiuunt, quæcunq; uocem habent, non possunt uocem in aqua emittere. Neq; enim nos, cùm aquam subierimus, edere uocem possumus. Sed &, qui dicuntur uocẽ edere in Acheloo, magni sunt, quos quidam uocem emittere existimant, quando circa aquæ fuerint superficiem. Dicit ergo non oportere existimare eos uocem emittere. neq; enim per uocalia membra sonum faciunt, sed secundum aliquem branchiarum motum. Quando enim ij circa aquæ superficiem natant, cùm magni sint, & multũ aquæ intercipiant, deinde branchias contrahant, aquam emittunt, & emißione turbant: eaq; turbata aliquid aëris intercipit, qui ictu aquæ expressus sonat. & hoc modo uidentur illi uocem emittere, ut de muscis, & cicadis diximus. Quare extra animal fit sonus, & non per instrumenta uocalia. & in talibus similiter euenit, ut in columbis, quæ uolantes alis sonant. Similis ergo est is sonus plausui, qui fit per manus. Quare si & scari uocem edere dicuntur, idem de ijs existimandum est. Illud autem, Vel aliquo alio eiusmodi, adiecit, quòd contingit non solum branchiarum contractione eos dicto modo sonare, sed & ore aquam excipientes, & cum strepitu extrudentes. Certè cùm sunt in profundo, non sonant. Fieri enim non poteſt, ut in aqua sit sonus. Propterea ergo, ut iam dixi, si in aqua manus simul percusserimus, non sonant. Est enim aqua quidem sonorũ transportatrix, sed quæ sonum non emittit.

Vox autem est animalis sonus, & non qualibet parte. Sed quoniam quodcunque sonat, verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo sonat: id autem est aër: ea sola vocẽ meritò ediderint, quæ aërem suscipiunt.

Postquam discreuit ea, quæ uocem edunt, ab ijs, quæ non edunt: & ex ijs ad uocis rationem tradendam ingressus est: uult deinceps eius, quæ est propriè, uocis rationem tradere. Eam autem ab alijs sonis dupliciter discernit, & ex modo generationis, & ex fine. Ex modo itaq; generationis, quòd uox quidẽ fit expirato aëre expresso contractione thoracis, secũdum eam, quæ illi inest, sonatiuam facultatem, & in asperam arteriam incidente, & in eum, qui in illa est interceptus, aërem: qui densò ictu infractus, retortus, & uibratus, cohærentem aërem ad auditum usque percutit. Est enim oris hiatus, qui est ad radicem usque linguæ, gula. Illinc autem duo uasa feruntur: hoc quidem ad thoracem, quod aspera arteria dicitur: alterum autem secus tendinem usque ad uentriculum, quod dicitur oësophagus. Per oësophagum itaque fit ciborum aditus: per asperam autem, spiritus, qui fit secundum inspirationem, & expirationem. Qui quidem dicto modo expiratus facit sonum, qui uox dicitur,

quando fit cum aliqua imaginatione significatiua. Ex modo igitur generationis hac ratione differt uox ab alijs sonis. Quicunque enim soni non sunt animalium, uel, quod magis est, animaliũ quidem sunt, sed non per prædicta uocalia instrumenta fiũt, non sunt uoces. Ex fine autem, quòd uox fit per aliquem animalis impulsum ad aliquid significandum. itaq; & cum imaginatione. Quare & irrationaliũ soni, uoces. Compascentem, inquit, suem persequens ululat. Nam & canis, quando habet imaginationem alieni, latrat: quando autem familiaris & domestici, blandiens mouet caudam. Et, ut semel dicam, cùm talem, uel talem typum secundum imaginationem susceperint, diuersas uoces edũt. Sunt itaq; uoces significatiuæ animæ affectuum. Nam cùm cibum appetunt, quadam uoce utuntur: & aliam edunt uocem, cùm tristia afficiuntur: aliam, cùm lætantur. Tussis autem, quæ fit per exitum spiritus per asperam arteriam, non est uox. Differt enim & modo generationis, & fine. Modo quidem generationis, quòd in uoce, qui extruditur spiritus, sensim & secundum naturam egrediens, percutit ordinatè eum, qui est in aspera arteria, & ipsam arteriam. & ille paulatim trusus, & à percutiente, & ab aspera arteria, sonat numerosè: fit enim uolente animali. In tussientibus autem, spiritus, ut qui præter naturam mouetur, aceruatim, & inordinatè è thorace egreditur, & seipsum quoque ferit, & id quod est in aspera arteria. Cùm enim humidum præter naturam in thorace contractum fuerit, id natura uult per spiritum extrudere. Deinde cùm non ualet spiritus id extrudere, ipse ab eo repercutitur, & sæpe enixus interrumpitur. Vnde fit etiam corporis concussio. Ipsum autem interrumpi & concuti signum est, quòd non ualet spiritus extrudere adiacentia. Et quando laborat aliquis inflammatione: spiritus, qui est circa thoracem in angustias redactus, difficultatis anhelitus, & inordinati per tussim motus causa est. Hac itaque ratione differt tussis à uoce. & fine, quòd non fit cum imaginatione. non enim alicuius significandi gratia, sed fit coactè. nisi secundum aliquam conuentionem fiat, ut si excreauero, uel tussiuero, hoc significabo. tunc enim, & ea uoces quædam sunt. Sic ergo, ut paucis complectar, licet dicere uocem esse animalis sonum, per uocales partes cum imaginatione factum, imaginatione, scilicet, alicuius rei significandæ gratia. Quare & in thorace inspiratum aërem paulatim mouemus, prout elegerimus eum celeritate, uel tarditate loqui. Hæc itaque sunt uocis instrumenta. Sermonis autem, lingua: palatum: dentes. Taliter enim, & taliter uocem edentem spiritum per quandam eiusmodi circumactionem lingua figurans, sic dictiones facit. Quare quibuscunque lingua supra modum uel relaxata, uel alligata est, ij non loqui, uel non articulatè loquî possunt: cùm lingua non amplius possit secundum rationem motus facere, per quos uox figuratur. Sicut enim in tibijs, & in instrumentis musicis, qui per utres, uel corpus in tibias efflatur, spiritum, & taliter, uel taliter sonat, figurantes digiti, in dictiones adaptant: sic & lingua eum, qui ex thorace efflatur, & ad arteriam sonat, in dictiones figurat. Vnde & irrationalia animalia, quoniam animam rationalem non habent, remissam linguam, & labra diducta habent. neque enim ea opus habebant ad linguæ ministerium. Vnde & ex uolucribus, quæcunque linguæ & genarum compositionem & speciem habent hominibus persimilem, nec ualde biantem, possunt imitari sermonem, cuiusmodi sunt picæ, & psittaci, & similia. Sed quoniam quodcunque sonat, uerberante aliquo, & aliquid, & in aliquo sonat: aliquo quidem, quod percutit: aliquid uerò, quod percutitur: in quo autem ipse declarauit dicens. Id est autem aër. Si autem sic fit sonus, meritò quæcunq; pulmonem non habent, &, quæ in aquis degunt, uocem non habent.

Materia enim, eo quod respiratur, vtitur natura ad duo opera: quemadmodum lingua ad gustum, & ad sermonem: Quorum gustus quidem est necessarium: vnde & pluribus inest. Sermo autem, & interpretatio, vt bene sit. sic & spiritu, & ad calorem, qui est intus, vt necessarium: causa autem in alijs dicetur: & ad uocem, vt sit, quod bene est. Respirationi autem instrumentum guttur. cuius autem gratia hæc quoq; pars est, pulmo.

Quoniam dixit ea animalia uoce uti, quæ respirant: est autem respirationem præcedens alius quidam usus in ijs, quæ respirant: quomodo ad uocem quoq; respiratio confert, per hæc addidit. Sicut enim, inquit, linguam fecit natura ad duo opera: quorum alterum quidem ad hoc, ut sint, confert ijs, quæ habent, gustus: alterum autem ad hoc, ut bene sint, sermo: Sic & respirationis duo fecit opera, quorum unum quidem ad hoc, ut sit: alterum uerò, ut bene sit. Compendium enim sibi uendicat natura. & ideo ijsdem in pluribus utitur. Natura ergo lingua utitur, & ad succorum usum, & ad sermonem. Quorum alterum quidem, ad hoc, ut sint, conducit: nam sine alimento uiui non potest. Sermo autem ad hoc, ut bene sit. Hinc enim fit animal, quod societate delectatur, & cum alijs communicat, homo: & per eum docti, & scientia præditi à præceptoribus reddimur. Propterea gustus quidem est in omnibus animalibus: sermo autem non in omnibus: sed neq; omnino uox: sed in perfectioribus. Sicut ergo in lingua habet, ita & in respiratione. Nam & ad interni caloris refrigerationem confert, quod est naturæ opus necessarium. Nam ad hoc, ut sint, respirantibus confert, ut in libris dictum est de partibus animalium, & in tractatu de respiratione, & expiratione. ad quæ etiam differt, ut qui sit in illis dicturus. Opus enim, inquit, habet & pulmo respiratione. ut qui sit secundum naturam calidior in pedestribus animalibus, eo quòd sit cordi superpositus: & multo prius cor. ab eo enim in pulmone quoque calidum nimis abundat. Propterea ergo dixit primum refrigeratione opus habere eum, qui est circa cor, locum. refrigeratur enim ipsum per pulmonem respiratum aërem recipientem, & propria refrigeratione illud quoque refrigerantem. Hic est ergo necessarius respirationis usus, qui ad hoc, ut sint, animalibus confert. Confert autem & ad sermonem, qui nobis inest ad hoc, ut bene simus. siquidem & uox ad sermonem. Vox enim est materia sermonis. Vocis autem materia est expiratus aër. Est autem causa effectiua natura. Instrumentaria uerò aspera arteria. Est enim ueluti tibia. certè iuuenes quidem sunt uocaliores, ut qui eam lenem habeant: sunt autem senes minus uocales, ut qui eam habeant asperam. Finalis autem, significatio. Animali enim uocis finis est, ut per eam animæ motus, & habitus significet. Sermonis autem materia quidem, ut dictum est, uox est. effectiua autem causa, rationalis anima. instrumentaria uerò, lingua: & palatum: & dentes. Finalis uerò, mentis conceptuum significatio. Vocis autem instrumentum est guttur, quod Græcè φάρυγξ. φάρυγξ autem feminino genere quandoque dicitur, & significat fauces. eæ autem sunt uastus ille hiatus, qui est post linguæ radicem: quando uerò masculino, significat laryngem, seu guttur, sicut & hic. Est autem larynx seu guttur asperæ arteriæ extremum: quod à tribus cartilaginibus continetur: ab ea quæ dicitur arytænoeides: à clipeiformi: & ab ea, quæ est innominata. Quæ quidem extensæ, & contractæ ab ijs, qui illic sunt, musculis uocem componunt. A' tali enim horum contractione, & extensione uel magis uel minus formatur uox secundum acutum, & graue: & siqua alia forma circa eam conside

consideratur: sicut à lingua, & palato, & dentibus formatur sermo. Vocis ergo instrumentum, ut paucis totum absoluam, esse dicit asperam arteriam. Huius enim principium est pharynx, seu larynx, seu guttur, ut ipse dixit. Cuius autem gratia hæc quoque pars est, pulmo. Propter pulmonem enim ait factam esse asperam arteriam, quam pharyngē appellauit: ut per eam ingrediens spiritus eum refrigeret. Quæcunq; enim habent pulmonem, ea habent quoque asperam arteriam. Quæcunque ergo habent pulmonem, aspera arteria refrigeratur eorum, quod est intus, calidum ingrediente aëre. Pisces autē per branchias refrigerant calidum, quod est intus, eas contrahentes, & aquam admittentes. Quare pulmone non indigent, & alioqui aquatilia non ualde opus habent, ut exterius ingrediatur frigidum, ut refrigerentur. Nam cùm ea aqua circunstet, ipso tactu refrigerationem facit. Si autem & eo, qui est in profundo, frigidi aditu opus habeant, per branchias hoc faciunt contractas, & extensas.

Hac enim parte plurimum habent calidi pedestria animalia. respiratione autem opus habet, &, qui est circa cor, locus primus.

Pedestria, inquit, animalia, quæ pulmones habent, superant aquatilia in ea, quæ est in pulmone, caliditate. Nam cùm pulmonem non habeant, neque eam, quæ in eo est, caliditatem habebunt. Pulmonem enim non habent: quoniam neque cor. Quæ enim cor habent, pulmonem quoque habent. Non oportet autem existimare eum hoc dicere, quòd sunt calidiora pedestria aquatilibus: sed hac parte calidiora. Quoniam, ut dixi, non habent illa pulmonem. Sunt enim quædam aquatilia pedestribus natura calidiora. concoquunt certè pisces quidam arenam, & limosa omnia: quæ pedestria non concoquunt.

Quare necesse est, eo intro respirāte, ingredi aërem.

Inspirationis & expirationis commune genus respiratio. Hic itaq;, Respirante, dixit, pro eo, quod est, inspirante animali, necesse est ingredi aërem in eum, qui est circa cor, primum locum. Is enim est primus, qui infrigidatione indiget. Fons enim innati calidi est cor. Quoniam autem ei est superpositus pulmo, & ex eo multum calidi recipit: ipse quoque infrigidatione indiget. Primò ergo cor refrigeratione indiget: propter ipsum autem & pulmo. Per inspirationem ergo refrigeratur: per expirationem autem fuliginosa excrementa excernuntur.

Quare ictus respirati aëris ab ea, quæ est in illis partibus, anima ad eam, quæ dicitur, arteriam, vox est. Non enim omnis animalis sonus vox est, sicut dixit. est enim lingua sonare, vt, qui tussiunt. Sed oportet & animatum esse, quod verberat, & cum imaginatione aliqua.

Hic uocem definit à modo generationis. Primum enim uox est, inquit, ictus expirati aëris ad asperam arteriam, ab ea, quæ est in spiritu, & in thorace, animali facultate. Addet autem etiam deinceps definitioni id, cuius causa, dicens: quòd uerberans est animatum, ut hoc cum aliqua imaginatione faciat. Quare talis quoque est sonus significatiuus, dico autem uox.

Significatiuus enim quidam sonus est vox, & non respirati aëris, vt tussis: sed illo verberat eum, qui est in arteria, ad ipsam.

Duobus modis, ut iam dixi, separat tussim à uoce, & à fine, quòd non significatiua, sed coacta secundum aliquem fit affectum: & quòd non in omnibus similem habet uoci generationem. In uoce enim, qui ex thorace exprimitur spiritus, paulatim incidens in spiritum in aspera arteria interceptum, percutit ad ipsam arteriam ipsum comprimens: & sic ea percussa ab illo, qui est in ipsa, spiritu, fit sonus, qui est in uoce. Fit autem articulatus, quando ex arteriæ concauitate trusum aërem circa fauces lingua taliter, uel taliter figurauerit. In tussi autem extruditur quidem ex thorace, sed aceruatim: & non solum percutit eum, qui est in aspera arteria, aërem, sed & ab eo percutitur: & alia fiunt, ut iam prædixi.

Signum autem, quòd non possit edere vocem respirans, neq; expirans, sed detinēs. eum enim mouet retinens.

Respirantem inquit, pro eo, quod est, inspirantem. Generali enim nomine pro speciali usus est. Quid ergo, inquit, quòd expiratus aër facit uocem? Signum autem, quòd non possit uocem edens inspirare, quòd egreditur spiritus, & si alij ingredienti obuius fuerit, interrumpitur. Non solum autem, inquit, fieri non potest, ut inspiret, qui uocem edit, sed neq; ut expiret. Atqui hoc ipsum expirantium fit uox. Et hanc dicit generationem uocis expiratum aërem. Fortasse ergo illud dicit, quòd aceruatim expirantes non possumus uocem edere. Densa enim expiratione consumitur spiritus. & non prius uocem edere possumus, quàm aliud inspirauerimus: quod expiratum subseruiet ad uocis generationem. Tragœdos itaq; admiramur, qui carmina sine interruptione cum uehementia extendunt, quòd diu eis sufficit spiritus. Quod autem sic habet, hi ipsi declarant, quando sunt cantaturi, multo prius spiritum inspirantes, & sic uocem emittere incipientes, ut eis sufficiat circa expirationem. Quare neque sine respiratione diu loqui possumus, eo quòd consumatur spiritus, qui est in thorace. Opus ergo habemus prius alium inspirare ad subministrationem uocis. Fieri autem non potest, ut simul inspiremus, & loquamur. Nam neque fieri potest, ut simul inspiremus, & expiremus. Ei enim contraria mouet, qui retinet. Qui enim est uocem editurus, retinens eum, qui est in thorace, spiritum, mouet eum, qui est in arteria. Conuenientiam autem, & proportionē habet, qui in aspera arteria intercipitur spiritus, cum eo aëre, qui est inædificatus in auribus: nisi, quòd is quidem, qui est in auribus, est immobilis, & semper idem: Qui est autem in aspera arteria, est aliquando alius.

Clarum est enim, cur & pisces sint muti: nō enim habēt laryngem, seu guttur: quia aërem non suscipiunt, neque respirant. Sed &, qui dicunt, pisces vocem emittere, errant. Sed propter quam causam, est alius tractatus.

Ex prædictis clara est causa, propter quam pisces sunt muti: quia uox ex expirato fit spiritu, in asperam arteriam incumbente: quoniam nec pulmonem habent, cuius gratia hæc pars est, meritò sunt muti. Et quicunq;, inquit, eos uocem edere existimant, quòd in Acheloo sonent pisces, ij falluntur, sonum uocem esse putantes. Sunt autem quidam, qui dicunt pisces quoq; respirare: & propterea nōnulli conantur ostendere, quòd est aër in mari. est autē hoc falsum. Si enim aërem respirarēt pisces, cùm sunt in aqua: cur nō pisces quoq; in aëre uiuūt? sicut nec nos in aqua. neq; enim brāchiæ sufficiūt ad attrahendū intro aërem. Vnde cùm breui tēpore suffecerint, pereunt. Propterea ergo quia nec inspirare, nec respirare possunt, meritò uocē nō edūt. Et alioq, quomodo fieri potest, ut aër sit in aqua? neq; enim aëri natura insitum est, ut in aqua subsidat. Declarant autem inflati utres, & amphoræ inanes, quæ supernatant, & bullæ, quæ fiunt, ubi parua aëris particula intercepta est.

Propter quam autem causam, est alius tractatus. Vel dicit causam propter quam falluntur, & adducuntur, ut uocē edere existiment: uel potius propter quam causam non respirant. Huius autem causam quoq; dixit in libris de partibus animalium. neq; enim sufficit eis, quæ fit ex aëre, refrigeratio: & ideo non habēt respiratiuas aëris partes. neq; enim habent circunstātē aërem: sed aqua eis hūc usum præbet, quæ iuxta rationem respirati aëris ab eis per branchias attrahitur, & rursus expellitur. Neq;, quæ sanguine carēt, refrigeratione indigent, eo quòd in eis non sit tantum calidi. Insecta autem, ut iam diximus, per scissuras, si quid opus sit, refrigerantur. & ea quidem, uel omnia, uel magna ex parte, sanguine carent.

De odore autē, & odorabili, prædictis minus definitu facile est. Neq; enim clarum est, cuiusmodi quid sit odor, ita vt sonus, vel lux, vel color. Causa autem est, quòd hunc sensum non habemus exactum, sed multis animalibus deteriorem. Homo enim malè odoratur: & ex odorabilibus nihil sentit præter id, quod est iucundum, &, quod molestum: cùm non sit exactum sensorium. Rationi autem consentaneum est, &, quæ duris sunt oculis, sic colores sentire, nec eis esse apertas colorum differentias, præterquam eo, quod est terribile, & eo, quod est tutum, & metū non afferens. Sic autem odores quoq; genus hominum.

De odoratu, & odorabilibus doctrinam mediam collocauit: tertiam quidem à uisu & auditu: priorem autem gustu, & tactu: idq;, quoniam mediam sortitus est aliorum naturam, & secundum operationes, & secundum subiecta. secundum operationes quidem, quòd uisus, quæ sunt longissimè, apprehendit: auditus autem & ipse quidem, quæ longè sunt: sed minus uisu. Neque enim ex eodem spatio, ex quo uidemus, ab eodem quoq; sonos audimus. Sic itaq; in Meteoris dicebatur, quòd propterea tonitru posterius audimus: fulgur autem prius uidemus: quòd citius uidere, quàm audire possumus. Spiritu enim in nubes irrumpente fit tonitru: ex irruptione autem spiritus accenditur: sicut in lapidibus, qui allisione, & confractione ignem accendunt. Cùm ergo primam tonitru generationem habeat, primum fulgur uidemus: quòd uisus sit acutior, &, quæ sunt remotiora, magis apprehendat, quàm auditus. & propterea facto tonitru statim fulgur quoq; audimus. magis enim opus habet auditus, ut propinquius aër à sono afficiatur, ut sic eum apprehēdat. Et in remigatione, si quis longe fuerit, sublatum prius remum uidebit: deinde sonum sentiet. Gustus autem, & tactus post eos, ipsa sensilia attingentes apprehendūt. Odoratus itaq; ,neq; quæ sunt eminus, apprehendit, ut uisus, & auditus: neq; opus habet tam propinquum habere sensile, ut gustus, & tactus. Ad utrunque ergo eorum est medius. Sic ergo secundum operationes medius est odoratus. Secundum subiecta uerò, quòd uisus quidem circa colores uersatur, & lucem, quæ sunt ignea. est autem ignis subtilissimus, ut in corporibus incorporeus. Auditus autem circa sonos, qui sunt aëris, qui est igne quidē crassior, reliquis uerò subtilior. inane itaq; quidam existimant esse aërem. Gustus autem circa succos, qui sunt aquæ: succis enim uehiculum est humidum. Tactus uerò circa solida, & terrestria. Inter hæc autem quatuor olfactus est medius, qui circa uapores uersatur, & medij cuiusdam generis corpus: Qui quidem sunt medij uel inter terram & ignem, ut sicca exhalatio: uel inter aërem & aquam, ut humida. Sic autem & Plato, secundum dictum elementorum ordinem, sensus uniuscuiusq; secernit & definit. Iure ergo cùm medium locum odoratus habeat, mediam quoq; de eo fecit doctrinam. Dicit ergo, quòd odoratus ratio est reliquis sensibus minus definitu facilis. & ideo odorabilium quoque ratio non est aperta. Huius autem obscuritatis, & incertitudinis causam esse dicit: quòd hunc sensum non habeamus exactum, sed multis animalibus deteriorem. Sicut enim tactu reliqua omnia superamus: sic in hoc inferiores sumus. Declarant autem & uestigantes canes, & quædam uolucres, quæ à longo interuallo olfaciūt.

Velut, inquit, Lacenæ gradum sagacis canis. & rursum:

Non pernix pedibus sursum lepus aufugit illum.

Propterea ergo dico, quòd obscurum, & pro aliorum sensuum ratione exiguum habeamus odoratum. In alijs quidem sensibus, non solum, quod sensilium genus unicuiq; sit sensui subiectum, cognoscimus: sed & quæ sunt species sub genere. Scimus enim colorem esse genus uisibilium, & huius generis species exactè discernimus: ut album: nigrum: rubrum: fuscum: & alia. Similiter & in auditu genus quidē, soni: species uerò, acutus: grauis. Similiter in gustabilibus genus quidem, succi: species autem dulce, & amarum: & reliqua. Et in tangibilibus quidem genus non est apertum: neq; enim habemus uno nomine appellatum. Quamobrem & de eo dubitat an sit unus sensus, an multi, quia fieri non potest ut tangibilia uno genere comprehendamus: cùm sint multæ secundum species oppositiones: eorum quidem certè species sunt ualde manifestæ: calidum: frigidum: siccum: humidum: graue: leue: durum: molle: & reliqua. In odoratu uerò non solum quod sit odorabilium genus ignoramus: sed neq;, quæ sit secundum speciem ipsorum differentia, cognoscimus. Vnde neq; ea nominare possumus. Quando enim odorabilia dicimus, ea denominatiuè à sensu nominamus: sicut & colores, uisibilia: & succos, gustabilia: & sonos, audibilia. Ea enim nomina non sunt naturæ sensilium, sed eorum ad sensus habitudinis. Coloribus enim per se inest, ut sint colores. Etsi enim non sit uisus, qui eos apprehendat, sunt nihilominus colores. Vt sint autem uisibilia, eis inest in habitudine, quæ est ad uisus. Sic & quando dicimus odorabilia, & tangibilia, nomina dicimus habitudinis eorum, quam habent ad sensus: eorum quidem naturæ significatiuum nomen nullum habemus, sicut in uisibilibus, colorem: & in gustabilibus, succos, & audibilibus, sonos. Sed in tangibilibus quidem, etsi commune non nominatum est, unaquæq; certè species discernitur, ut frigidum: calidum: molle: durum: & reliqua. in odorabilibus uerò, neq; cōmunis eorum natura, quænam sit, nobis cognita est: neq; unaquæq; species. Discernere enim odorabilia secundum speciem non possumus: solo autem iucundo, & molesto discernimus, nescientes quænam odorabilis proprietas nos uoluptate afficit, uel quæ molestia, sicut in coloribus scimus: Quòd hic quidem color, uerbi gratia, ualde albus molestus fuit, niger autem non est sensui molestus: & quòd dulcis quidē succus delectat: amarus autem molestia afficit. Similiter & in sonis, & alijs. Bene olens enim, & malè olens non sunt nomina naturæ, quæ ex eis sensui inest. Sicut & in uisibilibus dicimus formosum, & deforme: & in audibilibus, bene sonans, & male sonans. Quòd autem odorabilium species discernere nequeat, causa est, quòd exilem, & exiguū habeat hunc sensum homo. Quoniam ergo imbecillum hunc sensum habemus, si eum alijs animalibus conferamur: propterea & eius ratio est definitu difficilis. Sic ergo, inquit, habemus nos olfactum, ut &, quæ duris sunt oculis animalia, uisum: ut cancri, pisces. Propterea ergo nec tegumenta eis fecit natura, ut in alijs animalibus supercilia, quòd non facile lædi possint propter duritiem. Sicut ergo nos odorabilia exactè non apprehendimus, quòd cum sensum exactum non habeamus: sed ea solo iucundo, & molesto discernimus: sic rationi consentaneum est ea quoque, quæ duris sunt oculis, colores apprehendere: non sic autem, ut

album uel nigrum: cùm reliqua animalia norint & albi colorē, & quòd delectat, uel molestia afficit. Quòd reliqua enim animalia insistant & colorum, & aliorum sensilium differentiæ, ex operatione clarum est. Sicut enim dominum norunt, tali figuræ insistētia, quòd adunco forte est naso, uel simo, uel quid aliud eiusmodi, ita norūt & quòd est albus, uerbi gratia, uel æthiops. & panem discernunt, uel fœnum, non solum odoratu, sed & tali colore. Vnde & ad id, quod est eiusdem coloris, errauerint. Sic itaq; reliqua animalia: Sed quæ sunt duris oculis, rationi consentaneum est, inquit, non eandem colorum differentiam apprehendere: iucundo autem, & molesto ea solum discernere. Vt ergo, quæ duris sunt oculis, uisum habent: sic & nos odoratum, quòd odorabiliū substantiæ non insistentes, ea ne nominare quidem possumus: sed per circumlocutionem odores appellamus, croci odorem dicentes, uel acrem, uel amarum, uel quædam alia ex gustabilibus. Quæ est autem conuenientia, & cur sic appellamus, in dictionis cōtextu considerabimus. De odoratu autem, & odorabili: Græcè est ὀσμὴ, quod & odorem, & odoratum significat. Vel ergo idem ὀσμὴν, id est odorem, & odorabile dicit, quod est ueluti odorabilium genus: sicut audibilium sonans. Genus autem non propriè, sed simpliciter nomen commune, denominatiuè ab odoratu deductum: sicut à uisu uisibile, & auditu audibile. Vel ὀσμὴν, id est odoratum, siue ipsam olfactus operationem, odorabile autem id, quod est sensu apprehēsibile, ut uaporem: uel, ut semel dicam, talem affectum, qui est odoratu apprehensibilis. Non enim clarum est, qui est odor, ita ut sonus, uel lux, uel color. Ecce odorem sono, & luci, & colori assimilauit, ut generalioribus. Rationi autem consentaneum sic. Quoniam incertum est, an sic uident, quæ sunt duris oculis, pulchrè dixit, Rationi consentaneum. est enim uerisimile, cùm dura sit pellis, colorum operationes non exactè ad sensum trāsportari. Illud autem, Præterquam eo, quod est terribile, & eo quod est tutum & metū non afferens, pro eo quod est, iucundo, & molesto.

Videtur enim habere quandam proportionem & conuenientiam cum gustu: & succorū species cum odoribus. sed exactiorem gustū habemus, quòd is sit tactus quidam: eum autem sensum habet homo exactissimum. In alijs enim, ab animalibus longo interuallo superatur: secundum tactum autem est reliquis insigniter exactior. Quare & est prudentissimum omnium animalium. Signum autem est, quòd & in hominum genere, iuxta hoc sensorium, sunt ingeniosi, vel non: sed secundum nullum aliud. Qui enim sunt dura carne, sunt hebetioris ingenij. Qui molles autem carnes habent, ij sunt ingeniosi.

Conuenientiam, inquit, & proportionem quandam habet odoratus cum gustu: quòd per translationem secundum quandam conuenientiam succorum nominibus odorabilia uocamus, dulcem odorem dicentes, & acrem, & alios. Sed etsi quædam est conuenientia in odoratu, & gustu: odoratum tamen exiguum & exilem habemus: exactissimum autem gustum. Deinde & causam intulit, quòd gustum exactum habeamus: eo quòd, inquit, tactus quidam est gustus: tactum autem exactissimum habemus nos homines. In alijs enim sensibus à multis animalibus superamur: in hoc autem omnibus sumus superiores. Quare, inquit, omnium est animalium homo prudentissimus. Nam cùm molles carnes habeat, ex quo sentiendi quoq; uirtute est magis præditus secundum tactum: excrementa celerius exudantur & differuntur: nec uis eius imaginatiua, & ratiocinatiua perturbatur. Sciendum autem, quòd ut materialem causam causificatur carnem. non est enim prudentiæ effectiua, nisi ut concausa. per colligamentum enim disponuntur animales motus corporis temperaturis, non qui à temperatura quidem generentur, sed, non sine tali temperatura, taliter, uel taliter operentur. Si autem quædam alia fuerint, quæ molliorem homine carnem habeant, ut uermes, alijs uidelicet carent. Neq; enim perfectam habent imaginatiuam facultatem. Nunc autem de perfectis animalibus agitur. Fortasse autem ne uermium quidem caro est, ut neq; muscarum. Quòd autem, eo quòd molliorem carnem habeat, homo est prudentior, ex hoc confirmat: quòd & in ipsis hominibus, qui mollibus sunt carnibus, sint prudentiores, & ingeniosiores. & ideo stultos, & qui ingenio carent, crassipelles, & crassos nominamus. Clarum est, quòd alijs ijsdē seruatis, ut, eadem educatione, & eodem sexu, ne uirum cum muliere comparaueris, si utriq; sint eiusdem sexus, & naturæ, qui mollibus sunt carnibus, sunt ingeniosiores: eo quòd, ut dixi, excrementis & superfluitatibus celerius dispersis, & resolutis, purior fit sanguis, in quo est imaginatiua facultas. Diximus autem, si alia sint eadem, quia contingit nonnullos ex pluribus exercitijs, & circa illiberales artes operationibus duriorem carnem habere ijs, qui umbratilem uitam agunt, & in otio uersantur. ratio autem quærit eam, quæ est ex natura, constitutionem. Oportet ergo alia omnia eadem esse, & tunc eius, quod dicitur, ueritatem quærere. Secundum aliud autem nullum, pro eo quod est, secundum nullum aliud sensorium peius se habens, uel melius, esse ingeniosos, uel non, sed secundum solum tactum. Si quis autem, cùm ipse dixerit esse tactum alijs exactiorem, dubitet, quomodo à uisu inceperit, cùm ab apertioribus incipere oporteat. Dicimus ergò, quòd etsi tactum habemus exactiorem, est tamē alijs secundum doctrinam difficilior. De eo enim dubitabit, nunquid nullus est sensus tactus, sed plures. Cùm omnis enim sensus circa unam oppositionem uersetur: uisus quidem circa album, & nigrum, & quæ intercedunt: auditus autem circa acutos, & graues sonos: gustus circa dulce, & amarum, & quod intercedit: tactus circa plures uersatur oppositiones: calidum & frigidum: siccum, & humidum: graue, & leue: & alias plures.

Est autem sicut succus, hic quidem dulcis, ille verò amarus: sic & odores. Sed hæc quidem habent proportione conuenientem odorem, & tactum: illa verò contrarium. Dico autem, vt dulcem odorē, & dulcem succum. Similiter autem & acris, & acerbus, & acutus, & pinguis odor. Sed, sicut diximus, quia non sunt valde manifesti odores, ab eis nomina accepta sunt, secundum rerum similitudinem. Dulcis enim à croco, & melle. acris autem à thymo & talibus. Eodem modo & in alijs.

Postquam dixit, quòd proportionem quandam habent odorabilia ad gustabilia: &, quòd non similiter odoratus odorabilia apprehendit, ut gustus gustabilia: & ostendit cur gustus sit odoratu exactior: uult ostendere, quòd est proportio, & conuenientia odorabilium ad gustabilia. Sicut enim in succis, hi quidē dicuntur succi dulces: illi uerò acres: illi pingues: sic & in odorabilibus per translationem hæc nomina dicimus, exili quadam, & exigua participatione in utroque considerata. Gustabilium autem simul & odorabilium alia quidem habent succum odori conuenientem, ut crocus, & mel. Dulcis enim in utrisque odor dicitur, sicut & succus. Similiter thymum, allium, porrū, gustu sunt, & odoratu acria. Alia uerò non cōuenientē: ut aloë gustū quidem

quidem habet amarum: odorem uerò dulcem: similiter & styrax. Clarum est autem, quòd in gustabilibus quidem propriè dicuntur hæc nomina: quoniam & eorum substantia comprehensa est. In odorabilibus autem secundum conuenientiam, quoniam mordax est succus acris: est autem & odorabile eo modo: propterea & id acre appellauimus. Et in alijs eadem est conuenientia.

Est autem, sicut auditus, & vnusquisque sensus, hic quidē eius, quod est audibile, & eius, quod est inaudibile: ille verò eius, quod est visibile, & eius, quod non est visibile: & odoratus quoque eius, quod est odorabile, & eius, quod non odorabile. Non odorabile autem, hoc quidem, quod fieri non posit, vt odorem habeat: Illud autem, quod paruum, & malum habet. Similiter autem & gustabile, & ingustabile dicitur.

Sicut & in alijs sensibus dixit, uisu, & auditu, quòd non solum propria sensilia apprehendunt, sed & priuationes, & excessus: tenebræ enim, quæ non sunt uisibiles, non alio quàm uisu: sic & in odoratu dicit, quòd apprehēdit non solū odorabile, sed & non odorabile. Quod enim odorem non habet, quo alio iudicamus, quàm olfactu? Non quicquid autem simpliciter est sine odore, iudicat: sicut neq; uisus, quod est inuisibile. Neque enim, quoniam soni, & succi sunt & inodorabiles, & inuisibiles, propterea dicemus uel uisum ea posse apprehēdere, uel odoratum. Ratio est, quæ indicat sonum esse inuisibilem, & inodorabilē, non sensus: sed eam apprehendit priuationem, quæ proprio sensilium habitui est opposita, ut quando, quod est aptum uideri natura, non uidetur, ut perspicuum: uel quod natura olfieri consueuit, odorem non habet, ut mālum putrefactum. Hoc autē clarum est, quòd per accidens, & per negationem apprehendit. Non odorabile autem rursus duplex esse dicit, uel quod nullo modo est odorabile, & secundum priuationē, ut quod est absq; odore: uel, quod est quidem odorabile, sed exiliter admodū odorabile, ut crepusculū dicebatur inuisibile. ut sunt soporiferi odores, qui sunt suffocatorij, & alia eiusmodi. Sic autem, inquit, & ingustabile dicitur dupliciter, sicut & inodorabile. Dicet autē, ubi tractabit de gustu.

Est autem & odoratus per id, quod intercedit, vt aërem, vel aquam. Nam &, quæ sunt in aquis, videntur odorem sentire.

Sicut in uisu, & auditu, eo, quod intercedit, opus erat ad sensilium apprehensionem: sic & in odoratu. per id enim, quod intercedit, est apprehensio. Est autem, quod odoratui intercedit, aër, & aqua. ea enim odorum perlatrix facultas, est communis aëris, & aquæ. Quòd enim aqua quoq; sit odorum transuectrix, aperte ex piscibus confirmat. Multa enim ex ijs, quæ degunt in aquis, olfaciunt, & odore procul ad escam accurrūt: sicut & multæ uolucres, ut uultures. Ii enim ex ualde remotis interuallis cadauerum odorem apprehendunt. Præterea autem & in pedestribus, ut uenantes canes: sicut & Sophocles inquit:

Sicut lacænæ sagacis gradum canis.

Sicut ergo multæ uolucres, & multa pedestria animalia odores eminus apprehendunt, propter odoriferam aëris facultatem: sic & multa aquatilia: quòd ea quoq; sit in aqua facultas. Conchæ certè, & murices, quæ uisum non habēt, escam persequi cernuntur. Similiter & crocodili carnes super aquæ superficiem eis appensas persequūtur. Quòd autē non uidentes simpliciter pisces escas persequuntur, & ex muricibus, ut dixi, apertum est, quæ, cùm uisum non habeant, escas persequuntur. Declarant autem & alij pisces, qui noctu uenantur. Dubitauerit autem quispiam, si per id, quod intercedit, odoratus apprehēdit, quod est aër & aqua, quare est odor odore potentior? Sæpe enim si male olens odor fuerit, accedens, qui bene olet, eum superat: uel contra. Quod quidem fieri nō oporteret, si odorū transuector esset aër, non autem ipsi odorabiles uapores ad sensorium accederent: sicut omnes colores transuehit, & nunquam fit ualidior operatio, uerbi gratia, albi, uel alicuius alterius coloris, ut nigri: eo quòd non ipsi colores sint in aëre, sed eorum operationes. Sic oportebat & in odoribus fieri, siquidem eorum solum operationes transueheret, & non ipsos uapores, qui sunt corpora. Præterea autem hanc dubitationem auget & hoc, dico autem, quòd non per id, quod intercedit, sensus apprehendit odorabilia, sed ipsum odorabile deuenit ad sensorium. Tunc enim thymiamata apprehendimus, quando in ignem imposita in ipsum resoluuntur. Fumus enim apertè uidetur ad nos ascendens, & ad nos perueniens. Certè & quando citius odorem apprehendere uolumus, manibus fumum ad nares adtrudimus. Quare fit quædam apertè corporalis effluxio ex ipsis bene olentibus corporibus: & non aër eorum operationes transuehit, ut in coloribus, & sonis. Atque dubitationem illam sic resoluimus, Dico autem eam, quæ uidetur ostendere ex pomi bono odore, quòd qualitates separantur à subiectis: & dicimus, quòd non ipse per se ex mālo bonus odor procedit, & ex similibus, sed cum aliqua substantia. & quod dicimus, confirmamus ex eo quòd malum tempore corrugetur: & quòd panno naribus superposito, aërem quidem inspiremus: non respirantes enim non uiueremus: odores autem non apprehendamus: nempe, quòd crassior sit substantia, in qua collocatum est odorabile, nec possit per pannum percolari: aër autem percoletur. Quomodo ergo utraq; hæc dicta conciliabuntur, &, quod nunc dictū est, & quod dicitur per odoriferam aëris facultatem incorporaliter transuehi odores ad sensorium? Ad hæc ergo dicimus, quòd re uera fiunt fluxiones quædam subtiles corporum à bene olentibus, & maximè à suffitis. & propterea, cùm sunt in aëre, quæ est maior, & odorem habet efficaciorem, superat minorem. Nam & in sonis, ubi non est corporum effluxio, maior sonus uincit minorem, & magis splendidum minus splendidum. Sed etsi fit quædam effluxio, non ipsa tamen in sensorio facta apprehensionem præbet: sed opus habet eo, quod intercedit, uel aqua, uel aëre, qui odorabilium operationes transuehat. Quomodo enim aquatilia, quæ sunt super aquæ superficiem, olfaciunt? Neq; enim est probabile hanc effluxionem per aquam deorsum procedere, sed potius sursum: siue sit uaporosa, siue fumosa, ut deinceps dicet. Iam uerò & crocodili olfaciunt, quæ sunt super aquæ superficiem appensæ, carnes. & quòd non uidentes ad eas accurrunt, sed odorantes, ex hoc clarum est, quòd noctu quoq; uenantur. Et uultures ex infinitis interuallis cadauera sentiunt: non eousq; autem utiq; è corporibus effluxiones perueniunt. Sed uidetur noster odoratus, cùm sit exilis, & imbecillus, uehementiori egere operatione. Quoniam ergo, quæ in multo aëre transuehitur operatio, minor fit, sicut in uisibilibus habet, & audibilibus: propterea opus habemus, ut propius narem fiat odorabilis effluxio: ut cùm est ualida effluxio, ab ea facile afficiatur odoratus, in nare alterato aëre. Sicut &, qui imbecillos oculos, uel nares habet, nisi uisibilia, & audibilia propius admouerint, non apprehendunt. & propterea panno super sensorium posito, contingit odorem non apprehendere: & maximè, si pannus crassus fuerit, uel non sit uehemens, & efficax odor. Nam si uehemens odor fuerit, & si sit pannus superpositus, sufficit aëris odorifera facultas, etiam si bene olens odor sensorio non admotus fuerit, ut agat in sensorium. Est autem olfactiuum sensorium, in anteriori

parte cerebri, eius excrescentia, mamillæ formam præ se ferens, post ossa, quæ ἰσθμοειδῆ ab Isthmi forma, Latinè autem colatoria appellantur, ut ad id, quod est interius.

Similiter autem, & quæ habēt sanguinem, & quæ sanguine carent. Nam & eorum nonnulla procul ad cibū accurrūt, odore incitata.

Hoc est μεταξυλογία, id est, orationis interpositio. Sic autē habet dictionis contextus consequentia. Nam &, quæ in aquis sunt, uidentur odorem sentire, ut quæ sunt in aëre. Deinde, quod sequitur, id confirmat, quòd aquatilia olfaciant. Eorum enim nonnulla ad cibum accurrunt, eorum, scilicet, aquatilium. Illud uerò, Similiter autem, & quæ habent sanguinē, & quæ sanguine carent, & in aquatilibus, & in ijs, quæ sunt in aëre. in utrisq; enim eadem est differentia. Olfaciunt autem &, quæ sanguine carent, ut insecta. Si uerò illud, Autem, superabundet, eius, quod est, Similiter autem, pura sit constructio.

Quare & dubium uidetur, si omnia quidē similiter olfaciant: homo autem respirans quidem, non respirans verò, sed expirans, vel spiritum continens, non olfacit, nec eminus, nec cominus, nec si super narem intus positū fuerit. Et quod super ipsum quidem ponitur sensorium, esse insensile, est commune omnium. sed, præterquā respirādo, non sentire, est proprium in hominibus. Est autem manifestū ijs, qui experiuntur. Quare, quæ sanguine carēt, quoniā non respirant, habent alios sensus præter eos, qui dicti sunt.

Postquam dixit, quòd non solum terrestria, sed & aquatilia odorantur, &, quæ sunt in utrisque & sanguinem habentia, & sanguine carētia; & quòd omnia per id, quod intercedit: Quoniam autem eorum alia quidem respirantia olfaciunt, ut homo, & quæcunq; habent pulmonem (Hominem enim exemplum accipit pro omnibus respirantibus) non respirāt autem pisces, & ex terrestribus, quæ carent sanguine: & ab ijs, quæ carent sanguine, fit odorum apprehensio per odoriferam aëris facultatem: in ijs dubitat, an omnia quidem, quæ olfaciunt, odores similiter apprehendant: homo autem (idem est autem dicere, quæcunque respirant) inspirans odoratur: non autem expirans, nec spiritum continens, ut operatio declarat: sed neq;, si procul fuerit odorabile, neq; si adeò propè, ut ad ipsam narem ponatur, quæ est intus, consequens fuerit & alia, quæ olfaciunt, respirantia odorari. Nam & alia similiter olfaciunt, ut quæ respirant, nec, si procul fuerit, odorabile apprehendunt, nec si intra narem fuerit. Per inspirationem autem, inquit, odorari est proprium hominis. idem est autem dicere, omnium respirantium. Si autem hoc sic habet, & omnia quidem, quæ odorantur, in alijs inter se communicant: quæ autem respirant non rectè odorantur, nisi per inspirationem: est ergo uerisimile animalia, quæ non respirant, ut quæ sanguinem non habēt, non odoratum, sed alium habere sensum. Si enim odorifera aëris facultas, ijs etiam non respirantibus, ad eorum sensoriū odores transuehit, cur nō hoc etiā in respirantibus cōtingit, sed inspiratione opus habēt; Hæc est ergo dubitatio. Deinceps autem solutionem quoq; adiungit: & primum quidem ostendit, quòd etiam, quæ non respirant, non alium sensum habent. Deinde & causam infert, cur, quæ respirant, non nisi inspirando olfacere possunt, cùm alia, ad odorabilium apprehensionem, respiratione omnino non indigeant. Respirationem autem dixit pro inspiratione, generale pro speciali. Quòd autem odorabile odoratiuo sensorio superpositum, eius apprehensionem non præbeat, ex operatione argumentum non habemus: neq; enim nobis in hoc apertum sensorium incidit. Est autem hoc & ex alijs sensibus colligere, qui opus habent eo, quod intercedit: & ex hoc, quòd neq; expirantes, neq; aërem continentes olfaciamus: tanquam oporteat omnino aliquid pati aërem ab odorabilibus, & is in nos agat. In ijs, qui eo, quod intercedit, non habent opus, gustu dico, & tactu, si non ipsum attingat sensorium tangibile, & gustabile, non præbet nobis sui apprehensionem: eo quòd aër nequaquam à succis afficiatur: idq; meritò. Succorum enim est aqua uehiculum: odorum autem uapores. hi autem magis ex aëre. Non est autem existimandum, sicut dixi, oportere ipsos uapores, in quibus sunt odores, ad sensorium accedere: idq; ex eo manifestum est, quòd pisces quoq; olfaciunt: sed, quòd hi aquæ, & aëris odoriferā faciant facultatem, non utique aquæ substantia odorem admittente, sed eius iam facultate perfecta: sicut & à coloribus non ipsi aëris substantiæ qualitas inditur: sed colorū eius transportatrix facultas perficitur.

Sed fieri non potest, siquidem odorem sentiunt. Eius enim quod est odorabile sensus, & malè olentis, & bene olētis est odoratus. Deinde & corrumpi cernuntur à vehementibus odoribus, à quibus & homo, vt bitumine, & sulphure, & eiusmodi. est itaq; odorari necessarium, sed non respirantia.

Quòd, quæ non respirant, non alio utuntur sensu, quàm odoratu, per hæc ostendit. Si enim, inquit, odoris sensum habent: odor autem nullo est alio sensu sensilis, quàm solo odoratu: ergo odoratum, non alium habent sensum. Quòd autem odorem sentiunt, ex hoc confirmat, quòd eam, quæ est secundum ipsum, oppositionem apprehendit, bonum, dico, & malum odorem, quod superius dixit, iucundum, & molestum. Vno ergo hoc argumento probauit, quòd odoratum, & non alium habent sensum, dico autem, ex hoc, quòd easdem operationes operentur, quas &, quæ olfacere in confesso est. Quorum autē eædem sunt operationes, eorum sunt omnino quoq; facultates non aliæ. Id autem est, quòd sicut, quæ respirant, ab ijs, qui corrumpere possunt, odoribus corrumpuntur, ut bitumine, sulphure: sic &, quæ non respirant. Quod si ita est, hæc quoq;, scilicet, olfaciant.

Videtur autem hominibus hoc sensorium differre ab ijs, quæ sunt aliorum animalium: sicut oculi ab ijs, quæ duris sunt oculis. Illa enim habent sæpem, & veluti velamen, supercilia: quibus non motis, nec reuulsis, non vident. quæ autem sunt duris oculis, nihil habēt eiusmodi: sed ea statim vidēt, quæ sunt in perspicuo: sic & olfactiuum sensorium illis quidē esse intectum, vt oculum: ea verò, quæ aërem admittunt, habere tegumentum, quod inspirantibus detegitur, dilatatis venulis, & meatibus.

Hoc in loco tradit causam, cur alia quidem non respirantia olfaciant: alia uerò sine respiratione odorari nequeant. Dicit ergo, Tale quid contingit in odoratu, cuiusmodi & in uisu. Sicut enim in hoc, quæ duris quidē sunt oculis animalia, supercilia non habent, quæ protegant oculos, & conseruent. Sed, quæ mollibus sunt oculis, superciliis tectos habent oculos ad sensoriorum custodiā, utpote quæ facilius pati possint. & propterea, quæ supercilia quidē habent, ijs egent. Quæ nō habēt autē, eo non egēt. Sic & in odoratu, animalia quidē quæ respirāt, uidentur protegumentū, & uelamētū odoratiuæ partis habere,

ut quæ

ut quæ sit, prout est uerisimile, imbecillior. Quæ autē non respirant, ea & hoc sensorium intectum habent, neq; ante locato tegumento indigent. Quæcunq; ergo habēt ad sensoriū, ueluti tegumentū, ea inspiratione opus habent, ut uenulā dilatent. Venulam autem dicit neruū sensorium, ut purè odorabilium operationes suscipiat. Atq; ipse quidē hoc tantum dixit: fortasse autē quoniā intra ossa ἠθμοειδῆ, seu colatoria est, odoratiuū sensorium: in huius autē ossis foraminibus cōtrahuntur & excrementa, quæ sunt etiam, quòd lenta & uiscosa sint, emūctu difficilia: propterea etiam uehemētiore inspiratione opus habemus, ideo fortasse, ut ijs foraminibus purgatis, odorifero aëri uiam patefaciamus. Fortaßis autem est & quædam caruncula, seu pellicula superposita, quæ & ipsa inspiratione leuatur. Dubitauerit autem quispiā de ijs quæ sunt uitæ ancipitis, utrum, si, quemadmodum cùm sunt in aqua, inspiratione non habēt opus, ut olfaciāt, sic, neq; cùm sunt in aëre, inspiratione opus habent, ut odorentur. Et non est quidē admirabile, ea, cùm sunt in aqua, contenta esse ea, quæ est ex aqua, refrigeratione: quando autem fuerint in aëre, uti respiratorijs partibus. Quoniam enim sunt uitæ ancipitis, ad utraq; eis instrumenta præparauit natura.

Et propterea, quæ respirant, non odorantur in humido. necesse est eñ odorari ea, quæ respirauerint. vt hoc autem in humido fiat, fieri non potest.

Tradita causa, cur, quæ respirant, sine inspiratione non olfaciant, meritò inquit, eiusmodi ne in aqua quidem odorari, propter prædictam causam. In aqua autem, ut respiretur, nequaquam fieri potest: quoniā enim ne illic quidem est aër: meritò in aqua olfacere non possunt.

Est autem odor sicci, sicut succus humidi.

Gustabilis materiam ait esse humidum. Quare &, quæ sunt ualde exiccata, etiam succo penitus carent. Dicet autem de ijs quoq; postea. Sicut ergo, inquit, est succus humidi, sic odor sicci. Siccum autem dicit, non terrestre, sed igneum, qualē esse dicebamus fumosam respirationem, ostendunt autem thymiamata, quæ talem reddunt, dum euaporantur. Quòd autem odor est ex maiori parte ex sicco, dicit in libro de sensu. Non est autem audiendum siccum, quod nullam in se habet humiditatē. id enim est sine odore penitus, ut declarant etiam quæ sunt ualde exiccata thymiamata: sed, quod est alicuius quidē humiditatis particeps, est autem magis siccum, quàm humidū. In Meteoris quoq; ostendit fumosam è terra exhalationem non aliter emitti, quàm si terra madefacta fuerit.

Odoratiuum autem sensoriū potentia tale.

Postquam dixit de odorabili, dicit & de sensitiuo. In uniuersum autem omnē sensum dixit id esse potentia, quod est sensile actu. Idem itaq; dicit & de odoratiuo, idem esse potentia, quod odorabile. Fit autē simile, quando odorabilium operationes susceperit. & fit actu odorans. Non enim fit bene, uel malè olens, sed à sensili uel disgregatur, uel congregatur. Dixit autem iam perfectius, quomodo fit sensorium, id quod sensile. Quod autem nunc dixit de sensu, hoc postea dicet quoq; de uisu, & de reliquis. Videtur enim in precedētibus, cùm de uisibilibus, & audibilibus dixit, de uisu, & auditu nihil dixisse. Iure autem quispiā dubitauerit, quomodo odorum materiā siccum esse dicit: succorum autē humidū. Neq; enim magis sicca sunt odorabilia quàm humida, ut opobalsamū, & quicūq; alij succi bene uel malè olentes. Sed neq; succus magis est in humido, quàm in sicco. Esculenta enim sunt omnia sicca & nonnulla, quæ esculentorū uel pharmacalium succorum partē habent, sunt sæpe & tactu & potentia adeò sicca, ut & eos, qui offerunt, exiccent. Et alioqui aqua, quæ maximè ex humidis est succis subiectum, uel omnino, uel propemodum est succi & saporis expers, qualitatem autē accipit ex sicco, quo mixta erat. Sic itaq; & ipse in Meteoris mare ex subiecta terra amarum, & salsum succum habere dixit. Sed & aqua, quæ est in terra, diuersos herbarum & arborū succos retinet. Sic ergo magis ex sicco succos suscipit. Quare si quis eius partes tuens, qui in sicco odores esse dicit, eos, qui sunt in succis, bonos uel malos odores, ex sicca terræ, uel arborū substantia, quibus aqua cōmixta est, generatos esse dabit: sic necessariò eadem ratione succos quoq; ex sicco magis esse, siquidē & eos ex sicca immixta substantia humidū accipere. Sed ad hæc dicūt, humidum quidē, ut materiam, succis esse subiectum: inesse autē, aqua sicco immixta. sed in humido, tunc ueluti efficiente succos sicco: ut succorum efficientē causam accipiamus siccum: materiam autē humidum. Sed hac primum quidē ratione ut in odoribus quoq; utamur fieri potest. Aqua enim odoris expers, quæ est in humido, innumerabiles odorū species admittit, quæ prius actu in terra non inerant. Fieri ergo rursus potest, ut dicamus, quòd, ut materia quidem, humidū odores suscepit: siccum autē effectricem habuit. Deinde fieri potest, ut etiā orationem cōuertamus, ubi sunt quædam sicca uel odorabilia, uel gustabilia, quæ citra temperaturā sicca manentia, ut terra, neq; odorem habēt, neq; succum: humido autē immixta utranq; habēt. Et dici potest aquā effectricē eorum habuisse causam. Non est ergo bona oratio, quæ sicco quidem separatim odores attribuit: humido uerò succos. Sed quemadmodum coloribus non simpliciter unum aliquod simplex subiectum est: sed talis tēperatura talibus subiecta est coloribus: & huic quidem, uerbi gratia, colori humidius est subiectū: aliud uerò siccius: sic quidem & odoribus, & succis cōpositum est subiectum. Si autem ad proprietatē respicias succorum, & odorū: subiectum siccum est, uel humidius. Si uerò oporteat reuera duo in partes dissecare, & distribuere, humidum dico, & siccum: humidū succis est tribuendum. Cibis enim succus maximè ab humido, & ab ea, quæ in ipso est, qualitate inest. &, ut iam dixi, quando exiccatus fuerit. ne succi quidem est particeps. Humidum autē, ut aqua, quāuis fuerit simplicissimum & immixtum, est tamen alicuius succi particeps: sic & in siccis, quoad odores. Aqua enim, quādo simplicissima fuerit, est penitus odoris expers. At siccum nihil prohibet, quo minus sit odorum particeps: humido autem opus habet, non ut sit odoris particeps, sed ut facilius euaporet, & siccam simul exhalationem emittat, & sic affectus aër in nos agat. Sic itaq; & terra ab imbre sæpius madefacta, ea exhalante, & uapores emittente, quidam bonus odor ascendit.

Gustabile autē est aliquid tangibile. & hæc causa est, cur non sit sensile per id, quod intercedit, vt quod sit corpus alienum. Neq; enim tactus.

Consequenter de gustu & gustabilibus tractat. Hunc autem sensum à tribus prædictis differre dicit: quòd illi quidē per id, quod intercedit, propria sensilia apprehendant: hic uerò non per aliquid, quod intercedit. gustabilia apprehēdit: sed oportet sensile ipsum attingere sensorium. & causam tradit, cur opus non habeat gustus, ad gustabilium apprehensionē, aliquo, quod intercedit. Tactus enim, inquit, quidam est gustus. & gustabile est aliquid tangibile. tactus autē non fit per aliquid, quod intercedit. Ab ipso enim tangitur sensorio sensile. Vnde & tactus appellatus est. Quoniam ergo & gustus quidā est tactus, merito eo, quod intercedit, non eget. Tactum autem quendam dicit gustum, non quòd sub tactus sensum reducatur. sed quòd per tactū fiat. Quoniam ergo in utrisq; contactus est cōmunis: sicut in tactu non est, quod intercedit: ita nec in gustu. causam autē dicemus, ubi de tactu dicetur. Adiecit autē, Vt quod sit corpus alienum,

num, quoniam, ut dicet, ubi de tactu aget, est utiq; & in ijs, id, quod intercedit, sed non alienum, sicut in tribus sensibus. In ijs enim duplex erat id, quod intercedit: hoc quidem alienum, illud uerò proprium. Alienum quidem aër, & aqua. Proprium autē & congenitum, in oculis quidem humores, & tunicæ: In auditu autem inædificatus aër: In odoratu uerò, seu naribus, uel circa colatoria ossa, quæ sunt, ἠθμοειδῆ, cōgenitus aër, uel quid eiusmodi. habet enim, quod alijs conueniat. Sed in gustu, & tactu nihil alienum intercedit, per quod sentiunt, sed solum propriū: carnem enim uult esse, quod intercedit: aliquid autē aliud, quod sentit, ut illic sciemus exactius. Sicut autem tribus perspicuum, & personans, & odoriferum est subiectum, per quæ colores, soni, & odores ad sensus transuehuntur: sic & succis humidum est subiectum. sed illius quidem nō fit materia perspicuum, uel personans, uel odoriferum: sed eorum solum operationes renūciat: succis autem humidum, ut materia, subiectum est, ut quod ab eis patiatur, & qualitate suscepta ex contactu ad sensoriū, eorum apprehensionem suscipiat.

Atq; corpus quidem, in quo est succus, gustabile in humido, vt materia. Id autē est, quid tangibile.

Quòd tactus quidam est gustus, & propterea non habet opus eo quod intercedit, per hæc probat. Corpus enim, inquit, in quo, ut in materia, esse habet succus, qui est gustabile, est humidum. Quare si gustabile quidem, succus, in humido esse habet: est autem humidū tangibile: est enim tactus humidi apprehensiuus: est ergo gustabile tangibile. Succus enim ipse seu sapor per se est incorporeus, ut color, & aliæ qualitates: sed in corpore quidem certè, nempe humido, esse habet. Quare si humidum est succo subiectū: id est autem tangibile: eo ergo, quod intercedit, gustus meritò opus non habet. Oportet enim eum, qui succum est apprehensurus, tangere corpus, in quo esse habet, dico autem humidum.

Quare & si in aqua essemus, eiectū quidē dulce sentiremus: nobis autē non esset sensus per id quod intercedit: sed quòd esset humido commixtum, sicut & in potu.

Quòd humidum est succorum materia, & quòd opus non habemus eo, quod intercedit, ad succorum apprehensionem, per hæc probat. Si enim in aqua essemus, in eam aliquo dulci iniecto, ipsum sentiremus. non sic autem ut & colores per aquā uidemus, neq; sicut, quæ per aquam olfacimus. In illis enim, etsi non sint in aqua colores, neq; ea, quorum est odoratus, ipsorum fit tamen apprehensio. Hic autem in ipsam aquam dulce iniectū esse oportet, & , ut materiam, aquam dulcedinem suscepisse, & ab ipsa formam accepisse, ipsamq; dulcem factam esse. Itaq; & in mulso motu opus est, ut uel in aqua in minimas partes comminuatur, quo ipsa mellis substantia in aqua immisceatur. Non autem odorabilia, nec sonatoria. eo quòd hic quidem, gustata aqua, dulce apprehendimus: illic autem per ipsam, & non ipsam attingentes. Dicit autem Alexander & aliter scriptum haberi. Et corpus, in quo succus, gustabile, in humido, ut aqua. Hanc autem lecturam dicit significare, quòd succus in tali est humido, cuiusmodi est aqua. Nō enim uidetur esse aër humidorū susceptor, & si sit humidus, nisi sit ualde uehemens & efficax succus. Sæpe enim si adsit absynthiū, una quoq; gustu amaritudinē sentimus, aëre, scilicet, propinquo qualitate affecto, & appositione passo, uel aliqua defluente substantia, & ei immixta, ut in melle, & aqua. Propterea id fit maximè, cùm est recenter collectū, & non exiccatū. Sed in pluribus gustabilibus qualitatibus nō fit aër earū susceptiuus. Est autē aqua uel sua natura penitus insipida, ut medicis uidetur, uel propemodum insipida. Sentimus enim dulcem & salsam aquam. & huiusmodi ei dicunt accessisse qualitates, eo quòd, quæ sunt aquæ subtiliores, eæ magis sunt omnis qualitatis expertes. Signum autem, quòd quæ colatur aqua, & euaporatur, & horum aliquid sæpe sustinet, fit propemodum omnis penitus qualitatis expers. Si autē colare, & euaporare, est à craßiori, et terrestri separare: ipsa, scilicet, secundū suā naturā est qualitatis expers, siquidē terrestris mixtione fiunt succulenta, & sapida. sed etsi per se est omnino succi expers, & insipida, uel propemodū, habet tamen facultatē omniū succorū susceptricem. Omni itaq; succo fruitur, si ei appropinquauerit: & eius fit materia. In humido ergo succus est, ut in aqua. Non enim in humido, ut in aëre. non enim est gustabile, aër: neq; succorū materia. Illud autem, Sicut in potu, est exēplū, quomodo, cùm sumus in aqua, dulce sentimus: quòd gustare, sicut in potu, & non per aliquid quod intercedit.

Color autem non sic videtur, eo quòd misceatur, neq; per effluxiones. Vt itaq;, quod intercedit, nihil est: vt autem color, visibile: sic gustabile succus.

Succū enim sentimus, cùm in aqua sumus, quòd ei immisceatur dulce corpus. Quare, ut dixi, motu quoq; opus est: non sic autem uidemus colores per aërem, uel per aquā. neq; enim miscētur colores perspicuo. neq; enim eorū materia fit perspicuum, ut succorū humidū. neq; coloratū perspicuum uisui subijcitur, sed per ipsum colores uidentur. sed neq; sic sunt colores uisibiles, ut effluxiones in uisum mittant. Hoc enim ostendet in libro de sensibus & sensilibus. Si enim uidere esset secundum effluxionē colorū, corpus esset effluxio. Si autem esset corpus, eam sustinere & pati rationi esset consentaneū, & admotis paulatim tactibus effluere. Præterea si esset effluxio, cur non à uentis dispergitur? Neq; ergo, ut mixto aëri colore, uidere fit, neq; secundū effluxonem: sed tanquam per mediū perspicuum: nō est enim materia coloris, neq; ab eo coloratur. Quare nō similiter & gustum, cùm in aqua sumus, & colores sentimus. ut ergo, quod intercedit, nihil est: ut color autem, uisibile: sic gustabile succus. Postquam dixit, in quo differat gustus ab alijs sensibus: nunc dicit, in quo gustus cum omnibus alijs, ut semel dicam, sensibus conueniat. Gustus itaq;, inquit, in hoc quidem, quòd non per aliquid, quod intercedit alienū, subiecta sibi sensilia apprehendat, cum tribus alijs prædictis nihil habet commune: in hoc autem cū tactu cōmunicat. Habet autē aliquid cōmune cum uisu & auditu. Sicut enim utrūq; eorum habet sibi subiecta, quæ uno nomine appellantur: uisus quidē colores: auditus uerò sonos: sic & gustus sibi subiecta succos habet. At odoratus nō habet sibi subiecta, quæ proprio nomine appellentur. Si quis enim odorabilia dixerit, ea ex sensu denominatiuè nominat, sicut & uisibilia: & audibilia: & gustabilia. Huius autē causa est, quoniam nō exactū homines habemus odoratū. In eo enim ab alijs animalibus uincimur, eū enim nobis habent exactiorē: sicut & nos tactū alijs perfectiorē habemus. Quare neq; sicut secūdum speciē, & ea quæ intercedunt, acutū sonū, & grauē, & molle, & durū, & graue, & leue, humidū, & siccū, calidū & frigidū: & uerbi gratia, dicimus quòd cerusa, & lac, & cygnus unū etiā habent colorē albū: aqua uerò, & lac, & uinū, humidam substantiā participant: sic & in odoratu secundū speciē odorabilia discernere possumus: sed iucundo & molesto ea solum discernimus. Neq; enim scimus, cuius sit hic odor odorabiliū speciei. Quid enim est, ex quo est odor, sæpe cognoscimus. ipse autē odor, cuius sit odorabiliū speciei, discernere nō possumus.

Nihil autem succi sensum facit, sine humiditate. sed habent actu vel potentia humiditatem, vt salsum. Est enim & ipsum liquefactu

facile,& linguæ liquefactiuum.

Postquam dixit omnem succum esse in humido, ut materia: nunc ostẽdit ea quoq;,quæ sicca esse uidentur,succi nõnihil habere,quòd humiditatẽ habeãt,& sic succum habent, cuiusmodi sunt sales. Nã & ij,quando gustus eos apprehenderit, ipsiq; liquefiunt,ut qui sunt potentia humidi,& sunt linguæ præterea colliquefactiui,ex ea humiditatẽ exhaurientes,& sic eã humectantes, & siquid ex alijs præterea siccis fuerit gustabile, ut panis,& similia,non quatenus est siccus,ea est ratione gustabilis:sed quatenus est humiditatis particeps. certè, quæ nimium exurũtur,uel propemodũ,uel etiã omnino,fiunt ingustabilia,ut quæ per solũ deinceps tactiuũ sensum operentur. Si autẽ cũ humiditate fit succorũ sensus,meritò quendã tactũ dixit esse gustum. Si enim in humido quidẽ esset,non autem eius cum eo fieret apprehensio:non esset tangibilis.neq; enim color est tangibilis,quoniã in tangibili esse habet,eo quòd non cum ipso colore est apprehensio. Non uidetur autẽ uerũ esse,quòd separatim sit succis attributũ humidũ.cur enim magis humidũ, quàm siccum? Piper enim,& gleba armenia,& præterea lapis,& infinita alia,quæ natura sunt sicca,& neq; actu,neq; potẽtia quicquam humiditatis habent, siccũ tamen habent. & alioqui, qui sunt in humido succi,& pauci sunt,& qui possunt facile circũscribi: Qui autẽ in siccis,sunt plures. Plures enim sunt cibi,quã potus:maximè, cũ et ipse in Meteoris ostẽderit,quòd,quæ sunt in aquis,diuersæ qualitates,ut quæ nitri gustũ,& bituminis habeant,& quæ sunt amaræ,& salsæ,ex subiecta eis terra tales sint:& omnino ostendimus,quòd aqua,quòd ad suam naturam attinet,uel ferè,uel omnino,qualitatis est expers. Quare ist humido potius uidebitur succus suã habere consistentiã,nẽpe terra. Deinde & aqua,cùm sit simplex,& in terra insit, innumerabiles ex ea qualitates accipit. Est ergo ad hæc dicere,quòd re uera quidem nullum simplex est uidere,quod succũ contineat. Neq; enim ignis,neq; aër,neq; aqua:sed neq; terra. Nã,ut dixi, & quæ sunt ualde exusta,ea sunt propemodũ insipida,& succi expertia. Sicut enim diuersi fiunt colores iuxta qualitate prædità simpliciũ contẽperaturã:sic existimandũ est succos quoq; fieri. Quòd enim ne in terra quidẽ sunt operationes,ex hoc clarum est,quòd earũ ne sensum quidẽ habemus. Deinde uidemus, quòd,qui sunt in ipsis plãtis,succi,cõcocti in alterã trãsmutantur speciẽ. Sæpe enim est primũ amarus: Deinde acris: Deinde dulcis:& rursus dulcis: Deinde acris. In simplicibus,scilicet,nõ est,sed fit in cõpositis. Cur ergo eis potius humidũ secreuit & attribuit, Aristoteles,quàm siccum? Dico ergo, quòd animaduertit humidũ quidẽ omnẽ posse succũ suscipere: Quoduis enim siccum aqua immixtum,ei potest aliquã qualitatẽ tribuere,si uel quis solũ aquã madefecerit,& nõ subtilẽ effectã immiscuerit. Hoc autẽ fieri nõ potest in sicco. neq; enim quodlibet siccũ potest succũ suscipere:neq; ullũ omnino omnẽ quoq; succum admittit,non solũ,qui est in humidis, sed & multo magis, qui est in siccis. Sed in humido quidẽ certè, & quocunq; humido,& eum,qui est in siccis,& eũ,qui est in humidis,succũ immiscere contingit. Propterea ergo,ut uidetur, aliud subiectum esse dicit succis humidum.

Sicut autẽ visus est & eius,quod est visibile,& eius,quod inuisibile:tenebræ enim inuisibiles:has autẽ visus quoq; iudicat:Præterea & valde splẽdidi:hoc est enim inuisibile : alio autẽ modo quã tenebrarũ:Similiter autem auditus quoq; soni,& silentij:Quorũ illud quidẽ audibile,hoc verò inaudibile,& magni soni,sicut visus splẽdidi. Sicut enim exiguus sonus est quodammodo inaudibilis, sic & magnus,& violentus.

Dixi,quòd postquã dixisset,quid gustus ab alijs differt sensibus:uult dicere,quid cũ eis habet cõmune. Postquã itaq; dixit,quid cũ uisu & auditu habet cõmune:nunc dicit quid cõmune habet cũ omnibus sensibus. Sicut ergo alij apprehendũt & propria sensilia,& eorũ priuationes,& sensiliũ excessus, & defectus:sic & gustus. Vt,uisus apprehendit quidẽ,inquit,uisibile,& inuisibile:uisibile quidẽ ut colores: Inuisibile autẽ,uel secundũ priuationẽ inuisibile,ut tenebras. Vnusquisq; enim sensus per se propria quidẽ sensilia apprehendit:per accidẽs autẽ & priuationes:sicut & uisus tenebras:eo enim,quòd non à uisibilibus afficiatur,per accidens dicitur apprehẽdere tenebras. Apprehendit ergo &,quod est secundũ priuationẽ uisibile,& quod est per se quidẽ uisibile,sed propter nimiũ excessum sensum corrũpit.& ea ratione dicitur inuisibile. Splendidũ enim, cùm sit uisibile,quando nimiũ excedit,corrũpit sensum. Apprehendit &,quod est ualde exile & exiguũ, quodq; priuationi est propinquius:ut lucẽ esse dulcẽ dicimus. Ea enim ferè etiam dicitur inuisibilis,quòd non possit sensum exactè mouere. Sicut ergo in uisu habet,sic in auditu. Est enim audibile quidẽ,ipsi soni:inaudibile autẽ,quod est secundũ priuationẽ,ut silẽtiũ,quod per accidens dicitur sensile:uel ingens, & nimius sonus. Corrũpit enim & is sensum,sicut & in attonitis. uel exiguus, ut susurrus. Sicut ergo in ijs habet,& in alijs sensibus: sic & in gustu. eadẽ enim in omnibus cõuenientia & proportio seruatur.

Inuisibile autẽ,hoc quidẽ omnino dicitur, sicut & in alijs,quod uideri non potest: illud verò,si cùm natura aptũ sit,non possit,vel malè,vt græcè ἄπουν,id est,pedũ expers,& ἀπύρηνον, baccis vacuũ. Sic quidẽ est gustus eius, quod est gustabile,& eius quod ingustabile. Id autẽ est,quod paruũ,vel malum habet gustum,vel,quod gustum corrũpere potest.

Postquam dixit uisum esse uisibilis,& inuisibilis apprehensiuum: est autẽ multis modis inuisibile:inuisibilis significata diuidit. Dicitur enim,inquit,uisibile,uel quod penitus uideri non potest,ut dicũtur esse & incorporea,& quæ sunt post colorẽ inuisibilia. Sic itaq; uox est inuisibilis,& odor, &, ut semel dicam,quæ sub alios sensus cadunt:uel quod natura quidẽ aptum est ut uideatur, non autem uidetur, ut est id,quod est in priuatione,ut,quod est potentia perspicuũ,si non adsit lumen: uel quod sic dicitur inuisibile,ut malè uisibile. Eiusmodi autem est, uel,quod propter splendoris excessum uisum potest corrũpere: uel,quod propter exilitatẽ & imbecillitatẽ non agit in sensum. Apprehendit ergo inuisibile uisus,quòd est inuisibile, non id quidẽ,quod uideri nõ est aptũ natura,ut sonos, &, quæ sunt alijs sensibus sensilia: ea enim nõ esse uisibilia ratio est, quæ iudicat,per instrumentũ sensus,non autẽ ipse sensus:sed id, quod est secundũ priuationẽ uisibile,sensus potest apprehendere:& alia quoq;. Visu enim iudicant etiam irrationalia esse tenebras per accidens,quòd non à uisibilibus patiãtur. itaq; & in antris quiescunt. Nunquid autẽ &,quod est secundũ priuationẽ uisibile,imaginatio est,quæ iudicat,& non uisus? Si quidẽ sensus iudiciũ habẽt in eo,quòd aliquid patitur:nõ patiẽtes autẽ in tenebris,operatiõe carent. Quare & solũ habitũ cõsiderãt: non operãtes autẽ,quomodo iudicauerint? Pedũ autẽ expers,& baccis uacuũ,nõ quod nullos penitus habet pedes,sed quod paruos, & malos:nam & sine baccis oleas dicimus,non quæ nullas,sed quæ paruas baccas habent. Sic & ἄποδα, id est,sine pedibus animalia dicimus,nõ quæ nullos,sed quæ paruos habent pedes. Est autẽ quedã huiusmodi uolucris hirundini similis, noctu uolans,quæ uespertilio dicitur. His dictis,dicit. Et gustus gustabile &

le & inguſtabile apprehendit, non quod non poteſt ſuccũ ſuſcipere: ſic enim eſſe poſſet coloris, & ſoni iudex, ſed ea, quæ poſſunt quidẽ ſuſcipere, non autẽ ſuſceperunt, uel malè ſuſceperunt, aut propter exceſſum, aut defectum.

Videtur autẽ eſſe principiũ, id, quod eſt potabile, & quod impotabile. Guſtus enim quidam vtrãq; ſed hoc quidẽ malũ, & quod guſtum poſſit corrũpere: illud verò ſecundum naturam.

Quoniam dixit omnẽ ſuccũ eſſe in humido: nã & ſicca dicit, quatenus humidi partẽ habent, eſſe guſtabilia: humidũ autẽ maximè & primò eſt potabile: meritò potabile eſt guſtus principiũ: principiũ, ſcilicet, materiale. Sed & inguſtabilis impotabile humidũ principium: quòd impotabile factum eſt per ſucci impotabilis mixtionẽ: ſicut & potabile poculentũ redditũ eſt, per boni ſucci admixtionem. Illud autem, Guſtus enim quidam utraq;, pro eo quod eſt, guſtabilia. Quomodo autẽ impotabile guſtabile, ipſe ſubiunxit, quòd non, ut quod perficiat, ſed ut qđ poßit guſtum corrũpere, propter ſucci malignitatẽ. Vel ſi ergo audiemus eſſe guſtabiliũ principium potabile, & impotabile: uel principia guſtabiliũ potabile, & impotabile, tanquã in hæc primò diuiſis guſtabilibus, ijs autẽ rurſus ſubdiuiſis, in ea, quæ ſunt per ſpecies, guſtabilia. Rurſus potabile quidẽ eſt guſtabile, & conſeruatiuum, & perfectiuum eius, quod eſt ſecundum naturam guſtabile: Impotabile autem, ut præter naturam, & quod poßit corrumpere.

Eſt aũt cõmune tactus, & guſtus, potabile.

Quoniã potabile humidũ: eſt autem humidũ tactu apprehẽſibile: ut humidũ quidẽ, tangibile: ut talem autẽ habẽs ſuccũ, guſtabile: propterea guſtus & tactus eſt cõmune: tactus quidẽ, ut eius proprium ſenſile: guſtus uerò, ut materia, & uehiculum guſtabilium.

Quoniam autẽ humidũ eſt guſtabile, neceſſe eſt eius ſenſoriũ, neq; eſſe actu humidũ, neq; tale, quod humectari non poſſit. Guſtus enim à guſtabili patitur, quatenus eſt guſtabile. neceſſe eſt ergo humectatum eſſe, quod poteſt humectari ſeruatum. non humidũ autẽ guſtatiuum ſenſorium.

Quoniam potentia eſt ſenſorium, quale ſenſile ſecundum actum: eſt autẽ guſtabile humidum: oportebit guſtatiuum ſenſum eſſe potẽtia humidũ, nõ actu: ut humiditate, in qua eſt ſuccus, apprehenſa, illi aßimilatus, fiat actu humidus. Si enim eſſet actu humidus, ab ea, quæ eſt in ſuccis, humiditate non amplius pateretur: ut quæ iam ante talis eſſet. Sic autẽ neq; ſuccos apprehenderet, propriã humiditatẽ admiſcens, & ſucci uires faciens euaneſcere. Iam uerò & eo ſucco, qui in ipſa eſt in proprio humido, oblatũ perturbans, & confundens, eũ non apprehẽderet. Quod enim eſt propius, id, quod tangit, attingit. propriam itaq; humiditatẽ ſentiret: nã & eã primã tãgeret. Sicut ergo in alijs ſenſilibus, & ſenſibus habet: potentia enim erat unumquodq; ſenſoriũ tale, quale erat actu eius propriũ ſenſile: ſic & in guſtu habet. Neceſſe eſt ergo eſſe humectatum, quod humectari quidẽ poteſt, ſeruatũ, non humidũ autẽ guſtatiuum ſenſoriũ. Si enim ſenſus patitur à ſenſili: humidũ autẽ guſtabile: neceſſariò ergo guſtatiuũ ſenſoriũ ſic natura aptũ eſt humectari, ut etiã in humiditate propriũ ſeruet naturam. Non eſt enim corruptiua, quæ ſenſorio immittitur humiditas, ſed cõtra ſeruatrix, & perfectrix. Quòd autẽ non omnino à ſuccis humectetur guſtatiuũ ſenſoriũ, ſcilicet, lingua, ſed à nõnullis etiã fiat ſiccior, iam dixi in ijs, quæ prius dicta ſunt. Neq; ergo piper, neq; ſalſamẽta, neq; ſiccus panis, neq; alia innumerabilia huiuſmodi linguã humectant, et ſi ſint guſtabilia: ſed potius exiccant, non ut ſucculenta & ſapida, ſed propter aliquam tangibilem qualitatẽ, ut ſiccitatẽ, & caliditatẽ. Neq; enim ſiccus panis exiccat, uel, uerbi gratia, cicer frixum, aut bellaria, & ſimilia: ſed eo quòd ſunt ſicca, uel calida, eã, quæ eſt in lingua, humiditatẽ exhauriunt. Illud autẽ, Seruatũ, dici poteſt, etiã ut ab alijs ſeparet, & diſtinguat, ut nitro, & ſimilibus. Ea enim humectantur non ſeruata, utpote quæ liqueſcant.

Signum autem, quòd neq; cùm eſt exiccata lingua ſentiat, neq; valde humida. Ipſa enim fit tactus primi humidi. ſicut quãdo prægustato quis vehementi ſucco, alium guſtet. & quemadmodum ægrotantibus omnia videntur amara, eo quòd lingua tali humiditate plena ſentiat.

Signum, inquit, quòd oporteat linguã eſſe potentia humidam, non autẽ actu, quòd quicunq; habent linguã immoderatè ſiccã, uel humidã, hi non apprehendunt guſtabilia. Deinde huius quoq; cauſam adiungit. Ipſa, enim, inquit, fit tactus primi humidi: id eſt, propterea non apprehendit lingua ualde humida ſuccos, quod, quæ in ipſa eſt, boni ſucci humiditas, ipſa quoque prima eſt linguæ accedens tactus, ipſa ſui ipſius apprehenſionẽ præbens, & ea ratione nõ ſinens exteriorẽ apprehendere. eius enim, quod eſt appoſitũ, & quod primum tangit, fit guſtus. Signum autẽ huius dicit, quòd, qui aliũ ſuccum & maximè paulò uehementiorẽ prægustarunt, ſecũdos non amplius ſimiliter ſentiunt. Sed & ijs, qui regio morbo laborãt, omnis uidetur amarus ſuccus: eo quòd humiditas, quæ eſt circa linguã, hunc ſuccũ habeat: quem primũ guſtans, non apprehendit eos, qui adhibẽtur. Sed quæſiuerit aliquis. Atqui ſi eſt amarus, qui eſt circa linguam, ſuccus, oportebat, quando mel adhibetur, uideri minus amarũ, dulci immixto, & amari immoderationẽ caſtigãte: nunc uerò quando dulce adhibetur, tũc magis amaritudinẽ apprehẽdit. Hoc autem non eſt uerum: non enim tunc magis apprehendit: ſed quia iã ante hoc quieſcit ſenſus: eũ, qui eſt circa illã, ſuccũ non apprehẽdit. nã & ſi nihil adhibitũ fuerit, magis amaritudinẽ ſentiet. Sicut ergo is, qui humidam habet linguã, minus ſentit: ſic &, qui nimiũ ſiccã. Oportet enim, ut dixi, ſenſorium affici à guſtabili, quod eſt humidũ: quod eſt autẽ nimis ſiccum, ab humido minus affici, & lõgiori tempore. Declarãt autem id exiccata coria, quæ longo tẽpore ab humido non afficiuntur.

Succorum autẽ ſpecies, ſicut & in coloribus, ſimplices quidẽ ſunt cõtratiæ, dulce, & amarum. Coherentes autẽ, illi quidẽ, pingue: huic verò, ſalſum. Inter hæc autẽ, acre, & auſterum, & acerbum, & acidum. Ferè enim hæ eſſe videntur ſuccorum differentiæ.

Enumerat ſpecies guſtabilium. Sicut enim in coloribus alia quidem ſunt ſimplicia, quæ & contraria, album, & nigrũ. neq; enim hæc ex alijs ſunt mixta coloribus, neq; inter ſe. Quæ autẽ inter illa interiecta ſunt, non ſunt amplius ſimplicia: ſed quadã eorũ inter ſe mixtione perficiuntur. & ſunt nonnulla quidem eorũ albo propinquiora, ut flauũ: alia uerò, quæ ad nigrũ propius accedunt, ut ceruleũ. reliqua uerò ſunt intermedia, ut fuſcum, rubrũ. ſic & in ſiccis. Nam & in ijs ſimplicia quidẽ ſunt rurſus contraria, dulce, & amarũ. Reliqua uerò mixta & intermedia. ſed dulci quidem propinquius eſt pingue: amaro uerò ſalſum. Reliqua autem, quæ enumerat, ea ſunt intermedia. non autem &, quæ ſunt intermedia, mixta. Quæ enim ſunt mixta, ea ſunt quoq; intermedia: non ita autem & contra: Vt in coloribus, fuſcum quidem quod mixtũ eſt, eſt & intermedium. Rubrum uerò, uel uiride ſeu porraceum, non omnino fiunt ex contrariorũ

trariorum mixtione: sed intermedia dicuntur, ut quæ neutrius extremi partem habeant. Sic autem & in succis, mixtum quidẽ est salsum, ut sales. ex amara enim aqua marina, & dulci generantur. Acre autem, & austerum, & acutum, quòd neutrius extremorum partem habeant, sic sunt intermedia. neq; ex extremorum mixtione omnino generantur. Octo autem species succorum enumerat. & ferè hæc quidem sunt. quæ dicit esse. Si quid enim est aliud, prope est, ut sit succi & saporis expers: ut flaccidum, uel quid eiusmodi.

Quare gustatiuum quidẽ est, quod est potẽtia tale: gustabile autem, quod est eius actu effectiuum.

Postquã dixit de gustatiuæ facultati oppositis seu obiectis, dico autem gustabilibus: deinceps dicit de gustatiua, ea, inquã, facultate, cuius gratia & de oppositis uerba fecit, ut & in alijs sensibus, Hoc autem declarauit, cùm dixit, Quare gustatiuum quidem est, quod est potentia tale, ueluti orationem concludens. Tale est ergo, inquit, gustatiuum potentia, quale gustabile actu, uel dulce, uel amarum, uel quid eorũ, quæ sunt intermedia. Quod quidem gustabile facit gustatiuum actu tale, quale est ipsum.

De tangibili autem & de tactu eadem est ratio. Si enim tactus non est vnus sensus, sed plures: necesse est & tangibilia esse plura sensilia. Habet autem dubitationem, vtrum sint plures an vnus: & quidnam est sensoriũ tangibilis tactiuum, vtrum caro, & quod in alijs habet proportionem, & cõueniẽtiam, vel nõ. Sed hoc quidem est id, quod intercedit: primum autẽ sensorium est aliquid aliud intus.

Adhuc superest, ut de tactu dicat, ex omnibus sensibus, de quibus nunc tractat. Duas autem dubitabiles propositiones, quæ sunt præter opinionem, & fidem, in ijs confirmat. Vnam quidem, quòd tactus non est unus sensus, sed plures. Secundã autem, quòd non est caro tactiuum sensorium: sed est aliud quidẽ sensorium: caro autem intercedit, ut in alijs uel perspicuum, uel odoriferum, uel sonorum transuectiuum, uel ut, quod est cõpositum, aër, & aqua. Quòd itaq; nõ unus est tactiuus sensus, sed plures, per duo argumenta confirmat. Vnum quidem, quòd omnis unus sensus circa unam contrarietatem uersatur: tactus autem non circa unam uersatur contrarietatem, sed plures. Nõ est ergo tactus unus sensus. Visus enim uersatur circa album, & nigrum, & ea quæ intercedũt. Similiter gustus circa dulce, & amarũ, &, quæ sunt intermedia. Auditus circa acutum, & grauem sonũ. Odoratus uerò, cùm sit, ut diximus, exilis & exiguus, odorabilia per species non dijudicat, preterquam iucundo, & molesto. Sed tactus circa plures uersatur contrarietates, quæ neq; sub se inuicem sunt collocatæ, neq; ullam inter se societatem, & communicationem habent, ut calidum, & frigidũ: siccũ & humidum: molle & durum: graue & leue: asperũ & lene: uiscosum, friabile: & similia. Quare si hæ sunt plures oppositiones, quæ non sunt sub se inuicem collocatæ: quid enim cõmune habet graue, & leue cum sicco & humido, uel reliquis, uel unumquodq; aliorum cum cæteris? unusquisq; autem unus sensus circa unã sensilium oppositionem uersatur: uidetur non unus esse sensus tactus. Vnum est ergo principium hoc argumẽtum. secundum uerò, Omnis quidem unus sensus circa unum genus: tactus autem non circa unum genus. Visus enim circa colores. Gustus circa succos. Auditus circa sonos. Odoratus uerò propter eam ipsam causam. propter quam odorabilium species non discernit, nec ipsorum genus habet nominatũ. Tactus autẽ, et si sit apud nos exactißimus, unum tamen genus nõ habet, nec nominatum, nec innominatum, quod propria sibi sensilia poßit comprehendere. Hæc sunt ergo argumenta, quòd tactus non est unus sensus. Themistius autem dicit hæc quidẽ esse uera: re uera enim non unũ esse sensum, sed plures sensus, tactum. Duorũ autem, inquit, argumentorũ ad secundũ quidem nihil dicere conatus est Aristoteles: prius autem labefacere aggreßus est: sed nos sophisticè fefellit. Dicit enim ne alios quidem sensus circa unã oppositionem fieri, sed plures. Vox enim non solum circa grauem & acutam uersatur: sed est etiam in uocibus aspera & lenis: candida, & fusca: magna, & parua: longa, & breuis. Similiter autem & in coloribus est asperũ, & leue. Leue quidem, quod uisum delectat, ut color luciferi: asperum uerò, quod molestia afficit. Hæc autem, inquit, dicens, nos falsa argumentatione decepit. Cùm enim dixisset omnem sensum circa unã sensilium oppositionem uersari: clarum est, quòd propriorum dixit sensiliũ. Deinde hanc orationem labefactare tentans, dicit, quòd etiam auditus non solum uersatur circa acutũ, & graue: sed & circa magnum, & paruum. Magnum autẽ & paruũ est ex communibus sensilibus. Oportebat autem ostendere, an alij sensus circa plures oppositiones propriorum sensiliũ uersentur. Hæc quidem Themistius: seipsum autem decipi nesciuit. Magnum enim & paruum, quod de sonis dicitur, solius est auditus propriũ. Quare nullus alius sensus potest, quod est in sonis, magnum & paruũ iudicare, præter auditum. Dicebatur autem esse cõmune sensile magnũ, & paruum, quod est in corporibus continuũ: Huius autem est tactus, & uisus iudex. Clarum est autem, quòd si uocem candidam & fuscam dicimus secũdum conuenientiam, & similitudinem, quæ est à coloribus, dicimus. Similiter & in alijs. Sed est & ad hoc dicere, quòd magnum, & paruũ, quod est in sonis, non est alia quædam oppositio ab acuto & graui sono: quemadmodum in tactu à calido & frigido, alia est penitus oppositio. graue & leue, uel asperum, & planum, & unaquæq; aliarũ: sed sonorum intentionem, uel remißionẽ declarat. Id autẽ nõ est alius oppositionis propriũ. Tale ergo magnũ & paruũ dicis, ut mellis, uerbi gratia, magnũ: caricæ autẽ fortasse paruum, quòd est quidẽ intensa in melle dulcedo, in carica autem remissa. Sed & nigrum colorem, qui satis quidem est copiosus, magnum quispiam dixerit: qui autem non sic habet, sed est remißior, paruum: quod est, ut semel dicam, uehemens, & exiguum, magni, & parui uoce nominans. Sed etsi fuscam uocem & candidam dicamus, non aliam oppositionis uocum speciẽ dixerimus. neq; enim eorũ ab acuto & graui distinctionem est inuenire, ut durũ & molle est ab alijs separatum uidere. Similiter autem & asperum & leue: sed sunt ueluti quædã proprietates, quæ in acuto & graui considerantur. Non est autẽ quidã à forma recessus circa acutũ, & grauẽ sonũ. Est autẽ operæpretium quærere, quamnã ob causam, cùm magnũ & paruũ de solis magnitudinibus dicatur, in solis uehementibus & exilibus sonis translatione utimur, dicentes magnum & paruum sonum: non autẽ magnũ dulce, quod est admodum dulce, neq; paruũ dulce, quod habet exiguã, & nõ satis apertam dulcedinẽ, neq; in ullo alio. Dico ergo, quòd sonus nõ est res aliqua accumulata subsistens: sed in eo, quòd fiat, subsistit: fit autẽ in tẽpore: est autẽ omne tẽpus continuũ: propterea eũ, qui fit in multo tempore, sonũ magnũ dicimus: qui autem in paruo tempore, paruũ. Valde dulce autẽ, & ualde nigrũ in alijs quoq; propter qualitatis uehementiã sunt talia, non autẽ propter temporis longitudinẽ. Non rectè itaq; Themistius aduersus ea, quæ ab Aristotele dicta sunt, argumento institit. Illud autem dici potest, quòd in tangibilibus quidẽ plures assumptæ sunt oppositiones, quæ nihil inter se habent commune, sed sunt penitus separatæ. à calidi enim & frigidi oppositione separa-

parata est, quæ fit per humidum, & siccum. Vnde ignis quidem calidus, & siccus: aqua uerò frigida & humida. Similiter durũ, & molle: asperum, & leue: uiscosum, & friabile: hæc omnia sunt à se inuicem separata. Nihil ergo horum neq; in igne consyderatur, neq; in aëre, nec aqua: neq; omnia composita corpora consequitur. neq; enim quodlibet est uel uiscosum, uel friabile. Qui itaq; sunt rigidi, & fractu difficiles lapides, neq; uiscosi sunt, neq; friabiles. Est enim in humido uiscosum. Oppositiones autem, quas dixit in sonis Aristoteles, in omni uoce est inuenire. Omnis enim uox magna est uel parua. Nam & acuta, uel magna est, uel parua, uel lenis, uel aspera. & grauis similiter. Omni itaq; uoci contingit. secundum enuntiationis enim quantitatem, magnum habent, & paruum. Similiter & lene & asperum secundum qualitatem: quare non sunt oppositiones diuersorum audibilium, uel sonorum. In tactu sunt à se inuicem, ut ostendimus, separatæ oppositiones, & nihil habentes inter se commune, neq; aliæ cum alijs concurrentes. Vnde nec in omnibus quidem tangibilibus consyderantur. Cur enim non, sicut omnis uox uel magna est uel parua, uel aspera uel lenis, sic quodcunq; tangibile est uel uiscosum, uel friabile, uel asperum, uel leue? Si autem unumquodq; est calidum, uel frigidũ, uel siccum, uel humidum: id est eam ob causam, quòd hæ sint oppositiones, quæ corporum substantiam constituant. Si autem graue, & leue omnia sunt sortita corpora: sed non, ut quæ cum alijs qualitatibus concurrant, caliditate, inquam, & frigiditate, uel siccitate, & humiditate. Non sicut quantitatem sonorum, quorum & qualitatem, consecutum est magnum, & paruum, & asperũ, & lene: sic & quantitatẽ calidi, & frigidi, & sicci, & humidi, intensionem, inquam, & remissionem, consecutum est asperũ & lene, uel graue & leue, & reliqua similiter. Neque quoniam omne compositũ est uel asperum, uel lene, propterea qualitates ipsæ aliarum sunt qualitatũ quædam sequelæ. Potius enim partium positionem consequuntur. Circa æqualem enim uel inæqualẽ partium positionẽ fit asperum & lene. Sunt itaq; hæ omnino à se inuicem separatæ, & nihil ipsis simile est in alijs sensilibus uidere. Ad secundum autẽ argumentũ existimat quidem, ut dixi, Themistius nihil ab Aristotele dictum esse: dico autem, quòd cum omnis sensus circa unũ aliquod sensile uersetur, tactus non uersatur circa unum commune genus sensiliũ. Attici autem interpretes rectè intelligentes dicunt, quòd admodum compendiosè huius quoq; solutionem posuit Aristoteles, dicens ipsum quoq; circa unũ aliquod genus uersari: nõ esse autem apertum unũ genus, quod sit tactui subiectũ. Per hoc ergo significauit, quòd est quidem, sed non est apertũ. Quid ergo hoc est? dicimus quòd resistens. Resistens autem dico, non quod est molli oppositũ, & tactui non cedit: sed omne naturale corpus, quod admouetur, & tactum attingit: ad mathematicorum corporum differentiam, quæ neq; attingunt, neque tactui resistunt. Quod igitur quomodocunque tactui resistit, hoc dicimus esse resistens, & esse commune genus tangibilium. Non uidetur autem hoc caliditatem, & frigiditatem comprehendere. Horũ enim non fit secundum trusionem apprehensio: nisi quis dicat, cum corporibus, quæ sunt his qualitatibus subiecta, fieri apprehensionem. Hæc ergo erit uniuersalis oratio. Sed si ita est, cur tangibiliũ genus magis fuerit resistens, quã uisibiliũ, & audibiliũ, & reliquorũ? Est enim hoc subiectũ non solum tangibilibus qualitatibus, sed & coloribus, & sonis, & succis, & odoribus. Si enim nihil aliud significamus dicendo resistens, quàm corpus naturale: cur ipsum magis subiectũ esse dicemus tangibilium qualitatũ, quam aliorũ omnium? Et, si omne unum aliquod genus omnino in unam primam oppositionem diuiditur: ut color quidem in album, & nigrũ: succus in dulce, & amarũ: odores in bene olẽs, & malè olens: sonus in acutum & graue: dent resistentis quoq; differentiam: & dicant in quam primam oppositionem diuidetur: præter id, quòd, ut iam dixi, non est rationi congruum, ut ad id referatur caliditas, & frigiditas: siccitas, & humiditas. Est ergo hoc resistens, tangibiliũ nõ genus, sed subiectum, sicut & aliorũ. Non sic autem dictũ est illud, omnem sensum unum circa unum aliquod sensiliũ genus uersari: id est circa unum aliquod subiectũ sensiliũ. Communiter enim omnium unũ est aliquod subiectum, sed genus dictum est, quod de pluribus, & specie differentibus in eo, quod quid est, prædicatur: sicut color de albo, & nigro: utrũq; enim color: sonus de acuto, & graui: utrũq; enim sonus: Succus de dulci, & amaro: utrũq; enim est quidam succus: & in reliquis similiter. Quare, quòd ad hæc attinet, nullum argumentum solutionem habuit. His duobus argumentis positis quòd non est unus tactiuus sensus, dehinc tertiam ponit rationem, quæ tuetur non unum esse sensum tactum. sed plures: non autem ex hoc loco id astruit: sed est instantia aduersus syllogismum, qui conatur ostendere, unũ esse tactiuũ sensum, & non plures. Qui syllogismus non ponitur quidẽ: sed quia Aristotelis confutatio uidetur, ut aduersus talem syllogismum, instantiam facere: propterea interpretes syllogismũ, quem Aristotelis confutationes soluunt, coniectura assecuti, eum eiusmodi esse dicunt. Si tactus sensorium unum est caro: necesse est & tactiuum sensum unũ esse. Quorum enim sensoriũ unum est, ea sunt inter se quoq; eadem. corũdem autẽ sensilium & unus quoq; sensus est. Atqui unũ tangibilium est sensorium caro. & tactiuus ergo sensus unus est. Huius ergo syllogismi & connexum, & assumptionẽ ostendit esse falsam. Et connexum quidẽ sic. Non necesse est, inquit, si unũ est sensoriũ, propterea sensum quoq; esse unum. Ecce enim unũ quidem est sensorium, lingua: diuersi autem sensus, & sensilia: & tactiuus, & gustatiuus: & tangibilia, & gustabilia. Et quòd diuersi, clarum est, quòd per totũ quidẽ reliquũ corpus sentimus secundum tactum: non autem gustamus: sed tamen in lingua, quæ est unum sensorium, utriq; sensus concurrunt. Est ergo falsum dicere, quòd si unum est sensorium, est unus quoq; sensus. Nam si, ut dicit, ambo in lingua concurrerint: sic contigerit & in toto corpore concurrere, ita ut non solum toto tangamus, sed etiam gustemus: neq; eos esse diuersos sensus discreuerimus, sed unum esse, & eundem existimauerimus. Iam uerò quia non conuertũtur, nec quodcunq; tactum habet, gustus quoq; est particeps: ostenditur esse alium à gustu tactũ: non ergo, eo quòd sit unum sensoriũ, unum quoq; esse sensum necesse est. Cõtra autẽ, quòd plura sint sensilia, plures quoq; esse sensus, est rationi consentaneum: sicut in lingua. Quare non si tactiuum est sensorium unum, omnino est & tactiuus sensus unus. Sic ergo connexũ sustulit. Tollit autem & assumptionem, quòd omnino caro non est tactus sensorium. Quoniam autẽ in idem cõcurrit & syllogismi assumptionis confutatio, & secunda propositio: utrunq; enim uult non esse carnem sensoriũ: confirmat utrũq; communibus argumentis. Hoc autẽ ostendit, dico autem non esse carnẽ sensorium, rationes, quibus utebantur, qui carnem uolunt esse sensorium, ad probandum eam esse sensorium, & exponens, & refellens. Hæ autem sunt tres numero. Vna quidem ex apprehẽsione, quæ fit sine tempore, eo quòd sine tempore, simul ac carne tangibilia attingimus, ea apprehendimus. Si enim caro esset, quod intercedit, & non sensorium: aliquo ad apprehensionem tempore opus esset: in quo oporteret carnem affectam, in sensorium, quod est intus, suam affectionem transmittere: Est enim rationi consentaneum: sicut in auditu, cuius per id, quod intercedit, non absq; tempore fit apprehensio, simul ac factus est sonus: maximè quando fuerit longè quod sonat: sed aliquo tempore opus est, ut afficiatur aër, deinde eum ad auditum traijciat. Sic itaq; in Meteoris ostensum est, quòd quamuis prius fiat tonitru,

nitru, ipsum posterius apprehendimus: Fulgur autem prius, & si posterius factum sit: idq; & propter auditus crassitudinem, & uelocem motum luminis. Similiter & in remigatione, remũ prius sublatum uidemus: deinde sonum sentimus. Similiter olfactus, qui est auditu corporalior, lõgiori ad apprehẽsionẽ tẽpore opus habet, etiam si ualde prope fuerit odorabile: donec affectus aër ad nares transierit, ut celerius ad sensorium perueniat affectio. Sed & ipse uisus, qui est sensuum acutissimus, nõ omnino sine tempore habet exactam uisibilium apprehensionem. Si enim circulus eminus in oculum inciderit, in eadem superficie situs, in qua est & oculus: uidetur esse recta. &, quæ sunt triangula, eminus circularia uidentur, etsi ea uisus attingat. Sicut ergo in his, quæ per id, quod intercedit, apprehendũtur, qui est corporalior sensus, longiori ad apprehensionem tẽpore opus habet: sic utique est rationi congruum, & tactum, si quidem caro non est sensorium, sed quod intercedit, non sine tempore, simul ac attigerit, apprehendere: sed aliquo tempore ad apprehensionem opus esse, donec affecta caro, ad sensorium, quod est intus, affectum transmittat. Ea est quidem una ratio eorum, qui uolunt carnem esse sensorium. Hæc uerò est alia. Si, inquit, ne aliud quidem tactiuum sensoriũ uidemus præter carnem: superuacaneũ & ineptum fuerit hoc quidem prætermittere, aliud uerò quærere, quod non apparet. Tertia uerò ratio est instantiæ solutio. Qui enim nolunt carnem esse sensorium, sed id quod intercedit, quandam eiusmodi instantiam ijs, qui uolunt esse sensorium, afferunt. Si caro est sensorium: quod in omnibus inest sensorijs, necesse est utiq; in ea quoq; uideri. Sicut ergo in illis, per aliquid, quod intercedit, fit apprehẽsio, aërẽ, dico, uel aquam: sic & in hac oportebat, per aliquid, quod intercedit, carni sensilia admouere. In alijs itaq; sensili sensorio superposito non fiebat sensus: si autem hoc non fiat: sed ipsum tangibile caro ad eius apprehensionem attingit: uidetur nõ esse sensorium, sed id, quod intercedit: siquidem in omnibus sensibus eandem seruare oportet conuenientiam, & tactum ab alijs sensibus non differre. Gustus enim tactus quidam est, & habet eadem dubia. Hanc instãtiam labefactare conatur, quàm apertissimè fieri potest, eorum partes defendens, qui carnem sensorium esse uolunt. Dicit ergo, quòd in tactu quoq; eadem sensuum proportio, & cõuenientia seruatur, & per aliquid, quod intercedit, fit apprehensio. Quemadmodum enim si digitos in aqua uel in oleo intingamus, deinde hoc tangamus, est inter digitum, & id, quod tangit, humidum aliquod corpus: seiuncto certè digito adhuc in eo uidemus humidam substantiã: sed propter exiguitatem eius, quod intercedit, uidentur citra medium ea, quæ tanguntur, tangi. Sic necessariò & in aëre cõtingit esse inter ea quæ tanguntur aërem aliquem, latere autem propter exiguitatem. Quare & in tactu non citra medium carnis est apprehensio, sed per aliquid, quod intercedit. Quòd si ita est, hic quoq; seruatur tactus cum alijs concentus & conueniẽtia. His ergo rationibus, per quas astruere uidetur, quòd caro sit tactiuum sensoriũ, peremptis, satis ostẽdit carnem non esse sensorium, sed id, quod intercedit. Quòd si ita est, & hic quoque seruatur tactus cum alijs concentus. Has itaque rationes, per quas astruere uidetur carnem esse tactiuum sensorium, & non id, quod intercedit, earum quidem primam, quæ ex tempore apprehensionis, confirmat carnem esse sensorium, sic refellit. Nõ est necesse, inquit, ad ostendendum carnem esse sensorium, ut simul cum eius tactu fiat apprehensio tangibilium. Iam enim si quis, inquit, circa digitum pelliculam extendat, ut oui, uel allij corticem, uel alicuius huiusmodi, nihilo secius sic quoq; fit cum tactu apprehensio. Quòd si quis digito quoq; congenitum corticem cogitauerit, multo magis minimum impedimentum afferet. Si alieno itaq; corpore carni circumposito, nullam extitit impedimentum ad apprehendendum sine tempore: multo magis carne sensorio congenita, impediri non oportere apprehensionem sensilium. Non ergo apprehensio, quæ fit sine tempore, carnem esse sensorium ostendit. Aduersus secundam autem rationem, quæ dicit ne apparere quidem aliquod aliud sensorium præter carnem, illud dicit. Quemadmodum, inquit, si congenitus nobis esset aër, adeò condensatus, ut & uisiuum, & auditiuum, & odoratiuum sensorium tegeret: existimaremus, eo quòd per unum & eundem, dico autem nobis congenitam aërem, & uideremus, & audiremus, & olfaceremus, quendam unum esse sensum horum omnium apprehensiuum: quòd non uideant discretas partes, per quas horum apprehensiones particulatim fiunt: nunc autem quoniam uidemus diuisa sensoria, quia non est nobis aër congenitus: uel per unum diuersa apprehendimus, dico autem aerem, qui sua perspicua, & personatrice, & odorum transuectrice facultate nobis sensilia adducit. Similiter & quòd diuersæ sunt facultates, sicut & sensoria, sic non oportet existimare, quoniam per unum aliquod, nempe carnem, diuersa tangibilia nobis fiunt apprehensibilia, iam & unum aliquod esse sensorium. Sed quoniam diuersæ sunt tangibilium oppositiones, plura quoq; sensoria esse oportet, ea autem occultari, quòd caro sit nobis congenita, quæ inter sensilia & sensoria media intercedit. Nam si caro nobis non esset congenita, sed separari suapte natura posset, sicut aër: apparerent, quæ nunc per eam occultantur, tangibilium sensoria. Quemadmodum è contrario, si quis in dicto exemplo uisibilium & odorabilium & audibilium differẽtiam nesciret, quòd esset, uerbi gratia, nobis congenitus aër, existimaret esse horum omnium sensorium, nobis congenitum aërem. Non ergo propterea quòd non aliud uideatur tangibilium sensorium praeter carnem, id satis est ad probandum carnem esse sensorium. Ego uerò ad hoc dixerim, quòd si plura essent tangibilium sensoria, à carne, quæ intercedit, occultata, quoniam necesse est in corpore esse sensoria, necesse est utiq; ea esse locis diuisa: sicut & nunc locis à se inuicem diuisa sunt sensoria. Quòd si ea locis diuisa esse necesse est, oporteret non quodlibet tangibile cuilibet parti carnis admotum esse apprehensibile. Quemadmodum, si aër esset nobis congenitus, & admotum esset uisibile, non in illa aëris parte, quæ oculo directò obijcitur. sed, quæ auditiuo meatui, non uideretur: ita scilicet & nunc omnino necesse esset, si plura essent tangibilium sensoria à carne occultata, quandoquidem ea sunt locis diuisa, non quælibet carnis parte quamlibet tangibilem speciem admotam esse apprehensibilem. nunc autem ita est. clarum est ergo, quòd non plura sunt intus sensoria. Si quis autem dicat plura quidem esse: unumquodq; autem omnia apprehendere: superuacaneum. unum enim sufficeret. non sunt ergo plura tangibilium sensoria, sed unum. Quòd si unum est, omnino carnem esse necesse est. Cùm sit enim similarium partium, per uniuersum animal secundum continuitatem peruadit caro. Sic itaq; secundam rationem & Aristoteles refellit, & nos aduersus illam contradiximus. Tertiam autem rationem hoc modo. Ea autem erat, quæ instantiam dissoluebat, quæ aduersus eos opponebatur, qui carnem uolunt esse sensorium. Instantia autem erat, quòd non seruat caro eam, quæ est in alijs sensorijs, proportionem, & conuenientiam, dico autem apprehensionem, quæ fit per id quod intercedit. Dissoluitur autem, quòd fit hic quoq; similiter id, quod intercedit: ut in ijs, quæ in aqua attinguntur, est adhærẽs humidũ: sic & in aëre est rationi cõsentaneum esse breuem quendã inter ea, quæ tangũtur, aërem. Hanc ergo solutionem refellit Aristoteles. Et si enim, inquit, et in ijs,

quæ

quæ tanguntur, est aliquid, quod intercedit, sed non quod eum alijs sensibus proportionem, & conuenientiam habeat: commune tamen est id paruũ, quod intercedit, in alijs quoq;. Incũbente enim oculo lema, est necessariò eiusmodi, quod intercedit. Tangit enim lema uidelicet corneam. Si ergo, quæ tanguntur, per aliquid, quod intercedit, tanguntur: est, scilicet, inter oculum, & lemam, aliquid quod intercedit: sed lemam tamen non uidemus: quia non oportet simpliciter esse, quod intercedit, sed id quoq; interuallo cõmoderatum esse oportet. Neque enim si oculi, & uisibilium proportionem magnitudine longè superet, eo uisibilia uidebimus: neq; si ualde paruum fuerit, ut in lema, quæ oculo incũbit. Oportet ergo in tactu quoque id, quod intercedit, cum alijs habere proportionem, & conuenientiam: nunc uerò non habet. Clarum est ergo, quòd & si quis eorum solutionem admittat, ne sic quidem seruatam inueniet, quæ in alijs est sensibus, proportionem. Est autem & ad hæc, dico autem, quæ ab Aristotele dicta sunt, contradicere. Oculus enim non aliquo simpliciter, quod intercedit, opus habet: sed & perspicuo: nec eo solũ, sed et illuminato. Dicet ergo quispiam, nos non uidere per id, quod inter oculum, & lemam intercedit: non quòd sit ipsum exiguum, sed quòd lucem lema intersepiat, & impediat, ne, quod intercedit, fiat actu perspicuum. Quare nisi lema lucem intersepiret, eam uideremus. Eandem autem omnino proportionem, secũdum eius, quod intercedit, quantitatẽ, in omnibus sensibus seruari, est à ratione alienum. Qui enim sunt corporaliores sensus, minore opus habent eo quod intercedit. Neq; enim quanto uisus uisibilia apprehendit, tanto auditus quoq; audibilia, ut declarat, quod in remigatione accidit: Dico autem, quòd remum primum sublatum uideamus: deinde sonum sentiamus. neq; uerò per quantum auditus, per tantũ & odoratus. Est itaq; rationi consentaneũ tactũ quoq;, cùm sit omnibus craßior, minore quam omnes egere eo, quod intercedit. Omnino autem, quòd opus habeat tactus eo, quod intercedit, non necessariò comprobatum est ex ea, quæ est cùm alijs sensibus, proportione, & conuenientia. Iam enim maximè neq; gustus indiget. Neq; enim quæcunq; in uisu accidunt, in alijs quoq; euenire necesse est. Neq; quæcunq; in auditu & odoratu, in alijs quoq;. Vt quòd uisus quidem per emißionẽ sentitur, reliqui autem per immißionem, etiamsi ipse quoque per immißionem. In alijs itaq; sensibus oportet ipsum aërem materialiter affici, ut sic afficiatur sensus, ueluti, redolentẽ fieri, uel sonare. Non sic autem in uisu. Non enim coloratur aër. Et quòd uisus quidem sine luce non operatur: reliqui autem maximè nõ est ergo necesse eadem in omnibus sensibus euenire. Quare non est mirandum, si cùm alij opus habeant eo quod intercedit: gustus, & tactus non egent. Et ipsum quidem nomen hoc satis declarat, quòd tangendo tactus apprehensionem habeat. Hæc sunt ergo per quæ probare uisus est Aristoteles, & quòd plures tactiui sunt sensus, & non unus, & quòd caro non est tactiuum sensoriũ, sed id, quod intercedit: & quomodo nos aduersus ea, quæ dicta erant, opposuimus. Nunquid autem ne duo quidem, quæ dicta sunt, confirmare proposuit, sed unum solum, quòd plures sensus sunt tactus: secundum autem ad hoc referebatur. Syllogismũ enim ostendentem, quòd unus est sensus, ex eo, quòd unum sit sensorium, refellens, ostendit, quòd neq; connexũ eius est rectum, neq; adsumptio. Adsumptio autem erat, quòd caro, cùm sit una, est sensorium tangibilis. Vt ergo ostendat, non unum esse sensorium, sed id, quod intercedit, hoc per tria argumenta ostendit, talibus Aristoteles, in duabus quæstionibus, si quidem duæ sint, argumentationibus nos exercens, ut dixi, & assuefaciens, ne simpliciter, & temere probabiles orationes admittamus, sed ueras. Est autem Aristotelis opinio, et quòd unus est tactiuus sensus, et quòd caro sensoriũ. Quòd enim unũ intellexit esse tactũ, in tertij libri proœmio declarauit. Quòd enim, inquit, non est sensus præter quinq;, ijsq; enumeratis, unum ex quinq; tactum quoq; connumerauit. Quare si quinq; sunt sensus: unus autem eorum est tactus: unus ergo est tactiuus sensus. Et carnem quidem sensorium esse uult, ubi dicit. Tactus autem est eo ipso, quòd tangatur, & adhuc magis in his. Rursus, inquit, & quæcunq; ipsa tangentes sentimus, tactu sunt sensilia, quem habemus. Si autem quòd tangatur sentimus: tangitur autem caro: Sensorium ergo caro est. Magis autem ex ijs, quæ sparsim, & diuersis in locis ab eo dicta sunt, Philosophi mentem colligendo dici potest, quòd et unũ, & multos sensus nouit tactum: & non solum ipsum, sed & reliquos sensus: & carnem esse & sensorium, & quod est intermedium. Similiter & reliqua sensoria. Nã & nostra anima & una est, & multiplex. Quemadmodum enim coloris quidem ratio est per se indiuisibilis, & figuræ expers: cum subiecto autem corpore simul & diuisionem, & figuram suscipit. Sic autem & irrationalis anima, secũdum substantiam quidem habet, ut sit carens partibus, & indiuisibilis: Quomodo enim simul secũdum idem, & albũ, & nigrum apprehenderet? Fit autem diuisibilis circa corpora in eis diuisa: Quoniam ergo est secundum aliquid indiuisibilis, & diuisibilis: meritò una dici poßit, & multæ. Et propterea itaq; etiam unaquæq; eius facultatum & una fuerit, & multæ, ut & quæ simul cum subiecto diuidatur, & alia parte aliud sensile apprehẽdat. In tactu autem hoc meritò quæsiuit. Quoniam enim ipse est longe materialior, & corporalior: partium multiplicitatem iure habet apertiorẽ. Et alij quidẽ magnis unũ, quã multi. Ipse autem magis multi, quàm unum. Et quid dico in animæ irrationali, cum & rationalis, ut ad mẽtem collata, est quodãmodo diuisibilis, ut quæ ipsa utatur propositionibus, & confirmationibus, & cõclusionibus? Est autem rationi consentaneũ sensorium quoq; carnem esse. Si ea enim esset id, quod intercedit: quoniã & aëre, & aqua est craßior: in illis autẽ, etsi sint subtiliora, est aliquod tẽpus, ut per ea sensus sensilia apprehendant: Remum enim prius reuulsum uidemus: deinde postea sonum audimus. et cùm fit tonitru, primũ nobis fulgur apparet. et nõ simul atq; odoriferũ appropinquauerit, odorẽ sentimus: sed ad apprehensionẽ aliquo tẽpore opus est. Si itaq; per aërẽ, qui est subtilis, tẽpore tamẽ opus est ad odorẽ, & sonũ sentiendum: multò magis in tactu, siquidẽ caro nõ esset sensoriũ, sed id, quod intercedit, nobis tẽpore opus esset ad tangibiliũ apprehẽsionẽ, propter carnis craßitudinẽ: nisi quis in alijs interuallum causetur. Sed in odoratu, quãuis prope sit suffitus, tempore tamen aliquo ad apprehẽsionẽ opus habemus. Sed tamẽ etiam si sensoriũ est caro: sed et id etiã quod intercedit: sicut et in alijs sensorijs. Sensoriũ enim ꝓpriè est spiritus. Atq; in oculo quidẽ crystallinus, & reliqui humores, & tunicæ, ut ad spiritũ quidẽ intercedũt: ut ad aërẽ autẽ, & alia, sunt sensoriũ. Sed hic quidẽ hæc potius sensoriũ, ꝙ id, quod intercedit. In tactu aũt caro est potius id quod intercedit, ꝙ sensoriũ: propterea ꝙ est materialior, & quæ terreni plus cõtinet. Spiritui enim est cõueniẽtius uisiuum sensoriũ, ꝙ caro. Et hæc est Aristotelis opinio. Sciendũ autẽ, ꝙ Themistius aliã quoq; ꝓbationẽ ponit, eũ ostẽdit carnẽ nõ esse sensoriũ. Sensoria enim, inquit, cõtraria dijudicant. Visus enim albũ, & nigrũ dijudicat: gustus dulce, et amarũ: auditus graue, & acutũ sonũ: tactus aũt leue, et graue oppositũ. Graue quidẽ, quòd eius fit cõstipatio, & protrusio: leue aũt nõ itidẽ, quoniã ab eo nõ afficitur. Dico ergo, quòd quemadmodum in alijs diximus, ea apprehendere non solum propria sensilia, sed & priuationes: apprehẽdit enim uisus quidẽ tenebras: silentiũ autem auditus: apprehẽdere autẽ ea dicimus nõ secundũ affirmationẽ, sed negationẽ, quòd nihil patiantur: sic & leuitatem tactũ apprehendere dicimus secundũ negationem. Nam eadem ratione

dicemus ne alia quidem opposita apprehendi posse. Non enim uisus afficitur à tenebris. Neq; auditus à silentio. Lux autem tenebris opponitur. Sono autem seu uoci silentium. Sic & quando frigidum, & calidum apprehendit: siccum, & humidum: asperum & leue, quæ sunt cõtraria. Quòd autem & unum est tactiuum sensorium, idq; non aliud quàm caro, licet hoc modo ostendere. Et quòd unum est sensoriũ, ostendemus hoc modo. Quodcunq; enim ex tangibilibus, ut calidum, in quacunq; parte corporis admoueris, eius omnino apprehensionem retinet. Similiter & frigidum, & siccum, & humidum, & reliqua omnia. Quare si unũquodq; sensile in quacunq; parte caro apprehendit: clarũ est utiq;, quod non sunt plura sensoria, essent enim locis separata. Quòd si ita esset, non cuilibet parti carnis idem admotum sensile esset apprehensibile. Clarum est enim, quòd in aliqua carnis parte positum, si non esset subiectum, quod id apprehenderet, sensorium, nullam suijpsius apprehensionem præberet. Sicut ergo uisibile, quod est retro, non uidemus. Neque enim, si, ut ita fingamus, nos circumcirca ambiret aër, & uisiuum, & auditiuum, & odoratiuum sensorium tegeret, in qualibet parte ambientis aëris positum uisibile uideretur. Si enim ad eam partem positum esset, quæ est directò è regione auditiui meatus, non uideretur. Atqui si audibile in eodem loco positum esset, magis auditum esset. Sic & odorabile sui magis sensum præberet, si ex odoratiui meatus regione sitũ esset. Quare hac quoq; ratione etiam discreta tunc essent diuersa sensoria: & propterea diuersi sensus. Quare si nunc quoq; ambiens caro plura tegit sensoria: cur in qualibet parte quoduis tangibile sentit? Quamobrem si in alijs quoque ambiente aëre omnia sentirentur: in tactu quidem certè hoc euenire non deberet: quòd non ea, quæ longè sunt, sed quæ propè, tactus apprehendit. Quòd itaq; non sunt plura tactiua sensoria, hinc clarum est. Quòd autem neq; aliquod aliud est præter carnem tactiuum sensorium, hinc manifestum est. Si enim aër intercederet: in quibus autem sensorijs est aliquid, quod intercedit, in ijs si supra ipsum sensorium ponatur sensile, sui nullam apprehensionem præbet: clarum est, quòd hic quoq; hoc ipsum eueniret. Nunc autem si quis de carne paululum quid detraxerit, deinde supra reliquum imposuerit uel calidum, uel durum, uel aliquid eiusmodi, sentiet omnino. Et rursus si ab illa aliquam aliam partem abstuleris, idq; usq; ad ipsum os. Quare si hoc uerum est, clarum, quòd caro est tactiuum sensorium. Si enim aliquod aliud intus esset, carne paulatim ablata oporteret ad ipsum aliquando peruenire sensorium. Quare superposito sensili consensus non amplius fieret. Quòd autem una quoque est sensitiua facultas, & non multæ, hinc ratiocinatione collegeris, si quidem cuilibet sensitiuæ facultati proprium aliquod sensorium natura attribuit. Dicere enim linguã esse & gustatiuum, & tactiuum sensorium, est ridiculum. Tactiuum enim sensum non sola habet lingua, sed totum per totum corpus. Et causa dicta est, quòd ex ijs constamus, calido, frigido, sicco, & humido. Cur ergo in lingua magis utrunq; contingit, quàm in oculo, & auditu, & odoratiuo meatu? Nam & hæc simul sunt & talia, & tactiua. Quòd autem gustatiuum tangens sentiat, sicut tactiuum, eximium quid uidetur habere præter alia. Nam, ut dixi, nihil habet, quod sit proprium præter alia. Et clarum est, quòd neq; ualidũ est, quod dicitur, in tactu oportere esse, quod intercedat, ut cũ alijs sensibus conueniat. Nam cùm sint quinq; sensus: duo quidem, uisus, & auditus, quæ sunt longißimè apprehendũt: Duo autem, tactus, & gustus, quæ sunt proximè. Ipsum enim oportet attingere sensoriũ, si quidem ostensum est, quòd caro est sensorium. reliquus autem odoratus mediũ locum sortitus est, ut qui neq;, quæ ualde longè sunt, apprehendat, neque ipsum sensorium tangunt odorabilia. Quare cùm sic habet tactus & gustus, magis cõsensus quidam, & ordo seruatur in sensibus. Si enim quatuor similiter externa apprehenderent, probabiliter dici posset, cur non reliquus quoq;? Si autẽ non sic habeat: sed lingua quidem tangens: olfactus autem, quæ ualde propè sunt, & ferè tangunt: quid necesse est, ut tactus per id, quod intercedit, apprehendat? Dicere enim quòd gustus quoque tactus est, non est uerum. Cur enim non tactus gustus? Apertè enim distincta sunt & sensoria, & facultates. Si autem propterea quòd tangens gustat, ideo tactus est: hac ratione dixerit quispiam auditum quoq; uisum, & uisum auditum: ambo enim, per id, quod intercedit. Tangibilia autẽ sentire, ut dixi, totius est corporis commune. Reliquum est ergo ut quæramus, nunquid uerum est illud, quod dicitur, omnẽ sensum uersari circa unam oppositionem sensilium: & circa unũ aliquod & commune genus propinquum. Visus quidẽ circa album, & nigrum, &, quæ sunt intermedia: & commune genus eorum est color. Auditus circa acutum & grauem: & commune genus, sonorum. Gustus circa dulce, & amarum, &, quæ intercedunt: & eorum commune genus, succi. Odoratus autem ut exilis, & euanidus, neque species discreuit, neq; genus, quia non discreuerit species. Apertè autem in tactu multæ sunt oppositiones, ut dictum est, & quæ sub commune aliquod, & propinquum genus non reducuntur. Ostendimus autem, quòd nec in alijs quidem est simile. Magnum enim & paruum in sono, & asperum & leue in quolibet sensili secundum proportionem. Tale est enim in uisibilibus quidem, quod est uehemens & nimium nigrum, & exilius: in gustu autem ualde & minus dulce. Similiter & in odorabilibus. Asperum autem & lene in auditu quidem id, quod delectat, & id, quod molestia afficit. Idipsum autem est in omni quoq; sensu. Clarum autem, quòd hæc non rectè accepta sunt apud Aristotelem. Ea enim quoduis sensile consequuntur, nec sensilium differentiam constituunt. Vt ipse enim in quinto naturalis auscultationis ostendit: Quæ quodlibet genus consequuntur, ea specierum differentiam non faciunt. Sic autem habet dictionis contextus in naturali auscultatione. Quare non sunt species motus, uelocitas & tarditas, quoniam omnes secundum speciem differentes motus consequuntur. Quare neq; grauitas & leuitas, quæ est ad idem, ut terræ ad ipsam, & ignis ad ipsum. Alia enim dicitur alia terra uel grauior, uel leuior. Sed hoc non facit terræ differentiam. Quælibet enim terra alia quidem est grauior, alia uerò leuior. Simliter ignis igne grauior, & leuior. Quare non hac ratione ignis differt ab igne, uel terra à terra. Terra autem ab igne. Neq; enim, quæ in igne est leuitas, terram aliquam consequitur. neq;, quæ in terra est grauitas, aliquem ignem. Atque omnis motus alio quidem est tardior: alio uelocior. Quare si omnia sensilia consequitur, non dico sola audibilia, sed omnia simpliciter, ut alia alijs magis intensam propriam habeant qualitatem, uel remissam, quod accepit Aristoteles magnum, & paruum: similiter ut & delectet, uel molestia afficiat, sicut accepit asperum & lene in auditu: Non ergo sensilium differentiam eiusmodi fecerint. Quandoquidem neq; uelocitas & tarditas motuum differentiam constituebat: quando etsi in uno solo sensu hoc contingeret, ne sic quidem sensuum differentiam constitueret. Magnum enim & paruum omnem sonum consequitur: Similiter & asperum & lene. Non sunt ergo sonorum differentiæ huiusmodi. Non omnem autem tangibilem qualitatem consequitur asperitas & lenitas: friabilitas, & lentor. Sed neque eæ, quæ sunt corporum constitutiuæ qualitates, caliditas, & frigiditas, siccitas, & humiditas se inuicem consequuntur, ut sonum magnitudo, uel paruitas. Sed cùm sunt diuersæ, & secundum speciem separatæ, ad constitutionem

tionem corporum connectuntur. Illic autem quantum est magnum & paruum in uoce, quale autem asperum, & lene: non autem quantitates. Et alioqui fatemur tactum hac ratione differre ab alijs. Si autem hoc facit ut non unus sit sensus tactus, sed plures: quaerendum, nunquid, quemadmodum solus quidem uisus secundum emißionem uisibilia apprehēdere uisus est, cùm nullis alius hoc facere existimatus fuerit: sic & tactus hoc habet eximium, & ab alijs separatum, quòd plures oppositiones apprehendat. Omnino autem dicendo quòd plura apprehendit, statuere quidem licet, quòd eximium quid habeat praeter alios, non utique autem propterea necesse est eum nō unum esse, sed plures. Si enim propterea plures, quòd aliquam habeat ab alijs differentiam: cur non una potius, ex eo, quòd unum habeat sensorium? De lingua enim respondimus, quòd non, tanquam lingua, tactiua est: sed, quatenus totum corpus tale est. Itaq; & uisorium sensorium, & reliqua simul etiam sunt tactiua. Quare nullum apertum indicium, nec aliqua probabilis ratio ostendit, tactum non unum esse sensum, sed plures.

De tangibili autem, & tactu eadē est ratio.

Quaenam? Quòd ab oppositis est incipiendum: quòd hic quoque per id, quod intercedit, est apprehensio: quòd hic quoq; circa unum genus, & unam oppositionē tactus est operatio, quantum quidem ad eam, quae est ex reliquis, consequentiam.

Si enim tactus non est vnus sensus, sed plures: necessarium esse quoq; plura sensilia.

Coniunctio, enim, causae redditionem significans, totũ contextus intellectum talem facit. Quoniam de tactu & tangibili eadem est ratio. Vt enim se habet tangibile, sic necesse est & tactum habere. & contra, necesse est utiq;, siue sint plura tangibilia, multos quoq; esse tactus: siue plures tactus, multa quoque esse tangibilia, siquidem in utrisq; eadem est ratio. Potest autem & coniunctio, enim, non ad predicta referri, sed ad intelligentiam eorum, quae subiunguntur. Erit autem apertus intellectus, si contextus ordinē sic immutemus. Dubitatio autem est utrum sint plures, an unus. Si enim tangibilia sensilia plura sunt: necesse est tactum quoq; non unum esse sensum, sed plures. Fortasse autem & tanquam oratione, quae conuertitur, indifferenter usus est. Oportebat enim, ut dixi, ita dicere. Si sensilia plura, & tactus plures, ut ex confeßis incerta confirmaret. Nunc autem contrarium dixit. Si plures tactus, & tangibilia. Potest autem, ut dixi, & dictio transiliri. Hic ergo dubitatiuè proponitur duas, quae mihi in praecedente contemplatione dictae sunt, quaestiones ostendere: Vtrum unus est tactiuus sensus, an plures. Et utrum caro est sensorium tangibilium, ut uisus uisibiliũ etiam in alijs animalibus, quae carnem quidem non habent, sed aliquid, quod cum carne habet proportionem & conuenientiam: sunt enim quaedam animalia, quae carnem quidem non habent, sed aliquid, quod cum carne proportionem habeat, ut insecta, formicae, & muscae, & similia. An non est quidem caro sensorlum, neq; quod cum ea habet proportionem, & conuenientiam: sed ipsa quidem est intermedia, per quam sensus: sicut erat & in alijs sensibus, quod inter sensilia, & sensoria intercedit. Quod autem propriè, & primò tangibilia sentit, est aliquid aliud intra carnem, quod ciim alijs sensorijs habet proportionem.

Nam & omnis sensus vnius contrarietatis esse videtur, vt visus albi, & nigri: & auditus acuti, & grauis: & gustus amari, & dulcis: in tangibili autem multae sunt contrarietates: calidum, frigidum: siccum, humidũ: durũ, molle: & aliorum quaecunq; eiusmodi.

Hic est primum argumentum, quòd non unus est sensus tactus. Si quilibet enim sensus unam contrarietatem indicat: tactus autem plures: necesse est utiq;, quot sunt, contrarietates, quas tactus apprehendit, tot esse tactiuos quoq; sensus.

Habet autem aliquam solutionē ad hanc dubitationem, quòd in alijs quoq; sensibus sunt plures contrarietates. Vt in voce non solum acumen, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas vocis: & eiusmodi alia. Sunt autem & circa colorem tales aliae differentiae.

Labefactat per haec prius argumentum: quòd non solum tactus circa plures oppositiones uersatur: sed & reliqui. Iam enim praediximus, quòd asperum & lene in uoce, & candidum & fuscum secundum proportionem dicitur: & quòd magnum & paruum, quod est in sonis, non est idem cum eo, quod est in magnitudinibus. Vt dicimus magnam lineam, uel magnum corpus. In coloribus autem, magnum quidem, & paruum non dicimus: asperum autem & lene, & uehemens & exile. Similiter neq; odor magnus & paruus dicitur: sed dulcis, & amarus, & acris, & grauis. Clarum est ergo, quòd hic quoq; non secundum proportionem magnum & paruum dicitur: sed in sonis tantum, eo quòd magnum & paruum est quantitatis continuae, & longum & breue. Sicut ergo longum & granem sonum dicimus, qui fit in maiore uel minore extensione temporis: eo quòd tempus est quantum continuum, sonum, qui magno, uel paruo motu factus est, uel magnum, uel paruum dicimus. Quoniam ergo sonus fit omnino cum motu, dico autem eo, qui est secundum locum: ipse autem est quantitatis: nullum autem aliorum opus habet subiecto motu, qui est secundum locum: meritò in illis non seruatur magni & parui proportio.

Sed quidnam est subiectum, sicut auditui sonus, sic tactui, non est clarum.

Secundum argumentum, quòd non est unus sensus. Quilibet enim sensus circa unum aliquod genus uersatur: uisus colores: auditus sonos: gustus succos: olfactus odores. Quae autem tactui subiecta sunt, non habent unum commune genus. Videatur autem neq; uisus circa unum aliquod uersari genus, si quidem ipse prius dixit, quòd uisibile quidem est & color, &, quod oratione quidem licet dicere, caret autem nomine. Dico autem quòd hoc quoq; sub colorem est reducendum. Est enim hoc totum splendidus color.

Vtrum autem est sensorium intus vel non, sed statim caro, nullum videtur esse signum, quòd sensus fiat simul eorum, quae tangũtur. Nam & si quis circa carnē veluti factam pelliculam extenderit, similiter sensum, simul ac attigerit, significat. Atqui clarũ est, quòd non est in ea sensorium. Si autem congenitũ quoque fuerit, adhuc celerius sensus permeauerit.

Eum, qui à nobis in praecedēte cōtemplatione dictus est, hypotheticum syllogismum non est apertè in uerbis contextus inuenire: sed eo quòd & eius assumptionem, & cōnexum potētia refellit: syllogismus quoq; in ijs cōprehenditur. Quis erat autem syllogismus? Si sensoriũ tactus unum: id autem est caro: necesse est sensum quoq; unũ esse. Atqui sensoriũ caro. Et tactus ergo unus est sensus. Probat ergo, q; neq; si sensoriũ unũ sit, unũ necesse est esse sensum: sicut habet in lingua: Cùm enim unum sit sensoriũ, duo sensus: tactus, & gustus: et quòd omnino caro non est sensoriũ. Sed nos quidem in praecedente contemplatione

priorem

priorem connexi confutationem exposuimus: secūdam autem assumptionis, ut continentem redderemus orationem, quae adstruit, carnem non esse sensorium, sed id, quod intercedit: Ipse autem non est usus eo ordine. Sed quoniam, ut dixi, & secunda propositio, & assumptionis hypothetici syllogismi confutatio erat unum & idem: prius duo argumenta, per quae ostendit nō esse carnem sensorium, ponit: & deinde syllogismi connexum redarguit, & assumptionem in hac secundae propositionis confirmatione. Potentia autem utiq; & dictum à nobis hypotheticum syllogismum posuit. Cùm hic enim situs non esset syllogismus apud Aristotelem: ex dictis collegerunt interpretes, quòd quendam eiusmodi syllogismum confutaret. Vtrum autem est sensorium intus uel non, sed statim caro, nullum uidetur signum, quòd fiat simul sensus eorum quae tanguntur. Trium argumentorum, per quae ostendit, non esse carnem sensorium, unum per haec ponit. Id autem est, quod refellit argumentum, quo ostendere uidebatur carnem esse sensorium: quando etiam si per pelliculam tangibilia attingamus, sine tempore ea apprehendimus: etiam si non sit illa pellicula sensorium: intercedit autem inter carnē, & sensilia. Quid ergo probibet carnem eiusmodi quid esse?

Quare & talis pars corporis sic habere videtur, quemadmodum si circulo nos congenitus ambiret aër. Videremur enim vno aliquo sentire, & sonū, & colorem, & odorem: & vnus esse sensus, visus, & auditus, & odoratus. Nunc autem quia definitum est, per quid fiunt motus: manifestum est dicta sensoria esse alia. In tactu autem hoc nunc incertū est.

Secunda ratio, quae confirmat carnem sensorium, ex eo, quòd nihil aliud praeter hanc appareat, per quod tangibilia apprehendimus. Hanc itaq; refellit, quòd hoc uidetur esse caro, quale contingeret, si nos aër circulo ambiret, & congenitus nobis esset, ueluti condensatus. Quemadmodum ergo si hoc contingeret, propterea quòd tegerentur sensoria, per unum autem, & eundem aërem & audiremus, et uideremus, & olfaceremus, existimaremus unum esse sensorium omnium dictorum uisibilium, audibilium, & odorabilium, congenitum nobis aërem: & ne esse quidem omnino aliquod aliud sensorium praeter ipsum: neq; enim apparet nobis aliquod aliud: quod nunc redarguitur: quoniam apertè sensoria discernantur: hoc nunc existimandum contingere in carne nobis cōgenita, et ambiente, & tactiua sensoria tegente. Quare, non ideo, quòd nō appareat aliquid aliud praeter carnem, per quod sensilia apprehendimus, hoc iam satis esse ad probandum existimandum est, quòd caro sit sensorium. Potest autem hoc argumentum & connexi syllogismi esse confutatio. Hoc itaq; deinceps, & dictam à nobis connexi confutationem ponit Aristoteles, & huic nostro argumēto cohaerere, & ab eo dependere facit. Vt autē hoc ostendamus, dico autem, quòd per praedicta syllogismi connexū refellitur, superius propositū dictionis contextū & exponemus, & interpretabimur.

Quare & talis pars corporis sic habere videtur, quemadmodum si circulo nos congenitus ambiret aër, videremur vno aliquo sentire & sonum, & colorem, & odorē: & vnus quidam esse sensus, visus, auditus, odoratus.

Postquam ostendit carnem non esse sensorium: eo confutato, per quod esse probabilis coniectura uidebatur carnem esse sensorium, dico autem apprehensionem, quae fit sine tempore: Cùm itaq; relinquatur, ut ea quidem sit, quod intercedit congenitum corpus, & intus esse tactiuum sensorium: hac opinione utens, hypothetici syllogismi connexum redarguit, ostendens non esse necesse unam esse tactiuam facultatem: quia per unum & idem, nempe carnem, fit tangibilium apprehensio. Si enim, inquit, circunfusus nobis aër congenitus esset, & eodem satus, ut sensoria tegeret: quia per idem uidemus, & audimus, & olfacimus: nobis uiderentur hi tres sensus unus esse: eo quòd per unum quidem aërem, uisibilia, audibilia, & odorabilia apprehendimus: tecta sunt autem, quae illa dijudicant, sensoria. Quemadmodum ergo etiamsi per unum nobis congenitum fieret apprehensio, non propterea unus esset & uisus, & auditus, et olfactus, sed plures, eo quòd sint plura quoq; sensilia: colores: soni: & odores: Sic neq; quoniam nobis congenita caro cohaeret, unaq; est, per quam omnes tangibiles, quae plures sunt, contrarietates apprehendimus, unus fuerit tactiuus sensus, sed multi, propter sensiliū diuersitatem. In alijs enim sensibus, quòd separatum sit id, quod intercedit, per quod fit sensilium apprehensio, dico autem aërem, & eorum instrumenta sint à se inuicem distincta, manifesta est eorū diuersitas: in carne uerò, quòd ea nobis congenita cohaereat, cùm sit intermedia, incertum est, an sint multi tactus. Sed tangibilium diuersitate discernimus sensuum tactiuorum multitudinem. Nunquid autem & propositū argumentum est etiam syllogismi assumptionis refutatorium? quod etiam magis uerum est. Vult enim etiam per hoc ostēdere, quòd non, quoniam per unum, scilicet carnem, sensilium est apprehensio, iam & unum est tactiuum sensorium. Nunquid enim congenita quidem caro est, quae intercedit, intus autē sunt plura sensoria, ut in exemplo?

Ex aëre enim, vel aqua, fieri non potest, vt constet corpus animatum. Oportet enim esse aliquid solidum. Restat vt sit mixtum ex terra, & his, cuiusmodi vult esse caro, &, quod cū ea habet proportionem. Si enim omnis sensus per id, quod intercedit: & tactus.

Vult causam dicere, quamobrē id, per quod tactus fit, nobis congenitū adhaeret, caro, inquā: non ita autem & aër, & aqua, per quae dicti sensus apprehendunt, nobis cōgeniti cohaerēt, sed sunt exterius. Quia enim, inqt, fieri nō potest, ut corpus animatum, & in terra uicturū ex uno ex simplicibus cōstet, uel aëre, uel aqua: Oportet enim unumquodq; ijs maximè adsimilari, in quibus est uersaturum: Per haec autem praedictorū sensuum fit apprehensio, aërem, dico, & aquam: meritò haec non sunt nobis congenita, & cohaerētia. Nam & qui in auribus inclusus & inaedificatus est aër, nō cohaeret quidē congenitus, sed est inseparabilis. Quoniam autem tactus per carnem habet apprehensionem: eaq; est illi id, quod intercedit: tale autem est & animalis corpus solidum, & mixtum: iure ergo nobis cōgenita cohaeret. Et propter hanc causam, per congenitum nobis cohaerens corpus, quod intercedit, tactus fit apprehensio.

Quare necesse est corpus quoq; esse congenitum, & cohaerens, tactiui intermedium, per quod fiunt sensus, qui plures sunt.

Neq; enim amplius probibeātur, quominus congenita cohaererent, ut alia, quòd nō poßit tale esse animalis corpus. Nam si possent, illa quoq; necesse esset congenita cohaerere. Si enim & ex tali cōstaremus, & per tale sensiliū fieret apprehensio: quid uetaret per propriū, & familiare uidere, alieno autē nō egere? Quoniam ergo tangibiliū est apprehensio per carnē: id est, ut intermediū, per quod fit sensiliū apprehensio. Eius enim, quod est necessariū, & quod fit compēdio, est natura. Propterea ergo, quòd in partibus animalis carnem inuenit, per quam tangibilia sunt apprehēsibilia, natura ea usa est, nec aliquo alio opus habuit, quod intercederet exterius.

Declarat

Declarat autem, quòd plures, qui in lingua tactus est. Omnia enim tangibilia sentit secundum eandem partem, & succum. Si itaq; alia caro succum sentiret: videretur idem & vnus esse sensus, gustus, & tactus. Nũc autem duo, quia non conuertuntur.

Vides, quomodo, ut dicebam, priora quoque erant refutatio connexi syllogismi hypothetici. Dico autem, quòd non necesse est, si per unum aliquod sentimus, etiam unum esse sensum. Vt qui enim per praecedentia ostendisset, quòd contingit, etiamsi unum sit sensorium caro, plures esse sensus, ex eo quòd supponat hoc circa carnem contingere, quod contingeret, si nobis cõgenitus, & cohaerens esset aër, per quẽ uidemus, & audimus, & odoramur, sic subiunxit, Declarat autẽ, quòd plures, qui est in lingua tactus. Quoniam enim non ex ipsis rebus ostensio processit: sed per suppositionem collegit, contingere per unũ quidem fieri sensilium apprehensionem, non esse autem unam sensitiuam facultatem: & quòd non est eiusmodi suppositio, ut fieri non possit, in ipsis rebus hoc confirmat, dico autem in tactu, qui est in lingua. Ecce ergo lingua, & gustabilium, & tangibilium est sensorium. Sed tamen alia est gustatiua facultas, quàm tactiua. Non est ergo uera oratio, quae dicit, si unum sit sensorium, necesse est unum quoq; esse sensum. Quòd enim alius est tactus à gustu, apertum est: quoniam in reliquo quidem corpore tactus est, gustus non: lingua autem & omnia tangibilia apprehendit, & praeterea succos.

Dubitauerit autem quispiam: si omne corpus habet profunditatem: id autem est tertia magnitudo: quorum autem est inter duo corpora corpus aliquod, non contingit ea se inuicem attingere: Humidũ autẽ non est sine corpore: neq; madefactum: sed necesse est esse aquam, vel aquae cohaerere: Quae autem se inuicem in aqua tangunt, si non sint sicca extrema, necesse est aquam habere intermediã, qua plena sunt extrema: Si autem hoc verum est, fieri non potest, vt aliud in aqua aliud tangat. Eodem autẽ modo & in aëre. Similiter enim habet aër ad ea, quae sunt in ipsa aqua. magis autem nos latet, vt &, quae sunt in aqua animalia, si madefactum attingit madefactum.

Hic est tertium argumentum eorum, qui ostẽdunt, carnem non esse sensorium, sed id, quod intercedit. Est autem eiusmodi. Instantiam, ut dixi, proponit ijs, qui carnem sensorium esse uolunt, & eam soluit, & rursus solutionem refellit. Instantia autem est, quòd si in alijs sensorijs per aliquid, quod intercedit, est apprehensio: caro autem, quòd tangat, tangibilia apprehendit: uidetur nõ esse sensoriũ. Ostẽdit ergo quid est quod intercedit. Si enim omne corpus, inquit, habet profunditatem: id est autem tertia magnitudo, pro eo quod est, tertia dimensio. Prima enim dimensio est longitudo: secunda latitudo: tertia profunditas. Inter quae autem intercedit aliquod corpus, necesse est eorum profunditatem esse alienam, quae intercedit, quantacunq;, & qualiscunq; sit. Quorũ autem est profunditas aliena, fieri non potest, ut haec se inuicem tangant. Quaecunq; autem alienam habent humiditatem in superficie, circumfusum aliquod corpus habent. Quaecunque ergo in aqua se inuicem attingunt, ut quae sunt madefacta, habent aliquod corpus quod intercedit, & se inuicem non tangunt. Sicut autem, quae sunt in aqua, se inuicẽ tangunt: sic & quae in aëre. Et in ijs ergo, quae in aëre tanguntur, est aliquid, quod intercedit, aër: sed id nos latet propter paruitatem. Nam & in ijs, quae in aqua se inuicem tangunt, ignoratur esse aliquid aquae, quod intercedit. Sed non propterea dixerimus non esse inter ea aliquid. Dubitauerit autem quispiam: si omne corpus habet profunditatem. Inordinatus uidetur locus. Postquam enim dixit, Dubitauerit autem quispiam, non subiunxit quid dubitauerit. Est autem eius dubitatio inferius. Oportet enim subiungere, Madefactum attingit madefactum. Hoc enim, inquit, dubitatur, an madefacta se inuicem attingunt, & non intercedit aliquod alienum corpus. Et ostendit, quòd est humidum: id autem corpus: humidum autem non est sine corpore: neq; quod est madefactum. Humidum quidem est, quod congenitam habet humiditatem, ut aqua: madefactum autem, quod alienam, ut lutum. Humidum autem in corpore habet esse. Est ergo necesse humidum quidem esse aquam: madefactum autem esse aquae particeps. Quoniam ergo, quae se in aqua inuicem tangunt, non habent siccas superficies: omne autem humidum est cum corpore: inter ea ergo corpus aliquod intercedit, & se non inuicem tangunt. Sic ergo &, quae in aëre, etiam si aër, plusquàm aqua, ignoretur intercedere. Quando & in ijs, quae se in aqua attingunt, nesciatur, an sit aliquid, quod intercedit. Magis autem nos latent, quae sunt in aëre & aqua animalia, si madefactum attingit madefactum. Et ad id, quòd cohaeret, quòd quae in aqua sunt animalia, & quae in aëre, nos latent, an se inuicem tangant, cùm madefacta sint, quae tangunt, hoc est superficies. Propter continuitatem enim, quae est ad aërem uel aquam, non est apertum. Hoc autem ostendit, quòd si madefactos in aqua digitos tetigerimus, postquam separati fuerint, adhuc seruant humiditatem. Sed etsi nos latet, ipsa tamen ratio conuincit ex eo, quod contingit in madefactam carnem habentibus, & sic tactis. Videtur enim post separationem caro adhuc esse humida. Et si aqua, cùm sit crassior, propter humiditatem tamen non exprimitur, sed carni insidet, multò magis fieri non potest, ut aër, qui est subtilior, omnino exprimatur ab ijs, quae se attingunt. Quid ergo? si haec ita habent, & uera est haec oratio, eueniet, ut nullum solidum corpus tangatur: si quidem omnia, quae se inuicem tangunt, uel in aëre, uel in aqua tanguntur: euenit ergo ut solida quidem corpora sola humida tangant. Solidum autem à solido nunquam tangitur. Ad haec autem dici potest, quòd quando, madefacto digito, uel aliqua alia parte corporis, aliquod aliud solidum tetigerimus: caro, quae est rara, & mollis, in compreßione admittit in eos, qui in ipsa sunt meatus, seu concauitates, humidum, & in seipsam propter raritatem: & sic postquam separata fuerit, humiditatem rursus apparere contingit. Contingit ergo totam exactè carnem tangi, sed in illis concauitatibus, in quas confluxerat humidum, non aliquid aliud tangere. Postquam ergo separata fuerit, diffunditur rursus, quod in illis est humidum, & replet superficiem. Contingit autem & in obscuris meatibus protrusum esse humidum, quod rursus post uim factam diffunditur circa superficiem. Nam & si ualde dura, & leuia corpora acceperis, ut uitrea, uel aerea exactè splendentia, & sic figurata, ut si alia alijs inter se admoueantur, exactè quadrent superficies, ut ne ullam quidem uacuam regionem, quae intercedat, relinquant: deinde ea madefacta inter se admoueris, & compresseris, ut se exactè tangant: deinde separaueris: nullam, puto, in eis inueneris humiditatem. Neque enim aqua sua natura apta est, ut solidis corporibus resistat. Est ergo rationi consentaneum, illis compreßis, cùm aqua suapte natura solidis corporibus resistere nequeat, neque ullus intercedat locus, nec apertus, nec obscurus, in quo aquam separare oporteat, ipsam elidi, & cedere: & multò magis

aërem

aërem, qui est & motu facilis, & minimè resistens, & qui cuilibet corpori cedere sua natura aptus sit. Et alioqui non omnino necesse est, quæ tanguntur, per aliquid tangi quod intercedit. Si enim necesse est, quæ tanguntur, per aliquid se inuicem tangere: in infinitū necesse est hoc contingere. Si enim aër, & aqua tangibilia: ipsa utique sentimus, quæ sunt frigida, uel calida, quando aquam uel aërem tangimus. Vtrum autem est aliquid inter nos, & aërem, uel aquam, uel non? Si ergo non est, de illo rursus eadem dicenda sunt: siue aliquid est inter ipsum, & nos, siue non, idq; usque ad infinitum. Non est ergo necesse, quæ tanguntur, per aliquod medium se inuicem tangere. Omnino autem, quæ propriè se tangunt, necesse est ut non habeant aliquid, quod intercedit: quandoquidem ne se inuicem quidem tangere dicantur: quoniam ea se tangere dicuntur, ut ipse in quinto Physicæ definijt, quorum sunt simul extrema. Simul autem non sunt, inter quæ est aliquid intermedium, quod prohibet. Quòd autem non necesse est, quæ in aëre tanguntur, aliquid habere aëris intermedium, hinc quoq; didiceris. Mollia enim corpora, ut caro, uel quid eiusmodi, si quis ea digito uiolentius protruserit: cedunt ita ut à proprio situ recedant. & quid dico mollia? contingit ut, qui madefactas manus habeat, lapidem trudat, uel quid eiusmodi. Si ergo non citra medium manus tangens sic trudit, sed per corpus intermedium, dico autem humidum: continget sic per ipsum trudi, ut per baculum ianuā. Quomodo ergo non est absurdum, dicere solidum corpus à fluido, & cedente cuilibet protrudi? Dicet autem fortasse quispiam. Sic per mediam humiditatem, quæ est in manu, trudit, ut si quis manui pelliculam, uel uestem obtendens sic truserit. Et quid dico? Ipsa caro est mollis: sed tamen quia non ipsa per seipsam trudit, sed cum oßibus, quæ per ipsam intermediam trudunt, potest etiā durißima protrudere. Ad hæc ergo dico, quòd caro, cùm sit sibi ipsi cohærens, nec dispergi poßit, non diffluit: neq; in protrusione, decidit: etiam si re uera uideatur utrinq; in protrusione cedere. Quare & si quis multa ui usus fuerit, disrumpatur quoque. At non similiter quòd & ipsa dispergi non poßit, & sit circumcirca extensa, & ueluti cohærens, & congenita, eadem, quæ caro, sustinet. Aqua autem & aër dispergi possunt, & sunt friabilia, & cuilibet ui cedunt, & locum dant trudentibus. Hinc autem didiceris. Clarum est utique, quòd uacua amphora aëre plena est. Quando ergo eam aqua impleuero, omnis aër recedit, ut ne eius quidem aliquid uel minimum relinquatur. Certe si quid relictum sit, quòd aquæ non cesserit, bullas facit: ijsq; ruptis, se propriæ uniuersitati seu, ut ita dicam, totitati adiungit. Si ergo aquæ, quæ est adeò mollis, & fluida, & ei propemodum similis, subesse non potest, neque eius compreßionem sustinere: quanto magis solidis quibusdam, & duris inter se occurrentibus corporibus, intermedius relinqui non poterit, qui ne culicis quidem uim sustinet, sed qui omnibus cedit? Quare fieri non potest, ut inter ea, quæ se tangunt, aliquid aëris uel aquæ relinquatur: nisi intercedant loca aliqua aperta, uel obscura, secundum quæ non quadrant inter se, quæ se attingunt. Neq; enim sic sunt corporum figuratæ superficies, ut totæ exactè totis quadrent. Humiditas itaq; in ijs locis, in quibus defectus est, residet Quæ, postquam disiuncta sunt à se inuicem, quæ se prius tangebant, rursus diffusa implet superficiem: & maximè si sint mollia, quæ se attingunt, & trudunt, uel ambo, uel alterum. Compressa enim carne, quàm maximè comprimi potest, in concauitates confluit humiditas. Postquam ergo seiuncta fuerint, quæ se tangebant: in proprium situm caro reuertitur: & sic, cùm in una planicie fuerit humiditas, ad reliquas quoq; partes circumfunditur.

Vtrum ergo omnium similiter est sensus, vel aliorum aliter, quemadmodum nunc videtur? Gustus enim, & tactus, quòd tangāt: alij autem procul. Hoc autem non ita est. Sed & durum, & molle per alia sentimus: sicut & sonatiuū, & visibile, & odorabile. Sed hæc quidem eminus: illa verò cominus. Quare latēt. Quandoquidem omnia per mediū sentimus: Sed in his latet. Atqui quemadmodum prius quoq; diximus, etiam si per pelliculam omnia tangibilia sentiamus, quæ nesciatur quòd prohibeat, similiter quidem haberet, vt & nūc, in aqua, & aëre: Putaremus enim ea tangere, & nihil esse intermedium.

Postquam ostēdit, quòd neq; in aqua, nec in aëre se inuicem attingunt, quæ in eis se tangere uidentur: eo quòd intercedat, uel aër, uel aqua: hoc ueluti compendio utens, transit ad propositum. Id autem erat ostendere, quòd in tactu quoque seruatur eadem proportio, quæ in alijs sensibus. Dico autem, quòd per id quoq;, quod intercedit, in tactu fiat apprehensio. Hac enim ratione uidebantur ostendere carnem non esse sensorium, quòd non eandem seruaret proportionem, quæ erat in alijs sensibus. Non est ergo, inquit, diuersa sensoriorum apprehensio, ut nunc uidetur. Videtur enim gustus, & tactus, ipsis sensorijs sensilia tangentibus, sic ea apprehendere: reliqui autē non sic: sed cum procul sunt à se inuicem & sensilia & sensoria, sic per id, quod intercedit, ea apprehendere. Hoc ergo, inquit, non est uerum, sed & in tactu est aliquid, quod intercedit, sicut & alijs. Sed in auditu, & uisu, & olfactu multum est, quod intercedit. & ideo manifestum est, & non latet. In gustu autem, & tactu paruum, itaq; latet. Si enim ita habent, quæ in aëre se tangunt, sicut &, quæ in aqua: illa autem sic se tangunt, ut sint extrema humida: ergo &, quæ sunt in aëre, non citrà medium se inuicem attingunt. Sed quoniā est exiguus, qui in medio intercipitur, aër: meritò latet, & nec esse uidetur. Nec est mirandū, si latet: quando, si nobis tangentibus esset circumcirca extensa pellicula, citra medium tangeret, illa propter paruitatem latente, nec aperiente, quòd per seipsam intermediam arceat ea, quæ tanguntur. Sic ergo & nunc nos latet propter paruitatem aër prohibens, nec sinens, ut citra medium tangat tangibilia. Sed et si latet sensum: ratio tamen cōuincit ex eo, quod in ijs accidit, quæ in aqua se tangunt, & madefactam carnem habent.

Sed differt tāgibile à visibilibus, & sonatiuis, quòd illa quidem sentimus, eo quòd id, quod intercedit, nobis aliquid faciat: tangibilia autem, non ab eo, quod intercedit, sed cū eo, quod intercedit, sicut qui est per clypeum percussus. Non enim clypeus percussus percutit: sed vtrunq; percussum esse euenit.

Postquam dixit commune esse in omnibus sensibus, ut per aliquid, quod intercedat, fiat apprehensio: nunc dicit in quonam differt gustus, & tactus à reliquis. Alij enim sensus, inquit, non ab ipsis primo sensilibus patiuntur, sed eo, quod intercedit, primò à sensilibus affecto, sensorium ab eo, quod intercedit, patitur. Nā & colores motores esse dicti sunt eius, quod est perspicuum secundum actum, & sonus personatiui motor: similiter autem & odores eius, quod sonos transuehit. In tactu autem & gustu, non eo, quod intercedit, primò patiente à sensilibus, sic ad nos per id, quod intercedit, transmittitur affectio, eo in nos agente: sed simul cum eo, quod intercedit, afficimur à sensili. Tangibilia enim simul &, quod intercedit, & sensorium

afficiunt. Aperto autem ad probandū hoc exemplo utitur. Qui enim à lancea, uel lapide, uel aliquo alio, per clypeū percussus est, simul cū clypeo ipse quoq; à läcea, uel lapide uulneratus est: sed non ipse à clypeo: clypeus autem à lancea: sed cum ea ipse quoq;. Hoc enim illud, Simul, declarat. Sicut enim humidū, succis susceptis, fit ipsum sensile, quòd succū in seipso suscipiat: nō itaq; per ipsum succum sentimus: sed cum ipso ab humido patimur: Sic & tangibilium, qui per ea, quæ intercedūt, sunt sensus, fiunt ipsis patientibus similiter ac sensorium. Nō sic autem & uisus colores apprehendit, quòd coloretur aër, sed per eum intermedium. Sed differt tangibile à uisibilibus & sonatiuis. Quoniam ostendebat sententia, quæ carnē uult esse sensorium, refellitur autem, quòd in tactu non seruetur similitudo ad alios sensus, esse in tactu quoque, quod intercedit, sicut & in alijs, & non citra medium carnem ad tangibilia accedi: In idipsum quod dixerat rursus incidit, quòd non amplius seruetur tactus proprietas, & significatio. Non enim se mutuò tangunt, quæ per aliquid, quod intercedit, arcentur. Ea itaq; ratione & tactus appellatus est, quòd alij quidem non citra medium à sensilibus afficiūtur: sed à sensilibus quidem id quod intercedit: ab eo autem sensus. Tactus autem ab ipsis tangibilibus citra medium afficitur. Hoc autem quod contra opponitur ueluti dissoluens, hæc subiunxit, quòd etsi est, quod intercedit, in tactu quoque ut in alijs, non tamen propterea pereunt, quæ sunt tactiuæ facultatis propria. Afficitur enim sensus non ab eo, quod intercedit, ut alij: sed ab ipsis sensilibus cum eo, quod intercedit. Quare & similitudo, quæ est ad alia sensilia, seruatur in tactu quoq;, ut sit in eo quoque, quod intercedit: &, quod tactus est proprium, non perit. Ipsum enim, quod intercedit, præditum qualitate redditur, & fit materia calidi, uel frigidi, uel sicci, uel humidi: & cum ipso sensoriū, quod nō fiebat in alijs: sensilium enim operationes solum suscipiebant sensus. Sciendum autem, quòd neque tactiuum sensorium ab omni sensu qualitatem suscipit. Neq; enim, quando graue & leue apprehendit, lentum & friabile, asperum & lene, talis fit caro: sed solum cognitiuè eius species suscipit. Quoniam autem, ut sæpe dictum est, omne corpus ex contemperatura humidi, & sicci, calidi, & frigidi cōstat: propterea & quando ab eis afficitur, ut sensus quidem ea apprehendit. Et est quidem hinc colligere, quòd hæ solæ sunt duæ oppositiones, ex quibus constat omne corpus naturale, & solæ qualitatem tribuunt ijs, quæ ab illis afficiuntur, sensorijs, & in eis substantialiter insunt. Grauitas autem & leuitas etsi omne corpus consequātur: omne enim corpus quod generari potest, est uel graue uel leue: tamen quando in tactum agunt, non mutant carnem in suam proprietatem, sicut caliditas, & humiditas, & frigiditas & siccitas.

Omnino autem videtur caro, & lingua, vt aër, & aqua ad visum, & auditū, & odoratum habent, sic habere ad sensorium, ut corū vnūquodq;. Cùm ipsum autem tangitur sensorium: neque hic, neq; illic fit sensus. Vt si quis corpus, hoc, uerbi gratia, album, super oculi extremum posuerit, certè vel manifestū est, quòd id, quod est intus, est tangibilis sensorium: sic enim contingat sicut & in alijs. Imposita enim super sensorium non sentit: imposita autem snper carnem sentit. Quare, quod inter tactiuum intercedit, caro est.

Postquam dubitauit, nunquid in tactu, & gustu est aliquid, quod inter carnem, & tangibilia intercedit, sicut & in alijs sensibus, ut ex eo in tactu quoq;, eadem proportione seruata, sit caro sensorium: hic rursus contra argumentatur, quòd nō est sensorium, neq; lingua, neq; caro. Hoc autem confirmat, ut iam dixi, ex conuenientia, & proportione, quæ est ad alia sensilia. Sic autem format syllogismū in secunda figura. Super sensoria imposita sensilia non faciunt sensum. Super linguam autem & carnem imposita faciunt sensum. Non est ergo caro, & lingua sensorium. Atqui albo corpore super oculum imposito, omnino necesse est esse aliquid, quod intercedit, sicut erat & in tactu. Sed tamen non apprehendit, eo quòd certa quantitate prædito opus est eo, quod intercedit. Si ergo oportet eandem proportionem in omnibus sensibus seruare: In alijs autem, super sensoria positis sensilibus, non fit eorum apprehensio: fit autem positis super carnem tangibilibus: Videtur non esse sensorium tactus, & gustus: sicut in alijs oculus, auris et naris. Est enim auditiuæ quidem facultatis sensorium membrana: Odoratiuæ, mamillæ formam præ se ferens cerebri processus, qui græcè ἀπόφυσις. Necesse est ergo intra carnē esse gustatiuum, & tactiuum sensorium. Spiritus enim commune omnium omnium sensorium. Est enim communis in eo sensus. Hucusq; ergo Aristotelis argumentatio in utranq; partem processit. Vt autem iam dixi, tota eius sententia ex prædictis excerpta, dicet quispiam, quòd, & id, quod intercedit, & sensorium, uult esse carnem, propter prædictas rationes. Non necesse est autem omnino eandem proportionē in omnibus sensibus seruare. Nam si caro est id, quod intercedit, oporteret proportionem seruari in omnibus sensibus: & sicut in alijs, id, quod intercedit, per quod sensus est, non sentit: sic oporteret nec carnem quidem sentire, si per eam intermediam fit tactus. Non est ergo necesse eandem proportionem in omnibus seruare.

Tangibilia ergo sunt differentiæ corporis, quatenus corpus: Dico autem differentias, quæ elementa definiunt, calidum, frigidum, humidum, siccum: De quibus prius diximus, vbi de elementis egimus. Sensorium autem eorum tactiuum, in quo, qui tactus dicitur, primò inest: pars quæ potentia talis est, qualia sunt tangibilia actu.

Postquam dubitauit de tactu, orationem resumit, & quærit quænam sint tangibilia: & eorum species enumerat, sicut in alijs fecit. Dicit ergo, quòd tangibilia sunt differentiæ corporis, quatenus corpus: differentiæ, scilicet, constitutiuæ. Quæsiuit autem & in libro de generatione et corruptione (ita enim librum uocat qui tractat de elementis) quænam sint communiter omnium corporum constitutiuæ qualitates? & dixit, quòd neq; colores, neq; succi, neq; quicquam eiusmodi: eo quòd maximè communia principia quærimus. Hæc autem non ad omnia pertingunt. Sunt enim nō colorata corpora, ut aër, & ipse succus, & sic alia plura. Secundum medicos autē & aqua. maximè autē cōmunia corporū principia, tactiuæ qualitates: eo quòd omne corpus est protinus quoq; tangibile. Sed tangibilium pluribus enumeratis oppositionibus, omnes reduxit sub oppositionem calidi, & frigidi: humidi, & sicci: & ostendit ea esse maximè communia corporum principia, secundū quæ formam elementa quoq; accipiunt. Meritò autem addidit & illud, Quatenus corpus. Nō enim, quatenus sunt corpora, colorata colorata sunt. Si enim ita esset, omne corpus statim quoq; oporteret has habere qualitates. Nunc autem non ita est. Calidi autem, & frigidi, & sicci, & humidi oppositio in omnia corpora peruadit. Omne enim corpus statim est uel siccum, uel humidum, uel calidum, uel frigidum. Rectè itaq; dictum est has solas qualitatum oppositiones esse constitutiuas corporum differentias. Quid igitur, nunquid & graue & leue in omnibus corporibus considerantur?

sideratur? in corporibus autem nunc dico, quæ sunt, scilicet, generabilia. Sed dico, quòd maximè quidem graue & leue sunt tangibiles qualitates, & ad prædictas reducũtur: ut in libro de generatione ostendit: Deinde omne corpus, quod est in propria uniuersitate, seu, ut ita dicam, totitate, neq; est graue, neq; leue. Graue autem uel leue tunc fit, quando à propria uniuersitate recessit. Quoniam ergo nihil est semper in eo, quod est præter naturam: quando ignis præter naturam inferius fuerit, festinat ad eum occupandum locum, qui est secundum naturam: & propterea sursum mouetur. Quod autem sursum mouetur, leue dicimus. Similiter & gleba, si præter naturã superius fuerit, festinans ad proprium locum, deorsum mouetur. Quod autem deorsum mouetur, graue dicimus. Si autem corpora, quæ sunt in loco, qui est secundum naturam, neq; sursum, neq; deorsum mouentur: neq; grauia fuerint, neq; leuia. Et alioqui caliditas & frigiditas, siccitas, & humiditas, sunt actiuæ, & passiuæ differentiæ. Leuitas autem, & grauitas non ita. Illis autem opus est ad elementorum generationem, & constitutionem.

Sentire enim est aliquid pati. Quare, quod facit quale ipsum actu, tale illud facit potentia existens.

Postquam dixit tactiuum potentia esse, quod tangibile, hoc ipsum confirmat. Quatenus enim, inquit, sentire est aliquid pati, ut dictum est: à nobis autem positum erat, quòd id, quod patitur, partim quidem idem est, quòd id, quod agit: partim autem non est idem: potentia quidem idem: actu autem nõ idem: patiens enim non idem: passum autem idem: Si autem patiens à sensili fit ei simile: potentia ergo erat, priusquàm pateretur, quod sensile,

Quare, quod est similiter calidum, vel frigidum, & durum, & molle, non sentimus, sed excessus. Vt pote quòd sit sensus quædam veluti medietas eius quæ in sensitiuis est, contrarietatis: & propterea iudicat sensilia. Mediũ enim est quod iudicat: fit enim ad vtrunq; eorum alterum extremorũ. & oportet sicut, quod est sensurum album, & nigrum, neutrũ esse actu, sed vtrunq; potentia: sic & in alijs, & in tactu, nec frigidum, nec calidum.

Quandoquidem enim sensorium corpus: omne autem corpus tangibile: tactiuũ autem à tangibili patiens, fit ei actu simile: nihil autem patitur à simili: neq; enim quicquam sentit similiter temperatum tangibile: Quare si similia non apprehendit, excessuum & defectuum fuerit apprehensio: Vt pote quòd sit sensus medietas quædam eius, quæ in sensitiuis est, contrarietatis, & propterea iudicat sensilia. Sensum nunc sensorium dicit. Medietatem autem sensum siue tactum: de eo enim nunc agitur: uel etiam de omni. Omnes enim sunt in medio contrarietatis, cuius est unusquisq; iudex. Sic enim est in medio utriusque contrariorum rationem suscipere. Non enim simpliciter, quod est in neutra contrarietatum, in medio esse propriè oportebat. Quod est enim coloris expers, quomodo dicatur esse nigri & albi medium? Nisi, ut dixi, quatenus potest utriusq; contrariorum rationem suscipere. Similiter autem &, quod est soni expers, &, quod succo, & odore caret. Non enim, sicut in tactu necesse est sensorium ita esse temperatum, ut sit mediũ inter contrarietates tangibilium: sic & in alijs sensorijs, quòd in medietate contrarietatis qualitatem habeant, sunt eorum sensitiua. Non enim corporibus naturalibus secundum illas qualitates est esse, sed secundum tangibiles. Itaq; reuera quidem tactus est medietas. Habet enim intercedentem aliquam extremorum qualitatem. Quæ uerò non in mixtione extremorum, sed in absentia, eorum quonammodo media fuerint: nisi secundum prædictam rationem, quòd possint extremorum rationem suscipere? Fit enim ad utrunque eorum alterum extremorum. Quomodo mediũ excessus iudicet ostendit. Quod est enim in medietate aliquorum, ad utrunq; extremorũ est quodammodo alterum. Ad id enim, quòd eius propriam qualitatem superat, frigidum: ad id autem, quòd superat frigiditatem, calidum. Sic autem erit potentia simile contrarijs, & non actu. Et patitur ab ipsis, non ut à similibus, sed à dissimilibus. A calidiore enim, ut frigidum. A frigidiore, ut calidum. Hoc autem propriè fuerit de tactu dictum.

Præterea autem sicut eius, quod est visibile, & quod inuisibile, erat quodãmodo visus: Similiter autem, & reliqui oppositorum: Sic & tactus eius quod tangibile, & eius quod non tangibile. Nõ tangibile autem est, quod & paruam omnino habet differentiam tangibilium: quale passus est aër: & tangibiliũ excessus, vt quæ possint corrumpere. De vno quoque ergo sensu typicè dictum est.

Quemadmodum dixi & in alijs sensibus, quòd indicant non solum propria sensilia, sed & priuationes: sic & tactum dicit iudicare non solum tangibilia, sed & non tangibilia. Sed in illis quidem erat propriè priuatio, ut in uisu tenebræ: & in auditu silentium, & in odoratu, & gustu, quod odorem, & quod succum non habet: In tangibilibus autem non est omnino corpus non tangibile: quoniam, ut dictũ est, tactiuæ qualitates sunt constitutiuæ corporum. Sed non tangibilia dicit esse, uel, quæ possunt per excessum corrumpere, uel, quæ sunt sensim tangibilia. Eiusmodi autem fuerint, quæ non multum distant à sensorijs secundum tactiuas qualitates: sed ferè sunt similia: & ea sunt ratione sensim tangibilia, eo quòd simile à simili pati non possit. Tale autem est aër: & ideo eius excessus sentimus: Dico autem quando frigefactus fuerit, uel quando calefactus. Excedit enim deinceps similitudinem, quæ est ad sensoria: Et deinceps ut contrarium à contrario patitur. Quando autem est in commoderatione, ferè ne sentimus quidem eam, quæ est in ipso, qualitatem. Potest autem hic ἀνάπτον, id est, nõ tangibile, audiri, uel quod natura non est aptum ut subijciatur tactui, uelut color, & sonus: uel quod est exile: uel quod nociuum.

In vniuersum autem de omni sensu hoc accipere oportet: quòd sensus quidem est, quod est susceptiuum formarum sensilium sine materia. Vt cera quidem annuli sine ferro, & auro signum suscipit. Accipit autẽ aureum, vel æreum signum, sed non quatenus æs, vel aurum, Similiter & sensus vniuscuiusq; patitur ab eo, quod habet colorẽ, vel succum, vel sonum: Sed non quatenus vnumquodq; illorum dicitur: sed quatenus tale, & secundum rationem.

Postquam seorsum dixit de unoquoque sensu, & proprijs uniuscuiusq; sensilibus: uult nunc de omnibus communiter dicere: & de ijs definire, de quibus obscure dixit, cũ de unoquoque ageret. Vt in unoquoq; dixit, sensum, qui est potẽtia quod sensile, ab eo in actum duci, & esse id, quod illud. Quomodo ergo sensus à sensilibus patitur, & eis assimilatur nũc dicit. Sic enim, inquit, fit id quod sensile, non albus factus uel dulcis: sed sensilis formam sine materia suscipiens, id est, puras eorum

rationes

rationes cognitiuè impressas & insculptas habēs. Nihil enim, ut semel dicam, ab aliquo patiens, agētis materiam suscipit, sed formam, quæ in ipso est. sicut & cera id, quod in auro est, signaculum, non aurum. Non enim, quatenus est argenteum, uel aureum, sigillum ei aßimilatur: sed quatenus talem formam habet. Si enim, quatenus aureum uel argenteum sigillum, cera ei aßimilaretur: generatio esset, & corruptio: Generatio quidem auri, uel argenti: ceræ autem corruptio. Sic ergo suscipit quoque sensus eam, quæ in melle est, dulcedinis formā, non quatenus est mel, sed quatenus habet talem formam dulcedinis. Differūt autē, quæ sentiūt, ab iis, quæ simpliciter patiūtur, nō autē sentiunt: quòd ea quidē, quæ sentiūt, sic id suscipiunt, quòd cognoscāt, & iudicēt eam, quæ in ipsis fit, formā, cùm altera patiūtur quidem, sed non cognoscāt: Cuiusmodi sunt specula, & effigies, quæ differunt à sensibus, quòd non poßint iudicare affectum, qui in ipsis fuerit. Differunt autem hæc ipsa, & reliqua à sensibus (nam patiuntur naturalia corpora: patiūtur enim à caliditate, & frigiditate, albedine, & similibus) quòd hæc quidem ab agentibus, secundum utrunq; simul agentibus, sic patiuntur. Ignis enim non secundum formam tantum agit in aërem, & ipsum calefacit, sed secundum utrunq; simul. Tanquam corpus enim agit in ipsum. Est autem apertum signum in bono & malo odore. Cum subiecto enim agit in aërem & uestes bonus odor, immixta quadam in eis substantia, quæ existit ex bene olente corpore. Similiter & uestes, quæ colorantur, patiuntur. Atq; etiam succi agunt in corpora. Aliter enim ab aquis dulcibus afficiuntur eorum, quæ lauantur, corpora: & aliter à salsis, substantia quadam una cum succo immixta. Ac domorum quidem ædificatores, lapides, quos firmos, & ualidos esse uolunt, dulcibus aquis diu præmadefactos, sic ad ædificationem assumunt. Cernitur autem maris salsugo rupes, & petras exedens. Inanimata ergo, & omne, ut semel dicam, corpus, quatenus est corpus, à sensilibus qualitatibus patitur: & agente secundū urunque simul patiente. Sensus autem neq; ab utroq; simul patitur: sed à sola forma: sicut & cera à sigillo: nec ipse, secundū utrūque simul agente, & patiente secundum utrunque simul, patitur. Neque enim coloratur sensorium, uel fit bene olens, nisi secundum solam formam: Dico autem ipsam sensitiuam facultatem. Nam & corpus à caliditate patitur: patitur autem & tactiuus sensus, sed non eodem modo. Sed sensus quidem à sola calidi forma cognitiuè patitur: sensorium uerò, caro, ut materia, secūdum utrunq; simul, ipsa subiectum caliditati effecta, & à calefaciēte toto, ut toto, affecta. Et non est certe mirandum, si à sensilibus quidem aliter patitur sensus: aliter uerò sensoriū, & omnino corpus. aliud est enim eis esse colores, uel succos, uel sonos, uel frigida, uel calida: & aliud sensilia. Quare color quidem est, & succi, & soni, & reliqua, etiam si non sit sensus: sensilia autem non sunt, nisi sit sensus, qui ea apprehendit. In sensus ergo agunt ut sensilia. in corpora autem non itidem, ut sensilia: sed ut colores, ut succi. Et secundum unāquamq; formam habet & substantiam, et totum in totum agit, & patiens totum à toto patitur.

Sensorium autem primum, in quo talis facultas, est quidem certè idem: esse autem alterum. Magnitudo enim quædam fuerit id quod sentit, non autem eo quòd sit sensitiuū. Neq; sensus est magnitudo, sed ratio quædam, & facultas illius.

Postquam dixit de sensu, dicit & de sensorio. Primū autem dixit sensorium, in quo sensitiua facultas, qui est irrationali animæ subiectum, spiritum. In eo enim primo sensus habet suum esse. Nam sensoria quidem, & oculi, & aures, & nares: sed nō prima. Non est enim in iis sensitiua facultas: sed per ea affectus ad illum transmittitur. Est ergo idem: esse autē alterū. Sensus, inquit, id est sensitiua facultas, & sensorium, in quo primo facultas collocatur, sunt eadem numero. Non est enim ipse per se sensus sine subiecto, hoc est spiritu, qui est primum sensorium. Vnum ergo hæc subiecto. Vt unum hominem dicimus, & unam nauem, materiam cum propria forma, totum compositum unum dicentes. Atqui substantia certè duo sunt. Aliud enim sensus: & aliud, quod est ei subiectum. Ille enim est incorporeus, & expers magnitudinis. Quod est autem ei subiectum, corpus, & magnitudo. Et sensitiuum dicitur, non, quatenus habet magnitudinem, sed, quatenus habet sensum.

Ex his autem apertum est, & quam ob causam sensilium excessus sensoria corrumpunt. Si enim sensorio fuerit validior motus, soluitur ratio. Id autem erat sensus, sicut & concentus, & tonus, valde pulsatis fidibus.

Cùm ostendisset sensoria, quatenus sensoria, in aliqua esse ratione & commoderatione, quatenus quidem habent sensitiuam facultatem, quæ est eorum ratio, & forma, per quæ ipsum habet sensorium suum esse: ex iis claram esse dicit causam, cur sensilium excessus corrumpant sensoria. Si enim, quatenus sunt sensoria, in quadam commoderatione sunt, & mediocritate, ut iam dixit: Taliter enim contemperatum sensorium fit aptum ad sensus susceptionem. Præterea sensoriis à sensilibus motis, sic fit sensiliū sensus: meritò ergo & immoderatus sensoriorum à sensilibus motus commoderationē corrumpit. Corrupta autem commoderatione, fiunt inepta, nec satis accommodata ad continendam sensitiuam facultatem. Duos enim affectus patitur sensorium: Vnum quidem ut simpliciter corpus: aliud uerò, ut à sensorium. Vt corpus ergo, à corpore patitur: Vt sensorium autem, à sensilium operatione. Sicut oculus, ut sensorium quidem, patitur, congregatus, uel disgregatus à colorum operatione: Vt corpus autem, patitur ab igne, uerbi gratia, calefaciente. Et auris similiter, ut sensorium quidem, à sonis patitur: Vt corpus autem, à uehementi aëris motu. Nō est enim idem sonus, & aëris motus. Non tamen sine aëris motu sonus. In magnis ergo sonis magno facto sono, compreßione, & constipatione lædit motus auditiuum sensorium, ut corpus. Quomodo autem à uiolentiore ictu soluitur sensoriorū ratio à sensilibus, ostendit collatione eorum, quæ ad Harmoniam composita, & concinnata sunt. Nam in his, qui est in fidibus concentus, quæ est mediocritas, & forma quædam talis chordarum appositionis ex qualitate quadā prædita intētione, & remißione, soluitur, & corrumpitur, etiamsi chordæ nō corrūpuntur. Similiter etsi chordæ uehementius pulsentur. Excessus enim ea corrumpunt, quæ in commoderatione, & mediocritate esse habent. Rationem autem non Harmoniam compositorum dico: Sic enim animam diceret Harmoniam: Hoc autem in primo libro sustulit: sed formam dicit, quæ accedit tali compositioni, & commoderationi: qua soluta, forma quoq; necessario corrumpitur. Differt autem fidium Harmonia, & sensitiua facultas in sensoriorum commoderatione: quòd harmonia quidem sit ipsa commoderatio, quæ ab excessu, & intentione chordarum soluitur: Sensus autem, ea, quæ in tali est commoderatione, facultas: illius enim est aliquid & illa: est enim huius forma.

Et quamnam ob causam plantæ non sentiunt, cùm aliquā animalem partem habeāt, et à tangibilibus aliquid patiantur: nam & refrigerantur, & calefiunt. Causa enim est, quód medietatem non habeāt. neq; eiusmodi prin-

cipium, quod possit suscipere formas sensiliũ: sed patiuntur cum materia.

Postquam dixit, quòd ex ijs, quæ dicta sunt de sensu, & sensorijs, fit manifesta causa, cur excessus corrumpant sensoria, quòd sint in mediocritate: mediocritates autem ab excessibus corrũpuntur: ex his ipsis dicit esse apertum, & quamnam ob causam plantæ non sentiunt: cùm aliquam partem animalem habeant: aluntur itaq; & augentur, & sibi similia generant: et à tangibilibus aliquid patiantur: nam & refrigerantur, & calesiunt. Huius autem causa est, quòd non habeant ipsa partem, quæ est in medioeritate tangibilium, & præterea facultatem, & principium in ea susceptiuum formarum, quæ sunt in sensilibus sine materia. Neq; enim quomodocunq; animatũ erat sentiens, sed quod talem habebat facultatem. Medietatem autem dicit sensoria, uel quòd sensilium medietatem apprehendunt, & ab excessu & defectu læduntur: uel medietatẽ, quòd sint in medio sensiliũ, & sensuũ. Sed patiuntur cũ materia: id est, etiam si à sensilibus patiuntur, non sic patiuntur, ut sensitiua secundũ formam patientia, & non secundum materiam: sed patiuntur cum materia, hoc est, materialiter, & corporaliter. Quæ est enim eis subiecta materia à sensilibus patiens, in seipsam recipit sensilium affectus, ipsorum effecta materia, & tanquam materia, ipsa in seipsam suscipiens, erat uelut inanimata. Illud enim, Cum materia, significat, quòd ipsa, ut materia, patiuntur. Patitur autem ut materia, quod formam affectus accipit, quem patitur. Nonnulli ergo sic acceperunt illud, Pati cum materia, pro eo, quod est, secundum propriam materiam pati, quæ conuertitur, & mutatur. Quid autem pati cum materia sensilis, dicit, quòd sensus quidem, ut iam ante diximus, patiuntur solum à formis sensilibus: uisus quidem à colore: non autem à cerussa uel lana, uel quodcunq; fuerit colori subiectum: similiter & in alijs: Inanimata autem à sensilibus patientia, non ab ipsis solum formis patiuntur, sed ab utroq; simul. Quòd enim hoc admixtum sit, uerbi gratia, aquæ, sic fit dulce. Similiter uapor, si uesti insideat, eam bene olentem reddit. Similiter & colores agunt in corpora, ut ea, quæ tinguntur. Cum propria enim materia uestibus immiscentur. Sic & sonus, qui lignum rumpit, subiecti aëris protrusione hoc facit. Videtur autem in calido, et frigido solum hoc nõ euenire. Sola enim caliditas apposito igne alterat subiecta, ut aërem. Et in frigiditate similiter. Apposita enim glacies frigefacit, nõ immixta eius substãtia frigefacto, sed qualitate tantũ alterans. Id autem propterea, quòd hæ solæ qualitates generationis, & corruptionis effectiuam causam habẽt. Generatio autem, & corruptio subiectæ substantiæ mutatione ex sua natura fit.

Dubitauerit autem quispiam, an ab odore patiatur aliquid, quod odorari nõ potest: vel à colore, quod non potest videre. Similiter autem & in alijs.

Postquam dixit, quòd inanimata, licet sensum non habentia, à tangibilibus patiuntur qualitatibus: patiuntur autem corporaliter, & materialiter: meritò postea quærit, an fieri poßit, ut et ab alijs qualitatibus quid patiatur eorũ, quæ sensu carent.

Si autem odorabile, odor: si quid facit odoratui, quatenus odor facit. Quare eorum, quæ olfieri non possunt, fieri non potest, vt quidquam ab odore patiatur. Eadem autẽ ratio in alijs: neq; eorum, quæ possunt, nisi quatenus vnum quodq; sensitiuum.

Hinc dubitationem soluit: & ostendit quòd nihil eorum, quæ sensum non habent, patitur à sensilibus. Si enim odorabile, inquit, non est aliud, quàm odor: & gustabile nihil est aliud, quàm succus: Si quid enim gustum facit, succus est: & si quid olfactum, odor: similiter & in alijs: odor autem nulli est alij, quàm odoratui: ad eum enim & est & dicitur: similiter autem & gustabile ad gustum: & uisibile ad uisum: & in reliquis similiter: à sensilibus qualitatibus, ut sensilibus, nihil pati poßit eorum, quæ sensum non habent. Neq; eorũ, quæ possunt, nisi quatenus unumquodq; sensitiuum. et ipsa, inquit, quæ à sensilibus pati possunt, non secundum aliquid aliud ab eis patiuntur, quã, quatenus sunt sensitiua. Vt oculus alio quoq; modo est paßiuus: sed à uisibili non aliter patiatur, quàm quatenus est uisiuus. Quare si affectus, qui fit à sensilibus qualitatibus, non secundum aliud fit ab ipsis, quàm quatenus sensitiua sunt ea, quæ patiuntur: Quod non est itaque sensitiuum, non patietur ab ipsis. Potest autem & sic hoc dictum intelligi, quòd ne ea quidem quæ à sensilibus aliquid patiuntur, ab eis secundum aliquid aliud patiuntur, quàm secundum illud, secundum quod est sensitiuum. Vt oculus à sensili quidem pati potest, sed non ab alio sensili, quàm secundum id, à quo pati sua natura aptus est. Non enim pati poßit oculus ab audibili, sed tantum à uisibili. neq; auris ab odorabili. sed ab audibili tantum. Multo magis, quæ ne à sensilibus quidem pati sua natura apta sunt, ab ipsis quicquam pati non possunt.

Simul autem sic quoq; manifestũ est. Neq; enim lux, & tenebræ, neq; sonus, neque odor quidquam faciunt corporibus: sed ea, in quibus sunt: vt aër, qui est cum tonitru, lignum diuidit.

Non solum, inquit, hoc est ex consequenti apertum, quòd nihil eorum, quæ sensum non habent, patitur à sensilibus, quatenus sensilia: sensus enim ad sensile: & sensile ad sensum: sed & ex ipsa operatione hoc apertũ est. Neq; enim, inquit, lux, et tenebræ, id est uisibile, per quod uisibilia uidemus, quatenus sunt uisibilia, quicquam agit in corpus, quod non habet uisum. Neq; enim apprehendit ipsum, ut uisibile, id, quod uisum non habet. Sed neq; audibile, neq; odorabile quicquam agit, quatenus talia sunt, in ea, quæ neq; auditiua sunt; neq; olfactiua. Deinde quoniam uidentur quædam corpora eorum, quæ non sunt sensitiua, pati à sonis: à tonitru enim quædam diuiduntur corpora, ut ligna, & lapides, & eiusmodi: patiuntur autẽ & ab illuminato aëre ab ipso calefacta: ab odoribus quoq; bene olens fit aër: ad hoc dicit, quòd non à tonitru, quatenus est audibile, patiuntur, quæ ab eo rumpuntur corpora: sed ab aëre sonante uiolenter moto percussa diuiduntur, quatenus percutiuntur, non à sono, quatenus sonus est, & audibilis. Hoc enim significat, dum dicit, Sed ea, in quibus sunt, id est, à subiectis sono: eius autem subiectum est aër: ab eo patiuntur, quæ à tonitru diuiduntur. Similiter habet & in alijs. Calefiũt enim inanimata ab illuminato aëre, nõ quatenus est illuminatus, neq; à lumine: sed ab ipso aëre, quatenus est calidus, ab ipso disgregata. Patiuntur autem ab odoribus & aër: & reliqua, non quatenus odorabilia odores: sed secundum id, quod est ipsis subiectum, una cum ipsorum uaporum substantia commixta, in quibus sunt odores, ut in mulso.

Sed tangibilia, & succi agunt. Sin minus, à quonam patiantur inanimata, & alterentur?

Postquam dixit, non pati, quæ sensum non habent, à sensilibus: idq; ostendit in colore, & sono, & odore: Hic dicit, quòd etsi alia sensilia in ea, quæ non sunt sensu prædita, non agunt: tangibilia quidem certè, & gustabilia agunt. Calefiunt enim corpora, & frigefiunt: exiccantur, & humectantur à tangibilibus qualitatibus omnia corpora: Sed non quatenus sunt sensitiua, sed quatenus corpora simpliciter. Si enim, inquit, non

patiantur à tangibilibus, & gustabilibus qualitatibus, à quonã patiantur? Eo ergo res deducetur, ut sint impaßibilia, & inalterabilia: quod est absurdum. Si enim neq; ab alijs patiuntur, neque à tangibilibus & gustabilibus: non habebunt aliquid aliud, à quo patientur. Erunt ergo impaßibilia omnino.

Nunquid ergo & illa agent? vel non omne corpus passiuum ab odore, & sono. & quæ patiuntur, indefinita, & non manent, vt aër: olet enim, vt quid passus.

Postquam dixit, quòd à tangibilibus qualitatibus patiuntur corpora, & à gustabilibus: quærit an & ab alijs sensilibus patiuntur corpora, non autem sensitiuè: sicut neq; à tangibilibus, & gustabilibus: & dicit quid non omnia sunt paßiua ab odore uel sono corpora, pro eo quod est, paßibilia. Quare non omnia patiuntur. Sed sunt, quæ sub eis sunt, sicut, quæ sub tangibilibus. Neq; enim omne corpus ab eis pati potest: sed sunt, quæ ab eis patiuntur, humida, ut aër, & aqua: Talia enim sunt, quæ à coloribus, & sonis, & odoribus patiuntur, & mouẽtur. Non uidentur autem, inquit, pati, quòd cùm sint indefinita, & humida, affectus soni, uel odoris, uel coloris non seruant. Est enim indefinitorum propriũ & in seipsis non manere, quòd propriam figuram non habeant, & quòd facile conuertibilem. A' coloribus ergo & sonis humida & indefinita patiuntur: ab odore autem non hæc solum: sed & quædam solida passa fiunt bene olentia. Sed est aëris proprium & celeriter affici, & affectum abijcere. & alioqui odoris subiectum, dico autẽ uapor, quando fuerit corporibus immixtus, sicut succulentum humidum, quale est mel, cùm sit subtilis, & qui facile differri, & exhalari poßit, dissoluitur, & relinquit ea quibus erat: eo autem disperso et exhalato, una quoq; odor perit. Quare etiamsi id, quod odorẽ suscepit, non sit facile alterabile, ut uestis: sed tamen propter imbecillitatem uaporis non diu manet affectus. In hoc autẽ differt ab affectu, qui fit in sensu. Seruat enim sensus eum, qui fit, affectum: Neq; enim formæ effluit cognitio. Potest autem & in omnibus sensilibus extendi oratio, & indefinitũ sic audiri, ut eo discernat affectum, qui fit à sensilibus, & in sensum & in corpora. Qui enim in corpora fit affectus, est indefinitus, ut qui neq; simul & coaceruatim fiat, neq; diu maneat. Quandiu enim propè calidum corpus est, tandiu calescit. Sensus autem, cùm primum se ad sensile applicauerit, quam habuit cognitionem, & affectum eundem semper retinet: ut neq; intendi, neq; remitti poßit. Ex quo enim tactiuus sensus calidum cognouerit, etiam si permanserit, non amplius cognoscet. Corpus autem non eundem affectum suscipit à calido, sed alias alium, secundũ id, quod est magis & minus intensum uel remissum. Nũquid autem hoc quoq; illi significat indefinitum?

Quid est ergo odorari, nisi aliquid pati? an odorari quidem sentire: aër autem passus fit celeriter sensilis.

Postquam ostendit, quòd à sensilibus patiuntur, quæ sensum non habent: à coloribus enim, quod est actu perspicuum, & à sonis & odoribus aër: meritò quærit, quoniã sentiua quoq; ab eis patiuntur: in quo differunt sensitiua à nõ sensitiuis, quæ patiuntur à sensilibus: Vtraq; enim ab ipsis uidentur similiter pati. Hanc ergo dissoluens dubitationem dicit, An odorari quidem sentire: aër autem passus fit celeriter sensilis? Non est enim satis ad sentiendum posse formam sine materia suscipere: sed & animali facultate opus est, quæ nõ est in omnibus, quæ sensilium formas sine materia suscipiunt. Non enim si quid ab aliquo patitur, iam & sentit: Nam & aër, & aqua, & specula sentirẽt: sed & eiusmodi facultate opus est, quæ poßit iudicare affectus, qui fiunt à sensilibus. quæ non est in quolibet corpore, sed in naturali instrumentario, ut ostendit. & neq; hunc uniuerso, sed in ea huius partę, quæ propter certa qualitate præditam commoderationem, & bonam temperaturam hanc poßit suscipere facultatem. Quomodo ergo soluitur sensilia esse ad sensus, & sensum ad sensilia, si quidem non solum, quæ sunt sensu prædita, sed &, quæ non sunt, patiuntur à sensilibus? nisi quòd unicuiq; sensilium non est idem esse hoc, & esse sensile: neq; colori esse colorem idem est, & esse uisibile: sed substantia quidem coloris alia: si quidem finis perspicui, quatenus perspicuũ: uisibile autem, quando contigit. Quatenus enim est motiuũ eius, quod est secundum actum perspicuum, secundum hoc est uisibile. Similiter & in alijs. Vt ergo sensilia, ea solum afficiunt, quæ sunt sensu prædita: Vt autem hæc, quæ quandoq; sunt sensilia, fiunt alia quædam: Aliud est enim esse sensile, & esse colorẽ, & hoc nihil uetat, quominus sint aliorũ quoq; effectiua. A' bono enim odore, ut sensili quidem, nihil aliud patietur, quam olfactus. ab odore autem simpliciter, & eo, quod bene olet, aër quoq; patitur, qui est inanimatus. Similiter & in alijs. Vnumquodq; enim inanimatum patitur à sensilibus, nõ ut sentiens, sed ut & ipsum factum sensile, quatenus ab eis patitur. Secundũ enim substantiam ipsam affectũ sustinet, & mutatur. Inanimata enim à sensilium substantia, non quatenus sunt sensilia, patientia, fiunt quoq; & ipsa sensilia, ipsis aßimilata. Animata autẽ ab ipsorum operatione patientia, fiunt secundum actum sensitiua.

FINIS SECVNDI LIBRI.

Ioannis Alexandrini Philoponi in tertium librum de anima Commentarius.

QVòd autem non est alius sensus præter quinque, dico autem hos, visum, auditum, odoratum, gustum, tactum, ex his crediderit quispiam.

POSTQVAM in præcedētibus, in tractando de naturali, & irrationali laborauit: nunc de rationali quoq; anima uult nobis uerba facere, & eius substātiam quærere, & facultates: ipsarū quoq; facultatum differentias, & à seipsis, & nobilioribus facultatibus irrationalis animæ. Quærit enim differētiam imaginationis, & opinionis à cogitatione, & cogitationis ab intellectu, siue mente. Quoniam enim opinio, quæ est animæ rationalis facultas, societatem & communicationem uidetur habere cum communi sensu, & imaginatione: propterea quærit eorum differentiam. Præsentis ergo libri scopus, & institutum mansit de anima rationali. Non enim, ut quidam existimant, in præsenti libro eius institutum est de irrationali anima differere. Etsi enim communis sensus, & imaginationis meminit: non quòd eorū scopū sibi proposuisset, sed ut rationalis animæ facultatum ab irrationalis facultatibus differentiam adduceret, ideo meminit irrationalis animæ. Totius ergo libri scopus est de rationali anima, & nequaquam de irrationali. Sed ad hoc dubitationem mouent, qui accusatorio sunt animo, & lubenter reprehendunt, dicentes: Oportebat ergo eum de sola imaginatione, & communi sensu differere: non ita autem & de sensu. Nūc autem uidemus, quòd librum incipiens statim sensuum numerū dicit, quærens an sint quinq; sensus, uel plures. Non erat autem necesse hæc nunc quærere, si quidem pretiosarum tantum irrationalis animæ facultatum mentionem facere instituisset: ut earum à minoribus rationalis differentiam traderet. Pretiosæ enim, & nobiles secundarum substantiarum facultates, communicationem, & similitudinem habent cum uilibus & ignobilibus facultatibus primarum substantiarum, sicut & nunc. Pretiosæ enim irrationalis facultates, ut communis sensus, & imaginatio, habent communicationem ad opinionem: quæ est uilior & ignobilior facultas omnibus rationalibus. Et hæc quidem est dubitatio, ad quam dicemus, quòd si quinq; sensuum meminit, non frustra hoc fecit: sed ne quis existimaret esse alium sensum à particularibus, qui quinq; sensuum sensilia iudicet. Nisi enim nunc ostendisset esse quinq; solum sensus, & non plures: existimaret fortasse quispiam non solum esse quinq;, sed & sextum alium sensum particularem, qui iudicat simul uisibile, & audibile, & odorabile, nec communi sensu quicquam opus esse. Ne quis ergo hoc suspicaretur, propterea nūc ostendit quinq; esse solum sensus, & non esse alium particularem, qui iudicat: ergo communi sensu opus est. Quare etiamsi sensuum numerū quærit, non propter ipsos sensus hoc facit, sed propter communem sensum. Communis autem sensus & imaginationis meminit, nō propter ipsos, sed propter differentiam eius à rationalibus facultatibus. Maneat ergo hic scopus de rationali anima. Hic est ergo scopus. Ostendit autē deinceps ex principio animæ, quòd sunt solum quinq; sensus, hypothetico sic usus syllogismo. Sic enim inquit. Si deesset sensus, deesset & sensorium. Atqui non deest sensorium. ergo nec deest sensus. Sed quoniam & connexum est dubium: Vnde enim reuera, si deesset sensus, deesset & sensorium? & assumptio quoq; dubia est, quæ dicit: atqui sensorium non deest: ergo nec sensus: undenam enim constat an non desit sensorium? Age ergo utraq; demonstremus, & connexū, & assumptionem. sed prius connexum demonstremus, quod dicit, quòd si deest sensus, deest & sensorium. Hoc autem per tres rationes demonstramus. Quarum hæc est prima. Sensus & sensorium sunt ex iis, quæ sunt ad aliquid. Sensus enim per sensorium sentitur. & sensorium sensus est sensorium. Vt autem se habet unum eorum, quæ sunt ad aliquid, sic habet & reliquū. Est ergo clarū, quòd si deest sensus, deest quoq; sensoriū, propter necessitatem eorum, quæ sunt ad aliquid. Hæc est prima ratio. Secunda ratio. Sensus est, quod utitur. Est autem sensorium, quo utitur, si nō est frustra futurum. Si ergo deest sensus, deest & sensorium, si non frustra est: quod est absurdum dictu, naturam frustra aliquid facere. Hæc est secunda quoq; ratio. Tertia ratio. Sensus nunquam potest citra medium se sensilibus applicare, sed semper per media sensoria se applicat. Vbi ergo sensu opus, omnino & sensorio quoq;, per quod se sensilibus sensus applicat. Si ergo deest sensus, uidelicet sensorium deest, per quod se sensus sensilibus applicat. Hæ sunt ergo rationes, quæ connexū confirmarunt. Age uerò deinceps &, quæ assumptionem confirmant, adiiciamus. Hæ autem sunt duæ rationes inductiuæ, quarum hæc prima est. Ex omnibus, ex quibus oportebat fieri, sensoria facta sunt. Sed si ita est, nullum ergo deest sensorium. Cùm sint enim quatuor elementa, & unum quintum corpus cœleste, ex quinto quidem corpore sensorium factum non est. Quintum enim corpus est æternum, ut quidam dicunt: sensoria autem sunt corruptibilia. Rursus ex igne non poterat fieri sensorium. Ignis enim est qui possit corrumpere: ex corrumpente autem quomodo posset fieri sensorium? Rursus ex ipsa terra non poterat per se fieri sensorium. Est enim ipsa per se impressu difficilis, nec sensilium typos poterat facile suscipere. Commixta autem cum aliis terra potest facere sensoria. Tactus itaq;, & gustus sensorium est magis terræ particeps. Tactus enim, & gustus sensorium est caro, quæ est terræ magis particeps. Ignis autē, ut ipse dicit, in totis est sensoriis. Quare & ignem, & terram est in sensoriis inuenire. nec ignis autem, nec terra per se unquam sensoria faciunt, propter prædictas causas. Restant ergo aër & aqua, quæ possunt facere sensoria. Aqua itaq; fecit crystallinum humorem, qui est uisus sensorium. Sed & aër est sensorium auditus, & olfactus. Qui enim in naribus & in auribus est inædificatus & inclusus aër, ipse est auditus & olfactus sensorium. Si ergo ex omnibus, ex quibus fieri poterat, factum est sensorium. nullum deest ergo sensoriū. Hæc est prima procedens inductiōe ratio, quæ cōfirmat assumptionem. Aduersus hanc autem rationem Aristotelis duæ mouētur dubitationes. Prima quidem, quomodo dicit non deesse sensorium? ecce enim desunt. Cùm sint enim quinq; sensus, tria sunt sola sensoria, aër: aqua: terra. Quare nihil cōfirmauit inductiua oratio: sed magis dubitationem adauxit. Quomodo ergo dicit assumptio, sed nullum deest sensorium? Ecce enim duo desunt sensoria. Et hæc quidem dubitatio: ad quam dicemus, quòd

nomine quidem tria sunt tantum sensoria: reuera autem quinq;. Etsi enim ad terram pertineat sensorium tactus, & gustus: sed non est ipsa terra. Si enim esset ipsa terra sensorium tactus, & gustus: oporteret in omni parte, in qua est tactus, gustũ quoq; esse: siquidem irrationalis anima, est in omni animali cũ omnibus suis facultatibus. & dicimus, quòd propterea quòd non est instrumentum accommodatũ, non operatur secundum suas facultates in toto animali. Oporteret enim, si eadem terra est sensorium, adesse quoq; facultatem, ne eam argueret. Atqui non est in toto corpore gustus. Quomodo enim manus non gustat, etsi tactum habeat? non est ergo eadem terra. Vides, quòd nomine quidem idem: re autem diuersa. Rursus etiam si aër est in auditu & odoratu: sed non idem. Aërem autem dico non externum: omnis enim externus aër inseruit & odoribus, et sonis: sed eũ, qui in auribus, & naribus est seorsum inaedificatus, & inclusus. Hic quoq; non est idẽ, sed diuersus. non enim, qui in auribus est, aër potest odoribus inseruire: neq;, qui est in naribus, sonis inseruire potest. Quare, etiamsi sunt tria nomine, reuera tamen sunt quinq;. Haec est solutio primae dubitationis. Secunda dubitatio procedit ex eo, quod est contrarium primae dubitationi. Haec est autem. Plura sensoria sensibus: quod est absurdum. Si enim propter sensus facta sunt sensoria: quot sunt ergo sensus, tot esse deberent sensoria, & non plura. Nunc autem uidemus esse plura sensibus. unius certe sensus duo sunt sensoria. Olfactus enim in pedestribus, & uolucribus aër est sensorium: in aquatilibus uerò sensorium est aqua. dicit itaque pisces humiditatem quandam habere in naribus, quae subseruit odoribus. Quare unius sensus duo sunt sensoria. Propter hanc itaq; dubitationem sunt qui dicant non in eodem animali duo esse sensoria: sed in alio quidem aquã esse sensorium odoratus: in alio uero aërem. Quare non sunt plura, nec pauciora Sciendum autem hanc rationem inductione procedere, quae nihil necessarium continet. Primum enim duplex est ignis: hic quidem corruptiuus: ille uerò uiuificatiuus. Quare etsi ex corruptiuo sensus fieri non posset: sed tamen poterat ex uiuificatiuo fieri. & alioqui, sicut uidemus, externũ aërẽ subseruire & odoribus, & coloribus, & sonis: sed tamẽ in ijs, quae tres habẽt tãtum sensus, tactũ dico, & odoratum, & gustũ, non subseruit coloribus: sed nihilominus talium est minister: etiamsi nõ adest facultas, cuius est minister. Quid ergo est absurdi in nobis quinq; sensus habentibus dicere, esse alia quidem sensoria, sed non apprehendere: quòd non sint in eis sensus? Quare est inductiua, & non uera oratio. Est autem secũda ratio Aristotelis inductiua hoc modo. Si deest sensorium, deest & sensile: Atqui non deest sensile. Hoc enim est connexum, quod demonstratione quoq; indiget. Hoc, inquit, ex inductione clarum est. Nam &, quae sunt lõgè, apprehẽdimus, quae sunt soni, & colores, & odores. Iam uerò &, quae prope sunt, tangibilia, & succos. si itaq; &, quae prope sunt, & quae longè apprehendimus: clarum est ergo, quòd omnia apprehendimus. nullum ergo deest sensile. Si autem non deest sensile, ergo nec sensorium. Hoc enim ostenditur per mutuam oppositionem, quae conuertitur. Haec est secunda Aristotelis ratio, quae non est necessaria. Esto enim nos, quae longè sunt, apprehendere: undenam erit apertum, an omnia quoq;, quae prope sunt, apprehẽdamus? Esto enim, quòd omnia tangibilia sentiamus, nunquid & omnia gustabilia? undenam clarum erit, nunquid nonnulla gustabilia nos lateãt? nempe carnem cameli nemo nostrũ gustauit. Quare desunt etiam quaedam sensilia. Quoniam ergo Aristotelis rationes plus satis inductione procedunt: melius est uti ratione Themistij, quam dicit in commentario. Dicit enim fieri non potuisse, ut anima rationalis accederet, nisi prius omnibus irrationalis animae facultatibus ornatum esset animal. Si enim ubi meliora, illic & deteriora in ijs quae sunt sub luna: clarũ ergo est, quòd si habemus rationales animas, omnes quoq; habebimus irrationalis facultates. Si homo ergo habet solum quinq; sensus. clarum est quòd soli quinq; sunt. Quot enim sunt hominis, tot sunt soli, & nec plures, nec pauciores: eo quòd omnes habet homo, ut et qui his praestantiorem habeat, animam dico rationalem. eam autem non haberet, nisi omnes inferiores adessent. Omnes ergo habet. & quoniam quinq; habet, quinq; quoq; solum sunt. Et haec est quidem Themistij ratio, uerum enimuero alimentorũ gratiam Aristoteli reddentes, hoc quoq; argumentum eius esse ostendemus. Si enim in dictionis cõtextu quaerit, cur talpa, quae mouetur, uisum non habet: absurdum enim ubi est melius, non esse quoq; deterius: & soluit quòd habet quidẽ, sed à pellicula occultatur: ita enim opportebat, quia à terra nutritur, & erat excaecanda, nisi occultatus uisus esset, Nutrimenti ergo natura maiorem curam, & prouidentiã gessit. Si ergo in hac, quae mouetur, ostendit esse quinq; sensus: sciebat ergo argumentũ, quòd necesse est hos solũ esse quinq;. Vbi enim est melius, illic & deterius. Est autem & hoc Platonicè symbolicè explicare. Sicut enim, inquit, sunt quinq; corpora simplicia: quatuor enim elementa, & aethereum: & sicut solida corpora quinq; per simplicia corpora: est enim pyramis: cubus: octolaterum: duodecilaterum: uigintilaterum: sicut ergo per simplicia corpora, quae quinq; sunt, quinq; etiam figurae factae sunt, & non plures: sic, scilicet, & sensus quinq;. Quoniam ergo non est alius sensus praeter quinq;: quia in fine secundi libri quaerebat, an unus est tactus, an plures: nunc ostendit quinq; esse solum sensus, ut hoc ostenso clarum sit, quòd unus est tactus. Meritò autem hoc facit: quoniam ex animalibus haec quidem duos habent sensus: illa uerò tres. & propterea quaerit, quot sunt sensus. Si omnia enim animalia haberent quinq; sensus, superuacaneum esset de eo quaerere.

Si enim cuiuscũq; est sensus tactus, & nũc sensum habemus: omnes enim tãgibilis, quatenus est tangibile, affectiones tactu sunt nobis sensiles: necesse est, siquidem deest aliquis sensus: sensorium quoq; deesse. & quaecunq; quidem ipsi tangẽtes sentimus, sunt tactu sensilia, quem habemus: Quaecunq; uerò per ea, quae intercedunt, & non ipsa tangentes, simplicibus interuallis, dico autem ueluti aëre, & aqua.

Cùm non dixisset connexum, neq; assumptionem, confirmat assumptionẽ: & animaduersa eius obscuritate, dicit in medio connexũ, et sic deinde reliquũ assumptiõis cõfirmat. Cùm enim deberet dicere: Si deest sensus, deest & sensoriũ: atqui sensoriũ nõ deest: ergo nec sensus: deinde deberet confirmare, quòd nõ deest sensorium, quod est assumptio, idq; ex eo ostendere, quòd omnis sensus uel citra medium, uel per medium apprehendat: utrunq; autem habemus, & quod citra mediũ, & quod per intermedium: omnibus alijs praetermissis ab hoc incipit, & ostendit quòd habemus sensum absq; intermedio. Si enim, inquit, in quibuscunq; est sensus tactus, ea citra medium operantur. Tangibilia enim sunt affectiones tactus, & sunt citra mediũ sensilia. Et id obliquè dixit. Cùm enim confirmare deberet, quòd & citra mediũ sensum habemus, hoc praetermisso dicit: necesse est ubi deest sensus, & sensoriũ. agnita enim obscuritate cõnexũ in medio posuit. Deinde cõuertitur, & assumptionẽ cõfirmat, dicẽs. Dictũ est, quòd tangibilia citra mediũ apprehẽdimus: Sunt autẽ & alia, quae per id, quod intercedit, apprehẽdimus. Quaecunq; autem per id, quod intercedit, & nõ ipsa tangentes, simplicibus interuallis. assumptionẽ confirmat, quòd sunt in nobis quaedã, quae etiã per mediũ apprehenduntur, ut uisus, auditus,

odoratus, ea autem apprehenduntur, per simplicia, quæ intercedunt. Simplicia autem dicit aërem, & aquam, eo quòd sunt elementa. Per ea ergo apprehenduntur tres sensus.

Sic autē habet, quod si per vnũ quidē plura quoq; sensilia, quæ sunt inter se genere alia: necesse est cũ, qui habet eiusmodi sensorium, esse vtrisq; sensile. vt si ex aëre est sensorium, est aër & soni, & coloris.

Silentio prætermissam dubitationem dissoluit. Quòd enim non mouit dubium, hoc dissoluit. & maxima ijs est habēda gratia, qui hanc sententiam antiquitus diuinarunt. Cùm deberet enim dubitare, an sint duo sensoria, aër, & aqua: tria uerò sensilia, color, sonus, odor, & deinde sic soluere: perinde ac iam dubitasset, dixit. Sic autem habet solutio, quòd per unum sensoriũ plura sensilia apprehēduntur, quæ sensilia genere differre dixit. Sonus enim, & odor sunt diuersorum generum. necesse est enim, inquit, aërem, qui est in auditu, & odoratu, duo apprehēdere, & sonũ, & odorem. & cùm deberet dicere odorem, colorem dixit pro odore, ne securitatem fugeret. Et nonnulli quidem sic interpretati sunt. Alij dicunt, quòd instat potius aduersus Empedoclem, tanquam ille diceret: Si non possunt, ò Aristoteles, tua quidem sententia, nec ex igne, nec ex terra per se fieri sensoria: da sensoria, ut ea apprehendant, & simile à simili cognoscatur. Illi ergo respondet Aristoteles: Si per aliquod unum, quod intercedit, sensitiuum, & sensoriũ plura sensilia cognoscuntur: sicut ab aëre, uerbi gratia, & color cognoscitur & sonus: eo quòd est & perspicuus, & personans: quid est absurdi & per unum quoq; sensum multa cognosci?

Si autem plura eiusdem, vt coloris, aër, & aqua, ambo enim perspicua: & qui vnum solum habet, vtrunq; sentiet.

Alterum dubium mouet. Ait enim deesse sensorium. Plura enim sunt, quæ unius participant. Perspicui enim, quod colorē dixit, & aër, & aqua est particeps. Deest ergo sensorium, eo quòd duo quidem sunt, quæ subseruiunt, unus autem uisus. Et hoc soluit, quòd per unum sensorium duo apprehendit. Qui enim, inquit, habet aëris alterum, id est humidum, ut dicat pupillam, nouit utrunq; perspicuum.

Simplicium autem, ex his duobus sunt solum sensoria, ex aëre, & aqua. Pupilla enim ex aqua, auditus, ex aëre, odoratus ex vtroq; eorum.

Assumptionē confirmat, quòd necesse est tria esse, quæ sunt citra medium sensoria: quoniam ex aëre, & aqua solũ esse possunt. ea autem uisus, auditus, & odoratus habent. Odoratus autem ex utroq;. græcè est θατέρῳ. Nonnulli dicunt eum quidem hoc dicere, quòd odoratus est utriusq; particeps, & aëris, & aquæ: in nobis quidem aëris: in aquatilibus uerò aquæ. Nonnulli autem θατέρῳ accipiunt, ut significet alterum, id est, alterius est particeps, utpote aëris.

Ignis autem vel nullius, vel omniũ communis: nihil enim sine caliditate sensitiuũ. Terra autē vel nullius, vel in tactu maximè mixta est propriè. Relinquatur ergo nullum esse sensorium præter aërem, & aquam.

Rectè dixit, Cōmunis omnium. Omnis enim sensus nutritur. si autem nutritur, & concoquit. Omnis autē concoctio per calidũ. Omnis ergo sensus igne, ut calido, opus habet. Terra autē uel nullius, uel in tactu. Etiã si terrenũ tactui rectè segregatũ et attributum est, sed tamen non rectè tactũ nunc in mediũ intulit. De sensibus enim, qui per medium fiunt, nunc ab eo agitur.

Hæc autē nunc quoq; habent nonnulla animalia. Omnes ergo sensus habentur à non imperfectis, nec orbatis. Cernitur enim & talpa habere sub cute oculos.

Habent, inquit, quædam animalia quinq; sensus, quæcunque sunt perfecta, & non manca: & ne quis ei diceret, ecce talpa perfectum est animal, sed uisum non habet: dicit eã habere quidem oculos, sed eos per pelliculam naturam obtexisse: ne in fodienda terra facile excæcaretur. Et, ut semel dicam, quæcunque habent motum secundũ locum, ea habēt quinq; sensus. Est enim motus sensu melior. & ubi meliora, illic & deteriora. Si autem nonnulla motum secundum locum habent: Non habent autem quinq; sensus, ut lumbrici & uermes: uerum alio modo natura suppleuit, quod illis deest. Ecce ergo apertè eius est argumentum, quòd ubi est melius, illic & deterius: & nō est eorũ proprium, qui scripsere commentaria.

Quare, si neq; est aliquod aliud corpus, nec est affectio, quæ nullius sit eorũ, quæ hic sunt, corporum, nullus desit sensus.

Corpus & affectionē dicit, id est, corpoream affectionem. Tale quid autem uult concludere. Si enim, inquit, non est extra elementa corporea affectio: hoc autem dicit propter quintam essentiam: quod autem facit sensorium, omnino passiuum esse oportet: illa autem non est affectionibus, & passionibus obnoxia. non deest ergo sensorium.

Atqui neq; communium fieri potest vt sit aliquod sensoriũ propriũ, quæ vnoquoq; sensu per accidens sentimus, vt motũ: statum: figuram: magnitudinem: numerum vnum.

Postquam ostendit non esse sextum alium sensum præter eos, qui sunt quinq; in præcedente tractatu: nunc quoq; rursus hoc ipsum ostendit. Postquam enim dictũ est in secũdo libro huius tractatus, quòd sunt cōmunia sensilia, ut magnitudo, & figura, numerus, motus, quies: & sunt magnitudo quidē et figura cōmunia uisus, & auditus: reliqua autē tria, motus, inquam, numerus, quies, sunt quinq; sensuum cōmunia: fortasse ergo quispiam existimauerit, esse quendã alium sextũ sensum præter hos quinq; qui hæc cōmunia sensilia iudicet. Nunc autē per præsentem contemplationē ostendit nō esse aliquē aliũ sextum sensum particularem, qui cōmunia sensilia iudicat. Hoc autem ostendit hoc modo. Si cōmunia sensilia sunt propria huius specialis sensus: Ergo sunt horum quinq; per accidens sensilia. Si enim duæ res quibusdam insunt, & unius est propria: manifestum est, quòd est aliorum per accidēs. Si enim est & alius propria: non est etiã illius propria. Ecce enim alij quoq; inest. Quare si communia sensilia sunt sexti sensus propria: sunt ergo his quinque sensilia per accidens. Atqui non sunt his quinq; sensilia per accidens, ut ostendã. nō est ergo sextus sensus, cuius propria sunt hæc sensilia, quæ dicũtur cōmunia sensilia. Quòd autē non sunt per accidens sensilia quinq; sensibus cōmunia sensilia, hoc rursus hypothetico syllogismo confirmat, sic dicens. Quæ sunt per accidēs sensilia affectionē in sensum nō efficiũt, ut ostendã. Hæc autē circa sensum affectionē efficiũt. non sunt ergo sensilia per accidēs. Et undenã fiet apertũ, quòd affectũ circa sensum nō agũt, quæ sunt secundũ accidēs sensilia? Sic etiã ostendit. Dicit enim, quòd, quæ sunt secundum accidens sensilia, sunt duplicia: Vel quod sub alium sensum cadit, ut uisus ex colore dulce indicat. itaq; si uiderimus humidũ aliquod flauum, dicimus id esse mel. Et dicitur hoc per accidens sensile, quando ex colore uisus dulce agnouerit. Vel ergo hoc est per accidens sensile: uel quod sub nullũ sensum cadit, ut substantia. Substantia enim sub nullũ sensum cadit: sed cognoscitur ex ijs, quæ illi accidunt. Cleonis

enim

enim filium agnoscimus, non ut Cleonis filiū, id est, non ut substantiam, sed ex ijs, quæ in ipso accidūt: ut quòd est albus, quòd est prominente, uerbi gratia, uentre, & si quid eiusmodi. Cùm autem sit duplex, quod est per accidens sensile, neutrū horum significatorum effectum efficit. Quod enim alius est sensus sensile, in alia affectione sensum non facit, etiamsi ab ipso cognoscitur. Dulce itaq; non facit affectionem circa uisum, etiamsi à uisu cognoscitur per intermedium flauum colorem. neq; rursus, quod nullius est sensus sensile, affectionem efficit circa uisum, etiamsi ab eo cognoscitur. Quare ostensum est, quòd quæ sunt secundum accidens sensilia, non efficiunt affectionem illā, cuius sunt per accidens sensilia. Est ergo totius orationis compendiosa hæc inductio. Communia sensilia non sunt propria sensilia alicuius alius sexti sensus præter quinq;. Si enim alicuius alius sexti sunt propria sensilia, sunt ergo horum quinq; per accidens sensilia. Sicut enim colores, qui sunt propria sensilia uisus, sunt gustus per accidens: sic & figura, & magnitudo, & reliqua sunt propria alius sexti sensus. Horum ergo quinq; sunt per accidens sensilia. Atqui non sunt per accidens horū quinq;. Per accidens enim sensilia nō faciunt affectionem circa sensum. Communia autem sensilia efficiūt affectionem circa sensus. Hoc ostendit ex eo, quòd dicit esse duplicia sensilia per accidēs: uel, quod ab aliquo alio sensu per se cognoscitur, ab alio autem per accidēs: uel, quod sub nullum alium per se cadit sensum, ut substantia. Neutrum autem eorum facit affectionem circa sensum. Communia autē sensilia faciunt affectionem, ut in secūdo libro ostensum est huius tractatus. continuus enim motus, & paruæ literæ faciunt uisum cæcutire. Clarum est ergo, quòd cōmunia sensilia non sunt per accidens sensilia. Et hic est totius orationis apparatus, ex duobus hypotheticis syllogismis cōpositus, et uno categorico: in quibus primum caput absoluitur. Secundum caput est, in quo talem mouet dubitationem. Cur nō sensus propriam actionem exercent, & unusquisq; ea, quæ sua sunt, nouit, sed & quandoq; alius, quæ alius sunt? scit. certè si aliquādo uisus, et gustus circa rem aliquam operati fuerint, ut circa mel: & mel simul gustauerimus, & contēplati simus: si crastino die mel oculis subiectum sit: uisus non solum uult, quod est sibi proprium, & familiare cognoscere, ut quòd est flauum, sed & ante gustum prosilit, & nouit, quòd est dulce. Et hæc est quidem dubitatio. Huius autem solutionem dicimus eiusmodi, quòd duos sensus quandoq; cooperari contingit, ut circa mel uisum simul & gustum: Hunc quidem, qui gustauerit, quòd est dulce: illum uerò, qui uiderit, quòd flauū: deinde hos duos sensus in sensum communem terminari, & illic typos relinquere: Deinde cùm crastino die mel apparuerit, & color flauus, imaginatio mouet typos, qui in ipsa sunt, quos pridie suscepit, dulcis simul, & flaui: & pronuntiat dulce esse id quod tale est. Hæc est ergo talis dubitationis solutio, quòd communis sensus ambos typos suscepit: hunc quidem ex gustu: illum uerò ex uisu: deinde cùm postridie ex uisu typus commotus sit, quòd mel à nobis uisum est, deinceps commoueri typum quoq;, qui est ex gustu. & sic licet dicere alterum typum ab altero commoueri, & hac ratione cognoscere, quòd dulce est, & si non gustauerimus. Et hinc quidē certè affectiones quoq; fiunt. Qui enim flauum picis genus, quod κολοφωνία, dicitur, non gustauit, sed eam tantum aspexit, mel esse dixerit, quòd sit colore similis. Sic ergo dubitatione soluta, alteram deinde dubitationem uehemētiorem mouet: quod quantū ad hoc per se cognoscit communis sensus dulce, & non per accidens. Si enim utriusq; habet typos, & uisus, quòd flauum, & gustus, quòd dulce, clarum est quòd postridie quoq;, etsi non gustauerimus, sed mel solum aspexerimus per se, dicimus quòd est dulce. Communis enim sensus habet typos gustus: & eos rursus commouens dicit, quòd est dulce. Si ergo secundum typos eius, quod est dulce, motus, dicit esse dulce: per se ergo communis sensus, & non per accidens hoc agit. Et hæc est quidem dubitatio. Dicimus autē, quòd etiamsi habet dulciū typos, non tamen à seipsis excitati sunt. neq; enim fingebatur mel gustasse, sed tantum aspexisse. Per accidens itaq; pronuntiat, quòd est dulce. Per se enim excitati sunt typi uisus: nēpe quòd est flauum: Per accidens autē typus quoq; gustus excitatus est, quòd commotus sit typus uisus. Et hæc ad secundā dubitationē, in quibus secundum quoq; caput adimpletur. Tertiū caput est, in quo dubitat, cur unā & eandē rem duo sensus apprehendūt, uel etiam plures. ut figuram uisus & tactus apprehēdit: & magnitudinem, & numerū rursus quinq; sensus. Quare ergo hoc ita est, & non unusquisq; sensus propriū apprehendit? Hæc est dubitatio, ad quā dicit Aristoteles, quòd propterea plures sensus res easdem apprehendunt, ut sint communia sensilia Et his quidē dictis Aristoteles dictionis contextū finiuit. Si quis autē dubitauerit, & quidnā omnino communibus sensilibus opus erat: illi dicemus ea, quæ Plato in septimo Reipublicæ, & in Timæo dicit. Dicimus ergò, quòd hæc communia sensilia sunt ipsa mathematicis scientijs subiecta. Figuræ enim, & numeri, & motus, & magnitudines, & quies, sunt cōmunia sensilia, quæ sunt mathematicis scientijs subiecta. Quoniam ergo mathematica subiecta exactè cognosci oportebat: exactè autem cognoscuntur, quòd à multis sensibus cognoscantur, & propterea sunt communia sensilia. Sed si hæc ita habēt, Aristoteles sibijpsi aduersatur. Ipse enim in secundo libro huius tractatus dicit, quòd propria sensilia exactius cognoscuntur. Quomodo ergo nunc dicit, communia sensilia esse exactiora? Dicimus ergo eum non esse sibijpsi contrariū: sed propria sensilia à proprio sensu exactius cognoscuntur, quàm cōmunia sensilia. Vt proprium uisus albū: eius autē cōmune sensile magnitudo. uisus ergo exactius cognoscit album, quàm magnitudinē. Quare in uno quoq; sensu proprium sensile communi exactius cognoscitur. Nouit ergo uisus obscurè commune sensile. nouit ipsum quoq; tactus obscurè: & ut semel dicā, unusquisq; ipsum proprio sensili obscurius, & imbecillius nouit. Sed pluriū sensuum simul conueniens cognitio facit exactam communis sensilis cognitionē. Sic enim dicit Hesiodus.

> *Addas si paruum paruo, id faciasq; frequenter:*
> *Ex paruo magnum id fortasse euadere posit.*

Sciendum autem, quòd etsi exactæ sint ambæ cognitiones, & quæ est propriorum sensilium, & quæ est communium: sed tamen propriorum sensilium cognitio est communium sensilium cognitiōe exactior. utraq; enim & communia sensilia, & propria per se cognoscit uisus: sed magis propria cognoscit uisus. Et in ijs est contemplatio.

Atqui neq; communium fieri potest vt sit aliquod proprium sensorium, quæ vnoquoq; sensu sentimus per accidens: vt motū: statum: figuram: magnitudinem numeri vnius.

Rursus cùm connexum non dixit, uel assumptionem, subuertit assumptionem. Cùm enim deberet dicere, si communia sensilia nullus sensus ut propria apprehendit: Quæ autem nullus sensus sentit ut propria, ea sunt alteri sensui subiecta. Communia ergo sensilia sunt alteri sensui subiecta. & erit sextum sensorium, & sensus. Cùm enim hæc deberet dicere, & subuertere, quòd non est sextus sensus: ab eo incipit, & ostendit, quòd non est sextus sensus. Non est, inquit, proprium sensorium communiū: quoniam ea per accidēs alij sensus apprehendunt. Nunc autem ab ipsis patiuntur. Et uide, quàm obscurè dixit illud, Per accidens. Cùm enim deberet dicere, quandoquidem per accidens alij quoq; sensus ea sentiūt

ea sentiunt, dicit, quæ uno quoq; sensu sentimus per accidens. Si enim esset reuera sensoriũ communiũ sensilium, per accidẽs ea sentirent quinq; sensus. Atqui per accidens ea non sentimus, ut ostendimus in contemplatione. non est ergo ipsorũ propriũ sensorium numeri unius. Vide quòd numero unum opposuerit, & ab eo distinxerit. neq; enim unitas est numerus, ut ostẽsum est in tractatibus Arithmeticæ.

Hæc enim omnia motu sentimus, vt magnitudinem, motu. Quare & figuram. magnitudo enim aliqua & figura. quod quiescit autem, eo quòd non mouetur.

Hic est dubitationis solutio. Quid enim, inquit, quòd cõmunia sensilia non sunt per accidens sensilia? quoniam ea motu sentimus. Motum autem dico, affectionẽ, nempe alterationem. Cõmunia ergo, inquit, sensilia affectionem efficiunt. nullum autem sensile per accidens facit affectionem. Et fortasse quispiam dubitauerit, quomodo dicit communia sensilia per sensum cognosci, id est motum facere? ecce enim quies & ipsa una est cõmunium sensilium: & tamen nõ facit motum in sensu, siquidem est quies. Et hanc soluens dubitationem Philosophus Plutarchus inquit, quòd quandoquidẽ ad oppositos motus iudicantes, quietem cognoscimus, hac ratione dicatur moueri. Omnis autẽ motus est quædam dispositio: omnis autẽ dispositio est ueluti quædam affectio, & passio. Quare meritò etiam secundum quietẽ pati dicimur quodammodo, & disponi. Hic quoq; aliam dubitationem mouent. Quomodo dicimus, inquit, quod propria sensilia agunt circa sensum, id est, quòd quæ sunt per se sensilia, per motum mouentur: quæ autẽ per accidens, non per motũ? Atqui ecce, uerbi gratia, flauum aliquod, & hic flaui typus aliũ typũ excitauit, qui in me est, dulcis, scilicet, & dixi hoc esse mel. ecce ergo & hoc quoq; noui per aliquem motum. Dicit autem ad hoc quoq; Plutarchus, quòd, quando dicimus nos communia sensilia motu sentire, oportet cum quadam distinctione id dicere, quam in præsenti quidem dictione prætermisit Aristoteles, eã autem uidetur alibi dicere: Quòd communia sensilia per motũ sentimus, nõ secundũ sensitiuam proprietatem. neq; enim in me per linguã excitata est dulcedo. propria autẽ sensilia per ipsam sensitiuam proprietatem cognosco. Video enim album, & gusto dulcia. Similiter & in alijs. Vide autem, quòd cõmunia sensilia dedit esse quinq; sensuũ communia: non sunt autem nisi tria, ut dictum est. nisi forte dicas eum dicere magnitudinem, quæ est in unoquoq; sensu, & non in quantitate: ut magnũ sonum: uel magnum album. tunc enim est commune omnium. Porrò si & figuram acceperis secundum lenitatem, & asperitatem: & lene quidem iucundum, asperum autem molestum dixeris: id etiã inuenietur commune sensile omnis sensus. Magnitudo enim aliqua & figura. Dicunt nonnulli, ecce ipse dicit figuram esse magnitudinẽ: & quomodo in prædicamẽtis dicebatur, magnitudinem esse quantitatis speciem: figuram autem qualitatis? ecce enim hic idem esse intellexit magnitudinem, & figuram. & dicimus. non dixit Aristoteles idem esse magnitudinem, & figuram: sed quoniam figurã omnino consequitur magnitudo: & figura sine magnitudine ne cogitari quidem potest: propterea dixit, quòd magnitudo quædam est figura: id est, quòd magnitudo est, quod figuratum est, non figura. Quod quiescit autem, eo quòd non mouetur, apprehendunt. Dic ad hoc, quòd superius affectionem dixit motum: nunc autem, quoniam, quæ stant, uidemus, affectione nec aucta, nec diminuta, eo quòd stant: Quæ autem mouentur, aliter & aliter mouentur, ad eorum motum aucta, uel diminuta affectione: propterea dixit, quod quiescit sentimus, id est similiter.

Numerus autẽ negatione continui, & proprijs cognoscitur.

Numerus, inquit, ex negatione, quòd nõ est continuus, siquidem discretorũ est numerus. Quid autẽ dicit continuũ? Vnitatẽ, quod superius dixit, Vnius numeri. Sic autẽ eã uocat, quòd sit indiuisibile. Multos ergo numeros, inquit, quòd non sint unum cognoscimus. & rectè dictum est. Non solũ autem in communibus sensilibus hoc est, ut negatione cognoscamus: sed & in proprijs sensilibus. Propria enim sensilia per se cognoscuntur & primò: communia autem sensilia per se quidem, sed secũdò, ut decem non solũ cognoscuntur: sed & eorum propria, decem alba: decem fulua: decem rubra. Quare oportet communia sensilia habere etiam quædam propria sensilia. Numerus ergo dupliciter cognoscitur. uel negatione continui, uel quòd cognoscantur propria sensilia.

Vnusquisq; enim vnum sentit sensus.

Vnusquisq;, inquit, sensus aliquod unum apprehendit: & cur dicit unum sensile, id est unitatem? Ex hoc uolens ostendere quòd quinq; sensibus subijcitur numerus. Quòd si ita est, & alia ergo cõmunia sensilia. Quòd enim hoc dicit, declarat ipse hoc in contextu dicens.

Quare clarum est, quòd fieri nõ potest, vt cuiusuis horum sit proprius sensus, vt motus: sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus.

Perinde ac si diceret, clarum esse fieri non posse, ut sit sensus, qui communia sensilia apprehẽdat. & motum posuit exemplum communiũ sensilium. Si enim, inquit, est alius sensus particularis sextus, qui ut propria apprehendet communia sensilia: erunt hæc cõmunia sensilia ab alijs quinq; sensibus per accidens cognita. & exẽplũ dicit ipse, quòd dulce à uisu cognoscitur. hoc autẽ ab eo cognoscitur per accidens: hic autem dicit duo significata eius, quod est sensile per accidens.

Hoc autem, quòd amborum sensum habemus, vel quando simul inciderint, cognoscimus. Sin minus, nullo modo nisi per accidens sentimus.

Quam conceperat sententiam, dicit, quomodo ex flauo dulce potest cognosci, eo quòd amborum sensum prius habemus (deest enim in contextu illud, prius, ut ait Plutarchus) dulcis, uerbi gratia, & flaui. Amborum autẽ dicit communem sensum. Quia, inquit, habemus sensum & dulcis, & flaui, uisum, & gustum: ea ratione quando inciderit color flauus, dulcis typo cõmoto, cognoscimus, quòd est mel, ex typo accepto, quando uisus & gustus simul operabãtur, Sin minus nullo modo nisi per accidens sentimus. Id spectat ad hoc, quod est superius. Si dixeris, inquit, cõmunia sensilia esse alteri sensui subiecta, nihil aliud dicis, quàm quòd alij sensus ea per accidens sentiũt: qđ nõ est.

Vt Cleonis filium, non quòd Cleonis filius, sed quòd albus. Ei autẽ accidit esse Cleonis filium.

Exẽplũ dicit unius, quod per accidens à sensu apprehenditur, substantiam. ea enim nulli est sensui subiecta. Cleonis enim, inquit, filius, non, ut substantia, uidetur, sed quatenus est albus. Album autem accidit Cleonis filio.

Communium autem communem iam sensum habemus, non per accidens.

Communia, inquit, sensilia habẽt cõmunẽ sensum. Cõmunem autem sensum dico, non de communi illo sensu, de quo deinceps disputat: sed cõmunẽ sensum uocat quinq; sensus. Est ergo hoc, quod dicit: Communia sensilia habent sensum communem aliũ, sed qui nõ ea per accidens apprehendit. hoc enim ostendit, ut & nos in contemplatione ostendimus.

Non

Non ergo ſunt propria. nequaquam enim ſentiremus,ſed ſic,vt dictum eſt Cleonis filiũ nos videre. Quæ ſunt autem inter ſe inuicem propria,per accidens ſentiunt ſenſus.

Hic orationis dicit concluſionem,& ait: non eſt ergo proprius ſenſus communiũ ſenſilium:ſed uel ſic,ut dicebamus Cleonis filium,id eſt,per accidens.Oſtenſum eſt autem,quòd quinq; ſenſus non per accidens communia ſenſilia apprehendunt. Ea enim per motum apprehendunt.Hoc autem non ineſt ſenſilibus per accidens. Quæ ſunt autem inter ſe inuicem propria, per accidens ſentiunt ſenſus.

Non quatenus ijdem, ſed quatenus vnus, quãdo ſimul ſenſus in eodem fuerit, vt quòd bilis amara,& flaua.

Dicit aliud ſubiectum eius,quod eſt per accidens, quòd eſt, uidelicet,alteri ſenſui ſubiectum,ut ex flauo dulce cognoſcere. Superius enim dixit aliud accidens,quod eſt nulli ſenſui ſubiectum.Quid autem nunc dicit,quòd inter ſe inuicem ſenſilia apprehendunt ſenſus per accidens,non ijdem,ſed quatenus unum habent communem ſenſum?Ipſe enim ex colore colligit per accidens de dulci.Rectè dixit,In eodem,ut eiuſdem rei colorem, & guſtum iudicet per duos ſenſus communis. Tunc enim iudicat communis ſenſus id,quod eſt per accidens,quãdo prius per duos ſenſus habuit eiuſdem rei typos. Vide autem, quid dicit, quòd communis ſenſus per accidens nouit diſcretionem albi & dulcis.Nos autem dicebamus in contemplatione,quòd hoc per ſe ei ineſt:ex colore autẽ de dulci colligere,per accidens: quoniam alterum ex altero colligit.

Nõ eſt enim alius dicere,quòd ambo vnũ. Quare & fallitur.& ſi ſit flauum , bilem eſſe exiſtimat.Quæſiuerit autem quiſpiam, quam ob cauſam habemus plures ſenſus, ſed non vnum ſolum:an ne lateant conſequentia , & communia?

Communis ,inquit,ſenſus eſt,& non unius ſenſus particularis dicere,quòd mel res una eſt, etiamſi & guſtabile dulce, & color flauus.Fallitur enim particularis ſenſus:& quicquid flauum uiderit,mel eſſe exiſtimat. Quæſiuerit autem quiſpiam, quam ob cauſam plures habemus ſenſus,quàm unum? Sed cur, plures habentes ſenſus,communia ſenſilia non uno ſenſu apprehendimus?& diſſoluit, ut non minus ſenſilia apprehendamus. Conſequentia autem uocauit communia,& ſenſilia,nõ ut quædam ocioſa & ſuperuacanea,ſed quòd propria ſenſilia uniuſcuiuſq; ſenſus conſequuntur perfectiora quædam,& intellectu magis prædita,quæ concurrunt.Ipſe autem non dicit,ut diximus,quòd magnis ſcientijs hæc communia ſenſilia ſubiecta ſunt.Motus enim & quies aſtronomiæ ſubijcitur. Si enim & immobilia ſunt aſtra,atqui & quomodo ea fixa , & firmata ſint, ſcire uult.In imaginatione enim ea affigit & firmat, ut quæ ſint in aliquo loco.Figura autem,& magnitudo geometriæ ſubijcitur.Numerus autem,ut immaterialis quidem,Arithmeticæ,ut materialis uerò, & in ſonis,muſicæ.

Vt motus,magnitudo,& numerus.

Hæc dixit,per hæc alia quoq; comprehendens. Per motum enim quietem comprehendit: Per magnitudinem autem figurã. in magnitudine enim figura.

Si enim eſſet viſus ſolus,& ipſe albi,magis lateret:etiãſi hoc videretur eſſe omnia : quòd inter ſe inuicem conſequerentur ſimul color, & magnitudo.Nunc autem, quoniam in altero ſenſili communia inſunt,apertũ fit, quòd eſt quid aliud vnumquodq; eorum.

Plutarchus philoſophus,quam diximus dubitationem in tertio contemplationis capite,ſic dicit: Cur natura communia ſenſilia non uni ſenſui ſepoſita attribuit? ſiquidem uidemus & in ipſis quinq; multas oppoſitiones ſenſilium:& hoc magis dicit Ariſtoteles.conuenit enim ſolutio,& ſoluit dubitationem per præſens dictum,dicens,quòd ſi ſub unum ſolum ſenſum caderẽt cõmunia ſenſilia,ut, uerbi gratia, uiſum,ſub eundem autem uiſum caderent & propria ſenſilia,ut album,ſiue color:laterent communia ſenſilia,& idem putaretur,quod color,numerus: & figura:& motus:& reliqua:Nunc autem non ſolum in colore conſideramus numerum,ſed & in ſonis,& ſuccis,et hac ratione à ſe inuicem diſcernuntur.Si autem unus ex quinq; ſenſibus hæc iudicaret,multo magis nos fallerent:quando & nunc ſunt apprehenſu nobis difficilia,cùm per quinq; ſenſus cognoſcuntur.Si autẽ unus quidem è quinq; ſenſibus deeſſet,adhuc eſſent cognitu difficilia.Et quid hæc dico? ſi unus hæc iudicaret,ne cognoſcerentur quidem.Nunc autẽ quoniam,inquit,diuerſis ſenſibus inſunt communia ſenſilia,& in multis cõſiderantur, propterea clarum eſt,& quanam in re differunt & à ſe inuicem, & à proprijs ſenſilibus.Et in his eſt praxis,praxis,inquam,dei gratia,ſecunda.

Quoniam autẽ ſentimus , quod videmus, & audimus:neceſſe eſt vel viſu ſentire, quod videt,vel alio.ſed & ipſe erit & viſus , & ſubiecti coloris.

Quoniam ſuperius oſtendit non eſſe ſextum ſenſum, qui communia ſenſilia propria habet ſenſilia : nunc uult per hæc aliam quæſtionem proponere.Quærit enim , nunquid non ſint quinq; ſenſus,ſed decem. Quoniam enim,inquit , uidemus, & ſentimus,quod uidemus:rurſus audimus,& ſentimus, quod audimus:quærit utrum eodẽ ſenſu & uidemus,& ſentimus,quod uidemus:an alius quidem eſt ſenſus,qui uidet ſubiectos colores: alius autem,qui ſentit uiſiuam operationem, id eſt , qui ſentit quòd uidemus.Duo ergo ſunt quærenda:unum quidem , utrum eodem ſenſu,dico autem uiſiuo,& uidemus colores, & ſentimus operationem,quæ uidet colores?Secundum,an alius quidẽ eſt ſenſus,qui uidet colores,alius autem,qui ſentit , quòd uidemus,idem eſt autem dicere,qui ſentit uiſiuam operationem? nã quoniam nullum erit proprium ſenſile, alia omnia erunt communia ſenſilia.Nam ſi colores dixeris , erũt communes facultatis,quæ uidet,& eius quæ ſentit,quòd uidemus, et ſi ſonos dixeris,erunt communes auditiuæ facultatis, & eius, quæ apprehẽdit auditiuam operationem,id eſt,quæ ſentit,quòd audimus. Similiter & in reliquis ſenſibus.ſed nullum eſſe propriũ ſenſile,ſed omnia communia,nondum abſurdum eſſe uidetur. Atqui aliud abſurdum colligit.Ait enim,ſi alio ſenſu,uerbi gratia, uidemus,alio autem ſenſu nouimus,quòd uidemus:ſenſus ille, qui ſentit uiſiuam operationem,nunquid & ipſe ſentit operationem:an rurſus alius eſt ſenſus,qui apprehẽdit ipſam operationem?Si enim dixeris,quòd ipſe quidem apprehendit propriam operationem : alius autem ſenſus apprehendit uiſiuam operationem:Quoniam ergo eſt abſurda & reijcienda oratio,nõ eſt igitur alius,qui colores apprehendit,& alius qui ſentit operationem.Sed neq; huius,qui ſentit,quòd audimus, uel uidemus, fieri poteſt ut alius ſit ſenſus , qui operationem apprehendat. Erit enim & huius alius:idq; in infinitum. Si autem , quod eſt in infinitum,falſum eſt.falſa ergo eſt oratio,quæ dicit alios quidem eſſe ſenſus,qui ſenſilia apprehẽdunt, alios uerò,qui apprehendunt ipſas operationes.Deinde & ad aliam ſe confert orationem,quæ dicit,quòd ijdem ſenſus & ſubiecta apprehẽdũt, & proprias operationes,& affert dubitationem,eamq; ſoluit:

ut ex hoc coniiciamus, in hac esse sententia Aristotelē, ut existimet, quòd iidem sensus & subiecta sensilia, & operationes apprehendant. Est autē hæc dubitatio, quæ dicit, quòd non idē sensus & sibi subiecta apprehēdit, & ipsam operationē sentit: & rationē adducit, ut in uisu. & dicit, uidere nihil esse aliud, quàm colores apprehendere. sensuum autē operationes non sunt colores. sunt enim incorporeæ operationes. Ergo operationes uisus non apprehēdit. Soluit autē dubitationem dicēs, quòd non semper uidere est colorū apprehensio. nam & tenebras apprehēdimus. Atqui tenebræ non sunt color. Quare falsa est oratio. & alioqui quando etiā concessero, uidere esse colorū apprehensionem: & sic nihil absurdū. nam & operationes sunt quodāmodo coloratæ, etsi non propriè: incorporea enim quomodo propriè colorata esse dicatur? atqui sic colorata esse dicatur, ex splendoribus, qui quodāmodo apparent etiam post absentiam uisibilis. manent enim ueluti lampades circa uisum, etiam post abscessum splēdidi sensilis, quo scilicet colorata est operatio. & hoc in animatis fit facultatibus, ut post sensilis absentiā typos contineant: in inanimatis autē hoc non fit: ut in speculo. post absentiā enim sensilis nihil manet. non est enim, quod contineat. Nos autem ad hoc dicimus. Malè dicis Aristoteles. neq; enim sunt uisus operationes coloratæ: sed perspicuum splēdorū causa est. ipsum enim perspicuum post absentiā uisibilis splēdores quosdā ante uisum imprimit, & præfigurat. Et hæc quidē sunt, quæ per dictionis contextū apparent. & est, ut cōpendio absoluā, mens Aristotelis aperta. Vult enim particulares sensus & sibi subiecta apprehendere, & proprias quoq; operationes. Alexander autē in cōmentario uult quinq; sensus sibi subiectorū sensiliū esse apprehensiuos, cōmunē autē sensum esse uult & subiectorū, & ipsarum operationū apprehensiuū. Plutarchus uerò ait esse opus rationalis animæ cognoscere operationes sensuum. ait enim, quòd circa ignobilē rationalis animæ partem, quæ est opinio, hoc fit. opinio enim, quæ est maximè cōmunis, & ignobilis pars animæ, rationalē irrationali cōnectit. semper enim, ut sæpe cognouimus, per ignobiles sui partes prima secundis coniunguntur: ut nunc quoq; esse dicit. Opinionis ergo est hoc facere, & sensoriorū operationes apprehēdere. Recētiores autē interpretes neq; Alexandri superciliū reueriti, neq; Plutarchū audientes, sed & ipso extruso Aristotele, recentiorē interpretationē inuenerunt. Dicunt enim esse attētiuæ rationalis animæ partis, quā προσεκτικὸν uocant, sensuū operationes apprehendere. Rationalis enim anima non solū habet in potestate intellectū: cogitationē: uoluntatem: & electionē secundum eos: sed & aliam quandā facultatem rationali animæ adtrudunt, quam attentiuā appellant. Quæ quidē attentiua, inquiunt, ea quærit, & animaduertit, quæ fiunt in homine. & dicit, ego intellexi: ego cogitaui: ego opinatus sum: ego iratus sum: ego desideraui. Et, ut semel dicā, hæc attentiua pars rationalis animæ trāsit per omnes facultates rationales, & irrationales, & uegetatiuas seu naturales. Si ergo oportet, inquiunt, attentiuā per omnes trāsire: per sensus quoq; procedet, & dicet, ego uidi: ego audiui. Eius enim, quod operationes apprehendit, proprium est hæc dicere. Si ergo attētiua est, quæ hæc dicit, ipsa est, quæ operationes sensilium apprehendit. Oportet enim unū esse, quod omnia apprehendat, quandoquidē unus quoq; homo est. Si enim aliud quidē hæc apprehēdat: aliud uero illa, perinde est, ut ipse alibi dicit, ut si tu quidē hoc sentias, illud uerò ego. Vnum ergo esse oportet, quod est pars attētiua. Hæc enim pars attentiua per omnes peruadit facultates, & cognitiuas, & uitales. Vnde quando secundū cognitiuas operationes aliquē animo diuagantē, & stertentē uolumus increpare, ei dicimus. Attende tibiipsi. Si autem per uitales procedit, dicitur Græcè συνειδὸς, Vnde & tragœdia dicit σύνεσις. Cognoui, inquit, quod me facere oportuerit. Est ergo attentiua pars, quæ sensuum operationes apprehēdit. & male, inquiunt, Plutarchus opinionē huius esse causam existimauit. Oportet enim unū esse, quod omniū facultatū operationes apprehēdit. opinio autē non apprehēdit operationes intellectus. non dicit enim, Ego intellexi: ego cogitaui: & si enim dicat, ego opinatus sum: ego iratus sum: sed tamen meliorū operationes cōtemplari non potest. Hæc autem cùm dicunt, Plutarchū non reprehendunt: cum enim nusquam dicentē inuenerūt, quòd facultas, quæ sentit sensuū operationes, est opinionis: sed in hoc eis cum Alexandro cōuenit, qui sensum cōmunem causatur & ipse. Et uterq; malè dicere conuincitur, cùm dicūt cōmunem sensum operationes uniuscuiusq; sensus apprehendere. Cōmunis enim sensus nihil apprehendit, quòd non sit sensile. Quicquid autem est sensile, est in corpore. non est autem operatio in corpore, non est ergo sensilis. Si non est autem sensilis, nec in communem sensum cadit. Et nos iis assentimur, quòd neq; est sextus sensus, qui, quòd sentiatur, cognoscat, neq; quòd idem & uidet, & scit, quòd uidet: sed, quòd hoc est rationalis animæ, huiusq; facultatis attētiuæ. Quòd enim non est sextus sensus, qui, quòd sentiatur, uideat, admittimus secundū ea, quæ sunt dicta ab Aristotele. quòd autē idem sit, qui sentit, & cognoscit, quòd sensu perceptū est, cum dicentē non admittimus. Mihi enim nō colligitur coloratā esse operationē, etiamsi ipsa nouit, quòd sentiatur, eo quòd non solū colorē uidet uisus, sed & lucē, & tenebras. Ei enim dicemus, quòd solum per se colorem uidet uisus: alia autē, quòd nō sint color, nouit secundum negationē: nec ab ipsis patitur. nullus autē propriā operationē similiter nouit, ut ea, quæ sunt secundū negationē. Quare quādo colorem apprehendit, coloratur operatio. Quòd autē absurdū est hoc dicere, quòd quodāmodo coloratur operatio, apertū est. ipsa enim est incorporea. incorporeum autē coloratum esse quî potest? est autē nigri simul & albi particeps: quoniā hæc simul uidet: quod est absurdū. esset ergo melius dicere coloratum esse sensorium, non operationē. Si autē & hoc ex lampadibus probatur, dicimus hoc non esse colorationē operationis, sed uehementem ictum sensilis, qui affectum in sensorio effecit: cuius affectus typum cùm accepit imaginatio, retinet. & propterea uidentur ab ea lampades. Et, quòd non est coloratio, apertum est. nam & nobis oculos claudentibus uidetur. Scire enim oportet nihil esse aliud imaginationē, quàm paruū sensum: sicut sensus est uehemens imaginatio. & est alioqui absurdum eundē sensum scire, quòd uidet. Omnino enim postquam uidit colorem, ad seipsum conuersus se uidere cognoscit. Si autē ad seipsum conuertitur, est & separabilis operationis. Quod autē est separabilis operationis, est & separabilis substantiæ. & propterea & æternum & incorporeum. Qui ergo dubitabiliter animā rationalem immortalem esse dicit, is apertè clamat irrationalē esse immortalē. quod est absurdū. neq; enim sunt sensus æterni: & ideo ad seipsos non cōuertūtur. Si autē ad seipsos non cōuertūtur, nō apprehendūt proprias operationes: nihil est enim aliud ad seipsum cōuerti, quàm proprias operationes apprehendere. Quare nō rectè dicit Aristoteles: sed, ut diximus, est attentiuæ animæ partis sensuum operationes cognoscere. & quòd hoc sic habet, ex rebus est uidere. occupata enim circa quidpiā ratione, etiamsi uidet uisus, nescimus quid uiderit, eo quòd occupata fuit ratio: & postea ubi ad se rediit ratio, licet amicum non uideat, nunc, inquit, ipsum uidi, ut quæ ueluti paruum uisi typū receperit. & si ergo occupata fuerit, cùm ad se redierit, se uidisse dicit. est ergo rationis dicere, uidi. Si quis autē dubitauerit, quomodo dictū est rationem circa uniuersalia uersari, nunc autē dicimus eam cum particularibus sensibus operari: dic ad hoc, quòd, quādo corpore quidē, instrumēto, utitur, circa particularia operatur: quādo autē eo, ut instrumento, nō utitur, circa uniuersalia immoratur. nunc autem corpore utitur. Et hæc quidē hoc modo: alimentorū

autem gratiam Aristoteli non referimus, sed, quod ab eo dictum est, falsum esse asserimus? Dicimus ergo eum nobiscum conuenire. Quando enim dicit, sensum nosse quòd operatur, dicimus hoc dicere, ipsum scire, non ut sensum, sed ut qui sit rationis instrumentum. Sicut enim superius dixit uisum nosse dulce, nõ ut uisum, sed ut cõmunem sensum: ita & nunc hoc dixit. & nõ ipse solum hoc facit, sed & cõmunis consuetudo hunc habet morem, quando dicit: Securis thronum fecit: & ecce opus instrumento honoratur: non quòd hoc ipsum fecit, sed is, qui illo usus est, operarius. Et in his contemplatio, deo est gratia, adimpletur. Quoniam autem sentimus, inquit, quòd uidemus: & non dixit, quoniam autẽ uidemus: non enim in uisu tantum id, quod dicit, cõparat & exercet, sed & in omni sensu. Quare id, quod commune est, dicit à sentiendo. Sed ipse erit & uisus & subiecti coloris. Quoniam autem secundum diuisionem dixit, inquiens, Vel eodẽ sensu subiectum & operationem nouimus, uel alio quidem subiectum, alio autem operationem, per reliqua alterum diuisionis membrum refellit, quod dicit: quòd alius est qui uisum apprehendit, id est operationẽ, & alius qui subiectum. Ipse autem non dixit, & alius qui subiectum: & propterea obscuram orationẽ reddidit. Deinde declarare uolens quid est subiectum, subiũxit, Colorem. Visus enim subiectum est color.

Quare vel duo eiusdem erunt, vel ipse suiipsius.

Hinc infert absurdum. Ait enim, quòd si hæc sic habent, & alius quidẽ subiectum sentit: alius autem operationẽ: continget duos esse eiusdem sensus, ut coloris uisum, & alium sensum, qui sentit operationem uisus. & duo inuenientur idem sentiẽtia per se, & non per accidẽs, quod est absurdum. Si autem rursus idem est & colorem sentiens, & propriam operationem, sequetur rursus aliud absurdum, quòd idem sit suiipsius sensus.

Præterea autem si & alius fuerit sensus visus: vel procedit in infinitũ: vel idem ipse erit suiipsius. Quare hoc est in primo faciendum.

Hinc alterum absurdũ inducit in hanc suppositionẽ, quæ dicit, quòd alia est facultas, quæ sentit operationẽ. Quare hoc est in primo faciẽdũ. quasi diceret, quòd in prima stare oportet, et dicere quòd ipse seipsum apprehẽdit: & cognoscit uisus, quòd sentit colorem, & auditus, audibile: Similiter & reliqui. Si enim propterea quòd alius sensus sentiat quòd quid sentitur, ideo, quod dicitur, in dubium uenit: necesse est, inquit, ad primum uenire, & dicere, quòd ipse nouit propriam operationẽ. & oportebat magis dicere, recta, ut sic diceret: Quare hoc est recta in primo faciendum. Nonnulli autem & præsens dictum sic interpretati sunt. Si sensus, qui apprehendit operationẽ alius sensus, apprehendit propriam operationem: cur nõ & primus, qui apprehendit subiectum, apprehendit propriam operationem? absurdum enim tale est.

Habet autem dubitationem. Si enim visu sentire est videre: videtur autẽ color, vel quod eum habet: si viderit quis id quod videt, & colorem habebit id, quod primum videt.

Hinc dubitationem aduersus aliam suppositionẽ affert, quæ dicit: Si idem sensus & subiecta, & operationes apprehendit: etiã colorẽ habebit id, quod primũ uidet. Rectè additur Primũ: quandoquidem sensilium species uisus in operando exterius accipit. Dicit autem, quòd & ipse prius per se colorem habebit, si quidem est ab alio uisibilis.

Est itaq; apertum, quòd nõ vnum visu sentire. etenim quando non videmus, visu iudicamus & tenebras, & lucem.

Hic est solutio dictæ dubitationis: & considera, quòd hanc quidem soluit dubitationẽ, uel, si uelis, lenijt, ut qui in hac magis esset opinione: prætermisit autem reliquam dubitationẽ insolubilem, quæ aduersus hanc fertur opinionem. ea autem sic dicit: Si una est facultas, & quæ uidet, & quæ operationem cognoscit: idem erit sensile, & sentiens. Sed quia oppositam perimit opinionem, uidetur hanc quoque dissoluere. Hæc autem faciunt ad mitigandas, & leniendas dubitationes.

Præterea autem, est vt sit coloratũ id quod videt. sensorium enim sensilis est susceptiuum sine materia vnumquodq;. Quare & cùm recesserunt sensilia, insunt sensus, & imaginationes in sensorijs.

Illud, Est ut, pro eo qđ est, utcũq;, inquit, colorata est operatio. Et in his praxis dei gratia impletur: praxis dei gratia tertia.

Eius autẽ, quod est sensile, operatio, & sensus, est quidem eadem & vna: esse autẽ ipsum non idem. Dico autem, vt sonus, qui est secundum actum, & auditus, qui est secundũ actũ.

Postquam dixit superius, quòd operatio est utcunq; colorata: hoc autem ostendit ex lampadibus, quæ apparent etiam post absentiam sensilis: & quòd sensus, qui est secundum actum, operatur recipiendo species sensilium: & hucusq; aduersus priorẽ opposuit: in hoc loco uult hoc ipsum extendere, perinde ac si diceret: Atqui dico, quòd species sensilium procedunt ad sensum, secundum actum, per id quod est actu sensile. Est enim duplex sensile: hoc quidem potentia: illud uerò actu: & duplex sensus: hic quidem potentia: ille uerò actu. Si ergo sensus actu idem est, quod actu sensile: siquidem sensus est actu coloratus: sensile autem est color. idem est ergo sensus qui est secundum actum, quod id, quod est secundũ actum sensile. Sensile autem dicit, scilicet, cõmoderatum. inmoderatum enim corrumpit uisum. Si autem idem esset, quod immoderatũ, sensile, futurum esset ut idem seipsum corrumperet, quod est absurdum. Ne existima autem, quoniam idem esse dicit sensum secundum actum, quod id, quod est secundum actum sensile, eum sensilium rationes dicere esse in sensu: quando nec animam quidem rationalẽ rerum rationes habere dicit, sed non scriptæ esse tabulæ similem. Quòd ea enim rationes habeat, est Empedoclis, cùm dicit, Nam terram terra cõspeximus. Aristoteles autẽ hoc non dicit: nisi propterea quòd est impressu facilis. Qui enim actu sensus est, ad suscipiendas formas rerum secundum actum sensilium facile imprimi & fingi potest: & propterea eundem esse dicit cum eo, quod est actu sensile, sensum secundum actum. & hoc sic probat. Primum quidem, si nihil est, inquit, actus secundum actum, quàm habere ea, quæ sunt sensilia secundum actũ: Sensilia autẽ secundum actum sunt quæ à sensu habentur: quod habetur autem, & habet, idem est: sensus ergo secundum actum idem est, quod secundũ actum sensile. Porrò & ex alio acriorẽ, & magis naturalem rationem demonstrat. Sic enim dicit. Ostensum est in tertio libro naturalis auscultationis, quòd quicquid agit, & patitur, subiecto quidem idem est, habitudine diuersum. nos itaq; dicere meminimus quòd disciplina & doctrina est eadem subiecto, habitudine diuersa. idem enim theorema, si discipulum quidem respicias, disciplina: si autem doctorem, doctrina. Quare quicquid agit & patitur, est idem quidem subiecto, habitudine autem diuersum. Si ergo & sensus secundum actum est aliquid patiens, & sensile secundum actum est aliquid agens: clarum est, quòd colligetur & ea esse quidem eadem subiecto, habitudine autẽ diuersa. Sic ergo & naturaliter rationem demonstrat. Sciendum autẽ, quòd cùm sint duæ habitudines seu relationes: hæc quidem ad sensum, qui est secundum actum, quæ est habere: illa uerò ad actu sensile,

sile,quæ est haberi: duplicem esse habitudinem, & relationem nos latet,quòd in nõnullis utraq; habitudo non nominatur.Cùm enim sint quinq; sensus,in uno solo,dico autẽ auditu,ambæ sunt relationes nominatæ,& secundum actum sensilis, & sensus secundum actum. In sensu enim secundum actum habitudo, auditio dicitur. Sensilis autem secundum actum habitudo, sonitus. In reliquis autem sensibus non est inuenire nomen. Visus enim secundum actum habitudinem,uisionem dicimus:uisibilis autem secundum actum habitudinem, debebamus quidẽ colorationem dicere.non dicimus autem.& quare,in contextu dictionis discemus. Quoniam ergo non in omnibus sensibus duplex habitudo nominata est:propterea sæpe latet:nec duplicem uidemus habitudinem.Hæc cùm dixerit Aristoteles, hinc Alexander colligere uidetur corollarium ijs, quæ ab ipso Aristotele in priore dicta sunt,quòd quinq; sensus proprias operationes apprehẽdũt. Dicit enim Alexander,si idem est,qui est secundum actum,sensus,quod sensile secundum actum:clarũ est, quòd seipsum comprehendit sensus, qui est secundum actum. Ipse enim nihil est aliud,quàm actus seu operatio sensus. tunc enim dicitur secundum actum,quando agit.Quare manifestum est, quòd sensus secundum actum seipsum apprehendit.Clarũ est ergo, quòd sensus suam operationẽ apprehendit, quod uidetur Aristoteli. Et hæc quidẽ Alexander. Nos autem dicimus,quòd non uera dicit: neq; hoc corollariũ hinc colligitur.Primum enim uerũ est dicere,quòd idem est,qui est secundũ actum sensus, quod secundum actum sensile,secundũ subiectum:& quòd apprehẽdit secundũ actum sensus,secundum actũ sensile: secundum autẽ non itidem uerum est,quod dicit,quòd si sentit secundũ actum sensile, iam & ipsum apprehendit. Et alioqui non secundũ id,quod est commune,cognoscit,qui est secundũ actum sensus, sed secundum id, quod est diuersum.Quatenus enim patitur,cognoscit.Est autem diuersum secundũ hoc:sensus enim patitur: sensile autem agit. Quare hoc non admitto ò Alexander, quòd quatenus idem est sensus,qui est secundũ actum, quòd id, quod est secundũ actum sensile,secundũ hoc cognoscat.Si autẽ hoc quoq; tibi cõcessero. Sentit enim,qui est secundũ actum,sensus,non habitũ,sed id,per quod idem est quod sensile secundũ actum. Quid est hoc autẽ? uidelicet subiectũ. Subiecto enim idẽ est, sed habitudine diuersum.Quid est autẽ subiectum? species scilicet.has ergo solũ sentit.Colligitur ergo quòd, qui est secundũ actum sensus,suũ subiectum apprehẽdit.non autẽ suam operationẽ.Eius autẽ subiecta sunt colorum species.& hæc quidẽ in his. Aristoteles uerò ex ijs,quæ dicta sunt,unum quidẽ colligit,quòd si sensus, qui est secundũ actum,idem est quod secundũ actum sensile,uidelicet si est sensus, qui est secundũ actũ:est & id, quod est secundũ actũ sensile.& rursus corrupto eo,qui est secundũ actum,sensu,corrumpitur &,quod est secundum actum sensile,ut uisum,non ut subsistens.Id autẽ non est in sensu,qui est potẽtia,& in eo,quod est potentia sensile.non quòd non sint simul: simul enim sunt secundum legẽ eorum,quæ sunt ad aliquid. & si est potentia sensus,est & potentia sensile.& si ille non est,nec hoc erit.Quare quoad esse quidẽ cõuenit,quod est potẽtia sensile,cùm eo,quod est sensile actu: et sensus,qui est potẽtia,cum sensu,qui actu est. Differt autẽ,quatenus sensus quidẽ,qui actu est,idem est,quod id,quod est actu sensile.Sensus autẽ potentia,non est idem quod potẽtia sensile.idq; meritò.Neq; enim hic est,quod ea uniat, & simul coalescere faciat.In ijs enim,quæ actu sunt,species sensiliũ existentes in operatione sensus, hinc quandã habitudinẽ faciũt, & quodãmodo cõgenerantur,et simul coalescũt.Ipsa enim operatio cõiuncta est,& facit sensum idem,quod sensile. In ijs autem,quæ sunt potẽtia,nondũ transierunt species sensiliũ ad operationẽ sensus,& propterea nondum facta est cõmunio aliqua, & unio.Propterea ergo,qui actu quidẽ sensus est,idẽ est,quod actu sensile.Sensus autem qui est potẽtia, non est idem quod id, quod est potentia sensile. Protagorei uerò non distinguebant quidẽ,sed dicebant sensus idem esse quod sensile,non distinguentes,& dicentes,quòd,qui actu quidẽ est,idem est:qui uerò potẽtia,non est idem.idq; meritò.Protagorei enim non dicebãt omnino esse,quod est potentia: neq; substantiã sensilibus præbebant: sed sensilia esse dicebant,quãdiu in sensum cadunt, quodq; tunc solũ sunt.nam neq;,quod est potentia,dicebãt.sed,quod est actu tantũ. & id sensus procreare affirmabant. Si enim uidimus, inquit,est color.Sin minus,nõ est. Eadẽ lege dulce,& eadẽ lege album.Propterea ergo rectè,dicerẽt, quãuis indistinctè dicerent, quod sensus idem est,quod sensile,si utcũq; dicerẽt,qđ actu est. Introduxit & hoc primũ corollarium, secundum corollariũ,in quo quærit,cur extremitates sensiliũ corrumpũt sensum,qui est secundũ actum. & hoc sic ostendit. Qui secundũ actum sensus est,est cõcentus.Concentus autẽ ratio seu proportio.Proportio autem ex diminutione & excessu corrũpitur. Vt sex ad tria habet proportionẽ duplam.& unum ad duo.Si duobus ergo unum addideris,non seruatur duplũ. & si ex sex ad duo unum abstuleris,non seruatur duplũ. Proportio enim non patitur unius termini additionẽ,uel defectum.Rectè autẽ dixit, Vnius termini.Si enim utrisq; addideris,ut tribus quidẽ unum, sex autẽ duo, rursus seruatur dupli proportio,quæ est ad quatuor.Quamobrem dictũ est, Vnius. Si ergo proportio unius termini,additionẽ,uel defectum non patitur,quoniã corrumpitur:nec ergo sensus admittit defectum,uel additionẽ sensilis,quoniã corrumpitur. Sed excessus quidẽ coaceruatè & extẽplo corrumpit:cùm primum enim apprehenderit,patitur, uel congregatus, uel disgregatus, & corrumpitur:defectus autẽ tempore lædit.eo enim, quòd nõ operetur,lædit.Qui enim sunt in spelunca,si longo tempore nõ uiderint,excæcantur.Sicut &,qui non audiunt, idipsum patiuntur:ob eam solũ causam,quòd non operetur,propter Hippocratem,qui dixit: Motus firmum,& ualidũ reddit: ocium autem liquefacit. Et nos quidẽ in uniuersum in sensu, & sensili id, de quo agebatur,tractauimus:ipse autẽ in auditu orationem instituit,& exercet,& meritò, quoniã in eo est & à subiecto nomen,ut sonitus,uel sonatio,& à sensu auditio. in uisu autem & gustu dictũ est non esse nomẽ à subiecto. Et propter aliud etiã id,quòd ab eo dicitur,in auditu uersatur. Concẽtus enim meminit.Concentus autẽ propriè in uoce dicitur,ut ostendemus.Vox enim auditui subijcitur.Propterea ergo in auditu eius uersatur oratio.Sic autem orationẽ producit.Si secundum actum auditus idem est quod uox:uox autẽ est concentus, non sui ad se, sed ad auditum:hoc enim uult proportio:concentus autẽ communionẽ dicit: Si ergo uox est cõcentus:concentus autẽ proportio,id est uocis ad auditũ proportio(Proportionem autẽ non dicit temperaturam:non est enim in hac opinione:sed quemadmodum dicimus onus habere proportionẽ ad humerum,ut feratur:non autem & temperaturã: sic & uox habet proportionẽ ad auditũ, quòd sit eadem cum subiecto, nõ autẽ secundum temperaturã) Si ergo concentus est proportio: Proportio autem non patitur unius termini additionẽ,& cætera,ut superius dictũ est. Visum est autem Syriano dicere, quòd etsi in cõtextu uocis nõ meminisset,non tamẽ manca fuisset oratio.Si enim dixisset, Qui est secũdum actum auditus,est concentus,concentus est,scilicet,auditus illius,cuius est auditus.Cuius autem est,nisi uocis? Quare simul cõprehensa esset: Quòd si uocem quoq; solum dixisset,auditum comprehendisset. Cuius enim est,uox concentus, si non est uoxẽ auditus autẽ est uox. Cur ergo meminit uocis? propter concentum: ut ostendat in uoce esse propriè concentũ. uel etiam propterea uoluit utrunq; dicere, ut dicat quenã sunt ea, quæ habẽt cõmunionẽ.Philosophus autẽ Ammonius dubitauit,cur per mediũ sensile secundũ actũ,collegit sensum,qui est secundũ actum,

eſſe concentum? Cur enim non dixit, quòd, qui ſecundum actum ſenſus eſt, eſt concentus: quemadmodum quòd ſecundum actum ſenſile eſt concentus? Si ergo utrunq; propter eam, quæ eſt ad alterum, harmoniam eſt concentus, cur non ſenſui concentum attribuit, ſed ſenſili ſecundum actum? Cùm ſic ergo dubitaſſet, diſſoluit, dicens, quòd συμφωνία, quod eſt latinè concentus, à uoce, quæ græcè eſt φωνὴ, accepta eſt, ut ipſa dictio declarat. uox autem eſt ſenſile. Propterea ergo concentum ei, quod eſt ſecundum actum ſenſile, attribuit, & non ſenſui ſecundum actum. Et in his abſoluta eſt, deo eſt gratia, contemplatio.

Eſt enim vt &, quæ auditũ habent, non audiant: &, quod ſonum habet, non ſemper ſonat. Quando autem operatur, quod poteſt audire, & ſonat, quod poteſt ſonare, tunc ſimul fit &, qui eſt ſecundum actum, auditus, & qui eſt ſecundum actum ſonus. Quare quiſpiam etiam dixerit, illud quidem eſſe auditionem, hoc verò ſonationem, ſeu ſonitum.

Poſtquam dixit, quòd, qui eſt ſecundum actum, ſenſus, & quod eſt ſecundum actum ſenſile, ſubiecto quidem idem ſunt, quod autem ad eſſe attinet, id eſt ſecundum rationem, differunt, ſicut aſcẽſus & deſcenſus idem ſunt ſubiecto: utraq; enim ſunt in ſcala: ſunt autem ratione diuerſa. eſt enim aliud aſcẽſus, aliud deſcenſus: Dicit, hoc ſolum quadrare in iis, quæ ſunt ſecundum actum, ſed non in iis, quæ ſunt potentia. Fieri enim poteſt, ut potentia ſenſum, & ſenſile potentia habens, non audiat. Si eſt enim auditus potentia, non audit: & rurſus, ſi eſt audibile potẽtia, non audit ipſum.

Si autem & motus, & actio, & affectio, ſeu paſsio ineſt in eo, quod mouetur: neceſſe eſt & ſonum, & auditum, qui eſt ſecundum actũ, eſſe in eo, qui eſt ſecundum potentiam. Actiui enim, & motiui actus ineſt in patiente.

Oſtendit hinc theorema, quod eſt ex naturali auſcultatione, quòd, qui eſt ſecundum actum, ſenſus, ſubiecto quidem idem eſt, quod ſenſile ſecundum actum: eſt autem habitudine diuerſus. Differt autem motus ab actione, quòd ubi eſt motus, illic & actio: non autem ubi actio, illic & motus. Artifex enim agit quidem, ſed agit exiſtens immobilis. Porrò & affectio, ſiue paſsio, & actio ſunt motus. Sed ipſe quidem motus, ſi ad id, quod eſt agens, cõfertur, actio dicitur: ſi autem ad id, quod patitur, affectio ſeu paſsio. In eo autem, quod mouetur, dixit, pro eo, quod eſt, In patiente. Vult ergo colligere, quòd idem eſt affectio ſeu paſsio, & actio, ſubiecto. utraq; enim motus. Motus autem in eo, quod mouetur, id eſt, In patiẽte: neceſſe eſt, inquit, & eum, qui eſt ſecundum actum, ſenſum, & ſenſile ſecundũ actũ, eſſe idem. Quid eſt enim, quod patitur? ſenſus. Quid eſt quod agit? ſenſile. Quòd autem motus eſt in patiente, clarũ. Si enim in agente, quodcũq; mouet mouebitur: erit & prima cauſa, quod eſt abſurdum. Et auditum, qui eſt ſecundum actum, eſſe in eo, qui eſt ſecundũ potentiam. Deeſt contextui dictionis, In eo, Auditu, ut ſit, quod dicitur, in eo auditu, qui eſt ſecundum potentiam.

Quare non neceſſe eſt, quod mouet, moueri. Sonatiui itaq; operatio eſt ſonus, vel ſonatio ſeu ſonitus. auditiui autẽ auditus, vel auditio. Duplex eſt enim audit⁹, & duplex ſonus. eadem autem ratio & in aliis ſenſibus, & ſenſilibus. Sicut enim actio, & paſsio in patiẽte, & non in agente: ſic & ſenſilis operatio in ſenſitiuo. Sed in nonnullis quidem etiam nominata eſt, vt ſonitus, & auditio: in nõnullis autem alterũ caret nomine. Viſio enim dicitur viſus operatio. coloris autem nomen non habet: & guſtatio, guſtatiui. Succi autẽ, caret nomine.

Accepta occaſione, deinceps interpoſita oratione utitur, & ait quòd motus non eſt in eo, quod mouet, ſed in eo quod mouetur. Si enim eſſet in eo, quod mouet, & ipſum moueretur. Auditiui autem auditus, uel auditio. Aliud eſt auditus, aliud auditio. Auditus enim eſt ipſe actus ſiue operatio. Auditio uerò eſt apprehenſio. Quemadmodũ & ſonus dicitur, quidẽ ipſe ſtrepitus: Quæ autẽ in nobis ex ſtrepitu fit affectio, dicitur ſonitus. Cùm ergo ſciret hæc differre, diſtinxit dicens, Duplex auditus, & duplex ſonus. Hæc ſunt enim potentia, illa uerò actu: ſic & eius, quod eſt ſenſile, actus, & ſenſitiui in ſenſitiuo. Vt autem apertiũ reddamus, quod dicitur, ſubiecto exemplo id, quod dicitur, exeutiamus, & agitemus. Quemadmodũ, cùm faber facit portã, actio eius eſt in lignis: & affectio ſeu paſsio lignorũ in ipſis lignis: ſic & quando uidemus, ſenſilis quidem actio, fortaſſe coloris, eſt in uiſu: & ſenſitiui motus (ſenſitiuũ autem dicit ſenſum ex ſubiecto) rurſus eſt in ipſo uiſu, & non in ſenſili, id eſt colore: ſicut nec in fabro. Sed in nõnullis quidem etiam nominata eſt, ut ſonitus, & auditio. Quare autem, ſicut in auditu dicimus & à ſenſu auditionem, & à ſubiecto ſenſili ſonitum, non & in uiſu quoq; ſic dicimus? ſed à ſenſu quidem dicimus uiſionem, à ſubiecto autem nõ dicimus colorationem? & dicimus, quoniã coloratio non aliud ſignificat, quàm coloratum corpus ex eo, quod habet aliũ colorem. Quare non eſt ex ipſo ſubiecto. Sonitus autem ex ipſo ſubiecto. Deinde rurſus quærimus, cur non dicimus græcè χύμωσιν, à ſucco, qui eſt ſubiectum guſtus, ſicut dicimus guſtationem ex ſenſu? Dic ad hoc, quòd hoc nomen χύμωσις ad coquos pertinet: & ideo in Phyſicis non dicitur.

Quoniam autem vna quidẽ eſt actio eius, quod eſt ſenſile, & ſenſitiui, eſſe autem alterũ: neceſſe eſt ſimul corrumpi, & ſeruari eum, qui ſic dicitur, auditum, & ſonum: ſuccum quoq;, & guſtum, & reliqua ſimiliter.

Hinc infert primum corollariũ, quòd, qui eſt ſecundũ actum ſenſus, idem eſt, quod ſenſile ſecundum actum, id eſt ſubiecto, habitudine autem diuerſus. non enim eo, quòd ſint definitione diuerſa, ſequitur, quòd ſimul corrumpuntur, & ſeruantur: ſed, quòd ea ſint ad aliquid. Quare oportet hoc dicere alteram quæſtionem, & non corollarium.

Quæ autem ſecundũ potentiã dicuntur, nõ neceſſariò. Sed priores phyſicorum ſcriptores hoc nõ rectè dicebãt, nihil eſſe putãtes nec album, nec nigrũ ſine viſu, nec ſuccũ ſine guſtu.

Quæ autem potentia, inquit, non neceſſariò. Quid? non neceſſe eſt ea ſimul eſſe? Lege enim eorũ, quæ ſunt ad aliquid, ea ſimul eſſe neceſſe eſt. Quod eſt enim potentia ſenſile, ſimul eſt cum ſenſu, qui eſt potentia: Sicut &, quod eſt actu ſenſile, cum ſenſu qui eſt actu. Quid ergo dicit illud, Non neceſſariò? an uidelicet primũ, quòd non neceſſe eſt ſenſum, qui eſt potentia, idem eſſe, quod potentia ſenſile, ut in contemplatione dictum eſt.

Partim enim rectè dicebant, partim autem nõ rectè. Cùm enim dupliciter dicatur ſenſus, & ſenſile: hæc quidẽ ſecundũ potentiã: illa verò ſecũdũ actũ: in his quidẽ euenit quod dictũ eſt: in aliis verò non euenit. Sed illi ſimpliciter dicebant de iis, quæ dicuntur non ſimpliciter.

Protagoreos innuit. Dicit autem eos rectè dicere in eo, quòd

dicant

dicant sensum, qui est secundum actum, idem esse, quod sensile secundum actum non rectè autem dicebant, quoniam & quæ sunt eadem potentia, eadem quoq; simpliciter dicebant omnia, quæ non oportet eadem dicere simpliciter. Refellit autem & Plato hanc opinionem in Protagora dialogo.

Siquidem concentus vox quædam est: vox autẽ, & auditus, est vt vnũ, & non vnum idẽ.

Græcè est εἰδή συμφωνία. Illud autem η, quod est in secunda syllaba eius quod est εἰδή, non est articulus, sed pars coniunctionis, perinde ac si diceret, quoniam uox quædam est concentus. Quæ est autem ea uox? ea, scilicet, quæ se habet cõmoderatè ad eum, qui est secundum actum, auditum non potest autem esse articulus, quoniam cum prædicato cõiungitur. articuli enim distinctionibus, quæ adijciuntur propositionibus, quas circunstantias appellant, æquiualent. Distinctiones autem huiusmodi semper subiecto coniunguntur. nunc autem accipit concentum, ut prædicatum auditus, & uocis. & propterea non oportet illud, η, ut articulum accipere, ne inueniatur cum prædicato coniunctum. Dic itaq; εἰδή unam partem orationis. Hic autẽ est secundum contemplationis corollariũ, in quo uult dicere, cur extremitates sensilium corrumpunt sensus. & hoc ostendit per concentum & proportionem, ut dictum est. Vox autem, & auditus est ut unum, & est ut non unum. Hoc rectè dixit: subiecto enim una est uox, & auditus: ratione autem, & habitudine non una, sed diuersa. Quare & unum est, & non unum.

Proportio autem concentus: necesse est & auditum esse quandam proportionem.

Hoc dixit, ut ostenderet non esse temperaturã, auditus cum uoce concentum, sed eum quadam proportione fieri. & dictum est quomodo in contemplatione.

Et propterea etiam vnumquodq; excedẽs & acutum, & graue, auditum quoq; corrumpere. Similiter & in succis gustum. & in colore visum, quod est valde splendidum, vel tenebricosum. & in odoratu vehemẽs odor & dulcis, & amarus.

Oportet communiter accipere illud, Excedens corrumpit, ut in auditu. gustu, uisu, odoratu. Excessus enim sensus corrũpunt. Vnusquisq; enim sensus habet ea, quæ se possint corrũpere. Visus quidem, quod est nimis splendidum, ut lucem solis. Auditus autem sonũ, qui est ex tonitru. Odoratus graues, & tetros flatus. Gustus uenena. Tactus ignem: niuẽ. & ideo excogitatæ sunt artes, quæ sensus uoluptate afficiant: uisui quidem pictura: audi tui musica: olfactui unguentaria: gustui coquinaria: tactui lauacra, & ars texendi.

Vtpote quòd sensus sit quædã proportio.

Volens exempla dicere sensiliũ, quæ corrumpunt sensus, posuit & dulce. & nunquid, eo quòd sensum dissoluat, eum corrũpit, ut pingue? Illud autem, Vtpote quòd sensus sit quædã proportio: Quoniam, inquit, proportio est sensus: proportio autem excessum non patitur, propterea est sensus, ut proportio, & quædam commoderatio.

Quare & dulcia quidem, quando deducuntur, cùm pura & immixta sunt, ducuntur ad proportionem, vt acutũ, vel dulce, vel salsum. tunc enim dulcia. omnino autem magis, quod mixtum est, concentus, quàm acutũ, & graue.

Hic uult dicere qualenam est dulce sensile: & dicit quòd illud est dulce sensile, quod cùm nuper esset purum, & immixtũ, non manserit purum, sed ad proportionem ductum sit, id est, ad mixtionem. mixta enim dulcia. Quare extrema pura, ut acutum & graue, non sunt dulcia, nisi ea miscueris. Mixtionem enim sequitur concentus, & dulcedo, ut in medietate.

Tactui autem, quod calefieri potest, vel qđ frigefieri. sensus autem proportio. Excedentia autem vel molestia afficiunt, vel corrumpunt.

Tactui, inquit, dulce est, quod calefieri potest, uel, quod frigefieri. & uide quomodo græcè dixerit θερμαντόν, calefacibile, id est, quod potest calefieri, & ψυκτόν refrigerabile, quod potest frigefieri. tunc enim est dulce, quando potest intentionem admittere: Immoderatum enim frigidum, & calidum est molestum. Rectè ergo dixit, tactui dulce esse, quod calefieri potest, uel quod frigefieri, & non dixit calidũ, uel frigidum. Si enim hoc dixisset, extremum intellexisset calidum & frigidum, quod tactum uoluptate non afficit, sed & ipsum corrumpit. Et in his quidem est praxis, praxis, deo est gratia, quarta.

Vnusquisq; ergo sensus est subiecti sensilis: & est in sensorio, quatenus est sensorium: & subiecti sensilis iudicat differẽtias. vt album quidem & nigrum visus: dulce autẽ, & amarũ gustus. Similiter autẽ se habet hoc & in alijs.

Postquam disseruit de quinque sensibus: & docuit, non esse aliam sextum sensum, qui ab his quinq; seiungatur: ne quis existimaret, quòd hac ratione ne communis quidem sensus est: per hæc uult ostendere, quòd est cõmunis sensus. & non hoc solum, sed & quòd incorporeus est hic cõmunis sensus. Ad hæc autem, & tertium, quòd sine tempore operatur. neq; enim in alio tempore nouit dulce: in alio uerò album: sed in eodẽ instanti, & eo quod nunc est, cognoscit hoc quidem esse dulce, illud uerò album. Quarto autem dubitationem proponit aduersus cõmunem sensum: & dubitationem falsò soluit. Deinde falsam solutionem euertit: & sic deinceps dicit ueram solutionẽ. & talis quidem est contemplationis apparatus. Age uerò & unumquodq; eorum explicemus. Primum ergo ostendendum est esse communem sensum, hoc modo. Quoniam non solum scimus differẽtiam eorum, quæ sunt eiusdem generis, ut albi, & nigri, & fusci, & flaui, & eiusmodi, sed & eorum, quæ sunt eiusdem speciei, ut albi & dulcis: quærendum est, quænam est pars animæ, quæ has nouit differentias. Etsi enim mens cognoscat talem differẽtiam, & dicat differentiam albi ad dulce: sed non per se mens dicit talem differentiam, sed sensu utens præterea instrumento. sine sensu enim non esset sensilia cognoscere. Si ergo album & dulce sunt sensilia, quomodo mens horum posset differentiã nosse, nisi sensu, instrumento, usa esset? Quare non citra medium, neque per se, mens potuisset dicere horum differentiã. nec solum, quæ sunt intellectu prædita, sciunt horum differentiam: sed & canis, cùm tantum uiderit, non etiam gustauerit, nouit gustabilia. Scit itaq; esse carnem gustabilem, & si non gustauerit, sed eam solum aspexerit. & lapidem nouit non esse gustabilẽ, etiam prius quàm gustarit. Quare non est intellectus dicere differentiã dulcis ad album, sed sensus. Et cuius igitur sensus? Vtrum unius ex quinq;, uel duorũ, ut uisus, & gustus? Dicimus ergo, non esse unius sensus nosse talem differentiã. Si enim unus sensus nouit talem differentiã, sciet ergo non solum proprium sensile, sed & alienũ. Sensus ergo qui nouit differentiam albi ad dulce, cognoscet non solum album, sed & dulce. Atqui hoc est absurdũ confundere sensilia, & dicere uisum nosse qualitates gustabiles. est ergo absurdum unum ex quinq; sensibus nosse differẽtias eorum, quæ sunt dissimilis generis. Et ne quis dicat non esse necessariũ nosse aliena sensilia. semel enim nouit propria, quòd est album: deinde ex negatione nouit, quòd non est album: & sic nouit differentiam, eo quòd scit non esse album. Ne quis ergo hæc dicat. Non enim diximus quid est, quod cognoscit differentiam albi ad non albũ,

ſed ad dulce. Quod enim non eſt album, poteſt ſic eſſe, & non
eſſe calidũ.nos autem diximus determinatè dulce. Oportet ergo
omnino noſſe dulce, & ex affirmatione, ut eius differentiam ad
album cognoſcamus. Quare non eſt unus ſenſus qui talem nouit
differẽtiam.Sed neq; duo ſenſus, ut uiſus, & guſtus. Vnum enim
eſſe oportet, quod dicat eorũ differentiã. Si enim non eſt unum,
quod formas utriuſq; ſuſcipiat, quomodo poſsit eorũ diuerſitatẽ
noſſe, ſiquidẽ alius quidem albũ, alius uerò dulce ſuſcipiat, ſpe-
ciem? Nam & iudices uolunt utraſq; partes audire, ut cogno-
ſcant eorum controuerſiã. Si ergo unum eſt, quod dicit differen
tiam albi ad dulce: unum erit &, quod eam iudicat. Quare nec
duorum quidem eſt ſenſuũ proprium horum noſſe differẽtiam,
nec alicuius alius particularis. Eſt ergo alius ſenſus præter quin
que noſſe differentiã albi & dulcis. & is eſt ergo à quinq; ſenſi
bus ſeparatus, an non? Dicimus non eſſe ſeparatum, Diximus e-
nim non eſſe alium à quinq; ſeparatum. eſt ergo cõmunis. Oſten
ſum eſt ergo eſſe cõmunem ſenſum. & hic primũ caput finitur.
Secundum caput eſt, in quo oſtendit ſenſum cõmunem non eſſe
corpus. Si enim eſſet corpus, operaretur per partes. Omne enim
corpus per partes operatur. Si eſſet ergo corpus, nunquam in
eodem & dulce, & album ſuſciperet: ſed in hac quidem ſui
parte dulce, in alia uerò album. & non eſſet omnino, quod iu-
dicaret. Id enim perinde eſſet, inquit, ut ſi tu hoc quidem ſen-
tires, ego uerò illud. Totus ergo, ut totus, cõmunis ſenſus ſentit
dulce & album. Si autem non totus, ut totus, apprehenderet:
quomodo poſſet ea iudicare, ſi non utrunq; cognoſceret? Si enim
etiam conceſſero, quòd poteſt album, & dulce in eadem par-
te ſuſcipere: ſed non itidem utiq; & contrarias qualitates, ut al-
bi, & nigri, calidi, & frigidi. Et alioqui ſi eſſet corpus, oporte-
ret ipſum tangentem ſenſilia operari. Omne enim corpus tangẽs
agit. Atqui cõmunis ſenſus non tangens ſenſilia agit. non eſt er-
go corpus. & hoc eſt ſecundum caput. Tertium eſt caput, in
quo oſtendit, quòd ſine tempore agit. Hoc autem ſic oſtendit. Vt
dicit cõmunis ſenſus, ſic & cognoſcit. Si ergo in uno inſtanti di-
cit differentiam dulcis, & albi: & non in alio quidẽ inſtanti dif-
ferentiam albi: in alio uerò differentiam dulcis: clarum eſt ergo,
quòd in uno inſtanti nouit differentiam dulcis, & albi. Quando
enim dicit cõmunis ſenſus in uno inſtanti, non dicit per accidẽs,
ſed per ſe: ut cõſidera in exemplo, quod dico. Nunc audiui, quòd
Plato, poſtquam fuiſſet in Sicilia, uerſatus eſt cum Socrate. Ecce
hic quidem illud, Nunc, ad meum quidem auditum: per ſe eſt ad
Platonis autem aduentũ, illud, Nunc, eſt per accidens. etſi enim
ego nunc audiui, non eſt abſurdum diu abhinc illic fuiſſe. Si au-
tem contingat prælium nunc nauale fieri, & in eo inſtanti, in quo
factum eſt prælium nauale, in eo dixero, nunc audiui factũ præ-
lium nauale: tunc illud, Nunc, & ad me eſt: nunc enim audiui, &
ad prælium nauale, per ſe eſt. nunc enim & illud factũ eſt. Com-
munis ergo ſenſus, in quo inſtanti differentiam albi ad dulce di-
cit, in eoipſo ſentit & differentiam inſtantis, quod eſt per ſe &
ad dicendum, & ad cognoſcendũ. Quare ſine tempore agit com
munis ſenſus: & hoc eſt caput tertium. Quartum caput eſt, in
quo dubitationẽ proponit. Quomodo, inquit, cõmunis ſenſus cõ
traria iudicat, ut album & nigrũ, calidum uel frigidũ? neq; enim
ſolum, quæ ſunt diuerſorũ generum, ſed &, quæ ſunt eiuſdẽ ge-
neris. Eſt ergo æquum dubitare, quomodo fiant cõtrariæ ſpecies
circa cõmunem ſenſum. Si enim eſſet corpus, non eſſet quòd du-
bitaretur. Dici enim poſſet, quòd ſecundum aliã & aliam partẽ
fiunt contraria: ſed quoniã, cum ſit incorporeus, eſt quoq; indi-
uiſibilis: dubitamus, quomodo in eodẽ fiant contrariæ ſpecies. et-
ſi cùm ſit incorporeus, in tẽpore operaretur, rurſus dici poſſet,
quòd in alio, & alio tempore fiunt contraria: ut in hoc quidem
tempore calidum, in illo uerò frigidũ. Sed quoniã ſine tempore
operatur, et in ipſo inſtãti: propterea meritò dubitatur. Ex duo
bus itaq; præcedentibus capitibus fit grauior dubitatio. Siue
enim eſſet corpus, non eſſet dubium: ſecundũ aliam enim, & aliã
partem poſſet ſuſcipere contraria: ſiue, cùm ſit incorporeus, in
tempore operaretur, rurſus poſſet in alio, & alio tẽpore ſuſci-
pere cõtraria. ſed quoniã eſt incorporeus, & ſine tẽpore opera
tur: propterea dubitamus, quomodo ſuſcipit contraria: ſi quidẽ
ſimul ſuſcipit. Hæc eſt dubitatio, quæ in cõmuni quidem ſenſu
exercet, & agitat: cõuenit autẽ & in alijs particularibus ſenſi-
bus. hi enim magis cõtraria apprehendũt, quàm cõmunis ſenſus.
ſed quoniã, quæ apprehendunt quidẽ particulares ſenſus, cõmu
nis quoq; apprehendit: quæ autẽ cõmunis, non omnino & parti
culares. propterea, ut in cõmuni, dubitationem cõmouet, & agi-
tat: & ſic quidẽ dubitauit. Deinde eam ſic ſoluit, quòd cõmunis
ſenſus & unus eſt, & multi: unus quidẽ ſubiecto, multi autẽ ha-
bitudine: idem autẽ dicere, ratione, ſeu definitione. Nam à cõmu-
ni fonte, nempe cõmuni ſenſu, procedunt alij ſenſus. Quare ipſe
unus quidẽ eſt ſubiecto: ratione autẽ multi. Quatenus ergo unus
eſt, ſecundũ hoc iudicat differentiã. Quatenus autẽ multi ratio-
ne, ſecundũ hoc ſuſcipit contraria. Hæc eſt quidem falſa ſolutio:
eam autẽ ſubuertit Ariſtoteles dicens, quòd, quæ ſunt ſubiecto
eadem, ratione autẽ diuerſa, cùm ſunt quidem potentia, poſſunt
contraria ſuſcipere: cùm autẽ fuerint actu, non poſſunt ſuſcipe-
re contraria. ut calidũ, uerbi gratia, & frigidum ſunt eadẽ qui-
dem ſubiecto: in uno enim ſubiecto fiunt: ratione autem diuerſa:
& tamẽ non poſſunt eſſe ſimul actu. Quare nec cõmunis ſenſus:
quoniã ſubiecto quidem unus eſt: ratione autem multi: ſiquidem
præter hoc poteſt contrarias ſenſiliũ formas ſuſcipere. ſic falſa
ſubuerſa ſolutione, deinceps aliam dicit uerã ſolutionem. Dicit
enim, quòd cõmunis ſenſus & unus eſt ſubiecto, & multi rurſus
ſubiecto. ſecundũ hoc enim differt hæc ſolutio à priore ſolutio-
ne, quòd illa quidem unum dicit cõmunem ſenſum ſubiecto, mul
tos autẽ ratione: hæc autẽ & unũ, & multos ipſum dicit ſubie-
cto. Quemadmodũ, ut in exemplo orationẽ diſcutiamus, conſide
ra mihi centrũ, & ex eo quinq; rectas emiſſas, & poſtea à ſe in-
uicem diuiſas. hoc quidẽ centrũ unum eſt ad propriã naturã: at-
qui eſt etiã multa. Vniuſcuiuſq; enim finis eſt, qui in illo eſt, etiã
poſtquam fuerint à ſe inuicem diuiſæ. Et ne dixeris, quomodo,
quod eſt indiuiſibile, unicuiq; attribuitur? Talis enim eſt incor-
poreorũ natura. Sicut ergo animal & unũ eſt ad naturã, et mul
ta: totũ enim ut totũ eſt in uniuſcuiuſq; indiuidui natura. Si er-
go & unum eſt cõmunis ſenſus: & multa: etiamſi hæc ſint cõtra
ria. Et hæc quidẽ dicuntur per dictionis contextũ. Sed quoniam
hæc eſt paulò magis logica traditio: age paulò magis naturalem
excogitemus. hæc eſt autem. Cõmunis ſenſus & ipſe quidem eſt
incorporeus: eſt autem in ſubiecto corpore: ei enim ſubiectũ eſt
corpus ſpiritale: ſpecies itaq; ſenſilium, etiamſi ſint contrariæ,
in ipſo ſpiritali fiunt, ſecundum aliã, & aliam eius partẽ: Dein-
ceps hæc facultas affectiones, quæ ſunt in ſpiritu, iudicat. & ſic
obiectum diſſoluimus. nec dicimus in indiuiſibili fieri contrarias
ſpecies, ſed in diuiſibili, id eſt in ſpiritali, ſecũdũ aliam, & aliam
eius partẽ. Dic autẽ & aliud, quòd materialiter quidẽ cõtraria
ſimul non apprehendit, ſed iudicatiuè, ſimul: quoniam ſimul iu-
dicat cõtraria. Sed ſi animaduerteris, ne iudicatiuè quidẽ. In li-
bro enim peri hermenias dictũ eſt, quòd contrariæ ſunt opinio-
nes, non quæ dicunt contraria de cõtrarijs, ut, quòd album quidẽ
diſgregat, nigrum uerò congregat: ſed quæ de eodem contraria
dicunt, ut, quòd album & diſgregat, & cõgregat. Hæ ſunt ergo
contrariæ opiniones. Si ergo communis ſenſus dicit, quòd album
quidẽ diſgregat, nigrum uerò cõgregat: nihil patietur, eo quòd
ipſe contraria iudicauit: & ambo uerè, & non de eodem cõtra-
ria enunciauit. Quare nec iudicatiuè contraria apprehendit.
Quæ eſt ergo ante hanc ſolutio rectè habet. Vide autem, quòd
qui Platonem reprehendit, propterea quòd naturam mathema

tice tractauit, ipse per mathematica naturalia dissoluit. ecce e= nim dixit puncti solutionē. Ad quod dicimus, quòd non propter= ea, quòd ex mathematicis dissoluantur naturalia, ipsum repre= hendit: sed quòd naturales magnitudines ex mathematicis con= stituit. His dictis, quoniam idem dicit imaginationem, & cōmu nem sensum, de imaginatione tractat, & ad doctrinam de ratio= nali anima se conuertit, ut ostendat, quòd hæc est, quæ primum mouet, & non irrationalis. Et in his est contemplatio.

Vnusquisq; ergo sensus est subiecti sensilis, qui est in sensorio, quatenus est sensorium, & iudicat differentias subiecti sensilis. vt, album quidem, & nigrum visus. Dulce autē & amarum gustus. Similiter autem habet hoc & in alijs.

Vnusquisq; inquit, sensus propria sensilia apprehēdit, in suo sensorio existens, quando habet secundum naturam sensorium. Sensorium autem dicit uel spiritum, uel testaceum. Sensus ergo, qui est in sensorio, ipse nouit, quæ sunt eiusdē generis. Hinc aptè & ingeniosè ad sensum cōmunē ingreditur. Si enim unusquisq; sensus nouit propria, quæ sunt eiusdem generis, contraria: Sunt autem contraria diuersi generis, quæ communis sensus nouit, est ergo communis sensus. & Plato etiam ante Aristotelem appel= lat communem sensum, ubi dicit: Si enim non est, sumus similes ijs, qui sunt in durio equo, in quibus non est communis sensus, qui est in durio equo.

Quoniam autem & albū, & dulce, & vnūquodq; sensile, ad vnumquodq; iudicamus, & sentimus, quòd differt: necesse est vtiq; sensu: sunt enim sensilia.

Necesse est, inquit, quæ sunt diuersi generis, sensu aliquo co= gnoscere: quandoquidem sensilia apprehendit. Sensilia autem ad sensuum relationem dicuntur: utpote quia ratio non apprehē dit sensilia. Quare ex hoc nihil ostendit. sed nos hoc pulchrè ex irrationalibus ostendimus non esse rationalis. nam & canis iudi cat differentiam dulcis & albi: siquidē non quoduis album ag= greditur. neq; enim lapidem: sed id tantum, quod est succulentū.

Quò fit vt apertum quoq; sit, carnem non esse vltimum sensorium. Necesse enim esset ipsum tangens, iudicare, quod iudicat. neque verò separatim cōtingit iudicare id, quod iudicat, quòd dulce est aliud ab albo: sed oportet vno aliquo esse vtraque manifesta. Sic enim habet, vt si hoc quidem ego, tu vero illud senseris, apertum fuerit, quod sunt à se inuicem alia.

Hic est secundum caput, & nota, quòd corpus carnem uoca uit, & sensum sensorium. Cùm oporteret autem eum dicere, ul= timum sensum non esse corpus, dixit ipse, ultimum sensorium non esse carnem. Vltimum autem sensum audire oportet cōmu= nem sensum, eo quòd sensus in eum terminantur, & qui sunt in ipsis typi, postquam omnia transierint, ad ipsum ueniunt. Si au= tem esset corpus, inquit, communis sensus: necesse esset, inquit, ipsum tangentem, sensilia ea iudicare. non separatim in alia, & alia parte sentire corporis, cuius est Erit enim ut si hoc quidem ego, tu uerò illud senseris. Si enim non una est facultas, quæ iudi= cat album & dulce, perinde est, ut si duo diuersa sentientes, di= uersa ea dicerent, quorum uterq; non nouit aliquid, quod alter sensit.

Oportet autem vnum dicere, quòd alterū: alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare vt dicit, sic intelligit, & sentit. Quòd itaque separatis separata iudicari nequeant, apertum.

Vnum, inquit, sensum dicere oportet, quòd aliud est dulce ab albo, & album à dulci. Idem enim dicit, & non oportet corpus esse separatum, quod dicit. Quare ut dicit, sic & intelligit, & sentit. Intelligit dicit, pro eo quod est, imaginatur.

Quòd autem nihil separato est tempore, hinc. Sicut enim idē dicit, alterū esse id, quod bonum, & quod malum: sic & quando alterū dicit alterum, & alterum: non secundum accidens illud, quando. Dico autem, vt nunc dico alterum: non autem, nunc alterum: Sed sic dicit & nunc, & quòd nunc. ergo simul

Hoc tertium caput contemplationis dicitur, scilicet, quod si= ne tempore communis sensus operatur. Sicut enim, inquit, unus est incorporeus sensus, qui dicit, bonum differre à malo. ergo quando malum dicit differre à bono, in codē tempore, quod pri= mum, dicit. nunc enim dicit utrunq;, & nunc, prout propriè est, nunc, & non secundum accidens, ut quando, quod olim factum est, nunc dicit fieri: ut quoniam nunc audiui, nunc troiana facta sunt. Dicitur etiam propriè, nunc, quando, quod nunc fit, nunc uidero. Sicut, inquit, & communis sensus nunc dicit discrimen, prout propriè, nunc, est. quando enim sentit, discernit. nam cir= ca id, quod abest, operari est imaginationis.

Quare inseparabile, & in inseparabili tempore.

Hæc est duorum capitum communis conclusio. Dicit enim, quòd si simul in eodem instanti discernit & dulce ab albo, & alterum, id est, album, à dulci: scilicet & à corpore est insepara bilis, & in inseparabili tempore operatur, id est sine tempore.

Atqui fieri non potest, vt contrarijs motibus idem simul moueatur, quatenus est indiuisibile, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sic mouet sensum vel intelligentiam: amarum autem contrario modo: & album altero.

Hic est quartum caput contemplationis, in quo à dubitatio= ne incipit, & dicit: si est incorporeus communis sensus, & sine tempore operatur: quomodo simul potest contraria appreben= dere? Si esset enim corpus, posset secundum aliud, & aliud, & album, & nigrum apprehendere. Intelligentiam autē uel ima= ginationem, uel intellectus operationem dicit.

Nunquid ergo simul quidē & numero indiuisibile, & tempore inseparabile, quod iudicat: eo autem, quòd est, separatum? Est quidē vtiq;, vt diuisibile diuisa sentiat: & est, vt quatenus indiuisibile. in eo enim, quòd est quidē, diuisibile: loco verò, & tempore, & numero indiuisibile.

Hic est falsa dubitationis solutio. numero autem unum, & tempore inseparabilē dicit, id est, unum quidē subiecto, ratione autem seu definitione multos. Pro eo autem, quod est, definitio= ne, dixit, in eo, quòd est, multos. Quatenus ergo est multa, cōtra= ria suscipit, quatenus autem est unum, ea iudicat. Ratione e= nim est diuisibile, id est, multa: quod enim diuiditur, fit multa. quod subiecto autem est indiuisibile, & unum est. Quod sub= iectum declarare uolens dixit, Numero autem, & loco indi= uisibile.

An fieri non potest? potentia enim idem diuisibile & indiuisibile, & contraria: eo autem,

 quòd

quòd sit, non: sed quòd agat, diuisibile. nec fieri potest, vt sit simul album, & nigrũ. Quare nec eorum formæ patiantur, si tale est sensus, & intelligentia.

Hic est subuersio falsæ solutionis dubitationis. Potẽtia enim, inquit, idem potest suscipere contraria indiuisibilia. Eo autem, quòd sit, Non, pro eo quod est, actu autem non potest suscipere contraria. inter agendũ enim diuiditur. Agente enim, uerbi gratia, albo & nigro diuiditur subiectũ, & diuellitur, & non manet indiuisibile.

Sed sicut, quem punctum quidam vocant, quatenus vnus, & quatenus duo, ea est etiam ratione diuisibilis. Quatenus ergo indiuisibile, vnum est, quod iudicat, & simul. Quatenus autem est diuisibile, non vnum. bis enim eodẽ simul signo vtitur. Quatenus ergo duobus vtitur, sine duo iudicat, & sunt separata, vt separatorum. Quatenus autẽ vnum, vno & simul.

Hic est secunda solutio, quòd sicut punctus & unus est, ut punctus: & duo, & multi, quatenus in rectas terminatur: & ut multa, separatus est: sic & sensus, quatenus est ut punctus id quod sentit, & simul, quatenus cum sensilibus congreditur, ut punctus cum rectis, & duo, & multa iudicat: quatenus autẽ est unum, simul, & sine tempore apprehendit.

De principio ergo, quatenus esse dicimus animal sensitiuum, hoc sit modo definitum.

Non quòd multa habeat principia animal, propterea dixit Aristoteles, de illo dico principio, de quo dicimus animal sentire: sed quòd unũ est et multa, ut ait Plutarchus. & in his praxis, & prima sectio dei gratia impletur: praxis, dei gratia, quinta,

Quoniam autem duabus differentijs animã maximè definiunt, & motu secundũ locũ, & eo, quod est intelligere, iudicare, & sentire.

Quoniam repentina & subita mutatio, & in oratione, & in re agenda mala est, propterea non statim ab irrationali ad rationalem procedit: sed prius quandam dicit differentiam cognitiuarum, irrationalis, & rationalis. Deinde & imaginationem discernit à cognitione rationis: & in medio discernit imaginationem à particularibus sensibus, ipsam irrationalem à seipsa discernens: quod quidẽ eius non erat institutũ: & dicit, quòd imaginatio nec sensus est, nec opinio, nec ex utrisq; constat. Prius quàm autem ea discernat, uolens augere discrimen, ea in quibus inter se cõueniant, dicit. Hoc enim, inquit, cõmune habent cognitiones irrationalis, & rationalis, quòd ambarũ sunt iudicia. & in hoc quidem conueniunt. Porrò & in eo etiam, quòd antiqui confuderint cognitiuas facultates rationalis, & irrationalis. Sensuum enim operationes intelligentiam appellarunt, & nomen irrationalis operationis nomine rationalis operationis uocarũt, sensum, & imaginationem appellantes intelligentiam. Hoc autem fecit Empedocles cùm dicit:

Nanq; homini certè ad præsens prudentia crescit.

Ex hac enim sententia ratiocinatione colligimus, eum prudentiam & intelligentiam dicere ex sensilibus. Talis est autem syllogismus. Sensus sensilia apprehendit. Quod sensilia apprehendit, præsentia apprehendit. Sensus ergo sensilia apprehendit. sic una figura collectum est, sensum esse, qui præsentia apprehendit, quem ipse græcè μῆτιν, id est prudentiam seu consilium appellauit. Confudit itaque nomina, sensum intellectum appellans. Aliqui uerò dicunt, eum intellectum non appellasse μῆτιν, quod est, prudentiam seu consilium, sed διάνοιαν, id est, cogitationem, quæ est media inter intellectum, & sensum. Ad præsens enim, inquit, cogitatio operatur. Illud enim ἀέξεται) græcè, id est augetur uel crescit, pro operatur accepit. Et rectè dicit, augetur. Actus enim, & operatio auget potentiam: sicut & contra quies lædit. Motus enim firmum & ualidum reddit. Si ergo circa præsentia dicit cogitationem operari: præsens autem sensus nouit: idem est ergo sensus, & cogitatio. Malè autem hoc accipit. neq; enim circa præsens sensus solum operatur, sed & cogitatio. imo & ipsa magis, siquidem sensus quidem habet extra sensile: cogitatio autem intus proprium negocium: & quando uult ipsum aggreditur. Sic etiamsi dixerit cogitationem circa præsens agere, ipsam sensum non fecit. Idem est autem dicere, etsi sensum dicat intellectum. Et hæc est prima sententia ab Empedocle sumpta, quam nunc ad rem non facere ostendimus. Affert & aliam Empedoclis sententiam, quæ re uera ad rem pertinet. Empedocles enim somniorum differentias dicens, ait ex diurnis actibus fieri nocturnas imaginationes. Hanc autem imaginationem, φρόνησιν, id est, prudentiam, appellat, cùm dicit:

Vnde ijs perpetuò quoq; adest aliena uidere.

Videre autẽ græcè est φρονεῖν, quod sapere, prouidere, & animo concipere significat. Sic ergo aperte, inquit, irrationalis cognitionem, imaginationem dico, prudentiam appellat. & non solum Empedocles, sed & Homerus ipse inquit.

Terrenorum hominum intellectus talis habetur,

Ad qualem ipse diem deducit Iuppiter almus.

Intellectum enim nunc dicit sensum: Diem autem sensile. Talis est ergo sensus, quale est sensile. Ecce ergo, inquit, & Homerus sensum mentem appellat. & hinc nominum turba, & confusio facta est. Nos autem pro Homero dicimus. O` Aristoteles malè intellexisti distichon. Intellectum enim mentem dicit: Diem autem non sensile, sed fortunam, seu fatum. Hæc est ergo horum uersuum sententia. Talis est mens hominum, qualis & eorum fortuna. Et est hoc distichon simile illi tragico quod dicit:

Fortuna nobis prout est, est & ingenium.

Nam quispiam cùm pauper est, moribus est modestus: Sed postquam diues euaserit, fit flagitiosus, & nequam. Hoc autem non in quolibet homine conuenit, ut prout fortuna est, sit mens, & ingenium: sed in solis socordibus, & intemperantibus, & qui uitam materialem habent. Vnde Poëta non solum dixit, Hominum, & tacuit, sed addidit, Terrenorum, crassam, & materialem uitam ex hoc nobis demonstrans. Qui autem non materialiter uiuunt: non ita conuertuntur. Quare Homeri sententia non confudit nomina. Nonnulli autem & Empedoclem defendentes pro eo responderũt, quòd non solum ex reliquijs sensuum fiunt somnia, sed ex alijs. Tres enim horum sunt causæ: &, quod dictum est, quando imaginatio ex sensibus facit somnia: Atqui & rationalis anima est somniorum causa, quando quærens inuenerit: & diuina illuminatio, quãdo futura prædicimus. Si ergo dicit:

Vnde ijs perpetuò quoq; adest aliena uidere:

Tanquam ad somnia respexit, quæ sunt ex rationali anima. Fit autem mens aliena in somnis: eo quòd noctu quidem apertiores, & uiuidiores sunt naturales facultates: rationalis autem hebes & obtusa redditur: ipsa autem magis interdiu operatur. Reprehendit rursus Aristoteles Empedoclem, non solum quòd nomina confuderit, sed etiã, quòd cùm dixerit simile simili cognosci, de cognitione quidem dixit, de deceptione uerò non dixit. Atqui de deceptione, magis quàm de scientia dicere oportebat: eo quòd plus decipimur, quàm cognoscimus. Huius autem causa est generatio, &, quæ est in materia, animæ hebetudo. Sicut enim eorum, qui in loco pestilẽti habitant, plures ægrotant, quàm sani sunt: sic & in animalibus, quæ sunt in generatione, plus ualet autoritate ignorantia, quàm cognitio. Quoniam ergo magis decipimur: oportebat eum amplius de deceptione disserere.

rere. Neq; enim Empedocles existimat non esse deceptionem. ea enim opinio, quæ dicit non esse deceptionem, est à Platone confutata. Si ergo non opinatur esse deceptionem: confutetur ratio nibus, quæ sunt in Protagora. Si autem opinatur, cur eius causam non dixit? nisi forte colligemus, quòd si cognitio est eius, quod est simile, cognitio: deceptio ergo est eius, quod est dissimile, attactus: & per oppositum uoluit oppositum subaudiri. Et hoc quidem ipsi colligitur. nos autem non concedimus scientiam esse similis cognitionem, per syllogismum hoc euertentes. Si contraria una scientia nouit: Contraria autem sunt dissimilia: Non ergo simile simili cognoscitur. Ecce enim, scientia una est: & duo contraria nouit. Si ergo uni contrariorum est similis scientia, alij ergo non est similis, etsi ipsum cognoscat. Quare non simile simili cognoscitur ô Empedocles. Si ergo cognitio non est eius, quod est simile, attactus, nec deceptio eius, quod est dissimile, attactus est. Et hæc quidem aduersus Empedoclem. Deinceps autem differentiam cognitiuarum facultatum irrationalis, quod est sensus, & imaginationis, ad cognitiuas animæ rationalis tradit. & primum quidem dicit differentiam sensus ad intellectum: quoniam multa habent inter se communia. Hæ enim solæ ex irrationalis, & rationalis animæ facultatibus se rebus indiuisibiliter applicant. Nam & sensus sine tempore apprehendit propria sensilia, ut paulò superius ostensum est: & intellectus similiter sine tempore operatur. Quoniam ergo multa habent inter se communia: eorum itaque primum differentiam dicit. Differt ergo intellectus à sensu, quòd sensus quidem est in omnibus animalibus: Intellectus autem non in omnibus, sed in solo est homine. Sic ergo differt intellectus à sensu. Deinde dicit differentiam sensus, & cogitationis, quæ græcè διάνοια, quasi permens, dicitur. Dicit enim sensum quidem non cito decipi: cogitatio autem celeriter decipitur. Cito autem decipitur cogitatio propter duas causas: uel quòd sensus quidem circa res apertas, & manifestas uersatur: cogitatio autem circa occultas: Vel quòd sensus quidem sine tempore, &, ut semel dicam, prima applicatione, & primo impetu se rebus applicat: Cogitatio autem per intermedias propositiones, & conclusiones, ex quibus solet deceptio fieri. Sola est enim cogitatio, quæ ratiocinatur: unde & decipitur. Et hæ sunt duæ rationes, per quas cogitatio decipitur. Vel sensus ergo à cogitatione differt hac ratione: Vel, quòd sensus quidem inest omnibus animalibus: cogitatio autem ijs, quæ habent rationem. Deinde post hoc dicit differentiam imaginationis à sensu, & cogitatione: & dicit, quòd ab ijs differt imaginatio, quatenus est media inter sensum & cogitationem. incipit enim à sensu. Principium enim dat sensus imaginationi: illa autem dat rursus cogitationi principium. Sine imaginatione enim non potest cogitatio operari. Et in hoc quidem differt imaginatio à sensu & cogitatione. Deinde post hæc dicit opinionis, & imaginationis differentiam, quòd imaginari quidem, quod uolumus, possumus: nam & trium cubitorũ, & uiginti cubitorũ hominẽ imaginamur: & possumus etiã fingere hircoceruum, & hippocentaurum: opinari autem, quæ uolumus, non possumus. Quòd enim bis duo decem, dicere quidem possumus: opinari non possumus. & de igne quidẽ dicere, quòd non calefacit, possumus: hoc autem opinari non possumus. Quare in nobis quidem est imaginatio: opinio autem non est in nobis. Si autem uerum dicere oportet, nec omnis quidem imaginatio est in nobis. Quæ enim fit inter dormiendum, non est in nobis. non enim, quæ uolumus, in somnis imaginamur. & quid dico eam, quæ fit inter dormiendum? Sed nec omnis quidem, quæ fit inter uigilandum. Quando enim, quæ sunt, ut quæ sint, imaginor, non possum, nisi ut se habent, imaginari. ut si Socratem imaginari proponamus, non possum eum imaginari urbanum, & album, & comatum: sed caluum, & nigrum, & uẽtre prominente. Quare hæc est exacta omnino differentia, quòd opinio quidem est in nobis: imaginatio autem est in nobis quodammodo. Hæc est quidem prima differentia. Dico autem & talem secundam huiusmodi differentiam. Bellum enim imaginantes nunquam timemus: sed sic sumus, ut si ipsum in pictura contemplemur: bellum autem opinantes statim quoque timemus. Et hæc est secunda differentia: ad quam sic est dubitationem mouere. Quid als? terribilia imaginantes non pertimescimus? Atqui etiam equus, qui non habet opinionem, si erectum flagellum uiderit, ostendet se formidabilium imaginatione terreri. Hæc est quidem dubitatio, ad quã dicemus, esse assensionem, quæ per se quidem inest opinioni, & est opinionis substantia: sed eam quoque imaginationi accidere. Quando ergo terribilia opinatus assensero, formido. & rursus quando terribilia imaginatus assensero, pertimesco. Ergo & equus ab imaginatione terretur, propter assensionem. nisi enim facta fuerit assensio, non formidat. Quoniam ergo hæc dicta sunt, in ijs, deo est gratia, contemplatio impletur. Quoniam autem duabus differentijs animam maximè definiunt, & motu secundum locum, & eo, quod est, intelligere, iudicare, & sentire. Alexander existimat frustra esse, illud, Quoniam. Neque enim habet redditionem. Plutarchus uerò ait inferius esse redditionẽ, quando dicit, Quòd ergo non est idem sentire, & sapere, seu intelligere. Et hæc est totius huius contextus sententia. Quoniam duabus differentijs animam definiũt antiqui, & motu secundum locum, & eo, quod est intelligere, sapere, & iudicare: & intelligere, & sentire unum & idem existimant. Quòd autem non est idem sapere, seu intelligere, & sentire, ex hoc est apertum. Hoc autem fecit Aristoteles, ut errorem nominum refelleret Homeri & Empedoclis. Sciendũ autẽ, quòd illud, Iudicare, ut cõmunius accepit, ut quod de rationali, & irrationali dicatur. Intelligere autẽ de sola dixit rationali. Sentire uerò de sola irrationali.

Videtur autem intelligere & sapere, sicut sentire, aliquid esse. In vtrisq; enim his anima & iudicat, & discernit ea, quæ sunt. Et antiqui quidem sapere seu intelligere, & sentire idem esse dicunt. sicut & Empedocles dixit.

> Nanque homini certè ad præsens sapientia crescit. Et alibi.
>
> Vnde ijs perpetuò quoque adest aliena videre.

Græcè φρονεῖν, id est sapere, seu mente agitare. Idem quod hæc, vult & illud Homeri.

> Terrenorum hominum intellectus talis habetur,
>
> Ad qualẽ ipse diẽ deducit Iuppiter almus.

Omnes enim hi intelligere corporeum, sicut & sentire, existimabãt: & sentire, & mẽte concipere simile simili: sicut & in ijs, quæ à principio diximus, definijmus. Atqui oportebat & eos simul dicere de eo, quod est deceptũ esse. est enim animalibus magis proprium, & plus temporis in his anima perseuerat. Quare necesse est, vel, sicut nonnulli dicunt, omnia, quæ apparent, esse vera: vel dissimilis contactum esse deceptionem. hoc est enim contrarium ei, quod est, simili simile cognoscere. Videtur autem & deceptio, & scientia contrariorum esse eadem.

Per hæc, quæ in præsentia dixit, causam erroris antiquorum persequ

perſequitur Ariſtoteles,uidelicet,qua ratione factū eſt, ut aberrauerint. Ait enim,quòd,quoniam cōmune eſt ſenſui cum reliqua omni cognitione iudiciū,propterea omnia idem exiſtimabāt.& hoc fuit eis erroris cauſa,ut in principio definimus. Dictum eſt enim,quòd ſimili fit cognitio,ubi diximus: Nam terram terra conſpeximus,& cætera Empedoclis uerba.Hic autē aliud Empedoclis reprehendit. Ait enim eum idem facere tactū,quòd cogitationem. Similis enim contactu dicit fieri intelligentiam. Contactu autem ſolus tactus apprehendit. Itaq; tactum intelligentiam appellauit. Ariſtoteli autem dici poteſt,cōtactum eſſe æquiuocum etiam in ipſis ſenſibus. Alius enim eſt contactus tactus,& alius uiſus.Eſto ergo eſſe etiam aliū intelligentiæ contactum,& non colligi idem eſſe intelligentiā quod tactū: uel diſsimilis attactum eſſe deceptionē:Sicut,inquit,ſimilis contactus eſt cognitio:ſic diſsimilis contactus eſt deceptio.ut contactum accipias non omnino pro eo,quod eſt,tangere: eſt enim æquiuocus, ut diximus. Si ergo ita eſt,inquit, & ſcis quid eſt cognitio: habes etiam,quid eſt deceptio: Vna eſt enim cōtrariorū cognitio. Non uulgaris autē quædam dubitatio nos excipit. Si enim contactu eſt eius,quod eſt ſimile,cognitio: una eſt autem cōtrariorum cognitio:erit ergo ſimul ſenſus oppoſitis aſsimilatus, quod eſt abſurdum.nam aſsimilatus operatur. ſimul autem contraria apprehendit.ſed non eſt abſurdum,aſsimilari contrarijs ſecundū iudicium.Si enim aër,cum ſit inanimatus, ſimul cōtraria diſcernit:quomodo non eſt abſurdum animatū ſenſum non ſimul contraria diſcernere?

Quòd itaq; non eſt idem ſentire,& ſapere, ſeu prudentem eſſe,patet.Illud enim adeſt omnibus,hoc vero paucis animalibus.

Ecce redditionem eius,quod eſt ſuperius. Quoniam autem duabus differentijs definitur anima,& motu, & in intelligēdo. Quòd itaq; non eſt idem cognitio animæ,& ſenſus, hinc apertum.Illud autem,Itaq;,propter multa, quæ interiecta ſunt, poſitum eſt. Solebant enim antiqui in longis redditionibus addere i'lud,Itaq;.Vide autem,quòd contemplatiuā mentem hoc in loco abuſiuè, φρονεῖν, id eſt ſapere ſeu prudentem eſſe, dixit.hoc eſt enim eius,qui eſt potentia,intellectus. Quoniam ergo quibuſdā dictionibus utitur,alicubi quidem propriè, alibi uerò abuſiuè: age per diuiſionem dictionis aſperitatem explanemus. Cognitio ergo uel circa ea, quæ extra ſunt,uerſatur,& facit ſenſum: uel circa ea, quæ intus ſunt, & facit communiorem intelligentiam. Rectè autem dixit communiorem: nam & imaginatio circa ea,quæ ſunt intus,operatur,quæ mens etiam paßiua appellatur.Sed operatio,quæ fit circa ea,quæ intus ſunt, uel circa uniuerſale quid uerſatur,uel circa particulare. Et ſi quidem circa particulare,facit imaginationem. Si autem circa uniuerſale, facit eum,qui eſt propriè,intellectum.Sed ea,quæ eſt circa uniuerſalia,cognitio,uel melior eſt,quàm ut fiat per ratiocinationem:& facit intellectum contemplatiuum,qui eſt ſecundum habitum,& operationem: Vel ſecundum ratiocinationē operatur, & facit eam,quæ Græcè propriè διάνοια, Latinè cogitatio dicitur, & communiorem exiſtimationem. exiſtimatio enim & de cogitatione,& de opinione dicitur. Si autem deterius operabitur,quàm ſecundum ratiocinationem: facit opinionem propriè,& exiſtimationem. Dianœa autem,ſeu cogitatio uel circa contemplabilia uerſatur, & facit ſcientiam: uel circa agenda. & ſi conſilio quidem agenda indigeant, facit φρόνησιν; id eſt ſapientiam,uel potius prudentiam. Si uerò conſilio agenda non indigēt,facit artes. Artifex enim,quatenus quidem artifex, non conſultat, ſed quatenus homo. Ex diuiſione ergo apertum eſt, quòd hic abuſiuè contemplatiuum intellectum, φρονεῖν, id eſt ſapere uel potius prudentem eſſe,appellauit. In hoc autem loco diſcernit intellectum, qui eſt actu,à ſenſu: quòd ſenſus quidem ineſt omni animali.eſt enim ſubſtantia animata ſenſilis,omne animal. Intellectus uerò non omni animali ineſt. Sed, & quibus ineſt,non ſemper ſecundum actum ineſt: etiamſi inſit ſecundum habitum.Cuilibet enim ualde expetendum fuerit, ſi uel in ſenectute illi ſapientia acceſſerit.

Sed neq; intelligere,in quo eſt,quod rectè, & quod non rectè. Quod enim rectè,prudentia:& ſcientia:& vera opinio. Quòd autē non rectè,horum contraria:nec hoc quidem idem eſt quod ſentire.Senſus enim propriorū ſemper verus,& omnibus ineſt animalibus: Cogitare autem cōtingit etiam falſò: & nulli ineſt, cui non eſt ratio.

Ne intellectus quidem potentia,inquit,idem eſt quod ſenſus. Volens autem dicere quis eſt potentia intellectus,in quo eſt, inquit,quòd rectè,& quod non rectè. Hic autem dicit differentiā cogitationis,& ſenſus. Intellectum enim potentia cogitationem appellat. In ea enim conſideratur, quod eſt rectum, & non rectum.Qui enim actu eſt intellectus,ſemper rectè intelligit. Vel enim attigit,uel non attigit. Quare aberrare non poteſt. Qui autem eſt potentia intellectus,id eſt cogitatio,aliquando quidē rectè:aliquando uerò non rectè.aliquando enim uerū dicit: aliquando uerò falſum. Diſcernit autem intellectum,qui eſt potentia,ſeu cogitationem à ſenſu, quòd ſenſus quidem omnino uerus ſit proprijs eius ſeruatis circunſtantijs:ut ſi ſit commoderatum interuallum: & à uitio & perturbatione ſit remota affectio. Cogitatio autem,ut in uniuerſum quidem,fallitur, quoniam eſt in regione deceptionis. Nec exiſtima ex eo, quòd ſenſus ſit cogitatione ueracior,eum quoq; iam eſſe præſtantiorem. Per ſenſus enim cogitatio eis connexa fallitur.certè quando à pannis ſeiuncta & ſeparata fuerit, ſyllogiſmum facit demonſtratiuum, & fit,iuxta Poëtam,Prudens,& multi conſilij,qui ſic dicit.

Sed poſtquam eſt pannis prudens exutus Vlyſſes.

Hoc autem eſſe anceps & dubium ne exiſtimaueris,quòd ſi ſenſus quidē per ſe eſt,eſt uerax:cogitationi autē cōiunctus,ut ipſa fallatur,cauſa eſt:hoc enim fit, quoniam quando per ſe quidem operatur,circa particularia uerſatur,& eſt uerax. Quando autem fuerit cogitationi cōnexus, quæ circa uniuerſalia operatur, facit,ut ea ex uniuerſalibus reddat indiuidua.Vnde fit deceptio. Semper enim meliora deteriorum præſentia adulterantur. Deteriora autem non adulterantur à melioribus. Quod rectè quidem,prudentia,& ſciētia,& uera opinio.Quod autem non rectè, his contraria.Quoniam dixit,quòd,qui eſt potentia intellectus,& rectè ſapit,& non rectè:dicit recti eſſe propria,prudentiam,ſcientiam,ueram opinionem: non recti autem imprudentiam ſeu ſtultitiam:inſcitiam:falſam opinionem. Et per prudentiam quidem,quod intellectus rectum eſt,abuſiuè declarauit,ut dictum eſt: per ſcientiam autem quod cogitationis rectum eſt. alterum autem,ſcilicet,de opinione dictum eſt.Neque hoc quidem idem eſt,quod ſentire.Quoniam cogitationem diuiſit in id, quod eſt rectè cogitare,& non rectè,dicit deinceps ſenſus differentiam ad utrunq;.

Imaginatio enim aliud & à ſenſu,& cogitatione: & ipſa non fit ſine ſenſu: & ſine ea non eſt exiſtimatio.

Quid ſibi uult coniunctio,enim?Eſt ut ad dubitationem,ut ſi quis dubitet, ſi ſenſus differt ab intellectu, idem eſt ergo, quod imaginatio:& ideo ſoluēs dicit,quòd imaginatio eſt alia, quam ſenſus & cogitatio. Hic autem dicit differentiam imaginationis à ſenſu, & cogitatione, quæ & ipſa non fit ſine ſenſu: & ſine

& sine ea, inquit, cognitione non est existimatio. Dictum est enim, quòd existimatio de scientia, & prudentia, & opinione dicitur. Quidam autem interpretes dicunt neutrum esse uerum. est enim & sine sensu imaginatio hircocerui. Sed dixi, quòd si circa sensilia est imaginatio, non est sine sensu. Atqui est & opinio, quam dixit sine imaginatione existimare posse, ut est de diuinis opinio. Adde ergo, quòd opinio, quæ est circa ea, quæ sunt ex sensilibus, uel particularibus, imaginatione opus habet. Et uide, quòd hinc habet imaginationẽ non esse idem, quod est opinio, & sensus: sed est media, à sensu suscipiens, & tradens opinioni: medium autem differt ab extremis: non quòd idem sit imaginatio, & opinio, & sensus.

Quòd aũt nõ est eadẽ imaginatio, & existimatio, apertũ. hæc enim affectio est in nobis, quãdo volumus. est eñi ante oculos id facere.

Opinionem existimationem appellat: intelligentiam autem imaginationem. Dicit ergo differentiam opinionis, & imaginationis, quòd imaginari quidem est in nostra potestate: opinari autem non est. Vnde falsa quidem imaginari possumus: opinari non possumus. Bis enim duo quinq; imaginari quidem licet: opinari autem non licet, nisi per dissimulationem, ubi licet dicere.

Lingua iurauit, mens iniurata tamen.

Quæ enim citra dissimulationem quis opinatur, ut uera tenet: & non nisi ratione subuertitur. Quo quidẽ in loco aptè dicitur.

Me ratio persuasit pharmacum optimum.

Dubitant autem nonnulli dicentes, Quid igitur, an non sæpe in uisa, & phantasmata, uel nolentes incidimus? nõ dicit, quòd imaginari est in nostra potestate: sed, quòd in nostra est potestate imaginari, quando uolumus: & alioqui est in nobis imaginari, quando uolumus: non est autem in nobis, & quando non uolumus. Si ergo non est in nobis, quando non uolumus. imaginamur ergo & quando uolumus.

Sicut ij, qui inter bona memoria præditos collocantur, & qui memoriæ gratia faciunt imagines.

Bona memoria præditos dicit, qui ex sensilibus typos accipiunt, qui etiam sunt ueraces. Imaginum autem factores, qui aliquid effingunt, qui etiã mentiuntur. Imaginatio ergo habet proportionem & conuenientiam cum imaginum factoribus: opinio uerò cum bona memoria præditis. Ante oculos autem dicit, pro eo quod est, in promptu, uel ad manum.

Opinari autẽ non in nobis. necesse est enim esse falsum vel verum.

In opinione, inquit, uel falsum ostenditur, uel uerum. Imaginatio autem etiam falsum habet, ut uerum.

Præterea autem quando opinati quidẽ fuerimus graue quidpiam, vel terribile, vna protinus afficimur. Similiter & si quid sit, qđ audaciam, & confidentiam excitet. Secundũ imaginationem autem similiter non habemus, vt qui contẽplantur in pictura horrenda, & quæ audaciam excitant.

Hic est differentia opinionis & imaginationis. quòd in opinione quidem protinus timemus, si quid terribile opinati fuerimus. In imaginatione autem, inquit, similiter habemus, id est nec timemus, nec perturbamur: sed sicut nuper, sic & tunc nos habemus, nihil immutati.

Sunt autẽ & ipsius existimationis differentiæ, scientia, & opinio, & prudentia, & horum contraria. de quorũ differentia alia erit oratio.

Existimationem nunc communius rationalem animam dixit. Habet autem ea, inquit, differentias, quas postea dicemus: non quòd eas in alio uelit tractatu dicere: sed, quòd talem differẽtiã inferius est dicturus. Nunc autẽ, inquit, oportet discernere imaginationem ab opinione, & sensu. & iam quidem ab opinione discreta est. oportet autem eam à sensu quoq; discernere. Hoc autem tractat ea, quæ deinceps sequitur, contemplatio, si Deo placuerit. & in his est praxis: praxis, inquam, sexta.

De eo autem, quod est intelligere, quoniã aliud est quàm sentire: eius autẽ hoc quidem imaginatio esse videtur: illud verò existimatio: postquam de imaginatione definimus, iam de altero dicendum est.

Quoniam per ea, quæ præcesserũt, discreuit Aristoteles imaginationem ab opinione: uult nunc ipsam imaginationem etiam à sensu discernere. Vnde & dubitare est operæpretium. Si enim tertij libri scopus erat, de rationali anima disserere: & si irrationalis animæ facultatum omnino meminit: earum propterea meminit, ut eas à rationalibus discerneret: quomodo nunc eas nõ à rationalibus discernit, sed ipsas discernit à seipsis? Imaginationem enim nunc à sensu discernit, cùm ambæ sint irrationalis facultates. & hæc est quidem dubitatio. Dicimus autem, quòd hoc fecit, ut sit perfecta oratio, ne quid intactum dimittat: uel quia deinceps est discreturus imaginationem ab opinione simul, & sensu. Quoniam ergo non erat futura aperta distinctio imaginationis ab opinione, & sensu, simul facta, nisi ea prius seorsum discreuisset: propterea cùm prius à sola opinione imaginationẽ discreuisset, uult nunc eam quoq; à sensibus discernere: ut deinceps sit aperta imaginationis discretio, quando eam ab opinione, & sensu communiter discernit. Sex ergo rationibus discernit imaginationem à sensu: quarum hæc est prima. Si idem esset imaginatio, & sensus: quoniam, quando somniamus, imaginamur, oporteret nos tunc quoque sentire. Atqui non sentimus. non est ergo idem imaginatio, & sensus. Quid enim dicis, quòd sensus, qui est potentia, sunt somnia? Sed actus quidã sunt somnia. Quando autem potentia est sensus, quiescit, & nõ agit. Sed neq; sunt eius sensus, qui est actu. In somnis enim omnis sensus quiescit. Hoc est primum discrimen. Secundum autem discrimen à recenter natis infantibus assumptum est. Videmus enim, quòd in lucẽ nuper editi infantes secundũ sensum quidẽ agunt: sensus enim nobis inest: secundũ imaginationem autẽ non agunt. Si ergo in lucem nuper editi infantes, secundum sensum quidem agunt: secundum imaginationem autem non agunt: differt ergo sensus ab imaginatione. Et undenam clarũ erit, quòd nuper nati infantes non operantur secundum imaginationem? Eo quòd in principio cuiusuis ubera sugunt, etiamsi sint bouis, uel cuiusuis alius: postea autẽ matris tantũ. hoc autem non fieret, nisi quòd typos materni uberis à principio non reponunt, sed postea. Et non solum ex hoc ostenditur propositũ: sed, & quòd, cùm iampridem igni assueuerint, & usti sint, ad ignem rursus accidunt. Hoc autem fit, eo, quòd non agat imaginatio. Si enim ageret, combustionis, quæ iampridem fuit, typum susciperet, & non se secundò admoueret. Ex hoc ergo quòd igni se admoueãt, & cuiusuis ubera sugant, clarum est, quòd secundum imaginationem non agunt. Tertium discrimen est à uermibus, & muscis, & formicis. ecce enim hæc sensum quidem habent: imaginationem autem non habent: ut declarant eorum incessus errores. errant enim, utpote quòd imaginatio uiæ ab eis pridem confectæ typos non susceperit. hoc est tertium argumentum. Videtur autẽ & hoc ipsum, & secunda ratio ijs esse contraria, quæ in secundo libro dicta sunt. Illic enim dicebatur, quòd ubi est sensus, illic est & appetitus: & ubi appetitus, illic & imaginatio, utpote per medium appetitum imaginatione sensum omnino sequente.

Quomo

quomodo ergo dicit uermes sensum quidē habere, imaginationem autē non habere? Vel forte etiā uermes habent imaginationem, sed cōfusam, & exilem: & eo quòd est exilis, nō operatur, non sunt autē uera, & quæ hic, & quæ illic sunt: Quæ illic quidem, quòd ubi sensus, omnino & imaginatio: Quæ hic autem, quòd non ubi sensus, iam & imaginatio. est enim exilis & cōfusa. Est aliud quoq; eiusmodi dubiū operæpretium mouere. Esto uermes non habere imaginationem: cur & muscas, & formicas dicit non habere imaginationē? In hoc enim fallitur. habēt enim & formicæ imaginationē, ut declarat, quòd sciant suas cauernulas, quas subeūt. Atqui & apes habent imaginationē. sciūt enim suos alueos, & in ijs mellificāt. Si ergo operatio ipsa dicit ea habere imaginationē: quomodo dicit ipse ea imaginationē nō habere? hæc est dubitatio, ad quā dicemus esse duplicē imaginationē: Hāc quidem recordatiuā: illam uerò quæ doceri potest, per quā docemur: quam Psittacus quoq; habet: Per eam enim humanum sermonē docetur. Quam ergo imaginationem ab his animalibus aufert Aristoteles? & dico, quòd non recordatiuam, sed eā quæ doceri potest. Hoc est tertium discrimē. Quartum discrimē est, quod à modo cognitionis procedit. Sensus enim circa res, quæ sunt, operatur. Imaginatio uerò etiā circa ea, quæ non sunt. & propterea accidit quidē sensui secundum naturā habēti semper esse uerū: imaginationi autē aliquando falli, finguntur enim &, quæ non sunt, perinde ac si essent. & hæc est quarta differentia. Quinta est differentia, quæ dubitationi ueluti se opponit. Hanc enim dubitationē quispiam fortasse mouerit, quòd idem est sensus, & imaginatio: quoniam exilem sensum, & qui in alia nō ea dit, imaginationē uocamus. Cùm itaq; quispiā aliquē procul uidet, dicit, uel imaginor, uel hoc procul aspicio. Vnde si ipsum nō uideant, qui astant, ei dicunt: Imaginaris amice: pro eo, quod est, exiliter aspicis. Vides ergo, quomodo exilis sensus imaginatio dicitur. Ad hanc ergo dubitationē ueluti occurrit Aristoteles in quinta differētia, & dicit. Non, quoniā exilis sensus imaginatio ex cōsuetudine dicitur, idem esse existimandum est imaginationem, & sensum. Si enim idem esset, non solū exilis sensus deberet dici imaginatio, sed & exactus. Nunc autē nemo dicit exactum sensum imaginationē. non est ergo idem sensus & imaginatio. Sexta deinceps, & ultima differentia. Si clausis oculis aliquē accipiamus, hic colores quidem non uidet: Quomodo enim potest uidere clausis oculis? & tamē imaginatur colores. Si ergo nō eo operantur, non est idē sensus, & imaginatio. Rectè autē accepit Aristoteles aliquē, qui oculos clausit: & non accepit cæcum. Si enim cæcū supposuisset, fortasse & cæcos à natiuitate intellexisset: qui quidem omnino de coloribus non imaginantur: eo quòd ipsos typos non habeāt. Sex sunt ergo differētiæ: à somnis: à recenter natis infantibus: à uermibus: & muscis: & formicis: à modo cognitionis: à dubitatione: à claudentibus oculos. Et in his primum caput adimpletur. Secundū caput est, in quo discernit imaginationē ab omnibus facultatibus animæ rationalis. Earū enim aliæ quidem sunt semper ueræ, ut intellectus, & sciētia: aliæ uerò aliquando quidem ueræ, aliquādo uerò falsæ, ut cogitatio, & opinio. Imaginatio ergo à semper ueris quidē differt, quatenus ipsa aliquando etiā fallitur: illæ autē sunt ueræ. Ab ijs autē, quæ aliquando quidem ueræ sunt, aliquando uerò falluntur, differt: quatenus illæ quidē sunt in rationalibus animalibus, hæc uero nō solum in rationalibus, sed & in irrationalibus. Et undenam clarum fiet, dicet quispiam, quòd & cogitatio, & opinio non sunt in irrationalibus animalibus? Hinc deinceps nectūtur syllogismi, quòd opinio nō est in irrationalibus. & est hic primus syllogismus in secunda figura nexus. Quæ habent opinionē, habent & fidem. Irrationalia animalia non habent fidem. Irrationalia ergo animalia non habent opinionē. Vnde autem fit apertū, quòd irrationalia non credunt? Deinde nectitur alius talis syllogismus. Irrationalia non persuadentur. Quæ autem persuadentur, ipsa sunt quæ credūt. Fidei enim effectiua causa est persuasio: & finis persuasionis est fides. Est hic ergo syllogismus, ut eum resumam, in prima figura. Irrationalia non persuadentur. Quæ non persuadentur, fidē non habent. Irrationalia ergo fidē non habēt. Sed & ad hoc quoq; dubiū mouemus. Quonammodo ostēdetur irrationalia non persuaderi? Atqui uidemus serpentē adiurationibus parentem seipsum in ignem inijcere, Rursus leo cicur, & mansuetus efficitur parens uenatori, et equus domitori. Ad hæc autem dicimus, quòd serpens non persuadetur: sed à sacramentorum necessitate uel inuitus ducitur. Nec leo, nec equus, nec quodcunq; mansuescit, persuadetur: sed assuescit. Non est autem idem persuaderi, & assuefieri. Assensus enim est genus cōmune persuasionis, & assuefactionis. Sed assuefactio quidē fit quadā animali inclinatione: Persuasio autē fit cognitione. Quæ autē mansuescunt, non persuadentur, sed assuefiunt, eo quòd assentiūtur. Persuaderi enim, ut dictum est, fit per rationē: & est rationalis animæ. Assuescere autē non est solum rationalis animæ, sed & irrationalis. Et in his est cōtemplatio. De eo autē, quod est intelligere, quoniam aliud est, quàm sentire: Dictum est iam superius, quòd eius, quod est intelligere, nomine indifferēter utitur. nunc autem intelligere dicit imaginationem, & existimationē. Vnde & ipsum in hæc diuidit, & ait quòd de prima imaginatione, quæ propriè dicitur, & non ex metaphora in sensibus, & de existimatione diximus.

Si vtiq; est imaginatio, secundum quam dicimus, visu aliquod nobis fieri, vel nō: si quid secundum translationem dicimus: vna est horum potentia habitus, secundum quem iudicamus, & veraces sumus, vel fallimur. Hæc sunt sensus, opinio, intellectus, scientia.

Quoniam superius dixit, in nobis esse imaginari quicquid uolumus: idq; in spontanea imaginatione quadrabat: est autem & imaginatio quæ nobis fit inuitis: ex uisis autem assumitur, id est ex sensilibus: & non solū est spontanea, quam meritò dixit ex translatione, quoniā ex ijs, quæ sunt, transfert figmentū eius, quod non est, ex equo, uerbi gratia, & tauro hippocentaurū: si ergo est imaginatio, quæ nobis fit inuitis: non ergo, quod uolo, imaginor: sed una quadā iudicatiua facultate falsum, ut falsum, imaginor, & uera, ut uera. Hac enim ratione discernitur falsum à ueritate: & opinio etiā & sensus sic discernit falsum à ueritate, quòd cognoscat, quòd res sunt. Tales autem sunt sensus, opinio, intellectus, scientia. Sed dicet quispiam, quomodo dixit superius intellectū semper esse uerū: nunc autem dicit, eum etiā quãdoq; falli? ait enim secundum quem iudicamus, si ueri sumus, uel fallimur: ut scientia, & intellectus, & cum ijs, quæ aliquãdo falluntur, enumerauit intellectū, & scientiam. Et dicimus, quòd nō omnibus quæ dicta sunt, cōuenit uerum, & falsum: sed his quidē uerum, ut intellectui, & scientiæ: hæc enim uerum iudicant: illis uerò utrunq;, & uerum, & falsum, ut opinioni & sensui. Aliam quoq; differentiā assequi possumus intellectus, & sensus. primū quidē hanc: Nam, quæ operatur sensus, operatur & intellectus, etiam sensu melius. neq; enim absurdum existimes, ut intellectus quandoq; circa particularia uersetur, circa ea autē, quæ operatur intellectus, sensus nō operatur. Nempe substantiā quidē nouit intellectus: sed sensus substantiā non assequitur. secundò autem, quòd sensus propriam operationem non nouit. Intellectus autem nouit & propriam, & aliorum. Intellectus quidem circa uniuersale operatur, & habet intus sensile: sensus autem circa particularia, & est, uidelicet, extra.

Quòd itaq; nō est sensus imaginatio, ex his est manifestū. sensus enim vel est facultas, vel

operatio,

operatio: vt visus & visio. Apparet autem aliquid, & si neutrum eorum adsit, vt, quæ videtur in somnis.

Hic est primum discrimen sensus & imaginationis. Diuidit autem sensum in id, quod est potentia, & id, quod est actu: & dicit imaginationẽ non esse idem, quod sensus potentia, neque, quod actu sensus. Potentia quidem, quoniam in somnis manifestè agimus: tunc autem sensus est potentia, & nõ agit. sed neq; actu, quoniam nunquam imaginaremur in somnis. nunc autem imaginamur, quoniã sunt potẽtia in somnis, & nõ actu. Quare non est idẽ imaginatio, quod sensus secundũ actum. Si itaq; ostẽsum est non esse eandẽ cum sensu potentia, neq; cum sensu, qui actu est: differt ergo sensus ab imaginatione.

Deinde sensus quidẽ semper adest, nõ autem imaginatio.

Hic est secunda differentia sensus, & imaginationis.

Si autem actu idem, omnibus contingeret animalibus inesse imaginationem. videtur autem non: vt formicæ, vel api, vel vermi.

Hic est tertia differẽtia. Quidã aũt existimarũt, quòd quoniam sensum diuisit in id, quod est potẽtia, & id, quod est actu, imaginationem à sensu, qui actu est, hic discernit. Sic enim habet eorum discretio: Si idem esset imaginatio, quod sensus: oporteret quicquid habet actu sensum, imaginationem quoq; habere: quod quidem non uidetur. Imaginationem enim habere dicimus, quæ eam habent articulatam, & perfectam, ut poßint aliquid etiam discere. Vermis autem, & formica, etsi habẽt imaginationem, sed exilem tamen eam habent, & inarticulatam. Si ergo hæc non habent imaginationẽ, non est idem, uidelicet, sensus, & imaginatio. Quidam autem dixerunt eum rectè dixisse: Si autem actu idem: potentia enim potest imaginatio, & sensus idem esse. à sensu enim aliquando imaginatio suscipit.

Deinde hi quidem sunt veri. plures autem fiunt imaginationes falsæ.

Hic quartam dicit differentiam sensus & imaginationis,

Deinde nec dicimus, quando exactè circa sensile agimus: hoc videtur nobis homo: sed magis, quando non apertè sentimus, tunc vel falsa vel vera.

Hic est quinta differentia.

Et, quod prius dicebamus, apparẽt visa vel oculos claudentibus.

Hic est sexta differentia. Nonnulli autem dicunt, eum uelle imaginationem à sensu, qui est potentia, discernere. Est autem hoc discrimẽ, quòd clausis quispiam oculis colores imaginatur. Si enim, interim dum clauduntur oculi, est uisus potentia, imaginatur autem: & rursus, postquam aperti sunt oculi, imaginatur: non est idem imaginatio, scilicet, & sensus qui est potẽtia. Propterea autem dixit, Quod prius dicebamus, quoniã superius lucernarum quoq; meminit semper præ oculis manentium, quæ quidem & sunt sensiles, ut quæ uidentur: & non sensiles, quoniam abest sensile: & imaginatio, quoniam eas clausis oculis uidemus: & non imaginatio, quoniam sensilis frequens ictus sunt lucernæ. Vbi autem adest ictus, imaginatio non operatur. Si ergo quando ipsa lucerna nõ est sensus, est imaginationis, & quando est sensus, non est imaginationis: non est ergo idẽ imaginatio & sensus.

Atqui neq; eorũ, quæ semper vera sunt erit, vt scientia, vel intellectus. Est enim imaginatio etiã falsa. Restat ergo videre, an opinio.

Hic est secundum caput, in quo discernit imaginationem ab intellectu, & scientia. Nunc autem intellectum, cogitationem, audiendum. Vide autem quomodo eius expositionem, tanquam argumentum, apposuit. Ex eo enim, quòd semper uerus sit intellectus, & scientia, imaginatio autem aliquando fallatur, discernuntur. Restat ergo uidere, an sit opinio.

Est enim opinio & vera & falsa. Sed opinionem quidem sequitur fides. Non cõtingit enim ea quem opinari, quibus nõ videtur credere. Nulli autem brutorum inest fides: sed multis imaginatio.

Hic uult ostendere, quòd non est idem imaginatio, quod opinio. Et est operæpretium dubitare, quomodo, cùm hoc superius ostenderit, hoc etiam rursus ostendit. & num dicere possumus, quòd, quoniam magnam inter se habet societatem, propterea sæpe eorum dicit differentiam? Hoc enim inter se commune habent, quòd extremitates primorum eædem sunt cum primis posteriorum, ut nullum sit uacuum. Extremitas autem rationis opinio. Irrationalis uerò prima est imaginatio. Quare sunt propemodum eædem. Dic autem & aliud, quòd ambæ, & opinio, & imaginatio, circa uerũ, & falsum uersantur. Quare & hac in re societatem habent: & propterea earum dicit differẽtiam. Hæc aũt sic syllogisticè discernit. Imaginatio uel omnibus inest irrationalibus, secundum ea, quæ iam pridem dixit Aristoteles, dum omnibus irrationalibus obscuram, & exilem imaginationem inserit: uel nonnullis, prout nunc Aristoteles non in quouis irrationali exactam ponit imaginationem. Si ergo imaginatio uel inest aliquibus irrationalibus, uel omnibus: Opinio autẽ nulli inest irrationali: non est ergo idem imaginatio, & opinio. Est in tertia figura connexio. Sed opinionem quidem sequitur fides. Hoc quoq; est differentia ab imaginatione, & demõstratio unius propositionis syllogismi, quæ dicit, quòd opinio nulli inest irrationali. Vbi enim opinio: & persuasio, & fides, & persuasum esse. non enim contingit opinantem aliquem ijs, quæ opinatur, non credere. Vbi autem persuasio, & fides, ratio. Ratio autem non inest in irrationalibus, non est ergo in irrationalibus opinio. Persuasio autẽ est operatio eius, quod persuadet, ad id quod persuadetur. Fides autem est effectus, & cognitio eius, quod persuadetur. Persuasum autem esse exilis, & imbecilla cognitio, & uia ad opinionem. Opinio autem, quæ post hæc confirmata est, mentis conceptio. Nulli autem brutorũ inest fides. Dubitarunt de equo, quomodo timet flagellum, & equorum domitori subijcitur? nonne persuasione? & diximus, quòd non per persuasionem, sed per quandam assuefactionem. Quoniam semper uerberari consueuerat, ex eo & assentitur. Diximus enim assensum esse commune genus persuasionis, & assuefactionis. Rursus autem dubitatum est, & quomodo serpens adiurationi paret, si persuasionem non habent irrationalia? Diximus autem, quòd ne sic quidem persuadetur. non enim sermonem audit, sed uocem. In ignem autem secedit iureiurando adactus, quoniam à quibusdam dæmonibus contenditur, qui iusiurandum pertimescunt. Et, ut semel dicam, quod persuadetur, persuasione transmutatur. Persuasione autem transmutari est cognitionis. Cognitio enim circa idem nõ semper eodem modo se habet. Qui autem assueuit, semper eodem modo se habet circa idem. Equus enim semper timet flagellum. Cognitionis ergo non est assuefactio, neq; idem, quod persuasio. Quòd autem cognitio non semper eodem modo se habet circa idem, clarum est. Araneã enim propterea non dicimus ex præmeditatiõe, seu præcedente cõsultatione, & cognitiõe telã facere, quia semper eodẽ modo facit. Similiter & apes fauum. Si enim ex præcedente esset consultatione, hoc ipsum aliter, & aliter faceret.

Præterea omnem quidem opinionem con-

sequitur fides: fidem autem persuasum esse: Persuasionem autem ratio. nonnullis autem brutis imaginatio quidem inest, ratio non.

Illud, Præterea, uidetur quidem inducere aliud argumentũ, quòd imaginatio differat ab opinione: non est autem: sed est cõfirmatio primi argumẽti. & in his praxis dei gratia impletur: praxis dei gratia septima.

Manifestum igitur, quòd neq; opinio cum sensu, neq; per sensum, neq; cõnexio opinionis & sensus, fuerit imaginatio. Per hæc autẽ est etiam manifestum, quòd non est alia quædam opinio, sed illius est, cuius est & sensus. Dico autem, ex albi opinione, & sensu connexio, est imaginatio. Nõ enim ex opinione quidem boni, sensu verò albi.

Quoniam per præcedentia ab opinione & sensu imaginationem discreuit, & seorsum aduersus utrunq; eorum instituit: nunc uult ostendere non esse imaginationem, sensus & opinionis connexionem: neq; opinionem simul & sensum: nec opinionem per sensum. Hæc enim tria uult Aristoteles ostendere non esse imaginationem. Ostendit autem imaginationem nihil horum esse per unam rationem. Ne quis autem existimet hæc tria esse inter se eadem: habent enim inter se differentiam. Si enim dixero, imaginationem non esse opinionẽ simul & sensum, dico nõ esse ex opinione & sensu connexionẽ, imaginationẽ, ut eius materijs. Si autem dixero, opinionem esse imaginationem cum sensu: utraq; effectiua accipio imaginationis. ut si duo sint medici sanitatis effectiui. Quare hoc primum quidem dicit, non esse imaginationis effectricem opinionem, & sensum simul. Si autem dixero, non esse imaginationem, opinionem per sensum: hoc dico, non esse imaginationis effectiuam causam opinionẽ: quæ effectiua causa facit imaginationem per instrumentariam causam sensus: ut sit opinio quidem effectiua causa imaginationis: sensus autem instrumẽtaria. ut medicus phlebotomo, id est scalpello, quo uena scinditur, sanitatem facere dicitur. Si ergo dixero, non esse imaginationem opinionẽ, hoc dico, non esse opinionem effectiuam causam imaginationis per instrumentariã causam sensus. Sed neq; est connexio opinionis & sensus imaginatio, id est, materialis causa imaginationis, opinio, & sensus. Sicut enim materia mulsi est connexio uini & mellis: sic & imaginationis materia est connexio opinionis, & sensus. Non est autem connexio: quoniã non utiq; seruata opinio, & sensus facit imaginationem, sed commixta. In duobus autem primis membris & opinio & sensus seruabatur, & quando erant utraque effectiua, & quando erat unum quidem effectiuum, alterũ uerò instrumentarium. Imaginatio ergo neq; est opinio & sensus simul, ut sint ambo effectiua: neq; opinio per sensum, ut hoc quidem sit effectiuũ: illud uerò instrumentariũ. Sed nec cõnexio opinionis, & sensus, ut sint ambo materialia. Quòd nihil horũ est imaginatio, ostendit Aristoteles per unam huiusmodi rationem. Opinio, inquit, cum sensu pugnat. nulla res autem ex duobus inter se pugnantibus, & in pugna operãtibus consistit. Nõ consistit ergo imaginatio ex opinione, & sensu. Quòd autẽ pugnat opinio & sensus, hinc clarũ est. Sensus remũ in aqua cõfractum uidet. Opinio autem in eo ipso instanti illum saluum esse credidit. Opinio ergo pugnat cum sensu. Rursus, solẽ quidem uisus unius pedis uidet. & in eodẽ instanti ostendit opinio eũ esse tota terra multis partibus maiorẽ. Nihil autẽ ex pugnãtibus in eodẽ instanti consistit. Nec imaginatio ergo cõponitur ex opinione, & sensu. Si enim circa idẽ opinio quidẽ uera est: sensus autẽ fallitur: ex ijs autẽ imaginatio cõsistit: erit ergo circa idẽ & uera, & falsa: qđ quidẽ est absurdũ. Sed dicit quispiã: nunquid etsi opinio sic solẽ existimat per se operans, sed tamẽ quando sensui cõnexa fuerit, eũ eo cõmutatur, & fallitur? sensus enim habet dominationẽ, siquidẽ circa sensilia illi semper sunt cõfœderati, & iureiurãdo astricti. Quando enim inuenta fuerit opinio cũ sensu cõsentire, & nõ amplius pugnat, uno, scilicet, ex pugnantibus corrupto, non est absurdũ aliquid ex ipsis cõponi. Ad hoc ergo dicimus, quòd opinio quatuor modis corrũpitur: uel opinante corrupto, ut moriente homine: uel re opinabili mutata: ut si nunc opinor Socratẽ sedere, & surgat Socrates, corrupta est, scilicet, quòd ipse sedeat, opinio, ut uera. Vel ergo opinante corrupto, uel re opinabili mutata, corrũpitur uera opinio. Corrũpitur autẽ opino etiã subsequente obliuione, uel contraria opinione primã deijciente. Nunc autẽ nihil horũ quatuor consecutũ est. neq; enim homo opinatus interijt: neq; opinabile mutatũ est. Sol enim mansit, ut est, terra multis partibus maior. neq; obliuio incessit. Quando enim uult astronomia, cogit te solem terra maiorẽ dicere. Neq; cõtraria opinio primã deiecit. Mansit enim eadẽ etiã cogens. Si ergo manent quatuor regulæ, quæ opinionẽ non corrumpunt: mãsit ergo, & nihil ex pugnantibus corrũpitur. Est hæc ergo ratio Aristotelis. Ostendit autẽ imaginationẽ ex opinione & sensu non cõponi, quòd nihil ex pugnantibus cõponatur: pugnant autem opinio & sensus: non cõponitur ergo imaginatio ex opinione & sensu. Et hæc quidẽ est ratio Aristotelis. Possumus autẽ & alias tres rationes extra assequi, quæ Aristotelis sententiã tuẽtur. Quarũ hæc est prima. Si imaginatio cõponitur ex opiniõe, & sensu: oporteret irrationalia animalia non habere imaginationẽ: eo quòd opinionẽ nõ habent, ex qua secundũ nos imaginatio cõponitur. Quòd autẽ non habẽt opinionẽ irrationalia, in præcedentibus iam fuit manifestũ, quãdo dicebamus opinionem esse rationalis animæ partẽ. Irrationalia autẽ animã rationalẽ nõ habent. ergo nec opinionẽ. Hæc est prima ratio. Secunda ratio. Opinio, ut res continet, sic & opinatur. Sed sensus ut plurimũ est uerus. Imaginatio autẽ admodũ sæpe fallitur. Imaginatio ergo nõ cõponitur ex opinione & sensu. Hæc autẽ oratio falsa est, ut arbitror. Cõtingit enim aliquid esse in cõposito, qđ nõ est in simplicibus. sicut in animaliũ corporibus est color, uerbi gratia, ruber, qui nõ erat in elementis. nõ est ergo absurdum etiã imaginationẽ cõponi ex sensu & opinione, quæ nõ fallantur: ipsam autẽ falli: eo quòd sit aliquid in cõposito, quod nõ est in simplicibus. Quare hæc ratio nõ est ualde necessaria. Tertia ratio his accedit hæc. Nihil ex ijs, quæ nõ sunt in nostra potestate, cõpositũ, est in nostra potestate. Si itaq; opinio nõ est in nostra potestate: Sed neq; sensus in nostra potestate est: neq; enim fieri potest, ut si adsint colores, & sit illuminatus aër, nec sint clausa cilia, ut non uideamus: & rursus fieri non potest, ut qui albũ uidet colorẽ, nigrũ uideat, uel fuscũ, uel quid eiusmodi: Si ergo simplicia, quæ sunt opinio, & sensus, non sunt in nostra potestate: Nec ergo imaginatio, quæ ex his componitur, in nostra est potestate. Atqui imaginatio est in nostra potestate. effingo enim hominẽ, qui uertice cœlũ attingat, & hircoceruũ. Si ergo imaginatio est in nostra potestate: nõ ergo cõponitur ex opinione, & sensu. Nihil enim eorũ quæ sunt in nostra potestate, cõponitur ex ijs, quæ in nostra potestate nõ sunt. Hæc est & tertia ratio. Nos autẽ ostẽdimus, quòd neq; opiniõis, & sensus cõmixtio est imaginatio. Si enim esset horũ cõmixtio, oporteret duorũ mediũ cognoscere imaginationẽ. & quoniã opinio quidẽ solẽ centũ septuaginta partibus esse terra maiorẽ dicit: sensus autẽ solẽ unius pedis nouit: deberet imaginatio, ut quæ sit horũ utrorũq; extremorũ media, cognitionẽ effugere, & dicere solẽ centũ partibus esse terra maiorẽ. Atqui hoc nõ dicit. Nõ est ergo imaginatio cõmixtio opinionis & sensus. Et hæc

hæc quidem in his. Videtur autē Aristoteles aduersus Platonē hæc dicere, quòd imaginatio nō est ex cōmixtione opinionis, et sensus. Videtur enim Plato in Sophista dicere, imaginationem esse ex opinione & sensu. Sed nunquid hoc nō dicit Plato? sed quoniā imaginatio media est inter opinionē, & sensum: solent autē media ab extremis dici fieri: propterea hoc sic dixit. Nam & in Timæo animā dicit ex indiuisibili substātia fieri, & diuisibili. Atqui indiuisibilis non miscetur: sed quia inter hæc media est anima: propterea dicit eā esse ex his cōpositā. Vel dic, quòd nec dicit eā, quæ est propriè, imaginationē, nempe facultatē, sed falsa uisa, quæ uera esse uidētur, illic dicit uisa. Hic est enim euentus sermonis, qui in Sophista habetur. Cùm diceret Socrates Sophistæ, Es præstigiator: uersaris enim circa id, quod non est: respondēs Sophista dicit: Secundū te ergo, est id, quod non est, siquidē circa illud uersor. Quicquid enim est, circa quod quis uersatur, & illud est. Si ergo uersor circa id, quod nō est: est ergo id, quod nō est. Hæc cū dixisset Sophista, Socrates respōdit, quòd multis modis est nō ens, seu id, quod nō est: Vel indicibile, quod nō ullo modo, nec ulla est ratione: uel quod secundū diuersitatem, & alteritatē: uel quod est substātia maius, quod supersubstātiale dicitur, uel quod est substantia deterius, qđ dicitur particeps substātiæ. Dicitur autē & nō ens seu qđ nō est, quod falsum est. Et multas illic falsi differentias dicens, dicit & unā speciē falsi, quæ est circa ea, quæ apparent uera, ut in remo fracto. quod quidē falsum dixit, imaginationē ab opinione & sensu, quæ est horū media. Nā & opinio & sensus est uerus: ut plurimū autē sensus. Hæc pro Platone. Potest autē dici Aristoteli. Reprehēdis Platonē, qui hæc dicit, cùm ipse dixeris exilem, & obscurū sensum, imaginationē: & opinionē à sensu & imaginatione differre dicas, eo quòd hæc præcedāt opinionē. Hæc ergo cùm dicas, quomodo alios carpis? Et in his contēplatio dei gratia impletur. Per hæc autē. Quid sibi uult hoc uerbū, qđ nūc dixit, per hæc: an per ea quæ sunt dicenda, uel per præterita? Si enim ostensum est opinionē, & sensum nō esse in nostra potestate: non est ergo ex his imaginatio: sic enim fiet, ut ipsa nō sit in nostra potestate: cur dicit, quòd si omnino esset imaginatio ab opinione & sensu, oporteret eas circa idē uersari? Opinionē dico & sensum? Nō enim opinio, quòd Socrates est iustus, & sensus, quòd ipse est albus, facit imaginationē: sed oportet opinionē & sensum existimare Socratē esse iustū. & quādo ambo circa idē fuerint, nō oportet hoc quidē per se esse, illud uerò per accidēs. ut opinio quidē Socratē rationalē opinatur: sensus uerò per accidēs, ut existimet esse albū, sed oportet ut & ipse rationalē putet, & per se. Quare opinio, & sensus si circa idē uersentur, & ambo per se, si omnino fieri posset, facerent imaginationem.

Apparere itaque est opinari, id, quod sentit, non per accidens.

Apparere, pro eo qđ est, imaginari, accepit, quasi diceret: Imaginari ergo secundū eos, qui dicūt esse ex cōnexione, est ex opinione, & sensu, & rectè adiectū est illud, Non per accidens, ut per se sentiat ipsum sensus: ut paulò ante dictum est.

Atqui apparēt & falsa, de quibus simul veram habet existimationem. vt apparet quidē sol vnius pedis: creditur autem esse maior terra habitabili.

Hic redarguit eos, qui dicūt imaginationē esse ex cōnexiōe opinionis, & sensus. Ait enim, si ita esset: quoniam sensus solem unius pedis uidet: opinio autē eū terra multis partibus maiorē esse putat: eueniet imaginationē uerū & falsum dicere: qđ est absurdū. Existimationem autem uocauit opinionem.

Euenit ergo, vt vel suā verā opinionē, quā habebat, amiserit, re seruata, non obliuiscens, neque alia persuasione transmutatus.

Hic incipit enumerare, quot modis potest quis amittere opinionē. Sunt autē quatuor, quos nos in cōtemplatiōe diximus. Dixit aūt re seruata, ut ostēdat, opinionē, & sensum operantē nō lædi. Et oportebat dicere, seruātē, & seruato, & seruata, ut seruantē quidē, sit ad opinantē: seruato autē, ad opinabile: seruata uerò ad operationem. Si enim hæc ita sint, non læditur opinio.

Vel quia habet, necesse est eā esse veram, & falsam.

Absurdū hic dicit. Ait enim, quòd si quidē habet eādē opinionē, & nō perijt ex una earū regularū, quæ possunt eā perimere, scilicet secundum nos, qui ea dicimus, imaginatio componitur ex ueris simul, & falsis: quod est absurdum: falso quidē sensu solem uidente, uera autem opinione, quæ illū multis partibus terra maiorem cognoscit.

Sed falsa fuit, quando res, quæ incidit, obliuioni data est.

Hic dicit, quòd contingit simul opinionem, & sensum falli, si obliuio inciderit, & fiat ueluti mutatio rei opinabilis.

Non est ergo vnum horū quidpiam. nec ex his imaginatio.

Nō ergo, inquit, per se sensus, nec opinio est imaginatio: nec ex his: hoc est, nec ex cōnexione opinionis, & sensus. & in his praxis, deo fauente, impletur, praxis, deo est gratia, octaua.

Sed quoniā est hoc moto, ab hoc moueri, imaginatio quidam motus esse videtur, & nō sine sensu fieri.

Hæc præsens quarta cōtēplatio docet, primū quidē, quid est imaginatio, & meritò. Nā cū superius dixerit, quid nō est: nunc dixit quid est: & propter aliud hoc facit: quia eius institutū est ea, quæ in anima irrationali rationis speciē præ se ferūt, docere. Quoniā ergo superius de imaginatiōe nō docuit, nūc docet. Quòd enim imaginatio rationis speciē præse ferat, declarat, eo qđ ea mens passiua dicatur. Propterea ergo docet, quid est imaginatio. Deinde in quibus cōueniant imaginatio, & sensus. Et ut uerisimile, dubitauerit quispiā, dicēs magis oportere dicere, quid commune habeant, quæ longè distant, opinio & imaginatio. Est enim dialectica ratio, quòd oportet dicere, quid commune habeant, quæ sunt ualde remota: Est autem ualde remota opinio ab imaginatione. siquidem hæc quidem irrationalis est animæ: illa uerò rationalis. Sensus uerò nō multū distat ab imaginatiōe. Sunt enim unius animæ, dico autē, irrationalis: cur ergo dicit, in quibus hæc cōmunionē habeāt? Dic ad hoc, quòd hoc meritò fecit. Quoniā enim superius dubitabatur, cur eū proposuisset irrationales à rationalibus discernere, nūc irrationalē à seipsa discernit. Vt ergo ostēdat bonā esse, quæ superius facta est, discretionē, propterea dicit horū inter se cōmunionē: et hoc est secūdū caput. Tertiū est caput, in quo quærit, cur imaginatio dicitur. In quarto aūt capite quærit, cur ipsa nobis ab opifice data est. Incipiemus à primo, & dicemus, quid est imaginatio. Sed antea aliquid prius præsumamus, qđ nobis ad definitionem cōferat. Scire ergo oportet, quòd sicut in ijs, quæ sunt, hoc quidē solū mouet: illud uerò solū mouetur: alia aūt mouent, et mouētur: sic est etiā in nobis. Solū enim mouēs est sensile: quod mouet & mouetur, sensus: mouetur enim à sensili: mouet autē imaginationē. Quod aūt solū mouetur in irrationalibus, imaginatio: in nobis aūt à sensu mota mouet opinionē. His priusassumptis scire oportet, imaginationē esse facultatē susceptricem per mediū sensum sensiliū formarū. & hæc est definitio imaginationis. Statim aūt aduersus eā ex ipso limine dubiū mouent: quòd hac ratiōe imaginatio nihil differt à cōmuni sensu. Nā & cōmunis sen-

nis sensus est facultas susceptiua sensiliũ formarũ per mediũ sensum. Si quis aũt dicat hãc definitionẽ cõmuni sensui nõ cõuenire: Ipse enim absq; medio nouit differentiam albi, & dulcis, simul sensibus operans, & non per mediũ sensum: Dicimus illi cõtra, quòd etiamsi simul sensibus operatur, sed tamen nõ ea citra mediũ apprehendit: sed à uisu quidẽ albi typũ suscipiens, à gustu autẽ typũ dulcis, & iudicans dicit differentiã. Quare non cõuenit ei præsens definitio. Dicimus autem, quòd imaginatio quidẽ est susceptiua formarũ per omnẽ sensum intermediũ, & cõmunẽ & particularẽ: Cõmunis aũt sensus per solũ intermedium particularem sensum est formarũ susceptor. Hæc est itaq; differentia cõmunis sensus & imaginationis. & hæc est solutio. Quòd aũt uera est hæc definitio, & per intermediũ sensum imaginatio operatur, ex cæcis apertũ est. Qui enim sunt à natiuitate cæci, de coloribus nihil penitus imaginãtur. Similiter et, qui sunt à natiuitate surdi, de coloribus quidnam imaginentur? Clarum est ergo, quòd imaginatio semper per sensus intermedios operatur. Vnde & dubitare est operæpretiũ. Quid igitur? nonne quædã effingit imaginatio, quæ sensus non nouit? hircocerum uidelicet, & hominẽ uertice ad cœlũ pertingentẽ sensus quidẽ nõ nouit, & tamẽ imaginatio hæc effingit. Quare & effingit, quæ sensus nõ nouit, imaginatio, & sine sensu operatur. Hæc est dubitatio, ad quã dicimus, qđ etiam quãdo effingit, principiũ sumit à sensu. Quoniã enim seorsum uidit hircũ, & seorsum ceruũ, accepit hæc principia, quæ sunt simplicia, & cõpositũ effinxit. Si autẽ etiã hominẽ effingit uel cœlũ attingẽtẽ, sed prius nouit hominẽ, qui est in singularibus. Hæc ergo ita soluẽda dubitatio est. Et alioqui etiã rectè dixit, per mediũ sensum, propter id, quod intercedit. Nã & ipsum est susceptiuum sensiliũ formarũ, sed nõ per mediũ sensum. Ne putes aũt sensum propterea esse meliorẽ imaginatione, quoniã per ipsum imaginatio operatur. Nõ enim, ut imaginationis effectiuus, sensus ei cõducit, sed solũ ut seruiẽs, ut id, quod intercedit. Quare nõ est melior. Eadẽ ratiõe dic & imaginationẽ esse meliorẽ opinione, quãdoquidẽ ea seruit opinioni. Atqui in cõfesso est opinionem esse meliorẽ, ut quæ sit rationalis animæ, cũ imaginatio sit irrationalis. Quãdo aũt dico imaginationẽ esse susceptricẽ sensiliũ formarũ: ne putes ei typos à sensilibus imprimi: à secũdis enim delerẽtur primi typi: sed tantũ ratiões suscipit. Ex eo aũt, quòd dictũ est imaginationẽ per sensum intermediũ operari, colligit Themistius, ostẽdi imaginationẽ nõ solũ per sensus operari, sed una cũ illis. Si enim, inquit, operãtibus sensibus ex eis typos suscipit, nõ similiter ac uas inanimatũ, sed simul ac susceperit, ea cognoscit: imaginatio, scilicet, simul cũ sensu operatur, idq; in cõtextu Aristotelẽ dicere ostẽdemus. Malè aũt dicit. Nõ enim, quãdo imaginatio à sensibus formas suscipit, tũc & operatur: sed postquam cessarũt sensus, tũc imaginatio operatur. Etenim, si simul cum sensu operaretur, quid à cõmuni sensu differret imaginatio? cõmunis enim sensus est, qui simul cũ sensibus particularibus operatur. Quãobrẽ imaginatio post sensus operatur. Oportet enim eã formas à sensu suscipere, & sic operari. Si itaq; sensus nõ miserint, nõ operatur imaginatio. Oportet ergo eã operari, postquã cessarint sensus. Et dubitari meritò potest: ecce fixis oculis solẽ aspicio, & typũ ad imaginationẽ transmitto, & permaneo una alia hora solẽ cõtemplãs, & imaginatio interea operatur, dũ fixis oculis solẽ intueor: Verũ enimuero cõtẽplatio, secundũ quã formã misi ad imaginationẽ, cessauit. Quare post sensum operatur imaginatio, & cõfirmatũ est, quod dicit Aristoteles. Et in his primũ caput cõpletur. Secũdũ est caput, in quo dicit, quid cõmune inter se habeãt imaginatio & sensus. Nũc aũt scire oportet, eadẽ habere sensilia imaginationẽ & sensum: & similiter utraq; circa eadẽ uersantur. Sicut enim habet sensus & cõmunia, & propria sensilia, & per se, & per accidẽs, ut iam dictũ est: sic & imaginatio circa ea uersatur. Et hæc est prima societas. Secũda est societas, quòd sicut sensus semper quidẽ est uerus circa propria sensilia: minus aũt circa ea, quæ sunt per accidẽs: & adhuc minus circa cõmunia: sic & imaginatio. & hæ sunt duæ societates sensus, & imaginationis. Atq; hæc quidẽ Aristoteles. Duæ autem dubitationes iure moueri possunt, quarũ hæc est prima. Quomodo nũc dicit Aristoteles imaginationẽ circa propria sensilia semper esse uerã, cùm ipse superius dixerit, imaginationẽ non esse semper uerã, sed aliquãdo etiã falli? Et hæc est quidẽ dubitatio, ad quã dicere possumus esse duplicẽ imaginationẽ: hãc quidẽ, quæ formas tantũ suscipit, & est ueluti receptaculũ: illã uerò, quæ effingit, & depingit, quod uult. Quæ ergo formas suscipit, semper uera est, & de ea uerũ est, quod hic dicitur, imaginationẽ semper esse uerã circa propria sensilia. Quæ aũt quicquid uult effingit, ea est, quæ fallitur. Quãdo enim ea, quæ non sunt, effingit, fallitur. Et hac ratione superius dicta uera sunt, quòd imaginatio fallitur. Hæc est prima dubitatio, & eius solutio. Secũda dubitatio: Quomodo superius dixit, circa communia sensilia magis uerũ esse sensum, quàm circa ea, quæ sunt secũdũ accidens: nũc aũt cõtrariũ dicit, quòd circa ea, quæ sunt per accidens, magis est uerus, quã circa cõmunia? Et hæc est quidẽ dubitatio. Vt aũt ipsum Aristotelẽ, nec secũ, nec cũ rebus ipsis pugnantẽ statuamus, dubitationẽ sic dissoluemus: quòd sunt, ut superius etiã dictũ est, duplicia sensilia per accidẽs: & indiuiduæ substãtiæ, quæ nulli sensui penitus sunt subiectæ, sed ex ijs, quæ sunt in ipsis, accidentibus intelligũtur: Vel est per accidẽs sensile, quod alij sensui subijcitur, ut uisui dulce: Est enim per se gustui sensile. Cùm ergo sit duplex sensile per accidẽs, potest &, quod hic dicitur, esse uerũ, &, quod superius dictũ est. Si enim per accidens sensile acceperit indiuiduas substãtias, uerum est, qđ superius dictũ est. Magis enim uerus est sensus circa cõmunia sensilia, quàm circa indiuiduas substãtias. Quòd autem magis uerus est sensus circa communia sensilia, quàm circa indiuiduas substantias, liquet ex hoc, quòd magis afficitur sensus à cõmunibus sensilibus. A cõmunibus enim substantijs nihil omnino patitur: à substãtia enim, quatenus substãtia, nihil patitur sensus: à cõmunibus aũt sensilibus patitur, ut iam ostẽsum est. Disgregatur enim à magna, & cõgregatur à parua magnitudine. Similiter & ab alijs patitur: À quo aũt afficitur sensus, hoc magis cognoscit. Quod autẽ magis cognoscit, circa illud uerus est. Circa cõmunia ergo sensilia magis uerus est sensus, quàm circa indiuiduas substãtias, & hac ratione uerũ est, quod superius dicitur. Si aũt sensile per accidẽs acceperis aliud significatũ eius, quod est peraccidẽs, quod est alio sensu sensile: magis uerus est, quàm circa cõmunia sensilia. Hoc autẽ sic ostẽditur. Quod ei, quod est semper uerũ, est propinquũ, est uerius eo, quod nõ est propinquũ. Semper aũt uera sunt propria sensilia. Quod autẽ est alio sensu sensile, est magis propinquũ, ut ostendã, proprijs sensilibus, quã cõmunia sensilia. Magis ergo uerũ est, quod est alio sensu sensile, quàm cõmunia sensilia. Quòd aũt hoc est magis propinquũ, nõ est difficile uidere. Sciendũ enim, quòd neq; propria sensilia, neq;, quæ sunt alio sensu sensilia, sunt à materia separabilia. Quare sunt inter se propinqua, eo quòd à materia nequeant separari. Neq; enim albedo, quæ est propriũ sensile uisus, nec dulcedo, quæ est ꝓpriũ sensile gustus, potest sine materia intelligi. Cõmunia aũt sensilia possunt sine materia intelligi. Iis enim à materia separatis philosophi mathematicas disciplinas cõstituerũt. ex cõmunibus enim sunt sensibus mathematicæ disciplinæ. Si ergo, quæ sunt alio sensu sensilia, sunt magis ꝓpinqua ꝓprijs sensilibus, quã cõmunia sensilia: Quæ autẽ sunt magis propinqua ꝓprijs sensilibus, magis uera sunt: Quæ sunt ergo alio sensu sensilia, quod est unum significatum eius, quod est

quod est per accidens, magis uera sunt communibus sensilibus. Quare uerum est hoc, quod dicit, circa ea, quæ sunt per accidens, ueriorem esse sensum, quàm circa communia sensilia. Et rursus uerũ est, quod superius dictũ est, circa communia ueriorem esse sensum, quàm circa ea, quæ sunt per accidens. Sciendũ autem, cõmunia sensilia esse & crassa, & exacta. Vt enim ab uno sensu cõprehensa, sunt crassa: ut autẽ ab omnibus, exacta. Quòd autẽ uno sensu non exactè cognoscuntur cõmunia sensilia, declarant prænauigantes, qui terrã moueri putant, nauigium autem stare. Ecce enim, circa id, quod quiescit, errabant, hoc est terrã: & circa id, quod mouetur, hoc est nauigium, eo quòd hæc solo uisu uoluerunt cognoscere. Et est alioqui uidere nos circa quietem errantes. Quæ enim sunt semper mobilia, astra stare putamus. Et circa numerũ etiã errat uisus, existimãs, quæ in diuersis sunt sphæris, in una esse. Ecce enim dicimus lunã esse in ariete, uel in tauro: in alia autem sphæra, nẽpe in primo mobili, est taurus: & in alia luna. Porrò & circa figurã, & magnitudinem erramus. Quæ enim sunt procul, quadrangula, & magna, parua existimamus, & rotunda, eo quod anguli non appareant. Sed dicet quispiam, quòd, quantũ quidẽ ad hoc attinet, nec ea, quæ sunt per accidẽs, cognosci possunt. Si enim dicis propter longinquitatem cõmunia cognosci non posse, nec, quæ sunt per accidens, propter longinquitatem uidebuntur. Quòd enim, qui procul accedit, albus est, scimus: quòd autẽ Theætetus, uel Socrates, nescimus. Ad quod dicere possumus, quòd, quæ sunt per accidens, solũ propter longinquitatẽ non uidentur: cõmunia autẽ ne ex propinquo quidẽ, ut sunt, uidentur. Ecce enim dictũ rudentem, qui est rotundus, perpedicularitet contemplati, eum existimamus esse recta extensum. Iam & in pictura uidemus alba quidẽ eminentia, nigra uerò, ut insculpta: & ideo mammas quoq; albas faciunt. Huius autẽ figura causa est. Solutũ est ergo & hoc: & in his secundũ caput cõpletur. Tertiũ caput est, in quo quærimus, cur imaginatio dicitur, & ea quidem græcè φαντασία appellatur, quia status est sensiliũ in imaginatiõe. Quia ergo ea est τῶν φανέντων στάσις, id est eorum, quæ apparuerunt, status, propterea græcè dicitur φαντασία. φανέντα autẽ, id est, quæ apparuerunt, dicit omnia manifestata sensilia. Omniũ enim sensuũ typos suscipit, sed quia uisus est omnibus melior, propterea ab ei subiecta luce nominata est. ἀπὸ τοῦ φάους, id est, à luce enim denominata est imaginatio: & in his tertiũ caput cõpletur. Quartũ est & ultimum contemplationis caput, in quo quærimus, cur nobis data est imaginatio, & quis est eius finis. Sciendũ est ergo, quòd irrationalibus quidem data est, uel, quòd ea habeant, quod cum ratione proportionẽ, & conuenientiã habet: uel, quòd per eã sibi alimentũ parãt. Secundũ imaginationẽ enim operantes formicæ, prius parata ordei grana sibi ad alimentũ recondũt. Rationalibus autẽ data est imaginatio, uel ut sit efficacius & accommodatius corpus ad melioris susceptionẽ. Nisi enim esset aptum ad suscipiẽdã imaginationem, quomodo etiã rationalẽ animã admitteret? Et propter aliud data est nobis imaginatio, ut quando delirat ratio à quibusdã affectibus obruta, habeamus eã administrantem: ut in morbis, in ebrietatibus, quia nõ possunt ferè secundũ rationalẽ animã operari, eo quòd non sit aptum instrumentum. Et in his & quartũ caput, & contẽplatio, & secunda sectio deo fauente cõpletur, in qua rationalẽ animam ab irrationali secreuit. In prima enim sectione irrationalis animæ discrimen ad seipsam constituit. In hac autẽ præsenti sectione, ut diximus, animã rationalẽ ab irrationali secreuit. in sequenti autẽ sectione animã rationalẽ congregat ad seipsam, & cogit. Sed quoniam est hoc moto, alterũ ab hoc moueri, ab eo, quod præsumitur, incipit, & dicit, quòd quoniam in his, quæ sunt, est aliquid quod mouetur ab aliquo, & ab eo quod motũ est alterũ mouetur, id quoq; est in anima. Sicut enim uidemus in rebus, quod uectẽ quidẽ manus mouet: uectis autẽ lapidẽ: sic sensus quidem à sensili mouetur: ipse autẽ mouet imaginationẽ. Postquam enim sensus se sensili applicarit, & sensilis ipse formã susceperit, ipsam cõtinet, & ei formæ se applicat imaginatio, & hac ratione fit imaginatio, ut inquit Plutarchus. Vnde & eam definit animæ motum, qui ab eo sensu, qui est secundũ actũ, proximè excitatur. Ne dubitaueris autẽ, quomodo noctu forte imaginamur hũc hominẽ, tunc non operãte sensu. Manet enim imaginatio habens typos à spectaculo, quod iam fuit, & propterea, etiã nõ operãte noctu sensu, imaginor. Illud autem, Sed quoniam est ad superiora. Quoniã enim superius dixit, nõ esse opinionẽ, sensum, nunc dicit: sed quoniã mouetur à sensu imaginatio, ea fuerit facultas susceptrix sensilium formarum per medium sensum.

Sed sentientibus, & quorum sunt sensus. fieri autem potest motus ab operatiõe sensus.

Oportet, inquit, sentire, & sic imaginari. Qui enim sunt à principio manci, non imaginantur: & ideo dixit sentientibus. Quare autem dixit: Et quorũ sunt sensus? propter eos, qui non sunt ex natiuitate quidẽ cæci: sed uisum amiserunt circiter secundũ annũ priusquã imaginati sint. Ii enim non possunt de coloribus imaginari. Et ij ergo, quibus est sensus, si eum à principio amiserint, non imaginantur. Quãobrẽ de ijs, quæ in nos nõ cadunt per sensus, non est imaginari.

Et hanc esse sensui similem necesse est: nec sine sensu hunc motũ esse contingat: neq; non sentientibus inesse, & multa per eam & facere & pati quod eam habet, & esse & vera & falsa. Hoc autem propter hæc euenit.

Hic est secundũ caput, in quo dicit, quid commune habeant imaginatio & sensus, cum nondũ definierit, quid est imaginatio. Vnde rursus recurrit, & eã definit, & sic rursus latius, in quo nam societatem habeãt, dicit. Nunc itaq; dicit necesse esse, ut imaginatio sit similis sensui, eo quod fieri non potest, ut sit sine sensu imaginatio, quæ est circa sensilia. Rectè autem additur, Cõtingat, ne quis putet, quòd non contingat sine sensu imaginari: hoc enim necessario sequitur. Et multa per eam & facere & pati, quod eam habet. Rectè dixit, Multa: non enim omnia faciunt secundum imaginationem: sed, quæ eam habent sine ratione, secundũ eã agunt. Vt formicæ per eã impelluntur, ut nutrimentũ cogant. Sed neq; semper patimur secundum imaginationem. Quando enim coeuntes semen emittimus nihil prius imaginati, ut aliquando nobis in somnis accidit, tunc non ab imaginatione patimur. Rectè ergo dixit, quòd neq; facimus, neq; patimur omnia per imaginationem, & uide, quòd priusquam compleuerit, in quibusnam inter se conueniant, quis est finis imaginationis, percurrit. Et esse uera & falsa. Ad societatẽ rursus reuertitur. Dicit ergo, quòd societatẽ habẽt sensus, & imaginatio in eo, quod est uerũ esse, & falli. Quòd autẽ hanc habent societatẽ, id illis euenit, quòd habeant eadem sensilia, & ea similiter apprehendant.

Sensus propriorum quidem verus est, vel quàm minimum falsi habens.

Nunc tutius dixit quàm superius dixerat. Superius enim dixit sensum nõ omnino falli circa propria sensilia. Hic autẽ dicit eum aliquãdo etiam falli. Cur autem dicit sensum parum habere falsi circa propria sensilia? Propter eorũ paruitatẽ: nigri enim guttam multo albo cõmixtã non potest discernere.

Secundum autẽ est eius, cui hæc quoq; accidunt, & hic falli contingit.

Secunda sensilia, inquit, quæ sunt per accidẽs. Et dubitamus, si per accidens sensilia substantias esse dicimus, quomodo dicimus

mus eas accidiße,cum sint substantiæ? Dicimus nihil esse absurdi. Quo enim modo dicimus, Accidit domino esse hominẽ, eodẽ modo & nũc dicimus substãtiã accidere coloribus. Ecce enim illic hominẽ, qui est substãtia, dicimus accidisse domino, quod est accidẽs, præter naturã prædicãtes. Et hic autẽ dixit, pro eo qđ est, in imaginatione. Nam & in ea sunt sensilia per accidens.

Quod enim albũ, non fallitur: si autem hoc albũ, vel aliquid aliud, fallitur.

Hic rursus de sensu disserit. Quod enim est album, nouit uisus. Est enim album uisus proprium sensile. circa propria enim sensilia est omnino uerus: cuius autem est hoc album, utpote cuius indiuiduæ substantiæ, nunquid Cleonis, uel Alcibiadis, fallitur: neq; enim nouit hoc albũ an sit Cleonis, etiãsi nouit, quòd est simpliciter album.

Tertium autem cõmuniũ, & eorũ quæ sequuntur accidẽtia, quibus insunt propria. Dico autem, vt motus, & magnitudo, quæ sensilibus accidunt, circa quæ est maximè decipi secundum sensum.

Tertium, inquit, sensile cõmunia sunt sensilia. Deinde uolẽs declarare quænã dicit, inquit, Ea quæ sequuntur sensilia per accidens, in quibus & propria insunt. Per accidens enim sensilia esse dicebamus indiuiduas substantias. In indiuidua autẽ substãtia est motus, magnitudo, & alia cõmunia sensilia, sicut & propria. Color enim in indiuidua substantia.

Motus autẽ, qui fit ab operatione, differet à sensu, qui est ab his tribus sensibus.

Hic dicit secundũ quod est cõmune sensus, & imaginatiõis. Legẽdũ est autẽ, quod hic dicitur, in hyperbato. Motus, inquit, qui fit à sensu, qui est secundũ operationẽ, hoc est imaginatio, quæ ab his tribus dictis sensibus excitatur, sensu propriorũ, & sensu per accidens, & sensu cõmuniũ: Hæc ergo, inquit, imaginatio differet ab omnibus sensibus, ex quibus facta est: siquidem manifestũ est aliud esse id, quod omnino fit præsenti sensili, ab eo, quod aliquãdo etiã absente. Habet autẽ, inquit, uerũ & falsum iuxta sensuũ proportionẽ, & cõuenientiã. Sicut enim in illis, qui dictus est primus propriorũ sensilium, uerus est: sic & imaginatio tali maximè sensu præsente uera fuerit: sicut duo, qui restant, sensus, & sensus per accidẽs, & sensus cõmunium, sunt aliquãdo quidem ueri, aliquãdo uerò falsi: sic itaq; habeãt & quæ sunt ex illis, imaginationes, siue sint præsentes sensus, siue non.

Et primus quidẽ præsente sensu verus. alij autem, & præsente, & absente sensu, falsi fuerint: & maximè, quando sensoriũ procul fuerit. Si ergo nihil quidem aliud habent, quæ dicta sunt, quàm imaginationem: hoc est autẽ, quod dictum est: imaginatio fuerit motus à sensu, qui est secundm actum.

Ex hoc dicto colligẽs Themistius dixit, quòd simul cũ sensu imaginatio operatur; quia dicit præsente sensu uerã esse imaginationẽ. Si ergo nihil aliud habẽt, quæ dicta sunt, quã imaginationẽ: Imaginatio autẽ est, quæ habet, quæ dicta sunt: quæ quidẽ eius cõplent substantiã: dico autẽ definitionẽ: Imaginatio, scilicet, est motus, qui fit à sensu secundũ actũ: & cõsidera, ubi imaginationem definierit, cùm tot & tanta interea dixisset.

Quoniã autẽ visus est maximè sensus: nomẽ quoq; φαντασία id est imaginatio, ἀπὸ τοῦ φάος id est, à luce accepit: quia sine luce non est videre: & quoniam permanet, & est similiter ac sensus.

Hic uult imaginationis dicere etymologiam.

Multa secundũ eã agũt animalia. Hæc quidem, quòd nõ habeant intellectum, vt bruta.

Postquam dixit, cur imaginatio dicatur φαντασία: uult etiam dicere, cur data sit nobis. Hæc quidẽ, quòd non habeant intellectum, ut bruta. Sciendũ, quòd id, quod est in nobis intellectus, hoc in irrationalibus est imagnatio. Nos enim à sensilibus abducti, per intellectũ operamur. Irrationalia autẽ per imaginationẽ, sensilia enim celeriter separantur. Intellectus autẽ, & imaginatio semper est in ijs, quæ habent. Imaginationem autẽ duplicẽ arbitratur Plutarchus, & eius quidẽ finis, qui est ad superiora, seu eius principiũ est finis cogitatiuæ facultatis. Alius autẽ eius finis est uertex, seu cacumen sensuũ. Imaginatio ergo intellectui, & cogitationi nihil cõfert: sed etiã cõtra ab intellectu, & cogitatiõe expurgatur, &, quod est eius imperfectum, ab illis perficitur: sed & ab illis ad ueritatem deducitur: quatenus natura aptũ est habere ueritatẽ. Vnde imaginatio & ubiq; sequi uult, & una cõmoueri, rationis, & ueritatis uolens esse particeps. Admirabilis autẽ Plutarchus pulchrũ ipsius exẽplũ quoq; dixit. Vnde id etiã est operæpretiũ referre. Dicit enim, quòd sicut sunt duæ lineæ, quæ in uno pũcto se inuicẽ attingũt. sic est superior pars imaginationis, quæ cogitatiuæ facultati cõnectitur. Sicut enim ille pũctus & idem est, & alius: idem quidẽ, ut unus: alius autẽ, eo quòd & cũ superiori recta accipi potest, & cũ inferiori: sic imaginatio potest ut unũ, & ut duo accipi: eo, quòd sensiliũ quidẽ, qđ est diuisum, in unũ cogit: qđ autẽ diuinorũ est simplex, &, ut dixerit quispiã, singularium, in typos quosdam, & diuersas formas effingit & exprimit.

Illa verò, quòd nõnunquã intellectus obtegatur & obruatur affectu, vel morbis, vel somno, vt homines. De imaginatiõe ergo quid sit, & quam ob causam sit, hucusq; dictũ sit.

Rectè dixit, Obtegatur: in nobis enim semp est intellectus, & operatur. Occultatur autẽ nõnunquam propter morbũ, uel iram, uel ebrietatẽ: ea enim ipsum obsæpiũt, & intercludũt, ut cognosci nõ poßit eius operatio. Si autem hæc ita habent, satis clarum est eum opinari esse immortalẽ animã rationalem. Non enim dixit eam in delyrio pati. sed obtegi. Et in his, dei gratia, secunda sectio, & praxis completur.

De particula autem animæ, qua & cognoscit anima, & est sapiens & prudẽs, siue sit separabilis, siue non separabilis secũdũ magnitudinem, sed secũdũ rationem, cõsiderãdum, quam habet differentiã, & quonam modo sit intelligere.

Postquam animã irrationalem à rationali discreuit: nunc aggreditur ipsam animam rationalem à seipsa discernere. Itaq; in rationali tria querit. Primum quidem, an sit corruptibilis, uel incorruptibilis. Secundò autem rationalem animam discernit à sensu. Nec dubites, quomodo, cùm superius discreuerit sensum ab anima rationali, nunc hoc rursus facit. Quoniam enim ei confert hæc discretio, ad ostendendũ, quòd est æterna rationalis anima: eã propterea dicit. Deinde tertium caput querit, quomodo sit intelligere. Præsens autẽ consideratio duo prima capita quærit. Incipit autẽ à secundo capite: id est, à differentia rationis, & sensus: eo quòd ipsa confert, & argumenti rationẽ obtinet ad ostendendũ, quòd est immortalis anima rationalis. Volens autẽ urgentẽ facere differentiã, primũ dicit, in quo cõueniant ratio, & sensus. Nec dubites, quòd, cùm superius dixerit, quid cõmune habeãt, hoc quoq; nunc dicit. Scias enim, quòd eorũ etiã cõmunio, et societas cõfert ad ostẽdẽdũ immortalẽ animã. Incipit ergo à cõmuniõe rationis, et sensus. Et primã quidẽ

cõmunionẽ dicit, q̃ sint ambo potẽtia, & ratio, et sensus: & qđ nec anima habet rationes intelligibiliũ: nõ pictæ enim tabulæ similis est secũdũ Aristotelẽ: nec sensus habet ratiões sensiliũ: sed typos tantũ, & formas suscipit. Sensus enim sensile non apprehẽdit, sed typũ aliquẽ sensilis. Substantiã enim nõ assequitur sensus. Rationalis uerò anima, & si intelligat substantiã, ipsa tamẽ nõ habet typos intelligibiliũ. & hæc est prima cõio. Secũda cõmunio. Si est potẽtia & rationalis anima, & sensus: sed rationalis quidẽ secundũ aptitudinẽ: sensus uerò secũdũ habitũ: sed ambo tamẽ potẽtia. Si ergo sunt omnino potẽtia, per affectionẽ ueniunt ad operationẽ. est ergo in eis cõe, q̃ afficiũtur, seu patiuntur. Sed quoniã affici, corruptibilẽ ostenderet rationalẽ animã, propterea dicit, q̃ afficiũtur affectione, quæ ea perficiat, nõ corrũpat. Nõ enim secundũ substantiã afficitur, sed secundũ operationẽ. Cognitio enim est mẽtis operatio, quæ mutatur ab eo, qđ est potentia, in id, qđ est actu. Et hæc est tertia cõio, q̃ ambo habeãt perfectiuos affectus. sed, ut ex cõione intelligas æternitatẽ animæ, sciendũ est animã ꝓpriè magis affici perfectiua affectione, q̃ sensum. Sensus enim corrumpitur ob excessibus: anima aũt magis ab excessibus exercetur: quod eam declarat immortalem. Neq; enim unquã corrumpitur. Hæ sunt quidẽ cõiones. Differt aũt sensus ab anima rationali, q̃ sensus quidẽ circa magis sensilia operãs, circa minora hebetatur. Rationalis aũt anima circa ea, quæ magis sunt, operãs, circa minora plus operatur. Vt si uisus immoderatũ uiderit albũ, uel labyrinthi speciẽ præ se ferentem figurã, ex ijs afficitur, & minus albũ nõ apprehendit: intellectus uerò, etiãsi circa magna operetur, in ijs exercetur, et circa minora magis operatur. Et quæ est huius causa? Quoniã sensus quidẽ eget corpore, nec sine eo operatur. Et quoniã id ab excessibus uel cõgregatur, uel disgregatur, & afficitur, ꝓpterea circa minora operari nõ põt. Intellectus aũt corpore non indiget, ut, illo affecto, afficiatur: sed circa præstãtiora exercetur: & minora facilè apprehẽdit. Porrò id quoq; animæ æternitatẽ ꝓclamat. Ex sensus itaq;, & animæ differẽtia ostensa est æternitas. Ostẽdemus aũt ꝓprio quoq; argumẽto esse animã æternã: qđ erat primũ caput. Si omnia intelligit anima, est æterna. Neq; enim, si sit corpus, põt omnia intelligere: nec si forma materialis. Si est enim corpus: est omnino tẽperatura quædã calida, uel frigida. Tẽperatura aũt nõ intelligit similes temperaturas. Ergo similes tẽperaturas nõ intelliget. & nõ erit omnia intelligens. Nã & tactus dicebatur nõ apprehendere, qđ est similiter frigidũ, uel calidũ. Atqui eã dicis formã materialẽ: eãq; uti instrumẽto corpore. Sed si ipso utitur instrumẽto, instrumẽtũ nõ intelliget: & rursus fiet, ut nõ omnia intelligat. Si autem & ipsum intelligit, alio opus erit instrumẽto, idq; in infinitũ. Et alioqui instrumẽtũ cõfert illi, cuius est instrumẽtũ. Corpus autẽ animã impedit ad operãdũ. Nõ est ergo eius instrumẽtũ. Quoniã ergo hoc quoq; dictũ est, in his cõtẽplatio, deo adiuuãte, cõpletur. De parte aũt animæ, qua anima et cognoscit. Nõ põt ex hoc colligi id, quod dicit Plutarchus, oẽs animas esse unã substãtiam multis facultatibus præditã. & hoc esse uerum, declarat, q̃ ipse dicit unã partẽ animæ rationalẽ. Partẽ enim nũc dicit hoc modo. Quoniã enim multa sunt, quæ cõferũt ad constitutionem corporis, dicit, q̃ hæc quoq; una est eorũ, quæ corpori cõferũt, pars animæ, id est anima rationalis. Qui enim posset dicere unã substantiã multis facultatibus præditam, cùm animam posuerit corruptilem, & incorruptilẽ? Eiusdem aũt substantiæ non põt hoc qdẽ esse corruptile: illud uerò incorruptile. Sic ergo aduersus eũ dicere possumus. Ita etiã aduersus Alexandrũ: Vide, quomodo intellectũ partẽ dixit animæ. Quando ergo dicit intellectũ æternũ, ne dicas eum dicere intellectum, qui exterius aduenit: eũ enim dicit, qui est in nobis. Sciendũ autem q̃ intellectus tria quædam significat apud Aristotelem. Hæc autem tria aliter quidem dicit Alexãder Aphrodisæus: aliter uerò Plutarchus. Sed Alexãder qdẽ primũ dicit significatũ intellectus, intellectũ, q est potẽtia: q quidẽ est in pueris. In pueris enim est intellectus potẽtia. Secũdũ intellectus significatũ, est intellectus secũdũ habitũ q est in perfectis hominibus. Perfecti enim homines, rerũ deinceps cognitionẽ habẽtes, intellectũ secũdũ habitũ habere dicũtur. Tertiũ est significatũ intellectus, qui est actu intellectus: qui exterius accedit: qui est omni ex parte ꝑfectus: qui nõ est secũdũ habitũ, uel secũdũ id, qđ est potẽtia, ut etiam sit simplex, ut qui sẽp est actu, qui omnia gubernat. Hæc sunt tria intellectus significata secũdũ Alexãdrũ. Plutarchus autem hæc nõ admittit: sed aliter dicit significata intellectus. Dicit enim, primũ quidem significatũ intellectus, esse intellectũ secundum habitũ, qualis est in pueris. Vult enim Plutarchus secundũ Aristotelẽ pueros rerũ habere rationes: & rationalem animã omnia scire: & disciplinas nõ esse propriè disciplinas, sed reminiscentias: & ꝓpterea dat in pueris intellectũ secundũ habitũ, & rerũ habentẽ rationes. Sed res, inquit, ignorant, q̃ disciplina egeant, quæ disciplina est reminiscentia. Secundũ intellectus significatũ est intellectus, qui est secũdũ habitũ, & secũdũ actũ, ut est intellectus in perfectis hominibus. In ijs enim est & secũdum habitũ, & secũdũ operationẽ. Res enim iam didicit, & cognouit, & eas per disciplinã ueluti in memoriã redegit. Tertiũ significatũ est, intellectus, qui est secũdũ actũ tantũ, cuiusmodi est intellectus exterius adueniẽs, q est perfectus. Hæc sunt tria intellectus significata secũdũ Plutarchũ. Ammonius aũt utrũq; reprehẽdit, Alexandũ, & Plutarchũ, dicẽs utrunq; admisisse et propriũ, & cõmune erratũ. cõmune quidem, q̃ tertium intellectus significatũ dixerũt, intellectũ secundũ operationẽ, qui est exterius, qui est, ut uerbo dicã, deus. Neq; enim Aristoteles nũc loquitur de intellectu, qui est exterius, cùm non Theologicum tractatũ instituerit. & alioqui nunc de intellectu uerba facit, qui intellectus est pars animæ. Incipiẽs ergo dicit de parte animæ, qua intelligit, & cognoscit. Si ergo nũc dicit de intellectu, qui est pars animæ, quomodo hic significat eũ, qui est exterius, intellectũ? Qui autẽ est exterius, is nõ est pars animæ. Et quòd hunc intellectum, qui actu est, ex intellectu, qui est in nobis potentia, dicit fieri, inferius ostẽdit. Qui autẽ exterius accedit intellectus, non est ex intellectu, qui est in nobis potentia. Si autẽ dicãt, quòd, quando dicit intellectum omnia intelligere, de intellectu, qui exterius est disseruit: in hoc quoq; falluntur. Qui enim est in nobis potentia intellectus, habet omniũ intelligentiã: sicut et adumbratio in imagine habet omniũ typos, licet nõ apertos, omnium, quæ susceptura est. Et intellectus ergo habet omniũ intelligẽtias, etiamsi nõ apertas. Quãdo aũt intellexerit, tũc apertæ fiũt. Quòd aũt, & quã dixit partẽ animæ, eam dicit æternã, inferius declarat, cùm dicit. Hæc aũt sola pars animæ, rationalis, scilicet, est æterna, & nõ aliæ. Vterq; ergo cõmune hoc erratũ admisit. Seorsum aũt unusquisq; sic errat. Alexãder quidem, quòd nihil dictionis cõtextui uult addere: sed eum semper sequens, in contradictiones quoq; nũc incidit. Accepta enim ex cõtextu occasione, putat ipsum intellectũ, & eius substãtiã esse potẽtia: et nõ dicit, q̃ secũdũ eius operationes est potẽtia, quẽadmodum, qui est in pueris, intellectus, est secundũ nos potentia, eo quòd rerum formas nondũ nouit: habet autẽ aptitudinẽ ad eas cognoscẽdas: & sic est potentia, eo q̃ eius actus nondum nouit ea, quæ sunt. Alexãder autẽ ipsam intellectus substantiam dicit esse in pueris potentia: & hoc confirmat dicens, quòd intellectus est potentia: Si autẽ est potẽtia, secundũ aptitudinem scilicet, nõ habet formã, sed est tãtũ materia. Quicqd enim est primum potẽtia, est in materia. Intellectus ergo est materia: & formam non habet: ne à forma perturbata, ad propriæ formæ cognitionem tendat, & formas sibi contrarias non cognoscat.

Sicut enim perspicuũ est coloris expers, ut nullo penitus retento, & citra omnẽ auaritiæ notã, colores subministret: sic & intellectus, inquit, est formæ expers, ut oẽs formas cognoscat. Hæc quidẽ Alexander: ualde autem errat. Si enim propterea est formæ expers, ut omnia, quæ sunt, cognoscat: certè si eã rationem oportet extẽdere, neq; usquam ulla ratione esse deberet. scit enim & id quod nullo modo est. Et nõ solum ex hoc Alexandrũ subuertimus, sed & ex ipso Aristotele. Ipse enim Aristoteles animã formam formarũ dicit. & hoc est propriũ Alexandri erratum, quòd intellectũ formæ expertem dixit. Dicit enim, potentia esse eius substantiã in pueris. Quod est autẽ potentia, est formæ expers. Plutarchi autẽ proprium est erratum, quòd, quæ sunt Platonis, Aristoteli tribuit. Est enim Plato, qui existimat puerorũ mentẽ esse secundũ habitũ, & rerum habere rationes: non autẽ Aristoteles. Plutarchus autem existimat ipsum quoq; Aristotelem hæc dicere. Qùi fieri autẽ potest, ut non fallatur, cùm id Aristoteles refellat? Puerorũ enim intellectũ dicit nõdũ pictæ tabulæ esse similẽ, eo quòd sit aptus ad rerũ rationes suscipiendas, nõ adhuc autẽ susceepit. Quare & cõmuniter, & separatim errãt Alexãder, & Plutarchus. Age ergo nos ueritatẽ dicamus. Sciendũ ergo, nos opinari intellectũ esse formã. est enim intellectus puerorũ, forma, qui potentia formarũ est susceptor. Et quatenus quidẽ forma est, nõ est potẽtia, ut uidetur Alexandro: Quatenus autem est potentia formarũ susceptor, non habet rerum rationes, ut Plutarcho uidetur. Dicamus ergo deinceps significata intellectus. Primũ quidem significatũ, est intellectus potentia ad res, sicut est in pueris. Est & intellectus secundũ habitũ, qui res scit, ut in perfectis, qui res sciũt, quiescũt autem, & secundũ eas nõ operãtur. Tertiũ significatũ est, intellectus, non qui exterius quidẽ uenit, ut illi arbitrantur, sed est simul secundũ habitũ, & operationẽ, sicut est intellectus perfectorũ, qui res sciunt, & cognitionem tractant, & secundum eam operantur. Sic nos ergo dicimus significata intellectus. De particula autem animæ: qua anima cognoscit, & est sapiens, & prudẽs. Intellectum appellat particulã animæ, nõ quòd sit minima pars animæ: Sed ut si quis uniuersum mundũ enumerauerit, & cum ijs solẽ quoq; statuerit, deinde postremò dicat solẽ esse uniuersi particulã. Rectè aũt dixit, qua anima cognoscit, & est sapiens & prudens. Anima enim & cõtemplatiuam habet partem, & actiuã: & per id quidẽ quod dixit, Qua est sapiens, & prudens, actiuã eius partem declarauit: per id uerò quod dixit, Qua cognoscit, contemplatiuã. Quid autem uult dicere, quòd de ea parte animæ, qua cognoscit, & est sapiẽs, & prudẽs, quærere oportet an sit eterna uel non, siue ea sit separabilis, uel nõ separabilis secundũ magnitudinẽ, sed secundũ rationẽ? Quidam autem præsentem contextũ sic sunt interpretati, siue sit intellectus à corpore separabilis, siue nõ à corpore separabilis, sed solo sit mentis cõceptu separabilis, nõ autem etiam actu. Hoc est ergo primum problema, seu disputabilis quæstio: An sit intellectus separabilis, & æternus. Plutarcho autem nequaquã placet præsens interpretatio: sed eam quoq; ualde dannat. Ipse autem intepretans inquit, quòd Aristoteles uolens dicere, siue sit intellectus separabilis ab imaginatione & sensu, siue est una substãtia, quæ ante intellectũ quidẽ statuit imaginationem & sensum, sola autem ratione multa sunt, hæc dicit. Quòd enim ad ea respexit, ex hoc clarũ est, quòd & ipse nuper de his cessauit disserere. Neq; enim, an sit à corpore separabilis, an non, quærit. Qui enim imaginationẽ à corpore separatã esse dedit, quomodo de intellectu, qui omnes transcẽdit facultates, dubitare posset an sit à corpore separabilis, an non? Magnitudinem autem accepit substantiã. Quare hæc est quoq; prima quæstio: an sit intellectus substãtia separabilis ab imaginatione & sensu, an sit una omniũ substantia, & sola ratione differunt. Quoniã autem meminit Aristoteles immixti, & impaßibilis, & separabilis, ad ostendẽdũ, ꝙ est anima immortalis: Alexander hæc tria corrũpit. Primũ quidem, Immixtũ. Dicit enim, eũ immixtã dicere animã, quoniã lex est in ijs, quæ miscentur, ut primũ quidẽ per se sint, & sic cõmisceantur. Ecce enim, in mulso primũ quidẽ erat mel per se & uinũ, & sic deinde coniuncta sunt. Quoniã ergo non prius quidẽ per se existens anima, corpori cõmixta est, sed simul cũ generatione corpori cõmixta est: propterea immixtam dicit animã. Impaßibilẽ autẽ, inquit, dicit, quoniã nõ ipsa animæ aptitudo passa est, sed corpus secundũ aptitudinẽ. Quoniã autẽ affectionem, seu paßionem dicimus, ꝙ patiatur aptitudo: nũc autem nõ passa est: propterea ipsam dicit impaßibilẽ. Separabilẽ autẽ, inquit, eã dicit secundũ alteritatem, qua ratione omnino differt à corpore, uocans eã separabilem. Hic autem malè dicit. Qua enim ratione ostendit animã rationalem, immixtã, impaßibilem, separabilem, eadẽ ratione in sensu quoq; ostendi potest. Nũc autem à sensu rationẽ discernẽs, hæc dixit inesse rationali animæ. Non ergo sensui quoq; inerũt. Tu autẽ hæc, tanquã animæ æternitatem significent, & nõ ut Alexãder. Si enim est æterna, omnino est & à materia immixta, & ab ea inseparabilis, & impassibilis. & hæc quidẽ obiter. Præsens autem dictionis cõtextus, ut diximus, dicit obiter primũ caput in enumeratione, siue est incorruptibilis anima, uel non, considerandũ quã habet differentiam, & quomodo sit intelligere. Ex hoc quidẽ quod dicit, Qui habet differentiam, secundum caput enumeratur: in quo uult dicere differentiam rationis, & sensus. Ex eo autem, quod dicit, Quomodo sit intelligere, tertium dicit caput.

Siquidem intelligere est sicut sentire, vel aliquid pati fuerit à sensili, vel aliud tale. Oportet ergo id affectione vacare.

Hic incipit à communionibus rationis, & sensus. & uidetur quidẽ à secũda cõmuniõe incipere: ꝙ ambo patiũtur, etsi inordinatè. Oportebat enim eã, quæ est ex illo, qđ est potẽtia, præcedere. ex ea enim fit secũda cõmunio. Si enim ambo potẽtia: Quod autẽ est potẽtia, ut actu sit, paßione, seu affectione opus habet: propterea & pati quoq; cõmune habẽt. Sed dici potest, ꝙ à prima cõmunione incepit. Postquã enim dixit, quòd intelligere est ut sentire: sentire autem potentia: & intelligere ergo potentia. Inferius autem apertè dicit hanc cõmunionem. Est autem, ut summatim dicã, eius, quod hic dicitur, sentẽtia. Si est sicut sensus intellectus, pro eo, quod est. si supposueris intellectũ esse similem sensui, omnino intellectus aliqđ fuerit patiẽs ab intelligibili, ut sensus patitur à sensili. Si autem nõ patitur ab intelligibili, aliud quid tale est, pro eo, quod est, impaßibilis, Quoniã enim durum esse uidebatur dicere, pati aut affici rationalẽ animã. ꝓpterea dixit, uel tale aliud, id est, affectio & paßio, quæ perficiat, & nõ quæ corrũpat. Deinde tanquã de ratiõe suũ iudiciũ afferẽs, infert, Oportet ergo esse impaßibile. Quare aũt additur illud, Ergo? non ꝙ formarum est susceptiua rationalis anima, propterea colligitur, eam esse impaßibilem, & affectionibus non obnoxiam: hoc enim non sequitur. sed quia dixit, Vel aliquid tale patitur, perfectiuã, scilicet, & paßionem, & affectionem: propterea collegit, quòd, quo ad hoc, est impaßibile.

Susceptiuum autem esse formæ, & potẽtia tale, sed nõ hoc. & similiter habet, ut sensitiuũ ad sensilia, sic intelligens ad intelligibilia.

Hic falsus est Alexander, & existimauit eum esse formarum susceptiuum: Dico autem intellectum, & esse potentia, sed non hoc: id est, non formam. Malè autem accepit illud, sed non hoc. Oportet autem illud, Sed non hoc, intelligere, sed non actu hoc: quod intelligit, ut superius diximus. Habet enim formam, uel potius forma est intellectus: sed formam, quam

cognoſcit, non habet actu, ſed potentia. Potentia enim eſt intellectus intelligibilia, & ſenſus ſenſilia, & non actu.

Neceſſe eſt ergo, quoniã omnia intelligit, eſſe impermixtum, ſicut dixit Anaxagoras, vt contineat, id eſt, vt cognoſcat.

Si uis, inquit, intellectũ omnia intelligere, eũ à materia impermixtũ præſupponere oportet. Si enim dixeris eũ ex materia, ipſam nõ intelliget. Certè & ob eã cauſam tactus, quod eſt ſibi ſimile, calidũ nõ apprehẽdit. Propterea autẽ & Anaxagoras, cùm omnia eſſe ex ſimilaribus diceret, intellectũ ex iis non ſuppoſuit, ut omnia cõtineat, id eſt, ut omnia cognoſcat. Apud Anaxagorã enim κρατεῖν, id eſt continere, eſt apud Ariſtotelẽ cognoſcere. et meritò ea, ex quibus eſt aliquid, ipſum nõ cognoſcit. Alterũ enim eſſe uult id, quod cognoſcit, ab eo, qđ cognoſcitur. Alexander autẽ rurſus aliter intelligit. Ait enim, ꝙ ſi omnia intelligit, eſt formis impermixtus, & formam non habet. Nos autẽ cũ adiectã circunſtantia dicimus, eũ eſſe formis impermixtum, quas cognoſcit. Nã & ipſe ex ſeipſo quoq; forma eſt. Ad hæc autẽ dixerit Alexãder. Si ſecundum uos intellectus eſt impermixtus iis formis, quas cognoſcit: quoniã & ſeipſum cognoſcit: dicitur autẽ ipſe eſſe forma: ergo & ſeipſo eſt impermixtus intellectus: quod eſt abſurdũ. Nos autẽ ei dicimus: quòd ut intelligẽs, ab eo, quod intelligitur, eſt impermixtus, & alius.

Quòd enim intus apparet, alienum arcet, & intercludit. Quare fieri non poteſt, vt eius ſit alia natura, quàm hæc.

Quid dicit? Quòd, ſi eſſet intellectus ex materia, ipſa materia intus apparẽs, & intercludens, prohiberet ipſum intelligere nõ ſolum ſeipſum, ſed & aliena intelligibilia, id eſt alia. Non eſt ergo ex materia. Potes autem & aliter ipſum interpretari, & dicere. Si aliquas formas eorum, quæ cognoſcuntur, haberet actu intellectus, ſed non omnes potentia: perturbaretur, & nõ exactè cognoſceret. Sicut nec uiſus, ſi ſit coloratũ perſpicuum, omnes colores exactè cognoſcet. Ac nos quidem ſic. Alexander uerò dicit, quòd hic etiã uult intellectũ nõ habere formã ex iis quoq; quæ infert. Ait enim nõ eſſe eius naturã, ſed tantũ, quòd eſt potẽtia. Nos autẽ dicimus, quòd per hoc dicit non eſſe eius naturam Ariſtoteles, quatenus non eſt eius natura talis, ut actu habeat formas intelligibilium, ut Platoni uidetur: ſed tantum potentia. Ipſe enim eſt forma, & actu eſt eius ſubſtantia.

Qui ergo dicitur intellectus animæ (Dico autem intellectum, quo cogitat, & exiſtimat anima) nihil eſt actu eorum, quæ ſunt, priuſquam intelligat. Quare nec eum corpori eſſe mixtũ rationi conſentaneum. Qualitate enim præditus eſſet, calidus, vel frigidus: vel etiam inſtrumentum aliquod eſſet, ſicut ſenſitiuo. Nunc verò nullum eſt.

Quoniam imaginatio quoq; dicitur mẽs paſſiua: dicit, quòd de ea nũc uerba nõ facimus, ſed de intellectu, per quem cogitamus, & exiſtimamus. Intellectũ autẽ hic cõmunius dixit. Per id enim, quod eſt cogitare, cogitationẽ introducit: per id autem, qđ eſt exiſtimare, opinionẽ. Dicit, ꝙ intellectus nihil eſt actu, priuſquàm intellexerit, ſed potẽtia, & potẽtia nõ eius ſubſtantia, ſed actus. et propterea intellectus, nõ eſt corpus. eſſet enim qualitate præditus, calidus, uel frigidus. Neq; uerò utitur inſtrumento corpore. Poteſt enim magna, & parua ſimiliter intelligere: quod ſenſus utens inſtrumẽto, corpore, facere non poteſt.

Et rectè quidem ij, qui dicunt animam eſſe locum formarũ, niſi quòd non tota, ſed intellectiua, neq; actu, ſed potentia formæ. Quòd autem non eſt ſimilis affectionũ vacuitas ſenſitiui, & intellectiui, manifeſtũ in ſenſoriis, & ſenſu. Senſus enim ſentire non poteſt ex vehementi ſenſili, vt ſono, & magnis ſonis, nec ex vehementibus coloribus, & odoribus videre, & odorari. Sed intellectus, quãdo aliquid intellexerit ualde intelligibile, non minus intelligit, quæ ſunt minora, ſed etiam magis. Quod eſt enĩ ſenſitiuũ, nõ ſine corpore: Intellectus autẽ ſeparabilis: Quando autẽ ſic vnaquæq; fiũt, vt ſciẽs dicitur, q eſt ſecũdũ actũ.

Laudat Platonẽ. Quoniã enim ſuperius dixit, ꝙ ſuſcipit anima formas intelligibiliũ, & ſic operatur: propterea laudat Platonem, qui dixit animã eſſe locũ formarum. Sed eum in duobus reprehendit: primũ quidẽ, quòd omnem animã dicit locũ formarum, & nõ ſolũ rationalẽ: etiã ſi pro Platone dici poteſt, quòd ſolũ rationalem animã dicit, alias autẽ animationes. & ideo dicit, Omnis anima immortalis. etſi ergo animã formarũ locũ dicit: ſolam tamen dicit rationalẽ. Eum autẽ etiã in alio reprehendi, ꝙ actu dicit in anima formas, et nõ potẽtia. Ariſtoteles enim nõ pictæ tabulæ eã aſsimilat: & propriè dicit eſſe diſciplinam: Plato uerò pictæ tabulæ: & diſciplinã dicit reminiſcentiam.

Hoc autẽ euenit, quando põt ꝑ ſe operari.

Quid dicit? Quòd intellectus, qui eſt potẽtia, tunc eſt actu, quãdo ex ſciẽtiis poteſt, & cõtemplatiuè operari. Euenit autem intellectum ex ſcientiis operari, quando per ſe poteſt anima operari: hoc autem non ſemper: uix enim in ſenectute.

Eſt quidem ſimiliter & tunc potentia quodammodo, non autem ſimiliter ac priuſquam didicerit, vel inuenerit. & ipſe quidẽ ſeipſum tunc non poteſt intelligere.

Et poſtquam res, inquit, didicerit, & quieſcit, eſt potentia intellectus. Non eſt autẽ ſimiliter potentia, ac erat, priuſquam didicerit, uel inuenerit. Priuſquã enim didicerit, uel inuenerit, eſt potẽtia intellectus ſecundũ priorẽ ſignificationẽ eius, quod eſt potentia, id eſt, ſecundũ aptitudinẽ. Poſtquam autem didicerit, eſt potentia ſecundum habitum, quod erat ſecundum ſignificatum eius, quod eſt potentia. quod ipſe dixit, Potentia quodammodo. Rectè autẽ meminit diſciplinæ, & inuentionis: quia omnis ſcientia diſciplina, uel inuentione comprehenditur. & in his finitur praxis, praxis dei benignitate, decima.

Quoniam autem aliud eſt eſſe magnitudinem, & eſſe magnitudine, & aquam, & eſſe aqua, ſic autem & in multis aliis: ſed nõ in omnibus. In nonnullis enim idem eſt eſſe carne, & eſſe carnem.

Cùm tria de intellectu quærere propoſuiſſet: unũ quidẽ an æternus, uel corruptibilis: ſecũdũ autẽ, eius cõmunionẽ, & differentiã ad ſenſum: ex quo eius rurſus apprehendebatur æternitas: & tertiũ, quomodo fit intelligere: prima quidem duo ſatis per præcedẽtia demõſtrauit: nũc autẽ reliquũ ei demonſtrandũ proponitur, & nunc examinat, quomodo fit intelligere. Dubitat itaq; in principio Ariſtoteles. Cùm enim ſit duplex in nobis cognitio, hæc quidẽ irrationalis, ut ſenſuum: illa uerò rationalis ut intellectus: ſunt duplicia & ea, quæ cognoſcũtur: hæc quidẽ materialia & ſenſilia: illa uerò immaterialia: Quærit ergo per hæc Ariſtoteles, utrũ unaquæq; cognitio propriũ cognoſcit, ut irratiõalis quidẽ materialia tãtũ nouit: Rationalis uerò, ut quæ ſit præſtantior, nõ ſolũ nouit, quæ ſunt immaterialia, ſed et, quæ materialia. Et cùm hæc eſſet dubitatio, fert ſententiam Ariſtoteles dicens, quòd rationalis non ſolum nouit immaterialia,

ſed

sed & materialia. Qui enim nouit potiora, multò magis nouit, & deteriora. Si itaq; nouit immaterialia, cõsiderabit omnino et immaterialibus deteriora, quod est, materialia. Si enim intellectus, qđ est rationalis congnitio, immaterialia solum nouit: materialia autẽ nõ cognoscit: erit aliqua ex parte mens amens, & intellectus aliqua ex parte nõ intelligẽs. Cùm materialia enim nõ intelligat, erit ex ea parte nõ intelligens. Atqui absurdũ est intellectũ in aliquibus esse nõ intelligentẽ. Nõ solũ ergo nouit immaterialia, sed & materialia. Et hæc quidẽ Aristoteles. Possumus autẽ & nos exterius ostẽdere, ꝙ materialia quoq; nouit intellectus. Si materialia enim non intelligeret, quomodo sensum corrigeret? Sensus enim remũ in aqua cõfractũ uidet: & solem unius pedis magnitudine. Intellectus autem corrigit, ostendens, quòd neq; remus fractus est: et, quòd sol est maior terra. Quomodo ergo posset sensum intellectus corrigere, nisi materialia cognosceret, hoc est sensilia? Et alioqui habemus regulã, ꝙ id, quod scit rerũ differentiã, multò magis & res ipsas differentes nouit. Si ergo intellectus nouit differentiã immaterialiũ à materialibus: nouit ergo et materialia. Sed dices fortassis, est absurdũ intellectum nosse ea, quæ extra sunt. Hæc enim scit sensus, eo ꝙ materialia, et particularia cognoscat. Intellectus enim, quod est uniuersale, tantũ nouit. Est autẽ sensus scire particularia, quæ quidẽ sunt materialia. Tibi autẽ ad hæc dicã, ꝙ intellectus subiecto quidẽ unus est: ratione autẽ diuersus. Intellectus enim uel secundũ se solũ operatur: & tũc uniuersalia solũ nouit: uel cum sensu operatur, eo utens instrumẽto: & tunc materialia nouit, & particularia: sicut eadẽ recta subiecto quidẽ eadem, ratione autẽ diuersa. Si enim, quæ nũc recta est, cõfringi potest, & infle cti: sic & intellectus subiecto idẽ existens, aliquãdo quidẽ cum recta habet cõuenientiã, quãdo per seipsum operatur, & nouit immaterialia: aliquãdo uerò cũ recta cõfracta, quãdo ad sensum inflectitur. & eo instrumento utitur, qñ nouit materialia. Hoc est quidẽ primũ dubiũ, & eius solutio. Secundũ est dubiũ, pro quo tale quid prius præsumendũ est, ꝙ id, qđ ab eo, qđ est potentia, in id, qđ est actu, agitur, omnino alteratur. Alteratio autẽ est affectio, seu passio. Hoc præsumpto ꝓcedit deinceps dubium. Si materialia intellectus cognoscit, scilicet ab eis patitur. Ab eis enim ducitur à cognitione, quæ est potẽtia, ad cognitionẽ, quæ est actu. Quod autẽ ab eo, quod potẽtia, ad id, quod est actu, ducitur, alteratur: Quod autẽ alteratur, patitur: Intellectus ergo à materialibus patitur. Et quoniã nihil patitur ab eo, quod est dissimilis materiæ: clarũ est ergo, ꝙ intellectus est eiusdem materiæ cũ materialibus. & est ipse materialis, & corruptilis. materialia enim corruptilia. Quomodo ergo erit incorruptilis, uel secundũ Aristotelẽ, uel secundũ Anaxagorã, qui eũ esse dicũt materia impermixtũ? Hæc est dubitatio, quã dissoluentes dicimus: Malè accepistis, ꝙ quicquid agit, etiam patitur. Hæc est enim falsa oratio. Tũc enim, quod agit uicissim patitur, quãdo est eiusdẽ materiæ cũ eo, quod patitur. Quoniã ergo intellectus nõ est eiusdẽ materiæ cũ matarialibus, non est necesso ipsum à materialibus pati, quãdo ipsa cognoscit. Agit enim & opifex nos beneficio afficiẽs, & tamẽ à nobis, nõ cõtra, patitur. Quare ex agentibus ea sola uicissim patiũtur, quæ sunt eiusdem materiæ cũ patientibus. Et hæc quidẽ solutio exterius assumpta, dicta est. Aristoteles autem aliam dicit solutionẽ, quã etiã alibi dixit, quòd duplex est passio, seu affectio: hæc quidẽ perfectiua: illa uerò corruptiua. In corruptiua ergo ualidũ est, qđ dicitur, qđ simile fit agẽti, quod patitur: Intellectus aũt sensilia cognoscens, perfectiua affectione afficitur, quæ impassibilitas potius dicitur, quàm passio. Quare rursus nõ patitur intellectus. Quæ enim ab aliquo perficiũtur, nõ sunt omnino eiusdem cum eo materiæ. Ecce enim mundus perficitur ab opifice: & tamen nõ est eiusdem cũ ipso materiæ. Rursus, quæ hic sunt, regũtur à cœlestibus, & perficiũtur: & nõ sunt eiusdẽ cum illis materiæ. Rursus aër perficitur à lumine: & nõ est eiusdẽ cum ipso materiæ. Quare & intellectus patitur quidẽ à sensilibus perfectiuã affectionẽ, ab eis autẽ perfectus, nõ est eiusdẽ cũ ipsis materiæ. Notandũ autẽ, quòd etiamsi dicimus eum perfectiuam pati affectionem, nõ substantiã intellectus attingit affectio, sed eius operationẽ. Hæc est secunda dubitatio, & eius solutio. Quoniã autem hæ duæ dubitationes à materialibus occasionẽ sumpsere: æquum est & de materialibus hoc modo dubitare. Quoniã intellectus seipsum nouit, & ad se cõuertitur, quomodo ergo nouit? Vtrũ quatenus est intellectus: uel secũdũ aliud quidẽ est intellectus: secũdũ aliud uerò intelligibilis? Si itaq; secundũ aliud quidẽ est intellectus: secũdũ aliud autẽ intelligitur: clarum est ergo intellectũ nõ esse simplicẽ, sed cõpositũ. Est enim cõpositus, quatenus intelligit, & quatenus intelligitur. Si autẽ, ut hoc absurdũ euites, dicas ꝙ quatenus est intellectus, intelligitur, in aliud absurdũ incidit: in tractatu enim de demõstratiuo ostẽsum est, ꝙ illud, secũdũ qđ, cõuertitur. Si ergo, quatenus est intellectus, intelligitur, ergo & quatenus intelligitur, est intellectus, ut cõuertatur. Si ergo, quatenus intelligitur, est intellectus: colligitur, ꝙ id qđ intelligitur, est intellectus. Et quoniã disciplinæ intelligũtur, erũt & illæ intellectus: quod est absurdũ. Si autẽ dicis eũ seipsum nõ intelligere, falsũ dicis. Si enim seipsum nõ intelligit, quomodo nouit, ꝙ separatur à corpore? Talis quidẽ est omnis dubitatio. sed quia est obscurior, eã in cõpẽdiũ redactã repetamus. Quoniam intellectus seipsum intelligit, uel quatenus id est intellectus, intelligit seipsum: & quoniã illud, quatenus, cõuertitur: erit et, quatenus est intelligibilis, intellectus: ut colligatur omnia intelligibilia, & oẽs disciplinas esse intellectus: Vel secundũ aliud quidẽ intelligitur, secundũ aliud autẽ intelligit: & erit intellectus cõpositus, quod est absurdũ. Soluit autẽ dubitationẽ uno mẽbro dicẽs, ꝙ quidquid est propriè intelligibile, est intellectus. Disciplinæ enim nõ sunt ꝓpriè intelligibiles, & propterea nõ sunt intellectus. Sunt enim à nobis excogitatæ. & nos eas à materia separauimus, quoniã sunt materiales. Quæcunq; ergo nõ ex nobis, sed ex se habẽt, ut sint intelligibilia, ea sunt intellectus. Nã et si angelos dixeris, sunt et ij, secũdũ Aristotelem, intellectus. et si eũ dicas, qui in primo mobili circũagitur, quẽ opificẽ dicit, hic quoq;, secundũ Aristotelem, est intellectus. Sed quoniã nec Platoni uidetur Deum esse intellectũ, nec pijs dogmatibus: Deus enim est super mentẽ seu intellectũ: Vnde & πρόνοια, quod est prouidẽtia, nominatus est, ut qui sit πρὸ τοῦ νοῦ, id est ante mentem seu intellectum: age nos aliter dubitationem soluamus. Dicimus enim, ꝙ non colligitur, quidqd est intelligibile esse intellectũ. Primũ enim intelligibilia, uel sunt ꝓpriè intelligibilia, ut quæ sunt penitus immaterialia: uel nõ ꝓpriè, sed, quatenus sensilia, sunt intelligibilia, ut lapis. Nũc autẽ de propriè intelligibilibus agitur. Si autẽ ita est, erũt, quæ sunt ꝓpriè intelligibilia, intellectus. & nihil absurdũ sequetur. Secũdo autẽ, ꝙ nõ colligitur, quidquid est intelligibile, esse intellectũ: sed, quidquid seipsum intelligit, esse intellectũ. Quid enim dicit dubitatio? Quatenus est intellectus, intelligitur ab aliquo, uidelicet, à seipso. Si uis ergo, cõuerte, ꝑ illud, Quatenus, ꝓpositionẽ illã, & dic. Quatenus à seipso intelligitur, est intellectus. Hæc est enim uera & recta cõuersio. Si ergo ex cõuersione collectum est, ꝙ nõ utiq; intelligibile, intellectus, sed qdqd à seipso est intelligibile, intellectus: nõ utiq; quicquid est intelligibile, est intellectus. & nõ solũ ꝓpter deũ Aristotelis solutione nõ cõtenti sumus, sed, quòd etiam uniuersalia sunt intelligbilia, & non intellectus. Dicere autẽ, ꝙ nõ, quatenus intellectus, seipsum cognoscit, absurdũ. Primũ enim, ut diximus, erit duplex, eiusdẽ formæ, et ipse intelligẽs, et intellectus, et nõ totũ seipsumcognoscens. Quatenus enim intelligitur. seipsum

ipsum intelligit, & nō quatenus intelligit. Quare, quatenus intellectus, seipsum cognoscit intellectus. Et hæc est tertia quæstio. Quarta est quæstio. Si intellectus seipsum intelligit: sibi autem semper adest intellectus: cur non seipsum intelligit? Videmus enim, rarò nos homines ad nos ipsos conuerti, sed uel de deo mente aliquid agitamus, uel de mundo: rarò autem de nobis ipsis. Atqui oportebat seipsos semper intelligere, eo quòd semper sibi adest intellectus: hæc quidē dubitatio. Dicimus autem, quòd propter commixtionem, & considerationem eorum, quæ sunt, hoc fit. Sicut enim, si duo adsint, & unus quidem sit amicus, alius autem illustris, & splendidus quispiam, amicum ne salutamus quidem, ut qui sit familiaris: alteri autem dextram iungimus: sic & intellectus cognoscens, quod sibi semper adest, rarò seipsum intelligit: sed res mūdanas, uel supermūdanas sæpe. Nō quatenus ergo intellectus, intellectus nō seipsum semper cognoscit: sed hoc fit, propter eius operationē. Sicut enim in furore intellectus omnino nō intelligit: eo q. à se diuertitur: sic & quādo circa corpus studens, res alienas agit, non seipsum cognoscit: quo tempore non est actu intellectus, sed potentia. Plotinus uerò dicit, esse intellectum, qui seipsum semper cognoscit, & qui semper nō seipsum cognoscit. Vt rursum accipias hunc quidem actu, qui seipsum semper cognoscit: illum autem qui & potētia, nō semper. Illud autem, semper cognoscere, dicebat propter Platonem, qui dicit animam semper mobilem. Illud autem, semper mobilem, in hoc, quòd semper uiuum corpus faciat, accepit: sed & in hoc, quòd ipsum semper cognitiuū reddat. Et semper quidē, inqt, cognoscit intellectus. Si autē non sentimus etiā, eum semper cognoscere: hoc fit propter turbā & tumultū corporis. & in his cōtemplatio dei gratia cōpletur. Quoniā aūt aliud est esse magnitudinē, et esse magnitudine: & aquā, et esse aqua. Dictū est & in prædicamētis, & in Physica, quòd aliud est, uerbi gratia, hoc: & aliud, quod per hoc. Illud nempe, hoc, utrunq; simul significat, quod est, formam cū materia, ut aqua, & magnitudo: illud autē, per hoc, formam tantū sine materia significat, ut esse aqua, et magnitudine. Et in materialibus quidē rebus sic est significatio: In rebus uerò immaterialibus idem est illud, hoc, & per hoc, ut in deo, & signo, et talibus. Idem enim significat in duobus casibus. Hæc est ergo tota Aristotelis sententia. Nunquid intellectus nouit in quibus aliud est esse hoc, & per hoc, id est materialia: an intellectus illa solum nouit, in quibus idem est hoc, & per hoc, id est immaterialia. Magnitudinē ergo dicit utrunq; simul: magnitudine autē esse, formā tantū. & aquam, dicit utrunq; simul: aqua autē esse, formā tantū. In nōnullis enim idem esse carnē, & esse carne. non apto exemplo usus est. In carne enim non idem significat hoc, & per hoc. Hoc est enim in solis intelligibilibus: alioqui diximus, quòd in materialibus quidem aliud significat accusatiuus, & aliud ablatiuus. Hoc autē fecit, propter ingenij magnitudinem contemptis exemplis, ut sæpe mos est.

Et alio, vel aliter habēte, iudicat intellectus.

Adhuc quidem dubitat. Sunt hæc autem superioribus cōiungenda. superius enim dubitabat, an intellectus intelligit materialia. Nūc autem tanquam tacitè concesserit cū materialia intelligere, dubitat nunquid alia quidem sui parte intellectus materialia intelligit: alia uerò immaterialia. Hoc est ergo quod dicit. Vel alio, & alio iudicat, pro eo quod est, alia quidem sui parte intelligibilia: alia uerò materialia. Plutarchus itaq; et Alexāder uult immateriali quidem immaterialia cognosci: materiali autem materialia. Aristoteles autem dicit, quòd eodem intellectu ambo cognoscuntur, & materialia, & immateriaria, sed aliter, & aliter habente: aliquando quidem utens instrumento, corpore, in materialibus: aliquando autem nō, ut in materialibus, & intelligibilibus.

Caro enim non sine materia, sed sicut hoc simum, in hoc.

Hoc dictum est defensio oppositi dogmatis, uel nuper dictæ dubitationis. Quoniam enim dubitauit, dicens, nunquid intellectus alia quidem sui parte materialia intelligit: alia uerò immaterialia: per hæc defendit dubitationē, et dicit. Caro enim nō est sine materia: sed res est materialis. Sicut enim hæc simitas in hoc est, pro eo quod est, forma in materia: sic & caro forma est in materia. Quare est rationi consentaneū intellectū non eadem sui parte intelligere materialia, & immaterialia.

Sensitiuo ergo calidum, & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro.

Hinc Plutarchus, & Alexander sui dicti fidem faciūt. Ecce, inquiunt, dicit ipse materiali materialia cognosci. Sensitiuo enim dixit calidum cognosci. Quid nos ergo dicimus? Quòd non hoc dicit, sed defendens dubitationem, deinde ab hoc loco ueram solutionem adducit. Dicit enim, intellectum sensitiuo utentem instrumento, iudicare materialia, id est calidum, & frigidum. Deinde quoniam frigidi, & calidi meminit: non solum autem hæc caro iudicat: sed & ex quibuscunq; alijs est eius commoderatio, ut siccum: humidum: & huiusmodi alia: non poterat autem in dictionis contextu omnium meminisse: ne nimis eam produceret, propterea breuiter reliqua significauit, subiungens. Et quorum ratio quædā est caro, hoc est, ex quibus cōstat ratio carnis, uel eius definitio. Intellectus ergo utens sensitiuo instrumento, iudicat frigidum, & calidum, & alia, ex quibus constat carnis definitio. Et huius est opinionis Aristoteles: Primum quidem ex hoc, quòd soluit tertiam dubitationem, quæ dicit, quòd si intelligibile intellectus, erit & lapis, qui est intelligibilis, intellectus. Illic enim dicit, quòd intelligibilia uel sunt propriè intelligibilia, uel non propriè, ut sensilia. Sensilia ergo intelligibilia dixit, & nō propriè. Quòd si ita est, sic, uidelicet, ab intellectu ea intelligi existimat. Et ex alio etiam probari potest. Ipse est enim, qui dicit, quòd sicut disciplinæ ratione separantur: sic & intellectus ratione à seipso differt. Si autem differt à seipso ratione: scilicet, ideo differt, ut cognoscat materialia, & immaterialia. Si sola enim immaterialia cognosceret, quid opus esset differentia?

Alio autem, siue separabili, vel vt obliqua, & inflexa habet ad ipsam, quādo extensa fuerit. Carne enim esse etiam iudicat.

Hoc dictum rursus interrogatiuè procedit ex diuisione interrogans. Est autem hæc sententia. Quoniā alio quidem intellectus materialia iudicat: alio uerò immaterialia: nunquid hæ partes intellectus, per quas materialia iudicat, & immaterialia, sunt à se inuicē separatæ: uel sicut recta est subiecto quidem eadē, ratione autē diuersa? Aliud est enim esse rectam, & aliud obliquā, & inflexā. Et hic est qui lē scopus. Interrogatiuè autē oportet & sic dictionē circūloqui, quæ in hyperbato dicta est. Aliud enim iudicat carne esse, pro eo qđ est: alia parte iudicat immaterialia. Sic in hyperbato. Alio autem, siue separato, ab alia parte quæ materialia iudicat: uel ut recta inflexa subiecto quidem unus est intellectus: ratione autem diuersus.

Rursus autem in ijs, quæ sunt in abstractione, quod est rectum, vt, quod est simum. cum continuo enim.

Ad aliud uenit exemplū disciplinarū: & quid dicit? Quòd sicut simū, et rectū est omnino in subiecto, cōtinuitate: Sunt enim in aliquo corpore, cōtinuo. & tamen ea cōtinuitatis ratione separamus: & dicimus, quòd aliud est in his, quòd quid est esse, id est forma separata, & aliud materia ipsa continuitas. Declarauit id per hoc qđ dixit, rectū esse. Sicut ergo in his formā à ma-

teria

teria ratione separamus: sic & intellectus à seipso differt ratione. Nũc autẽ pro hoc facit, quòd sunt materiales disciplinæ. Materia enim est, ut dicit, figurarum continuitas. Forma autẽ ipsæ figuræ. Sunt itaq; materiales disciplinæ.

Quod quid est autem esse, si aliud est esse recto, & rectum, alio.

Si, inquit, quod quid est esse, id est forma disciplinarum (quod quid est enim esse formam significat) aliud habet esse rectum, id est, aliud est hoc ab eo quod est per hoc, tunc aliquid aliud est quod alio, pro eo quod est, tunc alia sui parte disciplinas iudicat intellectus, & non ea, qua immaterialia iudicat. Si enim aliud est hoc ab eo, quod per hoc: sunt, scilicet, immaterialia. Et notandum est, ut Plutarchus in commentario significat, quòd disciplinas habere subiectum dicit Aristoteles. Est autem hoc, quod dicit, uidelicet: Si quod quid est esse, id est, si forma aliud habet esse recto, quod est, per hoc, & alterũ rectum, quod est, hoc, sunt materialia Si autem materialia, alia sui parte intellectus hæc iudicat: & non, qua immaterialia iudicat.

Sit enim dualitas. alio ergo, vel aliter habẽte, iudicat: & omnino ergo, vt res à materia separabiles. Sic &, quæ sunt circa intellectum.

Hoc ut ad aliquid, ut ad formas, quæ sunt in continuitate. Quæ enim sunt in abstractione, unam tantum formam significant. Quæ autẽ non sunt in abstractione, duo declarant, formã simul cum materia. Et hæc meritò dicuntur, ut materialia, & quæ diuisionem recipiunt, ut duo. Quæ enim sunt in abstractione, ut quæ sunt indiuisibilia, sunt unitati similia. Certè & inflexa recta, ut quæ sit duo, materiale aliquid significabat. Sunt ergo & disciplinæ duplices: hæ quidem secũdum ipsarum formã: quòd significauit, eùm dixit, Esse recto: uel secundum formam, & materiam, quod significauit, eùm dixit, Rectum. Alio ergo, uel aliter habente, iudicat. Conclusio, quòd necesse est uel alio, & alio iudicare materialia & immaterialia: uel eodem aliter habente. Deinde totius dicens dubij solutionẽ inquit, Omnino ergo, ut res à materia separabiles: sic et, quæ sunt circa intellectum, id est, ut compendio dici potest, Sicut formæ solo mentis conceptu, & ratione à materia separantur, non autem ipsa substantia: sic & intellectus inseparabilis, quod ad se quidem attinet, semper est, ut qui sit subiecto semper idem: mentis autem conceptu, & ratione separatur ad ea, quæ cognoscuntur.

Dubitauerit autem quispiam, si intellectus est simplex quid, & affectione vacat: nec cum vllo quidquam commune habet, vt dicit Anaxagoras: quomodo intelliget, si intelligere est aliquid pati? Si aliquid enim est ambobus cõmune: hoc quidem uidetur facere: illud pati.

Hic est secunda dubitatio, quæ dicit, quòd, si intellectus sensilia cognoscit, patietur ab ipsis. Nihil autẽ ab eis patitur, quod non sit eiusdem cum eis substantiæ. Hoc enim significauit, in cõtextu subiungens, Si enim aliquid est commune ambobus, hoc quidem facit, illud uerò patitur, pro eo quod est, secundum cõmune, id est, secundum materiam patitur. Si ergo ea cognoscit intellectus: & ab eis patitur Si autem ab eis patitur: est eiusdem cum eis materiæ. Si autem est eiusdem cum sensilibus materiæ: non est intellectus simplex, sed cõpositus. Hoc autem dictum est secundum resolutionem.

Præterea, si intelligibilis & ipse, vel enim etiam alijs intellectus inerit, si non secundum aliud sit ipse intelligibilis, vnum autẽ aliquod specie intelligibile: vel mixtum quid habebit, quod facit ipsum intelligibilem, sicut alia.

Antequam secundi dubij solutionem dicat, tertium hic dubium proponit, & dicit, Si ipse intellectus est intelligibilis: quo modo ergo seipsum intelligit? Et primum dicit, quòd si, quatenus intellectus, seipsum cognoscit, erit in omnibus intelligibilibus intellectus: ergo & in lapide: & erit lapis intellectus. Conuertitur enim. Hoc autem innuit in contextu, cùm dicit, Vel enim etiam alijs intellectus inerit, pro eo quod est, alijs intelligibilibus inerit, hoc est, esse intellectus, ut omnia intellibilia sint intellectus: deinde priusquam diceret aliud absurdũ, utpote, si autem non, quatenus est intellectus, cognoscit, erit duplex & intelligens, & intellectus, & non undiq; seipsum cognoscens: neq; enim intelligens: ante hoc infert secundi dubij solutionem, quòd intelligibile non est unum numero, sed specie. est enim propriè intelligibile, & non specie. Quod autem est propriè intelligibile, est & intellectus. Deinde infert aliud absurdum à secundo: quòd si non, quatenus est intellectus, cognoscit, erit duplex: ut sit intelligibilis, & intelligens. Hoc autem significauit eùm dixit, Aliquid habebit mixtũ, quod facit ipsum intelligibilem, ut alia: pro eo quod est, habebit aliquam compositionem: quæ compositio secundum aliud quidem facit ipsum intellectum, secundum aliud uerò intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Nõ hoc autẽ dico, quòd alia intelligibilia sint cõposita: Sunt enim simplicia omnia intelligibilia: Sed habebit, inquit, aliquid intellectus, quod facit ipsum intelligibilem, ut faciebat alia immaterialia, intelligibilia.

Vel pati quidẽ est secũdũ aliquid cõmune.

Hic soluit duas dubitationes. & primum quidem secundam, quæ collegit, intellectum esse eiusdem materiæ cũ sensilibus: et dicit, esse nomen cõmune passionis seu affectionis. Hìc est enim perfectiua: illa uerò corruptiua. Affectio ergo, quam patitur intellectus, est perfectiua. Quod autem est perfectiuum, non dicitur propriè affectio, uel passio.

Quare prius dictũ est, quòd potentia quodãmodo est intelligibilia intellectus, sed nullum actu, priusquam intelligat. Sic autem oportet, vt in tabula, in qua nihil actu depictũ est: quod euenit in intellectu. Ac ipse quidẽ est intelligibilis, vt intelligibilia. In ijs enim, quæ sunt sine materia, idem est quod intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim cõtemplatiua, & scibile idem est.

Cùm paulo superius dixisset esse duplex intelligibile, & quod propriè, & quod non propriè, nunc dicit, quòd intellectus potentia propriè est intelligibilia, quando autem ea intelligit, actu. Neq; enim habet, inquit, intelligibilia intellectus, nisi ea intelligat. Non pictæ enim tabulæ similis est. Et uide, inquit. Iamblichus, quòd γραμματείῳ græcè dixit, & non chartæ. γραμματεῖον autem non diceret, nisi γράμματα hoc est literas haberet. Hoc autem dixit, uolens animam puerorũ, quod est intellectus potentia, habere rerum rationes. Quare si eam γραμματείῳ aßimilauit, habet rerum uidelicet rationes, sicut γραμματεῖον habet γράμματα, hoc est literas. Si aũt ἀγράφῳ dixit, id est non scriptæ, intelligit malè scriptæ, eo quòd habeat exiles, & obscuras literas. Nam & ἄφωνον dicimus tragœdũ, id est mutum, eum qui est κακόφωνος, id est, qui malam habet uocem. Quare & Aristoteles, inquit, existimat esse in anima intelligibilia, ut Plato, & omnium rationes, & esse reminiscentiam, non disciplinam. Hæc autem dixit, ut ostenderet Aristotelem quoq; esse in eadem opinione.

Ac ipse quidem est intelligibilis, sicut intelligibilia.

Hic

Hic est tertij dubij solutio: quòd quidquid est propriè intelligibile, est intellectus. Scientia enim contemplatiua: Quod est autem sic scibile, idem est. Quid dicit? Quòd nihil absurdum idem esse intellectum, & quod intelligitur. Quod est enim propriè intelligibile, qđ dicit scibile, & qui est ꝓpriè intellectus, quod dixit scientiam, idem est. Illud autem, Propriè, additũ est, quòd disciplinæ non sunt propriè intelligibiles: à nobis autem omnino intelligibiles dicuntur, quòd à nobis effictæ sint, & in nostræ mentis agitatione uersentur.

Cur autem non semper intelligat, causa est consideranda. in ijs autem, quæ habent materiam, potentia solum est vnumquodq; intelligibile. Quare illis quidem nõ erit intellectus: Sine materia enim potentia est intellectus talium: Illi autem erit intelligibile.

Hic est quartum dubiũ, cur nõ semper intelligit intellectus. & dubitat quidẽ, ipsum autem non soluit: nos autẽ iam soluimus. Sed post hoc rursus uenit ad solutionẽ dubij dicentis, quòd erunt intelligibilia intellectus. Cùm enim dixisset, quòd in propriè intelligibilibus uerum est, nunc dicit, quòd in materialibus, quæ sunt intelligibilia potentia, & non propriè, non est idem intelligibile, quod intellectus. Intellectus enim res est materialis. Et in his Praxis, deo est gratia, completur.

Quoniam autem, sicut in omni natura est aliquid, hoc quidem materia vnicuiq; generi: id verò est quod est, quod omnia illa potẽtia: alterum autem quod est causa, & effectiuum, quòd omnia faciat, quomodo ars ad materiã affecta est: necesse est & in anima has esse differentias. & est hic quidem intellectus talis, quòd omnia fiat: ille verò, quòd omnia faciat, vt quidam habitus: vt lux. quodammodo enim etiam lux facit eos, qui sunt potentia, colores actu.

Postquam quatuor quæsiuit in intellectu, qui est potẽtia: uenit deinceps & ad intellectum, qui est actu: & in eo decẽ quærit. Primũ quidẽ, quòd omnia facit intellectus. Secundũ autem, quòd substantia operatur. Neq; enim ut aliæ substantiæ operationes proponunt, sic est & in intellectu, qui actu est. Neq; enim substantia intellectus, qui actu est, proponit operationem: sed ex seipsa, ipsa substantia ipsius est operatio: & nõ est substantia intellectus, qui actu est, aliud ab eius operatione. Tertium, inquit, inest intellectui, qui actu est, quòd semper intelligat, & operetur, & ab operando nunquã desistat. Quartum, quòd est animalis. Quintum, quòd immortalis, & quòd separabilis. Sextum, quòd cũ habitu, & luce habet proportionẽ. Sicut enim lux nõ ipsa facit colores, sed, quæ sunt, formas apertas reddit: sic & intellectus, qui actu est, res non facit, sed formas imprimit & insculpit in eo, quod potest. Octauum, quòd qui est potentia intellectus, ab eo, qui actu est, differt tempore, & ipso subiecto. Nonum, obliuiscitur intellectus. Decimum, quòd semper cum imaginatione operatur. Hæc sunt capita dictionis contextus, quæ dicit inesse intellectui, qui actu est. Et cùm nihil aliud dixisset, interpretes ad multas, & uarias uias uersi sunt, alijs aliter accipientibus intellectum, qui actu est. Alexander quidem actu intellectum appellauit unum omnium principium, siue intellectum, qui est foris. Marinus autem intellectũ actu dixit, non unum omniũ principiũ, sed quendã dæmonis intellectum, uel angelicũ. Vt semel itaq; dicam, nec nostrum dicit intellectũ, qui actu est, nec eum, qui est unius omniũ principij. Plotinus autem actu intellectũ intellexit humanũ intellectum: hunc quidem semper operantem: illum uerò aliquando. Errauit autẽ Plotinus ex Platone. Cùm enim ex illo audiuisset, esse semper mobilem animam: existimauit eũ illam semper mobilem dicere, quòd semper intelligat. & propterea esse existimat intellectum semper intelligentem. Plutarchus autem, quod & nos ponimus, non existimat esse apud nos duplicem intellectum, sed simplicem. & hunc simplicem dicit non semper intelligentem, sed aliquando intelligentem. Existimat ergo Plutarchus intellectum, qui actu est, eum dicere humanũ, quem putat etiam quandoq; intelligere. Tot fuerunt opiniones de intellectu, qui actu est, quatuor numero: Alexandri: Marini: Plotini: Plutarchi. Et una quæq; earum probabilibus ad sui defensionem rationibus utitur. Aequum est ergo exponere, quid unaqueq; pro se afferat. Alexander quidem dicebat esse actu intellectum, primam causam. Errabat autem ex eo, quòd audiret, eum omnia facere. Quis est enim, qui omnia facit, nisi prima causa? Si ergo dicit Aristoteles, quòd, qui secundum actum est, intellectus omnia facit: uidelicet, intellectum secundum actum, primam causam dicit: & quòd rursus dicit cum substantia concurrentem habere operationem intellectũ, qui actu est: quod est soli deo proprium. Neque enim noster uidetur intellectus per potentiam facere operationem. Et rursus, quòd semper operatur. Hinc ergo fallebatur Alexander, & dicebat hæc nulli, nisi soli deo, cõuenire. Est enim solius dei proprium cum substantia concurrentem habere operationem, & semper operari & agere. Plotinus autem fallebatur ex eo quod est semper operari: & supponebat esse in nobis intellectum semper operantem, & eum dicebat esse actu intellectum. Marinus autem utriusq; rationibus utens, dæmonis intellectum dicebat Aristotelem dicere. Humanus enim nõ est, eo, quòd dicit eum omnia facere, & per substantiam operatur, & semper intelligit. Sed neque, qui exterius est, intellectus. Si enim dicit, Cum luce, & habitu habet proportionem, & quòd cum imaginatione operatur, & obliuiscitur: non sunt autem hæc intellectus, qui exterius aduenit. Dicere ergo, quòd cùm luce, & habitu habet proportionem, ostendit hæc esse propria alicuius intellectus, qui est medius inter exterius accedentem, & humanum, nempe angelici intellectus. Nam & lumen est medium inter id, quod illuminat, &, quod illuminatur. & habitus est medius inter aptitudinẽ, & propensionem: his autem intellectum assimilauit. Quare intellectum, scilicet, dicit medium quendam inter eum, qui exterius accedit, & humanũ. Plutarchus autem se iustis rationibus defendit, dicens, quòd est hic de anima tractatus, nec fuit, quòd Aristoteles de intellectu, qui exterius aduenit, dissereret: sed actu intellectum appellat humanũ. Deinceps aduersus ea, quæ à tribus, Alexandro, inquam, Marino, & Plotino dicuntur, communis fit incursio. Inuenimus enim Aristotelem dicentem, quòd actu intellectũ subiecto quidem idem est: tempore autem diuersus ab eo, quod est potentia, & quod actu. Nam, cùm prius sit potentia, actu postea factus est. Si hæc ergo in cõtextu dicit Aristoteles, uidelicet nec deũ nunc dicit intellectũ, qui est secundũ actũ, ut Alexandro uidetur, Deus enim nõ erat prius potẽtia, sed est actu, ut qui sit fons bonitatis. Neque dæmonius, uel angelicus prius esset potẽtia. Nam & hos uult Aristoteles esse actu intellectus. Quare malè quoq; dicit Marinus. Sed & Plotino aduersatur: Si enim secundũ eũ, semper agit: nõ erat prius potentia. Aristoteles autẽ dicit, quòd erat prius potentia. Per hæc ergo clarum factũ est, quòd nec deũ dicit, nec dæmoniũ siue angelicũ intellectum nec intellectum, qui semper operatur: sed de eo intellectu agit, qui est in nobis. Hæc est prima oppugnatio. Secunda autem hæc est. Quomodo dicit Aristoteles, quòd intellectus solus est immortalis, & æternus? Ait enim. Et hoc solum est immortale, & æternũ. Siue enim primam causam intellexerimus,

non est sola immortalis. Sunt enim & alia immortalia. nec si angelicum, uel dæmoniũ intellexerimus, is est rursus solus immortalis. nã et prima causa est, immortalis. Nec rursus si, secũdũ Plotinũ, intellexerimus intellectũ, qui semper intelligit, is est solus immortalis. Sunt enim et alia immortalia, ut, qui aliqñ intelligũt, intellectus. neq; enim soli intellectus, qui semper intelligũt, sunt immortales: sed et, qui quãdoq; intelligũt, secundũ Plotinũ. Quare & hæc est cõmunis aduersus eos incursio, quòd ipsi non inueniant, de quonã intellectu dicit Aristoteles, cùm dicit esse solum immortalem. Qui autẽ dicunt intellectũ humanũ aliquãdo intelligere, & hoc solum esse, & nos non habere alium intellectum, possunt respondere, & sic dicere, quòd, cùm multa sint, quæ hominẽ perfectum, & absolutũ constituant, solus intellectus est immortalis, & æternus. Illud ergo, solus, ad ea, quæ hominem perficiunt, & cõplent, referendũ est. Plotinus autẽ hanc responsionem pro se afferre nõ potest. Duos enim supponit intellectus: eum, qui semper intelligit: et eum, qui quãdoq;. Quẽ ergo potest solũ dicere immortalẽ? Siue enim eũ, qui semper intelligit, fallitur: Nam & is qui aliquando intelligit, est immortalis. Siue eum, qui quandoq; intelligit, dicat immortalem: sed &, qui semper intelligit, secundum eum. Quare nec Plotinus dicere potest, quomodo nos dicimus, solummodo immortalẽ intellectum. Pulchre autem adiectum est, immortalem, & æternũ esse intellectũ. Nam & irrationalis, & uegetatiua sunt quidem immortales, nõ autẽ æternæ. Si enim uitam suppeditant: nihil autem suscipit contrariũ eius, quod suppeditat: Si ergo uitam habent: & sunt immortales, nõ autem æternæ. Aeternũ enim dicitur, secundũ id, quod semper est. Immortale autem, secũdum id, quod est semper uiuere. Quare intellectus solũ ex ijs, quæ sunt in nobis, & semper est, & semper uiuit. Irrationalis autem, & uegetatiua semper quidẽ uiuere dicitur, nõ autem semper esse. Quare & hoc humano intellectui inest. Hæ sunt cõmunes incursiones aduersus tres. Aduersus Alexandrũ autẽ, & Marinũ hoc possumus dicere, quòd eum, qui est secundum actum, intellectum separabilem dicit, non separatum. Prima autem causa, quam dicit Alexander esse actu intellectum, uel dæmonius, seu angelicus, quem dicit Marinus, sunt separati, non autem separabiles. Separabile quidem significat, quod nondum quidem est separatum, sed potest separari: illi autem sunt iam separati, & prima causa, & dæmonius, seu angelicus intellectus, non solum ratione, sed & substantia, quod est, subiecto. Quare & ex ipsis uerbis textus incursio est, quòd dixerit eum, qui est secundum actum, intellectũ esse separabilem, & non separatũ. Sed & alia est incursio, quòd hunc, qui est secundũ actum, intellectũ animalem appellat. Non autem prima causa est animalis ò Alexander, nec dæmon, siue angelicus, ò Marine. Quare nec eũ, qui est secundũ actum, intellectum, nec angelum possumus intelligere, nec primam causam: sed eum solum, qui in nobis quandoq; operatur, humanum: Et, quòd in contextu dicit intellectum, qui est secundum actum, cum imaginatione operari. Non autem prima causa cum imaginatione operatur, nec dæmon, nec angelus: sed solus, qui est in nobis, intellectus. Et hæc ergo cõmunis est aduersus Alexandrum, & Marinum incursio. Aduersus Alexandrum autem seorsum hæc possumus dicere: Quomodo possumus mente comprehendere, quòd intellectum, qui est secundum actum, primam causam dicat? si quidem luci & habitui eum cõparat. Prima enim causa substantia est, & non habitus: & substantias producit: & nullam cum luce habet proportionẽ, sed cum ipso sole. Quare & hoc ei, qui in nobis inest, intellectui cõuenit. Et rursus dicit Aristoteles, quòd, sicut lux nõ facit colores, sed eos esse manifestat, sic & intellectus omnia facere uidetur, quòd omnia manifestet. Est autem absurdum hoc de prima causa dicere. Prima enim causa ipsam substantiam producit eorum, quæ sunt: & nihil est, quod ipsa non fecerit. Et rursus, ò Alexãder, ipsum habitum appellauit. habitus autem est, quod est secundũ potentia. Prima autem causa nullo modo est potentia. Et rursus de eo dicit Aristoteles, quòd subiecto quidem idem est, tempore autem diuersus ab eo, quod est potentia, & actu. Prima autem causa nullo modo se prius quid habet uel potentia, uel actu. Et alioqui obliuisci quoq; dicit intellectũ: hoc autem quì inerit ei, qui est exterius? Qui enim inest in nobis intellectus, is est qui obliuiscitur, per eam, quæ est corpus, habitudinem impeditus. Quæcunq; ergo dicit Aristoteles conuenire ei intellectui, qui est secundum actum: ea dicit de humano intellectu, qui à potentia fertur in actum. Hoc autem demonstratur, si ea, quæ illi non inesse uidẽtur, dico autem omnia facere, & substantia operari, & semper intelligere, ostendemus ei inesse. Scire ergo oportet, quòd omnia facere dicitur intellectus, qui actu est, quòd omnium typos describat in intellectu, qui est potẽtia. Quare & eum Plato stylo, quo scribitur, assimilat: Aristoteles autem ex seipso ipsum scriptorem supponit. Si enim, qui potẽtia est intellectus, fit omnia: qui ergo actu est omnia facit. Quare hoc in intellectu humano inesse potest. Qui enim exterius aduenit, non describit omnia, quæ sunt in intellectu potẽtia: sed is qui in nobis actu est. Ei autem conuenit & aliud, quod dicit, quòd per substantiã operatur. Et ut hoc intelligamus, paulo altius præsumamus. Sciens neq; anima est solum: neq; scientia solum: sed est quid ex utrisq; commixtum. Componitur enim sciẽs ex anima, & scientia: & proportionem quidem habet anima cum materia: scientia cum forma. Et quoniam cuiusuis rei, ut in Physica nouimus, magis substantia est forma, quàm materia: substantia ergo scientis est scientia: & sciens secundum scientiam operatur. Ostensum est autem ipsam esse scientis substantiam. Neq; enim secundum aliam illam, & sublimem contemplationem, quòd, sicut in deo, ipsa est actu substantia. Nam in animis, & alijs substantijs, seorsum à prima causa, & substãtia est, & potentia, & actus. Substantia ergo operari dicitur, quòd scientia dicatur ueluti substantia animæ. Ex meliori ergo intellectum nominauit. Quoniam enim actu agit, & operatur intellectus: & actu existẽs operatur: in omnibus autem actu melior est substantia: propterea ergo uolens dicere eum actu operari, dixit, substantia: ut ab uno pretiosiore totum sæpe significamus. O' mihi dilectum Teucer caput. Et hoc ergo conuenit intellectui hominis, qui actu est. Actu enim existens intelligit. Qui autem est exterius, ex seipso actus est. Quòd autem, quatenus pretiosum quid est, substantiam accepit, declarat dicens: Quod enim hoc sic est, clarũ. Agens enim est patiente pretiosius, & principium materiæ. Qua de causa substantiam ut pretiosiorem accepit. Porrò & tertium ei conuenit, quòd intellectus semper intelligit: non, ut Plotinus putat, quòd semper ipse per totũ intelligit: nõ enim unũ numero intellectũ semper intelligere dicimus: sed quòd in toto mũdo humanus intellectus semper intelligit. Quòd si ego non intelligo, alius quidem certẽ intelligit. Et successione illud semper fit, ne apud nos deficiat dei illuminatio. Si enim non semper intelligimus: quando nõ intelligimus, deficiat. Si autem sic dicimus illud, semper intelligere: hoc inest in humano intellectu. Semper enim intelligere dicimus non in uno secundum numerum, sed in omnibus: sicut & hominẽ semper uiuere dicimus, nõ propter Socratem, sed quòd homo quispiam semper uiuit. Vel quòd semper dicitur intelligere, quoniam potest semper intelligere. Qui enim habet intellectũ, in quacunq; hora uult, intelligit. Quare hoc humano intellectui inest. Qui enim exterius accedit intellectus, qui unus est numero, omnia intelligit. Et hæc quidem dicta sunt ad exprimendam contemplationem. Plurimum autem à nobis laboris suscipitur, ut hæc decem capita in dictionis contextu ostendamus, eaq;

mus,eaq; dilatemus.& in his finitur contemplatio. Quoniam sicut in omni natura est aliquid,hoc quidem materia unicuique generi:illud uerò,quod omnia illa potentia.Ex his quidem uult ostẽdere,quòd omnia facit intellectus,& est animalis.Orationem autem sic producit,quòd sicut in naturalibus,& artificialibus,est,quod est potentia,&,quod effectricem causam dixit: sic & in anima, inquit, est intellectus potẽtia,& intellectus actu. Et per hoc quidem quod dixit,In anima,ostendit esse animalem. Actu ergo omnia facit : ex quo habes,quòd omnia facit. Ecce ergo duo capita.Quare autem,postquã dixit in unaquaq; natura,dixit & in unoquoq; genere? Dic,quòd illud,In natura, uniuersalius dixit: Hoc uerò, Vnicuiq; generi,particularius, ut sit eiusmodi:quòd,sicut in unoquoq; animali,quod,naturam,dixit,est,quod est potentia,&,quod actu:sic & in unoquoq; genere sunt hæc,ut humano,uel equino,uel hoc,uel illo. Vt habitus quidam sicut lux.Lux enim quodammodo facit colores, qui sunt potentia,esse actu colores.Ecce aliud propriũ intellectus, quòd cum habitu , & luce proportionem habeat : & meritò. Quemadmodum enim lux facit colores uisibiles:non enim facit ipsos colores,sed ipsorum operationem profert: & sicut habitus operationem producit,nõ substantiam:sic &,qui est in nobis,intellectus operationem profert, non substantiam. & ideo cum his habet proportionem . Si autem hæc ita sunt:non de diuino intellectu agitur.ille enim etiam substantias producit.Porrò & secundum aliud habet noster intellectus proportionem cum habitu:non,quòd sit qualitas,sed quemadmodum se habet habitus ad id,quod est primum potentia, ipsum enim perficit: sic &,qui est secundum actum,intellectus,ea, quæ sunt potentia intellectus,perficit.Eo autem,quòd illum luci aßimilauit,falsus est Alexander, propterea quòd dixit Aristoteles ipsum omnia facere,sicut lux.Sed falli non debuit.adiecit enim Aristoteles, Quodammodo. Deus autem non quodammodo omnia facit:sed per omnem modum omnia facit.

Et sic intellectus separabilis, & immixtus, & affectione vacuus, cùm substantia sit actu. Semper enim pretiosius est, quod agit, eo quod patitur:& principium materia.

Ecce aliud proprium dicit,quòd est separabilis : & cur non diximus in cõtemplatione id,quod immixtum est,& impaßibile,eũ intellectum dicere ? Quoniam hæc comprehenduntur in separabili.Quod enim est separabile,est immixtũ, & impaßibile.Per hoc autem quod dicit,Cum substantia sit actu,aliud dicit proprium,quòd substantia operatur.Et quòd hoc secundum id,quod est pretiosum,accepit,significat,dum dicit, Semper enim quod agit melius est eo,quod patitur: id est,quod actu est, eo,quod est potentia.Quod enim agit actu est : Quod patitur autem, potentia.Et principium materia est pretiosius.Principium dico formam.Et substantia ergo ut pretiosior nunc dicta est:non quòd intellectus habeat substantiam sine potentia:hoc enim est in intellectu, qui est extra : non in eo,qui in nobis est. Hic enim habet potentia.

Idem est autem scientia secundum actum, quod res.

Hoc in medio interiecit,quòd, qui secundum actum est, intellectus sit res ipsa,sicut intellectus,qui est potentia,potentia res ipsa est.

Quæ autem secundum potentiam, tempore prior est:in uno omnino autem nec tempore : sed non quãdoq; quidem intelligit,quandoq; verò non intelligit.

Aliud dicit propriũ intellectus,quòd,qui est potentia, intellectus,tempore prior est eo,qui est actu. Et ne quis dicat quòd hoc falsum est in uniuerso mundo,hoc,scilicet,alio actu, alio potentia,prius est,inquit. Non enim quandoq; operatur intellectus,quandoq; uerò non,in uniuerso mundo: sed semper. Alio, actu,non potentia,prius est.Et ex hoc habes aliud proprium, quòd semper intelligit.Propterea ergo dixit,quòd in eodẽ homine,quod potentia est,prius est eo , quod actu est,non in uniuerso mundo.In uniuerso enim mundo,dicũt nonnulli, nihil alio prius est:nec, quod potentia est,eo,quod ãctu est : neque,quod actu est,eo,quod est potentia. Si enim æternus est mundus secundum Aristotelem: neutrum altero prius est:sed sunt contemporanea.Et hoc simile est ei,quod uulgo apud idiotas quæritur, utrum sit prius ouum,an gallina. Hoc autem innuit cùm dicit, Omnino autẽ nec tempore,pro eo quod est, in toto mundo : & omnino,pro eo quod est,in uniuersum seu in totũ,& mundanè: tempore autem præcedit id,quod actu est,id, quod est potẽtia.

Separatus autem,est tantum id,quod est.

Et hoc rursus interiectum est,quòd,quando intellectus fuerit separatus,& fit secundum actum,tunc fit id quod est,id est, propriè intellectus. Qui enim est potentia , non est propriè intellectus.

Et hoc solum immortale,& æternum.

Ecce rursus aliud dicit proprium,quòd immortalis, & æternus est intellectus.Hoc autem solum dixit eorũ, quæ hominem constituunt.Solus enim hic est æternus,& immortalis. Irrationalis enim,& uegetatiua anima,ut dictum est, immortalis quidem est,non autem æterna. Immortalis autem dicitur, etiamsi corruptibilis putetur:quoniam non quatenus est anima, corrũpitur,sed quatenus est in corpore.Quamobrem Plato quoq; dicit omnem animam immortalem , hoc dicens de uegetatiua , & irrationali.Materia autem uiceuersa æterna quidem est, sed nõ immortalis. Quamobrẽ intellectus exitij expers dicitur,ut qui sit & æternus,& immortalis. Vide autem, quòd hoc non dicit de intellectu,qui est exterius.Illud enim,Solum,in neutro positum,ad id,quod superius dictum est , construitur,quòd μόριον ἐστὶ ψυχῆς , id est,pars est animæ,ut sit sensus. Hæc autẽ pars animæ est & immortalis,& æterna. Qui autem est exterius, non est pars.

Non meminimus autẽ , quòd hoc quidem est affectione vacuum : pasiuus autem intellectus,corruptibilis.

Vide,quòd aliud propriũ dicit,quòd intellectus obliuiscitur. Plutarchus quidem dicit,quòd hoc tanquã aduersus dubitationem dictum est,quæ dicit: Cur intellectus nõ semper intelligit, siquidem intus habet cognitiuam facultatem? & soluens dicit, quòd hæc causa est,quòd ipse cũ imaginatione operatur:illa autem corrupta,nõ amplius per illã operatur,& nõ per seipsum. Dubitant autem hoc modo.Certè obliuiscitur intellectus particularium,quæ in alia uita egit, in quibus imaginatio cooperata est,q; ea corrupta sit : cur ergo eorum nõ meminit intellectus, quorũ typos ab imaginatione retinuit,& quæ ipse per seipsum operatus est?Scimus enim,q; ipsi etiam Aristoteli uidetur , esse quædã,quæ intellectus agit sine imaginatione: ut ad seipsum cõuersionẽ: incorporeorũ cogitationẽ:ad diuina cõuersionẽ: uniuersaliũ cognitionẽ:&,ut semel dicã,quæcunq; sine sensu intelligit,ea etiã sine imaginatione intelligit. Ad quod dici potest, q;,si in morbo particulari diuertuntur,et eorũ,quæ nuper acta sunt,obliuiscũtur,ut etiã Thucydes scribit,dicẽs, eos suijpsorũ esse oblitos:quanto magis in totius uitæ mutatione obliuiscũtur eorũ,quæ paulò antè facta sunt? Ex hoc autẽ tria habe placita: quòd imaginationẽ corruptibilem existimat : ecce enim dicit, intellectum paßiuum esse corruptibilẽ : et aliud placitum, qđ quem dicit intellectum non recordari,cum impaßibilem & esse

ctibus non obnoxium dixit. Qui enim est exterius, non dicitur obliuisci.

Et sine hoc nihil intelligit.

Aliud propriũ dicit, quòd sine imaginatione intellectus nõ agit. Vide autẽ, quòd hoc dictũ opus habet aliquo, quod ipsum parumper recreet & leniat. Non enim semper agit cum imaginatione: nisi fortè dixeris, quòd, quãdo circa paticularia uersatur. Vel dic etiam aliud, quòd sine imaginatione paucæ sunt operationes. Nã & quando circa diuina operatur, prætercurrit imaginatio, ijs, quæ figuris, & typis carent, typos & figuras imponens. Et propterea eam Plato dicit extremũ malum. Si ergo ferè in uniuersum cum imaginatione operatur: quod fit ut plurimum, pro eo, quod semper, accepit. Vel dic etiã aliud, quòd intellectus semper cum imaginatione operatur. Si enim omnis scientiæ principium est sensus: & si defecerit sensus, & imaginatio deficit. Si autem imaginatio deficit, & intelligentia. Quã ob causam & ij, qui sunt à natiuitate cæci, nec de coloribus imaginãtur, nec intelligunt. Clarum est ergo quòd sine imaginatione intellectus non agit. & in his finitur, deo est gratia, praxis, praxis, deo annuente, quartadecima.

Indiuisibilium itaq; intelligentia in ijs est, circa quæ non est falsum: In quibus autẽ falsum est, & verum, iam quædam est compositio mentis conceptuum.

Post intellectum potentia, qui habuit quatuor capita, & intellectum actu, qui decem, quæ dicta sunt, habuit capita, uenit deinceps ad intelligibilia. Sciendũ autem, quòd in rationali quidem anima ab intellectu incipere oportet, ut qui sit intelligibilibus manifestior: in irrationali autem à sensilibus, ut manifestioribus. Vbiq; enim à manifestioribus doctrinæ initium capiendũ est. Postquam ergo de intellectu docuit, uenit ad intelligibile. Dicit ergo, intelligibile esse indiuisibile. Ex hoc autem ne existimaueris, quòd intellectum dicat sola indiuisibilia nosse. Nouit enim, & indiuisibilia, & ea, quæ diuiduntur: sed indiuisibiliter, & centricè nouit, quæ diuiduntur. Nam & centrũ circulũ, seminis instar, continet. Omnis ergo intellectus indiuisibiliter intelligit. Hoc est enim proprium intellectus, quòd diuisibilia colligat, & uniat, & ea indiuisibiliter intelligat. Quòd autem etiã diuisibilia indiuisibiliter nouit, apertè ostendit, quòd ipse dixit, ubi agitur de demonstratiuo syllogismo, nõ solũ esse scientiam, sed & scientiæ principiũ, quo terminos nouit, principiũ scientiæ, intellectum appellans, scientiam autẽ cogitationẽ: & ecce intellectum determinatè, & indiuisibiliter dicit res cognoscere. Quoniam ergo de indiuisibili agitur: scire oportet, quòd quinq; modis accipit indiuisibile. Dicitur enim indiuisibile, terminus. Scimus enim, propositionẽ duos habere terminos, subiectum, & prædicatum. Quemadmodũ, Propositio est, Plato ambulat. Et Plato, est terminus: & ambulat, terminus: &, ut semel dicam, terminus est, ut in libro Peri hermenias didicimus, uox simplex. Hoc est ergo primum significatum indiuisibilis, terminus. Secundũ est significatũ, continua magnitudo. Hæc enim est potentia quidem diuisibile, actu autem indiuisibile. Tertium autem est significatum, quod est in quantitate indiuisibile, ut punctus: unitas: nunc. Hæc enim sunt, quæ in quantitate sunt indiuisibilia. Quartũ significatum indiuisibilis, est materialis forma. Ipsa enim non diuiditur, sed, quod ei subiectum est. Quintũ significatũ est forma immaterialis. Hæc sunt indiuisibilis quinq; significata. Vnde & dubitationes duas mouere possumus: unam quidẽ, quomodo à termino alia quatuor indiuisibilia distinxit: siquidẽ & alia quatuor sunt termini? Vnumquodq; enim eorum est uox simplex, et propterea terminus: Neq; enim propositio est, si dicas, continua magnitudo: nec rursus propositio est, si dicas, forma immaterialis. Vnus enim terminus est solum unumquodq; eorũ. Ex uno autẽ termino solũ nõ fit propositio. Si hæc ergo ita habent, quomodo ea à termino distinxit, siquidem ipsa quoq; sunt termini? Hæc est prima dubitatio. Ad quã dicemus, quòd aliud est dicere terminum simpliciter: & aliud est dicere, talem terminum. Primũ ergo indiuisibilis significatũ terminũ simpliciter significat: alia uero quatuor talem terminũ. Non ergo præter rationem, sed cũ magna ratione id, quod est simpliciter terminus, à tali termino distinxit. & hæc, est solutio. Secundũ hoc dubiũ mouent, cur formam materialem à magnitudine secreuit? Atqui ipsa magnitudo est forma materialis. Informi enim materiæ prima forma, ante omnes alias formas, hæc accedit magnitudo. primũ enim quantitatem, deinde sic qualitatem suscipit. Si ergo magnitudo immaterialis forma est: cur ipsam à forma materiali seiunxit: siquidem magnitudo sub formam materialem reducitur? Hæc est dubitatio, ad quam dicemus, quòd non quamuis materialem formam à magnitudine distinxit: sed illam, quæ accedit, postquam magnitudinẽ materia suscepit. Materia enim, formæ magnitudine suscepta, manet in mẽtis conceptu: reliquis autem formis susceptis, fit sensilis. Seiunxit ergo formam, quæ est actu, à forma, quæ est in intellectu, id est, à forma magnitudinis. Ea enim, etiamsi materiæ accesserit, ipsam intellectui relinquit: neq; enim uideri potest materia magnitudine prædita per se sine alia forma, nisi intellectu tantũ. Quare & si materialis forma est magnitudo: ipsam tamen à forma materiali secreuit, non quauis, ut iam dixi, sed ab ea, quæ actu est, & quæ sensilem ostendit materiã. Quare sub diuisionẽ aliquã cadunt hæc quinque indiuisibilis significata. Est autem hæc diuisio. Terminus uel simpliciter est terminus, uel talis. Si itaq; est simpliciter terminus, facit unum significatũ indiuisibilis, terminũ. Si uerò est talis terminus: uel est potentia quidem diuisibilis: actu autẽ indiuisibilis. Si ergo potẽtia quidẽ est diuisibilis: actu autẽ indiuisibilis: uel per se est diuisibilis; uel per accidens. Si ergo fuerit per se diuisibilis: facit continuam magnitudinem. Si autem per accidẽs fuerit diuisibilis: facit formam materialem: & sic quidem est, si potentia quidem fuerit diuisibilis, actu autem indiuisibilis. Si autem & potentia, & actu est indiuisibilis: uel cum materia quidem est, & facit indiuisibile, quod est in quãtitate: ut unitatem: punctum: nunc. Vel est immateriale, & facit formam immaterialem. Quoniã ergo ex diuisione didicimus, quòd quinq; sunt significata indiuisibilis, uideamus deinceps, quomodo intellectus unumquodque eorum intelligit. Sciendum ergo, quòd intelligit terminum, qui est indiuisibilis, cùm sit ipse indiuisibilis, ut uocẽ simplicẽ. Quare neq; ut uera, neq; ut falsa. Circa enim simplices uoces non consideratur nec uerũ nec falsum, sed circa cõpositas. Et quamnã ob causam in contextu falsi tantũ meminit, & non itidem ueritatis? Dicit enim, In indiuisibilibus quidẽ intelligẽtia, circa quæ nõ est falsum, & nõ subiunxit, et circa quæ nõ est ueritas. Nouit enim in libro Peri hermenias, nõ solũ falsum, sed & uerum non esse in simplicibus uocibus. Quomodo ergo ipse in contextu solius falsi meminit? Et dicimus, quòd in libro, qui est post naturalia, quẽ Metaphysica uocant, in cõtraria est opinione ei, quòd in libro Peri hermenias dixerat. In libro enim Peri hermenias nec uerum nec falsum dixit considerari circa simplices uoces, seu in terminis: sed in propositionibus uerum, & falsum apparere dixit. In Metaphysicis autem ait, in simplicibus uocibus, seu in terminis, falsum quidem nõ considerari, sed considerari ueritatẽ. Intellectus enim, quando simplici aggressione se applicans ad unam quamq; simplicem uocem, idem est autẽ dicere, terminũ, seorsum, & per se intellexerit: uerè intellexit nullo alio adiecto: ut dum dicitur, Ambulat, intellectus quidem protinus incessum intellexit, nullo alio addito: sed per hoc tantũ. Rursus in comedẽdo, manducationẽ, & cibi cõmunitionẽ protinus

protinus intelligit, hoc est dentē conuersione circuagentē, sine alia additione. Hoc itaq; dicit in Metaphysicis: nunc autem eum tractatū sequitur: & propterea à simplicibus uocibus ueritatē non arcet, sed solū falsum: eo quòd intellectus nunquā fallitur, sed est semper uerus, secundum Plotinum dicentem: Intellectus uel attigit, uel non attigit. Quare errare non potest. Sciendum autem quòd duplex est ueritas, uel substantiua, uel falso opposita. Substantiua quidē, ut si ita dicā, Hic homo est propriè: Hoc autem dico, ut ad eum, qui est in pictura. Ille enim non est homo propriè: Illud ergo, eum esse, uel subsistere, de solo homine uerè dicitur. Hæc cùm de intellectu dixisset, quòd terminum uerè cognoscit, conuertitur ad cogitationem, & dicit ipsam non solum esse ueram, sed etiam falli. Iam uerò & aliud est, quòd intellectus quidem omnia uniformiter nouit: cogitatio autem, ut in cōpositione: & non idem est. Intellectus enim, ut continuū, & unum, nouit, quod nouit. cogitatio autem, ut compositū ex multis, ipsum nouit: quemadmodum in porta: ipsa enim ex multis lignis est cōposita. Et similis est cogitatio Empedoclis amicitiæ, quæ ea composuit, quæ sunt ex contentione diuisa. Certè & ab Empedocle dictum est, quòd nisi esset amicitia, multorum uertices collo carentes germinassent: hoc est, fuissent capita sine collo, nisi esset, quæ ea connectit, amicitia. Tertiū ad hæc dicit esse cogitationis proprium, quòd ipsa fallatur, uel propter prædicatum, uel propter tempus. Si enim dixero, Homo alatus uel est, uel erit, uel fuit, falsa est propositio, propter prædicatū terminum, dico autē alatum. Si autem dixero, Heri troiana fuerunt, hic propter tempus fuit falsa propositio. in æternis autem circa id tantū, quod prædicatur, fit falsum: nō ita autem & circa tempus. Si enim dixero, erat, uel est, uel fuit deus, semper uerum dico: Quod enim semper est, dico. In non æternis autem, & secundum tempus, falsa fit propositio, & secundum prædicatū. Secūdum prædicatum quidem, ut si dixero, Hircoceruus est nunc, falsum enim extitit, non secundum tempus nunc, sed secundū prædicatum, est: & rursus si dixero, Vmbra nunc est corpus, falsum extitit, non secundū illud, nunc: nō solum enim nunc non est corpus, sed neq; erat, neq; erit, sed secundum id, quod dixit, corpus est. Quare in generabilibus falsum fit dupliciter in cogitatione, uel secundum prædicatum, uel secundum tempus. in æternis autem secundum prædicatum tantū. Intellectus autem nihil habet horum. Semper enim omnia intelligit: & nō habet falsum, nec secundum prædicatū, neq; secundum tempus. Quartum autem in his dicit cogitationis proprium, quòd ipsa quidem circa propositiones uersatur: intellectus autē circa terminos. Quando autem dico circa propositiones, ne existima me hoc dicere iuxta modum dictum in logica, quòd circa affirmationem uersatur, tanquam compositionem, quoniam ipsa componit prædicatum cum subiecto: circa negationem autem, ut diuisionem, quoniam ipsa negat, & diuidit prædicatum à subiecto: non albus enim, inquit, homo: nunc enim dicimus quòd cogitatio & circa affirmationem uersatur, ut diuisio, & compositio. Si enim affirmatio, quatenus quidem coniungit, compositio dicitur: quatenus autem est in duobus, quæ possunt diuidi, diuisio est. Negatio autem, etiamsi dicit, non albus Socrates, ei nigrum coniungit, et rursus est compositio: est & diuisio, quatenus album ab eo seiungit: & sic nunc cogitatio dicitur circa propositiones uersari. Hæc cùm dixisset tanquam per digreßionem, quoniā dixit, quomodo intellectus intelligit terminum: quærit deinceps, quomodo intelligit indiuisibilē magnitudinem, quod erat secundum indiuisibilis significatum. hoc autem est & tertiū. Magnitudo enim est tertium: & totum enim est, & partes habet, & est compositum. Et, ut totum quidem, ipsam intellectus sine tempore intelligit, & in instanti. Neq; enim potest intellectus ipsam in tempore intelligere. Omne enim tēpus est diuisibile. Si enim in diuisibili intelligeret: & , quod intelligitur, quod est magnitudo, esset diuisibile. Sicut enim habet tempus, ita & magnitudo. Atqui est indiuisibile actu: ut totum enim ipsum intelligit: totum autem est indiuisibile. non ergo ipsum in tempore intelligit, sed in instanti, siue nunc. Quòd nisi sine tempore, & in instanti ea intellectus sciret, non amplius totum intelligeret in ipso tempore: & inueniretur aliquando non cognoscens. Cogitatio autem in tempore ipsam cognoscit. Atqui & ut partes habentem, ipsam intelligit magnitudinē intellectus, diuersas partes in diuersis instantibus intelligens, unamquanq; partem actu nunc intelligens: ut compositum autem, ipsas non amplius intelligit intellectus, sed cogitatio. Cùm ergo magnitudo tribus modis intelligatur: ut totum: ut partes habens: ut compositū: duo quidem intellectus intelligit: ut totum, & ut partes habētem: Vt compositum autem, cogitatio. Materialem uerò formam nouit intellectus, nō utiq; per se, sed per mediam imaginationem. Sensilia enim non potest per se intelligere intellectus: opus enim habet imaginatione. Hæc ergo nouit per intermediam imaginationem. Non autem, quia per intermediam imaginationem intellectus intelligit, iam propterea diuisibiliter intelligit. Inest enim & in imaginatione aliquid indiuisibile. & , quòd hoc uerū sit, manifestum est: eo, quòd primi typi à secundis non delentur: nempe, quòd in ea, uidelicet, sit quid indiuisibile. Et secundum hoc indiuisibile eam intelligit intellectus, ut ipsam rursus indiuisibilem intelligat. Rursus, quod in quantitate est indiuisibile, intelligit intellectus secundum negationem. Sicut enim lucis negatione tenebras intelligimus: sic numeri negatione intelligimus unitatem: & temporis negatione, instans, & quod nūc est: & magnitudinis negatione, punctum. Quare secundum negationem intelligimus, quod est in quantitate indiuisibile. Si quis autem dicat, & nigrum secundum albi negationem cognosci, fallitur. Ambo enim formam sortita sunt: & ambo agunt: hoc quidem congregans: illud uerò disgregans: & ambo per se affirmatiuè cognoscuntur. Nisi fortè nigrum pro tenebris acceperis: ut illud, Nigræ mortis. Et hæc quidem noster intellectus negatiuè cognouit. Diuinus autem intellectus omnia affirmatiuè, & applicatiuè cognouit, præter malū. Hoc enim nō nouit, ut id nō faciat. Quod enim nouit, id & facit. Est eius enim substantialis cognitio. & ideo dictum est, Dixit, & facta sunt. Hoc autem sacræ scripturæ uerbum potest duobus modis exponi. Quoniam, quod cognoscit, & dicit, hoc etiam fit: uel quoniam est repentina, & quæ momento temporis perficit, eius operatio, propterea dictum est, Dixit & facta sunt. Ex hoc autem habes quoddam corollarium, quod sequitur. Si enim negatiuè dicit intellectum operari: non utiq; de intellectu diuino uerba facit. & sic qui in nobis est intellectus, cognoscit id quod in quantitate est indiuisibile. Immaterialem autem formam cognoscit secundum hæc quinq;. Vel enim ut causam, idq; uel effectiuam, uel perfectiuam. Neque enim ut finalem tantum, ut quidam putant, ipsam cognoscit: & , ut nō habentem contrarium, ipsam cognoscit. Nostro enim lumini, & bono est aliquid contrarium. Apud ipsum autem nō est: cognoscit autem ipsum, ut & , quod intelligit, & , quod intelligitur. Intus enim habens deus cognoscendi facultatem, etiam seipsum intelligit. Quoniam ergo hæc dicta sunt, in his finitur contemplatio, deo est gratia.

Vt qui vnum sint, vt ait Empadocles, certè multorum quidem vertices colli expertes germinarunt: deinde, amicitia componit: sic & hæc separata componuntur.

Vide, quid dicit, quòd intellectus quidem uera solum nouit: in ijs autem, in quibus est falsum, & uerum, hoc est cogitationis: & in ijs, in quibus est compositio, rursus est hoc cogitationis. Et

nis. Et ecce duo interea dixit cogitationis propria. Hanc autem, inquit, compositionem, tanquam unum, diuidit cogitatio. & rectè dixit illud, tanquam. Neq; enim, ut unũ, propriè nouit ipsa. ut unum enim nosse, propriè est intellectus, sed, ut in appositione unum, ipsam nouit intellectus. Quare & cum Empedoclis amicitia societatem habet, quatenus illa quoque in appositione unit, & non propriè.

Vt incommensurabile, siue discrepans, & diameter.

Quid uult dicere? Quòd etiam iuxta prædicatũ uel uera est uel falsa cogitatio. Si enim dixerit diametrum commensurabile, fallitur propter prædicatum, commensurabile. Est enim semper incommensurabilis, & discrepans latere. Si autem dicat, Incommensurabilis, & discrepans est diameter, uera est propter prædicatum.

Si autem eorum, quæ fiunt, vel futura sunt, tempus, ad vnũ mente agitans, & cõponens. Falsum enim semper in compositione. Nam & album non album, quod non album, composuit. Contingit autem & diuisionem omnia dicere. Est ergo nõ solum verum vel falsum, quòd Cleon est albus, sed & quòd erat, vel erit.

Quid per hæc dicere proponit? Quòd secundum tempus rectè, uel malè compositum, fit falsum, uel uerũ in rebus. Si enim dicis, Erunt troiana, falsum dicis propter futurum tempus. Si autem dicas, Fuerunt, uerum dicis propter tempus præteritum. Semper enim, inquit, in compositione est uerum, uel falsum, nõ in rebus simplicibus. Si enim album Socratem dixeris non albũ, falsum dicis. Et si nõ album dixeris album, falsum dicis propter compositionem non congruam. Et quia utiq; dixit affirmationem, & negationem esse compositionem: dici autem, inquit, potest ambo quoq; esse diuisionem, quia sunt ex rebus diuersis: & fieri potest, ut diuidantur in terminos, ex quibus sunt compositi. Rectè autem dixit illud, Contingit: certè dici quidem potest affirmatio, diuisio, ut quæ aperte diuidat in subiectum, & prædicatum: negatio autem quædam compositio, ut quæ ex subiecto, & prædicato componatur. Et hic quidem sic dicit: in logica autem affirmationem quidem dicit compositionem: negationem autem diuisionem. Sed & quòd erat, uel erit, quid dicit? Quòd si sit prædicatus falsus, qui in uno quoq; tempore dicitur, falsa est. Vt si dixeris Cleonem album, qui non est albus: et si dixeris, quòd est albus, uel erat, uel fuit: falsum dicis propter prædicatum. Tempus enim in hoc differentiam non inducit. & uide, quòd alia quoq; duo propria cogitationis adiecit, quod est circa negationem, & affirmationem uersari, quam compositionẽ appellauit: & eam esse falsam uel propter prædicatum, uel propter tempus dixit.

Quod autem vnum facit, hoc intellectus, vnumquodq;.

Hoc est, quod & superius dictum est. in hyperbato autem orationẽ sic lege: Quod autem facit unumquodq; horum unum, intellectus. Diximus enim, quòd intellectus etiã diuisibilia indiuisibiliter intelligit. Et uide, quòd pro eo, quod est intelligere, facere dixit ualde admirabiliter. Sicut enim id, quod est, omnibus esse impertit: & pulchrum pulchris ut pulchra sint: sic & intellectus secundum suam ipsius simplicitatem, & unitatẽ, quæ sunt composita, facit simplicia. Tanquã enim simplicia, ea intelligit intellectus, & non ut composita.

Indiuisibile autem quoniam duobus modis, vel potẽtia, vel actu, nihil prohibet intelligere indiuisibile, quando intelligit longitudinem. Indiuisibile enim actu, & in tempore indiuisibili.

Ad secundũ indiuisibilis uenit significatum, quod est magnitudo, siue continuũ. Vel, potentia quidem est diuisibile: actu autẽ indiuisibile, ut magnitudo: uel, actu quidẽ diuisibile, potẽtia autem indiuisibile, ut aqua. Intellectus ergo, inquit, &, quod est potentia diuisibile, ut actu indiuisibile, nouit: &, quod est actu diuisibile, ut potentia indiuisibile. Nouit autem hæc, inquit, & in tẽpore indiuisibili, ne in dimidio sit dimidium. Vocat autem tempus indiuisibile, instans, & quod nunc est, malè dicẽs. Instans enim, & illud, nunc, non est tempus, sed principium temporis. Nunc autem dico momentũ. Si autẽ acceperis illud, nunc, quod est in latitudine, hoc & principium habet & finem: & tempus est. Nunc autem de momẽto temporis, quod nũc est, a nobis sermo habetur. Non quia autem duobus modis est indiuisibile, dixit, quòd solum est indiuisibile duobus modis: sed quòd secundũ ipsam magnitudinis sectionem in duo tantum diuiditur. Magnitudo enim uel potentia est indiuisibilis, uel actu. Longitudo autem actu quidem est continua, potentia autem diuisa. Longitudinem autem nunc audi, pro eo quod est, continuum. Dicit ergo, nihil esse, quod prohibeat intellectum longitudinem, non quatenus est diuisa, intelligere, sed quatenus continua. Est enim actu continua. Hoc autem ut cõfirmatorium accepit eius, quod superius dictum est: quòd composita intellectus, ut simplicia, apprehendit.

Similiter enim tempus diuisibile, & indiuisibile, vt longitudo.

Quoniam dixit, quòd in indiuisibili tempore intelligit: ne quis dicat, quòd tempus est indiuisibile, dicit tempus esse & diuisibile, & indiuisibile, malè dicens. Ipsum enim, Nunc, accipit pro tempore indiuisibili, nesciens, quòd eius, quod est quãtum, principia non sunt quãtitate prædita. Principium ergo temporis non est tempus.

Dici ergo potest, quid in vtroq; dimidio cogitet. non potest autem, nisi fuerit diuisa, præterquam potentia.

Hoc rursus est confirmatorium eius, quod superius dictum est, quòd, quatenus tempus est diuisibile, id mente comprehendimus, & non, quatenus est indiuisibile. Decem pedum lignum in dimidio fortasse temporis dimidium ligni mente concipimus, quod est quinq; pedes: & in alio rursus dimidio temporis, alios quinq; pedes. Quod quidem non sic uidetur. Magnitudo enim, inquit, non est actu diuisibilis, ut dicas, quòd dimidium in dimidio temporis intellexit: sed est potentia tantum diuisibilis. Intellectus autem ipsam, ut actu indiuisibilem, nouit.

Seorsum autem vtrunq; dimidiorum intelligens, tempus etiam simul diuidit: tũc autem veluti magnitudines. Si autem, ut ex vtrisque, & in tempore, quod est in vtrisq;.

Illud autẽ, Intelligens, pro eo quod est, cogitans, dixit, abusiuè loquens. Nunc enim ab eo de cogitatione agitur. Quoniam enim dixit, intellectum indiuisibiliter intelligere, dicit, quòd cogitatio diuisim, & seorsum unumquodq; nouit. Porrò & quando ipsa unita nouit, & simul: sic ipsa nouit, ut magnitudines ex duobus quibusdã cõpositas, quod dixit, ex ambobus. & in tempore ea nouit, quod est, in utrisq;: id est diuisa: & nõ amplius, ut magnitudinem: sed, ut diuersas magnitudines. Hoc est enim, quod dicit, ueluti magnitudines. & rectè additur illud, Veluti magnitudines. Vna enim subijcitur magnitudo, quam si secundũ diuersa tempora intelligit intellectus, erũt magnitudines, quod actu una est magnitudo, quod est absurdum.

Quod

Quod autem est, non secundũ quantitatẽ, indiuisibile, sed forma, id in indiuisibili tempore intelligit, & indiuisibili intelligẽtia animæ.

Tertium est significatum indiuisibilis. Quasi diceret, quòd continuum quidem nihil probibet intelligere, ut indiuisibile. Quod autem est forma unum, & indiuisibile, citra controuersiam in indiuisibili tempore, & in indiuisibili animæ facultate cognoscitur. Quæ est autem indiuisibilis animæ facultas, nisi scilicet intellectus?

Per accidens autem, & non, quatenus illa diuisibilia, id quo intelligit, & in quo tempore: sed quatenus indiuisibilia. Inest enim & in his quid indiuisibile, sed fortasse non separabile, quod facit unum, tempus & magnitudinem.

Materialem, inquit, formã intellectus indiuisibilẽ intelligit per accidẽs. Per se enim materialis forma est indiuisibilis, quatenus etiam cum extensione aliqua consideramus in infinitum fictam continui diuisionem. Per accidens autem dicuntur habere indiuisibile: eo quòd eis exterius, & aliunde accesserit unio. Hoc est ergo, quod dicit, non, quatenus, pro eo quod est, non sicut formæ illæ materiales sunt diuisibiles, sic eas intelligit intellectus: sed, etiãsi sint diuisibiles, ipsas indiuisibiliter intellectus intelligit: quia eas indiuisibili sui parte anima intelligit. Est aũt indiuisibilis animæ pars intellectus, et in tẽpore indiuisibili. Expone autẽ & sic, quòd formas, & species intellectus cognoscit in tempore indiuisibili, & in indiuisibili animæ facultate per accidens: eo quòd ne illæ quidem per se sunt indiuisibiles: sed habent unionem per accidens. Quid est ergo, quod intellectus intelligit per accidens? & dicimus quòd ipse quidẽ à natura habet, ut indiuisibiliter intelligat: Per accidens autem indiuisibile intelligit: quoniam ipsis intelligibilibus accidit, ut sint indiuisibilia per accidens. Quidã autem dicũt ipsum dicere animam imaginationem: & quid uult dicere, quòd utẽs imaginatione intellectus formam materialem intelligit? Vtitur autẽ, inquit, indiuisibili parte imaginationis. Habet enim partem indiuisibilem, ut ostenditur ex hoc, quòd, qui sunt in ea primi typi, à secundis non delentur. Per accidens autem, inquit, diuiditur & imaginatio, quòd sit in subiecto diuisibili. Nam & forma ea est ratione diuisibilis. Quo ergo, inquit, instrumento utens intellectus intelligit, utpote imaginatiõe. Est autem ipsa diuisibilis per accidens, & nõ, quatenus est imaginatio. Iam & in tempore, in quo intelligit, intellectus est indiuisibilis: rursus autem tempus, instans, seu, quod nunc, appellauit. Est autem & ipsum, nunc, diuisibile per accidens, quòd sit in tempore diuisibili. Quantum ergo colligi potest, hoc dicit, quòd etiamsi per accidens imaginatio diuiditur, & quod nunc tempus: sed tamẽ hæc, ut indiuisibile, & unum, accipiens intellectus, formam materialem intelligit. Nunquid autem dici potest, quòd societatẽ quoq; uoluit dicere, quam inter se habet imaginatio, & forma materialis, quòd ambo sunt diuisibilia per accidens. Inest enim & in his aliquid indiuisibile, sed fortasse, nõ separabile. Est, inquit, & in tempore, quod nunc, indiuisibile: rursus autem abutitur: sed & in imaginatione est indiuisibile, quo utitur intellectus. Cur autem dixit fortasse, & dubitauit? Nondum in confesso est imaginationem non esse separabilem, sed corruptibilem. Nunquid ergo dici potest, quoniam eam intellectum paßiuum appellauit, & eam cum intellectu cooperari dixit, propterea non potuit eam dicere inseparabilem, ut intellectum: & ideo dubitauit. Deinde quoniam dixit nõ esse separabilem, ait, quòd non est separabilis. Quo quidem separabili omnia, ut unum, intelliguntur, & magnitudo, & tempus. Hoc enim separabile in omni magnitudine, uel tempore, uel continuo, ut in uno est: & ideo intellectus, ut qui sit separabilis, omnia, ut unum, nouit.

Et hoc est similiter in omni continuo, & tẽpore, & magnitudine.

Hoc est, pro eo quod est, forma indiuisibilis, & inseparabilis in toto est tempore, & magnitudine.

Punctus autem, & omnis diuisio.

Hic est aliud significatum indiuisibilis, quod in quantitate est indiuisibile: idem est autem dicere de omnibus diuisibilibus. Sed quoniam eorum, quæ sunt omnino diuisibilia, hæc quidem per priuationem cognoscuntur: illa uerò per se: primum dicit de ijs quæ per priuationem, ut quæ sunt nobis notiora, ut punctus, inquit. Ipse enim, ut in contemplatione dictum est, cõtinui negatione cognoscitur, & post pũctum inducit, quod sic quoq; est indiuisibile, ut uerbi gratia, linea, & superficies. Hæc enim sunt aliorum fines: & fortasse dixerit aliquis: Quid ergo, linea & superficies sunt indiuisibilia? & dicimus, quòd quatenus quidem sunt aliorum fines, sunt indiuisibilia. Horum autem omnino meminit, quòd non solum punctus est diuisio lineæ: sed quòd & linea est diuisio superficiei: & superficies solidi.

Et, quod sic est indiuisibile, declaratur, vt priuatio, & similis est ratio in alijs.

Et, quod sic est, inquit, indiuisibile. Sicut autem punctus, sic & ipsum declaratur secundum priuationem. Hoc autem dixit propter incorporea, & diuina, quæ priuatione non cognoscuntur. Priuatiõe enim profundi superficies cognoscitur. Linea autem cognoscitur priuatione profunditatis, & latitudinis. Punctus autem priuatione profunditatis, latitudinis, longitudinis. Hæc autem diuisiones meritò appellauit. Punctus enim lineam diuidit: & linea superficiem: & superficies corpus: per se autem sunt indiuisibilia.

Quemadmodum, quomodo cognoscit malum, vel nigrum: contrario enim quodammodo cognoscit.

Quòd malum honesti est priuatio in confesso est. Quòd autem nigrum albi priuatio est, falsum est. Est enim nigrum forma præditum, ut diximus. Nunquid ergo pro tenebris dixit nigrum, ut albi priuatio sint tenebræ: album autem, ut intelligas lucem? eius enim priuatio sunt tenebræ.

Oportet autem potẽtia esse, quod cognoscit, & inesse in ipso. Si autem non est alicui ex causis contrarium, ipsum seipsum cognoscit, & est actu, & separabile.

Inesse dicitur, pro eo quod est, intus esse: nunc autem quærit, quomodo oportet Deum intelligere: & duo quidem præsumit. Primum quidem, quòd oportet id, quod intelligit, esse potentia, ut, quod intelligitur. Potentia autem dicit secundum aptitudinem: non uult enim Aristoteles esse rerum rationes in anima. Sicut ergo, inquit, potentia est, quod intelligitur: sic oportet esse &, quod intelligit. Oportet enim, quod cognoscit, ei sic aßimilari, quod cognoscitur, & simile ei reddi, & idem esse potentia: & rursus, quod cognoscitur, inesse in ipso, quod cognoscit: quod est secundũ. Et quia hæc sic habet, quod intelligit: Deũ cognoscit secundũ quinq; quæ dicta sunt, & ea dicit, præterquã illud, ut causam. Dicit autẽ ipsum nihil habere contrariũ, utpote qui nullam cum alio cõiunctionem, uel omnino oppositionẽ habeat: quoniã ipse trãscẽderit. Quòd aũt actu quoq; est, scilicet, & ipsum seipsum cognoscit. Illud autẽ sepa-

rabile,ut Plutarchus inquit,nō solū intellige à materia corporum,sed etiā ab animalibus facultatibus.Quod quidē dicere uolens separatum,dixit separabile. Diuina enim sunt separata. Quare secundū rationē Aristotelis,Cuicunq; rei causæ existēti nō est cōtrariū,illa res ipsa seipsam cognoscit:& actu est,et est separabilis:& nō solum intellectus,sed et aliud tale fuerit.

Est autē propositio enūtians aliquid de aliquo,vt affirmatio,& vera & falsa omnis:intellectus autem non omnis.

Postquā ostendit Aristoteles,quòd est æternus intellectus: & quòd à sensu differt:& quomodo intelligere fit secundum differentiā intelligibiliū:non prius ab intellectu recedit, quàm absolutè dicat,quomodo discernatur,& distinguatur. Et tribus quidē modis discernit intellectū:eū,qui circa simplicia uersatur,ab eo,qui uersatur circa composita, quod est cogitatiōis, intellectū,qui est potētia,ab eo,qui est actu: actiuū intellectū à cōtemplatiuo.Et primū quidē una differentia discernit:secūdum autē duabus:& tertiū tribus.Differt ergo,inquit,qui circa simplicia uersatur intellectus,ab eo qui circa cōposita uersatur,id est,à cogitatiōe:ipsa enim circa cōposita uersatur: quòd intellectus quidē semper est uerus:cogitatio autē & uera est, & fallitur:& neq; simile est uerū cogitatiōis uero intellectus. Est enim intellectus uerū substantiale:cogitationis autē est in cōpositione alicuius secūdū aliquid:& est intellectus quidē sensui similis,qui uersatur circa propria sensilia,qui est semper uerus.Cogitatio autē est similis sensui, qui uersatur circa sensilia per accidens. Ipse enim aliquando quidem fallitur, aliquando uerò est uerus,& est in cōpositione:aliud enim ex alio cognoscit,ut ex albo, quòd homo est.Simplices ergo mētis cōceptus, ut qui habeāt ꝑportionē,& cōuenientiā cū sensu,qui propria gerit negotia,& est semper uerus,ueri semp sunt. Mētis autē cōpositi conceptus,ut qui proportionē habeant cū sensu aliena gerente negotia,& qui aliquando quidē est uerus, aliquādo uerò fallitur,propterea & ipsi aliquando quidē sunt ueri: aliquando uerò falluntur.Sic ergo discernit eū,qui circa simplicia uersatur, intellectū,ab eo,qui circa cōposita uersatur.Deinde discernit intellectū,qui est potentia,ab eo,qui est actu. Primū quidē,quòd intellectus actu res ipsæ est. Qui est autē potētia, non est res ipsæ,nisi ipsas intellexerit. Secundò autē, quòd intellectus quidē potentia,in particulari tēpore,eo, qui est actu, prior est:in uniuerso autē non est prior:est enim semper & actu & potētia.Oportet enim semper esse,quod actu est, ut id, quod est potentia,in id,quod est actu,reducat. Postquam ergo hoc sic distinxit,discernit & intellectū contēplatiuū ab actiuo:& hanc dicit primā differentiā,quòd actiuus quidē intellectus semper circa particularia uersatur: contēplatiuus autem etiā circa uniuersalia.Secundā dicit differentiā. Actiuus quidē semper imaginatione utitur:contēplatiuus autē non semper. Tertia est differentia,quòd sit in contēplatiuo quidē uerū, & falsum:in actiuo autē bonū,& malū: atq; adeò hæc est melior differentia.Secunda enim non est ualde necessaria:nam & intellectus semper contēplatione utitur. Sciendū est autē, quòd non est alius ab actiuo contēplatiuus intellectus,subiecto.Sicut enim non est alius,qui est potentia,intellectus,ab eo, qui est actu,subiecto:idē enim est:sed solum tēpore differt:sic & habet intellectus actiuus ad contēplatiuū.Subiecto enim idem est, sed est habitudine diuersus.Contemplatiuus enim habet proportionem cum uisu,qui colorum species tantum uidet,et cognoscit, quòd hoc quidem est album,illud uerò nigrum. Actiuus autem intellectus habet proportionem cum uisu non solum colorum species cognoscente, sed &, quod delectat, sibi asciscente, quod autem molestia afficit, auersante. Sicut enim uisus qui præter nigrum,& album,quod est iucundum, & molestum,cognoscit:sic & actiuus intellectus non solum uerum, & falsum cognoscit,sed & bonum,& malum,& proportionem quidem habet,quod in uisu est iucundum,cum bono:quod autem in uisu est molestum,cum malo.Sæpe autem intellectus, quod molestū est,pro iucundo eligit:eo quòd sit,quod molestum est, bonum, quod autem iucundum est,aliquando etiam malum.Quare hæc est differentia,quòd contemplatiuus quidem intellectus operatur sine appetitu,ueritatem solum & falsum cognoscens. Actiuus autem intellectus cum appetitu operatur, quòd sciat quidnam bonum quidem est,quidnam uerò malum. Postquam hucusq; produxit differentiam inter actiuum, & contemplatiuum,aliam quoq; tradit differētiam intellectus à sensu. Quoniam enim & in discernendo intellectu à cogitatione, & rursus in tradenda differentia contemplatiui ab actiuo, intellectū sensui aßimilauit:ne quis existimaret, quòd in omnibus similis est intellectus sensui:propterea nunc tradit differentiam inter intellectum,& sensum:& dicit,quòd particularis sensus, ut uisus,nouit album,& nigrum: & est commune uehiculum albi,& nigri,uisus:albi autem,& dulcis,communis sensus cōmune est uehiculum. Differentiam,quam habet album ad dulce, non nouit uisus,sed communis sensus.Sicut ergo particularium sensuum terminatio est communis sensus: sic & contemplatiuorum intelligibilium commune est uehiculum, intellectiua cognitio,& actiuorum:quemadmodum boni & mali, intellectiua actio.Vtrorumq; autem,& contemplatiuorum, & actiuorum intellectus est uehiculum.Et intellectiuam quidem cognitionem Plato προσεκτικὸν, *id est attentiuū appellat: intellectiuam autem actionē* συνειδὸς,*id est conscium.Hæc autem dicebat esse subiecto eadem. Nam & cognoscens agit:cum cognitione enim uita coniuncta est:& unum est quod dicit: ego intellexi,& conuersus sum. Si hoc enim non sic habet,est rationi consentaneum dicere,quòd tu quidem hoc,ego uerò illud senserim.Hæc autem ratione differunt,quòd hic quidem agat, ille uerò cognoscat:& in hac quidem est opinione Aristoteles. Porrò & secundum ipsa subiecta communionem habent,& societatem.Quod enim bonum,etiam uerū est:Quod autem malum,falsum.Sed differunt,quoniam bonum ad aliquid dicitur. Quod enim ad animam bonum est in uirtutibus,hoc est malum corpori.Verum autem non dicitur ad aliquid:sed semper idem est uerum & honestum.Neq; enim Plato est admittendus dicens,quòd furenti ensis depositum confiteri,uerum quidem,malum autem.Verum enim secundum Aristotelem, quatenus uerum, semper honestum.Sciendum autem,quòd, etiamsi diximus similem esse communem sensum intellectui:quoniam,sicut communis sensus est terminatio omnium particularium sensuum, sic & omnium intelligibilium terminatio est intellectus,& cogitabilium, & opinabilium: uerumtamen est quædam differentia. In sensibus enim est alius communis sensus præter quinq;:in intelligibilibus autem non est aliud, quod cognoscit præter tria:sed unum est ex tribus,quod cognoscit differentiā.Intellectus enim,cū sit pars triū:& opinionis dico,& cogitationis,& intellectus:ipse nouit differentiā intelligibiliū ad cogitabilia,& cogitabiliū ad opinabilia.Hæc est ergo differentia intellectus à cōmuni sensu.Sciendū autē,quòd sicut cōmunis sensus non solū ea nouit,quæ cognoscunt sensus particulares,sed et alia præter hæc:nouit enim cōmunis sensus differētiā sensiliū,quæ cadūt sub sensum,hoc sensibus, ut iā diximus, nescientibus:Particulares enim sensus dulce & album tantum cognoscunt: Communis autem sensus non hæc tantum,sed & ipsorum nouit differentiam:sic ergo & intellectus non solū intelligibilia,& cogitabilia,& opinabilia nouit,sed & eorū differentiā.Quæ enim deteriora cognoscit,& meliora scit. Quæ*

autem

autẽ meliora nouit, deteriora nescit. Differentiã ergo cogitabilium, & intelligibiliũ, uel cogitabiliũ, & opinabiliũ nõ nouit, nec cogitatio, nec opinio: eã autẽ intellectus cognoscit: utrisq; ergo melior est, & cogitatiõe, & opinione. Est ergo eiusmodi proportio. Sicut nigrũ ad propriũ mẽtis conceptũ: sic & albũ ad propriũ mẽtis conceptũ: & è conuerso, sicut nigrũ ad albũ, sic mẽtis conceptus albus ad mentis conceptũ nigrũ. Et in his, dco est gratia, finitur contẽplatio. Est autẽ propositio enunciãs aliquid de aliquo, sicut affirmatio. Quid uult dicere? quòd differt quidẽ, qui circa simplicia uersatur intellectus, ab eo, qui circa cõposita uersatur: circa mente enim conceptã, & internam propositionẽ, inquit, uersatur affirmatio: Ipsa enim ueluti simplex est, dum in animi adhuc dispositione sita est, & semper uera est. Qui autẽ circa cõposita uersatur intellectus, in affirmatione, quæ est secundũ probationẽ, uersatur, quæ habet uerum, & falsum. Dicere ergo ipsum uera, uel falsa, in omni accepit affirmatione, quæ est secundũ prolationẽ, nõ autẽ de interna. Nõ enim omnis intellectus, pro eo quod est, uerus est, uel fallitur. Simpliciũ enim mentis cõceptuũ & intelligẽtiarũ intellectus uerus est tãtũ, nõ etiã fallitur. Quare nõ omnis uerus est intellectus, uel falsus, propter actiuũ ait dictũ esse. Cõtẽplatiuus enim simplices, & puros mentis conceptus, & intelligẽtias apprehẽdens, nõ fallitur. Actiuus autẽ, quoniã & secũ, & inter se formas materiales cõponit, in eo, inquit, cogitat, & propterea fallitur. Quare propter cogitationẽ rursus falsum sequitur.

Sed, qui est eius, qđ quid est, et secũdũ qđ quid est esse, verus, & non aliquid de aliquo.

Quasi diceret, illũ solũ uerũ esse intellectũ, qui est secundũ quod quid est, & secũdũ quod quid est esse. Illud ergo, quid est, substantiã declarat: Quid est autẽ esse, formã, tanquã tale sit, quod dicitur: Ille solus uerus est intellectus, qui substantiã, quæ est secundũ formã, apprehendit, id est, qui ipsam formã per se apprehendit: is est autẽ contemplatiuus, qui & semper uerus est, & non est aliquid de aliquo, id est, non circa cõposita uersatur. Circa composita enim uersari nõ est intellectus propriẽ, sed cogitationis. Ne existima autem quòd intellectus quidem idem est subiecto, quod cogitatio: est autem ratione diuersus: nam & intellectus à cogitatione est subiecto diuersus.

Sed sicut videre proprium, verum: si autẽ homo, quod est albũ, vel nõ, nõ semper verũ.

Quid est illud, uidere propriũ? pro eo quod est, quod est sibi propriũ uidere, & propriũ negotiũ gerere, ut uidere, quod est albũ, & solũ, nõ itidẽ autẽ & substantiã, cui quidẽ hoc album inest: hoc enim non semper uerũ. Fallitur enim quãdoq; sensus circa sensilia per accidens, sicut superius dictum est.

Sic autem habent, quæcunq; sine materia.

Quid dicit? quòd sicut se habet sensus ad propria sensilia et non propria: sic &, quæ sunt sine materia, ad intelligibilia. Sine materia autẽ dicit cogitationẽ, & intellectũ: Immateriales enim sunt hæ facultates, & cogitabilia, & intelligibilia sunt rursus res immateriales, & intelligibilia quidẽ, quæ quidẽ etiam simplicia dicit, ait cũ uisu habere proportionẽ, qui propriũ uidet: cogitabilia autem, quæ etiam composita appellat, dicuntur cum uisu habere proportionem, qui gerit alienum negotiũ, & qui non uult solum cognoscere, quòd album, sed etiam quòd albus homo, uel equus.

Idem est autẽ sciẽtia, quæ est secundũ actũ, quod res. Quæ est autem secũdum potentiã, tempore prior in vno.

Rem dicit, scibile. Dicit ergo scientiã, quæ actu est, idẽ esse, quod scibile. Non cognoscit enim sciẽtia scibile, nisi ei aßimiletur, & fiat quale ipsum. Hoc autẽ nõ temere interiectũ est: sed quoniã de intelligibilibus agitur: intelligibilia autẽ per mediã scientiã fiunt intelligibilia: et intellectu cognoscũtur: propterea sciẽtiæ mentionẽ fecit, dicẽs, sciẽtiã, quæ actu est, similẽ esse scibili. Quæ autẽ est secundũ potentiã scientia, est prior scientia, quæ est secundũ actum in uno indiuiduo.

Omnino autem & simpliciter, nec tempore quidem. Sunt enim ex eo, quod perfectiõe & actu est, omnia, quæ fiunt.

Quidam libri habent græcè ὅλως, id est, omnino. Quidam uerò ἁπλῶς, id est, simpliciter: hoc est autem, quod dicit, quòd, ut in uniuersum, & semel dicatur, in uniuerso mũdo non est prius, quod est potẽtia, eo quod actu est: quia omnia ex aliquo, quod perfectiõe, & actu est, producũtur in actum, per id quod potest producere. Illud autẽ, Ex eo, quod perfectione, & actu est, quidam dicunt nõ debere ad opificẽ referri: sed quòd quidquid est potẽtia, est in alio, quod est actu aliquid aliud, ut semen potẽtia quidẽ est fœtus: actu autẽ semẽ: & panis potẽtia quidẽ est sanguis: actu aũt panis. Existimo autẽ eos nõ rectè dicere, nihil enim solũ semper actu est, ex quo omnia ꝓducũtur, nisi solus opifex. Cùm hic autẽ esset Alexãder, dixit perturbatã esse orationẽ, siquidẽ superius quoq; discreuit intellectũ, qui est potẽtia, ab eo qui est actu, Porrò & nũc hoc ipsum facit. Ad qđ dicimus, quòd duobus quidẽ modis loquitur: nõ est aũt ꝑturbata oratio: hoc enim nũc fecit, ut totã simul differentiã dicat.

Videtur autẽ sensile quidẽ, ex eo, quod est potentia, sensitiuo actu faciẽs. Nõ enim patitur, neq; alteratur. Quare hæc est alia species motus. Motus enim imperfecti actus est. Actus autẽ simpliciter alius est, qui est perfecti.

Quid sibi uult hic cõtextus? Vult discernere intellectum actiuũ à cõtẽplatiuo. Priusquã autẽ ad tradendã differẽtiã accedat: uult aliquid de sensu dicere propter duas causas: uel quòd hoc habet cõmune intellectus cũ sensu, quòd citra mediũ operatur: uel quia in hac distinctiõe in afferendis sensus exẽplis magnopere delectatur: propterea dicit aliquid de sensu iã dictũ, quòd potẽtia sensus est secundũ habitũ, & nõ secũdũ aptitudinẽ, ut cogitatio, quãdo nõ operatur. Quãdo autẽ sensile adfuerit, & sensus operatus sit, tũc à præsentia sensilis deducitur in actũ: uenit autẽ ad id, quod actu est, nõ per motũ, nihil enim patitur, nec alteratur sensus, qui deducitur ab eo, qđ est secundũ potẽtiã, ad id, qđ est actu. Vult enim Aristoteles id qđ à secũdo potẽtia ad id, quod secundũ actu est, deducitur, nõ alterari, nec pati. Vnde uel non est motus, uel est alia species motus. Siquis enim uult hũc motũ dicere, aliã speciẽ motus dixerit præter eas, quæ in Physica dictæ sunt, et naturã innouauerit. Deinde cõfirmat etiã, quòd nõ est motus, à secũdo potẽtia, ad secũdũ actu progressus. Dicit enim motũ esse imperfecti actũ: motus enim ab imperfecto ad perfectũ fertur, & patitur, & alteratur. Quod est autem secundum potentia, perfectum est. Perfectorum autem actus non est motus, sed aliquid aliud præter motum. Non est ergo motus, à secundo potentia deductio ad secundum actu, sed mutatio.

Sẽtire ergo simile est ei, quod est dicere solũ intrinsecus, & intelligere. Quãdo autẽ iucundũ, vel molestũ, veluti affirmãs, vel negãs persequitur, vel fugit: & est delectari, vel molestia affici, operari sensitiua medietate ad bonum, vel malum, quatenus talia.

Discernit intellectũ contẽplatiuũ ab actiuo, & quid dicit? quòd, sicut sensus, qui habet tantũ dicere intrinsecus, id est cognoscere, & intellectu cõprehendere, dicitur contemplatiuus.

Qui

Qui autē habet ut molestia afficiatur & delectetur, affirmare ait, & persequi, quoniam ipsum suscipimus, & ad ipsum uenimus. Suscipere ergo ipsum dixit & affirmare. Molestū aūt negamus: ipsum enim nō suscipimus, sed & fugimus. Tāquā autē, inquit, iudicatiua facultate actiui intellectus iudicatur bonū & malū. Ne ergo omnia de eodē accipe. Deinde quoniā ostensum est superius, idē esse subiecto sensum, quod appetitū: cùm oporteret autē dicere, quòd actiuus intellectus cū appetitu operatur, dixit, quòd cum sensu, eo quòd subiecto idē sit sensus, et appetitus. Ad bonū, uel malū, quatenus talia. Rectè autē adiectum est illud, Quatenus talia: neq; enim ipsa per se sunt bona uel mala, sed ut ad animal: ut, quod seruat quidē, dicatur bonū: quod autem corrumpit, dicatur malum.

Porrò & fuga, & appetitus idē, qui est secundū actū, & non est aliud appetitiuū, & fugiendum, nec à seinuicem, nec à sensitiuo: sed quod quid est esse, aliud est.

Quid dixit? Quod actu molestū est, cum uoluptate, quæ est actu cōparans, ait ratione differre: uocauit autē fugiendū quidem, quod molestū: appetitum autē, iucundum. Deinde, ne quis existimaret, quòd alia quidē facultate aliquod iucundū appetimus, alia autem, quæ molesta sunt, fugimus, nunc dicit, quòd nō differt uoluptas à molestia, nisi ratione, seu definitione: nō enim subiecto: ambo enim sunt sub anima irrationali. & quid hoc dico, cùm nec sentire quidem ab eo, quod est uoluptate affici, subiecto differat? nam & hæc ambo sunt sub irrationali: in eo autem, quod quid est esse, differunt: id est, in ratione, seu definitione. Hoc autem dixit, ut ostendat, contemplatiuū etiam intellectum ab actiuo ratione tantum differre.

Cogitatiuæ autem animæ visa, vt sensa, insunt. Quādo autē bonū, vel malū affirmarit, vel negarit, fugit vel persequitur. Quare nunquam sine viso intelligit anima.

Cogitatiuam animā dixit, abusiuè loquens, contemplatiuum intellectū: & quid dicit? quòd ipse quoq; imaginatione utitur, ut & actiuus intellectus. Sed si utitur, inquit, imaginatione, huic uisa, insunt, inquit, ut sensa: hoc est sensus solū, sine dolore, & uoluptate. Actiuo aūt intellectui, qui habet bonū, & malum, subiecta, inquit, sunt ueluti affirmationes, & negationes: & sic uoluptate utitur, & tristitia: & iucundū quidem persequitur, fugit autē, quod molestū. Hic autē semper quoq; imaginatione utitur: eo quòd semper delectetur, uel molestia afficiatur, quod quidē non est sine imaginatione. Primus autē nō semper: nihil enim particulare sine imaginatione intelligit. Vniuersalia autem etiā sine imaginatione intelligit. Ne existimes autem idem esse bonū & iucundū, & malum & molestū. Est enim iucundū malū rebus uti uenereis: & est molestiam exhibens bonum, esse circa omnia continentem. Ne ergo putaueris actiui iucundum idem esse, quod eius bonum.

Sicut autē aër pupillā talē fecit: ipsa autem aliud: & auditus similiter: extremū autē vnū, & vna medietas: ei autem esse plura tribuunt. Quonā aūt dijudicat, qua ratiōe differat dulce & calidū, dictū est quidē et priꝰ: dicēdū aūt & sic: est em̄ vnū quidpiā: sic aūt vt & terminus.

De cōmuni uehiculo nunc agitur: & quid dicit? quòd sicut aër pupillā alterat: & pupilla spiritū: & ille facultatē crystallinam: & ipsa excitatur, & uidet, cùm sit una. In eo autē, quod est esse, hoc est, ratione, ab alijs iudicantibus diuersa est. Nā & auditus similiter habet unum, quod iudicat: Sicut ergo in his, sic in intellectu est cōmune uehiculum, quod quidē est extremū discretiuū mediū, & primum quidē dicit contextus de uisu, & auditu: Illud autem, Sic habet intellectus uehiculum, non dicit: sed cùm prima dixisset philosophus, reliqua subaudiri permisit, quæ sunt de intellectu, & ad alia conuertitur, dicens, quòd sic quidē particularis sensus iudicat: albū, & dulce non ipse iudicat: sed quisnā sit superius diximus, & nunc quoq; dicemus, nempe communis sensus: ipse enim, inquit, horum est cōmune uehiculum, existens, inquit, ut terminus. Terminū autē nunc uocat centrum circuli, à quo multæ lineæ procedunt.

Et hæc quidem in proportiōe & numero, quem habent ad vtrunq;: vt illa ad seinuicem.

Quid dicit? Quòd, sicut terminus, hoc est centrū, sic habet & communis sensus, & proportione, & numero. Proportione quidē, quòd, sicut centrū se habet ad utranq; ex his lineis, quæ à centro procedunt, sic habet & cōmunis sensus ad utrunq; ex suis sensibus: & sicut rectæ se habent inter se, sic & particulares sensus, inquit, habent aliquā proportionē. Sic quidē proportione: numero autē quomodo? quòd sicut centrū, cùm sit unum, ad multas habet lineas habitudinē: sic & cōmunis sensus, cùm sit unus, habet ad multos sensus habitudinem.

Quid enim refert hoc dubitare, quomodo, quæ sunt eiusdē generis, iudicat, vel cōtraria, vt albū, & nigrū? Sit autē vt. A. quidē albū ad B. nigrū. G. ad. D. vt illa ad seinuicem. Quare & è conuerso si. G. D. vni insint, ita habebūt sicut &. A. B. idē autem & vnum. esse autē nō idem. & illud similiter. eadem autem ratio & si. A. dulce quidē sit. B. verò album.

Quoniam dixit, quòd sicut cōmunis sensus se habet ad propria: & ne dubites, inquit, quomodo, quæ sunt eiusdē generis, nouit sensus particularis. siquidem nō dubitas, quomodo, quæ sunt diuersorū generū, nouit cōmunis sensus: idem est enim. Eiusdem autem generis uocauit albū, & nigrum: ambo enim sub colore. Diuersorum autem generū, album, & dulce: hæc enim, ut quæ sub diuersos sensus cadunt, sunt diuersorum generū. Sit autē, ut aliquod quartū album ad secundū nigrū, tertium ad quartū, ut illa ad seinuicem. Nunc accipit elementa, primū quidem significans albū, secundum autē nigrum: aliquando autem & dulce: tertium autem & quartum pro intelligibilibus accipit: ut sit tertium quidem ratio albi, quartum autem ratio nigri: & quid dicit? Quòd sicut cōmunis sensus nouit primū & secundum: ut accipias primum quidem similiter significans album: secundum autē dulce: sic & intellectus nouit tertium & quartum, id est eorum rationes. Nouit autem & è conuerso, inquit, intellectus primum tertiū, & secundū quartū, hoc est, etiam sensilia. Idem autem & unū: esse autem non idem: & illud, Similiter, subiecto quidem, inquit, idem est, formam dico albi, uel nigri, uel nigrū, uel album: ratione autem sunt diuersa: aliter enim uidet albū, & nigrum, & aliter intelligit.

Formas ergo intellectiuū in visis intelligit: &, sicut in illis, ipso definitum est, id, quod est persequēdū, & fugiēdū: & intra sensum, quādo in ipsis visis fuerit, mouetur: vt sentiens facem, quia est ignis, communi cognoscit, dum videt moueri, esse hostem.

Quid dicit? quòd actiuus intellectus formas rerū intelligit, utens imaginatiōe: et sicut in ipsa, inquit, est psequi, et fugere, cū sit appetitus: sic et in intellectu. Hæc sūt quoniā delectatur, et molestia afficitur. Vel hoc ergo dixit, uel aliud, qđ uisa, quæ superius sensilia, appellat: inferius aūt imaginationē. & quid dicit? quòd intellectus quidē simul cum sensilibus aliquando operans,

rans,& letatur,& dolet. Aliquando autem sine sensu imaginatione utitur,& operatur. Quando enim face uisa intellexerit, esse hostem,cum sensu cooperatus est. Quando autem cõsultās ubi bellum gerere oporteat, tunc imaginatione utitur,ut sentiens facem,quòd ignis,cõmuni cognoscit? Quid est, Comuni cognoscit? nonnulli quidā dicūt: motu ignis. Motus enim est cõmune sensile. Est autē absurdū in cognoscēte dicere de cõmuni sensili,cognoscēs enim dixit. Dic ergo cū hoc dicere,quòd ignē cõmuni sensu cognoscimus: hoc autem dixit,ut sciens, quòd, quæ particulari sensui subijciuntur, subijciuntur quoq; communi.

Quando autē in ijs,quæ sunt in anima, visis,vel mentis conceptibus,sicut vidēs, ratiocinatur, & consultat,futura ad præsentia comparans,& quādo dixerit,quòd illic iucundū, vel molestum hic fugit,vel persequitur, & omnino in actione,& quod sine actione est verum,& falsum, in eodem est genere bono, & malo: sed differt quidem eo,quod simpliciter, & quod alicui.

Quid dicit? quòd quando imaginatus consultauerit, ubi bellum gerere oporteat,& accommodatū quidem locū,& iucundum elegerit,molestum autē fugerit,tūc imaginatione utitur. Scire autem oportet,quòd iucundum quidē,& molestū semper est in actiuo intellectu,in quo est & bonū. Differt autem eo, quod est simpliciter, & alicui: quia uerum quidem semper simpliciter dicitur,& semper eodem modo se habet: Bonū autem ad aliquid quidem malum est,& inutile. Quod enim ad aliquid bonum est,ut ad animam,hoc ad corpus bonum non est. Et in his praxis,deo est gratia,completur.

Quæ autē sunt in ablatione seu abstractiõe intelligit. Quēadmodū si simū,quatenus quidē simū,nõ separatè. Quatenus autē est cõcauum,si quid quidē actu cogitaret, sine carne cogitaret,quatenus cõcauum, sic mathematica separata,ut separata,intelligit, quando illa intelligit.

Postquam simplicem intellectum à cõposito discreuit: & actiuum à contēplatiuo:& eū qui est potentia,ab eo,qui actu: rursus uenit ad intelligibile:& hoc nūc docet. Et quoniā intelligibile forma est: Forma aūt triplex: uel omnino materialis, ut res naturalis: uel formæ penitus expers: uel partim quidē materialis,partim aūt materiæ expers,ut mathematica: Superius aūt examinauit & materialem formā,quādo dixit hoc,illud quidpiā esse: Sed & immaterialē,ubi quærebat hoc per hoc qđ quid est esse: nūc uenit ad mathemata,& quærit,quomodo ea nouit intellectus? & dixit quòd non ut materialia ipsa nouit,sed ut immaterialia. Non nouit enim ipsa,ut simum,quod omnino in materia,nēpe nare, intelligitur: sed nouit ea,ut incuruū,hoc enim sine materia intelligitur. Mathemata autē intelligit intellectus instrumento utens indiuisibili,imaginatione. Imaginatio enim est indiuisibilis. Quando enim currentē Socratē mente agitarit imaginatio,ut unū ipsum intelligit,& nõ qui sit diuersus,quatenus currit. Si enim imaginatio est à sensu, qui transmigrare non potest,scilicet & ipsa est indiuisibilis, & ab alio in aliud nõ descēdit: sed simul imaginatur. Ex hoc autē colligitur imaginationē solū esse uerā,sicut & intellectus & sensus, nõ autem etiā falsam esse: eo quòd nõ imaginatur in cõpositione. Ex hoc autē ostenditur etiā animā esse separabilē: siquidē ea, quæ separari non possunt,dico autem mathemata,intellectu separat, eo quòd substātiale habeat separabile. Hæc postquā dixit, quærit, si intellectus secundū actū res ipse est,& si est in generatione, an res immateriales potest cognoscere,an nõ. Et id dubiū quidē mouet,in præsentia autē non soluit. Ad hoc autē dicit Plato,quòd potest intellectus quidē,qui est in generatiõe,esse ciuis cœlestis,& circa immaterialia operari,& corpus negligere. Si enim,quæ extra sunt animæ,quæ corporis sunt amātes,cū corpore sunt semper,& in sepulchris: quid absurdū etiam eas, quæ sunt in generatione,animas circa immaterialia operari? Et sic quidē Plato. Aristoteles autē inferius dicit triplicia esse intelligibilia. Sunt enim immaterialia intelligibilia prima. Secūda intelligibilia media: & tertia materialia. Et in immaterialibus quidē dicit non esse opus imaginatione: imaginationis enim expertes sunt intelligentiæ. Quando autē, inquit,mathemata intelligit,subiecto imaginatione utitur. Etsi autē ea, ut subiecto,utitur ad cognoscēda mathematica: non ob id eadē sunt uisa,& mathemata. Visa enim soli subijciūtur imaginationi: Mathemata autē animæ,quæ subiecto utitur,imaginatione. Materialia autē cognoscit anima,instrumento utens,sensu,& imaginatione. Si ergo actus est imaginationis expers,fieri nõ potest, ut intellectus,qui est in generatione,hunc actū intelligat. Nullo enim indiget ad eū cognoscendū. Hoc autē facit pro opinione quæ dicit,intellectū nõ cognoscere formas,quæ sunt omnino immateriales. Hæ autē sunt à materia separabiles. Deberet ergo & ipse esse à materia separabilis, ut ipsas intelligeret. Siquidē assimilari oportet in omnibus id,quod cognoscit, ei, qđ cognoscitur. Atqui in animali nõ separatus est: ipsas ergo non cognoscit. Hæc est autē prima illius opinionis defensio. Falsa est autē ò Aristoteles. Si enim intellectus qui est in animali, nõ intelligit ea,quæ sunt omnino immaterialia: quomodo in tuo tractatu qui est post naturalia, & formas omnino immateriales quæsiuisti,& inuenisti,& nobis renunciasti? Quare clarū est, eū etiā,qui est in animali,intellectū cognoscere formas omnino materiæ expertes. Hæc est prima defensio, & ad eā oppositio. Secunda defensio. Intellectus nõ intelligit formas immateriales: quoniam nec omnino quidem sunt formæ materiæ expertes: & quoniā nõ sunt,propterea nec intelligit. Hæc est secūda defensio,ad quā dicimus: Quomodo hæc dicis Aristoteles, qui in alijs tractatibus apertè clamas esse diuinas formas,quæ sunt materiæ expertes? Tertia defensio. Intellectus semper cū imaginatione operatur. Si autē nunquā per se ipsum operatur,sed semper cū imaginatiõe,etiā quādo circa diuina operatur: nam tunc quoq; cū imaginatiõe operatur: Si autē imaginatio semper materialia cognoscit: ex eo enim,quòd intellectus cognoscit pulchrū mūdi ordinē,& rerū uirtutē,erigitur ad cognoscendam, quæ illa exornauit,& administrauit,prouidentiā: Quare neq; quādo diuina intelligit sine imaginatione agit. Imaginatio autē,ut dictū est,semper materialia cognoscit. Sola enim illa nouit imaginatio,quæ sensus nouit. Si ergo intellectus, quæ nouit tantū imaginatio,nouit,quòd sine ea nõ agat: imaginatio autē illa nouit,quæ nouit sensus: Sensus autē sola materialia nouit: Intellectus ergo sola nouit materialia: nequaquā autē, & immaterialia. Et hæc est tertia defensio, & aduersus eā cõtradicimus,& dicimus,quòd intellectus,quando circa particularia sensilia operatur,tūc cū imaginatiõe operatur,& ab ea nõ recedit à principio ad finē usq;,sed cū ea est in sensilibus. Quādo autē diuina intelligit,tūc per imaginationē quidē operatur: dicimus enim,nos ex pulchro ordine,& ornatu,qui à nobis cõsideratur,ad diuina traduci. Quare per imaginationē quidē, sed nõ utiq; cū illa: neq; enim ea amplius indiget. Incorporea enim etiā sine imaginatiõe intelligūtur. & hæc est defensiõis solutio. Quarta defensio. Nõ potest intellectus materialia intelligere,eo qđ intellectus idē est cū imaginatiõe. Sicut enim imaginatio, nec est uerus,nec falsus. Si ergo intellectus idem est cum imaginatiõe: imaginatio aūt nõ intelligit formas immateriales,

nec

nec ergo intelliget intellectus formas materiæ expertes. Hæc est quarta defensio, ad quam dicimus non idem esse intellectũ, quod est imaginatio. Imaginatio enim qualitates solum cognoscit, quas etiam sensus cognoscunt. Nihil enim nouit imaginatio, quod non sensus nouit. Intellectus autem nouit substantias. Si ergo imaginatio non nouit substantias: Intellectus autem nouit substantias: non est ergo intellectus imaginatio. Vnde & Plato inquit in Theæteto. Imaginatio autem substantiam non assequitur, pro eo quod est, non est illi cognitio substantiæ: non est ergo idem intellectus, & imaginatio. Hæc postquam dixit Aristoteles, & de cognitiuis operationibus hucusq; disseruit, uult de communibus operationibus communem oratione cõclusionem colligere. Dicit ergo, quòd propter sui cognitiuas facultates, & operationes, omnia est anima quæ sunt. Quæcunq; enim sunt, uel sunt sensilia, uel intelligibilia, quæ etiam scibilia uocat. Et eorum unumquodq; est duplex. Quicquid enim est, uel potentia, uel actu est. Quicquid enim potentia est, fit actu. Quatuor itaq; sunt omnia: potentia sensilia: actu sensilia: potẽtia scibilia: actu scibilia: & in ijs, quæ sunt, non sunt præter hæc quatuor. Atqui sunt & hæc quatuor in anima: habet enim anima sensus potentia: & potentia scientiam: & actu sensus: & actu scientiam. Non autem, quia diximus omnia esse animã, iam secundum id dicimus lapidem inesse in anima, uel lignum: sed quòd rebus aßimilatur, & ad earũ imaginem reducitur: siquidem simile simili cognoscitur. Et rursus, ne quis existimet iuxta ea, quæ à Platone supponuntur, esse rationes in anima: neq; enim hoc dicit Aristoteles: sed quando sunt potentia quidẽ sensus, potentia uerò scientiæ, tunc habent solum rerum aptitudinem: Quando uerò actu fuerint sensus, & scientiæ, tunc sensilium, & scibilium rationes cognoscit, &, ut semel dicam, tunc fit actu cognitio. Hæc ubi dixisset, eo quòd ueluti summatim totam orationem dixit, post intellectum ad id cõuertitur, quod secundum locum mouetur. Ac oportebat quidem post sensum ad ipsum uenire: ab ijs enim, quæ pluribus insunt, oportebat cõuerti etiam ad ea, quæ paucis insunt: sed de eo tractatũ collocauit post ea, quæ de omni anima rationali, et irrationali dixit: quoniam his opus habemus, & in docẽdo, quid est, quod secundum locum est, & quid non est. Dicimus enim quòd nõ est imaginatio, nec sensus, nec nutritiua facultas, nec quid aliud eiusmodi. Si ergo hæc non prænosceremus, quomodo id hæc non esse cognosceremus? Hoc autem est id, quod secundum locum mouet, appetitus commixtus ab irrationali, & rationali. Appetitus enim irrationalis animæ nos mouet, quando affectus sequimur. Appetitus autem rationalis nos mouet, quando rationem sequimur. Si ergo non cognosceremus, quid est irrationalis, & quid est rationalis: quomodo cognosceremus, quod ex eis commixtum est? & ideo posterius uenit ad id, quod secundum locũ mouet: & quod de eo dicturus est. Platonem autem in tribus quibusdam reprehẽdit, primum quidem, quòd animam diuidit, ut totum in partes, cùm deberet eam diuidere, ut substantiã in facultates. Pro Platone autem respondemus, quòd uniuersalem quidem animam diuidit, ut totum in partes: in uegetatiuam: irrationalem: rationalem: Particulares autem animas, ut substantiam in facultates diuidit: Nouit ergo & hanc differentiam. Si autem dubitas, quomodo, quod est animosum seu irascibile, & desideratiuum, quod concupiscibile dicũt, partes esse diximus, cùm sint sub una irrationali anima? dic & tu ò Aristoteles, cur partem animæ esse dicis intellectum? Secundò Platonem reprehendit, quòd multa prætermiserit. In tria enim animam diuidit: in animũ seu irã: in cupiditatẽ: & rationẽ. & rationẽ quidem in cerebro collocat: irã in corde: cupiditatẽ uerò in iecore. Prætermisit ergo & uim imaginatiuam: & sensitiuam: & secundum locum mouentem: & appetitiuam. Dicimus autem, quòd & hæc nouit, & horum in Timæo meminit, de natura disserẽs. In republica autem harum trium meminit, quoniã his opus est ad omnes respublicas. Ratio enim dominatum obtinens facit Aristocratiam, & regnum. Ira autem Democratiam, seu populi imperium. Cupiditas uerò, quæ est belua uarijs formis prædita, secundum pecuniæ quidem cupiditatem, facit Oligarchiã, id est, paucorum dominatum: Secũdum autem uoluptatis amorẽ, & libidinem: Si iure quidem, & legibus constitutam, facit Aristodemocratiam, quæ ex optimatum, & populi dominatu composita est: Si autem nullis legum uinculis constrictam, facit Tyrannidem. Eorum ergo tantum, quæ sibi conducebant, meminit. Quia tota nouit tria. Reprehendit Platonem, quòd cùm dicat, inquit, in cerebro esse rationem, in corde iram, in iecore concupiscentiam, appetitum à seipso diuellit. Appetitus enim, inquit, est commixtio rationalis ad irrationalem: hæc autem in diuersis locis. Appetitus ergo diuulsus, & distractus est. Ad quod dic, quòd in unaquaq; parte dicit omnem inesse animam, secundum aptam autem & accommodatam partem, magis apparere rationem, uel iram: & non diuellit appetitum. & in his contemplatio.

Quæ autem in ablatione seu abstractione dicũtur intelligit, sicut quod est semper simũ.

Illud, Quæ autem in ablatiõe seu abstractione, est ueluti inscriptio, seu titulus eius, quod est dicturus: quemadmodum & in libris Hippocratis inuenimus, sicut in muliebribus prologũ, Quæ autẽ de muliebribus: sic ergo & hic dicit. Quæ autem in ablatione, seu abstractione, uolens ostendere, quomodo intelligũtur, quæ in ablatione, infert, intelligit, inquit, ut simũ. Quod enim est simum, cum materia intelligitur. Quod autem est incuruum, sine materia. Mathemata ergo, quæ dicit in ablatione, cũ incuruo habent proportionẽ. Incuruũ enim ut immateriale est, cùm sit in abstractiõe: sic mathematica, quæ sunt nõ separata, ut separata intelligit. Vult per hæc naturã mathematũ dicere, quòd hæc separata intelliguntur, sed non ut separata actu, sed tantum intellectu. Hinc autem corollariũ collegimus animã esse separabilem, quòd inseparabilia separet: nam si non esset separabilis, nequaquam ea separaret.

Omnino autem intellectus est, qui secũdũ actum res intelligit.

Quoniam dixit intellectum separare formas mathematicas, & sic eas intelligere, propterea addidit eundem esse intellectũ cum rebus, ut & eius substantia sit separata, quando separabilia cognoscit: & sit ipse separabilis, eo, quòd simile simili cognoscimus.

Nunquid autem contingit separatorũ aliquid intelligere, cum sit ipse non separatus à magnitudine, an non, considerandum postea.

Hic dubitationẽ, quam diximus, in contẽplatione proponit, quòd si intellectus, qui est secundum actum, res ipsæ est: res autem, utpote intelligibiles, materiæ expertes: materiæ ergo expers est intellectus. Et quomodo est materiæ expers, siquidem in generatione continetur? Quomodo autem immaterialia cognoscet, cùm in generatione contineatur? solutionem autem in ijs quæ sequuntur dicere pollicitus est. Ostẽsum est autem etiã superius, quòd potest etiam, quæ sunt omnino immaterialia, cogitare, siquidem non utitur instrumento, corpore, sed ab omnibus est immixtus.

Nũc autem quæ de anima dicta sunt, summatim colligẽtes rursus dicamus, animã quidem esse quodãmodo omnia, quæ sunt. Vel enim sunt sensilia, quæ sunt, vel intelligibilia.

Est autẽ

Est autem scientia quidem scibilia quodammodo: sensus verò sensilia. Quomodo autem hoc, quærere oportet. Diuiditur autẽ scientia, & sensus in res: Quæ potentia quidem, in ea, quæ sunt potentia: Quæ verò actu, in ea, quæ sunt actu. Animæ autem sensitiuum, & scientiæ perceptiuum potentia sunt: hoc quidem scibile: illud verò sensile. necesse est autẽ vel ipsa, vel formas esse. Ipsa quidẽ certè non. non enim lapis in anima, sed forma.

Hic communem infert conclusionem cognitiuarum operationum. Est autem conclusio, quòd omnia, quæ sunt, uel sunt sensilia, uel intelligibilia. Vocat autem, ut diximus, intelligibilia scibilia. & hæc diuidit in id, quod est potentia, &, quod actu. & ostendit hæc omnia inesse in anima: &, quod est potẽtia quidẽ, scire ea, quæ potẽtia: &, quod actu, ea, quæ actu sunt. Dubitant autem nonnulli, si quæcunq; sunt, uel sunt sensilia, uel intelligibilia: Sensile autem, & intelligibile sunt ad aliquid: ergo & quæcunq; sunt, erunt ad aliquid: & ipse quoq; deus, quod est absurdum. Dicimus autem, quòd quæcunq; sunt, quatenus quidẽ sunt uel intelligibilia, uel sensilia, sunt ad aliquid: Quatenus autem subsistunt, & substantiam habent, per se sunt. Nam & ipsum quoq; nigrum, quatenus quidẽ habet per se substantiam, non est ad aliquid: quatenus autem est sensile, est ad aliquid. Quod anima quidem est quodammodo omnia quæ sunt. Rectè additur illud, Quodammodo: quoniam formæ sunt materiales, & eas nouit anima immaterialiter, non materialiter. non enim lapis est in anima, sed eius forma sine materia: Similiter et in alijs. propterea ergo dixit illud, Quodãmodo. Quomodo autẽ hoc quærere oportet: quòd secũdũ id, quod est potẽtia, &, quod actu est, sensus, & sensilia, & scientia, & scibilia. Necesse est autem ipsa, uel formas esse. ipsa quidem certè non. Quoniam superius dixit, quòd quærere oportet, quomodo sensus sensilia apprehendit, nunc dicit, quòd necesse est uel ipsas compositas formas esse in anima, id est, cum materia & forma, uel ipsam per se formam. Atqui, inquit, ipsæ compositæ non sunt in anima: neq; enim ipsa est lapis. necesse est ergo formas solas esse in anima.

Quare anima est sicut manus. manus enim est instrumentum instrumentorum. est autem & intellectus forma formarum: & sensus forma sensilium.

Quod dicit est eiusmodi. Sicut manus, quæ est instrumentum corporis, instrumentis utitur, ut securi, uerbi gratia, faber, uel arundine: Sic & anima, quæ est ipsa forma, aliarum est formarũ susceptrix: quia formarum rationes apud se habet. Similiter & intellectus, & sensus sunt formæ, & formarum susceptrices, eo quòd formarum rationes habeãt. Sed intellectus quidem omniũ formarum forma est. omnes enim formæ insunt in ipso, dum actu est. Sensus autem est forma sensilium tantum: eo quòd in sensu, qui est secundum actum, sint sensilia.

Quoniam autẽ nulla res est præter magnitudines, vt videtur, sensiles separata: in sensilibus formis sunt intelligibilia, & quæ in ablatione, seu abstractione dicuntur, & quæcunq; sensilium habitus, & affectus.

Hic sunt primæ defensiones, quarum primam dicit esse, quæ dicit, quòd nec in uniuersum quidem sunt penitus formæ immateriales. Est ergo hoc quod dicit, lectum in hyperbato. Nulla res est præter sensiles magnitudines, ut uidetur omnibus, sed omnia, quæ sunt, sunt magnitudines sensiles. Vult autem dicere, quòd mentis conceptus seu intelligentiæ, uel sunt primæ, uel secundæ, uel tertiæ. & primas quidem citra imaginationem nouit: secundas autem & tertias cum imaginatione: etiamsi partim quidem ut instrumento, partim autem, ut subiecto, ea utitur. Quid ergo dicit? Quoniam nulla res est præter magnitudines separabilis, id est, sine materia, ut uidentur nonnulla sensilia, ut mathematica. hæc enim uidentur esse separabilia, sed non sunt. Propterea, inquit, in formis sensilium sunt intelligibilia, ut mathemata: etiamsi uidentur esse separabilia, quod est secunda. Porro & tertia sunt inseparabilia, ut sensilia. Et secunda quidẽ dixit per hoc, quod dixit: Quæ autẽ dicuntur in ablatione. Tertia autem per hoc quod dixit: Et quæcunq; sensilium habitus, uel affectus. hæc enim sunt formæ materiales, & affectus, ut qualitates materiales uiuæ: quarũ magnitudo solũ ratione separatur.

Et propterea, qui nihil sentit, nec didicerit, nec comprehenderit.

Quoniam hæc tria sunt sensilia: & hic obscurè dixit, quòd in libro de demonstratione dilucidè dictum est. Illic enim dixit, omnis scientiæ principium esse sensum: quoniam, ut nunc dicit, intelligibilia omnino sunt in formis materialibus. In quibus ergo deficit sensus, in ijs etiam eiusmodi scientia deficit. Deinde postquam dixit, Nihil didicerit, subiũgit, Nec comprehenderit, id est nec inuenerit. Duæ enim sunt uiæ cognitionis, disciplina, & inuentio.

Et quando contemplatur, necesse est simul cum viso cõsiderare. Visa em̃ sicut sensa sunt.

Quoniam dixit, formas intelligibiliũ esse in sensilibus: propterea dixit, Necesse esse intellectum simul cum uiso cõtemplari, hoc est, cum instrumento, imaginatione: siquidem eius est effector sensus. Quare siue dicamus, quòd imaginatione, siue, quòd sensu utitur, idem est. Per hæc autem secundam dicit defensionem, quod intellectus simul cum imaginatione operatur. Imaginatio autẽ nõ nouit immateriales formas: nec ergo intellectus.

Sed sine materia.

Quoniam dixit uisa esse ueluti sensa, dicit, quòd sine materia. Sensus enim operantur circa immaterialia. Imaginatio autem circa formas tantum. Quidam autem dicũt, quòd illud, Sine materia, intellectui coniungit. Postquã enim dixit, quòd, etiamsi imaginatione, & sensu dicas uti intellectum, idem est, dicit, Sed intellectus, quod est sine materia, cognoscit.

Est autem imaginatio aliud ab affirmatione, & negatione. est enim connexio mẽtis conceptuum, seu intelligentiarum, verum, & falsum. Primæ autem intelligentiæ in quonã different, vt visa non sint?

Nam circa simplicia uersatur. Vnde & est indiuisibilis, ut quæ circa terminos uersetur. Quare substantialis est in ea ueritas, & non in compositione. Si ergo neq; uera est, neq; falsa, ut quæ nec affirmet, nec neget: Similiter autem & intellectus nec uerus est, nec falsus secundum defensionem: quid ergo different primæ intelligentiæ, id est simplices, ut uisa non sint, quemadmodum & intellectus, ne sit imaginatio? Sciendum autem, quòd intellectus, & imaginatio substantialem habent ueritatem: & determinatè, seu finitè cognoscunt.

An ne hæ quidẽ visa sunt, sed non sine visis?

Hæc quidem uerba sunt tertiæ defensionis euersio. Cùm enim tres defensiones dixisset, tertiam solam euertit, dicens: Nunquid ne alia quidem uisa sunt intelligentiæ? Quasnam dicit intelligentias? eas quas non simplices dicimus, & propterea esse imaginationi similes. Sed non sine uisis, inquit, id est, sed sunt non sine imaginatione. Quare per imaginationem fiunt mentis conceptus, & intelligentiæ: non tamen idem est imaginatio, & intellectus.

lectus. Sed tamen, inquit, quando primas intelligentias intelligit, non utitur instrumento imaginatione: in secundis autem, & tertijs utitur. non est ergo idem uisum, & intelligētia. Visum enim quodammodo materiale est. intelligentia autem materiæ penitus expers. Sciendum autem, quòd in contemplatione etiam alia quædam mouimus. & quoniam ea in superficie tantum speculati sumus, uisum est ab alto orationem repetere. Recurrere enim melius est, quàm aliquid præterire. & in his, deo est gratia, finitur praxis.

Quoniam autem anima, quæ est animaliū, secundum duas facultates definita est, & iudicatiuo, quod est opus cogitationis, & sensu: & præterea, quòd moueat, motu, qui est secūdum locum. De sensu ergo, & intellectu hæc definita sint. De eo autem, quod mouet, quidnam est animæ considerandum est.

In huius tractatus principio dictum est, quòd omnes philosophi naturales his duobus animam definiunt: & cognitiuo: & secundum locum motiuo: ad hec enim respexerunt. Et eos quidem recipiebat, quòd ab operationibus animæ substantiam indagarent, sicut & oportebat, & ipse quoq; sic fecit: eos autem reijciebat, primum quidem, quòd uegetatiuam animam prætermiserint. ipsa enim nec quicquā mouet secundum locum, neq; cognoscit. & quòd hinc quoq; ad falsa cogitata cōuersi sunt. existimabant enim animā moueri. Quoniam enim apertè uidebant corpus ab anima moueri: animam motam moueri existimabant. & propterea quidquid mouet etiam moueri dicebāt. & in alio etiam errabant secundum cognitiuum. existimabant enim animam ex omnibus, quæ sunt, compositam: ut ex principijs composita, eorum ueluti obsides habens, ea cognoscat. Sic etenim est uersus Empedoclis. Nam terram terra conspeximus &c. Naturalium ergo rerum scriptoribus condemnatis, & propterea naturalis animæ definitione adiecta, cùm etiam de cognitiua animæ facultate disseruisset, hic de motiuo secundum locum disserit: Quod oportebat quidem ante rationale collocare: quoniam ubiq;, quæ sunt magis uniuersalia, priora collocauit: sed quoniā tres animas percurrisse oportebat in docendo eo, quod est secundum locum motiuum: eius propterea nunc meminit. Vt enim doceat, non esse uegetatiuam animam: non irrationalem: non intellectum uel simplicia cogitantem, uel composita, uel imaginatione utentem: uel sine imaginatione: horū propterea prius meminit. Sed & ad id, quod quid est, ei prædicta conferunt. Vult enim ostendere, quòd id, quod mouet, in rationalibus quidem est commune irrationalis, & rationalis: in irrationalibus autem irrationalis solum. Quando autem dicit Aristoteles appetitiuum mouere, non ut finalem ipsam causam dicit, sed ut effectiuam. idq; clarum est. Querens enim quid est, quod mouet, dicit, quòd uel est intellectus, uel appetitus. intellectus autem est actiuus, & non finalis: & nec sine motu quidem esse potest finalis. contra enim, quando secundum intellectum operamur, à motu diuertimur. Et ideo Thales cùm astra contemplaretur, in puteum incidit. Quare, ut effectiuam causam, dixit appetitum mouere: aliam enim effectiuam ei coniunxit: & quòd appetitiuum non est finis. sed appetendum. Querit ergo Aristoteles de eo, quòd secundum locum mouet, an per partes mouet anima, uel tota ipsa mouet? hoc infert, quòd, ut substantia, in facultates diuiditur. facultas enim per totam substantiam procedit. Mali enim redolentia, quæ est eius facultas, ex toto, ut toto, progreditur. & nō hic quidem mali est redolentia: hic uero non est: sed in toto, ut toto, est. Et in hoc quidem facultas differt à parte: quòd facultas, ut diximus, per totam substantiam permeat: pars autem non est in tota substantia, sed est in aliqua substantiæ portione, siquidem pars est ipsius: & quòd facultas quidem non est substantia: pars autem est substantia: siquidem substantiarū partes sunt substantiæ, ut in prædicamētis cognouimus. Vtrum igitur parte mouet anima, uel facultate? & si parte: nunquid aliqua earum, quæ dici consueuerunt? dici autē consuetas dicit tres, quæ sunt apud Platonem, partes: rationem: iram: cupiditatē: uel aliquā præter has. & si alia: an ea, quæ sit ab ijs alia, solo intellectu, an & intellectu, & subiecto? Platoni enim est consequēs dicere, quòd parte mouet anima. Vult enim eam esse multiplicem: &, quod secundum locum mouet, aliud esse præter rationē: iram: cupiditatem. Cum nullo enim horum idem esse dicit, quod secundum locum mouet, sed aliud. aliud autē non solum intellectu, sed etiam subiecto. neq; enim uult esse easdem subiecto partes animæ, cùm eas locis disiungat. Et propterea in his tribus Platonem reprehendit. Vnum quidem, quòd animā, ut totum, in partes diuidat. neq; enim fieri potest ut ipsa in partes diuidatur. in incorporeis enim idem est esse diuisibile, & esse diuisum. neq; enim sustinent incorporea tempus aliquod, uel dissectionem eius, quod peruadit. Si ergo diuisibilis est anima: & diuisa erit: & totū peribit. corrumpetur enim & ipsum commune esse totum actu partium à se inuicem diuisarum. In corporibus autem aliud est esse diuisibile, & diuisum. Hoc ergo in loco cùm essent Alexāder & Plutarchus, dicebant, Platonem reprehendi ab Aristotele, utpote, qui animam, ut totum, in partem diuiserit, tanquā ipse, ut unam substantiam, in facultates diuidat. Vult enim ipse animam unam esse substantiam multis facultatibus prædicam. Ii autem falluntur. Ipse enim nusquam alibi dixit facultatum eiusdem substantiæ has quidem esse corruptiles: illas uerò incorruptiles: sed similiter omnes esse uel corruptiles, uel incorruptiles. Dicit autem intellectum quidem æternum: irrationalem uerò corruptilem. Non est itaq; una. In alio autem Platonē reprehendit, ut qui duas animas, rationalem dico, & irrationalem, ut unam fecerit: & hanc unam in tria diuiserit: in rationem: animum: cupiditatem. Aristoteles autem uult tres animas. Nunquid autē pro Platone dici potest, quòd propterea partes hæc tria dicit, q. unam animationem faciant. unum enim est animatum, & non tria. Deinde & secundo reprehendit Platonem, eo quòd multas partes prætermiserit. & pro eo responsum est, quòd in republica hoc fecit, non in Timæo. his enim solis illic tribus indigebat. Deinde & tertio eum reprehendit, quòd has partes diuisit à se inuicē. Nempe quod ad has attinet, non est facile dictu quidnā mouet. neq; enim communis ipse nexus, animarum dici potest, cùm sint partes separatæ secundum Platonem. Distrahit ergo appetitiuum. Dicta est autē & huius responsio. & hic quidem est contextus. si uerum autem dicere oportet, inter se non cōueniunt hæ Platonis, & Aristotelis opiniones de eo, quod est secundum locum motiuum. Plato enim uult id, quod in nobis est optimum, & maximè dominatur, illud esse, quod mouet. Melius autem est in irrationalibus quidem animalibus, imaginatio: & ideo passiuus intellectus dicitur: in rationalibus uerò intellectus. Propterea ergo iuxta eum irrationalia quidē animalia imaginatio mouet: rationalia uerò intellectus. Quod enim agit, & fert animal, in eo oportet autoritatē, & dominatum obtinere. & propterea melius esse oportet, quod mouet. Deinde quoniam Platonicis aduersatur, quòd affectus rationem superat, & nos ad turpem uoluptatē abducit: non enim intellectus hoc fecit, sed affectus: dicunt, quòd tunc quidem ratio est, quæ mouet, sed mancipata, & in seruitutem redacta, affectui uiā præparat, & excogitat. Ex hoc autē à Platone colligitur, quòd id quod secundum eos imperat, est, quod mouet. ecce enim superatum dixi intellectum mouere, & quomodo superius, quod dominatur, dixi mouere. Aristoteli autē uidetur, quod secundum locum mouet, non esse cognitiuam proprietatem, sed animalem. uult enim appetitiuum

titium esse, quod mouet magis enim conuenire, quod mouet, uitæ, quàm cognitioni. Et in irrationalibus quidem animalibus appetitium solum irrationalis mouet: in rationalibus autem animalibus aliquando quidē rationalis appetitium: aliquando autem irrationalis. In ijs enim, quæ secundum rationem uiuunt, appetitium rationalis mouet. in multis autem hominibus, & secundū sensum uiuentibus, appetitiuū irrationalis mouet. Quare animalis proprietas magis est, quod secundum locum mouet, quàm cognitiua. Est enim intellectus proprium solum cognoscere, non mouere. Motui autem aduersatur intellectus. Neq; enim motum sentiunt, quandoquidem nec statum, qui circa intelligibilia occupantur. Et ideo Socrates, cùm in Deliaca pugna noctu diuq; stetisset, se stetisse non sensit: eo quòd mente aliquid agitaret. Et, quòd si intellectus animal moueret, ipsum non ad malum moueret. Dicimus enim Thaletem astra contemplantem in puteum incidisse. Fortasse autem etiam secundum Aristotelem Platonica ordinatio obtinet, quòd id, quod melius est, mouet. omnibus enim facultatibus melior est appetitus, siquidem boni est. Et in his est contemplatio. Quoniam autem anima secundum duas facultates definita. Duas dicit facultates, uel ut ad animal. hoc enim, irrationale, & rationale constituunt. uel duas dicit facultates, ut ad antiquos. illi enim solum cognitiuum dicebant, quod dixit iudicatiuum, & motiuum. Quoniam ergo, inquit, duæ sunt facultates, & iam de cognitiuo diximus, & de cogitatione, & sensu: ueniamus & ad motiuum.

Vtrum vna aliqua eius pars, quæ sit separabilis vel magnitudine, vel ratione: an tota anima? &, si sit pars aliqua: vtrum propria aliqua præter eas, quæ dici consueuerunt, & dictæ sunt? an horum vnum aliquid? habet autē statim dubitationem.

Quærendum est, inquit, si pars animæ est id quod est motiuum, utrum subiecto est, & substantia separabilis? quod dixit, magnitudine: & ue turberis, si animæ substantiam magnitudinem appellat: abusus est enim: & loco subiecti magnitudinem dixit. Si autem non est subiecto, & substantia separabilis: nunquid est potentia separabilis, quod dixit, ratione. Quærendū autem, inquit, nunquid & tota anima est motiuū. Præter eas, quæ consueuerunt, & quæ dictæ sunt. Quæ consueuerunt dici, illas tres dicit, quæ sunt apud Platonē: rationem: iram: cupiditatem. Quæ dictæ sunt autē dicit, quæ nūc ab eo dictæ sunt: Dico autē intellectū: cogitationē: imaginationē: sensum cōmunē, & ꝓpriū.

Et quomodo dicere oportet partes animæ, & quot. Quodammodo enim infinitæ apparent: & non solum eæ, quas quidam dicūt definientes: rationalis: animosa, seu irascibilis: & desideratiua.

In duobus per hæc Platonē refellit. & quòd partes, & quòd quot sint partes dicit, nempe tres. Quodammodo infinitas dixit, ut ad tres. non sunt autem, si cum tribus Platonis coniunxeris etiam quinq;, quas nunc dicit Aristoteles.

Hi verò id, quod habet rationem, & irrationale.

Nonnulli quidem dicunt tres esse partes animæ, ut Plato: rationem: iram: & cupiditatem. Quidam autem duas: rationalem: & irrationalem, ut Aristoteles. Vt ad animalia enim, duas dixit animas: est enim alia plantarum.

Secundum differentias enim, per quas has separant, apparent & aliæ, quæ maiorem his distantiam habent: de quibus etiam nunc dictum est: & nutritiuū, quod & omnibus plantis inest, & omnibus animalibus.

Rursus platonem redarguit. Si enim eò quòd natura ualde distant, dicit partes animæ: rationem: iram: cupiditatem: oportebat nutritiuam facultatem partem animæ dicere. His enim magis distat, & magis quàm ira & cupiditate. Hæ enim ambæ sunt irrationalis animæ: nutritiua autem facultas uegetatiuæ. Plus autem distat ab irrationali uegetatiua, quàm uegetatiua ipsa à seipsa.

Et sensitiuum, quod neq; vt rationale, neq; vt rationem habens quispiam facile posuerit.

Sensitiuum, inquit, siue sensum, nec irrationalis solius quispiā posuerit, nec rationalis, sed utriusq;. Quia enim foris habet cognoscibile sensus, per obiectam distantiam ipsum nouit: & per formam, & typum: nec audit rationem, dum putat unius pedis esse solem: secundum hoc est irrationalis. Quatenus autem per se res uidet, ut intellectus, uidetur sensus sub rationem reduci. Est autem & aliter interpretari, quòd quatenus quidem cognoscit, est rationalis animæ: quatenus autē patiens cognoscit, non potest esse rationalis. rationalis enim non patitur: sed est irrationalis, pati.

Præterea autem imaginatiuum, quod in eo quidem, quòd est, est ab omnibus aliud: cuinam autem horum est idem, vel à quo aliud, multam habet dubitationem, si quis separatas partes animæ posuerit. Ad hæc autem appetitiuum, quod & ratione, & potentia aliud videatur esse ab omnibus: & absurdum est hoc seiungere & distrahere. In ratiocinatiuo enim fit voluntas, & in irrationali cupiditas, & ira. Si autem tria anima, in vnoquoq; erit appetitus. Atqui &, de quo nunc instat oratio, quid est, quod mouet secundum locum animal?

Tanquam ad rationem, iram, cupiditatē, partes Platonis, comparat imaginationem, & appetitum. Et appetitum quidē omnino ab ijs alium dicit, quia est appetitus etiam uegetatiuæ. Platonis autem partes sunt, irrationalis, & rationalis. Quare appetitus est omnino ab ijs aliud. Imaginatiuum autē, quoniam est irrationalis, ratione quidem differt ab his tribus partibus: rationali: animosa seu irascibili: & desideratiua: cuinam autē est subiecto eadē uel alia harū trium partiū, dubiū est. Nunquid enim idem est, quod ira, & cupiditas, quia & ipsæ sunt irrationales? Rectè ergo sic dixit, quòd si omnino partes habet anima separatas: & uis imaginatiua, & appetitiua potestas est pars animæ. Quam quidem appetitiuam potestatem, uel prætermisisti ò Plato: uel de ipsa dicens, ipsam distrahis, & diuellis. Si autē tria anima, in unoquoq; erit appetitus. Nota quid dicit, quòd si sint tres animæ, in unaquaq; earum erit appetitus. ergo & in uegetatiua est appetitus. Sciendum autem, quòd gratia disputationis, & repugnans, hoc dicit Aristoteles. Nam in principio argumēti futuri tractatus, si rectè consideraueris, inuenies eum non nosse in plantis appetitum. Sed nec Plutarchus commentarios scribens dicit esse appetitum in plantis, sed cōtrarium non esse. Si autem uerum dicere oportet, non dicit in plantis appetitum: sed tres dicit appetitus: unum quidē, qui est cum intellectu actiuo: alium autem animosum, seu irascibilē: & aliū desideratiuū.

Motum enim secundum augmentū, & diminutionem, quæ omnibus insunt, id, quod omnibus inest, videatur mouere, generatiuū, & nutritiuum.

Quia de motu ab eo agitur: est autem motus æquiuocus: distinguit æquiuocationem: & dicit, Motum nunc quæro, non qui

est secundum auctionem, & diminutionem: hæ enim à natura fiunt: nunc autem quæro animalem, qui fit secundum locum: & animalem, non alicuius partis, ut est respiratio, sed eam, quæ est totius animalis, ambulatoriam. Nam & alibi uidetur dicere duplex esse id, quod est secundum locum, uel ambulatoriũ, uel motiuum motiuum dicens, quod est à parte, ut est respiratio: nõ de eo autem nunc agitur. iam enim & alibi de respiratione quæsitum est. Et dubitatur an sit naturalis, an animalis. nam naturalis quidem esse uidebitur, ut quæ electioni nostræ, & uoluntati non seruiat: animalis autem, ut quæ fiat à musculis, &, quòd in mea est potestate, eam intendere. De ea ergo non agitur: sed de ambulatiuo secundum locum, quod est motus significatum.

De respiratione autem, & expiratione, & somno, & vigilia, postea considerandum. Habent enim & hæc multam dubitationem. Sed de motu secundum locum, quid est, quod mouet animal ambulatorio motu, considerandũ.

Cùm de motu secundum locum tractetur, uel quia respiratio est magis in somno, quàm in uigilia, horum propterea meminit. Respirationis enim, ut particularis motus, meminit: uel quòd & somnus, & uigilia sunt particulares motus supercilij secũdũ locũ. Dicit ergo, quòd nec de ijs à nobis sermo habetur: ij enim sunt particulares motus: nunc autẽ in uniuersum quærimus ambulatorium motum: & quia est ab eo scriptus liber de somno, & uigilia, in quo de his disserit. Et in his praxis, deo est gratia, finitur: praxis, deo annuente, sextadecima.

Quòd itaq; non est nutritiua quidem facultas, apertum. Semper enim alicuius gratia est motus ipse: & vel cum imaginatione est, vel cum appetitu. nihil enim non appetens, vel fugiens, mouetur, præterquam vi.

Præsens contemplatio ostendit, & quid non est, quod secundum locum mouet, & quid est. Primum autem ostẽdit, quid non est. Dicit enim, quòd neque est nutritiua facultas: nec sensus: nec intellectus: & intellectus, non contemplatiuus, qui instrumento non utitur: non, qui utitur, contemplatiuus: non actiuus intellectus: non appetitus. hæc non sunt id, quod secundum locum mouet. Et quòd non est quidem nutritiua facultas, probat per quatuor argumenta: quorum hoc primum est. Nutritiua unum habet finem, nutrire. Motus autem habet finem, & affectum, & rationem. Vbi enim ad honesta mouemur, ratio finis est. Vbi autem ad res ueneeas, affectus est finis. Quare non est nutritiua facultas, quod secundum locum mouet. hoc autem ostenditur per duo argumenta. Si necesse est id, quod mouetur, primum imaginari, & appetere sensiliter, & sic deinde ab appetitu moueri: hæc autem non sunt in nutritiua: neq; enim est imaginatio: nec appetitus sensitiuus: in mouendo enim sensitiuo appetitu opus est: Non est ergo nutritiuum, id, quod secundum locum mouet. Tertium argumentum. Si nutritiuum mouet: oporteret & plantas moueri, ut quæ habeant motiuam facultatem secundum locum. Atqui secundum locum nunquam mouẽtur plantæ. non est ergo uegetatiua anima, quæ secundum locum mouet. Quartum argumentum. Si nutritiuum mouet: oporteret & plantas ambulatoria habere instrumenta, ut moueantur. Atqui non habent instrumenta ambulatoria, sed etiam cõtra, hærent fixæ radicibus. Ergo nutritiuum non mouet. Hæc quidem ex cõtextu. Oportet autem & aliud præterea argumentum comparare. Si, quando magis operatur nutritiua, noctu dico, nõ mouemur per appetitionem, aut impetum. nutritiua ergo non mouet. Si enim moueret: noctu etiam moueremur: sed non per appetitionẽ, uel impetum mouemur. De motu autem, qui fit per appetitionẽ. & impetũ, loquitur Philosophus. Sed fortaßis dicet aliquis uegetatiuam esse animam, quæ mouet secundum locum: non mouentur autem plantæ, quamuis motiuam habeant facultatem: eo quòd non habeãt apta instrumenta ad motum. Dicimus autem ad hanc dubitationem, quòd primum quidem continget in tota specie frustra esse facultatem. Si est enim in totis plantis motiua facultas: non mouet autem, quòd instrumenta non habet accõmodata: frustra ergo erit in uniuersis plantarum speciebus. quod quidem est absurdum, dicere frustra aliquid à natura fieri. Secundò autẽ, Si habent plantæ motiuam facultatem: non mouentur autem propter instrumentorũ inopiam: cur non eis instrumenta accõmodauit, & adaptauit natura? neq; enim ex necessarijs quid prætermittit: nec superuacanea fabricat. clarũ ergo undequaq; euasit, quòd nutritiuum non est causa motus secundum locum. sed neq; sensus est, qui mouet secundum locum, & quoniam sensus est irrationalis animæ, etiam uniuersalius ostendit, quòd nec omnino motus causa est irrationalis anima. Si enim irrationalis anima esset causa motus secundum locum: oporteret, quæcunq; habent animam irrationalem, moueri. Atqui Zoophita, seu plantanima, irrationalem animã habentia, non mouentur. Non ergo irrationalis animæ est secundum locum motus. Neq; enim hic est causari instrumentorum ineptitudinem. Ex ijs enim, quæ animam habent irrationalem, illa aptis instrumentis carent, quæ sunt uel imperfecta, uel manca. Quemadmodum infantes sunt imperfecti: neque enim habent dentes. Rursus, quæ quatuor habent digitos, manca sunt. Plantanima itaq; non sunt imperfecta. habent enim ascensum, seu progressum summũ uigoris, & perfectionis incrementum: & eiusdem remißionem, & diminutionem, & quodammodo senectutem. Infantes autem & pueri nihil habẽt horũ. Rursus plantanima sibi similia generant. Pueri autem non generant, quandiu sunt pueri, quòd ipsi sint imperfecti. Neq; uerò manca sunt plantanima. Sic enim uniuersa plantanimorum species manca esset. Si ergo nec mutila sunt, neq; imperfecta: quæ enim aliquid non habent, eo quòd sint imperfecta, ipsum postea assumunt: sicut infantes, dentes. Plantamina autem, neq; cùm augentur, motoria instrumenta assumunt: neq;, cùm ad summum incrementum peruenerint: clarum ergo, quòd neq; facultatem habẽt ambulatoriam. Si enim eam haberent: & partes haberent accõmodatas: illæ enim habent facultatem. Instrumenta autem non habent, quæcunq; sunt uel imperfecta, uel manca. Si ergo plantanima irrationalem quidem habent animam: non mouentur autem secundum locum: non est ergo irrationalis animæ motus secundum locum. Et nos quidem sic. Contextus autem per unum exemplum declarauit id quod est imperfectum, & mãcum. Dicit enim plantanima non esse imperfecta, uel manca: quia & crescunt: & ad summum incrementum perueniunt: & decrescunt: & similia generant. Per hoc quidẽ, quòd generant, innuens non esse mãca. Eunuchi enim, cùm sint manci, nõ gignũt. Per hoc aũt quòd crescunt, & ad summum incrementum perueniũt, & decrescunt, significauit non esse imperfecta. Assumerent enim tempore ea, quæ desunt. uidemus autem, quòd nihil assumunt. Quare ostensum est non esse irrationalem animam causam motus secundum locum. Sed neq; sensus causa est motus secundum locũ. Oporteret enim, quando secundum locũ mouemur, sensum operari. Sed hoc falsum est. nam & clausis oculis mouemur, & nec audientes, nec olfacientes, nec contrectantes, uel palpantes. non est ergo sensus, qui mouet secundum locum: eo quòd nos secundum locũ mouemur, licet sensus non operetur: & quia sæpe sentientes motũ interrumpimus, & in quiete magis sentimus. Hæc cùm dixisset contextus, fertur ad intellectũ, non quærẽs de imaginatione, an moueat, an non. & meritò eius nullam fecit mẽtionem: quia nihil habet proprium: sed quicquid habet, ex sensu habet. Sed nos ostendemus, quòd nec imaginatio quidem mouet. Si enim moueret ipsa: oporteret in somnis, quãdo imaginamur, moueri

ueri secundum appetitionem, & impetum. Atqui nõ mouemur. ergo imaginatio non mouet. Hæc quidem extra textum. Ostendemus autẽ deinceps, quòd neq; est intellectus, qui mouet. Scire enim oportet, quòd triplex est intellectus: uel contemplatiuus, qui instrumento non utitur: uel contemplatiuus, qui instrumento utitur: uel actiuus intellectus. Cõtemplatiuus intellectus, qui instrumento utitur, non potest mouere: quoniam non uersatur circa ea, quæ sunt agẽda. est autem quid, quod ex rebus agendis est, motus: & quia huic intellectui magis conuenit status, quàm motus. Intellectu enim aliquid agitantes, stamus. Sed neq; actiuus intellectus est, qui secundum locum mouet. etsi enim habet electionem, per quam fit motus secundum locum, sed tamen nõ mouet. & hoc est apertum. Videmus enim, quòd curã gerente actiuo intellectu, ne moueatur, accedẽte hoste, cor mouetur. uibratur enim, & subsultat metuens. Atqui & in intemperantibus, cùm præcipiat affectus, ut moueatur, etiamsi iubeat intellectus, ut contineat, nonnunquam uincit affectus, & mouetur pudendũ ad rem ueneream: contrario ergo modo se habet motus ad intellectum in incõtinentibus. Ipse ergo non mouet: & quòd actiuus intellectus operatur primũ: deinde sic mouemur. Nisi enim actiuus intellectus prius consultauerit, ad portum non descendam: nec gubernatori loquar: nec uasa, & sarcinas immittam: hæc autem uniuersa stans consultat. Si ergo actiuus primum intellectus operatur: &, postquam ipse cessauerit, tunc fit, qui est secundũ locum, motus: Clarum est ergo, quòd nec est actiuus intellectus, qui nos secundum locum mouet. Sed nec contemplatiuus intellectus, qui instrumento non utitur: quia is electionem non habet. necesse est autem, ut eligat, quod secundum locum mouet. nisi enim eligat, non mouemur. Sicut & medici sæpe de industria, & quòd ita melius iudicent, non sanant aliquem: eo quòd ei conducat esse in morbo, uel propter tyrannidis dissolutionem, uel ut philosophetur. quemadmodum & Theagem in morbo reliquerunt, propter philosophiam. Vnde & Theages dialogus. Quare nec is mouet. Et ex alio est etiam ostendere, quòd non mouet hic intellectus: quia non habet fugere, uel persequi. Omnis autem motus fugit, uel persequitur. Ostensum est ergo, nullũ intellectus significatum mouere secundum locum. Et hoc etiã exterius probari potest per generosissimum argumentum. Nam si qualecunq; intellectus significatum causa esset motus secundum locum: oporteret illa non moueri, quæ non habent qualẽcunque intellectum. Atqui irrationalia animalia intellectũ omnino non habentia, secundum locum mouentur. non ergo contemplatiuus intellectus, uel actiuus, causa est motus secundũ locum. Omnino autem nec rationalis est anima, quæ mouet, nec irrationalis. Rationalis enim non mouet secundum locum: eo quòd ab intemperante affectu superati, secundum locum mouemur. affectus autẽ ab irrationali mouẽtur. Rursus autem irrationalis non mouet: eo quòd ratio aliquando secundum locum nos mouet, ut ad præceptores, uel ad orationem: & quia in continentibus apertè ostenditur non mouere irrationalis. ea enim sæpe iubẽte ad res ueneras conuerti, continentes non mouentur, nec cedunt iussui. quod autem mouet, omnino audiri oportet. Diximus itaq;, quæ sint non mouentia. Dicamus deinceps consequenter, quid est, quòd secundum locum mouet. Est autem, quod secundum locum mouet, intellectus actiuus, & appetitus irrationalis. Et hoc ex eo ostensum est, quòd appetitus quidẽ in incontinentibus moueat: intellectus autem in continentibus. Sed quoniam, quãdo aliqua duo aliquid unum faciunt, secundum aliquid cõmune hoc omnino faciunt: ut, quod est bipes, & quadrupes, secundum aliquid commune, scilicet, pedestre, mouentur. Sic ergo oportebat intellectum, & appetitum, secundum aliquid commune mouere. Est autem quid medium inter uitam, & cognitionẽ. Ad quod dicimus, quòd & hæc duo, intellectus, & appetitus, secundum aliquid commune, appetitiuum mouent: quod etiam cõsultatorium appellat Aristoteles: sicut in irrationalibus, irrationalis appetitiuum. Meritò autem communi appetitiuo dat motum, & non intellectui, ut in Timæo. Intellectus enim rectè tantum mouet: Appetitus autem & rectè, & obliquè. Motui autem rectũ conuenit, & obliquum. Communi ergo sensitiuo potestas danda est motus secundum locum. Dubitant autem, dicentes, fieri non posse, ut appetitiuum moueat secundum locum, quo ad ea, quæ dicta sunt. Si enim, quod secundum locum mouet, unum est: duo autem sunt appetitus, & non unus: appetitiuum ergo non mouet. & nectitur in secunda figura huiusmodi syllogismus. Quod secundum locum mouet, unum: Appetitiuum, non unum. Quod secundum locũ mouet ergo, non appetitiuum. Ad quod dicimus, quòd appetitiuũ & unum est, & non unũ: unum quidẽ genere: duo autẽ specie. Vt unũ ergo genere, mouet. Quomodo autẽ est unum quidem genere: specie autem duo, appetitiuum? Quoniam alius est appetitus irrationalis: & alius rationalis. est autẽ specie dissimilis irrationalis ad rationalem. Quamobrem & irrationalis appetitus est specie dissimilis ad appetitum rationalẽ. Quare genere quidem unus est appetitus: specie autẽ diuersus. Quòd autem oportet esse dissimilem specie appetitũ, non solum ex animarum dissimilitudine apertum est, sed & hinc. Præcipit irrationalis appetitum affectus: Imperat autem rationalis appetitum uirtutis. & quoniam uirtus est affectui contraria: contingit contrariorũ unam esse operationẽ. quod est absurdũ. Fit autem omnino contrarius appetitus, quando ratio affectui aduersatur, ut in homine dico. non & in irrationali fiunt cõtrarij appetitus: ut cupiditas ad iram. Fiunt ergo cõtrarij appetitus, quãdo ratio cupiditati aduersatur. Hæc cùm dixisset, dicit quendam nimis confidentem, & periculi, & audaciæ plenũ syllogismum, in prima figura. Est autem hic syllogismus: Vbi contrarij motus, illic una est & temporis sensus. Vbi temporis sensus, illic est ratio, & cupiditas. Hic autem syllogismus habet quedã nimiũ præcipitia, & periculi plena. Vnum quidem quoniã omnino esse dicit rationẽ, et cupiditatẽ, ubi est temporis sensus: ut ex hoc colligatur solum hominẽ habere temporis consensum. Atqui uidemus rationalia quoq; animalia unà tempus sentire. ut declarat grus, quæ fugit in hyeme Thraciã. & formica, quæ, thesauri instar, sibi prius nutrimentũ recondit, propter hyemem. Porrò & aliud habet absurdũ syllogismus. Dicit enim: Vbi sunt contrarij motus, illic ratio, & cupiditas, ratione quidem pro præsenti uoluptate bonũ futurũ eligẽte, cupiditate autẽ ad id, quod est præsens, siue id, quod apparet, bonũ respiciẽte: ut secũdũ ipsum colligatur, in homine, & solo esse contrarios motus, ut diximus, irã ad cupiditatẽ. Hæc cùm dubitasset, utrunq; dissoluit: prius quidẽ per tres solutiones. Vnam quidẽ, quòd irrationalia temporis nõ utiq; sensum habent. neq; enim ipsum sensu apprehẽdunt. tẽpus enim est incorporeũ, & corpore melius: & sensu non cõsideratur. Quòd autẽ sensu irrationalia non norunt, nec imaginatione norũt. Quare irrationalia tẽporis sensũ nõ habẽt: quia nõ cadit tempus sub sensum. Hæc est prima solutio. Quantũ autẽ ad hãc, nec nos qdẽ tẽporis sensum habemus: neq; enim ipsum uidemus. Quòd si ita est, nec ipsum imaginamur. Dicẽda est ergo secũda solutio, quòd irrationalia tempus non apprehendunt, sed ea, quæ sunt in tẽpore: ut frigus: calorẽ: & eiusmodi. Quare uerũ dicit Aristoteles, dicẽs irrationalia tẽpus nõ sentire. Quæ enim sunt in tẽpore, apprehendunt, & non tẽpus. Nos enim ipsam habẽtes rationalẽ animã, ipsius temporis sensum habemus, horas, & dies numerãtes. Et hæc est secũda solutio. Tertia solutio, quòd Aristoteles tẽpus uocat definitũ, et nõ indefinitũ. Sic itaq; dicit in libro Peri hermenias. Hæc qdẽ simpliciter: illa uerò in tẽpore, simpliciter appellãs indefinitũ tẽpus, in tẽpore aũt, tẽpus definitũ & determinatũ. Animalia ergo irrationalia, etiãsi tẽporis sensum habeant,

habeant, sed non habent sensum temporis definiti: sed tantum, uerbi gratia, hyemem, uel æstatem sentiunt. Homines autem definiti temporis sensum habent, dies, & horas numerantes. Numerare enim est solius animæ rationalis propriũ. Propterea ergo dixit hominem solum sensum habere temporis definiti. Indefiniti enim etiam irrationalia sensum habent. Sic ergo primum dissoluit. Soluit autem & secundum dicens: ubi contrarij motus, illic & ratio, & cupiditas, si addideris, qui secundum præsens, et secundum futurum tempus fiunt contrarij motus. Secundũ præsens enim, & futurum, solus homo contrariè mouetur. Irrationalia autem secundum præsens tempus, & solum. Aegrotans enim propter præsentem febrem, frigidum desiderat, appetitu imperante hoc facere. Ratio autem propter futurũ malum extrudit appetitum. Irrationalia autem cõtrariè mouentur, non propter eam, quæ est futuri, prouidentiam. Fingatur enim leo gregẽ aggressus, & percussus: deinde postea uolens alterum gregem aggredi, & priorem ictum ueritus non aggreditur, ne rursus patiatur. Vides ergo, quòd de futuro cõsiderat, ne patiatur. Quare & irrationalia circa futurum uersantur. Ad quod responderunt interpretes, quòd ex præterito futura considerare, & colligere, rationis est, & solum. Leo ergo non ex præterito futura præuidit, sed secundum imaginationem motus, ut qui uulneris adhuc reliquias habeat, cunctatur gregem aggredi, præsens uulnus ueritus. Quare circa præsens tantummodo operatur. neque enim in ipso est temporis discretio, sicut neq; numeri. neq; enim nouit leo, quid est secundum, uel tertium: sed turbam tantũ nouit, & paucitatem: ut declarat, quòd paucos quidem inuadit, multos autem pertimescit. Et hæc quidem in ijs, in quibus dicit Aristoteles, quòd eorum, quæ secundum locum corpus mouent, hæc quidem solum mouent: illa uerò etiam mouentur. Appetendum enim mouet appetitum, cùm ipsum omnino non moueatur. Appetitus autem mouetur quidem ab appetendo, mouet autem corpus motu, qui est secundum locum. Et hæc quidem Aristoteles. Plato autem non dicit appetitum mouere: sed, quod in unoquoq; prius est, ipsum dicit mouere secundum locum: in homine quidem rationalem animam: in irrationalibus autem irrationalem. Hæ sunt enim, quæ in utrisq; priores habent partes. Nam & in hominibus non est in affectibus irrationalis, quæ mouet ad uoluptates: sed & tunc rationalis mouet quidem quodammodo hominem: sed errat, quibusdã ueluti præstigijs à cupiditate decepta. Sciendum autem Platonem ab Aristotele non dissentire. Plato enim effectricem causam dixit: Aristoteles autem finalẽ, cùm dixit appetitum. non est autem ipse appetitus propriè finalis causa motus secundum locum, sed appetendum. propterea enim ambulamus, ut appetẽdum assequamur. Dic ergo, quòd & Plato, & Aristoteles effectrices causas dixerunt motus secundum locum. Sed Plato quidem remotiorem effectricẽ, dicens rationalem animam: Aristoteles autem propinquam, dicens appetitum. Nam & irrationalis per medium appetitum mouet corpus motu, qui est secundum locum. Et in his, deo est gratia, finitur contemplatio. Quòd itaq; nutritiua facultas non est id, quod mouet, clarũ est. Semper enim alicuius gratia motus ipse, & est cum imaginatione, uel appetitu. Per hoc autem, Alicuius gratia motus, primum innuit argumentum, quòd nutritiua quidem facultas unum habet finem: motus autem multos. Videtur autem contextus dubium suscipere. Dicit enim, motum secundũ locum esse alicuius gratia: & propterea non est uegetatiua causa motus. Quid igitur, uegetatiua in augẽdo non mouet alicuius gratia? Vel dicimus, quòd non oportet lectionem præcidere in eo, Alicuius gratia, sed &, quæ in cõtextu deinceps sequuntur, adiungere, ut sit id, quod dicitur, in hunc modum: Non est uegetatiua, quæ secundum locum mouet: eo quòd motus secundum locum, qui fit alicuius gratia, fit cum imaginatione, uel appetitu. Vegetatiua autem, etiamsi est alicuius gratia, sed non cum imaginatione. Per hoc autem, quod dicit, esse cum imaginatione, uel appetitu, secundum dicit argumentum, quòd oportet id, quod mouetur, & appetere ut fugiat, uel persequatur, & iam imaginari. Omnino enim motus qui est secundum locum, uel est cum imaginatione, uel cum appetitu. Quæcunq; enim animalia habent imaginationem, habent & appetitum. Quæ autem non habent imaginationem, solum habent appetitum. & in quibus est imaginatio, ea una cum appetitu mouentur. In quibus autem non est imaginatio, sufficit & appetitus. Nihil enim, quod non appetit, mouetur, præterquam ui. Hoc autem dixit propter eos, qui nolunt quidem moueri: mouentur autem inuiti: ut, qui ab aliquo ad iudicium trahuntur.

Præterea si plantæ essent motiuæ.

Tertium est argumentum aduersus eos, qui dicunt esse uegetatiuam animam, quæ mouet animal secundum locum: quasi diceret, quòd si nutritiua esset motiua secundum locum, non abstulisset natura plantis instrumẽta motoria. Sicut enim nihil frustra facit natura, sic nec prætermittit quicquam eorum, quæ conueniunt.

Etiam haberent aliquam partem instrumẽtariam ad hunc motum.

Hoc est quartum argumentum ab instrumentis. & uide quo modo, cùm contextus esse uideatur perpetuus, & unam habere continuitatem, illum in quatuor argumenta secuimus.

Similiter autem nec sensitiuum. Sunt enim multa animalia, quæ sensum quidẽ habẽt, sed tamen manẽt, & sunt perpetuò immobilia. Si ergo nec quicquã frustra facit natura: nec aliquid ex necessarijs relinquit, præterquã in mãcis, & imperfectis: Sunt autem eiusmodi animalia perfecta, & non manca: Quod autẽ non sunt mãca, signum est, quòd sunt generatiua, & habent summum incrementum, & diminutionem: Quare haberent & instrumentarias partes ambulationis.

Hic ostendit, quòd nec sensus est, qui mouet, ut dictum est in contemplatione. Sed quia contextus paulò est prolixior ambitus: age illius seriem sic dicamus. Si sensitiuum esset, quod mouet: quia nec natura quid frustra facit: [illegible] ex necessarijs aliquid negligit, & omittit: haberent &, qu[illegible] nunc perpetuò manent, animalia instrumentarias ambulationis partes, cùm sint perfecta, & non manca. Quòd autem non sunt manca, signum est & generandi facultas, & quòd summum habent incrementum, & diminutionem.

Atqui nec intellectiuum, &, qui intellectus dicitur, est, qui mouet. Contemplatiuus enim nihil agendum intelligit: nec dicit aliquid de fugiendo & persequendo. Semper autem motus, vel fugientis aliquid, vel persequentis.

Hic ostendit, quòd neq; est intellectus, qui mouet. Et quæ dicit quidem Aristoteles, in contemplatione dicta sunt: nos autem etiam aliud exterius argumentum, ex historia comparauimus, quòd sæpe aliquas per se contemplationes quis agitans, non solum à uia proposita aberrauit, sed & præceps latus est: ut & Thales in puteum incidit. Ex quo manifestum est non esse intellectum, qui mouet secundum locum.

Sed neq; quando aliquid eiusmodi contemplatur, iam iubet fugere, vel persequi. Quemadmodum

admodum sæpe cogitat aliquid timẽdum, vel iucundum:non iubet autem timere : cor verò mouetur:Si autem iucundũ,aliqua alia pars.

Actiuum intellectum per hæc significat. Dicit enim, quòd neq; quãdo intellectus tale quid cognoscit, id est,agendum:neq; hoc mouere potest, quòd resistat affectus. Si autem iucundum, aliqua alia pars. Si iucundum,inquit,quidpiam cogitatum fuerit: alia pars mouetur,nempe iecur. Quãdo enim affectus ipsum mouet:mouetur, etiam si non imperet intellectus. Vide autem, quòd non est rectè usus exemplis. De rationis, quæ in uniuerso corpore constituta est,motu, qui secundum appetitionem, & impulsum dicitur, loquens, adduxit exempla motus particularium partium.

Præterea & præcipiente intellectu,& dicente cogitatione aliquid fugere vel persequi, nõ mouetur:sed secundũ cupiditatẽ operatur,vt incontinentes. Iam & omnino videmus,quòd qui artem habet medicam, non medetur, tanquam sit aliquid aliud,quod habeat potestatẽ faciendi secundum scientiam. Sed neq; appetitus est huius motus autor. Tẽperantes enim, licet appetant, & desiderent, non faciunt illa, quorum appetitum habent, sed sequuntur intellectum.

Vltimum est argumentum,quòd non à ratione secundum locum mouetur, quod mouetur. Etsi enim præcipiat rationalis anima:nõ mouetur corpus:eo quòd ab affectu detineatur. Sicut incontinentes. Iubente enim intellectu non moueri ad meretricem,mouetur homo.

Videntur autẽ hæc duo esse, quæ moueãt, vel appetitus,vel intellectus,si quis ponat imaginationem,vt intelligentiam aliquam. multa enim præter scientiam imaginationes sequuntur:& in alijs animalibus non intelligẽtia, nec ratiocinatio est, sed imaginatio. Hæc sunt ergo ambo motiua secundũ locum: intellectus, & appetitus.

Hoc in loco uult dicere, quæ est causa motus secundum locum:huc usq; enim,quid non est,dixit. Dicit ergo duas esse causas motus secundum locum : intellectum, & appetitum. Si quis imaginationem ponat ut intelligentiam aliquam. Quoniam in superioribus sæpe imaginationem intellectui coniunxit : cognitiuas enim animæ facultates in duo tantum diuisit:in id,quod est cum corpore operari,quod est sensus:& in id,quod est sine corpore,quod intelligẽtiam appellat:nunc dicit, quòd si quis imaginationem intelligentiam aliquam ponat,id est,cum intellectu, duo sunt solum,quæ mouent:appetitus,& intellectus. Si autem aliquid aliud acceperit imaginationem præter intellectum:tria inueniuntur mouentia:intellectus:imaginatio:appetitus. Et hoc quidem dicit Plutarchus. Idem autem dicit,& appetitus nomen de ira, & cupiditate dici. Cur autem dicit omnino Aristoteles, imaginationem intellectui coniungi? an quia paucæ sunt admodum intelligentiæ citra nostram imaginationem:quod significat dicens,Multa enim præter scientiam imaginationes sequuntur. Ad multa enim imaginationẽ sequimur,quod est affectus, præter ea, quæ intellectui uidentur. &, quod est intellectus proprium,sæpe imaginatio recipit:est enim eius proprium intellectum sequi Quia ergo sæpe imaginationem sequimur, relicto intellectu: propterea ipsam intellectũ appellat. Vel quia in irrationalibus pro intellectu est imaginatio, quæ mouet:quod significauit dicens,Et in alijs animalibus nec intelligentia est, nec ratiocinatio,sed imaginatio. Dici autem potest, quòd quoniam etiam passiuus intellectus est imaginatio, eo quòd intus habeat id,circa quod operatur, sicut & intellectus, ipsam propterea intellectũ appellat. hoc autem argumentũ contextus non habet.

Intellectus autem,qui alicuius gratia ratiocinatur,& actiuus.

Videtur contextus alicuius gratia dicere actiuum intellectum. Vnde & non immeritò dubitari potest. Quid ergo,cõtemplatiuus intellectus non est alicuius gratia, quia actiuũ propriè intellectum,alicuius gratia appellauit? Atqui,quod contemplatiui est alicuius gratia,melius est, quàm, quod actiui. Ad quod dicimus,etiam contemplatiuum esse alicuius rei gratia: Sed actiuus quidem id,quod est alicuius gratia,id est,finem,exterius habet,ut ditescere,uel nauigare,uel quid aliud eiusmodi. Contemplatiuus autem intellectus habet intus finem. Omnia enim facit, ut cognitionem assumat:quod est perfectum animæ officiũ. & quia est obscurum,quod intus est,propterea multi otiosos contemplatiuos appellant. quos sequens Philosophus externũ tantum finem definijt.& ideo de ipso dixit illud, Alicuius gratia.

Differt autem à contemplatiuo, fine. & omnis appetitus alicuius gratia.

Hic uult dicere,quòd omnis quidẽ intellectus subiecto idem est,quod alius : sed ratione differunt. Finis enim contemplatiui intellectus,est principium intellectus actiui,& principium appetitus. Ex hoc autem duo possunt colligi: primum quidẽ,quòd non de externo intellectu loquitur, quando dicit contemplatiuum. ecce enim eum idem esse dicit,quod actiuum,subiecto. Externus autem intellectus non est idem, quod actiuus. Secundum autem ex hoc colligi potest, quòd actiuus etiam intellectus est immortalis,siquidem idem est cum contemplatiuo, quem in confesso est esse immortalem.

Cuius enim rei appetitus, ipse est principiũ actiui intellectus, extremum autem principiũ actionis. Quare rationi consentaneum est hæc duo videri mouentia,appetitum,& cogitationem actiuam. Appetitiuum enim mouet : & propterea cogitatio mouet, quia principium eius est appetitiuum. Porrò & quando mouet imaginatio,mouet non sine appetitu.

Græce est ὅ, pro ὅτινος, id est cuius rei:& lege cum aspiratione. Dicit autẽ,Cuius rei est appetitus, ipse est actiui intellectus principium. Intellectus autem finis est principiũ actionis. Exemplo autem erit apertum,quod dicitur. Aestate tegumentũ ualde appetijt quispiam,ne à sole uratur. & hic appetitus est alicuius gratia:ne enim uratur. ipsum tegumentum est principium actiui intellectus. incipit enim,ut tegat,mente agitare,per umbram,deinde per excitatos parietes. & hoc quidem incipiẽs facere,à fundamentis incipit. Et considera, quòd finis actiui intellectus,quod est fundamenta,est principium actionis. Appetitum & cogitationem actiuam. Considera,quòd actiuum intellectum cogitationem appellauit actiuam. Rursus autem post imaginationem accipit intellectum,uel cogitationem.

Iam verò vnũ est aliquid, quod primò mouet,appetitiuum. Si enim duo, intellectus, & appetitus,mouerent, secundum communẽ aliquam formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem non videtur mouere sine appetitu. Voluntas enim appetitus. Quando autem secundum ratiocinationem mouetur,& secundum voluntatẽ mouetur. Appetitus verò mouet præter ratiocinationem. cupiditas enim est

quidam

quidam appetitus. omnis ergo intellectus rectus est. appetitus autem, & imaginatio & rectus est, & non rectus: & ideo semper mouet, quod est appetēdum. Sed hoc est vel bonum, vel, quod bonum apparet. non quoduis autē, sed bonum agendum. Agendum autem bonum est, quod contingit etiam aliter habere. Quòd itaq; talis animæ facultas mouet, quæ appetitus appellatur, clarum est.

Quod uult dicere tale est. Si duo essent, & alia à se inuicem, intellectus, & appetitus: ambo autem mouerent: aliqua alia inesset communis utrisq; facultas, quæ eum utrisq; communicans, moueret animal: sicut bipedi, & quadrupedi pedes habere commune est. Nunc autem non ambo mouent. Intellectus enim mouens, mouet non sine appetitu: uoluntas enim est appetitus. Tūc autem secundum uoluntatem quid mouetur: quando secundum ratiocinationem motum fuerit. Appetitus autem mouet etiam præter ratiocinationem. Per cupiditatem enim mouemur. cupiditas autem est appetitus. Et quòd non idem est appetitus, & intellectus, hinc clarum est. Verus enim intellectus semper rectus est, & nunquam fallitur. Appetitus autem, si post imaginationem fuerit, etsi eum intellectum diximus, & rectus est, & nō rectus. Quod est enim appetendum, sensum moueat oportet. Sed hoc uel uerum bonum est: & eum, qui est in intellectu, appetitum mouet: uel apparens bonum: & mouet irrationalem appetitum. Apparens autem intellige, quod potest etiam aliter habere. Si autem hæc ita habēt appetitus est, scilicet, qui mouet, & rationalis, & irrationalis. Quòd enim, inquit Aristoteles, duæ facultates non mouent, apertum. Intellectus enim omnino cum appetitu mouet. Appetitus autem etiam sine intellectu mouet: quādo irrationales cupiditates sequimur. Vna ergo facultas mouet, & non duæ. Secundum cōmune enim genus mouerent, quod ipse dixit speciem. Non quoduis autem, sed bonum agendū. Rectè autem dixit, Non quoduis bonum. Primum enim bonum, scilicet diuinum, non est in nobis. Deinde dicit: Agendum est autē, quod contingit etiam aliter habere: & hoc iure dixit: Quod est enim bonū alij, alij malum est: ipsum itaq; dicit contingens. Hæc autem, bonum inquam, & malum actiuum intellectum sequuntur. Verum autem, & falsum non actiuum, sed cōtemplatiuum.

Iis autem, qui animæ partes diuidunt, si secundum facultates diuidant, & separent, permultæ fiunt nutritiua: sensitiua: appetitiua: intellectiua: consultatoria. Hæ enim in pluribus à se inuicē differunt, quàm desideratiua, quam concupiscibilem, & animosa, quam irascibilem appellant.

Hic Platonem significat, & dicit, quòd in motu scundū eum dicere non possumus, quia animas partitur: & quomodo secundum eum possumus aliquid commune inuenire? Non solum autē in hoc peccat: sed, quòd etiam multas prætermittit: &, cum omnes dixisset, non meminit motus secundū locum: uel, quòd ipse sub appetitum reducitur: & ipsum una comprehendit: uel, quòd de ipso non agitur.

Quoniam autem sunt appetitus sibi inuicē contrarij: hoc autem contingit, quando ratio, & cupiditas sunt contrariæ: fit autē in ijs, quæ habēt sensum temporis: Intellectus enim propter futurum ad diuersum trahere iubet: Cupiditas autem propter iucundū: apparet enim id, quod iam iucundum est, etiam simpliciter iucundum, & bonū simpliciter, quia futurum non videt:

Hic audacem illum & periculosum dicit syllogismū. non rectè autem ordine usus est. Conclusionem enim dicit ante propositiones. Hic enim erat syllogismus: Vbi contrarij motus: illic quoq; una temporis sensus. Temporis autem sensus in ijs est, in quibus ratio est, & cupiditas. Deinde dicit primam propositionem: Vna quoq; sensus est temporis, ubi sunt motus cōtrarij. Secundæ autem propositionis ne meminit quidem. Quia futurum non uidet. Dicit cupiditatem non uidere futura. Est enim placitum Aristotelis, animam irrationalem non uersari circa futura. Cupiditas autem est irrationalis animæ.

Specie quidem vnum fuerit, quod mouet, appetitiuum, quatenus appetitiuum.

Appetitus enim est multa quidem numero, unum autem specie: speciem autem rursus dixit pro genere. Propriè enim genere quidem unum est: specie autem multa. Dißimiles enim specie sunt animæ, &, qui in eis considerantur, appetitus: hunc autem appetitum unum genere demōstrauit: qui secundum locum mouet animalia, siue cum ratiocinatione sit, siue cum ira, siue cum cupiditate. Sicut enim nihil prohibet sensitiuū principium unū esse, etsi sint quinque sensus: sic nihil uetat unam esse appetitiuam facultatem: tres autem esse operationes, à quibus appetitus traditur, & transmittitur in intellectum: cupiditatem: & animum siue iram.

Primum autem omnium appetitiuū. Hoc enim mouet, etsi non moueatur, quòd intellectu sit conceptum, vel imaginatione comprehensum.

Hic supponitur, quòd non solum appetitiuum mouet, sed & appetendum, ut fœnum. Est autem differētia, quòd appetitiuum quidem motum mouet. Appetendum autem, etsi sit immobile, mouet, utpote quod sit finis. Finis enim, licet sit immobilis, mouet: sicut & deus, qui est finis, licet sit immobilis, mouet. Hic ergo habes ultimum caput, quòd causarum, quæ secundum locum mouent, quædam solum mouent, nec mouentur: Quædam autem & mouent, & mouentur, ut appetitus.

Numero autem plura, quæ mouent.

Quoniam dixit unū genere esse, quod mouet: propterea dicit quòd numero multa sunt. mouet enim imaginatio: intellectus: appetitus: appetendum. Sunt itaq; multa. Et in his, deo est gratia, praxis completur. Praxis, deo fauente, septimadecima.

Quoniam autem sunt tria: vnum quidem quod mouet: secundum autem, quo mouet: & adhuc tertium, quod mouetur. Quod autem mouet, duplex: hoc quidem immobile: illud verò, quod mouet, & mouetur: est autem immobile quidem bonum agendum. Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum: mouetur enim, quod mouetur, quatenus appetit: & appetitus est quidam motus, vel operatio: Quod autem mouetur, est animal: Quo autē mouet instrumēto appetitus, hoc iam est corporeum.

Hic quoniam iam dixit, quid est, quod nō mouet: & quid est, quod mouet: omnia colligit, quæ motui conferunt. & dicit hæc esse tria: quod mouet, ut appetēdum: & quod mouetur, corpus: &, quo mouet, uidelicet instrumentario. Instrumentarium autē dicit spiritum, qui à corde per neruos fertur. In corde enim existimat Aristoteles esse præcipuam, seu ductricem animæ facultatem,

tatem, quæ græcè ἡγεμονικὸν dicitur. Hoc autem instrumentarium, et quo mouetur, appellat: quia ipso spiritu mouetur corpus: aliquando autem appellat ipsum, quo mouet: id est, quo spiritu anima mouet corpus. Hæc sunt, quæ ad motum conferunt. Doctrinam autem incipit ab instrumentario, ad perpetuitatē, et continuitatem orationis seruandam: et aßimilat ipsum principio et fini: et cardini oßium: et motui secundum naturam: et motui præter naturam, quos sub trusionem, et attractionē reducit. Atqui ipsum etiam circulo aßimilat: et cur ita faciat, omnium causa reddi potest. Principio enim, et fini eum cōparat: quia spiritus est et finis animalium illuminationū, et principium corporalium substantiarum. Vel quia spiritus et cū motu incipit, et una cum eo finitur: etsi enim effectiuum una cum motu incipit, et cum eo finitur: sed tamen instrumentariū est multo propinquius. Dici autē potest, quòd non uocat ipsum principium, et finē, sed, ubi est principiū, et finis, id est, in corde, est spiritus: quod, cùm sit in medio, est principium, et finis. Medium enim, eorum, quæ præcesserūt, est finis: futurorum autem principiū, lege mediorū. Spiritus itaq; illic est, ubi est principium, et finis. Sciendum autem, quòd medici quidem neruos esse dicunt instrumenta motus. Philosophi autem innatum calidum instrumentū esse dicunt appetitus. Et hic spiritus, hoc, scilicet, calidum, in toto est corpore, siquidem omnino, ut et totum corpus nostrū, secundum locum mouetur. Est ergo in toto corpore, ut quod totum corpus debeat mouere. Quamuis enim ipsum in corde esse dicit: sed tamen etiam est in toto corpore, ut quod à principio à corde suppeditetur. Aßimilat autē etiam ipsum spiritū cardini oßium, qui græcè γιγγλυμὸς dicitur. Est enim γιγγλυμὸς duorum oßium compositio, eo, quod est gibbosius, et paulo altius, in concauitatem immißo. Et hæc quidem sunt ratione diuersa. in alio enim corpore est, quod est gibbosius, et prominentius: in alio autem concauum: subiecto autem sunt eadem. Inter se enim inuicem compacti conueniunt. et fit motus non duorū, sed solius gibbosi, et prominētis. circa concauum enim, quod manet, et est immobile, gibbosi fit, et prominentis motus. Talis est, quæ fit in ulna, manuum nostrarū articulatio. Quia ergo spiritus est et uiuificatus, et simpliciter spiritus: et hæc ratione quidem, et habitudine sunt diuersa, subiecto autē eadem: in spiritu enim uita, et is mouetur ut spiritus, et non ut uiuificatus spiritus: animam enim immobilem dicit Aristoteles: Propterea ergo ipsum γιγγλυμῷ, id est, oßium cardini, aßimilat: quia, ut in oßiū cardine est aliquid, quod mouet, et immobile: et hæc ratione quidem, et habitudine diuersa: subiecto uerò eadem: sic et in spiritu est aliquid immobile uiuificatum, et, qui mouetur, spiritus. Hæc autem ratione differunt, non subiecto. Aßimilat autem ipsum et motui secundū naturam. Sicut enim in motu secundum naturā, est aliquid, quod manet, et aliud quod mouetur. Homines enim nō per totos nos ipsos mouemur: quia ambulatorius motus ex protrusione, et tractione componitur. Vnus enim noster pes terram trudit: certè, si in limoso loco deprehensi fuerimus, pes, utpote cùm terra protrusioni non resistat, profundè in limum deprimitur: alio autem pede corpus trahimus: et spiritus quidem, qui est in stante pede, quiescit: qui autem est in eo, qui mouetur, pede, mouetur. Mouetur enim pes, qui trahit. Vnus enim pes omnino trudit: alius uerò trahit, qui etiam motum facit. Dici autē potest, quòd etiam in uno pede est trusio, et tractio: ut tractionē quidem accipias, pedis ad nos contractionem: trusionē autem, extēsionem pedis, quæ fit à nobis. Tractio enim est, quæ fit ad nos: Trusio autem, quæ à nobis. Quoniam ergo in motu, qui est secundum naturam, est aliud, quod manet, et aliud, quod mouetur: eadē autem sunt et in spiritu: ipsum propterea sic æquiparat. Et uide, quòd nunc etiā eum, qui est secundum naturā, motum, sub trusionem, et tractionē reduxit, sicut et eum, qui est præter naturam: in naturali autem auscultatione, cum soliū, qui est præter naturam, motum, in septimo libro sub trusionem, et tractionem redigit. Aßimilat autem ipsum et motui præter naturam, quoniam habet et ipse aliquid, quod manet, et mouetur, à trusione, et tractione factus. Quod enim ui mouetur, uel à nobis truditur: uel ad nos attrahitur. Si quis autem dicat circumactionem non fieri trusione, et attractione, fallitur. Nā et in ea cùm sint duo semicirculi, primum quidē trahit, quod retro est: Quod autem est retro, trudit prius. De uectura autē dici potest, quòd mouetur per accidens, eo quòd mouetur, quod uehit: non trahitur enim, uel truditur. Quod autem uehit, quoniam per se mouetur: uel trahitur, ut currus: uel truditur, ut nauis à uentis. Et in motu ergo præter naturam, quia est manens, quod trudit: et mouetur, quod trahit: eum propterea instrumento cōparat. Iam uerò et circulo spiritū aßimilat: eo, quòd in circulo circa solum centrū fit motus: sicut et spiritus circa manentem uitam mouetur. Et hoc exemplū est magis conducibile: in unaquaq; enim parte circuli signum est, quod, et cùm sit prius, potest trahere, et, cùm sit posterius, potest trudere: uniuscuiusq; enim signi est et prius, et posterius. Quoniā ergo est et spiritus in unaquaq; sui parte, et uiuificatus: circulo iure æquiparatur. Hæc postquam dixit de eo, quo mouet: uenit ad id, quod mouetur: et dicit, quòd mouētur, et animalia, et Zoophyta, seu plantanima: et de plantanimis quidem dubitat, quomodo illa mouētur, siquidem, quod mouetur, uult omnino habere appetitum: ubi autem appetitus, illic et imaginatio. Nam sicut circa id, quod abest, est appetitus: sic et imaginatio uersatur circa id, quod abest. Si quis autē dicat, Quomodo circa id, quod abest, uersatur appetitus? siquidem etiam præsentē sanitatem appetimus: Dicimus, quòd sanitatē appetimus propter futuram fruitionem. Quid autē collectū est ex eo, quod dictum est? Quòd, si mouentur plantanima, etiā habent imaginationem. Quod dissoluens dicit ea habere imaginationē sensui coordinatam: ex quo fit etiam imaginationis diuisio. Imaginationis enim, inquiunt, hæc quidem est cōsultatoria, illa uerò sensui coordinata: et consultatoria quidem solis inest hominibus: sensui autem coordinata, uel est confusa, uel non confusa: et nō confusa uel doceri potest, uel non potest doceri. Confusa quidē est, ut in uermibus: errabundus enim est eorum motus. Non cōfusa autem, et quæ doceri potest, ut in canibus, et psittacis. Quæ doceri autem non potest, ut in formicis, et aranea. Plantanima ergo habent imaginationē sensui coordinatam, non confusam, et quæ doceri non potest, id est, eam, quæ est secundū tactiuum sensum. Postquam etiā hæc dixisset de eo, quod mouetur, uenit et ad id, quod mouet: et dicit id esse triplex. Primū enim appetendum mouet appetitū, cùm sit immobile, ut finale, sicut et deus, et, quod est diuinū. Iam uerò et appetitus mouet contrario motu: et, qui uicit, dominatum adeptus, mouet corpus. Est ergo tribus modis, quod mouet. Est autem appetitus similis signo, quod est in sphæra: quod quidem signum, cùm est in hemisphærio, quod est super terram, supereminet, et quādo ad medium cœlum peruenit, uincit: sed quando in eo, quod est sub terra, hemisphærio fuerit, uincitur. Quia autem in contraria appetituum pugna ratiocinātes mouemur: et dum ratiocinamur, an scortari oporteat, an ad præceptorem uentitare: uel uincit affectus: uel ratio, et, quod dominatur, mouet: Quærit ergo quænam in syllogismo propositio mouet: et dicit utranq;, et maiorem, et minorem: sed magis minorem, quàm maiorem. Conclusio enim sequitur minorem, ut quæ sit deterior. Deterius enim semper colligitur. Ex uniuersali enim, et particulari particulare colligitur: et ex affirmatiuo, et negatiuo, negatiuum. Quia ergo cōclusio fit motus: ea autē minorē sequitur:

T ipsa

ipsa propterea minor magis mouet: ut in exemplo est talis syllogismus. Hic est philosophus: ipsa est minor. Omnis Philosophus honorandus est: ipsa est maior: hic ergo est honorandus. Quae est ergo propositio, quae mouet appetitum, ad hoc, ut honoretur Philosophus? utraq; uidelicet: neq; enim minor sola: neq; enim honoraretur, nisi cognosceremus maiorē: Omnis Philosophus est honorandus: neq; hunc omnino honorare appeteremus, nisi minorem nossemus: Est Philosophus. Quomodo enim eum honorare possemus, etiamsi maximè cognosceremus, quòd omnis Philosophus est honorandus? Ambae ergo mouent. Sed maior quidem propositio non mota mouet: est enim immobilis, ut quae sit uniuersalis. Vniuersale enim non mutatur: minor autem mota mouet. Potest enim minor mutare subiectum, ut dicat, Socrates philosophus, uel pro Socrate Platonē, Themistium: & ecce minor mouetur, & sic mouet. Sed maior quidem secundum id, quod est remotius, mouet: minor autem secundum id, quod est propinquius: minor enim est particularis: & quoniam particularium est motus, & non uniuersalium, et rationē proximè mouet minor. Et in his finitur contemplatio. Quoniam autem sunt tria: unum quidem, quod mouet: Secundū autem quo mouetur: & praeterea tertium quod mouetur. Alexander quidem dicit non esse redditionem illius quod est praepositum, Quoniā autem. Plutarchus autē uult hoc modo, quod dicitur, audire. Quoniam, inquit sunt tria: unum quidem quod mouet: alterū quo mouetur: & tertiū quod mouetur: Est autē quod mouet duplex, uel immobile, ut appetendū, quod uocat bonū agendū: uel quod mouetur, ut appetitiuū: Deinde subaudit, Quatuor ergo sunt, quae motui conferunt: hoc est, quia sunt tria: & unum in duo diuiditur: ergo quatuor. Talem affert responsionem Plutarchus pro eo, quod est, Quoniam autem: est autem immobile quidem bonum agēdum. Quod autem mouet, & mouetur, appetitiuum. Diximus autē quòd appetendū agendum bonum appellauit, agendum autem adiecit, ipsum separās à bono, quod per se subsistit. Appetitum autem, qui mouet, & mouetur, appetitiuum appellauit. Mouetur enim quod mouet, quatenus appetit. Dicit, quòd appetitiuum motum mouet. & apertum est. Mouetur enim motum, quatenus appetit: quoniam appetitus motus quidam est. Deinde quoniam dixit appetitum esse motum: uult autem animam appetere quidem, non autem moueri: propterea corrigit, quod dictum est, & inquit: Appetitus enim uel motus est, uel operatio, & admittendum est, quòd operatio, eo quòd non moueatur anima: & quòd motus est imperfecta operatio: appetitus autē perfectus: & ideo eum motum dicere non perstitit.

Ideo in communibus corporis, & animae operibus, de ipsis considerandum est. Nunc autem, vt summatim dicam, quod mouet instrumētariè, vbi principium, & finis idem, vt ossium cardo. Hic enim gibbosum, seu prominens, & concauum, hoc quidem finis, illud verò principium. Quare hoc quidē quiescit: illud verò mouetur, cùm sint ratione quidem alia, magnitudine autē inseparabilia. Omnia enim trusione, & tractione mouentur. Quāobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Omnino ergo, sicut dictū est, quatenus appetitiuum animal, ipsius est ea ratione motiuum.

De ijs, quae conferunt, inquit, ad motum, in communibus corporis, et animae operibus cōsiderandū, id est, in historia animalium. Animal enim commune est ex corpore, & anima. Motus autem secundum locum, nec solius animae fuerit: est enim ipsa immobilis: nec solius corporis: nunc autem de sola anima est hic tractatus. Sciēdū autem, quòd spiritus appetitiuus, qui mouet, est in neruis. Quamobrem oportet, sicut in circulo, manere aliquid, & hinc motum incipere. Deinde dicit, si motus fit trusione, & tractione: necesse est hoc quidem manere, illud uerò moueri. Sicut & in circulo circa centrum, quod manet, fit motus. Et notandū, quòd latenter confirmat, quòd circa quid, quod manet, fit omnino motus animalium, quae possunt ambulare. In piscibus enim, & reptilibus, & huiusmodi, non habet proportionem motus cum motu circulari: in ijs enim non fit motus circa aliquid, quod manet.

Appetitiuum autem non sine imaginatiōe. Imaginatio autē omnis vel ratiocinatiua, vel sensitiua. Huius ergo alia quoq; animalia partem habent. Considerandum autem & de imperfectis, quid est, quod mouet, quib⁹ tactus solum sensus est, vtrū ijs contingit inesse imaginationem, an non, & cupiditatem. videtur enim & tristitia, & voluptas inesse. Si haec autem: & cupiditatē necesse est. Imaginatio autem quomodo insit, an sicut mouetur indefinitè: & haec quidem insunt: indefinitè autem insunt. Sensitiua ergo imaginatio, vt dictum est, etiam in alijs inest animalibus: consultatoria autē in ratiocinatiuis. Vtrū enim hoc, an illud faciet, iam est ratiocinationis opus, & necesse est semper vno metiri: mai⁹ enim persequitur. Potest itaq; vnum ex pluribus visis facere, & haec causa est, quòd opinionem nō videtur habere, quia eā, quae est ex ratiocinatione, non habet: ipsa autem illam. Quare cōsultatorium non habet appetitus. vincit autē nonnunquā, & mouet volūtatē. Quādo autē ille hāc, sicut sphaeram, appetitus appetitum.

Rectè hoc dixit: necesse est enim id, quod appetit, imaginatione conceptum appetendū appetere. Hoc autē rectè dictum est in ijs, quae secundum imaginationē appetunt: est enim commune uocabulum appetitus. Appetitus enim est & sine sensu, qui est in plantis, & in inanimatis, quemadmodum habet lapis appetitum, per quem appetit inferiorē locum: & ignis habet appetitum, per quem locū superiorē appetit. Est rursus appetitus & cum imaginatione: est rursus alius appetitus, qui est cū actiuo intellectu: qui etiam differt ab eo appetitu, qui est cum imaginatione. Vbi enim est appetitus cū intelligentia, illic est, & qui est cū imaginatione: sicut in hominibus uterq; est appetitus, & qui est cū intelligentia, & qui est cum imaginatione. Alia autem animalia eum, qui est cum imaginatione, & solum habent: si habent utiq; imaginationem. Potest autem & alia dari differentia, quòd appetitus quidem, qui est cum actiuo intellectu, potest consultare: consultare autem est praeeligere. Praeeligere autem, hoc ante illud eligere: ut utrum oportet ire obuiā amico, an nō: & eligit quòd oportet: & nunquid eodē in loco manenti, uel peregre proficiscenti: & eligit, quòd peregre ꝓficiscēti: & an per mare uel terrā: & eligit per terrā: & per terrā quomodo, an peditem, uel aliquo alio modo. Deinde ex his omnibis colligit unum quidpiā, quòd oportet uidere amicū peregre proficiscentē, per terrā, peditem. Hac ergo ratione differt appetitus, qui est cū actiuo intellectu, ab eo, qui est cū imaginatione. Et notandū, quòd actiuū intellectum, & eā, quae est

proprie

propriè, imaginationem, hæc duo cōmuniter imaginationes appellat. Huius ergo, inquit, imaginationis alia quoque animalia partē habent. Illa coniunctio, quoq;, propter homines adiecta est. Quam autē dicit imaginationē? eā, quæ cū sensu coniugata est. Indefinitè autē inest. In plantanimis, inquit, indefinitè inest imaginatio, ut declarat indefinitus eorū motus. Indefinitū autē appellat plantanimorū motū, quòd nō æqualiter contrahātur, & extendantur: sed aliquando quidē magis, aliquando uerò minus. Vel indefinitè dicit, pro eo quod est, exiliter & errabūdè. Et necesse uno metiri: maius enim persequitur. Sicut enim fabri lignarij eadē mensura cubitali & maiora, & minora ligna metiuntur: sic & appetitiuū, inquit, quod est in hominibus, eodem bono contrarios appetitus metitur, & maius bonū eligit, & ad illud mouetur. Potest itaq; unum ex pluribus uisis facere, hoc est, unū cōmune uisum ex pluribus uisis particularibus, ut paulò superius dictū est, Quòd oportet amicū uidere peregre proficiscentē, per terrā, peditē. Consultatoria ergo imaginatio hoc modo unū facit cōmune uisum: sed non ita irrationalis: & ipse causam subiungit dicens, quòd opinionē non habent irrationalia. Opinionē autē non habent: quia non ratiocinātur: in opinionē enim terminatur cogitatio. cogitatio autē, per syllogismum, & ratiocinationē, quid est agendū inuenit. Cùm sint quatuor: imaginatio: consultatoriū: opinio: ratiocinatiuū: consultatoriū idē esse in nobis existimant, quod ratiocinatiuū. Hoc autem est absurdū. Si enim non idē est imaginatio, & opinio in nobis: nec, quæ ea sequuntur, sunt inter se eadē, consultatorium, & ratio. Eam enim, quæ est in nobis, imaginationem sequitur consultatorium: opinionem autem rationale.

Quando fit intēperantia. natura autē semper, qui supra est, est princeps, & imperat, & mouet, vt iam tribus motibus moueatur.

Intēperantia græcè est ἀκρασία. Est autē aliud ἀκρασία, & aliud ἀκράτεια. Ακρασία enim est pugna affectuū & rationis, quando nihil adhuc uicit, sed est adhuc anceps pugna. Ακράτεια autē est, quando affectus rationem superauerint.

Scientia autē præditum non mouetur, sed manet.

Scietia præditū appellat cōtēplatiuū intellectū. Ei aūt cōgenitus est status, ut sæpe dictū est. stātes enim magis intelligimus

Quoniā autē hæc quidē est eius, quod est vniuersale, existimatio, & ratio: illa verò eius, quod est singulare. Illa enim dicit, quòd oportet talē tale facere. Hæc verò quòd hoc tale. Ego autem talis. Iam hæc mouet opinio, nō vniuersalis: vel potius ambæ. sed illa quidem quiescens magis: hæc verò non.

Hic syllogismū apponit, & quærit, quænam eius est propositio, quæ mouet. Nam cùm sint, inquit, duæ existimationes, id est propositiones: hæc quidē uniuersalis: illa uerò particularis: siue illa quidē minor, quam dixit particularē: hæc uerò maior, quam dixit uniuersalē: quærendū est, quenā mouet. Talē autē syllogismum innuere uidetur: Ego hostē terrui. Quicunq; hostem terret, est uir fortis. Ergo ego uir fortis. Ego sum uir fortis. Omnē uirū fortem coronari oportet. Et me ergo oportet coronari. In his maior quidem est propositio, quæ dicit: Omnē uirū fortē coronari oportet. Minor autem, quæ dicit. Ego sum uir fortis. Nunc enim ut de secundo syllogismo uerba facimus. Per hæc enim primus sumptus est. In his ergo propositionibus minor est, quæ magis mouet, ut iam diximus. Maior autem, si est maximè uniuersalis, est omnino immobilis: minore autem minus mouet, quatenus ea minus est uniuersalis, minor. Oportet ergo motum magis dare minori. Duos autem syllogismos significat tacitè per duas propositiones. Vnam enim communem accipit primi quidem conclusionē, secūdi autem propositionē. sic enim dicit. Illa quidem dicit, quòd oportet talem tale facere. Hæc est prima propositio primi syllogismi, quæ dicit: Terruisse hostem est se fortiter gessisse. Ego autem talis. Hæc est cōmunis propositio, quæ est primi syllogismi conclusio: secundi autem propositio, quæ dicit: Et ego sum uir fortis. Et uide quòd nec ordine propositionū, ut nos, usus est: nec sic dixit terminos, sed nostrorum terminorum significationi similes. Iam hec mouet opinio, nō uniuersalis. Dubitat, nunquid opinio minoris moueat, & nō uniuersalis propositio. Deinde soluens dicit, quòd ambæ. Alioqui, inquit, harum propositionum magis quiescit uniuersalis, ut diximus. Et in his est praxis octauadecima.

Nutritiuam ergo animā necesse est habere quicquid viuit, & habet animā, à generatione vsq; ad corruptionē. Necesse est enim, quod gignitur, habere auctionē, & summū incremētū, & diminutionē. Hæc autē haberi sine nutrimento nō possunt. Necesse est ergo vnum esse nutritiuā facultatē in omnibus, quæ natura producūtur, & corrūpuntur: sensum autē non necesse est in omnibus viuentibus: neq; enim quorūlibet simplex corpus tactum contingit habere: nec sine eo fieri potest, vt sit vllum animal.

Quoniam animatorū alia quidem sunt immobilia, ut plātæ, alia autem mouentur, ut animalia: & eorū quæ mouentur, alia quidē seipsa in uniuersum mouent, ut ambulatoria: alia autē ex parte: & eorū alia quidem sunt sublunaria, ut Plantanima: alia uerò superlunaria, ut cœlestia: propterea ergo philosophus in præsentia in hac præsēti contemplatione discernit ambulatoria ab omnino immobilibus: & ab ijs quidem, quæ mouentur, ex parte autem motum peragunt, esse necessariò triplicem ambulatorij distinctionem: dico autē ad plantas: & plantanima: & cœlestia. Incipit autē tradere plantarū, & ambulatoriorū differentiā. Etsi enim utraq;, inquit, habeant nutritiuā animā: sed tamen plantæ, inquit, non habent sensitiuam. Habent autem ambulatoria animalia sensitiuam. Et horū utrunq; duobus argumentis ostendit. Et primum, quòd plantæ non habent sensitiuam, iusta & probabili de causa: & ex rationibus, hæc quidem procedit à corpore plātarū: illa uerò ab anima. Et hæc est, quæ à corpore. Plantæ, inquit, simplex quid esse uidentur. etsi enim ex quatuor elementis constent: tantum tamen in eis dominatur terrestre, ut ex eo solo esse uideantur. Est autē terrestre insensile: ut testificantur, quæ sunt in nobis, terrestreis partes nō sentientes: ossa, inquam, pili: & ungues. Quomodo enim sensum habeant, quæ ex terrestri constant, & ei adhærent? siquidem eiusmodi nec tactū habere possunt. Ipse enim plures oppositiones apprehendens, ex pluribus, et fortasse æquiualentibus, uult cōponi. Hoc est primū argumentū, quod ex plantarum corpore desumptū est. Quod autē ab anima, quodāmodo sic habet. Nō habent, inquit, sensum plantæ: sensiles enim sic formas sine materia apprehenderent: iam uerò non apprehendunt. Frustra enim apprehendent, cùm nec poßint ad iucunda accedere, quòd affixæ radicibus hæreant, & sint immobiles: nec molesta declinare. Quòd autē ambulatorij iure & necessariò sensum habēt, duabus rationibus demonstrari potest. Quarū prima est eiusmodi. Si non habent, inquit, sensum ambulatoria: temere, & in suū exitiū mouebūtur: partim quidē quòd ignorent, ubi est finis motus: partim uerò quòd per prærupta in præcipitium ruant:

quia sensu non discernit. Natura autem nihil ad incommodum, & perniciem animalium facit: sed omnia omnino alicuius gratia facit: uel facit euenta eorũ, quæ sunt alicuius gratia. Vtrũq; autem horum ex pilis adstrui & confirmari potest. Qui enim sunt in capite, & supercilijs, & mento pili, alicuius gratia facti sunt. Alij enim sunt tegumenti gratia, ut, qui sunt in capite: alij custodiæ, ut qui sunt in supercilijs: alij propter ornatum, ut, qui sunt in mento, & genis. Qui autem sunt sub alis, & in capite in senectute cani, alicuius quidem gratia non sunt: sed sunt euenta eorum, quæ sunt alicuius gratia. Illi enim propter abundantem in alis caliditatem, & humiditatem. Hi uerò propter tunc abundantem in corpore pituitam. Secundum argumẽtum est huiusmodi. Sensum necesse est habeant ambulatoria. Cùm enim inter multa nutrimenta uersentur, eo quòd moueantur, cognitiua facultate opus habent, quæ possit proprium nutrimentum ab alieno discernere. Plantæ uerò ea non indigent: tũ propterea quòd non mouentur, tũ quòd iuxta se situm habeant alimentum, hoc est terrã. Sic postquam distinxit ambulatoria à plantis: discernit ipsa etiam à plantanimis. Plantanima, inquit, non habent perfectiores sensus: uisum: & auditum: & odoratum. Ambulatoria autem hos etiam nacta sunt. Et talpa habet uisum: etiamsi subtili tunica tegitur: propterea quòd terram frequenter subeat. Vermes enim, etiamsi uisum non habẽt, dum mouentur, sed tamen natura per mollitiem eius usum suppleuit. Postquam à plantanimis quoq; sic ambulatoria discreuit: transit etiam ad tradendam cœlestium differentiam: & ea dicit ab ambulatorijs differre: quòd ambulatoria quidem habeant & naturalem, & sensitiuam animã: cœlestia autem solã rationalẽ. Hæc cùm de cœlestibus dixisset, infert dicens: Cur enim habebunt irrationalem? Hoc autem exiguũ dictum aliter quidem Alexander: aliter uerò Plutarchus exposuit. Alexãder enim dicit, Cur enim habebunt cœlestia sensum? Neq; enim eorũ corpori sensum habere melius est, neq; animæ. Corpori quidem, eo quòd affectionibus quidem, & passionibus obnoxijs corporibus conferat sensus, ab ijs, quæ corrumpere possint, illa defendens: Cœlestibus autem, quæ ab omni affectione, & passione remota sunt, nihil confert: nam quæ sentiunt, patientia sentiunt: Hæc autem sunt ab affectione & passione aliena, & immortalia. Sed nec eorum animæ conferent. Quæ enim sensum habent, eum ad uniuersalium reminiscentiam habent, ut ex ijs, quæ per sensus in singulis inueniunt, ad uniuersales, quæ insunt, ratiões erigantur. Cœlestia autem sensu non egent. Semper enim intellectiuè operantur, & nunquam ab uniuersalibus recedũt. Sensus autem est particularium apprehensiuus: & circa ea agitatus, & inuolutus, non sinit intellectum immorari in uniuersalibus: sed nugaci uicino similis est, qui multum loquitur, & legẽtem interturbat. Sic ergo Alexander: & secũdum eum non habet hoc dictum negationem, non, sed sic est: Cur enim habebit? & legit ipsum interrogatiuè. Plutarchus autem iter contrariũ ingrediens, addit negationẽ, nõ, & dicit: Cur enim nõ habebũt sensum cœlestia? neq; enim corpori melius est non sic habere. Melius est enim esse sensitiuũ, quàm nullo sensu præditum: eo quòd id, qđ sentit, eo qđ nõ sentit, est pretiosius. Si autẽ dixeris, ergo patiũtur, si sentiũt, & nõ utiq; sunt ab omni affectione aliena, & immortalia. Dico, quòd non. In ijs enim, quæ sunt sub luna, uerum est, quod dicitur, patientia sentire: illa autem nihil patientia sentiunt. Quare eorum corpori confert sensus. Sed & eorum animæ confert. Neq; enim est illi impedimento ad uniuersalium cognitionem: eo quòd per sensus quidem particularia cognoscimus. A particularibus autem ad uniuersalia erigimur. & quòd si utiq; in nobis ratiocinatio à sensu, tanquã à nugaci uicino, excutitur, & interturbatur, apud quos uitij quoq; equus est: in cœlestibus certè interturbari nequeat, apud quæ uitij equus nõ est. (Deorum enim equi, sicut dicit in Phædro Socrates, & boni, & ex bonis) manifestante ratione concordiam animarum, quæ sunt in cœlestibus. Simul enim operatur, & cùm sursum erigitur, & cùm deorsum deprimitur: & non impedit illic sensus. Quare confert animæ ad cognitionem particularium, & uniuersalium sensus. Deinde Plutarchus nõ legit contextum ut Alexander, sed sic. Cur enim cœlestia non habebunt sensum? An enim eorum animæ melius est sensum nõ habere? Et hæc quidem de contextu, & quæ in ipso est interpretum dissensione. Licet autem ex ijs, quæ dicit Aristoteles, ostendere cœlestia sensu carere. Est autem & omnium argumentorum ex ijs, quæ dicunt Platonici, confutationem afferre. Age ergo, si uidetur, hoc agamus. Quòd ergo rationalem habent animam cœlestia, ex eorum motu omnibus manifestũ est. Circularis enim in eodem motus non ab alio fiat, quàm à ratione: sed de sensitiua dissenserunt. Aristotelici enim dicunt non esse in ijs sensum, siquidẽ ea sunt ab affectione & passione aliena: patitur autem sensus subiectum. Sed dicent Platonici. O Aristoteles, in nobis patiente subiecto, iudicat affectionem & passionem facultas: in cœlestibus autem solum est formarum iudicium sine passione. Quomodo enim non fuerit absurdum, aërẽ quidem, & aquam sine passione sensilium formas subministrare, & suscipere: cœlestia autem non posse sine passione sensilia apprehendere? Sed si habent, inquiunt, Aristotelici sensum cœlestia: & tactum quoq; omnino habebunt. Præcedit enim ipse omnes sensus, ut quod est deterius. Vbi autem melius, illic & deterius. Quo modo autem tactum habeant? siquidem tactus quidem pluribus elementis indiget ad generationem, ut qui plura comprehendat: ex sola autem quinta substantia sunt cœlestia. Si autem essent ex elementis cœlestia: essent & corruptilia. Ad quod dicunt Platonici: quòd nõ necesse est, ut tactũ habeant cœlestia. Apud nos enim fortasse deteriora melioribus priora sunt, & simul sunt. In illis autem etiam ipse Aristoteles rationem reprobauit. Ait enim ea habere rationalem, cùm irrationalem non habeant. Quantum itaq; ad rationem attinet, etiã in luminoso corpore omnino erit & irrationalis, & uegetatiua: siquidẽ ubi meliora, illic & deteriora: quod est absurdũ. Non est ergo omnino in omnibus, ubi melius, illic & deterius. Rursus dicũt Aristotelici. Si sensum habẽt cœlestia: omnino habebunt & instrumenta. Omnis enim sensus operatur per instrumenta. Sunt autẽ similariũ partiũ cœlestia. Ad quod dicunt Platonici, quòd nõ omnino per instrumenta fit sensiliũ apprehensio: quandoquidem etiam in nobis communis sensus in uno spiritu existens, quinq; sensuum sensilia nouit. Porrò & irrationalis per unum spiritum omnia sensilia comprehendit. Quamobrem & ipse dicis, Propriè sensus unus est, & sensorium propriè unum. Sed rursus dicunt Aristotelici, quòd existentibus quidem uitalibus, non necesse est esse cognitiuas facultates: ut declarant plantæ, quæ uitam habent, non cognitionem: sed existentibus cognitiuis, omnino sunt & uitales. Si ergo habent cœlestia cognitiuam facultatem, irrationalẽ, scilicet, & eius animalem habebunt facultatem: iram dico, & cupiditatem. Absurdum autem cœlestia dicere uel cupere, uel irasci: quia & corrumperentur. Ad quod dicunt Platonici, quòd habent cupiditatem cœlestia. Cupiunt enim imitationem intellectus, siquidem hic ubique est: illa uerò ubique fiunt, & si non simul, sed particulatim. Iram autem non habent. Neque enim necesse est. Ecce enim etiam plantanima cupiditatem habentia, nam & molestia, & uoluptate afficiuntur, non irascuntur: neque enim se ulcisci & defendere cernuntur. Porrò & per quintum argumẽtum Aristotelici adstruũt, quòd sensum non habent cœlestia. Si enim omnis sensus circa exteriora uersatur: cœlestium autem nihil est exterius.

Non

Non ergo ſentiũt. Ad quod dici poteſt, quòd etiã in cœleſtibus eſt exterius. eſt enim extra circũferentiam centrũ. Quare ſentiunt. Platonici autẽ ſic probant, quòd ſentiũt. Si ſentire, etiã cognoſcere: cœleſtia quoq; ut meliora, ſentiũt. Hæc cùm dixiſſet, accedit & ad diſcernenda ambulatoria à plantanimis. Sed in his cõtemplatio, deo eſt gratia, finitur. Nutritiuã autem habeat neceſſe eſt quicquid uiuit, & habet animã. Dicit differẽtiã animalis, & plantæ: quòd, etiamſi ambo nutritiuã habeant, tamen ambo ſenſitiuam. Nutritiuã enim habeat omne animal neceſſe eſt. Si enim nõ nutritur à principio generationis uſq; ad corruptionem: celerius corrumpitur, & ad ſummũ incrementum nõ peruenit: nõ neceſſe eſt autem, ut omnia, quæ uiuunt, ſenſum habeant. Quæ enim ſimplex corpus habent, ut plantæ, nõ neceſſe eſt ut ſenſum habeant. Simplex autem corpus plantæ dicuntur habere, quia ex ſolo terreſtri formã, & characterem ſuſcipiũt. Sed fieri non poteſt, ut ſine ſenſu ſit animal. Senſum autẽ non neceſſarium in omnibus animalibus. Duplex eſt huius ſententiæ lectio. Quidã enim libri habẽt ἐν ἅπασι τοῖς ζώοις, id eſt, in omnibus animalibus. Alij uerò ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν, id eſt, omnibus uiuẽtibus. Sed ſi ſit quidẽ τοῖς ζώοις hoc eſt animalibus, eſt pro eo, quod eſt ζῶσιν, id eſt uiuentibus, ut plantas etiam comprehendat. Quid enim dicit? Quòd non neceſſe eſt quicquid uitam habet ſenſum quoq; habere. Si autem ſcriptũ eſt ἐν ἅπασι τοῖς ζῶσιν, id eſt, in omnibus uiuentibus, rectè habet. Sic enim magis cõfirmatur ſenſus. Neq; enim quorũ ſimplex corpus eſt, ea ſenſum contingit habere. Hæc eſt, quæ fit à corpore, confirmatio, oſtendens non eſſe in plantis tactum.

Neq; verò quæ non ſunt formarũ ſuſceptiua, ſine materia. Animal autẽ ſenſum habeat neceſſe eſt, ſi nihil fruſtra facit natura. Alicuius enim gratia ſunt omnia, quæ ſunt natura: vel erunt euenta eorũ, quæ ſunt alicuius gratia. Si enim omne corpus ambulatorium non haberet ſenſum, corrũperetur, & non ad finẽ perueniret, quod eſt opus naturæ. Quomodo enim nutriuntur? ijs enim, quæ perpetuò manent, id adeſt, eo in loco vnde natura producta ſunt.

De plantis dicit. eæ enim formã nõ ſuſcipiũt ſine materia, ut ſenſus: ſed cũ materia. Quæcunq; ergo, inquit, formã per ſe non ſuſcipiũt, ut plantæ, nõ habẽt ſenſum. Animalia autẽ habent ſenſum. Fruſtra enim in eis eſſet motus. Si enim non ſentirent, ad ſuam perniciem mouerẽtur, & in foſſas inciderent. nihil autem fruſtra, uel ad malũ, & incõmodũ facit natura. Sed uel alicuius gratia, uel euenta erunt eorum, quæ ſunt alicuius gratia: dictum eſt autem quænam ea ſint. Dubitant autem dicentes nõ ſolas eſſe plantas, quæ formas ſine materia ſuſcipiunt, ſed & quoſdam ſenſus. Viſus enim, & auditus re uera formas ſolũ apprehendit: ille quidem colores: hic uerò ſonos: & non fit nec uiſus color, utpote albus, uel niger: nec auditus ſonus, ut acutus, & grauis. Sed tactus quidẽ certè nõ ſolum formam apprehendit, ſed etiam materiam: frigidum enim nõ apprehendit, niſi frigidũ fiat corpus. Similiter & in calido, & huiuſmodi. Dicimus autem ad hoc, quòd formam quidem anima apprehendit: materia autem agit in corpus. Quare omnes ſenſus formam ſolam apprehendunt: ſed nequaquam materiã. Plantæ autem non ſolum formã non apprehendunt: ſed & ab ipſa materia arripiuntur, & ab ea patiũtur, & in eã uiciſsim agunt. Nunquid autẽ etiam in his dici poteſt, quòd, ſicut in animalibus anima formã apprehendit, ſic & in plantis. Tactiua quidem facultas terræ formã apprehendit: corpus autem plantarum à tangibilibus patitur: ut colligatur etiam plantas habere ſenſitiuam facultatem. Sed quando hoc etiã dederimus, alia argumenta hoc ſubuertũt. Corrumperetur & ad ſummum incrementum non perueniret, quod eſt opus naturæ. Quomodo enim nutrientur, ſi nõ habeãt ſenſum, inquit, animalia? Non peruenit ad finẽ, hoc eſt ad ſummũ incrementum, ſed corrũpitur. Si enim per tactũ cognoſcit ipſum nutrimẽtum, & ipſum eligit, auerſatur autem, quod moleſtia afficit: ſi non habeant ſenſum, non nutriuntur, & corrumpentur animalia, ut quæ non nutriantur. Plantæ autem, ut quæ perpetuò maneant, ſenſu non egent. Habent enim propè ſitum nutrimentum in terra, in quo eſt et planta: quod dixit, Vnde natura productæ ſunt. Plantarum ergo definitum eſt nutrimentũ, & propterea plantæ ſenſu non egent. Animalium autem eſt indifferens, & indefinitum. Non ſemper enim eadem adhibet nutrimenta, & opus habent ſenſu, qui diſcernat propria ab alienis.

Fieri autẽ non poteſt, vt corpus quidẽ habeat animã, & intellectũ iudicatiuum, ſenſum autem nõ habeat, ſi nõ perpetuò manens quidem, generabile autem ſit. Atqui nec ingenerabile quidem. Cur enim non habebit? An enim animæ melius, vel corpori? Nũc autẽ neutrum. Illa enim non magis intelliget. Hoc verò nihilo magis erit propter illud. Nullũ ergo corpus, quod nõ perpetuò manet, habet animam ſine ſenſu.

Iure, inquit, habent animalia ſenſum, quia fieri non poteſt, ut, quæ habent animam, & ſunt generabilia, & non perpetuò manentia, ſenſum non habeant. Perpetuò autem manentia dixit propter plantas. Hæc enim & animam habent, & ſunt generabilia: ſed quia perpetuò manent, propterea ſenſum non habent. Dixit autem intellectum iudicatiuum, & non ſimpliciter intellectum: ne uideatur diſcernere animalia à plantis: ſed rationalia animalia à plantis. In his enim magis eſt neceſſarius ſenſus, ſiquidem ea quoque magis diſcernunt. Atqui nec ingenerabilia quidem, inquit, habent ſenſum, ut cœleſtia. Hoc enim etiam opinatur Ariſtoteles. Neq; enim animæ eorum, nec corpori confert habere ſenſum: & dictũ eſt, quomodo, in contemplatione: & quòd aliter quidẽ Alexander, aliter uerò Plutarchus hanc ſententiã accepit. Exiſtimat ergo Ariſtoteles cœleſtia & uiuere, & eſſe ambulatoria: ea enim dicit ſemper mobilia, ſed tamen nõ habere ſenſum, quia ſunt ingenerabilia ſecũdum tẽpus. Nullum ergo corpus, quod eſt nõ perpetuò manens, habet animã ſine ſenſu. Hoc dictum magis oſtendit Ariſtotelem eſſe in ſententia Plutarchi. Hoc enim dicit, nullum eſſe corpus habens animã præter plantas, quod non habeat ſenſus: niſi quis dicat, quòd hæc eſt concluſio ſuperiorũ, & non ad proximum refertur. Si quis enim hoc dicat, nihil habet Plutarchus ex præſenti dicto: & in his finitur actio.

Atqui, ſi quidẽ ſenſum habeat, neceſſe eſt corpus eſſe ſimplex, vel mixtum. Simplex autem nõ poteſt. Tactum enim non habebit. Eum autẽ habeat neceſſe eſt. Hoc autẽ ex his manifeſtum eſt. Quia enim animal eſt corpus animatũ: omne autem corpus tangibile: tangibile autem tactu ſenſile: neceſſe eſt & animalis corpus eſſe tactiuũ, ſi ſit ſeruãdum animal. Alij enim ſenſus per alia ſentiũt, vt odoratus, viſus, auditus. Quod tangit autem, ſi ſenſum non habent, non poterit hæc quidem fugere, illa verò capere. Si autem hoc eſt: fieri non poteſt, vt ſeruetur animal.

Postquam discreuit Aristoteles animalia à plãtis & cœlestibus: nũc discernit ambulatoria animalia à plãtanimis. Volens autem eorum urgentem differentiam ostendere, dicit primũ in quibus conueniunt: & appellat & ambulatoria animalia, & plantanima, communiter animalia: quia animalis definitionem utraq; suscipiũt. Sunt enim substantia animata sensitiua utraq;. Est ergo cõmune in omnibus animalibus, quòd mixta sint, & nõ simplicia: cõmune autem ipsis, & quòd tactum habeant. Nã & plantanima, & ambulatoria mixta sunt, & tactũ habẽt. Hæc autem cõmunio nec plantis inerat, nec cœlestibus. Neq; enim plantæ sunt compositæ, sed ueluti simplices: à solo enim terrestri formam, & characterem suscipiunt. Sed neq; tactum habent plantæ. Rursus cœlestia mixta non sunt. Secũdum Aristotelem enim non sunt ex elementis, sed ex quinta substantia. Simplicia ergo. Sed neq; tactum habent cœlestia secundum Aristotelem. Hæc sunt, in quibus animalia inter se conueniunt. Deinde postquam hæc ostendit, monstrat quòd animalia uerè & mixta sunt, & tactum habent. Hoc autem & ante traditam differentiam ostendit, & post traditam, nõ iisdem argumẽtis. Nos autem primum differentiam dicimus, & sic deinde connectimus, quæ deducunt, argumẽta, quòd mixta sunt animalia, & tactũ habẽt. Et quænã est differentia? Plantanima ergo uel solum tactum habent, ut in spongijs: uel tactum, & gustum quendam, quæcunq; habent proportionẽ cum uentre, & ore, ut testacea. Ambulatoria autẽ habent omnes sensus: aut ea, quæ cũ sensu proportionem habeant. Vermis enim, eo quòd uisum non habet, est molli carne. Ambulatoria enim uolũt habere & uisum, & auditum, ut &, quæ sunt procul, mala declinent: & ideo dictum est.

Ast aures sonitus pernicum pulsat equorum. &

Ad me uox circùm patientis uenit Vlyßis.

In hoc ergo differunt ambulatoria à plãtanimis. Et hæc est quidem differẽtia. In his ergo dicimus, quæ sunt ante differentiam, argumẽta: ex quibus est ostendere, quòd & mixta sunt animalia, & tactũ habẽt. & primũ ostendemus, quòd mixta sunt, sic. Oportet ergo scire, omne animal sensitiuũ habere tactũ. Neq; enim possunt, quæ tactũ nõ habẽt, aliũ habere sensum. Oportet enim substratũ esse deteriorẽ. Quidquid autẽ tactũ habet, mixtum est. Et omne ergo animal mixtum est. Quòd autem quicquid habet tactũ, mixtũ est, clarũ est. Ex quibus enim cõpositus est tactus, ea etiam apprehẽdit. Si autem apprehendit calidum: & frigidũ: & humidũ, & siccum: & nõ solum unũ elementũ: clarũ est, quòd ex his constituitur, & erit mixtũ. Quoniam ergo ex hoc argumẽto ostensum est, & mixtũ esse animal, & habere tactũ: obiter autem ostendimus, etiam habere tactum: age ostendamus primò, quòd tactum habet animal. Scire ergo oportet, quòd ex tangibilibus propriè nutrimur. Succi enim instar condimentorũ obtinent in nutriendo. Alia autem, ne per accidens quidẽ, nutriunt, utpote odorabilia, uel audibilia, uel uisibilia. Si ergo ex tangibilibus nutrimur: necesse est autẽ apprehendere illa, ex quibus nutrimur: Tactu ergo est ea apprehendere: & est in nobis ex neceßitate tactus, ut ea apprehendamus. Ipse enim solus citra medium apprehendit: reliqui autem per medium. Est ergo in animalibus tactus. Hæc ante traditam differentiam ostendunt, esse tactum in nobis, & mixta esse animalia. Post traditam autem differentiam rursus ostendit mixta esse animalia. Ait enim, quòd, si ostensum est omne animal esse sensitiuum, necesse est ut habeat sensorium, per quod sentit. Sensorium autem mixtum esse necesse est. Neq; enim potest ex solo igne esse. Ignis enim magis corrumpit, quàm partem constituit. Sed neque ex aëre, uel aqua esse potest: iis enim aliæ sunt creditæ facultates: perspicua: personatrix: & odorum transuectrix. Neq; uerò ex sola terra esse potest. Sunt enim insensiles, quæ sunt in nobis, terrenæ partes, ut pili, ungues, ossa: & non solum oppositionem terræ apprehendimus, ut sicci, & humidi: sed & calidi et frigidi. Oportet ergo esse ex omnibus sensitiuũ, ut, cùm sit mediũ, omnia apprehendat. Est ergo mixtum. Quòd autem tactum quoq; habet animal, quinq; argumẽtis ostendit. quorum hoc est primũ. Necessarius est animali tactus. Si enim, qui sunt uisu priuati, uiuũt: præterea autem & surdi uiuũt: &, qui sunt olfactu priuati, ut si quis habeat in nare polypũ. Accedit his, quòd, & quibus lingua est amputata, uiuunt. is autẽ, qui tactum amisit, ut paralyticus, non potest uiuere. Est ergo omnibus magis necessarius tactus in nobis. Secundum argumentũ. Si animalis definitiuus terminus est sensitiuum: & ad animal conuertitur. Sensitiuum autem secundũ tactum dicimus. Est ergo in nobis tactus. Tertium argumẽtũ. Tantò est cæteris sensibus magis necessarius tactus, quòd alij quidẽ sensus sunt in una parte: tactus autem in toto est corpore. Quartum argumentũ. Adeò est necessarius tactus, quòd eius quidem subiecta, ut tangibilia, totum corpus corrumpunt, si modum excesserint: & iure, quia est in toto corpore tactus: Reliquorum autem sensilium excessus illud solum sensorium corrumpunt, cuius est sensile. Si enim dicas, quòd etiam gustabilia totum corpus corrumpunt: dico, quòd etiam gustus est quidam tactus. &, ut tactus, magis corrumpit totum corpus, quàm, ut gustus. Si quis autem dubitauerit, Quid igitur? Odorabilia non totum corpus corrumpunt, ut pestilentes spiritus? & dicimus, quòd, per accidens, per tactum ij quoq; corrumpunt. Eo enim quòd faciunt putrefactionem, corrumpunt: putrefactio autem tactu agit. Rursus dicunt, quòd etiam audibile totum corpus corrumpit, ut nimis uehemens sonus. Sed & hic tactu rursus agit. Agit enim protrusione. Protrusio autem tactus est. Rursus dicunt, quòd etiam uisibilia totum corpus corrumpunt. Videntes enim nonnunquam aliquid terribile, timore corrumpimur. Ad quod dici potest, quòd timor, eo quòd faciat frigiditatem, corrumpit: frigiditas autem est tactus. Hoc est quartum argumentum. Quintum argumentum. Necessarius est tactus: quia hic solus ad hoc, ut sint, confert: reliqui uerò ad hoc ut bene sint. Dicunt autem, quòd etiam irrationalia & uisum habent, & auditum, & odoratum, & gustum. Nunquid autem ab illis possunt discere musicam, uel Astronomiam? Ad quod dicimus, quòd odoratus quidem, & gustus, quatenus perfectiora faciunt animalia, dicuntur ad hoc, ut bene sint, conferre. Auditus autem, & uisus, & gustus irrationalium confert ad hoc, ut bene sint. Primum quidem, quoniam fœtus suos audientia, & eos uidentia, eorum curam gerunt. Fœtuum autem suorum curam gerere, est illis bene esse. Iam uerò & alioqui audientia animalia mansuescũt. Auditu ergo eis opus est, ut audientia mansuescant. Mansuescere autem bene esse est, quod habent ex auditu, & uisu. Videntia enim, quæ à nobis in luce fiunt, mansuescunt. Et hoc ex eo manifestum est, quòd, quæ in tenebris agunt, feræ, agrestes sunt, & feroces. Postquam ergo hæc dicta sunt, in his contemplatio, & præsens de anima tractatus, deo est gr[a]tia, finitur. Atqui si sensum habet, necesse est corpus esse uel simplex, uel mixtum. Dicit ea, quæ habent animalia, inter se communia, non, ut dictum est in contemplatione, orationem deducens: sed idem est sensus. Per tres autem syllogismos deducit orationem, quorum hic est primus. Si necesse est ea, quæ sensum habent corpora, ut animalia, esse uel simplicia, uel composita: non sunt autem simplicia: Sunt ergo composita. Hic est primus syllogismus. & unde clarum est ea esse composita? Hoc secundus ostendit syllogismus. Si non essent enim composita: nec tactum haberent. Vbi enim est tactus: & compositum: si quidem, ex quibus est, ea etiam tangit. Multa autem tangit. Et unde clarum fiet tactum habere animalia? Hoc per alium syllogismum ostendit. Si enim animal est

corpus

corpus animatũ. Omne autẽ corpus est aliquid tangibile. Omne autẽ tangibile tactu apprehenditur. est ergo tactus in nobis, qui tangit. Hi sunt tres syllogismi. Meritò autem dicit, Est tactus, ut per ipsum seruetur animal. Si enim ipsum non haberet, in fossas incideret, & periret. Sed quousq; est unusquisque syllogismus? & dicimus quòd primus quidem est hucusq;, sic: Atqui si sensum habet corpus, necesse est corpus esse uel simplex, uel mixtum. Deinde est secundus hic syllogismus. Fieri autem non potest ut simplex: tactum enim nõ haberet. Tertius autẽ est syllogismus, qui dicit. Est autem necesse eum habere. Quòd autem necesse, confirmat, & ait: Hoc autem ex hoc apertum. Et deinceps dicit, quæ dicta sunt. Si omne corpus tangibile: Quicquid autem tangibile, tactu apprehenditur. Tactus ergo ea apprehẽdit. Visus autem, & auditus, et olfactus per id, quod intercedit. Si autem hoc ita est, fieri non potest ut seruetur animal, nisi tactum habeat. In præcipitum enim incidit, & corrumpitur.

Quapropter gustus est veluti quidam tactus. Est enim nutrimenti: nutrimentũ autem corpus tãgibile. Sonus verò, & color, & odor non nutrit, nec facit augmentum, nec diminutionem. Quare & gustum esse tactum quendam necesse est, eò quòd sit tangibilis, & nutritiui sensus.

Quia superius dixit, quòd solus tactus tangẽs sentit, ne quis dicat, Quid igitur, non gustus tangens apprehendit? propterea dixit, quòd etiam gustus, utpote qui sit tactus, citra intermediũ apprehendit. Quòd autem gustus est quidam tactus, per tres syllogismos ostendit: quorum hic est primus. Si tactus est animali necessarius: est etiam gustus. Per eum enim nutrimur. Gustus ergo tactus est. Hunc autem syllogismũ denotauit dicẽdo: Quapropter & gustus est ueluti quidam tactus, id est, propterea quòd est necessarius, ut tactus. Tanquam enim ad superiora coniunxit. Dicit & secundũ syllogismũ. Si gustus nutrimẽti est tactus. Hoc autem ostendit & per tertium syllogismum. Si corpus tangibile est nutrimentũ. Succus enim nutrit per accidens. Ipsa autem est substantia, quæ adijcitur ueluti tangibile corpus, quæ nutrit. Sonus autem, uel color, uel odor non nutrit, uel diminuit. Necesse est ergo & gustum esse tactũ, siquidem idem est tangibile, & nutriens. Hunc autem syllogismum innuit dicens, Nutrimentum autem est corpus tangibile: & hoc probat dum dicit: Hæc enim sunt necessaria animali: Ex illo enim aliud quid dicit.

Hi ergo sunt animali necessarij: & manifestum, quòd fieri nõ potest, vt sine tactu sit animal. Alij autem &, vt bene sint: & generi animalium non iam cuilibet, sed quibusdam, vt ambulatorio, eos inesse necesse est. Si enim est seruandum, non solũ oportet tangens sentire, sed & eminus. Hoc autẽ ita erit, si per id, quod intercedit, sensitiuum fuerit: eo quòd illud quidem à sensili patiatur, & moueatur: ipsum autem ab illo.

Postquam dixit, quid inter se cõmune habeant animalia ... probauit per duo argumẽta, quæ sunt ante traditam differentiã, quòd & mixta sunt, & habẽt tactũ: ab hoc loco discernit animalia: & dicit, quòd tactus quidẽ, ut necessarius, inest cuiuis animali: alij autẽ sensus non insunt cuilibet animali, sed solũ ambulatorio, & nõ plãtanimo. Si enim, inquit, ambulatorium etiã, quæ sunt eminus, mala uult effugere: non solum tactu opus habet ut tangat: sed etiã alijs sensibus eget, ut, quæ procul sunt, apprehendat. Hoc autẽ fuerit per id, quod intercedit. Quærunt, quomodo dicimus quædã apprehẽdere per id, quod intercedit: quædam uerò tangentia? Nam & ea, quæ per id, quod est intermediũ, apprehendunt, nõ tangunt aërem, qui intercedit, & cum citra mediũ apprehendũt: Quomodo ergo dicimus, per mediũ? Dic ad hoc, quod sensile per intermediũ apprehendit: &, ut ad sensile, dictum est illud, Per medium: uel id quod intercedit. Id enim, quod intercedit, patitur à sensili, & mouetur. Ipsum autem sensorium patitur ab eo, quod intercedit.

Sicut enim, quod secũdum locum mouet, quousq; mutat agit: &, quod trusit, alterũ facit, ita vt trudat: & est per intermediũ motus: atq; id quidem, quod primum mouet, trudit non trusum: vltimum autem solum truditur, cùm non truserit: Quod autẽ est intermediũ, vtrunq;: multa autem intermedia: sic in alteratione, præterquam, quòd in eodem loco manentia alterant.

Postquam dixit, quòd per intermediũ quædam apprehẽduntur, exemplo probat ea, quæ per intermediũ: & dicit, quòd sicut in ijs, quæ secundum locũ mouentur, quædam solum quidem mouent: quædam autem & mouent, & mouentur: quædã solum mouentur. Quemadmodum, manus quidem mouet uirgam: illa autem mouetur quidẽ à manu: mouet autem lapidem: Lapis autem solum mouetur: & est primum quidem solũ trudens non enim oportet dicere mouens: mouetur enim & manus. Sicut ergo illic primum quidẽ solum trudit: mediũ autem truditur, & trudit: posterius autem solũ truditur: Sic & in ijs, quæ alterantur, sensile quidem solũ trudit, siue mutat. Quod autem intercedit, & mutatur à sensili, & mutat sensum. Sensus autẽ solũ mutatur. Sed est differentia, quòd in manu quidem, & uirga post locum erat motus: in alteratione autem, non moto sensili, facta est mutatio. Et quod trusit, alterũ facit, ita ut trudat. Pulchrè hoc dixit. Manus enim, quæ trusit, alterũ facit, ita ut uirgã trudat. Hoc est ergo quod ipse dixit, Multa autem intermedia. Hoc rectè dixit. Potest enim esse intermediũ & uirga, & lignum, & ferrũ: & ideo mouet: et in ijs, quæ nõ mouẽtur, potest esse intermediũ & aër, & aqua, & quædam alia. Dixit ergo, multa esse intermedia. Præterquam quòd in eodem loco manẽtia alterant. Facultas, inquit, quæ secundũ locũ mouet, non finit in eodẽ loco id, quod mouetur. Sensile autem sensum alterans eum in eodem loco finit.

Quemadmodum, si in ceram tinxerit quispiam, eo vsq; mouetur, donec tinxit: lapis autem nihil. Sed aqua quidem valde longe, aër autem plurimum mouetur, & agit, & patitur, si maneat, & vnus sit. Et ideo etiam de reuerberatione, melius, quàm visum exeuntem reuerberari, aërẽ pati à colore, & figura, donec vnus sit. In plano autẽ, & leui vnus est: & ideo rursus ipse quoq; visum mouet: quemadmodum, si signum, quod est in cera, transmissum sit vsq; ad finem.

Quia de intermedijs agitur, quæ formas transmittunt: propterea etiã in ijs, quæ imprimuntur, intermedijs differentiã dicit. Cera enim, inquit, aliquousq; imprimitur: sed nõ per totũ: aqua autem plusquam cera. per se enim ferme totam formas suscipit. Aër autem per se totũ propriè formas suscipit. Est enim eiusmodi, qui facile imprimi posit. Quædã autẽ omnino nõ imprimuntur, ut lapis. Aër autem imprimitur, si maneat unus, & infractus. Si enim intercisus fuerit aër, non transmittit. Intercinditur autẽ ab aspero sensili, in asperis in minutas partes dissectus.

ctus. Aër autem in planis, & leuigatis in partes non scinditur. Et ideo reuerberatio fit propriè à planis & leuibus: eo quòd aër nõ interciditur, qui intercedit. Si autem manet unus aër, & à sensili patitur: potest reuerberari. Vnde & de reuerberatione melius quàm uisum exeuntē reuerberari, aërem &c. Desunt hic multa. Est autem contextus in hyperbato sic legendus. Melius est dicere aërem pati à colore uel figura, quàm supponere uisum exeuntem reuerberari.

Quòd autē fieri nõ põt vt sit simplex corpus animalis, apertum. Dico autem vt igneũ, vel aëreum. Sine tactu enim nullũ alium sensum contingit habere. Tactiuũ enim corpus animatum totũ, vt dictum est. Alia autē extra terrã sensoria quidem fuerint. Omnia autem, eo quòd per alterum sentiant, faciunt sensum, & per ea, quæ intercedunt. Tactus autem est, quòd ipsa tãgat: & ideo hoc quoq; nomē habet. Atqui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia. Ipse autem solus per se. Quare eiusmodi quidem elementorum nullũ fuerit corpus animalis. Neq; verò terrenum. Omnium enim tactus, tangibilium est vt medietas. & susceptiuum est sensorium non solum earũ, quot quot sunt, terræ differentiarum, sed & frigidi & calidi, & aliorum omnium tangibilium. & propterea nec ossibus nec pilis, nec eiusmodi partibus sentimus, q̃ ex terra sint. & plantæ nullum propterea habēt sensum, quòd ex terra sint. Sine tactu autē fieri nõ potest, vt vllus sit alius. Hoc autem sensoriũ nec ex terra est, nec ex ullo alio elemento.

Communionem dicit post differētiam, quòd mixta sunt animalia. neq; enim ex igne possunt esse sensoria. corrumpit enim: neq; ex aëre, uel aqua, uel terra. & dicta est in contemplatione omnium causa.

Manifestum ergo, quòd necesse est hoc solo sensu priuata animalia mori: neq; enim potest habere non animal.

Hic primum dicit argumentum. quòd tactus est necessarius, eo quòd hoc priuatum perit animal. Si autem alio priuetur, non perit.

Nec, quod est animal, alium necesse est habere præter hunc.

Secundum est argumentum, quòd tactus ad animal conuertitur. Quare est necessarius.

Et propterea alia quidē sensilia excessibus non corrumpunt animal, vt color: & sonus: & odor: sed solũ sensoria: nisi sit per accidens. Vt si vna cũ sono sit trusio, & ictus: & ab intuitu, & odore alia mouentur, quæ corrumpunt. Porró & succus, quatenus cõtingit esse tactiuum, ea ratione corrumpit. Tangibilium autem excessus, vt calidum, & frigidũ, & durum, perimunt animal. Cuiusuis enim sensilis excessus perimit sensorium. Quare & tangibile tactum. Eo autem viuere definitũ est. Sine tactu enim ostēsum est non posse esse animal. Quamobrem tangibilium excessus nõ solum sensorium corrumpit: sed & animal.

Tertium est argumentum, quòd excessus tactus totum animal corrumpit. Ex hoc autem & aliud nascitur argumētum, quòd tactus est in toto corpore: alij autem sensus in uno sensorio. & ideo unum sensorium lædunt in excessibus, & non totũ corpus, nisi per accidens trusione: & dictum est in contemplatione, quomodo etiam per tactum hæc corrumpunt.

Quia hunc solum necesse est habeant animalia. Alios autem sensus habet anima, vt dictum est, non vt sit, sed vt bene sit.

Quintum dicit argumentũ, quòd tactus ad id, quod est, esse, confert, quod est necessarium. Alij autem sensus ad id, quod est, bene esse, ut uisus. Per uisum enim nos quidem scientias cognoscimus: feræ autem per uisum cicurantur, mansuescunt, & docentur. Non solum autem ad id, quod est, bene esse, cõferunt alij sensus, sed & ad id, quod est ēsse simpliciter, eo quòd procul uidens, uel audiens, uel olfaciens, ex grauibus, & formidandis aliquid, eorum effugiat insidias & pericula. Quare cùm aliquando quidem dicit, ad hoc ut sint, aliquãdo uerò, ut bene sint, alios sensus conferre, nõ aduersatur sibijsi. Ad utrunq; enim cõferũt.

Vt visum: nempe quia in aëre, & aqua videt, & omnino, quia in perspicuo.

Ad hoc ut bene sint, inquit, est uisus. Est enim ad uidendum per perspicuum aërem & aquam. Si enim per ea non uideret, frustra essent aër, & aqua perspicui.

Gustum autem propter iucundum, & molestum: vt sentiat id, quod est in nutrimento, & appetat, & moueatur.

Porrò & gustus, inquit, ad hoc, ut bene sint, confert, ut sentiat id, quod est in nutrimento, iucundum, & molestum, & iucundum eligat.

Auditum autē, vt ei aliquid significet. Linguam autem, vt aliquid significet alteri.

Videtur in irrationalibus hoc non esse firmum. Quid enim possit eis significari? nisi dicas, quòd suos audientia fœtus eorũ curam gerant, & est aliqua significatio. Vel dic, quòd etiam ea, quæ apud nos significant, audientia irrationalia mansuescunt. Linguam autem, ut aliquid alteri significet. Hoc non est irrationalibus. Neq; enim habent linguam ad aliquid significandũ, sed ad gustandum omnino. Non tutò ergo dictum est. Et in his praxis, deo est gratia, finitur.

FINIS.